NINA FAÇON

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC AL LITERATURII ITALIENE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București, 1982

Scanned with OKEN Scanner

Referent ştiinţific: prof. univ. dr. doc. ALEXANDRU BALACI

Revizie ştiinţifică: lector univ. dr. DOINA CONDREA DERER

Redactare şi coordonare lexicografică: RODICA PANDELE

N.B. Actualizarea informaţiei privind literatura contemporană a fost făcută prin bunăvoinţa doamnelor Nicoletta Crepaz-Giudice, Andrea Roman şi a domnului Giorgio Pullini, de la Università degli studi di Padova. Facoltà di Lettere e Filosofia. Istituto di Filologia e Letteratura italiana.

Scanned with OKEN Scanner

A

ABARBANEL Y(eh)uda → LEONE EBREO

ABATE DI TIVOLI sau, latinizat, **ABBAS TIBURTINUS** (începp. sec. 13), poet liric; autor a trei **sonete* alcătuind laolaltă o **tenzone* avută cu *Giacomo da Lentini, care definește iubirea. Este, poate, una și aceeași persoană cu Gualtiero di Roma (în documentele latine, *laicus de Urbe*), cunoscut și el ca Abate di Tivoli.

ABATI Antonio (Gubbio sf. sec. 16 — Senigallia 1667), literat pe lîngă Curtea imperială din Viena (1640—4), poet manierist (→ *secentismo*) conform modei literare a secolului, pe care el însuși, spirit lucid, o ironizează cu inteligență într-o serie de *Ragguagli di Parnaso contro i cattivi poetastri e partigiani delle nationi* (Cronici din Parnas contra poeților mediocri și a partizanilor naționilor, 1631). Autor de satire, prieten cu *Salvatore Rosa, în ale cărui versuri se pot identifica teme și motive inspirate din propria sa operă, își publică principalele compoziții de acest gen în *Le Frascherie fasci tre* (Trei mănunchiuri de crengi înverzite, 1651).

ABATI Dante degli (sf. sec. 13 — începp. sec. 14), considerat drept autor posibil al operelor anonime **Il Fiore* și **Detto d'amore.*

ABATI Me(g)liore sau **Migliore degli** (Florența sec. 13/14), guelf alb, obligat să se refugieze la Bologna (1303) odată cu venirea la putere a guelfilor negri. Poet rafinat, căruia *Guittone d'Arezzo îi adresează canțona *(*canzone) Voglia de dir giusta ragion m'ha porta* („Dorința de a spune mi-a oferit argumente"), este amintit într-o povestire din **Il Novellino* (LXXX), care-l arată între oamenii de Curte ai lui Carol I de Anjou, rege al Siciliei; i se atribuie **sonetul Siccome il buono arcicre a la bataglia* („Precum bunul arcaș la bătălie").

ABBA Giuseppe Cesare (Cairo Montenotte, Savona 1838 — Brescia 1910), autorul celei mai populare relatări a expediției lui *Garibaldi în Sicilia. Însemnările sale zilnice, ca voluntar în corpul Celor o mie (1860), vor fi publicate postum (1933). Evocă aceleași fapte, într-un context narativ de ficțiune, în poemul *Arrigo. Da Quarto al Volturno* (A. De la Q. la V., 1866). În anii următori, se dedică unei rodnice activități publice pentru îmbunătățirea învățămîntului elementar. Publică romanul istoric *Le rive della Bormida nel 1794* (Malurile Bormidei în 1794, 1875). Îndemnat de *Carducci, revine la amintirile expediției din tinerețe și publică *Noterelle d'uno dei Mille edite dopo vent' anni* (Scurte însemnări ale unuia dintre Cei o mie, publicate după douăzeci de ani, 1880). La a 3-a ed. (1891), titlul apare precizat prin cuvintele care-l precedă: *Da Quarto al Volturno*, numele localităților care marcau începutul și încheierea expediției garibaldine: „De la Quarto la Volturno". Narațiunea istorică se îmbină cu legenda, într-o relatare exaltată a faptelor eroice care au asigurat unificarea Italiei. § *Uomini e soldati* (Oameni și soldați, 1892), *Le Alpi nostre* (A. noștri, 1899—1900), *Vita di Nino Bixio* (Viața lui N.B., 1905), *Vecchi Versi* (Versuri de demult, 1909), *Ritratti e profili. Ricordi garibaldini. Meditazioni sul Risorgimento* (Portrete și profiluri. Amintiri despre Garibaldi. Meditații asupra Risorgimentului, 1912—3)

ABBAS TIBURTINUS → ABATE DI TIVOLI

Scanned with OKEN Scanner

ABBATI MARESCOTTI Paolo (Modena: 1812—79), autor de tragedii istorice (*Clarice Visconti*, *Pirro*, *Galeazzo Sforza*, 1840) şi religioase (*Ermenegildo*, 1842; *La vergine greca* ⟨Fecioara greacă, 1850⟩).

ABBELLI Cesare (Bologna: 1604—83), poet manierist, imitator al lui *G. B. Marino; autorul culegerii de *Rime* (1621), al poemului biblic *Il seno di Abramo* (Sînul lui Avram, 1615) şi al tragediei *La Gerusalemme liberata* (Ierusalimul eliberat, 1626), după poemul omonim al lui *Torquato Tasso.

ABBRACCIAVACCA Meo sau Bartolomeo (Pistoia sf. sec. 13 — ante 1313), poet din *Scuola poetica di transizione, discipol direct al lui *Guittone d'Arezzo; cunoscut ca autor a trei **canzoni* şi nouă **sonete* în care, alături de temele morale ale poeziei maestrului său, se întîlnesc motivele liricii de dragoste, de filiaţie provenţal-siciliană.

ABRABANEL Y(eh)uda → LEONE EBREO

ABRIANI Paolo (Vicenza 1607 — Veneţia 1699), carmelitan cu studii filologice; a tradus în versuri *Arta poetică* (1663) şi *Odele* (1650) lui Horaţiu. Admirator al operei lui *Torquato Tasso, a scris, în apărarea acestuia, *Il vaglio, risposte apologetiche alle osservazioni del padre Veglia sopra il „Goffredo" del Tasso* (Cernerea ideilor, răspunsuri apologetice la observaţiile părintelui V. cu privire la „Goffredo" al lui T.). Poet manierist, imitator al lui *G. B. Marino, a publicat *Poesie* (1663).

ACARIGI Alberto → Alberto ACCARISI

Accademia aldina, înfiinţată în 1502, la Veneţia, din iniţiativa şi în casa lui *Aldo Manuzio; membrii ei, umanişti ca *Andrea Navagero sau *Pietro Bembo, au fost consilierii acestuia în opera de editare a marilor clasici. Şi-a încetat activitatea la moartea întemeietorului ei (1515).

Accademia dell' Arcadia → Arcadia

Accademia d'Italia (1926—45), cu sediul la Roma; a avut ca preşedinţi, între alţii, pe Marconi, pe *D'Annunzio şi *Giovanni Gentile. A iniţiat publicarea unui *Dizionario della lingua italiana* (Dicţionar al limbii italiene), din care a apărut doar primul vol. (A—D).

Accademia fiorentina înfiinţată în 1541 de Cosimo I de' Medici, prin transformarea *Accademiei degli Umidi; s-a ocupat de problemele limbii şi a pregătit o gramatică a limbii italiene avînd la bază florentina.

Accademia labronica, înfiinţată în 1816 la Livorno, de G. Vivoli, pentru promovarea cercetărilor ştiinţifice şi literare.

Accademia platonica (post 1439—1522), cu sediul la Careggi, lîngă Florenţa; formată în jurul lui *Marsilio Ficino şi sub protecţia lui Cosimo I de' Medici, a reunit, în mod liber, principalii umanişti ai timpului: *Pico della Mirandola, *Cristoforo Landino, *Angelo Poliziano, *Lorenzo de' Medici şi *Pier Soderini. Cunoscători ai lui Platon şi ai lui Plotin şi promotori ai studiilor respective, ei au încercat realizarea unei sinteze între idealismul filozofic antic şi dogma religioasă. Preocupările şi activitatea A.p. se cristalizează în opera de sincretism a lui Ficino. Condusă, după moartea acestuia, de *Francesco Cattani da Diacceto, ea este dizolvată cînd unii dintre membrii ei sînt bănuiţi de a fi participat la conspiraţia împotriva Medicilor.

Accademia pomponiana → Accademia romana

Accademia pontaniana, înfiinţată la Neapole, în 1443, ca cenaclu de literaţi şi eruditi sub protecţia regelui *Alfons al V-lea de Aragon, de unde numele iniţial de Accademia alfonsina; în 1468, devine o grupare liberă a intelectualilor umanişti, în frunte cu *Antonio Beccadelli, fiind cunoscută de atunci, prin analogie cu grupul discipolilor lui Zenon Stoicul, drept Porticus antonianus (Porticul sau Galeria lui Antonio). S-a reorganizat în 1471, sub conducerea lui *Giovanni Pontano. Dizolvată în 1543, sub acuzaţia de atitudine antispaniolă şi anticatolică, de difuzare a ideilor favorabile protestantismului, reapare ca Società pontaniana (1808), apoi din nou ca academie, cu acelasi nume,

Scanned with OKEN Scanner

şi are drept preşedinte, de două ori, pe *Benedetto Croce. Există în această formă şi astăzi.

Accademia romana sau **Accademia pomponiana** (1460—1527), înfiinţată la Roma, de către *Giulio Pomponio Leto; laudă cultura greco-romană şi critică timpurile contemporane pentru moravurile corupte ale clerului. Admiratori erudiţi ai anticilor, membrii ei au fost acuzaţi de a încerca să restaureze, prin moravurile lor, modul de viaţă al lumii păgîne şi de a fi, implicit, necredincioşi, epicurei şi libertini. În 1468, principalii membri sînt arestaţi şi învinuiţi de a fi pregătit un vast complot contra papei Paul al II-lea. Odată cu alegerea noului papă, Sixt al IV-lea (1471), A.r. îşi reia activitatea, preocupările ei privind în primul rînd arheologia.

ACCARISI sau **ACHARISIO** sau **ACARIGI Alberto** (Cento, Ferrara începe. sec. 16), unul dintre primii filologi italieni, autorul unei *Grammatica volgare* (Gramatică a limbii comune, 1536), în care, pe urmele lui *Pietro Bembo, propune ca model de limbă literară limba scriitorilor din sec. 14. Într-un *Vocabolario, Grammatica et Orthographia de la lingua volgare* (Dicţionarul, Gramatica şi Ortografia limbii comune, 1543), reuneşte extrase ilustrative din *Dante, *Petrarca şi *Boccaccio, delimitînd lexicul poeziei faţă de lexicul prozei şi stabilind astfel cîteva norme ale limbii literare.

«Accattabrighe, L'» (1818—9), revistă săptămînală; apare la Milano, pentru a combate tendinţele patriotic-naţionale ale romanticilor, grupaţi în jurul revistei *«*Il Conciliatore*».

Accesi, Accademia degli, înfiinţată la Palermo, în 1508, de către viceregele spaniol; a promovat studiile clasice; în 1581, s-a transformat în *Accademia dei Resoluti, iar în 1682, în Accademia dei Riaccesi.

ACCETTO Torquato (Neapole începe. sec. 17), membru, probabil, al *Accademiei degli Oziosi, autorul unor culegeri de *Rime* (1626, 1638). Un interes deosebit prezintă opera sa de moralist, tratatul *Della dissimulazione onesta* (Despre prefăcătoria cinstită, 1641), în care disimularea este socotită o „artă a răbdării", necesară în viaţa politică şi în conducerea statului.

ACCIAIUOLI Donato (Florenţa 1429 — Milano 1478), ambasador la Roma şi în Franţa, umanist. Admirator al lui Cosimo de' Medici pe care îl numeşte „părinte al patriei", prieten al lui *Giannozzo Manetti, susţine chemarea lui Ioan Arghiropulos ca profesor de greacă la Florenţa. Traduce în latineşte *Politica* lui Aristotel *(In Aristotelis libro VIII Politicorum commentarii*, 1566*)*, în italieneşte *Historiae* (Istorii), de *Leonardo Bruni, scrie o biografie a lui Carol cel Mare *(Vita di Carlo Magno*, 1461*)* şi alte vieţi ale oamenilor mari din antichitate.

ACCIAIUOLI Filippo (Roma: 1637—1700), poet liric, membru al *Arcadiei, cunoscut ca autor dramatic, regizor şi compozitor. A scris dramele: *L'empio punito* (Nelegiuitul pedepsit, 1669) — folosind, între primii, legenda lui Don Juan, *Il Girello* (Sfîrleză, 1668), *La Damira placata* (D. potolită, 1680), *L'Ulisse in Feacia* (U. în Feacia, 1681) şi *Chi è causa del suo mal, pianga sè stesso* (Cine e cauza propriei suferinţe, să-şi plîngă de milă, 1682).

ACCIAIUOLI Zanobi (Florenţa 1461 — Roma 1519), umanist din cercul lui *Lorenzo de' Medici, poet în latină şi traducător, în aceeaşi limbă, al unor opere greceşti. Leon al X-lea i-a încredinţat (1518) conducerea şi rînduirea arhivei şi bibliotecii Vaticanului.

ACCOLTI Bernard(in)o, zis L'UNICO ARETINO (Aretinul unic), (Arezzo 1458 — Roma 1535), partizan al Medicilor; exilat de guvernanţii Republicii (1497), este oaspete frecvent al Curţilor din Neapole, Milano, Urbino şi Mantova; poet ocazional, improvizator de talent, a dedicat **sonete* de dragoste femeilor iubite şi a scris versuri encomiastice pentru papa Alexandru Borgia şi pentru fiul acestuia, Cesare. Este autorul dramei clasice în versuri *Virginia* (1494), inspirată din povestea Gilettei de Narbonne, cuprinsă în *Decameron* (III, 9). *Baldassare Castiglione îl introduce, ca interlocutor, în *Il Cortegiano.*

Scanned with OKEN Scanner

ACCOLTI Francesco, zis L'ARETINO (Arezzo 1416 cca — Siena 1488), jurist, supranumit „Principe al juriștilor", profesor de drept la Ferrara, Siena și Pisa, poet liric, autor de **sonete.* Traduce *Guerra gotica* (Războiul gotic), de *Leonardo Bruni și transpune în versuri, parafrazînd-o, o nuvelă a lui *Boccaccio din *Decameron* (IV, 1).

ACCROCCA Elio Filippo (Cori 1923 —), poet liric, istoric și critic literar; prezintă un număr de scriitori contemporani în vol. *Ritratti su misura* (Portrete pe măsură, 1960) și este autorul unei importante antologii a poeziei privind Rezistența italiană: *Antologia poetica della Resistenza italiana* (1955). Călător plin de curiozitate în ceea ce privește condițiile actuale ale culturii în Europa *(Europa inquieta* ‹E. neliniștită›*)*, E.F.A. este și un prieten al țării noastre, despre care a scris în *Vagabondaggio per l'Europa* (Hoinăreală prin E.).

§ *Portonaccio* (1949), *Caserma* (Cazarma, 1950), *Reliquia umana* (Relicvă omenească, 1955), *Ritorno a Portonaccio* (Întoarcere la P., 1959), *Innestogrammi* (1966), *Corrispondenze* (Corespondențe, 1966)

ACCURSIO Mariangelo (Aquila: 1489 — 1546), filolog și arheolog, scriitor în latină; autor al unui dialog privind popoarele italice din vechea Italie: *Osco, Volsco, Romanaque eloquentia interlocutoribus dialogus ludis Romanis actus* (Dialog glumeț între interlocutori din Roma, cu privire la vorbirea în limba oscă, în volscă și în latină, 1534).

ACERBI Giuseppe (Castelgoffredo, Mantova: 1773—1846), călător; relatează în limba engleză despre peregrinările sale „prin Suedia, Finlanda și țara Laponilor, pînă la Capul Nord" *(Travel through Sweden, Finland and Lapland to the North Cape in the Years 1798 and 1799,* 1802*)*. Timp de zece ani a fost director al revistei *«*La Biblioteca italiana*».

ACHARISIO Alberto → Alberto ACCARISI

ACHILLINI Claudio (Bologna: 1574—1640), literat și jurist; avînd studii de medicină, filozofie și drept, a fost profesor la Bologna (1598—1609), Ferrara (1609—24) și Parma (1626—36) și membru al Accademiei dei Lincei. Ca literat de Curte, s-a bucurat de sprijinul ducelui de Parma, Odoardo Farnese. Autor de opere dramatice ocazionale, ca divertismentele pastoral-mitologice *Teti e Flora* și *Mercurio e Marte* (pe muzică de Claudio Monteverdi), scrise cu prilejul căsătoriei ducelui (1628), C.A. sprijină cu poezia sa politica filo-franceză a protectorului său, adresînd versuri de laudă lui Ludovic al XIII-lea și lui Richelieu. Prima sa culegere de poezii este *Poesie di Claudio Achillini, dedicate al grande Odoardo Farnese, Duca di Parma e Piacenza* (1632). Socotit drept cel mai fidel imitator al lui *G. B. Marino și, în limitele **manierismului,* unul dintre poeții cei mai talentați; a fost cunoscut de contemporani și ca autor de scrieri juridice importante.

ACHILLINI Giovanni Filoteo (Bologna: 1466—1538), poet, numismat și colecționar de sculpturi antice, muzician admirat de contemporani, bun cunoscător al culturii latine; a întemeiat în orașul natal în 1511, una dintre cele mai vechi academii; autorul poemului cavaleresc în **ottava, Viridario* (1513), în care protagoniști sînt eroii antichității grecești, Minos și fiii lui. *Il fidele* (Credinciosul, 1523), poem didactic în **terzina,* interesează mai ales sub aspectul limbii: autorul folosește cuvinte din graiul din Bologna, opunîndu-se astfel normei curente care îngăduia numai folosirea florentinei arhaizante. Achillini susține drepturile literare ale dialectului bolognez și în scrierea *Annotazioni della volgar lingua* (Însemnări privind limba comună, 1536).

ACONCIO sau **ACONZIO Giacomo** (Trento 1492/1520 — Londra 1567), scriitor și gînditor; stabilit în Anglia pentru a-și putea afirma liber ideile, redactează *Stratagemata Satanae* (Vicleniile Satanei, 1565), apărînd, împotriva lui Calvin, toleranța religioasă. Opera lui *De Methodo* (Despre metodă, 1558), aparține raționalismului filozofic precartezian.

ACONZIO Giacomo → Giacomo ACONCIO

Scanned with OKEN Scanner

ACRI Francesco (Catanzaro 1836 — Bologna 1913), profesor de filozofie la Palermo şi Bologna, poet liric cu *Alcune poesie giovanili* (Cîteva poezii de tinereţe, 1870), traducător al mai multor dialoguri ale lui Platon (1913, 1915), autor al operei filozofice *Videmus in aenigmate* (Vedem în enigmă, 1870).

§ *Amore, dolore, fede* (Iubire, durere, credinţă, 1908), *Dialettica turbata* (Dialectica tulburată, 1911), *Dialettica serena* (Dialectica senină, 1917)

ADAM Salimbene de → SALIMBENE DA PARMA

ADAMI Salimbene → SALIMBENE DA PARMA

ADAMOLI Giulio (Besozzo 1840 — Cairo 1926), ziarist; se numără între scriitorii garibaldini, ca autor al unei cărţi de memorii, *Da San Martino a Mentana* (De la S.M. la M., 1892), în care prezintă epopeea luptelor duse de *Garibaldi, de la expediţia în Sicilia (1860), pînă la bătăliile purtate pentru Roma (1867).

§ *Lettere a mio padre dall'America, 1866—1867* (Scrisori către tatăl meu, trimise din A., 1866—1867, 1922) şi *Episodi vissuti* (Episoade trăite, 1929)

ADEMOLLO Agostino (Siena 1799 — Florenţa 1841), magistrat; s-a ocupat de studiul istoriei. A scris opera erudită *Spettacoli degli antichi romani* (Spectacolele la vechii romani, 1837), nuvela *Beatrice Cenci romana* (B.C. din Roma, 1839) şi romanul istoric *Marietta de' Ricci* (1840).

ADIMARI Alessandro (Florenţa: 1580—1649), nobil, poet manierist, imitator al lui *G. B. Marino; a tradus din poezia antică *Odele* lui Pindar, iar din poeţii moderni de limbă latină, versurile lui *Giovanni Pontano.

ADIMARI Lodovico (Neapole 1644 — Florenţa 1708), filolog, talentat improvizator de versuri, membru al *Accademiei della Crusca şi al *Arcadiei, profesor de limbă toscană la Florenţa. A publicat *Cronica* lui *Dino Compagni. Opera sa poetică este compusă din *Poesie sacre* (Poezii sacre, 1696), *Sonetti amorosi* (Sonete de iubire, 1693) şi *Satire* (1716) — îndreptate contra moravurilor femeilor. Este autorul dramelor muzicale *Le gare dell'amore e dell'amicizia* (Întrecerile dragostei cu prietenia, 1679), *Il carceriere di se medesimo* (Propriul său temnicer, 1681) şi *L'amante di sua figlia* (Iubitul fiicei sale, 1683), opere mediocre, imitate după scriitori spanioli (Jacinto de Herrera) şi francezi (Corneille). Poet ocazional, cîntă în două **canzoni* victoria lui Ioan Sobieski împotriva turcilor, la Viena (1683). Opera sa este caracteristică pentru manierismul sfîrşitului de secol (→ *secentismo*).

AFFÒ Ireneo (Busseto 1741 — Parma 1797), profesor, director al Bibliotecii din Parma, istoric erudit cu *Storia di Guastalla* (Istoria oraşului G., 1785) şi *Storia di Parma* (Istoria oraşului P., 1793), ambele neterminate. Poet mediocru, este teoretician al literaturii cu *Dizionario precettivo critico ed istorico della poesia volgare* (Dicţionar de precepte, critic şi istoric, al poeziei italiene, 1777) şi istoric al literaturii locale, cu *Memorie degli scrittori e letterati parmigiani* (Memorii ale scriitorilor şi literaţilor din Parma, 1789—97).

AGATOPISTO CROMAZIANO → Appiano BUONAFEDE

AGNOLETTI Fernando (Florenţa: 1875—1933), literat şi publicist, colaborator la revistele *« *La Voce* » şi *« *Lacerba* ». Soldat pe frontul antiaustriac, publică, în timpul războiului, vol. *Dal giardino all' Isonzo* (Din grădină pînă la I., 1918). Ulterior, cultivă o poezie lirică de esenţă intimă *(Il bordone della poesia* ⟨Toiagul poeziei, 1930⟩*)*.

ALAMANNI Antonio (Florenţa: 1464—1528), poet, demnitar al Republicii, adversar al familiei de' Medici; autor de **sonete* burleşti, în maniera lui *Burchiello, al unor cîntece de carnaval *(*canti carnascialeschi)*, publicate în 1559, şi al comediei *La conversione di Maria Maddalena* (Convertirea Mariei Magdalena, 1521), inspirată din Noul Testament.

ALAMANNI Luigi (Florenţa 1495 — Amboise, Franţa, 1556), scriitor; a jucat un rol politic în ultimii ani ai Republicii florentine. Format în mediul literaţilor

umaniști de la *Orti Oricellari, devine adversar al Medicilor și este constrîns să fugă în Franța. Îi dedică lui Henric al II-lea *Opere toscane* (1552—3). Este autor al unor poezii de iubire convenționale, *Elegie* (1522—5), al unor ode pindarice, *Inni* (Imnuri), al unor *Egloghe*, inspirate din evenimentele nefericite din viața sa, și a 13 satire (1524—7). Autor dramatic, scrie tragedia *Antigone*, traducere liberă după opera omonimă a lui Sofocle, și îl imită pe Terențiu în comedia *Flora*. După modelul lui Stațiu, scrie ciclul de *Selve* (Păduri, 1527—8); traduce din Catul. Poemele epice și didactice *La coltivazione dei campi* (Cultivarea ogoarelor 1530—46), *Girone il Cortese* (G. cel nobil, 1548) și *L'Avarchide* (Poemul orașului Avaricum, 1554) se înscriu în tradiția curteană a ciclului breton. Caracterizat de o sensibilitate aproape romantică, modernă, L.A. se înscrie, cu versurile dedicate patriei în exil, între întemeietorii liricii patriotice.

alba (auroră), compoziție poetică medievală, strîns legată de obiceiurile epocii; inițial cîntecul santinelelor care, în zorii zilei, vesteau luminarea cerului, ulterior, prin poeții provențali, a. devine o poezie cu conținut amoros, care exprimă durerea îndrăgostiților obligați să se despartă la ivirea zorilor.

ALBANZANI Donato degli sau **DONATO CASENTINESE** (Toscana sec. 14), umanist; traduce din latină în italiană operele contemporanilor săi: *De viris illustribus* de *Petrarca și *De claris mulieribus* de *Boccaccio.

ALBERGATI CAPACELLI Francesco (Bologna: 1728 — 1804 cca), comediograf; se consacră teatrului, ca actor diletant și autor. Înaintea lui *Goldoni și cu mijloace artistice mult mai modeste, el începe acțiunea de regenerare a teatrului comic italian subordonat printr-o lungă rutină procedeelor învechite ale **commediei dell'arte*. În teatrul instalat în propria sa vilă, lîngă Bologna, organizează spectacole cu actori amatori, mai ales între 1751—66. Traduce din tragediile lui Racine și Voltaire și scrie *L'amor finto e l'amor vero* (Amorul prefăcut și amorul adevărat), trilogia *Il saggio amico* (Prietenul înțelept) — înfățișînd tipul curtezanului de profesie *(cicisbeo)*, *Le convulsioni* (Convulsiile) — comedie de caracter despre „bolnavii închipuiți", *Il pomo* (Fructul) — îndreptată împotriva arhaismelor impuse de *Accademia della Crusca, *Il prigioniero* (Prizonierul) — comedie larmoiantă.

§ *Nuovo teatro comico* (Noul teatru comic, 5 vol. 1774—8), *Delle arti drammatiche* (Despre artele dramatice, 1798)

ALBERICO DA ROMANO (sec. 13), poet în limba provențală; a avut cu trubadurul Uc de Saint-Circ un schimb de versuri, după obiceiul Curților feudale din Provence.

ALBERTAZZI Adolfo (Bologna: 1865—1924), scriitor, elev al lui *Carducci, căruia îi va dedica mai tîrziu cartea *Carducci in professione d'uomo* (C. în profesiunea de om, 1921). A debutat cu erudite lucrări de istorie literară, precum *Romanzieri e romanzi del Cinquecento e del Seicento* (Autori de poeme și poeme din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, 1891) și *Il romanzo*, monografie asupra dezvoltării romanului în Italia. Autor al unor romane de analiză, *L'Ave* (Rugăciunea de seară, 1896), *Ora e sempre* (Acum și întotdeauna, 1899), *In faccia al destino* (În fața destinului, 1906) și al cîtorva vol. de nuvele realiste cu accente lirico-ironice, între care: *Il zucchetto rosso e storie di altri colori* (Tichiuța roșie și povestiri de alte feluri, 1910), *Il diavolo nell'ampola* (Unul nemaipomenit, 1918), *Top* (1922).

ALBERTI Filippo (Fratta, Umbertide 1548 — Umbertide 1612), literat și jurist; a publicat o culegere de *Rime* (1602), imitînd lirica lui Anacreon. A scris compoziții ocazional-encomiastice *(Canzone in lode di N.S. Clemente Papa VIII* ⟨Cantonă spre lauda domnului nostru papa Clement al VIII-lea, 1600⟩) și poezii didactice *(Poemetto sopra la cicala* ⟨Mic poem asupra greierului, 1603⟩*)*. *Torquato Tasso i s-a adresat, cerîndu-i sfaturi pentru compunerea *Ierusalimului eliberat*.

Scanned with OKEN Scanner

ALBERTI Leon Battista (Genova 1404 — Roma 1472), cea mai interesantă personalitate din prima generaţie a umaniştilor italieni (→ *umanism*). Studiază greaca şi latina la Padova, ca discipol al lui *Gasperino Barzizza, apoi dreptul canonic la Bologna; călătoreşte în Franţa şi Germania (1428—32), în suita unui cardinal; deţine funcţii care-l apropie de cercul umaniştilor aflaţi în serviciul curiei papale. La Florenţa, se consacră studiului artelor plastice (1434—6); în 1441, organizează aici concursul de poezie în limba italiană, numit *Certame coronario. Arhitect, este constructorul unor celebre monumente la Florenţa, Mantova şi Rimini, precum şi autorul tratatelor *De re aedificatoria* (Despre construcţie, 1452) şi *Ludi mathematici* (Jocuri matematice, 1443—8/1450—2). A inventat camera obscură. Ca arheolog, a lăsat o scurtă descriere a ruinelor romane, *Descriptio urbis Romae* (Descrierea oraşului Roma, 1432—4 cca). Ca teoretician al artelor figurative, scrie *Elementi di pittura* şi *De pictura*. Despre aceeaşi artă, vorbeşte şi în *De punctis et lineis apud pictores* (Despre puncte şi linii la pictor). Teoretician în domeniul sculpturii, scrie tratatul *De statua* (Despre statuie) şi *De equo animante* (Despre calul însufleţit, 1438), avînd ca punct de plecare statuia ecvestră a tatălui lui Leonello d'Este, duce de Ferrara. Literat, este autorul unor comedii în limba latină, ca *Philodoxeos* (1424). Moralist, este autorul unor tratate de etică umanistă, care promovează idealul vieţii active: *De educandis liberis* (Despre educarea copiilor), *De re uxoria* (Despre căsătorie), *De commodis literarum atque incommodis* (Despre plăcerile şi neplăcerile literelor, 1428—32) şi dialogul *Della famiglia* (Despre familie, 1433—40). Pornind de la structura socială a Florenţei, condusă de burghezia bancară şi manufacturieră, L.B.A. defineşte aici principiile moralei laice pentru care binele include utilul. *Teogonio* (1444 cca), scris în vulgară şi publicat postum (1492), şi *Della tranquillità dell' anima* (Despre liniştea sufletului, 1442) sînt, la rîndul lor, tratate de etică, inspirate din doctrina stoicilor. Dialogurile *Intercoenas* (În timpul meselor, 1439 cca) şi povestirea mitologică *Momus* (1450 cca) privesc cu ironie amară moravurile oamenilor, în timp ce *De Iciarchia* (Despre administrarea casei, 1468), ultima sa operă scrisă în italiană, revine la expunerea idealului etic al muncii şi al moderaţiei. Scrie cu simpatie despre mişcarea populară condusă de Stefano Porcari, *De Porcaria coniuratione* (Despre conjuraţia lui S. P.). Îi dedică lui *Lorenzo de' Medici, cu care se întîlneşte în 1468 şi de care-l leagă o adîncă prietenie, tratatul despre oratorie, *Trivia Senatoria* (Tribune senatoriale). Interesat de problemele de grafie, legat şi de invenţia recentă a tiparului, a scris, probabil *Grammatichetta vaticana* (Mica gramatică aflată la Vatican), cea dintîi lucrare de acest gen în cultura italiană. Îi sînt atribuite, fără a se cunoaşte data certă a elaborării lor, alte mici scrieri: dialogurile *Deifira* şi *Ecatonfilea* — în italiană, tratînd „despre cum trebuie să fugi de o iubire rău începută" şi „despre cum poţi păstra dragostea celui iubit", amintind tematic operele lui Ovidiu *Ars amatoria* şi *Remedia amoris*.

ALBERTI Romano (Borgo San Sepolcro 1550 cca—?), pictor şi literat, secretarul Academiei de pictură San Luca din Roma; autorul unui *Trattato della nobiltà della pittura* (Tratat despre nobleţea picturii, 1585). Poet, ia apărarea lui *Torquato Tasso în disputa provocată de poemul acestuia *La Gerusalemme liberata* şi scrie împotriva adversarilor lui versurile satirice intitulate *Alle magnifiche malensaggini e alle malense magnificaggini dei motteggevoli signori accademici della Crusca* (Către măreţele stupidităţi şi către stupidele măreţii ale glumeţilor domni, membri ai Academiei della Crusca).

§ *Origine et progresso dell'Accademia del disegno, de' pittori, scultori et architetti di Roma* (Originea şi progresul Academiei de desen, a pictorilor, sculptorilor şi arhitecţilor din R., 1604)

ALBERTI D'ALTOBIANCO Francesco (Florenţa: 1401—79), imitator al lui *Petrarca (→ *petrarchism*); scrie **ballate* liri

ce, dar reuşeşte îndeosebi în **poesia giocosa* de gust popular. Participă la concursul de poezie *Certame coronario.

ALBIZZI Franceschino degli (Florenţa — Savona 1348), poet în tradiţia **dolce stil nuovo*; prieten al lui *Petrarca, este amintit de acesta în *I trionfi* (*Trionfo d'Amore*, IV, 37) şi în **sonetul Sennuccio mio, ben che doglioso e solo* („S. al meu, deşi mîhnit şi singur").

ALBIZZI Rinaldo degli (Florenţa 1370— Ancona 1442), ambasador al Republicii florentine; autorul unor *Commissioni* (Rapoarte) asupra misiunilor îndeplinite, exemple de proză istoric-politică italiană. Adversar al lui Cosimo de' Medici, este constrîns să se exileze odată cu instaurarea acestuia la conducerea oraşului (1434).

ALBRIZZI TEOTOCHI Isabella (Corfu 1760— Veneţia 1836), literată, reuneşte la Veneţia în locuinţa ei scriitorii vremii, între care tînărul *Ugo Foscolo. I-a înfăţişat pe oaspeţii salonului său literar, în vol. *Ritratti* (Portrete, 1807).

ALCIATO Andrea (Como 1492 — Pavia 1550), scriitor în latină; autorul unor scurte compoziţii în versuri, intitulate *Emblemata* (Ornamente în relief, 1531), şi al scrierii *De verborum significatione* (Despre sensul cuvintelor, 1530), îndreptată, în parte, contra lui *Lorenzo Valla.

ALEARDI Aleardo (Verona: 1812—78), poet liric din ultima generaţie a **romantismului* italian; studiază dreptul la Padova, participă la revoluţia burgheză din 1848 şi la mişcările *Risorgimentului. Poet de inspiraţie sentimentală, A.A. este de multe ori discursiv şi retoric. Se apropie de Lamartine şi tipologic, dincolo de limitele curentului literar, îl aminteşte pe François Coppée. Genul său preferat este poemul epico-filozofic în versuri, care permite retorica ideilor generoase, şi poezia de inspiraţie politic-patriotică. Poet ocazional, în poemul *Il Mosè* (Moise) A.A. îl preamărea pe papa Pius al IX-lea care, în 1848, se alăturase pentru scurt timp patrioţilor. Ciclul *Canti patrii* (Cînturi ale patriei, post 1848), apărute după războiul de independenţă, cuprinde poeziile sale cele mai populare, *Le tre fanciulle* (Cele trei copile) şi *I tre fiumi* (Cele trei fluvii), inspirate din situaţia provinciilor Italiei aflate încă sub stăpînirea austriacă. Polemică, antipapală, poezia *Canto politico* (1862) se înscrie între compoziţiile de izvor garibaldin. Politic este şi poemul *I sette soldati* (Cei şapte soldaţi, 1861), ce evocă datoria tragică a celor care, supuşi imperiului plurinaţional al Habsburgilor, sînt constrînşi să lupte împotriva propriei lor cauze. Ca poet social-umanitar, A.A. porneşte uneori de la evocarea istorică cuprinzînd, în tablouri largi, dezvoltarea omenirii spre civilizaţie, ca în *Il matrimonio* (Căsătoria, 1842). *Il monte Circello* (Muntele C., 1856) şi, într-o elaborare iniţială, *Canti della campagna romana* (Cîntece despre cîmpia Romei), descrie truda ţăranilor împinşi de sărăcia propriilor pămînturi să lucreze pe întinderile necspitaliere din jurul marelui oraş. Poemul filozofic inspirat din istoria civilizaţiilor revine în ciclul *Le prime storie* (Primele istorii, 1857), în care se regăseşte, în aceeaşi exprimare discursivă, credinţa vichiană în progresul infinit al omenirii. Operă de inspiraţie generoasă, dar cu o realizare artistică mediocră, lirica lui A.A. marchează sfîrşitul romantismului şi începutul **verismului*, încercînd să concilieze arta cu ştiinţa, aspiraţia spre fericire, cu idealul social şi umanitar.

ALERAMO Sibilla [Rina FACCIO], (Alessandria 1875 — Roma 1960), poetă; a participat, alături de intelectualii democraţi, la acţiunea de ridicare a nivelului de viaţa a ţăranilor din împrejurimile Romei. A debutat cu romanul autobiografic *Una donna* (O femeie, 1907), pledoarie pentru libertatea femeii împotriva prejudecăţilor acumulate de secole. Alte două romane, *Il passaggio* (Trecerea, 1919) şi *Amo, dunque sono* (Iubesc, deci exist, 1927), sînt naraţiuni autobiografice, lipsite de detaşarea necesară transfigurării poetice. Poetă prin excelenţă a iubirii, S.A. a dat, în mai multe culegeri de versuri, precum *Selva d'amore* (Pădure de dragoste, 1947), un exemplu de poezie directă, uneori strigăt de pasiune şi cînt. Evenimentele ultimului război apar în

Scanned with OKEN Scanner

Dal mio diario. 1940—1944 (Din jurnalul meu. 1940—1944, 1946). Poezia închinată „lumii adolescente" a Italiei eliberate de fascism este cuprinsă în culegerile *Il mondo è adolescente* (Lumea e adolescentă, 1949) și *Aiutatemi a dire* (Ajutați-mă să spun, 1951). A lăsat și un bogat epistolar cu *Dino Campana.

§ proză: *Andando e stando* (Mergînd și stînd, 1921), *Trasfigurazione* (Transfigurare, 1922), *Gioie d'occasione* (Bucurii ocazionale, 1930; Premiul francez al latinității, 1933), *Russia alto paese* (Rusie, țară înaltă, 1953); poezie: *Momenti* (Momente, 1921), *Poesie* (1929), *Sì alla terra* (Da, pămîntului, 1934), *Luci della mia sera* (Luminile serii mele, 1956)

ALESSANDRI Baldassare Olimpo degli → Baldassare OLIMPO

ALFANI Gianni degli (Florența 1272/83—1312 cca), poet liric. I se atribuie șase **ballate* și un **sonet* care, deși lipsite de aparatura conceptuală a dulcelui stil nou (**dolce stil novo*), se alătură poeziei lui *Guido Cavalcanti prin închipuirea iubirii ca izvor de suferință; compoziția intitulată *Ballatetta dolente* (Mică baladă îndurerată) amintește binecunoscuta „baladă a exilului" (*Perch' i' non spero* 〈„Pentru că nu nădăjduiesc 〉), a aceluiași poet.

ALFANO Antoni(n)o (Palermo: — 1578), autorul poemului biblic *La battaglia celeste tra Michele e Lucifero* (Bătălia cerească între Mihail și Lucifer), socotit drept o anticipare a *Paradisului pierdut* al lui Milton.

§ *Il diluvio palermitano accaduto il 27 settembre 1557* (Potopul de la Palermo întîmplat la 27 septembrie 1557)

ALFIERI Vittorio (Asti, Piemont 1749—Florența 1803), unul dintre marii scriitori ai Italiei; autor dramatic și poet liric, ilustrează continuitatea de idei dintre **iluminism* și **romantism*, apariția conștiinței naționale în rîndurile intelectualilor și afirmarea funcției morale și politice a literaturii. Aristocrat, format pentru cariera militară, renunță la aceasta (1774) pentru a nu fi obligat să se supună unei discipline oarbe și călătorește (1766—72) prin Europa. Observațiile lucide și sarcastice, prilejuite de aceste călătorii, îi vor dicta compoziția satirică *I viaggi* (Călătoriile) și, în parte, cele șase comedii politice scrise mai tîrziu. Orgolios, adversar al oricărei autorități și al regimurilor de tiranie, preferă să se stabilească în Marele ducat al Toscanei, decît să fie unul dintre nobilii vasali ai regelui Piemontului; renunțînd la privilegiile averii, se consacră scrisului. Cu o bogată cultură franceză, V.A. este, de la începuturile literare, scriitor de spirit filozofic, cu o personalitate bine marcată. Opera dramatică este pentru el mijloc de comunicare a mesajului etic, care pornește de la concepția despre omul-erou prin voință și tenacitate. Tragedia *Cleopatra* (1775), urmată imediat de *Filippo* și *Polinice* (1775), anticipează structura și programul operelor viitoare. Devenit treptat un artist conștient și atent la eficacitatea cuvîntului scris, V.A. își construiește propria teorie a creației dramatice. Precedată de o primă schiță a desfășurării acțiunii, divizată în acte și scene, redactarea inițială a operei se face în proză, fiind urmată de transpunerea în versuri. Pentru a se elibera de obișnuințele stilistice derivate din cultura franceză, tînărul V.A. începe lectura clasicilor italieni, în speță a marilor toscani. Stabilit la Siena în 1778, scrie aici principalele sale tragedii: *Virginia*, *Agamennone*, *Oreste*, *La congiura dei Pazzi* (Conjurația familiei P.) și două tratate politice, care denunță tirania politică și indică intelectualilor un program de acțiune pentru înlăturarea ei: *Della tirannide* (Despre tiranie, 1779) și *Del principe e delle lettere* (Despre principe și despre literatură, 1778—86). Se stabilește un timp la Roma, apoi la Paris, iar în 1793 la Florența, în castelul contesei De Albany. În toți acești ani, care sînt ai unui moment istoric greu, V.A. va fi scriitorul independent, capabil de a rezista ofertelor lui Bonaparte care, după ce ocupase cea mai mare parte a statelor din Peninsulă, se arăta dornic de a-și cîștiga bunăvoința scriitorilor italieni. Între 1783—5, apar cele 14 tragedii scrise pînă la acea dată, cu excepția *Conjurației familiei Pazzi*, omisă dintr-o legitimă prudență politică. Cele mai semnificative opere dramatice ale sale sînt:

Scanned with OKEN Scanner

Antigona, *Filippo*, *Rosamunda*, *Ottavia*, *Timoleone*, *Merope*. În 1787, aflat la Paris, unde îi cunoaşte pe Beaumarchais şi André Chénier, începe tipărirea unei noi ed. a operelor sale, cuprinzînd, alături de teatru, o serie de compoziţii lirice. În vara lui 1789 asistă la primele acţiuni ale revoluţiei şi în anul următor începe redactarea operei autobiografice *(Vita)*, pe care o va relua în 1798 şi o va continua pînă în momentul morţii. Ostil atît revoluţiei cît şi războaielor lui Napoleon, V.A. îşi scrie acum epigramele şi compoziţiile satirice împotriva unui prezent pe care nu-l înţelege, deşi el însuşi îl dorise atunci cînd, în cele două tratate politice amintite, făcuse elogiul libertăţii. Retras într-o izolare orgolicasă, în mijlocul unei Florenţe care îi primea cu entuziasm pe solii Franţei revoluţionare, V.A. este, în ultimii săi ani de viaţă, un exponent tîrziu al utopismului politic iluminist şi un premergător al luptei de eliberare naţională a Italiei. Opera sa exprimă, dincolo de individualismul exacerbat al omului, un ideal de libertate inspirat din lectura scriitorilor antici şi, ca atare, în contrast cu înfăptuirea lui prin acţiunea revoluţiei. Format în cultul eroilor lui Plutarh şi susţinut în această admiraţie a sa de propriul său temperament orgolios şi voluntar, a conceput tragedia drept modalitatea de exaltare a eroului absolut, proiectînd în el dorinţa de perfecţiune, dispreţul faţă de scepticismul unei lumi obişnuite cu virtuţile facile. Personajele, antice sau moderne, devin idei-forţă, indicînd generaţiei în formare un program de înfăptuit. Concentrată în jurul protagonistului şi a conflictului interior care-l împarte între fireasca slăbiciune umană şi voinţa de a şi-o înfrînge, afirmîndu-şi capacitatea eroică, tragedia alfieriană se remarcă prin tensiunea interioară a dialogului dramatic, dar nu izbuteşte să convingă, frămîntarea protagonistului rezolvîndu-se de la început şi abstract, în planul celei mai grele opţiuni. Eroul este, în tragedia lui, un luptător pentru libertatea poporului *(Virginia*, *Conjuraţia familiei Pazzi)* sau pentru libertatea gîndirii şi demnitatea omului *(Filippo)*; alte ori vrea să-şi înfrîngă propria voinţă de putere *(Saul*, 1782*)* sau propria pasiune vinovată *(Mirra*, 1784, apărută în 1789*)*. Proiectată pe fondul unei mişcări de revoltă populară sau cuprinsă în răzvrătirea solitară a unui prinţ tiranizat de propriul lui tată, tragedia politică se reduce, la un moment dat, la schema tragediei psihologice *(Mirra)*, în care dialogul se converteşte în monolog şi omul este singur în efortul lui tragic de a se înfrînge. La începutul romantismului, tragedia istorică a lui V.A. anunţa, prin eroii propuşi contemporanilor, datoria de a le urma exemplul şi *Bruto Secondo* (Al doilea Brutus, 1786—7) se adresa Italiei libere a viitorului. Cele două tratate politice amintite, urmate de *Il Misogallo* (Duşmanul galilor, 1798), amestec de compoziţii în versuri, îndeosebi **sonete*, şi proză politică satirică, indică abstracţiunea idealului iluminist şi reacţia faţă de înfăptuirea lui în realitatea concretă a timpului. În spirit iluminist sînt scrise şi cîteva din compoziţiile poetice de frunte ale lui: *L'America libera* (A. liberă, 1781—3, apărută în 1787), mic poem liric, *Parigi sbastigliato* (Parisul eliberat de Bastilia, 1789), precum şi scrierile în proză *Panegirico di Plinio a Traiano* (Panegiric al lui P. adresat lui T., 1785, apărut în 1787) şi dialogul *Della virtù sconosciuta* (Despre virtutea necunoscută). *Capitolul* adresat lui André Chénier în preziua izbucnirii revoluţiei (aprilie, 1789) este scris în terţine *(*terzina)*. *Satirele* (1896—7) încep să manifeste retragerea din faţa prezentului care, coborînd în istorie idealurile generoase şi abstracte, le deformează. Îndreptate contra militarismului prusian *(La milizia* ⟨Milităria⟩*)*, a nobilimii de Curte *(I grandi* ⟨Cei mari⟩*)*, a educaţiei tinerilor aristocraţi *(L'educazione)*, ele sînt totodată sarcastice faţă de sterilele răsturnări revoluţionare *(L'antireligioneria* ⟨Mania antireligioasă⟩, *La filantropineria* ⟨Mania filantropiei⟩, *Le imposture* ⟨Impostu-rile⟩*)*. O primă culegere de 19 sonete şi epigrame, apărute sub titlul *Contravveleno poetico per la pestilenza presente* (Antidot poetic contra actualei epidemii de ciumă) reapar integrate în *Il Misogallo*, cu care V.A. judecă amar şi aspru rezultatele imediate ale revoluţiei. Îndreptat contra poporului francez, *Il Mi-*

Scanned with OKEN Scanner

sogallo este pamfletul politic al unui aristocrat surprins de violenţa răsturnărilor pe care le-a dorit în planul abstracţiunilor generoase, fără a prevedea modalitatea realizării lor şi, în acelaşi timp, primul breviar al orgoliului naţional la începutul revoluţiilor naţionale, orgoliu care avea să reprezinte aspectul cel mai marcat al romantismului italian. Poetul liric a dat în culegerile de *Rime* (Paris, 1789, la care se vor adăuga postumele) o operă nu mai puţin valoroasă decît restul scrierilor sale. Poet al iubirii, cu largi ecouri din *Petrarca, dar cel mai autentic între petrarchişti (→ *petrarchism*), V.A. este mai ales un spirit frămîntat, dovedind apartenenţa sa ideală la romantismul care avea să cuprindă Europa. Ca şi teatrul, unele dintre aceste versuri îi exaltă pe eroii gîndirii sau ai vieţii morale, trecutul de glorie al Italiei oferindu-i exemple demne de cîntul lui. Spiritul de satiră nu-i lipseşte nici autorului dramatic şi V.A., care năzuieşte spre creaţia comică încă din 1788 cînd compune schiţele comediilor *I buoni uomini* (Buni oameni) şi *Il buon marito* (Bunul soţ), scrie, în ultimii trei ani de viaţă, şase comedii politice. Primele patru, alcătuind o *Tetralogie politică*, intitulate: *L'Uno* (Unul), *I Pochi* (Cei puţini), *I troppi* (Cei prea mulţi), *L'Antidoto* (Antidotul), constituie o satiră aspră a tuturor regimurilor politice; în rechizitoriul său, autorul condamnă şi tirania, şi guvernarea aristocraţiei, şi pe aceea a poporului, încercînd să ofere în schimb un antidot gen *deus ex machina*. Acelaşi sarcasm aproape cinic, adresat de data aceasta vieţii morale, se vădeşte în comediile *La finestrina* (Ferăstruica), deschisă asupra sufletului omenesc, în care este mai bine să nu priveşti, şi *Il divorzio* (Divorţul), rămasă la prima redactare în versuri. Reprezentînd etapa ultimă, de dezamăgire amară a poetului, comediile demitizează eroismul înfăţişat în tragedii şi neagă idealurile politice şi civile preamărite în *Della tirannide*. Opera cea mai cunoscută a scriitorului, *Vita* (1790—1803), este un model al genului. Alcătuită din patru „epoci" (Copilăria, Adolescenţa, Tinereţea, Maturitatea), ea aminteşte prea puţin operele recente de acelaşi fel, *Confesiunile* lui J.-J. Rousseau sau *Memoriile* lui *Goldoni, anticipînd în schimb *Memoriile de dincolo de mormînt* ale lui Chateaubriand pentru care, ca şi pentru V.A., lumea este o proiectare a propriului eu. Diferit însă în ultimă instanţă şi de memorialistul francez, aici V.A. se creează pe sine, ca prototip al eroului romantic, asemănător lui *Lorenzino de' Medici, personajul istoric, protagonistul poemului său *L'Etruria vendicata* (E. răzbunată), care ar fi vrut să fie prin fapta sa un salvator al libertăţii, un „răzbunător" al oamenilor împotriva tiraniei.

§ tragedii: *Carlo primo* (Carol întîi), *Don Garzia* (1776), *Maria Stuarda* (1778), *Timoleone* (1779), *Merope* (1779), *Sofonisba* (1784), *Bruto primo* (1785), *Abele* (1785), *Ugolino* (1785), *Alceste seconda* (1796); comedii: *I Poeti* (Poeţii, 1788), *La Monarchia, L'Aristocrazia, La Democrazia, Gli Oracoli, La Ribellione, L'Accademia Il Conclave, L'Accampamento* (Tabăra), *Il Senato, Gli Uomini* (Oamenii), *Il Teatro* (1790); critică literară: *Pareri* (Păreri); satire: *Prologo, Il cavalier servente veterano* (Cavalerul veteran), *I Re* (Regii), *I grandi, La plebe* (Plebea), *La sesquiplebe* (Plebea în proporţie de două treimi), *Le leggi* (Legile), *L'educazione, L'antireligioneria, I pedanti* (Pedanţii), *I viaggi* (Călătoriile), *I duelli* (Duelurile), *La filantropineria, Il commercio* (Comerţul), *I debiti* (Datoriile), *La milizia, Le imposture, Le donne* (Femeile) — 1798.

ALFONS al V-lea de Aragon, supranumit il MAGNANIMO (Mărinimosul), (1390 cca —1458), principe de Neapole; a fost asasinat la Roma, probabil, de oamenii papei Alexandru al VI-lea. Avea o bună cultură umanistă şi a fost colecţionar de manuscrise antice şi de cărţi rare, confiscate, o parte din ele, de la feudalii rebeli pe care i-a supus. A reunit la Curtea sa pe cei mai cunoscuţi umanişti: *Giovanni Pontano, *Lorenzo Valla, *Poggio Bracciolini, iar unii dintre ei, ca *Flavio Biondo şi *Pier Candido Decembrio, i-au preamărit domnia.

Alfonsina, Accademia → Accademia pontaniana

ALIGHIERI Dante → DANTE

Scanned with OKEN Scanner

ALIGHIERI Iacopo (Florenţa 1290 cca —1348), fiul lui Dante A.; a scris un rezumat în versuri al *Divinei Comedii*, precum şi un comentariu la *Infern* (1322). Este autorul poemului didactic în versuri *Il Dottrinale* (Cartea de învăţătură), adevărată enciclopedie a cunoştinţelor de astronomie şi ştiinţe naturale ale vremii.

ALIGHIERI Pietro (Florenţa — Treviso 1364), fiul lui Dante A., studiază dreptul la Bologna şi se stabileşte la Verona, unde ocupă funcţia de judecător (1332—7). Poet liric, i se atribuie cîteva compoziţii în versuri. Scrie în latină un amplu comentariu la *Divina Comedie*, intitulat *Petri Alighcrii super Dantis ipsius genitoris „Comoedíam" comentum* ... (Comentariul lui P.A. asupra „Comediei" propriului său părinte D. ..., 1846).

ALIONE Gian Giorgio (Asti, Piemont: 1460—1521), poet; trăind într-o zonă limitrofă Franţei, într-un oraş intrat în teritoriul acesteia şi favorabil politicii lui Francisc I în Italia, G.G.A. este, şi în planul culturii, un admirator al ţării vecine, scriind în limba acesteia compoziţii poetice destinate expediţiilor militare de ocupare a statelor italiene, conduse de Ludovic al XII-lea, de Carol al VIII-lea şi de Francisc I. Împotriva tendinţelor cuprinse în scrierea unui tînăr student, Bassano di Mantova, G.G.A. scrie în latina macaronică (→ *letteratura maccheronica*) răspunsul său de filo-francez, *Macharonea contra macharoneam Bassani* (Macharonea contra macaroneei lui Bassano). În graiul din Asti, G.G.A. scrie două **canzoni* satirice, privind moravurile unor călugări, şi zece farse în versuri (1500—15), de inspiraţie populară, caracteristice pentru tradiţia realistă în teatrul comic italian.

ALLACCI Leone (Insula Chios 1586— Roma 1669), erudit grec, prim custode al Bibliotecii vaticane (1661). Este autorul a circa 60 de scrieri publicate şi al altora încă inedite, în domeniul bizantinologiei, al culturii clasice şi al literaturii italiene. Ca filolog, a editat opere ale unor autori greci antici şi bizantini. A alcătuit o vastă bibliografie a operelor dramatice italiene, *Drammaturgia, divisa in sette indici* (Dramaturgia, împărţită în şapte indici, 1666), şi o culegere din poezia primelor sec., *Poeti antichi raccolti da codici manoscritti della Bibl. Vaticana e Barberina* (Poeţi antici, culegere din codice manuscrise aflate în Biblioteca Vaticana şi Biblioteca Barberina, 1661).

Alterati, Accademia degli, întemeiată în 1569 la Florenţa; se ocupă de studiul limbii literare, pe care o identifică cu graiul florentin. După întemeierea *Academiei della Crusca decade treptat, pînă cînd, în 1634, se desfiinţează.

ALUNNO Francesco (Ferrara 1486 cca— Veneţia 1556) se numără între primii cercetători ai limbii italiene literare, cu *Le Osservazioni sopra il Petrarca* (Observaţiile asupra lui P., 1538) şi *Le ricchezze della lingua volgare sopra il Boccaccio* (Bogăţiile limbii populare cercetată în opera lui B., 1543). Este autorul unei lucrări de gramatică şi lexicografie, şi ea de pionierat, *La fabbrica del mondo* (Clădirea lumii, 1546—8).

ALVARO Corrado (San Luca, Calabria 1895— Roma 1956), scriitor, înscriindu-se la începuturile activităţii lui în linia **verismului* cu o inspiraţie preponderent lirică, deşi s-a afirmat mai ales ca narator. Amintirea locurilor natale, a Italiei meridionale, sărace şi înapoiate, se regăseşte în romanele sale, vădit autobiografice, istorie a intelectualului italian dezamăgit de război şi adversar al fascismului. Scriitor cu preocupări etice şi politice care converg spre un ideal al demnităţii umane, realizabilă doar în regimurile de libertate, C.A. este un narator de scurtă respiraţie. Cu veleităţi de romancier, slab realizate, dă, în schimb, operele sale cele mai bune în genul minor, mai ales al jurnalului intelectual, al confesiunii solicitate nu de restrînse aventuri individuale, ci de drama omenirii, la care participă deplin. Îşi începe drumul literar cu vol. de versuri *Poesie grigioverdi* (Poezii cenuşiu-verzi, 1917), apărut în timpul războiului. În anii agitaţi care urmează, ca ziarist, C.A. se numără printre intelectualii tineri care văd primejdia grupărilor reacţionare fasciste; după instaurarea regimului fascist, va fi corespondent de presă la Paris

și Berlin, exilul său voluntar însemnînd neaderarea la politica oficială. Redactor (1922—6) la «*Il Mondo*», cotidian antifascist, apoi corespondent de presă la «*Il Corriere della sera*» (Milano) și «*La Stampa*» (Torino), C.A. va fi director la «*Il popolo di Roma*» (1943) și, imediat după sfîrșitul războiului, director la «*Il Risorgimento*» (1946—7), dovedindu-se în toate aceste etape ale itinerarului său moral un intelectual militant, un ziarist de talie europeană. Pasiunea scrisului cotidian, a faptului de cronică morală sau politică îi dictează dealtfel cîteva opere semnificative și în special relatările de călătorie *Viaggio in Turchia* (Călătorie în T., 1932), *Itinerario italiano* (Itinerar italian, 1933). Eseul politic *L'Italia rinunzia?* (I. renunță?, 1945) a fost scris în zilele frămîntate în care se încheia războiul de eliberare și începea lupta socială pe frontul intern. Adesea, cronicarul politic devine moralist, ca în *Il nostro tempo e la speranza* (Timpul nostru și speranța), *Roma vestita di nuovo* (R. îmbrăcată cu lucruri noi), *Il treno nel Sud* (Trenul în Sud). Ca narator, C.A. publică în 1926 primul roman, *L'uomo nel labirinto* (Omul în labirint), care este, ca și *Rubè* de *G. A. Borgese, cartea unei generații, mărturisind criza morală a intelectualului italian în perioada imediat postbelică. În 1930, publică nuvela, considerată capodopera creației sale, *Gente in Aspromonte* (Oameni din A.), înfățișînd Sudul natal, și romanul *Vent'anni* (Vîrsta de douăzeci de ani), care prezintă peregrinările morale ale intelectualului meridional în anii primului război mondial. Problemele grave ale intelectualului european îi dictează opera mult discutată *L'Uomo è forte* (Omul este puternic, 1938), narațiune metaforică despre domnia atotstăpînitoare a sentimentului de teamă într-o lume care își pierde libertatea de gîndire și demnitatea umană. Ajuns la deplină maturitate, C.A. va da după 1945 operele sale cele mai reprezentative: trilogia cu substrat autobiografic *L'età breve* (Vîrsta scurtă, 1946), republicată sub titlul *Memorie del mondo sommerso* (Memorii ale lumii scufundate), *Mastrangelina* (1960) și *Tutto è accaduto* (Totul s-a întîmplat 1961). Istoria lui Rinaldo Diacono, protagonistul, este istoria morală a autorului, figură emblematică a intelectualului meridional pe care un lung trecut de umilințe și înfrîngeri eroice l-a lăsat nepregătit și slab în fața solicitărilor directe ale timpului actual. *Belmoro* (postum), roman-metaforă, este de fapt un eseu asupra lumii contemporane și a perspectivelor ei morale, descoperind în ultimă instanță, dincolo de narator, pe intelectualul atent în primul rînd la problematica politică cea mai largă a prezentului. De aceea, însușirile cele mai proprii scrisului lui C.A. apar în cele două vol. de însemnări zilnice, apărute sub titlul *Quasi una vita* (Aproape o viață, 1951) și *Ultimo Diario* (Ultimul jurnal, 1959). În ele regăsim climatul moral al scrisului lui *Renato Serra, același efort dureros de a răspunde cinstit și lucid la examenul de conștiință pe care-l reprezintă pentru scriitorul adevărat fiecare pagină destinată semenului său.

§ proză: *Il Mare* (Marea, 1934), *L'amata alla finestra* (Iubita la fereastră, 1929), *La Signora dell' Isola* (Doamna din insulă, 1930), *Misteri e avventure* (Taine și aventuri, 1930), *75 racconti* (75 de povestiri, 1955), *Maura* (1942, apărut în 1980); reportaje: *I maestri del diluvio* (Maeștrii potopului, 1938), *Itinerario italiano* (1953); teatru: *Il paese e la città* (Satul și orașul, 1923), *Il caffè dei naviganti* (Cafeneaua navigatorilor, 1939), *Il Mare* (1939), *La lunga notte di Medea* (Lunga noapte a M., 1949)

AMADUZZI Giovanni Cristofano (Savignano, Romagna 1740— Roma 1791), erudit și gînditor iluminist, adversar al iezuiților, poet, membru al *Arcadiei; a scris în latinește *Anecdota litteraria* (Anecdote literare, 1773—80), iar în italiană *Discorso filosofico sul fine ed utilità delle accademie* (Discurs filozofic asupra scopului și folosului academiilor, 1777) și *La filosofia alleata della religione* (Filozofia aliată a religiei, 1778), pentru care a fost denunțat Inchiziției.

AMASEO Romolo Quirino (Udine 1489 cca — Roma 1552), literat și filolog, cunoscător al limbilor clasice și orientale, profesor la Bologna (1512, 1524), Padova (1520/1) și Roma (1544). Cu prilejul întîl-

nirii dintre Carol Quintul și papa Clement al VII-lea la Bologna (1529), rostește în fața lor alocuțiunea *De pace*, îndemn la încetarea războiului în curs. Cu același prilej, dar nu în fața celor doi monarhi, rostește discursurile intitulate *De latinae linguae usu retinendo* (Despre uzul limbii latine, care trebuie menținut), operă caracteristică pentru teza superiorității latinei ca limbă literară a Italiei moderne. Argumentele invocate sînt: universalitatea latinei, valoarea operelor scrise în această limbă și circumstanța politică a momentului. În situația dată, de dezbinare a statelor italiene, latina putea să asigure unitatea acestora în planul culturii, compensînd astfel inferioritatea lor politică. Anacronică față de progresele înregistrate de toscana literară, teza lui R.Q.A., pe care o împărtășesc *Lazzaro Bonamico și un Carlo Sigonio, reflecta totodată tradiția îndepărtată a studiilor latine la Bologna. Traducător din greacă în latină a operei lui Xenofon, *Anabasis*, și a operei lui Pausanias, *Descrierea Greciei*, E.Q.A. rămîne în istoria disputelor lingvistice italiene ca susținătorul de cel mai înalt prestigiu al unei teze destinate a fi în curînd definitiv respinsă (→ *questione della lingua*).

AMBRA Francesco d' (Florența 1499—Roma 1588), nobil cu funcții publice; autor a trei comedii: *Il furto* (Furtul, 1544), scrisă în proză, *I Bernardi* (Familia B.), în versuri endecasilabe, și *La cofanaria* (Nevasta tîmplarului, 1550—5), în același metru.

AMBROGINI Agnolo → Angelo POLIZIANO

AMELONGHI Girolamo, zis il GOBBO DI PISA (Cocoșatul din Pisa), (1550 cca), poet burlesc (→ *poeti giocosi*), autorul poemului eroi-comic *La gigantea del Forabosco* (Gigantomahia lui Sfarmălemn, 1547, apărut la Florența în 1566) scris în **ottave* și inspirat din motivul mitologic al luptei giganților cu zeii.

AMENDOLA Giovanni (Neapole 1882—Cannes 1926), ziarist și literat antifascist, exponent alături de *Piero Gobetti al primei rezistențe active împotriva fascismului. Cu o serioasă cultură filozofică, colaborează la **«Leonardo»*, **«La Voce»*, *«Revue de Metaphysique et de morale»*. Intelectual liberal, continuă tradiția lui *De Sanctis și a lui Bertrando Spaventa. Intrat, în 1919, în acțiunea politică directă, în perioada de violente contraste sociale care urmează imediat războiului, înființează, în ianuarie, 1922, ziarul *«Il Mondo»* și combate violența echipelor de șoc fasciste. Din inițiativa sa și a lui *Croce, intelectualii antifasciști lansează, în 1925, manifestul împotriva regimului recent instaurat. Victimă a unor agresiuni violente din partea agenților plătiți și guvernului, moare în urma loviturilor primite.

AMENTA Niccolò (Neapole: 1659—1719), jurist, intelectual preiluminist, cu preocupări literare și științifice, adversarul poeziei manieriste a lui *G. B. Marino. Mai puțin modern în **questione della lingua*, discipol al lui Lionardo di Capua, autor al unei biografii a acestuia, susține **purismul* lui *Pietro Bembo, propunînd ca modele operele scriitorilor sec. 14. Este autorul gramaticii *Della lingua nobile d'Italia e del modo di leggiadramente scrivere in essa non che di perfetto parlare* (Despre limba nobilă a I. și despre modul de a scrie frumos precum și de a vorbi perfect în aceasta, 1723), concepută în spiritul rigid al *Accademiei della Crusca, dar utilă prin bogăția exemplelor extrase din marii autori. Pe urmele lui *Traiano Boccalini, în *I Rapporti del Parnaso* (Dările de seamă din Parnas) îi critică pe poeții contemporani, iar în ceea ce privește influențele străine, este adversar al modelelor spaniole, puternice la Neapole. Promotor al teatrului, autor și actor, propune, prin cele șapte comedii ale sale, o artă realistă, anticipînd reforma lui *Goldoni: *La Constanza* (Constanța, 1699), *La fante* (Subreta, 1701), *La somiglianza* (Asemănarea, 1706), *La Giustina* (Justina, 1717), *Le gemelle* (Gemenele, 1722), *La forca* (Spînzurătoarea, 1725), *La Carlotta* (1726). Aceeași preferință pentru realismul de izvor popular se vădește în *I Capitoli* (Capitolele, 1721), compoziții în versuri de formă fixă. Principii de teorie litera-

ră proprie apar în *L'arte di ben fare le commedie toscane* (Arta de a alcătui cu pricepere comediile toscane — începută în 1718, azi pierdută).

AMICI Ruggero d' sau **RUGGIERI DE AMICIS** (Messina sec. 13) a ocupat funcţii înalte la Curtea lui *Frederic al II-lea de Suabia, fiind, la un moment dat, ambasadorul lui pe lîngă sultanul Egiptului. Căzut în dizgraţie, a murit în închisoare. Poet din *Scuola siciliana este autorul a două **canzoni*: *Sovente amor n'à richuto manti* („Adesea iubirea nu poartă mantii bogate") şi *Lo mio core, che si stava* („Inima mea, care stătea").

Amici pedanti (Prietenii pedanţi), cerc literar constituit la Florenţa între 1856—9, de *Enrico Nencioni, *Carducci, Ottaviano Targioni Tozetti, *Giuseppe Torquato Gargani, *Giuseppe Chiarini etc., autori, la data aceea, la începutul carierei poetice. Promotori ai **clasicismului*, aceştia atacă **romantismul* tardiv publicînd broşura intitulată hazliu *Giunta alla derrata. Ai poeti nostri cdiernissimi e loro difensori, gli amici pedanti* (Adaos la produsele alimentare. Către poeţii noştri foarte actuali şi către apărătorii lor, prietenii pedanţi, 1856). Iniţiatorul polemicii era Carducci.

ANCESCHI Luciano (Milano 1911—), istoric şi critic literar, profesor de estetică la Universitatea din Bologna, a înfiinţat revista de cultură «*Il Verri*» (1957). A debutat cu studiul *Autonomia cd eteronomia dell'arte* (Autonomia şi eteronomia artei, 1936), a publicat scrieri de poetică, *Saggi di poetica e di poesia* (Eseuri de poetică şi poezie, 1942), eseuri de teorie literară, *Idea della lirica* (Ideea liricii, 1945) şi de istorie a problemelor de estetică: *I presupposti storici e teorici dell'estetica kantiana* (Premisele istorice şi teoretice ale esteticii kantiene, 1956), *D. Hume e i presupposti empiristici dell'estetica kantiana* (D. H. şi premisele empiriste ale esteticii kantiene, 1956). A adîncit problemele de critică literară în lumina orientărilor noi ale studiilor de poetică, în vol. *Fenomenologia della critica* (Fenomenologia criticii, 1966) şi *Le Istituzioni della poesia* (Normele instituţionale ale poeziei, 1968). A alcătuit două importante antologii din lirica primei jum. a sec. nostru: *Lirici nuovi* (Poeţi lirici noi, 1942) şi *Lirica del Novecento* (Lirica secolului al XX-lea, în colaborare cu *Sergio Antonielli, 1953), contribuind şi prin aceasta la formarea gustului poetic modern în cultura italiană. § *Idea del teatro e la crisi del naturalismo* (Ideea teatrului şi criza naturalismului), *Pascoli verso il Novecento* (P. spre secolul al XX-lea, 1958), *Il modello della poesia* (Modelul poeziei, 1966), *Le poetiche del barocco* (Poeticile barocului, 1963), *Le poetiche del Novecento in Italia* (Poetici ale secolului al XX-lea în I.), *Progetto di una sistematica dell'arte* (Proiect al unei prezentări sistematice a artei, 1968), *Saggi di poetica e di poesia* (Eseuri de poetică şi poezie), *Tre studi di estetica* (Trei studii de estetică, 1966), *„Vorrede" ed „Einleitung" alla Critica del giudizio di Kant* („Prefaţă" şi „Cuvînt introductiv" la „Critica raţiunii" a lui K.), *Da Ungaretti a D'Annunzio* (De la U. la D'A., 1976)

ANDREA DA BARBERINO sau **DA FIRENZE** (Andrea de'MANGABOTTI), (Barberino di Valdesa 1370 cca —1431), transpune în versuri italiene romanele cavalereşti franceze din ciclul carolingian, adaptîndu-le gustului realist al cititorului italian mijlociu. Operele sale principale sînt *I Reali di Francia* (Regii Franţei), *Le storie Narbonesi* (Povestirile din Narbonne), *Aiolfo del Barbicane, Aspromonte, Rambaldo, Ugone d'Alvernia* şi *Guerrin Meschino*; ele vor sta mai tîrziu (sec. 15—16) la baza poemelor eroi-comice proprii **Renaşterii* italiene.

ANDREA CAPELLANO (pcst 1150— ante 1250), capelan al regelui Franţei, după cum el însuşi declară; autorul tratatului *De Amore* (Despre iubire, 1238 cca), primul de acest fel în literaturile romanice, exercitînd o largă influenţă asupra poeziei lirice italiene. El rezumă concepţiile medievale expuse şi discutate în aşa-numitele *corti d'amore (cours d'amor* — curţi de iubire*)*.

ANDREA DA FIRENZE → ANDREA DA BARBERINO

ANDREINI Francesco (Pistoia 1548 cca — Mantova 1624), actor şi autor de scenarii *(*canovaccio)* pentru **commedia*

dell'arte, soțul Isabellei A.; scrie o serie de dialoguri intitulate *Ragionamenti fantastici posti in forma di dialoghi rappresentativi* (Convorbiri fanteziste în forma unor dialoguri ce pot fi reprezentate, 1622)), în care proza moralistă devine punct de plecare pentru genul dramatic, oferind teme adecvate teatrului comic, politic și realist. Ca actor, F.A. interpretează rolul Soldatului lăudăros (il Capitan Spavento), al Îndrăgostitului și al Doctorului din Sicilia. Ca scriitor, compune povestirile pastorale *L'inganno* (Înșelăciunea) și *Proserpina*.

ANDREINI Giovan sau **Gian Battista** (Florența 1576 — Reggio Emilia 1654 cca), celebru actor și autor dramatic, fiul Isabellei A. Își începe cariera (1594) în *Compagnia dei gelosi și mai tîrziu (1604) își alcătuiește propria sa Compagnia dei fedeli, care prezintă spectacole în orașele din Nordul Italiei, la Paris, Praga și Viena. Autor dramatic fecund, foarte gustat de public, a scris tragedii în versuri libere *(Florinda*, 1606*)* și drame religioase populare *(*sacra rappresentazione)*, ca *Adamo*, dedicată Mariei de' Medici (1613) și *Maddalena, lasciva e penitente* (Magdalena, voluptuoasă și pocăită, 1617), drame și comedii pastorale, *La Turca* (Turcoaica, 1608), *La Rosa* (Trandafirul, 1638), și comedii construite după schema **commediei dell' arte*, *La Veneziana* (Venețiana, 1619), *Florinda* (1622), în care recurge la dialecte și chiar la limbi diferite. *Le due commedie in commedia* (Cele două comedii în comedie, 1623) sînt o încercare de teatru în teatru. Se adaugă la toate acestea *Centaura* (1622), dramă cu conținut fantastic. Explicînd procedeele dramatice folosite și justificînd prin intenția și concluzia morală conținutul uneori licențios al acțiunii, G.A. formulează o teorie a teatrului baroc în *Lo specchio della commedia* (Oglinda comediei, 1625), *Il teatro celeste* (Teatrul ceresc, 1625). Anunțînd apariția **melodramei*, el introduce în desfășurarea acțiunii serenade, balete și cantonete, creînd spectacolul fastuos destinat Curților princiare. Comedia-balet franceză, ilustrată de Molière și Lully, își are izvorul probabil în reprezentațiile trupei lui G.A. la Paris. În afară de teatru, G.A. a scris poeme burlești (*Lo sfortunato poeta* ‹Poetul nenorocit, 1606›), compoziții lirice de inspirație religioasă (*La divina visione* ‹Divina arătare, 1604›) și o operă referitoare la rolurile interpretate de el în commedia dell' arte: *Le bravure di Capitan Spavento, ragionamenti in forma di dialoghi* (Vitejiile Căpitanului Spaimă, convorbiri în formă de dialoguri, 1624).

ANDREINI Isabella (Padova 1562 — Lyon 1604), actriță și literată, soția lui Francesco A. și mama lui Giovan Battista A.; a făcut parte din *Compagnia dei gelosi care, la moartea ei, s-a destrămat. Apropiată de marii poeți ai timpului (*Torquato Tasso și *G.B. Marino), este ea însăși autoarea povestirii pastorale *Mirtilla* (1588) și a unor *Rime* dominate de confesiunea directă, opusă imitației petrarchiste (→ *petrarchism*), proprie poeților din generația precedentă.

ANDRÉS Giovanni (Planes, Spania 1740 — Roma 1817), iezuit spaniol emigrat în Italia după suprimarea Ordinului. Istoric al culturii, scrie *Saggio sulla filosofia di Galileo* (Studiu asupra filozofiei lui G., 1776) și *Dell'origine, de'progressi e dello stato attuale d'ogni letteratura* (Despre originea, progresele și starea actuală a oricărei literaturi, 7 vol., 1782—9), operă de rară erudiție. Scriitor iluminist, include în această istorie a literaturii și poezia și știința.

ANDRYANE Alexandre-Philippe sau, italienizat, **Alessandro ANDRYANO** (Paris 1797 — Coye, Oise 1863), patriot dintr-o familie de origine belgiană; afiliat grupurilor conspiratoare ale carbonarilor, închis în fortăreața Spielberg, scrie în franceză *Mémoires d'un prisonnier d'État au Spielberg* (Memoriile unui prizonier al statului la Spielberg, 1837—8›). Răspunzînd celor spuse aici despre anii săi de închisoare, *Silvio Pellico va anexa, la ed. franceză a *Închisorilor mele* (1843), o scurtă istorie a vieții sale, menită să restabilească adevărul faptelor *(Capitoli aggiunti)*.

Scanned with OKEN Scanner

ANDRYANO Alessandro → Alexandre-Philippe ANDRYANE

ANGELI Diego (Florenţa 1869 — Roma 1936), ziarist, istoric şi critic de artă. Scriind despre bombardarea catedralelor franceze, a arătat între primii efectele dureroase ale războiului în distrugerea operelor de artă (*Reims e il suo martirio* ‹Oraşul R. şi martiriul lui, 1914›). Redactor al revistei *« *Il Convito* », a evocat în vol. *Cronache del Caffè Greco* (Cronici despre Cafeneaua greacă, 1930) boema literară care-şi avea locul de întîlnire în celebra cafenea din Roma. Îndrăgostit de atmosfera oraşului, i-a închinat vol. *Roma sentimentale* (1900) şi *Roma romantica* (1935). Poet şi romancier de gust pretios, şi decadent ca *D'Annunzio, publică vol. de versuri *La città di vita* (Oraşul de viaţă, 1896), *L'oratorio d'amore* (Oratoriul de dragoste, 1904) şi romanele *L'orda d'oro* (Hoarda de aur, 1906), *Il crepuscolo degli dei* (Crepusculul zeilor, 1915) etc.

ANGELONI Francesco (Terni 1559 — Roma 1650), istoric şi arheolog; a scris *Istoria augusta da Cesare a Constantino* (Istoria imperială de la C. la C., 1641) şi *Storia di Terni* (Istoria oraşului T., 1646). Este cunoscut şi ca autor de comedii: *Gli irragionevoli amori* (Iubirile lipsite de raţiune) şi *La Flora* (1615).

ANGIOLETTI Giovan Battista (Milano 1896 — Roma 1961), scriitor; a călătorit în Europa (în 1931, a ţinut două conferinţe la Bucureşti) şi a fost lector de limba italiană în Franţa. După ultimul război, a condus Societatea europeană de cultură şi a fost preşedinte al Sindicatului mondial al scriitorilor (1960—1). Romanele *Il giorno del giudizio* (Ziua judecăţii, 1927; premiul Bagutta), *Donata* (1940), *Eclissi di luna* (Eclipsă de lună, 1943), *Narciso* (1949), *Giobbe uomo solo* (Iov, om singur, 1955), dominate de meditaţia poetică, în dauna epicităţii, exerciţii de proză liric-fantastică, evită lumea reală şi actuală pentru a nu trebui să laude regimul fascist instaurat în acei ani. Eseuri de critică literară şi însemnări de călător în Europa sînt: *Vecchio continente* (Vechiul continent, 1942), *Un Europeo d'Italia. Inchiesta in Occidente* (Un european din I. Anchetă în Occident, 1951). Frumoasa descriere sentimentală a Italiei intitulată *Ritratto del mio paese* (Portret al ţării mele, 1928) a apărut într-o nouă ed., îmbogăţită, sub titlul *L'Italia felice* (I. fericită, 1947).

ANGIOLIERI Cecco (Siena: 1260 cca — ante 1311/3), poet burlesc (→ *poeti giocosi*), fiu al unui bancher al papei Grigore al IX-lea; a luptat alături de guelfi la Campaldino (1289). Lui *Dante, şi el prezent în această bătălie, i-a adresat trei **sonete* (primul scris între 1289—94, ultimul în 1304), în care putem urmări distanţa tot mai mare dintre ei. Cele 150 sonete care i se atribuie (istoriografia literară recentă le reduce la numai 112) cuprind tematica completă a unui cancionier (iubirea, gelozia, sărăcia, resentimentul violent faţă de părinţii avari). Critica nouă respinge interpretarea lor strict biografică; ele nu constituie relatarea imediată a faptului de viaţă, ci elaborare artistică a unor teme consacrate în poezia contemporană autorului. Opera lui aparţine unui climat de cultură atît de rafinat, încît poetul poate mînui cu abilitate modalităţile creaţiei realist populare, pe care o imită cu virtuozitate. În tonalitatea respectivă, poezia sa este o antipoezie, după cum iubirea pe care o cîntă se structurează în antiteză cu retorica amoroasă a dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*. Femeia iubită, Becchina, este opusul Beatricei şi al tuturor femeilor idealizate de poeţii epocii. Sonetele lui C.A. inaugurează în lirica italiană filonul fecund al demitizării, prin intermediul parodiei aplicate motivelor poetice consacrate. Îl vor urma *Burchiello şi *Francesco Berni, modalitatea poetică a glumei *(burla)* avîndu-şi imitatorii ei în Franţa cu *Romanul comic* (1651) al lui Scarron. Sonetele sale cel mai frecvent amintite sînt *S'i' fossi fucco, ardereil' mondo* („Dac-aş fi foc, aş arde lumea"), *La mia malinconia è tanta e tale* („A mea tristeţe-i atît de mare şi de aşa fel").

ANGUILLAIA sau **ANGUILLARA Ciacco dell'** (Florenţa a 2-a jum. a sec. 13), poet din *Scuola poetica di transizione*, cunoscut ca autor al unui **contrasto*.

Adresîndu-se iubitei, tînăra ţărancă *(villanella)* asemenea unui „giuvaer gingaş" *(giema laziosa)*, poetul îi cere să-l mîntuie de chinul dragostei; în răspunsul femeii, i se arată că se poate salva prin credinţă şi rugăciune, dragostea confundîndu-se cu acestea.

ANGUILLARA Ciacco dell' → Ciacco dell' ANGUILLAIA

ANGUILLARA Giovanni Andrea dell' (Sutri 1517 cca — Roma 1572 cca), poet; trăieşte la Roma, Parma, Veneţia şi Paris, protejat fiind, la Curtea Franţei, de Caterina de' Medici, iar la Florenţa, de marele duce Cosimo I de' Medici. Autor al comediei *Anfitrione* (1548) şi al tragediei *Edipo* (1560), imită după Sofocle şi Seneca. Traduce *Metamorfozele* lui Ovidiu (1554—61) şi, între 1561—4, în octave *(*ottava)*, *Eneida* care, deşi realizată numai pînă la cartea a III-a, îi asigură faima. Poet ocazional, a prezentat jefuirea Romei (1527) de către mercenarii lui Carol Quintul, în canţona *(*canzone)* *Alla regina di Francia e a Madonna* (Reginei Franţei şi Sfintei Fecioare, 1555). În numeroase *Rime* amintind **poesia giocosa* de ton popular, a relatat întîmplări din viaţa sa de poet curtean, asemenea lui *Francesco Berni şi lui Clément Marot, contemporanii săi.

ANIANTE Antonio [Antonio RAPISARDA], (Viagrande, Catania 1900—), scriitor din grupul revistei *« *Novecento* », stabilit în Franţa între cele două războaie; apropiat de *Massimo Bontempelli prin gustul fanteziei şi al irealului, dar atras mai tîrziu de lumea mică a provinciei; autorul multor romane, între care: *Sara Lilas* (1923), *Amore mortale* (Iubire mortală), *Ultime notti di Taormina* (Ultimele nopţi din T., 1931), *Ricordi di un giovane troppo presto invecchiatosi* (Amintirile unui tînăr prea curînd îmbătrînit, 1939). Autor dramatic, dovedind mai ales trăsăturile care-l reapropie de Bontempelli, a scris *Gelsomino d'Arabia* (Iasomia din A., 1926), *Carmen Darling* (1929), *La rosa di zolfo* (Trandafirul de sulf, 1958). Scriitor bilingv, a publicat la Paris, în franceză, vol. *Mussolini* (1932) şi *L'Italie fasciste devant la guerre* (I. fascistă în faţa războiului, 1936), privire critică asupra regimului politic respectiv. § *D'Annunzio* (1934), *Vie et aventures de Marco Polo* (Viaţa şi aventurile lui M.P., 1937), *La Poésie, l'action et la guerre* (Poezia, acţiunea şi războiul, 1936), *Memorie di Francia* (Amintiri din Franţa), *L'uomo di genio dinanzi alla morte* (Omul de geniu în faţa morţii, 1957), *Bob-Taft, La femmina del toro* (Femela taurului)

Annales januenses (Anale genoveze, sec. 12/13), cronică a evenimentelor din istoria Genovei între anii 1100—1293, opera mai multor cronicari care s-au succedat la redactarea ei, printre care *Càffaro.

ANÒNIMO FIORENTINO 1. (sec. 14), autorul necunoscut al unui *Comentariu* la *Divina Comedie*, a lui *Dante. ~ 2. (sec. 16), autorul anonim al unui *Diario fiorentino delle cose occorse l'anno 1537* (Jurnalul lucrurilor întîmplate la Florenţa în anul 1537), publicat pentru prima oară în 1958; el cuprinde însemnări referitoare la viaţa publică a oraşului, după înlăturarea guvernării republicane (1530).

ANÒNIMO GENOVESE (post 1250 — ante 1350), probabil laic, poate notar, prezent în viaţa publică a Genovei; laudă în versuri victoriile ei asupra Veneţiei rivale. I se atribuie 144 de compoziţii poetice scrise în latină sau în graiul genovez, didactice şi satirice, religioase şi politice, adevărat document al vieţii oraşului în acei ani. Dialogul *De condicione civitate Ianuae, loquendo con quodam Domino de Brixia* (Despre condiţia oraşului Genova, vorbind cu un oarecare domn din Brescia) priveşte rivalitatea dintre porturile Genova şi Veneţia şi pune pe seama lipsei de unitate şi armonie internă înfrîngerea primului.

ANÒNIMO VENETO (sec. 12), autorul presupus al compoziţiei satirice în versuri italiene, păstrată sub titlul latinesc **Proverbia qu(a)e dicuntur super natura feminarum.*

ANSELMO DI BESATE, zis il PERIPATETICO (Peripateticianul), (sec. 11), retorician; studiază la Parma şi Reggio (Emilia); între 1049—56 cca este cape-

lan la Curtea lui Henric al III-lea, căruia îi dedică *Rhetorimachia*, tratat despre puterea artei retorice.

« Antologia, L' » (1821—33), revistă literară, întemeiată la Florenţa de *Gianpietro Vieusseux, a continuat în mod ideal activitatea revistei *« *Il Conciliatore* ». A reunit în paginile ei colaborarea intelectualilor toscani şi a celor exilaţi pentru activitate politică: *Niccolò Tommaseo, *Giuseppe Montani, *Gino Capponi, Pietro Colleta, *Giuseppe Mazzini, *Carlo Cattaneo, *Pietro Giordani etc. Revista a depăşit limitele regionale ale altor periodice, promovînd prin aceasta ideea naţională. A fost timp de peste un deceniu singura publicaţie literară care, în regimul mai puţin tiranic al Marelui ducat de Toscana, a putut să reziste restricţiilor de libertate impuse în celelalte state ale Peninsulei odată cu Restauraţia. Titlul derivă din intenţia de a publica în primul rînd o selecţie din cele mai bune articole apărute în diferite alte periodice italiene. Revista se înscrie în continuarea ideologiei democratice a **iluminismului* şi programul ei politic, expus mai întîi într-o *Scrisoare introductivă* a editorului (1822) apoi într-un *Proemiu* (1833), este moderat şi precaut faţă de orice afirmaţie care ar putea atrage atenţia cenzurii. Însemnătatea revistei constă în faptul de a fi fost un loc de întîlnire al scriitorilor reprezentativi în dec. marcat de cele două revoluţii, a carbonarilor (1821) şi a patrioţilor din provinciile Statului papal (1831). Suprimarea ei marchează sfîrşitul unei perioade de relativă toleranţă, urmată imediat de agravarea măsurilor represive în toate statele italiene. Misiunea naţional-militantă pe care Gianpietro Vieusseux şi grupul său o imprimă revistei se manifestă în invitaţia adresată lui *Leopardi de a accepta alegerea sa ca deputat al guvernului constituit la Bologna, în urma mişcării revoluţionare din Emilia (1831), pentru a putea deveni astfel, pentru Italia, scriitorul nou, scriitorul cerut de timpul său.

ANTONA TRAVERSI GRISMONDI Camillo (Milano 1857 — Saint-Briac, Franţa 1934), autor dramatic verist (→ *verism*), cu o bogată operă teatrală, înfăţişînd viaţa micii burghezii în drame sentimentale (*Donnine allegre* ‹Femeiuşte vesele, 1912›, *Le Rozeno* ‹Femeile din familia R., 1913›). A scris studii monografice despre *De Sanctis, *D'Annunzio, *Foscolo. O operă în 3 vol. este dedicată „Marilor actriţe din vremurile trecute" *(Le grandi attrici del tempo andato*, 1929—30*)*.

ANTONELLI Luigi (Altri 1882 — Pescara 1942), narator şi autor dramatic. Teatrul său încearcă să reia concepţia despre lume a lui *Pirandello: *L'uomo che incontrò se stesso* (Omul care s-a întîlnit pe sine însuşi, 1918), *Bernardo l'eremita* (B. pustnicul, 1920), *L'isola delle scimmie* (Insula maimuţelor, 1922). A anticipat teatrul grotesc al lui *Luigi Chiarelli.

ANTONGINI Tommaso (Premeno Novara 1877 — Milano 1963), literat, povestitor şi autor dramatic; secretar al lui *D'Annunzio, a publicat o amănunţită biografie a acestuia: *Vita segreta di D'Annunzio* (Viaţa secretă a lui D'A., 1938), *D'Annunzio aneddotico* (D'A., anecdotic, 1939), *Quarant'anni con D'Annunzio* (Patruzeci de ani cu D'A., 1957).

ANTONIANO Silvio, zis il POETINO (Micul poet), (Roma: 1540—1603), socotit „un monstru şi un miracol al naturii", pentru că se dovedise, de copil, un admirabil improvizator de versuri; la numai 15 ani, este poet de Curte la Ferrara şi, tot foarte tînăr, profesor de literatură la universitatea din acelaşi oraş. Erudit cunoscător al latinei, a redactat principalele documente oficiale pentru mai mulţi papi şi a rostit în aceeaşi limbă discursuri solemne cu prilejul unor mari evenimente.

ANTONIELLI Sergio (Roma 1920—), scriitor şi literat, profesor la Universitatea din Milano. A debutat cu *Il campo 29* (Lagărul 29, 1949), operă neorealistă, cu accente lirice, în care prezintă experienţa lui dramatică de prizonier de război. Au urmat *La dinastia* (1952), *La tigre viziosa* (Tigrul vicios, 1952), scriere cu caracter alegoric-moral, *Un cane e un uomo in più* (Un cîine şi un om în plus, 1958), *Il venerabile orango* (Urangutanul

Scanned with OKEN Scanner

venerabil, 1961) — proză cu caracter eseistic-figurativ, *Oppure niente* (Sau nimic, 1971), *L'elefante solitario* (Elefantul singuratic). Ca istoric și critic literar a scris monografii *(G. Pascoli*, 1955; *G. D'Annunzio*, 1955) și studii sintetice (*La poesia del Pascoli* ⟨Poezia lui P., 1955⟩; *Aspetti e figure del Novecento*, 1955; *Dal decadentismo al neorealismo* ⟨De la decadentism la neorealism, 1957⟩).

ANTONIO DA FERRARA → Antonio BECCARI

ANTONIO DA TEMPO (Padova sec. 14), judecător și poet; autorul unui tratat poetic în latină, *Summa artis rhitmici vulgaris dictaminis* (Rezumat al artei ritmice a compunerii în limba comună, 1509), în care susține folosirea limbii italiene în poezie, definită drept operă de rafinată elaborare stilistică.

ANTONIO DI MEGLIO (Florența: 1384—1448), poet provenind din mica burghezie; a scris versuri de dragoste și poezii glumețe (→ *poesia giocosa*), compoziții sacre și versuri politice.

ANZOLINO Pietro → PIETRO DA EBOLI

APOLLÒNIO Mario (Oriano, Brescia 1901—Brescia 1971), narator și dramaturg, istoric literar pozitivist în studiile monografice *Storia della Commedia dell'arte* (Istoria comediei de artă, 1930), *L'opera di C. Goldoni* (Opera lui C.G., 1932) și *Storia del teatro italiano* (Istoria teatrului italian, 4 vol., 1938—50), *Shakespeare* (1941), *Molière* (1942); interpretează în schimb operele de poezie în lumina unor sensuri transcendente, spiritualist-religioase.

§ *Ermetismo* (1945), *Critica ed esegesi* (Critică și exegeză, 1947)

APUGLIESE Rug(g)eri sau **Ugieri** (începp. sec. 13), poet profesionist, jongler, a trăit, probabil, la Siena. I se atribuie o **canzone*, *Umile sono ed orgoglioso* („Prea umil sînt și mîndru"), o **tenzone* cu Provenzan Salvani, o *Serventese di tutte le arti* sau *di tutti i mestieri* (Serventă asupra tuturor meseriilor) și două *Sermoni* (Predici).

AQUINO Carlo d' (Neapole 1654 — Roma 1737), iezuit; a tradus în latină *Divina Comedie* a lui *Dante (1728). Poet, scrie versuri în culegerea *Carmina* (Imnuri, 1701).

AQUINO Rinaldo d' (începp. sec 13), poet din prima generație a Școlii siciliene (*Scuola siciliana), probabil falconier la Curtea lui *Frederic al II-lea de Suabia. Dintre poeziile ce i se atribuie (un **sonet* și probabil zece **canzoni*), sînt demne de a fi reținute compozițiile care se înscriu în tematica proprie Școlii, analizînd izvorul iubirii și menirea ei înălțătoare: cantonele *Amorosa donna fina* („Îndrăgostită doamnă delicată"), *In amoroso pensare* („În gînd de dragoste"), *Per fin'amore vao si allegramente* („Datorită delicatei iubiri mă simt atît de vesel"). Aceasta din urmă, amintită de *Dante, ilustrează concepția medievală, de izvor provențal, conform căreia iubirea este închipuită drept seniorul care le acordă vasalilor „beneficiul", adică dreptul de a o „sluji" pe „Doamnă", iubind-o. Cunoscuta cantonă *Giammai non mi conforti* („Niciînd nu găsesc mîngîiere") a fost scrisă, probabil, în 1227—8.

Arcadia sau **Accademia dell' Arcadia,** s-a constituit în 1690, la Roma, din inițiativa reginei *Cristina a Suediei care, după abdicarea de la tron (1654), se stabilește în Italia. Între cei 14 poeți care au format primul nucleu al A. a fost *Giovan Mario Crescimbeni și *Gian Vincenzo Gravina, primul, exponent al unui **clasicism* îngust, celălalt, autor al unei poetici care marca începutul liricii noi. În 1711, G.V. Gravina se separă de grupul compact al A. și formează așa-zisa A doua Arcadie (care se va numi apoi *Accademia dei Quirini), în timp ce A. rămîne mai departe promotoarea poeticii pe care o anunțase. Cu sediul inițial pe colina Ianicul, în vila din pădurica numită Parrasio (Bosco Parrasio), A. recomanda întoarcerea la natură și cultul expresiei simple și armonioase. Semn al reacției împotriva **barocului*, ea manifestă restaurarea gustului clasic și începutul poeticii raționaliste a secolului luminilor. Concepînd poezia ca un ecou al naturii, în consonanță cu aceasta, A. restaura

imaginea omului senin în mijlocul unui univers care-i este prieten. Organizată ca un adevărat regat al Poeziei şi avînd ca emblemă flautul lui Pan, A. a fost prima academie italiană care a reunit poeţii întregii Peninsule, asigurînd astfel o unitate de cultură pînă atunci încă nerealizată. Fideli modelului Arcadiei antice şi semnificaţiei ei emblematice, poeţii A. îşi luau numele păstorilor Greciei antice. Constituind o adevărată reţea de mici centre poetice, răspîndite pe tot întinsul Peninsulei, A. determină apariţia unei foarte bogate producţii de versuri, dar nu de calitate, promovînd genul compoziţiei anacreontice, pindarice şi petrarchişti (→ *petrarchism*); după excesele de artificii din **secentismo*, prilejuieşte dezvoltarea unui nou manierism. Reacţie împotriva preţiozităţii, a **concettismului*, poezia A. reprezintă o primă etapă în acel proces de generală restaurare a conţinutului, moral sau de gîndire, în poezia italiană, care se va manifesta pe deplin la finele sec. 18. Poetica ei preia ideile clasicismului, acordînd raţiunii rolul de facultate dominantă în procesul creaţiei şi foloseşte personajele şi imaginile inspirate din mitologie. Deşi răspunde unei necesităţi istorice, marcînd epuizarea barocului, poezia A. devine, prin enorma ei proliferare, o creaţie mecanică ale cărei clişee invadează Italia; împotriva acestei producţii devenită manieră şi schemă se va ridica *Giuseppe Baretti. Cei mai mari poeţi ai sec. 18 au aparţinut A.; Gh. Asachi, aflat la Roma la începutul secolului trecut, s-a numărat şi el printre arcadieni. Arcadia îşi prelungeşte existenţa pînă astăzi, ea amintind o întreagă epocă de efervescenţă poetică autentică şi fecundă. → *Accademia degli Stravaganti*

Ardenti, Accademia degli, nume dat în sec. 16—17 mai multor academii din diferite oraşe, avînd ca principală activitate organizarea de spectacole dramatice. Cele mai însemnate au fost academiile cu acest nume din Bologna (1555), Neapole (1546) şi Viterbo.

ARETINO (L') → Francesco ACCOLTI

ARETINO Pietro (Arezzo 1492 — Veneţia 1556), autor de comedii şi pamflete, moralist imoralist, publicist de tip modern. Născut din părinţi modeşti, pătrunde în lumea literaţilor şi a artiştilor, ajutat fiind, la începutul carierei sale, de *Bernardo Accolti şi de papa Leon al X-lea, apoi de cardinalul Giulio de' Medici, viitorul papă Clement al VII-lea, de Federico Gonzaga, marchiz de Mantova, în fine, de Andrea Gritti, dogele Veneţiei, care îi oferă mulţi ani o ospitalitate generoasă. Duce o viaţă de lux şi petreceri rafinate. Invitat aproape simultan de cei doi monarhi în luptă, Francisc I şi Carol Quintul, se hotărăşte pentru acesta din urmă, părîndu-i-se mai darnic. În anii de maturitate, P.A. devine literatul temut pentru spiritul său satiric pe care-l speculează, dispunînd în favoarea celor mai mari suverani ai Europei. Imoralist, în sensul cel mai modern al termenului, P.A. marchează, prin existenţa sa agitată, ultima etapă a **Renaşterii* italiene, cînd literatul este nu numai un blazon al Curţilor dar, prin forţa cuvîntului, un om temut pe care adversarii vor şi reuşesc să-l cîştige graţie oferteler celor mai atrăgătoare. Indiferent pînă la cinism faţă de calitatea morală a actelor sale, lipsit de prejudecăţi, liber în păreri, urmărind însă prin sinceritatea atacurilor lui, nu binele public, ci propria sa bună stare, P.A. este „literatul" prin excelenţă, conştient de puterea activă a cuvîntului scris. Opera sa de scriitor cuprinde cu precădere genurile cele mai apropiate de publicistică: comedii de moravuri, satire şi pamflete şi un mare număr de scrisori adresate contemporanilor iluştri. Îşi începe cariera de literat printr-o culegere de versuri care, lipsite de originalitate, dovedesc o cultură literară la zi: *Opera Nova del Fecundissimo Giovanni Pietro Aretino, ossia Strambotti, Sonetti, Capitoli, Epistole, Barzellette ed una desperata* (Opera nouă a prea fecundului C.P.A., adică strambotti, sonete, capitole, epistole, anecdote şi una deznădăjduită, 1512). În acelaşi gen al poeziei ocazionale şi libertine, se înscriu *Sonetti del Conclavo* (Sonetele conclavului) şi *Sonetti lussuriosi* (Sonetele luxurioase), scrise la Roma, înainte de 1525. Alături de *Scrisori*, ope-

Scanned with OKEN Scanner

ra de autor comic este cea mai importantă realizare literară a lui P.A. Moravurile contemporane, cuprinzînd straturi sociale opuse, sînt prezentate în schema unui realism pe ton voit popular, autorul dovedindu-se a fi un artist rafinat sub aparenţa scrisului ocazional şi neelaborat. *La Cortigiana* (Curtezana, 1525), *Il Marescalco* (Comisul, 1533), *L'Ipocrito* (Ipocritul, 1542), *La Talanta* (1542), *Il Filosofo* (1546) dovedesc o perfecţionare treptată a artei literare, opera dramatică a lui P.A. încheindu-se neaşteptat, dar logic pentru dezvoltarea sa ca scriitor artist, cu tragedia istorică *Orazia* (1546, retipărită cu modificări în 1549), inspirată din episodul binecunoscut al luptei dintre Horaţi şi Curiaţi. Aretino scrie şi o serie de convorbiri *(ragionamenti)*, în care dialogul dintre personaje populare asupra unor subiecte aproape obscene reprezintă o parodie a tratatelor de iubire *(*tratatto d'amore)* contemporane lui. Din 1527 datează *Ragionamento della Nanna e dell'Antonia, fatto in Roma sotto una ficaia, composto dal divino Aretino per un capriccio a correzione dei trei stati delle donne* (Convorbirea dintre N. şi A., la R., sub o tufă de smochini, scrisă de divinul A., pentru capriciul lui, spre mai buna folosire a celor trei stări care se oferă femeilor). Urmează „convorbirea", libertină pînă la exces, *Il piacevole ragionamento dello Zoppino fatto frate, Lodovico puttaniere, dove contenesi la vita e la genealogia di tutte le cortigiane di Roma* (Plăcuta convorbire dintre Schiopuleţul, ajuns călugăr, L. proxenetul, în care se cuprind viaţa şi genealogia tuturor curtezanelor din R.). Reunite la un loc, sceste scrieri de moralist apar succesiv sub titlurile *Ragionamenti* (1534), *Seconda Parte dei Ragionamenti* (1536), *Ragionamenti de le corti* (1538) şi *Terza Parte dei Ragionamenti* (1539). Mai apropiate de comedii sînt, prin referirea la moravurile sociale, dialogurile: *Delle Corti* (Despre Curţi) şi *Delle carte parlanti* (Despre cărţile de joc vorbitoare). Proprii genului satiric sînt pamfletele (→ *pasquinata*) şi nenumăratele compoziţii burleşti în versuri (→ *poesia giocosa*), precum culegerea *Strambotti alla villanesca farneticati da la quartana* (Strambotti [**strambotto*] în manieră ţărănească, născocite în delirurile frigurilor, 1544), în fine, poemele burleşti anticlericale (1540) şi *Astolfeide* (Poemul lui Astolfo), în care regăsim numele unuia din personajele principale ale poemului eroi-comic al lui *Luigi Pulci. Se adaugă aşa-numitele pronosticuri *(pronostici)* şi avize care, alcătuite după schemele astrologiei, conţin prevederi fericite sau înfricoşătoare, menite să-i atragă scriitorului favoarea unui protector sau să-l răzbune împotriva celui care-i reţinea beneficiile. Dovedindu-şi versatilitatea intelectuală şi polivalenţa talentului literar, P.A. scrie, paralel cu amintitele *Convorbiri* obscene, compoziţii sacre: *La passione di Gesù* (Patima lui Isus, 1534), ulterior integrată în *Umanità di Cristo* (Umanitatea lui Cristos, 1535), *I sette Salmi de la penitenza di David* (Cei şapte psalmi ai penitenţei lui D., 1534), *Genesi* (Facerea lumii, 1538), *Vita di Maria Vergine* (Viaţa Fecioarei M., 1539), *Vita di Caterina Vergine e martire* (Viaţa C., fecioară şi martiră, 1540), *Vita di san Tommaso beato* (Viaţa sf. Toma preafericitul, 1543). Această producţie, de mare succes, în care autorul parafrazează textele din Vechiul şi Noul Testament, anunţă, deşi indirect, acţiunea Contrareformei. Opera majoră a lui P.A. sînt *Lettere* (Scrisori) în şapte cărţi, publicate, primele şase, în timpul vieţii autorului (în 1537, 1542, 1546, 1550), iar ultima, postum (1557). Separat apar, în 1551, *Lettere a Pietro Aretino* (Scrisori către P.A.) — document autobiografic de prim ordin. Operă a unui neîntrecut moralist, ele ne introduc în moravurile epocii, ne descoperă şantaje şi josnicii pe care autorul le prezintă cu verva şi plăcerea literatului amuzat de propria sa abilitate ca artist al expedientelor care-i asigură existenţa, dar şi ca artist experimentat al scrisului. Stilul său, aparent spontan, este de fapt rezultatul unei atente şi căutate elaborări. O menţiune specială merită cele cîteva scrisori care vorbesc de opera unor mari pictori şi sculptori contemporani (Tizian şi *Michelangelo), constituind un exemplu de critică a artelor plastice în *Renaştere.*

Scanned with OKEN Scanner

AREZIO → Francesco di LEMENE

ARGENTI sau **ARIENTI Agostino** (? — Ferrara 1576), protejat de familia ducilor de Este; autor al comediei pastorale *Lo Sfortunato* (Nenorocosul, 1567). I se atribuie compoziţiile dramatice, destinate serbărilor de Curte, *Il Monte di Feronia, nel quale si contengono le cose d'arme fatte in Ferrara nel carnevale del MDLXI* (Muntele F., în care se cuprind faptele de arme săvîrşite la F. în timpul carnavalului din 1561) şi *Tempio d' Amore* (Templul lui A., 1565).

ARICI Cesare (Brescia: 1782—1836), autorul unor compoziţii poetice ocazionale, de preamărire a victoriilor recente ale lui Napoleon *(Le vittorie)*, pentru ca apoi, la fel cu *Vincenzo Monti, să cînte restaurarea Habsburgilor în Lombardia. Autor al poemelor *La coltivazione degli ulivi* (Cultura măslinilor, 1805) şi *La Pastorizia* (Păstoritul, 1814), C.A. este un poet didactic şi idilic, imitator şi traducător al *Georgicelor* lui Virgiliu. Cu poemul *Il Corallo* (Coralul, 1810), el introduce în lirică o temă inspirată din ştiinţele naturii, după exemplul lui Monti. Au mai rămas de la el următoarele scrieri: *Inni di Bachilide* (1815) — pretinsă traducere după un original grecesc inexistent; *Inni sacri* (Imnuri sacre, 1828) inspirate din *Manzoni; poemele *La Gerusalemme distrutta* (Ierusalimul nimicit, 1819), *Origine delle fonti* (Originea izvoarelor, 1833) — în care expune unele din ideile-program ale romanticilor; *L'Elettrico* (Electricul) — neterminat, închinat împărătesei Austriei, Maria-Luisa; dramaturgie: *Cromwello*, *Calliroe* (1809), *Egeria* (1816).

ARIENTI Agostino → Agostino ARGENTI

ARIENTI Giovanni Sabadino degli (Bologna: 1450 cca — 1510), notar şi literat; scrie 61 de nuvele reunite sub titlul *Le Porrettane* (Nuvele povestite la Porretta, 1483). Pedant şi greoi, folosind latinismele alături de cuvintele dialectale, dînd astfel un interesant document de limbă, autorul se inspiră din istorie şi din tradiţii oral-populare. Înţelegînd prin *novelle*, după cum el însuşi spune, evenimente, întîmplări, fapte, acţiuni, situaţii, nenorociri, urmări plăcute, el obţine favoarea unui public larg, atras de bogăţia şi realismul naraţiunii. Secretar al lui A. Bentivoglio, din familia aflată la conducerea Bolognei, scrie o biografie a acestuia, *Vita di A. Bentivoglio*, iar pentru Ginevra Sforza Bentivoglio recompune, sub titlul *Gynevera de le clare donne* (Culegerea ginevriană despre femeile vestite), biografiile marilor femei din epoca apropiată lui, între care Ioana d'Arc. I se atribuie povestirea inedită *Historia di Piramo e Tisbe* (Povestea lui P. şi a T.).

ARIOSTI Ludovico → Ludovico ARIOSTO

ARIOSTO Francesco Peregrino (sec. 15), umanist, în serviciul ducilor de Este la Ferrara; autor al unui dialog, în latină, *In Isidis religionem elegia* (Elegie pentru religia lui Isis), schiţă dramatică reprezentată la Curte (1444), între cele mai vechi de acest fel. Este şi autorul unui dialog moral-religios, redactat în italiană, dar cu titlul latinesc: *De divina providentia* (Despre providenţa divină).

ARIOSTO sau **ARIOSTI Ludovico** (Reggio Emilia 1474 — Ferrara 1533), unul din cei mai mari poeţi italieni, de faimă universală. Provine dintr-o familie aflată în serviciul ducilor de Ferrara; a urmat cursuri de drept şi literare, dar a renunţat la ele la moartea tatălui său, cînd este nevoit să aibă grijă de întreaga familie. Este căpitan al cetăţii din Canossa (1501—3) şi intră apoi în serviciul cardinalului Ippolito de Este. Îndeplineşte misiuni diplomatice dificile şi este absorbit de o muncă obositoare care nu-i lasă răgaz. Înainte de 1507, începe poemul *Orlando furioso*, pe care-l termină în 1509 dar, nemulţumit de prima formă, îl publică abia în 1516. Cînd cardinalul este numit episcop de Buda, L.A. refuză să-l urmeze şi obţine (1518) să intre între slujitorii lui Alfonso de Este, ducele Ferrarei. În 1522, cînd războiul impune economii şi salariul îi este retras, primeşte funcţia de guvernator al provinciei Garfagnana, teritoriu de curînd anexat ducatului. După trei ani revine la Ferrara. Eliberat de obligaţii faţă de orice patron, îndeplinind rareori cîte o

Scanned with OKEN Scanner

misiune încredințată de Curte, chemat aici pentru a organiza serbări și spectacole, reia munca de revedere a poemului pe care-l publică, cu corectări de limbă, menite a-l apropia de uzul literar al Florenței, în două noi ed. (1521, 1532). Mormîntul poetului se află astăzi într-una din sălile bibliotecii comunale a Ferrarei. Opera lui cuprinde cele trei genuri literare principale. O serie de compoziții în versuri latinești, alcătuite în tinerețe și purtînd pecetea modelelor clasice ilustre (Horațiu, Catul, Virgiliu), vor fi publicate postum (1553) sub titlul de *Carmina* (Imnuri). Apar postum (1546) și *Rime* (Versuri), în italiană, scrise paralel cu *Imnurile*, în latină; în ele se simte imitația lui *Petrarca (→ *petrarchism*) deși nu lipsesc unele compoziții care se înscriu în tradiția populară și realistă. Opera majoră cuprinde satire și comedii de moravuri. *Satirele* (1517—25) se inspiră de cele mai multe ori din fapte autobiografice. *Satira întîi* afirmă demnitatea intelectualului într-o epocă care tinde să-l reducă la simpla funcție de curtean. Același protest este obiectul *Satirei a III-a* (1518), în care anticipează judecata lui *Alfieri din *Del principe e delle lettere*, cu privire la situația de subordonare a intelectualilor în orice regim de tiranie. Nevoit să părăsească Ferrara, L.A. descrie în *Satira a IV-a* singurătatea dezolantă a locurilor unde trebuia să trăiască, în Garfagnana, după cum în *Satira a VII-a* își va mărturisi nostalgia unei vieți modeste, dar aproape de femeia iubită. *Satirele a II-a* și a *VI-a* descriu moravuri ale vremii, corupția Curții papale sau viața nu pe deplin demnă a unor literați de Curte. În comedii regăsim ironia resemnată a scriitorului, indignarea îmblînzită de cunoașterea îndelungată a oamenilor. I se atribuie poetului o singură operă dramatică gravă, *La tragedia di Tisbe*, azi pierdută. Comediile sînt scrise între 1507—10: *La Cassaria* (Comedia lăzii), *I Suppositi* (Cei substituiți) — ambele în proză, *Il Negromante* (Necromantul) — în versuri; între 1528—31, reface în versuri primele două și compune *La Lena* (Intermediara L.); în 1518 începe să scrie comedia *I Studenti*. Destinate serbărilor de Curte, imitate după Plaut și Terențiu, comediile lui L.A., care au servit la rîndul lor drept model teatrului comic al **Renașterii*, mai ales în Franța și în Anglia, sînt opera unui moralist atent la obiceiuri și tipuri umane, pe care le zugrăvește renunțînd de multe ori la ficțiunea cadrului antic și cuprinzîndu-și acțiunea în spațiul familiar lui, al Ferrarei. Între operele minore, se numără *Eglogele* în terține (**terzina*), *Lettere di Ludovico Ariosto* (Scrierile lui L.A.) — cu conținut autobiografic, o compoziție în proză, *Erbolato* (Buruieni de leac) — despre medici și medicina vremii, cîteva fragmente în **ottave*, *Lo Scudo della regina Elisa* (Scutul reginei E.), *La Storia d'Italia* (Istoria I.) și *Cinque canti* (Cinci cînturi). Ariosto își compune opera fundamentală, poemul *Orlando furioso*, ca o continuare a lui *Orlando innamorato*, al lui *Boiardo. Conceput încă din primii ani ai tinereții (1504 cca), poemul reia povestirea întîmplărilor lui Orlando, dar transformă aventurile de iubire într-un motiv de glumă; urmărirea nesfîrșită a Angelicăi nu mai înseamnă aspirația către perfecțiunea iubirii și a virtuților care o generează ei, ironic, primejdia pe care idealul o poate însemna pentru desfășurarea rațională și modestă a existenței ce ne este hărăzită. Nebunia lui Orlando născută din iubire este un răspuns direct la idealizarea acesteia așa cum ea apărea în tratatele platonizante ale Renașterii (→ *tratatto d'amore*). Dar în jurul motivului central, în care se regăsește spiritul ariostesc, de judecată lucidă a sentimentelor și de ponderată „măsură a idealului" (De Sanctis), numeroasele episoade cavalerești descoperă plăcerea fanteziei gratuite dincolo de care, odată transpuse în spațiul unei realități contemporane, se transformă în înfățișări veridice ale unei Curți din Renaștere și poetul devine un moralist. Acțiunea, aproape de necuprins într-o relatare logic structurată, se fragmentează continuu în episoade și în jurul cuplului central, Angelica și Orlando, se desfășoară aventurile cuplurilor secundare, dintre care unele se regăsesc frecvent în literatura romanescă următoare: Medoro întruchipează simbolul iubirii pentru regele său; Olimpia,

iubirea gravă şi eroică; Ruggero, cavalerul neîntrecut. Cîntul final, cuprinzînd într-un cortegiu unitar personajele de frunte ale Curţii din Ferrara, de la ducii de Este la poeţii şi literaţii aflaţi în slujba lor, manifestă intenţia iniţială a poetului de a scrie un poem encomiastic; dar, spre deosebire de *Franciada* lui Ronsard, spre pildă, unde intenţia adulatorie e dominantă şi ea singură justifică întreaga naraţiune, în *Orlando*, finalitatea practică este periferică şi ceea ce primează este poezia născută din gustul ficţiunii consolatoare. Poemul a fost alcătuit în prima ed. din 40 de cînturi şi a fost îmbogăţit în ultima, cu încă şase; el a fost succesiv ameliorat în ceea ce priveşte puritatea toscană a limbii folosite, L.A. izbutind să elimine treptat din scrisul său principalele elemente dialectale nontoscane. *Orlando furioso* este considerat de *Croce drept opera de poezie prin excelenţă a Renaşterii, finalitatea practic-satirică fiind secundară în raport cu finalitatea artistică, aşa cum se degajă din povestirea curgătoare, din tablourile de natură, din fantasticul de basm integrat în întîmplările omeneşti, în fine, din semnificaţia intrinsecă, nu simbolică sau alegorică, a celor doi protagonişti; căci fizionomia lor morală este strict umană, Orlando şi Angelica fiind eroi doar în sensul creaţiei de artă şi nu întruchipări ale unor virtuţi sau vicii sau ale unor fundamentale adevăruri filozofice (→ *letteratura cavalleresca*). *Orlando furioso* este poemul fantasiei artistice, rezultat al unui moment senin, „naiv“ sau „apolinic“ (Schiller), moment de echilibru moral al omenirii culte ajunse la dezvoltarea maximă a ei.

ARIOSTO Orazio (Ferrara: 1555—93), poet; strănepot al lui Ludovico A.; a lăsat neterminat poemul în **ottave*, *Alfeo*. Este cunoscut şi prin intervenţia sa în polemicile literare ale timpului. Astfel, scrie *Difesa dell' „Orlando furioso“ dell' Ariosto, contra alcuni luoghi del „Dialogo dell'epica poesia“ di C. Pellegrini* (Apărarea poemului „Orlando furioso“ al lui A., împotriva unor pasaje din „Dialogul despre poezia epică“ de C.P., 1585), în care compară poemul eroic cavaleresc şi laic al străbunicului său, cu poemul lui *Torquato Tasso.

ARIOSTO Virginio (1509—?), fiu natural al lui Ludovico A., amintit în *Satira a VII-a*, adresată lui *Pietro Bembo; a studiat dreptul la Padova. A continuat, sub titlul *Imperfetta* (Nedesăvîrşita), comedia tatălui său, *I Studenti*.

ARIZZI Francesco Antonio (Veneţia 1695 — Mantova 1771), literat; autorul tragicomediei *Il Cruscante impazzito, ossia il toscanismo e la Crusca* (Adeptul Accademiei della Crusca, ieşit din minţi sau toscanismul şi C.), atribuită de unii lui *Benedetto Marcello. Scriere glumeţ-satirică, ea face parte din îndelungata polemică împotriva **purismului* arhaizant. În genul burlesc, F.A.A. a scris micul poem eroi-comic *Il mondo della Luna* (Lumea lunii, 1754).

ARLOTTO PIOVANO [Arlotto MAINARDI], (Florenţa: 1396—1484), capelan pe corăbiile comerciale aparţinînd Republicii. Devenit o figură legendară de om glumeţ şi mucalit, i se atribuie o serie de povestiri hazlii *(facezie)* scrise în limba vorbită, cu numeroase trăsături ale graiului florentin.

ARNOLFO (sec. 10/11 — post 1077), probabil autorul operei *Gesta archiepiscoporum Mediolanensium* (Faptele episcopilor milanezi), relatare a istoriei generale a oraşului. Cuprinzînd evenimentele dintre anii 925—1077, cronica se bazează (de la 1018 încoace) mai ales pe cunoaşterea lor directă. Legat de nobilime şi, prin aceasta, de clerul înalt, autorul se arată a fi un adversar al mişcării eretice a patarinilor şi, în problema raporturilor dintre papalitate şi imperiu, susţine autoritatea Romei asupra Comunelor italiene. Scriitor de mare cultură, cu o informaţie bine documentată, A. reprezintă o primă afirmare a culturii laice născute odată cu consolidarea Comunelor.

ARPINO Giovanni (Pola 1927—), prozator; a debutat cu *Il prezzo dell'oro* (Preţul aurului, 1957), urmat de două scurte romane, *La suora giovane* (Călugăriţa tînără, 1959) şi *Un delitto d'onore*

Scanned with OKEN Scanner

(O crimă de onoare, 1961), în care înfăţişează cu o discreţie aproape austeră servitutea femeii în faţa religiei, condiţia ei de subordonare în lumea convenţiilor burgheze. Cu *Una nuvola d'ira* (Un nor de mînie, 1962), recreează lumea muncitorească a Turinului industrial, iar cu *Il buio e il miele* (Întunericul şi mierea, 1969), readuce în lumina memoriei războiul şi urmările lui, prin figura personajului central, căpitanul orb plimbat pe străzile oraşului de o ordonanţă supusă şi plină de omenie. **Neorealismul* este prezent în opera lui G.A. prin problematica ei actuală, dar limba supravegheată şi naraţiunea atent compusă dovedesc atenţia cuvenită artei.

§ *L'ombra delle colline* (Umbra colinelor, 1964), *Un' anima persa* (Un suflet pierdut, 1966), *Le mille e una Italia* (O mie şi una de Italii, 1969), *L'asalto al treno e altre storie* (Asaltul trenului şi alte povestiri, 1970), *Randagio è l'eroe* (Eroul e rătăcitor, 1972), *Domingo il favoloso* (D. fabulosul, 1975), *Il primo quarto di luna* (Lună nouă, 1976), *Azzurro tenebra* (Albastru închis, 1977), *Il fratello italiano* (Fratele italian, 1980), *Un gran mare di gente* (O mulţime de oameni, 1981).

ARRIGHI Cletto → Carlo RIGHETTI

ARRIGO DA SETTIMELLO (Settimello, Prato sf. sec. 12), autorul poemului în latină *Elegia de diversitate fortunae et philosophiae consolatione* (Elegia despre schimbările soartei şi despre mîngîierea filozofiei), 500 de distihuri. Unele codice îl intitulează *Arrighetto*, indicînd popularitatea poetului în timpul său. Compus probabil în 1193, prezentîndu-l pe autor drept un cleric sărac, poemul dovedeşte o bună cultură clasică şi aminteşte opera similară a lui *Boethius. El dezvăluie, prin încrederea pe care o manifestă în puterea consolatoare a gîndirii, un spirit laic rar în epoca respectivă.

ARRIVABENE Ferdinando (Mantova: 1770—1834), patriot şi literat; a publicat o ed. comentată a poemului lui *Dante, *La „Divina Commedia" giusta la lezione del codice Bartoliniano* („Divina Comedie" conform transcrierii din Codicele bartolinian, 1823—8), împreună cu studiul *Il secolo di Dante* (Secolul lui D.), care aşază opera poetului în contextul ei istoric. Avocat de profesie, a scris *Della lingua forense* (Despre limba oratoriei judiciare, 1820).

ARRIVABENE Giovanni (1787—1880), nobil, patriot; arestat (1822) sub acuzaţia de a se fi afiliat Carboneriei (1820—1), dar eliberat din lipsă de probe, părăseşte Italia şi este condamnat la moarte în contumacie (1824). În exil, îşi scrie memoriile luptei politice: *Un'epoca della mia vita* (O epocă din viaţa mea, 1838), integrată apoi în opera mai amplă, *Memorie della mia vita* (Memoriile vieţii mele, 1861).

ARSILLI Francesco (Senigallia 1472 — Roma 1540), medic, umanist şi poet; a trăit un timp la Curtea ducală din Urbino. Scrie *De poetis urbanis* (Despre poeţii Romei, 1524), poem care prezintă aproximativ două sute de poeţi contemporani aflaţi la Roma. Prieten cu pictorul Sebastiano del Piombo (de la care se păstrează un portret al poetului), F.A. este şi autorul unor poezii de iubire parţial inedite (*Amorum libri III* ‹Trei cărţi despre iubire›), al unui tratat despre pescuit *(Piscatio)*, al unor preziceri sau pronosticuri medicale *(Praedictiones)*, imitate după *Pronostica* lui Hipocrat, şi al poemului epic *Helvetiados liber* (Cartea helveţilor), prezentînd victoria obţinută la Novara (1513), împotriva trupelor franceze, prin meritul mercenarilor elveţieni.

ARTALE Giuseppe (Mazzarino, Caltanissetta 1628 — Neapole 1679), poet manierist (→ *secentismo*); adaugă tematicii comune motive noi, extrase din propria sa viaţă aventuroasă sau oferite de viaţa contemporană, ca în elegia *La bellezza atterrata* (Frumuseţea doborîtă), care descrie ravagiile unei epidemii de ciumă, şi oda *Il Forzato* (Ocnaşul). În culegerea *L'alloro fruttuoso* (Laurul roditor, 1672), care constituie cartea a III-a a unei opere mai vaste, *Dell'enciclopedia poetica* (Despre enciclopedia poetică), gratuitatea compoziţiilor baroce face loc temelor morale pătrunse de pesimism. Urmînd modele spaniole, G.A. abordează

Scanned with OKEN Scanner

genul romanului de aventuri cavalereşti cu *Cordimarte* (1660). Reia tema aventurilor eroico-galante şi în genul dramatic, cu **melodrama Pasife ovvero l'impossibile fatto possibile* (P. sau imposibilul devenit posibil, 1661) şi cu tragicomedia *Guerra tra i vivi e i morti* (Războiul dintre morţi şi vii, 1679), în care istoria Semiramidei se îmbină cu mitul lui Oedip.

ARTEAGA Esteban sau, italienizat, **Stefano** (Teruel, Spania 1747—Paris 1799), literat spaniol; autorul scrierii, de răsunet la vremea ei, *Le Rivoluzioni del teatro musicale italiano dalla sua origine fino al presente* (Schimbările teatrului muzical italian de la originea sa pînă în prezent, 1783) în care, constatînd caracterul exemplar al dramei lirice italiene şi decăderea prezentă a genului, schiţează o estetică a operei, în care unii au văzut anticipate ideile lui Wagner. În 1784, E.A. publică, ca adaos la disertaţia lui *Matteo Borsa, *Del gusto presente in letteratura italiana*, o serie de *Osservazioni* critice privind limba şi literatura italiană contemporană. Publică în spaniolă, sub influenţa **neoclasicismului*, lucrarea de teorie literară *Investigaciones filosoficas sobre la belleza ideal considerada como objeto de todas las artes de imitación* (Cercetări filozofice asupra frumosului ideal ca obiect al tuturor artelor de imitaţie, 1787). Spirit îndrăzneţ şi lipsit de prejudecăţi, a provocat răspunsurile polemice ale unor literaţi, între care Girolamo Tiraboschi. În ceea ce priveşte începuturile poeziei lirice în Spania, Italia şi Franţa, E.A. a respins teza, şi astăzi încă discutată, privind influenţa decisivă exercitată de poezia arabă în Occident: *Dell' influenza degli Arabi sull'origine della poesia moderna in Europa* (Despre influenţa arabilor asupra poeziei moderne în E., 1791).

Aspramont → Aspremont

Aspremont sau **Aspramont,** poem epic cavaleresc (→ *letteratura cavalleresca*) în franceză, aparţinînd genului reprezentat de cîntecele de vitejie *(chansons de geste)*. Ajuns în Italia, s-a răspîndit în două versiuni diferite, scrise într-un amestec de franceză şi italiană, specific pentru **letteratura franco-veneta*; manuscrisul original se păstrează azi la Biblioteca San Marco din Veneţia. *Andrea da Barberino reia subiectul lui A. într-un roman în proză, intitulat *Aspromonte*.

Assorditi, Accademia degli, întemeiată la Urbino, în 1550 cca, sub protecţia ducilor de Montefeltro; a marcat dezvoltarea **Renaşterii* în această parte a Italiei.

ATANAGI Dionigi (Cagli 1510 cca — Veneţia 1573), literat; lucrează la Veneţia în slujba marilor tipografii, editează poeziile lui *Bernardo Cappello *(Rime)* şi opera lui *Bernardo Tasso *(Amadigi di Gaula)*. Publică două antologii: una de proză, *Lettere facete e piacevoli di diversi uomini grandi, e chiari, e begli'ngegni* (Scrisori hazlii şi plăcute ale multor oameni mari, minţi strălucite şi înalte, 1561) şi o alta, de versuri „ale nobililor poeţi toscani", *De le rime di diversi nobili poeti toscani* (1565). La cererea nobilului veneţian Giorgio Gradenigo, scrie viaţa Irinei de Spilimberg, *Vita di Irene da Spilimbergo* (1561), adăugînd versurile italiene şi latine compuse în memoria acestei protectoare a literaţilor.

ÀURIA Vincenzo (Palermo: 1625—1710), istoric; a scris, din însărcinarea viceregelui Siciliei, *Istoria cronologica dei signori vicerè di Sicilia dal tempo che mancò la personale assistenza de'serenissimi re di quella, cioè dall'anno 1409 sino al 1697* (Istoria cronologică a domnilor viceregi ai S., din vremea cînd a încetat ajutorul personal al străluciţilor regi ai acesteia, adică din anul 1409 pînă în 1697). A făcut cunoscută cultura siciliană în scrierea *La Sicilia inventrice ovvero le invenzioni lodevoli nate in Sicilia* (S. creatoare sau creaţiile demne de laudă născute în S., 1697). Poet, admirator al lui *G.B. Marino, a scris despre literaţii oraşului său *Il teatro degli uomini letterati di Palermo* (Prezentarea oamenilor de litere din P. — inedită).

AZÈGLIO Massimo Taparelli d' (Torino: 1798—1866), literat. După o scurtă carieră militară, stabilit la Roma, la 22 de ani s-a consacrat picturii, ducînd o viaţă

de boem în contact cu scriitorii şi nu străin de mişcările politice ale anilor 1820—1. De la pictura peisagistică trece la tabloul istoric şi de aici la romanul de acelaşi gen. Un episod din istoria războaielor franco-spaniole la începp. sec. 16, aşanumita „provocare de la Barletta", îi inspiră în 1829 o pictură care, la rîndul ei, îi sugerează subiectul unui viitor roman. Căsătorit cu Giulia Manzoni, fiica scriitorului *Alessandro Manzoni, şi călăuzit de acesta, scrie *Ettore Fieramosca o la Disfida di Barletta* (E.F. sau Provocarea de la B., 1833), roman care, evocînd răspunsul curajos al italienilor la jignirile provocatoare ale unor cavaleri francezi în anii războaielor străine în Peninsulă, cuprinde referiri la prezent şi îndemnul indirect de a lua armele în mînă împotriva ocupanţilor din Lombardia. Al doilea roman, *Niccolò dei Lapi* (1841), deşi trădează o documentare istorică riguroasă, nu obţine acelaşi succes. *Francesco Domenico Guerrazzi evocă, în *L'assedio di Firenze*, acelaşi episod, căderea eroică a Republicii florentine în urma unui îndelungat asediu (1530). D'Azèglio nu reuşeşte să pună în valoare lupta poporului pentru apărarea Florenţei şi îşi întreţese povestirea istorică cu episoade romaneşti uşor naive. Al treilea roman, *La Lega Lombarda* (Liga lombardă), inspirat din lupta Comunelor împotriva împăratului Frederic I Barbarossa, rămîne neterminat (1845—6), scriitorul fiind acum atras de lupta politică directă. Dedicase luptei politice o primă scriere nepublicată la data respectivă şi care se referea la mişcările carbonare, *Lo Stato d'Italia all'epoca dei rivolgimenti del'21* (Starea I. în vremea răsturnărilor din 1821), în care susţine că tirania este preferabilă guvernărilor aparent tolerante, care favorizează trista obişnuinţă a servituţii, îndepărtînd nevoia urgentă a revoluţiilor. Acum, încercînd să neutralizeze influenţa lui *Mazzini şi susţinînd mişcările de reformă în locul revoluţiilor, M.T. d'A. devine, prin publicistica sa politică, exponentul intelectualilor laici şi moderaţi: voia să unifice energiile spre înfăptuirea sarcinii celei mai urgente, independenţa şi unitatea Italiei. Expune programul acestei acţiuni în broşura *Proposta d'un programma per l'opinione nazionale italiana* (Propunere de program pentru opinia naţională italiană, 1847). *I casi di Romagna* (Întîmplările din R., 1846), rezultat al cunoaşterii nemijlocite a situaţiei din această provincie aparţinînd Statului papal, arată necesitatea acestui program de acţiune. Scrierile *Protesta pei casi di Ferrara* (Protest pentru cele întîmplate la F., 1847) şi *I Lutti di Lombardia* (Doliul L., 1848) recunosc indirect dreptul la acţiune al popoarelor asuprite, înfierînd violenţele Austriei în teritoriile ocupate. D'Azèglio luptă el însuşi în războiul Piemontului, în vara lui 1848; este prim-ministru în anul următor şi reformele lui urmăresc transformarea monarhiei Piemontului într-un stat laic liberal. Înlocuit de Cavour în 1852, continuă să susţină lupta pentru unitate. În 1863, începe să-şi scrie amintirile *(I miei ricordi)*, opera sa literară cea mai valoroasă, în care îşi exprimă crezul patriotic şi dezamăgirea sau neînţelegerea faţă de stările prezente: estil încorporării Sudului în noua monarhie, estil de asemenea luptei pentru încorporarea Statului papal, idealul său de unitate apare uşor umbrit de credinţa în misiunea naţională exclusivă a Piemontului. Sceptic faţă de rezultatele unităţii, consideră, nu pe nedrept, că unitatea spirituală a poporului este încă departe de a se fi înfăptuit. În tipologia romanului romantic italian, opera lui ilustrează funcţia patriotică a tematicii istorice în **Risorgimento*. În publicistica literară, vol. *Bozzetti della vita italiana* (Schiţe din viaţa italiană, 1856) este opera unui scriitor de tipul lui Heine, schiţa tipologică şi naraţiunea umoristică oferind modalitatea cea mai proprie temperamentului său artistic, îndrăgostit de faptul concret, de figurile pitoreşti, de semnificaţiile plăcute, melancolice şi blînde, ale întîmplărilor omeneşti. În publicistica politică, activitatea sa reprezintă, dincolo de scopul imediat urmărit, un mod de gîndire, situat la polul opus al lui Mazzini şi mai ales o modalitate cu totul modernă. D'Azèglio este un ziarist care, cunoscînd prin propria sa investigaţie situaţiile pe care le expune, nu şovăie să denunţe abuzurile, în speţă ale Austriei, cu riscul

de a agrava raporturile diplomatice cu guvernele străine şi de a fi silit să-şi public clandestin reportajele-pamflet destinate a forma opinia publică şi de a educa conştiinţa naţională a italienilor. Cu acelaşi scop sînt redacte şi *Risposta alla lettera del Dottore Carlo Luigi Farini intitolata Dei Nobili in Italia e dell'attuale indirizzo delle opinioni italiane* (Răspuns la scrisoarea doctorului C.L.F., intitulată Despre nobilii din I. şi despre actuala orientare a părerilor italiene, 1847), articol care încearcă să atenueze conflictele de clasă dintre nobilime şi burghezie; *Timori e speranze* (Temeri şi speranţe, 1848) în spirit antirepublican; *Questioni urgenti* (Chestiuni urgente, 1861), broşură îndreptată contra „romanomaniei", minimalizînd în acest fel lupta pentru încorporarea Romei în noul stat italian.

Scanned with OKEN Scanner

B

BACCELLI Alfredo (Roma: 1863—1955), poet şi romancier fără relief artistic, avînd drept teme dominante natura privită ştiinţific, ca realitate pozitivă, şi lupta socială în scopurile ei etice. A lăsat culegeri de versuri ca *Germina* (Germeni, 1883), *Diva natura* (Natura divină, 1885), *Vittime e ribelli* (Victime şi rebeli, 1894), *Sentimenti* (Sentimente, 1905), *Poesie* (1930) şi mai multe romane, între care *Nell'ombra dei vinti* (La umbra celor învinşi, 1909). Critic literar, publică *Impressioni e note letterarie* (Impresii şi note literare, 1888), alături de două studii monografice, *Belli e la vita romana* (B. şi viaţa Romei, 1899), *Il „Candelaio" di G. Bruno* („Lumînărarul" lui G. B., 1910).

BACCHELLI Riccardo (Bologna 1891—), colaborator la revista *«*La Voce*»*, a fost unul dintre întemeietorii publicaţiei *«*La Ronda*»*. S-a afirmat ca poet cu vol. *Poemi lirici* (1914), urmat de *Amore di Poesia* (Dragoste de poezie, 1930) şi *Parole di amore* (Cuvinte de iubire, 1935). Anilor grei ai războiului şi luptei de eliberare, le-a închinat vol. de versuri *La notte dell' 8 settembre 1943* (Noaptea de 8 septembrie 1943, 1945). Eseist, critic literar, memorialist, R.B. a publicat o serie de *Confessioni letterarie* (Mărturisiri literare, 1932), *Memorie del tempo presente* (Memorii ale timpului prezent, 1919, 1953), precum şi relatări de călătorie: *Viaggio in Grecia* (Călătorie în G., 1959), *Secondo Viaggio in Grecia* (A doua călătorie în G., 1963). O cronică şi un jurnal intim totodată este vol. *Giorno per giorno dal 1922 al 1966* (Zi după zi din 1922 pînă în 1966, 1968). Romancier înainte de toate, R.B. a început cu un roman-metaforă sau fabulă, *Lo sa il tonno* (Tonul ştie asta, 1923), în care personajele-peşti sînt purtătorii de cuvînt a diferite categorii umane. În romanul istoric, el s-a oprit mai ales asupra unor fapte din trecutul apropiat al provinciei Emilia şi al oraşului natal: *Il diavolo al Pontelungo* (Diavolul la P., 1927) evocă începuturile mişcării anarhiştilor într-o lumină idilic-idealizată, schiţînd cu duioasă ironie figura unor conducători ai proletariatului din acei ani, un Andrea Costa şi un Carlo Cafiero. Reluînd acelaşi cadru istoric, *Il mulino del Po* (Moara de pe Pad, 3 vol. 1938—40) este un roman masiv, cuprinzînd un secol din istoria Emiliei rurale, de la anii în care Napoleon înrola în trupele sale soldaţi italieni, ca Lazzaro Scacerni, care luptă în expediţia din Rusia, pînă la ultimele bătălii de pe frontul austriac, în primul război mondial. De-a lungul acestor decenii, prin generaţiile care se succed, cunoaştem lupta dură pentru o existenţă mai bună, unul din personajele centrale fiind morăriţa de pe Pad, ţărancă dîrză şi neobosită care, împotriva oamenilor şi a calamităţilor naturii, izbuteşte să le asigure copiilor ei o relativă bunăstare; în noile stări de lucruri, aceiaşi ţărani cer cu putere să li se facă dreptate. Romanul este, mai ales în primele două vol., o reuşită a genului, fără precedent în Italia, prima operă masivă de suflu epic larg, amintind, prin personajul principal, creaţia de tip balzacian. În comparaţie, *La Congiura di Don Giulio d'Este* (Conjuraţia lui don G. d'E., 1931), inspirat din istoria *Renaşterii*, este lipsit de substanţă epică; în schimb, *Il pianto del figlio di Lais* (Plînsul fiului lui L., 1945), inspirat dintr-un episod biblic, are, dincolo de evocarea

reuşită a personajelor legendei, caracterul de metaforă a unor evenimente din istoria apropiată, calamităţile războiului apărînd prefigurate în cele străvechi şi avînd, ca şi ele, sensul unui avertisment zadarnic adresat omenirii. Din trecutul biblic se inspiră şi *Lo sguardo di Gesù* (Privirea lui Isus, 1948) şi romanul care reia povestea lui Iov, *Il Coccio di terracotta* (Hîrbul de lut ars, 1966), în timp ce o antichitate uşor demitizată apare în *I tre schiavi di Giulio Cesare* (Cei trei sclavi ai lui Iuliu Cezar, 1958). Roman istoric este şi *Non ti chiamerò più padre* (Nu-ţi voi mai spune tată, 1959), vastă evocare istorică a lumii meridionale într-o lumină modernă, prin prisma sensibilităţii complexe a omului de azi. Celelalte romane ale lui R.B. îşi propun să fie o oglindă a vieţii italiene contemporane, dar ele sînt inconsistente şi cu o problematică falsă sau falsificată; *Oggi, domani e mai* (Azi, mîine şi niciodată, 1932) încearcă să fie, fără succes, un roman al intelectualului care suferă constrîngerile regimului fascist fără a avea nici iniţiativa unei opoziţii, nici prieteniile de idei necesare într-o situaţie ca aceasta. Vena umoristică, prezentă în romanul istoric, se regăseşte într-o încercare de roman de anticipaţie, *La Cometa* (1949), închipuind catastrofa finală care ar distruge omenirea. Din opera epică a lui R.B., mai amintim: *Il filo meraviglioso di Lodovico Clò* (Firul minunat al lui L.C., 1911), *La città degli amanti* (Oraşul îndrăgostiţilor, 1929), *Il Raldomante* (Ghicitorul, 1935), *La fine d'Atlantide e altre favole lunatiche* (Sfîrşitul A. şi alte basme ciudate, 1942), *L'elmo di Tancredi ed altre novelle giocose* (Coiful lui T. şi alte nuvele glumeţe, 1942), *Una passione coniugale* (O pasiune conjugală), *Rapporto segreto* (Raport secret, 1967), *L'„Afrodite": un romanzo d'amore* („Afrodita": un roman de iubire, 1969), *Africa fra storia e fantasia* (A. între istorie şi închipuire, 1969), *La stella del mattino* (Steaua dimineţii, 1971), *Bellezza e umanità* (Frumuseţe şi omenie, 1972), *Giorni di vita e Tempo di Poesia* (Zile de viaţă şi timp al poeziei, 1973), *Il progresso è un razzo: un romanzo matto* (Progresul e o rachetă: un roman nebun, 1975), în genul eroi-comic, *Il Sommergibile* (Submersibilul, 1978). Scriitor alert, eseist, adevărat narator doar în puţine din romanele amintite, R.B. este, prin amestecul de inteligenţă şi ironie, de fantezie şi umor, un mare publicist. § *In grotta e in valle. Romanzo preistorico. Date di tempo, amore, poesia. Liriche* (În peşteri şi în vale. Roman preistoric. Date în timp, iubire, poezie. Versuri lirice, 1980)

BACIGALUPO Niccolò (Genova: 1836 cca — 1904), poet dialectal; a scris poezii şi comedii în graiul genovez.

BAFFO Franceschina (Veneţia: 1500—50 cca), nobilă, poetă; autoarea celor patru **sonete* de iubire care apar citate în scrisoarea lui *Giuseppe Betussi, *Dialogo amoroso* (1548), ea însăşi fiind unul dintre interlocutorii acestui „Dialog de iubire", ca şi al unui alt dialog al aceluiaşi autor, *Il Raverta* (1544).

BAGLIONI Cione → CIONE NOTAIO

BALATRI Filippo (Pisa: 1676—1756), cîntăreţ celebru; şi-a scris biografia sub titlul *I frutti del mondo* (Roadele lumii), operă glumeaţă, în versuri, care prezintă peregrinările sale prin Europa.

BALBO Prospero (Torino: 1762—1837), om de stat, autor de studii economice şi poet preromantic în *La morte di Aro, poema caledonico* (Moartea lui A., poem caledonic, 1787) şi *La battaglia di Lava, poema celtico* (Bătălia de la L., poem celtic).

BALDACCHINI Michele (Neapole: 1803—1870), literat, adept al **purismului*, autor al unor studii despre *Campanella: *Vita di T. Campanella* (Viaţa lui T.C., 1847) şi *Della filosofia del Campanella* (Despre filozofia lui C., 1857); poet liric cu *L'addio alla giovinezza* (Adio tinereţii) şi romancier istoric cu *Il figlio del proscritto* (Fiul proscrisului, 1838).

BALDI Bernardino (Urbino: 1553—1617), erudit în multe domenii, poet didactic în poemele inspirate din istoria invenţiilor tehnice: *L'Artiglieria* (Artileria, 1575), *L'invenzione del bossolo da navigare* (Invenţia busolei pentru navigaţie, 1578) şi *La Nautica* (Navigaţia, 1590). *Cronica de'matematici* este o istorie a matematicii şi a reprezentanţilor ei, de la Tales

Scanned with OKEN Scanner

din Millet pînă la contemporani. Baldi este poet al dragostei în ciclul *Il Lauro* (Laurul, 1600), închinat unei Laura da Rio, poet sacru în *La corona dell'anno* (Coroana anului) — culegere de 117 **sonete* care glorifică viețile sfinților (1589, 1594), poet al temelor grave, morale, în ciclul *I concetti morali* (Conceptele morale, 1607) și poet pastoral în cele 20 de *Egloghe* (1590, 1607), idilice în desfășurarea fabulei, didactice în concluzii. După Joaquim du Bellay, este primul care a cîntat ruinele Romei în ciclul *Sonetti romani* (1590). În proză, scrie după exemplul lui *Baldassare Castiglione patru *Dialoguri* tratînd teme morale și literare. Interesante sînt pentru istoria epocii biografiile celor doi duci de Urbino, cunoscuți ca protectori ai artelor: *Vita e fatti di Federico di Montefeltro, duca d'Urbino* (Viața și faptele lui F. di M., duce de U., 1602—3) și *Della vita e dei fatti di Guidobaldo I da Montefeltro duca d'Urbino* (Despre viața și faptele lui G.I de M., duce de U.). Cu micul poem didactic *Il diluvio universale* (Potopul universal, 1604), cu amintitele *Egloghe* și cu *Concetti morali* (Concepte morale), B.B. este un poet de tendințe manieriste, inovator în metrică, căutător de forme noi, destinate a-l surprinde și a-l încînta pe cititor prin ciudățenia lor.

BALDINI Antonio (Roma: 1889—1962), ziarist și scriitor, a colaborat la *«*La Voce»* și *«*La Ronda»*. Din familia spirituală a scriitorilor glumeți (→ *poeti giocosi*), ai ironiei, nu ai sarcasmului, A.B. este un povestitor și un moralist. Îndrăgostit de orașul său, de tradițiile și personajele lui proverbiale, el a dat o operă de folclor urban, privit prin prisma culturii celei mai rafinate. Prozator artist, aplecarea sa către povestirea de atmosferă glumeț-populară este o modalitate artistică și nu un fapt de spontaneitate creatoare; ca atare îl apropiem nu de un *Cellini sau de alți scriitori boemi, ci de *Ruzzante sau de *Croce care, optînd, spre pildă, pentru dialect sau pentru limba populară vorbită, în opoziție cu limba aulică, manifestau nu atît o atitudine de clasă cît o preferință tematic-stilistică. A trecut prin două războaie, dar a rămas neatins de frămîntarea lor. *Nostro Purgatorio* (Purgatoriul nostru, 1918) păstrează intact zîmbetul autorului. Indiferența cuprinsă în acest așa-zis apolitism va apărea cu atît mai de neînțeles cu cît nici nenorocirile celui de-al doilea război nu par a-l fi zdruncinat; titlul unuia din vol. confirmă lucrul acesta: *Il libro dei buoni incontri di guerra e di pace* (Cartea plăcutelor întîlniri de război și de pace, 1953). A mai scris: *Michelaccio* (1924), carte plină de umor și glumă, dedicată unui Păcală al locuitorilor Romei, *Buoni incontri d'Italia* (Plăcutele întîlniri ale I., 2 vol., 1942), publicate anterior cu titlul *Amici dello spiedo* (Prieteni la cataramă, 1932) și *Italia di Bonincontro* (I. lui B., 1940), trecere în revistă a unor locuri și oameni prezentați cu gustul moralistului și al literatului rafinat.

§ proză: *Pazienza e impazienza di Mastro Pastoso* (Răbdarea și nerăbdarea jupînului P., 1914), *La strada delle meraviglie* (Drumul minunilor, 1923), *La dolce calamita* (Dulcele magnet, 1929), *La vecchia del Bal Bullier* (Bătrîna de la B.B., 1934), *Rugantino* (1942), *Se rinasco ...* (Dacă renasc ..., 1944), *Fine Ottocento* (Sfîrșitul secolului al XIX-lea, 1947), *Italia sottovoce* (I. în șoaptă, 1956), *Un sogno dentro l'altro* (Un vis într-altul, 1965); eseu: *Agnolo Firenzuola* (1925), *Lodovico della tranquillità* (Ludovic al liniștii, 1933)

BALDOVINETTI Alessio →Francesco BALDOVINETTI

BALDOVINETTI Franceso și Alessio (Florența: sec. 13—14), frați, negustori cu funcții în conducerea Comunei; au scris *Ricordanze* (Amintiri), operă inedită, ilustrativă pentru istoria burgheziei comunale.

BALDOVINI Francesco (Florența: 1634—1716), autor al unui scurt poem epic, *Lamento di Cecco di Varlungo* (Jeluirea lui C. din V.) compoziție rustic-populară, opusă *Arcadiei. Reluînd povestirea lui *Boccaccio despre doamna Belcoloro (*Decameronul*, VIII, 2), E.B. a scris comedia *Chi la sorte ha nemica usi l'ingegno* (Cine are soarta dușmană să-și folosească mintea).

BALESTRIERI Domenico (Milano: 1714—80), poet; a susţinut, într-o polemică a vremii, alături de contemporanul său *Parini, meritele literare ale graiului local. Poet în limba literară, în culegerea colectivă (a lui *Giuseppe Baretti şi a fraţilor *Gozzi), intitulată *Lagrime in morte di un gatto*, parodie a numeroaselor culegeri de versuri la modă, D.B. este autorul poeziilor în milaneză, *Rimm milanes de Meneghin Balestrieri Accademech Transformae* (Rime milaneze ale milanezului B., din Academia Transformaţilor, 1744), care continuă opera lui *Carlo Maria Maggi şi o anticipează pe aceea a lui *Carlo Porta. Îndrăgostit de limbajul popular, traduce în milaneză *La Gerusalemme liberata* al lui *Torquato Tasso (1772) şi alcătuieşte o amplă culegere de poezii dialectale, *Rime toscane e milanesi* (6 vol., 1774—9), amintind gustul romanticilor europeni pentru creaţia genuină a poporului.

ballata (baladă), compoziţie poetică cu formă fixă, apărută în a 2-a jum. a sec. 13; este, după cum rezultă din numele ei *(ballare* — a dansa), o *canzone a ballo* (cîntec de dans), poezia cîntată fiind însoţită de dans. Alcătuită dintr-un număr variabil de strofe *(stanze)*, în versuri endecasilabe amestecate cu septenare, b. are după fiecare strofă un scurt refren, aşa-zisa *la ripresa* (reluarea). Se deosebesc cinci feluri de b., după numărul de versuri al acestei strofe (de la cinci, la un singur vers): b. *grande* (mare), b. *minore* (mai mică), b. *piccola* (mică), b. *minima* (cea mai mică), b. *stravagante* (extravagantă, foarte mare). Au scris b. poeţii Şcolii de tranziţie (*Scuola poetica di transizione) şi ai dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, precum şi poeţii **Renaşterii* florentine, ca *Angelo Poliziano. La *Giovanni Berchet, *Giovanni Prati şi *Aleardo Aleardi apare b. romantică, de model german, motivul fantastic îmbinîndu-se, mai ales la primul, cu motivul patriotic-revoluţionar, propriu **romantismului* italian. →*canzone*

BAMBAGLIUOLI Graziolo dei (Bologna 1291—ante 1343), guelf; a participat la viaţa publică a Comunei şi a scris un comentariu erudit, în latineşte, al *Infernului* lui *Dante (1324 cca) şi, în versuri, în italiană, opera didactică *Trattato delle volgari sentenze sopra le virtù morali* (Tratat de sentinţe în limba comună asupra virtuţilor morale).

BANCHIERI Adriano; pseudonim Camillo SCALIGERO DELLA FRATA (Bologna: 1567—1634), muzicolog şi scriitor; scrie madrigale şi comedii muzicale, anunţînd genul operei bufe: *Metamorfosi musicale* (Metamorfoză muzicală, 1660), *La prudenza giovanile* (Prudenţa tinerească, 1607). Poet dialectal, scrie versuri în graiul bolognez şi susţine superioritatea acestuia asupra dialectului toscan, în *Discorso ... qual prova che la favella naturale di Bologna precede ed eccede la Toscana in rima e in prosa* (Discurs ... ca dovadă că graiul natural din B. precede şi întrece T. în rimă şi în proză, 1626). Povestitor glumeţ, scrie nuvela *Cacasenno* (Pică-de-deştept, 1620), care formează partea a III-a la *Bertoldo e Bertoldino* de *G.C. Croce. În ed. din 1620, apar toate trei părţile, sub titlul *Bertoldo, Bertoldino e Cacasenno.*

BANDELLO Matteo (Castelnuovo Scrivia 1485 — Bassens, Franţa 1561), unul dintre marii nuveliști ai Italiei; dominican, trăieşte mai mulţi ani în mănăstirea Santa Maria delle Grazie (Milano), unde, în copilărie, îl vede pe Leonardo da Vinci pictînd *Cina cea de taină*. Îndeplineşte misiuni diplomatice pentru familia Sforza şi se refugiază la Mantova (1515) în momentul intrării francezilor în Milano. Îl regăsim aici între 1522—6, apoi din nou în serviciul familiei Gonzaga. Iese din rîndurile monahilor şi, aflat în Franta în slujba Constanţei Fregoso, conduce, pînă la majoratul fiului acesteia, dicceza oraşului Agen. Din 1545 datează culegerea de versuri encomiastice *Canti XI de le lodi de la signora Lucrezia Gonzaga di Gazzuolo e del vero amore* (XI cînturi de laudă pentru doamna L.G. din G. şi despre adevărata iubire) şi ciclul de poezi[illegible] zionale, în **terza rima*, *Le Tre Parche* (Cele trei Parce). Traduce, în 1549, *Hecuba* lui Euripide. Ca exerciţii literare, anticipînd opera narativă, sînt o biografie scrisă

în latineşte: *Religiosissimi fratris Ioannis Baptistae Cattanei Genuensis Vita* (Viaţa preacredinciosului călugăr G.B.C. din Genova), evocarea comemorativă *Parentalis Oratio pro clarissimo imperatore Francisco Gonzaga* (Discurs comemorativ pentru preastrălucitul împărat F.G., 1520), traducerea unei nuvele (X, 8) din *Decameron*, *Titi Romani Aegisippique Atheniensis amicorum historia in latinum versa* (Istoria prietenilor Titus Romanul şi Gisippo Athenianul, tradusă în latineşte, 1509). Opera majoră a lui M.B. este reprezentată de 214 nuvele alcătuind patru părţi, publicate în 1554, iar ultima, postum, în 1573. Scrise spre sfîrşitul vieţii, în Franţa, dar schiţate cu mulţi ani înainte, nuvelele sînt inspirate din legendă, din ficţiune şi, mai ales, din relatările de călătorie şi din cronici. În amestecul lor de adevăr şi imaginaţie, ele constituie un preţios document al vieţii italiene în **Renaştere*. Dînd cititorului iluzia şi asigurările unor relatări întru totul bazate pe adevăr, fiecare nuvelă fiind precedată de o „scrisoare" adresată unui personaj ilustru şi în care se arată de la cine şi cînd a auzit povestirea care urmează, M.B. foloseşte un artificiu literar obişnuit. Succesiunea nuvelelor nu e condiţionată de nici un cadru exterior; doar alternarea temelor şi a tonalităţilor stilistice indică prezenţa activă a autorului. Bucurîndu-se de o largă răspîndire, mai ales în Franţa (unde sînt traduse în 1559) şi în Anglia (1567), oferind subiecte unor mari scriitori ca Shakespeare, Lope de Vega şi Cervantes, nuvelele lui M.B., despre care el însuşi spune că, lipsite de eleganţa cizelării artistice, sînt „istorii adevărate, nu poveşti", constituie principala contribuţie a Renaşterii la dezvoltarea realismului în epica europeană.

BANDETTINI LANDUCCI Teresa (Lucca: 1763—1837), balerină, poetă cu o cultură aleasă, membră a *Arcadiei; a publicat *Rime estemporanee* (Versuri improvizate, 1801) şi două culegeri de poezii: *Rime varie* (1786) şi *Poesie diverse* (1788). *Parini i-a dedicat **sonetul Poi che tu riedi a vagheggiar dell'etra* („Cum tu din nou iubeşti lira").

BANDI Giuseppe (Gavorrano, Grosseto 1834 — Livorno 1894), acţionează în rîndurile partizanilor lui *Mazzini şi participă la expediţia Celor o mie (1860). Poet apreciat în tinereţe, îşi dovedeşte vocaţia literară ca ziarist. Este autor al cîtorva romane istorice, între care *Pietro Carnesecchi* (1873) şi *Caterina Pitti* (1891), publicate iniţial în foileton. Se numără între memorialiştii care au evocat expediţia lui *Garibaldi în Sicilia, opera sa cea mai bună şi totodată una dintre scrierile cele mai populare ale vremii fiind *I Mille* (Cei o mie, 1836). Aceluiaşi gen al memorialisticii garibaldine îi aparţine culegerea *Anita Garibaldi. Appunti storici raccolti e illustrati da Giuseppe Bandi* (A.G. Însemnări istorice şi ilustrate de G.B., 1889), precum şi o evocare a războiului pentru eliberarea Veneţiei: *Da Custoza in Croazia. Memorie di un prigioniero* (De la C. pînă în Croaţia. Memoriile unui prizonier, 1866).

BANDIERA Alessandro (Siena 1699 — Osimo 1770), profesor şi literat; susţinînd studiul limbii italiene literare în egală măsură cu latina, traduce, pentru uzul şcolilor, din opera lui Cornelius Nepos şi a lui Cicero. Îşi expune propunerile de îmbunătăţire a învăţămîntului în scrierea *I pregiudizi delle umane lettere per argomenti apertissimi dimostrati specialmente a buon indirizzo di chi le insegna* (Prejudecăţile literelor umaniste demonstrate pe subiecte foarte limpezi adresate cu deosebire celor care predau aceste materii, 1755). Adversarii săi, între care şi tînărul *Parini, l-au combătut ca susţinător al **purismului*, dar au trecut sub tăcere preţioasele lui idei pedagogice, spre exemplu necesitatea de a se lărgi sfera de interese culturale ale şcolarilor şi de a alterna orele lor de învăţătură cu alte ocupaţii utile.

BANDINI Domenico (Arezzo 1335 cca — 1418), medic, învăţat din generaţia preumanistă, profesor la Bologna (1378); pare a fi comentat în faţa studenţilor săi *Divina Comedie* a lui *Dante. A scris, în latineşte, un dicţionar enciclopedic intitulat *Fons memorabilium universi* (Izvorul lucrurilor demne de amintire ale uni-

Scanned with OKEN Scanner

versului, 1403) şi seria de biografii *De claris viris* (Despre bărbaţii iluştri).

BANTI Anna [Lucia LONGHI LOPRESTI], (Florenţa 1895—), autoare a mai multor studii de istorie a artei *(Lorenzo Lotto*, 1953; *Fra Angelico*, 1953; *Diego Velásquez*, 1955; *Claude Monet*, 1956), romancieră. A înfăţişat tipuri feminine şi problematica lor în cadrul unor epoci diferite. *Artemisia* (1947) este o biografie a pictoriţei din **Renaştere*, Artemisia Gentileschi şi, în acelaşi timp, un roman psihologic care, prin analogia unor preocupări ale autoarei cu acelea ale eroinei, dobîndeşte o intonaţie morală deosebită; dramatizată sub titlul *Corte Savella* (Curtea S., 1960), este creaţia sa cea mai izbutită. § *Itinerario di Paolina* (Itinerarul P., 1937), *Il Coraggio delle donne* (Curajul femeilor, 1940), *Le monache cantano* (Călugăriţele cintă), *Le donne muoiono* (Femeile mor, 1951; premiul Viareggio 1952), *Allarme sul lago* (Alarmă pe lac, 1954; premiul Marzotto 1955), *La monaca di Sciangai* (Călugăriţa din Şanghai, 1957; premiul Veillon), *Le mosche d'oro* (Muştele de aur, 1962), *Je vous écris d'un pays lointain* (Îţi scriu dintr-o ţară îndepărtată, 1971), *La camicia bruciata* (Cămaşa arsă, 1973), *Da un paese vicino* (Dintr-un sat apropiat, 1975), *Un grido lacerante* (Un strigăt sfîşietor, 1981)

BARBA Giovanni (Neapole 1686 — Bitonto 1749), avocat la tribunalul ecleziastic din Neapole, episcop al oraşului Bitonto. Opera sa, *Dell'arte e del metodo delle lingue* (Despre arta şi metoda limbilor, 1734), în care se regăsesc ideile *Gramaticii de la Port-Royal*, este o încercare preţioasă de a depăşi metodele studiului empiric şi analitic al faptelor de limbă, în favoarea studierii lor ca fapte de logică, pentru determinarea legilor mai generale ale tuturor limbilor.

BARBARANI Tiberio Umberto sau **Berto** (Verona: 1872—1945), ziarist la «*Il Gazzettino*» (Verona), poet dialectal, apropiat de oamenii simpli şi de durerile lor umile în culegerile *El rosario del cor* (Mătăniile inimii, 1895) şi *I pitocchi* (Cerşetorii, 1897). Dragostea şi natura sînt temele vol. *Canzoniere veronese* (Cançonier veronez, 1900) şi *Nuovo Canzoniere veronese* (Noul Cançonier veronez, 1911), din care nu rareori recită el însuşi versuri în faţa publicului. Poezii ale propriilor tristeţi sînt *I sogni* (Visurile, 1922) şi *L'Autunno del poeta* (Toamna poetului, 1937). Compune poemul dramatic închinat celor doi îndrăgostiţi ai Veronei, *Giulietta e Romeo* (1905, 1911, 1941). Ca prozator liric, povestind scene din viaţa zilnică a aceluiaşi oraş, publică, în limba literară, vol. *Bozzetti e fantasie*, *Natale e la neve* (Schiţe şi fantezii, Crăciun şi zăpadă, 1942).

BARBARO Ermolao sau **Almoro** (Veneţia 1453/4 — Roma 1493), umanist, elev al lui *Giulio Pomponio Leto; ţine, în locuinţa sa, lecţii de mare răsunet asupra lui Aristotel şi-i comentează, la Universitatea din Padova, operele *Etica lui Nicomachos* şi *Politica*, traduce *Retorica* şi scrie, cu privire la acelaşi filozof, un *Epitome librorum Aristotelis ethicorum* (Rezumat al cărţilor de etică ale lui A.), *Adnotationes in Analyticos priores* (Adnotări asupra „Analiticelor prime", 1483—4) şi *Compendium scientiae naturalis ex Aristotele* (Rezumatul ştiinţei naturii după A., 1484). Este autorul unor tratate morale, ca *De coelibatu liber* (Cartea despre celibat, 1472), laudă a vieţii de contemplaţie a învăţatului, şi *De officio legati* (Despre funcţiile diplomatului, 1489—91), despre diplomatul perfect. Opera sa principală, *Castigationes plinianae et in Pomponium Melam* (Observaţii asupra lui Plinius şi contra lui Pompinius Mela, 1493), îl aşază între marii filologi ai **Renaşterii*. Într-o dispută vestită (1485) cu *Pico della Mirandola, apără tradiţiile retorice în stilul filozofic, împotriva stilului barbar al scriitorilor lipsiţi de cultura literară a antichităţii. Epistolele, discursurile şi imnurile sale, publicate azi în vol. *Epistolae, orationes et carmina* (1943), ne descoperă gustul literar rafinat al acestui umanist.

BARBARO Francesco (Veneţia: 1395 cca — 1454), umanist, bunic al lui Ermolao B.; ocupă funcţii înalte în conducerea Republicii. Elev al lui *Guarino Veronese cunoaşte cercul umanist al lui *Lino Coluccio Salutati. Traduce din Plutarh, în latineşte, *Vieţile* lui Aristide şi Caton (1415) şi îşi expune propria gîndire

morală într-un elogiu al căsătoriei, *De re uxoria* (1416), semnificativ pentru începuturile ideologiei burgheze, ca și opera *Della famiglia* a lui *L. B. Alberti.

BARBERA Gasparo (Torino 1818 — Florența 1880), editor, întemeietorul editurii florentine cu același nume; autorul vol. de amintiri *Memorie di un editore* (1883). În ajunul războiului de independență (1856) nu a șovăit să publice o broșură contra Austriei și a avut legături de prietenie cu scriitorii patrioți ai Florenței: *Giovanni Battista Niccolini, *Francesco Domenico Guerrazzi și *Giuseppe Giusti.

BARBERINI Maffeo (Florența 1568 — Roma 1644), cardinal și apoi papă, sub numele de Urban al VIII-lea (1623), poet liric, imitator al lui *Petrarca.

BARBI Michele (Sambuca Pistoiese, Toscana 1867 — Florența 1941), filolog și istoric literar; a înființat revista *«*Studi danteschi*». De formație istorist-pozitivistă, atent la valoarea obiectivă, lingvistică a textelor, ed. îngrijite de el sînt și astăzi ed. critice de bază. Începînd cu teza de licență, *De la fortuna di Dante nel secolo XVI* (Despre soarta lui D. în secolul al XVI-lea, 1890), pînă la cercetările de maturitate, ca *Problemi di critica dantesca* (Probleme de critică dantescă, 1934, 1941) și *La nuova filologia e l'edizione dei nostri scrittori da Dante a Manzoni* (Noua filologie și ediția scriitorilor noștri de la D. la M., 1938) și încheind cu *I problemi fondamentali per un nuovo commento alla Divina Commedia* (Problemele fundamentale pentru un nou comentariu al „Divinei Comedii", 1943), M. B. ilustrează metoda critică istoric-filologică cu deschidere spre valorile stilistice ale textului studiat.

§ *Dante: vita, opera e fortuna* (D.: viața, operele și soarta, 1933)

BARBIERI Gianmaria (Modena: 1519—74), notar, protector al literaților; a locuit mulți ani la Paris (1538—60). Cu preocupări de filolog, a studiat și a tradus din poezia veche franceză și provensală, numărîndu-se între primii cercetători ai originilor poeziei romanice și susținînd în această chestiune rolul hotărîtor al influenței arabe în apariția rimei. Opera sa principală, *Arte del rimare o Rimario* (Arta de a face rime sau Tratat despre rime), a apărut postum, sub îngrijirea lui Girolamo Tiraboschi, cu titlul *Dell'origine della poesia rimata* (Despre originea poeziei rimate, 1790).

BARBIERI Giuseppe (Bassano 1774— Padova 1852), succesor al lui *Melchiorre Cesarotti la Universitatea din Padova; scrie, evocînd viața acestuia, *Memorie sulla vita e gli scritti del Cesarotti* (Date asupra vieții și scrierilor lui C., 1810). Poet didactic-descriptiv, este autorul a 111 scrieri de valoare redusă, între care unele mici poeme: *Le stagioni* (Anotimpurile), *I colli Euganei* (Colinele euganee), *Bassano.*

BARBIERI Niccolò, zis BELTRAME DA MILANO (Vercelli 1576 — Modena 1641), actor de **commedia dell'arte*, jucînd întotdeauna rolul lui Beltrame, tipul tatălui de familie; a apărat teatrul și actorii lui de acuzația de a fi propagatori ai imoralității, în *Trattato sopra l'arte comica* (Tratat asupra artei comice, 1627) și în *Discorso famigliare intorno alle moderne commedie* (Discurs familiar cu privire la comediile moderne, 1628), retipărit sub titlul *La supplica* (Jalba, 1634).

BARBUTO, il → RUSTICO DI FILIPPI

«Baretti, Il» (1924—8), revistă de cultură, de orientare antifascistă, înființată la Torino, de *Piero Gobetti; a avut între colaboratori pe *Eugenio Montale și pe *Natalino Sapegno. Supliment literar al altui periodic publicat de Gobetti, «*La Rivoluzione liberale*», «II B.» a polemizat contra **decadentismului* reprezentat de *D'Annunzio, a arătat care este substratul politic al **futurismului* și a îndemnat spre o reînnoire a culturii italiene în spiritul problematicii europene.

BARETTI Giuseppe (Torino 1719— Londra 1789), ziarist și critic literar. Se stabilește la Londra (1751), unde conduce, un timp, Teatrul italian. Revine în Italia (1760), oprindu-se la Milano, apoi la Veneția, unde înființează *«*La Frusta letteraria*». În 1766 reia drumul Angliei

şi este numit secretar al Academiei regale de arte frumoase, pentru relaţiile cu ţările străine (1769). Baretti este unul dintre publiciştii cei mai fecunzi ai vremii, un polemist neobosit care priveşte cultura italiană dintr-o perspectivă larg europeană şi critica lui are în vedere necesitatea adecvării ei la orientarea modernă a celorlalte culturi. Spirit lucid, G.B. a scris compoziţii burleşti, incluse în vol. colectiv *Lagrime in morte di un gatto* (Lacrimi la moartea unei pisici, 1741) şi *Piacevoli poesie* (Poezii plăcute, 1750). Ca director de teatru, scrie *Projet pour avoir un Opéra italien à Londres dans un gout tout nouveau* (Proiect pentru a avea o operă italiană la L. cu un gust complet nou) şi va susţine aceleaşi idei şi în «*La Frusta letteraria*». Contactul cu locuri şi oameni din alte părţi este principalul stimulent al scrisului. Călătoria de întoarcere în patrie (1760), prin Spania şi Portugalia, îi inspiră *Lettere familiari ai suoi tre fratelli* (Scrisori familiare către cei trei fraţi ai săi, 1762—3). Impresii de călătorie sînt cuprinse şi în *A Journey from London to Genoa through England, Portugal, Spain and France* (Călătorie de la Londra la Genova prin Anglia, Portugalia, Spania şi Franţa, 1770). Adoptînd un gen reprezentativ al secolului, ilustrat de *Scrisorile filozofice* ale lui Voltaire, G.B. se dovedeşte un moralist prin interesul arătat faţă de moduri de viaţă şi tipuri umane variate şi pitoreşti. În «*La Frusta letteraria*», el se manifestă cu modalitatea de expresie cea mai proprie lui, aceea de polemist, şi deschide procesul critic, lent şi laborios, destinat a readuce cultura italiană în circuitul culturii europene. Ofensiva sa se îndreaptă contra poeziei *Arcadiei şi a oricărui fapt de cultură inactual şi gratuit. Orientat către o cultură de finalitate formativă, G.B. polemizează contra sonetiştilor, poeţi mediocri, adevărată plagă a Italiei din vremea sa. Articolele sale, semnate cu pseudonimul Aristarco Scannabue (Cel care înjunghie boul), masacrează o întreagă producţie pseudo-poetică şi propune o poetică a modalităţilor lirice realiste. Baretti laudă opera de scriitor a lui *Cellini, pe care el o descoperă, şi combate cu virulenţă normele arhaizante ale *Accademiei della Crusca. Justificată şi necesară în atacurile contra Arcadiei şi a Cruscăi, polemica lui G.B. izvorăşte uneori şi din motive personale, ceea ce explică izolarea lui faţă de alţi intelectuali înaintaţi ai vremii, cum sînt promotorii revistei *«*Il Caffè*». Răspunzînd unui oarecare Sharp, autorul unor *Letters from Italy* (Scrisori din Italia), scrie *Account of the Manners and Customs of Italy, with Observations on the Mistakes of some Travellers, with Regard to the Country* (Dare de seamă asupra obiceiurilor şi moravurilor I., cu observaţii asupra greşelilor unor călători relative la această ţară, 1767). Publicist (sau poligraf, cum îl numesc istoriile literare), G.B. inaugurează critica literară italiană în momentul cînd spiritul normativ al tratatelor de poetică se dovedea depăşit. Modernitatea judecăţilor sale, inspirată de filozofia sensualistă, fără a avea însă o bază teoretică fermă, se sprijină pe cunoaşterea unor probleme discutate la acea dată. În *Discours sur Shakespeare et sur Monsieur de Voltaire* (Discurs despre Sh. şi despre domnul V., 1777), laudă libertatea scriitorului englez faţă de regulile teatrului clasic, contribuind la crearea sensibilităţii literare moderne.

§ *La voix de la discorde, où la bataille des violons — histoire d'un attentat séditeux et atroce contre la vie et les biens de cinquante chanteurs et violonistes* (Vocea discordiei, sau lupta dintre viori — istoria unui atentat sediţios şi atroce împotriva vieţii şi bunurilor a cincizeci de cîntăreţi şi violonişti, 1753), *Easy Phraseology for the Use of Young Ladies who Intend to learn the Colloquial Part of the Italian Language* (Exerciţii uşoare de frazeologie pentru tinerele doamne care intenţionează să înveţe limba italiană de conversaţie, 1775), *Scelta delle lettere familiari fatta per uso degli studiosi della lingua italiana* (Culegere de scrisori familiare pentru uzul celor care învaţă limba italiană, 1779), *Tolondron* (1786), *Quattro epistole* (Patru epistole, 1787)

BARGAGLI Girolamo (Siena: 1537—86), nobil, prozator moralist; scrie *Dialoghi de' giuochi che ne le vegghie senesi si sogliono di fare* (Dialogul jocurilor obişnuite ce se fac la şezătorile din Siena), în care prezintă jocurile de societate ale

vremii şi implicit moravuri şi obiceiuri contemporane, pe care le ilustrează prin povestiri vesele, întîmplări hazlii şi vorbe de duh. Comedia *La pellegrina* (Pelerina, 1589) a fost reprezentată la Curtea marelui duce de Toscana.

BARGAGLI Scipione (Siena: 1540—1612), literat; autorul unei culegeri de jocuri (nuvele şi cîntece), intitulată *I trattenimenti, dove da vaghe donne e da giovani uomini rappresentati sono onesti e dilettevoli giuochi, narrate novelle e cantate alcune amorose canzonette* (Distracţiile în care, de către femei frumoase şi tineri bărbaţi, sînt prezentate jocuri oneste şi desfătătoare, sînt povestite nuvele şi cîntate cîntece de iubire, 1587). Alcătuită după modelul *Decameronului*, avînd ca introducere descrierea asediului oraşului Siena (1550—4) şi aşezînd în acest cadru povestirea celor şase nuvele pe care le conţine, culegerea narează întîmplări de dragoste, într-un stil căutat, alternînd deznodămîntul grav, cu cel hazliu. În istoria disputelor asupra limbii literare, S.B. este autorul dialogului *Il Turamino, ovvero del parlare e dello scrivere senese* (Verginio Turamini, sau despre graiul şi scrisul sienez, 1602), în care se ridică împotriva nedreptei hegemonii a dialectului florentin, arătînd că dialectul sienez, prezent în limba marilor scriitori ai Toscanei, merită la rîndul lui să intre în compoziţia limbii literare italiene.

BARGELLINI Piero (Florenţa 1897—), literat, istoric şi critic de artă; a înfiinţat revista «*Il Frontespizio*» (1929). Eseist, a scris despre marii artişti florentini (*David*, 1936; *Città di pittori* ⟨Oraşul pictorilor, 1939⟩; *La fiaba pittorica di B. Gozzoli* ⟨Basmul pictat al lui B.G., 1946⟩) şi despre *Caffè Michelangelo* (1944), vestită cafenea literară din Roma. A dedicat studii monografice lui *Carducci (1934), *Giovanni Papini (1956), *Leopardi şi *Renato Serra (1964). A publicat o schiţă istorică asupra literaturii pentru copii, *Panorama storico della letteratura italiana infantile* (1953), precum şi o vastă istorie a literaturii italiene: *Pian dei Giullari. Panorama storico della letteratura italiana* (12 vol., 1945—52). Scriitor, a publicat povestiri, între care două culegeri de inspiraţie religioasă: *Lui. Racconti della vita di Gesù* (El. Povestiri din viaţa lui Isus, 1950) şi *Lei. Racconti della vita di Maria* (Ea. Povestiri din viaţa Mariei, 1950). A evocat figura lui *Francesco d'Assisi (*San Francesco d'Assisi*, 1941) şi a discipolei sale, sf. Clara (*Santa Chiara*, 1952)*, concretizînd în aceste monografii interesul său pentru arta religioasă medievală şi implicaţiile ei în cultură.

§ *Penna dell'ottocento* (Condei din secolul al XIX-lea, 1947), *San Bernardino da Siena* (1969), *Assisi città santa* (A. oraş sfînt, 1960), *Vita senza miracoli* (Viaţa fără minuni, 1964), *La splendia storia di Firenze* (Splendida istorie a Florenţei, 4 vol., 1973), *Fra Diavolo* (1975), *Santo del lavoro. Il don Bosco* (Sfînt al muncii. Don B., 1976), *Tiburzi* (1977), *Pagine di una vita* (Pagini dintr-o viaţă, 1981)

BARILE Angelo (Albissola Marina, Savona: 1888—1964), poet cu o inspiraţie elegiacă, a publicat în revistele *«*Solaria*», *«*L'Italia letteraria*», «*Circoli*» etc. În 1933, a publicat prima culegere de versuri, *Primasera* (Prima seară), iar în 1957, pe cea de a doua: *Quasi sereno* (Aproape senin).

§ *Poesie* (1965), *Risonanze di poesia* (Rezonanţe de poezie, 1967), *Al paese dei vasai* (În satu olarilor, 1971).

BARILLI Bruno (Fano, Pesaro 1880—Roma 1952), scriitor şi muzician. A debutat în muzică cu operele *Medusa* (1910) şi *Emiral* (1915), iar în publicistică în 1911, colaborînd la «*Tribuna*» şi ulterior la «*Corriere della sera*» şi la «*Il resto del Carlino*». A fundat, împreună cu *Vincenzo Cardarelli revista *«*La Ronda*». În opera lui, fundamentală este inspiraţia şi experienţa de ziarist.

§ *Delirama* (1924), *Il sorcio nel violino* (Şoarecele în vioară, 1926), *Parigi* (Paris, 1933), *Il sole in trappola* (Soarele în cursă, 1941), *Ricordi londinesi* (Amintiri londoneze, 1945), *Come la luna* (Precum luna, 1945), *Il viaggiatore volante* (Călătorul zburător, 1946), *La loteria clandestina* (Loteria clandestină, 1948), *Capricci di vegliardo* (Capricii de bătrîn, 1951), *Lo stivale* (Cizma, 1952), *Il libro dei viaggi* (Cartea călătoriilor, 1963).

Scanned with OKEN Scanner

baroc, stil artistic-literar propriu sec. 17, în întreaga Europă. În Italia, în plan literar-poetic este sinonim cu așa-numitul **secentismo* sau **marinism*. Primele semne ale unei conștiințe noi a culturii, în raport cu **Renașterea*, se pot constata în opera lui *Torquato Tasso. Barocul coincide cu Contrareforma și cu involuția ideologică determinată de regresul economic și social al statelor italiene, în a 2-a jum. a sec. 16, odată cu victoriile militare ale Spaniei, devenită stăpînă peste o parte din teritoriile Peninsulei. Eliberată de tirania modelelor antice, arta, în speță poezia, se sustrage spiritului impus de Contrareformă, concentrîndu-se asupra valorilor formale, se emancipează în plan stilistic, poetul năzuind să provoace prin scrisul său „uimirea" cititorului, cum spune *G.B. Marino; mijlocul de a obține această uimire este jocul liber al fanteziei, abundența și aparenta ei dezordine, manifestată în teme și expresie. Născut din structura ideologică nouă a societății italiene, în care decăderea politic-economică determinase o temporară refacere a relațiilor de producție feudale, iar teama de Reformă impusese crearea instituțiilor destinate a apăra integritatea dogmelor catolice, b. se manifestă, în planul gîndirii și al artei, prin tensiunea puternică dintre idee și expresia ei, dintre năzuință și înfăptuire, dintre aspirația spre infinitul cunoașterii și limitele impuse ei din afară. Ca atare, filozofia lui *Giordano Bruno și a lui *Campanella sau uneori poezia lui Torquato Tasso aparțin b., abundența ornamentală fiind, la rîndul ei, în poezia lui G.B. Marino, manifestarea unei gratuități voite și căutate, ca o replică față de inexistența unui ideal moral care să includă idealul estetic necesar. Barocul italian prezintă două direcții tipologice diferite: b. născut din conștiința tragică a timpului, în determinările lui social-politice, este prezent la Bruno și Campanella — filozofi, la Caravaggio — pictor, la Tasso — poet; iar b. fastuos, al metaforei proliferate *(concetto)*, născut din aceeași conștiință tragică devenită, prin contrast, iubire senzuală a vieții și căutare a frumosului gratuit, este prezent la G.B. Marino și imitatorii lui. → *concettismo*

BARRILI Anton Giulio (Savona, Piemont 1836 — Carcare 1908), romancier fecund, voluntar în războiul de independență (1859), participă alături de *Garibaldi la luptele din 1866; profesor la Universitatea din Genova (1870). Narator plăcut, a debutat cu romanul foileton *Capitan Dodéro* (1865) și a continuat cu scrieri de același fel, destinate unui public foarte larg. Scriitor garibaldin, A.G.B. a evocat lupta de la Montana pentru ocuparea Romei, în cea mai bună creație a sa, *Con Garibaldi alle porte di Roma* (Cu G. la porțile R., 1895), și a consacrat alte două cărți lui Garibaldi (1881) și lui *Goffredo Mameli (1886).

BÀRTOLI Adolfo (Fivizzano, Toscana 1833 — Genova 1894), filolog și istoric literar; îngrijește publicarea unor opere inedite pînă la el, ca *Scrisorile* lui Giovanni Colombini (1856) și *Călătoriile lui Marco Polo* (1863), precum și a unor importante colecții de manuscrise: *I manoscritti italiani della Biblioteca Nazionale di Firenze, descritti da una società di studiosi sotto la direzione del prof. Adolfo Bàrtoli* (Manuscrisele italiene din Biblioteca Națională din Florența, descrise de un colectiv de cercetători sub conducerea prof. A.B., 1879—1885) și a unei serii de scenarii ale **commediei dell'arte (Scenari inediti della Commedia dell'Arte. Contributo alla storia del teatro popolare italiano,* 1880*)*. Cercetător al literaturii italiene la originile ei, A.B. pune bazele istoriografiei literare pozitiviste atît în studiul biografiei autorilor cît și în acela al izvoarelor multiple ale unor opere; consacră în acest sens o cercetare specială *Decameronului: I precursori del Boccaccio e alcune delle sue fonti* (Precursorii lui B. și unele din izvoarele lui, 1876). Studiază epoca originilor în *I primi due secoli della letteratura italiana* (Primele două secole ale literaturii italiene, 1880) și începe o vastă istorie a literaturii *(Storia della letteratura italiana,* 1878—89), din care publică primele 7 vol., ajungînd la epoca de aur a sec. 14. În cuprinsul acelorași studii, se înscrie o vastă culegere antologică, *Crestomazia*

Scanned with OKEN Scanner

della poesia italiana del periodo delle Origini compilata ad uso delle scuole secondarie classiche (Crestomaţia poeziei italiene în perioada originilor, alcătuită pentru şcolile secundare, secţiunea clasică, 1882).

BÀRTOLI Daniello (Ferrara 1608 — Roma 1685), iezuit, predicator de renume, istoriograf oficial al Ordinului (1648). Apologet al operei Contrareformei, D.B. consideră arta drept un mijloc de educare a omului spre credinţa religioasă în *L'uomo di lettere difeso ed emendato* (Omul de litere apărat şi corectat, 1645). Susţine stilul baroc şi **manierismul*, în măsura în care ele pot servi unei comunicări mai eficace a preceptelor religioase, în capitolul *Dello stile che chiamano moderno concettoso* (Despre stilul numit modern şi preţios), din opera mai sus amintită. El însuşi este artist al prozei onctuoase şi preţioase, caracteristică sec. lui *G.B. Marino. Interesat de fenomenele naturii, le descrie cu minuţie, dar le interpretează prin argumentaţia religioasă: *La Tensione e la Pressione disputanti qual di loro sostenga l'Argento vivo ne' cannelli dopo fattone il vuoto* (Tensiunea şi Presiunea discutînd care din ele susţine argintul viu în tuburi după ce s-a făcut în ele vidul, 1677), *Del ghiaccio e della coagulazione* (Despre gheaţă şi îngheţare, 1681). În discuţiile asupra limbii literare (→ *purism*), este prezent cu scrierea *Il torto e'l diritto del Non si può dato in giudicio sopra molte regole della lingua italiana* (Eroarea şi drepturile lui Nu se poate, dat în judecată pentru mai multe reguli ale limbii italiene, 1655), susţinînd, împotriva *Accademiei della Crusca o mai mare libertate lingvistică, şi cu *Trattato dell'ortografia italiana* (Tratat de ortografie italiană, 1670).

BÀRTOLI Francesco (Bologna 1745—Roma 1806), librar; a scris, cu multă erudiţie, despre monumentele de artă ale oraşului său, *Guida artistica di Bologna* (Ghidul artistic al oraşului B., 1774). Actor, a publicat un vast material de date biografice referitoare la marii actori italieni de comedie: *Notizie istoriche de' comici italiani che fiorirono intorno all' anno MDC sino a' giorni presenti* (Date istorice despre actorii italieni care s-au distins în jurul anului 1600 şi pînă în zilele de azi, 1782). Autor dramatic, preocupat de regulile genului, a scris un dialog privind categoria comicului *(Dialogo intorno all'arte comica)*, precum şi numeroase opere teatrale între care: *Il mago salernitano* (Vrăjitorul din Salerno, 1772), *L'innocenza trionfante, ovvero Fiorlinda, principessa di Gaeta* (Inocenţa victorioasă sau F., principesă de G., 1772), *La sepolta viva* (Înmormîntata de vie, 1773).

BARTOLINI Luigi (Cupramontana, Ancona 1892—Roma 1963), pictor şi gravor, poet şi literat boem, anticonformist. Îşi publică primele versuri, *I parenti* (Rudele), în 1915; *Il ritorno sul Carso* (Întoarcerea în munţii Karst, 1930), evocare a anilor petrecuţi pe front, scurte povestiri, ilustrate cu propriile sale desene şi acvaforte, ca şi vol. *Passeggiate con la ragazza* (Plimbări cu tînăra fată, 1930). Format în anii dominaţi de revista florentină **«La Voce»*, prozator liric, adaugă acestei tonalităţi sentimentale un element de critică socială implicită cu romanul *Ladri di biciclette* (Hoţii de biciclete, 1946), devenit, în regia lui Vittorio de Sica, unul din filmele mari ale neorealismului cinematografic.

§ poezie: *La vita dei morti* (Viaţa celor morţi, 1931), *Poesie ad Anna Stickler* (Poezii către A.S., 1941), *Poesie e satire* (1944); proză: *Il cane scontento* (Cîinele nemulţumit, 1942), *Signora malata di cuore* (Doamnă bolnavă de inimă, 1954), *Le acque del Basento* (Apele rîului B., 1960); critică de artă: *Modi* (1938), *Polemiche* (1940)

BARTOLOMEI Girolamo (Florenţa: 1584—1662), autor de tragedii religioase, scrie *Polietto*, poate modelul lui *Polyeucte* al lui Corneille. Teoretician al teatrului, scrie despre natura comediei, căreia îi cere o finalitate morală, *Didascalia, cio è dottrina comica* (Text explicativ, adică doctrina comică, 1658—9). Poet epic, este autorul unui interesant poem eroic, *America* (1650), despre marile expediţii geografice de la Columb, la Amerigo Vespucci.

Scanned with OKEN Scanner

BARUFFALDI Girolamo (Ferrara: 1675—1755), poet burlesc *(→ poeti giocosi)* în poemul *Ippolita*, a scris ditirambii reuniţi sub titlul *I Baccanali* (Bacanalele, 1710—2), între care este vestit *La tabaccheide* (Elogiul tutunului, 1714). A compus poeme rustico-glumeţe, ca *Il grillo* (Greierele) şi poeme didactice, ca *Il canepaio* (Vînzătorul de cînepă, 1741). Erudit, s-a ocupat de istoria culturii în oraşul natal, scriind în latină *Dissertatio de poëtis ferrariensibus* (Dizertaţie despre poeţii din Ferrara, 1798), iar în italiană, între 1697—1722, *Vite dei pittori e scultori ferraresi* (Vieţile pictorilor şi sculptorilor din Ferrara, 1844). Coexistenţa celor două direcţii de preocupări, în erudiţie şi în poezie, aceasta din urmă de fapt proză versificată, didactică sau burlescă, este un fapt caracteristic pentru mulţi literaţi ai timpului.

BARZINI Luigi (Orvieto 1874—Milano 1947), ziarist, corespondent de presă pe frontul ruso-japonez; a publicat *Guerra russo-giapponese degli anni 1904—1905* (Războiul ruso-japonez din anii 1904—1905, 1916), impresii de călătorie, *L'Argentina com' è* (A. aşa cum e, 1902) şi *Dall'impero del Mikado all'impero dello Zar* (De la imperiul micadoului la imperiul ţarului, 1904). A scris despre primul război mondial, văzut în toate etapele lui, de la *Scene della Grande Guerra, 1914—1915* (1915), pînă la *La guerra d'Italia dal Trentino al Carso* (Războiul I, de la frontul din T. pînă la Karst, 1917).

BARZIZIUS Gasparinus → Gasperino BARZIZZA

BARZIZZA Gasperino sau, latinizat, **Gasparinus BARZIZIUS** sau, după numele oraşului apropiat de localitatea naşterii, **Gasparinus BERGOMENSIS** ori **PERGAMENSIS** (Barzizza, Bergamo 1359/60 — Milano 1431), umanist, posesor al unei biblioteci vestite; a studiat codicele manuscrise ale operelor lui Cicero, îngrijind o ed. a scrierilor lui de retorică. Pentru elevii săi, a scris tratatul *Orthographia* şi vocabularul etimologic şi istoric *Vocabularium breve* (Vocabular scurt, 1417—8); a alcătuit o culegere de modele stilistice destinată oratorilor, sub titlul *Exordia* (Introduceri, 1483), o colecţie de discursuri universitare, *Orationes*, şi manualul intitulat *Epistolae ad exercitationem accomodatae* (Epistole alcătuite ca modele de exerciţii). Ciceronismul *(*ciceronismo)*, care domină stilistica umanistă din secolul următor, îşi are începuturile în opera lui G.B.

BASILE Giambattista sau **Gi(ov)an Battista** (Neapole 1575 — Giugliano Neapole 1632), poet şi nuvelist; a colindat Italia, apoi, aflat în serviciul Veneţiei, a participat la luptele navale contra turcilor. Reîntors la Neapole (1608), intră în serviciul viceregelui spaniol şi al unor mari seniori. Ca scriitor în italiana literară, G.B. este un poet minor. Compune un mic poem religios, *Il pianto della Vergine* (Plînsul Fecioarei, 1608), versuri ocazionale şi encomiastice *(Madrigali et odi*, 1609). În conformitate cu gustul timpului pentru poezia fals naivă, pe teme pastorale, scrie poemul de inspiraţie marină, gen specific la Neapole, intitulat *Le avventurose disavventure* (Aventuroasele întîmplări nenorocite, 1611). Urmînd poetica manieristă a **barocului*, compune *Egloghe amorose e lugubri* (Egloge amoroase şi lugubre, 1612), alături de drama muzicală *Venere addolorata* (Venera îndurerată, 1612). Protectorilor săi le închină compoziţii în genul lui *G.B. Marino: idila *L'Aretusa* (1619), poemul epic *Il guerriero amante* (Războinicul îndrăgostit, 1620) şi un vol. de *Ode* (1627). O serie de *Osservazioni intorno alle opere del Bembo e del Della Casa* (Observaţii în jurul operelor lui B. şi ale lui D.C., 1618) îl definesc în calitatea de critic, literat şi moralist. Ca scriitor dialectal, G.B. este între cei mai mari şi ilustrează virtuţile expresive ale graiului napolitan. În culegerea de egloge *Le Muse napolitane* (Muzele napolitane, 1635), motivul mitologic este doar un pretext pentru înfăţişarea realistă a unor tipuri şi moravuri din lumea populară a oraşului. În dialect scrie şi culegerea de poveşti *Lo Cunto de li Cunti ovvero Lo trattenemiento de'peccerille* (Povestea poveştilor sau Distracţia copii-

Scanned with OKEN Scanner

lor, 1634—6). Grupate în mai multe zile, după exemplul *Decameronului* (opera este cunoscută şi sub titlul de *Pentameron*, fiind vorba de o succesiune de cinci zile), povestirile sînt atribuite unor femei din popor. Tematic, poveştile aparţin mediului popular: unele reiau, din *Muzele napolitane*, scene vesele din viaţa oraşului; altele, reflectînd credinţe morale naive despre triumful final al binelui, stau la originea unor basme devenite azi universale. Din *La gatta cenerentola* (Pisica cenuşăreasă) derivă la Perrault basmul Cenuşăresei, iar din *Sole, Luna e Talia* (Soarele, Luna şi muza Talia), povestea *Frumoasei adormite*; alte poveşti dezvăluie gustul popular pentru elementul fantastic şi pentru scenele tari, de cruzime şi senzualitate, ceea ce le apropie de tematica şi de modurile stilistice ale barocului literar. În momentul cînd toscana era unanim acceptată ca limbă literară, se formează în dialectele nontoscane, o literatură autonomă. Începînd cu sec. 16, dialectul devine instrumentul expresiv al poeziei satirice sau al povestirii de moravuri cu intenţii moraliste, şi G.B. va avea, printre urmaşii săi, pe *Carlo Porta şi pe *Cesare Pascarella.

BASINI Basinio sau **BASINIO DA PARMA** (Vezzano, Parma 1425 — Rimini 1457), umanist, protejat de Leonello d'Este şi de Sigismondo Pandolfo Malatesta, la a cărui Curte, la Rimini, se aflau în anii aceia artişti de frunte ca *Leon Battista Alberti şi pictorul Piero della Francesca. Poet şi prozator în latină, B.B. este, în primii ani, autorul elegiilor adresate iubitei Cyris şi al unei opere encomiastice, între care un imn dedicat lui Leonello d'Este. În 1448, compune poemul epic de inspiraţie mitologică *Meleagris* (Meleagru) şi începe poemul *Polydoreis* (Polidor, fiul Hecubei), operă neterminată, din care nimic nu a ajuns pînă la noi. Anii petrecuţi la Rimini sînt cei mai fertili; compoziţiile închinate lui Sigismondo şi strămoşilor lui, ca epistola *Ausoniae decus* (Elogiul Ausoniei), alternează cu poeme de inspiraţie mitologică (*Diosymposis* ‹Banchetul zeilor›). Opera cea mai interesantă, atribuită, în parte, şi lui Tobia dal Borgo, poet veronez, este *Liber Isottaeus* (Cartea Isottei), roman alcătuit din 30 de elegii, grupate în trei cărţi, ce transpune în registrul ficţiunii artistice iubirea dintre Sigismondo şi Isotta degli Atti. Poemul *Hesperi(do)s libri XIII* (XIII cărţi despre Hesperia) relatează, în transfigurarea mitologic-retorică de rigoare, fapte istorice contemporane, şi anume luptele lui Sigismondo Malatesta cu Ferdinand şi *Alfons al V-lea de Aragon, în Toscana. În genul didactic, B.B. compune poemul *Astronomica*. Susţine necesitatea studiului limbii eline în două satire şi în epistola în hexametri *Quis ferat indocti?* (Cine-l suportă pe ignorant?). În fine, alcătuieşte un tratat de prozodie latină, *De carminibus* (Despre imnuri) şi un poem mitologic, *Argonautica* (1455—7) — rămas neterminat. Poet umanist de profundă cultură, B.B. este un exemplu caracteristic pentru cultura literară a Curţilor **Renaşterii*, ilustrînd, prin cele aproximativ 18 000 de versuri ale sale, tema ei obligatorie: elogiul principelui prin intermediul fabulei mitologice.

BASINIO DA PARMA → Basinio BASINI

BASSANI Giorgio (Bologna 1916—), poet, prozator şi eseist. Debutează în anii războiului, cu nuvela *Una città di pianura* (Un oraş de cîmpie, 1940), apărută, din cauza legilor rasiale, sub pseudonimul Giacomo Marchi. Ca poet al tristeţii existenţiale, al condiţiei umane destinate morţii, a publicat vol. de versuri: *Storie dei poveri amanti e altri versi* (Povestea unor bieţi îndrăgostiţi şi alte versuri, 1946), *Te lucis ante* (Arunci lumină înaintea ta, 1947), *Un'altra libertà* (O altă libertate, 1952), *L'alba ai vetri. Poesie 1942—1950* (Zorile la geamuri. Poezii 1942—1950). Grupajul de nuvele *Cinque storie ferraresi* (Cinci povestiri din Ferrara, 1956), din care trei anterior publicate, i-a adus consacrarea. Tematic, G.B. este un scriitor al anilor războiului, al constrîngerilor dureroase pe care acesta le-a impus. Povestirile înfăţişează întîmplări din Ferrara expusă represiunilor fasciste şi cea mai reuşită dintre ele, *Una notte del' 43* (O noapte a anului '43), este de o construcţie epică perfectă, reunind, în cele două

acţiuni care se împletesc, întîlnirea nocturnă a doi îndrăgostiţi şi împuşcarea ostatecilor, suma unor fapte istorice şi a unor trăiri personale de mare tensiune. Martorul tăcut al ambelor serii de întîmplări este paraliticul instalat la fereastra casei de unde putuse vedea desfăşurarea execuţiei şi asistase la reîntoarcerea grăbită a soţiei. Oraşul de provincie, tăcut, în care irumpe zgomotos convoiul de camioane şi grupurile de şoc ale celor trimişi spre a efectua acţiunea represivă; locuinţa burgheză a avocatului evreu care se umple de teroarea morţii apropiate; ura soţului paralitic care-şi aşteaptă soţia ştiind că ea îl înşală sînt tot atîtea situaţii de tensiune maximă alcătuind „lunga noapte" a războiului. Cu romanul *Il giardino dei Finzi-Contini* (Grădinile F.-C., 1962), G.B. a păstrat locul şi momentul înfăţişate în povestiri. În izolarea care o înconjoară treptat, familia aparţinînd vechii comunităţi evreieşti încearcă un timp să păstreze iluzia de a putea înşela severitatea legilor; jocul de tenis, în vastul parc al locuinţei, înseamnă jocul lucid cu moartea care se apropie, aşteptarea ei în aparenta nepăsare a zilelor ce trec ca şi altădată. În jurul acestei insule a unei seninătăţi fictive, în care oamenii îşi înşală conştient certitudinea sfîrşitului apropiat, în care un tînăr îşi prepară teza de licenţă „sub specia eternităţii" spinoziene, trăieşte lumea celor vii, a celor care mai pot lupta. Construindu-şi romanul în două cercuri concentrice, izolînd pe cei destinaţi morţii în insula vrăjită a parcului imens, G.B., pe de o parte, respecta integral o realitate apropiată iar pe de altă parte, crea prin intermediul lor metafora singurătăţii în durere, a golului de netrecut care-l izolează pe cel condamnat la suferinţă. Prezenţa între personajele lui a introvertitului din nuvela *Gli occhiali d'oro* (Ochelarii de aur, 1958) dobîndeşte o semnificaţie existenţială. Aceeaşi convertire a actualului în etern, a condiţionării sociale a personajului în condiţionarea lui existenţială este proprie şi romanului *L'airone* (Bîtlanul, 1968), în care, plasînd acţiunea în cuprinsul unei zile, autorul dă personajului său, moşierul ce-şi face bilanţul existenţei, semnificaţia unui personaj-limită, metaforă a condiţiei umane pentru care orice bilanţ înseamnă conştiinţa înfrîngerii şi acceptarea ei lucidă. Pendularea între mesajul politic sau social şi sensul existenţial-metaforic al naraţiunii constituie bivalenţa ideologic-artistică a operei lui G.B., în care ambele laturi sînt la fel de semnificative. Scriitor rafinat, cu o cultură literară asimilată creator, autor al unui vol. de studii poetice, *Le parole preparate e altri scritti di letteratura* (Cuvinte pregătite şi alte scrieri de literatură, 1966), G.B. ilustrează în epica sa un realism de profunzime care ocoleşte atît descrierea şi oglindirea plată a lumii înconjurătoare cît şi reducerea ei la un simplu pretext sau mijloc metaforic. În tragicul unor condiţii istoric-sociale este prefigurat tragicul condiţiei umane şi, în ambele, conştiinţa lucidă a omului este triumfătoare. Rafinamentul unui stil intelectualizat răspunde situaţiilor egal de complexe pe care acesta le comunică.

§ *La passeggiata prima di cena* (Plimbarea înainte de cină, 1953), *Gli ultimi anni di Clelia Trotti* (Ultimii ani ai C.T., 1953), *Le Storie ferraresi* (1960), *Dietro la porta* (În dosul uşii, 1964), *Heron* (1970), *L'odore di fieno* (Mirosul de fîn, 1972), *Il romanzo di Ferrara* (Romanul oraşului F., 1974), *Dentro le mùra* (În interiorul zidurilor), *Epitaffio* (1974)'

BATACCHI Domenico Luigi; pseudonim Ticchi BEDA (Pisa 1748 — Orbetello 1802), scriitor realist, de spirit anticonformist, apropiat de ideile iacobinilor francezi; autorul poemului eroi-comic de inspiraţie mitologică şi de intenţie satirică *La rete di Vulcano* (Plasa lui V., 1812), al unor poezii libertine *(Novelle)*, scrise în strofe octave *(*ottava)*, în fine, al aşanumitului *Zibaldone* (Însemnări de tot felul, 1805), scurt poem burlesc *(→ poesia giocosa)*, în care se inserează un ciclu de şapte nuvele cuprinse, ca şi povestirile *Decameronului*, într-o nuvelă servind drept cadru şi punct de referire al celorlalte. Anticlerical, zugrăvind o lume cinică, folosind gluma îndrăzneaţă a lui *Francesco Berni, D.L.B. este reprezentativ pentru literatura realistă determinată de *iluminism.

§ *Didona pisana* (D. din Pisa), *La pulcella valdarnese* (Fecioara din Valdarno)

BATTAGLIA Giacinto (Milano: 1803 cca—61), ziarist şi scriitor; înfiinţează periodicul «*Rivista Europea*» (1838—47) care, în 1844, înglobează revista *«*Il Politecnico*» şi constituie, în anii Restauraţiei, un important centru intelectual al Lombardiei. Autor de romane şi drame istorice, G.B. scrie *La lega lombarda* (Liga lombardă), *Giovanna di Provenza*, *Giovanna I di Napoli*, *Filippo Maria Visconti*, *Luisa Strozzi*. Este istoric şi critic literar cu vol. *Mosaico — Saggi diversi di critica drammatica* (Mozaic — Studii diverse de critică dramatică, 1845).

BATTAGLIA Roberto (Roma 1913 — Ostia, Roma 1963), istoric de formaţie marxistă, istoric de artă. Luptător în Rezistenţă, a publicat unul din studiile cele mai substanţiale asupra acestei perioade; *Storia della resistenza italiana* (Istoria Rezistenţei italiene, 1953). Jurnalul intim al aceloraşi ani, *Un uomo, un partigiano* (Un om, un partizan, 1945), este reprezentativ pentru personalitatea morală a autorului.

BATTAGLIA Salvatore (Catania 1904 — Neapole 1971), filolog romanist, director al revistei «*Filologia romanza*», transformată în «*Filologia e letteratura*» (1962); a îngrijit importante ed. critice din operele lui *Boccaccio şi a publicat studii de bază în domeniul literaturilor romanice, dintre care se remarcă *I primi trovatori* (Primii trubaduri, 1942), *Introduzione alla linguistica romanza* (Introducere în lingvistica romanică, 1946), *La formazione della novellistica romanza* (Formarea nuvelisticii romanice, 1947), *La lirica medioevale* (Lirica medievală, 1954). Elev al lui *Mario Casella, ca şi acesta adaugă erudiţiei solide sensibilitatea literară şi cultura de orizont larg.

BATTIFERRI sau **BATTOFERRA Laura** (Urbino 1523 — Florenţa 1589), poetă, soţia sculptorului Bartolomeo Ammannati; apropiată de literaţii vremii (*Benedetto Varchi, *Annibal Caro, *Bernardo Tasso), publică *Il Primo libro dell'opere toscane* (Prima carte a operelor scrise în toscană, 1560). Educaţia în spirit religios apare în *I sette salmi penitenziali tradotti in lingua toscana con gli argomenti ed alcuni sonetti spirituali* (Şapte psalmi de pocăinţă traduşi în limba toscană, cu expunerea subiectului lor, şi cîteva sonete religioase, 1564). Alături de *Vittoria Colonna, L.B. aparţine spiritului Contrareformei.

BATTISTA Giuseppe (Grottaglie, Lecce 1610— Neapole 1675), poet liric, aparţine manierismului baroc *(→baroc)*. Publică vol. de versuri *Epigrammatum centuria prima* (Prima centurie de epigrame, 1646), *Delle poesie meliche* (Despre poeziile lirice, 1653), *Epicedy eroici* (Epicedii eroice, 1667). Este autorul unei „Poetici" *(La Poetica*, 1676*)* şi al poemului biblic *L'Assallonne* (Absalom, 1676).

BATTISTA DA MANTOVA → Giovan Battista SPAGNOLI

BATTISTA MANTOVANO → Giovan Battista SPAGNOLI

BATTOFERRA Laura → Laura BATTIFERRI

BAZZERO Ambrogio (Milano: 1851—82), scriitor din cercul boemei milaneze *(→scapigliatura)*; autorul unor scurte proze impresioniste, *Schizzi del mare* (Schiţe marine) şi *Acquerelli* (Acuarele), titlurile lor, luate din domeniul picturii, amintind „corespondenţa artelor", teorie profesată de poeţii cercului amintit. Dramei istorice *Il Tintoretto, scene veneziane* (T., scene din viaţa Veneţiei, 1875), i se adaugă proza autobiografică *La storia di un'anima* (Povestea unui suflet, 1885).

BAZZONI Giambattista sau **Giovanni Battista** (Novara 1803 — Milano 1850), magistrat, prezent în salonul contesei Clara Maffei; autor a două serii de *Racconti storici* (Povestiri istorice, 1832) şi *Racconti storici, nuovo volume* (1839). Romanul său istoric, de mare succes, *Il Castello di Trezzo* (Castelul din T., 1826), marchează pentru prima oară influenţa lui Walter Scott în Italia şi G.B. traduce el însuşi din autorul englez *Waverley*, sub titlul *Waverley o sessant' anni sono* („Waverley" sau sînt şaizeci de ani,

Scanned with OKEN Scanner

1830). Urmează, în 1828, aşadar ulterior *Logodnicilor* lui *Manzoni, romanul *Il Falco della Rupe* (Şoimul de pe stîncă) şi, în 1830, *La bella Celeste degli Spadari, cronachetta milanese del 1666* (Frumoasa C. degli S., scurtă cronică milaneză a anului 1666). Romancier mediocru, faima sa este aceea a unui iscusit imitator, în momentul cînd modelul imitat, în speţă romanul istoric englez, răspundea gustului literar nou al Italiei. Admirator al lui Victor Hugo, traducător al cîtorva din dramele lui istorice, G.B. scrie şi un roman de inspiraţie social-umanitară: *Zagranella o una pitocca del 1500* (Z. sau o cerşetoare de la 1500, 1838, 1845), amintind de *Mizerabilii*.

BAZZONI Giunio (Milano 1801 — Desso Parè 1849) poet al **romantismului* patriotic, luptă în Insurecţia celor cinci zile (martie 1848). Poet mediocru, este menţionat pentru oda *Il prigioniero* (Prizonierul, 1825), scrisă în momentul cînd s-a crezut că *Silvio Pellico ar fi murit în închisoare.

BECCADELLI Antonio, zis il PANORMITA (Palermitanul), (Palermo 1394—Neapole 1471), umanist, profesor la Pavia (1431—3), consilier al lui *Alfons al V-lea de Aragon, pe care-l ajută în alcătuirea unei bogate biblioteci a palatului. Înfiinţează aşa-numitul Porticus antonianus, viitoarea *Accademia pontaniana. Personalitate de prim plan la Curţile din Palermo şi Neapole, A.B. este scriitor în latină. Prima sa operă, *Hermaphroditus* (1425), culegere de 80 de epigrame, a trezit admiraţia amatorilor de versuri libertine şi indignarea unui predicator popular al timpului, Bernardino da Siena. Inspirată din moravurile vremii, care erau şi ale scriitorului, ea caracterizează una din trăsăturile **Renaşterii*: amoralitatea. Ca filolog, A.B. a consacrat textului comediilor lui Plaut atentele sale cercetări filologice *(Indagationes)*. Poemului *De dictis et factis Alphonsi regis* (Despre cuvintele şi faptele regelui Alfons, 1455), i se adaugă, povestind intrarea triumfală a protectorului său în Regatul Neapolului (1443), o scurtă operă în proză: *Alphonsi Regis triumphus* (Victoria regelui Alfons). Tot o scriere encomiastică este şi *Liber rerum gestarum Ferdinandi Aragoniae* (Cartea despre faptele săvîrşite de Ferdinand de Aragon, 1471, neterminată). Dar lumea Curţii aragoneze şi profilul moral al scriitorului apar mai ales în cele cinci culegeri de „Scrisori". Primele două sînt grupate sub titlul *Epistolae gallicae* (Epistole franceze) sau *Epistolarum Gallicarum libri quatuor* (Cele patru cărţi de Epistole franceze) sau *Liber familiarum* (Cartea epistolelor familiale) sau *Campanarum epistolarum liber* (Cartea epistolelor din Campania). Ele sînt preţioase pentru datele autobiografice pe care le conţin, în timp ce următoarele trei culegeri, cu caracter aproape oficial, privesc viaţa publică şi politică a Curţii: *Alphonsi regis epistolae et orationes per Antonium Panormitam* (Epistole şi discursuri ale regelui Alfons pentru A.P.), *Ferdinandi regis epistolae et legationes per Antonium Panormitam* (Epistole şi misiuni diplomatice ale regelui Ferdinand pentru A.P.) şi *Quintum epistolarum volumen* (Al cincilea volum de epistole). Poet liric, tot în latină, A. B. a scris şi versuri elegante, de iubire, şi compoziţii destinate a fi epitafuri pe morminte celebre.

BECCARI Agostino de' (Ferrara: 1510 cca—90), umanist şi poet; creează drama pastorală cu *Il sacrificio* (Jertfa, 1554), închinată Lucreziei şi Eleonorei de Este; compusă în endecasilabe, scrierea ilustrează teatrul de Curte al **Renaşterii* italiene. Deşi convenţională şi schematică, se bucură de succes, fiind reprezentată şi la Curtea regelui francez Henric al II-lea. Existenţa unei a doua drame pastorale a lui A.B., *Dafne*, ne e cunoscută numai din mărturia lui Giulio Cagnacini care, atunci cînd tipăreşte o nouă ed. a *Jertfei*, anunţă şi apariţia celeilalte.

BECCARI Antonio sau **ANTONIO DA FERRARA** (Ferrara 1315—1370 cca), poet de origine modestă; a dus o viaţă agitată, obţinînd temporar protecţia familiilor Ordelaffi — la Forlì, Da Polenta — la Ravenna şi Carrara — la Padova. Admirator al lui *Dante, cunoscut de *Petrarca, scrie versuri de multe ori con-

Scanned with OKEN Scanner

venţionale. Compoziţiile politice reflectă opţiuni şi proiecte ale seniorilor care-i acordă protecţia lor. I se atribuie aproximativ 150 compoziţii poetice (**canzoni*, **ballate*, **sonete*). Poet burlesc (→*poeti giocosi*), de spirit realist, sarcastic şi amar, din familia spirituală a lui *Cecco Angiolieri, A.B. scrie versuri de inspiraţie autobiografică şi politică, folosind o limbă literară hibridă, amestec de dialect toscan şi ferrarez, străin tradiţiei stilistice latinizante. Este cunoscut mai ales prin culegerea *Capitoli alla Vergine* (Capitole închinate Fecioarei).

BECCARIA Cesare (Milano: 1738—94), gînditor iluminist „convertit", cum el însuşi spune, la ideile generoase ale filozofilor francezi contemporani şi susţinătorul lor în Italia. Prieten cu *Alessandro şi Pietro Verri, fiind, alături de aceştia, între principalii promotori ai *Academiei dei Pugni şi ai revistei *«*Il Caffè*», se consacră problemelor de drept şi economie. Ocupă înalte funcţii în administraţia Lombardiei şi, cunoscînd viaţa populaţiei, nu şovăie să propună o serie de reforme pentru ameliorarea stării ei. Lectura operelor lui Helvétius şi Rousseau, prietenia cu Morellet, după o scurtă şedere la Paris (1766), în fine, studiile de drept şi propria sa experienţă în viaţa publică îi impun o gîndire gravă, axată pe chestiunile social-economice. În prima sa operă, din domeniul finanţelor, *Del disordine e de' rimedi delle monete nello Stato di Milano nell'anno 1762* (Despre starea de dezordine în domeniul monedelor şi despre remediile ce i se pot aduce în Statul M., în anul 1762, 1762), atrage atenţia publicului larg asupra acestor probleme. Lectura, în acelaşi an, a *Contractului social* al lui J.-J. Rousseau, a operelor lui Bacon şi ale iluminiştilor francezi, îl îndreaptă asupra unor aspecte sociale, pe care le discută curînd în *Dei delitti e delle pene* (Despre infracţiuni şi pedepse, 1764). Scrisă în anii tinereţii la îndemnul lui Pietro Verri, această operă, reprezentativă pentru iluminismul european, se ridică împotriva legislaţiilor arbitrare şi nedrepte, vestigii ale trecutului, şi cere o reformă hotărîtă în procedura juridică şi în dreptul penal. Cercetînd „dreptul de a pedepsi", ea arată că scopul oricărei sancţiuni nu este decît acela de a împiedica repetarea aceloraşi infracţiuni; autorul respinge aşadar pedeapsa cu moartea şi tortura, orice pedeapsă trebuind să fie în spiritul „contractului social" şi proporţională cu gravitatea răului săvîrşit. Manifest al unei concepţii juridice democratice, mai mult decît tratat asupra unei probleme de drept penal, opera lui C.B., pe care adversarii îl socoteau „socialist" şi „libertin", este tradusă imediat în Franţa (1766), în Anglia (1767), în Polonia (1772) şi în Germania (1778); ea se înscrie în tradiţia gîndirii politice italiene, de la *Machiavelli la *Pietro Giannone, dovedind continuitatea dintre **Renaştere* şi **iluminism*. Interesat de „ştiinţa omului", C.B. scrie, în vederea unei ample opere viitoare, rămasă doar în proiect, studiile fragmentare intitulate *Pensieri sopra la barbaria e cultura delle nazioni e su lo stato selvaggio dell' uomo* (Idei asupra stării de barbarie şi de cultură a naţiunilor şi despre starea sălbatică a omului) şi *Pensieri sopra le usanze ed i costumi* (Idei asupra obiceiurilor şi moravurilor). În problemele de literatură, îşi dă contribuţia cu un *Frammento sullo stile* (Fragment asupra stilului), reluat în ampla operă *Ricerche intorno alla natura dello stile* (Cercetări privind natura stilului, 1770). Teoria sa estetică, influenţată parţial de filozofia sensualistă, este cuprinsă într-o concepţie generală asupra istoriei omenirii, în care starea poetică, următoare stării primitive, precede apariţia ideilor sociale care constituie mîndria timpurilor prezente. Creaţia poetică reprezintă deci un stadiu anterior civilizaţiei moderne guvernate de imperativele economice, progresul constînd pentru C.B. tocmai în această idee, a utilului care substituie plăcerea singulară a frumosului.

BECCUTI Francesco dei, zis il COPPETTA (Perugia: 1509—53), înalt demnitar în Statul papal, a tradus din opera marilor poeţi latini (Virgiliu, Horaţiu şi Ovidiu). A scris, în genul poeziei pastorale, aflate la începuturile ei, idila în versuri *Fato di*

Coridone (Soarta lui Coridon) şi micul poem *La favola di Psiche* (Povestea lui Psihe), rămas neterminat.

BECELLI Giulio Cesare (Verona: 1686—1750), iezuit; a părăsit rîndurile clerului şi s-a consacrat poeziei. După culegerea *Rime e versi* (1775), producţie modestă în stilul *Arcadiei, compune tragedii — mediocre *(Oreste vendicatore* ‹O. răzbunătorul, 1728›*)* şi comedii — bune, interesante prin scopul lor satiric şi educativ, anunţînd reforma lui *Goldoni: *Li falsi letterati* (Falşii literaţi, 1740), *L'ammalato* (Bolnavul, 1741), *L'ingiusta donazione* (Donaţia nedreaptă, 1741), *La pazzia delle pompe* (Nebunia luxului pompos, 1748). Ca şi Molière, în *L'impromptu de Versailles*, îşi expune ideile asupra comediei în *I poeti comici* (Poeţii comici, 1746) şi prezintă cu ironie polemicile literare în *L'Ariostista e il Tassista* (Partizanul lui Ariosto şi partizanul lui Tasso, 1748). Poet glumeţ (→ *poeti giccosi*), scrie poeme epice ca *Il Gonnella* (de la numele unui bufon de Curte; 1739) şi *La gazzarra* (Zarva). În domeniul ideilor literare, G.C.B. îşi expune părerile în *Della novella poesia, cioè del vero genere, e particolari bellezze della Poesia italiana libri tre* (Trei cărţi despre noua poezie, adică despre genul adevărat şi despre frumuseţile particulare ale poeziei italiene, 1732). El respinge obligaţia imitării anticilor, arătînd variaţiunile în timp ale formelor şi gusturilor literare. În chestiunea limbii literare *(*questione della lingua)*, susţine însă, în mod contradictoriu, modelele mari ale trecutului (*Se oggidì scrivendo si debba usare la lingua italiana del buon secolo* ‹Dacă astăzi trebuie să folosim în scris limba italiană din secolul de aur, 1738›). În domeniul pedagogiei, popularizează ideile lui Locke: *Trattato nuovo della divisione degl'Ingegni e studi secondo la vita attiva e contemplativa, scritto singolarmente ad uso della nobiltà d' Italia* (Nou tratat despre împărţirea inteligenţelor şi a studiilor după viaţa activă şi contemplativă, scris numai pentru uzul nobilimii din I., 1738).

BEDA Ticchi → Domenico Luigi BATACCHI

BELCARI Feo (Florenţa: 1410—84), scriitor cu funcţii în magistratura Republicii. Este cunoscut ca autor al biografiei *Vita del beato Giovanni Colombini* (Viaţa preafericitului G.C., 1449), socotită azi drept un model al prozei italiene anteri- care *umanismului. Poet liric religios, a scris numeroase *laude şi a ilustrat genul de *sacra rappresentazione, prin *Rappresentazione di Abraam e di Isaac suo figliuolo* (Drama sacră a lui A. şi I., fiul său, 1449), *Rappresentazione di Santo Giovanni Battista quando andò nel deserto* (Drama sacră a sf. Ioan Botezătorul cînd s-a dus în deşert, ante 1470) şi *Rappresentazione dell'Annunciazione di Nostra Donna* (Dráma Buneivestiri adusă Maicii Domnului, 1471). I se atribuie de asemenea *Rappresentazione di San Panunzio* (Sacra dramă a sf. P.) şi, cu mai puţină probabilitate, o nuvelă celebră, *La novella del Grasso legnaiuolo*, precum şi *Vita di Filippo Brunelleschi*. A tradus scrieri latineşti de popularizare a operelor religioase şi o culegere de „vieţi ale sfinţilor" a lui *Ambrogio Traversari *(Il prato spirituale* ‹Pajiştea spirituală, 1445›); i se atribuie şi traducerea operei lui Riccardo da San Vittore, *Trattato dei quattro gradi della carità* (Tratatul celor patru trepte ale caritaţii). Preocuparea educativ-morală dă scrisului său autenticitatea stilului naiv; în istoria limbii literare proza sa este un exemplu al scrisului de izvor popular, necontaminat de influenţa modelelor latine.

BELCAZER Vivaldo (Mantova 1245—1307), notar; a tradus în italiană *De proprietatibus rerum* (Despre proprietăţile lucrurilor), scriere cu caracter enciclopedico-ştiinţific aparţinînd călugărului Bartolomeo Angelico. Ca şi alte traduceri, şi această vulgarizare a unei opere latine a contribuit la formarea limbii italiene literare.

«Belfagor» (1946—), revistă de istorie literară, înfiinţată la Florenţa, de *Luigi Russo şi condusă de el pînă în anul morţii (1961); «B.» manifestă poziţia intelectualilor italieni de formaţie antifascist-liberală. A publicat importante studii de reconsiderare a unor scriitori clasici, pri-

Scanned with OKEN Scanner

viţi în ideile lor social-politice, şi a făcut loc cercetării culturii italiene contemporane în premisele ei ideologice.

BELGIOIOSO TRIVULZIO Cristina (Milano: 1808—71), publicistă; s-a stabilit în Franţa pentru a se sustrage supravegherii poliţiei austriece. Revenită în patrie în momentul Insurecţiei celor cinci zile (martie 1848), publică în «*Revue des deux mondes*» articolul *L'Italie et la révolution italienne de 1848* (I. şi revoluţia italiană din 1848). A reunit în salonul ei, la Paris, pe marii scriitori ai timpului şi a întemeiat aici «*Gazzetta italiana*», numită apoi «*Ausonio*», care face cunoscute năzuinţele de libertate ale Italiei. Cu o bună cultură istorică şi filozofică, a publicat în Franţa *Essai sur la formation du dogme catholique* (Studiu asupra formării dogmei catolice, 1842, apărut anonim), *Essai sur Vico* (Studiu asupra lui V., 1842), *Histoire de la Maison de Savoie* (Istoria Casei de Savoia, 1860). În planul acţiunii sociale, a denunţat exploatarea ţărănimii sărace, publicînd broşura *Gli affittaiuoli della bassa Lombardia* (Arendaşii din cîmpia L., 1869).

BELLAFINI sau **BELLAFINO** sau, latinizat, **BELLAFINUS Francesco** (Padova a 2-a jum. a sec. 15 — Bergamo 1543), istoric, înalt demnitar la Bergamo, unde a trăit; autorul operei *De origine et temporibus urbis Bergami* (Despre originea şi faptele din istoria oraşului B., 1532), relatare care ajunge pînă în anii scriitorului. Este prezent şi în discuţiile asupra limbii literare (**questione della lingua*), pronunţîndu-se pentru folosirea latinei şi împotriva **purismului* arhaizant al lui *Pietro Bembo.

BELLAFINO Francesco → Francesco BELLAFINI

BELLAFINUS Francesco → Francesco BELLAFINI

BELLI Giuseppe Gioacchino (Roma: 1791—1863), poet dialectal, mulţi ani umil funcţionar şi, pentru scurt timp, secretar al lui Stanislas Poniatovski. Debutează ca poet în limba literară cu compoziţia didactică *La Campagna* (Cîmpia, 1805) şi în proză, cu *Dissertazione intorno la natura e utilità delle voci* (Discurs asupra naturii şi folosului cuvintelor, 1806). Ciclul următor, *Lamentazioni* (Lamentări, 1807), anunţă temele preromantismului. Se înscriu în imitaţia lui Ossian: *La Battaglia celtica* (Bătălia celtică, 1807) şi *Convito di Baldassare, ultimo re degli Assirj* (Ospăţul lui Baltazar, ultimul rege al asirienilor, 1812). Inspirîndu-se din Biblie, G.G.B. scrie *L'eccidio di Gerusalemme* (Masacrul din Ierusalim) şi traduce din Psalmi. Cu compoziţii narativ-satirice în versuri îşi prefigurează opera de mai tîrziu, *La Morte della Morte* (Moartea Morţii, 1810), o compoziţie în genul lui *Francesco Berni. În 1827, aflîndu-se la Milano, cunoaşte poezia lui *Carlo Porta, care-i devine model. Se afirmă ca poet în dialectul roman în 1830, cînd începe compunerea a peste 2 000 de **sonete* — opera sa cea mai caracteristică. Evocînd viaţa poporului mărunt al Romei papale, poeziile lui alcătuiesc o frescă a plebei contemporane, o „comedie umană" cum au numit-o unii, în care, alături de evocarea duioasă şi zîmbitoare a vieţii de fiecare zi şi a oamenilor sărmani, întîlnim dispreţul şi indignarea sarcastică faţă de orînduirile sociale nedrepte. Simultan, G.G.B. colaborează la periodicul «*Lo Spigolatore*» cu cronici teatrale şi compoziţii poetice glumeţe (*La Vita di Polifemo* ⟨Viaţa lui P.⟩) sau ocazionale (*Una buona notizia* ⟨O veste bună⟩). Creaţia principală este reprezentată de „Sonetele romaneşti" apărute postum (*I sonetti romaneschi di G.G. Belli*, 6 vol., 1886—9), deşi erau demult cunoscute şi gustate de public, recitate uneori de autor în saloanele nobiliare ale Romei papale. Pentru prima oară G.G.B. dădea graiului romanesc demnitatea limbii scrise, căci înaintea lui nu se cunosc decît încercări sporadice de versuri, iar în proză, opera anonimă **Vita di Cola di Rienzo*. Meritul lui G.G.B. este superior celui recunoscut lui Carlo Porta, spre pildă, iar laudele care i-au fost aduse de Sainte-Beuve în *Premiers Lundis* privesc şi această iniţiativă lingvistică: lumea populară a Romei intra în literatură prin singura modalitate expresivă adecvată ei: dialectul.

Scanned with OKEN Scanner

BELLINCIONI Bernardo (Florenţa 1452—Milano 1492), poet; protejat de *Lorenzo de' Medici, apoi de Ludovic Maurul, ducele Milanului, la Curtea căruia l-a cunoscut pe *Leonardo da Vinci. Este autorul unei culegeri de *Rime*.

BELLINI Bernardo (Griante 1792 — Cremona 1876), poet; autorul poemelor *La Colombiade* (Poemul lui Columb, 1821) şi *L'inferno della tirannide conseguitato dalle guerre per l'indipendenza italiana nel '48* (Infernul tiraniei urmat de războaiele pentru independenţa italiană în '48, 1865). A scris tragedii inspirate din episoade ale *Divinei Comedii*: *Francesca da Rimini* şi *Il conte Ugolino*. A colaborat cu *Niccolò Tommaseo la *Dizionario della lingua italiana*. În polemica privind **romantismul*, este unul dintre apărătorii **clasicismului*, editează publicaţia *I dialoghi, ossia la conversazione degli antichi coi moderni* (Dialogurile sau conversaţiile dintre antici şi moderni, 1816) şi îndreaptă contra grupului romantic poemul *Classicoromanticomachia* (Lupta dintre clasici şi romantici).

BELLONCI Goffredo (Bologna 1882 — Camaiore 1964), cronicar literar; a publicat o serie de vol. despre literatura italiană contemporană. A reunit în locuinţa sa un salon literar şi a înfiinţat (1944) premiul literar Strega.

§ *Introduzione alla letteratura di oggi* (Introducere în literatura de azi, 1932), *Il teatro del Novecento* (Teatrul din secolul al XX-lea, 1936), *L'Idea di Roma nell'opera di Carducci* (R. în opera lui C., 1938)

BELLONCI Maria (Roma 1902—), ziaristă şi scriitoare, soţia lui Goffredo B.; autoarea unor romane istorice inspirate din viaţa italiană a **Renaşterii*, preţioase prin documentarea bogată şi sigură, ca şi prin spiritul modern şi rafinat în care sînt concepute: *Lucrezia Borgia, la sua vita e i suoi tempi* (L.B., viaţa şi epoca sa, 1939, 1960), *I segreti dei Gonzaga* (Secretele familiei G., 1947), *Milano viscontea* (M. sub domnia familiei Visconti, 1956), *Pubblici segreti* (Secrete publice, 1966).

BELLOTTI Felice (Milano: 1786—1858), traducător din marii autori greci Sofocle, Eschil, Euripide (1813—29) şi din literaturile moderne (*Lusiadele* lui Camões, 1862). Scrie, cu posibilităţi modeste, o tragedie cu subiect biblic, *La figlia di Jefte* (Fiica lui J., 1834) şi este, în anii revoluţiilor, un poet militant (în oda *La liberazione di Milano*, salută eliberarea Milanului prin Insurecţia celor cinci zile, din martie 1848).

BELTRAME DA MILANO → Niccolò BARBIERI

BELTRAMELLI Antonio (Forlì 1879—Roma 1930), ziarist şi romancier; a descris provincia natală, Romagna, într-un **verism* de colorit provincial; a cunoscut apoi o perioadă d'annunzian-decadentă (→ G. D' Annunzio, *decadentism*), la care s-a adăugat elementul politic fascist, în prezentarea unei ţărănimi pretins aderente la noul regim (*Il passo dell'ignoto* ⟨Pasul necunoscutului, 1927⟩). Scriitor cu o anumită audienţă la publicul larg contemporan lui, astăzi este ca şi uitat.

§ *Anna Perenna* (1904), *L'Ombra del mandorlo* (Umbra migdalului, 1920), *Fior d'uliva* (Floare de măslin, 1925)

BEMBO Pietro (Veneţia 1470 — Roma 1547), poet şi prozator; studiază la Padova şi Ferrara (1497), cîştigînd prietenia unor poeţi ca *Ercole Strozzi, *Ariosto şi *Tebaldeo. Pregăteşte pentru *Aldo Manuzio ed. critică a poeziilor lui *Petrarca (*Le cose volgari di Messer Francesco Petrarca* ⟨Operele italiene ale lui Messer F.P., 1501⟩) şi o ed. a *Divinei Comedii* (1502), dovedind înclinaţii de filolog. La Ferrara, în cercul literaţilor de Curte, tînărul P.B. se dedică poeziei (1497—1505). Oaspete al ducelui de Mantova şi al lui Guidobaldo de Montefeltro, la Urbino (1506—12), trece apoi la Roma, unde obţine unele beneficii ecleziastice, dar tîrziu, în 1522, se decide să intre în rîndurile clerului. În 1530 este numit istoriograf şi bibliotecar al Republicii veneţiene; aproape zece ani mai tîrziu (1539) devine cardinal. Opera sa, în latină şi în italiană, atestă condiţia literatului de Curte, obligat să compună versuri de iubire şi versuri de laudă a unui

Scanned with OKEN Scanner

protector, dar care scrie şi despre ceea ce îl interesează îndeosebi, în cazul lui, despre problemele gîndirii morale şi fixarea limbii literare. Dialogul *De Aetna* (Despre Etna), scris în timpul unei şederi în Sicilia, este prima operă pe care o publică (1496). În anul următor, 1497, începe să compună *Gli Asolani* (Cei din vila de la Asolo), dialog imaginar asupra iubirii, care se desfăşoară la Curtea Caterinei Cornaro. Dedicat Lucreziei Borgia, ducesă de Ferrara, dialogul apărut în 1505 este un **trattato d' amore* şi se înscrie în sfera **neoplatonismului* de circulaţie mondenă. Definind iubirea perfectă ca treaptă a cunoaşterii, P.B. se conformează unui mod de gîndire care coexistă cu un mod de viaţă aproape libertin. Opera principală a lui P.B., *Prose della volgar lingua* (Proze asupra limbii comune, 1525), reflectă o preocupare mai autentică. El susţine limba marilor scriitori ai secolului lui *Dante, fixînd cu aceasta o normă care, deşi arhaizantă şi limitată la limba scrisă, avea meritul de a fi valabilă pentru întreaga Italie, asigurînd astfel culturii italiene unitatea pe care diviziunea politică a Peninsulei o punea mereu sub semnul întrebării. (→ *questione della lingua, purism). Proze asupra limbii comune* reprezintă o dată importantă în istoria limbii italiene literare, deşi, în chiar anii elaborării ei, P.B. dădea curs, în epistola *De imitatione* (Despre imitaţie, 1513), admiraţiei sale pentru Cicero, propus ca model scriitorilor îndemnaţi să scrie în latineşte *(→ ciceronismo)*. Ca poet liric, autor al culegerii de *Rime* (1530), P.B. este un imitator al lui *Petrarca, pentru care pregătea, după ed. *Rimelor* din 1501, un bogat comentariu al acestora (1521—3), cuprinzînd referinţe la poeţii provenţali cu care poetul italian prezintă afinităţi lirice. Filologul P.B., recunoscut ca o autoritate culturală, impune o tradiţie lingvistică; poetul petrarchesc *(→ petrarchism)* se înscrie în curentul larg al liricii convenţionale; umanistul şi omul de lume definesc filozofic iubirea, apelînd la dialogul imaginar al oamenilor de Curte care apar nu rareori în umanitatea lor adevărată, mai mult veleitar decît efectiv rafinată.

BENCIVENNE DA LA CHITARRA → CEN(N)E DA LA CHITARRA

BENCO Silvio (Triest 1874 — Turriaco 1949), ziarist, istoric şi critic literar, intelectual democrat. A tradus romanul lui Goethe *Die Wahlverwandschaften*, sub titlul *Le affinità elettive* (Afinităţile elective, 1950), a fost narator cu *Il castello dei desideri* (Castelul dorinţelor, 1906) şi publicist de înaltă conştiinţă patriotică, cu *Gli ultimi anni della dominazione austriaca a Trieste* (Ultimii ani ai stăpînirii austriece la T., 1919), susţinînd din nou, în anii imediat următori celui de al doilea război, „Dreptul Italiei asupra Triestului" *(Trieste e il suo diritto all'Italia*, 1952).

§ *Contemplazione del disordine* (Contemplarea dezordinei, 1946)

BENE DA FIRENZE (Florenţa — 1239), jurist şi retorician; chemat de *Frederic al II-lea de Suabia la Curtea din Palermo, l-a refuzat pentru a nu trebui să părăsească Bologna, unde era profesor. A scris în latineşte două manuale de stilistică, stabilind normele care stau la baza prozei savant-aulice în Italia: *Candelabrum seu Summa recte dictandi* (Candelabrul sau Tratatul despre arta de a scrie şi a compune corect, 1221) şi *Summa dictaminis* (Tratatul despre arta de a scrie şi a compune).

BENEDETTI Arrigo (Lucca 1910—), ziarist şi critic literar; luptător activ în Rezistenţă, a condus în anii fascismului revistele «*Omnibus*» şi «*Oggi*», manifestînd opoziţia tacită a intelectualului liberal faţă de regimul lui Mussolini. După război, s-a aflat în fruntea publicisticii literar-angajate, cu revista de cultură «*L'Europeo*» (1945—54) şi cu revista politică «*Espresso*» (1955—63). Prozator epic, publică romanul *Tempo di guerra* (Vremuri de război, 1933), evocînd anii primului război mondial, cu o orientare spre o literatură realistă, în opoziţie cu **ermetismul* şi cu proza de artă *(→ frammentismo)* dominante în aceşti ani. A scris, în 1944, romanul autobiografic *Paura all'alba* (Frica în zori, 1945), în care prezintă experienţa luptei sale de partizan. Narator obiectiv, a dat cu *Il*

passo dei Longobardi (Pasul longobarzilor, 1964) un roman al oraşului de provincie italian, între cele două războaie. Exact şi prob în evocare, A.B. este un artist mereu preocupat de adevăr. Uneori pare să anticipeze unele tehnici ale romanului modern.

§ *Le donne fantastiche* (Femeile fantastice, 1942) *Il silenzio degli amici* (Tăcerea prietenilor, 1947), *L'esplosione* (Explozia, 1966), *Il ballo angelico* (Dansul îngeresc, 1967), *Gli occhi* (Ochii, 1970), *Rosso al vento* (Roşu în vînt, 1974), *Cos'è un figlio* (Ce este un fiu, 1977), *Diario di campagna* (Jurnal de campanie, 1979)

BENEDETTI Iacopo dei → IACOPONE DA TODI

BENEDETTI Francesco (Cortona 1785 — Pistoia 1821), patriot, a văzut în Napoleon I şi în Joaquim Murat făuritorii posibili ai unităţii Italiei; urmărit de autorităţile Marelui ducat de Toscana în momentul Restauraţiei, s-a sinucis. Preocupat de soarta literaturii şi îndeosebi a teatrului în Italia, în legătură cu idealul politic-naţional al timpului său, este publicist militant cu articolele *Discorso intorno al teatro italiano* (Discurs cu privire la teatrul italian, 1816) şi *Discorso sulla necessità di un teatro nazionale* (Discurs asupra necesităţii unui teatru naţional, 1819). Este autor de tragedii inspirate din istoria modernă, apropiindu-se prin aceasta de drama romantică: *Mitridate* (1809), *La congiura di Milano* (Conjuraţia din M., 1815), *Tamerlano* (1816), *Riccardo III* (1819), *Cola di Rienzo* (1820—1).

BENELLI Sem (Prato 1877 — Zoagli 1949), poet liric şi autor dramatic. Într-o primă etapă, a dat o operă apropiată de **crepuscolarismo*, opusă scrisului lui *D'Annunzio, protagonistul piesei sale *Tignola* (Molia, 1908) fiind un anti-supraom prin excelenţă. Ulterior, o serie de piese istorice, emfatice şi de un dramatism estetizant, îl apropie de D'Annunzio: *La maschera di Bruto* (Masca lui Brutus, 1908), *Rosmunda* (1911), *Caterina Sforza* (1934) şi *La cena delle beffe* (Cina farselor, 1909) — ce s-a bucurat de mare succes, inspirată dintr-o nuvelă a lui *Anton Francesco Grazzini. În ultima etapă, teatrul său se inspiră din viaţa contemporană, dar se opreşte şi aici la o prezentare de suprafaţă a moravurilor *(Il ragno* ⟨Păianjenul, 1935⟩*)*, *L'elefante* (1937), *La orchidea* (1938).

§ *Un figlio dei tempi* (Un fiu al vremurilor, 1905), *Io in Africa* (Eu în A., 1936)

BENI Paolo (Candia, Creta 1552 — Padova 1625), iezuit (părăseşte ordinul în anul 1596), profesor de teologie la Perugia (1590—3) şi Roma, profesor de filologie clasică la Padova (1599—1623). Spirit independent, este dezaprobat de autorităţile ecleziastice pentru primul său curs, *In Timaeum Platonis sive in naturalem atque divinam Platonis et Aristotelis Philosophiam decades tres* (Trei decade privind dialogul lui Platon, „Timeu", sau filozofia naturală şi divină a lui Platon şi Aristotel, 1594), pentru *Comentarii la „Banchetul" lui Platon* (nepublicate) şi pentru scrierea asupra graţiei divine, mai tîrziu pusă la index, *Qua tandem ratione divini possit controversia quae in praesens de efficaci Dei auxilio et libero arbitrio inter nonnullos catholicos agitatur* (Prin ce argument s-ar putea pune capăt controversei care există astăzi între unii catolici cu privire la ajutorul eficace al lui Dumnezeu şi la liberul arbitru, 1603). Ca profesor la Padova, unde lecţia sa de deschidere tratează „Despre studiile umanistice" *(De humanitatis studiis*, 1600*)*, participă la polemica relativă la drama pastorală a lui *Battista Guarini, cu *Risposta alle considerazioni e ai dubbi del... dottor Malacreta sopra il Pastor Fido* (Răspuns la consideraţiunile şi îndoielile... doctorului M. asupra „Păstorului credincios", 1600). În polemica relativă la *Ierusalimul eliberat*, este de partea lui *Torquato Tasso, împotriva tradiţiei literare dominante, cu *Comparatione di Homero, Virgilio e T. Tasso* (Comparaţie între H., V. şi T.T., 1607) şi cu apologia *Il Goffredo, ovvero la Gerusalemme liberata... col commento di P. Beni* (Goffred sau „Ierusalimul eliberat"... cu comentariul lui P.B., 1616). Nonconformist, la apariţia primei ed. a *Vocabularului* *Accademiei della Crusca (1612), publică *L'Anticrusca ovvero il*

Scanned with OKEN Scanner

Paragone dell'italiana lingua (Anticrusca sau Comparaţia limbii italiene, 1613). Tratează probleme de poetică în *Disputatio in que ostenditur praestare comoediam atque tragoediam metrorum vinculis solvere* (Discuţie în care se arată că genul comediei păstrează iar tragedia scapă de lanţurile măsurii versurilor) şi în „Comentariile" aristotelice (*Commentarii in Arist. Poeticam*, 1622—3); în *Poetica* lui Aristotel, el vede conceptul artei ca ficţiune, nu ca imitaţie. Tezele sale literare se integrează unui curent înnoitor mai larg, care duce către poetica **barocului*.

BENINCASA Caterina → CATERINA DA SIENA

BENIVIENI Girolamo (Florenţa: 1453—1542), poet din cercul lui *Lorenzo de' Medici; posedînd limbile clasice şi ebraica, devine, după 1479, prietenul devotat al lui *Pico della Mirandola. Discipol al lui *Savonarola, traduce în italiană, sub titlul *Della semplicità della vita cristiana* (Despre simplitatea vieţii creştine, 1496), tratatul scris de acesta în latineşte, şi îi traduce în latineşte *Epistola dell'umilità* (Epistola despre umilinţă). *Canzone dell'Amor celeste e divino* (Canţona despre iubirea cerească şi cea divină, 1486 cca, apărută în 1519), comentată de Pico, ilustra influenţa ideilor lui Savonarola asupra sa. Aceleaşi teme revin în laudele *(*lauda)* compuse de G.B. după moartea lui Lorenzo de' Medici (1494). Tîrziu, păstrînd amintirea învăţăturii lui Savonarola, G.B. publică un „Comentariu" la poeziile sale lumeşti, *Commento de Hieronymo Benivieni sopra a più sue canzone et sonetti dello Amore e della Bellezza divina* (Comentariul lui H.B. asupra canţonelor şi sonetelor sale despre iubirea şi frumuseţea divină, 1500), adăugînd, în aceeaşi ed., un discurs care exprimă tristeţea sa la moartea lui Pico della Mirandola: *Deploratoria allo Illustre Principe Giovanni Pico Mirandolano*. Scrie şi *Dialogo circa al sito, forma et misura dello Inferno di Dante* (Dialog cu privire la locul, forma şi dimensiunile „Infernului" lui D.).

BENTIVOGLIO Ercole (Bologna 1506 — Veneţia 1573), autor de versuri glumeţe, în genul lui *Francesco Berni, şi de satire imitînd pe *Ariosto; este cunoscut mai ales prin comediile de intrigă *I Fantasmi* (Fantomele), după Plaut, şi *Il geloso* — interesantă prezentare de caractere şi moravuri ale timpului.

BENVENUTO DA IMOLA [Benvenuto dei RAMBALDI], (Imola 1336/40 — Ferrara 1390), gramatician şi literat, cel mai însemnat dintre primii exegeţi ai operei lui *Dante. A scris un tratat de istorie a romanilor, *Romuleon* (1361—4), compilaţie din diferiţi autori latini, şi un repertoriu al împăraţilor antici şi moderni, de la Iulius Caesar pînă la suveranii Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană, *Augustalis libellus* (Cartea împărătească). La Bologna, îşi reuneşte elevii în locuinţa sa unde, alături de lectura anticilor, le oferă, probabil cu începere din 1373, acel „Comentariu", în latineşte la opera lui Dante *(Comentum super Dantem)*, pe care-l va redacta în anii următori (1379—83) la Ferrara şi care dovedeşte erudiţie şi sensibilitate poetică.

BEOLCO Angelo, zis il RUZ(Z)ANTE (Padova: 1500 cca — 42), actor şi autor dramatic; fiu nelegitim al unui medic, contrar unor afirmaţii ale criticii romantice, a fost un om de cultură, influenţa lui Plaut fiind vizibilă în comediile sale. Scriitor programatic, îşi expune polemic ideile literare în prologurile la mai multe comedii şi în două „Discursuri" *(Prima orazione*, 1521; *Seconda orazione*, 1528). El opune viziunii idilice a lumii populare şi ţărăneşti o viziune realistă şi foloseşte graiul vorbit în ţinutul Padovei *(pavana)*. Contrapunerea celor două viziuni apare chiar în primele sale opere, comediile în versuri *Le Pastorale* (1520) şi *Betìa* (1521). Ulterior, criteriul artistic al adevărului îl face să scrie în proză şi în dialect principalele sale comedii, *La Moschetta* (Puşca, 1527/8) şi *La Fiorina* (1529/30), precum şi dialogurile *Il Reduce* (Soldatul lăsat la vatră, post 1521), *Bilora, Parlamento de Ruzzante che iera vegnù de campo* (Discursul lui R. care se întorsese de pe cîmpul de bătaie), *Menego* sau *Dialogo facetissimo et ridiculosissimo* (Dialog foarte hazliu

și foarte ridicol, 1528). Personajele, țărani deștepți și vicleni, sînt luate din lumea cunoscută autorului; nu lipsește accentul social. În *Dialoguri*, personajul principal, țăranul-soldat, încearcă să scape de sărăcie angajîndu-se soldat, dar rămîne nenorocit pe viață pentru că războiul îl îngrozește și absența de acasă îl face să-și piardă soția, atrasă de vorbele mincinoase ale seniorului, stăpînul lui. Personajul creat de autor, cu numele de Ruzzante, de la care el însuși își va lua porecla, este tocmai țăranul necioplit *(rozzo)*, contrapus păstorului idilic din *Arcadia* lui *Sannazaro. Condițiile politice noi ale Italiei se reflectă în alegerea drept protagonist al comediilor a țăranului chemat sub arme și supus astfel unei exploatări pînă atunci necunoscute. În locul dramei idilice a scriitorilor umaniști, în opera lui A.B. își face loc comedia de moravuri realistă, integrată la rîndul ei în curentul larg al literaturii de spirit popular a **Renașterii*. Ultimul grup de comedii, așa-zis clasicizante, întrucît urmează procedeele autorilor antici și ale unor contemporani ca *Ariosto, cuprinde *L'Anconitana* (Femeia din Ancona, 1529—32), *La Piovana* (Fata din Piove) și *La Vaccària* (Comedia vacilor), scrise la începp. lui 1533; în ele, urmărind efecte de artă realistă, autorul folosește alternativ dialectul pavan, venețian și limba literară.

BERCHET Giovanni (Milano 1783 — Torino 1851), poet și patriot al **Risorgimentului;* se ocupă de poezie, scrie un poem descriptiv, *Frammenti di un poemetto sul lago di Como* (Fragmente dintr-un mic poem despre lacul C., 1815) și un imn inspirat din istoria Milanului, *I Visconti* (1815). În 1816, publică articolul-manifest *Sul „Cacciatore feroce" e sulla „Eleonora" di Goffredo Augusto Bürger, Lettera semiseria di Grisostomo al suo figliuolo* (Despre „Vînătorul sălbatic" și „Eleonora" lui G.A.B. Scrisoare pe jumătate serioasă a lui G. către fiul său, 1816), declanșînd polemica italiană în jurul **romantismului*. Răspunzînd articolului d-nei de *Staël, publicat în revista *«*La Biblioteca italiana*», sub titlul *Sulla maniera e l'utilità delle traduzioni*, G.B. recunoaște necesitatea contactelor cu literaturile străine pentru modernizarea oricărei culturi și a ridiculiza orice formă de înapoiere, în limbă și poezie. Colaborator la **«Il Conciliatore»*, este promotorul romantismului pe care-l ilustrează prin nuvelele în versuri, avînd ca subiect aventuri medievale, *Il cavaliere bruno* (Cavalerul brun) și *Il Castello di Marforte* (1819). Poemul *I profughi di Parga* (Refugiații din P., 1819—20, apărut în 1823) aparține largului curent de simpatie pentru soarta grecilor, victime ale politicii engleze în Mediterană și ale asupririi turcești, și inaugurează poezia militant patriotică a romantismului italian. Implicat în conspirațiile carbonare, părăsește Italia în decembrie 1821 și trăiește la Paris (1821—2), la Londra (1822—9), în Germania (1829) și Belgia, într-un lung exil voluntar care-i lărgește continuu orizontul de cultură (la Paris se află în cercul lui Claude Fauriel, la Bonn ascultă cursul lui A. V. Schlegel). Stabilit la Torino (1845), se arată favorabil inițiativei Piemontului în lupta pentru independența Lombardiei, dar după înfrîngerile din 1848—9, se retrage din orice acțiune politică. Experiența Italiei carbonare apare în cele șase *Romanze*, scrise la Londra. În *Fantasie* (1827—8), mic poem epico-liric, este mai puternică dezamăgirea patriotului care privește cu durere abdicarea de la luptă și trista supunere a poporului său. În martie 1831, cînd izbucnesc mișcările din Statul papal, salută speranța victoriei în oda *All'armi* (La arme). Ultima sa creație poetică este *Elegia rabbiosa* (Elegia furioasă, 1837). Va publica în traducere *Vecchie romanze spagnole* (Vechi romanțe spaniole, 1837). Scriitor reprezentativ pentru momentul istoric al afirmării romantismului, G.B. este un poet minor, de scurtă respirație, pe care exilul l-a rupt de izvoarele experienței directe ale patriei, lipsindu-l de materia spirituală mereu nouă, necesară creației artistice. Polemist spiritual în „Scrisoarea pe jumătate serioasă", poet sentimental în *Romanțe*, a deschis cititorului italian gustul literaturilor moderne.

Scanned with OKEN Scanner

BERGOMENSIS Gasparinus → Gasparino BARZIZZA

BERGANTINI Giovanni Pietro (Veneţia 1685—1775 cca), poet şi prozator; autorul unui dicţionar cuprinzînd cuvinte neînregistrate în *Vocabularul* *Accademiei della Crusca *(Della volgare elocuzione ilustrata, ampliata e facilitata* ⟨Despre limba comună ilustrată, lărgită şi uşurată, 1740⟩). A alcătuit şi o culegere de texte, *Voci italiane di autori approvati dalla Crusca, nel Vocabolario di essa non registrate, con altre molte appartenenti per lo più ad arti e scienze che ci sono somministrate similmente da buoni autori* (Cuvinte italieneşti din autori acceptaţi de Crusca neînregistrate în „Vocabularul" acesteia, împreună cu multe altele aparţinînd cele mai multe artelor şi ştiinţelor şi provenind de asemenea din autori mari, 1745).

BERNARDI Carlo → Carlo BERNARI

BERNARDONE Giovanni → FRANCESCO D' ASSISI

BERNARI Carlo [Carlo BERNARDI], (Neapole 1909—), ziarist şi romancier autodidact, format în cercul intelectualilor antifascişti din jurul lui *Croce. În anii prozei de artă *(→ frammentismo)* şi ai **ermetismului*, publică un roman din viaţa contemporană a Italiei, *Tre operai* (Trei muncitori, 1934), care, apărut la puţini ani după *Indiferenţii* lui *Alberto Moravia şi difuzat aproape clandestin, marca nevoia de realism a liberalilor şi a publicului. Scriitor al Sudului, C.B. publică imediat după război *Speranzella* (1949), povestire caracteristică pentru **neorealism*. Amintind Neapolul descris de *Matilde Serao ca „ţară a minunilor" *(Il paese di Cuccagna)*, adică a speranţelor şi iluziilor în mijlocul mizeriei de fiecare zi, dă cu *Vesuvio e pane* (Vezuviu şi pîine, 1952) un roman neorealist, în care dialogul domină povestirea, înfăţişînd cartierele cele mai populare ale oraşului care poartă în ruinele fiecărei case urmele războiului abia sfîrşit. Într-un roman următor, *Domani e poi* (Mîine şi pe urmă iar mîine, 1957), reîntîlnim lumea Sudului, în conflictul care-i opune pe ţărani proprietarilor de pămînt; povestire liniară, în tradiţia realistă a lui *Luigi Capuana, cartea este pe deplin construită, lipsindu-i exuberanţa verbală a romanului neorealist, dar punînd mai mult în valoare capacitatea narativă a autorului.

§ *Quasi un secolo* (Aproape un veac, 1940), *Il pedaggio si paga all'altra sponda* (Taxa de trecere se plăteşte pe celălalt mal, 1943), *Tre casi sospetti* (Trei cazuri suspecte, 1946), *Siamo tutti bambini* (Toţi sîntem copii, 1951), *Amore amaro* (Iubire amară, 1958), *Era l'anno del sole quieto* (Era anul soarelui liniştit, 1964), *Le radiose giornate* (Zilele strălucitoare, 1969), *Un foro nel parabrezza* (O gaură în parbriz, 1971), *Alberone eroe e altri racconti non esemplari* (A. erou şi alte povestiri care nu sînt exemplare), *Non gettate via la scala* (Nu aruncaţi scara), *Tanto la rivoluzione non scoppierà* (Oricum, revoluţia nu va izbucni, 1976), *Napoli, silenzio e grida* (Napole, tăcere şi strigăt, 1977), *Il giorno degli assassini* (Ziua asasinilor, 1980)

BERNASCONI Ugo (Buenos Aires 1874—Cantú 1960), pictor şi literat, colaborator al revistei *«*La Voce*». A adresat artiştilor tineri „precepte" şi „gînduri" *(Precetti e pensieri ai giovani pittori*, 1910) şi a publicat *Racconti* (Povestiri, 1900) şi *Uomini e altri animali* (Oameni şi alte animale, 1902, apărut în 1915). Cunoscător al lui La Rochéfoucauld, din care a şi tradus, a luat de la acesta exemplul prozei moraliste şi scepticismul amar faţă de natura omului.

BERNI Francesco (Lamporecchio 1497—Florenţa 1535), poet burlesc *(→ poeti giocosi)* este, la Roma (1517), protejatul unor mari prelaţi, apoi secretar al episcopului de Verona, Giovan Matteo Giberti (1524—32), în fine, om de Curte în slujba lui Ippolito d'Este (1532). Moare otrăvit, probabil din ordinul ducelui Alessandro de' Medici. Poet reprezentativ al burlescului, anticonformist, rebel faţă de orice tradiţie literară, îşi expune ideile despre poezie în *Dialogo contro i poeti* (Dialogul contra poeţilor, 1526). Ironia sa se aplică liricii de iubire de izvor neoplatonician, pe care o parodiază creînd o anti-poezie, în care teme cu totul minore sînt tratate cu pretenţioasă solemnitate, pe urmele poeziei aulice de

Scanned with OKEN Scanner

la **dolce stil nuovo* pînă la **petrarchism*. Berni preferă ca formă metrică *soneto caudato (→ sonet)* şi **capitolo*. Îşi îndreaptă versurile sarcastice contra multor contemporani de frunte, papi şi seniori, poeţi şi scriitori; gluma de stil pronunţat popular exprimă o judecată de bun simţ, indignarea sceptică faţă de spectacolul lumii celor mari. Scrise în florentina literară, contaminată de graiul popular, avînd ca nucleu comic contrastul dintre caracterul futil al temei şi eleganţa pretenţioasă a formulării, opera lui creează un larg curent de imitaţie al poeziei aşa-zis bernescă *(→ poesia bernesca)*. A dat o versiune nouă a poemului cavaleresc al lui *Matteo Maria Boiardo, *Orlando innamorato* (1541). Purificînd textul de toate elementele dialectale nonflorentine, el rescrie opera pe gustul publicului cult al **Renaşterii*, încercînd să o situeze la nivelul unei opere naţionale. Adăugînd foarte puţin textului original, F.B. îi dă o graţie încă necunoscută monumentului literar al lui Boiardo, şi îi asigură astfel succesul faţă de publicul pretenţios al contemporanilor.

BEROALDO Filippo, il Vecchio (cel Bătrîn), (Bologna: 1453—1505), umanist; scrie în latineşte o operă de moralist, *Declamationes an orator sit philosopho et medico anteponendus; ebriosi, scortatoris et aleatoris de vitiositate* (Discuţii dacă oratorul trebuie să fie pus înaintea filozofului şi a medicului; despre beţivan, despre afemeiat, despre cartofor, despre viciu). Discută problema fericirii în *De felicitate* şi este autorul tratatului politic *De optimo statu* (Despre statul cel mai bun).

BEROALDO Filippo, il Giovane (cel Tînăr), (Bologna 1472—Roma 1518), umanist; autor de ode şi epigrame în latineşte; a publicat cel dintîi (1515) *Analele* lui Tacit, al cărui manuscris fusese recent descoperit.

BEROARDI Guglielmo (Florenţa — 1281), ghibelin, notar şi judecător, poet din **Scuola poetica di transizione*. I se atribuie canţona *(*canzone) Gravosa dimoranza ch'eo faccio lungiamente* („Grea şedere pe care îndelung o face"). Se ştie că a participat la o **tenzone*, împreună cu alţi poeţi toscani.

BERSEZIO Vittorio (Peveragno, Cuneo 1828—Torino 1900), literat; imită în cîteva romane realismul unor scriitori minori ca Eugène Sue. Autor de teatru, scrie în dialect drame duios-satirice, ca *Le miserie d'Monssù Travet* (Nenorocirile lui Don' T., 1863), înfăţişînd micul funcţionar oropsit pe care, sub acelaşi nume, îl înfăţişase şi *Carlo Porta. Publicist, a reunit articolele politic-literare în vol. *Profili parlamentari* (1853) şi *Roma la capitale d'Italia* (1872); o serie de amintiri despre contemporani apar în *I miei tempi* (Timpurile mele, 1931).

Berta dai gran piè (Berta cea cu picioarele mari, sec. 13), poem aflat într-un codice manuscris păstrat la Biblioteca Marciana din Veneţia. Aparţinînd literaturii franco-venete *(*letteratura franco-veneta)* şi atestînd răspîndirea în Nordul Italiei a legendelor ciclului carolingian, are ca personaj central pe Berta „cea cu un picior mai lung decît celălalt", mama lui Carol cel Mare.

BERTACCHI Giovanni (Chiavenna, Valtellina 1869—Milano 1942), poet; autor al culegerilor lirice *Il canzoniere delle Alpi* (Cîntecele Alpilor, 1895) şi *Liriche umane* (Poezii lirice umane, 1903); a fost apropiat de mişcarea socialistă şi a scris despre „gîndirea socială" a lui *Mazzini „în lumina materialismului istoric" *(Il pensiero sociale di G. Mazzini nella luce del materialismo storico*, 1900). Istoric literar, s-a ocupat de scriitorii **romantismului* italian în vol. *Un maestro di vita: saggio leopardiano* (Un maestru de viaţă: studiu despre Leopardi, 1917), *Il teatro tragico dell'Alfieri e la critica* (Teatrul tragic al lui A. şi critica, 1930), *Il pensiero critico e le tragedie di A. Manzoni* (Gîndirea critică şi tragediile lui A. M., 1936).

BERTELLI Luigi; pseudonim VAMBA (Florenţa: 1858—1920), clasic al literaturii pentru cei mici, fondator al celebrului ziar pentru copii *«Il giornalino della domenica»* (1906—11; 1917—24).

Scanned with OKEN Scanner

§ *Ciondolino* (Ştrengarul, 1895), *Cinematografo poetico* (Cinematograf poetic, 1913), *L'epitaffio di Francesco Giuseppe* (Epitaful lui F.G., 1916), *Il giornalino di Giamburrasca* (Jurnalul lui Ionică Furtună, 1920), *Novelle lunghe per i ragazzi che non si contentano mai* (Lungi povestiri pentru copiii veşnic nemulţumiţi, 1920), *La cronaca della settimana* (Cronica săptămînală, 1921)

BERTO Giuseppe (Mogliano Veneto 1915 — Roma 1978), romancier; a luptat în războiul din Abisinia şi în al doilea război mondial; prizonier în Statele Unite, şi-a scris aici prima carte: *Il ciclo è rosso* (Cerul e roşu, 1948) — operă neorealistă înfăţişînd lumea copilăriei şi a adolescenţei, expusă primejdiei în condiţiile acelor ani. În *Il brigante* (Banditul, 1951), G.B. înfăţişează lupta ţărănimii pentru ocuparea pămînturilor nelucrate de proprietarii lor; povestire densă şi austeră, ea reprezintă o dată în istoria literaturii angajate. Amintirea directă a frontului apare în *Guerra in camicia nera* (Război în cămaşă neagră, 1955). Urmează nuvelele *Un po' di successo* (Puţin succes, 1963) şi romanul *Il male oscuro* (Răul ascuns, 1964), încununat cu premiile Viareggio şi Campiello. Cu acesta din urmă, **necrealismul* de angajare politică cedează locul romanului psihanalitic, în care naraţiunea înaintează prin „vorbirea asociativă", neglijînd construcţia sintactică tradiţională în favoarea expresiei nemijlocite a fluxului subconştientului necontrolat. Urmînd aceeaşi manieră, romanul *La cosa buffa* (Caraghioslîcul, 1966) este, în construcţia lui abilă, un joc narativ amuzant şi inteligent. În această evoluţie a lui G.B. de la opera angajată, patetică în umanitatea ei, la opera gratuită, se recunosc transformările recente ale literaturii italiene produse sub impulsul schimbărilor involutive, în structura social-politică a ţării.

§ proză: *Le opere di Dio* (Faptele Domnului, 1948), *La fantarca* (Corabia fanteziei, 1965), *La Gloria* (1978); teatru: *L'uomo e la sua morte* (Omul şi moartea sa), 1964, *Anònimo veneziano* (Anonimul veneţian, 1971), *La passione secondo noi stessi* (Patimile după noi înşine, 1972)

BERTOLA DE' GIORGI Aurelio (Rimini: 1753—98), gînditor de formaţie iluministă; tratează despre natură în raport cu civilizaţia în *Lezioni di storia* (Lecţii de istorie, 1782) şi în *Della filosofia della storia* (Despre filozofia istoriei, 1787). Îşi expune adeziunea la ideile revoluţiei în domeniul învăţămîntului, în *Idee di un repubblicano ai suoi concittadini che gli avevano richiesto di un piano di pubblica istruzione* (Ideile unui republican către concetăţenii săi, care-i ceruseră un plan relativ la instrucţiunea publică, 1797). Poet liric, aminteşte de Young în ciclul *Notti clementine* (Nopţi la moartea lui Clement al XI-lea, 1775), trecînd apoi la compoziţii de gust arcadic. Admirator al lui *Metastasio, îşi expune ideile poetice în *Osservazioni sopra il Metastasio* (1784) şi în *Sopra la grazia nelle lettere ed arti* (Asupra graţiei în literatură şi în artă, 1786, apărută în 1822). Călător în Germania, descrie Valea Rinului şi împrejurimile ei în *Viaggio sul Reno e ne'suoi contorni* (1795), o proză poetică rafinată de gust preromantic; cunoscător al literaturii germane, scrie studiul *Idea della poesia alemanna* (Schiţă asupra poeziei germane, 1779), reluat şi îmbogăţit sub titlul *Idea della bella letteratura alemanna* (Schiţă asupra literaturii poetice germane, 1784). Admirat de *Ugo Foscolo, este amintit în *Ultimele scrisori ale lui Iacopo Ortis*, drept un „Anacreon toscan".

BERTOLAZZI Carlo (Rivolta d'Adda, Milano 1870—Milano 1916), autor şi critic dramatic, îşi scrie o parte din operă în graiul milanez. În trilogia neterminată *El nost Milan* (Milanul nostru), descrie antitetic lumea celor oropsiţi şi pe a celor bogaţi: *La povera gent* (Săracii, 1893) şi *I sciori* (Domnii, 1894). Integrat în **scapigliatura*, aduce în scenă sărăcimea oraşelor şi mulţimea interlopă. *La gibigianna* (Iluzia bogăţiei, 1898) înfăţişează în aceleaşi contraste violente cele două lumi sociale. Alte piese, în limba literară, mai puţin izbutite, sînt *L'egoista* (1900), *Lulù* (1903), *Strozzino!* (Cămătarule!, 1905), *Il diavolo e l'acqua santa* (Diavolul şi apa sfinţită 1908),

Scanned with OKEN Scanner

Ombre del cuore (Umbrele inimii, 1908), *La zitella* (Fata bătrînă, 1915).

BERTOLOTTI Davide (Torino: 1784—1860), narator; unul din creatorii romanului istoric în **romantism*, scrie *La calata degli Ungheri in Italia nel Novecento* (Coborîrea ungurilor în Italia în secolul al X-lea, 1822), operă prolixă şi sentimentală. Înainte de a se inspira din trecut, D.B. a scris romane de acţiune şi aventuri sentimentale, ca *L'isoletta dei cipressi* (Insuliţa cu chiparoşi), *L'amore infelice di Adelaide e Camillo* (Iubirea nefericită dintre A. şi C.), *Il ritorno dalla Russia* (Întoarcerea din R.). Se adaugă nuvela în versuri *Isabella Spirola* şi tragediile care, la fel cu amintitul roman, se inspiră din istoria evului mediu: *Tancredi, conte di Lecce* (T., conte de L., 1826) şi *I crociati a Damasco* (Cruciaţii la D., 1829).

BERTOLUCCI Attilio (San Lazzaro, Parma 1911—), profesor de istoria artei şi poet liric, de rafinată cultură, ce păstrează în opera sa amintirea lecturilor din poezia crepuscularilor *(→ crepuscolarismo)* şi a ermeticilor *(→ ermetism)*. A publicat culegerile de versuri *Sirio* (Sirius, 1929), *Fuochi in novembre* (Focuri în noiembrie, 1934), *La capanna indiana* (Coliba indiană, 1951), *I peccatori* (Păcătoşii, 1957), *Viaggi di inverno* (Călătorii de iarnă, 1971).

BERTONI Giulio (Modena 1878—Roma 1942), romanist; a înfiinţat revistele «*Archivum romanicum*» (1917) şi «*Cultura neolatina*» (1939). Istoric al limbii italiene, a publicat o lucrare de bază, *L'elemento germanico nella lingua italiana* (Elementul germanic în limba italiană, 1914) şi sinteza *Profilo linguistico d'Italia* (Profilul lingvistic al I., 1940). Dialectolog, a scris vol. *L'Italia dialettale* (I. dialectală, 1916); ca filolog, a editat critic textul epopeii franceze *La Chanson de Roland* (1932). A studiat începuturile literaturii italiene în *Il Duecento* (Secolul al XIII-lea), s-a ocupat de perioada **Renaşterii* la Ferrara în studiile *La biblioteca estense e la cultura ferrarese ai tempi del duca Ercole I, 1471—1501* (Biblioteca familiei de Este şi cultura la Ferrara în vremea ducelui E., 1471—1501, 1903), *L' „Orlando furioso" e la Rinascenza a Ferrara* („Orlando furios" şi Renaşterea la F., 1919) şi *Guarino da Verona fra letterati e cortigiani a Ferrara* (G. da V. între literaţi şi curteni la F., 1924). A studiat graiul modenez *(Il dialetto di Modena*, 1905) şi a scris o monografie despre **L. A. Muratori (1926). A încercat să dea studiilor de filologie romanică o orientare stilistic-poetică, pornind de la idealismul lingvistic al lui **Croce şi Karl Vossler.

§ *Programma di filologia romanza come scienza idealistica* (Program pentru o filologie romanică tratată ca ştiinţă idealistă, 1922), *Lingua e poesia* (Limbă şi poezie, 1937)

Bestiario moralizzato (Bestiar didactic, sec. 14), operă anonimă în genul didactic propriu literaturilor romanice, al bestiariilor; constă din 64 **sonete*, fiecare referindu-se la un animal sălbatic, domestic şi mitologic, cu indicarea puterilor lui oculte şi a valorii lui simbolice. Inspirată din autori greci şi latini, ca toate operele de acest fel, scrierea aparţine, probabil, unui autor din sec. 13, originar din Umbria.

BETOCCHI Carlo (Torino 1899—), poet liric; a debutat cu *Realtà vince il sogno* (Realitatea învinge visul, 1932); au urmat culegerile: *Altre poesie* (Alte poezii, 1939), *Un ponte nella pianura* (Un pod în cîmpie, 1953), *Il vetturale di Cosenza ovvero Viaggio meridionale* (Căruţaşul din C. sau Călătorie în sud, 1959), *Cuore di primavera* (Inimă de primăvară, 1949), *L'estate di San Martino* (Vara sf. Martin, 1961), *Sparsi nel monte* (Risipiţi pe munte, 1965), *Un passo, un altro passo* (Un pas, un alt pas, 1968; premiul Feltrinelli), *Prime e ultimissime* (Primele şi cele din urmă, 1974).

§ *Di alcuni nonnulla. Apologhi* (Despre cîteva fleacuri. Apologuri, 1979), *Poesie del sabato* (Poeziile de simbătă, 1981)

BETTELONI Vittorio (Verona 1840—Castelrotto 1910), poet liric verist *(→ verism)*, pentru care aspectele cele mai banale ale lumii sînt demne de a fi materie a poeziei. Opera sa lirică *In primavera*

Scanned with OKEN Scanner

(Primăvara) este constituită din trei părți: *Canzoniere dei vent'anni* (Cartea de cîntece a vîrstei de douăzeci de ani, 1861—2), *Per una crestaia* (Pentru o midinetă, 1865) și *Per una signora* (Pentru o doamnă). Culegerea *Nuovi versi* (Versuri noi, 1880) păstrează intonația subiectiv-solitară a operei anteriocare. Poetica lui V.B. se naște dintr-o nemărturisită polemică antiromantică și proclamă dreptul la demnitate al poeziei, a banalului, a cotidianului, a virtuților modeste și a frumuseții fără strălucire. Idealismul poeziei lui se îmbină cu pudoarea și tendința moralizatcare. În ciclul *Piccolo mondo* (Lume mică, 1870—7), din *Nuovi versi*, descrierea locurilor și a oamenilor este meticuloasă, justificînd așezarea acestei poezii în sfera verismului. Betteloni descoperă în „împrejurările cele mai mici ale vieții zilnice" izvorul poeziei „nobile și pasionate", cum el însuși spune; refuză tradiția temelor clasice, a pasiunilor și eroismelor, optînd pentru iubirile modeste, înlocuind figura Beatricei cu aceea prozaică a midinetei. În limitele astfel impuse efuziunii lirice, poetica veristă a lui V.B. s-a epuizat odată cu opera sa.

BETTI Salvatore (Orciano, Pesaro 1792—Roma 1882), filolog și literat; elev al lui *Giulio Perticari, se numără între apărătorii **clasicismului* și ai limbii italiene arhaizante, fiind adversarul oricărei influențe de cultură străină și, implicit, al **romantismului*. Animat de o conștiință națională orgolioasă, scrie dialogul *Il Tambroni, ossia de' classici e de' romantici* (T. sau despre clasici și romantici, 1826) și *L'illustre Italia* (1841—3), elogiu al culturii italiene.

BETTI Ugo (Camerino, Macerata 1892—Roma 1953), autor dramatic; a scris piese psihologice, cu implicații filozofice și sociale: *La padrona* (Stăpîna, 1927), *Un albergo sul porto* (Un hotel în port, 1930), *Frana allo scalo Nord* (Surpare la cheiul N., 1935), *Ispezione* (Inspecție, 1942) etc. A debutat ca poet liric, înscriindu-se în **romantismul* tîrziu. Culegeri de versuri: *Il re pensieroso* (Regele gînditor, 1922), *Canzonette—la morte* (1932). Poet al omului, a reușit să dea, îndeosebi în teatru, imaginea condiției lui tragice, a singurătății într-o lume a naturii indiferente sau ostile. Magistrat, a cunoscut durerile concrete ale oamenilor și experiența profesiunii i-a inspirat subiectul ultimelor piese, în care condiționarea socială a suferinței umane este evidentă, imprimînd conflictului dramatic o tensiune majoră: *Corruzione al Palazzo di Giustizia* (Corupție la Palatul de justiție, 1944) și *Delitto all'isola delle capre* (O crimă în Insula caprelor 1950).

BETTI Zaccaria (Verona: 1732—88), a scris o serie de lucrări privind agricultura și problemele economice agrare. Poet mediocru, a compus poemul didactic *Il baco da seta* (Viermele de mătase, 1756).

BETTINELLI Saverio (Mantova: 1718—1808), iezuit, călătorește în Franța și Elveția cunoscîndu-i pe Voltaire și Rousseau. Spirit iluminist, deschis ideilor înaintate de peste Alpi, va fi, în ultimii ani ai vieții, un conservator. Împotriva ocupării Italiei de către Napoleon, scrie poemul *L'Europa punita* (E. pedepsită), restructurat apoi în forma unei retractări, intitulată *Buonaparte in Italia*. Principalele scrieri sînt ale unui poligraf, publicist în diferite domenii ale culturii, preocupat de perspectivele de viitor ale Italiei. Autor dramatic, scrie tragediile *Gionata*, (1744) *Demetrio Poliorcete ossia la virtù ateniese* (D. P. sau virtutea ateniană, 1758), *Serse* (Xerxes, 1764). Problemele teatrului și îndeosebi funcția educativă a acestuia apar în *Lettre à l'Infant Philippe* (Scrisoare către infantele Filip), în versiunea italiană a acestui text, mult îmbogățită, sub titlul *Discorso sul teatro italiano* (Discurs asupra teatrului italian), în fine, în *Dialoghi d'amore* (Dialoguri de iubire, 1793—6), îndreptate atît contra dramei larmoaiante cît și contra tragediei lui *Alfieri. Istoric, scrie *Il Risorgimento d'Italia* (Reînvierea I., 1772), punînd în lumină renașterea romanică și contribuția Italiei la cultura medievală și modernă. Îngrijorat de proliferarea poeziei pe urmele *Arcadiei, S.B. scrie poemul satiric *Le Raccolte* (Culegerile, 1751). Admirator al Europei

Scanned with OKEN Scanner

vremii sale, publică *Lettere virgiliane* (Scrisori virgiliene, 1757), critică iluministă a *Divinei Comedii*, socotită drept operă a obscurantismului religios şi pledoarie vehementă pentru o cultură de spirit modern. Aceeaşi poziţie apare în *Lettere inglesi* (Scrisori engleze), scrise pentru revista *«*Il Caffè*» dar nepublicate, care constată înapoierea culturii italiene faţă de alte culturi europene. Autor al unei poetici intitulate *Dell'entusiasmo delle belle-arti* (Despre entuziasmul artelor frumoase, 1769), S.B. se dovedea apropiat de Shaftesbury ş.a. „entuziasmul" fiind, în receptarea artei, semnul adeziunii pasionale la aceasta, care, la rîndul ei, este un produs al sentimentului. Cu aceasta, S.B. trece de la pledoaria iluministă pentru o poezie de idei înaintate, la estetica preromantică a sentimentalismului, poziţie pe care o regăsim în nuvelele epistolare *Carteggio fra due amiche scritto a penna corrente* (Schimbul de scrisori dintre două prietene din fuga condeiului). Ca şi ceilalţi publicişti din grupul «*Il Caffè*», S.B. contribuie la înnoirea spiritului literar şi susţine funcţia practic-educativă a culturii dar, respingînd orice moştenire a trecutului, nu vede în *Divina Comedie* decît „romanul teologic", cum ar fi spus *Croce, şi nu poezia.

BETTINI Pompeo (Verona 1862—Milano 1896), lucrător tipograf, militant socialist, poet idilic şi sentimental. Descrie locuri banale, convins de frumuseţea lor ascunsă. Evită retorica sentimentelor şi a limbajului, căutînd simplitatea în imagini şi metafore transparente *(Poesie*, 1877). Autor dramatic, aparţinînd în linii mari **verismului*, scrie, plasîndu-şi acţiunea în anii imediat următori **Risorgimentului* în lumea populară a Milanului, *I vincitori* (Învingătorii), operă tradusă apoi în dialect, sub titlul *La guerra* (Războiul, 1894).

BETUSSI Giuseppe (Bassano: 1515—73 cca), autorul dialogurilor *Il Raverta* (1544) şi *La Leonora* (1557), tratate de iubire *(*tratatto d'amore)* care expun doctrina **neoplatonismului* pentru publicul curtean, prea puţin iniţiat în problemele filozofiei.

BEVILACQUA Alberto (Parma 1934—), ziarist, prozator şi poet. În opera lui, accentul cade pe moravurile oamenilor: *La califfa* (1964), *Questa specie d'amore* (Acest soi de iubire, 1966), *L'occhio del gatto* (Ochiul pisicii, 1968), *Una città in amore* (Un oraş care iubeşte, 1970), *Viaggio misterioso* (Călătorie misterioasă, 1972), *Una scandalosa giovinezza* (O tinereţe scandaloasă, 1978); vol. de poezie: *L'amicizia perduta* (Prietenia pierdută, 1961).

BEZZI Giuliano (Forlì sec. 17), poet imitator al lui *G.B. Marino. Autor dramatic, a scris tragedia cu muzică *Le Pleiadi* (Pleiadele, 1628) şi *La maga innocente* (Vrăjitoarea nevinovată, 1649), „poveste pastorală tragi-comică".

BIÀDEGO Giuseppe (Verona: 1853—1921), elev al lui *Giacomo Zanella, a fost un poet modest *(Versi*, 1894). Bibliotecar în oraşul natal, s-a ocupat de istoria culturii locale în *Storia della Biblioteca Comunale di Verona* (Istoria Bibliotecii comunale din V., 1892), *Pagine sparse di storia letteraria veronese del secolo XVIII* (Pagini diverse de istorie literară a Veronei în secolul al XVIII-lea, 1900) şi în *Letteratura e patria negli anni della dominazione austriaca* (Literatura şi ţara în anii dominaţiei austriece, 1913).

BIAGI Enzo (Lizzano Belvedere 1920—), ziarist şi literat, director al publicaţiilor «*Epoca*» şi «*Il Resto del Carlino*». Corespondent la «*Corriere della serra*» şi la T.V. *Testimone del tempo* (Martor al timpului, 1970) a cucerit premiul Bancarella, *Russia*, premiul Estense (în 1975), iar comedia *Giulia viene da lontano* (Iulia vine de departe), premiul Riccione.

§ proză: *Disonora il padre* (Il dezonorează pe tata, 1975), *Il signor Fiat* (Domnul F., 1976), *Strettamente personale* (Strict personal, 1977), *America, Russia, Italia, Germania, Scandinavia, Francia* (1978), *Una signora così, così* (O doamnă aşa şi aşa, 1979); teatru: *Noi moriamo sotto la pioggia* (Murim în ploaie, 1952), *Vissero felici e contenti* (Au trăit fericiţi şi mulţumiţi, 1958)

Scanned with OKEN Scanner

Dai nostri invitati in questo secolo (De la trimişii noştri în acest secol, 1971)

BIAMONTI Giuseppe Luigi (San Biagio, Ventimiglia 1722—Milano 1824), filolog şi literat; a scris tratatele *Della locuzione oratoria* (Despre vorbirea oratorică) şi *Dell'arte poetica*. Autor dramatic, a scris tragediile cu subiect clasic *Sofonisba* şi *Ifigenia* (1789). A participat la discuţiile despre **questione della lingua*, cu *Lettere di Panfilo a Polifilo* (Scrisorile lui Pamfil către Polifil, 1821), arătînd că limba italiană literară este florentina scrisă, a marilor autori.

BIANCHI Antonio (Veneţia sec. 18), gondolier, lăudat de *Goldoni în „Scrisoarea dedicatorie" la comedia sa *La donna vendicativa* (Femeia răzbunătoare, 1753). I se atribuie două poeme de inspiraţie biblică: *Davide re d'Israele* (David regele Israelului, 1751) şi *Il tempio, ovvero il Salomone* (Templul sau Solomon, 1753).

BIANCHINI Francesco (Verona 1662—Roma 1729), istoric şi filolog; scrie *Istoria universale provata con monumenti e figurata con simboli degli antichi* (Istoria universală dovedită prin monumente şi reprezentată prin simboluri ale anticilor, 1697), operă anunţîndu-l pe *G.B. Vico, prin studierea complementară a istoriei şi a filologiei.

BIANCO DA SIENA (Lanciolina, Florenţa 1350 cca—Veneţia 1410 cca), dărăcitor de lînă; autorul unor **laude* religioase, care-l apropie de *Iacopone da Todi.

BIAVA Samuele (Vercurago, Bergamo 1792—Bergamo 1870), scriitor al primului **romantism*; voit popular şi sentimental, caută să apropie versul de melodie. Poet cu posibilităţi modeste, publică *Esperimenti di melodie liriche* (Experimente de melodii lirice, 1826) şi *Melodie lombarde* (1828), încercînd să dea o operă lirică de largă răspîndire.

BIBBIENA, il → Bernardo DOVIZI

«Biblioteca italiana, La» (1816—57), periodic literar cu apariţie lunară, înfiinţat la Milano, din iniţiativa şi sub autoritatea guvernului austriac, Lombardia fiind în anii aceştia o provincie a Imperiului. Sub direcţia lui *Giuseppe Acerbi pînă în 1826, s-a ocupat de problemele de cultură, izbutind să-şi ascundă scopul politic de îngrădire a conştiinţei naţionale şi a mişcării de eliberare. A avut între colaboratori pe *Vincenzo Monti şi *Pietro Giordani, ca şi pe viitorii întemeietori ai revistei romanticilor, **«Il Conciliatore»*. Situîndu-se de partea **clasicismului*, a publicat, în primul său număr, articolul d-nei de *Stäel, *Despre felul şi utilitatea traducerilor*, declanşînd astfel polemica romantică în Italia *(→ romantism)*. În ultima pericadă de apariţie (după 1840), a trecut sub egida Institutului lombard de ştiinţe, litere şi arte.

BIGIARETTI Libero (Matelica, Le Marche 1906—), romancier, ziarist şi poet; a publicat proză eseistică *(Paese di Roma* ⟨Ţara Romei, 1943⟩*; Roma borghese* ⟨R. burgheză, 1945⟩; *Schedario* ⟨Fişier, 1956⟩) şi poezie lirică *(Ore e stagioni* ⟨Ceasuri şi anotimpuri, 1936⟩, *Care ombre* ⟨Umbre dragi, 1939⟩*)*, dar s-a afirmat mai ales ca narator, în anii războiului, cu *Esterina* (1942). *Un discorso d'amore* (O convorbire despre dragoste, 1948) este un roman epistolar erotic, cu un ton autentic al confesiunii. *Carlone* (1950), istoria unui muncitor sub regimul mussolinian, nu izbuteşte să fie decît o vedere parţială asupra realităţii acelor ani, iar *I figli* (Copiii, 1955) încearcă să fie, cu prea puţin succes, istoria a trei generaţii, de la bunicul socialist, pînă la fiul democrat liberal şi la comunistul declarat. Volumul *I racconti* (Povestirile, 1961) îl înscrie pe linia unei epici realiste tradiţionale, inspirată din viaţa apropiată. Cu *Il Congresso* (Congresul, 1963) şi *Le indulgenze* (Indulgenţele, 1966), prezintă Roma recentă, a civilizaţiei industriale. Fără a izbuti în romanul-frescă, de lungă şi amplă desfăşurare, L.B. rămîne şi în proza narativă un publicist-narator.
§ *Un'amicizia difficile* (O prietenie dificilă, 1944), *Incendio a Paleo* (Incendiu la P., 1945), *Il villino* (Vilişoara, 1946), *La scuola dei ladri* (Şcoala hoţilor, 1952), *Disamore* (Non-iubire,

1956), *La controfigura* (Figurantul, 1968), *Il dissenso* (Disensiunea, 1969), *Dalla donna alla luna* (De la femeie la lună, 1972)

BIGONGIARI Piero (Navacchio, Pisa 1914—), poet, istoric și critic literar; a publicat studii asupra lui *Leopardi (*L'elaborazione della lirica leopardiana* ⟨Procesul de elaborare a liricii lui L., 1937⟩; *Leopardi*, 1962) și asupra poeziei italiene și franceze (*Il senso della lirica italiana* ⟨Înțelesul liricii italiene, 1952⟩, *Poesia italiana del Novecento* ⟨Poezia italiană a secolului al XX-lea, 1960⟩, *Capitoli di una storia della poesia italiana* ⟨Capitole dintr-o istorie a poeziei italiene, 1968⟩, *Poesia francese del Novecento* ⟨Poezia franceză a secolului al XX-lea, 1968⟩). Poet ermetic în anii războiului, cu vol. *La figlia di Babilonia* (Fiica Babilonului, 1942); „disperarea" generală din acele timpuri ale „nefericiri iistorice", cum el însuși o numește, găsindu-și o ușurare în evadarea poeziei, în absența din realul prezent și contemporan. Alte culegeri de poezie, apărute după război, consecvente liniei **ermetismului*: *Rogo* (Rug, 1952), *Il Corvo bianco* (Corbul alb, 1955), *Le mura di Pistoia* (Zidurile Pistoei, 1958), *La Torre di Arnolfo* (Turnul lui A., 1964). Volumul *Stato di cose* (Starea lucrurilor, 1968) reunește primele trei culegeri din opera sa lirică.

§ *Antimateria, Prosa per il Novecento* (Antimateria. Proză pentru secolul al XX-lea, 1970), *La poesia come funzione simbolica del linguaggio* (Poezia ca funcție simbolică a limbajului, 1972), *Il Seicento fiorentino* (Secolul al XVII-lea florentin, 1975), Leopardi (1976), *Moses. Frammenti del poema 1971—1977* (Moise. Fragmente de roman, 1971—1977)

BILENCHI Romano (Colle Val d'Elsa, Toscana 1909—) a colaborat la *«*Il Selvaggio*», numărîndu-se la un moment dat între așa-zișii „fasciști de stînga". Narator, s-a distanțat, între cele două războaie de absenteismul prozei de artă (→ *frammentismo*). A scris: *Vita di Pisto* (Viața lui P., 1931), *Cronaca dell'Italia meschina ovvero Storia dei socialisti di Colle* (Cronica I. mărunte sau Istoria socialiștilor din C., 1933), o carte de conținut social, privit însă mai mult în pitoresc decît în substanța lui. *Il Capofabbrica* (Șeful de fabrică, 1933) este între puținele narațiuni care vorbesc — la data scrierii ei — despre viața muncitorilor din fabrici. Cu *Mio cugino Andrea* (Vărul meu A., 1943), istoria unei formații spirituale, autorul se oprește indirect asupra propriei sale dezvoltări. Povestirile *Anna e Bruno* (în vol. *Anna e Bruno e altri racconti*, 1938) și *Conservatorio di Santa Teresa* (1940) sînt dedicate crizelor adolescenței în raporturile dintre copii și părinți. *La siccità* (Seceta, 1941), socotită drept cea mai reprezentativă operă pentru viziunea despre existență a scriitorului, este o metaforă a lumii omenești supuse suferinței.

§ *I silenzi di Rosai* (Tăcerile lui R., 1971), *Racconti* (Povestiri, 1958), *Una città* (Un oraș, 1958), *Il bottone di Stalingrado* (Nasturele de la S., 1972), *Il processo di Mary Dugan e altri racconti* (Procesul lui M.D. și alte povestiri, 1972).

BINAZZI Bino (Figline Valdarno, Florența 1880—Prato 1930), colaborator la *«*Lacerba*», se numără printre intelectualii grupului florentin; spirit rafinat, atras în mod egal de *Carducci și de poezia modernă, a scris o prefață admirativă pentru *Cînturile orfice* ale lui *Dino Campana și a publicat, în timpul vieții, numai proza narativă: *Cose che paion novelle* (Lucruri care par noi, 1913); *Poesie complete* au apărut postum (1934).

BINDO DI CIONE DEL FRATE (Siena sec. 14), poet; considerat autorul unei **canzone* politice, ce amintește cançonele similare ale lui *Petrarca, evocînd trecutul de glorie al Romei și durerea pentru decăderea ei: *Canzone di Roma* (1355).

BINI Carlo (Livorno 1806—Carrara 1842), patriot și literat; a înființat periodicul *«*L'Indicatore livornese*», împreună cu *F. D. Guerrazzi și *G. Mazzini, și s-a numărat printre discipolii lui Mazzini care, cu *Ammonimento ai giovani* (Îndemn adresat tinerilor), a prefațat ed.

Scanned with OKEN Scanner

postumă a „Scrierilor" sale. Arestat odată cu Guerrazzi (1833), compune în închisoare *Manoscritto d'un prigioniero* (Manuscrisul unui prizonier), operă care, prin spiritul activ și viu pe care-l afirmă, se opune celebrei *Le mie prigioni* a lui *Silvio Pellico.

BINNI Walter (Perugia 1913—), profesor la Universitatea din Roma, conduce revista trimestrială «*La Rassegna della letteratura italiana*». Istoric literar de formație estetic-croceană, este autorul unor studii substanțiale: *La poetica del decadentismo* (1936), *Preromanticismo italiano* (Preromantismul italian, 1948), *Foscolo e la critica* (1957), *L'Arcadia e il Metastasio* (1963), *Poetica critica e storia letteraria* (1963), *Critici e poeti dal' 500 al '900* (Critici și poeți din secolul al XVI-lea, pînă în al XX-lea, 1963), *Michelangelo scrittore* (M. scriitor, 1965), *La nuova poetica leopardiana* (Noua critică leopardiană, 1966), *Il canto 30 del Paradiso* (Cîntul 30 din „Paradisul", 1966), *Ludovico Ariosto, Saggi alfieriani* (Studii despre Alfieri, 1969), *Carducci ed altri saggi* (C. și alte studii, 1972), *La protesta di Leopardi* (Protestul lui Leopardi, 1973), *Due studi critici: Ariosto e Foscolo* (Două studii critice: A. și F., 1978).

BIONDI Biondo → Flavio BIONDO

BIONDI Gi(ov)an Francesco (Lesina, Dalmația 1572—Aubonne, Elveția 1644), scriitor; trăiește mai mult în Anglia și Franța. Spirit independent și anticonformist, a scris *Istoria delle guerre civili d'Inghilterra tra le due Case di Lancastro e Iorc* (Istoria războaielor civile din Anglia între Casele de Lancaster și York, 1637—77). Experiența politică a autorului, observațiile de moralist lucid și continua raportare la situațiile contemporane asigură actualitatea acestei opere. Narator de faimă europeană, G.F.B. scrie romane de aventuri cu cheie, în care se regăsesc personaje și întîmplări din vremea lui: *L'Eromena* (1624), *La donzella desterrata* (Jupînița dezgropată, 1632), *Il Coralbo* (1632). Gustului baroc pentru acțiunea complicată și elementul surpriză al deznodămîntului, i se adaugă interesul pentru culisele politice ale vremii.

BIONDO Flavio [Biondo BIONDI], (Forlì 1392—Roma 1463), unul din principalii umaniști italieni. Secretar al lui *Francesco Bárbaro, apoi în serviciul Vaticanului, scrie *De verbis Romanae locutionis* (Despre cuvintele graiului roman, 1435), dialog în care susține existența latinei scriitorilor, nu și a uneia populare. Chemat la Curtea lui *Alfons al V-lea de Aragon, rege al Neapolului, îl va lăuda pentru luptele angajate împotriva turcilor în discursul *Ad Alphonsum Aragonensem de expeditione in Turchos* (1453). Adresîndu-se Veneției, mai scrie *Consultatio an bellum vel pax cum Turcis magis expediat reipublicae Venetorum* (Discuție dacă pentru Republica Veneției ar fi mai necesar războiul sau pacea cu turcii, 1454), repetînd insistent îndemnul către o alianță a tuturor principilor creștini împotriva dușmanului comun. Istoric. F.B. scrie, începînd din 1438, *Historiarum ab inclinatione Romanorum Decades* (Zece cărți cuprinzînd istoria de la căderea romanilor), operă fundamentală, care începe cu antichitatea și ajunge pînă în vremurile contemporane. Alte trei opere de arheologie, geografie și istorie a civilizației romane dau măsura meritelor sale de istoric. Pe urmele săpăturilor arheologice începute la această dată, el prezintă în *Roma instaurata* (1444—6) o adevărată reconstituire a topografiei antice a Orașului etern. *Italia illustrata* (1449—53) — operă neterminată (i se adaugă, în 1462, *Additiones correctionesque* ‹Adaosuri și corectări›), este un tratat de geografie istorică a Peninsulei, un fel de ghid al monumentelor și un anuar politic și literar al Italiei din anii lui, iar *Roma triumphans* (R. triumfătoare, 1457—9) prezintă antichitățile romane, îndeosebi instituțiile publice și particulare din epoca Republicii și a Imperiului.

§ *De militia et iurisprudentia* (Despre armată și jurisprudență, 1460)

BISACCIONI Maiolino (Ferrara 1582—Veneția 1663), nobil, jurist și diplomat în

slujba Romei, a Ferrarei şi a Savoiei; om politic şi istoric al evenimentelor contemporane în trei opere succesive: *Istoria delle guerre civili di questi ultimi tempi* (Istoria războaielor civile din aceste ultime timpuri, 1654), *Memorie istoriche* (Memorii istorice, 1654), *Commentario delle guerre successe in Alemegna dal tempo che il re Gustavo Adolfo di Svezia si levò da Norimberga* (Comentariu al războaielor petrecute în Germania din vremea cînd regele G.A. al Suediei a părăsit Nürenbergul, 1636). Aceleaşi fapte sînt reluate în *Memorie historiche della mossa d'armi di Gustavo Adolfo in Germania l'anno 1630* (Memorii istorice despre faptele de arme ale lui G.A. în G. în anul 1630). Traducător al romanelor franceze ale lui La Calprenède şi ale d-rei de Scudéry, îşi datorează faima genului epic apropiat, al nuvelei istorice, cu *Il Demetrio Moscovita, istoria tragica* (Demetru Moscovitul, o poveste tragică, 1643), istorie romanţată.

BISSARI Pietro Paolo (Vicenza: 1585—1663), poet; imitator al lui *G.B. Marino cu vol. *Le stille d'Hippocrene* (Picăturile lui H., 1648), este şi autorul dramelor muzicale *Bradamante* (1650) şi *Angelica in India* (1656), ambele inspirate din *Orlando furioso* al lui *Ariosto. Alte **melodrame*, destinate Curţii Bavariei, sînt *Erinto* (1661) şi *Fedra innamorata* (1662).

BIZZONI Achille (Pavia 1841—Milano 1904), ziarist; înfiinţează «*Il Gazzettino Rosa*». Republican, voluntar în trupele lui *Garibaldi, îşi publică amintirile despre campania din Franţa sub titlul *Impressioni di un volontario all' esercito dei Vosgi* (Impresiile unui voluntar aparţinînd armatei din V., 1874). Atent la viaţa publică de după Unitate, cenzurează aspru moravurile ei politice, în *L'onorevole* (Deputatul, 1895).

BO Carlo (Sestri Levante 1911—), istoric şi critic literar, unul dintre teoreticienii *ermetismului. Eseist de cultură europeană modernă, a publicat studiile monografice *J. Rivière* (1935), *La poesia di Juan Ramon* (1941), *Mallarmé* (1945) şi *Diario aperto e chiuso, 1932—1944* (Jurnal intim, deschis şi închis, 1932—1944, 1945), *L'assenza, la poesia* (Absenţa, poezia, 1945). Volumul *L'eredità di Leopardi e altri saggi* (Moştenirea lui L. şi alte studii, 1964) reuneşte studiile sale cele mai bune, descoperind, alături de omul de gust, pe omul de cultură angajat în discuţia problemelor esenţiale ale contemporaneităţii.

§ *Inchiesta sul neorealismo* (Ancheta despre neorealism, 1951), *Riflessioni critiche* (Reflecţii critice, 1953), *Scandalo della speranza* (Scandalul speranţei, 1957), *Realtà e poesia di Corrado Alvaro* (Realitatea şi poezia în opera lui C.A., 1958), *Siamo ancora cristiani?* (Mai sîntem creştini?, 1964), *La religione di Serra* (Religia lui S., 1967)

BOARETTI Francesco (Masi, Padova 1748—Veneţia 1799), elenist şi ebraist; a tradus din Euripide şi Sofocle, ca şi *Cartea psalmilor*. Pentru a ilustra virtuţiile expresive ale dialectului, a tradus *Iliada* în veneţiană, folosind **ottava*. Înflăcărat de ideile Revoluţiei franceze, a scris compoziţia în versuri *Libertà, Eguaglianza, Democrazia e Virtù* (Libertate, Egalitate, Democraţie şi Virtute, 1797).

BOCCACCIO Giovanni (Florenţa/Certaldo 1313—Certaldo 1375), unul dintre marii nuvelişti ai literaturii europene. Tînăr, îl găsim la Neapole (1327—9), unde tatăl său este reprezentantul comercial al firmei Bardi şi are legături cu oamenii Curţii regale. În contact cu acest mediu rafinat, G.B. este la început un poet liric. Poemul mitologic şi alegoric *La caccia di Diana* (Vînătoarea D.), despre triumful iubirii, se înscrie, prin atmosfera lui elegant-idilică, în linia poeziei alexandrine. În jurul lui 1335, compune *Filostrato* (Cel învins de iubire), poem epic în **ottave*, inspirat dintr-un episod al *Romanului Troiei* de Benoît de Saint-Maure şi din *Historia destructionis Troie* a lui *Guido delle Colonne, dar în acelaşi timp debitor unei experienţe personale, iubirea pentru o tînără, Giovanna. Urmează alte scrieri epic-idilice, în care povestirea şi confesiunea lirică sînt copleşite de un pedant bagaj de erudiţie: *Filocolo*, roman în proză, care prezintă dragostea cuplului Florio şi Biancifiore (→*Fiorio e Biancifiore*), personaje ale unor scurte poeme epice franceze

dincolo de care regăsim însă pasiunea scriitorului pentru Fiammetta (numele poetic al tinerei Maria de Aquino, fiica naturală a regelui Robert de Anjou). Poemul în 12 cărţi, scris în ottave, *Teseida delle nozze d'Emilia* (T. nunţii E.) evocă, prin intermediul povestirilor mitologice, o atmosferă voluptos rafinată, reluată apoi de poeţii **Renaşterii*. Poemul în proză şi versuri *Ameto* sau *Commedia delle ninfe fiorentine* (Comedia nimfelor florentine) plasează acţiunea în pădurile Toscanei, unde păstorul Ameto, îndrăgostit de Lia, se simte înnobilat de această iubire care-l face să părăsească existenţa lui sălbatică şi primitivă; povestea simbolizează opţiunea poetului pentru o lume de civilizaţie rafinată. Un alt poem, în 15 **capitoli*, *L'Amorosa visione* (Viziunea de iubire) foloseşte alegoria de finalitate didactică, moral-ascetică, amintind *Triumfurile* lui *Petrarca, prin evocarea cuplurilor ilustre din mitologie, istorie şi literatură. Cu *Elegia di Madonna Fiammetta*, roman în proză, cu caracter autobiografic, G.B. renunţă la planul intermediar, al mitologiei şi alegoriei, rămînînd în realitatea concret istorică a timpului său. Cu aceasta, G.B. dădea un roman de analiză psihologică, rareori întrerupt de trimiteri doctrinale. Cu *Il Ninfale fiesolano* (Nimfele din Fiesole, 1344—6) revine la poemul mitologic în versuri, iar povestea iubirii dintre Africa şi Mensola figurează curgerea în eternitate a celor doi afluenţi ai Arnului, atît de familiari poetului, convenţia mitologică luminînd astfel sensul unui peisaj cotidian, accesibil oricărui florentin. Cu aceste opere, G.B. îşi asigurase faima de scriitor şi florentinii îi încredinţează, spre a-l onora, unele misiuni diplomatice pe lîngă seniori de vază sau misiuni de cultură pe lîngă mari poeţi, între care rămîne memorabilă pentru el prima întîlnire cu Petrarca (1351). Stabilit la Certaldo, va scrie *Decameronul* (1349—51). Cunoscînd în 1362 pe un oarecare Giacchino Giani, care îi recomandă să renunţe la scrisul său păgîn, este gata să-i dea ascultare şi numai îndemnul lui Petrarca (1363) îl împiedică de a-şi distruge opera. Se consacră în ultimii ani lucrărilor cu conţinut grav, cum este *Il Corbaccio* (Corbul cel rău ⟨sau Biciul⟩, 1365 cca), operă de moralist, de satiră sarcastică îndreptată împotriva femeilor, învinuite de toate ispitele şi păcatele. Scrie în latineşte opere erudite: *Genealogia deorum gentilium* (Genealogia zeilor păgîni), *De montibus, silvis, fontibus, lacubus, fluminibus stagnis seu paludibus et de nominibus maris liber* (Cartea despre nunţi, păduri, izvoare, lacuri, rîuri, bălţi sau mlaştini şi despre numele mării), un fel de dicţionar geografic, şi alcătuieşte biografiile femeilor şi bărbaţilor de frunte ai lumii: *De claris mulieribus* (Despre femeile strălucite) şi *De casibus virorum illustrium* (Despre nenorocirile oamenilor iluştri). Compune o biografie apologetică a lui *Dante, *Trattatello in laude di Dante* (Mic tratat spre lauda lui D.) şi versurile latineşti *Bucolicum carmen* (Imn bucolic 1351—66). Încheindu-şi viaţa cu această serie de opere minore, G.B. nu renega *Decameronul*, dar îi recunoştea unicitatea în tot cuprinsul creaţiei lui. Scriitorul este cu adevărat mare numai în această operă al cărui titlu, cuvînt grecesc, înseamnă zece zile. Ea reuneşte într-un cadru fix, al întîlnirilor celor zece povestitori (şapte băieţi şi trei fete), un număr de o sută de nuvele care se succed, zilnic, în grupuri de cîte zece, diferite de la o zi la alta prin tema aleasă: a dragostei, a credinţei religioase, a marilor virtuţi, a păcatelor omeneşti şi de tot felul etc. Scurtele povestiri ilustrînd prin cîte o întîmplare viaţa şi personalitatea unor contemporani, Giotto spre pildă, întregesc impresia de viaţă reală, istoric controlabilă, impresie pe care autorul izbuteşte să o creeze de la început, făcînd din grupul celor zece povestitori un grup de refugiaţi care, pentru a se salva în 1348 de ciumă, se dedau oţiului aducător de uitare, în peisajul clasic şi idilic al înălţimilor din jurul Florenţei. *Decameronul*, culegerea celor o sută de nuvele, este imitat în Renaştere de regina Navarei, Marguerite de Angoulême, şi place contemporanilor, nu atît prin nuvelele extreme, cu întîmplări libertine, cît prin înalta lecţie de umanitate care se des-

Scanned with OKEN Scanner

prinde din ciclul tematic al fiecărei zile. Scriitorul demască impostura făcătorilor de minuni care se dau drept sfinţi şi atacă virulent, deşi indirect, corupţia clerului înalt, descrie tirania unui tată faţă de copila lui căreia, din prejudecăţi de clasă, îi interzice căsătoria cu bărbatul iubit; înfăţişează asprimea tenace a stăpînului faţă de sluga supusă, dar face să triumfe virtutea şi blîndeţea; rîde de prostia unor nătîngi, dar le închină lui Dante şi Giotto veneraţia cea mai înaltă. Tonul glumeţ nu devine batjocură neiertătoare, ci face loc admiraţiei tacite faţă de oamenii mari, capabili de acţiune şi de sacrificiu. Povestirea realistă are efecte critic-sociale şi G.B. se numără între creatorii literaturii realiste la începuturile ei moderne. Nu puţine sînt pasajele licenţioase în nuvele, dar ele nu lezează calitatea artistică; îndrăzneala e suficientă pentru a crea iluzia realităţii, dînd povestirii semnificaţia unei cronici de moravuri şi nu valoarea unui îndreptar religios sau moral. Fraza, construită în spiritul sintaxei latine, dă povestirii ritmul adecvat subiectelor grave. Preumanismul lui G.B., prezent în operele latineşti, se manifestă mai puţin în această opţiune pentru erudiţie şi pentru limba savantă şi nefamiliară şi mult mai mult în tematica *Decameronului*, în opţiunea de conţinut pe care ea o semnifică, căci înfăţişînd dorinţele şi păcatele oamenilor stăpîniţi de iubire, G.B. onorează natura, în ea fiind cuprins adevărul vieţii şi convingerea că tot ce este natural este implicit adevărat şi bun. Exaltarea plăcerilor lumeşti şi critica moravurilor clericale sînt opţiuni ale apropiatei Renaşteri umaniste, pe care G.B. o pregăteşte.

BOCCALINI Traiano (Loreto 1556—Veneţia 1613), scriitor satiric şi politic; protejat o vreme de Curtea papală, este rău privit pentru că aprobă acţiunea lui *Paolo Sarpi; moartea sa neaşteptată este atribuită duşmăniei pe care i-o purtau spaniolii, căci scriitorul privea cu severitate prezenţa lor în Peninsulă. Spirit polemic şi protestatar, T.B. contestă validitatea aşa-numitei raţiuni de stat, în dialogul *Religione e ragion di stato* (Religia şi raţiunea de stat, publicat în 1933). Adversar al despotismului care-şi justifică abuzurile invocînd raţiunea de stat, T.B. consideră că principii germani au aderat la protestantism pentru a se sustrage puterii acaparante a lui Carol Quintul. În *Commentari sopra C. Tacito* (Comentarii asupra lui C.T., 1677), autorul denunţă din nou absolutismul monarhic şi abuzurile spaniolilor în Italia. Preia atacul cu mai multă vehemenţă în [*La pietra del paragone politico* ⟨Piatra de încercare politică, 1615⟩], adresînd italienilor îndemnul de a se uni spre a se opune mai eficace acelei stăpîniri. Acelaşi spirit contestatar şi antitradiţionalist caracterizează opera literară a lui T.B., *I Ragguagli di Parnaso* (Ştiri din Parnas, 1612). Alcătuită din 101 „ştiri", formînd o „centurie", opera a fost continuată prin publicarea, în 1613, a unei noi „centurii", iar în 1624, a apărut ed. completă a scrierii. Autorul se închipuie a fi în Parnas, pentru a culege ştiri din lumea zeilor, pe care, asemenea unui corespondent de presă, le comunică oamenilor pe pămînt. Ştirile constituie o satiră virulentă a prejudecăţilor literare şi filozofice, autorul stigmatizînd cultul fanatic al anticilor, respectul necondiţionat faţă de gîndirea lui Aristotel, cultul limbii pedant-literare şi clişeele poetice ale petrarchiştilor *(→ petrarchism)*. Scrise în anii de aspră reacţiune, imediat următori *Conciliului din Trento, lucrarea manifestă opoziţia activă a intelectualilor faţă de diferitele forme ale conformismului ideologic tutelat de principi şi de prelaţi.

BOETHIUS (Roma 480 cca—Pavia/Milano 524), demnitar la Curtea regelui ostrogot Teodoric; acuzat de trădare, şi-a scris în închisoare opera principală, în latineşte, *De consolatione Philosophiae* (Despre mîngîierea Filozofiei). Amestec de proză şi versuri, tratat de morală stoică, această scriere avea să devină un izvor de citate pentru mulţi scriitori ai evului mediu, începînd cu *Dante care-l aşază între preafericiţii aflaţi în *Paradis* (X, 124).

BOIARDO Matteo Maria (Scandiano, Reggio Emilia 1441 — Reggio Emilia 1494), nobil, unul din oamenii de Curte

Scanned with OKEN Scanner

ai lui Ercole de Este la Ferrara, ocupînd succesiv funcţia de guvernator la Modena (1480—2) şi la Reggio (1487—94). Traduce pentru uzul nobililor *Vite degli eccellenti capitani* (Vieţile căpitanilor de seamă) de Cornelius Probus şi, după o versiune latină, *Giropadia* lui Xenofon. Compune în latineşte, pentru ducele Ferrarei, *Carmina in laudibus Estensium* (Imnuri de laudă către d'Este, 1463). zece egloge reunite sub titlul care le defineşte, *Pastoralia*, şi un ciclu de *Epigrammata*, versuri corecte şi convenţionale. Principala sa operă lirică şi epică este scrisă în italiană. Iubirii pentru Antonia Caprara (1469—71) îi este închinat ciclul liric în trei cărţi reunite sub titlul *Amores*, în care este prezentă amintirea *Rimelor* lui *Petrarca şi a poeziei dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, istoria îndrăgostirii şi a momentelor ei cuprinzînd semnificaţiile pentru poet ale aventurii spirituale pe care o trăieşte şi la care se asociază, martore şi prietene, natura şi toate fiinţele ei. Opera principală a lui M.M.B., căreia acesta i se consacră din 1478, cu acordul şi aproape din însărcinarea ducelui de Ferrara, este *Orlando innamorato* (O. îndrăgostit), poem cavaleresc de lungă respiraţie, din care primele două cărţi, cuprinzînd 61 de cînturi, se tipăresc în 1482, iar a treia rămîne neterminată, întreruptă la cîntul al IX-lea. Scris în **ottave*, poemul întruneşte elementul cavaleresc, propriu ciclului carolingian, şi elementul liric-sentimental propriu romanelor lui Chrétien de Troyes. Angelica şi Orlando, cuplul îndrăgostiţilor, sînt cuprinşi în evenimentele belice ale Franţei feudale şi îmbinarea reuşită a celor două tematici proprii literaturii medievale (→ *letteratura cavalleresca)* dovedeşte detaşarea poetului renascentist faţă de o materie devenită tradiţională, dar şi capacitatea lui de a reînnoi artistic şi de a-i restitui actualitatea inclusă în orice sentiment etern omenesc. În jurul celor doi îndrăgostiţi, care se caută într-o cursă zadarnică, se află cavalerii prieteni ai lui Orlando, dar şi mulţimea duşmanilor care împresoară Parisul; sînt personajele familiare epicii cavalereşti franceze, dar şi un întreg Orient privit cu imaginaţia naivă a timpului, populat cu regi păgîni şi vrăjitoare. Se adaugă astfel epicii eroice de izvor francez elementul fantastic, marcînd contactul civilizaţiei cavalereşti cu fabulosul oriental, deşi povestea iubirii lui Orlando rămîne punctul central al aventurilor. Poemul se întrerupe cu o strofă care anunţă înaintarea de-a lungul Peninsulei a trupelor lui Carol al VIII-lea, regele Franţei (1494), care reprezintă primul semnal al apropiatelor primejdii militare ce ameninţă independenţa statelor italiene. Scris în italiană, păstrînd elemente ale graiului din Ferrara, opera denotă preocuparea vizibilă a apropierii de florentina recunoscută drept limbă literară. Poemul lui M.M.B. este mărturia unei vieţi de Curte şi totodată opera unui poet liric de delicată sensibilitate, căci dincolo de zăngănitul armelor şi armurilor străbate ecoul unei melancolii foarte moderne. Tipărit în 20 de ed. în numai cîteva decenii, *Orlando innamorato* a devenit o scriere populară, semn al unei civilizaţii împăcate şi, în sensul lui Schiller, naive, anterioară marilor rupturi provocate de Reformă. Spre sf. sec. 16, *Francesco Berni va rescrie poemul în limba literară consacrată, a Florenţei, şi, reducînd planul fantasticului la cel al realului, va repovesti aventurile cavalereşti în stil familiar, transformîndu-le în întîmplări de viaţă aproape obişnuite.

BOINE Giovanni (Finalmarina, Liguria 1887—Imperia 1917), intelectual din grupul revistei **«La Voce»*; cu o serioasă cultură filozofică, a aderat la curentul modernismului catolic. Critic literar impresionist şi scriitor angajat în problematica morală, departe de orice influenţă estetizantă, scrie paginile de meditaţie şi morală alcătuind *Discorsi militari* (Discursurile militare, 1914) şi romanul liric *Il peccato* (în vol. *Il peccato e altre cose* ⟨Păcatul şi alte lucruri, 1914⟩). § *Plausi e botte* (Aplauze şi lovituri, 1918), *La ferita non chiusa* (Rana necicatrizată, 1921)

BOITO Arrigo (Padova 1842—Milano 1918), compozitor — cunoscut prin opera *Mefistofele* (1868), şi poetul reprezentativ al boemei *(→ scapigliatura)*. Scrie

basmul în versuri *Il Re Orso* (Regele Urs, 1865), reprezentare a întronării răului în lume, prin domnia regelui Urs în Creta civilizației miceniene și într-o epocă anterioară anului o mie, astfel încît elemente luate din arheologie se alătură orînduirilor evului mediu începător; poemul oferă un mozaic erudit și compozit de reminiscențe istorice, de personaje și legende ale diferitelor popoare și culturi, reușind să fie o enormă pastișă stilistică. Sfidînd principiile realismului, pe care scapigliatura îl respinge pentru platitudinea lui burgheză, A.B. atinge, în anticonformismul lui, grotescul și **barocul*. Culegerea lirică *Il libro dei versi* (Cartea versurilor, 1877) amintește, în descriptivismul ei prețios-savant, poezia parnasienilor, ceea ce nu exclude uneori, în prezența obsesivă a morții, ecourile sensibilității romantice (poezia *A una mummia* ⟨Către o mumie⟩). Autor de librete, își extrage materia din antichitate și din **Renaștere (Semira, Nerone, Ero e Leandro, Pier Luigi Farnese, La Gioconda)*, din Shakespeare și din Goethe *(Othello, Falstaff, Amleto)*. Prozator, scrie, cu o rafinată artă a compoziției, trei povestiri: *L'alfier nero* (Stegarul negru, 1869), *Iberia* (1868) și *Il trapezio* (Trapezul, 1874) — neterminată. Tema psihologic-romantică a dualismului, în contrastele și opozițiile care împart lumea într-o luptă neîncetată, definește poetica lui expusă în poezia intitulată programatic *Dualismo*. Îi este propriu scriitorului și gustul pentru exotism. Cu A.B., opera boemei se dovedea a fi literatura unei generații problematice, care moștenise cultul idealurilor eroice pe care, cu amărăciune, le vedea părăsite și uitate.

BOITO Camillo (Roma 1836—Milano 1914), arhitect și istoric al artelor, frate cu Arrigo B.; autorul culegerii *Storielle vane* (Mici povestiri zadarnice, 1875), scurte narațiuni cu conținut macabru și fantastic, în gustul boemei *(→ scapigliatura)*. În culegerea de nuvele *Giri di un artista* (Plimbările unui artist, 1884), domină impresiile unui spirit generos, atras de spectacolul lumii, nu lipsit de capacitatea observației realiste.

§ *Il Duomo di Milano* (Domul din M., 1885), *Architettura del medioevo in Italia* (Arhitectura evului mediu în I., 1880)

BOLDONI Sigismondo (Milano 1597 cca —Pavia 1630), poet în latină și italiană; autorul poemului eroic *La caduta dei Longobardi* (Căderea longobarzilor, 1630), care adaugă tradiției epice a ciclului carolingian prezentarea mai modernă a personajelor și a faptelor lor de arme. Lectura acestui poem pare a fi avut o influență asupra lui *Manzoni, în elaborarea romanului *Logodnicii*.

BOLOGNETTI Francesco (Bologna 1520 cca—1576 cca), nobil; autorul unui amplu poem eroic, *Il Costante* (1565), povestind faptele unui străbun al său, Constantino Bolognetti, la Lepanto (1571); a mai scris poemul în trei cînturi *La cristiana vittoria marittima ottenuta al tempo di Pio V* (Victoria pe mare a creștinilor, dobîndită în vremea lui Pius al V-lea, 1572).

BOLZANI Giampietro sau **Giovanni Pietro,** zis Pierio VALERIANO (Belluno 1477—1560), literat și erudit; scrie *Dialogo della volgar lingua* (Dialog despre limba comună, 1524 cca, apărut în 1620), în care, pe urmele lui *Gian Giorgio Trissino, respinge teza extremă a toscanității exclusive a limbii literare și susține, ca și acesta, o limbă cultă, sinteză a dialectelor. Poet în latină, scrie *Amorum libri* (Cărțile iubirii) și își expune ideile despre poezie în *Studiorum conditio* (Condiția străduințelor), un tratat de poetică normativă.

§ *Contarenus sive de litteratorum infelicitate* (C. sau despre nefericirea literaților)

Bompiani, editură înființată în 1922 la Milano, de *V. Bompiani. A publicat, între altele, cunoscutele *Dizionario letterario delle opere e dei personaggi* (Dicționar literar al operelor și personajelor) și *Dizionario biografico degli autori* (Dicționar biografic al autorilor).

BOMPIANI Valentino (Ascoli Piceno 1898 —1972), editor, fondator al editurii cu același nume, autor dramatic, director al revistei «*Sipario*»; a scris *L'amante virtuosa* (Iubita virtuoasă, 1931), *Alber-*

Scanned with OKEN Scanner

tina (1945), *Paura di me* (Frica de mine, 1950), *La domenica ci si riposa* (Duminică ne odihnim, 1956). Spirit modern, sensibil la problematica morală a omului de azi, apropiat de existenţialism, V.B. este un scriitor de tipul lui Jean Paul, chiar dacă mai puţin cunoscut ca atare.

BON Francesco Augusto (Veneţia 1788—Padova, 1858), autor dramatic; imitator al lui *Goldoni, înfăţişează tipul cămătarului veneţian în trilogia *Ludro e la sua gran giornata* (L. şi ziua lui cea mare, 1832), *Il matrimonio di Ludro* (Căsătoria lui L., 1836) şi *La vecchiaia di Ludro* (Bătrîneţea lui L., 1837). Om de teatru, a expus interesante idei despre regie în scrierea teoretică *Principi d'arte drammatica rappresentativa dettati all' 'Instituto drammatico di Padova* (Principii de artă dramatică expuse la Institutul de teatru din P., 1857).

BONAMICO Lazzaro (Bassano 1479—Padova 1552), poet în latină; a compus culegerea *Carmina* (Imnuri, 1572). Admirator al lui Cicero *(→ciceronismo)*, a susţinut folosirea latinei ca limbă literară a Italiei şi astfel apare ca interlocutor în *Dialogo delle lingue*, al lui *Sperone Speroni.

BONARELLI Guidubaldo (Urbino 1563—Fano 1608), poet de Curte; autorul dramei pastorale *Filli di Sciro* (Filis din Skiros, reprezentată în 1605, publicată în 1607), care, prin maniera ei convenţional-idilică, răspundea gustului rafinat al unui public restrîns. Discuţiile ivite în legătură cu unul din personajele dramei, nimfa Celia, l-au obligat pe autor să-şi apere punctul de vedere în *Discorsi in difesa del doppio amore della sua Celia* (Discursuri întru apărarea îndoitei iubiri a C., 1612).

BONARELLI Prospero (Novellara 1588—Ancona 1659), literat, frate cu Guidubaldo B.; a înfiinţat, la Ancona, Academia dei Caliginosi. Autor al tragediei istorice *Il Solimano* (1619) şi al unor drame muzicale *(Esilio d'amore* ⟨Exil de iubire⟩), al tragicomediei *Il Medoro incoronato* (M. încoronat), şi-a expus ideile despre teatru în *Lettere in vari generi ai principi ed altri...* (Scrisori în genuri diferite către principi şi alţii..., 1636).

BONFADIO Iacopo (Gazzane, Salò 1509 — Genova 1550), istoriograf oficial al Genovei, condamnat la moarte probabil din motive politice. Scrie în latineşte analele Republicii genoveze între anii 1528—50: *Annales genovenses ab anno MDXXVIII recuperatae libertatis usque ad annum MDL* (Analele genoveze de la anul recîştigării libertăţii, 1528, pînă la anul 1550). A lăsat poezii în latină şi italiană şi un interesant epistolar.

BONGHI Ruggero (Neapole 1826—Torre del Greco 1895) participă la lupta politică împotriva regimului absolutist al Regatului şi, după 1860, funcţionează ca profesor de filozofie în oraşul natal. Exponent al moderaţilor, este autorul multor vol. privitoare la viaţa publică a Italiei în anii imediat următori Unităţii, cuprinzînd uneori şi vederi asupra oamenilor politici ai altor ţări *(Ritratti contemporanei: Cavour-Bismarck-Thiers* ⟨Portrete contemporane: C.-B.-T., 1879⟩, *Disraeli e Gladstone*, 1881*)*. Scriitor fecund şi multilateral, a înclinat spre lucrările de popularizare: *Storia dell'Europa durante la rivoluzione francese dal 1788 al 1795* (Istoria E. în timpul revoluţiei franceze de la 1788 la 1795, 1890—4). *Perché la letteratura italiana non sia popolare in Italia* (De ce oare literatura italiană nu este populară în I., 1856) cuprinde aşa-numitele *Lettere critiche* (Scrisori critice), publicate iniţial în revista *«*Lo Spettatore italiano»* şi adresate prietenului său, Celestino Bianchi. În ele se arată că literatura italiană este puţin populară în Italia, deoarece tradiţiile ei clasice şi doctrinale, ca şi limba aulică în care e scrisă, o fac inactuală şi neinteresantă pentru publicul larg. Deşi tratată sumar, problema impopularităţii literaturii italiene reflectă, în anii de pregătire a Unităţii naţionale, nevoia unei literaturi noi sau moderne, aşa cum avea să ceară şi *De Sanctis.

BONICHI Bindo (Siena: 1260 cca—1338), negustor bogat, cu înalte funcţii în Comună; poet glumeţ *(→ poeti giocosi)*, din grupul realiştilor toscani, se adre-

sează în versurile sale concetăţenilor, îndemnîndu-i să dobîndească virtuţile cetăţeneşti.

BONSANTI Alessandro (Florenţa 1904—), scriitor; a întemeiat revista *« *Letteratura* », a fost codirector la *« *Solaria* » şi împreună cu *Arturo Loria a creat « *Il Mondo* ». Narator, a început cu *La serva amorosa* (Sluga iubitoare, 1929) şi *I capricci dell'Adriana* (Capriciile A., 1934), povestiri evocînd atmosfera Florenţei guvernate de marele duce de Toscana. Cu *Racconto militare* (Povestire militară, 1934), autorul trăieşte în prezent, dar povestirea se desfăşoară în alt registru decît al timpului obiectiv, într-o lume dominată de trăirea subiectivă a acestuia. În opere mai recente, gustul iniţial al introspecţiei îl apropie pe scriitor de maniera lui *Italo Svevo şi a lui Proust (*La vipera e il toro* ⟨Vipera şi taurul, 1955⟩, *I cavalli di bronzo* ⟨Caii de bronz, 1956⟩). În *La nuova stazione di Firenze* (Noua gară a Florenţei, 1965), materia autobiografică este punct de plecare pentru o emoţionantă evocare a trecutului.

§ *Introduzione al gran viaggio* (Introducere la marea călătorie, 1944), *La buca di San Colombano* (Gaura sf. C., 1964; I *Caffèconcerto*, II *Passioni senili* ⟨Pasiuni senile⟩, III *La gardenia appassita* ⟨Gardenia ofilită⟩, IV *Apologia dell'innocenza* ⟨Apologia nevinovăţiei⟩), *Teatro domestico* (Teatru domestic, 1970)

BONTEMPELLI Massimo (Como 1878—Roma 1960) a debutat ca poet liric cu preferinţe pentru formele metrice fixe (*Egloghe*, 1904; *Verseggiando* ⟨Compunînd versuri, 1905⟩, *Odi siciliane* ⟨Ode siciliene, 1906⟩, *Odi* ⟨Ode, 1910⟩). A întemeiat împreună cu *Curzio Malaparte revista *« *Novecento* » şi a expus, sub titlul *Novecentismo letterario* (1931), o poetică de avangardă, aşa-numitul *novecentismo* sau arta secolului al XX-lea. Despre mişcarea respectivă, a scris mai tîrziu *L'avventura novecentista* (Aventura critică a secolului al XX-lea, 1938). Autor al unor preţuite studii literare şi de istorie a muzicii (*Pirandello, Leopardi, D'Annunzio*, 1938; *Verga, l'Aretino, Scarlatti, Verdi*, 1941), M.B. a propus împotriva tradiţiilor academice, dar şi a **verismului* şi a estetismului, aşa-numitul realism magic care, evitînd oglindirea plată a lumii obiective, trebuia să facă din opera de artă rodul invenţiei totale: mit, fabulă, poveste. În ciclurile narative *La vita intensa* (Viaţa intensă, 1920) şi *La vita operosa* (Viaţa activă, 1921), întîlnim alegorii critice, întîmplări extraordinare semnificînd ironic sau satiric tarele civilizaţiei moderne şi ale spiritului frustrat în esenţa lui. Cu *La scacchiera davanti allo specchio* (Tabla de şah în faţa oglinzii, 1922), M.B. scrie o naraţiune fantastică cu substrat moralist. Romanele ulterioare ilustrează realismul magic, adică acţiunea fantastic-metaforică prin care arta îşi îndeplineşte funcţia ei mediatoare, finalitatea ei filozofică. Romanele cele mai caracteristice pentru ilustrarea acestui realism sînt *Il figlio di due madri* (Fiul a două mame, 1929), *Vita e morte di Adria e dei suoi figli* (Viaţa şi moartea A. şi a copiilor ei, 1930), *La Famiglia del fabbro* (Familia fierarului, 1932) şi *Gente nel tempo* (Oameni în timp, 1937). În ele, acţiunea extraordinară semnifică fie o situaţie existenţială, teama de moarte şi încercarea deşartă de a se sustrage acesteia, fie o atitudine fundamentală a omului. Dezvoltarea fantastică a acţiunii, izvorînd dintr-un caz limită, o întîmplare absurdă constituie caracterul demonstrativ al acestor romane-fabule, în care autorul dovedeşte o tehnică admirabilă în dozarea efectului. Dar jocul combinaţiilor şi absurdul hazardului nu sînt gratuite, ele avînd rolul de a semnifica în economia povestirii tocmai acea raţionalitate a realului pe care nu o cunoaştem, pe care uneori o bănuim şi care, odată descoperită, ne îngrozeşte, *Oameni în timp* fiind, în acest sens, opera cea mai izbutită a lui M.B. Scriitor anticipînd prin construcţia epică metaforică o bună parte din actuala literatură a absurdului, spirit deschis noului, format în rigoarea **clasicismului* şi păstrînd din acesta severitatea stilistică, M.B. marchează voinţa de modernitate a culturii italiene, rebeliunea sa novecentistă neînsemnînd însă nici individualismul veleitar al lui *Papini nici ideologia

Scanned with OKEN Scanner

politic-reacţionară a **futurismului*. Autor dramatic, M.B. a dat, în cea mai cunoscută din piesele sale, *Nostra Dea* (Zeiţa noastră), o operă modernă şi scînteietoare. A mai scris, în genul dramatic, *Costanza* (1905), *La Piccola* (Micuţa, 1916), *Cenerentola* (Cenuşăreasa, 1947), *Venezia salvata* (1947). Privit în perspectiva trecutului scriitorul reia exemplul altor neconformişti iluştri ai literaturii italiene, de la un *Burchiello la un *Berni, de la burleşti *(→ poeti giocosi)* la macaronici *(→ letteratura maccheronica)*, ilustrînd aceeaşi repetată tentaţie a modernului care izbucneşte periodic în istoria acestei culturi.

§ *Eva ultima* (1923), *La donna dei miei sogni e altre storie d'oggi* (Femeia visurilor mele şi alte întîmplări de azi, 1926), *Mia vita, morte e miracoli* (Viaţa, moartea şi miracolele mele, 1931), *Racconti di una giornata* (Povestiri dintr-o zi, 1932), *Galleria degli schiavi* (Galeria sclavilor, 1934), *Giro del sole* (Rotirea soarelui, 1941), *L'Acqua* (Apa, 1954), *Le notti* (Nopţile, 1945), *L'amante fedele* (Iubitul fidel, 1953)

BONVESIN DA (LA) RIVA (Milano: 1240 cca—1315 cca), poet didactic-moralist; scrie în dialectul lombard, înfăţişînd moravuri ale timpului, poemul în versuri, cu titlul în latină, *De quinquaginta curialitatibus ad mensam* (Despre cele cincizeci de forme ale politeţei la masă) şi traduce opera anonimă *Disticha Catonis* (Distihurile lui Caton), culegere din regulile de comportare în societate. I se atribuie o vestită istorie a Milanului, publicată abia în 1895, *De magnalibus urbis Mediolani* (Despre măreţiile oraşului M., 1288), care ar fi astfel opera sa de frunte. Profesor, avînd şcoala sa proprie, scrie tratatul *De vita scholastica* (Despre viaţa şcolărească), conţinînd sfaturi către maeştri şi elevi. *Libro delle tre scritture* (Cartea despre cele trei scrieri) care imaginează în peste 3 000 de versuri infernul, purgatoriul şi paradisul, poate fi considerat un izvor al *Divinei Comedii* a lui *Dante. Mai multe dialoguri — dezbateri, ca *De mensibus* (Despre lunile anului) şi *Disputatio rosae cum viola* (Disputa trandafirului cu vioreaua), manifestă opţiunea morală a poetului: preferînd de pildă vioreaua modestă, trandafirului mîndru.

BORGESE Giuseppe Antonio (Polizzi Generosa, Palermo 1882—Florenţa 1952), istoric şi critic literar, romancier, militant antifascist; s-a stabilit în S.U.A. (1935), ca profesor la Universitatea din Columbia. A doua sa soţie a fost Erika Mann, fiica cea mai tînără a lui Thomas Mann. În *Storia della critica romantica in Italia* (Istoria criticii romantice în I., 1909), G.A.B. a dat cea dintîi privire de ansamblu asupra poeticii **romantismului* de la *Ugo Foscolo pînă la *De Sanctis. Într-o serie de trei vol., intitulate *La vita e il libro* (Viaţa şi cartea, 1910—3), a adunat studii şi eseuri asupra scriitorilor moderni. Într-o scriere de sinteză, *Il senso della letteratura italiana* (Sensul literaturii italiene, 1931), a indicat locul acestei literaturi în tipologia literaturilor europene, definind-o prin anumite constante: aulicul şi hieraticul, atemporalul şi clasicul. Narator, este autorul mai multor vol. de nuvele şi a două romane: *Rubè* (1921) şi *I vivi e i morti* (Morţii şi vii, 1923). Apărut în ajunul venirii la putere a lui Mussolini, *Rubè*, care marchează, odată cu opera lui *Federigo Tozzi, restaurarea tradiţiei epicii în cultura italiană contemporană, este romanul unui intelectual care, întors de pe front şi prins în ciocnirile de idei şi atitudini ale acelei agitate perioade postbelice, nu izbuteşte să opteze pentru o poziţie fermă; dezorientat, moare în cursul unei demonstraţii în care se rătăcise luat de mulţime, fără a şti alături de cine păşeşte. *Rubè* este între puţinele romane care pot servi drept document al acestui moment istoric de răscruce, în care incertitudinile şi ezitările intelectualilor au facilitat instaurarea fascismului. În timpul exilului său voluntar, G.A.B. a publicat în «*Europe*» mai multe „Scrisori către Mussolini" *(Lettres à M.*, 1936). Reîntors în patrie după căderea regimului, publică *La marcia di Golia* (Marşul lui Goliat), o istorie a intelectualilor sub fascism, în care resentimentul personal întunecă de mai multe ori privirea de ansamblu asupra faptelor expuse.

Scanned with OKEN Scanner

BORGESE FRESCHI Maria (Florenţa 1881—Milano 1947), poetă de o mare puritate, prima soţie a lui Giuseppe Antonio B.; a debutat cu *I canti dell'alba e della sera* (Cîntecele zorilor şi ale serii, 1909), sub pseudonimul Erinni, urmat de *La collana di asfodeli* (Colierul de asfodele, 1933). Prozatoare cu *Le meraviglie crescono nell'orto* (Minunile cresc în grădina de zarzavaturi, 1932), M.F.B. este şi autoarea unor studii de istorie literară, privind mai ales locul femeilor în viaţa scriitorilor şi aportul lor la cultură: *La contessa Lara* (1930) şi *L'appassionata di Byron* (Adoratoarea lui B., 1949) — corespondenţa poetului englez cu contesa Guiccioli.

BORGHESI Diomede (Siena: 1539/40—98), poet cu o viaţă aventuroasă; ocupă la Siena prima catedră de limba italiană (1588) şi este cunoscut ca autor a trei discursuri universitare: *Lettere discorsive* (1584).

§ *Trattato di lingua toscana* (Tratat de limbă toscană — neterminat)

BORGHINI Vincenzio (Florenţa: 1515—80), literat, unul dintre primii dantologi. Împotriva admiratorilor fanatici ai *Poeticii* lui Aristotel, susţine poetica *Divinei Comedii*, justificînd neconcordanţele ei cu regulile epopeii clasice. În *La Ruscelleide* (Epopeea lui Ruscelli), reia apărarea lui *Dante răspunzînd lui Gerolamo Ruscelli, care făcuse observaţii critice asupra limbii poetului *(Del modo di comporre in versi nella lingua italiana* ⟨Despre felul de a compune versuri în limba italiană, 1558⟩*)*. Publică o ed. expurgată a operei lui *Boccaccio (1573), la care adaugă o serie de *Annotazioni e discorsi sopra alcuni luoghi del Decamerone* (Adnotări şi discursuri asupra unor puncte din „Decameron"). Expune problemele legate de editarea textelor literare în *Lettera intorno a' manoscritti* (Scrisoare cu privire la manuscrise) şi cîteva fragmente dintr-o istorie a Florenţei, sub titlul *Discorsi storici* (Discursuri istorice).

BORGO Tobia dal → Basinio BASINI

BORGOGNONI Adolfo (Corropoli, Teramo 1840—Pavia 1893), poet liric, epigon al lui *Carducci; publică *Fiori, fronde e stecchi* (Flori, frunze şi nuiele, 1863), apoi *Rime e versi* (1886). Istoric literar, aparţine generaţiei erudite a pozitiviştilor prin *Il sepolcro di Dante* (Mormîntul lui D., 1865), *Studi di erudizione e d'arte* (Studii de erudiţie şi artă, 1877—8), *Studi di letteratura storica* (Studii de literatură istorică, 1891).

BORSA Matteo (Mantova: 1752—98), medic şi literat; în *Del gusto presente in letteratura italiana* (Despre gustul prezent în literatura italiană, 1784), constatînd corupţia gustului artistic în vremea sa, propune ca model absolut operele neoclasicismului. Alte scrieri, ca *Il patriottismo* sau *Della fantasia*, nu se deosebesc de operele moraliste sau de teorie literară ale timpului. Autor dramatic, anunţîndu-l pe *Alfieri, scrie tragediile *Agamennone* (Agamemnon) şi *Clitennestra*.

BORSI Giosuè (Livorno 1888—Zagora, Gorizia 1915), ziarist şi poet, publică, după modelul lui *Carducci, culegerile de versuri cu titluri latine *Primus Fons* (Primul izvor, 1907) şi *Scruta obsoleta* (Haine banale, 1910). Deşi format într-un mediu laic, de cultură clasică, trece printr-o profundă criză spirituală încheiată prin convertirea la practica religioasă. Confesiunea acestui proces sufletesc, adresată în parte logodnicei sale Giulia, este cuprinsă în scrierile postume: *Testamento spirituale* (1915), *Colloqui scritti al fronte* (Convorbiri scrise pe front, 1916), *Ultimi colloqui* (Ultimele convorbiri, 1919), *Confessioni a Giulia* (Mărturisiri către G., 1920).

BORSIERI Pietro (Milano 1786—Belgirate 1852), poet şi literat din prima generaţie a romanticilor, participant la conspiraţiile carbonarilor (1820—1); arestat (1822) şi condamnat la închisoare grea în fortăreaţa de la Spielberg (1824), este eliberat după 13 ani, cu condiţia de a se exila în America. Revine în patrie în 1840. Este autorul tragediei *Tasso*, păstrată fragmentar. Luînd poziţie faţă de părerile d-nei de *Staël despre cultura italiană, publică *Avventure letterarie d'un giorno o Consigli di un galantuomo a vari*

Scanned with OKEN Scanner

scrittori (Aventurile literare ale unei zile sau Sfaturile unui om de lume către diferiţi scriitori, 1816), socotit primul manifest al **romantismului* italian. Sarcastic faţă de scrisul pedant şi gratuit, P.B. este de acord cu observaţiile critice ale d-nei de Staël şi susţine la rîndul său necesitatea unei literaturi noi, care „să fie de folos culturii celor mulţi". Receptiv faţă de genurile literare noi, îi îndeamnă pe scriitori către romanul istoric, subliniind interesul pe care evul mediu îl poate prezenta pentru contemporani.

BOSCHINI Marco (Veneţia: 1613—78), pictor mediocru, critic de artă, versificator în dialectul veneţian; scrie *La Carta del navegar pittoresco* (Harta navigării pitoreşti, 1660), îndreptar în formă de dialog, în care un profesor îşi călăuzeşte interlocutorul pe „marea picturii veneţiene". Boschini este şi autorul unui ghid al monumentelor de artă ale oraşului natal: *Le minere della pittura veneziana* (Comorile picturii veneţiene, 1664).

BOSCO Umberto (Catanzaro 1900—), istoric literar de formaţie erudit-pozitivistă; a publicat studii privind **Renaşterea* şi sec. 19. A colaborat la numeroase reviste, între care «*Leonardo*» şi *«*La Nuova Antologia*», conduce colectivul de elaborare a unui *Repertorio bibliografico della letteratura italiana* (Repertoriul bibliografic al literaturii italiene), în curs de publicare cu începere din anul 1953.

§ *Aspetti del romanticismo italiano* (Aspecte ale romantismului italian, 1942), *Petrarca* (1946), *La poesia di G. Garducci* (1947), *Letteratura italiana dell' Ottocento* (Literatura italiană în secolul al XIX-lea, 1954), *L'Inferno* (1955), *Il Paradiso* (1958), *Titanismo e pietà in G. Leopardi* (Titanism şi milă în G.L., 1954), *Realismo romantico* (Realism romantic, 1959), *Dante vicino* (D. apropiat nouă, 1966), *Dante, La vita e le opere* (D. Viaţa şi operele, 1966), *Saggi sul Rinascimento italiano* (Studii asupra Renaşterii italiene, 1970), *Pagine calabresi* (Pagini calabreze, 1975), *Recupero e interpretazioni della Stilnovo nel „Purgatorio"* (Recuperarea şi modul de a interpreta dulcele stil nou în „Purgatoriu" 1976), *Dante e la novellistica tradizionale* (D. şi nuvelistica tradiţională, 1977)

BOSCOVICH Ruggero Giuseppe (Ragusa, Dalmaţia 1711—Milano 1787), literat şi savant; a înfiinţat Observatorul astronomic de la Milano. Stabilit mulţi ani la Paris, unde se bucură de protecţia regelui, este autorul unei importante relatări de călătorie, *Giornale d'un viaggio da Costantinopoli in Polonia* (Jurnalul unei călătorii de la C. în P., 1784), conţinînd date despre cercetările sale arheologice la Troia. Poemul didactic în versuri *De solis ac lunae defectibus* (Despre defectele soarelui şi ale lunii, 1760) aparţine literaturii iluministe.

BOSONE DA GUBBIO [Bosone de' RAFFAELLI] (Gubbio, Umbria a 2-a jum. a sec. 13— post 1349), nobil ghibelin; autorul cîtorva **sonete* şi a două **capitoli* despre *Dante şi opera sa. I se atribuie, cu multă nesiguranţă, poemul neterminat *L'avventuroso siciliano* (Aventurosul sicilian). S-a considerat, un timp, că *Petrarca i-ar fi dedicat cantona *(*canzone) Spirto gentil.*

BOTTA Carlo (San Giorgio Canavese, Piemont 1766—Paris 1837), medic în trupele lui Napoleon, discipol al iacobinilor; exilat (1794) în Elveţia şi Franţa, publică *Proposta ai lombardi di una maniera di governo libero* (Propunere adresată lombarzilor pentru un tip de guvernare liberă, 1797), în care arată că ideile Revoluţiei franceze trebuie adaptate condiţiilor particulare ale Italiei. Atitudinea critică faţă de comportarea autorităţilor franceze în Italia îl îndeamnă să iscălească, în 1799, un protest al patrioţilor adresat Consiliului celor 500. Ca istoric, scrie *Storia della guerra dell' indipendenza degli Stati Uniti d'America* (Istorie a războiului de neatîrnare al S.U.A., 1809) şi *Storia d'Italia dal 1789 al 1814* (Istoria I. din 1789 pînă la 1814, 1824), în care discută consecinţele perioadei napoleoniene pentru Italia, şi *Storia d'Italia continuata da quella del Guicciardini fino al 1789* (Istoria I. continuată de la cea a lui G. pînă în 1789, 1832). În problemele limbii literare, se dovedeşte a fi, într-o serie de scrisori publicate în 1810, un adversar al influenţei franceze, **purismul* marcînd la el reacţia de spirit naţional faţă de prezenţa trupelor lui Napoleon în Italia-

«Botteghe oscure» (1948—59), revistă semestrială, publicată la Roma, sub conducerea Margueritei Caetani; deschisă spre literatura națională și străină postbelică.

BOUHOURS Dominique (Paris: 1628—1702), autorul dialogului *Manière de bien penser dans les ouvrages de l'esprit* (Felul de a gîndi corect în operele de spirit, 1687), cuprinzînd observații severe asupra poeziei lirice italiene și, în speță, asupra poeziei manieriste a lui *G.B. Marino și a discipolilor săi. Incluzînd în critica sa limba italiană însăși, autorul îi neagă acesteia capacitatea expresiei poetice. Observațiile lui D.B., care se înscriu în cuprinsul poeticii raționaliste a clasicismului francez, au provocat răspunsul polemic al lui *Gian Giuseppe Felice Orsi. Au răspuns, de asemenea, acceptînd critica **manierismului*, dar respingînd observațiile extinse asupra poeziei italiene în totalitatea ei, o serie de alți literați, ca *Eustachio Manfredi, totalitatea scrierilor apărute cu acest prilej fiind reunită în două vol. (1735). Polemica manifesta în cele două concepții asupra poeziei un contrast ideologic, semn al etapei de dezvoltare diferite, politică și socială, a Italiei și Franței. Polemica Bouhours-Orsi marchează, pe de o parte, tradiția poetică italiană a unei poezii distante față de realul anecdotic și faptic și neconcordanța ei cu cerințele culturii burgheze, precum era cultura sec. 17 francez pentru care arta trebuie să însemne, didactic-raționalist, comunicarea frumosului util, izvor al nobilelor exemple morale. În ciocnirea dintre **clasicismul* italian și clasicismul francez, cel dintîi apăra cauza poeziei absolute, pe urmele dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, iar celălalt susținea poezia didactic-utilitară, necesară unei societăți în plină ascensiune economic-politică.

BRACCIOLINI Francesco (Pistoia: 1566—1644), literat; protejat între alții de cardinalul *Maffeo Barberini, viitor papă, căruia îi închină poemul *Elezione di Urbano VIII* (Alegerea lui U. al VIII-lea, 1628). Inspirîndu-se din *Orlando furioso* (cînturile XVII și XVIII) de *Ariosto, scrie tragedia *Evandro*, iar din antichitatea greacă, tragediile *Arpalice* și *Pentesilea*. Poet pastoral în *Amoroso sdegno* (Supărarea din dragoste, 1602), amintind *Aminta* lui *Torquato Tasso, este și scriitor epic în poemul religios *Della Croce riacquistata* (Despre crucea redobîndită, 1618). Opera sa cea mai însemnată în acest gen este poemul eroic-comic *Lo scherno degli dei* (Batjocura zeilor, 1618), o parodie de tendință antibarocă. În genul poemului epic-istoric, F.B. a scris *Bulgheria (*sau *Bulgaria) convertita* (B. convertită, 1637) și *Roccella espugnata* (La Rochelle cucerită, 1630). Conformîndu-se el însuși gustului prețios, a repovestit, în schema basmelor mitologice marine, istoria lui Hero și Leandru *(Ero e Leandro* 1630*)*.

BRACCIOLINI Poggio (Terranova, Valdarno 1380—Florența 1459), umanist; studiază un timp la Bologna dar fiind prea sărac, își întrerupe învățătura și transcrie manuscrise vechi pentru *Lino Coluccio Salutati. Continuă această muncă la Roma, în serviciul Curții papale și, călător neobosit în Italia și în alte țări, descoperă în vechi biblioteci mănăstirești o sumă de codice manuscrise *(Pro Roscio Amerino, Pro Murena)*, discursuri necunoscute ale lui Cicero (1415), opere de Quintilian (1416), de Lucrețiu, precum și *Sylvaele* lui Statiu (1417). Susținător al regimului republican, se dovedește într-o celebră polemică (1435) adversarul lui *Guarino Veronese și apologetul puterii principilor, în speță al autorității familiei de Este. Este prezent la Conciliul din Constanța (1415) care condamnă doctrina lui Hus și ascultă cu admirație cuvintele lui Hieronim de Praga, despre care vorbește într-o epistolă celebră. Adversar al moravurilor generate de viață monastică, scrie pamfletul *Contra hypocritas* (Împotriva ipocriților, 1447—8) în spiritul gîndirii laice a **Renașterii*. Laudă plăcerile naturale într-o epistolă care descrie spiritual scene de viață văzute la Baden-Baden. Problemele timpului său le găsim discutate în dialogurile (1440—50) *De nobilitate* (Despre noblețe), *De infelicitate principum* (Despre nefericirea principilor) și *De varietate fortunae* (Despre schimbările soar-

Scanned with OKEN Scanner

tei). În acesta din urmă, descrierea ruinelor Romei generează un sentiment aproape modern al vremelniciei timpurilor. Spirit tolerant, ușor înclinat spre libertinism, este în culegerea de *Facetiae* (Snoave) un povestitor plăcut, care-și culege întîmplările din propriile amintiri și experiențe de înalt funcționar al Curții din Roma. Ca istoric, P.B. scrie *Historia Florentina*, relatare a evenimentelor începînd cu anul 1350, pînă la data la care se oprise *Istoria* lui *Leonardo Bruni; rămasă neterminată, tradusă în italiană de fiul său Iacopo, aceasta este o operă caracteristică pentru istoriografia Renașterii. Într-o altă scriere istorică, *Historia tripartita disceptativa convivalis* (Istoria critică în trei părți expusă la un ospăț, 1451), P.B. vorbește despre existența „la sarmații din Nord" a unei „colonii" rămase de la Traian, „care și acum, în atîta barbarie, vorbește limba latină de la italieni". Indicînd astfel existența poporului român, el este cel dintîi istoric care afirmă latinitatea limbii române: „Ei (coloniștii, rămași de la Traian — n.n.) spun ochi, deget, mînă, pîine și multe alte cuvinte din care rezultă că toți coloniștii lăsați acolo coboară din latini și că acea colonie vorbește limba latină" *(Oculum dicunt, digitum, manum, panem, multaque alia quibus apparet ab Latinis, qui coloni ibidem relicti fuerunt, manasse eamque coloniam fuisse latino sermone usam).*

BRACCO Roberto (Neapole 1862—Sorrento 1943), autor dramatic; scrie piese într-un act, imitate după așa-numitele comedii de salon: *Infedele* (Infidel, 1894) etc., piese veriste *(→verism) Una donna* (O femeie, 1892), *Don Pietro Caruso* (1895), *Sperduti nel buio* (Pierduți în întuneric, 1901), aceasta din urmă fiind, mai mult decît celelalte, o operă melodramatică, apropiată ca gen de scenariile vechilor filme mute. Într-o etapă următoare, R.B. încearcă să scrie drame de idei, de gust decadent pentru stări și personaje morbide: *La piccola fonte* (Micul izvor, 1905), *Il piccolo santo* (Micul sfînt, 1910) ș.a.

BRAGAGLIA Anton Giulio [Giovanni MIRACOLO], (Frosinone 1890—Roma 1960), scriitor și regizor; în tinerețe adept al **futurismului*, a înființat Teatro degli indipendenti (1921—30), teatru de avangardă, și și-a expus ideile în *Del teatro teatrale, ossia del teatro* (Despre teatrul teatral sau despre teatru, 1929). Cu privire la istoria teatrului italian, a scris *La Commedia dell'arte* (1943) și *Le maschere romane* (Măștile în teatrul roman, 1951).

BRANCA Vittore (Savona 1913—), secretar al Asociației Internaționale pentru studiile de limba și literatura italiană; a înființat împreună cu *Piero Calamandrei revista *«*Il Ponte*». Istoric literar de formație filologică, conduce publicarea primei ed. complete a operelor lui *Boccaccio (inclusiv a celor latine) și scrie, asupra acestuia, *Linee di una storia della critica al Decameron con bibliografia boccaccesca* (Liniile unei istorii a criticii „Decameronului" cu o bibliografie asupra lui Boccaccio, 1939) și *Boccaccio medioevale* (1956). A publicat, de asemenea, importante ed. critice din opera lui *Ermolao Barbaro și *Ippolito Nievo. Animator al schimburilor de cultură între Italia și alte țări, este secretarul general al Fundației Cini (Veneția).

§ *Emilio de Marchi* (1946), *Alfieri e la ricerca dello stile* (A. și căutarea stilului 1946), *Tradizione delle opere di Giovanni Boccaccio* (Tradiția operelor lui G.B., 1958), *L'incompiuta seconda centuria dei „Miscelanea" di A. Poliziano* (Cea de a doua culegere de o sută de compoziții din „Miscelaneea" lui A.P. 1962), *S. Ciampi in Polonia e la biblioteca Czartoryski* (S.C. în P. și biblioteca C., 1970)

BRANCATI Vitaliano (Pachino, Sicilia 1907—Torino 1954), narator și autor dramatic. Stabilit un timp la Roma, se apropie în cele din urmă de cercurile antifasciste. A scris romanul *Gli anni perduti* (Anii pierduți, 1934, apărut în 1941), satiră a atmosferei din timpul dictaturii lui Mussolini. Îndreptate spre aceeași critică sînt comediile *Don Giovanni involontario* (Don Juan fără voie) și *Le trombe di Eustachio* (Trompele lui Eustache), aceasta din urmă folosind modalitatea indirectă a fabulei; plasată în trecutul de

opresiune absolutistă a Restaurației, acțiunea înfățișa în personajul lui Eustachio, pe spionul tiranului, ale cărui urechi, lungi ca niște trompe, captau cele mai ascunse șoapte ale adversarilor, luptători pentru libertate. Reprezentarea celor două comedii a fost curînd oprită. Romanul *Don Giovanni in Sicilia* (Don Juan în S., 1942), satiră a fanfaronadei și megalomaniei caracteristice regimului, îi înfățișează pe notabilii politici ai provinciei, grosolani și ignoranți. Scrise în aceiași ani, dar publicate după eliberarea Italiei (1945), nuvelele din vol. *Il vecchio con gli stivali* (Bătrînul cu cizmele), sînt, la rîndul lor, o critică a constrîngerilor impuse de fascism. În anii imediat următori războiului, V.B. reia, cu *I fascisti invecchiano* (Fasciștii îmbătrînesc, 1946) și mai ales cu *Il bell'Antonio* (Frumosul A, 1949), narațiunea burlescă, înfățișînd o Sicilie plină de vestigii feudale, căreia regimul de opresiune îi adăugase gustul puterii și practica delațiunii, personajele atingînd ridicolul grotesc și caricatural. În tabloul aristocrației meridionale, vlăguite de viciu și inerție, V.B. contopea într-o egală privire satirică inepția și lașitatea politică, aplecarea spre erotism și gustul plăcerilor. În ultimul roman — neterminat, *Paolo il Caldo* (Paul cel Fierbinte, 1955), gustul aventurii erotice devine o obsesie, dînd personajului o trăsătură aproape patologică și vieții lui o incurabilă tristețe. Brancati aborda astfel romanul de analiză psihologică, coborînd pînă la zonele ascunse unde viciul nu mai este trăsătura unei comportări sociale, ci semnul unui tragic existențial. Paralel cu această satiră grotescă a provinciei, V.B. denunță noile constrîngeri, acelea ale democrației creștine, scriind pamfletul politic *Ritorno alla censura* (Întoarcerea la cenzură, 1952). În comediile *Raffaele* (1948), *Una donna di casa* (O femeie de casă) și *La governante* (Guvernanta), el constată cu amărăciune prezența în societatea italiană a foștilor „ierarhi", a slujbașilor vechiului regim, care „îmbătrînesc", dar întreține în jurul lor o periculoasă nostalgie a trecutului.

BRANDA Paolo Onofrio (Milano: 1710—76), profesor de retorică; a publicat *Dialoghi della lingua toscana* (Dialoguri despre limba toscană, 1759—60), care conțin observații critice la adresa milanezilor, a obiceiurilor și a graiului lor. I-a răspuns fostul său școlar, *Giuseppe Parini cu o scrisoare deschisă, arătînd virtuțiile expresive ale dialectelor, în speță ale graiului milanez.

BREME Ludovico Arborio Gattinara di (Torino: 1780—1820), literat din cercul revistei *«*Il Conciliatore*», oaspete al d-nei de *Staël, la Coppet. A scris dramele *Ida* (1815), *Ernestina* și romanul *Il romitorio di Sant'Ida* (Schitul sf. Ida). Ca scriitor politic, i se atribuie pamfletul anonim *La censure autrichienne pour l'Italie* (Cenzura austriacă destinată I.), referitor la suprimarea recentă a «*Conciliatorului*». În **questione della lingua*, a publicat patru articole în «*Il Conciliatore*» (1818) pe marginea operei lui *Vincenzo Monti și *Propuneri* relative la *Vocabularul* *Accademiei della Crusca. Breme susține aici necesitatea înnoirii și îmbogățirii limbii literare în raport cu progresul ideilor și cu toate schimbările apărute în lume. În polemica **romantismului*, se alătură d-nei de Staël, publicînd articolul *Intorno all'ingiustizia di alcuni giudizi letterari italiani* (Cu privire la netemeinicia unor judecăți literare italiene), unde constată rămînerea în urmă a literaturii italiene față de celelalte literaturi moderne; „pentru a renaște, Italia are nevoie să cunoască imensul adevăr care strălucește în Europa", spune el. În alte două articole, apărute inițial în revista «*Lo spettatore italiano*» reunite apoi în opusculul intitulat „*Il Giaurro*", *frammento di novella turca, scritto da Lord Byron e recato dall'inglese in versi italiani da Pellegrino Rossi* („Ghiaurul", fragment dintr-o nuvelă turcească scrisă de lordul B. și tradusă din englezește în versuri italienești, de P.E., 1818), el admiră micul poem al lui Byron și susține, prin exemplul lui, superioritatea creației romantice. Pe urmele vechii polemici dintre antici și moderni, afirmă nu superioritatea absolută a acestora din urmă, ci eficacitatea artistică superioară a procedeelor lor poetice și respinge, în conse-

Scanned with OKEN Scanner

cinţă „miraculosul păgîn", inautentic într-o creaţie modernă.

BRESCIANI Antonio (Ala del Trentino 1798—Roma 1862), autorul romanului istoric *L'Ebreo di Verona* (Evreul din V., 1859), care a provocat critica severă a lui *De Sanctis în unul din studiile sale critice *(Saggi critici)*, pentru că difuzează ideile unui clericalism înapoiat. Spirit retrograd, adversar al ideologiei **Risorgimentului*, A.B. scrie *Dialoghi sul risorgimento del paganesimo in Italia nel 1849* (Dialoguri asupra reînvierii păgînismului în I. în 1849, 1853). În **questione della lingua*, este adeptul **purismului*, discipol al lui *Antonio Cèsari, dar adaugă admiraţiei pentru limba literară arhaizantă o bună cunoaştere a dialectului toscan vorbit *(Dialoghi sopra alcune voci toscane di arti e mestieri e cose domestiche* ⟨Dialoguri asupra cîtorva cuvinte toscane privind artele şi meseriile, precum şi lucrurile casnice, 1839⟩*)*. → *brescianesimo*

brescianesimo (brescianism), termen prezent în studiul lui *De Sanctis „*L'Ebreo di Verona" del padre Bresciani* şi preluat de *Antonio Gramsci în însemnările sale din închisoare; defineşte poziţia scriitorilor care, de la **Risorgimento* încoace, au continuat să reprezinte ideologia retrogradă, de spirit clerical-iezuit. Gramsci citează între „nepoţeii părintelui Bresciani" pe unii dintre contemporanii săi, publicişti de succes ca *Ugo Ojetti, naratori foarte citiţi, ca *Alfredo Panzini sau scriitori contradictorii, ca *Giovanni Papini. Categorie critică şi politic-filozofică, b. desemnează astfel, între cele două războaie, conformismul literaturii pretins neangajate şi, ca atare, iezuitismul sau justificarea cazuistică a indiferentismului politic.

BREVIO Giovanni (Veneţia sec. 16), scriitor mediocru; a publicat, între nuvelele din vol. *Rime con alcune prose* (Rime şi cîteva proze, 1545), povestea despre arhidiavolul Belfagor, pe care *Machiavelli o ilustrase anterior scriind *Belfagor Arcidiavolo.*

BRIGNOLE SALE Anton Giulio (Genova: 1605—62), scriitor epic; autor a două romane: *Maria Maddalena peccatrice e convertita* (1636) şi *Istoria spagnuola o il Celidoro* (Istoria spaniolă sau C., 1640—6), primul luat din istoria sacră, celălalt din ficţiunea la modă a aventurilor galante. Opera sa principală este ciclul de nuvele *Le instabilità dell'ingegno* (Nestatorniciile minţii, 1635) unde, amintind cadrul fix al *Decameronului* lui *Boccaccio, patru tinere şi patru tineri îşi povestesc, timp de opt zile, întîmplări de cele mai multe ori tragice, grupul lor reconstituind în mic ceva din societatea nobiliară contemporană.

BROC(C)ARDO Antonio (Veneţia—1531), poet petrarchist *(→ petrarchism)*; are doar o uşoară notă de autenticitate care-l ridică deasupra altor imitatori ai curentului; poeziile sale au apărut postum, sub titlul *Rime* (1538).

BROCCHI Virgilio (Orvinio, Rieti 1876—Nervi 1961), scriitor; foarte citit de publicul mijlociu, descrie, în ciclul romanesc *Il figliuol dell'uomo* (Fiul omului, 4 vol., 1921—38) mica burghezie a Lombardiei. Continuator al lui *Antonio Fogazzaro în încercarea de a prezenta o lume a timpului său, este un romancier de lectură agreabilă, dar nu mai mult. Istoricii literari îl aşază în linia unui aşa-numit romantism lombard, care coincide în fapt cu realismul minor, sentimental şi psihologist.

§ *Le ombre del vespero* (Umbrele amurgului, 1901), *Le aquile* (Vulturii, 1906), *Miti* (1918), *Netty* (1924), *L'ansia dell'eterno* (Dorinţa de eternitate, 1934), *Gagliarda* (1947), *Il laccio* (Laţul, 1954)

BROFFERIO Angelo (Castelnuovo Calcea, Piemont 1802—Locarno 1866), exponent al democraţilor radicali în 1848, istoric al Piemontului cu *Storia del Parlamento subalpino* (Istoria Parlamentului piemontez, 1865—9) şi istoric al **Risorgimentului* cu *Storia delle rivoluzioni italiane dal 1821 al 1848*, (Istoria revoluţiilor italiene din 1821 pînă la 1848, 1849). Poet dialectal în culegerea *Canzoni piemontesi* (postum), este şi autor de tragedii istorice, cu *Salvator Rosa* (1827) şi *Vitige re da' Goti* (V. rege al goţilor, 1840). Opera memorialistică, *I miei tempi* (Tim-

purile mele, 1857), este a unui patriot, uneori pătimaş în judecăţile lui.

BROGLIO Emilio (Milano 1814—Roma 1892), ministru al învăţămîntului în anii 1867—9; susţine florentinismul lingvistic propus de *Manzoni şi publică, în colaborare cu G.B. Giorgini, un cunoscut dicţionar al limbii italiene, bazat pe graiul florentin vorbit: *Novo Vocabolario della lingua italiana secondo l'uso di Firenze* (1870—97). În propriile sale scrieri, a folosit o limbă cu caracter popular florentin, expunîndu-se astfel ironiei lui *Carducci.

BRONZINO Angiolo [Angiolo TORI], (Florenţa: 1503—72), pictor şi poet în tradiţia **petrarchismului*; îşi dedică **sonetele* poetei *Laura Battiferri.

BRUNI Leonardo (Arezzo 1370 cca—Florenţa 1444), umanist; discipol al lui *Lino Coluccio Salutati, traduce din Aristotel şi din Platon. Ca istoric, L.B. scrie *Commentarius de bello italico adversus Gothos* (Comentariul războiului italic contra goţilor, 1442), după Procopius, şi *Commentarius rerum graecarum* (Comentariu al istoriei greceşti), după Xenofon. Pentru istoria Florenţei, foloseşte o documentaţie de prima mînă în *Historiarum Florentini populi libri XII* (Cele XII cărţi de istorie a poporului florentin), operă tradusă foarte curînd în italiană de către *Donato Acciaiuoli. Prezintă aici dezvoltarea republicii de la origini pînă în anul 1404 şi scrie, în continuarea acestei opere, o istorie contemporană, *Commentarius rerum suo tempore gestarum* (Comentariu asupra faptelor întîmplate în vremea sa), ajungînd cu relatarea evenimentelor pînă la ultimii ani ai propriei sale vieţi. Istoricul este însă şi un gînditor politic, susţinînd că numai forma de stat republicană, realizată în forma oraşului-republică poate garanta libertatea poporului şi respinge ideea imperiului şi a monarhiei. În alte două scrieri, prima în latină, *Laudatio florentinae urbis* (Lauda oraşului florentin) şi cealaltă in greceşte, *Peri tis ton Florentinon politeias*, el face apologia Florenţei şi respinge alte tipuri de guvernare, ceea ce îl determină pe *Pier Candido Decembrio să scrie la rîndul său *De laudibus Mediolanensium Urbis in comparationem Florentiae panegyricus* (Panegiric de laude ale oraşului Milano în comparaţie cu Florenţa, 1468), elogiu adus scurtei existenţe a Republicii ambroziene instaurate la Milano. Gînditor umanist, L.B. îşi expune programatic ideile morale în scrierea dedicată lui *Pier Paolo Vergerio, *Dialogi ad Petrum Histrum* (Dialoguri către P.H.), în *De studiis et litteris* (Despre studii şi litere, 1422—5), în *Isagogicon moralis disciplinae* (Introducere la disciplina morală) şi în *De militia* (Despre oştire). Pornind de la concepţia omului ca fiinţă prin excelenţă activă, considerînd participarea directă la viaţa colectivă drept indice al moralităţii, omul realizîndu-şi propria umanitate numai dacă este cuprins în „oştirea" semenilor săi, L.B. propune un adevărat plan de studii, destinat educării tineretului, care formează, împreună cu opera lui *L.B. Alberti şi a lui Giannozzo Manetti, breviarul de viaţă al omului în prima etapă a **Renaşterii* italiene. Într-o mică scriere, *In nebulonem maledicum* (Contra şarlatanului bîrfitor), polemica este îndreptată contra oricărei laude exclusive a antichităţii şi exprimă, în cuprinsul unei comparaţii cu prezentul, admiraţia pentru contemporani care, prin idealul lor de viaţă activă, sînt tot atît de mari ca şi străbunii lor greci sau romani. Anticipînd cu trei secole aproape vestita Ceartă dintre antici şi moderni, L.B. susţine egalitatea, cel puţin, a celor două epoci şi, scriind biografiile lui *Dante şi *Petrarca, el îi onorează la fel ca pe cei mai mari poeţi ai antichităţii.

BRUNO Giordano (Nola, Neapole 1548—Roma 1600), cel mai însemnat filozof al **Renaşterii* italiene. Călugăr dominican, în conflict cu Ordinul său pentru idei şi lecturi din autori socotiţi eretici (între care Erasm), părăseşte Neapolul (1576), apoi Italia, oprindu-se la Geneva (1579). Silit să fugă mai departe, este lector de filozofie la Toulouse, apoi la Paris, unde regele se interesează de tratatele lui de mnemotehnică; în fine, pleacă în Anglia unde, la Oxford (1583), ia parte la unele dispute filozofice şi este protejat de ambasadorul regelui Franţei. Îl găsim la

Scanned with OKEN Scanner

Wittemberg (Germania), luînd contact cu cercurile luterane şi cu Rudolf al II-lea, adversarul lor, şi încercînd să arate posibilitatea unei împăcări între cele două părţi. Revenit în Peninsulă la chemarea nobilului veneţian Giovanni Mocenigo, căruia îi predă lecţii de mnemotehnică, este denunţat de acesta ca vinovat de erezie (1592). După un lung proces desfăşurat întîi la Veneţia, apoi la Roma, Tribunalul Inchiziţiei îl condamnă la arderea pe rug. Opera sa filozofică este scrisă în latină şi italiană. Operele latine, de mnemotehnică şi filozofie, publicate la Paris (1582), sînt: *Ars memoriae* (Arta memoriei), *De umbris idearum* (Despre umbrele ideilor), *Cantus Circaes* (Cîntul lui Circe), *De compendiosa architectura et complemento artis Lullii* (Despre construcţia cuprinzătoare şi adaosul artei lui L.). Opera filozofică, în italiană, cuprinde cele două grupuri de dialoguri, filozofice şi morale: *La Cena delle Ceneri* (Cina din miercurea Păresimilor), *Della causa, principio e uno* (Despre cauză, principiu şi unitate), *De l'infinito, universo et mondi* (Despre infinit, univers şi lumi), *De gli eroici furori* (Despre avînturile eroice). Folosind expunerea în forma dialogului şi figurînd el însuşi ca protagonist, G.B. îşi susţine ideile împotriva adversarilor, exponenţi ai aristotelismului ecleziastic. Cu o cultură filozofică eclectică, de la Cabală pînă la Democrit, Platon şi Epicur, cuprinzînd şi cunoaşterea magiei şi a mnemotehnicii, G.B. este, în ştiinţă, un adept al lui Copernic, pe care îl aminteşte admirativ. Tezele sale se abat de la dogma creaţionistă a teologiei şi afirmă pluritatea lumilor în univers, eternitatea lor în timp şi infinitul spaţiului în care ele există. Orientat spre panteism, G.B. concepe existenţa lui Dumnezeu egală cu existenţa lumii, imanentă acesteia. Cunoaşterea se desfăşoară de-a lungul treptelor ce duc de la simţuri la intelect pînă la mintea deschizătoare a adevărului suprem în care cel care cunoaşte se confundă cu obiectul cunoscut, aşa cum în mitul lui Acteon, vînătorul devine pradă. Cunoaşterea morală şi desăvîrşirea etică sînt, la rîndul lor, un proces ascensional, de efort permanent, „avînturile eroice" însemnînd tocmai capacitatea omului de a se identifica cu absolutul şi cu binele suprem. Pe linia lui Heraclit, concepţia lui G.B. aparţine gîndirii moderne prin locul central pe care-l atribuie omului, glorificîndu-l. Prin caracterul permanent dinamic atribuit cunoaşterii, prin perspectiva deschisă asupra spaţiilor interplanetare în ideea pluralităţii lumilor în univers, G.B. anticipează concepţii ştiinţifice moderne. În filozofie, el pregăteşte ateismul lui Spinoza şi este părintele spiritual al lui Schelling. Cu o înţelegere istorică a lumii, proclamă existenţa progresului şi respinge caracterul absolut al oricărei valori. Spunînd că „adevărul este fiu al timpului", refuză dogmele religioase şi intoleranţa oricărei doctrine autoritare. Proiectînd „vîrsta de aur" în viitor, aruncă o lumină demistificatoare asupra lumii la originile ei. Monist, consideră materia drept potenţă creatoare şi mişcare continuă, pătrunsă de prezenţa spiritului, care este Dumnezeu. Filozofia sa vehement antiaristotelică este a unui vizionar mai mult decît a unui gînditor sistematic şi anticipează, la nivelul intuiţiei mai mult decît al demonstraţiei logice, tezele filozofiei moderne. Poet liric, introducînd **sonetele* sale în dialoguri, G.B. este poet-filozof, conceptele găsindu-şi în versuri exprimarea lor figurată. Scriitor autentic, proza sa filozofică abundă în imagini şi comparaţii extrase din mitologie şi texte sacre, într-o bogăţie şi complexitate barocă. Dialogul filozofic se desfăşoară în stilul comediei satirice cînd loveşte vehement în ridicolul pedanţilor, al aristotelicienilor dogmatici şi pretenţioşi şi atinge solemnitatea oratorică atunci cînd, prin glasul personajului care-l reprezintă pe autor, expune marile idei ale unei filozofii prin excelenţă umaniste. Polemic în expunerea filozofiei, este violent sarcastic în scrierile dedicate special luptei de idei, ca dialogurile *Spaccio della bestia trionfante* (Alungarea animalului biruitor), *Cabala del Cavallo Pegaseo* (Cabala calului Pegas) şi comedia *Il Candelaio* (Lumînărarul), satiră a pedantismului doctrinar şi poetic şi totodată expunere

Scanned with OKEN Scanner

a tezei dialectice privind coincidenţa contrarilor.

BRUSANTINO Vincenzo (Ferrara—1570), autorul poemului epic cavaleresc *Angelica innamorata* (A. îndrăgostită, 1550), a cărui acţiune continuă şirul aventurilor din poemele lui *Boiardo şi *Ariosto, povesteşte simplist şi nu aminteşte decît prin personaje operele pe care pretinde să le ducă la capăt. A repovestit în **ottave* cele o sută de nuvele ale *Decameronului (Le cento novelle di G. Boccaccio ridotte in ottava rima*, 1554).

BRUSONI Girolamo (Badia Vangadizza, Veneţia 1614 cca—Torino post 1686), literat anticonformist, istoriograf al ducelui de Piemont; autorul unei *Istoria d'Italia*, apărută în 1656 sub titlul *Le guerre d'Italia dall'anno 1635—fino al 1655* (Războaiele I. din 1635 pînă la 1655). A scris romane de aventuri de dragoste, desfăşurate într-un cadru istoric sau contemporan, ca *La fuggitiva* (Fugara, 1639), *La turbolenza delle Vestali* (Tulburările vestalelor, 1658), *L'amante maltrattato* (Iubitul maltratat, 1654), *Lo scherzo di fortuna* (Gluma soartei, 1641), *L'ambizione calpestata* (Ambiţia călcată în picioare, 1641). Operele care îi asigură succesul sînt romanele *La gondola a tre remi* (Gondola cu trei vîsle, 1658), *Il carrozzino alla moda* (Trăsurica la modă, 1658) şi *La peota smarrita* (Barca rătăcită, 1662). Scriitor de talent, dar lipsit de profunzime, G.B. defineşte spiritul rafinat şi amoralismul lumii veneţiene spre sf. sec. 18.

BRUZZESI Giacinto (Cerveteri 1822—Milano 1900), intelectual patriot; a apărat Republica la Roma (1849), iar în 1860 s-a numărat între voluntarii lui *Garibaldi. A scris istoria acţiunilor militare întreprinse de acesta pentru întregirea Unităţii, cu *Dal Volturno ad Aspromonte.*

BUCALOSI Girolamo (sf. sec. 18), autorul scrierii programatice *Dell'educazione democratica da darsi al popolo italiano* (Despre educaţia democratică ce trebuie dată poporului italian); apărută sub influenţa ideilor Revoluţiei franceze, ea constituie o critică severă a celor mai mulţi poeţi ai Italiei, care au fost în slujba „tronului, a iubirii, a preoţilor şi a aristocraţilor", opera lor fiind lipsită de caracter cetăţenesc-educativ.

BUGANZA Gaetano (Mantova: 1732—1812), autor al unei *Grammatica della lingua latina* (1801) şi poet în latină cu *Poesie latine* (1786, 1796). În **questione della lingua*, susţine folosirea limbii italiene în scrierile de ştiinţă *(Discorso intorno alla lingua di cui servirci dobbiamo* ⟨Discurs cu privire la limba de care trebuie să ne folosim, 1771⟩*)*.

BUOMMATTEI sau **BUONMATTEI Benedetto** (Florenţa: 1581—1648), literat; discută **questione della lingua*, susţinînd ca limbă literară florentina marilor scriitori din trecut. Mai puţin fanatic decît alţi cruscanţi, admite introducerea în limbă a unor cuvinte noi şi nu limitează la sec. 14 fondul lexical al limbii scrise. Opera sa principală, *Della lingua toscana* (1643), este prima gramatică a limbii comune; elogiul acesteia apăruse cu două dec. înainte în discursul rostit de autor la Florenţa: *Delle lodi della lingua toscana* (Despre meritele limbii toscane, 1623).

BUONACCORSI Biagio (sf. sec. 15 — încep. sec. 16), istoric; folosit de guvernul Florenţei în problemele externe, ocupă o funcţie egală cu a lui *Machiavelli şi scrie, sub forma unui jurnal personal, o cronică a evenimentelor contemporane pe care le cunoaşte direct din activitatea sa diplomatică: *Diario dei successi più importanti seguiti in Italia e in particolare in Fiorenza, dall'anno 1498 al 1512* (Jurnalul întîmplărilor celor mai importante petrecute în I. şi în special la Florenţa din anul 1498 pînă în 1512, 1568).

B(U)ONACCORSI DA SAN GIMIGNANO Filippo → Callimaco ESPERIENTE

BUONACCORSO DA MONTEMAGNO, il Giovane (cel Tînăr), (Pistoia 1391/3—Florenţa 1429), poet petrarchesc *(→ petrarchism)*, cunoscut mai ales ca autor al dialogului *De nobilitate* (Despre noblete), prezentare a concepţiei umaniste

potrivit căreia nobleţea este o însuşire morală, generată de săvîrşirea binelui, independentă de condiţia socială.

BUONAFEDE Appiano; pseudonim AGATOPISTO CROMAZIANO (Comacchio 1716—Roma 1793), literat, gînditor îndrăzneţ, anunţînd **iluminismul*; autorul unor scrieri de istorie şi critică literară, între care *Ritratti poetici, storici e critici di vari moderni uomini di lettere* (Portrete poetice, istorice şi critice ale unor oameni de litere moderni, 1745). Poet, publică *Versi liberi* (1766); pe aceeaşi linie, scrierea sa de teorie *Epistola della libertà* (Epistola libertăţii), din acelaşi an, protestează contra formelor poetice fixe. Scrie prima istorie a filozofiei în italiană, *Dell' istoria e dell'indole di ogni filosofia* (Despre istoria şi caracterul oricărei filozofii, 1766—71), iar într-o scriere următoare, consideră că gîndirea sec. 16—18 constituie un progres hotărîtor, o adevărată restaurare a filozofiei *(Della restaurazione d'ogni filosofia nei secoli XVI, XVII e XVIII, 1789)*.

BUONARROTI Michelangelo → MICHELANGELO

BUONARROTI Michelanglo, il Giovane (cel Tînăr), (Florenţa: 1568—1646), nepot de frate al marelui artist, literat la Curtea marilor duci ai Toscanei; autorul unui poem epic burlesc, *Aione* (1643, apărut în 1852), amintind prin personaje şi întîmplări rustico-groteşti pe *Luigi Pulci şi pe *Lorenzo de' Medici, autor al *Beţivanilor*. Genul burlesc reapare în poemul *Avino, Avolio, Ottone, Berlinghieri* (1643), scris pe urmele lui *Francesco Berni şi al macaronicilor *(→ letteratura maccheronica)*. Aşa-numita coadă, de la sfîrşitul cînturilor, relatează despre plimbările poetului şi cuprinde observaţii de moralist. Autor dramatic, a scris *Le Mascherate* (Balurile mascate) unde, dincolo de intriga convenţională, găsim o privire ironică asupra lumii, reluată mai accentuat în *Satire* (1845). Comediile în versuri *La fiera* (Tîrgul) şi *La Tancia* (1612), inspirate din viaţa populară, sînt scrise într-o limbă foarte apropiată de dialectul florentin. Credincios amintirii unchiului său, a publicat o primă culegere, incompletă, a poeziilor acestuia, lăsînd deoparte pe acelea care, credea el, ar fi putut să-i ştirbească ceva din amintire.

B(U)ONCOMPAGNO DA SIGNA (Signa, Umbria 1165—Florenţa post 1240), profesor la Bologna; autorul îndreptarului stilistic *Boncompagnus*, cunoscut şi sub titlul *Rhetorica antiqua* (Retorica antică, 1226), şi al scrierii în 13 cărţi, *Rhetorica massima* (Retorica expusă cît mai pe larg, 1235), în care formulează, cel dintîi, unele norme stilistice ale prozei italiene. Cronicar, trăind în anii luptei lui Frederic I Barbarossa contra Comunelor italiene, scrie *Liber de obsidione Anconae* (Cartea despre asediul A., 1198—1201), dovedindu-se un elegant scriitor latin. Moralist, scrie micul tratat *Amicitia* (Prietenia), precum şi *Libellus de malo senectutis et senii* (Cărticica despre răul bătrîneţii şi al declinului, 1240).

BUONMATTEI Benedetto → Benedetto BUOMMATTEI

B(u)ovo d'Antona (sec. 13), legendă cavalerească din care două versiuni aparţin literaturii franco-venete *(*letteratura franco-veneta)*, alte trei, în dialect toscan, sînt scrise în proză, iar alte două, în acelaşi dialect, în **ottava*. Fiul lui Guido, senior englez, a cărui feudă, Antona, se află în Anglia, Buovo d'Antona este protagonistul a numeroase fapte de arme, prin care vrea să-şi răzbune tatăl ucis de propria soţie: în final, va ajunge rege al Ierusalimului. → *letteratura cavalleresca*

BURAGNA Carol (Cagliari, Sardinia 1634—Neapole 1679), poet, a trăit în apropierea lui *Pirro Schettini la Cosenza, apoi la Neapole unde a intrat în cercul intelectualilor înaintaţi. Cu serioase cunoştinţe de filozofie şi de ştiinţe exacte, a devenit membru al Accademiei degli Investigatori. Poet liric *(Poesie, 1683)*, se numără printre adversarii **baroculuí* literar şi ai **manierismului* preţios, reprezentat de *G.B. Marino.

BURCHIELLO, il [DOMENICO DI GIOVANNI], (Florenţa 1404—Roma 1449), poet burlesc *(→ poeti giocosi)*, de meserie

bărbier; reprezintă, în lunga serie a versificatorilor în stil popular, o tradiţie proprie oraşului său, care decurge din orînduirea democratică a Republicii. Porecla, sub care a rămas cunoscut în istoria literară, provine din expresia *rimare alla burchia* şi înseamnă a compune versuri eteroclite şi voit ciudate, dovedind o fantezie bogată şi capricioasă, în combinaţii adesea absurde, în evocări de oameni şi fapte curioase, totul în tonalitatea unui joc gratuit, între ironie şi glumă, forma preferată fiind *sonetto caudato* (→ *sonet*). Burchiello a trăit în mediul artiştilor, stilul poeziei lui pretinzînd a fi continuarea celui ilustrat iniţial de sculptorul Andrea Orcagna (mort în 1368 cca). Compusă în contrast voit cu lirica aulică a umaniştilor, opera sa este adeseori o parodie a poeziei culte şi savante de imitaţie antică, dar şi a poeziei modelate după exemplele lui *Petrarca.

BUTTITA Ignazio (Bagheria, Palermo 1899—), poet autodidact; autor al unei opere de mare angajare umană şi socială, scrisă în siciliană. A debutat cu *Storie e canzoni* (Poveşti şi cîntece, 1954). Au urmat vol. *Lu pani si chiama pani* (Pîinea se chiamă pîine, 1954, cu o ed. pariziană în 1958), *La paglia bruciata* (Paiele arse, 1968), în italiană, *Io faccio il poeta* (Eu sînt poet, 1972), *Il poeta in piazza* (Poetul în piaţă, 1974). Multe din poeziile lui sînt imprimate pe discuri şi cîntate de grupuri de cîntăreţi populari.

BUVALELLI Rambertino (Bologna jum. sec. 12—1221), poet în limba provenţală; autor a şase **canzoni* de iubire închinate Beatricei de Este, şi al unei **serventese* pe temă moralistă, în care deplînge decăderea moravurilor de Curte.

BUZZATI (TRAVERSO) Dino (Belluno 1906—Milano 1972), ziarist, pictor şi scenograf; a scris librete de operă, versuri şi piese de teatru, dar şi-a dobîndit faima prin opera narativă. *Bàrnabo delle montagne* (B. omul munţilor, 1933) şi *Il segreto del Bosco Vecchio* (Taina Pădurii Bătrîne, 1935) sînt romane scurte, dominate de un gust al misterului, care anunţă operele viitoare. *Il deserto dei Tartari* (Deşertul tătarilor, 1940), în care mulţi au văzut influenţa lui Kafka, este, într-o măsură, cartea unei aşteptări identice celei din *Procesul* şi *Castelul*. Povestea căpitanului Drogo, venit pentru o scurtă şedere într-un fort militar situat în munţi şi rămas acolo pînă la moarte, în aşteptarea unei ipotetice invazii „a tătarilor", este o parabolă politică, însemnînd ameninţarea continuă care-l împresoară pe individ în regimul de constrîngere al unui stat-fortăreaţă şi, totodată, parabolă existenţială însemnînd cele două coordonate ale vieţii umane: necunoscutul şi anxietatea, aşteptarea catastrofei şi a morţii. În operele următoare, D.B. îşi consolidează gustul pentru naraţiunea metaforică, pe care o regăsim în vol. *Sessanta racconti* (Şaizeci de povestiri, 1958). Dar *Esperimenti di magia* (Experimente de magie, 1958) ne fac să ne temem de putinţa unei devieri a autorului de la literatura propriu-zisă, către alte preocupări. *Il grande ritratto* (Marele portret, 1960) este pînă la un punct un roman ştiinţifico-fantastic, dar şi o metaforă existenţială; metafora însă, între semnificant şi semnificaţie, apare neconvingătoare, şi romanul rămîne doar o construcţie a imaginaţiei, abilă şi gratuită. În schimb, vol. de nuvele *Il colombre* (Columbra, 1966) este, ca şi *Deşertul tătarilor*, o operă exemplară a povestirii metaforice.

§ proză: *I sette messaggeri* (Cei şapte mesageri, 1943), *La famosa invasione degli orsi in Sicilia* (Faimoasa invazie a urşilor în S., 1945), *Paura alla Scala* (Frică la teatrul S., 1949), *In quel preciso momento* (Exact în clipa aceea, 1950), *Il crollo della Baliverna* (Prăbuşirea Balivernei, 1957), *Egregio Signore, siamo spiaccenti di ...* (Stimate domn, ne pare rău că ..., 1960), *Un amore* (O iubire, 1963), *Le notti difficili* (Nopţile grele, 1971); poezie: *Il capitano Pic e altre poesie* (Căpitanul P. şi alte poezii, 1965), *Tre colpi alla porta* (Trei bătăi în poartă, 1965), *Due Poemetti* (Două scurte poeme, 1967); teatru: *Piccola passeggiata* (Scurtă plimbare, 1942), *La rivolta contro i poveri* (Revoltă împotriva celor săraci, 1946), *Un caso clinico* (Un caz clinic, 1953), *Poema a fumetti* (Poem cu ilustraţii, 1969), *I miracoli di Val Morel* (Miracolele din Valea Morel, 1972); publicistică: *I misteri d'Italia* (Misterele I., 1978)

Scanned with OKEN Scanner

BUZZI Paolo (Milano: 1874—1956), poet liric, reprezentant al ultimului **romantism* cu vol. *Rapsodie leopardiane* (1898) şi *Il carme di re Umberto* (Imnul regelui U., 1901); ulterior, a fost unul dintre futuriştii cei mai caracteristici *(Aeroplani*, 1909; *Versi liberi*, 1913*)*. În proză, sînt reprezentative pentru **futurism* romanul *L'ellisse e la spirale* (Elipsa şi spirala, 1915) şi încercările dramatice *Otto sintesi teatrali* (Opt sinteze teatrale, 1927), scrise tîrziu, cînd practic futurismul fusese depăşit. Revenit la poezia tradiţională, P.B. va scrie poezii de inspiraţie patriotică, cum este *Ode a Emmanuele Filiberto* (Odă închinată lui E.F., 1928). În domeniul literaturii narative, va da un roman al războiului, *La luminaria azzurra* (Lumînări albastre, 1919), respectînd formula epică tradiţională. § poezie: *Bel canto* (Cîntec armonios, 1916), *Il poema di Garibaldi* (1919), *Poema dei quarant'anni* (Poemul celor patruzeci de ani, 1922), *Poema di radioonde* (Poemul undelor radio, 1940), *Atomiche* (Atomice, 1952), proză: *Le beatitudini* (Fericirile, 1931), *Nostra Signora degli abissi* (Doamna noastră a abisurilor, 1935)

Scanned with OKEN Scanner

C

CABIANCA Iacopo (Vicenza: 1809—78), poet romantic; este cunoscut prin culegerea lirică *Ore di vita* (Ceasuri de viaţă, 1835) şi prin poemul în **ottave*, *Torquato Tasso* (1836, 1858). Cu începuturi legate de **clasicism*, în poemul scurt *Monti Berici* (Munţii B.) s-a dovedit poet minor, îmbinînd inspiraţia romantică cu cea patriotică.

§ *La sposa di Messina* (Mireasa din M.), *Gaspara Stampa*, *Niccolò Capponi*

caccia (vînătoare), compoziţie lirică în metru variabil, avînd ca temă vînătoarea sau plăcerile cîmpeneşti. Însoţită de muzică, este destinată serbărilor de Curte. Apare frecvent numai în sec. 14, mai ales la Florenţa.

CADEMOSTO Marco (Lodi sec. 16), imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)*; autor a şase nuvele, care îl aşază între imitatorii lui *Boccaccio.

CĂFFARO (Caschifellone, azi Castrofino, 1080—Genova 1166), ambasador al Republicii, călător în Orient şi negustor, istoric în latină, cu **Annales januenses*, scriere lucidă asupra dezvoltării uneia din marile republici italiene.

§ *De liberatione civitatum Orientis* (Despre eliberarea oraşelor din Orient), *Historia regni hyerosolimitani* (Istoria regatului Ierusalimului)

«Caffè», Il 1. (1764—6), periodic literar şi filozofic, înfiinţat la Milano din iniţiativa lui *Pietro Verri, colaboratori asidui fiind intelectualii iluminişti grupaţi în *Accademia dei Pugni: *Alessandro Verri *Cesare Beccaria, *Luigi Lambertenghi, L. Visconti, Paolo Frisi, Alfonso Longo. Revista îşi propune să combată prejudecăţile, ignoranţa şi înapoierea intelectuală şi economică, promovînd ideea de activitate ca atribut esenţial al omului şi incluzînd în aceasta atît efortul spre cunoaşterea noului, cît şi munca în domeniul utilului, al producerii de bunuri şi al schimburilor comerciale intense. Marcînd totodată afirmarea conştiinţei naţionale, revista publică articolul *Della patria degli Italiani* (Despre patria italienilor), de *Gian Rinaldo Carli care, deşi argumentat la nivelul faptelor de cultură, promovează ideea de unitate a poporului italian cu mult înaintea *Risorgimentului*. În acelaşi timp, revista duce o campanie susţinută contra **purismului* şi contra *Accademiei della Crusca, celebru fiind articolul lui A. Verri, *Rinunzia avanti notaio degli autori del presente periodico al Vocabolario della Crusca*. ~ 2. (1924—5), periodic antifascist, înfiinţat la Milano, omonim al revistei iluministe, marcîndu-şi prin aceasta linia ideologică comună şi anume lupta pentru libertatea culturii; a avut între colaboratori pe Ferruccio Parri şi Lelio Bassi, viitori luptători ai Rezistenţei.

«Caffè Pedrocchi» (1846—8), revistă romantic-patriotică, apărută la Padova; îşi ia numele de la celebra cafenea din acelaşi oraş; între colaboratori se numără *Giovanni Prati, *Aleardo Aleardi, *Niccolò Tommaseo.

CAGNA Achille Giovanni (Verçelli: 1847—1931), scriitor minor, retoric şi desuet în sentimentalismul său; aparţine boemei literare *(→ scapigliatura)*; autorul schiţelor sociale *Tempesta sui fiori* (Furtună pe flori, 1870) şi al unor „Schiţe intime"

Scanned with OKEN Scanner

(Bozzetti intimi, 1882), intitulate la prima lor apariţie *Falene dell'amore* (Falenele iubirii, 1878).
§ *Un bel sogno* (Un vis frumos, 1871), *Provinciali* (1886), *La rivincita dell'amore* (Revanşa iubirii, 1894)

CAJUMI Arrigo (Torino 1899—Milano 1955), intelectual antifascist, literat; a colaborat cu studii de literatură franceză la revista *«*La Cultura*». A publicat vol. de însemnări şi reflecţii, *I cancelli d'oro* (Porţile de aur, 1926), *Pensieri di un libertino* (Gîndurile unui libertin, 1947) şi proză narativă: *Il passaggio di Venere* (Trecerea V., 1948).

CAIX Napoleone (Bòzzolo, Mantova: 1845—82), filolog romanist; a studiat între primii originile limbii italiene şi a dialectelor ei, precum şi formarea limbii literare pe baza dialectului toscan: *Saggio sulla storia della lingua e dei dialetti d'Italia* (Încercare asupra istoriei limbii şi dialectelor I., 1872), *Le origini della lingua poetica italiana, principi di grammatica storica italiana* (Originile limbii poetice italiene, principii de gramatică istorică italiană, 1880). A avut legături cu scriitori şi patrioţi români şi a inclus limba romană în preocupările sale de romanist.
§ *Osservazioni sul vocalismo italiano* (Observaţii asupra vocalismului italian, 1875), *Studi di etimologia italiana e romanza* (Studii de etimologie italiană şi romanică, 1878)

CALAMANDREI Piero (Florenţa: 1889—1956), fiul lui Rodolfo C., unul dintre intelectualii antifaşişti cei mai activi, participant la Rezistenţă. Exponent al democraţiei laice burgheze, înfiinţează, împreună cu *V. Branca, revista *«*Il Ponte*». Narator nostalgic-crepuscular *(→ crepuscolarismo)* în proza autobiografică *La burla di primavera* (Gluma de primăvară, 1922) şi în *Inventario della casa di campagna* (Inventarul casei de ţară, 1941); poet liric în *I poemetti della bontà* (Micile poeme ale bunătăţii, 1925), este moralist atunci cînd evocă oameni şi fapte întîlnite în profesiunea sa de avocat *(Elogio dei giudici scritto da un avvocato* (Elogiul judecătorilor scris de un avocat, 1935)*)* şi intelectual angajat în *Uomini e città della Resistenza* (Oameni şi oraşe ale Rezistenţei, 1955). Animator al culturii, a fost, în ultimii săi ani, unul dintre intelectualii cei mai ascultaţi în cercurile democratice italiene.

CALAMANDREI Rodolfo (Lucignano della Chiana, Toscana 1857—Florenţa 1931), intelectual democrat, discipol indirect al lui *Mazzini; a scris, în afară de studii juridice şi broşuri politice, o carte despre Germania wilhelmină, *Berlino, quadro della vita tedesca intorno al 1885* (Berlin, tablou al vieţii germane în jurul lui 1885), şi vol. de proză nostalgic-descriptivă, *Monte Amiata* (Muntele A., 1891), *Le balze di San Lazzaro* (Rîpele de la S.L., 1932).

CALANDRA Edoardo (Torino: 1852—1911), pictor şi narator din boema piemonteză *(→ scapigliatura)*; autorul unor romane istorice, ca *La bell' Alda* (Frumoasa A., 1884), inspirat din perioada cea mai veche a evului mediu romanic, şi a două povestiri cuprinse în vol. *A guerra aperta* (În luptă deschisă, 1906), inspirate din sec. 17. Genului evocărilor istorice îi aparţin şi *I Lancia di Faliceto* (Neamul L. di F., 1886) şi *La straniera* (Străina, 1914). Reuşita sa este însă *La bufera* (Vijelia, 1898), unul din cele mai frumoase romane din a 2-a jum. a sec. 19. Cu *Juliette* (1909), a cărui acţiune se petrece în timpul lui Napoleon, autorul a creat, ca şi în romanele precedente, o figură feminină dintre cele mai moderne, în ciuda cadrului istoric al povestirii. Romanul *La contessa Irene* (Contesa Irina, 1889), inspirat din timpurile prezente, este mai puţin izbutit. Ca nuvelist, publică povestirile *Vecchio Piemonte* (Bătrînul Piemont, 1889).

CALCAGNINI Celio (Ferrara: 1479—1541), literat umanist, prietenul unor mari scriitori, ca *Ariosto, admiratorul teoriei lui Copernic; poet şi autor al unui tratat de filozofie şi retorică, în latineşte, *De imitatione* (Despre imitaţie).

CALCATERRA Carlo (Premia, Lombardia 1884—Domodossola 1952), filolog şi istoric literar; a realizat o serie de studii

asupra lui *Petrarca: *Nuovi orientamenti negli studi petrarcheschi* (Noi orientări în studiile petrarcheşti, 1932) şi *Nella selva del Petrarca* (În pădurea lui P., 1942); a înfiinţat revistele «*Studi petrarcheschi*» şi *«*Convivium*». A studiat epoca barocului în vol. *I lirici del Seicento e dell'Arcadia* (Liricii secolului al XVII-lea şi A., 1926), *Il Parnaso in rivolta* (Revoltă în P., 1940) şi *Il problema del barocco* (Problema barocului, 1949), iar dintre moderni, pe *Guido Gustavo Gozzano (1944) precum şi alţi poeţi din secolul trecut şi de la începutul secolului nostru, în *Scrittori dell'Ottocento e del primo Novecento*, 1927.

CALDARELLI Nazareno → Vincenzo CARDARELLI

CALEPINO Ambrogio (Bergamo: 1440 cca—1510), nobil; autorul unui *Dictionarium linguae latinae* (1502; 1520) atît de vestit încît numele autorului, devenit substantiv comun, a însemnat, treptat, dicţionar latin, dicţionar, carnet de însemnări.

CALEPIO Pietro (Bergamo 1693—1726), scriitor moralist; autorul lucrărilor *Descrizione de' costumi italiani* (Descriere a moravurilor italiene, 1962), critică severă a stărilor contemporane, şi *Paragone della poesia tragica d'Italia con quella di Francia* (Comparaţie între teatrul tragic al I. şi al Franţei). Publicată la Zürich de către J. J. Bodmer, aceasta din urmă se referă la discuţiile care se purtau în acei ani cu privire la caracterul exemplar al teatrului clasic.

CALMETA Vincenzo [Vincenzo COLLI], (1460—1508), literat de Curte, se află un timp (1498—1503) alături de Cesare Borgia, participînd la acţiunea militară a acestuia. Poet mediocru, îşi spune părerea în discuţiile asupra limbii literare (→ *questione della lingua*), scriind *Della volgar poesia* (Despre poezia italiană), operă cunoscută nouă numai din mărturiile contemporanilor. Scrisă după *Gli Asolani* de *Pietro Bembo, dar înainte de apariţia *Prozelor* acestuia, scrierea lui V.C. susţine că limba poeziei trebuie să aibă drept model limba vorbită în cercul literaţilor de Curte. Autorul acceptă aportul dialectelor în limba literară, considerînd că, reuniţi într-un acelaşi cerc de cultură sau de viaţă curteană, vorbitorii ajung la o normă lingvistică mediană.

CALMO Andrea (Veneţia: 1509/10—1571), poet liric; scrie *Rime*, în dialect veneţian, dar este mai ales autor dramatic, imitator al lui *Angelo Beolco, în comedia omonimă cu a acestuia, *La Fiorina*, şi al lui* Machiavelli, în *La pozione* (Băutura de leac), după *Mătrăguna*. Mai multă originalitate dovedesc comediile *La Rodiana* (1540), *Il travaglio* (Frămîntarea, 1556) şi *Il Saltuzza* (Sluga S., 1551). Adresîndu-se unui public popular, foloseşte dialecte diferite în funcţie de personaje şi creează un comic facil, tipurile luate din lumea oamenilor simpli oferindu-i, prin ticuri verbale sau automatisme de comportare, prilejul situaţiilor comice. Cu farsa intitulată *Spagnolas*, A.C. anticipează comicul bufon al **commediei dell' arte*. Aceleaşi tendinţe realist caricaturale se regăsesc în *Lettere* (Scrisori), de multe ori superioare comediilor şi scrise, ca şi *Rimele*, în dialectul veneţian.

CALOSSO Umberto (Belveglio, Piemont 1895—Roma 1959), intelectual antifascist, a colaborat la «*Ordine nuovo*» şi la *«*La Rivoluzione liberale*». A trăit un timp în exil în Franţa şi a luptat în Spania, alături de republicani. Literat şi eseist, a scris *L'anarchia di V. Alfieri* (Anarhia lui V.A., 1924) şi *Colloqui col Manzoni* (Convorbiri cu M., 1940).

CALVINO Giuseppe Marco (Trapani, Sicilia 1785—1833), poet; a scris în dialectul Insulei natale două vol. de *Rime* (1826) şi a tradus în siciliană lucrări vestite, ca *Batracomiomahia* lui Homer, *Idilele* lui Teocrit şi *Odele* lui Horaţiu

Scanned with OKEN Scanner

CALVINO Italo (Santiago di Las Vegas, Cuba 1923—), scriitor de stînga; angajat în lupta de Rezistenţă, a marcat, în evoluţia sa, de la **neorealism* la literatura de anticipaţie, linia principală a dezvoltării literare actuale. A debutat cu *Il sentiero dei nidi di ragno* (Poteca cuiburilor de păianjen, 1947), una din cărţile semnificative ale Rezistenţei; pentru fiecare din cei care alcătuiesc grupul eteroclit al partizanilor, lupta pe care o duce îşi are motivaţia şi finalitatea ei particulară şi devine treptat un mod de existenţă, fie că înseamnă convingerea şi hotărîrea patriotului, fie că se oferă intelectualului ratat drept cale de salvare din propria disperare, iar imaginea astfel demitizată a Rezistenţei transformă romanul politic într-un roman existenţial. Volumul de nuvele *L'entrata in guerra* (Intrarea în război, 1954) înfăţişează, la rîndul lui, acea privire particulară asupra războiului pe care o au ochii miraţi şi îndureraţi ai adolescenţei. Calvino este romancierul unei umanităţi încă naive care, şocată de timpul prezent, reacţionează dureros şi grav. *I racconti* (Povestirile, 1958), reunind laolaltă nuvelistica lui I.C., dezvăluie varietatea gustului stilistic şi ascuţimea moralistului, observator al lumii actuale, în momentul cînd civilizaţia de consum începea să se manifeste. Romanul *La speculazione edilizia* (Specula în materie de construcţii, 1957) şi nuvela *La nuvola di smog* (Norul de smog) dezvăluie modalitatea artistică imediat următoare adoptată de scriitor, pentru care fabulosul şi fantasticul devin mijloacele epice de satirizare a civilizaţiei mecanice. În trilogia istoric-fantastică pe care o constituie romanele *Il visconte dimezzato* (Vicontele înjumătăţit, 1952), *Il barone rampante* (Baronul din copaci, 1957) şi *Il cavaliere inesistente* (Cavalerul inexistent, 1959), evul mediu şi sec. 18 îi oferă autorului cadrul istoric şi termenul iniţial al unei metafore existenţiale. Cele trei romane reprezintă metaforic condiţia omului în civilizaţia contemporană unde, asemenea „vicontelui înjumătăţit", omul e nevoit să trăiască într-o lume ambiguă, o lume a două adevăruri pe care cu greu izbuteşte să le îmbine; sau, asemenea „baronului din copaci", el evadează în natură pentru a se salva sau, în fine, este redus, asemenea „cavalerului inexistent" la o simplă ficţiune, în care doar armura există în realitate. Cele trei cărţi marcau, la data apariţiei lor, atît sfîrşitul neorealismului, cît şi opţiunea pentru ficţiunea limită şi parabolică. Mergînd mai departe pe aceeaşi linie, I.C. recurge la literatura de ştiinţă şi ficţiune. *Le cosmicomiche* (Cosmicării, 1965) şi *Ti con zero* (T cu zero, 1967) sînt parabole ilustrînd gratuitatea spirituală a cunoaşterii cosmosului şi natura esenţial terestră a omului. Ironia lui I.C. aminteşte spiritul iluminist şi stăvileşte nostalgiile romantice spre infinit; omul este silit să-şi privească umanitatea în toată demnitatea ei raţionalistă, orice zbor transcendent apărîndu-i nu interzis, dar de prisos în drumul lui spre perfecţiune, care poate fi atinsă numai în limitele pămîntescului. În operele lui I.C., epicul se converteşte în meditaţie, romanul devine parabolă şi această întoarcere spre **iluminism* înseamnă restaurarea raţiunii după tentaţiile iraţionalului în existenţialism. Pe linia lui *Massimo Bontempelli, I.C. realizează un fantastic subordonat sensului metaforic sau raţiunii, aşadar un fantastic funcţional, nu gratuit, ceea ce îl situează în tradiţia voltairiană şi-l salvează de orice tentaţie decadentistă. § proză: *Ultimo viene il corvo* (Ultimul vine corbul, 1949), *I giovani del Po* (Tinerii de pe Pad, 1958), *I nostri antenati* (Strămoşii noştri, 1960), *La giornata di uno scrutatore* (Ziua unei numărători a voturilor, 1963), *Marcovaldo ovvero Le stagioni in città* (M. sau Anotimpurile în oraş, *Gli amori difficili* (Iubiri dificile, 1971), *Le città invisibili* (Oraşele invizibile, 1973), *Il castello dei destini incrociati* (Castelul destinelor încrucişate, 1973), *Il gigante oripilante* (Gigantul înfricoşetor, 1975), *Se una notte d'inverno un viaggiatore* (Dacă într-o noapte un călător, 1979); basme: *Fiabe italiane* (Basme italiene, 1956), *L'Uccel belverde e altre fiabe italiane* (Pasărea verde frumoasă şi alte basme italiene, 1972), *Il principe gronchio e altre fiabe* (Prinţul crab şi alte basme, 1974)

CALVO Bonifacio (Genova începe. sec. 13), poet în limbile provenţală, franceză şi

galiciană. Între cele 21 compoziţii poetice care i se atribuie, scrise cele mai multe în timpul şederii sale la Curtea lui Alfons al X-lea de Castilia (1253), găsim o **serventese* cu subiect politic, luat din fapte contemporane. Descriind o victorie recentă a Veneţiei asupra Genovei, poetul o explică prin neînţelegerile interne ale acesteia din urmă, refuzînd să recunoască superioritatea republicii rivale. Celelalte poezii, de iubire sau cu subiect moral, sînt mai puţin caracteristice.

CALVO Edoardo (Torino: 1773—1804), medic şi poet dialectal; a aderat la ideile Revoluţiei franceze, cunoscînd apoi „dezamăgirea istorică" proprie lui *Leopardi şi ajungînd prin aceasta la un sentiment de generală împotrivire faţă de poporul francez. Poet în dialectul piemontez *(Poesie in dialetto piemontese*, 1816*)*, a scris micul poem *Il Diavolo in statu quo* (Diavolul în statu quo, 1797) şi *Favole morali* (Fabule morale, 1802—3).

CALZABIGI Ranieri (de') (Livorno 1714—Neapole 1795), consilier al Curţii imperiale din Viena. Teoretician şi autor dramatic, propune reforma **melodramei* în sensul concentrării mai mari a acţiunii şi sporirii sobrietăţii părţii muzicale. A scris un libret pentru muzica lui Gluck *(Orfeo e Euridice*, 1762*)*, apoi *Alceste* (1766) şi *Paride ed Elena* (1769), dar a reuşit îndeosebi în opera comică *L'Opera seria* (Opera serioasă). Interesul său pentru problemele muzicii transpare şi în poemul *La Lulliade* (Poemul lui Lully), în care abordează cu ironie discuţiile care aveau loc în Franţa între partizanii muzicii lui Rameau şi aceia ai lui Lully. Despre teatrul tragic italian şi despre contribuţia lui *Vittorio Alfieri, scriitorul vorbeşte într-o vestită „Scrisoare" *(Lettera)*. Autor el însuşi de tragedii istorice, a scris *Elfrida* (1792) şi *Elvira*.

CAMERANA Giovanni (Casale Monferrato, Piemont 1845—Torino 1905), magistrat, poet şi pictor, aparţine pînă la un punct boemei milaneze *(→ scapigliatura)*. Volumul *Poesie* (1907) prezintă impresionismul descriptiv, propriu picturii acelor ani, cu peisajele vaporoase, ipsite de consistenţa concretului, amintindu-l pe Corot. Natura îl atrage pe poet numai ca semn al misterului existenţial şi sentimentul dominant al versurilor sale este melancolia deznădejdii. Lumea oamenilor nu-l mai interesează, poezia sa devenind o meditaţie solitară şi nu o declaraţie patetică, o revoltă sau un protest.

Camerata dei Bardi (1580 cca), cenaclu format din poeţi, muzicieni şi învăţaţi ce se reuneau periodic la Florenţa, în casa contelui Giovanni Bardi, el însuşi artist. Discuţiile purtate în acest cenaclu se regăsesc în scrierea lui Vincenzo Galilei *Dialogo della musica antica e della moderna* (Dialogul dintre muzica antică şi modernă, 1581), în care se arată că una din preocupările dominante era reînvierea muzicii antice ca acompaniament în teatrul tragic grecesc. → *melodramă*

CAMINÈR TURRA Elisabetta (Veneţia 1751—Vicenza 1796), prietenă şi colaboratoare a lui *Alberto Fortis; participă la activitatea publicistică a acestuia, prin numeroase traduceri din scriitori francezi (Marmontel) şi germani (Gessner), contribuind la difuzarea ideilor iluministe şi a preromantismului în Italia.

CAMMELLI Antonio, zis il PISTOIA (Piero in Vinci, Pistoia 1436—Ferrara 1502), poet satiric; a trăit la Curtea ducilor de Este, la Ferrara şi pe lîngă Ludovic Maurul, ducele Milanului; continuîndu-i pe burleşti *(→ poeti giocosi)*, a scris *Sonetti faceti* (Sonete hazlii). Este şi autorul unui *Dialogo* cu aceeaşi trăsătură anticonformistă, atacînd demnitatea clerului. Din *Decameronul* lui *Boccaccio (IV, 1), a luat subiectul tragediei *Filostrato e Pamphila*.

CAMOLETTI Luigi (Novara: 1804—80), dramaturg; a scris piese agreabile, fără profunzime, *La moglie generosa* (Soţia generoasă, 1826), *Le monache ospitaliere* (Călugăriţele ospitaliere, 1860), şi comedii amuzante, precum *Il celibe* (Celibatarul, 1849) şi *I giuochi d'azzardo* (Jocurile de noroc, 1867).

CAMPAILLA Tommaso (Modica: 1668—1740), poet-filozof; autorul poemului în versuri *L'Adamo ovvero il Mondo creato* (Adam sau Lumea creată, 1720—8) în

Scanned with OKEN Scanner

care, încercînd răspîndirea ideilor lui Descartes la Neapole, expune o concepţie antiscolastică şi antiaristotelică a lumii. Aproape autodidact, s-a interesat de problemele ştiinţei şi a scris, în polemică cu Newton, *Considerazioni sopra la fisica di J. Newton* (Consideraţiuni asupra fizicii lui J.N., 1710). Naturalist, a scris *Discorso sul moto degli animali* (Discurs asupra mişcării animalelor).

CAMPANA Dino (Marradi 1885—Castel Pulci, Florenţa 1932), unul din marii poeţi lirici ai Italiei; a avut o viaţă frămîntată. Student în chimie (1930), nu-şi termină studiile; bolnav, este internat într-o clinică de psihiatrie (1906—7), apoi emigrează colindînd lumea, fără o meserie precisă. Se opreşte un timp în Argentina şi, revenit în Italia, publică vol. de versuri *Canti orfici* (Cîntece orifice, 1914). Din nou bolnav, moare după mulţi ani de internare într-un spital. Corespondenţa sa cu *Sibilla Aleramo şi schiţa autobiografică, dictată în răstimpurile de luciditate în timpul bolii, apărută sub titlul *Vite non romanzate di Dino Campana scrittore e di Evarista Bonicelli scultore* (Vieţi neromanţate ale lui D.C. scriitor şi E.B. sculptor), dezvăluie existenţa chinuită a acestui „poet blestemat". Din familia spirituală a lui Verlaine şi Rimbaud, a lui *Igino Ugo Tarchetti şi *Arrigo Boito, D.C. a dat în *Canti orfici* o poezie dominată de imaginea şi obsesia morţii, a cărei modernitate constă în atmosfera de incantaţie; este vorba de o comunicare magică şi nu raţională, în care cuvîntul pare a se descompune în muzică, prea încărcat de sens pentru a exprima mesajul dramatic al scriitorului.

CAMPANELLA Tommaso (Stilo, Calabria 1568—Paris 1639), dominican, unul din marii gînditori ai *Renaşterii italiene. Cu o cultură filozofică bogată, mergînd de la presocratici pînă la *Giordano Bruno, cunoaşte ideile lui Copernic şi este admiratorul şi discipolul lui Bernardino Telesio. Urmărit de autorităţile ecleziastice sub acuzaţia de erezie (1595), revine în Calabria (1597), unde conduce mişcarea antispaniolă şi organizează o conjuraţie, care este descoperită. Arestat, simulează nebunia pentru a nu fi condamnat la moarte şi, eliberat după 27 de ani de închisoare (1599—1626), se refugiază în Franţa, unde se bucură de protecţia Curţii. Operele sale, în latină şi în italiană, de filozofie, politică şi ştiinţă, scrise în mare parte în anii de detenţiune, expun o gîndire complexă, în care utopia, mesianismul şi profeţia manifestă nevoia de înnoire a unei epoci frămîntate şi speranţele revoluţionare ale unui spirit vizionar. Scrieri filozofice: *Philosophia sensibus demonstrata* (Filozofia demonstrată prin simţuri, 1591) — apologie a gîndirii lui Telesio, *De philosophia Empedoclis* (Despre filozofia lui Empedocle), *Carmen pythagoricum* (Imnul pitagorician) şi *De sphaera Aristarchi* (Despre sfera lui Aristarh) — scrieri azi pierdute, în care era susţinută teoria lui Copernic; *Fisica, Universalis philosophia sau Metaphysica* (Filozofia universală sau Metafizica, 1637), *Questiones physiologicae* (Chestiuni de fiziologie), *Theologia*; scrieri politice: *Aforismi politici* (Aforisme politice), *Monarchia di Spagna* (Monarhia Spaniei); scrieri de polemică şi doctrină: *Dialogo contro i luterani* (Dialog contra luteranilor), *Atheismus triumphatus* (Ateismul biruit), *Antiveneti* (Antiveneţienii); utopii politico-sociale: *La città del Sole* (Cetatea Soarelui) — redactată de mai multe ori în latină şi italiană, şi *Monarchia Christianorum* (Monarhia creştinilor), azi pierdută, care propunea şi ea o ordine socială bazată pe comunitatea bunurilor. În gîndirea complexă şi de multe ori contradictorie a lui T.C., sensualismul lui Telesio este transpus în plan metafizic. Dumnezeu este „sufletul lumii" şi, urmînd teoria lui Copernic, înţeleasă la rîndul ei în semnificaţiile magic-spiritualiste, T.C. spune că Soarele este „în centrul iubirii", iar Pămîntul „în centrul urii". „Mişcarea copernicianǎ", adică mişcarea „de revoluţie în jurul soarelui", nu este spontană; ea este produsă de „sufletul lumii", acesta acţionînd ca o cauză determinantă asupra Pămîntului. Transferînd asupra omului concepţia despre existenţa unei puteri magice care ar produce mişcarea astrelor, T.C. va atribui minţii omeneşti

o capacitate magic creativă şi activă. Sufletul Universului, conceput ca mulţimea sufletelor prezente în fiecare dintre lumile care-l compun, face ca „lumea întreagă" să fie, pentru T.C., o existenţă vie şi unitară prin acelaşi suflet care trăieşte în ea. Monismul lui Giordano Bruno dobîndeşte la T.C. conţinutul unei concepţii în care universul apare animat şi acţionat în toate părţile lui de acelaşi suflet magic-creator. Depăşind orice concepţie materialistă, această gîndire spiritualist-magică în care converg, din trecut, astrologia şi alchimia, duce la concepţia Renaşterii despre puterea creatoare a minţii omeneşti. În operele politice, cele două planuri, cel real-istoric şi cel metafizic-religios, apar din nou strîns legate. Se observă la T.C. o atentă aplecare asupra poporului, nevoile lui trebuind să fie pentru guvernanţi criteriul guvernării lor. Constatînd inegalitatea dintre oameni, derivată din inegalitatea bunurilor, susţine că poporul trebuie să comunice regelui nevoile lui şi că funcţionarii trebuie „să dea socoteală poporului de felul cum administrează" treburile publice. Campanella acuză laolaltă cu monarhia şi Biserica, spunînd că cea dintîi este doar „o invenţie a oamenilor politici", servind la asuprirea semenilor lor. La un secol după Thomas More, T.C. este autorul unei utopii, compensaţie a spiritului creator faţă de realitatea contemporană dominată de tiranie. El închipuie o lume perfectă opusă celei existente şi, în *Cetatea soarelui*, arată căile de abolire a relelor sociale pentru instaurarea acelei societăţi egalitare, în care este abolită proprietatea privată şi în care individul, lipsit de „amor propriu", să existe numai în şi prin comunitate. Scriitor de tipul lui Giordano Bruno, pentru care filozofia este experienţă de viaţă şi gîndire activă, orientată spre schimbarea lumii, T.C. este şi unul din marii lirici ai Renaşterii. Poeziile sale, care formează o operă în sine, o culegere de proporţia unui cancionier, sînt mărturii ale vieţii filozofului în anii închisorii şi, de multe ori, exprimării figurate ale concepţiei filozofice. În planul confesiunii autobiografice şi al celei intelectuale, poeziile au patosul creaţiei artistice; ele se ridică deasupra creaţiei gratuite a multor versificatori ai epocii. Dramatice prin suferinţele fizice şi spirituale pe care le amintesc, dar mai ales prin tensiunea morală care le generează, ele aparţin acelui tip de artă care se vrea complementară filozofiei, înţelegînd frumosul ca un efect al experienţei morale.

CAMPANI Niccolò, zis Lo STRASCINO, de la numele personajului principal al comediei sale omonime, (Siena 1478—Roma 1522 cca), om de teatru. Scrisă în graiul sienez, comedia *lo Strascino* (1511) se inspiră din situaţia grea a ţărănimii, lipsită de pămînt propriu, nevoită să plătească seniorului feudal o arendă grea. Bolnav de o boală incurabilă, dar bravînd suferinţa, N.C. scrie o „Jeluire" glumeaţă şi, invitat la diferite Curţi, pentru rîsul său inteligent este menţionat favorabil în *Curteanul* lui *Castiglione.

CAMPANILE Achille (Roma 1900—Lariano, Velletri 1977), ziarist şi scriitor umorist. Opera lui cuprinde aproximativ 40 de scrieri: romane, texte teatrale, povestiri. A luat premiul Viareggio în 1973, cu vol. de povestiri *Manuale di conversazione* (Manual de conversaţie). § *L'inventatore del cavallo e altre 15 commedie* (Inventatorul calului şi alte 15 comedii, 1924), *Ma che cos'è quest amore?* (Dar iubirea asta ce este?, 1927), *Il povero Piero* (Bietul P., 1959), *Se la luna mi porta fortuna* (Dacă luna mi-aduce noroc, 1962), *Umoristi francesi (1890—1960)* (Umorişti francezi. 1890—1960, 1967), *Umoristi inglesi (1890—1960)* (Umorişti englezi. 1890—1960, 1968), *Vite degli uomini illustri* (Vieţile oamenilor de seamă, 1975), *Tragedie in due battute* (Tragedii în două replici, 1978), *L'eroe* (Eroul), *Gli asparagi e l'immortalità dell' anima* (Sparanghelul şi nemurirea sufletului), *Agosto, moglie mia, non ti conosco!* (August, nevastă dragă, nu te cunosc!)

CAMPANO Giannantonio (Cavelli, Capua 1429—Siena 1477), scriitor latin protejat de familia Baglioni, care guverna Perugia, apoi de papa Pius al II-lea. Prozator moralist în tratatul *De dignitate matrimonii* (Despre demnitatea căsă-

Scanned with OKEN Scanner

toriei), biograf al condotierului Braccio da Montone din Perugia în *De vita et gestis Brachii Perusini* (Despre viaţa şi faptele lui B.P.) şi poet în *Carmina* (Imnuri) închinate iubirii şi plăcerilor vieţii.

CAMPIGLIO Giovanni (sec. 19), editor şi scriitor; autorul unor opere de istorie, destinate marelui public: *Storia generale d'Italia dagli antichissimi tempi fino ai dì nostri* (Istoria generală a I. din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre, 1835) şi *Storia dei progressi delle scienze filosofiche* (Istoria progreselor ştiinţelor filozofice, 1841). La acestea se adaugă romanul istoric de largă răspîndire la data apariţiei lui, *La figlia d'un ghibellino* (Fiica unui ghibelin, 1830).

«Campo di Marte» (1938—9), revistă bilunară înfiinţată la Florenţa de *Alfonso Gatto şi *Vasco Pratolini. A avut între colaboratori pe *Eugenio Montale şi *Carlo Bo. Atentă la prezentul politic şi la semnificaţiile lui, a încercat să realizeze o apropiere mai mare între literatură şi public.

CANCOGNI Manlio (Bologna 1916—), ziarist, într-o vreme director al revistei *«*La Fiera letteraria*»; autor de romane şi povestiri, în care în prim plan se află sentimentele umane: *Cos' è l'amicizia* (Ce este prietenia, 1958), *Parlami, dimmi qualcosa* (Vorbeşte-mi, spune-mi ceva, 1962), *La linea del Tomori* (1966); *Perfidi inganni* (Înşelătorii perfide, 1978) este considerat cel mai bun roman al său.

CANGIULLO Francesco (Neapole 1888—), ziarist, colaborator la revista florentină *«*Lacerba*», poet şi autor dramatic futurist *(→ futurism)*. A publicat vol. *Le serate futuriste* (Serile futuriste, 1930), mărturie a fidelităţii sale faţă de poetica la modă. Caracteristice sînt cele două cărţi prefaţate de *Marinetti, *Il debutto del sole* (Debutul soarelui, 1919) şi *Piedigrotta* (1923). Pentru cunoaşterea epocii, sînt interesante *Lettere a Marinetti in Africa* (Scrisori către M. în A., 1939).

CANINI Marco Antonio (Veneţia: 1822—92), luptător la 1848 pentru independenţa Veneţiei, a trăit mult timp în exil. Poet patriot în culegerile *Pio IX e l'Italia* (Pius al IX-lea şi I., 1847) şi *Amore e dolore* (Iubire şi durere, 1880), a relatat în vol. *Vingt ans d'exil* (Douăzeci de ani în exil, 1868) despre şederea sa în ţările din Răsăritul Europei, între care şi Ţările române.

canovàccio (canava) sau **scenário** (scenariu) sau **soggétto** (subiect), scenariul scris, oferit actorilor în **commedia dell'arte*, pe baza căruia aceştia brodează, adică îşi creează personajul prin tehnica improvizaţiei. În reforma începută de *Goldoni pentru lichidarea commediei dell'arte, se trece treptat de la c. la scenariul lărgit, care include unele roluri integral redactate, pentru a se ajunge cu timpul la comedia propriu-zisă, în care textul este elaborat şi scris integral de autor.

cantafàvola (poveste cîntată), compoziţie populară, în formă de dialog şi cîntată iniţial la nunţi; uneori de factură epică, se confundă cu **cantàre*.

cantàre (cîntec epic), compoziţie epică recitată de **cantastorie*, gen al producţiei popular-anonime în sec. 14—15. Inspirată din legende sacre şi profane, din istorie şi mitologie, alcătuită din strofe octave *(*ottava)*, intră în repertoriul jonglerilor care colindau oraşele. Între cele mai cunoscute c. este şi **Fiorio e Biancifiore*.

cantastorie (cîntăreţ de poveşti), jongler, recitator de **cantilena*, **cantare* sau de poeme epice rudimentare, de cele mai multe ori extrase din materia ciclului carolingian; se deosebeşte de trubadur, prin aceea că recită în pieţele oraşelor şi nu în sălile castelelor feudale. Literatura pe care o difuzează este poemul epic de aventuri şi nu cîntul liric. Acest tip de recitator popular poate fi întîlnit şi astăzi în unele zone din Sudul Italiei. → *cantimpanca, letteratura cavalleresca*

canterìno → cantimpanca

càntica (cînt), compoziţie amplă sau ansamblu de compoziţii poetice. Cea mai reprezentativă c. în literatura italiană este fiecare din cele trei părţi ale *Divinei Comedii* a lui *Dante, care, la rîndul lor, se divid în *canti* (cînturi).

cantilena (cantilenă, cîntec), formă poetică rudimentară, provenind din compoziţia muzicală a liturghiei, alcătuită din strofe **lasse* monorime sau asonante, în versuri de şapte sau opt silabe. La începuturile poeziei italiene, întîlnim o vestită c., **Cantilena di un giullare toscano.* Multe compoziţii epice extrase din poemele cavalereşti franceze sînt iniţial c. recitate în pieţele oraşelor de către **cantastorie.*

Cantilena di un giullare toscano (Cîntecul unui jongler toscan, a 2-a jum. a sec. 12) sau **Ritmo giullaresco toscano** (Ritmul scris de un jongler din Toscana) sau **Ritmo laurenziano** (Ritmul de la San Lorenzo), scriere anonimă, cea dintîi compoziţie poetică în italiană, alcătuită din 40 versuri de cîte opt silabe. Jonglerul *(giullare)* se adresează arhiepiscopului de Pisa, Villano, pentru a obţine de la el, în dar, calul atît de necesar colindărilor lui de artist ambulant. Compoziţie encomiastică urmărind să cîştige bunăvoinţa episcopului, este scrisă în strofe **lasse*, într-o italiană de tinctură dialectal toscană.

cantimpanca (cîntăreţ de poveşti) sau **canterino** (mic cîntăreţ), similar cu **cantastorie*, cu deosebirea că îşi recită şi îşi cîntă versurile şezînd pe o bancă *(panca)*, în timp ce ascultătorii stau în jurul lui, pe bănci mai joase.

CANTINELLI Pietro (Bologna 1235 cca—Faenza post 1306), cronicar; povesteşte în *Chronicon* (Cronică), scriere în latină, evenimentele din viaţa oraşului natal şi a provinciei apropiate, Romagna, între anii 1228—1306. Unele din personajele menţionate aici apar în *Divina Comedie* a lui *Dante.

canto carnascialesco (cîntec de carnaval), compoziţie poetică cîntată, de tip popular, în versuri de opt silabe, destinată serbărilor carnavalului. Cel mai cunoscut c.c. este *Trionfo di Bacco e Arianna* de *Lorenzo de' Medici.

CANTONI Alberto (Pomponesco, Mantova 1841—Mantova 1904), narator şi moralist, în mare parte autodidact; de formaţie literară veristă *(→ verism)*, descrie, în registrul sentimental sau cu umor generos, lumea populară a oraşului şi a satelor. Romanul *L'illustrissimo* (Prea strălucitul, 1906) este scris cu naturaleţea celui care cunoaşte bine mediul rural. Temperamentul viu, curiozitatea intelectuală, inteligenţa spirituală a lui A.C. apar mai ales în vol. de proze, în care umorul atinge uneori grotescul: *Un re umorista* (Un rege umorist, 1891), *L'altalena delle antipatie* (Scrînciobul antipatiilor, 1893), *Pietro e Paolo con seguito di bei tipi* (Petru şi Pavel cu o escortă de tipuri bine, 1897). Spirit lucid şi sceptic pînă la amărăciune, A.C. este un povestitor-moralist de o capacitate epică moderată, mai mult analitic decît expozitiv.

CANTÙ Cesare (Brivio, Como 1804—Milano 1895), scriitor şi patriot; îşi începe opera cu nuvela în versuri *Algiso o la Lega Lombarda* (A. sau Liga lombardă, 1828), inspirată din istoria Comunelor în lupta contra împăratului Frederic I Barbarossa. Publică „Imnuri sacre" *(Inni sacri*, 1836), operă de epigon al lui *Manzoni, şi romanul istoric *Margherita Pusterla* (1838). Prolix şi greoi, inspirat din istoria Lombardiei în sec. 14, romanul prezintă conspiraţia împotriva lui Luchino Visconti, din familia ducilor care guvernau Milanul. Aportul principal al lui C.C. la cultura **Risorgimentului* constă în opera sa de istoric. Aproape simultan cu primele scrieri poetice, el dă *Storia della città e della diocesi di Como* (Istorie a oraşului şi a diocezei C., 1829—31) şi mai multe studii de istorie a Lombardiei, între care şi *Sulla Lombardia nel secolo XVII. Ragionamento per commento ai Promessi Sposi* (Asupra L. în secolul al XVII-lea. Discuţie servind drept comentariu la „Logodnicii", 1832), *Notizie su G.D. Romagnosi* (Informaţii asupra lui G.D.R., 1835), *L'abate Parini e la Lombardia del secolo passato* (Abatele P. şi L. în secolul trecut, 1842), *Beccaria e il diritto penale* (B. şi dreptul penal, 1862), *Monti e l'età che fu sua* (M. şi epoca sa). În domeniul istoriei naţionale, C.C. va da opere de mare amploare şi erudiţie, cărora le lipseşte însă viziunea sintetică şi spiritul filozofic coordonator, uneori fiind chiar viciate de o ideologie strîmt

clericală şi de un moralism îngust: *Storia universale* (Istoria universală, 35 vol. 1838—46), pe care o va relua în *Compendio della storia universale* (Rezumat al istoriei universale, 1874) şi din care a extras şi publicat separat o serie de scrieri de proporţii mai reduse, privind cîte o singură perioadă istorică: *Storia dei cento anni. 1750—1850* (Istoria unei sute de ani. 1750—1850), *Ezelino da Romano* (1852) — prezentînd pe unul din tiranii Padovei din sec. 13, *Storia degli Italiani* (Istoria italienilor, 1854), *Gli illustri Italiani* (Italieni vestiţi, 1873). Trei istorii literare *(Storia della letteratura greca*, 1863; *Storia della letteratura latina*, 1864; *Storia della letteratura italiana*, 1865) completează această operă fecundă şi erudită. Mai multe scrieri de pedagogie destinate învăţătorilor datează din 1837: *Il buon fanciullo, racconti d'un maestro elementare* (Copilul cel bun, povestiri ale unui învăţător), *Il giovinetto drizzato alla bontà, al sapere, all'industria* (Tînărul, îndrumat spre bunătate, spre ştiinţă, spre muncă), *Il galantuomo ovvero i diritti e i doveri, corso di morale popolare* (Omul de onoare sau drepturile şi datoriile, curs de morală populară). Cu un orizont politic deschis luptei patriotice a altor popoare, scriitorul este prezent, alături de *Carducci şi de *Angelo De Gubernatis, în vol. *Voci romene* (Glasuri româneşti), dovedindu-şi interesul faţă de naţiunea română.

canzone (cantonă), formă fixă a liricii italiene, de la origini (sec. 13), pînă în **romantism*, prezentată de *Dante în *De vulgari eloquentia* (II). Consolidată în structura ei de *Petrarca, este alcătuită din strofe *(stanze)* egale între ele şi se încheie cu o strofă mai scurtă, formată din trei versuri egale ca lungime, numită *congedo* sau *commiato* (rămas bun), prin care autorul se adresează propriei sale compoziţii, încredinţîndu-i mesajul său poetic. Strofa c., în versuri endecasilabe şi septenare, este formată din două părţi, numite *fronte* şi *sirima*, între ele intercalîndu-se uneori un vers numit *chiave* (cheie). În **Renaştere*, sub influenţa modelelor antice, c. suferă modificări; un exemplu este c. *eroica*, formată, ca şi oda, din strofă, antistrofă şi epodă. În sec. 18, se ajunge la o structură mai elastică, şi aşa-numita c. *libera* (cantonă liberă) apare între formele metrice folosite de *Leopardi. → *sestina*

canzone a ballo → ballata

canzonetta (cîntecel, cantonă scurtă), denumirea unor compoziţii poetice de tip variat. Canzonetta populară, în versuri scurte, de şapte-opt silabe, însoţită de muzică, are drept temă iubirea. O întîlnim imitată în literatura cultă, de *Leonardo Giustinian. Formă metrică proprie poeziei galant-pastorale, c. apare la *Gabriello Chiabrera şi la poeţii *Arcadiei, între care *Metastasio.

CAPACCIO Giulio Cesare (Campagna, Salerno 1550 cca — Neapole 1633), erudit; a trăit un timp la Urbino, ca protejat al ducelui Frederic al II-lea de Montefeltro, căruia îi dedică tratatul politic *Il principe* (Principele, 1620). Autor dramatic, scrie comedia *Il segretario* (Secretarul, 1589). Istoric, scrie, în latină, *Historia puteolana* (Istoria oraşului Pozzuoli, 1604) şi *Historia neapolitana* (1607), dialogurile *Margellina* şi *Sull'incendio del Vesuvio* (Despre incendiul de pe Vezuviu, 1631).

CAPASSO Nicola (Grumo Nevano, Sudul Italiei 1671—Neapole 1745), autor al unor opere juridice, azi pierdute, poet în graiul napolitan; traduce o parte din *Iliada*. Spirit satiric, compune, în dialect, peste o sută de *Alluccate contro li petrarchisti* (Urlete contra petrarchiştilor) la adresa unor contemporani. Denunţă, în *Proloco* (Prolog) mediocritatea operei dramatice a lui *G. V. Gravina. Foloseşte aşa-numita latină macaronică *(→ letteratura maccheronica)* în *De curiositatibus Romae strangulapreticon* (Despre curiozităţile Romei, găluştile, 1726).

CAPECELATRO Giuseppe (Neapole: 1744—1836), literat iluminist; a scris *Discorso istorico-politico dell'origine, del progresso e della decadenza del potere dei chierici sulle signorie temporali* (Discurs istoric-politic despre originea, progresul şi decăderea puterii clericilor asupra stăpînirilor

temporale). Adversar al iezuiţilor, a combătut cazuistica morală.

capitolo (capitol), compoziţie poetică în strofe de tipul **terza rima*, utilizată de *Dante; apare în sec. 14 în poezia didactic-morală şi în satiră. Poeţii **Renaşterii*, *Francesco Berni, *Niccolò Machiavelli şi *Ariosto îl folosesc în genul burlesc *(→ poesia giocosa)*.

CAPORALI Cesare (Perugia 1531—Castiglioni del Lago 1601), poet satiric şi glumeţ *(→ poesia bernesca)* în două mici poeme, *Viaggio di Parnaso* (Călătorie în Parnas) şi *Avvisi di Parnaso* (Ştiri din Parnas), îndreptate contra poeţilor mediocri şi pedanţi. Scurtul poem *Vita di Mecenate* (Viaţă de Mecena) ilustrează genul eroi-comic, fiind o parodie a poemelor cavalereşti. Protectorului său, cardinalul Ottavio Acquaviva, îi dedică o compoziţie encomiastică în versuri: *Gli orti di Mecenate* (Grădinile mecenatului).

CAPPELLO Bernardo (Veneţia 1498—Roma 1565), poet petrarchist *(→ petrarchism)* prin intermediul lui *Pietro Bembo, influenţat totodată de lirica elegiacă greco-latină, în culegerea *Rime* (1560).

CAPPONI Gino (Florenţa 1350—1421), guvernator al Pisei (1406); autorul sigur al unei singure opere: *Ricordi* (Amintiri). O altă scriere, *Commentari del tumulto dei Ciompi* (Comentarii la răscoala dărăcitorilor de lînă), care nu se păstrează în redactarea ei originală, îi este atribuită şi lui Alamano Acciaiuoli. *Commentari dell'acquisto di Pisa* (Comentarii la cucerirea P.), care de asemenea i-a fost atribuită, îi aparţine fiului său, Neri Capponi. Scriitor cu ambiţii literare care-l apropie de umanişti, păstrează în concepţia cronicii ideile predecesorilor. Dacă istoria oamenilor i se pare a fi guvernată de providenţă, nu şovăie totuşi să laude faptele oamenilor şi, în primul rînd, lupta lor, în speţă lupta florentinilor pentru libertatea Republicii.

CAPRANICA Luigi (Roma 1821—Milano 1891), autor fecund, scrie versuri lirice şi tragedii, pamflete politice şi mai ales romane istorice de mult succes la data apariţiei lor: *Giovanni dalle Bande Nere* (1857) — istoria vestitului şef de mercenari din războaiele dintre francezi şi spanioli în Italia, *La congiura di Brescia* (Conjuraţia din B., 1862), *Fra Paolo Sarpi* (Călugărul P.S. 1863), *Donna Olimpia Pamfili* (Doamna O.P., 1868).

CAPRONI Giorgio (Livorno 1912—), poet liric. Independent atît faţă de solicitările de conformism ale regimului politic cît şi faţă de evaziunea din timp prin **ermetism*, a dat o poezie care îi aminteşte pe crepusculari *(→ crepuscolarismo)*, delicată şi intimă, cursivă şi străină experimentelor formale. A publicat vol. de versuri: *Come un'allegria* (Ca o bucurie, 1936), *Ballo a Fontanigorda* (Dans la F., 1938), *Fizioni* (Ficţiuni, 1941), *Il terzo tempo* (Al treilea timp, 1968) — retipărire, sub un titlu nou, a culegerii anterioare, *Il passaggio d'Enea* (Trecerea lui E. 1956), *Il seme del piangere* (Sămînţa plînsului, 1959), *Congedo del viaggiatore cerimonioso* (Rămas bun din partea călătorului ceremonios, 1965), *Il muro della terra* (Zidul pămîntului, 1975), *Il gelo della mattina* (Gheţul dimineţii).

CAPUANA Luigi (Mineo, Catania 1839—Catania 1915), scriitor, profesor la Roma şi Catania; începe cariera literară ca nuvelist, cu vol. *Profili di donne* (Profiluri feminine, 1897). În culegerile *Un bacio* (Un sărut, 1881) şi *Appassionata* (1893), L.C. adaugă **romantismului* sentimental-convenţional gustul pentru întîmplări şi stări excepţionale, „cazuri de conştiinţă dureroase şi tragice". Cu romanul *Giacinta* (1879), ilustrează naturalismul italian *(→ verism)*. Documentul uman este aici cazul patologic al eroinei care, traumatizată în copilărie, îşi găseşte salvarea în sinucidere. *Profumo* (Parfum, 1891) dovedeşte din nou interesul autorului pentru cazul patologic, ca şi nuvelele din vol. *Le Paesane* (Ţărăncile, 1894) şi romanul *Il marchese di Roccaverdina* (Marchizul de R., 1901). Acesta din urmă, opera sa cea mai reuşită, înfăţişează într-un cadru mai larg unele condiţii psihologice izvorîte din viaţa primitivă a unei Sicilii rămase la stadiul economic

Scanned with OKEN Scanner

şi moral al relaţiilor feudale. Obsesia crimei pe care a ordonat-o generează boala psihică a eroului; aceasta nu se explică prin ereditate sau printr-o predispoziţie morbidă, ci este consecinţa unor abuzuri posibile doar în cadrul raporturilor sociale înapoiate ale Siciliei rurale. Ambiţios în intenţiile sale de prezentare impersonală, romanul este schematic în acţiune şi personaje, dar reprezentativ pentru intenţiile veriste ale autorului. Teatrul lui L.C., lipsit de relief, uneori cu amănunte forţat locale, este scris în siciliană: *Malia* (Vrajă, 1891), *Lu cavalieri Pidagna* (Cavalerul P., 1909) şi *Bona genti* (Oameni buni, 1906). Critic literar, la curent cu mişcarea literară franceză, L.C. formulează principiul metodei impersonale, proprii verismului. În vol. *Studi sulla letteratura contemporanea* (Studii asupra literaturii contemporane, 1880, 1883) şi *Gli „ismi" contemporanei* (Isme-le contemporane, 1898), el comentează critic naturalismul şi îşi afirmă distanţa faţă de romanul experimental al lui Zola. Prieten şi sfătuitor al lui *Giovanni Verga, L.C. găsea realizată în opera acestuia impersonalitatea cerută artei veriste. Capuana este şi autorul mai multor cărţi pentru copii, între care şi culegeri de basme, şi al unor scrieri cu finalitate didactică.

capuismo (capuism), mişcare intelectuală la Neapole, în a 2-a jum. a sec. 17, formată în jurul lui Lionardo di Capua. Imitatori ai poeziei lui *Petrarca *(→petrarchism)*, îndepărtîndu-se prin aceasta de manierismul lui *G. B. Marino, capuiştii au susţinut totodată reînnoirea ideilor în spiritul filozofiei lui Descartes şi al ştiinţelor naturii. În primii săi ani de formare, *G. B. Vico a frecventat acest grup intelectual.

CARÀCCIOLO Pietro Antonio (Neapole sec. 15/16), scriitor dialectal, autor de farse populare, de mare efect comic; operele sale s-au păstrat incomplet. Se cunoaşte conţinutul farsei *De lo Imagico* (Despre mag); alteori se cunoaşte numai titlul: *La farsa dei quattro villani i quali acconciano loro mogliere con altri* (Farsa celor patru ţărani care-şi aranjează muierile cu alţii).

CARAFA Diomede (Neapole: 1406 cca —87), om de Curte în slujba lui Ferrante de Aragon; a scris în italiană „Sfaturi militare", operă păstrată doar în versiune latină *(Consilia militaria [...] latinitate donata*, 1530). A adresat un memoriu prinţesei Beatrice de Aragon, viitoarea soţie a lui Matei Corvin, precum şi alte memorii privind obligaţiile unui principe sau condiţiile vieţii de Curte: *Memoriale dell'ufficio del principe* (Memoriu despre îndatorirea principelui), *Memoriale sulla vita cortigiana* (Memoriu despre viaţa de Curte). Scriitor politic, este şi un moralist, cunoscător realist al moravurilor timpului său.

CARBONE Domenico (Carbonara Scrivia, Tortona 1823—Florenţa 1883), medic şi poet satiric; apropiat de *Giuseppe Giusti, zugrăveşte în versuri ridicolul unor oameni de frunte ai vremii. În *Gaetanino*, obiectul satirei este papa Grigore al XVI-lea, iar în *Re Tentenna* (Regele Şovăială, 1847), Carol Albert al Piemontului. Urmărit pentru aceste versuri, poetul a trebuit să părăsească Turinul. Alte satire: *Don Ciccio al congresso di Villanovetta* (Don C. la Congresul de la V.), *Giuramento di Rcdomonte allo Statuto* (Jurămîntul lui R. de respectare a statutului), *Le due coscienze* (Cele două conştiinţe), *Il Libro del profeta Pippo* (Cartea profetului P., 1853) — ditiramb scris în urma unor conspiraţii politice din Lombardia, dirijate de *Mazzini din exilul său la Londra, care, nereuşind, se încheiaseră cu grave condamnări.

CARBONE Ludovico (Ferrara: 1435—82), umanist, elev al lui *Guarino Veronese şi al lui Teodoro Gaza; obţine de la papa Pius al II-lea titlul de conte palatin, iar de la împăratul Frederic al III-lea, coroana de poet; este un literat mediocru, traducător în italiană al unor opere antice.

CARCANO Giulio (Milano 1812—Lesa 1884), ziarist şi scriitor din grupul lui *Manzoni, traducător al lui Shakespeare, poet liric modest; îşi aduce contribuţia la dezvoltarea prozei narative. În culegerea *Racconti semplici* (Povestiri simple, 1843), înfăţişează lumea de la ţară, prea

Scanned with OKEN Scanner

puţin prezentă în literatura *romantismului italian. Aceeaşi lume este zugrăvită şi în romanele *Angiola Maria. Storia domestica* (A. M. Povestire din viaţa de familie, 1839) şi *Gabrio e Camilla. Storia milanese del 1859* (G. şi C. Povestire din viaţa milaneză în 1859, 1874). Scrieri realist sentimentale, înfăţişînd schematic conflictul dintre cei buni şi cei răi, dintre asupritorii exploatatori şi victimele lor, acestea nu ating nivelul de artă al romanelor veriste *(→ verism)*. Autorul arătase, încă de la începutul carierii sale, în articolul *La poesia domestica* (Poezia vieţii domestice, 1839) necesitatea acestei literaturi epic-sentimentale, treaptă anterioară literaturii populare pe care o justifică declarînd că „Poporul este poet natural şi adevărat". Povestirile *Una povera tosa* (O biată fată) şi *Rachele* răspund îndemnului pe care i-l adresează un Cesare Correnti de a-şi da contribuţia la această literatură rurală *(→ letteratura campagnola)*. Nuvela *La Nunziata* (1852), care prezintă lumea tinerelor lucrătoare dintr-o ţesătorie napolitană, aduce, prin protestul social subînţeles în prezentarea acestui proletariat, o primă afirmare a realismului italian în sec. 19.

CARDANO Girolamo (Pavia 1501 cca—Roma 1576), fizician şi scriitor; a studiat la Padova (1525), posedînd o cultură universală pentru acea epocă. În fizică, este autorul invenţei numită Suspensia lui Cardan. Scriitor în italiană, a dovedit prin exemplul său capacitatea intelectual-expresivă a acesteia; a lăsat o *Autobiografie* în latineşte.

CARDARELLI Vincenzo [Nazareno CALDARELLI], (Cornete Tarquinia, Viterbo 1887—Roma 1959), scriitor autodidact; a scris pagini autobiografice, cuprinse în vol. *Il sole a picco* (Soarele deasupra capului, 1929), *Lettere non spedite* (Scrisori neexpediate, 1946) şi *Villa Tarantola* (1948). Ziarist, a colaborat la revistele florentine *«*Il Marzocco*» şi *«*La Voce*». Primul vol. de versuri, *Prologhi* (Prologuri, 1916), îl consacră ca poet. Urmează culegerile *Giorni in piena* (Zile în creştere, 1934), *Poesie nuove* (Poezii noi, 1946), *Invettiva e altre poesie disperse* (Invectivă şi alte poezii risipite, 1964). Scriitorul se afirmă simultan ca un admirabil prozator liric, cu paginile autobiografice din *Viaggi nel tempo* (Călătorii în timp, 1920) şi cu *Favole e memorie* (Poveşti şi amintiri, 1925), repovestiri moderne ale unor epistole biblice. A abordat fenomenul literar în *Parliamo dell'Italia* (Să vorbim despre I., 1931), dovedindu-se a fi prezent în problematica zilelor lui. Împreună cu un grup de literaţi, a întemeiat revista *«*La Ronda*».

§ *Parole all'orecchio* (Cuvinte la ureche, 1929), *Il cielo sulle città* (Cerul deasupra oraşelor, 1939), *Rimorsi* (Remuşcări, 1944), *Solitario in Arcadia* (Solitar în A., 1947), *Il viaggiatore insocievole* (Călătorul nesociabil, 1953), *Viaggio di un poeta in Russia* (Călătoria unui poet în R., 1954)

CARDUCCI Giosuè (Valdicastello, Versiglia 1835—Bologna 1907), unul din marii poeţi lirici ai Italiei, ultimul din generaţia celor formaţi în anii *Risorgimentului, laureat al premiului Nobel (1906). Înainte chiar de a fi numit profesor (1856) în împrejurimile Florenţei, la San Miniato al Tedesco, formase împreună cu *Enrico Nencioni, *Giuseppe Chiarini, *Giuseppe Torquato Gargani şi Ottaviano Targioni Tozzetti societatea literară *Amici pedanti, cenzurînd într-o polemică spirituală publicaţiile literare mediocre. Sub titlul *Giunta alla derrata. Ai poeti nostri cdiernissimi e lor difensori* (Adaus la produsele alimentare. Către poeţii noştri foarte de azi şi apărătorii lor, 1858), scriere colectivă, prietenii pedanţi polemizau contra oricărei manifestări a spiritului moderat, atît în cultură cît şi în politică. După lungi tribulaţii, G.C. este numit la Universitatea din Bologna (1860), unde va fi, timp de peste patru decenii, nu numai un profesor erudit ci şi un maestru de viaţă al generaţiilor succesive. Format în spiritul patriotic-republican al Risorgimentului, G.C. a pledat pentru o cultură şi o artă activ-militantă. În anii procesului lui Dreyfus, se numără între cei convinşi de nevinovăţia acestuia; cunoaşte situaţia românilor din Ardeal şi le adresează în 1894 un mesaj de frăţie, apărut în publicaţia *Voci latine.*

Scanned with OKEN Scanner

Anticipînd în Italia atitudinea intelectualului de tip european, precum va fi un Romain Rolland, G.C. a însemnat, pentru generaţia celor tineri un maestru întru civilizaţie şi progres. Prezent la evenimentele vieţii publice şi politice, este, în momentul războiului de Independenţă (1859) condus de Piemont şi apoi, în anul Unităţii (1860), între cei care salută cu bucurie constituirea monarhiei, dar curînd devine un republican convins, susţinînd acţiunea lui *Mazzini şi *Garibaldi. Adversar al burgheziei filistine aflate la conducerea monarhiei, adversar al oricărei politici moderate, devine şi adversar al Bisericii. Atras de primele acţiuni ale proletariatului, este deseori chemat să vorbească în adunările muncitorilor la Bologna. Curînd după 1870, odată cu înfăptuirea totală a Unităţii, se integrează orientării numite *del trasformismo* (a transformismului), prin care numeroşi intelectuali considerau că lupta lor şi-a atins scopul odată cu instaurarea statului naţional. Adeziunea sa finală la monarhie se înscrie în procesul mai larg de involuţie politică a intelectualilor democraţi, în acea „trădare a generoşilor" pe care o întîlnim la finele secolului trecut. Personalitatea intelectualului militant a lui G.C. se manifestă în bogata sa proză publicistică. Personalitatea complexă a omului se manifestă în epistolarul său *(Lettere di G.C. 1838—60*, 21 vol.), în care polemistul angajat în contemporaneitate îşi trădează nevoia de afecţiune, melancoliile existenţiale, singurătatea şi oboseala în faţa vieţii. Opera în proză comentează istoria dezvoltării ideologice a scriitorului şi îi însoţeşte opera poetică. Alături de *Giunta alla derrata*, proză polemică antifilistină, se înscrie, aproape în acelaşi timp, proza nostalgic-ironică relativ la primul an de profesorat: *Le „Risorse" di San Miniato e la prima edizione delle mie rime* („Resursele" de la S.M. şi prima ediţie a versurilor mele). În deceniul luptei republicane (1860—70), cînd publică poemul vehement ateu şi anticlerical *A Satana* (Către S., 1863), G.C. îşi comentează polemic ideile în ciclul de articole intitulat *Polemiche sataniche* (1869). Legate de ideile şi de lupta sa în aceeaşi perioadă sînt elogiul lui Garibaldi, rostit la moartea acestuia *(Per la morte di Giuseppe Garibaldi)* şi elogiul libertăţii scris cu prilejul unei sărbători a Republicii San Marino: *La libertà perpetua di San Marino* (Libertatea perenă a Republicii S.M.). Proză strîns legată de evenimentele zilei, amintind tipologic proza ultimilor iluminişti, publicistica lui G.C. este documentul ideologic cel mai viu al generaţiei sale care cunoaşte, la distanţa de un deceniu, speranţele şi dezamăgirile Risorgimentului. Istoric literar, G.C. se numără între primii exponenţi ai metodei pozitiviste. Alcătuieşte, pentru editorul Barbèra (Florenţa), ed. critice ale clasicilor italieni şi publică, mai tîrziu, în vol., toate prefeţele respective *(Il libro della prefazioni*, 1888*)*. Lecţiile sale universitare sînt expuneri asupra unor autori şi opere mergînd de la poeţii realişti *(→ poeti giocosi)* din sec. 13, pînă la scriitori contemporani ai boemei milaneze *(→ scapigliatura)*. Totalitatea studiilor sale alcătuieşte o operă de sinteză, în care cercetarea erudită se alătură explicaţiei istoric-ideologice a faptelor de cultură. A scris despre opera lui *Dante *(Delle rime di Dante* ⟨Despre versurile lui D.⟩, *La canzone dantesca „Tre donne..."* ⟨Cantona lui Dante „Trei femei ..."⟩, *Della varia fortuna di Dante* ⟨Despre istoria schimbătoare a receptării operei lui D.⟩) şi a lui *Angelo Poliziano *(Delle poesie toscane di messer Angelo Poliziano* ⟨Despre poeziile toscane ale lui A.P.⟩) şi a reluat cercetarea lor în cinci discursuri, *Dello svolgimento della letteratura nazionale* (Despre dezvoltarea literaturii naţionale), sinteză asupra literaturii italiene pînă la finele **Renaşterii*, urmărind legăturile social-istorice dintre scriitori, indicînd în poziţia de clasă a acestora izvorul şi semnificaţia operelor lor. Cercetarea istoric-literară serveşte uneori polemica ideologică a autorului, ca în studiile consacrate lui *Leopardi *(Degli spiriti e delle forme nella poesia di G. Leopardi* ⟨ Despre spirit şi formă în poezia lui G.L.⟩) sau lui *Manzoni, care se convertesc într-o discuţie de spirit anticlerical a operei aces-

Scanned with OKEN Scanner

tora. În articolele asupra *romantismului și a boemei milaneze, G.C. cuprinde obiectiv izvoarele *decadentismului, dar le privește nu în planul artistic, ci în acela al consecințelor lor de ordin ideologic și, de aceea, le respinge. Contemporană cu *Istoria literaturii* și cu *Eseurile critice* ale lui *De Sanctis, opera de istoric și critic literar a lui G.C. se reclamă integral de la criteriile patriotic-militante, deci extra-estetice, ale culturii Risorgimentului. Poetul liric însumează în opera sa temele romantismului militant și sensibilitatea modernă a romantismului tîrziu. Seria culegerilor de versuri, compuse în curs de patru decenii, cuprinde: *Rime* (1857), *Levia Gravia* (Ușoare și grave, 1868) și *Poesie* (1871), care conține, alături de ciclul precedent, alte două: *Decennali* (Decenale) și *Iuvenilia* (Tinerești); urmează *Primavere elleniche* (Primăveri elenice, 1872), *Giambi ed Epodi* (Iambi și epode, 1882), *Odi barbare* (Ode barbare, 1882), *Nuove odi barbare* (Noi ode barbare, 1882) și *Terze odi barbare* (A treia serie de ode barbare, 1893), *Ça ira* (1893), *Rime nuove* (1897), *Rime e ritmi* (1899). Tematic, se deosebește întîi o poezie închinată marilor oameni ai Italiei, de la Dante la *G. B. Niccolini și la Garibaldi, *sonetele* respective fiind un model al expersiei dense. Epopeea garibaldiană îi inspiră cîteva compoziții de lungă respirație, ca *A Garibaldi*, *Agli amici della Valle Tiberina* (Prietenilor din Valea Tibrului) sau *Sicilia e la Rivoluzione*. Este închinat Revoluției franceze ciclul de 12 sonete *Ça ira*. Poezia politică a lui G.C. este de multe ori simplist retorică. Incursiuni retoric-oratorice se întîlnesc, asemenea unor momente de proză în poezie, atît în marea compoziție *Alle fonti del Clitunno* (La izvoarele Clitumnului), cît și în *Il canto dell' amore* (Cîntul iubirii). Poezia ocazională (*Per Eduardo Corazzini* sau *Per Giuseppe Monti e Gaetano Tognetti*) izvorăște din evenimente politice ale zilei și se rezolvă de multe ori în cronică versificată. Cu cele trei cicluri de *Odi barbare*, G.C. convertește versul modern, făcut din succesiunea ritmică a unor unități de accentuare, în vers antic, bazat pe succesiunea unităților silabice lungi și scurte, încercare ce o găsim la un poet-literat al Renașterii (*Gian Giorgio Trissino), dar pe care G.C. o duce pînă la capăt, realizînd însă un vers hibrid. Noutatea formală a ciclurilor respective este întrecută de vigoarea evocărilor istorice ale *Odelor barbare*. Alcătuind o legendă a secolelor, după exemplul lui Victor Hugo, ele se reclamă de la romantismul politic-militant și sînt, în plan artistic, cea mai reușită poezie de concretizare în imagini a ideilor de civilizație și progres. Evocarea trecutului este aici de multe ori contemplație pură, poezie de trăire simpatetică a istoriei, pătrunsă de maiestatea locurilor pe care le evocă, fie că este vorba de antichitate sau de evul mediu. Realizări exemplare sînt: *Dinanzi alle terme di Caracalla* (În fața termelor lui C.) și *Nella piazza di San Petronio* (În piața Sf. P.). În afara afinității ideologice care-i dictează poetului alegerea unui anumit trecut sau personaj, există și criteriul afinității tipologic-personale. El îi inspiră scurta compoziție *Jaufré Rudel*, închinată trubadurului cu acest nume, în care motivul istoric-literar al iubirii pentru o ființă necunoscută aflată departe coincide cu propriile nostalgii ale poetului. Cîteva compoziții ample, între care *Alle fonti del Clitunno* sau *Il canto dell'amore*, îmbină motivul polemic al actualității politice cu contemplația poetică, meditația asupra istoriei devenind implicită în meditația asupra omului privit în univers. Carducci își descoperă aici întregul arc al valențelor sale creatoare. În peisajele aspre sau idilice apare nostalgia vieții simple și a iubirilor lipsite de îndoieli, ca în *La bionda Maria* (Blonda M.), anunțînd motivul decadent al intelectualului obosit de cultură și aspirînd să se reîntoarcă spre rădăcinile firești ale omului naturii. Vestita poezie *Il bove* (Boul) are maiestatea emoției poetice primare, uimirea în fața naturii armonioase și bune. Iar în melancolia versurilor închinate *Lidiei*, găsim sensibilitatea modernă a omului privit în tragicul condiției sale existențiale, în care orice bucurie îi este răpită inexorabil, asemenea zîmbetului de adio de la fereastra unui tren, în clipa

Scanned with OKEN Scanner

de neînlăturat a plecării: *Alla stazione in una mattina d'autunno* (La gară într-o dimineaţă de toamnă). Aparţinînd, prin linia militant-politică, romantismului revoluţionar, prin sensibilitatea modernă, de durere acută, romantismului tîrziu al boemei, în fine, prin suflul larg panteist al *Cîntului iubirii*, poeziei înrudite cu aceea a lui W. Whitman, versurile lui G.C. sînt, în modalităţile lor stilistice, la fel de multiple. Domină imaginea amplă luată din mitologie şi lexicul savant al eruditului. Acordînd tonalitatea stilistică cu tonalitatea tematică, G.C. scrie uneori poezie-pamflet de calitate *(Meminisse horret* ‹Mi-e groază să-mi aduc aminte›) şi o poezie de limbaj simplu, lipsită de orice somptuozitate. Mai multe poezii, între care *Alla rima* (Către rimă), *Avanti, avanti* (Înainte, înainte), *Congedo* (Rămas bun), *Il poeta* (Poetul), sînt o declaraţie a poeticii sale, în care artistul, asemuit unui făurar, plăsmuieşte frumuseţea şi devine un maestru de viaţă al semenilor săi.

CARENA Giacinto (Carmagnola, Piemont 1778—Torino 1859), om de ştiinţă; interesat de **questione della lingua*, a înţeles importanţa limbii vorbite pentru îmbogăţirea limbii literare. A scris în acest sens un *Prontuario di vocaboli attinenti a parecchie arti, ad alcuni mestieri, a cose domestiche e altre di uso comune* (Manual de cuvinte relativ la diferite arte, la diferite meserii, la lucruri casnice şi altele de folosinţă obişnuită, 1845). S-a adresat lui *Manzoni trimiţîndu-i scrierea sa, iar răspunsul marelui scriitor a fost cunoscuta *Lettera a G.C. intorno al vocabolario.*

§ *Osservazioni intorno ai vocabolari della lingua italiana* (Observaţii cu privire la dicţionarele limbii italiene, 1831)

CARETTI Lanfranco (Ferrara 1915—), filolog, istoric literar, profesor la Universitatea din Pavia şi Florenţa; a îngrijit ed. din operele clasicilor italieni; s-a ocupat, în spiritul istorismului modern, de scriitorii sec. 16 şi 18, în *Studi sulle rime del Tasso* (1950), *Ariosto e Tasso* (1961), *Parini e la critica* (1953).

CARITEO, il[Benedetto GARETH], (Barcellona 1450 cca—Neapole 1514), poet de origine spaniolă, prieten cu *Giovanni Pontano şi *Iacopo Sannazaro; a avut însărcinări publice la Neapole. Canzonierul lui, *Endimione* (1506), cuprinde poezii de dragoste adresate unei femei numită Luna şi poezii cu subiect social şi politic. În limitele **petrarchismului*, aduce unele inovaţii prin abile inserţiuni de citate din Virgiliu, Lucreţiu şi Ovidiu.

CARLETTI Francesco (Florenţa: 1573 cca —1636), negustor (practică şi comerţul cu negri); autorul unei scrieri, azi pierdută, relatare a călătoriei sale în India, în America Centrală şi de Sud: *Ragionamenti di F.C. fiorentino sopra le cose da lui vedute nei suoi viaggi sia delle Indie Orientali come d'altri paesi* (Observaţiile lui F.C. florentin asupra lucrurilor văzute de el, în călătoriile sale atît în Indiile orientale cît şi în alte ţări, 1701).

CARLI Gian Rinaldo (Capodistria 1702—Milano 1795), istoric şi literat; publică: *Indole del teatro tragico antico e moderno* (Caracterul teatrului tragic antic şi modern, 1743), *Della spedizione degli Argonauti in Colco* (Despre expediţia argonauţilor în Colchida, 1748), *Lettere Americane* (Scrisori americane, 1780) — carte asupra civilizaţiilor precolumbiene. Cu cele 5 vol. de *Antichità italiche* (Antichităţi italice, 1788), îl continuă pe *L. A. Muratori, studiind începuturile culturii Italiei. Opera principală, *Delle monede e delle zecche d'Italia* (Despre monedele şi monetăriile din I., 1751), priveşte economia politică şi finanţele, analizate în dezvoltarea lor istorică şi în situaţia lor contemporană, iar *Saggio politico ed economico sopra la Toscana fatto nell'anno 1757* constată contradicţia dintre dezvoltarea recentă a producţiei şi comerţului şi legislaţia rămasă în urmă. Devine înalt consilier economic al administraţiei austriece (1765) în Lombardia şi scrie alte lucrări de economie politică şi finanţe: *Nuove osservazioni sulla riforma delle monete* (Noi observaţii asupra reformei monedelor, 1770), *Del libero commercio dei grani* (Despre comerţul liber cu grîne, 1771), *Note alle Meditazioni sull'economia pubblica* (Note la „Meditaţiile asupra economiei publice", 1774) etc. Deşi autor

al unui celebru articol publicat în *«*Il Caffè*» cu titlul *Della patria degli Italiani*, care susţine necesitatea unirii statelor italiene, se îndepărtează treptat de colaboratorii revistei şi ajunge la o poziţie net reacţionară, combătînd la un moment dat ideile lui J.-J. Rousseau în *Della disuguaglianza fisica, morale e civile fra gli uomini* (Despre inegalitatea fizică, morală, cetăţenească dintre oameni, 1794).

CARNIANI MALVEZZI Teresa (Florenţa: 1785—1859), poetă; autoarea poemului istoric *La cacciata del tiranno Gualtieri accaduta in Firenze nel 1343* (Alungarea tiranului G. întîmplată la Florenţa în 1343, 1827). În salonul ei literar, la Bologna, au fost prezenţi *Vincenzo Monti, la a cărui moarte a scris poemul *In morte di V. Monti* (1829), şi *Leopardi, care a admirat-o. A tradus din Cicero şi din Alexander Pope.

CARO Annibal (Civitanova, Marche 1507—Roma 1566), cunoaşte mediul literar din Roma (1530), unde îl găsim în serviciul unor mari seniori şi prelaţi. A tradus admirabil *Eneida* (1563) şi romanul grecesc *Dafnis şi Chloe (Gli amori pastorali di Dafni e Cloe)*. Poet petrarchesc *(→ petrarchism)*, dar şi poet burlesc *(→ poeti giocosi)*, scrie versuri satirice contra ştiinţei pedante a ultimilor umanişti şi răspunde, în culegerea de **sonete La corona* (Coroana), celor care îl acuzau de a se fi apropiat de protestantism. Poet ocazional, scrie spre lauda dinastiei franceze cantona *(*canzone) Venite all'ombra dei gran gigli d'oro* („Veniţi la umbra marilor crini de aur", 1553), pentru care e criticat de *Lodovico Castelvetro; îi răspunde curînd, cu scrierea violent polemică, *Apologia* (1555). Opera sa principală, *Lettere* (Scrisori), prezintă problemele grave ale timpului. Autor dramatic, scrie comedia realistă *Gli straccioni* (Zdrenţăroşii, 1544), folosind o limbă literară bazată pe limba vorbită şi pe care *Leopardi o consideră drept limba italiană naţională a sec. 16.

CAROCCI Alberto (Florenţa 1904—), prozator; a reprezentat, între cele două războaie, proza de artă *(→ frammentismo)* lirică şi ermetică. A condus revista *«*Solaria*», contribuind la modernizarea literaturii italiene. În anii ultimului război, a colaborat la periodicul *«Argonauti»* (1942—3), iar mai tîrziu, la *«Nuovi Argonauti»*. A publicat vol. *Quattro tempi. La Confessione* (Patru timpi. Confesiunea, 1923), *Il paradiso perduto* (Paradisul pierdut, 1929), *Racconti* (Povestiri, 1930), *Sergio Donati* (1943).

CARRER Luigi (Veneţia: 1801—50), poet; reprezintă un **romantism* de tip nostalgic-paseist. Imitator al lui Byron în micul poem *Clitaldo* (1826), este autor de balade şi legende cu elemente de basm şi ecouri din literatura populară; povestirea romantică în versuri *Desiderio Userta* — istoria unui brigant, şi *Il cavallo di Estramadura* (Calul din E.). Director al muzeului Carrer, scrie o istorie romanţată a Veneţiei: *L'annello di sette gemme o Venezia e la sua storia* (Inelul cu şapte pietre preţioase sau V. şi istoria ei, 1838).

CARRETTO Galeotto del (Piemont—1531), poet liric de Curte şi dramaturg; a scris, după modelul teatrului religios, o piesă cu subiect antic, *Sofonisba* (1546), şi o *Cronaca di Monferrato* (Cronica feudei M.).

Carta capuana → Placiti cassinesi

Carta di Rossano sau **Carta rossanese** (Carta din Rossana, 1104 cca), unul din cele mai vechi documente de limbă italiană, găsit în arhiva unei biserici din Rossano (Calabria). Originalul s-a pierdut. Redactat în latină, este un act de donaţie şi cuprinde un scurt pasaj în care Rogerio, conte de Calabria şi Sicilia, indică hotarele feudei sale, folosind pentru această descriere limba italiană.

Carta rossanese → Carta di Rossano

CARTEROMACO → Scipione FORTEGUERRI

CARTEROMACO Niccolò → Niccolò FORTEGUERRI

CASABURI URRIES Lorenzo (Neapole sec. 17), poet liric manierist, imitator a lui *G. B. Marino, frate cu Pietro C.U.; autorul culegerii de **sonete Le quattro stagioni* (Cele patru anotimpuri, 1669).

Scanned with OKEN Scanner

CASABURI URRIES Pietro (Neapole sec. 17), poet liric manierist, imitator al lui *G. B. Marino, frate cu Lorenzo C.U.; autorul culegerilor *Le saette di Cupido* (Săgeţile lui Cupidon, 1685) şi *Delle Sirene* (Despre S., 1685). Sub titlul *I gemiti di Enone abbandonata da Paride* (Gemetele E. părăsită de Paris), publică, într-o versiune refăcută de el, una din *Heroidele* lui Ovidiu.

CASANOVA Giovanni Giacomo (Veneţia 1725—Dux, Bavaria 1798), călător şi aventurier, scriitor epic. A compus romanul utopic de spirit iluminist *Icosameron ou histoire d'Edouard et Elisabeth, qui passèrent quatre-vingts ans chez les Mègamicres, habitants aborigènes du Protocosme, dans l'intérieur de notre globe* (I. sau povestea lui E. şi a E. care au petrecut optzeci de ani la megamicri, locuitori băştinaşi ai Protocosmosului în interiorul globului nostru) şi o istorie amuzantă a Veneţiei în pragul *Renaşterii: *Aneddoti veneziani militari e amorosi del secolo XIV sotto i dogadi di Giovanni Bragadin e di Giovanni Dolfin* (Anecdote veneţiene, militare şi amoroase, din secolul al XIV-lea sub guvernarea dogilor G.B. şi G.D.). Un elogiu al istoriei Veneţiei este *Confutazione della storia del governo veneto di Amelot de la Houssaye* (Respingerea istoriei guvernării Veneţiei scrise de A. de la H.). A mai scris o *Storia delle rivoluzioni di Polonia* (Istoria revoluţiei din P.), pamfletul *Nè amori nè donne* (Nici iubiri nici femei) etc. Opera sa principală, *Histoire de ma vie* (Povestea vieţii mele), este scrisă la bătrîneţe, în franceză. Interesante pentru cunoaşterea istoriei şi moravurilor vremii, memoriile lui G.C. sînt totodată mărturia unei individualităţi puternice, care reuşeşte întotdeauna prin inteligenţă şi abilitate, prin cinism şi amoralitate. Exilat voluntar, găsea în afara graniţelor Italiei libertatea de mişcare şi de gîndire pe care cenzura clericală nu i-ar fi îngăduit-o în patrie; călătoriile sale sînt un protest indirect, deşi disproporţionat, faţă de înapoierea politică şi ideologică a Peninsulei.

CASELLA Mario (Firenzuola d'Arda 1866—Florenţa 1956), filolog şi istoric literar, romanist şi hispanist, director al revistei *«*Studi danteschi*»; a scris *Studi sul testo della „Divina Commedia"* (Studii asupra textului „Divinei Comedii", 1924) şi a dat asupra lui Don Quijote o interpretare filozofică pe linia platonismului *(Cervantes, Il Chisciote,* 1938). Personalitate bine marcată, a folosit erudiţia în scopul interpretărilor sistematic-filozofice.

CASSIANI Giuliano (Modena: 1712—78), poet al *Arcadiei; preţuit de contemporani, a scris **sonete* de inspiraţie mitologică şi biblică, dintre care *Parini admira îndeosebi *Il ratto di Proserpina* (Răpirea P.) şi *La moglie di Putifar* (Soţia lui P.).

CASSIODOR (Squillace 480 cca—Vispario 583 cca), scriitor latin, înalt demnitar la Curtea regelui got Teodoric; tratează în numeroase „scrisori" probleme de politică şi este autorul unei istorii universale *(Chronica)*. Scrie o istorie a goţilor, pe care o intitulează *De origine actisque Getarum* (Despre originea şi faptelor geţilor), pentru că îi credea pe goţi de acelaşi neam cu geţii. Retras (540) pe pămînturile sale din Calabria, la Vivarium, întemeiază aici o mănăstire şi se consacră scrierilor religioase: *Institutiones divinarum et saecularium litterarum* (Doctrinele literelor divine şi lumeşti), operă răspîndită în sec. 12—14, cînd proza latină era un model pentru scrisul în limba italiană comună.

CASSOLA Carlo (Roma 1917—), profesor de liceu la Grosseto (Toscana), a luptat activ în Rezistenţă. Narator, a debutat cu vol. de povestiri *Alla periferia* (La periferie, 1941) şi *La visita* (Vizita, 1942). Oameni şi fapte din perioada abia încheiată a războiului vor ocupa treptat scena operelor sale ulterioare: *Fausto e Anna* (1952), roman autobiografic privind atitudinea intelectualului antifascist, şi *I vecchi compagni* (Vechii tovarăşi, 1953), evocare a mişcării muncitoreşti în Toscana, unde lupta politică avea tradiţii confuze şi contradictorii. Dacă în primele două vol. se resimte fuga de fluxul realului, proprie ermeticilor *(→ ermetism)*

Scanned with OKEN Scanner

care se apără de ambianţă, scrierile ulterioare, multe născute din experienţa războiului, manifestă în schimb angajarea politică a **neorealismului*: nuvelele *Baba* (1946), *Rosa Gagliardi* (1946), *Le amiche* (Prietenele, 1947), *Il soldato* (1958), ampla povestire *Il taglio del bosco* (Tăierea pădurii, 1953) şi *La ragazza di Bube* (Logodnica lui B., 1960), romanul care încheie seria. Acesta constituie opera cea mai cunoscută a lui C.C., indicînd, în rezolvarea resemnată a conflictului, sfîrşitul unei perioade şi judecata asupra ei. Condamnarea tînărului partizan pentru o faptă care, săvîrşită în condiţiile noi, care nu mai sînt ale războiului civil, nu poate fi socotită altfel decît o crimă, nu atinge cu nimic fidelitatea scriitorului faţă de propria sa acţiune antifascistă; ea manifestă nevoia de reintrare în normal, de reintegrare în datul uman, acea oboseală în faţa istoriei care înseamnă însă dragostea de aproape şi nostalgia bucuriilor celor mai comune. Volumele următoare, şi anume nuvelele reunite în *Un cuore arido* (O inimă aridă, 1961), povestirile din *Il cacciatore* (Vînătorul, 1964) şi *Tempi memorabili* (Timpuri demne de amintire, 1966), *Storia di Ada* (1967) şi *Ferrovia locale* (Cale ferată locală, 1968) marchează, în chiar tematica lor, iubirea simplă, tristeţea singurătăţii, monotonia cotidianului, această părăsire intenţionată a istoriei, în favoarea umanităţii banale, dar adevărată în normalitatea ei. Retras în lumea unei Toscane modeste şi provinciale, C.C. este scriitorul voit simplu, pentru care anii polemici ai luptei politice ce trebuia să se încheie şi omenirea să-şi regăsească viaţa cotidiană, cenuşie, dar pe măsura ei.

§ *Viaggio in Cina* (Călătorie în China, 1956), *I minatori della Maremma* (Minerii din M., 1956 — în colaborare cu L. Bianciardi), *Una relazione* (O relaţie, 1970), *Monte Mario* (Muntele M., 1973)

CASTALDI Bellerofonte (Modena sec. 17), poet burlesc (→ *poeti giocosi)*, amintind prin viaţa sa aventuroasă de François Villon; a scris *Rime burlesche* (Versuri glumeţe).

CASTELLETTI Cristoforo (Roma sec. 16), imitator al lui *Torquato Tasso în povestea pastorală *Amarilli* (Nimfa Amarilis, 1580), este mai ales autor de comedii conforme regulilor **clasicismului (Le stravaganze d'amore* ⟨Extravaganţele iubirii, 1585⟩*)*.

CASTELNUOVO Enrico (Florenţa 1839—Veneţia 1915), ziarist şi romancier; a descris burghezia timpului său, îndeosebi lumea evreilor din Italia, dovedindu-se un observator lucid al societăţii în vol. *Racconti e bozzetti* (Povestiri şi schiţe, 1872), *Filippo Bussini juniore* (1888), *L'onorevole Paolo Leonforte* (Deputatul P.L., 1894), *I coniugi Varedo* (Soţii V., 1899), *I Moncalvo* (Familia M., 1908).

CASTELVETRO Lodovico (Modena 1505—Chiavenna 1571), *lector* de drept la universitate (1529); acuzat de erezie (1545), se sustrage prin fugă judecăţii Inchiziţiei (1560) şi moare în exil. Filolog de mare erudiţie, este autorul unor importante note şi comentarii filologice la *Rimele* şi *Triumfurile* lui *Petrarca. Apărute postum (1582), ele analizează arta poetului şi arată superioritatea *Rimelor*, indicînd cu aceasta orientarea de acum înainte a criticii lui Petrarca în Italia. Tot ca filolog, pune bazele gramaticii normative a limbii italiene, scriind *Giunte al ragionamento degli articoli e de' verbi di messer Pietro Bembo* (Adaosuri la tratarea articolelor şi verbelor de către domnul P.B., 1549—63). În *Correzioni d'alcune cose nel Dialogo delle lingue di Benedetto Varchi* (Corectări la unele chestiuni în „Dialogul limbilor" al lui B.V., 1572), aduce contribuţii la studiile etimologice. Opera sa principală este comentariul care însoţeşte *Poetica* lui Aristotel: *Poetica d'Aristotile volgarizzata e sposta* („Poetica" lui A., tradusă în limba italiană şi comentată, 1576). Avînd o pregătire filozofică deosebită, L.C. este un gînditor raţionalist, elev al lui Pomponazzi. El recunoaşte artei, poeziei în speţă, funcţia autonomă. Ideile sale literare stau la baza clasicismului european.

CASTI Giambattista sau **Giovanni Battista** (Acquapendente 1724—Paris 1803),

poet galant, ironic şi satiric, autor de **melodrame* şi **sonete* glumeţe (*I tre Giulii* ⟨Cei trei Iuliu⟩) şi de ode licenţioase în genul lui Anacreon *(Le Anacreontiche)*. Scrie, în acelaşi gust al libertinajului monden, *Novelle galanti* (Nuvele galante), în **ottave*. Autor dramatic, G.C. a ironizat în cîteva melodrame satirice şi glumeţe, atît drama muzicală a timpului său *(Prima la musica e poi le parole* ⟨Întîi muzica apoi cuvintele⟩*)*, cît şi moravurile contemporane, prezentate sub aparenţele unor întîmplări istorice şi exotice *(Re Teodoro in Venezia* ⟨Regele T. la V.⟩, *Re Teodoro in Corsica*, *Catilina*, *Cublai gran Kan dei Tartari* ⟨C. marele han al tătarilor⟩*)*. Spirit lipsit de prejudecăţi, format în contact cu cercurile iluministe, este autorul unei cărţi de călătorie, *Relazione di un viaggio a Constantinopoli* ⟨Raport asupra unei călătorii la C.⟩, şi al unui *Poema tartaro* (Poem tătar), care denunţă absolutismul Caterinei a II-a şi pretinsa ei prietenie faţă de scriitorii înaintaţi ai vremii. Scrierea cea mai importantă a lui G.C. este poemul *Gli animali parlanti* (Animalele vorbitoare, 1802), satiră politică de actualitate, privind desfăşurarea Revoluţiei franceze de la începuturile iacobine pînă la degradarea ei sub Napoleon. Spirit liberal, G.C., atacă abuzurile nobilimii, tirania regilor şi denunţă dogmele religiei; lucid şi sceptic, nu crede în progresul imediat al omenirii, „animalele vorbitoare" fiind modalitatea de înfăţişare glumeţ-satirică a încrezătoarei şi orgolioasei ignoranţe a oamenilor.

CASTIGLIONE Baldassar(r)e (Casatico, Mantova 1478—Toledo 1528), om de Curte în slujba lui Francesco Gonzaga, a lui Guidobaldo de Montefeltro, duce de Urbino (1504), şi a papei Clement al VII-lea, s-a format ca scriitor la Curţile cele mai înalte ale Italiei; autorul elegiei *Tirsi*, destinată unei serbări princiare la Urbino, şi al epistolei în latineşte *Ad Henricum Angliae regem de vita et gestis Guidobaldi Urbini ducis* (Lui Henric, rege al Angliei, despre viaţa şi faptele lui G., duce de Urbino). Scrie poezii lirice în aceeaşi limbă şi compune scrisori oficiale, între care aceea adresată lui Leon al X-lea (altă dată atribuită lui Rafael), cu privire la vestigiile romane în Italia, exprimînd, cu mult înaintea lui Winckelmann, admiraţia pentru arta antică. Scriitor moralist, B.C. este, în primul rînd, autorul dialogului *Il Cortegiano* (Omul de Curte, 1508—16 sau 1513—8, apărut în 1528). Închipuit a fi avut loc la Curtea din Urbino, interlocutori fiind, între alţii, mari literaţi ca *Bembo, dialogul tratează, în primele trei cărţi, despre educaţia „Omului de Curte", iar în cartea a IV-a, despre educaţia femeii în aceeaşi lume. Omul de Curte este pentru B.C. omul de arme, de acţiune şi intelectualul epocii, astfel încît însuşirile care i se cer nu se limitează la cele superficiale, care privesc viaţa curteană, ci sînt însuşiri morale bazate pe cultură, în funcţia ei de înnobilare a spiritului. Consilier al principelui, avînd drept calitate majoră justa şi înţeleapta măsură în toate domeniile, Omul de Curte este viitorul filozof, consilier al despotului luminat în monarhiile absolute din secolul luminilor. Atribuind „Femeii de Curte" rolul de a susţine opera artiştilor aflaţi în jurul monarhului, B.C. scrie un tratat de educaţie a femeilor cu mult înainte de Fénelon şi indică funcţia lor ca factori de cultură. Introducînd între însuşirile Omului de Curte aceeaşi justă măsură şi în vorbire, aduce în **questione della lingua* punctul de vedere al diplomatului şi nu al literatului tradiţionalist. Respinge limba literară arhaizantă propusă de Bembo şi susţine acceptarea atît a aporturilor dialectale cît şi a neologismelor, el însuşi folosind termeni proprii graiului din Roma, alături de nu puţine hispanisme. Operă a unui moralist, *Il Cortegiano* pune în valoare virtuţile educative ale **umanismului* în momentul crizei politice a Peninsulei, cînd Omul de Curte era chemat să acţioneze, alături de principi, spre a restaura puterea statelor italiene.

CASTORINA Domenico (Catania 1812—Torino 1850), scriitor mediocru; autorul romanului istoric *I tre all'assedio di Torino* (Cei trei la asediul Turinului, 1847), pe care *Giovanni Verga îl citeşte cu admiraţie în anii săi de şcoală. Alte scrieri,

aproape uitate, sînt poeziile cuprinse în culegerea *Liriche* (1841), tragediile istorice *Manfredi* şi *Bruto sui campi di Filippi* (Brutus pe cîmpia de la F.) şi poemul *Torquato ed Eleonora*.

CASTROMEDIANO Sigismondo (Caballino, Lerce 1811—1895), nobil, de formaţie iluministă; participă la lupta politică liberală şi îşi scrie memoriile de militant în această acţiune, sub titlul *Carceri e galere politiche*; *Memorie del Duca S. Castromediano* (Închisori şi ocne politice. Memoriile ducelui S.C., 1896).

CATANI Iacopo dei→IACOPO DA DIACCETTO

CATERINA DA SIENA [Caterina BENINCASA], (Siena 1347—Roma 1380), călugăriţă dominicană, activă în opera de îngrijire a leproşilor. Aparţine literaturii prin cele 381 de scrisori care susţin necesitatea restaurării papalităţii la Roma. Alături de această operă polemic-politică, de mare forţă retorică, şi-a expus doctrina religioasă, mistică, în *Dialogo* (sau *Libro* sau *Trattato*) *della divina Provvidenza* (Dialog ⟨sau Carte sau Tratat⟩ al Providenţei divine, 1378). Scrisă în limba italiană comună, cu unele elemente din graiul sienez, proza C. da S. este documentul unui moment istoric, de criză a statelor italiene, diminuate în prestigiul lor prin transferul papalităţii în Franţa, şi totodată un document de limbă atestînd maturitatea expresivă a toscanei.

CATTANEO Carlo (Milano 1801—Castagnola, Lugano 1869), gînditor şi scriitor politic, reprezintă atitudinea cea mai înaintată în ideologia **Risorgimentului*. Întemeiază în 1839 *«*Il Politecnico*», revistă cu orizont complex, de „studii aplicate la prosperitatea şi cultura socială". Urmînd gîndirea lui *Gian Domenico Romagnosi, susţine finalitatea practic activă a cunoaşterii, în speţă a ştiinţei, şi, pe urmele lui *G.B. Vico arată că „natura comună a naţiunilor" cuprinde posibilitatea universală şi permanentă a progresului. Interesat, ca istoric şi ca filozof, de originile literaturilor, scrie despre *Romanzero del Cid* (1839) şi consacră un articol lui *Ugo Foscolo (*Ugo Foscolo e l' Italia*, 1860), interpretîndu-l în acord cu idealul romantic al artei profetice şi militante a acelor ani. Cu privire la rolul dialectelor în cultura italiană, scrie articolul *Sui milanesi e il loro dialetto in occasione della traduzione milanese della Poetica di Orazio* (Despre milanezi şi despre dialectul lor cu prilejul traducerii în milaneză a „Poeticii" lui Horaţiu, 1865). Se ocupă de română în comparaţie cu italiana, în studiul intitulat *Del nesso tra la nazione valacca e l'italica* (Despre legătura dintre naţiunea valahă şi cea italiană, 1846).

§ *Del pensiero come principio di pubblica ricchezza* (Despre gîndire ca izvor al bogăţiei obşteşti, 1859), *Psicologia delle menti associate* (Psihologia minţilor care colaborează, 1859—63), *Memorie d'economia pubblica* (Memorii de economie publică, 1860)

CATTANI DA DIACCETO Francesco (Florenţa: 1466—1522), umanist; continuator al lui *Marsilio Ficino în răspîndirea **neoplatonismului* în Italia, a scris *De amore* (Despre iubire) şi *Panegyricus in Amorem* (Panegiric pentru dragoste, 1563). Traduse în limba italiană în 1566, aceste scrieri au determinat apariţia tratatelor de iubire *(*tratatto d'amore)*.

CATTERMOLE MANCINI Eva; pseudonim CONTESSA LARA (Florenţa/Cannes 1849—Roma, 1896), literată şi poetă, fiica unui rus şi a unei englezoaice, cu o viaţă aventuroasă; aparţinînd cercurilor mondene, debutează cu versurile *Canti e ghirlande* (Cîntece şi ghirlande, 1867) şi continuă cu poezie erotică *(Versi*, 1883; *E ancora versi* ⟨Şi din nou versuri, 1886⟩*)*. Prozatoare, a scris nuvele şi romane naturaliste: *L'innamorata* (Îndrăgostita, 1892), *Storie d'amore e di dolore* (Poveşti de iubire şi de durere, 1893). Reunind în opera sa motivele proprii **decadentismului* de tip dannunzian, motivul „morţii somptuoase" şi al „iubirilor funeste", dovedeşte, uneori, dincolo de clişeele respective, un sentiment poetic autentic.

CAVALCANTI Bartolomeo (Florenţa 1503—Padova 1562), gînditor politic şi istoric, adversar al familiei de' Medici;

autorul tratatului *Retorica*, alcătuit pe baza *Poeticii* lui Aristotel, al unui *Trattato ovvero discorsi sopra gli ottimi reggimenti delle repubbliche antiche e moderne* (Tratat sau discurs asupra celor mai bune guvernări ale republicilor antice și moderne, 1571) — operă de concepție eclectică, axată pe ideile lui Platon, Aristotel și Polibiu.

CAVALCANTI Guido (Florența: 1255 cca —1300), poet reprezentativ al dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*. Guelf alb, exilat la Sarzana în 1300, este cunoscut contemporanilor prin mîndria și independența sa de caracter. „Foarte bun logician și filozof", cum îl caracterizează *Boccaccio, bănuit de necredință și astfel amintit de *Dante în *Infernul* (X, 61—3), scrie o poezie de iubire pătrunsă de idei aristotelice, așa cum apăreau ele transmise prin opera lui *Toma d' Aquino. Cantona *(*canzone) Donna me prega* („Doamna mă roagă") este unul din textele de bază ale teoriei iubirii în dolce stil nuovo dar, dincolo de concepte, apare suferința reală a îndoielilor generate de iubire, teama dureroasă de a o pierde. Dramatic, nu conceptual, G.C. este un poet de sensibilitate modernă. Alături de **ballata La forte e nova mia disavventura* („Puternica și noua mea nenorocire") sau de **sonetul Io non pensava che lo cor giammai* („Eu nu gîndeam că inima vreodată"), așa-numita „mică baladă a exilului", *Perch'i' non spero di tornar giammai* („Întrucît nădejde n-am vreodată să mă-ntorc"), caracterizează această dureroasă sensibilitate, mereu chinuită de neliniști. Puținele versuri de idilă ale lui G.C., spre pildă **pastorella In un boschetto trova' pasturella* („Într-o pădurice găsii ciobăniță") nu sînt nici ele lipsite de umbra tristă a resemnării.

CAVALCANTI Mainardo (sec. 14), prieten al lui *Boccaccio, căruia acesta îi dedică scrierea latină *De casibus virorum illustrium* și îi adresează, la sfîrșitul vieții (1373), scrisoarea prin care îi cere să nu recomande femeilor lectura *Decameronului*.

CAVALLOTTI Felice (Milano 1842—Roma 1898), ziarist și scriitor, participant la expediția lui *Garibaldi în Sicilia (1860). Om de extremă stîngă, excelează ca ziarist în publicistica polemică. Poet, își publică opera lirică în vol. *Libro dei versi* (Cartea versurilor, 1898). Garibaldin, închină luptei de la Mentano poezia *La Marcia di Leonida* (Marșul lui L., 1880), în care soldații acestei bătălii pierdute sînt alăturați eroului antic, comandantul grecilor la Termopile. Autor dramatic, a scris *I pezzenti* (Cerșetorii, 1871), dramă istorică și, în același gen romantic, *Alcibiade* (1874). Drame burghez-sentimentale sînt *Guido* (1873) și *Agnese* (1873).

CAVASSICO Bartolomeo (Belluno 1480 cca—1555), notar; a scris în dialectul local versuri lirice, farse, comedii rustice și un **contrasto, Villanesco contrasto intra Bartol, Tuoni, Ménech e Salvador* (Dispută rustică între B., T., M. și S.), rămas inedit pînă la sfîrșitul secolului trecut.

CAVICEO Iacopo (Parma 1443—Montecchio, Parma 1511), autorul unei lungi povestiri dedicate Lucreției Borgia: *Peregrino* (1508). De-a lungul peripețiilor unei iubiri îndelung căutate și în care apar, nu rareori, ca personaje secundare, oameni de seamă ai timpului, autorul povestește și ceva din propria sa viață aventuroasă, ca vicar episcopal la Ferrara și Florența.

§ *La lupa* (Lupoaica), *Storia della guerra che l'anno 1487 fu tra i veneziani e l'archiduca Sigismondo d'Austria* (Istoria războiului care s-a purtat în anul 1487 între venețieni și arhiducele S. de A.)

CEBÀ Ansaldo (Genova: 1565—1623), poet liric; imitator al lui *G.B. Marino în *Rime* (1596 și 1611) și al lui *Petrarca în *Esercizii Accademici* (Exerciții academice, 1621), este cunoscut mai ales prin două poeme epice de gust baroc: *Lazzaro il mendico* (Lazăr, cerșetorul, 1614) și *La Reina Esther* (Regina E., 1615).

CECCHI Emilio (Florența 1884—Roma 1966), aparținînd, la începutul carierii sale, grupului din jurul revistei *«*La*

Voce», a întemeiat, împreună cu alţii, revista *«*La Ronda*». Poet liric, a publicat vol. *Inno* (Imn, 1910), *Liriche* (Lirice, 1913), *L'uva acerba* (Strugurii acri, 1917). Critic literar, a practicat analiza estetic-impresionistă, fiind între cele două războaie unul din mentorii ascultaţi în materie de literatură. Narator liric şi impresionist, E.C. este un scriitor rafinat, un spirit de largă cultură. Chemat ca profesor de istoria artei în Statele Unite (1930—1), a scris *America amara* (A. amară, 1939), carte de răsunet la data apariţiei, adevărată anchetă socială ce dezvăluia aspectele negative ale vieţii americane, îndeosebi în ceea ce priveşte populaţia de culoare. Susţinînd necesitatea apolitismului în cultură, critica literară a lui E.C., critică bazată pe gustul individual şi lipsită de suport teoretic, este de cele mai multe ori un comentariu liric al operelor literare, o invitaţie la lectură şi mai puţin un îndreptar al ei. Împreună cu *Natalino Sapegno a coordonat o amplă *Storia della letteratura italiana* (Istoria literaturii italiene, 9 vol., 1965—9).

§ critică literară: *Giovanni Pascoli „Nuovi poemetti"* (1909), *La poesia di G. Pascoli* (Poezia lui G.P., 1912), *Storia della letteratura inglese nel secolo XIX* (1915), *Scrittori inglesi e americani* (1935), *Emily Dickinson* (1939), *I grandi romantici inglesi* (1957); critică plastică: *Armando Spadini* (1924), *Pittura italiana dell' Ottocento* (Pictura italiană din secolul al XIX-lea, 1928), *Pietro Lorenzetti* (1930), *Giotto* (1937); cărţi de călătorie: *Messico* (Mexic, 1932), *Et in Arcadia ego* (1936), *Appunti per un periplo dell'Africa* (Note pentru un periplu în A., 1954), *Aiuola di Francia* (Brazda Franţei, 1969); proză: *Pesci rossi* (Peştii roşii, 1920), *Osteria del cattivo tempo* (Hanul de vreme rea, 1927), *Corse al trotto* (Curse de trap, 1936), *Di giorno in giorno* (De la o zi la alta, 1954), *Saggi e vagabondaggi* (Eseuri şi colindări, 1964)

CECCHI Giovanni Maria (Florenţa 1518—Villa di Gangalandi 1587), notar, literat şi autor dramatic. A susţinut ca limba literară să fie modelată după graiul popular florentin, în *Dichiarazione di motti, proverbi, detti e parole della nostra lingua* (Expunere de glume, proverbe, zicale şi vorbe ale limbii noastre, 1557). În teatru, a imitat comediile lui Plaut şi Terenţiu, dar a înfăţişat mai ales oameni şi moravuri din timpul său, transformînd farsele în satire moralizatoare: *L'assiuolo* (Striga, 1550), *Il diamante*, inspirate de întîmplări reale, dar amintind totodată personaje şi acţiuni din nuvelistica lui *Boccaccio.

CEDERNA Camilla (Milano—1921), ziaristă şi scriitoare; autoare a vol. *Noi siamo le signore* (Noi sîntem doamnele, 1958), *La voce dei padroni* (Vocea stăpînilor, 1962), *Fellini 8 e mezzo* (F. 8 şi jumătate, 1965), *Signore e signori* (Doamnelor şi domnilor, 1966), *Pinelli: una finestra sulla strage* (P.: o fereastră asupra măcelului, 1971).

CELIO → Orazio MALESPINI

CELLINI Benvenuto (Florenţa: 1500—71), celebru meşter aurar, sculptor şi scriitor, fiu al unui zidar. În slujba papei Clement al VII-lea (1529), duce o viaţă dezordonată, comite succesiv două asasinate, este acuzat de furt din tezaurul papal şi întemniţat. Reuşeşte să evadeze, intră în slujba regelui Francisc I, la Paris (1540), dar revine curînd (1545), obţinînd de la marele duce al Toscanei, Cosimo I de' Medici, comanda statuii lui Perseu. Poet, autor al unor *Rime* care nu depăşesc mediocritatea, este totuşi unul din prozatorii de frunte ai secolului. În anii şederii la Florenţa (1565—7), scrie *Trattato dell'oreficeria* (Tratat de aurărie) şi *Trattato della scultura* (Tratat de sculptură) şi tot atunci îşi dictează unui ucenic autobiografia, *Vita di Benvenuto Cellini, scritta da lui medesimo* (Viaţa lui B.C., scrisă de el însuşi, 1558—66, apărută în 1728), operă singulară în literatura *Renaşterii, una din cele mai cunoscute autobiografii ale literaturii europene. Scrisă în limba literară cu influenţe populare, foarte apropiată de graiul florentin, este istoria vieţii agitate a unui mare artist pasionat de opera lui. Conştient de valoarea creaţiei sale, B.C. este intolerant faţă de aroganţa celor care-l angajează şi preferă libertatea oricărei protecţii ce l-ar aservi. Asemenea unui Bildungsroman, *Viaţa* povesteşte

Scanned with OKEN Scanner

tribulaţiile unui artist al Renaşterii; independent de adevărul obiectiv al faptelor narate, este o operă în sine, o reuşită artistică care-i asigură locul în istoria literaturii italiene. Omul şi artistul Cellini, epoca şi oamenii ei mari, papi şi regi, artişti de geniu şi literaţi, seniori şi oameni din popor se perindă de-a lungul paginilor, constituind o mică comedie umană a sec. 16 italian.

CENA Giovanni (Montanaro Canavese Piemont 1870—Roma 1917), poet, romancier, critic literar. Intelectual deschis ideilor generoase, apropiat de socialismul umanitar, participă la acţiunea de ridicare economică şi culturală a regiunii subdezvoltate din jurul Romei, aşa-numita Agro Romano. Din 1904, este directorul revistei *« *La Nuova Antologia* ». Culegerile de versuri *Madre* (Mamă, 1897), *In ombra* (În umbră, 1899), *Homo* (Om, 1907) îl situează tematic în cadrul poeziei sociale în ton minor. Poezie animată de un democratism discret şi autentic, lipsită de strălucire, uneori discursiv-prozaică, se impune prin opţiunea moral-umană pe care o reprezintă. Problematica socială ocupă de asemenea locul de frunte în romanul *Gli ammonitori* (Povăţuitorii, 1903), unde personajele principale, un lucrător tipograf, un pictor anarhist şi un poet, manifestă protestul celor exploataţi şi totodată avertismentul adresat clasei stăpînitoare. Roman cu teză, acesta este o operă schematică dar, mai mult decît un roman, o scriere polemic-politică, uneori didactic-pedagogică, aproape naivă, G.C. fiind în primul rînd un publicist (a fost corespondent de război), pentru care problemele vieţii există şi se impun atenţiei.

CEN(N)E sau **BENCIVENNE DA LA CHITARRA** (Arezzo sec. 13/14 — 1336 cca), poet toscan, trubadur-jongler *(giullare)*, după cum îl arată porecla *(da la Chitarra* — cel cu chitara), scrie un grup de **sonete* care, în polemică deschisă cu sonetele lui *Folgòre da San Gimignano, zugrăvesc nu plăcerile lunilor anului, ci plictiseala şi monotonia lor.

CERATI Antonio (Parma 1750—1816), poet ocazional; autor de versuri neoclasice şi de compoziţii preromantice: *Applausi poetici per le ben augurate nozze della nobil donzella Camilla Parensi con il N.H. signor conte Raffaele Manzi, patrizio lucchese* (Aplauze poetice pentru prea dorita nuntă a nobilei domnişoare C.P. cu domnul conte R.M., patrician din Lucca, 1792), *La morte* — poem sepulcral.

CERRETTI Luigi (Modena 1738—Pavia 1808), profesor de istorie şi elocinţă, adept al ideilor Revoluţiei franceze şi ministru în Republica cisalpină; poet liric de gust neoclasic, promovează o poezie a „frumosului" şi a „binelui", reunite în aceeaşi expresie artistică.

Certame coronario (Concurs cu premii), concurs de poezie în limba italiană, instituit la Florenţa, în 1441, din iniţiativa lui *Leon Battista Alberti, cu scopul de a ilustra capacitatea poetic-expresivă a limbii comune. Tema impusă concurenţilor a fost Despre prietenie, dar nici unul dintre candidaţi nu a obţinut premiul. Pentru a se asigura obiectivitatea aprecierilor, juriul a fost alcătuit din înalţi prelaţi; se pare că aceştia au hotărît însă dinainte respingerea tuturor poeziilor, deoarece concursul era o manifestare de cultură laică. Instituit cu intenţia de a-l repeta periodic, după exemplul cunoscutelor Jeux floraux de la Toulouse, C.c. a avut loc o singură dată; cu toate că nu a atribuit nimănui premiul, el a marcat o dată importantă în progresul folosirii limbii italiene comune ca limbă literară.

CESÀREO Giovanni Alfredo (Messina 1860—Palermo 1937), filolog şi istoric literar; s-a ocupat îndeosebi de începuturile liricii italiene. În studiile *La poesia siciliana sotto gli Svevi* (Poezia siciliană sub regii din dinastia de Suabia, 1894) şi *Le origini della poesia lirica in Italia* (Originile poeziei lirice în I., 1899), a arătat că poezia lirică apărută la Curtea din Palermo presupune existenţa anterioară a unei poezii popular-siciliene. În problema mult discutată a primei limbi poetice italiene *(→ questione della lingua)*, A.G.C. a susţinut că aceasta a fost siciliana ilustră (literară), folosită la

Curtea lui *Frederic al II-lea de Suabia. Poet el însuşi, a scris versuri de dragoste nu străine *_decadentismului_ de spirit dannunzian: _I canti di Pan_ (Cîntecele lui P., 1920), _Colloqui con Dio_ (Convorbiri cu Dumnezeu, 1928).

CESARI Antonio (Verona 1760—San Michele di Ravenna 1828), filolog, teoretician al *_purismului_. Între 1806—11, îngrijeşte şi publică noua ed. a _Vocabularului_ *Accademiei della Crusca, cuprinzînd în _Giunte_ (Adaosuri) cuvinte extrase din scriitorii minori contemporani lui *Dante. Reluînd ideile lui *Pietro Bembo, consideră limba scriitorilor din sec. 14 drept normă a limbii literare moderne şi consacră operei lui Dante o analiză nu lipsită de subtilitate în ceea ce priveşte valorile ei strict stilistice. Adversar al neologismelor, provoacă reacţia indirectă a intelectualilor patrioţi şi progresişti, care publicau *«_Il Conciliatore_».

§ _Dissertazione sopra lo stato presente della lingua italiana_ (Dizertaţie asupra stării prezente a limbii italiene, 1808), _Le grazie_ (Gingăşiile, 1813), _Le bellezze di Dante_ (Frumuseţea limbii lui D., 1824—6), _Articolo pei giovani studiosi contro le novità in opera di lingua italiana_ (Articol destinat tinerilor cercetători, împotriva inovaţiilor în limba italiană, 1829)

CESAROTTI Melchiorre (Padova 1730—Selvazzano 1808), erudit; cunoscător al filozofiei, al culturilor clasice şi moderne, format în spiritul iluminist, a tradus _Iliada_, convertind-o într-un poem pedagogic-raţionalist pe care l-a intitulat _La morte di Ettore_ (Moartea lui Hector). A tradus poeziile lui Macpherson, atribuite de acesta lui Ossian (_Poesie di Ossian_, 1763), oferind un punct de plecare *_romantismului_ italian. În prefaţă (_Discorso preliminare_), arată că prin traducerea sa a voit să influenţeze limba poeziei italiene. Scrierea sa cea mai importantă, _Saggio sopra la lingua italiana_ (Studiu asupra limbii italiene, 1785), cunoscută mai ales sub titlul ed. a 2-a, amplificată, _Saggio sulla filosofia delle lingue_ (Studiu asupra filozofiei limbilor, 1800), este prima contribuţie propriu-zis lingvistică la discuţiile privind *_questione della lingua_. Iluminist, consideră că singura autoritate în materie de limbă sînt raţiunea şi uzul, respinge ca neîntemeiată autoritatea academiilor şi consideră necesare neologismele şi derivatele noi. Propune drept organism îndrumător al discuţiilor în chestiunea limbii, un consiliu naţional italian, care să centralizeze părerile şi tendinţele cele mai autorizate şi să întreprindă astfel acţiunea de modernizare a limbii italiene. În anii ocupaţiei napoleoniene, M.C. scrie, cu privire la problemele învăţămîntului, _Saggio sopra le istituzioni scolastiche private e pubbliche_ (Studiu asupra instituţiilor şcolare particulare şi publice), _Istruzione di un cittadino a suoi fratelli meno istruiti_ (Instrucţiuni ale unui cetăţean adresată fraţilor săi mai puţin instruiţi) şi _Il patriottismo illuminato, omaggio d'un cittadino alla patria_ (Patriotismul luminat, omagiul unui cetăţean către patria sa). Iluminist, dar nu revoluţionar, îşi exprimă de multe ori rezerva cu privire la ideile noi şi, în numele unei conştiinţe naţionale atunci apărute, remarcă cu prudenţă abuzurile ocupaţiei franceze. Cunoscut în cercurile preromantismului european, primeşte vizita entuziastă a d-nei de *Staël, pe care o priveşte însă cu rezervă şi cu spirit critic.

CEVA Tommaso (Milano: 1649—1736/7), iezuit. Gînditor, opune gîndirii lui Descartes aristotelismul scolastic şi scrie în acest scop poemul latin, în hexametri, _Philosophia nova antiqua_ (Filozofia antică nouă). Cu opera de critică literară, cu digresiuni teoretice, _Memorie d'alcune virtú del signor conte Francesco de Lemene con alcune riflessioni su le sue poesie_ (Memorii asupra anumitor însuşiri ale domnului conte F. de L. cu unele reflecţii asupra poeziilor lui, 1706), T.C. se înscrie în linia *Arcadiei, respingînd manierismul baroc al lui *G. B. Marino, dar şi raţionalismul clasicist al lui Boileau.

CHECCHI Eugenio (Livorno 1838—Roma 1932), scriitor; autorul operei _Memorie alla casalinga di un garibaldino_ (Memorii fără pretenţii ale unui voluntar din trupele lui Garibaldi, 1866).

Scanned with OKEN Scanner

CHIABRERA Gabriello (Savona: 1552—1638), poet liric, trăieşte la Curţile din Mantova, Torino şi Florenţa. Debutează cu poemul epic *La Gotiade* (Istoria goţilor, 1582). Poet manierist *(→ secentismo)*, format în cultul antichităţii, din care îi preferă pe Anacreon şi pe Safo, abil în folosirea artificiilor formale şi a inovaţiilor metrice, se remarcă prin culegerile *Scherzi* (Glume, 1599), *Canzonette* (formate din **canzonette* amoroase, morale şi sacre), *Vendemmie di Parnaso* (Culesul strugurilor pe Parnas) şi *Sollazzi* (Petreceri). În genul idilic-pastoral, este autorul unor *Favole boscherecce* (Poveşti ale crîngului). Urmînd modelul odelor lui Horaţiu şi Pindar, scrie **canzoni* grave, cu subiect sacru şi moral *(Canzoni Eroiche, Lugubri, Morali, Sacre)* şi încearcă să dea, dincolo de gustul manierist al **barocului* literar, o poezie spontană şi curgătoare, anunţînd *Arcadia. Este autorul tragediilor inspirate din aventurile personajelor lui *Ariosto şi *Torquato Tasso: *Angelica in Ebuda* şi *Erminia*, sau din lumea antichităţii clasice: *Pentesilea* şi *Ippodamia*. Unind pasiunea pentru poezie cu gustul pentru muzică, frecvent la liricii contemporani, scrie *Intermezzi* şi îşi expune ideile relativ la îmbinarea celor două arte, în scrierea teoretică *Le maniere de' versi toscani* (Felurile versurilor toscane, 1593). Încercarea de a imita în amintitele *Sollazzi* ritmul cantitativ al poeziei antice anticipează tentativa similară a lui *Carducci din *Odi barbare*. În genul epic, a lăsat poemul eroic *Amedeide* (1620), neterminat, despre faptele de vitejie ale lui Amedeo, duce de Savoia, micul poem în octave *(*ottava) Firenze* (Florenţa, 1615), refăcut sub titlul *Fiorenza* în ed. următoare (1628, 1637), ce prezintă originile familiei de' Medici, *Erminia*, poem într-un singur cînt (1605), în care reia, ca şi tragedia omonimă, un cunoscut episod din *Ierusalimul eliberat* al lui Torquato Tasso. Pe urmele lui Ariosto, scrie, tot în genul epic, *Alcina prigioniera* (A. prizonieră, 1605) şi *Ruggiero*, poem în zece cînturi (1653).

CHIARA Pietro (Luino 1913—), prozator; a debutat la vîrsta de 49 de ani, cu *Il piatto piange* (Farfuria plînge, 1962), urmat de *La spartizione* (Împărţeala, 1964), după care s-a turnat filmul *Venga a prendere un caffè da noi* (Vino la noi, la o cafea), *Il balordo* (Prostănacul; premiul Bagutta 1968). Au urmat *Uovo al cianuro* (Ou cu cianură), *Il pretore di Curio* (Pretorul din C.), *La stanza del vescovo* (Camera episcopului; premiul Neapole 1976), *Le corna del diavolo* (Coarnele dracului), *Il cappotto di astrakan* (Haina de astrahan, 1978) — în care protagonistul relatează, în ambianţa tipică din Luino, despre cele şapte luni petrecute la Paris, biografia *Vita di Gabriele D'Annunzio* (Viaţa lui G.D'A., 1979) şi romanul *Una spina nel cuore* (Un ghimpe în inimă, 1979).

CHIARELLI Luigi (Trani 1884—Roma 1947), ziarist şi om de teatru. A creat, cu *La maschera e il volto* (Masca şi obrazul, 1916), genul aşa-numit al grotescului. Renunţînd la realismul plat al teatrului verist *(→ verism)*, foloseşte contrastele puternice şi şarja dramatică, dînd o operă de critică violentă a ipocrizei şi convenţiilor vieţii burgheze, modalitatea grotescă reuşind să scoată în relief toate inconsecvenţele şi compromisurile lumii respective. Dar nici una din dramele sale următoare nu atinge puterea demonstrativă a celei dintîi: *La scala di seta* (Scara de mătase, 1917), *Chimere* (Himere, 1920), *La morte degli amanti* (Moartea îndrăgostiţilor, 1921).

CHIARI Pietro (Brescia: 1711—85), iezuit; a părăsit rîndurile clerului şi s-a consacrat teatrului. Prozator moralist într-o serie de scrieri prolixe ca *Trattenimenti dello spirito umano sopra le cose del mondo passate, presenti e possibili ad avvenire* (Convorbiri ale spiritului omenesc asupra lucrurilor din lume, trecute, prezente şi care se mai pot întîmpla), a căutat să dea publicului italian un teatru distractiv. În *Marianna ossia l'orfana* (M. sau orfana), a dramatizat romanul lui Marivaux *La vie de Marianne*; în *Orfano persguitato, ramingo, riconosciuto* (Orfan persecutat, rătăcitor, recunoscut), a dramatizat *Tom Jones* de Fiel-

Scanned with OKEN Scanner

ding. A scris el însuși drame cu subiect exotic, ca *Le sorelle cinesi* (Surorile chinezoaice) și *La sposa persiana* (Mireasa persiană). Rival al lui *Goldoni, a vrut să-i atragă publicul, scriind drame de aventuri complicate, cum sînt *La vendetta amorosa* (Răzbunarea amoroasă) și *L'Inganno amoroso* (Înșelăciunea amoroasă). Ultimul gen pe care-l încearcă este drama larmoiantă, cu subiecte burgheze, ca *La Madre tradita* (Mama trădată). Autor epic fecund, a scris pentru marele public. Deși a respins inițial genul romanului, pronunțîndu-se împotriva lui în culegerea de *Lettere scelte* (Scrisori alese, 1742—52), a dat el însuși multe opere de acest fel. Între 1754—7, a scris *La ballerina onorata* (Dansatoarea onorată), *La cantatrice in disgrazia* (Cîntăreața în dizgrație), *La commediante in fortuna* (Actrița norocoasă) și *La giuocatrice di lotto* (Jucătoarea la loto). A imitat povestirea lui Voltaire *Scoțiana*, în *La bella pellegrina* (Frumoasa peregrină); dînd expresie ideilor lui J.-J. Rousseau, a scris romanul *L'uomo d'un altro mondo ossia Memorie di un solitario senza nome, scritte da lui medesimo in due linguaggi, chinese e russo, e pubblicate nella nostra lingua dall' abate Pietro Chiari* (Omul dintr-o altă lume sau Memorii ale unui singuratic fără nume, scrise de el însuși în două limbi, chineză și rusă, și publicate în limba noastră de abatele P.C.). Și-a justificat această producție, spunînd că publicul nu cumpără alte cărți decît romane, în *La francese in Italia o sia Memorie critiche di Madama N.N. scritte da lei medesima e pubblicata dall'abate Pietro Chiari* (Franțuzoaica în I. sau Memorii critice ale doamnei N.N. scrise de ea însăși și publicate de abatele P.C., 1763).

CHIARINI Giuseppe (Arezzo 1833—Roma 1908), critic și istoric literar, poet liric modest cu vol. *Poesie complete* (1903), însoțit de o prefață adresată lui *Carducci, prieten din tinerețe al autorului.

CHIESA, Francesco (Ticino, Elveția 1871—Lugano 1973), profesor de literatură la Zürich (ca și *De Sanctis, cu cîteva decenii mai înainte), poet în linia lui *Carducci, rămînînd însă străin direcțiilor liricii moderne. Prozator, se apropie de *Alfredo Panzini; povestitor duios și în același timp amuzant, moralist mai mult decît artist, excelează în paginile cu caracter autobiografic, alternînd evocarea idilică cu comentariul umoristic.

§ proză: *Istorie e favole* (Povești și basme, 1913), *Vite e miracoli di santi e profani* (Viețile și minunile sfinților și ale profanilor, 1920), *L'altarino di stagno e altri racconti* (Micul altar din cositor și alte povestiri, 1921), *Tempo di marzo* (Timp de martie 1925), *Villadorna* (1928), *Racconti del mio orto* (Povestiri din grădina mea, 1929), *Compagni di viaggio* (Tovarăși de drum, 1931), *Scoperte nel mio mondo* (Descoperiri în lumea mea, 1934), *Racconti puerili* (Povestiri copilărești, 1935), *Sant'Amarillide* (Sf. A., 1938), *Passeggiate* (Plimbări, 1939), *Racconti del passato prossimo* (Povestiri din trecutul apropiat, 1941), *La zia Lucrezia ed altri racconti* (Mătușa L. și alte povestiri, 1956); poezie: *Preludio* (Preludiu, 1897), *La cattedrale* (Catedrala, 1903), *Calliope* (1907), *I viali d'oro* (Aleile de aur, 1910), *Fuochi di primavera* (Focuri de primăvară, 1919), *Consolazioni* (Consolări, 1921), *La stellata sera* (Seara înstelată, 1933), *L'artefice malcontento* (Făurarul nemulțumit, 1951), *Alla gioia fuggitiva* (Bucuriei trecătoare, 1953), *Sonetti di San Silvestro* (Sonetele sf. S., 1971)

CIAMPOLI Domenico (Atessa, Chieti 1852—Roma 1920), istoric literar, erudit, scriitor verist *(→ verism)*; autor de nuvele, descrie viața țăranilor din locurile natale: *Racconti abruzzesi* (Povestiri din Abruzzi, 1880), *Fiabe abruzzesi* (Povești din Abruzzi, 1880) și *Trecce nere* (Cosițe negre, 1882), *Rocca marina* (1889). Romanul *Il barone di San Giorgio* (1897) îl apropie de **decadentism.*

CIAN Vittorio (Donà di Piave, Veneto 1862—Procaria, Torino 1951), filolog și istoric literar de formație pozitivistă, profesor la Universitatea din Torino. A studiat opera lui *Dante *(La religiosità di Dante* ⟨Sentimentul religios al lui D., 1901⟩) și **Renașterea (Un decennio della vita di messer P. Bembo. 1521—1531* ⟨Un deceniu din viața domnului P.B., 1521—1531, 1885⟩, *La lingua di B. Castiglione* ⟨Limba lui B.C., 1942⟩). Prin-

cipalele sale contribuţii au fost reunite în vol. *Scritti di erudizione e di storia letteraria* (Scrieri erudite şi de istorie literară, 1951).

ciceronismo (ciceronism), termen de istorie a culturii, denumind admiraţia pentru Cicero în **umanismul* italian al sec. 16 şi imitarea prozei lui de către scriitorii epocii. Cunoscut lui *Dante, după cum rezultă din *Il Convivio*, admirat de *Petrarca, apoi de primii umanişti, odată cu descoperirea unora din operele lui pînă atunci necunoscute, Cicero devine modelul prozei latine din **Renaştere* şi este imitat de scriitorii sec. 15, *Lino Coluccio Salutati, *Leonardo Bruni şi *Poggio Bracciolini. În cuprinsul generalei reînvieri a culturii antice, care stă la baza Renaşterii, imitarea lui Cicero însemna şi ea conştiinţa unei continuităţi a valorilor intelectuale şi morale ale civilizaţiei latine şi, implicit, un refuz al culturii religioase dominate de scolastică. În sec. 16, imitaţia lui Cicero îşi pierde această semnificaţie. Cultura antică izbutise să genereze o cultură modernă laică şi umanismul îşi epuizase forţa activă de negare a barbariei medievale. Exemplul antichităţii nu mai are un rol formativ, în plan intelectual şi moral, ci unul contemplativ, în planul artei şi, în speţă, al formei. Ciceronismul este exemplul caracteristic al acestei admiraţii a valorilor artistic-formale ale culturii antice şi ca atare provoacă la un moment dat critica severă a lui Erasmus, prin pamfletul *Ciceronianus* (1528), satiră violentă a imitaţiei gratuite. Golit de conţinutul ideologic care-i justificase apariţia, c. era denunţat ca procedeu stilistic lipsit de necesitate şi condamnat pentru această gratuitate a lui. Pamfletul lui Erasm determină sfîrşitul c., accelerînd criza de conţinut vizibilă în toate planurile culturii şi implicit în planul limbii şi al folosirii pur formale a procedeelor ei stilistice.

CICOGNANI Bruno (Florenţa: 1879—1971), autor dramatic cu *Bellinda e il mostro* (B. şi monstrul, 1927) şi *Yo, el rey* (Eu, regele, 1949); a scris romane şi nuvele zugrăvind lumea mijlocie a oraşului natal. În tradiţia realismului se înscrie *La Velia* (1923), istorie a unor drame de familie în mica burghezie, roman de moravuri, cu caractere pregnant înfăţişate. Autorul este însă convenţional şi pretenţios în *La nuora* (Nora, 1954), lumea descrisă, a unei Florenţe cosmopolite, fiind pretins complexă şi artificială. Copilăria scriitorului apare într-o încîntătoare evocare a Florenţei în anii patriarhali ai sf. de sec., în vol. *L'età favolosa* (Vîrsta de basm, 1940) — cartea sa cea mai frumoasă, şi *Viaggio nella vita* (Călătorie în viaţă, 1952).

§ *Crittogama* (Criptogama, 1909), *Sei storielle di novo conio* (Şase mici povestiri în formă nouă, 1918), *Gente di conoscenza* (Lume cunoscută, 1918), *Il museo delle figure viventi* (Muzeul figurilor vii, 1927), *Strada facendo* (Pe drum, 1930), *Barucca* (1934), *L'amore di Adelmo* (Dragostea lui A., 1936), *L'omino che à spento i fochi* (Omuleţul care a stins focurile, 1937), *Via della sapienza* (Drumul înţelepciunii, 1939), *Il soldato Pandino e altri racconti* (Soldatul P. şi alte povestiri, 1946), *Le fantasie* (Fanteziile, 1958), *Opere complete* (Opere complete, 9 vol., 1955—63)

CICOGNINI Giacinto Andrea (Florenţa 1606—Veneţia 1650 cca), autor dramatic fecund, fiul lui Iacopo C.; a scris comedii şi drame muzicale, drame sacre şi profane imitînd procedeele teatrului spaniol baroc şi modalităţile bufone ale **commediei dell'arte*: *La forza del fato ovvero il matrimonio della morte* (Puterea destinului sau Căsătoria prin moarte, 1652), *Il tradimento per l'onore* (Trădarea pentru onoare), *La moglie di quattro mariti* (Nevasta a patru soţi, 1659), *Santa Maria Egiziana* (Sf. M. egipţiana, 1660). Dramele muzicale *Giasone* (Iason) şi *Orontea* se conformează aceloraşi procedee şi abundă în lovituri de teatru şi complicaţii de intrigă.

CICOGNINI Iacopo (Castrocaro, Forlì 1577—Florenţa 1633), autor dramatic; a scris drame religioase *(*sacra rappresentazione)* ca: *Il trionfo di Davide* (Triumful lui David), *L'arcangelo Raffaello* (Arhanghelul Rafael), *Il martirio di Sant' Agata* (Martiriul sf. A.). Moralist, este

Scanned with OKEN Scanner

autorul dialogului care compară între ele viaţa activă şi viaţa contemplativă, *Dialogo della vita attiva e della vita contemplativa* (1622).

CIECO D'ADRIA, il → Luigi GROTO

CIECO FRANCESCO DA FERRARA (Ferrara a 2-a jum. a sec. 15), poet, identificat de unii istorici literari cu un Francesco Orbo da Firenze, deoarece, după cum arată numele sub care sînt cunoscuţi posterităţii, ambii au fost orbi (*cieco* — orb; *orbo* — lipsit de ceva, lipsit de vedere); totodată, şi unul şi altul au fost, la un moment dat, în slujba familiei Gonzaga. Oricum, Cieco este autorul poemului eroic *Mambriano* (1490—5), în care aventurile cavalereşti readuc în scenă, alături de un legendar rege al Bitiniei, al cărui nume dă titlul operei, cîteva din personajele lui *Matteo Maria Boiardo, pe Orlando, Astolfo şi Rinaldo.

CIELO D' ALCAMO (sec. 13), despre care nu cunoaştem date biografice; autorul unui celebru **contrasto* de 158 versuri, *Rosa fresca aulentissima* („Trandafir proaspăt plin de mireasmă"). Dialogul dintre tînărul poet *(giullare)* şi tînăra, nu neapărat ţărancă sau păstoriţă, ci din starea mijlocie, se încheie cu acordul acesteia, care acceptă dragostea ce i se oferă. Compus cel mai devreme în 1231, după cum rezultă din versul 22 unde se vorbeşte de legea numită a apărării *(della defensa)*, publicată în acel an, şi cel mai tîrziu în 1250, anul morţii lui *Frederic al II-lea de Suabia, pe care în versul 24 poetul îl aminteşte ca fiind în viaţă; scris într-o siciliană aproape populară, contrasto este cu siguranţă opera unui autor cult; o dovedesc numeroasele incluziuni lingvistice franceze, precum şi tehnica versului, savantă şi rafinată.

CIGALA Lanfranco (Genova prima jum. a sec. 13—1258) judecător şi poet în proveţală. I se atribuie un număr de 35 compoziţii poetice în care, alături de tema iubirii, anticipînd **dolce stil nuovo*, este prezentă actualitatea politică a timpului, poetul referindu-se, spre pildă, la prima din cruciatele conduse de Ludovic al IX-lea. Urmînd poetica provenţalilor, a dat, în Italia, primele imitaţii ale poeziei savante a trubadurilor.

CIM(M)INELLI Serafino dei→SERAFINO AQUILANO

CINI Giovan Battista (Pisa—Florenţa 1586), om de Curte; scrie, în această calitate, *Vita del serenissimo signor Cosimo de' Medici, gran duca di Toscana* (Viaţa prea nobilului domn C. de' M., mare duce al T., 1611). Autor dramatic, compune comediile *La vedova* (Văduva, 1569) şi *Il baratto* (Trocul, 1577), ambele scrise cu prilejul unor festivităţi de Curte. În prima din acestea foloseşte nu limba literară aulică, ci exprimarea pluridialectală, în raport cu locul de origine al diferitelor personaje.

CINO DA PISTOIA [Guittoncino dei SIGHI(S)BULDI], (Pistoia 1265/70—Neapole 1336), guelf negru, este exilat (1303). După 1313, cînd moartea lui Henric al VII-lea de Luxemburg pune capăt speranţelor sale, se consacră studiilor juridice şi este socotit mare magistru al întregii filozofii. Scrie în latineşte *Lectura in Codicem* (Lectură asupra Codului, 1314). Poet, aparţine dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, dar mai puţin doctrinar decît *Cavalcanti sau *Dante, dă iubirii un conţinut concret. Selvaggia, femeia iubită, care moare în timpul exilului său, este, ca şi Laura lui *Petrarca o fiinţă reală, şi nu devine, ca Beatrice a lui *Dante, un concept şi un simbol.

CINQUANTA Benedetto (sec. 17), autorul dramelor religioase *Il ricco epulone* (Bogatul mîncăcios, 1621), *Il figliol prodigo* (Fiul risipitor, 1633), *Il fariseo e il pubblicano* (Fariseul şi perceptorul, 1634), *Santa Agnese* (1635). Drama *La peste del 1630* (Ciuma din 1630), inspirată din actualitate, este un exemplu de teatru grav, cu finalitate morală.

CINTIO→Giovan Battista GIRALDI

CINZIO→Giovan Battista GIRALDI

CIONE NOTAIO, ser (jupîn) (sf. sec. 13/ începp. sec. 14), dată fiind profesiunea sa de notar, poate una şi aceeaşi persoană cu Cione Baglioni, poet, despre care ştim că a schimbat versuri cu *Dante da

Maiano. Se cunosc din poezia sa două **sonete*, cuprinse, unul într-o **tenzone* cu Francesco da Camerino, iar celălalt într-o tenzone cu alţi cinci poeţi din *Scuola poetica di transizione. A scris, de asemenea, sonetul *Venut'è vocia di lontan paese* („Venit-a glas din ţară-ndepărtată") integrabil, poate, tot în această a doua tenzone.

CIRO DI PERS (Castello di Pers, Friuli 1599—San Daniele del Friuli 1663), nobil; autor dramatic cu tragedia de inspiraţie biblică *L'umiltà esaltata ovvero Ester regina* (Umilinţa preamărită sau Estera regină, 1664) şi poet, aparţinînd pe de o parte manierismului baroc *(→ baroc)*, cu ciclul de *Poesie* (1666) şi, pe de altă parte, liricii filozofic-morale, în care se regăseşte tristeţea apăsării politice şi religioase a epocii. În compoziţiile lirice *L'Italia avvilita* (I. înjosită) şi *Le calamità d'Italia* (Nenorocirile I.), reia ideile exprimate de *Petrarca în canţona *(*canzone) Italia mia.*

CITTADINI Celso (Roma 1553—Siena 1627), filolog şi literat, profesor la prima catedră de limba italiană, la Siena (1588); specialist în numismatică heraldică, istorie, botanică, cosmografie, a scris *Trattato della vera origine e del processo e nome della nostra lingua* (Tratat despre adevărata origine şi dezvoltare şi despre numele limbii noastre, 1601) cu care îşi aduce contribuţia la **questione della lingua*. Susţinînd indirect politica Marelui ducat al Toscanei pentru unitate teritorială, care ţinea seamă de toate provinciile subsumate ei, propune ca limba literară să facă apel la toate graiurile toscane, nu numai la cel florentin, şi să devină astfel cu adevărat limba unui stat şi nu dialectul unui oraş.

CIVININI Guelfo (Livorno 1873—Roma 1954), ziarist şi scriitor. Experienţa de corespondent de presă în anii primului război mondial apare în *Viaggio intorno alla guerra: dall'Egeo al Baltico* (Călătorie în jurul războiului, de la marea Egee la Baltica, 1917). Povestitor sentimental, a descris locurile copilăriei în *Odor d'erbe buone* (Miros de ierburi bune, 1931) şi în *Trattoria di paese* (Birt de ţară, 1937). Poet romantic crepuscular *(→ crepuscolarismo)*, a publicat culegeri lirice ca *I sentieri e le nuvole* (Potecile şi norii, 1911). Corespondent de presă în războiul italo-abisinian (1935—6), evenimentele trăite sînt transfigurate în *Vecchie storie d'oltre mare* (Vechi poveşti de dincolo de mare, 1940).

clasicism, curent şi şcoală literară europeană, avîndu-şi punctul de pornire în cultura **umanismului* italian. Prezenţa latentă a culturii antice în evul mediu, vizibilă în opera unor scriitori exemplari pentru epoca lor, cum este *Dante, care, în *Divina Comedie*, îl ia drept călăuză în călătoria sa de dincolo de lume pe Virgiliu, maestrul său, devine începînd cu sec. 15 o prezenţă vie şi activă care generează umanismul. În prima etapă a ei, **Renaşterea* italiană oferă primele semne ale c. european, acesta însemnînd, la data respectivă, admiraţia generică pentru cultura greco-latină valorificată în funcţia ei polemică, în opoziţie cu cultura teologic-creştină a trecutului. Umanismul a pregătit c. întrucît a însemnat cunoaşterea şi asimilarea culturii antice, în planul gîndirii filozofice şi al practicii politice, în planul creaţiei poetice şi al problemelor stilistice. Clasicismul se constituie ca doctrină literară în sec. 16, odată cu afirmarea deplină a Renaşterii, cînd *Poetica* lui Aristotel, tradusă şi comentată, devine sursa directă şi mărturisită a numeroaselor tratate de poetică, prin care se stabilesc atît normele creaţiei artistice cît şi modalităţile de realizare a acestora. *Francesco Robertello oferă prima ed. amplu comentată a *Poeticii* lui Aristotel, iar *G. C. Scaligero scrie cel mai amplu tratat de poetică alcătuit pe baza modelului antic. Celelalte tratate care apar în acest secol, ale lui *Lodovico Castelvetro, *Vincenzo Maggi etc., reiau expunerea aceloraşi principii, codificînd normele creaţiei poetice. La sfîrşitul Renaşterii, poetica c. impune imitaţia modelelor greco-latine şi polemica în jurul poemului lui *Torquato Tasso, *La Gerusalemme liberata*, urmăreşte tocmai instaurarea exclusivă a unui ideal poetic conform normelor aristotelice. Clasicismul aristotelic impus de poeticile Re-

Scanned with OKEN Scanner

naşterii se prezenta ca un fapt literar epigonic şi operele scrise în sensul normelor respective erau lipsite de poezie; exemplul lui *Gian Giorgio Trissino care, atît în poemul *L'Italia liberata da' Goti* cît şi în tragedia *Sofonisba*, se conformează regulilor aristotelice, este caracteristic; c. italian marca, odată cu sfîrşitul Renaşterii, sfîrşitul unei epoci de creaţie şi instaurarea imitaţiei epigonice. Poetica **baroculuí* se ridică împotriva c. ca teorie a imitaţiei modelelor antice; secentismul *(*secentismo)*, *marinismul în speţă, marchează opoziţia faţă de norme şi proclamă dreptul la fantezie creatoare a fiecărui artist. Excesele polemic-anticlasiciste ale barocului au determinat revenirea la modelele poeziei greco-latine. *Arcadia propune, la începutul sec. 18, o nouă poetică a c.: respingînd cultul fanteziei baroce şi, îndemnînd la o justă adecvare a formei la conţinut, teoreticienii Arcadiei, în primul rînd *L. A. Muratori şi *G. V. Gravina restaurau, prin această reînnoită etapă a c., idealul poeziei ca imitaţie a naturii şi a realului, propunînd, în numele unui principiu etic subînţeles, poetica adevărului, în care frumosul dobîndea un suport moral. Clasicismul francez, care izbutise să înfrîngă încercările de afirmare a barocului dincolo de Alpi, devine pentru teoreticienii Arcadiei un model şi totodată un îndemn; efortul de a da Italiei un teatru clasic are în vedere tocmai opera strălucită a scriitorilor francezi ai sec. 17. Clasicismul Arcadiei implică, în premisele lui, un element etic-naţional, ce anticipează larga mişcare de idei care, prin **iluminism*, determină lupta politică a **Risorgimentului*. Polemica antibarocă este totodată o polemică antispaniolă, iar întoarcerea la c. este simţită ca o întoarcere la tradiţia latină care este tradiţia cea mai proprie Italiei. Clasicismul implică din nou, la această dată, ca şi în umanism, ideea continuităţii de civilizaţie dintre Roma antică şi Roma modernă şi conţine în sine germenul conştiinţei naţionale italiene. Mişcarea de idei a sec. 18 dovedeşte insuficienţa, pentru acel moment, a c. şi determină sfîrşitul Arcadiei; pentru ca Italia să reintre în circuitul mişcării de idei a Europei, intelectualii ei dau curs unei violente polemici împotriva efectelor c. Principiul imitaţiei a generat o poezie convenţională, o pseudo-creaţie poetică, şi *Giuseppe Baretti condamnă opera parazitară a sonetiştilor care perpetuau modelele unei poezii de literaţi. Clasicismul se confundă în acest moment cu opera poetică a Arcadiei şi polemica iluminiştilor se îndreaptă contra oricărei imitaţii, întrucît proclamă, prin contrast, necesitatea unei culturi care să răspundă timpurilor noi. În acest sens, iluminismul îşi va avea continuarea în **romantism*; dar, în împrejurările particulare ale Italiei, polemica antibarocă şi ironia faţă de poezia Arcadiei au generat, prin contrast, poetica **neoclasicismului*. Opera lui *Alfieri încerca să revină la adevăratul c., înţelegînd prin acesta poetica adevărului moral. Tragedia lui istorică respectă normele c. aristotelic, dar urmăreşte totodată efectul mobilizator al formării conştiinţei etice şi, implicit, naţionale a cititorilor. Prin opera lui *Ugo Foscolo, neoclasicismul îşi propune un scop similar; iar *Vincenzo Monti, care aparţine aceleiaşi restaurări a c., oferă în poemul său *Sermone sulla mitologia* o apărare a adevărului în numele raţiunii şi neagă fantezia iubitoare de fantastic, a romanticilor. Neoclasicismul îşi găseşte astfel o continuare în apariţia poeziei militant-patriotice a Risorgimentului; adaptată finalităţii practice a poeziei, tradiţia c. se manifestă chiar şi în romantismul italian. Eliberată de motivele ei formale, imitarea modelelor antice, această tradiţie se dovedeşte utilă în apărarea acelui ideal al adevărului şi al binelui, care defineşte romantismul operei lui *Manzoni. Prezenţa echilibrului şi a măsurii în creaţia acestuia pune la îndoială însăşi prezenţa romantismului în Italia, ceea ce explică afirmaţia categorică din titlul unui studiu de istorie literară, *Il romanticismo italiano non esiste* (Romantismul italian nu există), de Dina Martegiani. Clasicismul italian se constituie astfel în îndoita semnificaţie a termenului: c. generat de umanism se manifestă polemic faţă de cultura teologic medievală, iar c. Arcadiei şi neoclasicismul se afirmă împotriva

Scanned with OKEN Scanner

culturii baroce. În ambele cazuri, c. este o teorie literară şi mai ales o concepţie de cultură. În acest din urmă sens, c. este, pentru Italia o componentă permanentă a culturii ei, mărturisind continuitatea dintre lumea latină şi lumea modernă şi susţinînd perenitatea idealului de cultură reprezentat de-a lungul secolelor de exemplul clasicilor antichităţii. Prezenţa c. în opera foarte modernă a lui *Carducci confirmă această înţelegere; apelul la antichitate este în poezia lui un apel la raţiune şi la adevăr, lumea fabuloasă a mitologiei servind drept izvor de imagini şi metafore într-o poezie care rămîne totuşi profund ancorată în prezent. Clasicismul se defineşte, aşadar, în istoria culturii italiene, drept o constantă a dezvoltării ei, marcînd, în funcţia lui tipologică, participarea acestei culturi la spiritul european.

CLEMENT al IX-lea → Giulio ROSPIGLIOSI

CODÈMO Luigia (Treviso 1828—Veneţia 1898), autoare de povestiri rurale; amintind de Georges Sand, scrie *Le memorie d'un contadino* (Amintirile unui ţăran, 1856) şi *Miserie e splendori della povera gente* (Mizeria şi strălucirea oamenilor săraci, 1865), operă care anunţă **verismul.*

COLLENUCCIO Pandolfo (Pesaro: 1444—1504/7), poet, istoric, jurist şi om politic, apropiat de cercul neoplatonicienilor, cărora le închină poemul în hexametri *Florentia seu Panegyrica silva ad florentinae urbis novem viros* (Florenţa sau culegere de panegirice adresate celor nouă bărbaţi ai oraşului florentin, 1490). Într-o violentă polemică privitoare la Plinius, ia apărarea acestuia *(Pliniana defensio)* împotriva celor care-l acuzau de a avea unele erori în celebra lui *Naturalis historia*. A mai scris tratatul pedagogic *Dell'educazione* (Despre educaţie), un *Compendio de la istoria del Regno di Napoli* (Breviar al istoriei Regatului Neapole), drama sacră *Commedia di Jacob e Joseph* (Comedia lui Iacob şi Iosif), versuri în latină şi italiană, cantona *(*canzone) Alla Morte* (Morţii).

COLLI Vincenzo → Vincenzo CALMETA

COLLODI Carlo [Carlo LORENZINI], (Florenţa: 1826—90), ziarist şi scriitor pentru copii, traducător în italiană al poveştilor lui Perrault (1875); scrie *Giannettino* (1876) şi *Viaggio per l'Italia di Giannettino* (Călătoria lui G. prin I.), în care povestirea alternează cu pagini didactice, uneori prea numeroase, de comunicare a unor cunoştinţe. Opera sa de mare popularitate, scrisă într-o limbă de accentuată marcă florentină, este *Le avventure di Pinocchio* (1883), în care, dînd viaţă unei păpuşi de lemn cioplite de un bătrîn pasionat, creează un personaj nemuritor, pe urma căruia vor apărea în secolul nostru figurile asemănătoare din producţia artistică pentru copii, un Mickey Mouse şi alţii. În *Storie allegre* (Povestiri vesele, 1887), fantezia scriitorului încîntă şi cititorul adult.

COLOCCI Angelo (Iesi 1474—Roma 1549), umanist; poet în latină şi italiană *(Poesie italiane e latine*, 1772), i-a urmat lui *Giulio Pomponio Leto în conducerea *Accademiei romana. Literat, apare în discuţiile asupra chestiunii limbii *(*questione della lingua)* şi este interesat de originile poeziei italiene, cu specială privire asupra influenţei provenţale în sec. 13.

COLONNA Francesco (Treviso 1432/3—Veneţia 1527 cca), autorul probabil al unei opere pînă de curînd puţin cunoscută şi socotită anonimă, *Hypnerotomachia Poliphili* (Lupta dintre vis şi dragoste a lui Polifil, 1499), roman alegoric ce reia motivele des folosite ale iniţierilor succesive, al triumfurilor iubirii şi totodată roman de aventuri, în care numeroasele întîmplări episodice sînt cuprinse în digresiuni erudite privind arhitectura şi ştiinţele naturii, mitologia şi arheologia. Ediţia ilustrată, renumită pentru frumuseţea prezentării grafice, este publicată la Veneţia, de *Aldo Manuzio.

COLONNA Vittoria (Marino 1490—Roma 1547), nobilă; căsătorită cu Ferrante de Avalos, marchiz de Pescara, mort în lupta de la Pavia (1525), îşi consacră viaţa şi poezia amintirii acestuia. Cîntată pentru distincţia ei sufletească de poeţi ca *Michelangelo şi *Galeazzo Di

Tarsia, autoare ea însăşi a unui *Canzoniere* care urmează modelele lui *Petrarca şi *Pietro Bembo, V.C. este lipsită de fantezia creatoare proprie poeziei deşi, faţă de versurile curente ale literaţilor, versurile ei se deosebesc prin experienţa de viaţă autentică din care se nasc. Trăind în răstimpuri retrasă într-o mănăstire, întreţine legături cu cercul înalţilor prelaţi simpatizanţi ai Reformei şi tema dominantă a versurilor ei este, alături de amintirea soţului pierdut, gîndul morţii şi al mîntuirii.

COMISSO Giovanni (Treviso: 1895—1969), ziarist şi romancier; a participat, sub comanda lui *D'Annunzio, la ocuparea oraşului Fiume (1919). A cunoscut multe ţări şi rod al călătoriilor sale sînt vol. *Questa è Parigi* (Acesta e Parisul, 1931), *Cina-Giappone* (China-Japonia, 1932), *Giappone* (Japonia, 1954), *Apprcdo in Grecia* (Acostare în G., 1954). Acelaşi interes pentru călătorii l-a îndemnat să scrie despre *Agenti segreti veneziani nel Settecento, 1705—1797* (Agenţii secreţi ai Veneţiei, în secolul al XVIII-lea, 1705—1797, 1941). Ca narator, este în paginile sale cele mai bune acelaşi călător îndrăgostit de mare. Ca şi *Viaggi felici* (Călătorii fericite, 1949), *Capricci italiani* (Capricii italiene, 1952) şi *Sicilia* (1953), cărţile călătoriilor sale reale, cărţile de ficţiune sînt legate de aceleaşi ţărmuri: *Il porto dell'amore* (Portul dragostei, 1925), *Gente di mare* (Oamenii mării, 1928), *Al vento dell'Adriatico* (În vîntul Adriaticii, 1928). Inspirat din evenimentele primului război mondial, romanul *Il delitto di Fausto Diamante* (Crima lui F.D., 1933) revendică impunitatea pentru cel care, întors acasă, nu se poate reintegra în viaţa comună, de muncă şi linişte şi, stăpînit de amintirea violenţei, simte nevoia de a o săvîrşi din nou. Însemnările adunate în *Giorni di guerra* (Zile de război, 1930) indică prezenţa vie a unei probleme căreia scriitorul nu izbutea să-i găsească rezolvarea adevărată, reluată ulterior în romanul mai sus amintit. *Gioventù che muore* (Tineret care moare, 1949) reactualizează aceeaşi problematică şi autorul priveşte aici descumpănit moartea gratuită într-un război pierdut. Lămurirea personalităţii morale a creatorului ni se oferă în autobiografia *Le mie stagioni* (Anotimpurile mele, 1951), o carte sinceră şi ca atare un document, în care confuzia dintre bine şi rău persistă şi judecata autorului asupra trecutului nu izbuteşte să fie clară. Scriitor fecund, dintre cei mai prezenţi în timpul său, G.C. a pus în cărţile sale reprezentative, ca şi *G. A. Borgese în romanul *Rubè*, problema generaţiei sale, a tineretului reîntors de pe front. În soluţia activistă pe care o revendică, se găsesc influenţele lui Nietzsche şi ale lui D'Annunzio, cărora scriitorul le rămîne credincios pînă la sfîrşit, chiar dincolo de catastrofa celui de al doilea război.

§ eseu: *L'italiano errante per l'Italia* (Italianul rătăcitor prin I., 1937), *I sentimenti nell'arte* (Sentimentele în artă, 1946), *Mio sodalizio con De Pisis* (Prietenia mea cu De P., 1954); proză: *Storia di un patrimonio* (Istoria unei averi, 1933), *Avventure terrene* (Aventuri pămîntene, 1935), *I due compagni* (Cei doi tovarăşi, 1936), *Un inganno d'amore — La ricchezza di Mario* (O înşelăciune de dragoste — Bogăţia lui M., 1942), *Capriccio e illusione* (Capriciu şi iluzie 1947), *Il grande ozio* (Marea trîndăvie, 1964), *Diario, 1951—1964* (Jurnal intim, 1951—1964, 1969)

commedia dell'arte (comedie improvizată), compoziţie dramatică numită *dell'arte* (de artă) pentru că, lipsită fiind de un text preexistent şi avînd ca punct de plecare doar o schiţă a subiectului, un scenariu *(*canovaccio)*, ea cere actorilor arta de a improviza situaţiile concrete, dialogurile şi mişcarea în scenă. Operă colectivă a trupelor de actori care colindau oraşele Peninsulei, genul comediei de artă, presupus a avea drept izvor indirect atellanele latine, reprezintă sectorul cel mai viu al teatrului italian în sec. 16—18. Prima trupă care reprezintă asemenea comedii se constituie la Padova, în 1545. Creaţie orală a unui colectiv profesional, ea îşi creează la rîndul ei o tradiţie şi, transmisă de la o generaţie la alta, canavaua impune perpetuarea aceloraşi personaje şi cristalizarea lor în tipuri. Devenite fixe, acestea îşi păstrează numele şi figura corespunzătoare rolului, sînt măşti reprezentînd principalele caractere, funcţii şi

Scanned with OKEN Scanner

situaţii sociale existente în lumea italiană a epocii respective. Pentru prima oară femeile pot fi actriţe şi Colombina este masca reprezentînd tînăra fată din popor îndrăgostită, care luptă pentru dragostea ei. Alături de ea, Pantalone, negustorul bogat şi avar, Doctorul, juristul pedant şi îngîmfat, căpitanul Spaventa, soldatul lăudăros reîntors între ai săi, lacheii şi valeţii, Brighella sau Arlecchino sînt măştile c. dell'a.; ele ajung pînă la *Goldoni şi, trecînd hotarele Italiei, se regăsesc în farsele lui Molière. Dar lipsa textului scris şi desfăşurarea în cea mai mare parte liberă, improvizată a acţiunilor şi a replicilor, dependenţa operei reprezentate de talentul actorilor şi nu de acela al unui autor determină degenerarea genului pînă la epuizarea lui. Actori celebri, ca *Isabella Andreini au fost adevăraţi creatori, şi gloria comediei de artă este şi opera lor. Generaţiile următoare preiau experienţa jocului lor şi păstrează intactă tradiţia replicilor, dar acestea devin mecanice, o formă fără fond şi reprezentaţiile încetează de a mai atrage publicul. Pentru a-l menţine, se recurge la calamburul facil şi la mişcarea în scenă redundantă şi gratuită, replica nouă, vie şi inteligentă, fiind înlocuită de glumele fără prospeţime şi de giumbuşlucurile actorilor. Folosind dialectul şi limba vorbită, actorii cîştigau publicul, dar se adresau numai publicului prezent care le înţelegea replicile. Goldoni va pune capăt acestei situaţii; înlocuind canavaua prin textul elaborat şi integral redactat al intrigii, va înlocui improvizaţia prin artă, va restitui rolul prim autorului şi va înlocui măştile prin personaje; adresîndu-se publicului larg din toată Italia, va folosi limba literară, păstrînd dialectul numai atunci cînd vrea să caracterizeze prin el un personaj sau o situaţie. Creaţie specific italiană, născută în condiţiile particulare ale fragmentării statale care face posibilă o mare varietate de tipuri şi limbaje, c. dell'a. în existenţa ei de peste două secole este lipsită de un centru cultural unic, al unei Curţi şi al unei capitale care să impună crearea unui teatru naţional. După 1750, cînd burghezia prosperă asigură teatrului un public permanent, doritor de a se amuza, dar şi de a învăţa, ea devine neinteresantă şi cedează locul comediei conforme regulilor. Prima culegere de canovacci aparţine lui *Flaminio Scala şi apare sub titlul *Il Teatro delle favole rappresentative ovvero ricreazione comica boscareccia e tragica* (1611).

COMPAGNETTO DA PRATO (Prato sec. 13), poet din *Scuola siciliana, probabil de profesiune jongler *(giullare)*. I se atribuie două poezii: *L'amore fa una donna amare* („Iubirea pe o femeie o face să iubească") şi *Per lo marito c'o rio* („Pentru soţul rău pe care-l am").

COMPAGNI Dino (Florenţa: 1255/60—1324), cronicar, înscris în breasla mătăsii; guelf alb, susţine acţiunea de democratizare a Comunei (1293—5). *Cronaca delle cose occorrenti ne'tempi suoi* (Cronica faptelor întîmplate în vremea sa, 1312 cca) cuprinde istoria contemporană a Florenţei (1280—1312), adică evenimentele care au dus de la guvernarea democratic-moderată a guelfilor albi, la victoria guelfilor negri şi la represiunea severă exercitată de aceştia. Cronicar al evenimentelor la care el însuşi a participat, înfrînt şi exclus din acţiunea politică (1301), D.C. este un scriitor angajat. Exponent al burgheziei democratice a Comunei, ostil nobilimii doritoare de a se integra în politica Republicii, cronicar al luptelor interne care aveau să aducă la putere marea burghezie bancară şi manufacturieră, reconstituia, în proza sa istorică, imaginea Florenţei lui *Dante. I s-a atribuit de către unii istorici literari poemul didactic **L'Intelligenza*.

Compagnia dei gelosi, companie dramatică, una din principalele trupe de actori care, între sf. sec. 16 şi începp. 17, a dat viaţă **commediei dell'arte*. Condusă de *Francesco Andreini, a avut ca principală actriţă pe soţia acestuia, Isabella.

COMPAGNONI Giuseppe (Lugo, Ravenna 1754—Milano 1833), scriitor politic; adept al ideilor Revoluţiei franceze şi admirator al lui Napoleon Bonaparte, publică *Elementi di diritto costituzionale de*

mocratico (Elemente de drept constituţional democratic, 1797). Este prezent în polemica **romantismului* cu discursul *Anti-mitologia*, care, combătînd **clasicismul* în procedeele lui poetice, este îndreptat contra lui *Vincenzo Monti, autor al manifestului în versuri *Sermone sulla mitologia*.

COMPARONI Ezio → Silvio D'ARZO

COMPIUTA DONZELLA, La (Florenţa a 2-a jum. a sec. 13), poetă cu o existenţă istorică contestată, considerată autoare a trei **sonete*. Numele Compiuta (Desăvîrşita) nu este cum s-ar părea un atribut, ci un apelativ frecvent în epocă. *Guittone d'Arezzo i se adresează într-o *Epistolă* (V), numind-o „demna mea Doamnă Compiuta".

concettismo (conceptism, preţiozitate), procedeu stilistic propriu **manierismului* sau aşa-numitului **secentismo*; apare în proza şi în poezia italiană a sec. 17 şi precede afirmarea curentului similar din alte ţări, ca Franţa şi Anglia. Un *concetto* (concept, idee) este o exprimare preţioasă, formată din metafore rare şi neaşteptate; ea presupune din partea scriitorului ascuţime intelectuală şi fantezie combinatorie, aşa încît de multe ori este denumită prin termenii sinonimi de *acutezza* (ascuţime), *argutezza* (subtilitate), *capriccio* (capriciu). Bazat pe un exces care s-a transformat în manieră, procedeul este lipsit de justificarea adecvării formei la un conţinut de semnificaţie echivalentă. Teoreticienii c. au fost implicit teoreticienii **barocului* literar. Dintre ei, cel mai însemnat este *Emanuele Tesauro. Căutarea efectului stilistic, preferinţa pentru modalităţile expresive rare, neaşteptate şi ingenioase, gustul marcat pentru reuşita formală, abundenţa ornamentului în dezacord cu caracterul inconsistent al temei sau al ideii lirice determină impresia de joc şi gratuitate, iar preluarea insistentă a procedeelor generează maniera. În artele plastice, barocul corespunde instaurării Contrareformei, surplusul ornamental marcînd efortul de a ascunde compromisul ideologic; în poezie, c. este la rîndul lui semnul unei anumite voinţe de artă (*Kunstwollen*), căutarea efectului formal indicînd tensiunea permanentă dintre adevăr şi obligaţia tăcerii sau a disimulării, într-un secol de cenzură ecleziastică. Poetul manierist nu mai este în serviciul Curţilor; pentru a-şi asigura existenţa şi pentru a dobîndi gloria aducătoare de putere, el trebuie să-şi frapeze cititorul şi să obţină succesul prin efectul de surpriză al stilului său.

«Conciliatore, Il» (1818—9), revistă întemeiată la Milano de Luigi Porro Lambertenghi şi *Federico Confalonieri, cu *Silvio Pellico ca redactor prim; între principalii colaboratori au fost *Ludovico di Breme, *Pietro Borsieri, *Giovanni Berchet. Îşi propune să ofere italienilor din toate statele Peninsulei idei şi preocupări de cultură contemporană, deschise progresului şi capabile să combată influenţa revistei *«*La Biblioteca italiana*», care „se sprijinea pe umerii poliţiei" (L. di Breme). Exponentă a scriitorilor angajaţi în acţiunea politică sau militînd prin scrisul lor pentru cauza naţională, «Il C.» susţine tezele **romantismului*, al cărui program se identifica cu ţelurile luptei colaboratorilor ei. Cunoscută şi sub denumirea de *il Foglio azzurro* (Foaia albastră), după culoarea hîrtiei pe care apărea, «Il C.» are ca moto cuvintele lui Horaţiu „*Rerum concordia discors*" (Armonia dezbinată a lucrurilor), ceea ce înseamnă că independent de unele deosebiri de idei dintre colaboratori, „concordia" lor consta în identitatea idealului naţional ce-i anima. Revistă de cultură literară şi ştiinţifică, discutînd în paginile ei alături de chestiunile limbii şi ale poeziei probleme de economie politică şi de ştiinţă, de pedagogie şi de etică, ea îşi propune să fie utilă unui public foarte larg sau, cum spune Silvio Pellico, „să şlefuiască minţile şi sufletele italienilor". Atacată de «*La Biblioteca italiana*», urmărită cu îndîrjire de cenzură, apărînd de multe ori cu articole mutilate, revista, a cărei finalitate naţional-educativă marca programul unei generaţii, a fost suprimată în momentul cînd apariţia ei ar fi trebuit să susţină acţiunea patriotică în curs.

Scanned with OKEN Scanner

Va fi continuată, în mod ideal, de * « *L'Antologia* ».

Conciliul din Trento (1548—63), convocat sub pontificatul lui Paul al III-lea, cu scopul de a stabili un program de acțiune împotriva Reformei protestante, a marcat începutul Contrareformei. El a hotărît o serie de măsuri menite să consolideze disciplina clerului și rigoarea vieții monastice. Principiile acestei reforme a catolicismului au fost expuse în *Professio fidei tridentinae* (Profesiunea de credință de la Trento, 1564) și în *Catechismo Romano* (Catehismul Bisericii romane, 1566), organul executiv al hotărîrilor respective fiind Ordinul iezuiților. Istoria acestui conciliu, care a durat 15 ani, a fost prezentată într-o lumină contradictorie: *Paolo Sarpi, în *Istoria del Concilio tridentino*, și *Pietro Sforza Pallavicino, în *Istoria del Concilio di Trento*, au arătat, primul — erorile conciliului, iar celălalt — meritele lui. Hotărînd controlul Bisericii asupra culturii laice, conciliul a creat organismele necesare acestei acțiuni și anume Indexul cărților prohibite și Tribunalul Sfîntului Oficiu (Inchiziția). Condamnarea lui *Giordano Bruno (1600) și procesul intentat lui *Galileo Galilei se înscriu în acțiunea Contrareformei, ele marcînd începutul unei lungi perioade de asuprire a gîndirii libere.

CONCINA Daniele (Clauzetto, Friuli 1687 —Veneția 1756), literat; autorul a două tratate relativ la caracterul pretins imoral al artei dramatice, primul, scris în latină *(De spectaculis theatralibus christiano cuique tum laico cum clerico vetitis* ⟨Despre spectacolele teatrale interzise atît creștinului laic cît și clericului⟩), iar celălalt, în italiană *(Dei teatri moderni contrari alla professione cristiana* ⟨Despre teatrele moderne potrivnice credinței creștine⟩*)*. Teza aceasta, pe care o întîlnim în aceiași ani la Bossuet, a fost respinsă de *Scipione Maffei în scrierea *Dei teatri antichi e moderni* ⟨Despre teatrele antice și moderne⟩).

CONEGLIANO Emanuele → Lorenzo DA PONTE

Congrega dei Rozzi → Accademia dei Rozzi

CONFALONIERI Federico (Milano 1772/5 — Hospenthal, Elveția 1846), nobil, om politic și literat din cercul lui *Silvio Pellico; patriot, se alătură carbonarilor și, arestat în 1821, este condamnat la moarte. Pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață, este închis în fortăreața de la Spielberg. Grațiat în 1836, moare în exil. Au apărut postum (1889) *Memorie* (Memorii), scrise în anii de închisoare, document al unei vieți exemplare închinate idealurilor **Risorgimentului*. Colaborările la * « *Il Conciliatore* » îl situează printre susținătorii **romantismului*.

« **Contemporaneo, Il** » (1954—), revistă de cultură, editată la Roma, organ al intelectualilor de stînga, sub conducerea lui *Carlo Salinari și Antonello Trombadori. Pînă în 1958 a apărut ca revistă săptămînală; ulterior, pînă în 1965, a fost o publicație lunară, iar de atunci apare ca supliment literar al revistei « *Rinascita* ». A avut între colaboratori personalități de frunte ale literaturii actuale, între care *Vasco Pratolini și *Italo Calvino. Prezența ei s-a simțit în mod deosebit în anii de strălucire a **neorealismului*.

CONTESSA LARA → Eva CATTERMOLE MANCINI

CONTI Angelo (Roma 1860—Capodimonte, Neapole 1930), ziarist și critic de artă; adept al lui John Ruskin și al lui William Pater, a privit opera de artă ca pretext al unei contemplații ce reunește în ea extazul mistic și plăcerea estetică. Reprezentative pentru acest misticism poetic sînt profilul biografic *San Francesco* (1931) și proza de meditație morală și poetică, cuprinsă în vol. *La beata riva, trattato dell'oblio* (Țărmul preafericit, tratat al uitării, 1900) și *Sul fiume del tempo* (Pe apa timpului, 1907).

CONTI Antonio (Padova: 1677—1749), preot; a părăsit rîndurile clerului, legînd prietenii intelectuale cu gînditori de frunte, ca Malebranche și Leibniz. Cu un orizont de cultură larg, a încercat o con-

Scanned with OKEN Scanner

ciliere între raţionalismul lui Descartes şi empirismul lui John Locke. Erudit, cunoscător al culturii antice, este serios informat şi asupra literaturilor engleză şi franceză, contribuind prin traduceri la dezvoltarea limbajului poetic italian. Poet el însuşi, în gustul *Arcadiei, şi-a expus ideile despre poezie în *Trattato de' fantasmi poetici* (Tratatul asupra fantasmelor poetice). Format în spiritul poeticii iluministe *(→ iluminism)*, scrie poeme mitologic-filozofice, ca *Il globo di Venere* (Globul Venerei) şi *Lo scudo di Pallade* (Scutul lui Pallas), şi tragedii istorice, *Giulio Cesare* (1726), *Giunio Bruto*, *Marco Bruto*, *Druso* (1743—8). Intenţia formativă şi etic-politică a acestor opere dramatice, expusă în prefaţa la *Druso*, confirmă orientarea sa iluministă.

CONTI Giusto dei (Roma/Valmontone 1379 cca—Rimini 1449), poet minor; imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)*, a lăsat culegerea de poezii *La bella mano* (Frumoasa mînă, 1472).

Conti di antichi cavalieri (Povestiri despre cavalerii de demult, sec. 13), codice manuscris anonim, publicat pentru prima oară în 1851; conţine un număr de 20 de povestiri dintre cele mai răspîndite, inspirate din istoria antică şi din legendele cavalereşti ale ciclurilor carolingian şi breton. Principalele izvoare pentru povestirile luate din antichitate par a fi *Liber Ystoriarum Romanorum* (Cartea povestirilor despre romani), *Fét des Romains* (Faptele romanilor) şi *Le Roman de Troie* (Romanul Troiei). Textul, în limba italiană, prezintă caracterele graiului vorbit la Arezzo. → *letteratura cavalleresca*

CONTINI Gianfranco (Domodossola 1912—), romanist, filolog şi critic literar. A publicat ed. critice din opera lui *Bonvesin da la Riva şi a altor poeţi din sec. 13 *(Poeti minori del Duecento* ⟨Poeţi minori din secolul al XIII-lea, 1935⟩*)*. A abordat probleme de stilistică, cu privire specială la poezia contemporană, publicînd studiile reunite în vol. *Esercizi di lettura su autori contemporanei con una appendice su testi non contemporanei* (Exerciţii de lectură pe autori contemporani, cu un apendice asupra unor texte necontemporane, 1939). Într-o amplă culegere de texte din literatura ultimului secol, *Antologia della letteratura italiana* (Antologia literaturii italiene), regăsim aceleaşi criterii filologic-stilistice aplicate la scriitorii cei mai mari ai epocii, ceea ce, pentru a fi consecvent cu sine, i-a impus unele omisiuni curajoase. În *Studi e problemi di critica testuale* (Studii şi probleme de critică de texte, 1961), este cuprins şi studiul *Esperienze d'un antologista del Duecento poetico italiano* (Experienţele unui autor de antologie a poeziei italiene în secolul al XIII-lea), care discută problemele de metodă specifice în critica literară a vechii poezii italiene. Exemplu de critică estetică, bazată pe critica filologică şi pe studiul atent al variantelor care preced opera definitivă, studiile lui G.C. sînt rezultatul contribuţiei conjugate a erudiţiei şi a poeziei.

§ *Saggio di un commento alle correzioni del Petrarca volgare* (Încercare de comentariu la corecturile lui P., autor în italiană, 1943), *Introduction à l'étude de la littérature italienne contemporaine* (Introducere în studiul literaturii italiene contemporane, Geneva, 1944), *Varianti e altra linguistica* (Variante şi alte studii lingvistice, 1970), *Altri esercizi* (Alte exerciţii, 1972), *Schedario di scrittori italiani moderni e contemporanei* (Fişier de scriitori italieni moderni şi contemporani, 1978)

contrasto (contrast, dispută), specie poetică proprie literaturilor romanice din evul mediu, numită astfel pentru că are structura unui dialog în contradictoriu. Protagoniştii sînt îndrăgostitul şi femeia, căreia acesta îi cere iubirea; de obicei ea îl respinge cu cochetărie sau cu încăpăţînare. Literatura italiană numără două c. celebre: al lui *Raimbaut de Vaqueiras şi cel al lui *Cielo d'Alcamo. → *tenzone*

«Convito, Il» (1895—1907), revistă de cultură, înfiinţată la Roma de *Adolfo De Bosis; a avut între principalii colaboratori pe *Giovanni Pascoli, *D'Annunzio, *Angelo Conti, *Enrico Nencioni, *Edoardo Scarfoglio. În articolul program, apărută în primul număr, se arată

că scopul publicaţiei este cultul frumosului prin promovarea exclusivă a poeziei. Revista îşi propune „să salveze ceea ce este frumos de valul tulbure al vulgarităţii" şi „să cultive propria tristeţe ca o grădină solitară".

«Convivium» (1929—52), revistă de cultură literară şi filozofică, de tip universitar, înfiinţată de *Carlo Calcaterra, la Torino; a ilustrat, la începuturile ei, istoriografia literară modernă care, depăşind erudiţia gratuită, inaugura o cercetare largă a culturii italiene în perspectivă europeană.

COPPETTA, il → Francesco dei BECCUTI

CORAZZINI Sergio (Roma: 1886—1907), poet, cu o viaţă de boem; a publicat vol. de versuri *Dolcezze* (Blîndeţi, 1904), *L'amaro calice* (Caliciul amar, 1905), *Le aureole* (Aureolele, 1905), *Piccolo libro inutile* (Cărticică de prisos, 1906), *Libro per la sera della domenica* (Carte pentru seara de duminică, 1906), *Elegia, frammento* (Elegie, fragment, 1906). Din grupul poeţilor crepusculari *(→ crepuscolarismo)*, este un sentimental nostalgic, lipsit însă de acea capacitate a distanţării lucide care constituie modernitatea poeziei lui *Guido Gustavo Gozzano.

CORRADINI Enrico (Samminiatello, Florenţa 1865—Roma 1931), scriitor politic, teoretician al naţionalismului; înfiinţează revista «*Il Regno*». Gînditor reacţionar, E.C. face apologia mititarismului şi a războiului. Scriitor mediocru, a publicat, fără succes, romane: *Santamaura* (1896), *La gioia* (Bucuria, 1897), *La verginità* (Virginitatea, 1898) şi piese de teatru: *La leonessa* (Leoaica, 1899), *Giacomo Vettori* (1901), *Giulio Cesare* (Iuliu Cezar, 1902).

CORSINI Bartolomeo (Barberino di Mugello, Florenţa: 1606—73), autorul poemului eroi-comic *Il Torracchione desolato* (Donjonul devastat, 1768). Aventurile burleşti, cuprind episoade erotice îndrăzneţe, amestecul de senzualitate, de comic şi fantastic fiind caracteristic pentru genul respectiv.

CORTESE Giulio Cesare (Neapole: 1575—1624/7), scriitor dialectal; autorul poemului epic *Micco Passaro nammorato* (M.P. îndrăgostit, 1619), inspirat din istoria locală, al poemului *Viaggio di Parnaso* (Călătorie în Parnas, 1621), amestec de povestiri populare şi idei literare cu o apologie a dialectului, al poemului eroi-comic *La Vajasseide* (Poemul slujnicelor), inspirat din viaţa şi obiceiurile oamenilor simpli ai oraşelor.

CORTI Maria (Milano 1915—), romanistă, profesoară de istoria limbii la Universitatea din Lecce şi Pavia; a studiat limba şi literatura sec. 13, în *Studi sulla sintassi della lingua poetica avanti lo Stil nuovo* (Studii despre sintaxa limbii poetice înainte de Dulcele stil nou, 1953), a îngrijit ed. *Rime e lettere di P.J de Jennaro* (Rime şi scrisori de P.J. de J., 1957) şi *Le fonti del „Fiore di virtù e la teoria della nobiltà nel Duecento* (Izvoarele operei „Floarea darurilor" şi teoria nobleţei în secolul al XIII-lea, 1959). *Metodi e fantasmi* (1969). A înfiinţat revista *«*Strumenti critici*», împreună cu *Cesare Segre, şi a introdus metoda structuralistă în studiul stilistic al poeziei italiene. A publicat două romane remarcabile: *L'ora di tutti* (Ora tuturor, 1962) şi *Il ballo dei sapienti* (Dansul înţelepţilor, 1966).

CORTICELLI Salvadore (Piacenza 1690—Bologna 1758), gramatician şi literat; şi-a dat contribuţia la **questione della lingua*, în *Regole ed osservazioni della lingua toscana* (Reguli şi observaţii despre limba toscană, 1745) şi a susţinut, la distanţă de peste două secole, tezele lui *Pietro Bembo *(→ purism)*. În linia aceleiaşi tradiţii purist-arhaizante, a expus meritele scriitorilor clasici ai Italiei în *Decamerone, ossia un trattato di eloquenza toscana* („Decameronul" sau un tratat de elocinţă toscană, 1752), în care materia este distribuită şi expusă la fel ca în nuvelele lui *Boccaccio, pe durata a zece zile.

COSSA Pietro (Roma 1830—Livorno 1881), autor dramatic verist *(→ verism)*; scrie drame în versuri, inspirate din istorie, cu accente sentimentale: *Mario e i Cimbri* (1864), *Nerone* (1871), *Messalina, Cleopatra* etc.

Scanned with OKEN Scanner

COSTANZO Giuseppe Aurelio (Melilli, Siracusa 1843—Roma 1913), profesor şi poet liric verist *(→ verism)*; scrie poezie de protest social. În poemul *Gli eroi della soffita* (Eroii mansardelor, 1880), intelectuali şi artişti umiliţi de lumea modernă a burgheziei se bucură de gloria de a fi ridicolii „eroi ai mansardelor".

COTTA Giovanni (Vangadizza, Legnago 1480 cca—Viterbo 1510), poet în latină, compune imnuri de iubire, care-l amintesc pe Catul, şi versuri eroice prilejuite de războaiele din Peninsulă.

CREMONA Italo (Cozzo Lomellina, Pavia 1905—Torino 1979), pictor şi scriitor; autor al studiului *Il tempo dell'Art Nouveau* (Timpul Noului val, 1964), tradus şi în germană şi în olandeză, şi al operelor în proză *La coda della cometa* (Coada cometei, 1968), *Armi improprie* (Arme improprii, 1976) şi *Zona ombra* (Zona umbră, 1977).

crepuscolarismo (crepuscularism), curent poetic reflectînd o anumită stare de spirit a sfîrşitului de secol, crepuscul *(crepuscolo)* al unei epoci; apare astfel numit, pentru prima oară, de *G.A. Borgese, în 1910, într-un articol din «*La Stampa*», cînd mai mulţi poeţi se dovedesc a fi exponenţii unei aceleiaşi sensibilităţi. Născută din dezamăgirile romanticilor, melancolia lor resemnată, lipsită de patetism este lucidă şi sceptică, pătrunsă de o ironie uşor sentimentală, blîndă şi surîzătoare. Crepuscularii *(i crepuscolari)* sînt adversarii unor idei şi moravuri consacrate. Ei nu contestă privilegii sau averi, dar resping constrîngerea convenţiilor sociale. În refuzul lumii prezente, se include refuzul intelectualităţii fals complexe: supraomul lui *D'Annunzio este obiectul unei pagini de pamflet a lui *Guido Gustavo Gozzano. Refugiul crepuscularilor este viaţa simplă şi obscură, cotidianul odihnitor al existenţelor fără ambiţii; de aici un cult al atitudinilor sincere şi umane, o simpatie pentru frumuseţea modestă. Crepuscularii italieni se înrudesc cu poeţi contemporani lor din alte ţări, cu Georges Rodenbach în Belgia, cu Albert Samain în Franţa, uneori cu Topîrceanu. Au format curentul crepuscularilor G. G. Gozzano, *Fausto Maria Martini, *Marino Moretti, *Sergio Corazzini. Au traversat în poezia lor şi etapa crepusculară alţi poeţi cu o dezvoltare mai complexă, pe un arc de timp mai îndelungat, ca *Aldo Palazzeschi şi *Corrado Govoni.

CRESCIMBENI Giovan(n)i Mario (Macerata 1663—Roma 1728), poet liric modest, aplicînd principiile inovatoare ale *Arcadiei în alegerea temelor grave, religioase şi filozofice, prezentate în veşmîntul ficţiunii pastoral-mitologice. Custode al Arcadiei, este istoricul academiei, cu *Storia d'Arcadia* (1708), şi biograful poeţilor ei, cu *Vite degli Arcadi illustri* (Vieţile celor mai însemnaţi dintre poeţii Arcadiei 1708—27) şi *Notizie istoriche degli Arcadi morti* (Date istorice relative la poeţii Arcadiei morţi în prezent, 1720—1). Istoric al literaturii italiene, în spiritul poeticii Arcadiei, scrie *Istoria della volgar poesia* (Istoria poeziei italiene, 1698) şi *Commentari alla istoria della volgar poesia* (Comentarii la istoria poeziei în italiană), opere de erudiţie filologică şi istorică, dar şi de opţiune critică, lăudînd tradiţia liricii lui *Petrarca şi respingînd manierismul lui *G. B. Marino. Scrierea intitulată *Bellezze della volgar poesia* (Frumuseţile poeziei italiene) este un tratat de poetică prezentînd genurile şi formele compoziţionale, ilustrate cu exemple din marii poeţi; autorul îşi arată preferinţa pentru **sonet* şi cantonă *(*canzone)*, formele metrice cele mai potrivite poeziei arcadice.

CRESCINI Vincenzo (Padova: 1857—1932), romanist; autorul unor preţioase cercetări în domeniul limbii şi culturii provenţale. A început cu studii asupra poemelor cavalereşti în Franţa şi Italia, publicînd *Orlando nella „Chanson de Roland" e nei poemi del Boiardo e dell' Ariosto* (Roland în „Cîntecul lui Roland" şi în poemele lui B. şi A., 1880) şi a colaborat cu vol. *Il poema cavalleresco* (Poemul cavaleresc, 1905), la seria monografiilor consacrate genurilor literare.

CRISTINA (Stockholm 1626—Roma 1689), regină a Suediei; a abdicat de la tron (1654) şi, stabilită la Roma, posesoare a

faptele trecutului fie în numele unor idealuri moderne (astfel vorbise cu emoţie despre *Eleonora Pimentel Fonseca), fie în lumina unui criteriu politic, şi astfel interpretase dezvoltarea modernă a Italiei în lumina democratismului laic. Pe aceeaşi linie se înscrie şi opera sa fundamentală în istoriografie, adevărat breviar al liberalismului burghez, *Storia d'Europa nel secolo decimonono* (Istoria E. în secolul al XIX-lea, 1922). Pornind de la caracterul esenţial de liricitate a artei, *Estetica* respinge existenţa obiectivă a genurilor literare; tot astfel, considerînd că orice creaţie artistică este o monadă, închisă în sine, ea afirmă că nu există de-a lungul secolelor nici continuitate nici progres în artă. Istoria literară poate fi concepută cel mult ca o succesiune de studii monografice între care autorul nu trebuie să stabilească raporturi comparative de nici un fel. Totalitatea studiilor de istorie literară ale lui B.C. alcătuiesc astăzi o asemenea istorie, deşi nu total fidelă criteriului de bază al discontinuităţii momentelor ei. Cele patru volume publicate sub îngrijirea sa, *La letteratura italiana per saggi storicamente disposti* (Literatura italiană în studii grupate cronologic, 1956), alcătuiesc azi o adevărată istorie a culturii literare italiene de la origini pînă în sec. 19. În afara unor cercetări cu caracter restrîns, dar nu mai puţin preţios, referitoare la cultura napolitană veche şi modernă *(I teatri di Napoli, Secoli XV—XVIII*, 1891; *Volfango Goethe a Napoli. Aneddoti e ritratti* ⟨Anecdote şi portrete, 1903⟩, *Leggende napoletane*, 1905; *Vita letteraria a Napoli dal 1860 al '900)*. A adus contribuţii esenţiale în cercetarea **barocului* şi a **manierismului (Storia dell'età barocca in Italia* ⟨Istoria epocii baroce în I., 1921⟩, *Nuovi saggi sulla letteratura italiana del Seicento* ⟨Noi studii asupra literaturii italiene din secolul al XVII-lea, 1931⟩), precum şi în istoria raporturilor de cultură dintre Spania şi Italia *(La Spagna nella vita italiana durante la Rinascenza* ⟨Spania în viaţa italiană în timpul Renaşterii, 1917⟩). Monografia sa asupra lui *Dante, *La poesia di Dante* (1921), în care deosebeşte, în *Divina Comedie*, partea de „doctrină", „romanul teologic" şi partea de „poezie", a marcat o dată în istoria dantologiei. Studiile asupra lui *D'Annunzio, *Fogazzaro şi *Pascoli au marcat poziţia sa negativă faţă de **decadentism* şi totodată limitele criteriilor sale estetice în raport cu poezia modernă. Istoria literară în fapt nu este lipsită la B.C. de un criteriu mai larg decît cel estetic, întrucît acesta apare deschis celorlalte valori ale culturii umane. Monografia asupra lui Goethe, apărută în plin război contra Germaniei, *Goethe, con una scelta delle liriche nuovamente tradotte* (G. cu o culegere din poezia lirică într-o traducere nouă, 1919), nu însemna un act de apolitism sau o jignire a conştiinţei naţionale, ci un gest de cultură prin care filozoful protesta contra ciocnirilor de ură dintre popoare. Studiile consacrate literaturilor străine permit, mai mult decît cele italiene, definirea mai exactă a idealului de artă al lui B.C. Alegerea drept obiect de cercetare a operei celor mai mari dintre clasicii universali, Shakespeare, Goethe, Corneille, indică, alături de studiul asupra lui *Ariosto (în vol. *Ariosto, Shakespeare e Corneille*, 1920), idealul artei clasice de tip apolinic, artă a tradiţiei raţionalist-europene şi a tradiţiei renascentist-italiene. Identificînd actul critic cu actul de creaţie, B.C. considera arta, în structura ei interioară, ca produs al intuiţiei-expresie, respingînd şi pe această cale acţiunea oricăror factori determinanţi de ordin istoric sau social. Această concepţie a criticii estetice, ca reconstituire a actului creator, însemna o luare de poziţie polemică faţă de istoriografia literară pozitivistă şi faţă de orice filozofie a artei; în practica ei, B.C. a inclus totuşi prezenţa propriei sale personalităţi morale, astfel încît bogata sa operă de critic literar îl defineşte mai mult decît declaraţiile estetice. Articolele din «*La Critica*», reunite în *La letteratura della nuova Italia* (Literatura I. noi, 4 vol., 1914—5, 1939, 1940), constituiau la acea dată primul îndreptar critic relativ la cultura italiană următoare Unităţii naţionale. Studiile consacrate lui *De Sanctis, pe care îl socotea drept precursorul propriei sale teorii estetice, au pus

în lumină, pentru prima oară, valoarea operei acestuia, *Gli scritti di Francesco De Sanctis e la loro varia fortuna* (Scrierile lui F. De S. şi soarta lor schimbătoare, 1917), din care multe pagini pînă atunci inedite, au apărut sub îngrijirea filozofului. Prin opera sa de filozofie a istoriei, B.C. a dovedit carenţele pozitivismului; prin opera de estetică, a oferit criticii literare un instrument de lucru precis; depăşind el însuşi criteriul strîmt al poeziei şi non-poeziei, a stabilit, în ierarhia marilor creaţii, superioritatea absolută a operelor clasicismului renascentist; a întreprins demistificarea decadentismului şi, în cuprinsul aceleiaşi acţiuni de igienă literară, a izbutit să aprecieze lucid şi uneori necruţător opera unor scriitori contemporani lui (D'Annunzio, Pascoli, Fogazzaro). Deşi autor al unei estetici a poeziei pure, adică non-raţionale, nu a înţeles poezia modernă, prin excelenţă intuiţie preraţională şi, păstrîndu-se în tradiţia **clasicismului* realist, a considerat poemul epic al lui Ariosto drept exemplu de poezie autentică. Animator al culturii prin problematica mereu vie a unei opere masive, publicate în ritm regulat timp de peste cinci decenii (editura *Laterza din Bari îşi datorează celebritatea tipăririi scrierilor lui), B.C. rămîne una din figurile de frunte ale culturii italiene contemporane.

CROCE Giulio Cesare (San Giovanni in Persiceto, Bologna: 1550—1609), scriitor în italiană şi în dialect, a cărui autobiografie *(Descrizione della vita del Croce* ‹Descrierea vieţii lui C.›) ne dezvăluie tribulaţiile unei existenţe aproape mizere, de literat boem şi anticonformist; este autor de farse şi comedii *(Vanto di due villani cioè Sandrone e Burtlin sopra l'astuzie tenute da essi nel vender le castellate quest'anno* ‹Lauda celor doi ţărani adică S. şi B., cu privire la vicleniile lor în vînzarea schelăriilor din anul acesta, 1607›, *La Farinella*, 1609), însă îşi dobîndeşte faima cu culegerea de povestiri populare *Bertoldo e Bertoldino*, alcătuită din două părţi; *Le sottilissime astuzie di Bertoldo* (Ascuţitele viclenii ale lui B.) şi *Le piacevoli e ridicolose semplicità di Bertoldino* (Plăcutele şi ridicolele copilării ale lui B., 1608). În ele, elementul comic şi didactic-moralist rezultă din contrapunerea a două lumi antitetice: a ţăranului şi a nobilului, cu omenirea săracă şi Curţile strălucite, cu înţelepciunea omului simplu şi gîndirea pretenţioasă a celui puternic. Culegere de zicale şi istorioare, ilustrînd mentalitatea lumii rustice a unei Italii prea puţin cunoscute în literatura aulică, opera aminteşte, prin eroii săi, personaje similare lui Păcală şi Tîndală, tipuri prin excelenţă ale bunului simţ popular. În linia curentului care, de la *Burchiello la nuveliştii **Renaşterii* şi la autorii anonimi ai textelor **commediei dell'arte*, aparţine gustului pentru satira socială glumeaţă, opera lui G.C.C. reprezintă o reuşită a genului respectiv.

«Cronaca bizantina» (1881—5), revistă de cultură, editată la Roma de *Angelo Sommaruga, sub direcţia lui *Edoardo Scarfoglio; titlul semnifică critica moravurilor contemporane, moravuri proprii unei epoci decadente, bizantine. Între colaboratori se numără *Giosuè Carducci, *Carlo Dossi, *Giovanni Verga, *D'Annunzio. Susţinînd o limbă literară exclusiv a scrisului, de neconfundat cu limba vorbită, revista a avut drept model limba lui Carducci şi a lui D'Annunzio.

Crusca, Accademia della, înfiinţată la Florenţa în 1582, ca o grupare liberă de literaţi şi, treptat, devenită principala instituţie de cultură a Italiei, pînă la **Risorgimento*; şi-a propus să fixeze normele limbii italiene literare, selectînd din marii scriitori formele demne de admirat şi eliminînd pe cele socotite incorecte (cu o metaforă, „separînd făina de tărîţe", de unde şi numele pe care şi l-a luat, *crusca*-tărîţe). A publicat un „Vocabular al limbii italiene" *(Vocabolario della lingua italiana*, 1612*)*. Desfiinţată în 1779 de către marele duce al Toscanei, reînfiinţată de către Napoleon în 1805, din 1923 a fost transformată într-un Institut de studii filologice, avînd drept sarcină principală publicarea de texte vechi, în ed. critice. → *purism*

«Cultura, La» (1881—1935), revistă literară, editată în mai multe serii, cu

Scanned with OKEN Scanner

profil diferit. Înființată de *Ruggero Bonghi, a fost, în prima etapă (1881—1906), o revistă de cultură generală. Sub conducerea lui E. de Ruggiero și apoi a lui *C. De Lollis și N. Festa (1906—13), a devenit o revistă de cultură îndeosebi filozofică, având între colaboratori pe *Croce și pe *Giovanni Gentile. În perioada următoare (1913—4), cînd la conducerea ei se găsește alături de cei precedenți și *G. A. Borgese, revista dedică multe din paginile sale discuțiilor relative la filozofia lui Croce. Etapa cea mai importantă a revistei este 1914—35 (cu o întrerupere de 6 ani, 1915—21, determinată de război). Sub direcția lui Borgese (1914—5) și mai ales a lui De Lollis (1921—9), devine o revistă de filologie și literatură, pentru ca să-și poată păstra independența de gîndire în anii de dictatură fascistă. Revista reunea pentru ultima oară un grup de intelectuali de formație europeană și încerca să contribuie la deprovincializarea culturii italiene. Din 1961 apare într-o nouă serie, sub direcția lui Guido Calogero.

CUOCO Vincenzo (Civita Campomarano, Campobasso 1770—Neapole 1827), adept al Revoluției franceze, participă la instaurarea Republicii la Neapole. Refugiat la Milano după răsturnarea acesteia (1799), colaborator al ziarelor care apar sub guvernarea franceză, fondator el însuși al publicației *«Giornale italiano»* (1804—6), își propune să contribuie prin articolele sale la formarea conștiinței naționale a italienilor. Este autorul unui roman istoric, *Platone in Italia* (Platon în I.), și al unei teorii asupra revoluțiilor, *Saggio storico sulla rivoluzione napoletana del 1799* (Studiu istoric asupra revoluției napolitane din 1799, 1802). Încercînd, pe urmele lui *G. B. Vico, să reconstituie imaginea Siciliei preromane și pornind de la călătoria lui Platon în Italia, scrie un roman numai aparent arheologic, care amintește *Voyage du jeune Anacharsis en Grece* (1788), dar se deosebește de acesta prin finalitatea național-educativă. Reconstituirea trecutului nu urmărește un scop instructiv, ci își propune, să „formeze morala publică a italienilor", educîndu-i în spiritul idealurilor naționale. Experiența dureroasă a înfrîngerii Republicii partenopee îl face să respingă orice „revoluție pasivă" născută din aplicarea unei ideologii străine, la realitățile diferite ale propriului popor. Atribuind înfrîngerea Republicii partenopee faptului de a fi fost instituită după modelul Republicii franceze și nu în concordanță cu stările specifice ale Sudului italian, V.C. admite numai acele mișcări sociale care se nasc din condițiile colectivității respective. Istorismul de izvor vichian justifică această poziție ideologică din care va decurge, cel puțin în parte, conservatorismul Restaurației. *Frammenti di lettere dirette a Vincenzio Russo* (Fragmente de scrisori adresate lui V.R.) apar odată cu *Saggio storico* și exprimă clar această poziție. Critica Republicii partenopee este pentru generația lui V.C. baza teoretică a viitoarelor revoluții naționale care își vor propune unificarea Italiei fie și în cadrul unei reînnoite autorități politice acordate Romei papale. Regatul Italiei instaurat de Napoleon Bonaparte (1805) i se pare a fi forma de stat potrivită în acel moment pentru dezvoltarea națională a poporului italian. Reîntors la Neapole (1806), V.C. susține guvernarea franceză. Aici scrie importantul *Rapporto al Murat* (Raport adresat lui M., 1809), expunere a unui proiect de reformă școlară, propunînd ca învățămîntul să fie accesibil tuturor, să fie dirijat de autoritatea publică a statului și uniform pe toată întinderea acestuia. Ideolog al **Risorgimentului*, a aplicat istorismul lui G.B. Vico la condițiile Italiei napoleoniene și a dat o bază teoretică mișcărilor naționale.

Scanned with OKEN Scanner

D

DALL' ÒNGARO Francesco (Oderzo, Treviso 1808—Neapole 1873), poet şi ziarist, unul din discipolii lui *Mazzini; a trăit mulţi ani în exil. A preamărit faptele lui *Garibaldi în compoziţii lirice ca *Rondinella di Caprera* (Rîndunica din C.) şi *Garibaldi in Sicilia*. Scurtele povestiri în versuri *La Livornese* (Femeia din Livorno), *La perla nelle macerie* (Mărgăritarul între dărîmături, 1843), *Poveri fiori, poveri cuori* (Biete flori, biete inimi, 1841) şi altele, aparţin **romantismului* sentimental, cu elemente de critică socială. Nuvela *Complimenti di Ceppo* (1841) este un exemplu de literatură rurală *(→ letteratura campagnola)*, care precede apropiata literatură a **verismului*. Aceeaşi lume a ţărănimii revine în *Novelle vecchie e nuove* (Nuvele vechi şi noi, 1861) şi *Racconti* (Povestiri, 1869). Situaţiile melodramatice au asigurat un mare succes dramei istorice *Il Fornaretto di Venezia* (Tînărul brutar din V., 1855).

DALMISTRO Angelo (Murano 1754—Veneţia 1839), prieten cu *Gasparo Gozzi; a publicat între 1793—1800 *L'anno poetico* (Anul poetic), un fel de almanah literar.

D'AMBRA Francesco (Florenţa 1499—Roma 1558), autor dramatic; scrie comediile în versuri *I Bernardi* (Familia B., 1547) şi *La Cofanaria* (Nevasta tîmplarului, 1550—5) şi comedia în proză *Il furto* (Furtul, 1544). Opere care se înscriu în curentul realist-popular al **Renaşterii*, ele concordă tematic cu nuvelistica epocii.

D'AMICO Silvio (Roma: 1887—1955), critic şi istoric dramatic de mare autoritate în viaţa teatrală interbelică; autorul vastei lucrări *Storia del teatro drammatico* (Istoria teatrului dramatic, 1939—40). Teatrului italian i-a consacrat o amplă antologie, *Il teatro italiano dalle origini al romanticismo* (Teatrul italian de la origini pînă la romantism, 1955—6), şi anterior, studiul *Il teatro italiano del Novecento* (Teatrul italian din secolul al XX-lea, 1932). A scris despre locul actorului în civilizaţia contemporană *Tramonto del grande attore* (Apusul actorului mare, 1929) şi, la o dată cînd arta dramaturgiei nu cunoştea încă ameninţarea spectacolului de divertisment, a vorbit despre criza teatrului *(La crisi del teatro*, 1931*)* şi despre necesitatea lui pentru cultura lumii *(Il teatro non deve morire* ⟨Teatrul nu trebuie să moară, 1945⟩*)*.

D'ANCONA Alessandro (Pisa 1835—Florenţa 1914), filolog şi istoric literar de mare erudiţie; a îngrijit publicarea în ed. critice a unor texte de literatură veche: *Il libro dei Sette Savi di Roma* (Cartea celor şapte Înţelepţi ai Romei) şi *Novelle* de *Giovanni Sercambi. A publicat culegerea de poezie veche italiană *Antiche rime volgari* (1875—88) şi a integrat literaturii culte o serie de producţii populare pe care le-a privit în cuprinsul dezvoltării istorice a întregii culturi a Italiei *(Poesia popolare italiana*, 1878*)*. Este autorul a numeroase studii privind primele secole de literatură italiană *(Studi sulla letteratura italiana dei primi secoli*, 1884*)* şi opera lui *Dante *(Studi danteschi*, 1913*)*. Prezent în actualitatea politică a ţării, a scris despre anii **Risorgimentului (Me-*

morie dei toscani alla guerra del 1848 ⟨Memorii ale luptătorilor din Toscana în războiul din 1848, 1852⟩, *Ricordi storici del Risorgimento italiano* ⟨Amintiri din istoria Risorgimentului italian, 1914⟩). Istoric literar pozitivist, opera sa este complementul necesar al operei lui *De Sanctis.

DANIELLO Bernardino (Lucca 1500 cca —Padova 1565), autorul unui dialog de poetică (*Poetica*, 1536), în care se regăsesc ideile lui Horaţiu, Platon şi Aristotel. De la acesta din urmă, preia distincţia dintre istorie şi poezie şi teoria tragediei. *Poetica* ni-l arată ca admirator al poeziei modernilor, îndeosebi a lui *Petrarca. A publicat dealtfel şi un comentariu la cançonierul acestuia (1541) (→ *petrarchism*). Susţinător al limbii italiene în lupta pentru întîietate cu latina, a tradus *Georgicele* lui Virgiliu (1549), explicînd, în comentariul versurilor, rostul traducerii: dovedirea capacităţii expresiv-poetice a limbii italiene.

D'ANNUNZIO Gabriele (Pescara 1863—Gardone 1938), scriitor reprezentativ al **decadentismului* italian. Elev fiind, publică prima culegere de versuri, *Primo vere* (În prima tinereţe, 1879). Intrat în cercurile literare şi mondene ale Romei, cronicar monden al ziarului «*La Tribuna*» publică culegerile de versuri *Canto novo* (Cîntec nou, 1882) şi *Intermezzo di rime* (Intermezzo de versuri, 1883), aceasta din urmă cu o accentuată notă de libertinaj. Simultan, debutează ca prozator verist (→ *verism*) cu vol. de nuvele *Terra vergine* (Pămînt virgin, 1882), *Il libro delle vergini* (Cartea fecioarelor, 1884) şi *Novelle di San Pantaleone* (Nuvelele sf. P., 1886). În 1888 îi apare primul roman: *Il piacere* (Plăcerea). Ducînd o viaţă sentimentală agitată şi înconjurîndu-se cu luxul decadent al sfîrşitului de secol, G.D'A. a contribuit la formarea mitului scriitorului pentru care viaţa se confundă cu arta. Ales deputat al extremei drepte în 1897, trece curînd în opoziţie şi articolele sale politice, din ziarul «*Il giorno*», exprimă veleitar şi retoric nevoia de expansiune a Italiei. Stabilit un timp la Paris (1910—3), G.D'A. scrie aici, în franceză, lucrările dramatice *Le martyre de Saint-Sébastien* (Martiriul sf. Sebastian), libret cu muzica lui Debussy (1911), şi *La Pisanella ou La mort parfumée* (P. sau Moartea înmiresmată, 1913). Revenit în ţară, va fi, prin discursurile sale de mare răsunet, între principalii factori ai intervenţionismului şi va lupta el însuşi pe front, ca pilot. Aderent la primele acţiuni ale mişcării fasciste, va fi treptat îndepărtat din conducerea activă a acesteia; onorat cu titlul de principe de Montenevoso, este ales preşedinte al *Academiei d'Italia. Scrie, spre lauda timpului prezent, *Canti della guerra latina* (Cîntecele războiului latin, 1934) şi, pentru ocuparea Abisiniei, culegerea în proză, cu titlul latin, *Teneo te, Africa!* (Te stăpînesc, A.!, 1936). În ultimii ani, retras la vila-muzeu Vittoriale, pe lacul Garda, îşi mărturiseşte în unele scrisori nemulţumirea şi dispreţul faţă de guvernanţii aflaţi la putere. Poet liric precoce, debutase ca epigon al lui *Carducci, convertind gustul clasic al acestuia în aplecarea spre elenism. Opera de narator îl orientează spre naturalism. Romanului *Il piacere* îi vor urma *L'innocente* (Inocentul, 1891), *Il Trionfo della morte* (Triumful morţii, 1893), cu titlul iniţial *L'invincibile* (Neînvinsul), *Le Vergini delle Rocce* (Fecioarele stîncilor, 1895), *Il fuoco* (Focul, 1900), *Forse che sì, forse che no* (Poate că da, poate că nu, 1910), romane care alcătuiesc o operă tipologic şi stilistic unitară. Romane ale „supraomului", ele proclamă dreptul la acţiunea amorală a eroului care se pretinde a fi „dincolo de bine şi de rău". Desfăşurate în lumea Romei aristocratice sau în locuri retrase ale provinciei natale, aceste romane au drept protagonişti personaje cu mari ambiţii în artă sau în tehnică sau femei investite cu puterea pasiunilor cuceritoare. Opera de romancier a lui G.D'A. se dezvăluie astăzi drept o realizare stilistic-somptuoasă, operă a unui mare maestru al cuvîntului în naraţiunea lirică. Cu *Giovanni Episcopo* (1891), în care adoptă, după modelul lui Dostoievski, tehnica confesiunii, ne aflăm în faţa unei opere

veleitare în planul analizei psihologice; personajul principal este luat din lumea micilor funcţionari rataţi. Dintre scrierile în genul dramatic, *Il sogno d'un mattino di primavera* (Visul unei dimineţi de primăvară, 1897), *La città morta* (Oraşul mort, 1898), *La Gioconda* (1899), *La gloria*, (1899), ultimele trei reiau tematic şi tipologic oamenii şi pasiunile înfăţişate în romane. Strălucirea formală se manifestă în drama în versuri *Francesca da Rimini*, episodul dantesc fiind reluat într-o versiune rafinată, de neoelenism parnasian, încărcat de senzualitate. Finalitatea politică, de exaltare a gloriei naţionale, apare în drama *La Nave* (Corabia, 1907); *La figlia di Jorio* (Fiica lui J., 1903) readuce mediul aspru din Abruzzi; premisele veriste ale acestei opere dramatice se subordonează la rîndul lor gustului decadent predominant. Lirica, partea cea mai durabilă a creaţiei sale, se afirmă mai departe cu *Isaotta Guttadauro ed altre poesie* (1886), *Isotteo* (1887), *La Chimera* (Himera), *Elegie romane* şi *Poema paradisiaco*. Ea atinge realizarea maximă în ciclul *Laudi del cielo, del mare, della terra e degli eroi* (Laudele cerului, ale mării, ale pămîntului şi ale eroilor) apărute cu începere din 1899. Grupate ulterior în trei cărţi, ele cuprind: *Maia* (sau *Laus vitae* ‹Lauda vieţii, 1903›), *Elettra* (1903) şi *Alcyone* (1903). Întîlnim în ele odele cu tematică cetăţenesc-patriotică, între care *Notte di Caprera* (Noaptea la C.), evocare a lui *Garibaldi, apoi *Canti della morte e della gloria* (Cîntece ale morţii şi ale gloriei), patru *Ditirambi*, *Madrigali dell' estate* (Madrigaluri ale verii), în fine, *Sogni di terre lontane* (Visuri ale pămînturilor îndepărtate). În ciclul *Alcyone*, apar miturile antice repovestite în esenţa lor tragică. Surprinse în acelaşi nucleu, de adîncime, convertite la aceeaşi semnificaţie panică şi tragică totodată, apar în *Laude* înfăţişări din lumea fiinţelor terestre, cum este *La morte del cervo* (Moartea cerbului). Întîlnim laudele oraşelor italiene şi peisaje surprinse în ceasurile diferite ale zilei, ca în *La pioggia nel pineto* (Ploaia în pădurea de pini), celebră prin muzicalitatea ei. Lirica lui G.D'A. dobîndeşte uneori în laude o densitate emoţională care izbuteşte să anuleze preţiozitatea stilistică şi poetul apare cuprins de acel „sentiment tragic al vieţii" care defineşte sensibilitatea omului contemporan. În celălalt registru liric, G.D'A. este poetul campaniilor militare în Africa şi pe coastele balcanice ale Mediteranei: culegerea *Odi Navali* (Ode navale) şi *Canzoni della gesta d'Oltremare* (Cîntecele faptelor de vitejie de dincolo de mare, 1911—2), ambele alcătuite din motive clasic-mitologice şi din procedee moderne. Artist cu infinite posibilităţi expresive, G.D'A. a scris în registre stilistice diferite; *La Vita di Cola di Rienzo* (1913), biografie a „tribunului Romei", evocă şi în plan lingvistic sec. 14, fiind scrisă în italiana arhaică dominată de dialectul vorbit în Laţium. Proza narativă foloseşte un lexic dintre cele mai bogate, scriitorul dovedind o artă savantă în opţiunile sale formale; el are gustul cuvîntului rar foloseşte arhaismele, creează derivate noi, introduce latinisme, împrumută cuvinte din limbile moderne. Compozit pînă la a fi baroc, vocabularul său se caracterizează prin acea trăsătură aulică pe care o întîlnim în tradiţia limbii literare italiene. Proza autobiografică în care artistul, umanizat, devine convingător şi autentic în sensibilitatea lui acută, cuprinde multe părţi din ciclul *Le Faville del maglio* (Scînteile ciocanului), *Notturno* (Nocturn, 1921) şi *Cento e cento e cento e cento pagine del Libro segreto di Gabriele D'Annunzio tentato di morire* (O sută şi o sută şi o sută şi o sută de pagini ale Cărţii tainice a lui G.D'A., ispitit să moară, 1935). Scriitor căruia i se poate aplica mitul lui Narcis, G.D'A. se contemplă pe sine în toată creaţia sa. Egotismul şi exaltarea propriului eu, orgoliul creatorului şi disprefţul faţă de omul de rînd coexistă însă în opera sa cu o profundă vibraţie şi o acută sensibilitate; iar acestea, izvorîte dintr-o existenţă trăită intens şi patetic, dau scrisului său caracterul unei confesiuni nestăvilită de vreo convenţie socială, dar mereu controlată în plan artistic.

Scanned with OKEN Scanner

DANTE (Florenţa 1265—Ravenna 1321), cel mai mare poet al Italiei şi unul dintre cei mai mari ai literaturii universale. Aparţinînd micii nobilimi a oraşului, a fost, probabil, student la Bologna, centru de cultură juridică şi filozofică, dar şi centru de poezie. „Maestru" al său îl numeşte pe *Brunetto Latini, iar prieteni îi sînt *Guido Cavalcanti şi *Lapo Gianni, amintiţi într-un vestit **sonet* evocînd petreceri cavalereşti obişnuite tineretului florentin. O **tenzone*, cu puţin posterioară anului 1283, alcătuită din trei sonete adresate lui *Forese Donati, dezvăluie ceva din climatul spiritual al acestor ani în care tînărul D. nu şovăie să rostească acuzaţii violente, unele nedrepte, în limbajul cel mai direct, anunţînd tonalitatea invectivelor pe care în *Divina Comedie* le va arunca asupra unor principi, papi şi împăraţi. În cuprinsul acelorași ani se situează şi episodul care avea să dea substanţa operei de mai tîrziu a poetului, întîlnirea şi dragostea Beatricei. Potrivit tradiţiei, Beatrice a fost fiica lui Folco Portinari, unul dintre cei dintîi demnitari în conducerea Comunei. În *Vita nuova* (Viaţa nouă, II, 1—2) şi apoi în *Divina Comedie (Purgatoriu*, XXX, 41—2), poetul va povesti că a văzut-o pentru prima oară la vîrsta de nouă ani, ea fiind aproape tot atît de tînără ca şi el, şi că alţi nouă ani mai tîrziu ea i-ar fi adresat primul salut, pentru ca în curînd să-i retragă zîmbetul, îndurerată de comportarea lui. Devenită soţia lui Simone de' Bardi, Beatrice moare la 8 iunie 1290 şi scurta, dar intensa iubire devine motivul inspirator al *Vieţii noi* — prima operă a lui D., în care sonetele cuprind momentele succesive ale dragostei şi morţii, în pagini de proză care alternează cu versurile. În *Viaţa nouă*, frumuseţea şi iubirea au semnificaţia filozofică de izvor neoplatonic; ele înseamnă drumul posibil spre Dumnezeu şi procesul de spiritualizare include femeia iubită care, asemănată unui înger, ea însăşi înger *(la donna-angelo)*, devine legătura dintre om şi transcedenţa divină. Poeţii contemporani, prietenii lui D. din şcoala dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)* găsesc în aceste sonete un breviar al poeticii lor, mai puţin doctrinar decît cel expus de *Guido Guinizelli, mai apropiat de izvoarele de experienţă spirituală trăită. Istoria Beatricei nu se încheie însă cu *Viaţa nouă*; ea îi rămîne mai departe drept călăuză. Femeia-înger îşi pierde treptat atributele umane şi, din lumea eternităţii, ea semnifică pentru el modalităţile de gîndire superioare iubirii, filozofia şi teologia. Încheind povestea Beatricei în ipostaza ei de esenţă supremă a feminităţii, D. îşi promite să spună despre ea, într-o operă viitoare — şi aceasta va fi *Divina Comedie* —, „ceea ce despre nici o femeie nu s-a spus vreodată". De la început, D. a participat la viaţa Comunei; cea dintîi mărturie este prezenţa lui în bătălia de la Campaldino (1289), cînd florentinii, guelfi, îi înfrîng pe aretinii, ghibelini. Curînd moartea Beatricei schimbă hotărîtor cursul vieţii poetului care, între 1291—5, se consacră studiului filozofiei pregătind astfel opera *Convivio* (Banchetul). În aceşti ani cînd scrie *Vita nuova*, D. posedă o cultură filozofică în care, ţinînd seama de frecvenţa referirilor, locul principal îl ocupă fără îndoială Aristotel; i se alătură Cicero şi Seneca, sf. Augustin şi Dionis Areopagitul, scolasticii, mai ales *Toma d' Aquino şi Albert cel Mare, prin intermediul acestuia fiindu-i cunoscută, indirect, şi gîndirea lui Averoes. Prezenţa în *Divina Comedie* a numeroase probleme de gîndire indică adîncimea studiilor lui D. Adevăruri fundamentale ale doctrinei catolice apar discutate în opera de maturitate, care conţine vestigiile unei perioade care nu e numai de asimilare, ci mai ales de studiu critic al filozofiei şi teologiei. Alegoria care deschide *Divina Comedie* ar corespunde astfel unei experienţe intelectuale reale: de-a lungul celor trei lumi ale împărăţiei de dincolo de viaţă, Infern, Purgatoriu şi Paradis, poetul va înainta de la eroare la adevăr, de la îndoielile pe care filozofia i le-a impus, pînă la resorbirea lor finală în adevărurile credinţei revelate. Participarea la viaţa publică însoţeşte mai departe preocuparea propriei sale formări intelectuale şi morale. Se consideră că poetul a încheiat *Viaţa nouă*

Scanned with OKEN Scanner

aproximativ în 1295 şi cu aceasta a păşit dincolo de tinereţe, în anii de maturitate a gîndirii şi scrisului său. *Viaţa nouă*, prima operă de analiză morală în istoria prozei italiene, confesiune autobiografică şi, în acelaşi timp, breviar al iubirii care se converteşte în experienţă morală şi deschide drum meditaţiei filozofice. Compoziţie romanescă şi metaforă a oricărei experienţe formative, scrierea deschide drumul de maturitate a scriitorului şi fixează, prin legămîntul cu care se încheie, programul operei viitoare. Căsătorit cu Gemma Donati (data căsătoriei rămîne necunoscută, dar se ştie că părinţii hotărîseră încă din 1277 această unire), D., căruia prevederile aşanumitelor *Ordinamenti di giustizia* (Orînduiri de dreptate), instaurate în 1293, nu-i îngăduiseră pînă acum să ocupe funcţii publice, se înscrie în breasla medicilor şi spiţerilor, pe care o socoteşte a fi cea mai apropiată de ocupaţia sa efectivă, studiul filozofiei, şi din 1296 pînă în 1300, face parte din diferitele organisme de conducere ale Comunei. Ales prior la începutul verii lui 1300, îşi dă adeziunea la hotărîrea prin care sînt trimişi în exil fruntaşii facţiunilor guelfe, între care Guido Cavalcanti, apropiat lui prin cultul poeziei. În noiembrie acelaşi an, se află la Roma, fiind probabil unul dintre delegaţii florentini veniţi să-i ceară papei renunţarea la anatema aruncată asupra Comunei care încerca să se opună autorităţii lui. În vara anului următor (1301), cînd continuă să ocupe funcţii de conducere, D. se înscrie din nou între adversarii politicii papale, refuzînd un ajutor armat din partea Comunei. În septembrie, cînd Carol de Valois, trimis de papă cu titlul de *paciaro* (împăciuitor), se pregăteşte să intre în Florenţa, face parte din nou din delegaţia plecată la Roma pentru a evita ocuparea oraşului. Fără a obţine o promisiune precisă din partea papei, delegaţii revin la Florenţa şi numai el este reţinut la Roma. În absenţa lui, guelfii negri înfrîng opoziţia guelfilor albi. Noua conducere a Comunei, care ia în cercetare guvernarea priorilor adversari ai lui Bonifaciu, îl condamnă în absenţă sub acuzaţia, generică şi nedovedită, de necinste în chestiuni băneşti *(baracterias)*, la plata unei sume de bani; cum D. nu se supune hotărîrii, este condamnat, tot în absenţă, la pedeapsa cu moartea (prin ardere pe rug) oricînd s-ar fi înapoiat la Florenţa. Începe astfel, în 1302, exilul său care va dura pînă la moarte şi în cursul căruia, poposind la micile Curţi feudale din Nord, poetul va cunoaşte pîinea amară a celui care are nevoie de protecţia celui mai mare deşi el însuşi este, prin ceea ce lasă omenirii, mai mare decît oricare dintre cei ce-l primesc ca oaspete. Exilat de către guelfii extremişti pentru opoziţia sa faţă de Bonifaciu al VIII-lea, D. se găseşte dintr-o dată alături nu numai guelfilor albi, dar şi ghibelinilor şi participă la încercările lor de victorie. Curînd se izolează însă de toţi cei aflaţi în exil şi încep peregrinările lui solitare şi dureroase: în primii ani de exil, la Forlì (1303), apoi la Verona, pe lîngă Bartolomeo della Scala (1304), poate la Padova (1306) şi în provincia Lunigiana, ca oaspete al lui Franceschino Malaspina, apoi în regiunea Casentino, ca oaspete al conţilor Guidi, în fine, la Lucca (1308). Nu este deloc sigură afirmaţia cronicarului *Giovanni Villani după care, între 1308—10, ar fi fost la Paris unde şi-ar fi reluat un timp studiile. Îl regăsim între 1310—3 alături de ghibelinii care, salutînd apropiata încoronare a noului împărat Henric al VII-lea de Luxemburg, văd în aceasta o imediată făgăduinţă de pacificare a Italiei. Dante îi aduce personal omagiul său, poate chiar la începutul iernii lui 1311, iar cînd Comunele guelfe, în frunte cu Florenţa, se pregătesc să reziste, el adresează florentinilor mai întîi, apoi tuturor toscanilor, *Epistolele* latine, pline de indignare, prin care le cere să-l primească pe monarhul aducător de pace. Dar şi după încoronarea la Roma Henric întîmpină opoziţia oraşelor guelfe pînă ce, bolnav de friguri şi ameninţat cu excomunicarea, moartea lui (august 1313) pune capăt oricărei puteri a ghibelinilor în Italia. Pentru D., sfîrşitul neaşteptat al acestei scurte domnii înseamnă şi sfîr-

şitul speranţelor de reîntoarcere la Florenţa. În 1315, el respinge amnistia acordată exilaţilor, explicînd în epistola adresată „prietenului florentin" că, nevinovat fiind faţă de patria lui, nu poate accepta umilinţa iertării. Timp de patru ani, poate chiar pînă la începp. lui 1321, poetul se bucură de ospitalitatea largă a lui Cangrande della Scala, seniorul Veronei, în care vede un posibil monarh al întregii Italii. Îl găsim apoi, pentru scurtă vreme, la Piacenza, în fine, la Ravenna, trimis aici probabil de Cangrande pentru a-i asigura prietenia lui Guido Novello da Polenta, seniorul oraşului. Rămas la Curtea acestuia după îndeplinirea misiunii cu care venise, D. moare la Ravenna, în septembrie 1321, la întoarcerea dintr-o călătorie la Veneţia unde, împreună cu alţi soli ai lui Guido Novello, fusese trimis pentru aplanarea unui conflict între cele două oraşe. Înmormîntat la Ravenna, florentinii vor încerca zadarnic de-a lungul secolelor să-i aducă în patrie rămăşiţele pămînteşti. Alături de *Vita nova*, D. scrie în anii care preced exilul o parte din poeziile reunite azi în vol. *Rime*, versuri de iubire şi compoziţii poetice doctrinale. În primii ani ai exilului (1304—7), el scrie *Il Convivio* şi *De vulgari eloquentia* (Despre vorbirea în limba poporului), opere programatice care expun, cea dintîi gîndirea filozofică a scriitorului, cealaltă, ideile lui asupra poeziei. Începîndu-le aproape în acelaşi timp, poetul lucrează alternativ la ambele tratate, care rămîn neterminate. *De vulgari eloquentia* se opreşte la cap. 14 al tratatului al II-lea, iar *Il Convivio* conţine patru tratate în locul celor 15 proiectate. *De vulgari eloquentia* este un tratat de retorică normativă care, spre deosebire de numeroasele lucrări contemporane de acelaşi fel, argumentează propunerea normelor poetice. Justificînd propria sa opţiune de creator de poezie, atît în ceea ce priveşte limba, care este cea vulgară, comună sau populară *(→ questione della lingua)*, cît şi în ceea ce priveşte concepţia poetică, a dulcelui stil nou, D. ne dă, în prima parte, o schiţă de istorie a formării limbilor romanice pînă la apariţia dialectelor italiene. După el, limba poeziei trebuie să fie „ilustră, cardinală, aulică şi curială", aşadar să posede strălucirea acumulată prin folosirea ei meşteşugită, să fie, asemenea unei ţîţîni *(cardino)*, modelul în jurul căruia să se constituie toate celelalte graiuri scrise, să fie „nobilă", în fine, să însemne limba oficială, limba care s-ar folosi la Curtea regală a Italiei, dacă aceasta ar exista. În condiţiile, care aveau să dureze timp de secole, ale unei Italii împărţite în numeroase Comune şi Seniorii, D. argumenta cel dintîi necesitatea unei limbi scrise care, fără a fi nici latina şi nici unul dintre dialectele vulgarei, să posede noblеţea şi universalitatea conforme materiei pe care trebuia să o exprime. Aceeaşi exigenţă de noblеţe apare în doctrina poetică propusă în cartea a II-a, unde poezia este prezentată, nu atît ca produs al geniului înnăscut, cît rodul muncii şi al ştiinţei, concepţie în care se regăsesc disciplina poetică severă a provenţalilor şi mesajul doctrinal-filozofic pe care dulcele stil nou îl încredinţa versului. Doctrina limbii vulgare revine în *Il Convivio*, cea dintîi operă în cultura filozofică a lumii romanice, scrisă în limba comună şi destinată nu ecleziaştilor, ci intelectualilor burgheziei comunale. Laudă a filozofiei (ea este „nobila doamnă" căreia D. îi închină acum iubirea) şi totodată operă de conţinut enciclopedic cu finalitate instructivă şi mai ales formativă, acest *Banchet*, la care toţi doritorii de cunoaştere erau chemaţi să se înfrupte din bucatele ştiinţei, constituie prima treaptă în drumul lui D. de la iubire la teologie. Convertirea Beatricei în *donna gentile* (filozofia) indică procesul de maturizare a unei concepţii despre om ca fiinţă cugetătoare. Elogiul limbii vulgare este doar o parte a elogiului limbilor în totalitatea lor, vorbirea fiind considerată drept semnul umanităţii. Concepute drept un comentariu la canţona *(*canzone)* cu care se deschide, fiecare dintre cele patru tratate este mai mult decît explicitarea alegoriei cuprinse în versurile respective: în jurul conceptului de iubire,

comentat în conținutul lui doctrinal, se înscrie expunerea problemelor mari ale filozofiei, de la natura și structura universului fizic la căile de cunoaștere a acestuia, ceea ce include o cercetare asupra omului ca ființă care cunoaște și acționează. Fundată pe aristotelismul scolastic, filozofia expusă aici, de la problema cunoașterii pînă la chestiunile de etică, se distanțează totuși de filozofia medievală, în aceeași măsură în care oricare dintre tratatele enciclopedice medievale, expuneri nediferențiate ale unor cunoștințe hibride, diferă la rîndul lor de *Il Convivio*, despre care putem spune că anticipează cu peste un secol gîndirea laică a **umanismului*. Între celelalte științe, teologia este prezentă, dar nu dominantă, și credința include filozofia, dar nu o neagă și nu i se opune, după cum afirmarea liberului arbitru atestă și ea, în planul doctrinei etice, excelența omului și a gîndirii lui. Se include, în fine, în *Il Convivio* schița unei gîndiri politice. Urmînd pe Aristotel și considerînd omul ca ființă socială prin excelență, D. este îngrijorat de faptele care amenință continuu viața omului în sînul comunității semenilor lui; faptele de ordin moral, lăcomia de bunuri ar explica geneza războaielor, pe care o sumă de evenimente contemporane i-o confirmă. Cele șapte *Epistole* în limba latină, scrise în momentul sosirii lui Henric al VII-lea în Italia, manifestă indignare împotriva celor care, nevoind să renunțe la pofte și ambiții, provoacă și mențin războaiele din Peninsulă. Tratatul *De monarchia*, scris sub impulsul acelorași evenimente, nu mai este doar expresia pasională a unor stări îngrijorătoare, ci propunerea unei acțiuni politice care, înlăturînd actuala guvernare contradictorie a lumii, prin scopurile divergente ale imperiului și ale Statului papal, să instaureze o guvernare unică, aceea laică, a imperiului universal, asigurînd, prin universalitatea autorității lui, domnia păcii între popoare. Delimitînd atribuțiile, separînd Biserica de Stat, D. contesta cel dintîi legitimitatea politică a Statului papal și deschidea prin aceasta o înverșunată dispută la care aveau să participe mai tîrziu teoreticieni politici și teologi, un *Machiavelli și un *Paolo Sarpi, susținînd ca și D., competența strict spirituală a Statului papal în orice chestiune de practică social-politică. Punctul de plecare al *Divinei Comedii* este cuprins chiar în încheierea *Vieții noi*. Poemul pare a fi fost scris de-a lungul celor două decenii ale exilului. *Comedie* însemna în poetica medievală opera care, povestind întîmplări grave, cuprinde, în schimb, în încheiere, rezolvarea lor fericită. Operă de poezie și de doctrină, scrisă în **terza rima*, poemul se desfășoară de-a lungul a trei **cantice*: *Infernul*, *Purgatoriul* și *Paradisul*. Cîntul întîi al *Infernului*, indicînd metaforic geneza și materia vastă a operei, deschide drumul desfășurării celorlalte 99, distribuite în mod egal între cele trei părți. La un loc, ele dau poemului dantesc rotunjimea încheiată a unei creații armonios structurate. Conceput ca o vastă metaforă a vieții omenești, în drumul ei de la eroare la adevăr, această epopee, în care *Benedetto Croce a deosebit doctrina și poezia, este, la cele trei nivele ale ei, o istorie a păcatelor și pedepselor, a ispășirilor și a răsplății celei mai înalte, bucuria cunoașterii adevărului suprem în lumina orbitoare a paradisului. Călătoria poetului, protagonistul acțiunii, se desfășoară de-a lungul celor trei trepte ale lumii de dincolo. Arhitectura *Divinei Comedii* închipuie Infernul sub forma unei pîlnii uriașe al cărei perete curb se constituie din zece cercuri concentrice, lăcașuri de pedeapsă ale păcătoșilor, în ordinea crescîndă a culpelor lor; la capătul acestui povîrniș marcat de toate relele lumii, stă Lucifer, ca cel care a trădat încrederea lui Dumnezeu. Din fundul acestei prăpăstii a păcatelor, călătorul iese din nou la lumină urcînd muntele Purgatoriului, de-a lungul bîrnelor care-l înconjoară în spirală, și unde-i întîlnește pe cei care, în ispășirea păcatelor lor, se înșiruie tot mai sus, spre vîrful care este cel dintîi lăcaș al iertării, Paradisul terestru. Călăuzit pînă aici de Virgiliu, poetul este întîmpinat de Beatrice, semnificînd teologia și credința. Alături de

Scanned with OKEN Scanner

ea, păşeşte în Paradisul alcătuit din cele nouă sfere rotitoare închipuite de Ptolemeu şi înaintează în lumina tot mai cuprinzătoare care scaldă spaţiul acesta finit, pînă în cerul cel mai de sus. Aici, unde cuvîntul omenesc nu mai poate cuprinde şi comunica ceea ce ochiul vede şi mintea cunoaşte, se încheie povestea călătoriei şi călătorul, cel rătăcit în pădurea păcatelor, îşi află izbăvirea. La nivelul epic, al relatării călătoriei, metafora drumului se realizează prin juxtapunerea păcatelor şi a ispăşirii lor, prin apelul la istoria recentă a Florenţei şi a Italiei. Înfăţişarea lor recreează, dincolo de planul epic, lumea de pasiuni a timpului şi solicită la fiecare episod amintirea călătorului, el însuşi participant la unele dintre faptele evocate. Realismul *Infernului* se naşte tocmai din această continuă reîntoarcere în planul istoriei şi al ficţiunii verosimile, conforme ei, elementul de aşa-zis miraculos creştin, diavolul, posedînd el însuşi, prin conformarea lui la anumite categorii etice, o raţionalitate internă care îl integrează planului realului. În *Purgatoriu*, istoria continuă să inspire episoadele ilustrative ale vinilor în curs de ispăşire, pentru ca, treptat, în *Paradis* naraţiunea să cedeze locul lămuririi lor doctrinale, „romanul teologic", cum l-a numit Croce, rezolvîndu-se în expunere teologică. Pătrunsă de pasiunea căutării adevărului, prilejuită de ascensiunea călătorului în ultima sferă a cerurilor rotitoare, partea teologică se integrează ca fapt de artă: poezia filozofică urmează celei epice şi în lirica mistică din ultimul cînt, expresia artistică se rezolvă în recunoaşterea inefabilului. Virgiliu şi Beatrice, figuri vii prin umanitatea lor, sînt totodată simboluri: al raţiunii, cel dintîi, al credinţei, celălalt. Călăuze succesive ale poetului în drumul lui spre mîntuire, Virgiliu şi Beatrice reprezintă pentru omul medieval cele două trepte ale cunoaşterii, înaintînd spre absolut. În întreaga desfăşurare a operei, poetul este protagonistul mereu prezent, subiectul procesului de mîntuire şi obiectul solicitudinii neobosite a celor doi care îl însoţesc şi care înseamnă drumurile de cunoaştere şi de salvare oferite omului. Poezie şi filozofie, mai exact poezie narativă şi poezie lirică a experienţei filozofice şi a celei religioase, în care imaginea predomină asupra conceptului şi nu anulează nici o clipă întregul poetic. *Divina Comedie* este operă a evului mediu prin genul literar în care se înscrie şi prin motivul inspirator: sentimentul culpei şi necesitatea mîntuirii în credinţă, dar este totodată operă de poezie universală, vina care se cere ispăşită cuprinzînd sfera întreagă a patimilor omeneşti, după cum bucuria mîntuirii cuprinde toate bucuriile accesibile omului. Poetul şi-a împlinit legămîntul cu care încheia *Viaţa nouă* şi *Divina Comedie* preamăreşte iubirea în semnificaţia ei filozofică şi religioasă, ca drum al adevărului şi al izbăvirii. Întreaga istorie politică a acelor ani este prezentă aici în personajele ei hotărîtoare; Henric al VII-lea, împăratul care, pentru o clipă, însemnase speranţa poetului *(Paradisul*, XXX, 137); regii Franţei, coborîtori din Hugues Capet, „fiul unui măcelar din Paris" *(Purgatoriu*, XX, 52*)*; papii simoniaci *(Infernul*, XIX*)*, care au îngăduit părăsirea Romei şi lunga lor captivitate la Avignon. Invectiva antipapală, marcînd poziţia poetului în lupta care opunea Biserica Imperiului, reflectă cu putere o realitate istorică pe care poetul o cunoscuse direct şi care-i impusese exilul. Vehemenţa acestei invective definind personalitatea şi ideologia lui D. conferă marelui poem atît caracterul de pamflet politic, cît şi valoarea morală a profesiunii de credinţă şi tensiunea pasională a creaţiei de artă. Întreaga cultură a Evului mediu este şi ea prezentă aici, în doctrina lui *Toma d' Aquino şi în referinţele de Averoes, în amintirea lui Sigeriu de Brabant şi a ereticilor martiri din anii vieţii poetului, în figurile celor apropiaţi lui prin creaţia artistică, de la Virgiliu la Staţiu, de la Sordello la Cavalcanti şi Guinizelli, în fine, în oraşele şi bisericile lor faimoase, între care imaginile Florenţei sînt cele mai numeroase. În traducerea românească a lui George Coşbuc, poemul îşi păstrează autenticitatea stilistică, tonalitatea dură

și nu curgătoare, exprimînd frămîntarea unui moment istoric care, opunînd Statul Bisericii, anunța emanciparea uneia de cealaltă, diferențierea lor în numele idealului laic al existenței, pe care *Renașterea avea să-l impună două secole mai tîrziu. Cuvintele lui Engels, pentru care D. era cel din urmă poet al evului mediu și cel dintîi al timpurilor moderne, își păstrează întreg adevărul. Căutarea mîntuirii pe drumul care duce de la rațiune la credință aparține omului medieval; dar individualismul marcat, mîndria spiritului creator, idealul conștiinței libere și iubirea cunoașterii sînt semnele „demnității omului" preamărit de umanism.

DANTE DA MAIANO (Toscana a 2-a jum. a sec. 13), poet din *Scuola poetica di transizione; întrucît nu există cu privire la el nici un fel de date biografice, s-a susținut la un moment dat că poeziile care i se atribuie, publicate în 1527, ar fi apocrife. Autor de *sonete, înscriindu-se stilistic între imitatorii lui *Guittone d'Arezzo, îl întîlnim și participant la o *tenzone cu *Chiaro Davanzati, cu *Dante Aligheri și cu alți poeți.

DA PONTE Lorenzo [Emanuele CONEGLIANO], (Cèneda 1749—New York 1838). A scris libretele operelor lui Mozart *Nunta lui Figaro* (1786) și *Don Juan* (1787). Aparține cu strălucire istoriei literare prin *Memorie: Storia compendiosa della mia vita* (Memorii: Istoria în rezumat a vieții mele, 1818, 1830). Amintind nu rareori de *Casanova, L. Da P. este unul dintre cei mai caracteristici aventurieri literați ai sec. 18.

DA PORTO Luigi (Vicenza: 1485—1529), participant la războaiele dintre francezi și spanioli în Italia, pe care le povestește în 69 de *Lettere storiche* (Scrisori istorice) și autor al nuvelei despre Julieta și Romeo, *Historia novellamente ritrovata di due nobili amanti* (Povestea de curînd regăsită a doi nobili îndrăgostiți, 1530).

D'ARZO Silvio [Ezio COMPARONI], (Reggio Emilia: 1920—52), autor de proză ermetică *(→ ermetism)*; s-a afirmat cu povestirea *Casa d'altri* (Casa altora), a cărei acțiune se desfășoară în lumea rurală, într-un peisaj de munte, și în care descrierea sărăciei și a nefericirii trebuie să explice opțiunea sinuciderii.

§ *Maschere* (Măști, 1935), *All'insegna del Buon corsiere* (La „Calul de curse", 1942), *Nostro lunedì, Racconti, Poesie, Saggi* (Lunea noastră. Povestiri, Poezii, Eseuri, 1960)

D'ASTE Ippolito (Recco Ligure 1810—Genova 1866), autor de tragedii inspirate din istoria sacră și profană. Acestea din urmă, amintind teatrul lui *Alfieri, evocă mai ales antichitatea romană: *Spartaco* (1853), *Sansone* (Samson, 1861), *Mosè* (Moise, 1866).

DATI Carlo Roberto (Florența: 1619—76), om de știință și literat; autorul unor scrieri variate: imită *Nopțile atice* ale lui Aulus Gellius în *Le veglie* (Veghile), publică o culegere de povestiri, *Lepidezze di spiriti bizzarri e curiosi avvenimenti* (Glume spirituale ale unor oameni ciudați și întîmplări neobișnuite), rămase inedite pînă în secolul trecut (1829), scrie pentru Ludovic al XIV-lea *Vite dei pittori antichi* (Viețile pictorilor din antichitate, 1667), susține *purismul în *Discorso dell'obbligo di ben parlare la propria lingua* (Discurs despre obligația de a vorbi bine limba proprie, 1657).

DATI Leonardo (Florența 1408—Roma 1471), umanist; autorul unui comentariu (1465) la opera lui *Matteo Palmieri, *La città di vita*, în care apără doctrina teologică expusă în poemul prietenului său. Poet, a cîntat bătălia de la Anghiari între francezi și spanioli, în poemul latin *Tropheum Anglaricum*. Scriitor în latină, a participat la *Certame coronario.

DAVANZATI Chiaro (Florența — 1304), identificat de unii cu un Clarus f(ilius) Davanzati Banbakai, iar de alții cu Chiarus f(ilius) Davanzati, ambii menționați între guelfii care au luptat la Montaperti (1260). I se atribuie un mare număr de *canzoni și *sonete, o *tenzone cu *Dante da Maiano, scrisă în jurul anului 1283, și alte versuri adresate lui *Dante Aligheri și *Guittone d'Arezzo. Se regăsește la el tradiția poeziei de dragoste, provențală și siciliană, la care

se adaugă teme morale generale. Dintre cantone, mai cunoscută este *Ahi, dolze e gaia terra fiorentina* („Vai, dulce și vesel pămînt florentin").

DE AMICIS Edmondo (Oneglia, Piemont 1846—Bordighera 1908), ziarist și narator; urmează cariera militară și debutează cu *La vita militare* (1868), culegere de schițe sentimental-moralizatoare despre soldații de rînd. Corespondent de presă, publică vol. de călătorie *Spagna* (Spania, 1873), *Ricordi di Londra* (Amintiri din L., 1873). *Olanda* (1874), *Marocco* (1876), *Constantinopoli* (1878—9), *Ricordi di Parigi* (Amintiri din Paris, 1879) și *Sull'Oceano* (Pe Ocean, 1889). Viața proletariatului îl interesează, și schița *La maestrina degli operai* (Tînăra învățătoare a muncitorilor, 1881) atestă o lărgire de orizont, prin care **verismul* tîrziu integra în sfera preocupărilor lui lumea proletariatului. Ulterior, va adera la socialism. *Cuore* (Inimă de copil, 1886), carte închinată „copiilor din școlile primare", îmbină într-o reușită sinteză caracterul epic și cel moral-educativ, ceea ce explică larga ei popularitate. Ziaristul, obișnuit cu ancheta sociologică, descoperă în stratificarea socială a unei clase de școlari imaginea în mic a societății italiene și în prieteniile sau conflictele dintre copii încearcă să arate efectul raporturilor sociale antagoniste. Animat de un democratism idilic și sentimental, speră în armonia socială. În *Il romanzo di un maestro* (Romanul unui învățător, 1890), renunță însă la orice idilism și schițează o cronică critică a Italiei acelor ani. În 1892, proiectează să scrie un roman al luptei muncitorești, *Il primo maggio* (Întîi mai), nerealizat, dar o serie de articole și conferințe, reunite mai tîrziu sub titlul *La lotta sociale* (Lupta socială), dovedesc, din nou, un democratism autentic. În schimb, un oarecare paternalism caracterizează culegerea de schițe *La carrozza di tutti* (Trăsura tuturor, 1898). Opera lirică *(Poesie,* 1880*)* este creație descriptivă, uneori simplă transpunere în versuri a unor pagini din cărțile de călătorie, alteori evocare a copilăriei. Pentru unitatea limbii literare pledează în vol. *L'idioma gentile* (Limba cea nobilă, 1905), în care dovedește aceeași admirație ca și *Manzoni pentru graiul florentin.

DE BARTHOLOMAEIS Vincenzo (Carapelle Calvisio, Aquila 1867—Milano 1953), romanist; a studiat, între cei dintîi, dialectele din Sudul Italiei în epoca de origini ale limbii italiene *(Contributi alla conoscenza dei dialetti dell'Italia meridionale nei secoli anteriori al XIII,* 1899—1902*)*. În domeniul istoriei literare a studiat aceeași epocă *(La poesia provenzale in Italia nei secoli XII e XIII,* 1930*)* și începuturile poeziei italiene atît în opera jonglerilor *(giullari) (Rime giullaresche e popolari d'Italia,* 1926*)*, cît și în lirica cultă *(Primordi della lirica d'arte in Italia,* 1942*)*.

DEBENEDETTI Giacomo (Biella 1901—Roma 1967), critic literar, format în cercul antifascist al lui *Piero Gobetti; a colaborat la *«*Il Baretti*»* și a editat împreună cu *Sergio Solmi periodicul *«Primo tempo»*. A ținut, în ultimii ani (1961—7), cursul de literatură contemporană la Universitatea din Roma, iar lecțiile respective au apărut postum în vol. *Il romanzo italiano del Novecento* (Romanul italian în secolul al XX-lea, 1971), prefațat de *Eugenio Montale. Cu o bogată cultură literară italiană și străină, s-a ocupat de scriitorii moderni cei mai „problematici", ca Proust, *Italo Svevo și *Carlo Michelstaedter *(Saggi critici,* 3 vol., 1952—9). Volumul postum *Commemorazione del personaggio-uomo* (Comemorarea personajului-om, 1970) reunește eseurile privind condițiile culturii moderne. Supus discriminării rasiale, a publicat *16 Ottobre 1943—Otto ebrei* (16 octombrie 1934 — Opt evrei, 1944), mărturie patetică a unui intelectual italian în condițiile ocupației naziste.

DE BOSIS Adolfo (Ancona 1863—Pietralacroce, Ancona 1924), poet liric; publică *Amori ac silentio sacrum* (Prinos adus iubirii și tăcerii, 1900) și *Rime sparse* (Versuri risipite, 1914), cuprinzînd versuri de o senzualitate estetizantă. Om de largă și rafinată cultură modernă, traducător din Shelley și Whit-

man, înfiinţează revista *«*Il Convito*». Poet de spirit european, se înscrie în **decadentism*, apropiindu-se de contemporanii săi francezi, Huysmans şi Rémy de Gourmont. Dar dincolo de estetismul acestora, întîlnim la el, pe linia liricii filozofice, aspiraţia către marile adevăruri etice şi credinţa în idealurile respective.

DE BOSIS Lauro (Roma 1901—Marea Tireniană 1931), intelectual militant şi poet; fiul lui Adolfo De B.; a părăsit Italia, unde înfiinţase Alianţa naţională antifascistă şi, stabilit la Paris, a continuat să participe la acţiunea conspirativă împotriva regimului. În momentul cînd un grup de prieteni aflaţi în patrie este descoperit şi condamnat, vrea să fie alături de ei şi decolează de la Cannes, pilotînd singur avionul; ajuns deasupra Romei, împrăştie pe străzile şi pieţele oraşului manifeste antifascite. Rămăşiţele avionului, descoperite în apropierea coastelor Corsicei, indică o prăbuşire; urmărit de avioane ale armatei italiene sau victimă a unui accident de motor, L. De B. moare eroic, spre a împărtăşi soarta prietenilor condamnaţi în patrie. Înainte de a pleca, scrisese, în franceză, *Histoire de ma mort* (Povestea morţii mele), testamentul unui intelectual antifascist, pe care Romain Rolland îl va publica în «*Europe*» (1933), cu o introducere plină de admiraţie şi de căldură pentru fapta tînărului scriitor care continua drumul celor mai buni dintre intelectualii generaţiei precedente, grupaţi în jurul revistei *«*La Voce*». A tradus din Sofocle *(Edip rege, Antigona)* şi este autorul dramei în versuri *Icaro* (Icar, 1928), operă premiată la Olimpiada din Amsterdam şi cunoscută publicului larg în versiunea franceză, apărută postum.

decadentism, denumire globală a curentelor poetice de la sf. sec. trecut, de la **romantismul* tîrziu la simbolism, indicînd dezvoltarea liricii pe linia spiritualităţii moderne şi a experienţelor expresive corespunzătoare. Izvorît din criza filozofiei pozitiviste, marcînd neîncrederea în raţiune şi considerînd că adevărul se află dincolo de aceasta, în Italia el se manifestă prin opoziţia faţă de **clasicism* şi de **verism*. Dezamăgit de cunoaşterea ştiinţifică, d. nu recunoaşte existenţa obiectivă a naturii pe care o converteşte într-o alăturare de simboluri deschise doar cunoaşterii supraraţionale. Pe urmele romantismului, proclamă superioritatea artistului faţă de normele societăţii. Poezia fiind drumul de atingere a „misterului", poetul se bucură de prerogativele unei fiinţe supraumane: rebel faţă de normele moralei oficiale, el se consideră altul decît omul de fiecare zi. Decadentismul italian cuprinde opera lirică şi narativă a mai multor direcţii poetice. Romantismul tîrziu şi **scapigliatura* se integrează d. de marcă franceză, la *Pascoli este vizibilă obsesia „misterului" şi apelul la formele de cunoaştere intuitive proprii „copilului", poet prin excelenţă; d. înseamnă la *Fogazzaro superioritatea credinţei religioase faţă de ştiinţă, cu *D'Annunzio apare un conţinut etic reacţionar, prin doctrina supraomului, a lui Nietzsche, ultima ipostază a „geniului" romantic şi un conţinut politic similar, propriu etapei imperialiste. *Croce a dat un sens peiorativ termenului de d. şi a definit opera poetică a lui Pascoli, Fogazzaro şi D'Annunzio drept o „întreită minciună". Decadentismul nu se identifică cu neoidealismul lui Croce deşi reprezintă, ca şi acesta, reacţia faţă de pozitivism. Această reacţie include numai în d. iraţionalismul, concepţia respectivă privind totalitatea existenţei; la Croce însă reacţia antipozitivistă se manifestă numai în planul teoriei estetice şi nu conduce la iraţionalism.

DECEMBRIO Pier Candido (Pavia 1392—1477), umanist; aflat în serviciul lui Filippo Maria Visconti, scrie la moartea acestuia biografia intitulată *Vita Philippi Mariae Vicecomitis* (1447), în care, ne mai temîndu-se de cel pe care-l slujise, îi schiţează un portret necruţător. În biografia lui Francesco Sforza, de la care urmărea obţinerea unor favoruri *(Vita Francisci Sfortiae)*, se arată a fi un curtean

Scanned with OKEN Scanner

dispus să aduleze. Importante sînt traducerile sale din autorii antici: din greacă în latină a tradus, sub titlul *Bellum punicum* (Războiul punic), opera vestită a lui Polibiu, iar din latină în italiană, *De bello gallico* de Caesar.

DE CÉSPEDES Alba (Roma 1911—), romancieră; s-a adresat publicului larg feminin, inspirîndu-se din lumea micii burghezii provinciale. Păstrînd tehnica tradițională a romanului obiectiv și evitînd genul facil al literaturii distractive, a știut să integreze problematica psihologică în ansamblul determinărilor ei sociale, de mediu și epocă. Două din romanele ei, *Nessuno torna indietro* (Nimeni nu se întoarce înapoi, 1938) și *Fuga* (1940) au suferit cenzura regimului fascist. *Il rimorso* (Remușcarea, 1964), roman epistolar și, în parte, jurnal intim, înfruntă problematica mai nouă a intelectualului italian dintre cele două războaie. Poetă lirică cu vol. *Prigioni* (Închisori, 1936) este și autor de teatru, cu drama *Gli affetti di famiglia* (Sentimentele de familie).

DE CHIRICO Andrea → Alberto SAVINIO

De destructione Mediolani (Despre distrugerea Milanului, 1162—7), poem anonim, în hexametri; exprimă, în forma dialogului dintre un drumeț și spectrul orașului nimicit, jalea populației Lombardiei în fața celor întîmplate și mînia împotriva împăratului Frederic I Barbarossa, barbarul dușman *(barbarus hostis)*, care le-a cotropit pămîntul.

DEFENDENTE Carlo → Girolamo ROSASCO

DE FILIPPO Eduardo (Neapole 1900—), actor și dramaturg; autor, în dialect napolitan, de comedii de moravuri, inspirate din lumea de provincie. Mai puțin cunoscut între cele două războaie, cînd regimul nu sprijinea literatura dialectală, s-a afirmat în anii imediat următori războiului ca scriitor democrat și critic al burgheziei. Cunoscînd teatrul lui *Pirandello, punînd în scenă unele din comediile acestuia, și-a descoperit afinități cu opera marelui sicilian. Dincolo de comicul aparent al acțiunii, dincolo de satira unor moravuri, realismul lui E. De F. folosește o tehnică dramatică apropiată de pirandellism. Omul, supus unor convenții sociale anihilante, care-i îngrădesc libertatea și-l condamnă la singurătatea în mijlocul celorlalți, devine personajul dominant în comediile grave ale lui E. De F.: *Natale in Casa Cupiello* (Crăciun în casa C., 1931), *Napoli milionaria* (N. milionar, 1945), *Questi fantasmi* (Fantomele astea, 1946), *Filomena Marturano* (1946), *Le voci di dentro* (Glasurile dinăuntru, 1948), *Sabato, domenica e lunedi* (Sîmbătă, duminică și luni, 1955), *De Pretore Vincenzo* (1957), *Il monumento* (1970).

DE GENNARO Pietro Iacopo → Pietro Iacopo DE JENNARO

DE GUBERNATIS Angelo (Torino 1840—Roma 1913), filolog și istoric literar, unul din primii orientaliști ai Italiei; autorul unei ample *Storia universale della letteratura* (20 vol., 1883—5). Scriitor fecund, a publicat vol. asupra țărilor din Estul Europei, între care România (1899), și a alcătuit trei bogate dicționare biografice, două ale scriitorilor italieni în viață și unul al celor aparținînd țărilor neolatine: *Dizionario biografico degli scrittori viventi* (1879), *Piccolo dizionario dei contemporanei italiani* (1895) și *Dictionaire international des écrivains du monde latin* (Dicționar internațional al scriitorilor lumii latine, 1905—7). A mai scris o *Storia comparata degli usi natalizi, nuziali e funebri in Italia e presso gli altri popoli indo-europei* (Istoria comparată a obiceiurilor legate de naștere, nuntă și moarte în Italia și la alte popoare indo-europene, 1878).

DE JENNARO sau **GENNARO Pietro Iacopo** (Neapole: 1436—1508), poet; imitator al lui *Petrarca, compune un scurt poem în **ottave*, *Clepsimoginon*, despre dragostea dintre Elena și Paris. În dialogul *Plutopenia*, înfățișează alegoric disputa dintre Bogăție și Sărăcie. Cu *La Pastorala* (1482—6), se apropie de genul idilic, iar cu *Le sei etate de la vita umana* (Cele șase vîrste ale vieții omenești, 1497—1501 cca) încearcă o imitație a călătoriei dantești în lumea de dincolo.

Scanned with OKEN Scanner

DEL BENE Sennuccio (Florenţa: 1275 cca—1349), guelf alb; a susţinut acţiunea lui Henric al VII-lea de Luxemburg în Italia. Exilat din Florenţa, l-a cunoscut pe *Petrarca, la Avignon. În amintirea prieteniei lor, poetul Laurei i-a închinat **sonetul* 287 din canţonier, *Sennuccio mio* .... Poet el însuşi, numărîndu-se între ultimii imitatori ai dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, este cunoscut prin canţona *(*canzone) Da poi ch'i'ho perduto ogni speranza* („De cînd orice nădejde am pierdut"), scrisă la moartea împăratului german.

DEL BUONO Oreste (Poggio, Elba 1923—), narator; prizonier în ultimul război mondial, a descris în *Racconto d'inverno* (Povestire de iarnă, 1945) experienţa lagărului de prizonieri, în *La parte difficile* (Rolul cel greu, 1947) reintrarea în existenţa cotidiană normală a celui întors de pe front, în fine, în *Acqua alla gola* (Gata să te scufunzi, 1953), anii postbelici. Ziarist, a condus în timpul războiului revista « *Uomo* ».

§ *Un intero minuto* (Un minut întreg, 1959), *Nè vivere né morire* (Nici să trăieşti, nici să mori, 1963), *I peggiori anni della nostra vita* (Anii cei mai răi ai vieţii noastre, 1971), *I grandi ladri* (Marii hoţi, 1970)

DEL CHIARO Anton Maria (Florenţa a 2-a jum. a sec. 17), istoric, secretar la Curtea lui Constantin Brâncoveanu pentru chestiunile necesitînd cunoaşterea limbii italiene. A scris *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del paese, natura, costumi, riti e religione degli abitanti* (Istoria schimbărilor moderne petrecute în Valahia, cu descrierea ţării, a naturii, obiceiurilor, riturilor şi religiei locuitorilor, 1718), editată sub îngrijirea lui Nicolae Iorga, în 1914.

DEL CONTE Rosa (Milano 1908—), profesoară de literatură română la Universitatea din Roma; a publicat în România, unde a fost lectoră de italiană la Universitatea din Bucureşti, traducerea romanului lui *Elio Vittorini *Oameni şi neoameni* (1947), cea dintîi prezentare în româneşte a poeţilor italieni contemporani, *Poeţi italieni de azi: Eugenio Montale şi Salvatore Quasimodo* (1945), în fine, studiul *Poetica e poesia del dolce stil nuovo* (Poetica şi poezia dulcelui stil nou, 1946). A adus contribuţii la cunoaşterea influenţei italiene în literatura română *(Limiti e caratteri dell'influenza italiana nella Ţiganiada di I. Budai-Deleanu*, 1958*)* şi la studiul receptării lui *Dante în România *(Dante in Romania*, 1965*)*. A publicat două remarcabile vol. despre Arghezi şi Blaga: *Invito alla lettura di Arghezi* (Invitaţie la lectura lui A. 1967), cuprinzînd o prezentare a poetului urmată de *Cîntarea omului*, în traducere italiană, şi un preţios comentariu, şi *La lirica di Lucian Blaga* (1971), o selecţie din opera poetului, cu o amplă introducere. Contribuţia sa cea mai importantă la studiul culturii româneşti este vol. *Mihai Eminescu o dell'Assoluto* (M.E. sau despre Absolut, 1962), amplă cercetare privind interferenţele de filozofie şi folclor în lirica poetului, integrată într-o perspectivă de cultură foarte largă.

DELEDDA Grazia (Nuóro, Sardinia 1871—Roma 1936), scriitoare; a debutat în literatură la 16 ani. În romanul *Suo marito* (Soţul său), *Pirandello a prezentat într-o lumină falsă gloria binemeritată a acestei scriitoare. Artistă prin vocaţie, nu prin cultură, opera ei aducea în anii **decadentismului* noutatea tematică şi stilistică, amintind de *Verga. Poetă lirică în culegerea *Paesaggi sardi* (Peisaje din Sardinia, 1896), autoare a unei cărţi despre folclorul sard *(Tradizioni popolari di Nuoro in Sardegna*, 1895*)*, G.D. este în primul rînd scriitoarea care, în aproape 50 de vol., romane şi nuvele, a înfăţişat oamenii şi moravurile Insulei natale. Povestirea autobiografică *Cosima* (1937) coincide în multe pagini cu opera sa de ficţiune. Grazia Deledda a înfăţişat viaţa păstorilor în peisajul aspru al Sardiniei şi a pus în centrul acţiunii pasiuni şi drame sufleteşti alimentate indirect de starea înapoiată a Insulei, ca în *Il vecchio della montagna* (Bătrînul muntelui, 1900), în *L'edera* (Iedera, 1906) sau în *Elias Portolù* (1903). În *Colombi e sparvieri* (Porumbei şi ereţi,

Scanned with OKEN Scanner

1912), cele două familii dușmane amintesc orînduiri și obiceiuri străvechi ale Insulei față de care apelul la înțelegere rămîne fără ecou. Protestul anarhic al țăranului care-și face singur dreptate și, prigonit, se dedă haiduciei explică, în romanul *Marianna Sirca* (1915), un fenomen social caracteristic Insulei, „banditismul" sard fiind pînă astăzi efectul împilărilor exercitate de stat sau de marii proprietari. Puține acțiuni din opera G.D. se desfășoară în Peninsulă: *Nel deserto* (În deșert, 1911), roman a cărui acțiune se petrece la Roma, în lumea bogată a burgheziei, *Annalena Bilsini* (1927), istoria unei familii de țărani înstăriți care nu mai cunosc oprelișți sau prejudecăți străvechi, personaje exemplare pe care autoarea nu le putea găsi între oamenii Insulei ei. Transplantîndu-și eroii în lumea modernă a orașelor, autoarea dovedea că nu există un destin al mizeriei și al înapoierii, ci doar condiții care le favorizează. Deși inspirată de locuri și oameni care se pretau la evocări folclorice facile, G.D. a tratat materia cu rigoarea realismului, evitînd clișeul și convingîndu-se de autenticitatea dramelor la care asistăm. A fost distinsă cu premiul Nobel, în 1926.

§ *Fior di Sardegna* (Floarea din Sardinia, 1892), *Anime oneste* (Suflete cinstite, 1895), *La via del male* (Drumul răului, 1896), *Il tesoro* (Comoara, 1897), *L'ospite* (Oaspetele, 1898), *La giustizia* (Dreptatea, 1899), *Cenere* (Cenușă, 1904), *I giuochi della vita* (Jocurile vieții, 1905), *L'ombra del passato* (Umbra trecutului, 1907), *Sino al confine* (Pînă la hotar, 1910), *Chiaroscuro* (Clarobscur, 1912), *Canne al vento* (Trestii în vînt, 1913), *L'incendio nell'oliveto* (Focul în livada de măslini, 1918), *La madre* (Mama, 1920), *La fuga in Egitto* (Fuga în Egipt), *Il paese del vento* (Țara vîntului, 1931), *Sole d'estate* (Soare de vară, 1933), *L'argine* (Zăgazul, 1934), *Il cedro del Libano* (Cedrul din Liban, 1939)

DELFICO Melchiorre (Leognano, Terramo 1744—Terramo 1835), scriitor iluminist; face parte din conducerea orașului său în scurta perioadă a Republicii partenopee (1799), apoi este consilier de stat sub Joseph Bonaparte, în fine, aderent, în 1820, la acțiunea carbonarilor. De la primele scrieri, descriind locurile în care se născuse, și pînă la operele principale, rezultat al activității sale publice, el critică menținerea în Sudul Italiei a proprietății agrare de tip feudal, propunînd îmbunătățiri și reforme: *Breve saggio sull' importanza di abolire la giurisdizione feudale e sul mondo* (Scurt studiu asupra importanței desființării jurisdicției feudale și asupra lumii 1788), *Riflessioni sulla vendita dei feudi* (Reflecții asupra vînzării feudelor, 1790) etc. Stabilit, în cursul unui scurt exil, în Republica San Marino, scrie istoria acesteia *(Memorie storiche della Repubblica di San Marino,* 1804*)* și, pornind de la exemplul libertăților politice de aici, publică *Pensieri sulla storia e sulla incertezza e inutilità della medesima* (Gînduri asupra istoriei și a nesiguranței și inutilității acesteia, 1808), operă de spirit iluminist, marcînd aplicarea raționalismului în studiul politicii. În domeniul teoriei literare, a expus ideile filozofiei sensualiste, care stau la baza poeticii iluministe, în *Nuove ricerche sul bello* (Noi cercetări asupra frumosului). În domeniul istoriei și filozofiei istoriei și a culturii, a scris *Ricerche sulla sensibilità imitativa considerata come il principio fisico della sociabilità delle specie e del civilizzamento dei popoli e delle nazioni* (Cercetări asupra sensibilității imitative considerate ca principiu fizic al sociabilității speciei și civilizării popoarelor și națiunilor, 1819), studiu privind dezvoltarea omenirii în raport cu dezvoltarea artelor. A prezentat sinteza *Saggio filosofico sulla storia del genere umano* (Eseu filozofic asupra istoriei speciei omenești), ca istorie a civilizației și culturii.

DELFINO sau **DOLFIN Giovanni** (Veneția: 1617—99), nobil; a scris o lucrare de teorie literară: *Sei dialoghi poetici* (Șase dialoguri poetice, 1740). Autor dramatic, a scris tragediile *Lucrezia*, *Medoro*, *Cleopatra*, *Creso* (Cresus) etc., opere modeste, care anticipează însă teatrul lui *Alfieri.

DE LIBERO Libero (Fondi 1906—), poet și prozator; se face remarcat cu romanul *Amore e morte* (1951), inspirat din existența aspră și primitivă a țăranilor

Scanned with OKEN Scanner

din Ciociara, dar este mai ales poet liric, nu rareori influenţat de imaginile picturii şi atras de *ermetism. A publicat culegerile de versuri *Solstizio* (1934), *Proverbi* (1937) şi *Eclisse* (Eclipsă, 1940), dar a adîncit valenţele umane ale poeziei cu materia anilor de război, în vol. *Banchetto* (1949) şi *Settembre tedesco* (Septembrie german, 1962). Alte poezii, care provin din acelaşi izvor politic-social, dar mai ales uman, sînt cuprinse în culegerea *Sono uno di voi* (Sînt unul dintre voi, 1963).

§ poezie: *Epigrammi* (Epigrame, 1942), *Il libro del forestiero* (Cartea străinului, 1945), *Ascolta la Ciociaria* (Ascultă C., 1953), *Vecchio album* (Vechiul album, 1955), *Romanzo* (Roman, 1965), *Di brace in brace* (Din jăratec în jăratec, 1971), *Scempio e lusinga* (Nimicire şi ademenire, 1973); proză: *Malumore* (Proastă dispoziţie, 1945), *Camera oscura* (Camera obscură, 1952), *Il guanto nero* (Mănuşa neagră, 1959), *Racconti alla finestra* (Povestiri la fereastră, 1969)

DELLA CASA Giovanni (Mugello 1503—Roma 1556), cleric şi scriitor, nunţiu papal la Veneţia, unde instituie Tribunalul Inchiziţiei şi scrie, împotriva unuia dintre acuzaţi (*P. P. Vergerio), *Dissertatio adversus Paulum Vergerium* (Discurs contra lui P.V.). *Orazione per la Lega* (Discurs pentru Ligă) îndeamnă la alianţă cu Franţa contra Imperiului, iar *Orazione a Carlo V per la restituzione di Piacenza* (Discurs către C. al V-lea pentru restituirea Piacenţii), cere împăratului restituirea unui oraş al Statului papal. Giovanni Della Casa este autorul unui vestit tratat al bunelor maniere, *Il Galateo* (1550—5, apărut în 1558), numit astfel pentru că e dedicat lui *Galeazzo Florimonte; prin antonomazie, titlul a devenit nume comun, însemnînd, în italiană, bunele maniere. Conţinutul operei apare schiţat într-o scriere latină anterioară, *De officiis inter tenuiores et potentiores amicos*, tradusă de autor însuşi: *Trattato degli uffici comuni tra gli amici superiori e inferiori* (Tratat despre raporturile de muncă dintre prieteni de rang superior şi prieteni de rang inferior). Pornind de la diferenţa de clasă dintre oameni, G. Della C. arată necesitatea legăturilor bazate pe stima reciprocă dintre superiori şi inferiori. El dezvoltă aceste idei şi tratează despre semnificaţia socială a bunelor maniere. Moralist, urmăreşte un scop practic şi, contrar lui *Castiglione, nu propune un model, pe Omul de Curte, ci descrie oameni de Curte şi manierele lor; dar, asemenea lui Castiglione, consideră drept izvor al bunelor maniere armonia interioară, predominarea raţiunii asupra pasiunii, echilibrul moral. Autorul tratează în cartea sa şi despre frumuseţe, izvor al iubirii, dar, spre deosebire de *Marsilio Ficino, priveşte frumuseţea sensibilă drept o realitate autonomă, rezultat al „unităţii multiplului", „în unul cuprinzîndu-se, cît mai mult posibil, multiplul". Operă de moralist este şi un alt tratat al său, *An uxor sit ducenda* (Dacă trebuie să te căsătoreşti). Poet liric petrarchist *(→ petrarchism)*, grav şi corect, în *Rime*, este inovator în metrică, prin introducerea enjambamentului. Autor de versuri glumeţe, scrie *Sopra il forno* (Despre cuptor) şi *Del martello* (Despre ciocan).

DELLA PORTA Giambattista (Neapole: 1535—1615), cunoscut ca autor al unei cărţi, în latină, despre magie, *Magiae naturalis sive de miraculis rerum naturalium libri quattuor* (Cele patru cărţi de magie naturală sau despre miracolele lucrurilor naturale, 1558), şi al unei scrieri despre fizionomia umană *(De humana physiognomia*, 1586*)*, care anunţă, pînă la un punct, ideile lui Lavater. *Scientiarum omnium synopsis* (Tablou al tuturor ştiinţelor), un fel de enciclopedie a ştiinţelor, şi *Theologumena, sive de numeris* (Theologumena sau despre numere) sînt azi pierdute. Autor dramatic fecund, a scris, alături de cîteva tragedii, dintre care s-a păstrat doar *Giorgio*, închinată vieţii sf. Gheorghe, un mare număr de comedii în dialect napolitan, pe care le defineşte drept „glume ale copilăriei", dar care, publicate în ultimii ani ai vieţii sale, par a fi opere de maturitate: *La fantesca* (Slujnica, 1592), *L'As-*

Scanned with OKEN Scanner

trologo (1606), *La Turca* (Turcoaia, 1606), *Il Moro* (Maurul, 1607) etc.

DELLA ROBBIA Luca (Florenţa: 1484—1519), umanist; a îngrijit editarea unor opere ale lui Caesar, Cicero şi Quintus Curtius. Adept al lui *Savonarola, a scris despre conjuraţia pe care au pus-o la cale împotriva familiei de' Medici P. P. Boscoli şi Agostino Capponi, situîndu-se de partea acestora *(Recitazione del caso di Pietro Pagolo Boscoli e di Agostino Capponi, scritta da L.D.R., l'anno 1513* ⟨Expunerea faptelor petrecute cu P.P.B. şi A.C., scrisă de L.D.R., în anul 1513⟩*)*.

DELLA TORRE DI REZZONICO Carlo Gastone (Como 1742—Neapole 1796), călător, erudit, interesat de arheologie şi de artă; scrie *Viaggio di Napoli negli anni 1789 e 1790*, apoi *Viaggio della Sicilia e di Malta negli anni 1793 e 1794*. Opera sa principală este un „jurnal de călătorie în Anglia" *(Giornale del viaggio d'Inghilterra negli anni 1787 e 1788)*, în care admiră frumuseţea vastelor parcuri englezeşti, dar şi excelenţa instituţiilor politice constituţionale. În gustul **neoclasicismului*, scrie *Discorso accademico delle belle arti* (Discurs academic al artelor frumoase, 1772—3), arătînd că Poussin şi Rafael au realizat în opera lor idealul artistic. În *Ragionamento sulla volgar poesia della fine del passato secolo ai giorni nostri* (Discuţie asupra poeziei italiene de la finele secolului trecut pînă în zilele noastre, 1779), îşi exprimă dezacordul faţă de poetica *Arcadiei şi de **melodrama* lui *Metastasio. În locul lor, propune poezia didactică de temă filozofică şi ştiinţifică şi alege ca genuri lirice prin excelenţă, oda şi cantona *(*canzone)*. În poemul neterminat *Agatodemone*, transcrie în versuri paginile lui J. J. Winckelmann despre statuia lui Apolo din Belvedere, aflată la Vatican. Compoziţiile sale poetice, pe teme filozofice şi ştiinţifice, aparţin neoclasicismului: poemele scurte *L'origine delle idee* (Originile ideilor, 1753), *Il sistema dei cieli* (Sistemul cerurilor, 1775), *L'eccidio di Como* (Masacrul din C., 1784).

DELLA VALLE Federico (Asti, Piemont 1560 cca—Milano 1623), poet liric ocazional, aflat în slujba Curţii ducale din Torino, apoi a guvernării spaniole la Milano; demn de cea mai mare atenţie ca autor dramatic, fiind un adevărat precursor al tragediei psihologice cu subiect biblic sau istoric. Îşi începe opera cu drama pastorală *Adelonda di Frigia*, amintind prin subiect *Ifigenia în Taurida* a lui Euripide, continuă cu tragedia *La reina di Scozia* (Regina Scoţiei), pe un subiect contemporan, poate cea dintîi operă închinată Mariei Stuart. Urmează *Ester*, anterioară cu cîteva decenii operei omonime a lui Racine, şi *Iudit*. Scriitor din anii Contrareformei, spirit profund religios, a fost puţin apreciat de contemporani.

DELLA VALLE Pietro (Roma: 1586—1652), autor al unei opere de călătorie mult admirată de Goethe, *I Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino* (Călătoriile lui P. della V., Pelerinul), care cuprinde patru părţi grupate în trei vol.: *La Turchia* (Turcia, 1650), *La Persia* (Persia, 1657), *L'India col ritorno in patria* (I., cu întoarcerea în ţară, 1663). Dezvoltînd conţinutul celor 54 de scrisori adresate naturalistului Mario Schipani, călătoriile, scrise într-o limbă familiară, cu elemente din graiul vorbit la Roma, sînt opera unui povestitor spiritual, lipsit de orice pedantism.

DE LOLLIS Cesare (Casalincontrada, Chieti 1863—Roma 1928), romanist; a condus revista *« *La Cultura* » şi a fost profesor la universităţile din Genova, Bologna şi Roma. Istoric şi critic literar comparatist, în domeniul literaturilor romanice, a publicat *Dante e la Spagna* (1921), *A. Manzoni e gli storici francesi della Restaurazione* (A. M. şi istoricii francezi din epoca Restauraţiei, 1926). Cu *Saggi sulla forma poetica italiana dell' Ottocento* (Studii asupra formei poetice italiene în secolul al XIX-lea, 1929), a încercat o analiză stilistică modernă a unora dintre poeţi **romantismului*. Scriitor el însuşi, a lăsat un jurnal de călătorie *(Reisebilder e altri scritti*, 1929*)* şi *Taccuino di guerra* (Carnet de război, 1955).

Scanned with OKEN Scanner

§ *Cristoforo Colombo nella leggenda e nella storia* (C.C. în legendă şi în istorie, 1892), *Sul canzoniere di Chiaro Davanzati* (Despre cançonierul lui C.D., 1898), *Cervantes reazionario* (C. reacţionar, 1924)

DEL LUNGO Isidoro (Montevarchi 1841—Florenţa 1927), istoric literar pozitivist; s-a ocupat îndeosebi de *Dante şi epoca lui: *Dell'esilio di Dante* (Despre exilul lui D., 1881), *Dante ne'tempi di Dante* (D. în vremea lui D., 1888) şi *Firenze artigiana nella storia e in Dante* (Florenţa meseriaşilor în istorie şi în opera lui D., 1905), cuprinzînd şi lupta dintre papalitate şi Imperiu *(Da Bonifacio VIII ad Arrigo VII*, 1899*)*. Filolog, a susţinut în **questione della lingua* un **purism* inteligent şi la zi: *Per la lingua d'Italia un vecchio accademico della Crusca* (Pentru limba I., un vechi membru al Accademiei della Crusca, 1923) şi a studiat limba literară, la originile ei, în opera lui Dante *(Il volgare fiorentino nel poema di Dante* (Limba florentină comună în poemul lui D., 1888*)*.

DE MARCHI Emilio (Milano: 1851—1901), romancier; preocupat de a oferi publicului larg o literatură de interes modern, înfiinţează revista «*La vita nuova*» (1875) şi inaugurează colecţia de publicaţii populare «La buona parola» (Cuvîntul cel bun). Nuvelist în vol. *Due anime in un corpo e altri racconti* (Două suflete într-un corp şi alte povestiri, 1878) şi *Storie d'ogni colore* (Povestiri de tot soiul, 1885), aparţine **verismului*. El înfăţişează lumea mijlocie a Milanului contemporan, pe care-l descrie în tristeţea cenuşie a periferiilor lui, amintind Londra lui Dickens sau Parisul lui Balzac. Cu *Il cappello del prete* (Pălăria preotului, 1888), publicat în foileton, scrie un roman de tipul celui obişnuit francez, dovedind, contrar îndelungatei tradiţii docte a **clasicismului*, că scriitorii italieni se pot adapta cerinţelor cititorului mijlociu. Cu alte două romane, *Demetrio Pianelli* (1890) şi *Giacomo l'idealista* (G. idealistul, 1897), izbuteşte să dea însă mai mult decît atît. Acţiunea este uşor melodramatică în primul, sentimentală în celălalt, dar personajele definesc un anumit moment al Italiei acelor ani: Giacomo, intelectualul idealist, înjosit şi lovit în fericirea lui, ca şi Demetrio Pianelli, slujbaşul onest, jignit într-o lume indiferentă pînă la cinism, apar în condiţiile create de o societate burgheză recentă şi meschină. Limitele lui E. De M. sînt însă vizibile. Convenţional şi neautentic în *Arabella* (1892), sentimental şi melodramatic, cu o pronunţată tendinţă moralizatoare, pentru care a şi fost socotit între urmaşii lui *Manzoni, prolix şi neverosimil în *Col fuoco non si scherza* (Să nu te joci cu focul, 1901), el oferă publicului larg o literatură romanescă modernă în tematica şi personajele ei, dar de o valoare artistică inegală, de multe ori minoră.

DE MEIS Angelo Camillo (Bucchianico, Chieti 1817—Bologna 1891), medic şi literat; a scris *Dopo la laurea, o vita e pensieri* (După licenţă, sau viaţă şi cugetări, 1868), roman al dezamăgirilor şi căutărilor intelectuale, autobiografie intelectuală dintre cele mai interesante, şi *Il sovrano* (Suveranul, 1868), arătînd lipsa tradiţiei democratice în Italia şi contradicţiile care derivă de aici în viaţa publică a ţării.

DENINA Carlo (Revello Saluzzo, Piemont 1731—Paris 1813), călătoreşte mult (1763—5), însoţind nişte tineri englezi, elevi ai săi, şi redactează în urma acestei cunoaşteri directe a ţării opera *Delle rivoluzioni d'Italia* (Despre revoluţiile din I., 3 vol., 1769—70). El arată aici cauzele înapoierii economice şi sociale a Peninsulei, critica sa referindu-se atît la nobilimea feudală cît şi la moravurile clerului înalt. Întrucît întîmpină ostilitatea deschisă a celor pe care îi loveşte prin opiniile sale necruţătoare, se vede nevoit să-şi publice la Florenţa o altă scriere, la fel de virulentă, *Dell'impiego delle persone* (Despre folosirea în muncă a persoanelor, 1777), pentru care este îndepărtat de la catedra pe care o ocupa. Invitat de Frederic al II-lea la Potsdam (1782—1804), a lăudat guvernarea luminată a regelui în *Lettere brandeburghesi* (Scrisori din Brandenburg, 1785—6), *La sibilla teutonica* (Sibila teutonică, 1786) şi *Essai sur la vie et le règne de Frédéric*

Scanned with OKEN Scanner

II (Încercare asupra vieţii şi domniei lui F. al II-lea, 1788). Bine informat asupra stării diferitelor ţări europene, scrie primul vol. din *Istoria politica e letteraria della Grecia* (Istoria politică şi literară a G., 1781) şi *Delle rivoluzioni di Germania* (Despre revoluţiile din G., 1804). Cu privire la Italia, alcătuieşte un ghid literar în limba franceză, *Considerations d'un Italien sur l'Italie, guide littéraire pour différents voyages* (1794). În fine, atent la evenimentele contemporane, arată influenţa Revoluţiei franceze în statele italiene (*Istoria dell'Italia occidentale*, 1809).

DE NORES Giason sau **Iason** (Nicosia, Cipru 1530 cca—Padova 1590), a studiat la Padova, întorcîndu-se aici în 1570 ca profesor de filozofie morală. A scris un tratat politic, *Breve instituzione della ottima repubblica* (Scurtă doctrină despre republica cea mai bună, 1578), şi *Della poetica* (1588). A arătat, relativ la *Il pastor fido* de *Battista Guarini, că drama pastorală, care nu figurează în *Poetica* lui Aristotel, nu corespunde finalităţii morale şi filozofice a artei. În legătură cu aceleaşi probleme, a scris *Discorso intorno a quei principi, cause ed accrescimenti che la commedia, la tragedia e il poema eroico ricevono dalla filosofia morale e civile e da' governatori delle Repubbliche* (Discurs privind acele principii, cauze şi progrese pe care comedia, tragedia şi poemul eroic le datorează filozofiei morale şi cetăţeneşti, precum şi celor care guvernează statele, 1587). Ideile expuse aici le-a reluat cu mai multă vehemenţă în scrierea intitulată *Apologia* (1590).

§ *In epistolam Q. Horatii Flacci de arte poetica* (Despre scrisoarea lui Q.H.F. despre arta poetică, 1553, 1554), *Breve trattato del mondo* (Scurt tratat despre lume, 1571), *Breve trattato dell' oratore* (Scurt tratat despre orator, 1574), *Introdutione sopra i tre libri della rhetorica di Aristotile* (Introducere la cele trei cărţi despre retorică ale lui Aristotel, 1578), *Dialogus de oratoribus* (Dialog despre orator, 1789)

DE PISIS Filippo [Luigi TIBERTELLI] (Ferrara 1896—Milano 1956), pictor şi poet. Primul vol. de versuri, *I canti della Croara* (Cîntecele Croarei, 1916), influenţat de *Corrado Govoni, a fost prezentat publicului chiar de acesta. Opera lui literară, *Poesie* (Poezii, 1939; 1942), *La città delle cento meraviglie* (Oraşul celor o sută de miracole, 1921), se remarcă mai ales prin viziunea coloristică. Ca pictor, F. De P. a cunoscut perioada de apogeu la Paris, între 1925—39. Volume de critică de artă: *Pittura moderna* (Pictura modernă, 1918), *Anima e corpo o considerazioni sulla pittura d'oggi* (Sufletul şi trupul sau consideraţiuni asupra picturii de astăzi, 1933), *La così detta arte secentesca* (Aşa-zisa artă a secolului al XVII-lea, 1938) etc.

DE ROBERTIS Giuseppe (Matera, Lucania 1888—Florenţa 1963), literat din grupul revistei *«*La Voce*», pe care a condus-o în ultimii ei ani de apariţie (1914—6); se înscrie în linia criticii estetice, pe urmele lui *Croce şi anticipează critica stilistică cea mai nouă. Eseist, articolele sale sînt meditaţii ale unui intelectual prezent în contemporaneitate şi judecător al acesteia. Democrat de formaţie burghezo-liberală, s-a ridicat împotriva războiului italian în Africa, publicînd în «*La Voce*» primele proteste împotriva invadării Belgiei de către trupele germane, dar a considerat necesară participarea Italiei la războiul abia început (1914). Opera sa este cuprinsă în vol. *Saggi* (Eseuri, 1939), *Scrittori del Novecento* (Scriitori ai secolului al XX-lea, 1940), *Poeti lirici moderni e contemporanei* (1945). A studiat opera lui *Leopardi (*Saggio sul Leopardi*, 1944) şi a lui *Manzoni (*Primi studi manzoniani e altre cose* (Primele studii asupra lui M. şi alte lucruri, 1949), dar a fost mai ales un comentator rafinat al poeziei italiene celei mai noi în acei ani, poezia lui *Ungaretti şi a lui *Montale. Ultimul vol. apărut din opera sa, *Altro Novecento* (Alţi scriitori din secolul al XX-lea, 1963), arată continuitatea acestei ultime predilecţii pentru poezia contemporană.

DE ROBERTO Federico (Neapole 1861—Catania 1927), unul din principalii scrii-

tori ai *verismului; a trăit mai ales în Sicilia. Își începe opera cu nuvelele reunite sub titlurile *La sorte* (Soarta, 1886) și *Documenti umani* (Documente umane, 1888), în care povestirea impersonală este înlocuită frecvent cu o analiză psihologică convențională. În aceiași ani, adaptează pentru teatru povestirea *Il rosario* (Mătăniile, 1889). Două orientări contrastante se regăsesc în alte două culegeri de nuvele, *Processi verbali* (Procese-verbale, 1890) și *L'albero della scienza* (Arborele științei, 1890), în primul apărînd „transcrierea nudă și impersonală a unor mici comedii și drame surprinse pe viu", în celălalt, scriitorul identificîndu-se simpatetic cu personajele sale. Romancier, F. De R. publică *Ermanno Reali* (1889), povestea tragică a unui personaj romantic în psihologia lui problematică. Al doilea roman, *L'illusione* (1891), este o scriere prolixă și emfatică. Autorul reușește să dea o operă realizată doar cu *I Vicerè* (Viceregii, 1894), roman de lungă respirație, inspirat din istoria contemporană a Siciliei în momentul expediției lui *Garibaldi. Descendentă a viceregilor spanioli ai Insulei, familia prinților de Uzeda reunește o galerie de tipuri diverse, de la călugărul rabelaisian Don Blasco, la Consalvo (al VII-lea), nepotul Teresei, acela care, colaborînd în mod deliberat cu burghezia, își pregătește cariera politică, de deputat în parlamentul monarhiei unitare, și păstrează, într-o altă formă, privilegiile și grandoarea familiei. Tablou amplu, adevărată frescă, romanul înfățișează aristocrația feudală a Siciliei și burghezia în curs de afirmare, rigidă și sigură de sine cea dintîi, iar cealaltă naivă, emfatică și ușor ridicolă în clișeele politic-democratice pe care le propagă retoric. Sînt prezente în roman condițiile Italiei în anii hotărîtori ai unității naționale, cînd nobilimea meridională se integrează statului burghez, devenindu-i aliat, și compromisurile acestei reciproce adaptări definesc sfîrșitul unei clase și începutul celei care-i ia locul. Cu o fantezie vie în crearea tipurilor sociale variate și cu o proprietate verbală impresionantă, indicînd ticuri expresive și formule politice-clișeu, F. De R. rămîne în istoria literară ca autor al *Viceregilor*. Romanul *L'imperio* (Puterea, 1890—4), rămas în prima redactare și publicat postum (1929), este continuarea celui precedent. Acțiunea se desfășoară la Roma, în lumea parlamentară, înfățișînd contrastele ei politice și opoziția populară anarhică. Interesant ca document al timpului, romanul este însă schematic în portretele personajelor. În alte două romane, scriitorul își circumscrie investigația la acțiuni limitate, de orizont individual-psihologic. *Spasimo* (Frămîntare, 1897), a cărui acțiune, un caz judiciar, angajează personaje din mai multe țări, într-un oraș cosmopolit al Elveției, este un roman psihologic neconvingător, ca și *La messa di nozze* (Liturghia nunții, 1911), în ambele fiind vizibilă influența lui Paul Bourget. Scris mai tîrziu, *La paura* (Frica) este un interesant roman de război, înfățișînd psihologia soldatului de rînd, căruia nici un discurs patriotic nu-i poate înlătura frica de moarte. Reflectînd asupra propriei opere, autorul a formulat, în cîteva pagini, principii și modalități ale romanului realist pe care le găsim înfăptuite în *Viceregii*, poate singurul roman-frescă în literatura veristă.

DE ROSSI Gian sau **Giovanni Gherardo** (Roma: 1754—1827), autor dramatic; a scris comedii satirice privind modele timpului său: *Il calzolaio inglese in Roma* (Cizmarul englez la R.) — mania colecționării de antichități; *La prima sera dell'opera* (Premieră la operă) privește pasiunea pentru *melodramă, iar *Le sorelle rivali* (Surorile rivale) critică sentimentalismul. Merită a fi menționate și comediile de moravuri în genul lui *Goldoni, *La commedia in villeggiatura* (Comedia în vilegiatură) și *Il Cortigiano onesto* (Curtezanul cinstit). Autor de tratate, scrie *Del moderno teatro comico e del suo restauratore Carlo Goldoni* (Despre teatrul comic modern și despre eel care l-a ridicat din nou, C.G., 1794), și *Trattato dell'arte drammatica* (1790).

DE SANCTIS Francesco (Morra Irpino, Sudul Italiei 1817—Neapole 1883), intelectual format în anii **Risorgimentului*, istoric şi critic literar, creator al criticii estetice moderne. Elev al lui *Basilio Puoti, va fi, pînă în 1848, profesor la Neapole, reunind în jurul său un grup de tineri devotaţi, între care se numără viitorul istoric *Pasquale Villari şi istoricul literar *Francesco Torraca. De Sanctis este prin vocaţie un educator şi un maestru. În ianuarie 1848, participă la mişcarea revoluţionară şi este numit secretar al unei comisii pentru reforma şcolilor; îl găsim pe baricade, alături de elevii săi. Destituit de la Colegiul militar, unde era profesor, refuză să susţină examenul de catehism cerut pentru reintegrarea în învăţămînt şi, părăsind Neapolul, devine preceptor în casa unui aristocrat cu idei liberale, la Cosenza (1849—50). Acuzat de complicitate într-o acţiune conspirativă, este arestat. După aproximativ doi ani de cercetări este eliberat, în 1853, din lipsă de probe. Stabilit un timp la Torino, este ziarist şi profesor, făcîndu-se cunoscut mai ales printr-un ciclu de conferinţe publice de literatură. Este chemat la Zürich (1856) ca profesor de literatură italiană la Şcoala politehnică, iar lecţiile ţinute aici, mai ales asupra lui *Dante, formează treptat nucleul viitoarei sale opere fundamentale, *Storia della letteratura italiana* (Istoria literaturii italiene). Dintre studiile aparţinînd acestor ani şi care constituie primul grup de *Saggi critici* (Eseuri critice), publicate după reîntoarcerea în patrie, cel mai important este *Saggio sopra il Petrarca* (Eseu asupra lui P., 1869), în care analiza valorilor poetice cuprinde analiza semnificaţiilor lor morale. *Petrarca este privit în perspectiva **petrarchismului*, considerat drept izvor al acelei „boli morale" a timpurilor moderne, care constă în disproporţia dintre ideal şi posibilitatea înfăptuirii lui şi în care se înscrie **romantismul*. După 1860, F. De S. intră în viaţa politică. Este numit profesor (1872—6) la catedra de literatură comparată a Universităţii din Neapole. Renunţă din nou la profesorat pentru a-şi relua acţiunea politică. Animator al vieţii culturale a oraşului, rosteşte în cadrul Cercului filologic cîteva din conferinţele cuprinse apoi într-o ultimă serie de eseuri critice. Lucrează pînă în ultimii ani de viaţă, cînd îi dictează unei nepoate memoriile sale intelectuale: *La giovinezza* (Tinereţea). Scurta scriere autobiografică *Un viaggio elettorale* (O călătorie electorală, 1875) va evoca o perioadă de activitate febrilă de pregătire a referendumului din 1861. Ministru al Instrucţiunii sub Cavour (1861), luptă pentru o cultură laică, cerînd desfiinţarea şcolilor care aparţineau ordinelor bisericeşti şi recomandă introducerea educaţiei sportive în şcoli. Programul reformelor proiectate confirmă orientarea sa ideologică, de democraţie laică şi progresistă, constituită în jurul unei concepţii filozofice de izvor ştiinţific-materialist. Discursurile rostite în parlament şi articolele publicate în cotidianul «*L'Italia*», al cărui director este timp de doi ani (1863—5), rezumă liniile acestui program destinat Italiei. De Sanctis îşi reia tot mai intens preocupările de studiu şi *Istoria literaturii italiene* (1870—1), opera sa principală precede cu un an numirea la Universitatea din Neapole. Admirîndu-l pe Dante poetul, mai mult decît pe Petrarca artistul, condamnînd poezia barocă a secentismului *(*secentismo)* pentru ariditatea ei morală („indiferenţa conţinutului") şi salutînd în *Parini pe cel dintîi care restituie poeziei implicita ei eticitate, De S. stabilea raportul cauzal constant dintre istorie şi cultură, descoperea momentele culminante ale acesteia în marile afirmări ale conştiinţei morale a omenirii, ilustrate prin opera lui *Giordano Bruno şi a lui *Galilei, în fine, admira în *Machiavelli conştiinţa naţională activă şi condamna reacţiunea determinată de Contrareformă. Istoria lui De S. este reprezentativă pentru istoriografia romantică prin patosul ideilor care o guvernează. Ea include o metodă critică nouă, aceea a analizei estetice prin reconstituirea procesului generator al poeziei. Analiza *Divinei Comedii* porneşte de la motivele ei generatoare, criticul identificîndu-se cu poetul; în această reconstituire motivele complexe

Scanned with OKEN Scanner

ale creaţiei sînt egal prezente, analiza frumuseţii poetice izbutind să scoată la lumină factorii extra-estetici care au generat-o şi să implice astfel în poezie constituanţii ei non-poetici, de ordinul valorilor etice, politice, gnoseologice. Conţinutul se identifica astfel cu forma şi poezia apare drept o manifestare a culturii. *Istoria literaturii italiene* se opreşte la romantism. *Leopardi şi *Manzoni sînt studiaţi rapid în ultimul capitol al exegezei, priviţi în aportul lor la formarea „literaturii noi". Cursurile ţinute în cei patru ani de profesorat universitar tratează despre cele două grupuri de scriitori care reprezentau direcţii ideologice opuse, constituind „şcoala-catolic-liberală" a lui *Vincenzo Gioberti şi „şcoala democratică" a lui *Mazzini. Lui Leopardi îi consacră o serie de lecţii speciale. Publicate separat, în reviste, sau rămase inedite, lecţiile acestea au apărut postum, ca o singură operă, sub titlul, dat de către editori, *La letteratura italiana nel secolo Decimonono* (Literatura italiană în secolul al XIX-lea). Manzoni este privit aici ca scriitor al catolicismului liberal şi, în planul inovaţiilor literare, ca iniţiator al realismului romantic, cel care „coboară idealul în real". În prezentarea lui Leopardi, De S., fără să dispună de materialul imens cuprins în *Zibaldone*, izbuteşte să dea imaginea complexă a poetului. El urmăreşte în *Canti* acel pesimism filozofic care în planul vieţii se converteşte în optimism lucid şi ca atare se anulează în favoarea acestuia din urmă. Atît „realul" lui Manzoni cît şi „iluzia conştientă" a lui Leopardi erau văzute ca un răspuns la tradiţia aulică a culturii italiene şi la „boala morală" care paraliza acţiunea necesară patriei. Ultimele eseuri critice ale lui De S. au în vedere viitorul culturii italiene în cuprinsul culturii europene. Eseul *L'uomo del Guicciardini* (Omul lui G., 1869) dezvăluie compromisul moral care-l ghidează pe omul **Renaşterii* şi condamnă implicit orice compromis moral. Conferinţa ţinută la universitate, *La scienza e la Vita* (Ştiinţa şi Viaţa, 1872), despre viitorul omenirii, avertizează asupra necesarei armonii dintre cei doi termeni. Respingerea idealului abstract şi a metafizicii avea drept corolar o concepţie care reabilita materia. În planul istoriei literare, De S. îşi formula în ultimele eseuri adeziunea la literatura contemporană a Europei din care reţinea operele realismului. În *Il principio del realismo* (Principiul realismului), în *Studio sopra Emilio Zola* (Studii asupra lui É.Z., 1878) şi *Zola e l' „Assomoir"* (1879), în *Il darwinismo nell'arte* (Darwinismul în artă, 1883), formulează ideile unei poetici a realismului care se distanţează de naturalismul scriitorului francez şi de idealismul tradiţiei literare a Italiei. Privind critic fuga de real care marchează lirica italiană încă de la originile ei, De S. considera că progresul literaturii italiene constă în reîntoarcerea la real, prin coborîrea în el a idealului. În istoria criticii literare italiene, De S. aparţine, prin istorismul său, istoriografiei romantice; el anticipează totodată critica adusă mai tîrziu istoriografiei pozitiviste şi inaugurează critica estetică. *Benedetto Croce s-a considerat discipolul ideal al lui De S., dar acesta privea poezia în cuprinsul culturii şi istoriei care o determină, pentru a include în ea tot ceea ce el însuşi, Croce, considera drept contrariul ei, element aleatoriu, eterogen faţă de ea. La data apariţiei *Istoriei* lui De S., critica europeană asimila arta faptelor naturii şi căuta determinările ei în factorii externi sau de istorie, în factorii biografiei sau temperamentali. De Sanctis recunoaşte rolul parţial al fiecăruia din aceşti factori şi, parcurgînd la rîndul său procesul de creaţie al poetului, îi regăseşte în poezie, deveniţi substanţă a ei. Analiza poeziei sau a poeticităţii operei literare devine pentru De S. etapa ultimă a unei prealabile parcurgeri a istoriei externe din care s-a născut poezia, epifenomen al acesteia.

DESSÌ Giuseppe (Villacidro, Sardinia 1909—), scriitor; a colaborat la *«*Solaria*» şi s-a afirmat cu *San Silvano* (1939), roman de analiză psihologică, acţiunea desfăşurîndu-se în cadrul arhaic al peisajului sard. Depăşind viziunea romantică a *Graziei Deledda, autorul

dă despre această lume o imagine apropiată şi accesibilă profanului.

§ *La sposa in città* (Mireasa în oraş, 1939), *Michele Boschino* (1942), *Storia del principe Lui* (Povestea prinţului L., 1948), *I passeri* (Vrăbiile, 1955), *La ballerina di carta* (Dansatoarea de hîrtie, 1957), *Isola dell'angelo* (Insula îngerului, 1957), *Introduzione alla vita di Giacomo Scarbo* (Introducere la viaţa lui G.S., 1959), *Racconti drammatici* (Povestiri dramatice, 1959), *Eleonora d'Arborea* (1964), *Il disertore* (Dezertorul, 1961), *Lei era l'acqua* (Ea era apa, 1966), *Paese d'ombre* (Ţară de umbre, 1972)

Detto d'amore (Spusă de iubire), mic poem anonim scris în a 2-a jum. a sec. 13, din care s-au păstrat două fragmente (480 de versuri de cîte nouă silabe), publicate pentru prima oară în 1881. Atribuit de către unii lui *Dante degli Abati, este o imitaţie a celei de a doua părţi a vestitului *Roman de la Rose*. Fragmentele păstrate cuprind lauda iubirii cavalereşti şi o descriere a femeii desăvîrşite, trădînd gustul şi obiceiurile epocii.

Detto del gatto lupesco (Povestea despre pisica lupească, sec. 13), compoziţie anonimă, în versuri de cîte nouă silabe, scrisă pe pagina de gardă a unui codice aflat la Biblioteca Magliabechiana din Florenţa. Este un scurt poem narativ, la persoana întîi, cu caracter fantastic; povestitorul, personaj misterios care se prezintă drept „o pisică din neamul lupilor", vorbeşte despre întîlnirea sa cu doi cavaleri ai regelui Artur şi despre peregrinările către „pămîntul Egiptului", unde cunoaşte o mulţime de animale exotice şi ciudate pentru el.

DE' VIERI Ugolino → Ugolino VERINO

DEVOTO Giacomo (Genova 1897 — Florenţa 1974), filolog; a studiat, într-o primă etapă, popoarele şi limbile Italiei preromane, publicînd vol. *Gli antichi Italici* (1931) şi *Le tavole eugubine* (Tablele din Gubbio). Mai recent, în acelaşi domeniu de cercetare, a publicat vol. *Origini indoeuropee* (1962). Se adaugă opera de mari proporţii *Storia della lingua di Roma* (1940) care, pornind de la raporturile latinei arhaice cu etrusca şi cu limbile italice, ajunge pînă la începuturile limbilor romanice. Trecînd la studiul particular al limbii italiene, a scris *Profilo di storia linguistica italiana* (Schiţă a istoriei lingvistice italiene, 1953), o istorie a limbii scriitorilor, completată cu o succintă *Storia della lingua italiana contemporanea* (1960, în colaborare cu Maria Altieri Biagio). Într-o etapă următoare, G.D. s-a ocupat de stilistică, cu privire specială asupra lui *Giovanni Verga, *Pascoli şi *D'Annunzio (*Studi di stilistica*, 1950; *Nuovi studi di stilistica*, 1962). Scriitor de mare cultură literară, se dovedeşte a fi un moralist în vol. publicat imediat după al doilea război mondial, *Pensieri sul mio tempo* (Cugetări asupra timpului meu, 1945), retipărit cu titlul *Civiltà del dopoguerra. Pensieri sul mio tempo* (1955). Prezent în mişcarea lingvistică italiană, în conducerea revistelor «*Archivio glottologico italiano*» şi «*Lingua nostra*».

§ *Civiltà di parole* (Civilizaţia cuvintelor, 1966)

DIDIMO CHIERICO → Ugo FOSCOLO

DI GIACOMO Salvatore (Neapole: 1860—1934), scriitor dialectal, narator, autor dramatic şi poet liric aparţinînd *verismului sentimental, mulţi ani directorul unei biblioteci din oraşul natal. A publicat culegerile de povestiri *Minuetto settecentesco* (Menuet în stilul secolului al XVIII-lea, 1883), *Pipa o boccale* (Pipă sau pahar, 1893), *Novelle napoletane* (Nuvele napolitane, 1914), *L'ignoto* (Necunoscutul, 1920), în care înfăţişează întîmplări patetice şi pasiuni violente din lumea populară a marelui oraş meridional. Dense şi concise, încheindu-se într-un final deseori tragic, multe din aceste nuvele au fost dramatizate de autor, dînd teatrului italian o contribuţie pe linia realismului, ca în *Malavita* (Viaţă urîtă), reprezentată în 1888 şi publicată sub titlul *Il voto* (Dorinţa, 1889). Nuvelele cele mai cunoscute sînt *Senza vederlo* (Fără să-l vadă) şi *Assunta Spina* (1909). Ele au fost convertite în „scene populare", aceasta din urmă cu acelaşi titlu, prima, sub denumirea *Il mese mariano* (Luna sf. Maria). Ciclul de *sonete *A „San Francisco"* (La sf. F., 1896) a fost

la rîndul său dramatizat. Ultima operă dramatică a lui S. Di G. este scrisă în franceză: *Quand l'amour meurt* (Cînd dragostea se stinge, 1911). Iubitor al poeziei populare, şi-a adus contribuţia la lirica dialectală modernă, publicînd vol. *Sonetti* (1884), *O munasterio* (Mănăstirea, 1887), *Zi'munacella* (Mătuşa călugăriţă, 1886), *Ariette e sunette* (Mici arii şi sonete, 1898), *Canzoni e ariette nove* (Cîntece şi mici arii noi, 1916). Inspirate din viaţa populară a Neapolului, sonetele şi micile poeme ale lui S. Di G. sînt doar aparent o operă minoră; ele alcătuiesc, în versuri, o tipologie completă a lumii modeste a oraşului meridional, în existenţa ei patetică, de întîmplări mărunte sau dureri copleşitoare.

discordo (dezacord), poezie lirică de dragoste, însoţită de muzică; apare în Provenţa, numele ei (de la provenţalul *descort*) indicînd dezacordul metric al compoziţiei faţă de regulile cançonei *(*canzone)*. Introdus în Italia de Sud, îl găsim la *Giacomo da Lentini şi la *Giacomino Pugliese. Merită o menţiune specială d. plurilingv al lui *Raimbaut de Vaqueiras, în cinci limbi, şi al lui *Bonifacio Calvo, în trei limbi.

DI TARSIA Galeazzo (Neapole 1520 cca —1553), trimis cu domiciliu forţat la Lipari de viceregele din Neapole, a fost ucis în împrejurări puţin cunoscute. Poet între cei mai originali ai secolului, este autorul unui *Canzoniere* (Cançonier) postum (1617), în care multe versuri de dragoste sînt dedicate *Vittoriei Colonna. Alte poezii, pline de delicateţe şi melancolie, deplîng moartea prematură a soţiei, Camilla Caraffa. Opera poetică denotă ancorarea autorului în viaţa socială a oraşului natal şi a Italiei.

DOLCE Ludovico (Veneţia: 1508—68), literat; autorul unei ed. critice a poeziilor lui *Petrarca (1553), alcătuită şi pe baza unor manuscrise autografe aflate în posesia lui *Pietro Bembo. Traduce teatrul lui Seneca şi din tragediile lui Euripide *(Medea, Hecuba* etc.*)* şi scrie el însuşi tragediile *Didone* şi *Marianne* (1565), aceasta din urmă inspirată din episodul povestit de Josephus Flavius în *Antichităţile iudaice*. Autor comic, adaptează *Miles gloriosus* al lui Plaut, intitulîndu-l *Il Capitano* (Căpitanul), şi *Amphytrio* de acelaşi, sub titlul *Il Marito* (Soţul); scrie şi comedii originale, ca *La Fabrizia* şi *Il ragazzo* (Băiatul). Poet epic, compune poemul *Le prime imprese del conte Orlando* (Primele fapte de arme ale contelui O., 1572). În acelaşi gen, începe, dar nu termină, poemul *Sacripante paladino* (Paladinul S., 1535), avînd ca erou personajul diavolesc cu numele din titlu. Din bogata producţie de romane spaniole care avea să-l cucerească în curînd pe Don Quijote, el prelucrează romanele care se intitulează după numele personajelor lor: *Palmerino* (1561) şi *Primaleone figliuolo di Palmerino* (P. fiul lui P., 1562). Teoretician al artelor plastice şi critic de artă, scrie *Dialogo della pittura, intitolato l'Aretino* (Dialog despre pictură, intitulat A., 1557), arătînd, prin titlu, că îl dedică lui *Pietro Aretino, adică aceluia care, în unele din *Scrisori*, se dovedise a fi un cunoscător al operei lui Tizian şi *Michelangelo.

(dolce) stil nuovo (⟨dulce⟩ stil nou, sec. 13) sau **stilnuovo**, şcoală poetică astfel numită de *Dante în *Purgatoriu* (XXVI, 99; 112); a existat între anii 1270—1310 cca, la Florenţa, şi îi aparţin poeţii *Guido Guinizelli, *Guido Cavalcanti, Dante Aligheri, *Lapo Gianni şi *Cino da Pistoia. Reprezentat prin lirică, d.s.n. înseamnă, faţă de poezia provenţală şi a Şcolii siciliene *(*Scuola siciliana)*, o etapă de maturizare a conceptului de iubire. Acesta nu mai înseamnă un raport de subordonare, analog celui al vasalului faţă de suzeran, ci o adoraţie faţă de femeie în ipostaza ei de „înger" sau de fiinţă care, aflată între om şi Dumnezeu, primeşte de la acesta harul de a înnobila orice sentiment. Iubirea femeii îl înalţă pe cel care o iubeşte, simpla ei prezenţă fiind prezenţa a ceva de dincolo de lume. Rafinamentul intelectual al liricii stilnoviste indică influenţa indirectă a analizei filozofice de tip scolastic, iar subtila fenomenologie a iubirii cîntate de poeţii respectivi îşi gă-

Scanned with OKEN Scanner

seşte un izvor teoretic în *Tractatus de gradibus amoris* (Tratatul despre treptele iubirii), al lui Riccardo da San Vittore. Canţona *(*canzone)* lui G. Guinizelli, *Al cor gentil ripara sempre Amore*, canţona lui G. Cavalcanti, *Donna me prega* şi **sonetul* lui Dante *Amor e'l cor gentil sono una cosa* („Iubirea şi inima sînt una") constituie manifestul filozofic al d.s.n. Capacitatea de iubire este aici semnul nobleţei *(gentilezza)*, criteriul de diferenţiere socială a oamenilor fiind astfel înlocuit cu un criteriu de ordin moral; cel care iubeşte se dovedeşte a fi, prin aceasta, investit cu puterea aducătoare de pace şi de bucurie. Femeia iubită este nobilă şi capabilă de a înnobila tot ce îi este aproape, iubirea care i se adresează îndreptîndu-se către această nobleţe spirituală, semn în ea a unui dar supralumesc. Poezie rafinat filozofică, născută din meditaţie şi nu din episoade autobiografice de dragoste, poezia aparţine unor intelectuali laici de mare cultură care, în orînduirea democratică a comunelor-republici, proclamă inegalitatea spirituală a oamenilor, vizibilă în capacitatea lor sentimentală. Poetica şcolii este definită de Dante, ca un „dulce stil nou" în raport cu poetica provenţală, „noutatea" privind mai multe lucruri: conceptul iubirii, prin care aceasta este considerată drept virtute; calitatea spontan-sinceră, nu doctrinar-erudită, a poeziei; în fine, tehnica şi gustul rafinat-intelectual. „Stilul nou" este „dulce" prin experienţa spirituală pe care-o reprezintă, dincolo de conţinutul filozofic al sentimentului pe care-l cîntă, şi prin expresia poetică, ea însăşi „nobilă". Definind noua poezie, Dante vorbeşte de „versuri de dragoste... dulci şi graţioase" şi din nou de „dulcile cuvinte" care vor asigura gloria celor care le-au scris". În plan lingvistic, d.s.n. pune în lumină virtuţile poetice ale limbii comune *(il volgare)* şi ridică graiul florentin la rangul de limbă literară.

DOLCI Danilo (Sesana, Trieste 1924—), sociolog şi scriitor. Intelectual democrat militant, a întreprins o cunoaştere nemijlocită a stărilor sociale din Italia. Stabilit un timp la Partinico (Sicilia), într-una din zonele cele mai sărace ale Insulei, a publicat, ca rezultat al anchetei sale sociologice, *Inchiesta a Palermo* (Anchetă la P., 1956). Una din tarele Italiei meridionale, banditismul, este denunţat în vol. lucid şi curajos, *Banditi a Partinico* (Bandiţii la P., 1955). Curînd a izbutit să creeze în Insulă o adevărată reţea a centrelor de acţiune pentru ridicarea nivelului de viaţă şi gîndire al sicilienilor. Poet liric, a scris vol. *L'ascesa alla felicità* (Înălţarea spre fericire, 1948) şi *Voci nella città di Dio* (Glasuri în cetatea lui Dumnezeu, 1951), *Poesie* (1956), *Il limone lunare* (Lămîia lunară, 1970).

§ *Una politica per la piena occupazione* (O politică pentru utilizarea completă a timpului de muncă, 1958), *Spreco* (Risipă, 1960), *Verso un mondo nuovo* (Către o lume nouă, 1964), *Racconti siciliani* (Povestiri siciliene, 1971), *Non sentite l'odore di fumo?* (Nu simţiţi mirosul de fum?, 1971)

DOLFIN Giovanni → Giovanni DELFINO

«Domènica del Fracassa, La» (1881—6), săptămînal literar publicat la Roma sub direcţia lui *Giuseppe Chiarini; a promovat ideea unei publicistici de nivel intelectual ridicat, combătînd periodicele curente care anunţau tipul actualelor magazine. Între colaboratori au figurat nume de frunte ale culturii acelor ani.

DOMENICHI Ludovico (Piacenza 1514 cca—Pisa 1564), literat; traduce *Historia naturalis* (Istoria naturală) a lui Pliniu şi este autorul unor *Dialoghi su la nobilità delle donne* (Dialoguri asupra nobleţii femeilor, 1549) şi al tratatului *La donna di corte* (Femeia de Curte, 1564). Traducerea şi publicarea la Florenţa a unei opere de Calvin îi aduce judecarea de către Tribunalul Inchiziţiei. Dintre contemporani, traduce opera lui *Paolo Giovio, *Historiarum sui temporis libri XVL.* Contribuie la difuzarea **neoplatonismului*, scriind un **trattato de amore*: *Ragionamento nel quale si parla d'imprese d'armi e d'amore* (Dezbatere în care se vorbeşte despre fapte de arme şi despre dragoste, 1559).

Scanned with OKEN Scanner

DOMENICO DI ANDREA DA PRATO (Prato, Toscana 1370—1433), versificator; autorul unei producţii lirice bogate, alături de un scurt poem în **ottave*, intitulat *Il Pomo del Bel Fioretto* (Măciulia frumoasei săbii).

DOMENICO DI GIOVANNI → il BURCHIELLO

DONADONI Carlo Antonio (Veneţia 1671—Sebenico 1756), episcop de Sebenic; autor al lucrării *Ragionamenti morali* (Discuţii morale, 1722), este cunoscut prin scrierea, publicată anonim, *La Crusca in esame* (Examinarea Cruscăi, 1740), unde combate **purismul*.

DONATI Alessio (Florenţa a 2-a jum. a sec. 14), autorul unor **ballate* şi madrigaluri în ton popular, destinate divertismentului.

DONATI Forese (Florenţa: 1250 cca—96), poet glumeţ *(→ poeti giocosi)*, cunoscut ca autor a trei **sonete* satirice adresate lui *Dante, ce alcătuiesc, împreună cu cele trei sonete de acelaşi fel primite de la acesta, celebra **tenzone* care pare a fi avut loc între anii 1290—6. Acuzaţiile pe care cei doi poeţi şi le adresează reciproc corespund, desigur, unor fapte precise, de moravuri şi comportări. Violenţa disputei are, poate, drept cauză dezorientarea şi rătăcirea morală a lui Dante după moartea Beatricei.

DONATO CASENTINESE → Donato degli ALBANZANI

DONI Anton Francesco (Florenţa: 1513—Monselice 1574), aparţine, ca şi *Cellini, grupului de literaţi boemi ai **Renaşterii*. Literat şi publicist, anticipînd figura ziaristului modern, este autorul a numeroase scrieri în care nu puţine pagini sînt plagiate din alţi autori. Spirit ironic şi anticonformist, A.F.D. este un scriitor de scurtă respiraţie, a cărui proză moralistă descoperă figuri şi moravuri ale timpului. În slujba unor mari tipografi, alcătuieşte în două serii de scrieri, intitulate *Librarie*, o bibliografie a operelor tipărite şi a celor manuscrise, dar informaţiile nu sînt totdeauna exacte. Un amestec de proză polemică, de nuvele şi portrete este *La Zucca* (Dovleacul, 1550—3), cuprinzînd şi mărturisiri autobiografice; titlul prozaic este o ironie faţă de curentele spiritualist-platonizante ale vremii. Operă nesistematică este şi *I mondi celesti, terrestri e infernali* (Lumile cereşti, terestre şi ale infernului), în care apare schiţată utopia unei lumi de dreptate socială viitoare. În *I Marmi* (Treptele de marmură), autorul se închipuie pe treptele catedralei din Florenţa, unde participă la conversaţiile oamenilor, unii intelectuali, alţii necultivaţi; relatează şi le comentează spusele, trecînd de la o idee la alta, cu inteligenţă inventivă, cu spirit şi observaţie de moralist. În linia curentului popular-realist, publică şi comentează **sonetele* glumeţe ale lui *Burchiello, sub titlul *Rime del Burchiello commentate*. Scrie o comedie nereuşită, *Lo stufaiolo* (Sobarul), publică, în 1543, o culegere de *Lettere* şi, în anul următor, *Dialoghi della musica* (Dialoguri asupra muzicii), dovedindu-se un prozator cu stil publicistic. Într-o operă de utopie politică, *I Mondi* (Lumile, 1552), scriitorul, care tipăreşte şi prima traducere italiană a *Utopiei* lui Thomas More, datorată lui *Ortensio Lando, descrie statul ideal în care domneşte perfecta dreptate socială. Cu această utopie, se manifestă, indirect, opoziţia sa faţă de absolutismul regilor.

DORIA Percivalle (Genova sec. 13), poet în limba provenţală şi vicar al regelui Siciliei, *Manfredi de Suabia; autor al unei **serventese* şi al două **canzoni* redactate într-o italiană de colorit dialectal septentrional.

DORSO Guido (Avellino: 1892—1947), ziarist şi om politic, militant pentru remedierea înapoierii economice a Sudului *(La rivoluzione meridionale*, 1925). Apropiat de cercul antifascist al lui *Piero Gobetti, analizează între cei dintîi cauzele regimului *(B. Mussolini alla conquista del potere* ⟨B.M. şi cucerirea puterii, 1949⟩*)*. Va aplica aceeaşi analiză lucidă situaţiilor interne de după război, căderea fascismului, părîndu-i-se a fi fost o „ocazie pierdută", deoarece ea nu a adus cu sine rezolvarea problemei Su-

Scanned with OKEN Scanner

dului *(*questione del Mezzogiorno)* (*L'occasione storica* ‹Ocazia istorică, 1949›).

DOSSI Carlo [Carlo Alberto PISANI DOSSI], (Zenevredo, Pavia 1849—Cardina, Como 1910), scriitor reprezentativ al boemei milaneze *(→ scapigliatura)*. Înființează periodicul « *Palestra letteraria, artistica, scientifica* » (1867), iar în culegerea de gînduri și însemnări *Note azzurre* (Note albastre), își schițează portretul de literat rafinat, prețios pînă la excentricitate, sarcastic, ironic, plin de umor, cu o întinsă cultură în literatura contemporană lui. Memorialist, povestește aici o sumă de întîmplări referitoare la confrații de breaslă, reconstituind pentru cititor ceva din atmosfera boemei. Scrie, începînd de foarte tînăr, trei romane: *L'altrieri* (Alaltăieri, 1868) — cartea lui cea mai spontană și mai reprezentativă, *Vita di Alberto Pisani* (Viața lui A.P., 1870), reunind și contopind motive romantice diverse, și *La colonia felice* (Colonia fericită, 1874). După cîțiva ani, va aduna diferite bucăți în proză în vol. *Goccie d'inchiostro* (Picături de cerneală, 1880), *Ritratti umani* (Portrete de oameni, 1885) și *La desinenza in A* (Terminația în A).

DOTTI Bartolomeo (Valcanonica 1649—Veneția 1713), nobil; duce o viață agitată, de aventuri militare, exiluri și dueluri, amintind tipologic pe un *Benvenuto Cellini și alți literați boemi de la sfîrșitul *Renașterii*. Susține, ca și aceștia, demnitatea omului de litere față de autoritatea principilor sau de indiferența celor lipsiți de cultură. Poet liric, este autorul culegerii *Satire* (1790) și al vol. *Rime* (1689), apropiate de manierismul baroc al lui *G.B. Marino. Autor dramatic, a scris o tragedie cu subiect clasic: *Aristodemo*.

DOTTORI Carlo de' (Padova: 1618—80), nobil; autor cu multiple preocupări literare, își povestește viața aventuroasă, de scriitor protejat al oamenilor de Curte, în *Confessioni* (Mărturisiri, 1696), din care se va inspira mai tîrziu pentru romanul *Alfenore, donato alle dame della sua patria* (A. dăruit doamnelor din țara sa, 1644). Un episod din viața sa, cele trei luni de închisoare pentru un pamflet contra femeilor din orașul său, apare în *La prigione* (Închisoarea, 1643), rămas în manuscris. Scriitor aflat în afara gustului baroc *(→ baroc)*, pe care îl consideră cu ironie polemică, este poet liric în *Poesie liriche* (1643), în *Le canzoni* (1650) și în *Ode* (1647, 1651). Scrie versuri encomiastice închinate protectorilor săi. Este poet satiric în poemul *Il Parnaso* (1647—51) și în *L'Asino* (Măgarul, 1652) care, imitat după *Alessandro Tassoni, este îndreptat contra poeților erotici, discipoli ai lui *G. B. Marino. Totuși, C. de' D. scrie în același gen micul poem mitologic *La Galatea* (ante 1646).

D'OVIDIO Francesco (Campobasso 1845—Neapole 1925), romanist; a studiat gramatica istorică *(Sull'origine dell'unica forma flessionale del nome italiano* ‹Despre originea singurei forme flexionare a substantivului italian, 1872›*)* și a dat, împreună cu W. Meyer-Lübke, prima expunere sistematică privind limba italiană: *Grammatica storica della lingua e dei dialetti italiani* (1906). Este cunoscut în primul rînd ca autor al vol. *Le correzioni ai Promessi sposi e la questione della lingua* (Corectările la „Logodnicii" și chestiunea limbii, 1895) și *Nuovi studi manzoniani* (1908), studii fundamentale pentru istoricul așa-numitei **questione della lingua*. Inițial adept al hegemoniei graiului florentin, recunoaște ulterior justețea argumentelor lui *Ascoli pentru o limbă literară și națională pe baze pluridialectale.

§ *Versificazione romanza: poetica e poesia* (1932), *Studi sulla „Divina Commedia"* (1901), *Studi sul Petrarca e sul Tasso* (1926)

DOVIZI Bernardo, zis il BIBBIENA (Bibbiena 1470—Roma 1520), literat de Curte, ridicat la rangul de cardinal; autorul uneia din cele mai bune comedii ale *Renașterii, *La Calandria* (1521), intitulată astfel după numele protagonistului, Calandro, și reprezentată cu succes la Urbino (1513) și la Curtea papală (1515). Acțiunea, condusă cu abilitate și dezinvoltură, înfățișează întîmplări și

moravuri mai mult decît licenţioase, care amintesc situaţii la fel de îndrăzneţe din *Decameronul* lui *Boccaccio.

DRIGO Paola (Castelfranco Veneto 1876—Padova 1938), nuvelistă şi romancieră, prea puţin cunoscută faţă de valoarea operei sale; a publicat nuvelele *La fortuna* (Norocul, 1913) şi romanul *Maria Zef* (1936). Apărut în anii prozei de artă *(*frammentismo)* şi ai **ermetismului*, romanul reia tradiţia **verismului* şi aduce în atenţia publicului conformist şi distrat imaginea unei lumi ţărăneşti primitive, în plină civilizaţie a secolului actual.

§ *Codino* (Retrograd, 1918), *La signorina de Friours* (Domnişoara de F., 1929), *La signorina Anna* (Domnişoara A., 1932)

DURANDO Giacomo (Mondovì 1807 — Roma 1894), general, om politic de orientare moderată şi liberală şi scriitor al **Risorgimentului*; autorul scrierii *Della nazionalità italiana: Saggio politico-militare* (Despre naţionalitatea italiană. Studiu politic-militar, 1846), în care, indicînd posibilităţile şi perspectivele luptei naţionale, arată, între altele, că puterea temporală a papilor constituie un obstacol în calea unei acţiuni comune a statelor din Peninsulă.

DURANTI Durante (Brescia: 1718—80), poet satiric cu o viaţă aventuroasă, în slujba lui Carol Emanuel de Savoia, regele Piemontului; l-a imitat pe *Giuseppe Parini în micul poem *L'uso* (Obiceiul, 1778—80). Autor dramatic între **melodrama* lui *Metastasio şi teatrul eroic al lui *Alfieri, a scris tragediile istorice *Virginia* (1764) şi *Attilio Regolo* (1771).

Scanned with OKEN Scanner

E

ECO Umberto (Alessandria, Lombardia 1932—), estetician şi profesor la Universitatea din Torino; a publicat studii de istorie a problemelor estetice în evul mediu: *Il problema estetico in Tommaso d'Aquino* (Problema esteticii la T.d'A., 1956) şi *Sviluppo dell'estetica medievale* (Dezvoltarea esteticii medievale, 1959). A obţinut notorietatea cu vol. *Opera aperta* (Opera deschisă, 1962), studiu despre situaţia artei în civilizaţia contemporană. În *Apocalittici e integrati* (Apocaliptici şi integraţi, 1964), abordează problema mijloacelor de comunicaţie de masă. Au urmat *Le poetiche di Joyce* (Poeticele lui J., 1966), lucrare mai puţin remarcată de marele public, dar de interes nu mai prejos decît al celor precedente.

§ *La struttura assente* (Structura absentă, 1968), *Le forme del contenuto* (Formele conţinutului, 1971), *Il costume di casa* (Obiceiul casei), *Trattato di semiotica generale* (Tratat de semiotică generală), *Dalla periferia dell'impero* (De la periferia imperiului), *Come si fa una tesi di laurea* (Cum se alcătuieşte o diplomă de licenţă), *Il superuomo di massa* (Superomul de masă), *Lector in fabula. La cooperazione interpretativa nei testi narrativi* (Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narative)

egloga piscatoria (eglogă pescărească), eglogă avînd ca peisaj ţărmurile mării, iar ca personaje, pescari. Variantă a eglogei bucolice, e.p. este creaţia lui *Iacopo Sannazaro.

Einuadi, editură înfiinţată în 1933 la Torino, de Giulio Einaudi; este una din marile edituri italiene, care s-a afirmat încă din primii ani, strîngînd în jurul ei pe cei mai mulţi intelectuali de orientare antifascistă. Suspectă autorităţilor regimului, mai ales în 1935, cînd mulţi dintre colaboratorii ei imediaţi au fost condamnaţi pentru activitate clandestină, editura s-a dezvoltat puternic în primii ani de după al doilea război mondial, publicînd beletristică, eseuri şi scrieri politice, devenind astfel centrul de difuzare a literaturii progresiste.

Elegia giudeo — italiana (Elegia iudeo-italiană, sf. sec. 12/înc. sec. 13), poezie liric-religioasă, anonimă; prezintă soarta a doi tineri, frate şi soră, vînduţi ca sclavi şi apoi arşi pe rug. Scrisă cu caractere ebraice, în dialectul provinciilor Umbria, La Marche şi Romagna, este una din operele lirice cele mai frumoase ale poeziei italiene la originile ei.

EMANUELLI Enrico (Novara 1909—Milano 1967), ziarist şi scriitor; a realizat un tip de roman psihologic modern, concentrat şi lucid. Lumea burgheziei italiene apare în *Radiografia di una notte* (Radiografia unei nopţi, 1931) şi în *Una educazione sbagliata* (O educaţie greşită, 1940). Reportajele sale asupra ţărilor vizitate în calitate de ziarist manifestă receptivitate şi dorinţa de a înţelege realităţile social-culturale respective. *Il pianeta Russia* (Planeta R., 1952) şi *La Cina è vicina* (China e aproape, 1957).

§ *La congiura dei sentimenti* (Conspiraţia sentimentelor, 1943), *Uno di New York* (Unul din N.Y., 1959), *Settimana nera* (Săptămîna neagră, 1961)

EMILIANI GIUDICI Paolo (Mussomeli, Sicilia 1812—Tunbridge 1872), istoric al statelor italiene în *Storia dei Municipi italiani* (Istoria municipiilor italiene, 1851), republicată cu adaosuri sub titlul *Storia*

dei Comuni italiani (Istoria Comunelor italiene, 1864—6); este cunoscut mai ales ca autor al vol. *Storia delle lettere in Italia* (Istoria literaturii în I., 1844), republicată într-o ed. revăzută, sub titlul *Storia della letteratura italiana* (1855). Operă caracteristică pentru istoriografia literară a **Risorgimentului*, ea subordonează factorului politic întreaga dezvoltare a culturii. Format în spiritul laic al **iluminismului*, condamnă fără rezerve opera lui *Manzoni şi a altor scriitori catolici liberali.

ENOCH D'ASCOLI (Ascoli Piceno—1457), umanist, profesor de gramatică şi poezie, preceptor în casa unor mari familii florentine, ca Medici şi Bardi; a călătorit mult în căutarea manuscriselor vechi şi i se datorează regăsirea unor opere ale lui Suetoniu, Tacit şi Sidon Apollinarul.

Entrée en Espagne, L' (Intrarea în Spania), poem anonim, atribuit uneori lui Minocchio da Padova; scris probabil la sf. sec. 13 în limba hibridă a literaturii franco-venete *(*letteratura franco-veneta)*, prezintă, într-o versiune şi o concepţie nouă, legenda lui Roland (Orlando) şi a paladinilor lui. Partea întîi narează faptele care le preced pe cele cuprinse în *Chanson de Roland*, iar partea a doua, care dă titlul poemului, vorbeşte despre expediţia lui Carol cel Mare în Spania. Poetul îl înfăţişează pe Roland în conflict cu împăratul, pe nedrept jignit de acesta şi găsind la un moment dat prilejul de noi fapte vitejeşti la Curtea regelui Persiei. Din conţinutul religios-cavaleresc al legendelor carolingiene, se păstrează aici, în primul rînd, cel de-al doilea element: paladinul lui Carol cel Mare urmărind un ideal laic: lupta pentru înlăturarea unei nedreptăţi sau salvarea celui oropsit. Autorul anonim, probabil originar din Padova, dovedeşte nu numai cunoaşterea izvoarelor franceze, dar şi o bună cultură clasică → *Li fatti di Spagna*.

ENZO (Palermo 1220 cca—Bologna 1272), rege, fiu natural al lui *Frederic al II-lea de Suabia; a guvernat Lombardia ca vicar al tatălui său. Luat prizonier în bătălia de la Fossalta (1249), a rămas închis la Bologna pînă la moarte, în palatul aflat şi astăzi în piaţa principală a oraşului, *in carceribus Bononie*, cum scrie în *Cronica* sa *Salimbene da Parma. Din cele patru compoziţii poetice rămase de la el, este preţuită cantona *(*canzone)* *Amor mi fa sovente* („Deseori dragostea mă face"), scrisă în anii de captivitate.

EPICURO Marc'Antonio sau **Marcantonio** (Galeazzo/Avezzano, Abruzzi 1472—Neapole 1555), autor dramatic; scrie, în versuri, piesa *Cecaria* (1525), al cărei titlu, derivat de la *cieco* (orb), indică cele trei personaje principale, trei orbi care şi-au pierdut vederea din dragoste şi şi-o recîştigă miraculos, odată cu regăsirea iubitelor. *Mirzia*, dramă pastorală considerată de contemporani tragicomedie, operă plăcută oferită unui public rafinat, aminteşte *Arcadia* lui *Iacopo Sannazaro.

EQUICOLA Mario (Alvito, Lazio 1470 — Mantova 1525), literat; autorul tratatului *Libro de natura de Amore* (Carte despre natura Iubirii), scris într-o primă versiune latină (1495), revăzut şi tradus în italiană (1525). Tratat de iubire *(*tratatto d'amore)*, *Libro* atestă marea capacitate analitică a autorului în exegeza sistematică a sentimentului şi prezintă totodată un interes de informaţie istoric literară, deoarece cuprinde, în afară de expunerea teoretică, o importantă trecere în revistă a tuturor scriitorilor antici şi medievali care au cîntat iubirea în versurile lor. În cartea a V-a, prezintă poezia de dragoste, de la antici pînă la provenţali, francezi şi italieni, arătîndu-şi preferinţa pentru poezia de Curte; îşi aduce astfel contribuţia la critica literară a **Renaşterii*, contribuţie pe care o găsim întregită şi într-o operă de teorie literară a scriitorului, cu specială privire asupra metricii: *Istituzioni al comporre in ogni sorte di rima volgare* (Reguli elementare pentru a compune în orice fel de versuri italiene, postum).

ERASMO DA VALVASONE (Valvasone, Friuli 1523—Mantova 1593), nobil; a tradus din Staţiu *(La Tebaide*, 1570*)* şi Sofocle *(Elettra*, 1588*)*. Poet didactic cu poemul *La caccia* (Vînătoarea), este cu-

noscut mai ales ca autor al unor poeme concepute în spiritul Contrareformei: *Le lagrime di santa Maria Maddalena* (Lacrimile sf. Maria Magdalena, 1586) şi *L'Angeleida* (Epopeea îngerilor, 1590). Acesta din urmă a fost poate un model pentru *Paradisul pierdut* al lui Milton.

ERINNI → Maria BORGESE FRESCHI

ERIZZO Sebastiano (Veneţia: 1525—85), nuvelist; autorul culegerii de povestiri *Le sei giornate* (Cele şase zile, 1567), titlul arătînd, ca şi *Decameronul* lui *Boccaccio, prilejul şi durata povestirii: şase tineri din Padova se adună spre a asculta zilnic cîte şase povestiri, spuse de cîte unul dintre ei. Spre deosebire însă de *Decameron*, operă a pre*Renaşterii, nuvelele lui S.E., compuse în anii *Conciliului din Trento, sînt monotone şi didactic-moralizatoare.

ermetism, mişcare poetică apărută în Italia în al 3-lea deceniu al secolului nostru; nu se constituie ca şcoală şi nu este curent, nu are un program şi nu publică un manifest literar. Termenul apare consacrat în cultura italiană de către *Francesco Flora, cu vol. *La poesia ermetica* (1936), mult timp după ce lirica respectivă se manifestase cu strălucire. Modalitate poetică proprie anilor dintre cele două războaie, e. are ca reprezentanţi pe *Giuseppe Ungaretti, *Eugenio Montale, *Salvatore Quasimodo. Rezultat al unui îndelungat contact cu poezia modernă, îndeosebi franceză a lui Mallarmé şi Valéry, marcînd integrarea liricii italiene în circuitul liricii europene, e. italian este, în anii fascismului, modalitatea de creaţie capabilă de a se sustrage fără primejdie injoncţiunilor politice-conformiste ale timpului. Poezie greu accesibilă la o lectură grăbită, îşi extrage aparenta obscuritate din abstracţiunea mesajului voit alambicat. Adresîndu-se grupului restrîns al iniţiaţilor, prieteni întru ideologie, e. este poetica unor rafinaţi, care ascund sub aparentul fanatism al formelor obscure fanatismul real al ideilor politice generoase, cărora refugiul în abstracţiuni le îngăduie să fie absenţi din prezentul apăsător. Intelectuali ai antifascismului pasiv, războiul îi va sili să-şi afirme deschis opoziţia, dar odată cu această deconspirare a mesajului său, e. va înceta de a mai fi necesar şi îşi va pierde raţiunea de a fi. Lirica postbelică se subordonează valului neorealist *(→ neorealism)* şi unii ermetici scriu versuri despre lupta de partizanat. Poetică negativă, propunîndu-şi să apere poezia de conformismul politic obligatoriu, e. este o atitudine ideologică realizată printr-o anumită poetică, aceea a intelectualizării maxime a mesajului, abstracţiunea absconsă operînd ca un ecran apărător şi izolator al poeziei. Poetului militant al **Risorgimentului*, ca şi poetului descriptiv al **verismului*, poetului crepuscular *(→ crepuscolarismo)*, deschis înţelegerii semenului său, şi poetului dannunzian, preţios şi estetizant, e. le opune o poezie care, prin însăşi modalitatea intelectualizată a exprimării, este o poezie de mesaj filozofic, expresie a cunoaşterii existenţiale; dar întoarcerea de la realitate şi mitizarea poeziei nu înseamnă dispreţul vieţii, căutarea şi aşteptarea morţii. Determinat în primul rînd de o anumită realitate politică negativă, aceasta, şi nu de existenţa în general, impune absenţa din prezent a poetului; ca atare, e. italian este o categorie istorică, nu o modalitate esenţială, propusă în cuprinsul unei teorii poetice date. Centrul de iradiere al e. a fost Florenţa, „un fel de oraş asediat, un fel de insulă" în care poezia se refugia în abstracţiune. Aparţin e. în primul rînd poeţii care între 1935—40 se opriseră, în drumul vieţii lor, în vechiul oraş de cultură; din generaţia născută în momentul izbucnirii primului război mondial, *Alfonso Gatto, *Mario Luzi, *Piero Bigongiari, *Alessandro Parronchi se găsesc alături de poeţi din generaţia anterioară, Eugenio Montale şi Salvatore Quasimodo. *Gherardo Marone.*

ERRICO Scipione (Messina: 1592—1670), poet liric; ilustrează concetismul *(*concettismo)* în culegerile *Rime* (1619) şi *Poesie liriche* (1646). Este autorul unor idile pastorale, *Endimione* (1611) şi

L'Arianna (Ariadna, 1611), şi apologetul lui *G.B. Marino, în comedia *Le rivolte del Parnaso* (Revoltele Parnasului, 1620), ca şi în dialogul *L'Occhiale appannato* (Ocheanul aburit, 1629). În genul epic, S.E. este autorul poemului eroic *La Babilonia distrutta* (Babilonul nimicit, 1624), în care faptul istoric, cucerirea Bagdadului de către tătari, oferă materia unei povestiri cavalereşti ample, amintind, dincolo de exagerările **barocului* literar, personaje şi episoade din poemul lui *Torquato Tasso. Îl găsim prezent în discuţiile provocate de opera lui *Paolo Sarpi, *Istoria del Concilio tridentino*. În *Censura theologica* (1654) respinge tezele autorului dar, mai tîrziu, în *De scriptoribus historiae Concilii tridentini* (Despre cei care au scris istoria Conciliului din Trento, 1656), se arată favorabil acestuia.

ESPERIENTE Callimaco [Filippo B(U)ONACCORSI DA SAN GIMIGNANO] (San Gimignano 1437 — Cracovia 1496), umanist; apropiat de *Marsilio Ficino şi *Pico della Mirandola, se numără între membrii *Accademiei romana. Refugiat în Polonia în momentul arestării unora dintre aceştia, el însuşi, probabil, vinovat de moravuri libertine. Susţine, în plan politic, realizarea unei înţelegeri cu sultanul, pentru a stăvili înaintarea otomană în Mediterana. Poet, scrie versuri de dragoste, în latină.

ETTORI Camillo (Bologna: 1631—1700), literat; adversar al manierismului baroc *(→ baroc)* scrie, împotriva poeziei lui *G.B. Marino, *Il buon gusto ne' componimenti retorici* (Bunul gust în compoziţiile retorice, 1693), anunţînd cu aceasta poetica *Arcadiei.

«Europa letterària, L» 1. (1768—73), periodic apărut la Veneţia, sub conducerea lui D. Caminer şi a lui Alberto Fortis; a difuzat în Italia cultura **iluminismului*. I-a urmat, continuîndu-l periodicul de aceeaşi orientare, «*Giornale enciclopedico*». ~2. (1960—), revistă literară, condusă de *Gian Carlo Vigorelli şi D. Javarone. Publică «*Il Bolletino della Comunità europea degli scrittori*» şi editează literatură contemporană.

Scanned with OKEN Scanner

F

FABA sau **FAVA Guido** (Bologna prima jum. a sec. 13), notar şi profesor de retorică; propune aplicarea normelor gramaticale şi stilistice ale retoricii latine în proza italiană. Titlul complet şi pretenţios al operei sale principale, scrise în latineşte, înainte de 1243, este: *Gemma purpurea. Incipit Gemma purpurea magistri Guidonio oratoris, suo decore indecorata decorans, modernorum defectum supplens et illuminans tenebras antiquorum* (Giuvaerul de purpură. Aici începe giuvaerul de purpură al maestrului Guido, orator, care prin podoaba sa împodobeşte ceea ce nu este împodobit, repară greşeala modernilor şi luminează întunericul anticilor). El indică un întreg program destinat a îndruma proza italiană, aflată la originile ei, spre imitarea modelelor latine. În *Parlamenta et epistole* (Convorbiri şi epistole), G.F. oferă discipolilor săi o serie de modele de proză epistolară artistică, în care originalul italian apare tradus în latineşte la trei niveluri stilistice diferite.

FABBRI Diego (Forlì 1911—), autor dramatic; a debutat cu *I fiori del dolore* (Florile durerii, 1928), dar s-a afirmat cu piesele *Inquisizione* (Inchiziţie, 1950), *Processo in famiglia* (Proces în familie, 1953) şi *Processo a Gesù* (Proces lui Isus, 1955). Cu o concepţie pesimistă asupra condiţiei umane, izbuteşte să scrie un teatru de idei de mare tensiune dramatică, purtînd, în viziunea lui sumbră asupra lumii, urmele războiului recent. Spre deosebire de dramele citate, *La veglia d'armi* (Veghea de război, 1957) este o operă politic-polemică. Publicist, D.F. a condus o vreme revista *«*« *La Fiera letteraria* ». Eseist, a publicat vol. *Ambiguità cristiana* (Ambiguitate creştină, 1955), în care se regăsesc elemente din problematica teatrului său.

§ *Ritratto di ignoto* (Portretul unui necunoscut, 1962), *Lo scoiattolo* (Veveriţa, 1963), *Qualcuno tra voi* (Cineva printre voi, 1963), *Il confidente* (1964), *L'avvenimento* (Evenimentul, 1967)

FACCIO Rina → Sibilla ALERAMO

FAGIUOLI Giovanni Battista (Florenţa: 1660—1742); autor comic; a cunoscut bine lumea populară, scriind într-o italiană foarte apropiată de florentina vorbită. Poet burlesc (→ *poeti giocosi*), a compus **sonete* şi proze glumeţe reunite în vol. *Rime piacevoli* (Versuri plăcute, 1729—30) şi *Prose* (1737). Autor dramatic, a înfăţişat în scurte comedii, insistînd asupra efectelor comice de limbaj, lumea rurală a Toscanei. La nivelul superior, al comicului de moravuri, se găsesc comediile extrase din lumea oraşelor: *Il cicisbeo sconsolato ovvero ciò che pare non è* (Curtezanul neconsolat sau ceea ce pare nu este), scrisă în 1708 şi reluată în 1725, înfăţişează curtezanul de profesie în viaţa de societate a Italiei şi consecinţele în existenţa familiei.

§ *Amore non opera a caso* (Iubirea nu lucrează la întîmplare), *Non bisogna in amor correre a furia* (În dragoste nu trebuie să alergi nebuneşte), *Gli inganni lodevoli* (Înşelătoriile demne de laudă), *Amanti senza vedersi* (Îndrăgostiţi fără să se vadă), *Genitori corretti dai figliuoli* (Părinţii corectaţi de copii), *Il marito alla moda* (Soţul la modă), *Il Cavalier Parigino ovvero Aver cura di donne è pazzia* (Cavalerul parizian sau Să ai grijă de femei e o nebunie)

FAITINELLI Pietro de', zis il MUGNONE (Lucca 1280/90—1349), poet şi notar,

Scanned with OKEN Scanner

guelf negru. **Sonetele* lui cu subiect politic oscilează între tonul polemic, adesea sarcastic, şi nostalgia exilatului. O parte din sonete, de intonaţie misogină, satirizează poezia în **dolce stil nuovo*. Canţona *(*canzone) Spent'è la cortesia* („S-a stins politeţea") deplînge decăderea moravurilor.

FALCANDO Ugo (Sudul Italiei sec. 12), istoric şi cronicar în latină; a scris *Historia* (sau *Liber*) *de rebus Siciliae* (Istoria ‹sau Cartea› despre istoria Siciliei), prezentînd dezvoltarea regatului normand pînă la anul 1169. Pledează pentru cauza seniorilor feudali ai Insulei împotriva autorităţii centralizate a regilor. Îngrijorat de posibila dominaţie în Sicilia a dinastiei de Suabia, îşi manifestă durerea într-o epistolă latină: *Epistula ad Petrum panormitane ecclesiae thesaurarium* (Epistolă către Petru, trezorier al bisericii din Palermo).

FALCO Benedetto di (Neapole sf. sec. 15— Sarmo/Neapole 1550 cca), autorul unei *Descrizione dei luoghi antichi di Napoli* (Descrieri a locurilor antice din Neapole, 1535), cu numeroase date asupra vieţii artistice şi populare a timpului, şi al unui *Trattato d'amore* (Tratat de iubire, 1538), conform gustului epocii. Erudit, a scris în latineşte *De origine hebraicarum, graecarum ac latinarum litterarum* (Despre originea literaturilor ebraică, greacă şi latină, 1541).

FALCO Gian → Giovanni PAPINI

FALCONETTI Antonio Francesco (Saluggia, Vucelli 1780—?), scriitor; autorul unui *Dizionario geografico* (Dicţionar geografic), şi al trei romane inspirate din istoria Veneţiei bizantine: *Irene Delfino. Storia veneziana del secolo VI* (I.D. Povestire din istoria Veneţiei în secolul al VI-lea), *Vita di San Giuliano. Storia veneziana del secolo VII* (Viaţa sf. Iulian. Povestire din istoria Veneţiei în secolul al VII-lea) şi *Naufraga di Malamocco. Storia veneziana del secolo VIII* (Naufragiata din M. Povestire din istoria Veneţiei în secolul al VIII-lea) — apărute în 1830.

FALDELLA Giovanni (Saluggia, Vercelli: 1846—1928), narator, aparţinînd boemei piemonteze (→ *scapigliatura*); scriitor minor, dovedind însuşiri mai mult lirice decît de largă respiraţie epică. În planul limbii literare, urmează modelul florentin, introducînd însă în proza sa elemente ale graiurilor piemonteze, ca în romanele *Rovine* (Ruine, 1879), *Capricci del pianoforte* (Capriciile pianului, 1887—91) *Madonna di fuoco e madonna di neve* (Madona de foc şi madona de zăpadă, 1888), *Sant' Isidoro* (1909).

FALLETTI DI BAROLO Ottavio (Torino: 1753—1828), autorul unor ample evocări istorice care preced apariţia romanului istoric propriu-zis: *Le peregrinazioni del nobile Romeo di Provenza* (Rătăcirile nobilului R. din Provenţa, 1824) şi *Tecdoro Callimachi* (1825).

FALQUI Enrico (Frattamaggiore, Neapole 1901—), eseist şi critic literar; s-a ocupat de literatura dintre cele două războaie, publicînd vol. *Scrittori nuovi* (Scriitori noi, 1930) şi antologia *Il fiore della lirica italiana dalle origini a oggi* (Cele mai frumoase poezii din lirica italiană de la origini pînă astăzi, 1933). A vorbit cu preferinţă despre poezia ermetică *(→ ermetism)* şi despre experienţele poetice formaliste, definindu-şi propria apartenenţă la direcţiile criticii estetice şi estetizante. În anii următori războiului, şi-a reunit sub titlul *Novecento letterario* (Secolul al XX-lea literar, 8 vol., 1954—66) o îndelungată experienţă critic-publicistică. Intelectual deschis noutăţilor culturii, om de spirit european, elegant şi subtil, stă alături de *Emilio Cecchi.

FANFANI Pietro (Collesalvetti, Pistoia 1815 — Florenţa 1879), filolog şi literat; a alcătuit, urmînd criteriile **purismului*, *Vocabolario della lingua italiana* (1855) şi, în colaborare cu G. Rigutini, *Vocabolario italiano* (1875). Urmînd acelaşi criteriu, a redactat împreună cu Costantino Arlìa un dicţionar al împrumuturilor din limbile străine, denunţînd prezenţa lor şi considerîndu-le nocive pentru limba literară: *Giunte al „Lessico dell'infima*

Scanned with OKEN Scanner

e corrotta italianità" (Adaosuri la „Lexicul italienității minime și corupte", 1870). Tratat cu ironie de *Giosuè Carducci, aflat la începutul carierii sale, i-a răspuns cu autoritatea de care dispunea ca funcționar în Ministerul Instrucției publice. Despre adversari și despre el însuși, a scris *Democritus ridens* (Democrit cel care rîde, 1872). A fost și autor de povestiri morale, narativ-educative, ca *Il fiaccheraio e la sua famiglia* (Vizitiul și familia sa, 1874), *Paolina* (1868) etc. Unei figuri singulare din istoria culturii medievale, lui Cecco d'Ascoli i-a dedicat romanul istoric omonim (1871).

FANTONI Giovanni (Fivizzano: 1755—1807), poet; autor de **canzoni* de iubire și *scherzi* (glume). Poet preromantic, imitator al lui Young și Gray, este autorul culegerilor *Odi* (1784) și *Poesie e varie prose* (1785). *Odele*, de tip horațian, se inspiră din actualitatea politică în anii care preced Revoluția din Franța și exprimă speranțele unui patriot. Compozițiile din anii războaielor lui Napoleon în Italia, cum este *All'Italia* (Către I.), îl apropie de *Alfieri și de *Foscolo. Ca și acesta din urmă, speră la un moment dat ca Bonaparte să aducă Italiei independența și unitatea și îi adresează epistola *A Napoleone Bonaparte, presidente della Repubblica italiana* (1803). Se constată, și în cazul lui, conținutul în bună parte iluminist al ideologiei și al poeziei primilor romantici.

FARINA Salvatore (Borgo di Sorso, Sardinia 1846 — Milano 1918), autor a numeroase nuvele și romane în care a descris fără adîncime, în spirit moralist, aproape didactic, lumea contemporană lui, îndeosebi burghezia: *Cuore e blasone* (Inimă și blazon, 1864), *Tesoro di donnina* (O comoară de femeie, 1873) *Amore bendato* (Dragoste cu ochii acoperiți, 1874), *Amore bugiardo* (Dragoste mincinoasă, 1893).

FARINELLI Arturo (Intra 1867 — Torino 1948), istoric literar comparatist; a debutat cu studiul (în limba germană) *Grillparzer und Lope de Vega* (1894) și a cercetat, în cîteva lucrări fundamentale, receptarea unor scriitori în alte culturi decît a lor: *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania* (1902), *Dante e la Francia dall' età media al secolo di Voltaire* (D. și Franța din evul mediu pînă în epoca lui V., 1908), *Petrarca und Deutschland in der dämmernden Renaissance* (P. și Germania la sfîrșitul Renașterii, 1933). A studiat **romantismul* din aceeași perspectivă comparatistă, publicînd lucrarea de mari proporții *Il Romanticismo nel mondo latino* (Romantismul în lumea latină, 3 vol., 1927), din care nu lipsește o expunere a romantismului românesc. În *La vita è un sogno* (Viața e un vis, 2 vol., 1916) a urmărit dezvoltarea respectivului motiv literar în mai multe culturi și legenda lui Don Juan de-a lungul secolelor *(Don Giovanni*, 1896*)* precum și raporturile de cultură dintre Italia și Spania (1929). A urmat metoda istorismului pozitivist, opera sa oferind cercetătorului de azi un material abundent și bine sistematizat.

Fatti di Cesare (Faptele lui Iulius Caesar), traducere a operei în limba franceză veche, *Li fait des Romains*, culegere de povestiri din istoria Romei, îndeosebi din viața lui Iulius Caesar. Operă anonimă, scrisă între 1213—4, apare tradusă în vulgara italiană la sf. sec. 13.

Fatti di Spagna, Li (Întîmplările din Spania), prelucrare a primelor 19 capitole din **L'Entrée en Espagne* și a unei redactări a acesteia în limba franco-venetă (→ *letteratura franco-veneta)*; se păstrează într-un manuscris aflat la Biblioteca Universității din Pavia. Operă anonimă, compusă în jurul anului 1350, este scrisă într-o italiană interdialectală, avînd la bază dialectele lombarde și ale provinciei Veneției. Ca și **Fatti di Cesare*, atestă larga răspîndire a romanelor franceze în Nordul Italiei.

FAUSTO DA LONGIANO (sf. sec. 15), menționat în *Logodnicii* (XXVII) lui *Manzoni ca autor al unui tratat despre *Il duello regolato a le leggi de l'honore* (Duelul reglementat de legile onoarei, 1531 cca). Umanist, a tradus „Epistolele familiare" *(Epistolae famigliari)* ale lui Cicero și a discutat problemele traducerii în *Dialogo del modo di tradurre di una in altra lingua*

Scanned with OKEN Scanner

secondo Cicerone (Despre felul de a traduce dintr-o limbă în alta, după Cicero).

FAVA Guido → Guido FABA

FAZIO Bartolomeo (La Spezia 1400 cca — Neapole 1457), umanist; intră în serviciul regelui Neapolului, căruia îi consacră scrierea encomiastică *De rebus gestio Alphonsi* (Despre faptele săvîrșite de Alfons). Adversar al lui *Lorenzo Valla, scrie împotriva doctrinei etice a acestuia, expusă în *De vero bono*, dialogul *De vitae felicitate* (Despre fericirea vieții, 1445—6), în care susține superioritatea vieții contemplative. Într-un alt dialog etic, *De excellentia et praestantia hominis* (Despre excelența și superioritatea omului, 1448), anticipează concepția umanistă similară din opera lui Giannozzo Manetti și a lui *Pico della Mirandola. Continuînd polemica împotriva lui Lorenzo Valla, arată, în cele patru *Invectivae* pe care i le adresează, erorile, de fapt inexistente, din opera de istoric a acestuia.

FEDERICI Camillo [Giambattista VIASSOLO], (Garessio, Piemont 1749 — Padova 1802), autor dramatic; și-a ales, se crede, pseudonimul, după succesul pe care l-a obținut cu drama *Camillo e Federico*. Este autorul comediei de spirit iluminist *I pregiudizi dei paesi piccoli* (Prejudecățile țărilor mici), în care este înfățișat împăratul Austriei, Iosif al II-lea, despot luminat. Om de teatru, a lucrat la Veneția, urmînd modelul comediilor lui *Goldoni. A scris numeroase drame larmoiante, opere naiv-sentimentale, dar a izbutit îndeosebi în comediile cu substrat politic.
§ *I falsi galantuomini* (Falșii oameni de lume) și *La bugia* (Minciuna)

Feltrinelli, editură înființată în 1955, la Milano, de Giangiacomo Feltrinelli. Publică o colecție de „Saggi" (Eseuri) și una de literatură contemporană („Contemporanei"). Și-a cîștigat un renume deosebit pentru faptul de a fi inițiat seria antologiilor din reviste italiene și străine („Collana di periodici italiani e stranieri"), care oferă cercetătorilor și cititorilor un material prețios și inaccesibil în afara bibliotecilor publice. De un deosebit interes sînt cele cinci vol. antologice ale revistelor literare apărute în ajunul primului război mondial, *« *La Voce* », *« *Il Leonardo* », *« *Lacerba* », « *Il Regno* », apărute sub titlul comun *La cultura italiana del '900 attraverso le riviste* (Cultura italiană a secolului al XX-lea privită în revistele epocii, 1960).

FENOGLIO Beppe (Alba, Lazio 1922 — Torino 1963), narator, participant la Rezistență. Tributară **neorealismului*, opera sa prezintă narațiunea directă, dominată de dialog și, ca mesaj implicit materiei narate, lupta fără îndurare a războiului civil, desperarea celui încolțit de moarte, fuga, obsesia morții crude. Scriitorul alege motive autobiografice, care continuă să fie cele mai actuale pentru generația sa, și violentează prin scrisul său o lungă tradiție a culturii aulice. Romanul *Primavera di bellezza* (Primăvară de frumusețe, 1959) relatează direct, netransfigurat, fapte din primele zile ale luptei de partizani în Piemont. Rămas neterminat, romanul *Una questione privata* (O chestiune personală, 1963) înfățișează, în același cadru al luptei de partizani, o dureroasă poveste de dragoste. *Il partigiano Johnny* (Partizanul J., 1968) impresionează prin cruzimea faptelor și prin caracterul trist al limbajului, amalgam de cuvinte străine și dialectale pătrunse în matca limbii italiene.
§ *Un giorno di fuoco* (O zi de foc, 1963), *I ventitrè giorni della città di Alba — La malora* (Cele douăzeci și trei de zile ale orașului A. — Dezastrul, 1963), *La paga del sabato* (Plata de sîmbătă, 1969)

FERRARI Paolo (Modena 1822 — Milano 1889), autor dramatic fecund; a scris piese de evocare a unor mari scriitori din trecut, ca *Goldoni e le sue sedici Commedie nuove* (G. și cele șaisprezece comedii noi ale sale, 1851), *La satira e il Parini* (Satira și P., 1854), *Dante a Verona* (D. la Verona, 1853), dintre care doar prima este mai izbutită. A folosit dialectul pentru a înfățișa, pitoresc și idilic, lumea țăranilor, în *La medicina d'una ragazza malata* (Leacul unei fete bolnave, 1859). A scris drame veriste *(→ verism)*, ca *Il duello* (1868), *Cause e effetti* (1871), *Il ridicolo* (1873), *Il suicidio* (1875), în

care, asemenea scriitorilor francezi contemporani lui, autori ai unui teatru tezist, apără idealuri şi prejudecăţi ale societăţii burgheze.

FERRARI Severino (Alberino, Bologna 1856 — Collegigliato, Pistoia 1905), discipol preferat al lui *Carducci, poet liric de sensibilitate modernă, romantic-decadentă; debutează cu micul poem satiric *Il Mago* (Magul, 1884), în care îşi dezvăluie spiritul ironic şi sentimental propriu boemei literare *(→ scapigliatura)*, opus tonului didactic moralizator al urmaşilor lui *Manzoni. Culegerile *I bordatini* (Postav ţărănesc, 1885) şi *Il secondo libro dei bordatini* (A doua carte a postavului ţărănesc, 1886), ambele titluri indicînd caracterul voit simplu al poeziilor, manifestă aceeaşi atitudine, în care anticonformismul porneşte de la exemplul lui Carducci. Alegînd ca teme de inspiraţie aspecte şi întîmplări umile ale existenţei cotidiene din mediul popular, se apropie de poetica lui *Pascoli din *Myricae*. Istoric şi critic literar, a publicat vol. *Lectura Dantis* (Cînturi din „Divina Comedie" comentate, 1901). Scrisorile pe care le-a adresat maestrului său, *Lettere a G. Carducci* (1933), au apărut postum.

FERRATA Giansiro (Milano 1907 —), ziarist, unul din directorii revistei *« *Solaria* » (1929—30). Romancier *(Luisa*, 1933*)* şi eseist, a îngrijit ed. operelor complete ale lui *Emilio De Marchi (1959—60). A publicat împreună cu *Natalia Ginzburg *Romanzi del' 900* (Romane din secolul al XX-lea), iar împreună cu *Ellio Vittorini, *Sangue a Parma. La tragica vicenda di Carlo III (1848—1859)* (Sînge la P. Întîmplarea tragică a lui C. al III-lea, 1848—1859, 1967).

FERRERO Leo (Torino 1903 — Santa Fé 1933), elev al lui *Gaetano Salvemini la Florenţa, emigrant politic din 1928; a trăit îndeosebi la Paris, unde a publicat eseul filozofic *Leonardo o dell' arte* (L. sau despre artă, 1927), cu o prefaţă de Paul Valéry. A debutat în revista *« *Solaria* », cu articolul programatic *Perché la letteratura italiana sia una letteratura europea* (Pentru ca literatura italiană să fie o literatură europeană, 1926), indicînd calea de modernizare sau de desprovincializare a culturii italiene. Autor dramatic, a scris în franceză drama simbolic-politică *Angélica* (1937), reprezentată postum la Paris. Preluînd din **commedia dell'arte* personajele-măşti care reprezintă categorii şi tipuri sociale anumite, iar din poemele cavalereşti ale **Renaşterii* figura eroinei, autorul înfăţişează prin ea libertatea mereu urmărită de cei care o iubesc. Eseist strălucit, L. F. a scris despre ţările pe care le-a cunoscut în peregrinările sale de intelectual: *Paris, dernier modèle de l'Occident* (P., ultimul model al Occidentului, 1932), *Amérique miroir grossissant de l'Europe* (A., oglindă convexă a E., 1932). Jurnalul intim al scriitorului, *Diario di un privilegiato sotto il fascismo* (Jurnalul unui privilegiat sub fascism, 1946), a fost precedat de un eseu asupra *Divinei Comedii*: *Appunti sul metodo della „Divina Commedia"* (Note asupra metodei în „Divina Comedie", 1941).

FERRETI Ferreto de' (Vicenza: 1297—1337), notar, gramatician, versificator în latină, poet didactic cu *Carmen de origine gentis scaligerae* sau *De Scaligerorum origine* (Imn despre obîrşia neamului Della Scala). În latină, a scris o *Historia*, relatînd evenimentele dintre anii 1250—1318, în toate statele Italiei.

FIAMMA Gabriel(e) (1531 — Veneţia 1585), episcop de Chioggia şi predicator; scrie, într-un **petrarchism* solemn şi manierist, *Rime spirituali* (Rime spirituale, 1570) — versuri religioase, care coincid cu începutul Contrareformei.

FICINO Marsilio (Figline Valdarno 1433—Careggi 1499), unul dintre cei mai însemnaţi umanişti florentini. La îndemnul şi cu sprijinul material al lui Cosimo de' Medici, traduce şi comentează scrierile unor filozofi antici reprezentativi, ca Iamblichos şi Porfirios, dar îşi dovedeşte importanta contribuţie la **umanism*, prin traducerea şi comentarea întregii opere a lui Platon (1462—8) şi a lui Plotin (1492). Orientat în tinereţe către filozofia materialist-atee a lui Lucreţiu, scrie în acest sens prima sa operă, *De voluptate* (Despre plăcere, 1457). Ulterior, intrînd în rîndurile clerului (1473), va încerca

Scanned with OKEN Scanner

interpretarea filozofiei antice în spirit creştin şi va expune în *De christiana religione* (Despre religia creştină 1474) şi în *Theologia platonica de immortalitate animorum* (Teologia platoniciană despre nemurirea sufletelor, 1482) ideea unităţii de esenţă a tuturor religiilor, anticipînd, într-o măsură, poziţiile deismului iluminist. Această simbioză dintre filozofia antică şi creştinism îşi găseşte expresia cea mai accesibilă în comentarul la *Banchetul* lui Platon, scris în latină, *In Convivium „de Amore"* cunoscut mai ales în versiunea italiană a lui Ercole Barbarassa din Terni, apărută în 1544 sub titlul *Il commento di M. Ficino sopra il Convito di Platone et esso Convito tradotti in lingua toscana* (Comentariul lui M.F. la Banchetul lui Platon şi acest „Banchet" însuşi, traduse în limba toscană) sau, prescurtat, *Sopra lo amore ovvero Convito di Platone* (Asupra iubirii sau „Banchetul" lui Platon). Cunoscînd rudimente din limbile semite, caldeea şi ebraica, orizontul său de cultură este larg. Interesul pentru astrologie şi magie şi-l dovedeşte mai ales în tratatul *De vita* (Despre viaţă, 1489). Preluînd de la Plotin imaginea universului care se constituie ca o emanaţie în trepte, de la idee la lumea fiinţelor create, M.F. cuprinde în procesul acestei „procesiuni" sau „purcederi" din absolut conceptul Iubirii ca factor de unire între Ideea supremă şi creaţia multiformă a lumii. Imagine a Ideii, ea participă la frumosul absolut, iubirea frumuseţii fiind calea de cunoaştere a frumosului în sine şi, mai departe, a divinităţii sau a absolutului. Întreaga poezie lirică a **Renaşterii* s-a inspirat din **neoplatonismul* lui M.F., în al cărui concept de filozofie pioasă *(pia philosophia)* sau religie doctă *(docta religio)* se regăseau atît orientarea laică şi imanentistă a umanismului, cît şi fervoarea religicasă născută dintr-o concepţie spiritualistă a existenţei. Fondator al **Accademiei platonica*, M.F. a reactualizat platonismul pe care l-a socotit a fi, nu cu totul greşit, izvorul îndepărtat al creştinismului; concepţia lui se conturează astfel într-un sincretism religios-filozofic sau creştin-neoplatonic. Prin M.F. şi şcoala lui, Florenţa devine centrul Renaşterii în prima ei etapă şi centrul orientării spiritualist-etice a unui umanism creştin. M.F. îşi are un loc şi în istoria limbii italiene, întrucît a transpus el însuşi în limba vulgară unele din operele sale, contribuind astfel nu numai la larga difuzare a neoplatonismului, dar şi la progresul terminologiei filozofice italiene.

FIDENZIO Pietro Giunteo → Camillo SCROFFA

«Fiera letteraria, La» (1925—), săptămînal literar milanez, înfiinţat şi condus de *Umberto Fracchia între 1925—9. A avut între colaboratori pe literaţii cei mai cunoscuţi ai acelor ani. Din 1929 pînă în 1936 a apărut la Roma, sub numele de *«*L'Italia letteraria*», şi a reapărut cu primul ei titlu tot aici, în 1946, sub conducerea lui *Giovan Battista Angioletti. Între cele două războaie a continuat indirect spiritul revistei *«*La Ronda*».

FILÈLFO Francesco (Tolentino 1398 — Florenţa 1481), umanist; se familiarizează cu limba greacă la Bizanţ (1421—8) şi devine profesor la Studio fiorentino (1429). Susţinut de Cosimo de' Medici se numără ulterior între adversarii acestuia şi luptele interne ale Florenţei îi sugerează ciclul de *Satyrae*. Într-o serie de conferinţe publice, comentează *Divina Comedie*. Urmărit de partizanii lui Cosimo, se exilează şi scrie, împotriva celor care-l obligaseră să fugă, *Oratio in Cosmum Medicem ad exules optimatos* (Discurs contra lui Cosimo de' Medici, adresat cetăţenilor de vază exilaţi), şi *Commentationes Florentinae de exilio* (Meditaţii florentine asupra exilului). Dispus să-şi pună scrisul în slujba conducătorilor de stat puternici, compune poemul în hexametri *La Sforziade* (1450—73), laudă adusă lui Francesco Sforza, fostul şef al mercenarilor devenit duce al Milanului după răsturnarea Viscontilor. Tot pentru acesta, scrie ciclul de *Odae*. Autor de epistole în greacă şi latină, cu o ascuţită inteligenţă critică, scriitor erudit, versatil în conduita morală, el ilustrează situaţia de subordonare a intelectualului în această nouă etapă a **Renaşterii*. A lăsat scrieri de filozofie morală, lipsite de originalitate: *De felici-*

tate (Despre fericire), *De morali disciplina* (Despre disciplina morală) şi *Carmen de nobilitate* (Imn despre noblețe), versuri adulatorii lipsite de demnitate, precum *De iocis et seriis* (Despre jocuri şi lucruri serioase, 1458—65), dedicate lui Malatesta Novello şi lui Alessandro Sforza, şi un început de traducere a *Iliadei*.

FILELFO Gian Mario (1426—1480), poet în latină, fiul lui Francesco F.; protejat de ducii de Urbino şi de alți seniori ai Italiei, a scris pentru ei poeme encomiastice (*Maritas*, *Amyris*, *Cosmias*, *Carmen Minervae* (Imnul Minervei). Rafinat şi libertin, ilustrează prin viața şi opera sa caracterele **umanismului* de Curte, în evoluția lui spre cultul gratuit al formei.

FILICAIA Vincenzo da (Florența: 1642—1707), poet; își propune să reînvieze în poezie tema nobilă a patriei, după exemplul lui *Petrarca şi, indirect, al lui Pindar. Se înscrie în acest program liric culegerea *Canzoni in occasione dell'assedio e liberazione di Vienna* (Cantone cu prilejul asediului şi eliberării V., 1648) şi celebrul **sonet Italia, Italia ...* Compozițiile sale, de o solemnitate retorică, răspund unei necesități autentice, aceea de a reînnoi inspirație poetică îndelung falsificată de imitatorii lui *G.B. Marino.

Fiore, Il (Floarea, sec. 13), poem didactic-alegoric (publicat pentru prima oară în 1881), al unui ser Durante, identificat de unii cu *Dante degli Abati. Este un rezumat al vestitului *Roman de la Rose* şi este alcătuit din 232 de **sonete*. Autorul pare a fi un scriitor cult, provenind din burghezie; el preia din poemul medieval părțile susceptibile de o tratare realist-glumeață şi renunță la părțile de doctrină, greoaie şi nepotrivite culturii de gust profan şi laic, propriu Comunelor italiene ale epocii.

Fiore di Virtù (Floarea darurilor, 1310/23), operă anonimă atribuită de unii filologi lui Tommaso dei Gozzadini; alcătuită din 35 de capitole şi scrisă în dialectul din Bologna, cuprinde o expunere a virtuților, fiecare prezentată în opoziție cu viciul corelativ. Virtuțiile şi viciile sînt apoi descrise prin asemănare cu un animit animal. O serie de fragmente epice ilustrează expunerea morală.

FIORE Tommaso (Altamura, Bari 1884—Bari 1973), ziarist, unul din primii intelectuali antifasciști; autor al monografiei *Lo sviluppo del pensiero di L. Tolstoi* (Dezvoltarea gîndirii lui L.T., 1911) şi al vol. *La poesia di Virgilio* (Poezia lui Virgiliu, 1930). A scris cu privire la **questione del Mezzogiorno Lettere pugliesi* (Scrieri din Puglia), din care patru au apărut în revista lui *Piero Gobbetti, *«*La rivoluzione liberale*». Reunite în vol., s-au publicat sub titlul *Un popolo di formiche* (Un popor de furnici, 1951). Sudului, i-a închinat şi cartea *Il cafone all'inferno* (Țărănoiul în iad, 1955), introducînd problema meridională în conştiința publicului larg.

FIORETTI Benedetto; pseudonim Nisiely UDENO (Mercatale di Vernio, Pistoia 1579 — Florența 1642), literat; a scris, spre sfîrşitul vieții, opere de conținut moral şi religios, ca *Le osservazioni di creanze* (Observațiile de bună creştere, 1675) şi *Esercizi morali* (Exerciții morale, 3 vol., 1683). Este cunoscut mai ales ca autor al tratatului de analiză literară *Proginnasmi poetici* (Exerciții poetice, 5 vol., 1620—39). Dincolo de erudiția obositoare a expunerii, întîlnim afirmată necesitatea de a cunoaşte şi a studia poezia în natura ei specifică, adică în modalitățile ei de compunere, formele metrice, imaginile şi procedeele de creare a acestora.

Fiori e vita di Filosofi ed altri Savi e Imperatori (Florilegiu şi viața unor Filozofi şi a altor Înțelepți şi Împărați, 1260—90), scriere anonimă în proză, în dialectul toscan (graiul vorbit la Pisa). Atribuită inițial lui *Brunetto Latini, este alcătuită din scurte biografii ale unor oameni mari ai antichității. Izvorul ei este *Speculum historiale* (Oglinda istorică) de Vincent de Beauvais.

Fiorio e Biancifiore (1320/30), poem anonim scris în octave (**ottava*); inspirat dintr-o legendă orientală prin intermediul poemului francez omonim (*Floire et Blachefleur*), a inspirat, la rîndul lui,

Scanned with OKEN Scanner

romanul lui *Boccaccio, *Il Filocolo*. → *letteratura cavalleresca, letteratura franco-veneta, cantàre*

FIRENZUOLA Agnolo (Florenţa 1493—Prato 1543), călugăr pînă în 1526, trăieşte la Roma şi la Prato, în cercul literaţilor. Singura sa operă publicată în timpul vieţii priveşte reforma alfabetului latin, propusă de *Gian Giorgio Trissino, şi se intitulează *Discacciamento delle nuove lettere inutilmente aggiunte ne la lingua toscana* (Alungarea noilor litere adăugite fără de folos în limba toscană). Poet burlesc *(→ poeti giocosi)*, nu are prea mult succes; autor dramatic mediocru, scrie comediile *La Trinuzia* (Femeia căsătorită a treia oară) şi *I Lucidi* (Cei doi Lucido). Narator, trece printre marii nuvelişti ai secolului. Traduce şi prelucrează *Măgarul de aur* al lui Apuleius. Cu *Prima veste dei discorsi degli animali* (Primul veşmînt al cuvîntărilor animalelor), dă o culegere parţială din povestirile-fabule cuprinse în *Panciatantra*, pe care o cunoaşte în două versiuni, latină şi spaniolă. În fine, în străduinţa de a-l egala pe *Boccaccio, începe ciclul *I Ragionamenti d'amore* (Convorbiri despre iubire, 1523—5), proiectat a cuprinde 36 de nuvele distribuite în şase zile, dar numai opt au fost terminate. *Introducerea* prezintă cadrul şi prilejul în care se povestesc nuvelele, iar acestea sînt uneori, prin varietatea şi frumuseţea stilului, tot atît de reuşite ca şi modelul lor, *Decameronul*. În cuprinsul literaturii doctrinale, A.F. este autorul unui **tratatto d'amore*, dialog în două „discursuri", *Celso* sau *De la bellezza delle donne* (Despre frumuseţea femeilor, 1541). Îndepărtîndu-se de doctrina neoplatoniciană *(→ neoplatonism)* dominantă în epocă, autorul priveşte aici numai frumuseţea sensibilă, pe care o vede ca rezultat al anumitor raporturi de armonie dintre părţile componente; frumuseţea este pentru el „o concordanţă ordonată" şi aproape „o armonie născută pe ascuns din compunerea, unirea şi îmbinarea mai multor părţi diferite".

FIUMI Lionello (Rovereto 1894—), poet şi ziarist; a trăit mulţi ani la Paris (1925—40), unde a făcut cunoscută lirica şi epica italiană contemporană prin *Anthologie de la poésie italienne contemporaine* (Antologia poeziei italiene contemporane, 1928) şi *Anthologie des narrateurs italiens contemporains* (Antologia prozatorilor italieni contemporani, 1933). Poet de avangardă, a debutat cu vol. *Polline* (Polen, 1944). Culegerile următoare, *Mussole* (Museline, 1920) şi *Sopravvivenze* (Supravieţuiri, 1931) îl aşază în linia **decadentismului* preţios. Critic literar şi mentor de poezie, şi-a reunit articolele şi eseurile în vol. *Parnaso amico* (Parnasul prieten, 1942) şi *Giunta a Parnaso* (Adaos la Parnas, 1954). A scris şi proză: *Ma uno ama ancora* (Dar unul mai iubeşte, 1951), *Tradimento col fantasma* (Trădare cu fantoma, 1971).

FLAMINI Francesco (Bergamo 1868—Pisa 1922), filolog şi istoric literar; a studiat îndeosebi **Renaşterea* în Italia *(Il Cinquecento* ⟨Secolul al XVI-lea, 1902⟩, *La lirica toscana del rinascimento anteriore ai tempi del Magnifico* ⟨Lirica toscană a Renaşterii înainte de epoca lui Lorenzo Magnificul, 1891⟩) etc. Erudit, a urmat metoda istorismului pozitivist, fără a neglija cercetarea critic-estetică a operelor de poezie, unele din paginile sale figurînd în manuale ca exemple de analiză literară. A publicat o amplă exegeză a *Divinei Comedii*: *I significati reconditi della „Commedia" di Dante e il suo fine supremo* (Sensurile ascunse ale „Comediei" lui D. şi scopul ei suprem, 1903—4), urmată de un studiu asupra vieţii lui *Petrarca în Sudul Franţei: *Tra Valchiusa e Avignone, la scena degli amori del Petrarca* (Între Vaucluse şi Avignon, locul iubirilor lui P., 1910). Pentru informaţia lor bogată, pentru expunerea obiectivă şi documentată a faptelor, toate aceste studii îşi păstrează şi azi valoarea.

FLAMINIA → Elena RICCOBONI BALLETTI

FLERES Ugo (Messina 1857 — Roma 1939), ziarist; trăieşte la Roma, în grupul revistei **«Cronaca bizantina»*. Poet liric uşor preţios, îndreptat spre **decandentism*, publică *Versi* (1882) şi, mult mai tîrziu, *Foglie sparte* (Frunze risipite, 1922). Au rămas neterminate două poeme lirice:

Scanned with OKEN Scanner

La giovinezza del Cid (Tinereţea Cidului) şi *Don Juan*. Narator minor, în cadrul **verismului*, a publicat romane şi nuvele nesemnificative.

FLORA Francesco (Colle Sannita, Benevento 1891—Bologna 1962), istoric şi critic literar; atent la mişcarea poetică modernă, a publicat vol. *Dal romanticismo al futurismo* (De la romantism la futurism, 1921), expunere a poeticilor moderne în Italia, apoi studiul monografic *D'Annunzio* (1926). Deşi discipol al lui *Croce, este autorul unei vaste *Storia della letteratura italiana* (1940—2, 1947), aplicînd analiza poetică cu aceeaşi rigoare operelor din trecut ca şi celor contemporane; prezentările monografice, conforme ideilor lui Croce, alternează cu expunerea curentelor şi orientărilor privite în cauzalitatea lor istorică. În una din ultimele sale lucrări, *Orfismo della parola* (Caracterul orfic al cuvîntului, 1953), amintind o operă mai veche, *I miti della parola* (Miturile cuvîntului, 1931), F. F. este integral fidel formaţiei şi gustului său artistic, reducînd arta la puterea magică a cuvîntului, refuzîndu-i orice conţinut de comunicare raţională şi de finalitate extra-estetică. Raportarea la istorie dispare acum cu totul şi poezia apare drept efectul unei incantaţii, asemenea vrajei cu care Orfeu îmblînzea patimile şi stingea furiile. Colaborînd cu Croce la publicarea revistei *«*La Critica*», în calitate de girant, F. F. încerca să se sustragă constrîngerilor impuse de regimul fascist, iar în primii ani de după înlăturarea acestuia, îşi publică amintirile: *Ritratto di un ventennio* (Portretul celor două decenii, 1944), *Stampe dell' era fascista* (Stampe din era fascistă, 1945), rămînînd mai departe alături de intelectualii de stînga ai Italiei. În această a doua etapă a vieţii lui, F. F. a fost un intelectual angajat, participînd la discuţiile ideologice: *I partiti e la democrazia* (Partidele şi democraţia, 1945), *Fine dei popoli guerrieri* (Sfîrşitul popoarelor războinice, 1946). Poet, şi-a reunit versurile în *Canti spirituali* (Cîntări spirituale, 1955).

§ *La poesia ermetica* (1936), *Civiltà del Novecento* (Civilizaţia secolului al XX-lea, 1934)

FLORIMONTE Galeazzo, zis GALATEO (Sessa, Sudul Italiei: 1478—1567), comentator al eticii lui Aristotel în scrierea *Regionamenti sopra l'ethica d'Aristotile* (Discuţii asupra eticii lui Aristotel, 1554). *Libro de le inezie* (Cartea nimicurilor) este, potrivit mărturiei lui *Giovanni Della Casa, punctul de plecare al tratatului său despre bunele maniere, vestitul *Il Galateo*.

FOGAZZARO Antonio (Vicenza: 1842—1910), romancier. Publică, după micul poem *Miranda* (1874), primul său roman, *Malombra* (1881). Scriind sub influenţa boemei milaneze (→ *scapigliatura*), înfăţişează, pe urmele **romantismului* tîrziu, o aventură de dragoste tenebroasă şi malefică, desfăşurată într-o lume descrisă de multe ori cu minuţie. Cei doi protagonişti, Marina, tragică în destinul ei, dar realist individualizată, şi Corrado Silla, intelectual ratat, bîntuit de conflicte desuete între simţuri şi idealuri, sînt mai puţin reuşiţi decît personajele secundare, aristocraţi şi slujitori, cu care autorul nu-şi propune să dovedească nimic şi ca atare le lasă să acţioneze firesc şi convingător. Cu *Daniele Cortis* (1885), A. F. scrie un roman tezist; intelectualul catolic, intrat în viaţa publică pentru a îndruma politica internă a Italiei spre o democraţie ambiguă, este un personaj schematic şi convenţional. Seria scrierilor programatice continuă pe măsură ce autorul, aderînd la mişcarea catolică a modernismului, îşi expune cu mai multă evidenţă crezul politic-religios, privind potenţele sociale şi ideologice inovatoare. Opera lui A. F. se dezvoltă pe două linii: a naraţiunii romantic-pasionale, de tipul *Malombra*, şi a romanului de idei şi de tendinţă, de tipul *Daniele Cortis*. În prima serie, se înscrie ciclul de povestiri *Fedele e altri racconti* (Credincioasă şi alte povestiri, 1887), apoi romanul de atmosferă nordică *Il mistero del Poeta* (Taina poetului, 1888), după care, la distanţă de cîţiva ani, izbutind să se elibereze de gustul desuet al eroului tenebros, scriitorul îşi realizează opera cea mai reuşită: *Piccolo mondo antico* (Mică lume de altădată, 1895). Roman psihologic, în care cei doi protagonişti, Luisa şi Piero Maironi, sînt zguduiţi de drama pe care o trăiesc: moartea copilului lor. *Piccolo*

Scanned with OKEN Scanner

mondo antico este totodată romanul unui moment istoric al Lombardiei împărțite între o aristocrație fidelă Austriei și o burghezie intelectuală patriotică și generoasă. Renunțînd la gustul aventurii romantice și la teza religioasă sau de alt fel, A. F. dă cu acesta un roman de realism modern. Ducînd mai departe istoria familiei Maironi, romanele *Piccolo mondo moderno* (Mică lume modernă, 1901) și mai ales *Il santo* (Sfîntul, 1906) se înscriu pe linia cealaltă, a scrierilor teziste, personajul central, Franco Maironi, reluînd misiunea social-creștină a lui Daniele Cortis și încercînd, prin exemplul propriei sale vieți de sfințenie, să restaureze valorile catolicismului, împotriva celor mai înalte autorități ecleziastice. Romanul înfățișează culisele politice ale capitalei, într-o Romă lipsită de orice fast arheologic și pledează, prin figura „sfîntului", pentru regenerarea morală a Italiei pe calea unor reforme sociale cerute de doctrina creștină. Romanul a întîmpinat ostilitatea cercurilor oficiale și a fost pus la index. Cu *Leila* (1910), roman la rîndul său condamnat de instanțele bisericești, A. F. își încheie opera epică, înfățișîndu-se pe sine în personajul frămîntat de dilema nerezolvată a credinței și adevărului. Scriitor de orientare democratică, unul dintre literații italieni indignați de condamnarea lui Dreyfus, om de cultură variată, A. F. a susținut, prin conferințe și articole, necesitatea acordării dogmelor catolice cu descoperirile recente ale științelor biologice. În planul ideilor literare, a susținut însemnătatea romanului ca gen prin excelență al culturii contemporane. Conferința sa *Dell' avvenire del romanzo in Italia* (Despre viitorul romanului în Italia, 1872) este o pledoarie pentru realism (→ *verism*), cu valoare de manifest literar.

FOGLIETTA Uberto (Genova 1518 cca — Roma 1581), literat și istoric; scrie *Delle cose della Repubblica di Genova* (Despre situația Republicii G. 1559), în care acuză vechea aristocrație pentru rolul ei în istoria orașului. Istoriograf al Republicii (1576), scrie în latină *Historiae genuensium* (Istoriile genoveze), operă în 12 cărți, cuprinzînd istoria orașului de la origini pînă în 1527. Participă la discuțiile privind **questione della lingua* dar, contrar multor contemporani, continuă să susțină latina (*De linguae latinae usu et praestantia* ‹Despre folosirea și prestigiul limbii latine, 1574›). În vol. colectiv *Artis historicae penus, octodecim scriptorum tam veterum quam recentiorum monumentis* (Cămara artei istorice, în operele a optsprezece scriitori atît vechi cît și mai noi, Basel, 1579), U. F. este prezent cu scrierea *De ratione scribendae historiae et de similitudine normae polybianae* (Despre metoda de a scrie istoria și despre asemănarea cu regula lui Polibius). Poet, scrie poemul *Tyburtium*, lăudînd frumusețea unei vestite vile de la Tivoli, unde fusese găzduit în 1568, pe cînd era în slujba cardinalului Ippolito de Este.

FOLCACCHIERI Folcacchiero dei (Siena 1220 cca—post 1227), poet; urmînd arta Școlii siciliene (*Scuola siciliana), este considerat autorul unei singure compoziții: cantona *(*canzone) Tutto il mondo vive senza guerra* („Toți oamenii trăiesc fără război").

FOLCO (RUFFO) DI CALABRIA (ante 1266), demnitar la Curtea lui *Frederic al II-lea de Suabia, poet liric; i se atribuie o singură poezie, cantona *(*canzone) D'amore distretto, vivo doloroso* („De dragoste dezlegat, trăiesc îndurerat").

FOLENA Gianfranco (Savigliano, Piemont 1920—), filolog, profesor la Universitatea din Padova; a studiat dezvoltarea limbii italiene literare și contribuția marilor scriitori la desăvîrșirea ei. (*La crisi linguistica del Quattrocento e l' „Arcadia" di I. Sannazzaro* ‹Criza lingvistică din secolul al XV-lea și „Arcadia" lui I. S., 1957›). În colaborare cu Bruno Migliorini, a publicat două culegeri de texte dialectale din sec. 14 și 15, urmărind tendințele de unificare a limbii și procesul de toscanizare a dialectelor non-toscane: *Testi non-toscani del Trecento* (1952) și *Testi non-toscani del Quattrocento* (1953). S-a ocupat de raportul dintre filologie și istoria lingvistică (*Filologia testuale e storia linguistica*, 1961) și de soarta literaturii italiene de la începuturile dezvoltării

Scanned with OKEN Scanner

ei (*Überlieferungsgeschichte der altitalischen Literatur* ⟨Istoria transmiterii literaturii italiene vechi, 1964⟩).

§ *Primi monumenti occitanici* (Primele monumente occitane — împreună cu M. Mancini), *La poesia trobadorica in Italia* (Poezia trubadurească în Italia)

FOLENGO Teofilo; pseudonim MERLIN COCAI (în dialect veneţian, Merlin cel Prost), ţ(Mantova 1491 — Bassano del Grappa 1544), poet burlesc (→ *poeti giocosi*), fiu de nobil sărăcit, benedictin (1509); exclus din ordinul monastic (1524) în împrejurări încă obscure, îşi încheie viaţa într-o mănăstire din Nordul Italiei. Opera sa principală, poemul eroi-comic *Baldus*, apare, împreună cu două egloge, în 1517. Ediţiile ulterioare, dintre care ultima este postumă, apar în 1521, 1539—40 şi 1552. Alte două poeme eroi-comice ale lui T. F. sînt: *Zanitonella sive inamoramentum Zoaninae et Tonelli* (Z. sau despre dragostea Zaninei şi a lui Tonello) şi *Moschaea*, cu titlul italienizat *La Moscheide* (Războiul dintre muşte şi furnici). După o mărturisire a autorului, aceasta din urmă pare a fi o operă de tinereţe, parodie a poemelor eroice după modelul *Batracomiomahiei*. În *Zanitonella*, este zugrăvită cu simpatie, lumea ţăranilor şi scene din viaţa rurală în caracterele lor adevărate, autorul păstrînd prea puţin din gustul parodiei, prezent la *Lorenzo de' Medici şi renunţînd cu totul la vălul falsificator idilic al *Stanţelor* lui *Poliziano. *Baldus*, vast poem în hexametri, în a cărui prefaţă autorul explică originea pseudonimului său (*cocaium* în latina macaronică a lui T. F. însemnînd dop de butoi, cep), este o parodie a poemelor cavalereşti, în care comicul marchează contrastul permanent dintre aventurile banditeşti ale personajelor şi faptele de generoasă vitejie ale eroilor lui *Boiardo. Povestea vieţii lui Baldus, crescut între ţărani, este, printr-un transfer literar, viaţa scriitorului, aşa cum el şi-o atribuie dar, în timp ce primele zece cărţi ale poemului desfăşoară acţiunea în lumea precis localizabilă a satelor cu ignoranţa şi sărăcia lor şi îl înfăţişează pe erou ca pe un împărţitor de dreptate, pedepsind abuzurile celor puternici, cărţile următoare substituie acestor locuri şi întîmplări verosimile, un cadru de ficţiune şi de fapte miraculoase, ceea ce reduce unitatea poemului şi eficacitatea lui artistică. Limba macaronică, folosită cu succes în cele trei poeme, contribuie la efectul comic, prin contrastul dintre tradiţia limbajului poetic aulic şi limbajul popular; ea dovedeşte, din partea scriitorului, cultură şi simţ al efectelor artistice, abil urmărite şi înseamnă, totodată, dispreţul intelectualului autentic faţă de pedantismul celor docţi. Poemele macaronice (→ *letteratura maccheronica*), prelucrare specific italiană a materiei cavalereşti franceze, marchează ruptura totală faţă de lumea idealurilor medievale ale cînturilor de gestă. Folengo scrie şi în latină şi în italiană, nu fără amestec de cuvinte dialectale: poemul *Orlandino* (1525), în **ottave*, publicat sub pseudonim, în care, alături de episoade vulgare, se întîlnesc puternice trăsături de satiră anticlericală. Tot în italiană este *Il Caos del Triperuno* (Haosul lui Trei în unul, 1526), al cărui titlu indică cele trei ipostaze ale autorului: poet macaronic, poet în vulgară, călugăr — autor al unor scrieri teologice, numărul trei revenind simbolic în structura operei. Opere cu tematică religioasă sînt poemele *La umanità del Figliuol di Dio* (Umanitatea Fiului lui Dumnezeu, 1533) şi *La Palermitana* (Femeia din Palermo), *L'atto della Pinta* (Facerea lumii), serie de episoade biblice alcătuind o **sacra rappresentazione* şi reprezentate în 1538 la biserica Santa Maria della Pinta, din Palermo. În latină, compune poemul în hexametri *Hagiomachia*, o serie de vieţi ale martirilor, şi culegerea *Varium poema*, amintind legăturile lui cu cercul literaţilor din Neapole.

FOLGORE Luciano [Omero VECCHI] (Roma: 1888—1966), poet; a colaborat la revistele *«*Lacerba*» şi *«*La Voce*», scriind o poezie de sensibilitate crepusculară (→ *crepuscolarismo*), după ce aderase un timp la **futurism*. A publicat mai multe vol. de versuri, primul apărut în 1912: *Il canto dei motori* (Cîntecul motoarelor), iar ultimul, în 1956: *Il libro delle favole* (Cartea poveştilor). Poet ironic, a înfăţişat în caricatură unele trăsături ale

liricii italiene (*Poeti controluce* ‹Poeţi contra luminii, 1922›) şi a comentat cu umor evenimentele zilei în *Favolette e strambotti* (Povestitoare şi strambotti [**strambotto*], 1934).

FOLGORE DA SAN GIMIGNANO (ante 1270—1330 cca), aparţine atît poeziei uşor curtene a generaţiei lui *Dante tînăr, cît şi poeziei realiste toscane din aceeaşi perioadă. Scrie, în primul stil, trei serii de **sonete* care descriu moravuri, serbări şi petreceri ale unei nobilimi de îndepărtate reminiscenţe cavalereşti. În stilul realist, nu al violenţei verbale, ci al concretului imediat, descrie lunile anului, cu muncile şi plăcerile lor, după modelul picturii miniaturiste, din aşa-numitele *Livres d'heures* (Cărţile orelor).

FONSECA PIMENTEL Eleonora de (Neapole: 1752—99), ziaristă, colaborează activ la «*Il Monitore napoletano*» (1799), susţinînd reformele radicale în numele egalităţii absolute a oamenilor. Se numără printre principalii făuritori ai Republicii partenopee. Conştientă de starea înapoiată a ţărănimii meridionale, propune răspîndirea în rîndurile ei a ideilor Revoluţiei franceze, prin publicaţii redactate în dialect. La doborîrea Republicii, face parte dintre martirii acesteia, fiind executată pe eşafod odată cu *Mario Pagano. *Croce a publicat o culegere din articolele, versurile şi proza ei, sub titlul „*Il Monitore*“ (1943).

FONTANA Ferdinando (Milano 1850 — Lugano 1919), intelectual de stînga; apropiat sentimental de socialismul sfîrşitului de secol, s-a stabilit în Elveţia după represiunea antiproletară din martie 1898. Poet minor, de inspiraţie socială, compune un *Canto dell' odio* (Cîntecul urii), pentru a răspunde *Cîntecului iubirii* al lui *Carducci, pe care îl consideră expresia unui reprobabil compromis moral. Autor de comedii şi farse în graiul milanez, admirator al lui *Carlo Porta şi autor al unei antologii a poeţilor milanezi *(meneghini)*, *Poeti meneghini* (1891), se înscrie în linia unei tradiţii populare de largă rezonanţă în lumea micii burghezii lombarde.

FONTANELLA Girolamo (Reggio Emilia/Neapole 1612 cca—Neapole 1643/4), poet; imitator al lui *G. B. Marino, publică trei culegeri de versuri: *Ode* (1633), *I nove cieli* (Cele nouă ceruri, 1640) şi *Elegie* (1654). Dincolo de maniera preţioasă, se întîlnesc uneori în poezia lui accente de melancolie autentică.

Formula di confessione umbra (Formulă de spovedanie din Umbria, a 2-a jum. a sec. 11), păstrată azi la Biblioteca Vallicelliana din Roma într-un codice manuscris, este unul din primele documente lingvistice ale Italiei. Este redactat în latină şi în italiană, cele două limbi alternînd de-a lungul textului, amestecîndu-se una cu alta în aceeaşi frază sau chiar suprapunîndu-se în forma aceluiaşi cuvînt. Răspunzînd unei prescripţii oficiale prin care se cerea ca „spovedania să se facă în cuvintele oamenilor din popor“, *Formula* este şi un document social. Faptele mărturisite în spovedanie, între care acela de a nu fi respectat *la santa treva* (sfîntul armistiţiu), pe care Biserica îl impunea feudalilor în timpul marilor sărbători ale anului, dovedesc condiţia socială a celui care cere absolvirea de păcate.

FORNACIARI Luigi (Lucca: 1798—1858), gramatician şi filolog; discipol al lui *Antonio Cesari, a susţinut **purismul*. Pentru cultivarea limbii literare pure, a publicat vol. *Esempi di bello scrivere in prosa e poesia* (Exemple ale scrisului frumos în proză şi poezie, 1835). Epistolarul său a apărut, postum, sub titlul *Un uomo d'antica probità* (Un om cinstit din alte vremuri).

§ *Discorsi filologici* (1858), *Prose* (1874)

FORNACIARI Raffaello (Lucca: 1837—1917), membru al *Accademiei della Crusca; autor al unor manuale de gramatică a limbii italiene moderne, consultate şi astăzi cu folos: *Sintassi italiana dell'uso moderno* (Sintaxa italiană modernă, 1884), *Grammatica italiana dell'uso moderno* (Gramatica italiană modernă, 1884), *Grammatichetta della lingua italiana* (Mica gramatică a limbii italiene, 1891). Istoric literar fără strălucire, a publicat *Disegno storico della letteratura italiana* (Schiţă istorică a literaturii italiene, 1874) şi *La letteratura*

Scanned with OKEN Scanner

italiana nei primi quattro secoli (Literatura italiană în primele patru secole, 1883).

FORTEGUERRI Giovanni (Pistoia 1508—1582), scriitor mediocru, lipsit de fantezie; autorul unui grup de 11 nuvele amintind *Decameronul* prin cuprinderea lor într-un cadru-pretext al povestirii. Sub aparenţa declarativ-ipocrită a scopului educativ, acela de a-l învăţa pe cititor regulile vieţii morale, nuvelele lui G. F. se resimt de spiritul licenţios al vremii.

FORTEGUERRI Niccolò, zis Niccolò CARTEROMACO (Pistoia 1674 — Roma 1735), poet liric aparţinînd *Arcadiei şi autor al poemului eroi-comic în **ottave*, *Ricciardetto* (1716—25, apărut în 1738). Spirit foarte modern, satiric şi anticonformist, cenzurează ipocrizia vieţii clericale. Reluînd temele din ciclul carolingian, poemul său în 30 de cînturi în realitate este o operă cu cheie, iar personajul Carol cel Mare pare a fi replica de ficţiune literară a papei Benedict al XIII-lea.

FORTEGUERRI Scipione, zis CARTEROMACO (Pistoia 1466—1515), umanist, admirat de Erasm din Rotterdam; a aparţinut grupului de literaţi care alcătuiau, la Veneţia, în jurul lui *Aldo Manuzio, o adevărată academie. Pentru tipografia acestuia, a alcătuit o ed. din opera lui Demostene. Profesor de greacă, a susţinut superioritatea limbii şi culturii respective asupra celor latine în *De laudibus litterarum graecarum* (Despre laudele literelor greceşti, 1504).

FORTINI Franc(esc)o [Franco LATTES], (Florenţa 1917—), scriitor şi ziarist, participant la Rezistenţă; a colaborat la *«*Il Politecnico*» şi *«*Botteghe oscure*». A publicat vol. de proză (relatări de călătorie, eseuri): *Asia maggiore*, *Viaggio nella Cina* (Asia mare. Călătorie în China, 1956), *I cani del Sinai* (Ciinii din S., 1967), *Realtà e profezia del nostro tempo* (Realitate şi profeţie a timpului nostru, 1964), *Ventiquattro voci per un dizionario di lettere* (24 de cuvinte pentru un dicţionar de literatură, 1968). Este narator, evocînd anii Rezistenţei în *Agonia di Natale* (Agonie de Crăciun, 1948), dar este mai ales poet liric. Ermetic (→ *ermetism*) în versurile scrise între cele două războaie, în următoarele apare ca un poet deschis angajat, dintre cei mai autentici, atît prin sinceritatea mesajului, cît şi prin transfigurarea lui artistică.

§ poezie: *Foglio di via e altri versi* (Foaie de drum şi alte versuri, 1946), *Poesia ed errore* (Poezie şi eroare, 1959), *Una volta per sempre* (O dată pentru totdeauna, 1963), *L'ospite ingrato* (Oaspetele ingrat, 1966), *Poesie scelte* (Poezii alese, 1974); eseu: *Dieci inverni* (Zece ierni, 1957), *Verifica dei poteri* (Verificarea puterilor, 1965); proză: *La poesia di Scole Maro* (Poezia lui S.M.) *Sere in Valdossola* (Seri în V., 1965), *Questo muro* (Zidul acesta)

FORTINI Pietro (Siena: 1500—62 cca), scriitor; autor a două cicluri de nuvele, *Le giornate delle novelle de'novizi* (Zilele nuvelelor celor tineri) şi *Le piacevoli ed amorose notti de'novizi* (Plăcutele nopţi de dragoste ale tinerilor), în care, povestind întîmplări hazlii şi farse sau aventuri de dragoste licenţioase, face o amplă satiră a viciilor contemporane. Ca şi *Boccaccio, îşi alege personajele din lumea oraşelor, nu cruţă moravurile clerului şi se amuză pe socoteala bătrînilor neghiobi.

FORTIS Leone (Trieste 1824—Roma 1896) a studiat medicina, dar s-a dedicat literelor. Poet din ultima generaţie a romanticilor, a participat la revoluţiile din 1848 şi a fost, după 1860, un ziarist de marcă. Prieten, la Padova, cu *Giovanni Prati şi cu *Aleardo Aleardi, a scris, în tonul **romantismului* minor, legenda în versuri *Luigia* (1847). Autor dramatic, a introdus în dramele sale istorice aluzii politice care i-au atras cenzura poliţiei austriece (*La duchessa di Praslin*, 1847; *Camoens*, 1850). Activitatea de publicist, vie şi încă actuală, este exprimată în vol. *Conversazioni della domenica 1877—1878* (Conversaţii duminicale 1877—1878, 3 vol.) şi în *Quindici anni di regno* (Cincisprezece ani de domnie, 1895).

FORTUNATO Giustino (Rionero in Vulture, Sudul Italiei 1848—Neapole 1932) a fost elevul lui *Luigi Settembrini şi al lui *De Sanctis. Se numără între cei dintîi intelectuali care studiază problema Sudului *(*questione del Mezzogiorno)* şi militează pe plan politic pentru remedierea situaţiilor respective. A dat o operă sub-

stanţială, o amplă istorie a Sudului şi a problemelor lui specifice, *Il Mezzogiorno e lo Stato italiano* (2 vol., 1911). Aparţinînd democraţiei de nuanţă mai mult conservatoare decît liberală, a susţinut intrarea Italiei în război (1915), dar la sfîrşitul acestuia, cînd Italia a fost frămîntată de primele acţiuni fasciste, regretînd intervenţionismul său anterior, a scris vol. *Dopo la guerra sovvertitrice* (După războiul care a răscolit totul, 1921).

FORZANO Gio(v)acchino (Borgo San Lorenzo, Florenţa 1884—Roma 1970), autor dramatic de succes între cele două războaie. A scris drame inspirate din istoria Florenţei, ca *Lorenzino*, din Revoluţia franceză, ca *Danton*, sau din istoria apropiată a Italiei în războiul ei de independenţă, ca *Villafranca*; comediile de salon înfăţişează lumea burgheză: *Il dono del mattino* (Darul dimineţii, 1925). Om de teatru, G.F. este şi autorul unor libreţe de operă pentru muzica lui Puccini şi Leoncavallo.

FOSCOLO Ugo (Zakinthos, Grecia 1778—Turnham Green, Londra 1827), scriitor neoclasic (→ *neoclasicism*), reprezentativ totodată pentru începuturile **romantismului* italian. Poet liric, romancier şi autor dramatic, ziarist şi scriitor politic, istoric şi critic literar, tipologic, U. F. este apropiat de Byron. El reflectă în opera sa toate contrastele epocii, încrederea generoasă în ideal alternînd cu dezamăgirea şi neîncrederea. În cuprinsul unei poetici a neoclasicismului, scrisul său urmăreşte mobilele etic-patriotice ale romantismului. Deşi se realizează în principalele genuri literare, opera sa este, în esenţă, o operă lirică, de emfază oratorică în tematica ei civică, de emfază patetică în problematica ei intim-sentimentală. Poet al pasiunilor şi al opţiunilor extreme în imnul *I sepolcri* (Mormintele), poet al deznădejdilor marcînd „răul secolului", în **sonete*, poet al idealului clasic al frumosului care este implicit bine, în poemul *Graţiilor*, U. F. oferă, cu bogatul său epistolar şi în fragmentul autobiografic intitulat *Sesto tomo dell'io* (Al şaselea tom al eului), o sursă în plus de cunoaştere şi caracterizare. Debutează cu tragedia *Tieste* (1797), în care, discipol al lui * Alfieri, proclamă un ideal eroic, pe care-l opune timpului său, al Italiei „bătrîne, trîndave şi încete". Aceeaşi tonalitate, de încredere în viitorul deschis patriei prin acţiunea Revoluţiei franceze, o vădeşte oda *A Bonaparte liberatore*, scrisă în acelaşi an, ca şi poeziile *A Venezia* (Către Veneţia), *Ai novelli repubblicani* (Către noii republicani). La aceeaşi dată, găsim punctele de plecare ale primei opere mari: un „Plan de studii" din 1796 menţionează sub titlul *Laura, lettere* (L., scrisori), romanul *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* (1798). Opera, neterminată, este încheiată prin grija tipografului, un oarecare Angelo Sassoli, care a operat şi modificările necesare pentru obţinerea vizei de tipărire. Acestei versiuni, apărute fără ştirea şi acordul autorului şi care nu-i aparţine decît fragmentar, îi urmează versiunea autentică (1802), la rîndul ei modificată prin importante adaosuri în ed. ulterioare (Zürich şi Londra), prelucrările succesive reflectînd istoria maturizării ideologice a scriitorului. Roman epistolar, după exemplul *Noii Eloize* a lui J.-J. Rousseau şi al lui *Werther* al lui Goethe, opera lui U. F., autobiografie spirituală a unui literat italian, marchează, prin sinuciderea tînărului Iacopo, finalul tragic al speranţelor deschise Italiei de către Napoleon. Istoria iubirii neîmplinite a lui Jacopo pentru Teresa, logodnica prietenului său, coincide cu istoria „dezamăgirii istorice" marcată de Restauraţie şi romanul era, prin această cuprindere a îndoitei problematici, primul roman al literaturii italiene. În cuprinsul unor canoane poetice clasice, producţia lirică a aceloraşi ani reia în cele 21 sonete scrise cu începere din 1797 şi publicate în 1803, în vol. *Poesie di U. Foscolo*, motivele durerilor derivate din condiţia umană individuală, problematica eroului tragic al momentului dat. Iubirea şi singurătatea se împletesc cu motivul durerii provenind din condiţia deosebită a cetăţeanului italian al acestor ani. Patetismul exprimării poetice, deşi frînat de forma fixă a sonetului, constituie tonalitatea principală a acestor compoziţii. Cele două ode, tipărite alături de sonete în vol. de poezii *A Luigia Pallavicini, caduta da cavallo* (Către L.P., care a căzut de pe

cal) şi *All'amica risanata* (Prietenei însănătoşite),dedicată contesei Antonietta Fagnani-Arese, aparţin poeziei neoclasice. Creaţii perfecte, în tradiţia marilor decadenţi de la Anacreon şi Catul la *Poliziano, ele îl reprezintă pe U. F. veleitar în relaţiile lui mondene. Erudiţia clasică, susţinînd gustul rafinat şi perfecţiunea celor două ode, se vădeşte şi în *La chioma di Berenice, poema di Callimaco tradotto da Valerio Catullo ed illustrato da U. Foscolo* („Cosiţa Berenicei", poem al lui Calimah, tradus de V. C. şi ilustrat de U. F., 1803), rezultat al unei îndelungate familiarizări cu poezia antică. Traducerea *Iliadei*, plănuită la aceeaşi dată şi începută în 1805, din care o primă carte, versiunea cărţii întîi, apare în 1807, *Esperimento di traduzione dell' „Iliade" di Omero* (Încercare de traducere a „Iliadei" lui Homer), îl apropie pe tînărul U. F. de *Vincenzo Monti, arătîndu-l preocupat nu numai de transpunerea în italiană a poeziei greceşti, dar şi de asimilarea creatoare a canoanelor creatoare ale acesteia, „Imaginile", „stilul" şi „pasiunea" fiind pentru el „elementele oricărei poezii". Experienţa anilor de maximă activitate poetică îl maturizează. Traducerea *Călătoriei sentimentale* (1813) a lui Lawrence Sterne şi redactarea (1804—6) paginilor autobiografice *Notizie intorno a Didimo Chierico* (Informaţie cu privire la Didim Clericul, 1813) — ambele publicate sub pseudonimul Didimo Chierico (Didimo este numele unui gramatician din perioada alexandrină şi U. F. i-a adăugat atributul *chierico*-cleric, poate pentru că *Parini, maestrul său ideal, fusese el însuşi abate), îl situează deasupra contrastelor interioare violente din anii lui *Jacopo Ortis. Il Carme dei Sepolcri* (Imnul mormintelor, 1806—7), prilejuit de un fapt public (decretul prin care autorităţile franceze din Milano interzic orice înhumare în interiorul bisericilor şi în perimetrul oraşelor), indică echilibrul atins de scriitor în concepţie şi creaţie. Închinat lui Ippolito Pindemonte, autor la rîndul lui al unei compoziţii tematic identice, în care protestul faţă de amintita hotărîre porneşte din considerente religioase, imnul lui U. F. proclamă, în numele patriei, necesitatea mormintelor solemne, cultul eroilor însemnînd demnitatea naţiunii mereu vie prin prezenţa în mijlocul ei a strămoşilor exemplari. Epic şi oratoric, poemul prezintă succesiv momente evocatoare ale istoriei şi momente oratorice, de îndemn patriotic, moral şi educativ. *Imnul mormintelor* este un breviar al tematicii romantismului italian şi o reuşită a stilului poetic neoclasicist. Concepţia de izvor umanist a istoriei „maestră" a prezentului are la bază o concepţie filozofică, a spiritului nemuritor care triumfă asupra materiei supuse morţii. Evocarea trecutului slujeşte unui crez politic şi unei finalităţi imediate: crearea conştiinţei naţionale a omului italian. Operă ocazională şi militantă, dar nu mai puţin operă de poezie, ea este un manifest al spiritualităţii italiene la începutul revoluţiilor naţionale. Lucid şi critic, raţionalist şi materialist în premise, poemul expune crezul acelui pesimism activ care va dobîndi o nouă vigoare odată cu *Leopardi. Solicitarea prezentului îşi găsise acest răspuns de ordin filozofic; treptat, această solicitare nu mai este înregistrată şi singurul adevăr rămas ferm în căderea treptată a credinţelor este creaţia artistică. Poemul *Le Grazie* (Graţiile, 1812—3) numără trei imnuri: primul închinat Venerei, al doilea, Vestei, ultimul, Atenei. El defineşte funcţia autonomă a poeziei, considerată în natura ei, superioară timpului şi împrejurărilor, iar „graţiile", fiinţe intermediare între om şi zei, înseamnă mesajul acestora către cel dintîi. Poemul manifestă, ca atare ipostaza olimpic-goetheană a poetului, aceeaşi pe care o regăsim în tragediile *Aiace* (Aiax, 1811) şi *La Ricciarda* (1813). Aceasta anticipează cu puţin anii exilului englez cînd, încetînd de a fi *poeta vates*, scriitorul este în primul rînd făuritor de valori stilistice. Dar opera în proză a lui U. F., operă de profesor şi istoric al literaturii, de publicist şi pamfletar, păstrează pînă la capăt semnul angajării. Lecţia de deschidere a cursurilor la Universitatea din Pavia, *Dell'origine e dell'ufficio della letteratura* (Despre originea şi funcţia literaturii, 1809), arată că „funcţia" literaturii este de ordin civic şi implicit etic. Studiile asupra marilor scriitori din Trecento *(Discorso sul testo della Divina Com-*

media, Saggi sul Petrarca, Discorso storico sul testo del Decamerone e Boccaccio) şi asupra poemelor cavalereşti *(Poemi narrativi e romanzeschi)* inaugurează critica literară istoristă, proprie **Risorgimentului*. Polemic la adresa culturii italiene a acelor ani fie că este vorba de revistele vremii *(La letteratura periodica italiana)*, de teatru *(Della nuova scuola drammatica italiana)* sau de întreaga producţie literară *(Saggio sulla letteratura contemporanea in Italia)*, U. F. este, în toate aceste studii şi eseuri scrise ocazional şi publicate în periodice engleze de prestigiu (« *Quarterly Review* », « *Edinburgh Review* » etc.), un autor de mare combativitate, uneori nedrept şi pătimaş, departe de a fi atins olimpianica detaşare teoretizată în *Le Grazie*. Interesul pentru problemele limbii îi dictează o scurtă istorie a limbii italiene (*Epoche della lingua italiana* ⟨Epocile limbii italiene⟩), dar mai mult decît aceasta, îl pasionează actualitatea politică, după cum o dovedesc *Scritti sulle Isole Ionie* (Scrieri despre insulele din Marea Ionică) cu privire la protectoratul englez asupra insulelor din Marea Ionică, şi *Scritti su Parga*, protest contra cedării cetăţuii respective, autorităţii statului turcesc, Critic, atingînd marginile pamfletului în *Lettere scritte dall' Inghilterra* (Scrisori din Anglia) începute în 1817, apărute parţial, postum, sub titlul *Gazzettino del bel mondo* (Mica gazetă a lumii bune), U. F. îşi scrie propria apologie cu *Lettere apologetiche* (postum), operă destinată a constitui, pentru posteritate, portretul de manieră al celui care în viaţă fusese un spirit contradictoriu şi rebel oricărei intervenţii în propria gîndire şi operă. Foscolo, care se angajase în lupta intelectualilor, militînd pentru viitorul politic al Italiei, nu mai credea în posibilitatea acestuia. Dezamăgirea firească a generaţiei lui se degradează însă şi, coborîtă la treapta resentimentelor individuale, ea generează o atitudine nedreaptă în genativismul ei. În producţia poetică, filtrul imaginilor şi erudiţia izvoarelor atenuau violenţa angajării; aceasta se manifestă însă direct în proză, anulînd olimpianismul propus în *Le Grazie*. Neoclasicismul lui se înscrie în tradiţia clasicistă a **Renaşterii*, mai puţin în cea umanistă a lui *L. B. Alberti şi mai mult în cea decadent-rafinată şi erudită a lui *Poliziano. În posteritatea ideală a lui U. F., îl vom întîlni de acéea nu pe * Carducci, ci pe *D'Annunzio, deşi prin indignările sale etic-patriotice el dovedeşte afinităţi profunde cu cel dintîi, fiind, ca şi acesta, constrîns să înfrunte contradicţiile etapelor succesive care au asigurat instaurarea Italiei moderne.

FRACASTORO Girolamo (Verona 1483—Villa d'Incaffi, Verona 1553), medic, a urmat filozofia la Padova, cu Pomponazzi. Poet liric în latină, G. F. scrie egloga *Alcon sive de cura canum venaticorum* (A. sau despre îngrijirea cîinilor de vînătoare) şi poemul epic, neterminat, *Joseph*. Filozof, compune dialogul despre logică *Turrius sive de Intellectione* şi dialogul despre suflet, *Fracastorius sive de Anima* (neterminat). Îşi expune teoria literară într-un al treilea dialog şi cel mai important, *Naugerius sive de poetica* (N. sau despre poetică), în care protagonistul discuţiei este *Andrea Navagero. Definind poezia prin autonomia frumosului, separînd-o de oratorie sau de istorie, G. F. stabileşte un punct fundamental în estetica **Renaşterii*.

FRACCHIA Umberto (Lucca 1889—Roma 1930), ziarist şi narator; a înfiinţat şi condus * « *La Fiera letteraria* », între 1925—9. A publicat o carte de politică externă (*Venizelos contro lo stato d'Atene*, 1917), o antologie din opera lui *Vincenzo Monti (1927), un jurnal intim (*Foglie di diario* ⟨File de jurnal, 1938⟩), nuvele şi schiţe (*Piccola gente di città* ⟨Oameni mărunţi ai oraşului, 1925⟩), în fine, trei romane socotite drept opera sa de durată: *Il perduto amore* (Iubirea pierdută, 1921), *Angela* (1923) şi *La stella del Nord* (Steaua Nordului, 1930). Se resimte în ele influenţa tîrzie a crepuscularilor (→ *crepuscolarismo*), cu lirismul lor nostalgic şi uşorul lor estetism sentimental.

§ *Le vergini* (Fecioarele, 1908), *La favola dell' innocenza* (Povestea inocenţei, 1910), *Gente e scene di campagna* (Oameni şi scene de la ţară, 1931), *Favole e avventure* (Poveşti şi aventuri, 1943)

frammentismo (fragmentarism), una din ipostazele **decadentismului* literar italian în ajunul primului război mondial; este o

estetică a fragmentului, avîndu-şi punctul de plecare în înţelegerea simplistă a concepţiei lui *Croce, aşa cum apărea formulată în prima ed. a *Esteticii*. Considerînd că poezia este o apariţie rară, care nu coincide cu literatura, ci este doar un fragment în cuprinsul acesteia, în care intuiţia-poezie predomină asupra gîndirii discursive, f. cultivă pagina scurtă, de proză lirică şi respinge romanul, operă de amplă construcţie, socotind că în el predomină non-poezia, treapta raţională şi etică a spiritului. Apărut ca teorie şi metodă de critică literară în *«*La Voce*» şi îndreptat împotriva retoricii lui *D'Annunzio, f. a favorizat între cele două războaie apariţia „prozei de artă", modalitate artistică a cărei gratuitate de conţinut îi permitea autorului să se sustragă de la obligaţia de a adera la fascism. Revista *«*Solaria*», care a promovat reîntoarcerea la epic, avea să denunţe gratuitatea f., iar războiul şi Rezistenţa aveau să determine în curînd apariţia unei literaturi a conţinuturilor grave, în care cultul fragmentului nu-şi mai avea locul.

Frammento papafava → Lamento della sposa padovana

FRANCESCO D'ASSISI [Giovanni BERNARDONE], zis il SERAFICO (Seraficul), (Assisi 1181/2-Porziuncola 1226), fiul unui bogat negustor de postavuri. Citeşte cu plăcere literatura cavalerească franceză şi, tînăr, iubeşte viaţa de petreceri şi de lupte militare, dar mai tîrziu renunţă la lume şi predică sărăcia (1206). A scris în latină *Regula francescana*, testamentul său, şi compoziţii lirice religioase, parafrazări ale Scripturii: *Laudes de virtutibus* (Lauda despre virtuţi) şi *Laudes Dei* (Laudele Domnului). În graiul din Assisi, aparţinînd dialectului umbru, a compus *Cantico di frate Sole* (Cîntul fratelui Soare, 1224), cunoscut şi sub titlul latinesc de *Laudes creaturarum* (Laudele făpturilor create de Dumnezeu). Paraf razăa unui fragment de psalm (148) şi a unui pasaj din profetul Daniel, este una din marile opere ale liricii italiene timpurii, în care sentimentul de totală înfrăţire a tuturor fiinţelor cu lumea naturii generează lauda universului pămîntesc şi, implicit, a vieţii şi a naturii lumeşti.

FRANCESCO DA BARBERINO sau **FRANCESCO DI NERI** (Barberino 1264—Florenţa 1348), notar la Florenţa, trăieşte cîţiva ani în Provenţa unde cunoaşte poezia occitană şi franceză. Operele sale principale sînt *Documenti d'Amore* (Învăţăturile lui Amor, ante 1309) şi *Reggimento e costumi di donna* (Educaţia şi obiceiurile femeii, scriere anterioară celeilalte, dar încheiată mai tîrziu (1318—20). Poeme didactice alegorice, ele prezintă ideile morale ale burgheziei comunale. *Învăţăturile* îmbină virtuţi opuse, înţelepciunea şi curtenia cavalerească indicînd pătrunderea literaturii feudale în mediile citadine. Scrise în versuri italiene, cu un comentariu în latineşte, ele se adresează publicului nou, dornic de a-şi îmbogăţi cultura. Recunoscînd locul femeii în societate şi pornind de la condiţia ei în lumea oraşelor toscane, poemul despre *Educaţia şi obiceiurile femeilor* foloseşte mai puţin alegoria şi mai mult exemplele luate din realitatea zilnică.

FRANCESCO DA FIRENZE, maestro (maestrul), (sec. 13), poet din *Scuola poetica di transizione, despre a cărui viaţă nu există date de nici un fel, apropiat de modelele Şcolii siciliene (*Scuola siciliana). I se atribuie mai multe **sonete*.

FRANCESCO DI NERI → FRANCESCO DA BARBERINO

FRANCESCO DI VANNOZZO (Padova 1330/40 — sf. sec. 14), poet de Curte; a scris în stiluri diverse, în limba literară şi în dialect. În versurile politice se arată servil faţă de tiranii care-l ţineau pe lîngă Curtea lor. Oportunismul său se manifestă retoric în compoziţia *Cantilena pro Comite Virtutum* (Cantilenă pentru Contele Virtuţilor), adresată lui Gian Galeazzo Visconti, supranumit il Conte di Virtù.

FRANCESCO ORBO DA FIRENZE → CIECO FRANCESCO DA FERRARA

FRANCO Matteo (Florenţa 1447—Pisa 1494), protejat de *Lorenzo de'Medici, poet glumeţ (→ *poeti giocosi*), în tradiţia populară, satirică şi polemică, a lăsat un grup de **sonete* adresate lui *Luigi Pulci

Scanned with OKEN Scanner

care, la rîndul lui, i-a răspuns cu compoziţii de acelaşi fel. Această corespondenţă în versuri, amintind o **tenzone*, se caracterizează prin izbucniri pătimaşe, într-un limbaj plin de violenţă.

FRANCO Niccolò (Benevento 1515—Roma 1570), literat boem; cu o viaţă aventuroasă, arestat sub acuzaţia de a se fi arătat ireverenţios faţă de Inchiziţie (1558), sfîrşeşte condamnat la spînzurătoare, pentru că provocase procesul şi sentinţa de moarte împotriva unui cardinal din familia Carafa. A fost un timp secretar la *Pietro Aretino, devenindu-i ulterior adversar feroce, contribuind la publicarea împotriva lui a unui violent pamflet, opera unui oarecare Fortunia Spina; el însuşi va scrie în acelaşi scop *Rime contro Pietro Aretino* şi cele aproximativ 200 de sonete însoţite de fragmente în proză, alcătuind la un loc *La Priapea* (Sonetele despre Priap, 1541). A scris compoziţii omagiale, de circumstanţă, cum sînt versurile latine adresate Isabellei Gonzaga, sub titlul *Hisabella* (1535), „Epistole italiene" (*Pistole volgari*, 1538), „Dialoguri prea plăcute" (*Dialoghi piacevolissimi*, 1539), şi romanul autobiografic, libertin şi erotic, intitulat *La Philena* (1547), care explică într-o anumită măsură tratatul publicat anterior, *Il petrarchista* (1539), marcînd oboseala şi reacţia faţă de imitarea poetului Laurei (→ *petrarchism*). Între atîtea scrieri amorale, de anticonformism boem, se întîlnesc însă şi scrieri grave: o istorie contemporană intitulată *Commentarii*, pe care Inchiziţia a condamnat-o (1558), şi o traducere în strofe octave (**ottava*) a unor cînturi din *Iliada*. Scriitor contradictoriu, victimă în mare parte a Inchiziţiei, N. F. defineşte chiar prin morala lui unul din aspectele **Renaşterii* în Italia.

FRANCO Veronica (Veneţia: 1546—91), fiica unei *cortigiana* (curtezană), ea însăşi ducînd aceeaşi existenţă; a scris versuri adunate în vol. *Terze Rime* (Terţine), în care poezia de dragoste trădează o psihologie complexă şi nuanţată. În *Lettere* (Scrisori), poeta se dovedeşte a fi şi o bună prozatoare, discutînd despre cultură în general şi dînd astfel imaginea vieţii de societate în acei ani la Veneţia.

FRANZONI Diodati (Bologna jum. sec. 17), literat; a luat parte la discuţiile privind **questione della lingua*, publicînd *Oracolo della lingua d'Italia* (Oracolul limbii din I., 1641). Sub forma unui dialog între literaţii protagonişti ai amintitei probleme, şi anume *Paolo Beni şi *Celso Cittadini, D. F. se ridică împotriva *Accademiei della Crusca, constată progresul limbii în **Renaştere* faţă de sec. 14 şi reafirmă tezele lui *G. G. Trissino, primul editor al tratatului lui *Dante, *De vulgari eloquentia*.

FRATELLI Arnaldo (Piediluco, Terni 1888—Roma 1965), ziarist, critic dramatic şi romancier. Primul său roman, *Capogiro* (Ameţeală, 1932), naraţiune psihologică, nu reuşeşte să depăşească nivelul povestirii lirice. Corespondent de presă, înainte şi în timpul ultimului război mondial, şi-a notat impresiile de călătorie şi implicit judecăţile politice în vol. *Giro per la Francia vinta* (O plimbare prin Franţa învinsă, 1940), dar nu a realizat decît o relatare nesemnificativă faţă de gravitatea evenimentelor în curs.

§ *Clara fra i lupi* (C. între lupi, 1939), *Donna sola* (O femeie singură, 1954), *La Germania in camicia bruna* (G. în cămaşă brună, 1937), *Polonia frontiera d'Europa* (P. frontieră a E., 1938)

FREDERIC al II-lea de Suabia (Iesi 1194—Castello di Fiorentino, Puglia, 1250), nepotul împăratului Frederic I Barbarossa, rege al Siciliei şi împărat al Germaniei. Om de cultură, poet, protector al literaturii şi ştiinţei, a contribuit la constituirea primului nucleu de limbă şi de poezie italiană. Curtea sa din Sicilia, cu reşedinţa la Messina şi Palermo, înregistra influenţe de cultură arabă şi bizantină, în timp ce în Sudul Peninsulei, la Capua şi Neapole, se păstra întreagă tradiţia scrisului latin, iar amintirea regatului normanzilor şi a civilizaţiei lor franceze era încă foarte apropiată. Poet liric, autor a patru compoziţii în versuri, F. aparţine Şcolii siciliene (*Scuola siciliana). În proză latină, a scris tratatul *De arte venandi cum avibus* (Despre arta de a vîna cu

Scanned with OKEN Scanner

păsările) în care, descriind arta de a vîna cu şoimul, expune o serie de cunoştinţe asupra naturii şi a lumii animale, caracteristice pentru timpul său.

FRESCOBALDI Dino (Florenţa: post 1271—ante 1316), poet din şcoala **dolce stil nuovo*, guelf negru; ca şi *Guido Cavalcanti, nu este un teoretician arid al iubirii ci îi surprinde toată frămîntarea, mereu îndurerat din dispreţul distant al femeii şi urmărit de gîndul morţii. *Boccaccio îl aminteşte în *Trattatello in laude di Dante*, arătînd faima de care se bucura ca poet.

FRESCOBALDI Lambertuccio (Florenţa —1304), poet din *Scuola poetica di transizione. Este prezent cu patru **sonete* şi alte două compoziţii, într-o **tenzone* cu *Andrea Monte, *Cione Notaio, *Berardi, *Federico Gualterotti şi *Chiaro Davanzati.

FREZZI Federico (Foligno 1346 cca — Costanza 1416), dominican; delegat să ia parte la Conciliul din Constanţa, moare pe drum sau abia ajuns în oraş. Opera sa principală este *Il Quadriregio* (Cele patru regate), poem în **terza rima*, început înainte de 1394 şi terminat între 1400—3. Amintind de *Dante, poetul descrie călătoria care, de-a lungul împărăţiilor lui Amor, a Satanei, a Viciilor şi Virtuţiilor, îl poartă pe om de la păcat la mîntuire, călăuzele lui fiind, succesiv, Cupidon şi Minerva. Poemul se înscrie în cuprinsul literaturii didactic-alegorice a vremii, fără a avea nimic din frumuseţea poetică a *Divinei Comedii*.

FRIGIMELICA ROBERTI Girolamo (Padova: 1653—1732), medic, poet şi literat; autor a numeroase librete de operă, unele inspirate din istorie *Ottone* (Othon, 1694), *Alessandro in Susa* (Alexandru la S., 1708), cu succes în epocă, şi al unor „Tragedii sacre“ (*Tragedie sacre*, 1702).

FRUGONI Carlo Innocenzo (Genova 1692—Parma 1768), poet de Curte (la Parma, a trăit într-un mediu puternic influenţat de Franţa), membru al *Arcadiei, versificator fluent, armonios şi senin, descriind plăcerile iubirii în imaginile graţioase ale mitologiei de rigoare. Se reţin canţonele *(*canzoni) Il tempio dell'Infedeltà* (Templul infidelităţii), *La navigazione d'amore* (Navigaţia amoroasă) şi mai ales *L'isola amorosa* (Insula iubirii), ultimele două amintind motivul prezent în pictura contemporană, a lui Watteau. În forma **sonetului*, C.I.F. a încercat o poezie pe teme grave, inspirată din istoria Romei: *Annibale vincitore che per la prima volta dalle Alpi ammirò l'Italia* Hanibal învingător care pentru prima oară a admirat I. din înălţimea Alpilor) şi din legendele Bibliei: *L'angelo sterminatore* (Îngerul nimicitor). În ultima perioadă, renunţă la poezia ocazională şi, alegînd versul liber de 11 silabe, scrie compoziţii în spirit filozofic-iluminist.

FRUGONI Francesco Fulvio (Genova 1620/5 cca—Veneţia 1684), scriitor de spirit modern; autorul romanelor *La Vergine Parigina* (Fecioara pariziană, 1661) şi *L'eroina intrepida ovvero la duchessa di Valentinesse, historia curiosissima del nostro secolo* (Eroina cutezătoare sau ducesa de Valentinois, poveste prea curioasă a secolului nostru, 1673); regăsim aici o bună parte din experienţa de Curte a scriitorului, „eroina intrepidă“ fiind Aurelia Spinola, principesa căreia îi este consilier spiritual şi duhovnic. Preocupat de problemele literaturii, prezintă în *Tribunale della Critica* (Tribunalul criticii) discuţiile literaţilor din vremea sa. Moralist, schiţează o serie de *Ritratti critici* (Portrete critice, 1669) şi descrie sever lumea contemporană în *Il cane di Diogene* (Cîinele lui D, 1687—9). În teatru, este autorul dramei în muzică *L'Epulóne. Opera melodrammatica esposta con le prose morali e critiche* (Mîncăciosul. Operă melodramatică expusă cu proze morale şi critice, 1675).

«Frusta letteraria, La» (1763—5), periodic bilunar, editat şi redactat în întregime de *Giuseppe Baretti, la Veneţia; suspendat la un moment dat din ordinul autorităţilor pentru un articol critic la adresa operei lui *Pietro Bembo, a continuat să apară clandestin timp de trei luni. Sub pseudonimul Aristarco Scannabue, Baretti a publicat aici principalele sale atacuri la adresa *Accademiei della Crusca, precum şi articolele polemice

contra pseudo-poeziei eruditilor, contra artificiului pastoral promovat de *Arcadia, contra caracterului inactual şi desuet al multor publicaţii, precum şi un articol entuziast asupra *Vieţii* lui *Cellini şi a pledat pentru o limbă literară care să fie italiană, şi nu toscană sau florentină. Revistă polemică, anticipînd stilul jurnalisticii moderne, a avut un rol de frunte în denunţarea unor rămîneri în urmă ale literaturii italiene, cerînd o cultură modernă care să răspundă problemelor timpului.

FUBINI Mario (Torino: 1900—1975), profesor la Universităţile din Florenţa, Palermo, Trieste, Milano, apoi la Şcoala Normală superioară din Pisa, istoric literar, preocupat şi de problemele de teorie şi critică literară. După vol. de început, *Studi sulla critica letteraria nel Settecento* (Studii asupra criticii literare din secolul al XVIII-lea, 1934), au urmat vol.: *Stile e umanità di G. Vico* (1946), *Dal Muratori al Baretti* (1946), *Studi sulla letteratura del Rinascimento* (1948), *Arcadia e illuminismo* (1950), *Ritratto di Alfieri e altri studi alfieriani* (Portretul lui A. şi alte studii alfieriene, 1951). Format din lectura lui *Croce pe un fond de înclinaţie impresionistă, şi-a consolidat metoda critică prin analiza stilistică şi a dat studiilor sale o densitate de idei remarcabilă, numărîndu-se astăzi printre exponenţii şcolii istoristcrociene cît şi ai cercetării moderat-formale a operelor de poezie. O sinteză a direcţiei sale critice şi stilistice sînt vol. *Stile, linguaggio, poesia* (1948), *Critica e poesia* (1956) şi *Metrica e poesia* (1962). Dintre studiile monografice consacrate unor scriitori, se remarcă cele dedicate lui *Foscolo: *U. Foscolo* (1928), *Foscolo minore* (1949), *Lettura della poesia foscoliana* (1954), *Ortis e Didimo. Ricerche e interpretazioni foscoliane* (1963).

§ *Il peccato di Ulisse e altri scritti danteschi* (Păcatul lui U. şi alte scrieri dantești, 1966), *Il canto 28° dell Inferno* (Cîntul 28 din „Infern", 1968), *Romanticismo italiano* (Romantismul italian, 1971)

FUCINI Renato; pseudonim NERI TANFUCIO (Monterotondo, Pisa 1843—Dianella, Florenţa 1921), inginer şi inspector al şcolilor; povestitor liric de un realism spontan, descrie mai ales lumea rurală, folosind frecvent graiul vorbit în locurile natale. Publică, la începutul carierei, culegerea *Cento sonetti in vernacolo pisano* (O sută de sonete în graiul din Pisa, 1872), urmate de alte *Cinquanta nuovi sonetti in vernacolo pisano* (Cinzeci de sonete noi în graiul din Pisa). În ele prezintă cu vervă populară fapte din viaţa timpului său, în aria restrînsă a provinciei. Reia aceleaşi teme în scrierile în proză, schiţele şi nuvelele din *Le veglie di Neri* (Veghile lui N., 1884), *All'aria aperta* (Afară, 1887), *Nella campagna toscana* (Pe cîmpiile Toscanei, 1908). Aceeaşi privire atentă asupra oamenilor şi locurilor se regăseşte în scrierile care alcătuiesc vol. *Napoli a occhio nudo* (Neapolul privit fără ochelari, 1878), dar ele nu au căldura şi emoţia impresiilor culese din locurile natale. Scriitor aparent minor, prin aria provincial-regională a inspiraţiei sale, R.F. este, în aceste limite, un admirabil povestitor.

FUSINATO Arnaldo (Schio 1817—Verona 1888), ziarist activ în publicistica patriotică şi anticlericală; autorul unor nuvele în versuri, *Il buon operaio* (Muncitorul cel bun) şi *Il cattivo operaio* (Muncitorul cel rău), aparţinînd **romantismului* social, paternalist şi sentimental. Patriot, scrie versuri cu larg ecou, între care poezia *A. Venezia* (Veneţiei). Mai reuşite sînt satirele *Poesie giocose* (Poezii vesele), care surprind ridicolul unor mode literare, cum era aceea a eroului romantic. Extinzîndu-şi ironia asupra tipului mai recent al tînărului de salon *(dandy, lion)*, îl descrie în *Fisiologia del lion* (1846). Imitînd unele din satirele lui* Giuseppe Giusti, îndreptate contra virtuţiilor conformiste ale „bunului burghez", scrie poezia *Il cor contento* (Inima mulţumită, 1847).

futurism, şcoală artistică privind creaţia poetică şi figurativă, numită astfel de *Filippo Tommaso Marinetti, autorul manifestului intitulat *Le futurisme*, publicat în ziarul francez *«Le Figaro»* (1909). Îndreptat contra culturii trecutului, f. proclamă necesitatea unei arte care să

se inspire din civilizaţia tehnică a prezentului şi să fie, în procedele ei, o emanaţie a acesteia. Poezie a viitorului (*il futuro* — viitorul), poezia futuristă exaltă „mişcarea agresivă ... saltul mortal, palma şi pumnul", aruncînd dispreţul asupra temelor lirice tradiţionale, numindu-le „oraşe moarte", simple „muzee" pentru spiritul avizat al omului modern. În planul exprimării, f. nu vrea să ţină seama de structura logică şi gramaticală a limbii, nu respectă cazul substantivelor, verbul apare numai la infinitiv şi elimină punctuaţia. Socotind cuvîntul insuficient pentru comunicarea mesajului, îi preferă de multe ori onomatopeea, considerată mai expresivă în nemijlocirea ei. Apărută ca o mişcare de avangardă, f. manifestă euforia dezvoltării industriale rapide a Europei, glorificînd atît dinamismul tehnicii, cît şi violenţa de orice fel. Lauda maşinismului nu reprezintă în f. admiraţia pentru raţiunea umană ci, dimpotrivă, încîntarea faţă de mijloacele de forţă puse la dispoziţia lumii. În limitele lui italiene, f. se putea justifica drept o nouă reacţie împotriva puternicelor tradiţii academice ale culturii literare. Experienţa futuristă a fost pentru mulţi scriitori prima sau una din rebeliunile antiacademice (*Papini, *Corrado Govoni, *Aldo Palazzeschi, *Ardengo Soffici ş.a.). În plan european, el a marcat, aparent, o mişcare de frondă antiburgheză, fiind în unele cercuri intelectuale revoluţionare o încercare de opoziţie faţă de valorile consacrate. În manifestările lui practice, în Italia, f. s-a dovedit a fi însă alături de ideologia reacţionară. Lăudînd „mişcarea agresivă", a lăudat războiul, a susţinut expansiunea colonială a Italiei şi propaganda intervenţionistă, în fine, a justificat anticipat acţiunile de violenţă ale grupurilor de asalt fasciste. Contrar propriei sale denumiri, f. preconiza nu o artă a viitorului, ci una a omenirii primitive. Lăudat de unii pentru faptul de a fi pus capăt „letargiei academice şi conformiste" a culturii italiene (A. Soffici) şi, dimpotrivă, denunţat de alţii de a fi prefigurat fascismul (*Piero Gobetti), f. rămîne în istoria literară ca o mişcare de avangardă, pozitivă în voinţa ei inovatoare, primejdioasă în echivalenţele politice ale polemicii ei. Prima antologie a poeziei futuriste (*Poeti futuristi*, 1912) a apărut sub îngrijirea lui F.T. Marinetti; şi, în timp ce singurii poeţi cuprinşi aici sînt aceia care s-au afirmat în afara f. (A. Palazzeschi, Corrado Govoni), cei puţini, care aparţin numai poeticii respective, nu au izbutit să se impună în istoria literară.

Scanned with OKEN Scanner

G

GABRIELE Trifon(e), (Veneţia: 1470—1549), poet liric, imitator al lui *Petrarca prin intermediul **petrarchismului* lui *Pietro Bembo; autorul unei gramatici intitulate *Regole di grammatica volgari* (Reguli de gramatică italiană), pe care o cunoaştem numai din relatările unor contemporani.

GADDA Carlo Emilio (Milano 1893—Roma 1973), a trăit mulţi ani în străinătate, lucrînd ca inginer. Voluntar în primul război mondial, prizonier în Germania, a început să publice în 1926. A scris pentru teatru *Il Guerriero, l'Amazzona, lo Spirito della poesia nel verso immortale del Foscolo* (Războinicul, Amazona, Spiritul poeziei în versul nemuritor al lui F., 1959), dar este în primul rînd narator şi eseist. *La Madonna dei filosofi* (Madona filozofilor, 1931), *Il castello di Udine* (Castelul din U., 1934), *Gli anni* (Anii, 1939), *Adalgisa* (1944), precum şi nuvelele cuprinse în vol. *Novelle del Ducato in fiamme* (Nuvelele Ducatului în flăcări, 1953) şi *I Racconti* (Povestirile, 1965) îl prezintă drept un povestitor de mare exactitate, un privitor obiectiv al realităţii, pe care profesiunea tehnică l-a învăţat să dea atenţia cuvenită detaliului concret. De multe ori observaţia sa lucidă şi necruţătoare se opreşte asupra unor tare sociale sau moravuri de clasă şi atunci critica lor, subînţeleasă, e incisivă. Scrisul său aminteşte, într-un plan de mai rafinată cultură şi de mai modernă complexitate a caracterelor, densitatea de conţinut a nuvelelor lui Maupassant, în timp ce filonul comic care le străbate aparţine tradiţiei îndelungate a literaturii glumeţe, a burlescului (→ *poeti giocosi*) de la *Boccaccio şi *Machiavelli, pînă la *Panzini. Două sînt romanele care i-au atras consensul criticii literare, nu numai italiene. Primul este *Quer pasticciaccio brutto di Via Merulana* (Blestemata încurcătură din strada M., 1957). Scris în mare parte în graiul vorbit la Roma, acesta este un roman poliţist, istorie a unui furt şi a unui asasinat care rămîn, pentru cititorul superficial, nelămurite. Dar dincolo de suspansul acţiunii, romanul prezintă interes prin mulţimea de personaje care gravitează în jurul faptului central, cînd, pentru descoperirea criminalului, autorul parcurge drumul de viaţă al fiecăruia dintre suspecţi şi fişele biografice respective alcătuiesc, la rîndul lor, scurte romane în roman. Ne aflăm în faţa unei opere realiste, scrisă în parte între cele două războaie, moment în care se plasează şi acţiunea, iar amestecul de personaje, de la femeia elegantă, victimă a asasinatului, la comisarul de poliţie şi la cei urmăriţi şi interogaţi, reflectă, în mic, lumea capitalei italiene în anii respectivi. Al doilea se intitulează *La cognizione del dolore* (Cunoaşterea durerii, 1963). Scris înainte de război şi întrerupt în 1941, romanul se prezintă şi astăzi ca o operă neterminată, discontinuă în episoadele ce o alcătuiesc, tabloul unei lumi ciudate în care domină ura ce-l desparte pe fiu de mama lui, în boala care copleşeşte mintea acestuia şi în croarea tăcută desprinsă din ciocnirile lor. Dar materia psihologică a cărţii îşi are rădăcina în amintirile cele mai vechi ale scriitorului, pe care le găsim în *Giornale di guerra di prigionia* (Jurnalul de război şi de prizonierat), publicat cu aproape un deceniu înainte, în 1955. Aceasta este creaţia cea mai revelatoare a scriitorului. Plecat voluntar pe front pentru a-şi dovedi sieşi curajul şi voinţa,

încrezător în cuvintele mari cu care fusese îndemnat la această încercare, cunoaşte aici mizeria sufletească, frica şi scepticismul; îşi pierde fratele pe front şi simte acum resentimentul mamei faţă de el, cel care se întoarce acasă. Experienţa războiului se repercutează asupra ideilor şi a sentimentelor, cu răsturnarea unor valori crezute sacre. Pe plan lingvistic, C.E.G. reactualizează, ca şi *Trilussa, folosirea dialectului: a graiului roman în *Quer pasticciaccio brutto di Via Merulana*, a celui florentin în *Il primo libro delle favole* (Prima carte a poveştilor, 1952), a celui lombard în *La cognizione del dolore*. La un alt nivel, introduce fraze sau cuvinte dintr-o limbă străină, barbarisme crude, care, la fel cu dialectul, au funcţia de a caracteriza stilistic o situaţie şi mai ales un personaj. Narator, C.E.G. se înscrie în tradiţia comic-parodistică. Rîsul lui este ironic pînă la sarcasm, sprijinindu-se pe o pătrundere psihologică, ascuţită de inteligenţă şi cultură. Naraţiunea se structurează spre o finalitate critic-socială, de satiră caricaturală în *Quer pasticciaccio brutto di Via Merulana*, de furie dureroasă, sălbatică şi crîncenă în *La cognizione del dolore* şi nu este niciodată naraţiune pură, izvorîtă din plăcerea gratuită a amintirii enumerative, ci tinde spre o semnificaţie metaepică, metafizic-filozofică. În proza complexă a lui C.E.G., elementele determinante sînt cele aluzive; naraţiunea discontinuă este întregită, în hiaturile ei, de străfunduri şi unghere de conştiinţă pe care o trimitere întîmplătoare le scoate la lumină. Dezvăluirile memoriei involuntare — operate psihanalitic — reconstituie traseul psihologic pe care povestirea îl punctează de multe ori prin întoarceri în trecut. Această compoziţie în salturi, care reconstituie discontinuitatea trăirilor interioare, este trăsătura de modernitate a scriitorului.

§ *Le meraviglie d'Italia* (Minunile I., 1939), *I sogni e la folgore* (Visurile şi] străfulgerarea, 1955), *I viaggi—La Morte*] (Călătoriile-Moartea, 1958), *Verso la Certosa* (Spre mănăstirea C., 1961), *Accoppiamenti giudiziosi 1924—1958* (Împerechieri judicioase 1924—1958, 1963), *I Luigi di Francia* (Ludovicii Franţei, 1964), *Eros e Priapo. Da furore a cenere* (E. şi Priap, De la furie la cenuşă, 1967), *La meccanica* (Mecanica, 1970), *Novella seconda* (Nuvela a doua, 1971)

GAETA Francesco (Neapole: 1879—1927), poet; a debutat cu *Il libro della giovinezza* (Cartea tinereţii, 1895), versuri pătrunse de influenţa lui *D'Annunzio, şi a dat opera sa cea mai bună cu *Sonetti voluttuosi ed altre poesie* (Sonete voluptoase şi alte poezii, 1906). Poet al iluziilor pierdute, ale cărui tristeţi cuprind natura însăşi a lucrurilor umane caduce, F.G. şi-a adîncit sensibilitatea prin lectura ferventă a poeţilor mari din literatura modernă. Izbutind să iasă din cercul propriilor melancolii, a privit viaţa măruntă a Neapolului popular, pe care o cunoaşte direct şi din prietenia cu *Salvatore Di Giacomo, poet al lumii umile a oraşului. De la **decadentismul* d'annunzian al primelor compoziţii, poetul ajunge, în opera sa de maturitate (şi în aceasta se cuprinde mai ales culegerea *Poesie d'albore* ⟨Poezii din zori, 1920⟩), la un sentiment de universală comuniune umană.

GAGLIARDI Paolo (Brescia: 1675—1742), erudit cu o întinsă cultură istorică şi literară; a scris *Lettera intorno alla qualità dell'amore di F. Petrarca* (Scrisoare despre calitatea iubirii în poezia lui F.P., 1719) şi *Cento osservazioni di lingua, nelle quali si spiegano diversi modi particolari usati dalla lingua toscana* (O sută de observaţii de limbă, în care sînt explicate diferite moduri particulare folosite în limba toscană, 1740).

GALANTI Giuseppe Maria (Santacroce di Morcone, Molise, Abruzzi 1743—Neapole 1806), gînditor iluminist; autor al unui *Elogio storico* (1772); suspect autorităţilor, este, la început, istoric, cu *Saggio sopra l'antica storia de' primi abitanti d'Italia* (Studiu asupra istoriei vechi a primilor locuitori ai I., 1783). Sprijinit de Tanucci, ministru cu intenţii reformatoare, cercetează la faţa locului starea economică a provinciilor Regatului Neapole (→ *questione del Mezzogiorno*) şi publică rezultatele anchetei cu caracter sociologic într-o serie de vol. care, înfăţişînd „lucrurile aşa cum ele apar", consideră că „iubirea adevărului şi zelul pentru

binele public" sînt datoria oricărui scriitor: *Descrizione dello stato antico ed attuale del Contado di Molise con un Saggio sulla costituzione del regno* (Descrierea stării vechi şi actuale a Comitatului M., cu un Studiu asupra constituţiei Regatului, 1781), *Nuova descrizione storica e geografica d'Italia* (Nouă descriere istorică şi geografică a I., 1782), *Nuova descrizione storica e geografica della Sicilia* (Nouă descriere istorică şi geografică a S., 1787—90). Acelaşi spirit iluminist apare în scrierea *Testamento forense* (Testament relativ la activitatea în justiţie, 1806). În domeniul literaturii, interesul pentru trecutul istoric îl apropie de preromantism; în această direcţie, se situează scrierea *Osservazioni intorno a' romanzi, alla morale e a' diversi generi di sentimento* (Observaţii cu privire la romane, la morală şi la diferitele genuri de sentiment, 1781).

GALATEO → Galeazzo FLORIMONTE

GALEANI NAPIONE Giovanni Francesco (Torino: 1748—1830), cu funcţii înalte în aparatul administrativ al Piemontului; teoretician al istoriei în scrierea de tinereţe *Saggio sopra l'arte istorica* (Încercare asupra artei istorice, 1773). Cu o temeinică cultură clasică, a tradus din opera lui Cicero şi a lui Tacit. Poet şi autor dramatic, a scris poemul istoric *La morte di Cleopatra* (Moartea C.) şi tragedia *Griselda*. Numele său apare însă mai ales în discuţiile asupra limbii literare *(→ questione della lingua)*. Împotriva tezelor lui *Melchiorre Cesarotti, scrie *Dell'uso e dei pregi della lingua italiana con un discorso intorno alla storia del Piemonte* (Despre întrebuinţarea şi calităţile limbii italiene, cu un discurs cu privire la istoria P., 1791), operă care anticipează **purismul* lui *Antonio Cesari, fără a ajunge totuşi la excesele arhaizante ale acestuia. Aplicînd teza sa la situaţia lingvistică a Piemontului, consideră că uzul francezei, predominant în rîndurile aristocraţiei şi ale burgheziei, trebuie să cedeze în faţa drepturilor limbii italiene.

Galeotti, Accademia dei, academie de poezie înfiinţată la Genova, în preajma anului 1550; membrii ei preferau subiectele inspirate din viaţa pe mare a marinarilor.

GALILEI Galileo (Pisa 1564—Arcetri 1642), începe prin a studia medicina (1581), dar se consacră ştiinţelor exacte, fără a neglija studiul filozofiei şi al literelor. Lector de matematici la Pisa (1589), apoi profesor la Padova (1592—1610), obţine, pentru faima crescîndă a operelor lui, protecţia marelui duce al Toscanei, Cosimo al II-lea de' Medici şi, ca filozof al acestuia, se bucură de posibilitatea de a-şi dezvolta preocupările ştiinţifice experimentale. Şi în studiul operelor literare. G.G. este acelaşi spirit analitic, admirator al realismului şi, ca atare, cititor al lui *Ariosto mai mult decît al lui *Torquato Tasso *(Considerazioni al Tasso, Postille all' Ariosto* < Adnotări la A.>). Aceeaşi lectură meticuloasă o dovedeşte într-o altă serie de adnotări, la opera poetică a lui *Petrarca. *Infernul* lui *Dante îl interesează din punct de vedere matematic *(Circa la figura, sito e grandezza dell' Inferno di Dante* ⟨Cu privire la forma, aşezarea şi mărimea „Infernului" lui D., 1588⟩). În propriile sale încercări poetice, foloseşte versul fie pentru a arăta ridicolul pedantismului universitar *(Contro il portar la toga* ⟨Împotriva obiceiului de a purta toga⟩), fie pentru a-şi apăra descoperirile ştiinţifice *(Stelle medicee temerariamente oppugnate* ⟨Stelele medice atacate cu temeritate, 1610 cca⟩). Scriitor la început în latină şi în limba comună, optează, cu începere din 1612, pentru aceasta din urmă. Italia este prima în ceea ce priveşte folosirea limbii naţionale în proza ştiinţifică şi filozofică, *Dialogul* lui fiind anterior *Discursului despre Metodă al lui Descartes* (1637), Galilei foloseşte cel dintîi unele denumiri ştiinţifice, de pildă satelit, în sens astronomic, dar, atent la finalitatea publică şi practică a scrisului, explică cititorului cuvîntul nou, preferînd perifraza lămuritoare sau termenul popular, al meseriaşilor, în locul termenului tehnic, mai puţin cunoscut. În istoria gîndirii şi în istoria limbii literare, G.G. este promotorul ideilor deschise progresului.

GALLARATI SCOTTI Tommaso Fulco (Milano 1878 — Bellagio 1966), om politic, diplomat pînă la încheierea primului război mondial, literat. Militant antifas-

Scanned with OKEN Scanner

cist, a trăit un timp în Elveţia. A scris vol. *Mazzini e il suo idealismo politico e religioso* (M. şi idealismul lui politic şi religios, 1904) şi monografia *Adamo Mickievicz* (1915). Catolic modernist, a fost apropiat de *Antonio Fogazzaro şi a lăsat o amplă biografie a acestuia *(La vita di A. Fogazzaro*, 1920). Istoric şi critic literar diletant, poet liric *(Poesie*, 1936*)*, S.G. este una din figurile de prestigiu ale publicisticii literare în primele decenii ale secolului.

GALLETTO DA PISA sau **GALLETTO PISANO** (Pisa: a 2-a jum. a sec. 13—1301 cca), poet; menţionat în documentele epocii ca judecător *(iudicatus)* şi citat de *Dante în *De vulgari eloquentia* (I, 13) ca exemplu de scriitor în limba toscană. I se atribuie două **canzoni*: *In alta donna ho miso la mia'ntendansa* („În prea înalta doamnă pus-am a mea'nţelegere") şi *Credeam'essere, lasso* („Credeam a fi, vai mie").

GALLETTO PISANO → GALLETTO DA PISA

GALLINA Giacinto (Veneţia: 1852—97), autor dramatic verist *(→ verism)*; îşi scrie principalele opere în dialectul veneţian. Cîteva din comediile sale îl amintesc, în acţiune şi în personaje, pe *Goldoni: *Barufe in famegia* (Certuri în familie, 1872), *Nissun va al monte* (Nimeni nu pleacă la munte, 1872), *Una famegia in rovina* (O familie ruinată, 1872), *Amor in parruca* (Iubire cu perucă, 1880), *Mama no mor mai!* (Mama nu moare niciodată!, 1880), *Serenissima* (Prea strălucita, 1891). Renunţă o singură dată la dialect, în *Esmeralda* (1888). Ultima scriere, *La famegia del santolo* (Familia naşului, 1892), reînnoieşte tematic teatrul dialectal, înfăţişînd o dramă burgheză în locul tradiţionalei acţiuni schematice şi a personajelor populare convenţionale.

GALVANI Giovanni (Modena: 1806—73), filolog romanist, între primii cercetători ai provenţalei cu *Osservazioni sulla poesia dei trovatori* (Observaţii asupra poeziei trubadurilor, 1829) şi *Fiore di storia letteraria e cavalleresca della Occitania* (Bucăţi alese din istoria literară şi cavalerească a Occitaniei, 1845). Participant la discuţiile asupra **romantismului*, s-a declarat adversarul acestuia şi a condamnat genul romanului istoric *(Sul romanzo storico*, 1839*)*. În **questione della lingua*, a susţinut îmbogăţirea limbii cu elementele dialectului toscan vorbit, arătînd că acesta constituie baza italienii literare *(Sulla verità delle dottrine perticariane nell fatto storico della lingua* (Asupra adevărului doctrinelor lui Perticari în faptul istoric al limbii, 1845).

GÂMBARA Veronica (Pralboino, Brescia 1485—Correggio 1550), nobilă, cu o frumoasă cultură literară, poetă, imitatoare a lui *Pietro Bembo şi, prin el, a lui *Petrarca *(→ petrarchism)*. Supericară *Vittoriei Colonna prin tonul mai degajat şi mai firesc al sentimentului, prin scrisul mai liber şi mai puţin forţat, îşi dedică cele mai multe versuri iubirii, apoi amintirii soţului, pe care-l pierde în 1518.

GAMBINI Giovanni Nepomuceno (Catania 1761—Geneva 1831), adept al ideilor filozofilor francezi; închis pentru propagarea lor (1793—7), s-a exilat la Milano şi, după restaurarea aici a ocupaţiei austriece, în Elveţia. Pentru F. Melzi, guvernatorul italian al Republicii cisalpine, a scris *Ragionamento sui destini della Repubblica italiana* (Expunere asupra Republicii italiene). Istoria vieţii sale, cuprinzînd o perioadă din istoria **iluminismului* italian, este scrisă în franceză: *Abrégé de l'histoire de ma vie* (Expunere rezumată a istoriei vieţii mele); a rămas pînă azi nepublicată, la fel cu o altă scriere, *Cours de littérature italienne* aparţinînd anilor de exil la Geneva, unde G.N.G. a fost profesor de italiană.

GARETH Benedetto → il CARITEO

GARGALLO Tommaso (Siracusa: 1760—1842) a trăit la Neapole şi a fost, scurt timp, ministru pe lîngă Ferdinand al IV-lea. Poet, a tradus din Horaţiu şi din Iuvenal. Este cunoscut mai ales ca autor al unei nuvele în proză şi versuri, *Engimo e Lucilla*, conformă gustului preromantic. În acelaşi gen, se înscrie *Le malinconie* (Melancoliile, 1835). Îl găsim, cu toate acestea şi aproape în aceiaşi ani, între

adversarii **romantismului*, ca autor al expunerii intitulate *Di alcune novità introdotte nella letteratura italiana* (Despre unele noutăţi introduse în literatura italiană). Legat de oraşul său natal, a studiat istoria acestuia şi a publicat *Memorie patrie sul ristoro di Siracusa* (Memorii locale privind restaurarea S., 1791).

GARGANI Giuseppe Torquato (Florenţa 1834—Faenza 1862), prieten al lui *Carducci, scriitor din grupul *Amici pedanti; autorul unei culegeri de versuri, *Rime* (1861), şi al unei cuvîntări glumeţe, împotriva ultimilor romantici: *Di Braccio Bracci e degli altri poeti nostri odiernissimi* (Despre B.B. şi despre ceilalţi poeţi ai noştri de ultimă oră), proză asemănătoare multora din paginile de critică ale prietenului său.

GARGIULO Alfredo (Neapole 1879—Roma 1949), critic literar de formaţie istorist-impresionistă, colaborator al revistei *«*La Ronda*»; s-a ocupat de scriitorii contemporani, publicînd în anii dintre cele două războaie, în revista *«*L'Italia letteraria*», seria de articole adnotate apoi sub titlul *Letteratura italiana del Novecento* (Literatura italiană în secolul al XX-lea, 1940). Postum, au apărut vol. memorialistice *Scritti di estetica* (Scrieri de estetică, 1952) şi *Tempo di ricordi* (Vremea amintirilor, 1955).

§ *Gabriele D'Annunzio* (1912), *Emilio Cecchi* (1937)

GARIBALDI GIUSEPPE (Nizza Marittima 1807 — Caprera 1882), alături de *Mazzini, principala figură a **Risorgimentului*. A aparţinut, din 1833, societăţii La Giovine Italia. Condamnat pentru participarea la mişcările din Genova, a fugit în America de Sud, unde, în fruntea legiunii italiene, a luptat pentru independenţa statelor ei supuse Spaniei. Îl regăsim în Lombardia, în primul război de independenţă (1848—9), apoi în lupta de apărare a Republicii din Roma (1849), în fine, în războiul de independenţă din 1859. În anul următor, în fruntea expediţiei Celor o mie, ocupă Sicilia, înlătură monarhia şi face posibilă integrarea Sudului în statul italian atunci constituit. În deceniul care urmează, conduce lupta pentru ocuparea Romei, în bătăliile de la Aspromonte (1862) şi Mentana (1867). Scriitor în spiritul unui **romantism* revoluţionar de multe ori retoric este autorul a trei romane autobiografice: *Cantoni il volontario* (C. voluntarul), *Clelia* şi *I Mille* (Cei o mie), precum şi al unor impresionante *Memorie autobiografiche*. În versuri, a compus, pornind tot de la fapte de viaţă, *Poema autobiografico* şi *Carme alla morte* (Imn morţii).

GARIMBERTO Girolamo (Parma 1506—Roma 1575), literat; autor de lucrări istorice: *Prima parte delle vite, ovvero fatti memorabili d'alcuni Papi et di tutti i cardinali passati* (Prima parte a vieţilor, adică a faptelor demne de amintire ale unor papi şi ale tuturor cardinalilor din trecut, 1567), de morală: *Problemi naturali e morali* (Probleme naturale şi morale, 1549), *Della Fortuna* (Despre soartă, 1547) şi politice: *De' Reggimenti pubblici della città* (Despre guvernarea publică a oraşului, 1544), precum şi al tratatului de retorică şi de teorie literară, *Concetti* (Concepte, 1553), în care noţiunea studiată anunţă apariţia, în curînd, a conceptismului *(*concettismo)*.

GARRONE Dino (Novara 1904—Paris 1931), istoric literar şi prozator. Teza sa de licenţă, intitulată *G. Verga*, a apărut postum (1941), cu o prefaţă apreciativă a lui *Luigi Russo, care îl situează între istoricii literari de concepţie. Dincolo de erudiţia necesară, autorul face din obiectul cercetării sale o problemă de etică, interesînd propria sa existenţă, iar istoria şi critica literară dobîndesc pentru el o dimensiune moral-existenţială. Postum, au mai apărut un vol. de *Prose* (1934) şi trei culegeri de scrisori *(Lettere*, 1938; *Fiducia mattutina, Lettere di D.G. ad un amico* ‹ Încrederea dimineţilor. Scrisori ale lui D.G. către un prieten, 1938›; *Epistolario di D.G. ed E. Persico*, 1943). Ele constituie o mărturie preţioasă asupra generaţiei tinere de intelectuali în prima perioadă a instaurării fascismului. Ca şi în cazul lui *Renato Serra, moartea timpurie a creat în jurul scriitorului o aureolă morală, istoria literară fiind absorbită în cea mai mare parte de confesiunea etică,

Scanned with OKEN Scanner

mereu prezentă în paginile rămase la moartea lui.

Garzanti, editură înființată la Milano, în 1939, de Aldo Garzanti. Preluînd activitatea editurii *Treves, printre inițiativele sale se numără publicarea unei vaste „Istorii a literaturii italiene" *(Storia della letteratura italiana*, 8 vol.), operă colectivă, realizată sub îndrumarea lui *Emilio Cecchi și a lui *Natalino Sapegno, precum și a „Vocabularului limbii italiene" *(Dizionario Garzanti della lingua italiana)*

GARZONI Tommaso (Bagnacavallo: 1549—89), scriitor; spirit modern, aflat în afara liniei principale a culturii clasice a epocii, atras de varietatea aspectelor lumii, a fost un moralist, lipsit însă de rafinamentul urmașilor săi în Franța, dar nu mai puțin pătrunzător în analiza omului și a moravurilor lui. Atent nu la categoria limitată a aristocrației, ci la mulțimea oamenilor de rînd, meseriași și mici profesioniști, locuitori ai orașelor, formînd aici pătura larg populară, a descris cu atenție și sobrietate, uneori cu umor, această lume pe care o cunoaște îndeaproape. Scrierile pentru care este socotit un moralist al micii burghezii citadine și ale căror titluri indică spiritul ironic și ușor sarcastic al autorului sînt: *Teatro dei vizi e cervelli umani* (Teatrul viciilor și creierelor omenești, 1583), *Piazza universale delle professioni del mondo* (Piața universală a profesiilor existente în lume, 1585), *Sinagoga degli ignoranti* (Adunarea ignoranților, 1599), *Hospitale de'pazzi incurabili* (Spitalul nebunilor nevindecabili, 1589) și *Serraglio degli stupori del mondo* (Menajeria minunăților lumii).

GATTO Alfonso (Salerno 1909—), ziarist și critic de artă; autor al mai multor vol. asupra unor pictori și sculptori contemporani (*Atanasio Soldati pittore*, 1934; *Luigi Broggini scultore*, 1940) și editor al revistei *«*Campo di Marte*» În afară de romanul eroi-comic *La coda di paglia* (Cu musca pe căciulă, 1948), s-a afirmat ca unul din poeții *ermetismului florentin, iar apoi ca unul din marii poeți ai Rezistenței (→ *letteratura della Resistenza*). A debutat cu vol. *Isola* (Insula, 1932) și s-a consacrat cu ciclul *Morto ai paesi* (Mort în sate, 1937). Culegerile următoare conțin o poezie angajată, născută din anii războiului, între ele remarcîndu-se *Il capo sulla neve* (Capul pe zăpadă, 1949). A scris și poezii pentru copii: *Il sigaro di fuoco* (Țigara de foc, 1945) și *Il vaporetto* (Vaporașul, 1963).

§ *La forza degli occhi* (Puterea ochilor, 1953), *Poesie* (1974), *Poesie d'amore* (Poezii de dragoste)

«Gazzetta di Milano, La» periodic apărut în 1768, sub conducerea lui *Giuseppe Parini; a reprezentat un moment al culturii iluministe în Nordul Peninsulei.

«Gazzetta veneta» (1760—2), periodic bisăptămînal; a apărut sub conducerea lui *Gasparo Gozzi în primul an, și al lui *Pietro Chiari, în anul următor. A reprezentat mișcarea literară a momentului respectiv, concentrată polemic în jurul reformei teatrului, inițiată atunci de *Goldoni.

GELLI Giambattista sau **Giovan Battista** (Florența: 1498—1563), cizmar, fiu al unui negustor de vinuri. Autodidact, își însușește o cultură literară suficientă pentru a se număra printre obișnuiții grădinilor casei lui *Bernardo Rucellai (→ Orti Oricellari) și pentru a fi prezent la discuțiile *Accademiei fiorentina. Din 1553 pînă în anul morții, expune *Divina Comedie* într-o serie de lecturi comentate. Moralist, opera sa principală, *Ragionamenti di Giusto Bottaio da Firenze* (Convorbirile lui G. dogarul din Florența) sau, cu titlul preferat de autor, *I capricci del bottaio* (Capriciile dogarului, 1546, 1548), ne face să asistăm la convorbirile dogarului Giusto — nume simbolic indicînd judecata dreaptă, de bun simț a omului din popor — cu propriul său suflet, căruia îi spune tot ce crede despre oameni și viață. Meseriașul iubește cultura și vrea ca ea să fie accesibilă tuturor oamenilor, pentru a-i putea educa și înălța. Gelli susține folosirea limbii vorbite de popor, vulgara. În *Circe*, observația moralistului se extinde: într-un închipuit dialog dintre vrăjitoare și cei pe care aceasta i-a transformat în animale, se

Scanned with OKEN Scanner

arată că demnitatea omului constă în liberul lui arbitru, care-l înalţă deasupra tuturor fiinţelor. Teza umanistă a lui *Pico della Mirandola reapare, aşadar, în literatura moralistă a curentului popular şi ea este acum o cucerire ideologică bine consolidată. Autor dramatic, G.G. este, ca şi în *Capricii*, un observator al moravurilor. Scrie două comedii, *La Sporta* (Coşul, 1543) şi *L'errore* (Greşeala, 1556). În cea dintîi, inspirată din *Aulularia* lui Plaut, avarul îşi ascunde comoara într-un coş; în cealaltă, este înfăţişată „greşeala" soţului care, îndrăgostit de o altă femeie, cade în cursa pe care i-o întinde soţia. Ambele sînt comedii de intrigă şi moravuri, luate din acele „lucruri care se întîmplă zilnic în viaţa noastră", cum spune autorul în *Prolog*. Observaţia realistă, concluziile în spirit umanist şi optimismul moral fac din opera lui G.G. un produs al burgheziei florentine ajunse la maturitatea ei. În teoria şi istoria artelor, G.G. îşi aduce contribuţia cu *Vite di artisti* (Vieţile artiştilor, ante 1550), serie de biografii ale pictorilor şi sculptorilor italieni de la Cimabue (cu care autorul socoteşte că începe o renaştere a artelor în Italia) şi pînă la contemporani, unele din ideile expuse aici regăsindu-se în *Vieţile* lui Giorgio Vasari. La **questione della lingua*, G.G. participă cu dialogul *Ragionamento intorno alla lingua* (Discuţie asupra limbii, 1551), de fapt introducere la tratatul lui P.F. Giambulari, *Della lingua che şi parla e si scrive in Firenze*, în care se face elogiul limbii literare formate pe baza dialectului florentin. Dar, contrar lui *Pietro Bembo, G.G. consideră că această limbă literară s-a perfecţionat prin aportul continuu al culturii, fiind în prezent superioară limbii primilor scriitori.

GERVASO Roberto (Roma 1937—), ziarist şi literat specialist în literaturi moderne; a alcătuit împreună cu I. Montanelli şase vol. de *Storia d'Italia* (Istoria I.), iar singur, biografiile lui *Cagliostro, Casanova, Borgia,, Nerone* (Nero, 1978). Culegerea de interviuri *Il dito nell'occhio* (Cu degetul în ochi, 1977) s-a bucurat de mult succes.

Gesta per imperatorem Federichum Barbamrubeam in partibus Lombardiae (Vitejiile săvîrşite de împăratul Frederic Barbăroşie în părţile Lombardiei, 1166 cca), poem anonim în hexametri, scris cu un deceniu înainte de victoria Ligii lombarde la Legnano (1176).

GHERARDI Giovanni sau **GIOVANNI DA PRATO** (Prato 1367 cca—Florenţa 1446 cca), comentator public al *Divinei Comedii* şi versificator; autorul dialogului *Il Paradiso degli Alberti* (Paradisul celor din neamul A.), titlul referindu-se la numele unei vile aflate în apropiere de Florenţa, unde sînt închipuite a fi avut loc, în 1399, conversaţiile relatate. Interlocutorii, umanişti de seamă, ca Marsilio da Padova şi *Coluccio Salutati, discută chestiuni de cultură, spre pildă folosirea în orice fel de scriere a vulgarei, în locul latinei. Momentele grave alternează cu cele plăcute, de destindere şi divertisment, autorul introducînd în text compoziţii în versuri, scurte nuvele, povestiri mitologice, descrieri de locuri şi relatări de călătorie care, treptat, ocupă în economia operei un spaţiu tot mai întins.

GHERARDINI Giovanni (Milano: 1778—1861), medic şi scriitor; a contribuit la cunoaşterea teoriilor **romantismului*, traducînd *Cursul de literatură dramatică* al lui A.W. Schlegel (1817). În discuţiile relative la **questione della lingua*, privind mai ales lexicologia, a publicat *Voci e maniere di dire italiane additate ai futuri vocabolaristi* (Cuvinte şi locuţiuni italieneşti indicate viitorilor autori de vocabulare, 1830—40) şi *Lessicografia italiana, ossia maniera di scrivere le parole italiane messa a confronto con quella usata dal vocabolario della Crusca* (Lexicografia italiană sau felul de a scrie cuvintele italiene în comparaţie cu scrierea lor în „Vocabularul" Accademiei della Crusca, 1843). Autor dramatic, a scris comedia *Ipocrisia e credulità* (Ipocrizie şi credulitate).

GIACOMETTI Paolo (Novi Ligure, Piemont 1816—Gazzuolo, Mantova 1882), autor a aproximativ 80 de drame veriste *(→ verism)* pe subiecte istorice şi sociale, de mare succes şi pe scenele româneşti. În acelaşi gen al teatrului burghez, sînt

Scanned with OKEN Scanner

La moglie dell'esule (Soţia exilatului), *Figlia e madre* (Fiică şi mamă), *Il poeta e la ballerina* (Poetul şi dansatoarea). O serie de drame istorice, amintind teatrul romantic, constituie opera sa minoră: *Cola di Rienzo*, *Elisabetta d'Inghilterra*, *Michelangelo Buonarroti*. Altele, ca *Torquato Tasso* şi *Giuditta*, scrise la începutul carierii, conţin referiri politice la actualitate, înscriindu-se alături de opera dramatică militantă a lui *G.B. Niccolini.

GIACOMINO PUGLIESE (Puglia prima jum. a sec. 13), poet din *Scuola siciliana; neidentificat cu certitudine, ar fi, după unii istorici literari, una şi aceeaşi persoană cu Giacomo di Morra menţionat într-o cronică a epocii, ca *fidelis imperii* (credincios imperiului). Într-adevăr, între oamenii de Curte credincioşi lui *Frederic al II-lea de Suabia se află şi G.P. Ca poet, este autorul a opt **canzoni* de iubire, dintre cele mai izbutite în lirica epocii. Sînt menţionate, de cele mai multe ori, *La dolce cera piangente* („Dulcele chip plăcut") şi *Morte, perché* („Moarte, de ce oare").

GIACOMINO DA VERONA (Verona sec. 13), despre a cărui viaţă nu ştim decît ceea ce el însuşi spune, şi anume că a făcut parte din Ordinul minorilor — ordin franciscan, a fost poet didactic-religios şi a scris, în dialectul veneţian, două poeme complementare: *De Ierusalem celeste* (Despre Ierusalimul ceresc) şi *De Babilonia infernali* (Despre B., ţară a iadului), însumînd laolaltă aproape 700 de versuri alexandrine şi descriind, cu imaginaţia puternic colorată a poetului autentic, chinurile şi bucuriile celor două lumi de dincolo de mormînt.

GIACOMO DA LENTINI (Lentini sf. sec. 12—ante 1250) apare menţionat în documente ca Il Notaio *(notarul)* Giacomo. Amintit de *Dante în *Divina Comedie (Purgatoriu*, XXIV, 56*)* şi în *De vulgari eloquentia* (I, XII) şi considerat drept iniţiatorul Şcolii siciliene (*Scuola siciliana), este prezent la Curtea lui *Frederic al II-lea de Suabia, între 1221—49. În 1233, este menţionat aici cu funcţia de *notarius* şi *fidelis scriba*. Este autor a 40 de compoziţii poetice, dintre care un număr de **sonete*, formă metrică pe care el însuşi a inventat-o sau, în orice caz, a folosit-o cel dintîi. Poet caracteristic pentru tematica Şcolii siciliene, continuînd modalităţile stilistice ale provenţalilor, în structura lor savant-elaborată, este un artist autentic, nu un versificator. Imaginea femeii, înnobilate prin iubire şi astfel înălţată deasupra umanităţii comune, devine, prin poezia lui, un model tematic continuînd pînă la **dolce stil nuovo*. Scrise în siciliana ilustră, poeziile lui s-au transmis în transcriere toscanizată, oferind totodată modelul celei dintîi limbi italiene literare. Între compoziţiile sale cele mai frumoase sînt canţonele *(*canzoni) Madonna dir vi voglio, ccmo l'amor m'à preso* („Doamnă, vreau a vă spune cum dragostea m-a cuprins") şi *Madonna mia, a voi mando/in gioi li mei sospiri* („Doamnă, în bucurie/ale mele suspine vă trimit".

GIACOMO DI MORRA → GIACOMINO PUGLIESE

GIACOSA Giuseppe (Parella, Torino 1847—Milano 1906), autor dramatic; debutează cu piese istorice, un fel de legende dramatice, cum este *Una partita a scacchi* (O partidă de şah, 1873). Aparţine însă **verismului* prin piesele cele mai caracteristice, care înfăţişează lumea unei burghezii în ascensiune. Pe aceasta, scriitorul o admiră pentru virtuţiile ei (muncă, onestitate, prudenţă, bun-simţ), dar nu uită să pună în lumină şi defectele corespunzătoare: *Tristi amori* (Triste iubiri, 1887), *I diritti dell'anima* (Drepturile sufletului, 1894), *Come le foglie* (Ca frunzele, 1900), *Il più forte* (Cel mai puternic, 1904). Ca narator, publică *Novelle e paesi valdostani* (Nuvele şi locuri din Valea Aostei, 1886), descrieri de peisaje, evocări de legende locale, uneori motive fantastice, proprii genului epic în opera boemei milaneze *(→ scapigliatura)* din aceiaşi ani.

GIAMBONI Bono (Florenţa — 1292), judecător; contribuie prin opera sa de traducător la formarea limbii literare toscane. Din franceză, traduce *Li Livres dou Tresor* ale lui *Brunetto Latini, iar din latină, în afară de opera de istorie

militară a lui Flavius Vegetius, la cererea lui Lamberto degli Abbati, *Historiae* (Istoriile) de Paulus Orosius. El însuşi este autorul unei scrieri de morală, *Libro de' Vizi e delle Virtudi* (Cartea viciilor şi a virtuţiilor), în care folosind alegoria arată triumful acestora din urmă. Ca şi B. Latini, popularizează literatura morală scrisă în latină şi oferă publicului primele elementele ale unei culturi preumaniste.

GIAMBULLARI Bernando (Florenţa: 1450—1529), poet în tradiţia realismului popular; a continuat *Ciriffo Calvaneo*, poemul cavaleresc început de *Luca Pulci. I se atribuie, de către unii istorici literari, micul poem de factură burlescă, *La Nencia da Barberino* (Nencia din B.), considerat, în general, opera lui *Lorenzo de' Medici.

GIANNI Lapo (a 2-a jum. a sec. 13), identificat multă vreme cu un omonim, notar din Florenţa; face parte din cercul prietenilor lui *Dante şi este amintit de acesta, alături de *Guido Cavalcanti, într-un vestit **sonet*: *Guido vorrei che tu e Lapo ed io* („Guido aş vrea ca tu şi Lapo şi eu"). Poet al dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, cîntă sentimentul senin şi bucuria lui.

GIANNONE Pietro (Camposanto, Modena 1792—Florenţa 1872), patriot, discipol al lui *Mazzini, poet: aparţine, cu poemul epic *L'esule* (Exilatul, 1829), **romantismului* nostalgic şi sentimental, tenebros şi dramatic. Istorie a unei iubiri tragice, inspirată din fapte reale, poemul a cunoscut o mare popularitate la data apariţiei lui. Autor dramatic, a scris *Maria Stuarda*, reprezentată la Londra.

GIANNOTTI Donato (Florenţa 1492—Roma 1573), susţinător al Republicii, ca unul dintre înalţii funcţionari ai acesteia, se exilează în momentul restaurării Medicilor (1530). Istoric, scrie *Discorso delle cose d'Italia* (Discurs asupra situaţiei I.) şi *Dialogo della Repubblica dei Veneziani* (Dialog al Republicii veneţienilor). Opera sa principală priveşte Florenţa şi lupta ei pentru apărarea orînduirii de pînă atunci a Republicii. *Trattato della Repubblica fiorentina* (Tratat asupra Republicii florentine), scris în exil, este o apologie a libertăţilor democratice, cuprinzînd idei expuse şi anterior, atît în *Discorsi sopra il formare il governo di Firenze* (Discurs asupra modului în care trebuie alcătuit guvernul Florenţei, 1527), cît şi în *Discorso di armare la città di Firenze* (Discurs pentru înarmarea oraşului Florrnţa, 1528). Acestea din urmă au fost redactate în ultimii ani ai Republicii, cînd era sigur că Medicii vor încerca să reia puterea şi că oraşul va avea de luptat contra unei coaliţii puternice a acestora şi a aliaţilor lor, Carol Quintul şi „imperialii". Alături de *Luigi Alamanni şi de ceilalţi adversari ai Medicilor, D.G. se dovedeşte a fi unul dintre ultimii exponenţi ai Florenţei, care, pe urmele lui Cicero, instaurase cultul republicii antice şi pregătise **umanismul*. Autor comic minor, scrie comedia de caracter, reuşită pe alocuri, *Il vecchio amoroso* (Bătrînul îndrăgostit).

GIGLI Girolamo (Siena 1660—Roma 1722), autor dramatic, lector de grai toscan, la Universitatea din Siena, spirit îndrăzneţ, sarcastic şi anticonformist, scriitor de gust popular. Apără dialectul împotriva limbii arhaizante impuse de *Accademia della Crusca, care-l va exclude din rîndurile ei, laudă frumuseţea graiului din Siena, amintind că el a fost ilustrat de *Epistolele* *Caterinei da Siena şi alcătuieşte *Vocabolario cateriniano* (Vocabular al limbii folosite de Caterina da Siena), a cărui publicare ajunge în 1717, pînă la litera r. Împotriva scriitorilor care continuau să scrie în latineşte, publică compoziţia satirică *Il Collegio petroniano delle balie latine* (Şcoala sf. Petroniu, pentru doicile latine). În *Diario senese* (Jurnal sienez, 1721), oferă cititorului informaţiile cuvenite asupra oraşului său, dar foloseşte pentru a pune într-o lumină ridicolă anumite categorii de oameni, poeţi pretenţios idilici ai *Arcadiei şi iezuiţi, introducînd cu vervă satirică în relatarea întîmplărilor din Siena povestiri glumeţe şi răutăcioase la adresa acestor adversari ai săi. Cu comedia *Don Pilone*, imitată după *Tartuffe* a lui Molière, atacă ipocrizia religioasă şi, indirect, educaţia dată copiilor în şcolile iezuiţilor. Împotriva acestora scrie şi *Lettera intorno*

ai presenti sconcerti della Compagnia (Scrisoare privind neliniştile prezente care domnesc înăuntrul Ordinului religios), ridiculizînd bigotismului şi falsa cucernicie în *Il Gazzettino* (1712—4). Alte comedii confirmă vîna satirică a spiritului său: *Gorgoleo* este imitat după *Monsieur de Pourceaugnac* a lui Molière, personajul său fiind însă caricatural şi grotesc; *La sorellina di Don Pilone* (Surioara lui Don P.), folosind, în cazul unor personaje, graiul popular sienez, este originală şi înfăţişează ironic şi aproape răutăcios ridicolul unei lumi care făcea parte din biografia autorului; *Ser Lapo* (Jupîn L.), comedie scrisă în graiul florentin, se caracterizează prin realismul aspru.

GIMMA Giacinto (Bari: 1668—1735), erudit, cunoscut ca autor al unei „istorii a Italiei literate": *Idea della storia dell'Italia letterata, esposta coll'ordine cronologico dal suo principio fino all'ultimo secolo* (Schiţă de istorie a I. literate expusă în ordine cronologică de la începutul ei pînă la ultimul secol, 1723). Scrierea, considerată drept prima de acest fel în Italia, cuprinde istoria întregii culturi, nu numai a literaturii, şi este nu numai o lucrare de informaţie şi de mare erudiţie, dar, în acelaşi timp, o scriere polemică cu finalitate naţională. Autorul respinge toate părerile cu privire la pretinsa decadenţă a poeziei italiene şi, împotriva observaţiilor critice ale unor literaţi francezi, ca părintele *Bouhours, susţine superioritatea acestei poezii faţă de pseudo-poezia clasicismului de peste Alpi.

GINZBURG Leone (Odessa 1909—Roma 1944), militant politic, istoric şi critic literar; a publicat în revista *«*La Cultura»* o serie de studii asupra marilor romancieri ruşi (Dostoievski etc.), reunite în vol. postum *Scrittori russi* (1948). Intelectual de stînga din grupul antifascist de la Torino, arestat în momentul ocupaţiei hitleriste, moare în închisoare. Articolele şi studiile sale de politică formează astăzi două masive vol. de *Scritti* (Scrieri, 1964).

GINZBURG Natalia (Palermo 1916—), romancieră, aparţine mediului intelectual al Turinului. Căsătorită cu Leone G. (1938), a cunoscut prin el cercul luptei clandestine a antifascismului. A debutat, sub pseudonimul de Alessandra Tornimparte, cu romanul scurt *La strada che va in città* (Drumul care duce în oraş, 1942). La fel ca în următorul roman, *È stato così* (Aşa a fost, 1947), N.G. relatează aici întîmplări din viaţa unei femei, iubiri şi trădări dureroase. Scrise într-o limbă orală, reflectînd ezitările şi opririle discursului vorbit, cele două romane aparţin **neorealismului* prin perfecta aderenţă la faptul brut. Cu *Tutti i nostri ieri* (Toate zilele noastre de ieri, 1952), a dat o compoziţie închegată, istoria unei familii în anii fascismului şi ai războiului, aducîndu-şi astfel contribuţia la **letteratura della Resistenza*. Cartea sa cea mai izbutită rămîne pînă azi *Lessico famigliare* (Lexic de familie, 1963), roman autobiografic, în care se regăseşte Turinul dintre cele două războaie, cu frămîntarea anilor luptei ilegale, şi în care urmărim formarea lentă, uneori dureroasă a personalităţii scriitoarei, în opţiunile ei curajoase, rupînd cu tradiţia burgheză a familiei. § proză: *Valentino* (1957), *Sagittario* (Arcaş, 1957), *Le voci della sera* (Glasurile serii, 1961), *Le piccole virtù* (Micile virtuţi, 1962); teatru: *Ti ho sposato per allegria e altre commedie* (Te-am luat de nevastă pentru că eram vesel, şi alte comedii, 1967), *Mai devi domandarmi* (Niciodată nu trebuie să mă întrebi, 1971), *Caro Michele* (Dragă M., 1973)

GIOBERTI Vincenzo (Torino 1801—1852), filozof, gînditor politic şi teoretician al neoguelfismului istoric. Acuzat de a fi părtaş la conspiraţia republicană a lui *Mazzini, în Piemont, este exilat. Stabilit în Belgia, apoi în Franţa, îşi retrage adeziunea la acţiunile lui Mazzini. În *Teoria del sovrannaturale* (Teoria supranaturalului, 1837, apărut în 1838) expune, într-o primă formă, ideea unei posibile colaborări dintre Stat şi Biserică, pentru înfăptuirea unificării Italiei. Gînditor idealist, îşi expune concepţia epistemologică în *Introduzione allo studio della filosofia* (Introducere la studiul filozofiei, 1840). Preocupat de soarta Italiei, scria opera sa principală, *Del primato morale e civile degli Italiani* (Despre întîietatea italienilor

în morală şi în civilizaţie, 1843), adevărat manifest şi program al neoguelfismului. Arătînd prioritatea Italiei în crearea culturii moderne şi dreptul ei actual la libertate şi demnitate naţională, V.G. schiţează proiectul de constituire a unei viitoare federaţii a statelor din Peninsulă sub conducerea papalităţii. Neoguelfismul i se oferă ca modalitate de rezolvare moderată a opoziţiilor dintre Mazzini, republican, şi cercurile monarhiste ale Piemontului. Operă a mesianismului naţional, atribuind viitoarei Italii libere rolul diriguitor în Europa, *Del primato*, urmat în curînd de *Prolegomeni al Primato* (Prolegomene la Întîietate), este o istorie a statelor italiene privită în raport cu necesitatea unificării lor. Aspru criticată de republicanii laici pentru rolul politic acordat papalităţii, scrierea lui V.G. îşi propune să atragă în lupta pentru unitate rîndurile largi ale poporului. Gioberti revine la problematica politică cu *Il gesuita moderno* (Iezuitul modern, 5 vol., 1846—7). Operă amplă, violent polemică, ea se îndreaptă contra Ordinului religios pe care îl judecă vinovat de a menţine prin şcolile lui ignoranţa faţă de progresul contemporan al ştiinţelor. Aceeaşi problemă apare în *Apologia del libro intitolato Il Gesuita moderno, con alcune considerazioni sul Risorgimento* (Apologia cărţii intitulate „Iezuitul modern", cu unele consideraţiuni asupra reînvierii italiene, 1848), promovînd din nou ideea cooperării dintre Stat şi Biserică. În ultima sa operă, *Del Rinnovamento civile d'Italia* (Despre reînnoirea socială şi politică a Italiei, 1851), V.G. se adresează, din exil, poporului său. Refuzînd orientarea lui Mazzini şi a altor promotori ai luptei revoluţionare, el arată că numai Piemontul monarhic poate să întreprindă acţiunea de eliberare şi unificare a Peninsulei. Lovitura de stat din 2 decembrie 1851, în Franţa, avea să-l orienteze către o privire şi mai îndrăzneaţă a situaţiei; respingînd puterea temporală a papalităţii, el va considera posibilă şi necesară orice proclamare a republicii pentru apărarea libertăţilor cetăţeneşti.

GIORDANI Pietro (Piacenza 1774—Parma 1848), benedictin (1794—1800); renunţă la viaţa monastică şi este, în repetate rînduri, urmărit, exilat (1824, 1830) şi închis (1834) pentru ideile sale liberale. Împreună cu *Vincenzo Monti colaborează la *« *La Biblioteca italiana* » (1816—7). Se numără între primii admiratori şi protectori ai lui *Leopardi şi este un animator al culturii italiene susţinînd rolul activ al scriitorilor, necesitatea contactelor cu literaturile străine, în fine, lupta pentru progresul general al instrucţiei în rîndurile poporului. Publicist fecund, este cunoscut ca autor al primului răspuns adresat d-nei *de Staël la articolul acesteia, *Despre felul şi utilitatea traducerilor.* În răspunsul său, *Lettera di un italiano ai compilatori della « Biblioteca italiana »* (Scrisoarea unui italian către redactorii « Bibliotecii italiene »), P.G. combate afirmaţiile d-nei de Staël şi susţine că numai tradiţia *clasicismului poate constitui gloria literaturii italiene *(→ romantism)*. În *questione della lingua a susţinut *purismul*, fără a ajunge însă la exagerările comune celor mai mulţi adepţi ai trecutului. Spirit vioi, prezent în cultura timpului său, a fost, mai ales în perioada anilor petrecuţi la Florenţa (1824—30) şi apoi la Parma, unul dintre literaţii cei mai atenţi la mişcarea intelectuală în curs.

« Giornale de' letterati d'Italia » (1710—40), periodic de cultură literară, înfiinţat la Veneţia de *Apostolo Zeno şi *Scipione Maffei. Articolul-program arăta că principalul scop al publicaţiei este informarea publicului propriu şi a celui străin asupra stării actuale a culturii italiene. A apărut la început trimestrial (1710—18), apoi anual, la Viena. Colaboratori principali au fost: A. Vallisnieri, G.B. Morgagni şi S. Maffei.

« Giornale storico della letteratura italiana » (1883), revistă trimestrială de filologie şi istorie literară de înaltă ţinută ştiinţifică, înfiinţată la Torino, de *Arturo Graf, *Francesco Novati şi *Rodolfo Renier. Publicaţie de nivel universitar, ilustrează tradiţia studiilor istorist-pozitiviste. Este un laborator de cercetare filologică şi istorico-literară, atentă în pri-

mul rînd la stabilirea faptelor, studiile pe care le publică marcînd stadiul cercetărilor la zi în problema respectivă.

Giostra delle virtù e dei vizi (Întrecere cavalerească dintre virtuţi şi vicii, sf. sec. 13/încep. sec. 14), scurt poem (58 de strofe) despre victoria Ierusalimului asupra Babilonului, scris în graiul din Macerata, provincia Le Marche, în care poetul anonim înfăţişează alegoric victoria virtuţiilor asupra viciilor.

GIOVAGNOLI Raffaello (Roma: 1838—1915), ziarist şi scriitor, unul dintre voluntarii lui *Garibaldi în lupta de la Mentana (1867). Reprezintă cu succes publicistica literară a **romantismului* patriotic. Culegerea de poezii *Peccata juventutis meae* (Păcatele tinereţii mele, 1883) este izolată în numărul mare al celorlalte scrieri ale sale, în primul rînd romane istorice (dintre care *Spartaco*, 1874, este cel mai cunoscut) şi opere de istorie a **Risorgimentului (Pellegrino Rossi e la rivoluzione romana* (P.R. şi revoluţia din Roma, 1898—1911). Scrise într-o formă populară, *I racconti del maggiore Sigismondo* (Povestirile maiorului S., 1908—9) evocă întîmplările aceleiaşi perioade, îmbinînd calităţile povestitorului cu sinceritatea de sentimente a patriotului.

GIOVANNI DI CONVERSINO (Buda 1343—Veneţia 1408), considerat una şi aceeaşi persoană cu Giovanni da Ravenna, fiu al unui medic venit în Ungaria în suita regelui Ludovic de Anjou; a studiat la Bologna şi a fost profesor în acelaşi oraş, apoi la Ferrara şi Florenţa; i-a avut ca elevi, între alţii, pe *Pier Paolo Vergerio şi pe *Vittorino da Feltre. După numeroase peregrinări în oraşele Peninsulei, în care cunoscuse mulţi oameni de cultură şi ocupase funcţii de seamă, relatează cele cunoscute în *Memorandum rerum liber* (Cartea de memorii) şi în autobiografia pe care şi-o intitulează *Rationarium vitae* (Faptele vieţii, ordonate şi grupate). Sînt scrieri în latineşte, ambele de egal interes pentru cunoaşterea epocii imediat anterioare **Renaşterii*. Devenit la un moment dat cancelar al Republicii Ragusa, a scris şi istoria acestui oraş *(Historia Ragusii)*.

GIOVANNI FIORENTINO, ser (jupîn) (sec. 14/încep. sec. 15), probabil autorul culegerii de 50 de nuvele *Il Pecorone* (Prostănacul, 1558), al căror titlu provine de la numele sau porecla sa. Inspirate din istoria oraşului sau extrase din *Nuova Cronica* lui *Giovanni Villani, faţă de care constituie un plagiat, nuvelele sînt necunoscute în redactarea lor originală şi aparţin, poate, primilor ani ai sec. 15. Autorul lor este un scriitor modest, iubind povestirea scurtă şi veselă care oglindea fapte şi moravuri ale Florenţei.

GIOVANNI DA PRATO → Giovanni GHERARDI

GIOVANNI DA RAVENNA → GIOVANNI DI CONVERSINO

GIOVANNI DEL VIRGILIO (Bologna sf. sec. 13 — ante 1327), profesor la Universitatea din Bologna; cunoscut pentru corespondenţa poetică din perioada 1319—21 cu *Dante, în care preamăreşte frumuseţea limbii latine pe care o preferă şi o opune limbii italiene, vulgara vorbită de omul de rînd.

GIOVIO Paolo (Como 1483 — Florenţa 1552), literat şi istoric; scrie în latineşte *Historiarum sui temporis libri XVL* (Cele 45 de cărţi ale istoriei timpului său, 1550—2) — operă de istorie contemporană, păstrată incomplet, care prezintă perioada agitată de la 1494, începutul expediţiei lui Carol al VIII-lea în Italia, pînă în anii Marelui ducat al Toscanei (1547). Tradusă în italiană de *Ludovico Domenichi, a avut mult succes între contemporani. Scriere de istorie este şi *Commentari delle cose dei Turchi* (Comentarii despre istoria turcilor, 1535), una din primele cercetări în domeniul respectiv. Scriind o serie de biografii ale marilor contemporani, P.G. ilustrează însuşirile omului luptător sau conducător de state şi pune în lumină, prin exemple ale acelor ani, conceptul umanist al demnităţii omului. A alcătuit o istorie a 12 dintre ducii familiei Visconti *(Vitae duodecim vicecomitum*, 1549*)*, o biografie a lui Alfons de Este, ducele Ferrarei, o alta a marchizului de Pescara, soţul *Vittoriei Colonna,

Scanned with OKEN Scanner

mort într-o vestită bătălie contra lui Francisc I (*Vita Francisci Ferdinandi Davali*, 1549).

GIRALDI Giovan Battista, zis CINTIO sau CINZIO (Ferrara: 1504—73), profesor de medicină, filozofie şi literatură; autor a „O sută" de nuvele, *Gli Ecatommiti* (1565), care, ca şi *Decameronul*, se înscriu într-un cadru fix, povestirea lor făcîndu-se, aşa cum se arată în introducere, în momentul aşa-numitului jaf al Romei (1527). Povestirile au o finalitate morală şi, de multe ori, întîmplările sînt neobişnuite, părăsind limitele realului. Dramaturg, G.B.G. scrie tragedia *Orbecche* (1541), inspirată dintr-o nuvelă proprie, cu o acţiune violentă şi sîngeroasă tratată convenţional. În versurile dedicatorii *La tragedia a chi legge* (Tragedia adresîndu-se cititorului), în *Discorso sulle commedie e sulle tragedie* (Discurs asupra comediilor şi tragediilor), precum şi într-o scrisoare adresată ducelui Ercole d'Este însoţind tragedia *Didona* (1542), susţine inovaţiile pe care le-a adus genului şi mai ales introducerea corului, după modelul lui Seneca. În plus, pe urmele lui Aristotel, el atribuie catharsisului şi inclusiv tragediei o funcţie moral-educativă. În *Selene*, *Eufimia*, *Arrenopia*, *Epitia*, tragedii extrase şi ele din nuvelele proprii şi prezentînd Egiptul antic sau evul mediu englez, G.B.G. îşi ilustrează practic ideile dramatice. Drama mitologică în versuri *Egle* (de la numele personajului), jucată în prezenţa ducelui de Ferrara (1545), îi impune autorului unele explicaţii de teorie literară, detaliate în *Discorso sopra il comporre le satire atte alla scena* (Discursul asupra modului de a compune satire potrivite scenei, 1554). Amestec de grav şi comic, deznodămîntul fiind „nefericit", drama mitologică pregăteşte drama pastorală care triumfă spre sfîrşitul secolului. Teoretician al genului epic cavaleresc, G.B.G. scrie *Discorso intorno al comporre dei romanzi* (Discurs cu privire la compunerea poemelor, 1549, apărut în 1554), în care arată că genul despre care tratează constituie ceva nou faţă de poetica clasică şi confirmă dreptul la originalitate al modernilor faţă de antici. El însuşi scrie, cu rezultate mediocre, *Ercole* (Hercule, 1557), încercare de compromis între epopeea clasică şi epica medievală.

GIRALDI Giglio sau **Lilio Gregorio** (Ferrara 1479 cca — Roma 1552), autorul dialogului *De poëtis nostrorum temporum* (Despre poeţii timpului nostru), asupra poeziei de la antici pînă la moderni în care prezintă circa două sute de scriitori din principalele ţări ale Europei. Unele dintre aprecierile literare cuprinse aici, îndeosebi asupra contemporanilor, dovedesc gustul sigur al autorului, unul dintre primii critici literari ai Italiei.

§ *De historia poetarum tam Graecorum quam Latinorum* (Despre istoria poeţilor atît greci cît şi latini), *Philologiae symbolorum interpretatio* (Interpretarea simbolurilor filologiei)

GIRAUD Giovanni (Roma 1776 — Neapole 1834), autor dramatic; înfăţişează satiric moravuri ale timpului în piese comic-sentimentale, de multe ori simple farse, rudimentare comedii de acţiune: *Don Desiderio disperato per eccesso di buon cuore* (Don Dezideriu desperat din prea multă bunătate), *L'ajo nell'imbarazzo* (Pedagogul în încurcătură), tradusă de Gogol (1840) şi reprezentată în Rusia (1853), *Galantuomo per transazione* (Cinstit prin procură, 1833), protagonistul fiind aici ipocritul lumii burgheze, care-şi proclamă cu glas tare virtutea inexistentă.

GIULIANO IL SOFISTA → Giuseppe PREZZOLINI

GIUNTA sau **GIUNTI** (sec. 15—16); familie de librari şi editori; numără între reprezentanţii ei principali pe Filippo G. (1450—1517), care înfiinţează o tipografie-editură la Florenţa (1497), pe fiul lui, Bernardo G., care îi continuă activitatea (1487—1551). Un frate al lui Filippo, Luca Antonio G. (1457—1538), înfiinţează o nouă tipografie la Veneţia (1503), iar Giacomo G., poate nepotul acestuia din urmă, înfiinţează a treia întreprindere a familiei, la Lyon. În atelierele casei G. s-au tipărit operele unor autori clasici, ca *Boccaccio, şi ale unor contemporani ai editorilor, ca *Boiardo şi *Machiavelli.

Scanned with OKEN Scanner

GIUNTI → GIUNTA

GIURLANI Aldo → Aldo PALAZZESCHI

GIUSTI Giuseppe (Monsummano, Pistoia 1809 — Florenţa 1850), unul din principalii poeţi satirici ai Italiei. Revoluţia din 1830 din Franţa şi urmările ei în Italia (1831) îl solicită şi primele compoziţii poetice, satire glumeţe, sînt un ecou al acestor evenimente: *Parole di un Consigliero al suo principe* (Cuvintele unui consilier către principele său), *La ghigliottina a vapore* (Ghilotina cu aburi), *Rassegnazione e proponimento di cambiar vita* (Resemnare şi hotărîre de a începe o viaţă nouă, 1833), *Il mio nuovo amico* (Noul meu prieten). În ele apar figurile tipice ale acestor ani de opresiune, delatorul şi poliţistul. Democrat cu idei republicane pînă către 1845, apoi moderat, aproape conservator; devenit astfel sub influenţa lui *Manzoni, G.G. priveşte cu neîncredere lupta de revendicări sociale şi aprobă doar lupta naţională îndreptată contra Austriei. Poet avînd gustul concretului şi al bunului simţ realist, evită reprezentarea abstractă, proprie tradiţiei clasiciste, şi respinge în acelaşi timp excesele romanticilor (poezia *Girolamo Tommasi*). Ca moralist, îşi expune idealul conduitei echilibrate şi al fericirii mijlocii în compoziţia *Amor pacifico* (Dragoste paşnică, 1844—5) şi îşi îndreaptă satira contra stărilor şi moravurilor politice proprii unei Italii supuse principilor reîntorşi odată cu Restauraţia. Pe de altă parte, ironia lui care atinge doar uneori sarcasmul, loveşte în aristocraţia sprijinită pe Sfînta Alianţă, pe de altă parte, ea se îndreaptă contra acesteia din urmă şi cuprinde, în jurul ei, pe adulatorii străinilor şi pe cameleonii politici. În decursul celor zece ani care preced marile mişcări din 1848, G.G. scrie cele mai cunoscute dintre poeziile sale: *Scherzi* (Glume), *Dies irae* Ziua mîniei, 1835), *Il ballo* (Dansul, 1837), tablou al aristocraţiei restaurate, *L'incoronazione* (Încoronarea, 1838), cu prilejul urcării pe tron a noului împărat al Austriei, *Il brindisi di Girella* (Toastul lui Sfîrleză, 1838), satiră virulentă a oportunismului politic reprezentat de cariera lui Talleyrand, *La vestizione* (Hirotonisirea, 1839), satiră a clerului, *La chiocciola* (Melcul, 1840—1), *Il Re Travicello* (Regele Surcică, 1841), *La scritta* (Contractul, 1842), privind cu ironie alianţa aristocraţiei ruinate cu proaspăta burghezie bancară. Patriot moderat, G.G. este la început uşor anticlerical, în *Il papato di prete Pero* (Cariera papală a popii P., 1845), dar se raliază apoi neoguelfilor, compunînd două **sonete* închinate lui Pius al IX-lea (*A Pio nono*, 1846). Satira lui devine violentă în momentul cînd, atacat de republicanii radicali pentru poziţia lui moderată, scrie împotriva lui *F.D. Guerrazzi sonetul *L'aruffa-popoli* (Aţiţătorul popoarelor, 1848) sau cînd, aflînd de moartea ducelui de Modena, care înăbuşise recent mişcarea revoluţionară, nu-şi poate reţine mulţumirea (*Nella morte del Duca di Modena* ⟨La moartea ducelui de M.⟩). Paralel cu producţia satirică, scrie versuri grave, cu caracter religios, de o redusă originalitate (*La fiducia in Dio* ⟨Încrederea în Dumnezeu, 1836⟩). Reuşită este în acest gen numai poezia *Sant'Ambrogio* (Sf. Ambrozie, 1946), evocînd biserica din Milano, unde poetul ascultă cîntecul soldaţilor din trupele austriece obligaţi să-i asupreasă pe italieni, deşi mulţi dintre ei erau, ca şi aceştia, supuşi trataţi ca naţiune inferioară în cuprinsul Imperiului. O ultimă categorie de scrieri, compoziţii epice (*Sortilegio* ⟨Vrajă, 1846⟩) şi schiţe dialogate (*I discorsi che corrono* ⟨Vorbele care circulă, 1847⟩, *Le piaghe del giorno* ⟨Nenorocirile vremii, 1848⟩) sînt şi ele inferioare satirelor; dintre acestea, *La terra dei morti* (Pămîntul celor morţi) şi *Lo stivale* (Cizma) continuă să fie cele mai populare, dictate fiind de un cald patriotism. Într-o scriere în proză, *Cronaca dei fatti di Toscana* (Cronica întîmplărilor din T., 1845—9), îl regăsim pe portretistul abil din satire. Mare iubitor al literaturii populare, G.G. a alcătuit o *Raccolta dei proverbi toscani* (Culegere de proverbe toscane, 1853). Martor al revoluţiei din Toscana, (el însuşi fiind de partea moderaţilor), a scris despre evenimentele respective *Cronaca dei fatti di Toscana* (Cronica faptelor întîmplate în T., 1845—9), operă apărută postum, sub titlul *Memorie inedite di Giuseppe*

Giusti, 1845—1849 (Memorii inedite ale lui G.G. 1845—1849, 1890).

GIUSTINIAN (I) Bernardo (Veneţia: 1408—89, umanist, om politic şi istoric al Veneţiei, fiul lui Leonardo G. În *De origine urbis Venetiarum rebus que eius ab ipsa ad quadrigentesimum anum usque gestis historia* (Istoria despre originea oraşului Veneţia şi despre faptele săvîrşite de la origini pînă la anul al patru sutelea), el ajunge cu povestirea faptelor numai pînă la finele sec. 9. Îngrijorat de soarta oraşului ameninţat de înaintarea turcilor în Mediterană, lansează într-un discurs solemn rostit în faţa papei Sixt al IV-lea îndemnul de a întreprinde o luptă comună împotriva primejdiei: *Oratio exhortatoria contra Turcos* (Discurs de îndemn la luptă contra turcilor).

GIUSTINIAN Leonardo (Veneţia: 1388—1446), umanist erudit, cu funcţii înalte în conducerea statului, poet al iubirii; autor de **strambotti*, **ballate* şi **canzonette* de inspiraţie populară, scrise, în dialect. Om de cultură clasică, traduce în latineşte mai multe din *Vieţile paralele* ale lui Plutarh. Scriind în dialect, nu urmează drumul cel mai uşor, dar se conformează unui gust al publicului larg, căruia îşi adresează versurile.

GNOLI Domenico (Roma: 1838—1915), critic, istoric literar şi poet, timp de mai mulţi ani director al Bibliotecii naţionale Vittorio Emanuele din Roma. După prima culegere de versuri *(Versi*, 1871*)*, se afirmă cu două vol., *Odi tiberine* (Ode închinate Tibrului, 1879) şi *Nuove odi tiberine* (Noi ode închinate Tibrului, 1885), drept un poet al viziunii clasice şi culte a peisajului. Culegerea *Fra terra ed astri* (Între pămînt şi astre, 1903), publicată sub pseudonimul Giulio Orsini, se prezintă ca un manifest în favoarea înnoirii tematic-filozofice a liricii.

§ poezie: *Jacovella, Nuove liriche* (J. Noi compoziţii lirice, 1905), *Canti del Palatino, Nuove Solitudini* (Cîntecele Palatinului, Singurătăţi noi, 1923); critică literară: *Studi letterari* (1883), *Poeti della scuola romana* (Poeţi din Şcoala de la Roma, 1913)

GOBETTI Piero (Torino 1901—Paris 1926), intelectual democrat liberal, cu o solidă cultură marxistă, aflat în fruntea primei opoziţii antifasciste. Publicist, înfiinţează, în 1922, revista (cu editură proprie) *« *La Rivoluzion eliberale* », în care o serie de articole înfierează ideologia regimului recent instaurat de Mussolini. Volumul de studii intitulat ca şi revista (1924) prezintă, într-o proză politică lucidă şi incisivă, dilema ideologică a intelectualului italian în acei ani şi opţiunea autorului însuşi „pentru Cattaneo, nu pentru Mazzini, pentru Marx şi nu pentru Gioberti". Aceleaşi articole constată, în repetate rînduri, caracterul aristocratic al culturii italiene şi absenţa scriitorilor de la obligaţiile participării social-politice; explică aceste carenţe prin formarea tîrzie a burgheziei moderne, prin diviziunea statală a Peninsulei. În 1924, P.G. va întemeia un alt periodic, *« *Il Baretti* », care va continua să apară un timp şi după moartea sa. Apropiat de marxism, admirîndu-l pe *Antonio Gramsci, P.G. rămîne un democrat laic şi liberal, scrisul său dezvoltîndu-se cu mai mult răsunet în planul opţiunilor morale decît în acela al luptei politice directe. Personalitate profundă, preocupat de problematica etică a acţiunii politice, mort tînăr, în plină activitate, P.G. apare, între intelectualii antifascismului liberal, cu aureola martirului, devenit aproape un mit în memoria celor din generaţia sa.

§ *La filosofia politica di V. Alfieri* (1923), *La frusta teatrale* (Biciul teatrului, 1923), *Risorgimento senza eroi* (Risorgimentul fără eroi, 1926)

GOBBO DI PISA, il → Girolamo AMELONGHI

GOFFREDO DA VITERBO (1133—91), cronicar de limbă latină; scrie o operă în versuri şi proză, *Pantheon*, care relatează istoria lumii de la începuturi, pînă la 1186. Capelan şi notar imperial, apropiat de ghibelini, este şi autorul poemului în versuri (grupuri de cîte doi hexametri şi un pentametru) *Gesta Frederici* (Vitejiile lui Frederic), istorie a luptelor împăratului Frederic I Barbarossa, înainte şi după înfrîngerea sa la Legnano (1162—81).

Scanned with OKEN Scanner

GOLDONI Carlo (Veneţia 1707—Paris 1793), cel mai însemnat autor comic al Italiei. Fiu al unui medic, studiază dreptul la Padova (1723—5) şi practică un timp avocatura. Între timp, este actor precoce într-un spectacol de comedie la Perugia. La un moment dat fuge cu o trupă dramatică la Chioggia, scrie o farsă cam grosolană, *Il Colosso* (Colosul) şi este regizor amator în spectacole ocazionale. Optează pentru teatru, revenind sporadic la avocatură şi intră la un moment dat în diplomaţie (1741—3), fiind consul al Genovei. Angajat de Giuseppe Imer (1734—43), scrie pentru actorii trupei lui, care joacă la teatrul San Samuele din Veneţia şi la Genova. Se alătură apoi unei alte trupe, aflate în slujba armatei spaniole, şi o urmează, fiind prezent, fără să vrea, în războiul de succesiune la tronul Austriei. Se opreşte un timp la Pisa (1744—8), unde funcţionează ca avocat şi frecventează cercuri de aristocraţi şi burghezi liberali. Este angajat de trupa lui Medebac şi scrie pentru acesta timp de mai mulţi ani, dar, nemulţumit de recompensele materiale, se angajează în aceeaşi calitate la fraţii Vendramin, proprietarii teatrului San Luca din Veneţia. Lucrează aici cu întreruperi, fiind prezent cu teatrul său şi în alte oraşe ale Italiei. Obosit de lungile polemici cu *Pietro Chiari şi mai ales cu *Carlo Gozzi, acceptă invitaţia parizienilor de a conduce vestitul Théâtre des Italiens (1762—4) şi se stabileşte aici definitiv, ca profesor de italiană la Curte (1765—71), obţinînd din partea lui Ludovic al XVI-lea un onorariu suficient, pe care îl pierde în momentul instaurării Convenţiei naţionale (1792). Îşi trăieşte ultimele luni de viaţă într-o penibilă sărăcie. O zi după moartea sa, guvernul Republicii dispunea acordarea unei pensii bătrînului scriitor. Spirit pozitiv şi laic, lucid şi raţional, aparţine *iluminismului prin concepţia de viaţă optimistă, prin democratismul spontan, prin realismul artei sale bogate. *Memoriile*, scrise iniţial în limba franceză *(Mémoires)* şi traduse de el însuşi în italiană, destinate a servi „istoriei vieţii şi teatrului său", prezintă istoria carierii sale de scriitor dramatic, motivele şi principiile reformei pe care el o întreprinde în teatrul italian. Poet liric în mod trecător prin culegerea *Componimenti diversi* (Compoziţii diverse), este prin excelenţă om de teatru: autor dramatic, regizor, uneori actor, animator al vieţii teatrale şi fecund autor de comedii; prea puţin format în planul ideilor, modest ca teoretician, este un mare creator de personaje. După *Il Colosso*, pentru care este dat afară din Colegiul de drept de la Pavia, compune piese scurte, modeste, ca *Il buon padre* (Bunul părinte, 1729) şi *La Cantatrice* (Cîntăreaţa, 1729). Scrie o tragedie muzicală cu subiect istoric medieval, *Amalasunta* (1732), apoi un intermezzo vesel, *Il gondoliere veneziano*, şi îşi cîştigă admiraţia lui Imer cu tragicomedia istorică *Belisario*. Continuă, scriind în acelaşi gen *Rinaldo di Montalbano* şi *Enrico re di Sicilia* (Henric rege al S.) şi compune, ca librete de opere muzicale, alte drame istorice: *Gustavo Vasa* şi *Oronte re degli sciti* (O. rege al sciţilor). În 1738, începe înfăptuirea în etape a reformei comediei italiene. *Momolo cortesan* (Curtezanul M.) îşi propune să fie o comedie de moravuri, o satiră a burghezului om de lume care mimează moduri de comportare ale nobilimii. El porneşte de la **commedia dell'arte*, în care intriga de farsă implică motive de satiră a moravurilor dar, pentru a asigura unitatea de comportare a personajului principal, scrie integral rolul acestuia, restul comediei fiind redactat schematic, în obişnuita canava *(*canováccio)*, care oferea actorilor succesiunea momentelor acţiunii şi implicit linia de dezvoltare a personajelor. Comediile următoare continuă în aceeaşi direcţie; *Momolo sulla Brenta*, cunoscută şi sub titlul *Il prodigo* (Risipitorul), şi *La bancarotta* (Falimentul), intitulată alteori *Il mercante due volte fallito* (Negustorul de două ori falit) se prezintă încă în forma hibridă a precedentului *Momolo*. Doar *La donna di garbo* (Femeia cu maniere distinse, 1743), jucată în 1747) este prima comedie integral redactată. Va scrie între 1747—53 cîteva din comediile sale cele mai bune, pentru ca în perioada ulterioară, pînă la plecarea în Franţa (1762), să-şi ducă

la capăt opera de creator al teatrului comic italian. În lunga sa ședere la Paris, C.G. a fost nevoit să renunțe de multe ori la inovațiile introduse pînă atunci. Publicul francez cerea teatrului italian din Paris numai spectacole ale comediei de artă. Goldoni este obligat să revină în unele cazuri la comedia scrisă numai în parte și în rest improvizată (trilogia *Les Aventures de Camille et d'Arlequin*). Una din comediile cele mai bune ale acestei perioade, *Il ventaglio* (Evantaiul, 1764), este inițial un scenariu și doar mai tîrziu este scrisă integral. În alte cazuri, C.G. încearcă genul ilustrat de *Gozzi, al basmului dramatic sau al comediei fanteziste, și scrie, fără succes, *Il genio buono e il genio cattivo* (Geniul bun și geniul rău, 1767). Renunțînd la aceste concesii, scrie, tot la Paris, în franceză, *Le bourru bienfaisant* (în versiunea italiană *Il burbero di buon cuore* ‹Ursuzul bun la inimă, 1771›) și *L'avare fastieux* (Avarul galant, 1772), comedii de caracter și de moravuri care, deși mai puțin reușite decît marile comedii italiene, atestă însemnătatea reformei întreprinse. Goldoni întîmpinase încă de la început opoziția publicului obișnuit cu comedia improvizată, farsă monotonă de un comic deseori grosolan și, pentru a nu forța gustul acestuia, încercase să treacă în mod gradat de la comedia improvizată la comedia elaborată. Astfel, *Le trentadue disgrazie di Arlecchino* (Cele treizeci și două de nenorociri ale lui A.), care precede *La donna di garbo*, reprezintă o formă de trecere de la un tip la altul, întrucît actorii dispun de o canavana integral redactată și improvizează doar momentele comice de amănunt. Intenția reformatoare a lui C.G. avea un conținut declarat educativ. Gustul publicului se degradase pe măsură ce comedia de artă îi pierduse pe marii actori de altădată, un *Flaminio Scala și *Isabella Andreini. Treptata discordanță dintre intriga de farsă, cu comicul ei în mișcare, și sursele noi de inspirație, pe care le ofereau oamenii și moravurile contemporane, punea în lumină, tot mai mult, caracterul învechit, inactual al genului. Goldoni proceda la o reformă a tehnicii dramatice, pentru a putea întreprinde, totodată, reforma conținutului ei de idei. Va scrie integral toate rolurile, creînd prin aceasta condiția indispensabilă a nașterii personajului literar. Operă de autor, nu operă colectivă și improvizată, comedia devenea, la fel cu celelalte genuri, literatură artistică avînd un mesaj moral. Vorbind în *Memorii* ca și în piesa-program *Il teatro comico* despre greutățile create reformei sale, C.G. spunea că își înfăptuise opera în etape, „pentru a nu se pune împotriva tuturor". Doritor de a ridica publicul la nivelul comediei „grave", „al teatrului plin de noblețe" pe care îl scria, se dovedea a fi un scriitor realist și, fără a fi ostentativ satiric, acorda întregul primat artei, implicînd în aceasta și frumosul și utilul. P. Chiari și mai ales C. Gozzi se conformau publicului mijlociu și ofereau fie comedii lipsite de strălucire, fie basme teatrale atrăgătoare. Succesul acestora din urmă întunecă reușita reformei lui C.G. și-l întristează pe autor care, acceptînd invitația de a lucra la Paris, lasă loc liber adversarilor săi. Procesul de ridicare a gustului literar era însă ireversibil, întrucît el coincidea cu procesul general de creștere a burgheziei intelectuale; succesul lui C. Gozzi este limitat și trecător, iar comedia lui C.G. sfîrșește prin a se impune. În mulțimea operelor sale C.G. însuși se arătase eclectic. Scrisese mici piese vesele, „melodrame sericase", piese istorice; la acestea se adaugă, chiar în anii creațiilor celor mai caracteristice, comediile cu subiect exotic: *La sposa persiana* (Mireasa persană), *La bella selvaggia* (Frumoasa sălbatică), comediile romanești din ciclul Pamelei (personajul celebru al lui Richardson): *Pamela nubile*, *Pamela maritata* și farsele reduse la comicul de acțiune ilustrat de pildă de *Il servitore di due padroni* (Slugă la doi stăpîni, 1745). Comediile serioase, de caracter și de moravuri, sînt cele care marchează distanța dintre C.G. și predecesorii săi. Ca și toți marii comici, el zugrăvește ridicolul unor defecte de comportare, *Il bugiardo* (Mincinosul) fiind un exemplu de acest fel; dar, înfățișînd posibilele repercusiuni publice ale unor greșeli individuale, comedia sa vizează aspecte sociale, moravuri *(L'impostore)*. Autorul își fixează atenția

Scanned with OKEN Scanner

asupra defectelor proprii unei anumite categorii sociale: nobilimea saloanelor *(Il Cavaliere e la Dama, Le femmine puntigliose* ⟨Femeile țîfnoase⟩), burghezia parvenită (*I rusteghi* ⟨Bădăranii⟩), burghezia cu veleități nobiliare (ciclul lui Momolo), în fine, marele proprietar de pămînt nedrept față de țăranii săi *(Il feudatario)*. Oamenii simpli apar lipsiți de vicii și de trăsături ridicole și servesc autorului pentru a pune în relief comicul adversarilor lor, burghezi bogați ca Pantalone în *La putta onorata* (Fata de toți cinstită, 1748) și *La buona moglie* (Soția cea bună, 1748) sau nobili săraciți, ca în *La locandiera* (Hangița). Atunci cînd comicul este produs al comportării oamenilor simpli, ca în *Le baruffe chiozzotte* (Gîlcevile din Chioggia) și *Il Campiello* (Piațeta, 1755), el este doar comicul vorbăriei: nu cenzurează vicii, ci doar privește amuzat vitalitatea, veselia simplă și hărnicia omului din popor. Comedii de caracter, convertite deseori în comedii de moravuri, prezentînd tabloul complet al Veneției din acei ani, comediile realiste ale lui C. G. sînt implicit satire, dar moderate și zîmbitoare; ele nu au agresivitatea replicilor din teatrul improvizat. Veneția contemporană, burgheză și nobiliară, e prezentă în toate comediile: *La famiglia dell' antiquario* (Familia anticarului, 1749) înfățișează situații care se regăsesc pînă tîrziu în teatrul lui Emile Augier, unde căsătoriile dintre nobili scăpătați și burgheze bogate reprezintă un fenomen frecvent sub al doilea Imperiu iar cavalerul *(cicisbeo)*, „persoana cea mai utilă unui soț bun", cum spune chiar C. G., personifică la rîndul său o instituție a secolului, născută din sărăcirea nobilimii care, căutîndu-și ocupații demne de ea, determină, odată cu depravarea moravurilor nobiliare, apariția curtezanului de meserie. Privirea scriitorului este zîmbitoare și ușor indulgentă față de nobilul cicisbeu, dar ea devine față de aceea categorie socială gravă și acuzatoare în *La guerra* (Războiul) sau în *L'adulatore* (Lingușitorul). Conflictele de familie și distanța dintre părinți și copii formează materia unora dintre comediile inspirate din viața burgheză. Veneția lui Pantalone, bătrînul ridicol, este însă Veneția negustorilor activi, cum fusese cu ani înainte același Pantalone; dar în *La buona famiglia* (Familia bună), în *Il padre di famiglia* (Capul familiei) sau în *La casa nova* (Casa nouă) fiul nepăsător și cheltuitor se ridică împotriva tatălui modest și econom. Goldoni face elogiul muncii și al hărniciei, al gospodăririi chibzuite a banilor, însușiri pe care le găsim la Mirandolina, hangița bogată numai prin munca ei; face elogiul virtuților umile, al fidelității și statorniciei, așa cum le întîlnește la tînăra Bettina, din *La puta onorata*. După cum spune singur în *Memorii*, nu și-a inventat personajele, ci le-a luat din realitatea înconjurătoare, din „natură", și a studiat, pentru aceasta, cartea „naturii și a lumii". Și-a propus întotdeauna un singur lucru, acela de „a nu spune decît adevărul" și a creat un comic „rațional" sau verosimil, ridicîndu-se implicit împotriva comicului burlesc și a idilismului arcadic. În numele naturii, C. G. respinge normele poeticii aristotelice, afirmînd, în spiritul științific al contemporanilor săi, că „experiența precede întotdeauna preceptele", natura și realitatea oferindu-i singurele reguli valabile în artă. În numele aceleiași naturi, C. G. respinge **purismul* arhaizant recomandat de *Accademia della Crusca. Scrie unele comedii în dialect venețian *(Le baruffe chiozzotte)*, pentru că femeile simple nu pot vorbi la mînie decît în graiul lor de acasă și nu în florentina aleasă a marilor clasici. Uneori, pentru a indica proveniența și situația unui personaj, îl face să vorbească în florentina cultă, deosebindu-l de restul personajelor, venețiene, sau recurge chiar la vorbirea în alte limbi decît în italiană, atunci cînd personajul este un străin, cum sînt unii dintre curtezanii *Văduvei isteț*e; în fine, folosește dialectul în comediile oamenilor simpli și marchează diferența de clasă a burghezului înstărit din ciclul Viligiaturii, folosind limba de cultură, florentina sau toscana acelor ani. Această discretă adecvare a limbii la situația și condiția personajului este unul din factorii constitutivi ai realismului lui C. G. „Claritatea extremă" a operei sale, mult lăudată

de Stendhal, este o trăsătură ideologică şi ca se manifestă polemic şi programatic, întrucît se opune tradiţiei de îndoit artificiu literar, a manierismului baroc (→ *baroc*) şi a idilismului arcadic. Lauda pe care i-o aduce *De Sanctis, aceea de a fi „Galileul literaturii", subliniază tocmai reîntoarcerea la adevăr şi la natură, după lungul interval al artificiului retoric. La distanţă de un secol faţă de Molière, Italia dobîndea, prin el, comedia „gravă", de caracter şi de moravuri, surprinzînd, dincolo de situaţii locale sau temporal limitate, condiţia omului în societate, privită sub specia comicului, în erorile lui de prostie şi de îngîmfare.

GOLDONI Luca (Parma 1928—), ziarist la *« Il Resto del Carlino »* apoi la *« Corriere della sera »*; autor al cărţilor: *Dal nostro inviato* (De la trimisul nostru), *Italia veniale*, *Ma poi sparano* (Dar după aceea trag), *E'gradito l'abito scuro* (E agreat costumul de culoare închisă), *Esclusi i presenti* (Sînt excluşi cei de faţă), *E'successo qualcosa?* (S-a întîmplat ceva?), *Di' che ti mando io* (Spune ce-ţi trimit eu), *Cioè* (Adică), *Il pesce a mezz'acqua* (Peştele la jumătatea apei), *Non ho parole* (N-am cuvinte, 1978).

GONZAGA Curzio Malaparte (Mantova 1536 cca — 1599), poet din familia ducală domnitoare; autorul unei culegeri de versuri, *Rime* (1585), al comediei *Gli inganni* (Înşelăciunile, 1592) şi al poemului epic *Fidamante*, apropiat tematic de genul poemelor cavalereşti.

GONZAGA Scipione (San Martino dell'Argine: 1542—93), protector al lui *Torquato Tasso, care îl aminteşte în poemul *Rinaldo* şi-i supune spre apreciere *Ierusalimul eliberat*; a fost el însuşi scriitor, autor în latină al unor *Commentari* la propria sa biografie.

GONZONE DI FLORENNES (sec. 10 / înc. sec. 11), autor al unei vestite epistole latine, *Ad Augienses fratres* (Către călugării din A., 966), în care, lăudîndu-şi cultura clasică, răspunde călugărilor de la Sankt-Gallen (Elveţia), care, auzindu-l vorbind latineşte, îi reproşează unele greşeli. Ei nu-şi dăduseră seama că oaspetele lor nu mai vorbea latina vulgară, latina colocvială a timpului şi că, prin efectul a ceea ce s-a numit bilingvism inconştient, el se exprima într-o limbă nouă, care era italiana.

GOTTA Salvatore (Montalto Dora, Piemont 1887—), romancier; autor fecund, creator al unor opere de largă accesibilitate. S.G. este un bun povestitor, de un realism auster, descriind lumea marii burghezii a Piemontului, în lumina unui ideal naţional şi monarhic. Ciclul epic *La saga dei Vela* (3 vol., 1954) este istoria unei familii piemonteze, de-a lungul ultimului secol din istoria Italiei.

§ proză: *Ottocento* (Secolul al XIX-lea, 1949); teatru: *Alba di nozze* (Zorii zilei de nuntă, 1921), *La damigella di Bard* (Jupiniţa de B. 1936); literatură pentru copii: *Il piccolo alpino* (Micul vînător de munte, 1926)

GOVONI Corrado (Tamara, Ferrara 1889—Anzio 1965), poet liric şi prozator. Apropiat de crepusculari *(→ crepuscuolarismo)*, a traversat, ca şi alţi contemporani, experienţa futuristă *(→ futurism)* apoi, între cele două războaie, a fost aproape un ermetic *(→ ermetism)* şi şi-a încheiat drumul poetic cu versuri care i-au fost dictate de moartea fiului său, în anii Rezistenţei. A publicat, în anii crepusculari, culegerile poetice: *Le fiale* (Flacoanele, 1903), *Armonie in grigio et in silenzio* (Armonii în gri şi în tăcere, 1903), *Fuochi d'artifizio* (Focuri de artificii, 1905); sub influenţa futurismului: *Poesie elettriche* (Poezii electrice, 1911); apropiat de ermetici: *Il flauto magico* (Flautul magic, 1932) dar, în aceiaşi ani, şi *Il poema di Mussolini* (Poemul lui M., 1937). În fine, cînd în martie 1944 trei sute de ostateci au fost împuşcaţi în aşa-numitele Gropi Ardeatine de pe Via Appia, a scris *La fossa carnaia Ardeatina* (Groapa comună A., 1944) şi, în memoria aceloraşi zile, culegerile *Aladino* (1946) şi *L'Italia cdia i poeti* (I. îi urăşte pe poeţi, 1950); aici, durerea de a-şi fi pierdut fiul e însoţită de remuşcarea de a nu fi ştiut să prevadă consecinţele unor condiţii politice pe care le suportase pasiv şi conformist. Din ultimii ani, datează culegerile *Patria d'alto*

Scanned with OKEN Scanner

volo (Patrie a zborului înalt, 1953), *Manoscritto nella bottiglia* (Manuscris într-o sticlă, 1954), *La ronda di notte* (Rondul de noapte, 1966). Narator, păstrează şi în proză o notă de lirism.

§ proză: *La neve* (Zăpada, 1914), *La santa Verde* (Sfînta V., 1919), *Piccolo veleno color di rosa* (Mică otravă culoarea trandafirului, 1921), *Anche l'ombra è sole* (Şi umbra e soare, 1921), *La terra contro il cielo* (Pămîntul contra cerului, 1922), *La strada nell'acqua* (Drumul pe apă, 1923), *Il volo d'amore* (Zborul iubirii, 1926), *Bomboniera* (1929), *La maschera che piange* (Masca ce plînge, 1930), *Le rovine del paradiso* (Ruinele paradisului, 1940), *Confessione davanti allo specchio* (Mărturisire în faţa oglinzii, 1942); poezie: *Il quaderno dei sogni e delle stelle* (Caietul viselor şi al stelelor, 1924), *Preghiera al trifoglio* (Rugăciune către trifoi, 1958), *Stradario della primavera* (Ghidul primăverii, 1958); teatru: *Caccia all'usignuolo* (Vînarea privighetorii, 1915), *Il selvaggio padrone* (Sălbaticul stăpîn, 1928), *La madonna dei pastori* (Madona păstorilor, 1939)

GOZZADINI Tommaso dei → Fiore di virtù

GOZZANO Guido Gustavo (Agliè Canavese, Torino: 1883—1916), cel mai caracteristic dintre poeţii crepusculari *(→ crepuscolarismo)*. Licenţiat în drept, fără a profesa, colaborează la diferite reviste şi ziare şi publică două cicluri de versuri care-l consacră în lirica italiană: *La via del rifugio* (Calea refugiului, 1907) şi *I colloqui* (Convorbirile, 1911). Bolnav de tuberculoză, întreprinde, în speranţa de a se vindeca, o lungă călătorie în India, care-i oferă materia operei în proză *Verso la cuna del mondo. Lettere dall'India* (Spre leagănul lumii. Scrisori din I., 1917). Narator, în culegerile de nuvele *L'altare del passato* (Altarul trecutului, 1918) şi *L'Ultima traccia* (Ultima urmă, 1919) dovedeşte acelaşi spirit de autoironie sentimentală şi de elegantă detaşare. Scrisorile de dragoste publicate postum (1951), pe care le-a adresat poetei *Amalia Guglielminetti, dezvăluie personalitatea bivalentă a acestui poet al nostalgiilor sfîrşitului de secol. Document al unei anumite mentalităţi provinciale, proprii aceleiaşi perioade în cultura italiană, această corespondenţă aminteşte clişeele retoricii amoroase a epocii şi dovedeşte totodată încercarea, nu totdeauna reuşită, a unei distanţări salutare. *I colloqui* cuprind, în figura lui Toto Merumeni, eroul liric al ciclului, istoria sentimentală a poetului; în contrast cu o lungă tradiţie de poezie elevată şi aulică, el cîntă banalul cotidian al existenţelor modeste şi, în locul iubitelor serafice, de izvor stilnovist, *(→ dolce stil nuovo)* creează în „domnişoara Felicita" *(La signorina Felicita ovvero la felicità)*, tipul burghez al îndrăgostitei, aducătoare de linişte şi împăcare artistului trudit de viaţă. Poezia lui G.G.G. realizează, prin procedeul ironiei romantice, o desacralizare a temelor poetice tradiţionale, în locul cărora optează lucid pentru ceea ce este mai comun omului şi mai necesar fericirii lui zilnice. Poetul, care de teama dezamăgirii preferă realităţii închipuirea şi visul şi nu găseşte în locurile mult dorite ale Indiei decît o palidă imagine a ceea ce aşteptase să poată vedea aici, este un sentimental ce se apără de tentaţia evadărilor amăgitoare şi se autodisciplinează privind în faţă urîtul şi banalul existenţelor modeste; numai uneori, în *I sonetti del ritorno* (Sonetele întoarcerii), lasă să-i ghicim desperarea patetică şi de nemîngîiat. În plan lingvistic, de asemenea, poezia lui aduce, în contrast cu expresia fastuoasă de tip dannunzian şi în contrast cu o întreagă tradiţie de limbă aulică, un limbaj cotidian voit banal, fără alunecări în dialect, dar apropiat şi intim pentru cititorul curent. Se înscrie, în cuprinsul aceleiaşi „educaţii sentimentale", ironia faţă de supraomul lui Nietzsche şi de discipolii lui moderni, eroii romanelor lui *D'Annunzio. Scurta proză intitulată *I benefizi di Zaratustra* (Binefacerile lui Z.), schiţă a unei drame rămase în proiect, demitează ideea supraomului şi etica egocentrică a acestuia. Modernitatea lui G.G.G. stă în sentimentalitatea lui lucidă, într-un moment în care cultura literară italiană se lasă încă amăgită de falsa strălucire a cuvîntului frumos. Cîteva pagini scrise înainte de moarte, la începutul conflagraţiei mondiale, ni-l descoperă pe tînărul poet în judecata lui etică asupra evenimentelor în curs. Nostalgiile crepus-

Scanned with OKEN Scanner

culare ale *Colocviilor* apăreau justificate acum cînd lumea se găsea în faţa încercării tragice a războiului; voinţa de luciditate a poetului sentimental se dovedea a fi un avertisment faţă de timpurile grele care se pregăteau Europei.

GOZZI Carlo (Veneţia: 1720—1806), dramaturg şi prozator, frate cu Gasparo G.; a dus o polemică îndelungată pentru a-şi susţine opera dramatică, aşa-numitele *fiabe* (basme). Spirit conservator, adversar al culturii contemporane lui, a **iluminismului*, respinge atît comedia realistă a lui *Goldoni cît şi comedia sentimentală a lui *Pietro Chiari. Scrie, în schimb, basme dramatice, în care miraculosul fantastic extras din poveştile populare formează nucleul unor acţiuni bine închegate, atrăgătoare pentru un public foarte larg, obişnuit cu **commedia dell'arte*. Păstrînd în parte tehnica improvizaţiei, C.G. compune integral numai unele scene, desfăşurarea acţiunii fiind încredinţată actorilor cărora le oferă ca îndreptar canavaua piesei (**canovàccio*). Succesul teatrului său este asigurat de trupa lui Antonio Sacchi, vestită la acea dată. Cele zece *fiabe* reprezentate la Veneţia (1761—5) sînt: *L'amore delle tre melarance* (Iubirea celor trei mandarine), *Il corvo* (Corbul), *Il re cervo* (Regele cerb), *Turandot*, *La donna serpente* (Femeia şarpe), *Zobeida*, *I pitocchi fortunati* (Cerşetorii norocoşi), *Il mostro turchino* (Monstrul albastru), *L'augellin belverde* (Păsărica cea verde), *Zeim, re de'Geni* (Z. regele spiriduşilor). Compoziţia abilă a acţiunii, jocul întîmplărilor bine dozate în împletirea lor pune în valoare intenţia de ironie şi satiră a scriitorului, care se ridică astfel contra ideologiei iluminismului. *L'augellin belverde* este un adevărat basm filozofic. Aceleaşi intenţii de satiră antiiluministă se întîlnesc într-o operă epică a lui C.G., *La Marfisa bizzarra* (1761—8) (M. bizară), poem eroi-comic în care, după declaraţia autorului însuşi, „aspectul glumeţ" al povestirii ascunde „tabloul istoric" al timpului său, ca o „alegorică prezicere" a tristului sfîrşit hărăzit patriei corupte. Păstrînd personajelor sale numele tradiţionale din poemele cavalereşti, C.G. le transformă însă dîndu-le fizionomia unor oameni ai secolului său. Invocînd virtuţile trecutului, combate, în prezent, nu numai frivolitatea cercurilor aristocratice, dar şi ideile filozofice care pregăteau Revoluţia franceză. În scrierea autobiografică *Memorie inutili* (Memorii inutile, 1797—8), talentul povestitorului se uneşte cu observaţia moralistului, autorul dîndu-ne tabloul foarte viu al Veneţiei contemporane, în multe din culisele vieţii ei de salon şi ale existenţei aventuroase a unor literaţi şi actori. Scriitor conservator în ideile pe care le apără, C.G. se dovedeşte foarte modern în proza acestor *Memorii*, limba pe care o foloseşte fiind italiana franţuzită a intelectualilor vremii şi nu toscana arhaizantă recomandată de *Accademia della Crusca.

GOZZI Gasparo (Veneţia 1713— Padova 1786), fratele mai mare al lui Carlo G., publicist activ care, pentru a-şi cîştiga existenţa, este preceptor în familiile unor nobili şi încearcă, fără mult succes, o activitate de editor şi de impresar teatral, ajutat de soţia sa Luisa Bergalli. Reuşeşte să publice un timp (1760—2) trei periodice *«*Gazzetta veneta*», *«*L'Osservatore veneto*» şi «*Il mondo morale*», după care, stabilit la Padova (1777), ocupă mici funcţii publice, reuşind să se impună prin scrisul său. Poet liric, epigon al *Arcadiei, şi poet satiric cu ciclul *Rime piacevoli e burlesche* (Versuri plăcute şi glumeţe), G.G. este, în primul rînd, un moralist atît în *Lettere diverse* (Scrisorile diverse, 1750), care comentează cu ironie şi înţelepciune fapte din propria sa viaţă şi moravuri ale lumii veneţiene, cît şi în publicistica de fiecare zi. Cronica faptelor mărunte din viaţa oraşului devine pentru scriitor prilej de observaţie a moravurilor, ironică şi detaşată, scrisul lui inaugurînd în Italia proza ziaristică modernă, între eseul moralist şi comentarea întîmplărilor zilei. Mai puţin reuşite decît această proză publicistică sînt *Sermoni* (Predicile, 1745—81) scrise în endacasilabe, care aparţin tematic aceluiaşi gen moralist şi zugrăvesc, amuzat şi ironic, mici scene din viaţa aristocraţiei veneţiene. Prezent în discuţiile literare ale momentului, publică o *Difesa di Dante* (Apărare a lui

Scanned with OKEN Scanner

D., 1758), răspuns la scrierea în care *Saverio Bettinelli încercase o critică destructivă a *Divinei Comedii*.

GRADENIGO Giorgio (Veneţia: 1522—1600), poet petrarchist *(→ petrarchism)*, prin intermediul poeziei lui *Pietro Bembo, influenţat totodată de poezia populară.

GRAF Arturo (Atena 1848 — Torino 1913), istoric literar şi poet; trăieşte un timp, împreună cu ai săi, în România, la Brăila. Studiază dreptul în Italia, dar, interesat de studiile literare, devine profesor la Universitatea din Torino (1882), ocupînd catedra de literatură italiană. Cercetător erudit al istoriei culturii, a lăsat două lucrări şi azi valabile pentru studiul comparat al literaturilor: *Roma nella memoria e nelle immaginazioni del Medio Evo* (R. în memoria şi în închipuirile evului mediu) şi *L'Anglomania e l'influsso inglese in Italia nel secolo XVIII* (Anglomania şi influenţa engleză în I. în secolul al XVIII-lea). Cu o cultură poetică modernă, se integrează **romantismului* tîrziu şi simbolismului. Culegerile sale de versuri sînt: *Medusa* (1880), *Dopo il tramonto* (După apus, 1893), *Le Danaidi* (Danaidele, 1897), *Morgana* (1901), *Le rime della selva* (Versurile pădurii, 1906).

GRAMSCI Antonio (Ales, Sardinia 1891—Roma 1937), gînditor şi om politic; studiază la Universitatea din Torino, unde pregăteşte, cu filologul *Matteo Bartoli, o teză despre **questione della lingua* în concepţia lui *Manzoni. Nu-şi termină studiile şi militează în rîndurile partidului socialist. Colaborator în anii războiului la «*Avanti*», după 1917 se află în fruntea grupului de extremă stîngă a Partidului socialist. În mai 1919, întemeiază periodicul „de cultură socialistă" *«*L'Ordine nuovo*» şi pregăteşte formarea Partidului Comunist Italian (ianuarie 1921). Este deputat comunist în primii ani ai guvernării lui Musolini. Arestat în 1926 şi din nou în 1928, este condamnat la închisoare; eliberat după nouă ani, în urma unei vaste campanii a cercurilor progresiste europene, moare cîteva zile mai tîrziu. Om de acţiune, ziarist politic şi, un timp, cronicar dramatic, A.G. a fost cunoscut în adevăratele sale dimensiuni intelectuale doar după căderea guvernului lui Mussolini. În 1946, scrisorile adresate din închisoare soţiei, cumnatei şi copiilor săi, *Lettere dal carcere* (Scrisori din închisoare), document de viaţă şi operă de literatură, în acelaşi timp punct de referinţă lămuritor pentru urmărirea „Caietelor din închisoare" *(Quaderni dal carcere)* au obţinut premiul Viareggio. Scrise în celula de detenţie, expuse oricînd percheziţiei, însemnările care alcătuiesc aceste *Caiete* folosesc uneori în redactarea lor un limbaj cifrat. Gramsci nu scrie niciodată cuvîntul marxism, dar îl indică prin termenul indirect de filozofie a practicii, după cum în orice referire la Lenin, omite numele acestuia şi vorbeşte în schimb de un oarecare Ilici sau Vilici, mai greu de identificat. Publicate între 1948—50, *Caietele* cuprind însemnări pentru studii viitoare şi comentarii pe marginea unor cărţi, alcătuind laolaltă schiţa unei analize a istoriei politice şi a culturii italiene în lumina materialismului istoric. Cei care au îngrijit publicarea lor postumă au organizat tematic materialul vast pe care ele îl conţin, fiecare avînd, în varietatea conţinutului, o unitate problematică bine marcată. Principalele vol. cuprind, în afara materialului din *Caiete din închisoare*, bogata producţie publicistică a lui A.G. Ele alcătuiesc astăzi ed. operelor complete şi au apărut în ordinea următoare: *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce* (Materialismul istoric şi filozofia lui B.C.), *Gli intelletuali e l'organizzazione della cultura* (Intelectualii şi organizarea culturii) — 1948; *Il Risorgimento* (Risorgimentul, epoca revoluţiilor burgheze naţionale), *Note su Machiavelli, sulla politica e sullo stato moderni* (Note asupra lui M., asupra politicii şi a statului modern) — 1949; *Letteratura e vita nazionale* (Literatură şi viaţă naţională) — 1950; *Passato e presente* (Trecut şi prezent) — 1951; *L'ordine nuovo* (Ordinea nouă— 1954), *Scritti giovanili 1914—1918* (Scrieri de tinereţe, 1914—1918) — 1958; *Sotto la mole* (Sub colos) — 1960; *Socialismo e fascismo. L'ordine nuovo*

1921—1922 (Socialism şi fascism. Ordinea nouă. 1921—1922) — 1966. Gînditor marxist, A.G. a supus unei analize ştiinţifice dezvoltarea istorică a Italiei, explicînd particularităţile ei faţă de dezvoltarea altor state şi culturi din Occidentul Europei. El porneşte de la studiile istorice pozitiviste, care-i oferă materia bogată a faptelor; poate afirma, pe baza lor, apariţia în Comunele italiene a primelor raporturi de producţie capitaliste. Materialismul istoric îi permite să descopere mai departe stagnarea acestor raporturi în momentul descoperirii Americii, care deplasează centrele comerciale ale Occidentului pe coasta Atlanticului. Reluarea în sec. 18 a acestor raporturi şi formarea, astfel, tîrzie a burgheziei naţionale explică, pentru A.G., formarea tîrzie a statului naţional italian. Aceeaşi dezvoltare a burgheziei, întreruptă de **Renaştere* şi Contrareformă, explică natura aristocratică a **umanismului* italian şi existenţa de la *Dante încoace, a aşa-numitei chestiuni a limbii *(questione della lingua)*. Reacţiunea instaurată de Contrareformă a determinat exodul multor intelectuali, care au găsit în afara Italiei condiţiile propice afirmării ideilor lor novatoare. Expunîndu-şi într-o scrisoare din 1931 proiectele de studii viitoare, A.G. indica tocmai problemele mai sus arătate. *Caietele din închisoare* cuprind doar însemnări şi schiţe de tratare a lor, dar, deşi succinte, acestea oferă un material dens, o sumă de idei călăuzitoare şi de judecăţi politice şi literare cu atît mai preţioase cu cît, rezultat al unei analize materialist-istorice, ele reprezintă cea dintîi istorie lucidă a Italiei politice şi literare. Decedat în urma îndelungatei sale detenţiuni în închisoare şi cunoscut în rîndurile largi ale publicului larg doar după eliberarea ţării de regimul fascist, A.G. reprezintă, prin viaţa sa curajoasă şi prin încrederea perseverentă în eficacitatea luptei căreia i s-a consacrat, reînviere acelei Italii revoluţionare a **Risorgimentului* pe care mulţi puteau să o creadă definitiv pierdută sub aparentul conformism dintre cele două războaie. Gramsci, omul şi militantul antifascist, victimă a regimului, este astăzi, alături de *Garibaldi şi de *Mazzini, între marii italieni care au dat ţării lor temeliile existenţei ei moderne. Se adaugă acestui prestigiu în planul acţiunii prestigiul gînditorului. Ca şi *De Sanctis şi *Croce, A.G. se formează singur; în ciuda unei tradiţii universitare puternice, trei din marile personalităţi ale culturii italiene sînt produsul propriilor căutări. Aplicînd creator materialismul istoric, A.G. a reînnoit metoda istoriografiei politice şi literare, a descoperit cauzele adevărate ale unor fenomene şi a explicat convingător orientările specifice sau opţiunile ideologice ale multor scriitori; şi chiar dacă astăzi istoriografia şi critica literară italiană cunosc orientările cele mai noi, marxismul îşi păstrează în toate disciplinele de studiu valoarea metodologică pe care opera lui A.G. o dovedeşte. Maturitatea actuală a culturii italiene îşi are punctul de plecare în exemplul gîndirii lui.

GRANDI Ascanio (Lecce, Puglia 1567—1647), autorul poemului cavaleresc *Tancredi*, mult discutat în epocă, şi al poemelor religioase *Li fasti sacri* (Serbările sacre. 1635) şi *La Vergine desposata* (Fecioara despărţită de mire, 1639).

GRANDI Giulio Cesare (Lecce, Puglia prima jum. a sec. 17), frate cu Ascanio G., a redactat, întru apărarea poemului cavaleresc *Tancredi* scris de acesta, tratatul intitulat *Epopeia* (1637). Încercînd să formuleze teoria genului literar respectiv, a comparat între ele marile poeme cavalereşti ale lui *Ariosto şi *Torquato Tasso şi a criticat opera acestuia din urmă.

Granelleschi, Accademia dei (1717—62), înfiinţată la Veneţia; şi-a luat numele (Academia grăunţelor) de la emblema aleasă: o bufniţă care ţine în ghiare cîteva grăunţe. Propunîndu-şi păstrarea gustului clasic şi a limbii arhaizante, aulice, a fost o instituţie conservatoare. Între membrii ei s-au numărat *Carlo Gozzi şi *Giuseppe Baretti, adversar al influenţelor franceze în limbă.

GRANELLI Giovanni (Genova 1703 — Modena 1770), autor dramatic; a scris tragedii bine construite, conflictul derivînd din sentimentul religios *(Manasse,*

Scanned with OKEN Scanner

1732), din iubirea filială (*Scdecìa*, 1731) sau din ambiţii şi intrigi (*Dione*, 1734).

GRAVINA Gian Vincenzo (Roggiano, Calabria 1664 — Roma 1718), profesor la Roma (1689), format în cercul intelectualilor care pregătesc cultura iluministă la Neapole. Literat, format în spiritul clasicismului greco-latin, este principalul teoretician al poeticii *Arcadiei, aşa cum o găsim expusă mai tîrziu în două din scrierile sale: *Discorso sopra l'Endimione del Guidi* (Discursul asupra lui „Endimion" al lui G.), şi în tratatul *Della Ragion poetica* (Despre raţiunea poetică, 1708). Împotriva manierismului reprezentat de imitatorii lui *G. B. Marino, G. V. G. propune o poetică raţionalistă, frumosul fiind mijloc de comunicare şi de impunere a binelui; împotriva preceptelor normative privind genurile şi formele poetice, propune creaţia liberă şi restaurează astfel, deşi în limitele unui anumit didacticism, noţiunea poeziei grave, în care frumosul şi utilul contribuie în mod egal la plăcerea artistică. În această concepţie severă şi aproape austeră a poeziei, conformă clasicismului antic, se cuprinde şi respingerea rimei, pe care G. V. G. o consideră un ornament gratuit, invenţie a barbarilor, necunoscută antichităţii. Gravina defineşte autonomia poeziei, întrucît deosebeşte reprezentarea adevărului prin imagini ale fanteziei („adevărul travestit într-o aparenţă la îndemîna oricui") de comunicarea aceluiaşi adevăr prin concepte filozofice şi arată că ea se înfăptuieşte în opera marilor poeţi greci. Sugerînd imitaţia acestora, propune exemplul poeziei care întruneşte în ea frumosul şi adevărul, aşadar o frumuseţe funcţională în plan social şi educativ. Implicit, întreaga istorie a poeziei antice constituie pentru el un argument împotriva poeziei lui G. B. Marino, în care vede doar gustul motivului mitologic ca ornament superfluu şi nesemnificativ. Spirit profund etic, G.V.G. s-a alăturat şi în alte domenii ideilor noi, favorabile restaurării culturii de spirit filozofic umanist. Preocupat de reforma metodelor pedagogice, a scris *De institutione studiorum* (Despre organizarea studiilor) şi *De sapientia* (Despre înţelepciune), iar pamfletul intitulat *Hydra mistica* (Hidra mistică), îndreptat contra Ordinului iezuiţilor, ni-l arată printre precursorii iluminismului. Prezent în discuţiile contemporane lui asupra teatrului, scrie tratatul *Della tragedia* (Despre tragedie, 1715), fiind el însuşi autor dramatic cu cele cinci opere ale sale, toate inspirate din legendele şi istoria lumii greco-romane: *Palamede*, *Andromeda*, *Appio Claudio*, *Papiniano*, *Servio Tullio* (publicate împreună în 1712 şi avînd în frunte un prolog polemic). Conform normelor aristotelice, de cele mai multe ori schematice şi false în construirea caracterelor, tragediile lui prezintă un interes de ordin general cultural mai mult decît estetic; personajul istoric, protagonist al acţiunii, devine, în plan artistic, protagonistul unui conflict dramatic, politic sau religios, dovedind opţiunea scriitorului pentru o artă de conţinut grav şi educativ.

GRAZIANI Gerolamo (Pergola, Urbino: 1604—75), poet la Curtea ducilor de Modena; autorul unui poem inspirat din istoria antică, *La Cleopatra* (1631, 1653), al unei tragedii inspirate din istoria foarte apropiată a Angliei, *Cromuele*, şi al poemului epic în 26 de cînturi, *Il conquisto di Granata* (Cucerirea Grenadei, 1651) care glorifică, în spiritul Contrareformei, lupta creştinilor contra arabilor şi apoi a turcilor.

GRAZIANO Cornelio (Conegliano — Treviso 1593), poet epic; autorul poemului *Orlando santo* (O. sfîntul, 1597), în care paladinul lui *Matteo Maria Boiardo şi al lui *Ludovico Ariosto devine un personaj pios şi auster. Operă caracteristică pentru spiritul dominant al Contrareformei, este lipsită de farmec poetic.

§ *Le lodi di Maria Vergine* (Laudele Fecioarei Maria, 1547)

GRAZZINI Anton Francesco, zis il LASCA (Florenţa: 1503—84), spiţer de meserie, unul dintre principalii nuveliști ai **Renaşterii*; spirit rebel, ajunge să fie exclus (1547) din *Accademia degli Umidi cînd aceasta, devenită *Accademia fiorentina, sub egida marelui duce de Toscana

Cosimo I de' Medici își pierde independența. Opera sa principală este *Le Cene* (Cinele), culegere de 22 de nuvele închipuite a fi fost povestite de un grup de zece tineri și tinere, după cină, în cursul a trei seri succesive ale carnavalului. Exemplul *Decameronului* apare în ficțiunea inițială, care creează cadrul de expunere a povestitorilor; în rest, autorul rămîne, mai mult decît *Boccaccio, în societatea florentină, pe care o cunoaște direct și înfățișează cu vervă și spirit comic nenumărate tipuri din viața orașului. Plin de fantezie în inventarea acțiunii, nu evită aventura complicată, situațiile neașteptate și ciudate și faptele de violență și cruzime. Scrise într-o limbă literară apropiată de florentina vorbită, *Cinele* ilustrează realismul narativ al Renașterii. Ca autor dramatic, A.F.G. a scris șapte comedii: *La gelosia* (1550), *La spiritata* (Posedata, 1560), *La strega* (Vrăjitoarea), *La pinzochera* (Bigota), *La sibilla* (Sibila), *I parentadi* (Rubedeniile), *L'arzigogolo* (Trăznaia) și trei farse: *Il frate* (Călugărul, 1540), *La Monica* (Monica, 1540), *La Giostra* (Călușeii), a treia numai parțial păstrată. Ca și în nuvele, autorul alege personaje și situații familiare lui, din lumea Florenței, respingînd imitația comediei antice.

GRISEL(L)INI Francesco (Veneția 1717—Milano 1783), scriitor iluminist autodidact, comediograf și pasionat de știință. Înființează periodice de cultură, între care «*Giornale d'Italia*», arătîndu-se receptiv față de ideile iluminismului francez și scrie comediile: *La schiava del serraglio* (Sclava din serai, 1756), *Il marito dissoluto* (Soțul destrăbălat, 1752). Interesat de problemele practice, publică un *Dizionario delle arti e mestieri* (Dicționar de arte și meserii, 1768). Înalt funcționar al guvernului austriac, este trimis în diferite provincii ale Imperiului și scrie *Lettere odeporiche* (Scrisori din călătorie, 1780). Se ocupă de cultura grînelor și a legumelor și tratează despre *Del libero commercio delle vettovaglie, sorgente della pubblica civile prosperità delle nazioni* (Liberul schimb în comerțul produselor alimentare, izvor al prosperității publice a națiunilor, 1773). Gînditor politic, readuce în actualitate opera lui *Paolo Sarpi, marcînd prin aceasta propria sa critică la adresa Ordinului iezuiților.

GROSSI Tommaso (Bellano, Como 1790—Milano 1853), narator și poet satiric; studiază dreptul la Pavia, după ce fusese exclus din seminarul unde se pregătea pentru cariera preoțească. Stabilit la Milano, se numără printre primii literați ai **Risorgimentului*. Debutează ca scriitor în dialect milanez. Astfel este poemul *La Prineide* sau, în dialect, *El sogn del Prina* (Visul lui P., 1815—6), prilejuit de plecarea ocupanților francezi din Milano (1814). Îndreptat contra guvernanților austrieci, poemul, apărut anonim și atribuit inițial lui *Carlo Porta, i-a adus autorului, constrîns să și-l asume, cîteva zile de închisoare. Apropiat de Porta, scrie, în colaborare cu acesta și folosind dialectul milanez, compoziția în **sestine Per el matrimon del sur cont Don Gabriell Verr con la sura contessina Donna Giustina Borromea* (Pentru căsătoria domnului conte G. V. cu doamna tînără contesă G. B., 1819), critică demitizantă a modelelor **clasicismului*. Cu *La fuggitiva* (Fugara, 1816), T. G. debutează în genul narativ, nuvela în versuri, scrisă în dialect, relatînd tribulațiile unei tinere fete care-și caută iubitul plecat cu trupele lui Napoleon, în trista expediție din Rusia. Cu *Il degonda* (1920), autorul renunță la dialect; păstrînd genul nuvelei în versuri, plasează acțiunea în plin ev mediu, dînd astfel Italiei un exemplu al goticismului romantic, specific romanului istoric englez. Alte povestiri istorice în versuri dovedesc însușiri epice și confirmă totodată gustul romantic și atenția acordată construcției literare: *Ulrico e Lidia* (1837), *I Lombardi alla prima crociata* (Lombarzii în prima cruciadă, 1826) etc. Cu *Marco Visconti*, roman inspirat din istoria Milanului în sec. 14, T. G. optează în cele din urmă pentru proză, dar, amintind mai mult de Walter Scott decît de *Manzoni, se menține în limitele aceluiași goticism care înseamnă prevalența decorului istoric asupra adevărului psihologic și complicarea neverosimilă a acțiunii.

Scanned with OKEN Scanner

GROTO Luigi, zis il CIECO D'ADRIA (Orbul din Adria), (Adria 1541 — Veneţia 1585), dintr-o familie nobilă, orb din naştere, a fost un literat cu multiple aptitudini poetice. A scris îndeosebi tragedii dominate de conflicte sîngeroase, cum sînt *Dalida* (1572), *Hadriana* (1578). În genul la modă, al compoziţiilor pastorale, a scris *Il pentimento amoroso* (Căinţa iubirii, 1576), iar în genul comediei, *Emilia* (1579), fără a atinge în nici una pragul poeziei autentice.

Gruppo sessantatrè (Grupul '63), grupare de avangardă literară, care şi-a expus programul în primul ei congres, la Palermo, în 1963. Între membrii, numără cîţiva poeţi şi eseişti care aveau să ocupe în anii imediat următori un loc de frunte în mişcarea de idei a Italiei: *Edoardo Sanguineti, *Umberto Eco, Gino Dorfles, *Elio Pagliarani. Apărut ca grupare contestatară, în momentul de criză prelungită pe care l-a marcat sfîrşitul **neorealismului*, Grupul '63 îşi propunea să avertizeze împotriva unei posibile reîntoarceri la formalism. Propunînd păstrarea unui conţinut în artă care să nu mai confunde realul cu adevărul, el recunoştea carenţele de artă ale neorealismului, dar continua să susţină un realism al realului semnificativ, adică esenţial sau adevărat. Cele trei reviste care s-au făcut purtătoarele sale de cuvînt sînt *«*Il Verri*», «*Marcatrè*» şi «*Quindici*».

GUADAGNOLI Antonio (Arezzo 1798— Cortona 1858), poet; urmînd modelele poeziei burleşti *(→ poesia bernesca)*, glumeţe şi satirice, în felul operei lui *Francesco Berni, scrie în acest gen ciclul *Poesie giocose* (Poezii glumeţe, 1855) şi micul poem *Il naso* (Nasul, 1822). Ironia sa surprinde la un moment dat ridicolul unor mode literare, astfel încît mai multe satire prezintă caricatura eroului romantic; *Il color di moda ossia l'aria sentimentale* (Culoarea la modă adică aerul sentimental, 1824), *Il visionario in amore* (Vizionarul în dragoste, 1832).

GUALDO Luigi (Milano 1847 — Paris 1898), scriitor minor; aparţine, în prima sa etapă, boemei milaneze *(→ scapigliatura)*. Extravagant în ţinută, apropiat de tipul *dandy*, a cunoscut, într-o lungă şedere la Paris, literatura cea mai nouă. Publică o antologie de *Novelle* (1868), în care apar personaje şi întîmplări misterioase şi fantastice, plasate în interioare somptuoase, de un lux rafinat, trădînd componenţa decadentă a acestui **romantism* tardiv. În aceeaşi direcţie a morbidului, se înscriu romanele scrise în franceză *Une ressemblance* (O asemănare, 1874) şi *Un mariage excentrique* (O căsătorie excentrică, 1879), precum şi romanele în italiană *Costanza Gerardi* (1875) şi *Decadenza* (Decadenţă, 1892). Gualdo încerca cu acestea genul romanului monden-cosmopolit, aproape necunoscut în Italia, descriind o lume pe care *G. Verga o prezentase sumar şi convenţional în romanele sale citadine.

GUALLACCA Leonardo (Pisa sec. 13), autor al unei **serventese (Sicome'l pescio al lasso* ‹„Aşa cum un peşte prins în undiţă"›) cu accente misogine, frecvente în lirica epocii, amintind de „copila Elena" *(Elena pargola)* pentru care „Paris a distrus Troia" sau pe Merlin, care s-a lăsat batjocorit pentru dragostea lui.

GUALTEROTTI Federico (Florenţa a 2-a jum. a sec. 13), ghibelin, poet din *Scuola poetica di transizione; autorul unui **sonet* într-o **tenzone* politică compusă la venirea lui Rudolf de Habsburg în Italia de *Andrea Monte, *Cione Notaio, *Beroardi, *Chiaro Davanzati şi *Lambertuccio Frescobaldi.

GUALTIERO DI ROMA → ABATE DI TIVOLI

GUARDATI Tommaso dei → MASUCCIO SALERNITANO

GUARINI Alessandro (Ferrara: 1565 cca — 1636), fiul lui Battista G., cu misiuni de ambasador din partea Curţii din Mantova şi a familiei de Este; autorul dialogului *Il farnetico savio ovvero il Tasso* (Aiuritul înţelept sau T., 1610). Cu multă pătrundere, A.G. vede dincolo de boala poetului cauzele care au determinat-o, umilinţele suferite şi protestul contra celor care-l umilesc. Trimis al ducilor de Gonzaga la dieta din Viena, a preamărit, sub aparenţa

unei apologii a Romei imperiale *(L'Apologia di Cesare*, 1632*)*, Imperiul habsburgic.

GUARINI Battista (Ferrara 1538 — Veneţia 1612), din familia lui *Guarino Veronese, este profesor în oraşul natal (1557). Ambasador al ducilor de Este, pe urmă poet oficial al acestora, apare mai tîrziu la Milano, pe lîngă Francesco Maria della Rovere (1602—4), şi apoi la Florenţa, pe lîngă marele duce Ferdinand. Este prezent în toată mişcarea literară a vremii şi îndeplineşte un timp funcţia de arhiconsul al *Accademiei della Crusca (1599—1600). Prima şi principala sa operă, *Il pastor fido* (Păstorul credincios, 1581—5, tipărită în 1590), reprezentată pentru prima oară în 1595, ilustrează, alături de *Aminta* lui *Torquato Tasso genul dramei pastorale în **Renaştere*. Inspirată din Pausanias, ea înfăţişează o împletire de acţiuni complicate, încheiate într-un sfîrşit fericit. Scrisă în versuri, *Il pastor fido* cuprinde pasaje lirice şi accente de **melodramă*, prezentînd idilic, prin ficţiunea vieţii pastorale, viaţa micilor Curţi italiene. Conformă gustului public, drama pastorală ridică însă între literaţi numeroase obiecţii de ordin teoretic-literar, prima fiind (1587) aceea a lui *Giason de Nores; B. G. îi răspunde apărîndu-şi opera, cu scrierea, apărută anonim, *Il Verato ovvero difesa di quanto ha scritto messer Jason Denores contra le tragicommedie e le pastorali in un suo discorso di poesia* (V. sau apărare împotriva a ceea ce a scris domnul J. D. despre tragicomedii şi pastorale într-un discurs al său despre poezie, 1588). Urmează, la un nou atac al aceluiaşi adversar, un „al doilea Verato" — Verato era numele unui actor: *Il Verato secondo ovvero replica dall'Attizzato Accademico ferrarese in difesa del Pastor fido contra la seconda scrittura di Messer Giasone de Nores intitolata Apologia* (Al doilea V. sau răspuns al Aţiţatului academician din Ferrara întru apărarea „Păstorului credincios" contra celei de a doua scrieri a domnului G. De N., intitulată „Apologia", 1591, apărută în 1592/3). În fine, expunînd toate argumentele sale în favoarea noului gen dramatic, B. G. scrie *Compendio della poesia tragicomica* (Compendiu al poeziei tragicomice, 1599), prin care este respins principiul esteticii literare a Renaşterii, de îmbinare a artei cu morala, a „ducelui" cu „utilul". Guarini separă cele două domenii, după cum respinge şi separarea netă a genurilor literare, anunţînd astfel poetica lui *G. B. Marino. În genul dramatic, B. G. scrie comedia *La idropica* (Femeia hidropică, 1584) prin care se apropie de operele de acelaşi gen ale lui *Ariosto, dar fără a atinge culmile acestuia. Poet liric, scrie *Rime* (1598) agreabile, dar lipsite de o autentică vînă lirică. Prozator, este autorul unei culegeri de *Lettere* (Scrisori, 1593) şi al unui dialog, *Il segretario* (Secretarul, 1594), expunere a regulilor literare proprii genului epistolar. În anii şederii la Florenţa, scrie *Trattato della politica libertà* (Tratat al libertăţii politice), al cărui conţinut, în contrast cu titlul, este o laudă a guvernării absolute a Medicilor.

GUARINI Guarino → GUARINO VERONESE

GUARINO VERONESE [Guarino GUARINI], (Verona 1374 — Ferrara 1460), umanist; studiază la Veneţia şi Padova, apoi îl însoţeşte pe Emanuel Crisoloras în Bizanţ. Rămîne aici timp de cinci ani (1403—8), formîndu-se ca filolog şi editor de texte antice. Îşi va arăta recunoştinţa faţă de maestrul său, alcătuind, după moartea acestuia, culegerea de mărturii privitoare la el, *Crisolorina* (azi pierdută). Profesor de greacă la Studio fiorentino (1413—4), îşi continuă profesiunea la Verona (1419—29), apoi la Ferrara, unde este preceptorul, apoi consilierul lui Leonello d'Este, cu ajutorul căruia înfiinţează şcoala numită Studio generale (1442). Umanist cu specială preocupare în domeniul învăţămîntului, este autor de manuale şcolare pentru predarea gramaticii greceşti, traducător şi editor de texte antice (Cicero, Plinius). Ideile sale relativ la metodologia predării diferitelor cunoştinţe au fost expuse de fiul său, Battista, în opera *De ordine docendi et discendi* (Despre ordinea predării şi a învăţării). Politiceşte, susţine într-o celebră polemică (1435) principatul, contra Republicii florentine. Împotriva lui Scipio, admirat de umaniştii florentini ca exponent al

ideii de libertate, el face elogiul lui Caesar (tradusese, încă din 1415, *Viața* acestuia scrisă de Plutarh). În mod indirect, el face elogiul principilor din familiile de Este și Gonzaga, victorioase asupra vechilor orînduiri ale Comunelor și senioriilor.

GUARNIERI Silvio (Feltre 1910—), istoric și critic literar antifascist, profesor de literatură la Universitatea din Pisa; a debutat în 1934, cu *Interpretazione di Machiavelli* (O interpretare a lui M.). Interesat de fenomenul literar contemporan, colaborator la *«*Solaria*», a publicat *Cinquant'anni di narrativa in Italia* (Cincizeci de ani de literatură narativă în I., 1955), carte vie și personală asupra scriitorilor celor mai cunoscuți. Profesor de limba italiană în România (Timișoara), între 1938—46, S. G. este un bun cunoscător și un prieten al țării. Scrisă în anii aceia grei și departe de patrie, *Carattere degli Italiani* (Caracterul italienilor), apărută într-o primă versiune în România, în limba română (1946), apoi în Italia (1948), cartea este o încercare de a stabili răspunderile intelectualilor față de dezvoltarea ultimelor decenii din istoria Italiei, pînă la tragica desfășurare a ultimului război. Narator el însuși, scriind o literatură densă, de semnificații spirituale bine marcate, a publicat vol. *Utopia e realtà* (Utopie și realitate, 1955).

§ *Lo spettatore appassionato* (Spectatorul pasionat, 1934), *Il costume letterario* (Obiceiul literar, 1937), *Saggio su D'Annunzio* (Studiu despre D'A., 1937), *Per una affermazione di G. Lukács* (Pentru afirmarea lui G. L. 1966), *Testamento per le mie tre figlie* (Testament pentru cele trei fiice ale mele, 1967), *L'intellettuale nel partito* (Intelectualul în partid, 1976)

GUASTI Cesare (Prato 1822 — Florența 1889), filolog; a îngrijit numeroase ed. critice din operele unor scriitori italieni. Între aceștia *Michelangelo, ale cărui poezii, publicate de C. G. în 1863, au fost astfel cunoscute pentru prima oară într-o transcriere critic-filologică. Bibliograf, și-a dedicat munca în mare parte culturii dezvoltate în orașul natal și a publicat o *Bibliografia pratese* (1844) și un *Calendario pratese* (1846—51). Adept al limbii literare aulice, a fost membru și secretar al *Accademiei della Crucsa.

GUAZZO Stefano (Piemont sec. 16), poet în italiană și latină; autorul scrierii *La civil conversazione* (Conversația civilizată, 1586), interesînd, mai mult decît simpla *questione della lingua, istoria moravurilor și a societății. Dacă pentru *Castiglione felul de a vorbi și limba Omului de Curte constituie un punct important în formarea lui, pentru S. G. ele definesc însuși gradul de civilizație al omului, semnul calității lui umane.

GUERRAZZI Francesco Domenico (Livorno 1803 — Cecina 1873), scriitor și luptător politic al *Risorgimentului, poet satiric și romancier. Debutează, fără succes, cu drama istorică *Priamo* (Priam, 1826), dar se impune cu romanul istoric, mult lăudat de *Mazzini, *La battagglia di Benevento; Storia del secolo XIII* (Bătălia de la B. Povestire luată din secolul al XIII-lea, 1827). Acțiunea complicată, inspirată din anii de sfîrșit ai Regatului celor două Sicilii, guvernat de urmașii lui *Frederic al II-lea de Suabia, servește spre a reconstitui o epocă de lupte și ambiții, de cruzimi și asupriri neînchipuite. Al doilea roman istoric, *L'assedio di Firenze* (Asediul Florenței, 1836), terminat în închisoare și tipărit la Paris, este un amestec de epică și publicistică militantă, evocarea istorică fiind mai ales pretext pentru repetata polemică a autorului împotriva timpurilor contemporane. Evocînd sfîrșitul Republicii florentine, după îndelungata rezistență a orașului asediat, F. D. G. arată rolul poporului în apărarea libertății și, introducîndu-i în narațiune pe *Machiavelli și pe *Michelangelo, preamărește în ei iubirea de patrie, spiritul eroic, puterea de sacrificiu. În numeroase digresiuni, care întrerup narațiunea, atacă, polemic și satiric, pe adversarii ideilor revoluționare și în cîteva pagini pline de vervă, include între aceștia și pe filozofii germani ai idealismului romantic. Romanul era mai mult decît o operă de poezie, o contribuție la lupta politică a Risorgimentului în curs. În celelalte romane istorice, F.D.G. continuă să folosească intriga tenebroasă. Istoria *Renașterii îi oferă materia romanelor *Vero-*

nica Cybo (apărut în prima ed., 1837, cu titlul la *Duchessa di San Giuliano*) și *Isabella Orsini, Duchessa di Bracciano* (1844). La acestea se adaugă *Beatrice Cenci, storia del secolo XVI* (B. C., povestire din secolul al XVI-lea, 1854), în care evocă un episod sîngeros din istoria Romei papale și provoacă, prin exagerarea grotească a trăsăturilor, critica vehementă a lui *De Sanctis. Ultimul său roman istoric, *Il Marchese di Santa Prassede o La Vendetta paterna* (Marchizul de S.P. sau Răzbunarea părintească, 1853), marca sfîrșitul unui gen care fusese caracteristic pentru perioada revoluționară a Risorgimentului. O continuare palidă a acestuia vor fi, în deceniul următor, cele cîteva vieți romanțate: *Vita di Andrea Doria* (1863), *Vita di Francesco Ferruccio* (1863), *Vita di Sampiero d'Ornano* (1863), *Vita di Francesco Burlamacchi* (1867). Scriitor plin de vervă, F. D. G. ilustrează, de asemenea, genul satiric-umoristic, cu două scurte povestiri: *La serpicina* (Mica șerpoaică, 1831), fabulă înfățișînd sarcastic viciile umane, și *Storia di un moscone* (Povestea unui muscoi, 1858). Anii de exil politic, petrecuți în Corsica, îl readuc la genul povestirii istorice, cu *La torre di Nonza* (Turnul din N., 1857), dar îl îndreaptă totodată spre evocarea documentată a trecutului istoric. *În Pasquale Paoli ossia la rotta di Pontenuovo, racconto corso del secolo XVIII* (P. P. sau înfrîngerea de la P. povestire corsicană din secolul al XVIII-lea, 1860), este prezentată lupta populară contra Franței, pentru independența Insulei, iar în *Paolo Pelliccioni* (1864) este idealizată figura banditului-haiduc. În ultima sa ipostază, geniul epic al lui F. D. G. se adresează epocii contemporane: *L'Assedio di Roma* (Asediul R., 1862—5) este un rechizitoriu antipapal, caracteristic pentru momentul în care apare, marcînd conflictul dintre Vatican și Regatul Italiei abia constituit. Romanele *Il buco nel muro* (Gaura în perete, 1862) și *Il secolo che muore* (Secolul care moare, 1885) sînt, la rîndul lor, prin intermediul ficțiunii, o cronică amară a involuției ideologice care urma luptei Risorgimentului revoluționar. O serie de scrieri autobiografice completează această imagine a lumii italiene contemporane, pe care scriitorul o cunoaște din prezența sa activă în lupta revoluționară a Toscanei. Începînd cu *Note autobiografiche* (Însemnări autobiografice, 1833) și continuînd cu *Memorie* (1848), scrise pentru **Mazzini*, și mai ales cu *Apologia della vita politica di F. D. Guerrazzi* (Apologia vieții politice a lui F. D. G., 1851), autorul se arată continuu preocupat de a proclama dreptatea atitudinilor și faptelor sale politice. În *Arlotto Mainardi* (1860), scriere autobiografică, protagonistul este el însuși, personaj egocentric, erou romantic din descendența marilor rebeli. Scriitor cu multiple posibilități, F. D. G. este, în toată opera sa, în primul rînd un publicist polemic. Nu numai apologul sau povestirea umoristică, dar și fenomenul istoric devin la el modalități ale publicisticii politice și sînt reprezentative pentru spiritul public italian în anii revoluțiilor naționale.

GUERRINI Olindo (Forlì, Romagna 1845 — Bologna 1916), bibliotecar al Universității din Bologna în anii profesoratului lui *Carducci. Spirit rebel și anticonformist în poezie, folosind ironia romantică în scop demistificator și demitizant, este sarcastic și sentimental, anticlerical și dușman al oricărui filistinism. Publică mai multe vol. de versuri, primul cu titlul latinesc *Postuma* (1877), al doilea. *Rime* (1903), pe care le atribuie unui autor fictiv, Lorenzo Stecchetti, iar sub propriul său nume, un vol. de proză critică, *Nova Polemica* (1878). Aparține boemei (→*scapigliatura*) prin versul sarcastic la adresa moravurilor burgheze și **verismului*; prin implicațiile social-critice ale unor teme. O ultimă culegere, *Rime di Argia Sbolenfi*, include versurile închinate zilei de 1 Mai (*Primo Maggio, MDCCCXCV*), impresionante în imaginea mulțimii mute a muncitorilor care „trec solemn", conștienți și gravi, în timp ce în locuințele lor bogații sînt cuprinși de frică.

GUGLIELMINETTI Amalia (Torino: 1881—1941), poetă, naratoare și ziaristă; cunoscută prin culegerea de versuri lirice *Le seduzioni* (Seducțiile, 1909), de o

puternică sensibilitate, convertită ulterior într-o explozie de accente senzuale în vol. *I serpenti di Medusa* (Șerpii Meduzei, 1934). Legată printr-o lungă prietenie amoroasă de *Guido Gustav Gozzano, aparține unei generații naive, care ignoră frămîntarea omenirii din jur. Poetă minoră, lipsită de vigoarea creației, a avut un ecou restrîns chiar între contemporani. Romanele sale, liric-erotice, nu depășesc nivelul unor confesiuni pasionale neinteresante. La data apariției lor, *I volti dell'amore* (Chipurile iubirii, 1913), *Gli Occhi cerchiati d'azzurro* (Ochii încercănați, 1920) etc. au marcat un moment de afirmare a feminismului în planul relațiilor supuse prejudecăților burgheze.

GUICCIARDINI Francesco (Florența 1483 — Arcetri 1540), istoric, descendent dintr-o familie de vază a orașului: studiază dreptul și, foarte tînăr (1505), devine profesor la Studio fiorentino. Ocupă înalte funcții în serviciul Republicii (1511) apoi la Curtea papală. După reîntoarcerea Medicilor (1531), continuă să se bucure de atenția ducelui Cosimo I dar, mai puțin solicitat, se retrage din viața publică și se consacră scrisului. Opera sa este aceea a unui scriitor politic, a unui istoric și a unui moralist. Numeroasele misiuni diplomatice pe care le îndeplinește îi impun consemnarea rezultatelor obținute și a constatărilor făcute. *Diario del viaggio di Spagna* (Jurnalul călătoriei în Spania, 1512) și *Relazione di Spagna* (Raport asupra Spaniei, 1514) aparțin anilor în care trimis ca ambasador, îl susține la Madrid pe papa Iuliu al II-lea împotriva regelui Franței. *Relazione della difesa di Parma* (Raport asupra apărării P., 1521) amintește funcția sa de guvernator al orașului Reggio Emilia (1517—22). *Discorsi politici* cuprind constatările sale ca înalt funcționar al Republicii florentine. De la consemnarea observațiilor particulare, rezultate din cunoașterea directă a unor evenimente și stări politice, trece la confruntarea lor sistematică, ceea ce îl duce la constatări de ordin general. Prezentarea faptelor din actualitatea politică se transformă astfel în operă de judecată și teorie politică cu specială privire asupra problemelor de organizare și conducere a statelor. *Del reggimento di Firenze* (Despre guvernarea Florenței, 1526) prezintă, sub forma unui dialog închipuit a fi avut loc după prima îndepărtare a Medicilor 1494), bucuria celor care vedeau restaurate libertățile republicane și, împotriva lor, obiecțiile lucide ale celor care avertizează asupra pericolelor unei guvernări populare lipsite de maturitate. Autorul se găsește de partea acestora și guvernarea pe care o propune Florenței, o democrație controlată și limitată, de tipul celei a Veneției, dovedește poziția de clasă a marii burghezii și un mod de gîndire lucid și realist. Același spirit analitic se regăsește în *Considerazioni sui Discorsi del Machiavelli* (Considerații asupra „Discursurilor" lui M. 1528), operă neterminată, care susține, împotriva admirației extreme față de modelele politice ale antichității, că realitatea, complexă și mereu nouă, impune de fiecare dată instaurarea regimului adecvat fiecărei situații particulare și nu îngăduie în nici un fel imitarea trecutului care nu poate fi același cu prezentul. Împotriva unui anumit idealism de izvor umanist, propriu *Discursurilor* lui *Machiavelli, F. G. ridică obiecția, de spirit științific, după care istoria nu poate fi „maestra prezentului", deoarece modelele trecutului nu convin situațiilor noi ale contemporaneității. Această prudență lucidă în judecarea faptelor, proprie spiritului rationalist, se regăsește în opera sa de istoric și, mai departe, în opera sa de moralist. Partizan al guvernării Medicilor, deci al unei democrații controlate de un principe, F. G. scrie istoria contemporană a Florenței și a Italiei. Consacrată istoriei patriei, prima sa scriere, *Le storie fiorentine* (Istoriile florentine), cuprinde o perioadă de aproape un secol și jumătate, de la Răscoala dărăcitorilor de lînă (1378) pînă la bătălia de la Ghiaradadda, care avea loc chiar în anul în care F. G. își începe opera (1506), într-un moment greu al războaielor franco-spaniole pe teritoriul Italiei. După retragerea din viața publică, între 1537 și anul morții sale, autorul reia studiul evenimentelor contemporane din ultimele patru decenii, scriind *Storia d'Italia* (Istoria I.),

Scanned with OKEN Scanner

operă amplă care tratează în 20 de cărţi perioada anilor 1492—1534, deci de la moartea lui *Lorenzo de' Medici, pînă după instaurarea Marelui ducat de Toscana. Operă bogată, cuprinzînd fapte cunoscute de el în cea mai mare parte direct, F. G. se dovedeşte a fi un observator atent şi mai ales lucid, pe care experienţa l-a învăţat să nu se lase amăgit de aparenţe şi să caute motivele reale ale lucrurilor; iar acestea se dovedesc a fi, de cele mai multe ori, nu idealuri generoase, ci interese egoiste şi josnice. Din cunoaşterea exactă a istoriei contemporane, el extrage constatarea că oamenii acţionează numai în vederea folosului lor propriu şi nu au niciodată în vedere binele altora sau binele în absolut. Această privire pesimistă asupra lumii îi dictează opera sa de moralist, începută în 1525 şi reluată succesiv în 1528, 1530 şi în anii următori. Autorul cuprinde, sub titlul *Ricordi politici e civili* (Amintiri politice şi din viaţa publică), o culegere de circa 300 observaţii privind moravurile politice şi natura morală a omului. Ele constată corupţia clerului şi amestecul Bisericii în treburile statelor din Peninsulă şi privesc cu nădejde la timpurile cînd Italia va fi eliberată de dominaţia clerului, constată cu detaşată indiferenţă mobilul egoist al faptelor umane, dar vădesc în acelaşi timp încrederea în triumful binelui, iar acesta coincide, pentru scriitor, cu binele Italiei, căci singurul lucru care l-ar putea face fericit ar fi, spune el în *Amintiri*, să-şi vadă patria eliberată de domniile străine. Prozator de mare anvergură, scriitor în limba literară consolidată pe baza florentinei culte, F. G. este, în comparaţie cu Machiavelli, istoricul scrupulos al faptelor particulare, mai puţin preocupat de a propune un program politic abstract, decît doritor de a extrage din realitatea contemporană concluzii nefalsificate asupra cauzelor şi consecinţelor istoriei în curs. Ca şi pentru Machiavelli, preocuparea directoare a istoricului nu este însă trecutul, ci prezentul, soarta Italiei şi posibilitatea salvării ei, în momentul cînd statele Peninsulei îşi pierdeau pe rînd independenţa.

GUIDI Alessandro (Pavia 1650 — Frascati 1712), trăieşte la Curtea ducelui de Parma şi, membru al *Arcadiei, ilustrează poezia acesteia. Autor al **melodramei* cu subiect istoric *Amalasunta in Italia*, este încă foarte legat de gustul manierist (→ *secentismo*) în *Poesie* (1671). La chemarea reginei *Cristina, devine poetul temelor solemne, morale şi eroice, cerute de principiile înnoitoare ale Arcadiei. Compoziţii poetice: *Rime*, dedicate poeţilor Arcadiei, canţonele (**canzoni*) *Gli Arcadi in Roma* (Arcadienii la R.), *Gli Arcadi sul colle Palatino* (Arcadienii pe colina Palatinului), *I Costumi degli Arcadi* (Obiceiurile arcadienilor), poemul *Endimione*, şase omilii închinate papei, *Omelie di Nostro Signore Papa Clemente XI* (1703—9) şi o culegere de *Sonetti*.

GUIDICCIONI Giovanni (Luca 1500 — Macerata 1541), poet liric, se numără între acei imitatori ai lui *Petrarca pentru care sensibilitatea acestuia prezintă afinităţi cu a lor proprie. Dragostea, moartea, zădărnicia vieţii, grija pentru soarta Italiei sînt temele mereu prezente în poezia sa gravă şi solemnă.

GUIDO DELLE COLONNE (Messina 1220 cca — post 1280), aparţinînd, poate, aceleiaşi familii nobiliare Colonna, care a ocupat un loc de frunte la Roma; poet din *Scuola siciliana, pe care *Dante îl menţionează ca fiind judecător la Messina, apare în documentele Curţii lui *Frederic al II-lea de Suabia şi ale urmaşilor săi ca înalt funcţionar (1243, 1280). I se atribuie cinci **canzoni*, din care două sînt lăudate de Dante pentru construcţia lor perfectă (*suprema constructio*), în *De vulgari eloquentia* (I, 12, 2; II, 6): *Amor ke lungamente m'à'menato* („Dragoste care-ndelung m-ai mînat") şi *Ancor che l'agua per lo foco lasse* („Chiar dacă apa din pricina focului îşi pierde"). Este totodată autorul unei opere epice, *Historia destructionis Troie* (Istoria distrugerii Troiei, 1272—87), versiune în proză latină a celebrului *Roman de Troie* al lui Benoît de Sainte-Maure, pe care a scris-o la îndemnul arhiepiscopului Matteo della Porta.

GUIDO DA PISA (prima jum. a sec. 14), autor al unui comentariu al *Infernului*

Scanned with OKEN Scanner

lui *Dante: *Dichiarazione poetica dell'Inferno dantesco*; sub titlul *Fiore d'Italia* (sau *Fiorita d'Italia* ‹Floarea I.›), alcătuieşte o culegere de povestiri preluate din mitologie şi istoria antică. Dincolo de scopul apologetic pe care şi-l propune, reuşeşte să facă cunoscute, în cercuri largi, opere de frunte ale literaturii vechi, pe care le parafrazează pentru uzul cititorului mediu, contemporan lui.

GUIDOTTO DA BOLOGNA (Bologna sec. 13), gramatician; dintr-o familie din Bologna, apare menţionat într-o listă a gramaticienilor din acest oraş, între anii 1233—60. Maestru al prozei, scrie, ca manual destinat înnobilării stilistice a scrisului în limba italiană, opera *Fiore di rettorica* (Floarea retoricii), în mare parte rezumat după scrierea lui Cicero *Rhetorica ad Herenium* (Retorica adresată lui Herenius). Limba vulgară folosită de autor este dialectul din Bologna, şi anume graiul vorbit de oamenii cu carte. Din cele patru versiuni diferite cunoscute pînă azi, cea mai veche, din anii 1258—66, este dedicată regelui *Manfredi de Suabia. În admiraţia manifestată în această scriere faţă de Cicero, ca model de gîndire şi de stil, se poate vedea cultura laică a autorului şi formaţia sa în spirit preumanistic.

GUINICELLI sau **GUINIZ(Z)ELLI Guido** (Bologna 1230/40 — Monselice ante 1276), poetul programatic al dulcelui stil nou (**dolce stil nuovo*); moare în exil, ca partizan al ghibelinilor. Cu o cultură filozofică latină şi scolastică, cu o cultură poetică provenţală, este autorul unei poezii de iubire rafinat-intelectualizată, în care, pe urmele lui *Toma d'Aquino, arată cum „contemplaţia spirituală a frumuseţii sau a bunătăţii este începutul iubirii spirituale", iar femeia-înger, capabilă de iubirea purificatoare, înnobilează prin iubire pe cel care o iubeşte. Canţona (**canzone*) *Al cor gentil ripara sempre Amore* („În inima nobilă întotdeauna sălăşluieşte iubirea"), care expune concepţia filozofică şi programul poetic al şcolii, susţine că numai sufletul nobil este capabil de iubire, capacitatea de a iubi constituind maxima virtute a omului.

GUINIZ(Z)ELLI Guido → Guido GUINICELLI

GUITTONE (DEL VIVA) D'AREZZO (San Firmina, Arezzo 1230/5 — Florenţa 1294), poet din *Scuola poetica di transizione, face parte din ordinul Milites Beatae Virginis Mariae, numit în glumă al „călugărilor care se bucură de viaţă" (*frati gaudenti*). Poet menţionat de *Dante în *De vulgari eloquentia* (II, 13) şi în *Purgatoriu* (XXIV, 55—57), i se atribuie un mare număr de **canzoni* (50), **sonete* (250) şi o serie de *Epistole* în proză. Intrarea în Ordinul amintit (1265 cca) pare a fi rezultatul unei adevărate convertiri morale, ce desparte două etape ale vieţii şi poeziei lui, de la prima tematică, aceea a iubirii, la tematica ulterioară, moral-edificatoare şi religioasă. Spre aceasta din urmă se îndreaptă poezia lui G. d'A. prin canţonele cu subiecte politice, între care cea mai cunoscută este a XIX-a, compusă în 1260, după lupta de la Montaperti, care a marcat înfrîngerea guelfilor (*Ahi, lasso, or è stagion di dolor tanto* („Vai, mie, e-acum timp de atîta jale"). Durerea în faţa timpului prezent corespunde unei situaţii istorice precise, în care vechea structură a comunei guelfe dispare, în locul ei instaurîndu-se senioria ghibelină. Tulburat de luptele neîncetate şi proclamînd necesitatea păcii între oraşe, poetul reia aceeaşi temă, de laudă a trecutului în contrast cu prezentul corupt, în cea mai cunoscută dintre *Epistolele* sale, a XIV-a, adresată florentinilor guelfi, „încrezuţi şi nenorociţi", care se lăsaseră înfrînţi. Prin această poezie civilă şi politică, de angajare în conflictele acute ale timpului, G.d'A. se îndepărta de *Scuola Siciliana, limitată la lirica de iubire, şi anticipa bogăţia de atitudine a poeţilor următori, de la Dante la *Petrarca.

Scanned with OKEN Scanner

H

Hoepli, editură fondată la Milano în 1871, de Ulbrico Hoepli (1845—1935), specializată în publicarea unor opere cu caracter tehnic și științific. A publicat multe scrieri de critică literară și artă, scriitori clasici în ed. comentate sau facsimilate, între care *Divina Comedie* a lui *Dante.

HONORE BIANCHI Oliviero (Abbazia 1908—), ziarist și scriitor; autorul romanului *Notte del diavolo* (Noaptea dracului, 1958) și al mai multor povestiri; a primit mai multe premii regionale, între care Città de Pordenone (1953).

Hypnerotomachia Poliphili → Francesco COLONNA

I, J

IACOMO DA SIENA [Iacomo dei TOLOMEI], (a 2-a jum. a sec. 13), nobil din familia Tolomei, poet realist-glumeţ (→ *poeti giocosi*), autor al unui **sonet* satiric.

IACOPO DA DIACCETTO [Iacopo dei CATANI] (Florenţa: 1494—1522), umanist, participant la *Orti Oricellari; a condus conjuraţia împotriva cardinalului Giulio de' Medici şi a fost decapitat. Versurile scrise în închisoare, străine tematicii **petrarchismului*, conţin o meditaţie gravă şi austeră asupra destinului uman.

IACOPO DELLA LANA (Bologna: 1290 cca — 1365 cca) scrie, în italiană, primul comentariu al *Divinei Comedii* a lui *Dante (1330 cca), explicînd înţelesul alegoric al operei şi referinţele ei la mitologie şi istorie.

IACOPO DA LEONA (Leona — Volterra 1277), judecător şi notar; poet din *Scuola poetica di transizione, autor a opt **sonete*.

IACOPO DA MONTEPULCIANO (Montepulciano 1333/40 — post 1408), închis pentru că a conspirat contra Florenţei 1390—1407), a scris versuri religioase şi burleşti şi alegoria în **terzine Fimerodia* (Vestitul cînt de dragoste, 1390—7), descriind iubirea spiritualizată a doi tineri din aristocraţia florentină.

IACOPONE DA TODI [Iacopo dei BENEDETTI], (Todi 1236 cca—Collazzone 1306), nobil, notar; la moartea neaşteptată a soţiei sale (1268 cca) se converteşte, ducînd o viaţă de penitenţă severă. Cele 93 de **laude* scrise de el izvorăsc din experienţa propriei convertiri religioase. Poet de mare pasiune, de spirit popular, în ciuda formaţiei culturale bogate, I. da T. şi-a scris laudele în graiul din Todi, adoptînd, în cele mai multe, forma dialogată, singura capabilă de a reda tumultul interior permanent. Substanţa liric-autobiografică şi general umană, desprinsă din învelişul dogmei religioase, se regăseşte în bucăţile adresate Fecioarei, în care, de pildă, „plînsul" (*Lauda XCIII. Il Pianto della Madonna* ‹Plînsul Maicii Domnului›) devine plînsul unei mame desperate. Constituind un adevărat „itinerar către Dumnezeu", suma laudelor lui este cea mai autentică lirică religioasă a Italiei. Polemica antipapală, care este şi o polemică antinobiliară, în spiritul caritătii franciscane, îl aşază pe I. da T. între poeţii realismului de expresie violentă, pe care doar un *Campanella îl va continua.

JAHIER Piero (Genova 1884 — Florenţa 1966), funcţionar şi poet, colaborator la revistele **«La Voce»* şi **«Lacerba»*, voluntar în primul război mondial. Poet liric, a publicat culegerea de proză şi versuri *Con me e con gli alpini* (Cu mine şi cu vînătorii de munte, 1919), precum şi plachetele *Ragazzo e prime poesie* (Băiat şi prime poezii, 1939) şi *Qualche poesia* (Cîteva poezii, 1962). Spirit predominant etic, denunţînd războiul şi apoi fascismul, P. J. a alcătuit din versurile sale o autobiografie morală, iar proza sa narativă reia mărturisirile lirice. Se remarcă vol. *Resultanze in merito alla vita e al carattere di Gino Bianchi* (Concluzii relativ la viaţa şi la caracterul lui G. B., 1915), privire ironică asupra existenţei monotone a unui om modest, şi *L'Artico, giornale della trincea* (Arctic, jurnal de tranşee, 1918), aparţinînd împreună cu *Con me e con gli alpini* literaturii jurnale-

Scanned with OKEN Scanner

lor de război, care a definit o întreagă generaţie. *Ragazzo* (Băiat, 1919) scriere autobiografică, figurează între creaţiile cele mai împlinite ale lui P. J.

iluminism, ideologie care s-a manifestat în Italia prin înnoirea culturii şi reintegrarea ei în circuitul culturii occidentale. Înlăturarea ocupaţiei spaniole la începsec. 18, înlocuirea ei, în Lombardia, prin autoritatea Austriei şi instaurarea Bourbonilor în Regatul celor două Sicilii au creat noi condiţii de dezvoltare. Relaţiile de producţie feudale au apărut depăşite şi menţinerea lor forţată a fost denunţată. Controlul religios asupra operelor de ştiinţă şi filozofie, exercitat de instituţiile Contrareformei, a apărut la rîndul său drept un abuz, iar poezia *Arcadiei, care urma barocului marinist (→ G. B. Marino), a fost şi ea insuficientă faţă de exigenţele de conţinut formulate de autorii noilor poetici. Susţinut de raporturile cu ţările învecinate, îndeosebi cu Franţa, dar produs în primul rînd de noile condiţii italiene, i. se afirmă încă din prima jum. a sec. 18. Mişcarea de idei înnoitoare se manifestă chiar în anii de tinereţe ai lui *G. B. Vico, la Neapole, şi ea se dezvoltă odată cu generaţia lui Antonio Genovesi şi Ferdinando Galiani, cînd Regatul cunoaşte un despotism luminat în care intelectualii burgheziei în ascensiune devin consilierii monarhului. Din această mişcare avea să se nască, sub impulsul evenimentelor din Franţa, Republica partenopee (1799), marcînd, prin eşecul ei, eroarea tactică a unor intelectuali lipsiţi de sprijinul claselor populare, de meseriaşi şi ţărani. Soarta lui *Pietro Giannone, care, denunţînd cu violenţă abuzurile Romei papale, fusese ţinut în închisoare, fără proces, pînă la moarte, sau martiriul lui *F. M. Pagano (1799) dovedeau deopotrivă că burghezia meridională era încă prea slabă pentru a se impune drept clasă conducătoare şi, ca atare, era înfrîntă atît de Biserică cît şi de monarhie. În Lombardia, i. s-a bucurat de sprijinul Austriei, Iosif al II-lea fiind un despot luminat şi un adversar al Romei. *Cesare Beccaria propune o reformă a justiţiei conformă vederilor Vienei, iar *Parini, cenzurînd activitatea şcolilor conduse de iezuiţi, concordă la rîndul său cu politica de autonomie religioasă a împăratului. În nici un moment i. lombard nu-şi propune acţiuni revoluţionare şi nu se expune represaliilor. Intelectualii lombarzi, reuniţi în *Accademia dei Pugni şi în jurul revistei *«*Il Caffè*» (1764—6), sprijină politica economică a Austriei în Lombardia, întrucît aceasta contribuie la dezvoltarea burgheziei şi a rolului ei în planul politicii şi al culturii. În planul culturii, i. se manifestă în toate sectoarele care permit afirmarea ţelurilor lui politic-ideologice. Istoriografia militant-angajată este ilustrată de P. Giannone şi de *Vincenzo Cuoco. Economia politică are cei mai mulţi reprezentanţi, eforturile ei privind, în Regatul Neapolului, recuperarea zonelor înapoiate ale Sudului, iar în Nordul Peninsulei, valorificarea maximă a culturii agricole şi, prin aceasta, creşterea prestigiului social al nobilimii agrare şi al marii burghezii aliate cu aceasta. Orientat spre rezolvarea problemelor specifice ale Italiei, deci spre o finalitate practic imediată, i. nu cunoaşte o dezvoltare în direcţia filozofiei teoreticei; dealtfel, date fiind premisele de clasă ale i., orice concluzie a lui în domeniul filozofiei, al ontologiei şi al cosmologiei ar fi fost materialistă şi mecanicistă şi ar fi atras cenzura primejdioasă a Bisericii. În planul creaţiei literare, i. a pus capăt Arcadiei şi a restaurat domnia eticului în poezie. *Giuseppe Parini este poetul iluminist prin excelenţă tocmai pentru că poezia lui, didactic-socială, concordă cu idealurile de dreptate, restaurînd în poezie domnia conţinutului împotriva atît a bravurilor formale ale secentismului *(*secentismo)* cît şi a gratuităţii idilice a modelelor Arcadiei. La rîndul ei, comedia de caracter şi de moravuri a lui *Goldoni instaurează o poetică a realului, poezia asumîndu-şi totodată rolul de îndrumător al idealurilor vremii. În fine, tragedia lui *Alfieri dezvăluie implicaţiile politic naţionale ale i., anticipînd afirmarea lor

apropiată în *romantism. Păstrînd abstracţiunea proprie literaturii de idei, teatrul clasic se conformează poeticii raţionaliste a cmului cartezian; dar dincolo de pledoaria pentru libertate a eroilor antici, vorbind ca cameni ai epocii luminilor, se afirmă acea conştiinţă naţională prin care lupta lui Brutus devine lupta Italiei contra stăpînirii străine. Se dovedeşte cu aceasta convertirea i. italian în romantism, decarece dezvoltarea burgheziei lombarde în a 2-a jum. a sec. 18 devine premisa mişcărilor de eliberare naţională constituind *Risorgimentul. În timp ce în Franţa, spre pildă, cele două mişcări de idei sînt antagoniste, aici ele se continuă una pe alta, ducînd la victoria stării a treia şi a culturii ei.

IMBRIANI Vittorio (Neapole: 1840—86), ziarist şi povestitor; a dovedit gustul bizarului şi al grotescului în vol. ca: *Mastr'Impicca* (Jupîn Spînzură, 1874), *Dio ne scampi dagli Orsenigo* (Dumnezeu să ne ferească de alde O., 1876), *Per questo Cristo ebbi a farmi Turco* (Pentru acest Cristos a trebuit să mă fac turc, 1883). Istoric şi critic literar, îşi dezvăluie spiritul satiric în studiul *Berchet e il romanticismo italiano* (B. şi romantismul italian) sau în articolele din *Studi letterari e bizzarrie satiriche* (Studii literare şi ciudăţenii satirice, 1907). Volumul *Fame usurpate* (Glorii uzurpate, 1877) dovedeşte de asemenea temperamentul său polemic, nu întotdeauna obiectiv. Numărîndu-se printre voluntarii lui *Garibaldi, devine ulterior partizan fanatic al monarhiei, scriind împotriva detractorilor acesteia poezia *Inno al canape* (Imn frînghiei). O contribuţie la cunoaşterea literaturii populare în Italia este vol. *Canti del popolo meridionale* (Cîntecele poporului meridional).

Incogniti, Accademia degli (1630—60), întemeiată la Veneţia, de *Gian Loredano, a fost locul de întîlnire al multor literaţi de spirit laic şi uşor libertin, ceea ce a provocat desfiinţarea ei. Mărturie a activităţii academice este culegerea de nuvele de dragoste, povestite în adunările sale, *Novelle amorose dei signori accademici Incogniti* (1641).

«Indicatore livornese, L'» (1829—30), periodic literar, înfiinţat de *F. D. Guerrazzi şi *C. Binni; s-a bucurat de colaborarea unor scriitori reprezentativi, ca *Mazzini şi *Niccolò Tommaseo.

Indivisi, Accademia degli (1615—25) a funcţionat la Parma, susţinînd poezia lui *G. B. Marino.

Indovinello veronese, L' (Ghicitoarea din Verona, sf. sec. 8/înc. sec. 9), „cel mai vechi document atestînd folosirea în scris a unei limbi comune italiene" şi totodată „cel mai vechi document al folosirii în scris a limbilor comune romanice" (Antonio Viscardi), descoperit în 1924, de L. Schiaparelli, într-un codice aflat la Verona şi studiat, ulterior, de *Vincenzo De Bartholomaeis şi de *Pio Rajna. Textul este format din patru versuri monorime, alcătuind o ghicitoare de tipul „Cîmpul alb, oile negre". Limba în care este redactat păstrează caractere fonetic-morfologice ale latinei (desinenţa -ba la timpul perfect), dar prezintă totodată cîteva din transformările fonetice proprii italienei.

INFARINATO → Leonardo SALVIATI

Infiammati, Accademia degli (1540 cca — 50), înfiinţată la Padova; numără între membrii ei literaţi de frunte ca *Sperone Speroni, *Pietro Aretino, *Luigi Alamanni, *Angelo Beolco.

Informati, Accademia degli (1610—72), înfiinţată la Neapole, reînfiinţată pentru scurt timp, în 1690, sub numele de Accademia degli Uniti. A fost un loc de reuniune a poeţilor promotori ai *petrarchismului.

Ingannati, Gli (Înşelaţii, 1531), comedie de moravuri, scrisă probabil de cîţiva

membri ai *Accademiei degli Intronati, printre care *Alessandro Piccolomini. A fost imitată de Shakespeare, în *A două-sprezecea noapte.*

Innominati, Accademia degli (sf. sec. 16), înființată la Parma; a reunit poeți ca *Torquato Tasso și *Battista Guarini și a promovat o poezie contrară manierismului lui *G. B. Marino.

Insipidi, Accademia degli (1546 — sec. 17), înființată la Siena; a fost inițial o asociație *(congrega)* de meseriași. Transformată în academie, a promovat literatura de izvor popular.

Intrepidi, Accademia degli (sec. 18), înființată la Ferrara; s-a ocupat de muzică și poezie și a creat primul teatru din acest oraș.

Intronati, Accademia degli (1525 cca — începp. sec. 19), înființată la Siena; s-a consacrat promovării artei dramatice. Între principalii ei membri a fost *Alessandro Piccolomini.

Investiganti, Accademia degli (1650—1737), înființată de Tommaso Cornelio la Neapole; a promovat studiile experimentale și literatura. Împotriva aristotelismului, a susținut filozofia lui P. Gassendi; împotriva imitatorilor lui *G. B. Marino, a restaurat gustul pentru **petrarchism.* Între fruntașii ei s-au aflat, alături de T. Cornelio, *Lionardo di Capua și *Niccolò Amenta.

Intelligenza, L' (Inteligența, începp. sec. 14), scriere anonimă, reprezentativă pentru cultura burgheziei toscane în formare, descoperită în 1846 și atribuită fie lui *Dino Compagni, fie lui Lippo Pasci de' Bardi. Poem didactic, din 309 strofe de cîte nouă versuri, expune alegoric o materie enciclopedică, în care se întîlnesc idei ale dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, teme mitologice și motive epice ale romanelor cavalerești.

INVREA Gaspare → Remigio ZENO

JOVINE Francesco (Guardialfiera Molise 1902 — Roma 1950), narator; s-a afirmat între cele două războaie cu romane care pun în discuție situații și oameni ai timpului. Astfel, *Un uomo provvisorio* (Un om provizoriu, 1934) semnala absența din propriul său timp a intelectualului acelor ani, indiferent față de solicitările sociale. Cu *Signora Ava* (Doamna A., 1942), înfățișa lumea Sudului guvernată de descendenții Bourbonilor o aristocrație dîrză, stăpînă și pe conștiința țăranilor ei. După 1945, F. J. se numără între colaboratorii apropiați ai forțelor de stînga. Ciclul de schițe *L'Impero in provincia* (Imperiul în provincie, 1945) este o satiră spirituală a megalomaniei politice și morale a celor care guvernaseră Italia. Romanul *Le terre del Sacramento* (Pămînturi blestemate), opera sa principală, este, în schimb, o carte gravă și severă, un roman social și de moravuri, un tablou al Sudului în primii ani ai fascismului, cînd aristocrația feudală susținută de noii guvernanți are de înfruntat încercarea de împotrivire a țăranilor. Cu F. J., **neorealismul* se afirmă în una din temele lui principale, problema meridională, și se manifestă ca o literatură puternic angajată.
§ *Ladro di galline* (Hoț de găini, 1930), *Il pastore sepolto* (Păstorul îngropat, 1945), *Tutti i miei peccati* (Toate păcatele mele, 1948), *Uno che si salva* (Unul care se salvează, 1948), *Racconti* (Povestiri, 1960)

Iscrizione ferrarese (Inscripția ferareză, 1135), considerată, probabil greșit, drept unul din documentele de limbă italiană veche; se crede că provine de pe o arcadă a Catedralei din Ferrara, distrusă în urma cutremurului din 1571. Citată de G. A. Scalabrini într-o *Istorie a bisericilor din Ferrara* (1773), este apreciată de unii filologi drept document apocrif, din sec. 17. Alcătuită din patru rînduri, I. f. dă indicații asupra ctitorilor și anului (1135) în care a fost desăvîrșită catedrala.

Scanned with OKEN Scanner

Iscrizione romana di San Clemente (Inscripţia de la Sf. Clemente, sf. sec. 11), unul dintre primele documente de limbă italiană, inscripţie explicativă a uneia din frescele aflate în biserica inferioară Sf. Clement din Roma. Textul este un dialog între nobilul Sisinius, păgîn, şi slujitorii lui, cărora le porunceşte să-l prindă pe sfînt, acuzat de practica magiei. Sisinius li se adresează în italiană, numindu-i cu dispreţ *fili dele pute* (fii de muiere).

«Italia che scrive, L'» (1918), revistă de informaţie bibliografică, înfiinţată de A. F. Formiggini; este o publicaţie indispensabilă pentru cunoaşterea apariţiilor noi în toate domeniile cercetării literare.

«Italia letteraria, L'» (1929—36), săptămînal de literatură, ce continuă *«*La Fiera letteraria*», condus de *G. B. Angioletti şi *Curzio Malaparte, apoi de *Corrado Pavolini. Revistă de informaţie literară la zi, a publicat, între altele, articolele lui *Alfredo Gargiulo, reunite apoi în vol. *Letteratura italiana del Novecento.*

Scanned with OKEN Scanner

L

LACÀITA Giacomo Filippo (Manduria 1813 — Neapole 1895), om politic şi cercetător erudit al operei lui *Dante. A publicat *Comentum Super Dantem*, al lui *Benvenuto da Imola (1887), şi a alcătuit un fel de repertoriu gramatical al limbii italiene din *Infern*: *L' „Inferno" di Dante disposto in ordine grammaticale* (3 vol., 1858—65).

LA CAPRIA Raffaele (Neapole 1922—), prozator; autorul romanelor *Un giorno d'impazienza* (O zi de nerăbdare, 1952), prezentare a unei generaţii apatice, dar veleitare şi *Fiori giapponesi* (Flori japoneze) ce a fost distins cu premiul Sila, în 1980.

«Lacerba» (1913—5), revistă de politică şi literatură, al cărui nume reia titlul unei opere, *L'Acerba*, de Cecco d'Ascoli; a apărut sub conducerea lui *Giovanni Papini şi *Ardengo Soffici, susţinînd energic literatura de avangardă şi, cu aceasta, **futurismul*. Îndreptîndu-şi polemica împotriva moravurilor şi a instituţiilor democraţiei burgheze, le-a considerat învechite şi depăşite. A propus în locul lor o politică a „tinerilor" şi a promovat un naţionalism retoric.

LAJOLO Davide (Vinchio d'Asti 1912—), ziarist, participant activ la Rezistenţă. Volumele *Classe 1912* (Contingentul 1912, 1945) şi *Il voltagabbana* (Oportunistul, 1963) includ o privire documentată asupra Turinului intelectual sub regimul fascist, iar *Il vizio assurdo* (Viciul absurd, 1960) este o biografie a lui *Cesare Pavese.

§ *Pavese e Fenoglio* (1971), *Di Vittorio* (1972), *Poesia come pane* (Poezia ca pîine, 1974), *I Rossi* (Familia R., 1974), *Finestre aperte a Botteghe Oscure* (Ferestre deschise pe strada B.O., 1975), *Veder l'erba dalla parte delle radici* (Să vezi iarba dinspre rădăcini, 1977; premiul Viareggio), *Fenoglio* (1978)

LALLI Giambattista sau **Giovan Battista** Norcia: 1572—1637), literat în slujba Curţii din Parma; autorul poemului epic neterminat, inspirat din istoria romanilor în Orientul Apropiat, *Tito Vespasiano ovvero Gerusalemme desolata* (Titus Vaspasianus sau Ierusalimul pustiit, 1635). Excelează însă în genul parodiei eroicomice, cu *La Moscheide ovvero Domiziano il moschicida* (Epopeea muştelor sau Domiţian ucigătorul muştelor, 1624), poem compus după modelul *Batracomiomahiei* lui Homer. Poemul *La Franceide ovvero del mal francese* (Franciada sau despre boala franţuzească, 1629) reia tema lui *Girolamo Fracastoro, din *Siphylis sive de morbo gallico*.

LAMBERTI Antonio sau **Anton Maria** (Veneţia 1757 — Belluno 1832) a descris lumea oraşului natal, în stratificarea lui socială, în vol. *Memorie degli ultimi cinquant'anni della repubblica di Venezia* (Memorii despre ultimii cincizeci de ani ai republicii V., apărută fragmentar, în 1959). Poet liric dialectal, a tradus din versurile în siciliană ale lui *Giovanni Meli şi a scris ciclul *Quattro stagioni campestri e quattro cittadine in versi veneziani* (Patru anotimpuri cîmpeneşti şi patru oraşele în versuri veneţiene), din care este celebru cîntecul pe versurile sale, *Biondina in gondoletta* (Blondina în gondolă).

lamento → pianto

Lamento della sposa padovana (Cîntecul de jale al soţiei din Padova, sf. sec. 13), sau **Frammento papafava** (Fragmentul

Papafava), compoziţie anonimă în versuri endecasilabe, scrisă în graiul pavan (dialectul vorbit la Padova înainte de impunerea dialectului veneţian), descoperit în arhiva conţilor de Papafava, veche familie din Padova, pe versoul unui act de notariat care poartă data de 23 ianuarie 1277. Înrudit cu cîntecele epice franceze născute din cruciate, scrierea prezintă întoarcerea neaşteptată a soţului — cavaler cruciat — din îndepărtatele locuri ale Ţării Sfinte; îmbrăcat în veşmînt de pelerin, el îşi pune la încercare soţia pentru a-i verifica fidelitatea. Este reluat astfel motivul întoarcerii soţului, frecvent în literatura populară a vremii.

LAMPEDUSA Giuseppe Tomasi di (Palermo 1896 — Roma 1957), nobil; a trăit retras, în afara cercurilor literare şi nu a publicat nimic în cursul vieţii. A dobîndit celebritatea cu romanul *Il Gattopardo* (Ghepardul, 1958), apărut prin grija lui *Giorgio Bassani, roman istoric şi filozofic, a cărui acţiune se desfăşoară în anii expediţiei lui *Garibaldi în Sicilia, cînd o parte din aristocraţia feudală acceptă alianţa cu burghezia liberală a monarhiei unitare. Privit cu ironie în figura tînărului Tancredi, care luptă pentru cauza unităţii, alături de regele Piemontului şi nu de Cei o mie ai lui Garibaldi, compromisul inteligent al nobilimii este tratat cu un surîs sceptic şi lucid. Dragostea dintre Tancredi şi Angelica se încheie prin căsătorie, pentru că aceasta convine atît aristocraţiei nobiliare cît şi burgheziei proaspăt parvenite, clase pe care le reprezintă cele două personaje. Pentru masa ignorantă a ţăranilor, înfăptuirea unităţii naţionale nu aduce nici o schimbare în condiţia lor socială şi în toropeala care coboară apăsătoare asupra întinselor cîmpii ale Siciliei. *Ghepardul*, cartea italiană cea mai citită în Europa ultimilor ani, îşi datorează succesul faptului de a fi depăşit unele tipare uzate ale **neorealismului*, satisfăcînd totodată nevoia epicului romanesc ancorat în istorie. Format prin lectura marilor realişti francezi, autor al unui studiu despre Stendhal (*Lezioni su Stendhal*, 1959), autorul aparţine tradiţiei realiste a sec. 19, iar detaşarea lui, mai mult moralist decît povestitor, rafinamentul stilistic satisfac gustul cititorului modern. Tipuri şi locuri preluate din *Ghepardul*, se regăsesc în culegerea de *Racconti* (Povestiri, 1961).

LANCETTI Vincenzo (Cremona 1767/8 — Milano 1851), literat şi patriot; autorul romanului istoric *Cabrino Fondula, frammento della storia lombarda sul finire del secolo XIV e sul principio del XV* (C. F., fragment din istoria Lombardiei, spre sfîrşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea, 1827), inspirat din perioada de guvernare a Milanului de către Filippo Maria Visconti. Apropiat de *Vincenzo Monti, a colaborat cu acesta la redactarea *Propunerilor* privind o nouă ed. a *Vocabularului* *Accademiei della Crusca.

LANCIA Manfredi I, il Vecchio (cel Bătrîn), (Piemont sf. sec. 12—1214/5), mare feudal; autorul unei **tenzone* cu Peire Vidal, una din primele compoziţii în limba provenţală scrise în Italia.

LANDI Stefano [Stefano PIRANDELLO], (Roma 1895—), fiu al lui *Luigi Pirandello; poet liric cu vol. *Le forme* (Formele, 1942), narator cu *Il muro di casa* (Zidul casei, 1935) şi mai ales autor dramatic, înfăţişînd conflicte intime, de viaţă zilnică din lumea burgheză, cu *La casa a due piani* (Casa cu două etaje, 1923), *Un padre ci vuole* (Un tată e necesar, 1936), *L'innocenza di Coriolano* (Nevinovăţia lui C., 1933), *Il falco d'argento* (Şoimul de argint, 1939), *Icaro* (Icar, 1939), *I bambini* (Copiii, 1941), *Un gradino più giù* (O treaptă mai jos, 1942).

LANDINO Cristoforo (Florenţa 1424 — Casentino 1498), umanist, din cercul intelectual al lui Cosimo de' Medici; studiază greaca şi este profesor de oratorie şi poetică la Studio fiorentino. Poet de dragoste, scrie în latină ciclul *Xandra*, de la numele tinerei fete pe care o cîntă. Compune dialoguri filozofice, tratînd *De anima* (Despre suflet, 1453—72) şi *De vera nobilitate* (Despre adevărata nobleţe, 1469 cca). Şi-a dobîndit faima cu *Disputationes Camaldulenses* (Discuţiile de la Camaldoli, ante 1474). Tratat de etică sub forma

unui dialog între marii umaniști și literați ai Florenței, scrierea propune ca ideal al comportării umane viața activă, proprie omului fiind acțiunea, mai mult decît cunoașterea. În introducerea pentru un comentariu al *Divinei Comedii* (1481), intitulată *Apologia nella quale si difende Dante e Florenzia da' falsi calumniatori* (Apologie în care D. și Florența sînt apărați împotriva unor falși calomniatori), face elogiul Florenței și al oamenilor ei mari, iar comentariul este conceput din perspectiva gîndirii platoniciene. În momentul de maximă admirație pentru cultura antică, C. L. se numără între apărătorii limbii comune și, astfel, între admiratorii prozei italiene a lui *Matteo Palmieri și *Leon Battista Alberti.

LANDO Ortensio (Milano 1512 cca — Veneția 1553 cca), literat boem. Cu o producție literară în latină și italiană echivalentă publicisticii critico-politice actuale, O. L. este un anticonformist prin excelență, un scriitor capricios și bizar. A satirizat imitarea servilă a lui Cicero *(→ ciceronismo)* în *Cicero relegatus et Cicero revocatus* (C. îndepărtat și C. revocat, 1534). Despre diferențele dintre regiunile Italiei și locuitorii acestora, a scris dialogurile *Forcianae questiones* (Chestiuni dezbătute la vila Forci, 1536), închipuite ca avînd loc la Forci, lîngă Lucca. Împotriva lui Erasm, a publicat *In Desiderii Erasmi funus dialogus lapidissimus* (Dialog elegant la înmormîntarea lui Desideriu Erasm). Opera sa cea mai caracteristică este *Paradossi* (Paradoxe, 1543), scrisă la Paris.

LANDOLFI Tommaso (Pico, Frosinone 1908—), prozator; a studiat la Florența și a publicat articole și eseuri despre literatura rusă. Spirit deschis experiențelor literare europene, arestat un timp ca antifascist, a ales modalitatea prozei ermetice și suprarealiste pentru a se sustrage obligațiilor conformismului politic, fără a milita însă pentru o artă angajată. Nuvelist și romancier, dominat de un pesimism existențial lucid și senin, scriitorul, pentru care viața este „o existență în vederea morții", manifestă în nihilismul său dezgustul față de o realitate contaminată de morbul lașității pe care fascismul îl impune. Debutează cu vol. de povestiri *Dialogo dei massimi sistemi* (Dialogul sistemelor celor mai importante, 1937) și continuă cu romanele *La pietra lunare* (Piatra selenară, 1939) și cu *La spada* (Sabia, 1942). După război, producția sa epică este bogată, de la *Le due zitelle* (Cele două fete bătrîne, 1946), *Racconti* (Povestiri, 1961) și *Racconti impossibili* (Povestiri imposibile, 1966), la scrieri narative compuse în franceză: *La bière du pêcheur* (1953), *Rien va* (1963), *Des mois* (1967). Pesimismul existențial al scriitorului atinge tensiunea leopardiană în povestirea de ficțiune științifică, *Cancroregina* (1950).

§ *La raganella d'oro* (Brotăcelul de aur, 1954), *Se non la realtà* (Dacă nu realitatea, 1960), *Il Mar delle Blatte* (Marea gîndacilor, 1975), *Racconto d'autunno* (Povestire de toamnă, 1975)

LANTOSCA Vincenzo Riccardi di (Rio de Janeiro 1829 — Ravenna 1887), profesor și poet liric; publică mai multe culegeri, dintre care se remarcă *Isole deserte* (Insule pustii, 1877). Înrudit cu boema milaneză *(→ scapigliatura)*, este poetul revoltelor antiburgheze. Poemul neterminat *Pipetto ossia il regno di Saturno* (P. sau domnia lui S., 1885) este o satiră a mentalității îngust provinciale a lumii italiene. Anticonformist și anticlerical, de o sensibilitate ascuțit modernă, anunță realismul descriptiv al lui *Vittorio Betteloni, ironia duioasă a crepuscularilor *(→ crepuscolarismo)* și conștiința dureroasă a condiției umane, prezentă la *Giovanni Camerana.

LANZA Francesco (Valguarnera, Sicilia: 1897—1933), literat și ziarist. Sub titlul *Mimi siciliani* (Mimi sicilieni, 1928), a publicat schițe despre viața omului simplu și a țăranului sicilian. Depășind preocupările **verismului*, a înfățișat inteligența nativă a locuitorilor, reflectată în proverbele și zicătorile lor; acestea din urmă fuseseră publicate anterior într-un *Almanacco per il popolo siciliano* (Almanah pentru poporul sicilian, 1924).

LAPO DA CASTIGLIONCHIO, il Giovane (cel Tînăr), (1405 cca — Florența 1438), umanist; autorul dialogurilor *De commodis curiae* (Despre avantajele Curții,

Scanned with OKEN Scanner

1438), care laudă opera de cultură a Curţii papale, dar, în acelaşi timp, înfăţişează viaţa de lux şi bogăţie a clerului înalt; a tradus din Plutarh, Teofrast, Xenofon şi Demostene.

LASCA, il → Anton Francesco GRAZZINI

LASCARIS Giano (Constantinopol 1445—Roma 1534), erudit grec, refugiat în Italia la instaurarea puterii turceşti, profesor de greacă la Florenţa, protejat de *Lorenzo de' Medici şi la Curtea papei Leon al X-lea. Autor de versuri şi discursuri în greacă şi latină şi, mai ales, îndrumător al studiilor clasice, se numără printre învăţaţii greci care au făcut posibilă apariţia *umanismului în Italia.

lassa, strofă specifică cîntecelor cavalereşti medievale *(→ ritmo, cantilena)*, alcătuită dintr-un număr variabil, de 10 sau 12 silabe, monorime sau în asonanţă. Este folosită în *Cantilena di un giullare toscano.

Laterza, una din cele mai mari edituri italiene, înfiinţată la Bari, în 1901, de Giovanni Laterza. S-a afirmat în 1903, prin publicarea revistei lui *Croce, *« *La Critica* ». A iniţiat, succesiv, publicarea operelor de filozofie (seria „Clasicii filozofiei moderne") şi, mai ales, a marilor scriitori italieni, în ed. critice de maximă acurateţe.

LATINI Brunetto (Florenţa 1220 cca — 1295 cca), notar, „mare filozof şi cel mai mare maestru în retorică". Partizan al guelfilor, exilat în Franţa (1260), revine în patrie după victoria acestora la Benevento (1266) şi ocupă importante funcţii publice. Cu *Rettorica*, traduce şi comentează prima carte din *De inventione* a lui Cicero, contribuind cu aceasta la progresul limbii italiene literare. Admirator al culturii şi al limbii franceze, scrie *Li Livres dou Tresor* (Cărţile comorii, 1260—6), vastă enciclopedie a cunoştinţelor contemporane. *Il Tesoretto* (Mica comoară) este un tratat alegoric în versuri septenare, operă de filozofie morală şi de ştiinţă a naturii, iar *Il Favolello* (Mica fabulă, 1262) tratează, în versuri de aceeaşi măsură, despre prietenie. Cu aceste scrieri de compilaţie, ale căror izvoare merg de la Biblie la *Etica* lui Aristotel şi la Cicero, B. L. oferă contemporanilor săi, în limba curentă, informaţii şi îndrumări morale şi politice la nivelul pregătirii lor de intelectuali laici ai Comunelor. I se atribuie scrierea **Fiori e vita di Filosofi ed altri Savi e Imperatori*.

LATTES Franco → Franc(esc)o FORTINI

lauda, formă poetică ilustrată de *Iacopone da Todi, caracteristică pentru literatura religioasă a sec. 13. Îşi are originea în imnurile bisericeşti latine şi în **ritmo*. Cele mai vechi l. (începp. sec. 13) apar în sînul unor asociaţii laice de credincioşi *(confratèrnite)* sau asociaţii ale laudezilor, dintre care cea mai cunoscută, aflată la Florenţa, se transformă în Ordinul serviţilor (1233). Laude dialogate apar în Umbria, în a 2-a jum. a sec., în cuprinsul vastei mişcări religioase a disciplinaţilor, cînd credincioşii, care se pocăiesc prin penitenţe publice, cîntă laolaltă aceste compoziţii în vulgară. Transmise la început pe cale orală, l. s-au diversificat în raport cu tradiţiile locale ale diferitelor *confratèrnite*. Motivele comune l. sînt conceptele de bază ale creştinismului, atotputernicia lui Dumnezeu, căinţa, corupţia lumii etc. Aparţinînd iniţial genului liric, l. se dezvoltă pînă la începp. sec. 15, transformîndu-se într-o formă poetică dialogată şi treptat în spectacol dramatic → *sacra rappresentazione*

LAZZARINI Domenico (Morrovalle, Macerata 1668 — Padova 1734), clasicist; autorul tragediei *Ulisse il giovane* (Odiseu cel Tînăr, 1720), imitată după *Oedip* al lui Sofocle. Operă savantă şi didacticistă, ea reprezintă una din încercările neizbutite de a da Italiei un teatru tragic naţional.

Legenda antiquissima → Speculum perfectionis

LEMENE Francesco di, zis AREZIO (Lodi: 1634—1704), poet liric manierist *(→ secentismo)*, membru al *Arcadiei; a compus **sonete* şi cantate pe o singură

voce, ilustrînd tendinţa spre poezia melodică, susceptibilă de a se converti în muzică. Autor comic, a scris, în dialectul lombard, comedia de moravuri *La sposa francese* (Mireasa franţuzoaică) şi poemul eroi-comic *Della discendenza e nobilità dei maccheroni* (Despre obîrşia şi nobleţea macaroanelor, 1654).

LENGUEGLIA Carlo (Liguria 1582 cca — ?), cleric; a scris opere narative, inspirate din istoria evului mediu: *La Rosmunda*, *La principessa d'Irlanda* (Prinţesa Irlandei), *L'Aldimiro* etc.

LENGUEGLIA Giovanni Agostino (della) (?—1669), istoric, orator şi poet; *Le sere dell'Adda* (Serile pe rîul A., 1640), descriind plăcerile unei lumi tihnite, este o operă rafinată, care aminteşte preţiozitatea **baroculuí*.

LENZONI Carlo (Florenţa — 1550), membru al *Accademiei fiorentina; autorul dialogului *Difesa della lingua fiorentina* (Apărarea limbii florentine), în care, contrar lui *Pietro Bembo, susţine limba literară pe baze florentine, aşa cum apare folosită în capodoperele scriitorilor din sec. 16.

§ *Difesa di Dante* (Apărarea lui D., 1556)

«Leonardo, Il» (1903—7), revistă literară şi filozofică, întemeiată la Florenţa, de *Giovanni Papini şi *Giuseppe Prezzolini. Publicaţie de cultură contemporană, a urmărit inserarea Italiei în mişcarea de idei europeană. A făcut cunoscute curentele filozofiei moderne, de la W. James la M. Blondel. Pe terenul ideilor practice, a militat la un moment dat pentru naţionalism.

LEONARDO DA VINCI (Vinci, Toscana 1452 — Cloux, Amboise 1519), unul din marii pictori ai **Renaşterii*; a trăit la Florenţa, Milano, Roma şi în Franţa. Se declară om fără cultură *(omo senza lettere)*, pentru că nu stăpîneşte latina. Artist plastic şi cercetător al naturii, minte speculativă, posedînd în acelaşi timp capacitatea practic inventivă, L. se preocupă de tehnica artelor şi totodată de problemele cunoaşterii, de la lumea exterioară pînă la lumea omului. A lăsat, în italiană, numeroase însemnări şi tratări fragmentare, schiţe ale unor opere mari pe care nu le-a realizat. Reunite probabil de Fr. Melzi şi publicate în parte pentru prima oară în Franţa sub titlul *Trattato di pittura* (Tratat despre pictură, 1656) ele cuprind pagini de anatomie şi fiziologie sau admirabile descrieri ale fenomenelor naturii, adevărate contribuţii la dezvoltarea geologiei, botanicii şi biologiei, întrucît pentru L. arta picturii implică cunoaşterea integrală a fenomenelor lumii, în nenumăratele lor transformări. Cuprinzînd, abia schiţate, elemente de terminologie ştiinţifică în limba vulgară, fragmentele lui interesează deopotrivă istoria limbii italiene.

LEONE EBREO [Y(eh)uda ABARBANEL sau ABRABANEL], (Lisabona 1460/5—Veneţia ante 1535), filozof şi medic, poet liric în ebraică; este cunoscut mai ales ca autor al operei filozofice, în italiană, *Dialoghi d'Amore* (Dialoguri asupra Iubirii, 1535). În cele trei părţi care o alcătuiesc („Despre Iubire şi Dorinţă", „Despre universalitatea Iubirii", „Despre originea Iubirii"), găsim expunerea cea mai argumentată a concepţiei platoniciene despre Frumuseţe şi Iubire ca factori ai existenţei universale. Încercînd armonizarea filozofiei antice cu gîndirea mozaică, ideile lui L. E. se regăsesc în lirica amoroasă a **Renaşterii* şi inspiră doctrina lui *Giordano Bruno despre „avînturile eroice".

LEONI Michele (Borgo San Donnino 1776—1858), literat din cercul lui *Ludovico di Breme; este autorul unei tragedii politice, *Il duca d'Enghien* (Ducele de E., 1815), inspirată din evenimentele epocii. A tradus opera lui Shakespeare (1819), contribuind la cunoaşterea tragediei istorice moderne în Italia.

LEOPARDI Giacomo (Recanati 1798 — Neapole 1837), unul dintre cei mai mari poeţi ai Italiei şi ai lumii; descinde dintr-o familie de nobili. Crescut sever, îşi formează singur o bogată cultură, ştiinţifică şi literară, izbutind să scrie la vîrsta adolescenţei o mare cantitate de versuri şi proză. Între acestea, tragediile *La virtù indiana* (Virtutea indiană, 1811) şi *Pom-*

Scanned with OKEN Scanner

peo in Egitto (Pompei în Egipt, 1812), un *Discorso filosofico* (1812), o *Storia dell'astronomia* şi sub titlul *Storia degli errori popolari degli antichi* (Încercarea asupra erorilor populare ale anticilor), o istorie a superstiţiilor în lumea veche precum şi un *Discorso sopra l'epigramma* (Discurs asupra epigramei) etc. — scrieri de erudiţie istorică şi filologică, în care se întîlnesc solide cunoştinţe de literatură clasică şi ecouri din lectura iluminiştilor francezi. Ele vădesc un gust poetic încă puţin format, idei neclare în raport cu evenimentele contemporane, după cum se vede din *Agli italiani per la liberazione del Piceno* (Discurs adresat italienilor pentru eliberarea provinciei P., 1815). Acestei perioade, în care adolescentul nu depăşeşte încă spiritul îngust al provinciei natale, îi urmează, după 1816, deschiderea către cultura italiană şi străină cea mai recentă. Primele poezii care deschid culegerea de *Canti* (Cînturi, 1818) aparţin anului 1816. *Le rimembranze* (Amintirile) şi *Appressamento della morte* (Apropierea morţii) sînt compoziţii leopardiene, cuprinzînd, dincolo de melancolia sentimentală a preromantismului european, durerea de marcă romantică, desperarea în faţa universului închis. Deşi izolat la Recanati, tînărul este la curent cu polemica în jurul articolului d-nei de *Staël asupra traducerilor şi îşi expune la rîndul său părerea în „scrisoarea" adresată revistei *«*La Biblioteca italiana*»: *Lettera ai compilatori della Biblioteca Italiana in risposta a quella di Madama la baronessa di Staël* (Scrisoare către redactorii «Bibliotecii italiene» ca răspuns la cea a doamnei baroane de S., 1816). Pornind de la *G. B. Vico, G. L. redescoperă înţelesul poeziei propriu-zise, pe care o identifică cu poezia greacă a antichităţii. În *Discorso di un Italiano intorno alla poesia romantica* (Discursul unui italian cu privire la poezia romantică, 1818), răspuns la ideile expuse de *Ludovico di Breme asupra lui Byron, G. L. susţine că, pentru moderni, poezia este posibilă numai în măsura în care aceştia ar izbuti să redobîndească „ignoranţa" începuturilor umanităţii. Publicarea primei culegeri de *Canti* îl face cunoscut şi admiraţia pe care i-o mărturiseşte *Pietro Giordani îl îndeamnă la confesiune. Schimbul de scrisori cu acesta descoperă durerea unei singurătăţi care nu este numai de ordin sentimental; tînărul doreşte contactul cu ideile noi ale timpului şi este nerăbdător de a ieşi din micul său *il borgo selvaggio* (tîrg sălbatic). Experienţa sentimentală a primei iubiri, pe care o transcrie într-un *Diario d'amore* (Jurnal de dragoste, 1817), completează în planul moral imaginea sufletului romantic care se zbate între iluzie şi luciditate. Curînd, poezia îi apare insuficientă pentru că, proprie omului senin şi fericit, nu răspunde frămîntării lui; devenit „insensibil faţă de natură", cum singur mărturiseşte în 1819, se încrede numai în raţiune şi se consacră studiului adevărului, filozoful încercînd să ia locul poetului. Însemnările care vor alcătui treptat aşa-numitul *Zibaldone dei miei pensieri* (Maculatorul cu gîndurile mele), publicat postum de Giosuè Carducci sub titlul *Pensieri di bella letteratura e varia filosofia* (Gînduri despre beletristică şi filozofia de tot felul) ne permit să urmărim evoluţia intelectuală a scriitorului, hotărîtoare în aceşti ani (1819—21). Pe urmele lui G. B. Vico, G. L. consideră că omul modern, fiinţă raţională, nu poate fi mulţumit, deoarece, îndepărtat de natură, este sortit adevărului arid, generator de nefericire. Aceeaşi frămîntare sentimentală se vădeşte în însemnările pentru un proiectat roman autobiografic, de tipul lui *Werther*, menţionat sub titluri diferite: *Vita di Silvio Sarno*, *Vita del Poggio*, *Eugenio*, *Storia di un'anima scritta da Giulio Rivalta*. În acelaşi timp, scurte scrieri în proză *(Sullo stato presente d'Italia* (Despre starea prezentă a I.), *Dell'educare la gioventù italiana* (Despre datoria de a educa tineretul italian) îl arată doritor de a fi prezent la solicitările vremii. În primele poezii ale culegerii apărute în 1822 este un poet al patriei, amintind de *Alfieri şi *Foscolo, în care dealtfel îşi recunoaşte maeştrii. Astfel sînt: *All'Italia* (Către I.), *Sopra il monumento di Dante che si prepara in Firenze* (Asupra momentului lui D. care se pregăteşte la Florenţa,

Scanned with OKEN Scanner

1819), *Ad Angelo Mai* (Lui A. M.), *Nelle nozze della sorella Paolina* (La nunta surorii P., 1821), *A un vincitore nel gioco del pallone* (Unuia care a ieşit învingător la jocul cu mingea, 1821). Dar avîntul eroic apare frînt în compoziţiile *Bruto minore* (Brutus cel Tînăr, 1821) şi *Ultimo canto di Saffo* (Ultimul cînt al lui S., 1822), ambele trădînd conştiinţa destinului tragic al omului. Mai puţin semnificativ este, între *Cinturile* următoare, *Inno ai Patriarchi* (Imn către patriarhi, 1822), singura compoziţie dintr-un ciclu proiectat de *Inni cristiani* (Imnuri creştine), în care manifestă încă o dată nostalgia contactului cu natura, posibil doar pentru omenirea aflată în vîrsta ei primitivă, a „copilăriei" vichiene. *L'infinito* (1819), compoziţie densă, încearcă redobîndirea acestei comunicări mîngîietoare, prin scufundarea în „nemărginirea" firii. Idilele *Alla luna* (Lunii), *La sera del dì di festa* (Seara zilei de sărbătoare) şi *La vita solitaria* (Viaţa singuratică), scrise între 1819—21 şi publicate în 1825, reprezintă, în seninătatea lor matură, încheierea unei perioade de creaţie poetică. Revenind la compoziţia în versuri cu *Alla sua Donna* (Către Doamna sa, 1823) şi cu *Epistola a Carlo Pepoli* (Epistolă către C. P., 1826), G. L. va fi trecut dincolo de orice iluzie a fericirii şi ultimul grup de poezii *Canto notturno di un pastore errante dell'Asia* (Cîntul nocturn al unui păstor rătăcitor din A., 1828—37) dovedeşte maturitatea dureroasă a înţelegerii totale a adevărului: fericirea aparţine ignoranţei, nefericirea fiind rodul gîndirii. Ultima şi cea mai valoroasă din poeziile sale, *La ginestra* (Floarea deşertului), constată adversitatea necruţătoare a naturii şi vede singura posibilitate de salvare în solidaritatea umană, născută din conştiinţa suferinţei comune. Filozofia lui G. L. se constituie ca un întreg coordonat al meditaţiei sale asupra întrebărilor majore ale existenţei. Opoziţia dintre om şi natură, marcată în indiferenţa universului faţă de fiinţele gînditoare care-l populează este conceptul de bază, rezultat din viziunea istoriei omenirii ca treptată înstrăinare a acesteia de rădăcinile ei biologice. Progresul raţiunii generează nefericirea, dar conştiinţa acestui destin, prezentă în „plictiseala" *(la noia)* omului modern, poate descoperi un remediu în iluzie. Prins între optimismul iluminist şi desperarea romantică, G. L. optează pentru cel dintîi. În succesiunea ciclului *Operette morali* (Mici opere morale), început în 1824, cea dintîi dintre acestea, *Storia del genere umano* (Istoria neamului omenesc), arată tocmai ruptura intervenită faţă de matricea originară şi destinul nefericirii astfel generate. Reluînd în repetate variaţiuni aceeaşi idee, operele următoare manifestă drumul spre rezolvarea dilemei fundamentale. Natura rămîne ostilă omului în *Dialogo della Natura e di un Islandese* (Dialogul dintre natură şi un islandez), dar *Dialogo di Cristoforo Colombo e Pietro Gutlierez* (Dialog dintre C. C. şi P. G.) arată amăgitoarea bucurie a vieţii active, atunci cînd nu mai este posibilă reîntoarcerea la starea primitivă a ignoranţei copilăreşti. În multipla înfăţişare a condiţiei umane, autorul alternează tabloul existenţei tragice (*Dialogo di Malambruno e Farfarello* ‹Dialogul dintre M. şi F.›), acela al plictiselii fără speranţă (*Dialogo di Torquato Tasso e del suo Genio familiare*), al ignoranţei fericite (*Elogio degli uccelli* ‹Elogiul păsărilor›) şi al desperării (*Dialogo di Tristano e di un Amico* ‹Dialogul dintre T. şi un prieten›), pentru a regăsi speranţa „demnităţii umane" (*Dialogo di Plotino e di Porfirio*). Varietatea modalităţii literare şi a personajelor purtătoare ale mesajului filozofic (un gnom şi un islandez, Prometeu şi Tasso, Atlas şi o mumie) ne dau măsura inventivităţii scriitorului care prelua tradiţia scrisului filozofic al iluminiştilor, dar folosea procedeele lor de expunere detaşat-ironică şi demonstrativă, pentru o problematică infinit mai arzătoare, vizînd însăşi condiţia existenţială a omului. Tot în 1824, G. L. realizează în prima formă *Discorso sopra lo stato presente dei costumi degl'Italiani* (Discursul asupra stării prezente a moravurilor italiene, 1824), operă de critică a contemporanilor săi. În 1826, regăsim aceeaşi intonaţie satirică în *Epistola a Carlo Pepoli* şi, mai tîrziu, în capitolul intitulat *Ai nuovi credenti* (Către noii cre-

Scanned with OKEN Scanner

dincioşi). Datele respective coincid cu anii peregrinărilor poetului la Milano, la Roma şi la Bologna. Atent la evenimentele vremii, lovindu-se de ostilitatea cercurilor clericale care îl suspectează, G. L. nu participă la nici una din acţiunile *_Risorgimentului_, deşi mulţi dintre luptătorii patrioţi văd în el poetul Italiei noi. Curînd, *Antonio Ranieri îi oferă găzduirea sa la Neapole unde, în ultimul an al vieţii, poetul încheie ciclul _Cînturilor_, cu _La Ginestra_. În tipologia *_romantismului_ italian, G. L. constituie un exemplu unic: meditaţia sa poetică şi discursurile asupra Italiei şi culturii ei aparţin primei etape a Risorgimentului şi coincid, în bună parte, cu perioada cea mai grea a Restauraţiei. Izolat între contemporani, G. L. nu aderă la nici un grup intelectual; este poet romantic, deşi respinge tezele d-nei de Stäel şi, cu toate că se aseamănă confraţilor de generaţie, în primele compoziţii, în cantonele _(*canzone)_ patriotice, spre pildă, îşi afirmă cu adevărat personalitatea numai în poezia densă a marilor _Cinturi_. Pesimismul programatic al romantismului univoc îi rămîne străin; soluţia indicată, a iluziei salvatoare, trădează persistenţa, la el, a *_iluminismului_ generos; educaţia patriotică dată contemporanilor se desprinde din imboldul la acţiune cuprins în _La Ginestra_ şi îl alătură generaţiei revoluţionare a lui 1848.

LEPOREO Ludovico (Cormons, Friuli 1582 — Roma post 1662), poet glumeţ _(→ poeti giocosi)_; autorul unor culegeri de versuri scrise într-o limbă pînă la un punct convenţională şi intitulate, prin derivare de la propriul său nume, _leporeambi_, prin analogie cu ditirambi: _Leporeambi alfabetici, lirici, satirici, faceti_ (L. alfabetici, lirici, satirici, glumeţi, 1639) şi _Leporeambi nominali alle dame e accademie italiane_ (L. nominali adresaţi doamnelor şi academiilor italiene, 1641).

LETI Gregorio (Milano 1630 — Amsterdam 1701), scriitor anticlerical; violent polemic, a scris, în acest stil, împotriva vieţii monahale a femeilor, _Il parlatorio delle monache_ (Vorbitorul călugăriţelor). Refugiat în Olanda, a reunit, într-o serie de portrete istorice, observaţii interesante asupra stărilor politice şi geografice ale Ţărilor de Jos _(Teatro belgico, ovvero ritratti istorici, cronologici, politici e geografici delle sette province unite,_ 1690).

LETO Giulio Pomponio (Diano, Lucania 1428 — Roma 1497), elevul lui *Lorenzo Valla, el însuşi profesor la Roma, unde alcătuieşte, împreună cu discipolii săi, nucleul viitoarei *Accademia romana. În 1468, în urma acuzaţiei de a fi conspirat contra papei, se refugiază la Veneţia, dar este extrădat de guvernul Republicii. Arestat, îşi va scrie în închisoare „Apărarea" _(Defensio)_, recunoscîndu-şi cu umilinţă vina, dar aruncînd asupra lui *Callimaco Esperiente răspunderea principală a bănuitei conjuraţii. Eliberat, reconstituie academia, bucurîndu-se de protecţia papilor Innocenţiu al VIII-lea şi Alexandru al VI-lea.

«Letteratura» (1937—), revistă de cultură înfiinţată la Florenţa, de *Alessandro Bonsanti. Preluînd programul revistei *_«Solaria»_, a înţeles că, pentru a supravieţui fără compromisuri în condiţiile fascismului, trebuie să renunţe la cunoaşterea prezentului ca materie a literaturii. A insistat, de aceea, asupra exigenţelor formale ca ideal al scrisului poetic, ignorînd exigenţele de conţinut, care ar fi dus-o implicit la conformism.

letteratura campagnola (literatura rustică, rurală) se dezvoltă în Italia în a 2-a jum. a sec. 19, în parte sub influenţa romanelor lui George Sand. Legată de criza micii proprietăţi rurale, în anii următori Unităţii, este o literatură de spirit idilic-romantic, cu preocupări sociale, atentă la viaţa ţărănimii, mai ales din Lombardia şi Veneto. Aparţin acestei literaturi *Giulio Carcano, Caterina Bercoto şi, mai ales, *Ippolito Nievo, scriitori care anunţă *_verismul_. Publicistul Cesare Correnti, care a militat pentru această întoarcere a scriitorilor spre lumea rurală, a dat, cu articolul său _Della letteratura rusticale_ (Despre literatura rustică), un manifest în favoarea acestui realism rural.

letteratura cavalleresca (literatura cavalerească), alcătuită din totalitatea poemelor eroice şi eroi-comice inspirate din

epica medievală franceză, din cîntecele de gestă *(chansons de geste)* şi din romanele ciclului breton, foarte răspîndite în Italia în sec. 12—13. Din *chansons de geste* provine la această dată suma operelor narative anonime desemnate ca **letteratura franco-veneta*; din ciclul breton provine culegerea de romane alcătuită de *Rusticiano da Pisa sub titlul de *Meliadus* (1270 cca). Din aceleaşi izvoare franceze provin, în sec. 14, versiuni şi variante anonime în toscană. Provin din ciclul carolingian şi sînt scrise în proză **Buovo d'Antona*, *Fioravante*, **Storia di Rinaldino da Montalbano*, iar în versuri, **La Spagna in rima*, *Uggeri il Danese*, un al 2-lea *Buovo d'Antona*, *La regina Ancroia*. Provin din ciclul breton mai multe versuri toscane în proză ale legendei lui Tristan şi Isolda (→ *Tristano riccardiano*, *Tristano veneto*) sau poemul **Fiorio e Biancifiore*. Legendele cuprinse în ambele cicluri, în versiunile lor franco-venete şi toscane, larg răspîndite în oraşele italiene de către recitatorii vaganţi şi jongleri (→ *cantastorie*) şi păstrate în codice manuscrise numeroase, au inspirat poemele cavalereşti ale unor mari scriitori ca *Luigi Pulci, *Boiardo, *Ariosto, *Tassoni. Laolaltă, ele alcătuiesc acea literatură epică specifică **Renaşterii* italiene şi marchează, în formele ei diferite, două direcţii principale, nu egal reprezentate. Predominantă este direcţia eroi-comică; ea se prezintă într-o primă etapă, la Pulci, Ariosto şi Tassoni, drept satiră antifeudală şi anticlericală, pentru a deveni, în etapa ulterioară, reprezentată de poezia macaronică *(→ letteratura maccheronica)*, îndeosebi a lui *Teofilo Folengo, o satiră şarjată a tuturor moravurilor, inclusiv ale omului simplu din popor. Mai puţin pronunţată este direcţia cealaltă, eroic-sentimentală, a lui Boiardo, în care aventurile cavalereşti sînt pretext de povestire lirică, uneori nostalgic-sentimentală. Predomină poemul cavaleresc eroi-comic, pentru că Italia nu a participat la marile acţiuni ale feudalităţii, astfel încît scriitorii Renaşterii extrag din legendele respective episoade care, patetice în modelul lor originar, s-au degradat sub privirea ironică a omului modern, pretîndu-se ca atare la şarja satirică a genului eroi-comic. Producţie caracteristică pentru Renaşterea laică şi raţionalistă, această literatură se epuizează la sf. sec. 16, cînd evenimentele contemporane grave impun scriitorilor o privire nouă asupra faptelor de arme: *La Gerusalemme liberata* al lui *Torquato Tasso este o epopee cavalerească sericoasă şi austeră, pentru că la originea ei stă gravitatea ameninţării militare a turcilor care înaintau în Occident. Aventurile cavalereşti inspiră italienilor o literatură veselă, atît timp cît faptele de arme li se par un joc al ambiţiilor gratuite sau al iubirilor aventuroase.

letteratura della Resistenza (literatura Rezistenţei), perioada anilor 1943—5, de luptă a partizanilor împotriva ocupaţiei naziste, a determinat apariţia unei literaturi angajate care ocupă la rîndul ei anii imediat următori războiului. Inspirată din evenimentele acţiunii clandestine, l. della R. este o literatură documentar-istorică. Ficţiunea nu face decît să contureze personaje şi situaţii, scopul operelor respective fiind, în primul rînd, acela al mărturiei morale, al documentului uman destinat să ilustreze o epocă tragică şi măreaţă, de sacrificii şi cruzimi. Rezistenţa inspiră lirica lui *Salvatore Quasimodo, a lui *Franco Fortini, a lui *Eugenio Montale, a lui *Corrado Govoni—lirică angajată, de înaltă factură artistică; inspiră cîteva din cele mai bune romane apărute imediat după război, ale lui *Elio Vittorini şi Renata Viganò, ale *Nataliei Ginzburg şi *Mario Tobino; se regăseşte în romanele-reportaj de pe fronturile din afara Italiei, din Iugoslavia şi din Africa, în cărţile lui *Enrico Emanuelli, *Ugo Pirro, în romanele scurte ale lui *Cesare Pavese. Şi, chiar dacă odată cu criza **neorealismului* tematica politic-antifascistă a fost respinsă, Rezistenţa a continuat să fie prezentă în două din cărţile de cel mai mare rafinament artistic apărute în jurul lui 1960: în *Cinque storie ferraresi* (1956) şi în *Il giardino dei Finzi-Contini* (1962) de *Giorgio Bassani. Considerată drept al doilea **Risorgimento*, Rezistenţa a marcat întoarcerea multor intelectuali spre literatura angajată care, pînă la război, credeau

că se pot izola în apolitismul prozei de artă (→ *frammentismo)* sau al **ermetismului*. Exemplul cel mai interesant şi mai emoţionant în acest sens ni-l oferă cartea lui *Giaime Pintòr *Il sangue d'Europa* şi lirica politic angajată a lui Montale.

letteratura franco-veneta (literatura franco-venetă, sec.14), producţia epică imitată după cîntecele de gestă franceze *(chansons de geste)*, scrisă într-o limbă hibridă, variind de la o operă la alta, amestec de franceză şi dialect veneţian, bazat în mare parte pe asemănările dintre cuvintele respective. Această literatură apare în provincia Veneto, pe teritoriul cuprins între oraşele Verona, Torino, Padova şi Ferrara. Deformate în mod voit faţă de modelul francez, atît în conţinut cît şi în limbă, pentru a fi înţelese şi pe gustul publicului italian, aceste imitaţii dovedesc răspîndirea în Italia, chiar din prima jum. a sec. 12, mai ales pe cale orală, a literaturii epice cavalereşti franceze (→ *letteratura cavalleresca)*. Aparţin l.f.-v. şase poeme cuprinse sub titlul comun *Gesta Francorum* (Faptele de vitejie ale francezilor), adaptări schematice foarte libere şi localizări ale poemelor din ciclul carolingian, poemele anonime **L'Entrée en Espagne*, *Les enfances d'Hector* (Copilăria lui H.) şi **Rainardo e Lesengrino*, inspirat de *Le Roman de Renard*, în fine, *La prise de Pampelune*, opera lui *Niccolò da Verona. Ultimele producţii ale acestei literaturi, cum este la **La Spagna in rima*, datează de la jum. sec. 15. *Luigi Pulci va avea ca modele, în poemul său eroi-comic, personaje şi întîmplări ale acestor opere.

letteratura maccheronica (literatura macaronică, sec. 16), literatura scrisă în aşa-numita latină macaronică, amestec de latină şi italiană, limbă artificială, voit incorectă, creaţie a unor intelectuali rebeli faţă de tradiţia pedant umanistă a şcolilor, care parodiază literatura şi limba cultă aulică. Denumirea provine de la prima scriere de acest gen, poemul eroi-comic *La Macharonea* de *Michele di Bartolomeo Odasi. Formaţi în mediul universităţilor, îndeosebi la Padova, autorii macaronici se integrează curentului realist-popular al **Renaşterii*, zugrăvind în chip caricatural şi grotesc moravuri şi tipuri ale epocii. Poemul epic cavaleresc devine la ei poem eroi-comic, urmărind, mai mult decît satira unor vicii, simplu amuzament pe socoteala unor tradiţii şi credinţe pedant-solemne. Au ilustrat această literatură *Teofilo Folengo şi *Gian Giorgio Alione.

LEVATI Ambrogio (Biassono, Milano 1790 — Pavia 1841), autorul unui roman istoric, inspirat din biografia lui *Petrarca: *Viaggi di Francesco Petrarca in Francia e in Germania e in Italia* (Călătoriile lui F.P. în Franţa, Germania şi Italia, 1820).

LEVI Carlo (Torino 1902—), medic, pictor şi scriitor. Condamnat de guvernul fascist la domiciliu forţat într-un sat izolat din provincia Lucania, apoi refugiat în Franţa, s-a afirmat ca scriitor cu vol. *Cristo si è fermato a Eboli* (Cristos s-a oprit la E., 1945). Eseu sociologic şi proză autobiografică, cartea descrie această zonă înapoiată a Sudului, unde contrastul dintre sărăcia primitivă a locurilor şi retorica megalomană a guvernanţilor apare dureros şi grotesc. Despre Sudul Italiei, C.L. va scrie şi *Le parole sono pietre* (Cuvintele sînt pietre, 1955), reportaj şi totodată creaţie poetică asupra unei zone miniere din Sicilia şi asupra mişcării de revendicări a proletariatului din ţinuturile meridionale rămase pînă tîrziu în servitutea obligaţiilor feudale. Ample reportaje sînt şi *L'orologio* (Ceasornicul, 1950), descriind o Romă haotică, expusă tuturor tentaţiilor generate de războiul abia sfîrşit, *Il futuro ha un cuore antico* (Viitorul are o inimă străveche, 1956), reportaj de dragoste şi adevăr asupra popoarelor sovietice, *La doppia notte dei tigli* (Îndoita noapte a teilor, 1959), reportaj asupra Germaniei înfrînte, a oraşelor în ruină şi a oamenilor care nu izbutesc să-şi înţeleagă vina. Carlo Levi este un spirit în esenţă politic, moralist, pentru care spectacolul lumii este o continuă sursă de meditaţie. Intelectual de întinsă cultură, antifascist din generaţia lui *Piero Gobetti, colaborator la *« *Il Baretti* », el ilustrează eseistica politică şi moralistă a **neorealismului*, de care se deosebeşte, totuşi,

prin stilul excesiv de îngrijit, prin atenţia acordată procedeelor expresive.

§ *Paura della libertà* (Frica de libertate, 1946), *Un volto che ci somiglia* (Un chip care ne seamănă, 1960), *Tutto il miele è finito* (Mierea s-a terminat toată, 1964)

LEVI Primo (Torino 1919—), chimist, deportat în 1944 în lagărul de la Auschwitz. *Se questo è un uomo?* (Mai e acesta un om?, 1947) este istoria timpului petrecut aici, iar *La tregua* (Armistiţiul, 1963) povesteşte întoarcerea în ţară. Scrise cu sobrietate, ambele cărţi sînt opera unui intelectual antifascist de înaltă calitate umană. Dacă primele scrieri sînt rezultatul nevoii lăuntrice de a face cunoscută o realitate dureroasă, următoarele ni-l prezintă pe C.L. ca pe un scriitor de vocaţie. Volumelor de „închipuiri tehnologice", *Storie naturali* (Istorii naturale, 1966, apărut sub pseudonimul Damiano Malabaila) şi *Vizio di forma* (Viciu de formă, 1971) le-a urmat *Il sistema periodico* (Sistemul periodic, 1975) şi romanul *La chiave a stella* (Cheia englezească, 1979), elogiu al muncii şi al pasiunii pentru ea.

Liber ystoriarum romanorum (Cartea de istorie a romanilor, sec. 12), operă anonimă, compilaţie din scrierile primilor istorici ai e.n., ca Isidor de Sevilla, Paulus Orosius, Eutropius şi Paul Diaconul. Tradusă probabil între 1252—8 în italiană (graiul vorbit la Roma), este cea mai veche scriere despre istoria antică în cultura italiană.

Libro di banchieri fiorentini (Registrul de afaceri al unor bancheri din Florenţa, 1211), conţine fragmente constituind un important document de proză în italiana veche, aflat azi la Biblioteca laurenziana din Florenţa. Ele dovedesc folosirea limbii italiene în locul latinei în actele publice şi prezintă caracteristicile graiului vorbit la Florenţa.

Libro di novelle e di bel parlar gentile → Il Novellino

LIBURNIO Niccolò (1474 — Veneţia 1557), poet; autor al unei scrieri despre limba literară, *De vulgari elegantie* (Eleganţa limbii italiene, 1520) şi al unui vocabular al limbii celor trei mari scriitori din sec. 14: *Le tre fontane... in tre libri divise sopra la grammatica et eloquenza di Dante, Petrarca e Boccaccio* (Cele trei fîntîni . . . împărţite în trei cărţi asupra gramaticii şi elocinţei lui D., P. şi B., 1526).

LIPPI Lorenzo (Florenţa: 1606—65), pictor şi poet; autorul poemului burlesc *Il Malmantile racquistato* (M. recucerit, 1676), semnat Perlone Zipoli (anagrama numelui adevărat). Scris în dialectul vorbit la Florenţa, poemul este, după contemporani, „prea puţin de înţeles în afara oraşului" lor. Povestind luptele pentru recucerirea tîrgului Malmantile, autorul reduce aventurile eroice la dimensiunile cronicii mărunte a Florenţei populare.

LISI Nicola (Scarperia, Florenţa 1893—), a întemeiat, împreună cu *Carlo Betocchi şi *Piero Bargellini, revista «*Il Frontespizio*» (1929). Poet liric cu vol. *La mano del tempo* (Mîna timpului, 1965), autor dramatic cu *L'acqua* (Apa, 1928), *La via della Croce* (Drumul Crucii, 1958), *Aspettare in pace* (Să aştepţi în pace, 1957), este mai ales povestitor, afirmat între cele două războaie mondiale, cu *Favole* (Poveşti, 1933), *Paese dell'anima* (Ţara sufletului, 1934), *L'arca dei semplici* (Corabia celor săraci cu duhul, 1938), *Concerto dominicale* (Concert duminical, 1941), *Diario di un parroco di campagna* (Jurnalul unui preot de ţară, 1942). O carte care vorbeşte despre anii războiului este *Amore e desolazione. Diario. 1 gennaio—31 luglio 1944* (Iubire şi dezolare. Jurnal. 1 ianuarie—31 iulie 1944, 1946). Opera următoare, *La nuova Tebaide* (Noua Tebaidă, 1949), cuprinde parabole, povestite cu graţie şi bunătate.

§ *La faccia della terra* (Faţa pămîntului, 1960), *I Racconti* (Povestirile, 1961), *Il sem della saggezza* (Sămînţa înţelepciunii, 1967), *Parlata dalla finestra di casa* (Conversaţia de la fereastră, 1974)

LIUTPRANDO DI CREMONA (Pavia: 920—72 cca), scriitor de limbă latină, format în şcolile palatului regal de la Pavia, aparţinînd aşa-numitei Renaşteri

ottoniene din timpul domniei împăraţilor saxoni; autorul scrierii *Antapodosis*, îndreptată contra regelui Italiei Berengariu al II-lea, în care apare pentru prima oară termenul de *italienses* (italieni), şi al unui *Relatio de legatione Constantinopolitana* (Raport despre misiunea avută la Constantinopol).

LOLLIO Alberto (Florenţa 1508 — Ferrara 1568), ataşat Curţii în Marele ducat al Toscanei; autorul dramei pastorale, în versuri, *Aretusa* (1564). Încercînd să aplice acestui gen modalitatea **commediei dell'arte*, a scris scenariul *(*canovàccio)* unei alte drame pastorale, *Galatea*.

LOMAZZO Giovanni Paolo (Milano: 1538—1600), pictor; autorul unor *Rime* (1587) şi al unor scrieri teoretice asupra picturii, însoţite de numeroase exemple şi îndrumări practice: *Trattato dell'arte della pittura* (1585) şi *Idea del tempio della pittura* (Schiţa templului picturii, 1590).

LOMÒNACO Francesco (Montalbano, Lucania 1777 — Pavia 1810), scriitor politic; exilat la Milano după răsturnarea Republicii partenopee (1799), se numără printre primii publicişti care îndeamnă spre cunoaşterea trecutului istoric ca mijloc de educare politică a poporului. Opera sa principală, *Vite de' famosi capitani d'Italia* (Vieţile căpitanilor vestiţi ai I., 1804—5), a fost una din lecturile cele mai fecunde pentru tînărul *Manzoni. Cu prilejul victoriei lui Napoleon la Marengo, F.L. expune în *Rapporto al Cittadino Carnot* (Raportul adresat cetăţeanului C., 1800) speranţele de viitor ale italienilor. Aceeaşi scriere cuprinde un *Colpo d'occhio su l'Italia* (Privire generală asupra I.), care prezintă funcţia educatoare a trecutului şi, în primul rînd, a antichităţii romane.

LONDONIO Carlo Giuseppe (Milano: 1780—1845), om de cultură; a participat la discuţiile critice asupra **romantismului*, publicînd *Risposta di un italiano ai due discorsi di madama di Staël* (Răspunsul unui italian la cele două discursuri ale doamnei de S.) şi *Cenni critici sulla poesia romantica* (Referiri critice la poezia romantică, 1817). În ambele admite necesitatea reînnoirii tematice a literaturii italiene, dar respinge, dintre temele romantismului, întoarcerea spre trecut şi nostalgia evului mediu, cultul melancoliei, „al prejudecăţilor . . . , al superstiţiei". În tinereţe, s-a ocupat de economie politică în *Discorso dei danni derivanti dalle ricchezze* (Despre daunele care decurg din bogăţie, 1809) şi de istorie, în *Storia delle colonie inglesi in America* (Istoria coloniilor engleze din A., 1812—3).

LONGANO Francesco (Ripamolisano, Abruzzi 1729 — Santopadre, Terra di Lavoro 1796), gînditor iluminist. Din pricina ideilor sale materialiste, părăseşte oraşul şi călătoreşte în mai multe din micile state italiene, descriind starea lor economică în *Viaggio per lo contado di Molise* (Călătorie prin comitatul M., 1788) şi *Viaggio dell'abate Longano per le Capitanate* (Călătoria abatelui L. prin C., 1790). Se numără între primii meridionalişti, pentru că denunţă starea de înapoiere a Sudului *(→ questione del Mezzogiorno)*.

§ *Piano d'un corpo di filosofia morale* (Planul unui sistem de filozofie morală, 1764) şi *Dell' uomo naturale* (Despre omul natural, 1767), *Filosofia dell'Uomo* (Filozofia omului, 1783—6)

LONGHI Roberto (Alba, Cuneo 1890 — Florenţa 1970), istoric şi critic de artă, scriitor; îşi publică primele încercări literare în revista *« *La Voce* ». Este autorul unor importante studii de istorie a artelor plastice. *Scritti giovanili* (Scrieri de tinereţe, 1962) ni-l descoperă ca literat, prezent în perioada anilor 1912—22.

LONGHI LOPRESTI Lucia→Anna BANTI

LOREDANO Gi(ov)an Francesco (Veneţia 1606 — Peschiera del Garda 1661) nobil, om politic ostil ingerinţelor Romei în treburile Republicii, întemeietor al *Accademiei degli Incogniti. Istoric şi romancier, este un spirit independent şi anticonformist. Scrierea sa principală este *La Dianea* (1627/35), roman de aventuri cavalereşti, reprezentînd, dincolo de vălul ficţiunii, realităţi şi protagonişti ai istoriei contemporane autorului.

Scanned with OKEN Scanner

§ *Vita di Alessandro III Pontefice massimo* (Viaţa lui A. al III-lea, mare pontif, 1637), *Morte e ribellione del Valenstein* (Moartea şi rebeliunea lui W., 1654), *Istoria de're Lusignani* (Istoria regilor din familia de Lusignan, 1647), *Ragguagli di Parnaso* (Ştiri din Parnas, 1632), *Bizzarrie accademiche* (Ciudăţenii academice. 1654)

LORENZI Giambattista (Neapole: 1719—1807), poet de Curte; autor dramatic şi libretist fecund, s-a bucurat de succes datorită varietăţii subiectelor şi procedeelor de construcţie folosite. A scris, împreună cu Ferdinando Galiani, *Socrate immaginario* (S. închipuit, 1775), satiră glumeaţă a „savantului ridicol", pe muzică de Paisiello, interzisă curînd după reprezentare pentru bănuite aluzii la personajele vremii. Este, de asemenea, autorul unor drame de aventuri romaneşti: *La corsala* (Corsara, 1771), *Le trame zingaresche* (Uneltirile ţigăneşti, 1772). O serie de drame muzicale ca: *Nina pazza per amore* (N. nebună din dragoste, 1789) şi *Il marito disperato* (Soţul deznădăjduit 1785), bucurîndu-se de contribuţia lui Paisiello şi Cimarosa, i-au asigurat popularitatea.

LORENZINI Carlo → Carlo COLLODI

LORIA Arturo (Carpi, Modena 1902 — Florenţa 1957), ziarist; colaborator la *«*Solaria*»*, înfiinţează «*Il Mondo*» (1945), revistă bilunară, împreună cu *Eugenio Montale şi cu *Alessandro Bonsanti. Poet liric, publică *Il bestiario* (Despre dobitoace, 1959). Autor dramatic, scrie *Endymione* (1947). Narator, debutează cu vol. *Il cieco e la bellona* (Orbul şi frumoasa, 1928), *Fannias Ventosa* (1929), *La scuola di ballo* (Şcoala de dans, 1932). În 1957, postum, i se publică *Settanta favole* (Şaptezeci de fabule), genul fabulistic permiţîndu-i observaţia moralist-didactică. În 1960, apare *Il compagno dormente* (Tovarăşul care doarme.)

LOSCHI Antonio (Vicenza: 1365 cca — 1441), scriitor umanist; compune împotriva ideilor lui *Lino Coluccio Salutati *Invectiva in Florentinos* (Invectiva contra florentinilor, 1397), lăudînd în schimb politica lui Gian Galeazzo Visconti care, punînd capăt conflictelor interne, a făcut posibilă instaurarea păcii în Peninsulă. Antonio Loschi este şi autorul tragediei *Achille*, iar în *Inquisitio* (Cercetare), comentează 11 discursuri ale lui Cicero.

LOVATI Lovato de' (Padova, 1241—1309), gramatician şi poet în latină. A comentat în versuri tragediile lui Seneca, a scris un poem despre Tristan şi Isolda, rămas în fragmente, şi un altul, *De peste guelfi et gibollengi nominis* (Despre ciuma numită a guelfilor şi ghibelinilor), azi pierdut. Anticipează **umanismul* prin cultura sa clasică şi prin concepţia de viaţă pe care o mărturiseşte în unele versuri.

LUBRANO Iacopo sau **Giacomo** (Neapole: 1619—93), poet liric; autor al vol. *Scintille poetiche o poesie sacre e morali* (Scîntei poetice sau poezii sacre şi morale, 1690), ilustrînd exagerările **barocului* tîrziu, şi al unui ciclu de epigrame latine, *Suavi ludia Musarum ad Sebethi ripam, epigrammatum libri X* (Jocuri suave ale muzelor la malul Sebethului, X cărţi de epigrame, 1690), imitîndu-i pe Marţial şi Catul.

LUSSU Emilio (Armungia, Sardinia 1890—), om politic şi ziarist, militant antifascist şi luptător în Rezistenţă, s-a exilat voluntar la Paris. Scriitor, şi-a prezentat experienţa de viaţă şi acţiunea politică în vol. (— tipărite iniţial la Paris): *La catena* (Lanţul, 1929), *Marcia su Roma e dintorni* (Marşul asupra R. şi a împrejurimilor, 1933), *Un anno sull'altipiano* (Un an pe platou, 1938), acesta din urmă relatînd cu mare sobrietate evenimentele primului război mondial.

LUZI Mario (Florenţa 1914—), profesor de literatură franceză la Universitatea din Florenţa, poetul reprezentativ al **erme-*

tismului florentin. Apropiat de grupul revistei * «*Solaria*», colaborator la * «*Campo di Marte*» și «*Il Frontespizio*», a tradus din Shakespeare și Racine, a publicat studii despre *Dante (*L'inferno e il limbo* („Infernul" și limbul, 1949), despre Benjamin Constant *(Lo stile di Constant*, 1962) și despre Mallarmé *(Studio su Mallarmé*, 1952) și studii de poetică (*Un'illusione platonica* (O iluzie platonică, 1941), *L'idea simbolistica* (Ideea simbolistă, 1958)). În lirică, a debutat cu placheta *La barca* (1935) și, succesiv, a publicat vol.: *Un brindisi* (Un toast, 1946), *Quaderno gotico* (Caiet gotic, 1947), *Onore del vero* (Cinstea adevărului, 1957), *Nel magma* (În magmă, 1963), *Dal fondo delle campagne* (Din adîncul șesurilor, 1965), *Su fondamenti invisibili* (Pe temelii nevăzute, 1971), *Ipazia* (1972), *Vicissitudine e forma* (1974), *Poesie* (1974), dominate de contrapunerea timp — eternitate. Figură de prim plan a liricii contemporane, personalitate de mare prestigiu, M. L. este, în discursul său poetic actual, deschis și accesibil, uman și apropiat, emanînd fervoarea calmă a dragostei de om.

Scanned with OKEN Scanner

M

MACCARI Giambattista (Frosinone, Latium 1832 — Roma 1868), poet; debutează cu vol. *Poesie* (1856), urmat de *Nuove poesie* (Poesii noi, 1869). Este un autor descriptiv, cu atenţia îndreptată asupra aspectelor mărunte ale lumii, eroii versurilor sale fiind umila „Vînzătoare de caise" *(La Venditrice d'albicocche)* sau modestul „Pepene verde" *(Il cocomero)*.

MACCARI Mino (Siena 1898—), pictor, ziarist şi poet, promotor al mişcării **strapaese*; a întemeiat revista *** « Il Selvaggio »*. Desprinse din această mişcare de orientare naţionalistă, sînt culegerile de versuri *Orgia* (1918) şi *Il trastullo di Strapaese* (Distracţia rusticităţii extreme, 1928). Îndepărtîndu-se ulterior de regim, M. M. s-a alăturat antifascismului. Publicist plin de vervă, sarcastic, dar anarhic în idei, M. M. este şi autorul vol. în proză *L'Antipatico* (Antipaticul, 1958).

MACHIAVELLI Niccolò (Florenţa: 1469—1527), istoric şi moralist, secretar al Republicii florentine (1498—1512). Cînd, în 1512, familia Medici reia conducerea restaurînd Senioria, N. M. îşi pierde slujba şi, retrăgîndu-se la ţară, începe să scrie. În funcţia pe care o avusese pînă atunci, redactase rapoarte asupra misiunilor îndeplinite, printre care: *Del modo di trattare i popoli della Val di Chiara ribellati* (Despre felul de a trata populaţia revoltată din regiunea Val di Chiara, 1503), exprimînd măsurile luate pentru a restabili autoritatea Florenţei în oraşele care, cu sprijinul lui Cesare Borgia, se ridicaseră împotriva acesteia, şi *Descrizione del modo tenuto dal duca Valentino nell'ammazzare Vitellozzo Vitelli* (Descrierea manierii urmate de ducele de Valentino cînd l-a omorît pe V. V., 1504), raport asupra misiunii avute pe lîngă acelaşi Cesare Borgia, în momentul cînd, speriaţi de autoritatea lui crescîndă, condotierii pregătesc o conspiraţie împotriva lui, dar sînt descoperiţi şi ucişi fără milă. De asemenea, *Ritratti delle cose di Francia* (Descrierea stărilor din Franţa, 1510), *Rapporto delle cose della Magna* (Raport asupra stărilor din Germania, 1508) şi *Ritratti delle cose dell'Alemagna* (Descrierea stărilor din Germania, 1512), în care „descrierea stării politice a ţărilor vecine impune scriitorului comparaţia cu situaţia statelor italiene." În fine, *Discorso sopra l'ordinanza e milizia fiorentina* (Discurs asupra orînduirii şi cştii florentine, 1506), arătînd necesitatea înfiinţării unor trupe regulate pentru a se putea renunţa la armatele mercenare. Observaţiile cuprinse în aceste scrieri sînt punctul de plecare al *Principelui*, pe care N. M. îl redactează în numai trei luni, sub impulsul evenimentelor militare în curs, ce ameninţau statele din Peninsulă: retragerea trupelor franceze din Italia şi victoriile lui Carol Quintul şi ale aliaţilor lui. Scrisoarea pe care N. M. i-o adresează, la 10 decembrie 1513, lui Francesco Vettori, prieten şi protector, şi care este cea mai cunoscută din bogatul său epistolar, explică geneza şi scopul acestei opere, adevărată piatră de hotar în istoria ideilor politice ale timpurilor moderne. „Manifest politic", cum îl numeşte *Antonio Gramsci, *Il Principe* analizează situaţia diferitelor categorii de state italiene şi, constatînd incapacitatea lor de a-şi asigura independenţa, consideră că salvarea stă în unirea lor teritorială, pe care numai un principe ar putea-o înfăptui. Machiavelli

expune tactica necesară instaurării monarhiei absolute, pe care o consideră orînduirea politică necesară în acel moment Italiei. *Principele* porneşte de la considerarea istoriei contemporane şi, în funcţie de aceasta, propune un program de acţiune pentru asigurarea independenţei în viitor a Peninsulei. Observaţia stărilor politice duce la constatări de un ordin mai larg, privind natura umană, modurile de acţiune a omului şi capacitatea lui de a-şi guverna soarta, folosind „ocazia". Tratat de istorie şi teorie politică, manifest pentru unitatea Italiei în numele intereselor burgheziei orăşeneşti, a nevoii de pace care să-i asigure liberul schimb comercial, *Principele* este totodată opera unui moralist. Cesare Borgia care folosind „ocaziile", fără a şovăi să fie şi „leu" şi „vulpe", izbutise să unifice o parte din statele Peninsulei, asigurînd nucleul unui viitor stat monarhic unitar, îi oferise scriitorului portretul exemplar al principelui. În planul teoriei, N. M., stabileşte distincţia dintre morală şi politică, dînd acesteia din urmă statutul unei ştiinţe autonome. Autonomia politicii este, în cazul de faţă, autonomia ei faţă de morala religioasă proprie raporturilor sociale în feudalitate. Închinat tînărului Lorenzo, nepotul Magnificului (*Lorenzo de' Medici), *Principele* nu i-a adus autorului protecţia dorită, după cum a rămas fără răsunet în planul practic, victoriile imperialilor grăbind criza statelor italiene. Întrerupte în 1513 pentru a lăsa timp redactării *Principelui*, *Discorsi sulla prima „Deca" di Tito Livio* (Discursuri asupra primelor „Zece cărţi" din Titus Livius), terminate în 1519, sînt la rîndul lor scrieri istorice şi de teorie politică. Antichitatea este studiată ca sumă a situaţiilor politice posibile şi ca model al rezolvării lor; în perspectiva aceasta, statul perfect pare a fi, de data aceasta, pentru N. M. nu monarhia absolută, socotită doar un remediu momentan, ci republica democratică şi laică, avînd ca model Roma antică. Acuzat la un moment dat de conspiraţie contra Medicilor, chiar închis şi supus torturii, N. M. frecventează grupul intelectualilor republicani; pentru aceştia va scrie, în 1516—7, *Vita di Castruccio Castracani*, condotierul devenit senior al oraşului Lucca, a cărui ştiinţă în folosirea „ocaziei" îl impresionase pe autor. *Dialoghi dell'arte della guerra* (Dialoguri despre meşteşugul războiului) susţin din nou necesitatea armatelor naţionale şi permanente, iar *Discorso o dialogo intorno alla nostra lingua* (Discurs sau dialog asupra limbii noastre, 1514) propune ca limbă literară florentina vorbită în anii aceia, limbă de largă circulaţie şi în continuă transformare *(→ questione della lingua)*. În 1519, este solicitat să propună o reformă posibilă a orînduirii Florenţei şi scrie pentru aceasta *Discorso sopra il riformare lo Stato di Firenze*, iar în 1520, din însărcinarea universităţii florentine redactează *Le storie fiorentine*, operă de istorie şi de teorie politică, cuprinzînd o expunere dintre cele mai documentate a istoriei Republicii, de la întemeiere pînă la moartea lui Lorenzo de' Medici (1492). Însuşirea de mare scriitor, ilustrată de admirabila evocare a evenimentelor, N. M. şi-o dovedise şi înainte, scriind comedia *La Mandragola* (Mătrăguna, 1518), urmată de *Clizia* (1525), mult mai puţin semnificativă. Comedie satirică a moravurilor vremii şi a abuzurilor comise în numele credinţei religioase, descoperind cu cinism victoria vicleniei asupra ignoranţei născute din superstiţie, *Mătrăguna* este cea mai bună comedie a **Renaşterii* italiene; ca şi nuvela *Belfagor Arcidiavolo* (1512), a cărei temă se regăseşte în *Kir Ianulea* a lui Caragiale, ea este o satiră veselă a prostiei umane. Proza lui N. M., apropiată prin limbă de florentina omului cu carte a acelor ani, este emancipată de modelul latin, răspunzînd necesităţii de exprimare a ideilor filozofice şi politice contemporane. Cunoscut posterităţii mai ales prin *Principele*, pus la index pentru că ataca papalitatea, respins de iluminişti, pentru că făcea apologia absolutismului, redescoperit în fine de romanticii patrioţi ai **Risorgimentului*, N. M. este considerat, în totalitatea operei sale, creatorul politicii ca ştiinţă autonomă, moralistul lucid, gînditorul modern, în fine, scriitorul care a dat cea dintîi proză italiană bine consoli-

Scanned with OKEN Scanner

dată în structura ei autonomă față de modelele clasicilor latini.

§ *L'asino d'oro* (Măgarul de aur, 1514 cca), *Canti carnascialeschi* (Cîntece de carnaval), *I capitoli* (Capitolele), *Della fortuna* (Despre soartă), *Dell'ambizione* (Despre ambiție)

MAFFEI Andrea (Molina in Val di Ledro, Trentino 1798 — Milano 1885), literat; a tradus din Schiller, Byron, Heine, Goethe și Victor Hugo. Ca poet original, scrie **sonete* vizibil influențate de *Petrarca și *Torquato Tasso.

MAFFEI Scipione (Verona: 1675—1755), literat și erudit, filolog și paleograf, animator al culturii italiene. Membru al *Arcadiei, poet liric ocazional, debutează cu micul poem *Per la nascita del Principe di Piemonte* (La nașterea principelui de P., 1699) și scrie pentru soția lui Ferdinand de' Medici, *Conclusioni d'amore* (Concluzii de iubire, 1708). Publicist, pregătește, alături de *Apostolo Zeno, apariția periodicului *«*Giornale de' letterati d'Italia*» și întemeiază un alt periodic, «*Osservazioni letterarie*» (1737—40). Spirit modern, la curent cu cele mai noi cunoștințe asupra fenomenelor naturii, scrie o *Lettera sopra i fulmini* (Scrisoare despre fulgere, 1747). Se ridică împotriva unor obiceiuri feudale și combate duelul, în scrierea *Della scienza chiamata cavalleresca* (Despre știința zisă cavalerească, 1710). Cercetător erudit și pasionat al trecutului Veronei, istoric, folosind erudiția cu măsură și inteligență, a sintetizat preocupările sale în această direcție, în scrierile *Museum Veronense* (1749) și *Verona illustrata* (1732). Cunoscător al politicii externe, scrie *Consiglio politico* (Sfatul politic, 1738, apărut în 1797), în care arată căile de restaurare a prestigiului Veneției în Europa. Animator al teatrului italian, publică *Il teatro italiano o sia scelta di tragedie per l'uso della scena* (Teatrul italian sau culegere de tragedii pentru uzul scenei, 1723), rezumînd dezvoltarea artei respective pînă în acei ani, și este el însuși autor dramatic. Tragedia în versuri endecasilabe *Merope* (1713), inspirată din mitul grecesc, este încercarea sa cea mai reușită de a îndruma teatrul italian în conformitate cu dezvoltarea clasicismului francez. Scipione Maffei a contribuit și la progresul teatrului comic italian: *Le cerimonie* (Ceremoniile, 1727) și îndeosebi *Raguet* (1747) sînt comedii pe subiecte contemporane, satire ale modei spaniole și, respectiv, franceze (pătrunderea galomaniei în limbă).

§ *Galliae antiquitates quaedam selectae atque in plures Epistolas distributae* (Cîteva antichități ale Galiei, alese și distribuite în mai multe Epistole, 1773), *Dell'impiego del denaro* (Despre folosirea banilor, 1744)

MAGALOTTI Lorenzo (Roma 1637— Florența 1712), călător în multe țări europene, om de știință, naturalist și literat, secretar al Accademiei del Cimento, preceptor la Curtea Medicilor. Operele sale științifice expun în mod plăcut și exact chestiuni felurite, de la biologie pînă la ceramică: *Saggi di naturali esperienze* (Încercări de experiență în natură, 1667), *Lettere scientifiche ed erudite* (Scrisori științifice și erudite), *Lettere sopra le terre odorose d'Europa e d'America dette volgarmente buccheri* (Scrisori asupra argilelor bine mirositoare din E. și A., zise popular pămînt ars, 1825). Deosebite de acestea, scrierile *Relazioni varie* (Rapoarte felurite) și, mai ales, *Lettere familiari sopra l'ateismo* (Scrisori familiare asupra ateismului, 1719) ne pun față în față cu un filozof de tip iluminist.

MAGGI Carlo Maria (Milano: 1630—99), poet, adversar manierismului lui *G. B. Marino; autor a numeroase **sonete* și **canzoni* cu caracter etic, într-o realizare stilistică sobră, cum sînt sonetul *Il vero saggio qual sia* („Adevăratul înțelept cum trebuie să fie") și poeziile scrise pentru muzică, *Desiderio di sapere se i peccati sian perdonati* (Dorința de a ști dacă păcatele sînt iertate), *In desolazione di spirito* (În deznădejdea spiritului). Autor dramatic, a scris tragedii, drame cu subiect religios și **melodrame*, dar și-a dovedit talentul numai în teatrul comic, pentru care a scris piese de ascuțită satiră a moravurilor ușuratice, propunînd un ideal etic de seriozitate și cinste. Evitînd imitarea modelelor clasice, scrie, în dialect milanez, comediile: *Il barone di Birbanza* (Baronul de B.), *Il falso filosofo* (Falsul

Scanned with OKEN Scanner

filozof), *Il manco male* (Răul cel mai mic), *I Consigli di Meneghino* (Sfaturile lui M.), protagonistul acesteia din urmă devenind masca tipică oraşului Milano. Comediile constituie, înainte de apariţia lui *Goldoni, o reuşită a teatrului comic italian.

MAGGI Vincenzo (Brescia începp. sec. 16 — Ferrara 1564 cca), profesor la Ferrara; promotor al **clasicismului*, publică în latineşte, alături de Bartolomeo Lombardi din Padova, un comentariu la *Poetica* lui Aristotel: *In Aristotelis librum De poetica communes Explanationes* (Interpretări accesibile la cartea lui Aristotel „Despre poetică", 1550).

MAGLIABECHI Antonio (Florenţa: 1633 —1714), erudit; a lăsat o bogată bibliotecă, deschisă publicului în 1747 şi care-i poartă numele. I se atribuie, lui şi lui A. E. Marmi, lucrarea *Notizie letterarie ed istoriche intorno agli uomini illustri dell'Accademia fiorentina* (Informaţii literare şi istorice cu privire la oamenii de seamă ai Academiei florentine, 1700).

MAGNANIMA Luca [Luca MALÀNIMA] (Calci 1737 — post 1785), literat iluminist. În *Lettere italiane* (1770), L. M. respinge poetica *Arcadiei, promovînd poezia ca expresie a „geniului creator". A teoretizat idei înnoitoare în domeniul economiei şi a aprobat cu entuziasm acţiunea populară din Corsica, condusă de Pasquale Paoli, în *Lettere italiane sopra la Corsica in rapporto allo spirito di legislazione che dovrebbe animare quel regno per renderlo felice* (Scrisori italiene asupra C. în legătură cu spiritul legislaţiei care ar trebui să călăuzească regatul acesta pentru a-l face fericit, 1770).

MAGNANIMO, il → ALFONS al V-lea de Aragon.

MAGNIFICO, il → Lorenzo de' MEDICI

MAGNO Celio (Veneţia: 1536—1602), avocat şi diplomat, poet liric petrarchist *(→ petrarchism)*. A cultivat poezia morală, dar şi unele compoziţii ocazionale, cum este **canzone Trionfo di Cristo* (Triumful lui Cristos), elogiu al victoriei de la Lepanto.

MAINARDI Arlotto → ARLOTTO PIOVANO

MAIORANA Francesco (Palermo —1647), autor al comediei *La moglie odiata* (Soţia detestată, 1637), scrisă într-un amestec de italiană şi dialect, şi al unui poem cu subiect religios.

MALABAILA Damiano → Primo LEVI

MALÀNIMA Luca → Luca MAGNANIMA

MALAPARTE Curzio [Curzio SUCKERT], (Prato 1898 — Roma 1957), scriitor şi ziarist, a urmat un drum politic sinuos. Aderent la regimul fascist, apoi adversar al lui, condamnat la domiciliu forţat, va deveni după al doilea război mondial scriitor de stînga, admirator al ţărilor socialiste. Ca ziarist, a colaborat la jurnale de mare prestigiu: a fost co-director la *«*La Fiera letteraria*», a condus «*La stampa*», a colaborat la «*Corriere della sera*» etc. Poet liric, a scris versuri cu o marcată trăsătură naţionalistă *(L'arciitaliano* ‹Arhiitalianul, 1928›*)* sau cu un pronunţat gust al detaliului grotesc *(I morti di Bligny giocano a carte* < Morţii de la B. joacă cărţi, 1939›). Publicist de talent, a întemeiat cu *Massimo Bontempelli revista *«*Novecento*» şi a scris eseuri de politică şi literatură: *L'Europa vivente* (E. vie, 1923), *Italia barbara* (1925), *Intelligenza di Lenin* (1930) şi *Le bonhomme Lenin* (1932), *Technique du coup d'État* (Tehnica loviturii de stat, 1931), despre modul de instaurare a dictaturilor. Va relata arestarea şi condamnarea sa de către fascişti, în *Fughe in prigione* (Fugi în închisoare, 1936). Corespondent de presă în al doilea război mondial, va scrie despre U.R.S.S. *Il Volga nasce in Europa* (V. se naşte în E., 1943). Tot în calitate de reporter, prezent de-a lungul frontului şi în ţările ocupate de nazişti şi asistînd la retragerea dezastruoasă a acestora, scrie una dintre cărţile cele mai realiste şi mai grave: *Kaputt* (1945). Dar *Kaputt* este cartea ororilor zugrăvite cu indiferenţa estetului care se complace în evocarea lor. *La pelle* (Pielea, 1949), publicată întîi în franceză *(La peau)*, descrie oroarea şi dezmăţul care domnesc în Neapolul eliberat şi apoi ocupat de anglo-

Scanned with OKEN Scanner

americani. Curzio Malaparte își încheie opera cu o lucrare despre țările socialiste, pe care este invitat să le cunoască, *Io, in Russia e in Cina* (Eu, în Rusia și în China, 1958) și al căror admirator se proclamă.

§ *Le nozze degli eunuchi* (Nunta eunucilor, 1921), *Il sole è cieco* (Soarele e orb, 1947), *Maledetti toscani* (Toscani blestemați, 1956), *Racconti italiani* (Povestiri italiene, 1954), *Benedetti italiani* (Italieni binecuvîntați, 1961), *Viaggi fra i terremoti* (Călătorii între cutremure, 1963) *Battibecco, 1953—1957* (Ceartă, 1953—1957, 1967) etc.

MALASPINA Alberto (Lunigiana 1165—?), nobil, poet în provențală. I se atribuie, fără certitudine o **tenzone* de patru strofe, de o mare violență verbală, cu *Raimbaud de Vaqueiras, care-i fusese oaspete la Curte.

MALERBA Luigi (Berceto, Parma 1927–?), autor de romane experimentale, cu o pronunțată notă umoristică, uneori sarcastică în fața absurdului unor realități: *La scoperta dell'alfabeto* (Descoperirea alfabetului, 1963), *Il serpente* (Șarpele, 1966), *Salto mortale* (Salt mortal, 1968), *Il pataffio* (Epitaful, 1978).

MALESPINI Giacotto → Giacotto MALISPINI

MALESPINI Orazio, zis CELIO (Verona 1531—1609 cca), soldat în trupele spaniole din Flandra; autorul culegerii *Duecento novelle* (Două sute de nuvele, 1595—1605, apărută în 1609). Cuprinde nuvele licențioase, după tiparul *Decameronului*, dar inferioare ca artă. Literat aventurier, a publicat, fără știrea lui *Torquato Tasso, 14 cînturi din *La Gerusalemme liberata*, sub titlul *Goffredo.*

MALESPINI Ricordano → Ricordano MALISPINI

MALISPINI sau **MALESPINI Giacotto** (Florența a 2-a jum. a sec. 13 — post 1307), nepot al lui Ricordano M., a continuat opera acestuia, cu povestirea evenimentelor din anii 1281—6.

MALISPINI sau **MALESPINI Ricordano** (sec. 13), cronicar florentin, partizan al guelfilor. A scris o *Istoria fiorentina*, de la întemeierea orașului pînă la evenimentele contemporane lui, între care și răscoala anti-franceză din Sicilia (Vecerniile siciliene, 1282).

MALPAGHINI Giovanni (Ravenna 1346—Florența 1417) face parte din generația preumaniștilor care au pregătit, după exemplul lui *Petrarca, afirmarea apropiată a **Renașterii.* Este autorul unei compoziții în latină, exprimînd admirația față de poetul Laurei și „plînsul pentru moartea" acestuia *(Conquestus de morte Petrarce).*

MAMELI Goffredo (Genova 1827 — Roma 1849), poet liric, discipol al lui *Mazzini, participă direct la mișcările revoluționare din Piemont (1949). Înrolat între voluntarii lui *Garibaldi, ia parte la instaurarea Republicii la Roma (1848—9) și moare pe cîmpul de luptă. Poet precoce, versurile lui marchează etapele luptei revoluționare la care e prezent. Adversar al papalității, considerînd că viitorul Italiei atîrnă de înfrîngerea puterii temporale a acesteia, crede, ca și Mazzini, în providența divină care susține lupta popoarelor asuprite. Poezia *Dio e il popolo* (Dumnezeu și poporul) este un fel de manifest al patriotismului romantic. Dintre poeziile sale, *Canto Nazionale* (Cîntec național, 1847), cunoscută și sub titlul *Fratelli d'Italia* (Frați italieni), după cuvintele de început ale primului vers, avea să fie primul imn al proletariatului italian și, astăzi, imnul național al țării.

MAMIANI DELLA RÒVERE Terenzio (Pesaro 1799 — Roma 1885), om politic; democrat moderat, susține politica monarhiei în scrierea *Nostro parere intorno alle cose italiane* (Părerea noastră cu privire la problemele italiene, 1839). Intelectual cu veleități de poet, a imitat, în *Inni sacri* (1832), ciclul omonim al lui *Manzoni și a scris *Idilli*, inaugurînd literatura de interes democratic-popular și rural *(→ letteratura campagnola)*, care se va dezvolta apoi în marginea **verismului.*

§ *Del rinnovamento della filosofia antica italiana* (Despre reînnoirea filozofiei antice italiene), *Le confessioni di un metafisico* (Mărturisirile unui metafizician, 1850)

Scanned with OKEN Scanner

MANCINI Poliziano (Padova sec. 17), nobil; autorul operei *Il Principe Altomiro di Lusitania fortunato* (Principele A. de L., cel norocos, 1640). Roman inspirat din istorie, relatînd aventuri fictive în lumea Curţilor italiene şi a locurilor exotice din alte continente, urmăreşte glorificarea Bisericii catolice şi aminteşte, prin aceasta, tema *Ierusalimului eliberat* al lui *Torquato Tasso.

MANETTI Antonio di Tuccio (Florenţa: 1423—97), matematician, arhitect şi literat; a ilustrat cu desene structura compoziţională a *Infernului* lui *Dante şi a scris o nouă (a treia) versiune a nuvelei anonime **La Novella del Grasso legnaiuolo*. I se atribuie şi o biografie a lui Brunelleschi, *Vita di Filippo di ser Brunellesco*.

MANFREDI DE SUABIA (Palermo 1232—Benevento 1266), rege al Siciliei între anii 1258—66, fiu natural al lui *Frederic al II-lea de Suabia, protector al culturii. I se atribuie o **canzone* de iubire, *Donna, lo fino amore* („Doamnă, gingaşa dragoste").

MANFREDI Eustachio (Bologna 1674—1739), om de ştiinţă, literat şi poet; membru al *Arcadiei, potrivnic manierismului lui *G. B. Marino şi urmărind înfăptuirea unei poezii grave şi profunde, este imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)*. Participă în polemica *Bouhours—*Orsi, în favoarea acestuia din urmă. Opera sa numără compoziţii poetice, patriotice şi politice, uneori ocazionale, cum este **sonetul Per la nascita del Principe di Piemonte* (La naşterea principelui de Piemont). Mai autentice sînt cantonele *(*canzoni) Per una monaca di casa Davia* (Pentru o călugăriţă din neamul D.) şi *Per la monaca Giulia Caterina Vandi* (Pentru călugăriţa G. C. V., 1700).

MANGABOTTI Andrea de' → ANDREA DA BARBERINO

manierism → G. B. Marino, baroc, concettismo, secentismo

MANNELLI Francesco (Florenţa sec. 14), literat cu interese filologice, a transcris operele lui *Boccaccio, *Decameronul* şi *Il Corbaccio*, cu o serie de adnotări critice care anticipează critică de text modernă.

MANSO Giambattista (Neapole: 1560—1645), scriitor glumeţ *(→ poeti giocosi)*, a scris *Poesie comiche* (Poezii comice, 1635); moralist, este autorul unor „Paradoxuri" caracterizînd iubirea, *I paradossi ovvero dell'amore* (1608), şi al dialogului *Erocallia, overo dell'amore e della bellezza* (Despre iubire şi despre frumuseţe, 1618). Prieten şi protector al lui *Torquato Tasso, vorbeşte despre iubirea acestuia pentru Eleonora d'Este, în *Vita* (Viaţa, 1621).

MANTEGAZZA Paolo (Monza 1831 — San Terenzo, Liguria 1910), medic şi literat. În opera sa narativă, de redusă valoare artistică, se adresează îndeosebi tinerilor, de pildă în romanele *Un giorno a Madera* (O zi la M.) şi *Testa* (Capul, 1887). A popularizat idei şi teorii din domeniul ştiinţelor, scriind, între altele, *Fisiologia del piacere* (Fiziologia plăcerii, 1854). Om politic (1865—76), a lăsat o carte de memorii intitulată *Ricordi politici di un fantaccino del Parlamento* (Amintiri politice ale unui simplu soldat din parlament). Merită amintite şi cărţile sale de călătorie: *Sull' America meridionale* (1863), cuprinzînd cîteva „Scrisori medicale", şi *Un viaggio in Laponia* (1881).

MANTOVANI Dino (Veneţia 1862 — Torino 1913), literat, istoric şi critic literar; a scris o apreciată biografie a lui *Ippolito Nievo *(Il poeta soldato. Ippolito Nievo, 1831—1861*, 1890) şi a publicat scrisori inedite ale lui *Goldoni *(Carlo Goldoni e il teatro di San Luca* (C. G. şi teatrul din S. L., 1885).

MANUZIO Aldo (Bassiano Velletri 1450 cca — Veneţia 1515), traducător şi gramatician umanist; a scris *Rudimenta gramaticae latinae linguae* (Elementele gramaticii limbii latine), *Grammatica graeca* şi un tratat de metrică. A înfiinţat la Veneţia, către 1494, tipografia care avea să devină în curînd vestită în tot Occidentul. Aici au apărut operele lui Aristotel şi, în 1513, o parte din *Dialogurile* lui Platon. A inventat caracterele aldine

Scanned with OKEN Scanner

Opera sa de tipograf și editor va fi continuată de fiul său, Paolo (1512—74) și apoi de fiul acestuia, Aldo il Giovane (cel Tînăr) (1547—97).

MANZINI Gi(ov)an(ni) Battista (Bolegna 1599—1664), autorul tragediei în stil clasic *Florida gelosa* (F. geloasă, 1631) și al unei versiuni a mitului lui Dafnis și Chloe, *Amori innocenti di Dafni e della Chloe* (Iubirile nevinovate ale lui D. și C., 1643). În *Il servire negato al savio* (A sluji este interzis înțeleptului, 1629), susține că omul de litere își menține demnitatea la Curtea oricărui principe. Autor al romanului *Il Cretideo* (Regele din Creta, 1637), demonstrează în prefață superioritatea genului literar respectiv. În aceeași modalitate romanescă este tratată și *Vita di San Eustachio martire* (Viața sf. Eustațiu martirul, 1631).

MANZINI Gianna (Pistoia 1896—1974), scriitoare, colaboratoare la *«*Solaria*»; a publicat romane, nuvele și culegeri de eseuri, numărîndu-se printre „prozatorii de artă" *(→ frammentismo)*. A publicat, începînd din 1928: *Tempo innamorato* (Timp îndrăgostit), *Incontro col falco* (Întîlnire cu șoimul, 1929), *Boscovivo* (Pădure vie, 1932), *Casa di riposo* (Casă de odihnă, 1934), *Venti racconti* (Douăzeci de povestiri, 1951). Cu *Lettera all'editore* (Scrisoare către editor, 1945), creează un adevărat roman al romanului, dezvăluind cititorului pas cu pas structura compunerii viitoarei opere, în toate articulațiile ei. Artistă rafinată, abilă în investigațiile psihologice, a scris, între altele: *Il valtzer del diavolo* (Valsul diavolului, 1947), *Animali sacri e profani* (Animale sacre și profane, 1953), *La sparviera* (Șoimița, 1956), *Il cielo addosso* (Cerul în spinare, 1963), *Allegro con disperazione* (Allegro cu disperare, 1965), *Ritratto in piedi* (Portret în picioare, 1971), *Sulla soglia. Racconti* (În prag. Povestiri, 1973).

MANZINI Luigi (Bologna 1604 — Pad 1657), autor de romane inspirate din istoria sacră și antică: *Il dragone di Macedonia estinto* (Balaurul din M. doborît, 1643), *Le turbulenze d'Israele seguite sotto il governo di due re Seleuco il Filopatore ed Antico il Nobile* (Tulburările poporului lui Israel produse sub guvernarea a doi regi S. il F. și S. cel Vechi, nobilul, 1632), *Le battaglie d'Israele* (Bătăliile poporului lui Israel, 1634) și *La vita di Tobia* (Viața lui T., 1637). A mai scris tragedii istorice *(Aristobolo*, 1637; *L'Ottone*, 1652) și studiul de teorie politică, *Il principe ecclesiastico* (Principele bisericesc, 1644).

MANZOLI DELLA STELLATA Pier Angelo → Marcello PALINGENIO STELLATO

MANZONI Alessandro (Milano: 1785—1873), unul din cei mai mari scriitori ai Italiei, romancier, poet, dramaturg și teoretician de frunte al **romantismului*. Nepot al lui *Cesare Beccaria, a primit, prin mama sa, moștenirea culturii iluministe ilustrate de acesta. Scrie în 1803—4 primele compoziții poetice, patru *Sermoni* (Discursuri) satirice: *Amore a Delia* (Dragoste către D.), *Panegirico a Trimalchione* (Panegiric la Trimalchion), *A G.B. Pagani* (Lui G.B.P.) și *Contro i poetastri* (Către poeții mediocri). Îi dedică lui *Vincenzo Monti poezia de spirit iluminist *Trionfo della libertà* (Triumful libertății, 1801). Îl cunoaște pe *Francesco Lomonaco și pe *Vincenzo Cuoco și, prin ei, descoperă istoria, materia de gîndire pe care aceasta o oferă meditației omului. Chemat de mama sa la Paris (1805), cunoaște aici grupul „ideologilor", adversari ai lui Napoleon și pe medievistul Claude Fauriel, care îi deschide gustul pentru cunoașterea literaturilor moderne. În spiritul **iluminismului* scrie *Carme in morte di Carlo Imbonati* (Imn la moartea lui C.I., 1805—6), în care definește poezia drept „școală și palestră de virtute", și micile poeme *Urania* și *A Parteneide* (Atenei Partenis). Căsătorit cu Henriette Blondel (1808), se apropie prin intermediul ei de cercul jansenist al lui Eustache Degola. Așa-numita convertire a lui A.M. (1810) este rezultatul unor lungi meditații care, îndepărtîndu-l de formația sa laică și rațională, îl îndrumă spre un catolicism de orientare jansenistă. Revine la Milano (1810) și, fără a participa la activitatea revistei *« *Il Conciliatore*», este apropiat de tinerii care militează pentru romantism, iar reuniunile care au loc la

locuința sa contribuie la succesele acestei mișcări. Paralel, redactează *Osservazioni sulla morale cattolica* (Observații privind morala catolică, 1819), ca răspuns unor afirmații ale lui Sismondi în a sa *Histoire des Républiques italiennes du Moyen Age* (Istoria Republicilor italiene din Evul mediu, 1807). Opera lirică, cuprinzînd poezii patriotice și religioase, ilustrează îndoita problematică a romantismului italian. Sînt compoziții ocazionale, *Aprile 1814*, *Il proclama di Rimini* (Proclamația de la R., 1814) și *Marzo 1821* (Martie 1821), îndemn la eliberarea Lombardiei de sub ocupația austriecilor, *Inni sacri* (Imnuri sacre, 1812—22), una din puținele reușite ale poeziei religioase în Italia. Ele se intitulează *La Risurrezione* (Învierea, 1812), *Il nome di Maria* (Numele M., 1812—3), *Il Natale* (Crăciunul, 1813), *La Passione* (Patimile, 1815), ultimul *La Pentecoste* (Rusaliile, 1817), fiind cel mai programatic în mesajul său umanitar care proclamă egalitatea morală și salvarea prin credință a oamenilor. Se cuprinde în această lirică de spirit religios și oda *Cinque Maggio* (Cinci mai, 1821), scrisă la moartea lui Napoleon și care proclamă prezența universală a providenței. Opera dramatică a lui A.M. ilustrează caracterele teatrului romantic în Italia. Textul fiecăreia din cele două tragedii în versuri, *Il Conte di Carmagnola* și *Adelchi*, este precedat de un „discurs" expunînd „adevărul" istoric care stă la baza ficțiunii dramatice, A.M. considerînd că doar adevărul, și nu ficțiunea, poate îndeplini funcția educativă ce revine artei. Specificul manzonian al acestui teatru constă în faptul că implicațiile naționale ale temei istorice se convertesc într-o demonstrație de ordin etic. Teatrul romantic italian, care precede cu aproape un deceniu teatrul romantic francez (*Adelchi* este scrisă în 1820—2, iar *Contele de Carmagnola*, în 1816—9), se dovedește a fi un factor de educație moral-religioasă a omului, implicînd în aceasta educația politic-patriotică a poporului. Introducerea corurilor, ca incluziuni lirice în țesătura dramatică, aparține numai teatrului lui A. M., și se justifică tocmai prin finalitatea extra-estetică atribuită genului dramatic. Corurile, superioare celorlalte opere lirice ale lui, se înscriu în marea poezie filozofico-religioasă a literaturii italiene. Principala operă a lui A.M., romanul istoric *I promessi sposi* (Logodnicii) este și ea reprezentativă pentru romantismul italian. Inspirat din istoria sec. 17, cînd Lombardia se afla sub stăpînirea spaniolă, romanul pune în primul plan al acțiunii povestea celor doi logodnici, Renzo și Lucia, pe care capriciul și poftele unui nobil, don Rodrigo, și lașitatea unui preot, don Abbondio, îi aruncă pradă adversităților de tot felul, pînă ce dreptatea și binele triumfă și fericirea căsătoriei le este, în fine, îngăduită. Roman de aventuri, roman istoric care evocă mișcările populare contra ocupației spaniole la Milano și una din marile calamități ale timpului, ciuma. Roman social, roman de moravuri în episodul călugăriței din Monza, roman tezist îndemnînd la credința fermă în victoria providențială a binelui și în salvarea celor umili, *Logodnicii* este primul roman modern al Italiei și una din marile opere ale literaturii europene. Intitulat în prima redactare *Fermo e Lucia*, romanul este terminat în 1823, sub titlul *Gli sposi promessi* și devine, în 1827, *I promessi sposi*, titlu păstrat și în ed., refăcută, din 1840. A doua ed., din 1842, cuprinde și scrierea intitulată *Storia della colonna infame* (Istoria stîlpului infamiei) inspirată din același moment istoric. Manzoni și-a ordonat ideile literare într-o poetică proprie romantismului, care se definește prin el ca un romantism specific italian. În răspunsul la o recenzie apărută în revista «*Le Lycée français*» (1820) la piesa *Contele de Carmagnola*, *Lettre à Monsieur Chauvet sur l'unité de temps et de lieu dans la tragédie* (Scrisoare către domnul Ch. privitoare la unitatea de timp și de loc în tragedie, 1820), autorul respinge cele două unități ale teatrului clasic, iar în *Lettera sul romanticismo* (Scrisoare asupra romantismului 1823), adresată lui Cesare Taparelli d'Azeglio, respinge atît fantasticul propriu poeziei romantice nordice, cît și „miraculosul păgîn" al **clasicismului*; pe cel dintîi în numele adevărului, pe celălalt, în numele pietății creștine. El definește poezia prin cele

trei coordonate ale ei: „utilul ca scop, adevărul ca subiect, interesantul ca mijloc". Observaţii asupra raporturilor dintre adevărul istoric şi ficţiunea artistică apar în *Del romanzo storico e, in genere, de'componimenti misti di storia e d'invenzione* (Despre romanul istoric şi în general despre compoziţiile amestec de istorie şi invenţie). Pledînd pentru supremaţia adevărului istoric, autorul ajunge, logic, la negarea „invenţiei". Importantă este contribuţia lui A.M. la evoluţia limbii literare italiene. Folosind iniţial în redactarea *Logodnicilor* numeroase dialectalisme lombarde, în etapele următoare renunţă la ele şi, în urma unei şederi prelungite la Florenţa, procedează la florentinizarea limbii, susţinînd că limba literară a Italiei trebuie să fie graiul florentin contemporan, vorbit de pătura oamenilor instruiţi. Aparţine probabil perioadei de elaborare a romanului, fiind o digresiune de la povestirea acţiunii, fragmentul *Sentir messa, libro della lingua italiana* (A asculta liturghia, carte a limbii italiene, 1923). Numit, după 1861, în consiliile create pentru rezolvarea chestiunii limbii (→ *questione della lingua*), îşi expune teza florentinistă în *Della unità della lingua e dei mezzi di diffonderla* (Despre unitatea limbii şi despre mijloacele de a o răspîndi, 1868), urmată, în 1869, de *Appendice* (Adaos), *Lettera intorno al libro De vulgari eloquio di Dante Alighieri* (Scrisoare cu privire la cartea „Despre vorbirea în limba poporului" a lui D.A., 1868), *Lettera intorno al Vocabolario* (Scrisoare cu privire la „Vocabular", 1868) şi de *Lettera al Marchese Alfonso della Valle Casanova* (Scrisoare către marchizul A. della V.C., 1871).

§ *Discorso sulla storia longobardica* (Discurs asupra istoriei longobarde, 1822), *Discorso sulla moralità delle opere tragiche* (Discurs asupra moralităţii operelor tragice — neterminat), *La rivoluzione francese del 1789 e la rivoluzione italiana del 1859* (Revoluţia franceză din 1789 şi revoluţia italiană din 1859, 1868)

MARANA Giovanni Paolo (Genova: 1642—93), nobil; autorul scrierii *L'esploratore turco* (Exploratorul turc, Paris, 1684), care anticipează *Scrisorile persane* ale lui Montesquieu. Operă de moralist, ea conţine o ascuţită critică de moravuri la adresa francezilor.

MARCELLO Benedetto (Veneţia 1688 — Brescia 1739), muzician şi literat; descrie în *Il teatro alla moda* (Teatrul la modă, 1720) lumea pitorească a actorilor şi cîntăreţilor, arta spectacolelor în acei ani şi susţine necesitatea unei vaste reforme a teatrului.

MARCHI Giacomo → Giorgio BASSANI

Mare amoroso, Il (Marea iubirii, sec. 13/14), scurt poem în 336 de versuri de cîte 12 silabe, atribuit, fără justificare, lui *Brunetto Latini; scris în forma unei epistole adresate Iubirii, construit pe o înlănţuire de similitudini convenţionale, este un gen de compoziţie des întîlnit în epocă.

MARIN Biagio (Grado 1891—), colaborator al revistei *«*La Voce*»*; a scris despre oameni şi locuri ale Triestului (unde a fost un timp bibliotecar): *Ricordo di Carlo Michelstaedter* (Amintirea lui C.M., 1956), *I delfini di Scipio Slataper* (Delfinii lui S.S., 1965), *Strade e rive di Trieste* (Străzi şi cheiuri ale T., 1967).

§ *I canti dell' sola* (Cîntecele insulei, 1951) *El fogo del ponente* (Focul apusului, 1959), *Elegie istriane* (Elegii istriene, 1963), *Il non tempo del male* (Non timpul răului, 1964), *El mar de l'eterno* (Marea eternităţii, 1967), *La vita è fiama* (Viaţa e flacără, 1970) etc.

MARINETTI Filippo Tommaso (Bellagio, Como 1876 — Alexandria, Egipt 1944), poet, creatorul şi principalul teoretician al **futurismului*; a întemeiat la Milano revista *«Poesia»* (1905) şi a publicat, în franceză, culegeri de versuri inspirate din lirica franceză din acei ani: *La conquête des étoiles* (1902), *La momie sanglante* (1904), *Destruction* (1904), *La ville charnelle* (1908). Stabilit un timp la Paris, a redactat şi a lansat cu mult zgomot manifestele futurismului: *Le futurisme* (în *«Le Figaro»*, 1909) şi *Technique de la littérature futuriste* (1912). El însuşi va ilustra procedeele futurismului. Culegerile lui de versuri, minore ca valoare, exaltă violenţa războiului şi tehnica armelor lui, cuceririle coloniale în Africa şi înce-

Scanned with OKEN Scanner

puturile celui de al doilea război mondial. Astfel sînt: *Zang, tumb, tumb. Adrianopoli, ottobre 1912* (1914), *Spagna veloce e toro futurista* (Spania rapidă şi taur futurist, 1931), *Poemi simultanei futuristi* (Poeme simultane futuriste, 1933), *Il poema non umano dei tecnicismi* (Poemul neuman al tehnicismelor, 1940), *Canto eroi e macchine della guerra mussoliniana* (Cînt eroii şi maşinile războiului lui Mussolini, 1942), *Quarto d'ora di poesia della X Mas* (Un sfert de oră de poezie al torpilorului contra submarinelor, 1945). Futurismul îi oferă autorului, prin motivaţiile lui estetice şi cadrul opţiunii sale ideologice: F.T.M. s-a numărat printre principalii apologeţi ai naţionalismului fascist în Italia. În proză, el a lăsat culegeri demonstrative ale teoriei sale poetice: (în franceză:) *Mafarka-le-Futuriste* (Paris, 1910) etc.; (în italiană:) *Otto anime in una bomba* (Opt suflete într-o bombă, 1919), *L'alcova d'acciaio* (Alcovul de oţel, 1921). A introdus futurismul şi în teatru, scriind (în franceză:) *Le roi Bombance* 1906, (în italiană:) *Tamburo di fuoco* (Tobă de foc, 1922), *Simultanina* (1931).

MARINI Giovanni Ambrosio (Genova 1594 cca-Veneţia 1662/7), autorul unor romane conforme gustului baroc *(→ baroc)*, folosind motivele literaturii cavalereşti *(*letteratura cavalleresca)*, precum: *Calloandro fedele* (C. credincios, 1652—3), *Endimiro creduto Uranio* (E. luat drept U.) şi *Endimiro smascherato* (E. demascat, 1640—1) etc. Marini este şi autorul unor scrieri cu caracter moral: *Il Cras et nunquam moriemur* (Mîine şi niciodată nu vom muri, 1646), *Il caso non a caso* (Întîmplarea nu la întîmplare, 1650) şi *La schiavitudine mondana ridotta in libertà* (Sclavia lumească transformată în libertate, 1652).

marinism → G.B. Marino

MARINO Giovanni Battista sau **Giambattista** (Neapole: 1569—1625), scriitorul cel mai reprezentativ al **barocului* literar italian. Trăieşte în slujba unor înalţi aristocraţi la Roma, la Ravenna —la Curtea ducelui Carlo Emanuele de Savoia, şi la Curtea Franţei (1615—23), unde, bucurîndu-se de toate favorurile, îşi scrie principalele opere poetice, de la compoziţiile ocazionale din ciclul *Epitalami* (1616), la capodopera *L'Adone* (1623). După *Rime* (1602), primele versuri cu care se afirmă, şi *La lira* (1608), ed. îmbogăţită a acestora, G.B.M. scrie împotriva lui *Gaspare Murtola, rivalul său, *La Murtoleide* (1608—9, publicate în 1619), cuprinzînd **sonete*, madrigaluri şi **canzoni* violent polemice. Simultan, compune ciclul *La Galleria*, operă de maturitate, în care, descriind o galerie de artă, încearcă o fericită îmbinare a artelor — a poeziei, a picturii şi a sculpturii, în numele unui acelaşi ideal al frumosului ca operă a geniului uman. În ciclurile următoare, *La sampogna* (Flautul, 1620) şi *Egloghe boscherecce* (Egloge rustice, 1620), cultivă genul idilei pastorale, în care mitologia se oferă drept materia potrivită imaginării „graţioase" sau „senine" a naturii şi a întîmplărilor oamenilor. Scris între 1590—1616, dar tipărit în 1620, *L'Adone*, capodopera lui G.B.M., este un poem epic, alcătuit din 24 de cînturi în **ottave*. Prezentînd iubirea nefericită a Venerei pentru tînărul Adonis, poemul mînuieşte materia epică oferită de mitologie, în potenţele ei lirice şi descriptive. *L'Adone* ilustrează poetica lui G.B.M., pentru care „scopul artei este acela de a provoca uimirea": *„E' del poeta il fin la meraviglia"* se spune în versurile poemului. La nivelul viziunii de viaţă şi la acela al creaţiei poetice, G.B.M. este un epicureu de geniu. Cuvîntul rar, artificiul poetic multiplu, metafora căutată şi combinaţiile inedite de sensuri creează surpriza neîntreruptă a cititorului; „tensiunea" lirică este, în poezia lui G.B.M., această surpriză, obţinută uneori prin mijloace de suprafaţă, dar izvorînd întotdeauna dintr-o autentică privire poetică asupra lumii. „Marinismul" este manifestarea cea mai caracteristică a barocului literar care, urmînd poetica „uimirii", oferă o imagine „încîntătoare" a lumii. Poet rafinat prin cultura sa clasică coborînd din poeţii alexandrini, G.B.M. este creatorul unui curent poetic ale cărui influenţe se regăsesc în toată literatura Occidentului european. Contemporan al Contrareformei, poetul a cîntat totuşi amorul profan (*L'Adone* a suportat rigoarea cenzurii ecleziastice). G. B. Marino a încercat să

se integreze direcţiei impuse, scriind, la Paris, ca adversar al Reformei, *La sferza invettiva a quattro ministri dell'iniquità* (Biciul, invectivă adresată unui număr de patru împărţitori ai nedreptăţii), *La strage degli innocenti* (Uciderea pruncilor, 1632), *Dicerie sacre* (Discursuri sacre), *La pittura*, *La musica*, *Il cielo* (Cerul), constituie un exemplu de artă oratorică a Contrareformei. → *Accademia degi Indivisi*

MARIO Alberto (Lendinare, Emilia: 1825—83), patriot şi luptător al **Risorgimentului*. Ziarist, şi-a scris amintirile despre lupta dusă alături de *Garibaldi în povestirea autobiografică *La camicia rossa* (Cămaşa roşie, 1870).

MARONCELLI Piero (Forlì 1795 — New York 1846), patriot carbonar, condamnat şi graţiat odată cu *Silvio Pellico; a scris o serie de *Addizioni* (Adaosuri) la opera acestuia, *Le mie prigioni*, pe care le-a publicat în anexă la prima ei traducere în franceză (1833). *Addizioni* cuprind inexactităţi pe care Pellico însuşi le-a corectat în *Capitoli aggiunti* (Capitolele adăugate) la ed. franceză a cărţii sale.

MARONE Gherardo (Buenos Aires 1891 — Neapole 1962), literat şi ziarist, adversar al fascismului; bun cunoscător al spaniolei, a publicat studii despre influenţa culturii spaniole asupra unor scriitori italieni (*L'ispanismo di B. Croce e l'influsso del suo pensiero sulla cultura argentina* (Hispanismul lui B.C. şi influenţa gîndirii lui asupra culturii argentiniene, 1953) şi despre influenţa Italiei în geneza lui Don Quijote (*La cultura italiana nella formazione del Chisciotte* (Cultura italiană în formaţia lui Don Quichote, 1948). În 1917, a realizat o traducere italiană de poezii japoneze, ale cărei modalităţi stilistice specifice par să fi avut un rol în apariţia fragmentarismului (**frammentismo*) şi a **ermetismului*.

MARPICATI Arturo (Ghedi, Brescia 1891 — Roma 1961), poet; a debutat cu vol. *Liriche di guerra* (Versuri din război, 1918) şi *Il volto del martire; liriche di guerra* (Chipul martirului. Versuri de război, 1919). Ocupînd funcţii în aparatul cultural al regimului fascist, a publicat studii de istorie şi critică literară cu tendinţe politic-naţionaliste (*Dante e Manzoni, forze nazionali* ⟨D. şi M., forţe naţionale, 1923⟩, *Il dramma politico di Ugo Foscolo* ⟨Drama politică a lui U.F., 1928⟩, *Orazio poeta dell'Impero* ⟨Horaţiu, poet al imperiului, 1935⟩). Cancelar al *Accademiei d'Italia, a scris o monografie asupra acesteia (1934) şi o istorie a partidului fascist (*Il partito fascista. Origine, sviluppo, funzioni* ⟨Partidul fascist. Originea, evoluţia, rolul lui, 1935⟩). Scriitor de tip retoric, adesea veleitar, rămîne autentic doar prin lirica de război, anterioară aderării la fascism.

MARRADI Giovanni (Livorno: 1852—1922), profesor şi poet liric, de o sensibilitate profundă. L-a imitat, în versuri patriotice, pe *Carducci: *Canzoni moderne* (Cîntece moderne, 1879), *Fantasie marine* (Fantasii marine, 1881), *Ricordi lirici* (Amintiri lirice, 1884), *Rapsodie garibaldine* (Rapsodii garibaldine).

MARRASIO Giovanni (Noto, Sicilia 1405—1457 cca), poet şi umanist; scrie în latineşte un ciclu de elegii — mai degrabă exerciţiu retoric, *Angelinatum*, închinat Angelinei Piccolomini.

MARTELLI Ludovico (Florenţa: 1503—31), nobil, literat; autorul tragediei *Tullia* (1533), inspirată din episodul antic povestit de Titus Livius. Este cunoscut mai ales prin participarea sa la **questione della lingua*, în care susţine o limbă literară exclusiv florentină şi combate introducerea unor litere greceşti în scrierea cuvintelor italiene: *Risposta all'Epistola del Trissino delle lettere nuovomente aggiunte alla lingua volgare fiorentina* (Răspunsul la „Epistola" lui T. privind literele recent adăugate limbii comune florentine).

MARTELLO Pier Iacopo (Bologna: 1665—1727), poet şi literat; autor de poeme religioase (*Gesù* ⟨Isus⟩) şi epice (*Carlo Magno* ⟨Carol cel Mare⟩). În scrisorile *L'Impostore, dialogo sopra la tragedia antica e moderna* (Impostorul, dialog despre tragedia antică şi cea modernă, 1714) şi *Del verso tragico* (Despre versul tragic, 1715), respinge **clasicismul* rigid, conform *Poeticii* lui Aristotel, şi propune drept metru al tragediei în versuri alexandrinul de 14 silabe, aşa-numitul *verso*

martelliano (vers martelian). Autor dramatic, scrie tragedii exotice mediocre, cum sînt *Taimingi*, a cărei acţiune se petrece în China, sau *Perselide*, plasată în Turcia, dar atinge doar uneori treapta artei autentice, ca în *Ifigenia in Tauris*. În compoziţiile satirice *Sermoni sulla Poetica* (Predici asupra poeticii) şi *Il segretario Cliternate al barone Cornara* (Secretarul C. către baronul C., 1717), precum şi în farsa *Il vero parigino italiano* (Adevăratul parizian italian, 1719), ridiculizează obiceiurile aristocraţiei italiene, iar în scurtele „comedii pentru literaţi" *(Il pianto dell'H* ‹Plînsul literei H›) combate intenţia *Accademiei della Crusca de a elimina această literă din *Vocabularul* ei; în *La rima vendicata* (Rima răzbunată) respinge teza lui *G. V. Gravina cu privire la originea barbară a rimei. Alte comedii reuşite ale lui P.I.M. sînt *Che bei pazzi!* (Ce nebuni!), satirizînd aristocraţia feminină a saloanelor, şi *Lo starnuto di Ercole* (Strănutul lui Hercule, 1917), scrisă pentru teatrul de păpuşi, satiră a modelor contemporane şi a viciilor de totdeauna.

MARTINELLI Vincenzo (Montecatini, Toscana 1702 — Florenţa 1785), istoric, prozator şi dramaturg; locuind un timp la Londra, a scris o „Istorie a Angliei" *(Istoria d'Inghilterra)* şi a coloniilor ei. *Istoria del governo d'Inghilterra e delle sue colonie in India e nell'America settentrionale.* Culegerea de „Scrisori familiare şi critice" *(Lettere familiari e critiche*, 1758), operă iluministă, interesează prin descrierea instituţiilor care asigură în Anglia libertatea cetăţenilor.

MARTINI Fausto Maria (Roma: 1886—1931), cronicar dramatic, îşi reuneşte articolele în *Cronache drammatiche* (1922—3) şi *Cronache del teatro di prosa, 1926—1927* (Cronici din teatrul de proză. 1926—1927, 1928). Poet liric, se înscrie între cei mai caracteristici crepusculari *(→ crepuscolarismo)*, în culegerile *Le piccole morte* (Micile moarte, 1906), *Panem nostrum* (Pîinea noastră, 1906), *Poesie provinciali* (Poezii provinciale, 1910), *Rapsodia satanica* (1915). Povestitor, a dat în *Verginità* (Virginitate, 1920) şi *Appunti di vita di guerra* (Însemnări despre viaţa de război, 1931), pagini puternice despre suferinţele îndurate de soldaţi pe front. De intonaţie crepusculară este şi drama *Fiore sotto gli occhi* (Floarea sub ochi, 1921).

MARTINI Ferdinando (Florenţa 1841 — Monsummano, Pistoia 1928), ziarist, dramaturg şi om politic; autorul unor vol. de literatură memorialistică, precum *Nell' Africa italiana. Impressioni e ricordi* (În A. italiană. Impresii şi amintiri, 1891) şi *Confessioni e ricordi* (Mărturisiri şi amintiri, 2 vol., 1922—8). Operă de interes istoric, „mărturisirile" cuprind pagini emoţionante asupra primului război mondial.

MARTOGLIO Nino (Belpasso, Catania 1870 — Catania 1921), ziarist, poet şi om de teatru; a scris, în dialect, culegerea de versuri *Centona* (1899) şi operele dramatice *San Giovanni Decullatu* (Sf. Ion decapitatul, 1907) şi *Il marchese di Ruvolito* etc.

MARULLO Michele, zis il TARCANIOTA (Bizanţ 1453 — Cecina 1500), grec refugiat în Italia, scriitor de limbă latină. La Neapole a fost apropiat de cercul scriitorilor umanişti. La Roma şi la Florenţa şi-a scris culegerile de „Epigrame" *(Epigrammata*, 1486—9*)*, la care se adaugă, în ed. definitivă (1497), *Hymni naturales* (Imnurile naturii). Împrumutînd elemente din concepţia religioasă şi filozofică a grecilor vechi, imnurile înălţate naturii cuprind lauda Heladei ca patrie exemplară a omenirii. Aceeaşi concepţie se reflectă în opera cu caracter etic, programatic, *Institutiones principales* (Reguli principale de educaţie), din care s-au păstrat cca 700 de versuri.

«Marzocco, Il» (1896—1932), săptămînal literar înfiinţat de Angiolo Orvieto, la Florenţa. A publicat poezie şi proză, critică şi informaţie literară, fiind una din revistele cele mai vii ale timpului. A avut între colaboratori pe *D'Annunzio, *Giovanni Pascoli, *Ugo Ojetti, *Enrico Corradini. Titlul aminteşte de stema Florenţei.

MASCHERONI Lorenzo (Castagneta, Bergamo 1750 — Paris 1800), matematician de vază, orator politic şi literat; autorul poemului în versuri endecasilabe *Invito a Lesbia Cidonia* (Invitaţie către L. C.,

Scanned with OKEN Scanner

1793), celebrînd puterea ştiinţei de a desluşi misterele naturii.

MASINO Paola (Pisa 1908—), ziaristă şi scriitoare; a debutat în 1931 cu vol. de povestiri *Decadenza della morte* (Decadenţa morţii). Colaboratoare la revista *«*Novecento*», este influenţată în opera sa epică de realismul magic al lui *Mario Bontempelli.

§ *Monte Ignoso* (Muntele I., 1931), *Nascita e morte della massaia* (Naşterea şi moartea gospodinei, 1945)

MASTRIANI Francesco (Neapole: 1819—91), scriitor fecund (a scris peste o sută de vol.), autor de romane-foileton. A descris lumea Neapolului popular, denunţînd nedreptatea socială, exploatarea celor săraci. Operă de realism romantic şi sentimental, adesea cu accente tipice **verismului*, ea se situează la începuturile literaturii epice moderne în Italia. *La cieca di Sorrento* (Oarba din S., 1852), *I misteri di Napoli* (Misterele din Neapole, 1875), *Il figlio del forzato* (Fiul ocnaşului, 1906) se numără printre romanele sale mai cunoscute.

MASTRONARDI Lucio (Vigevano 1930—), romancier. Moralist sarcastic, uneori ciudat şi grotesc, a descris lumea provinciei lombarde într-un ciclu de vol. narative: *Il calzolaio di Vigevano* (Cizmarul din V., 1959), *Il maestro di Vigevano* (Învăţătorul din V., 1962) şi *Il meridionale di Vigevano* (Meridionalul din V., 1964), *L'assicuratore* (Agentul de asigurare, 1975), *A casa tua ridono* (La tine acasă rîd).

MASUCCIO SALERNITANO [Tommaso dei GUARDATI], (Salerno/Sorrento 1410 cca — Salerno 1480 cca), nuvelist; descendent dintr-o familie nobilă, este mulţi ani în slujba principelui Roberto Sanseverino. Opera sa, o culegere de nuvele *(Il Novellino)*, apare probabil în 1476; cele 50 de povestiri, alcătuind cinci grupuri de cîte zece, amintesc *Decameronul*. Există şi aici un prolog şi o încheiere, „cuvîntul autorului către cartea sa" *(parlamento dell' autore al libro suo)*. Fiecare nuvelă este precedată de un exordiu, cuprinzînd o închinare către un mare om al timpului, şi este urmată de un comentariu moral. Faptele povestite sînt arătate ca reale şi foarte recente, scopul autorului părînd să fie acela al unui cenzor sever care povesteşte cu plăcere întîmplări puţin edificatoare, despre patimi şi moravuri foarte omeneşti.

MATASALA sau MATUSALEM DI SPINELLO (Siena sec. 13), probabil din familia Lambertini; apare ca autorul unor *Ricordi di Matasala di Spinello Senese* (Amintirile lui M. di S., sienez), document interesant privind viaţa locuitorilor din Siena între anii 1233—43. Păstrate într-un manuscris autograf, aflat la Biblioteca Comunală din Siena, şi din care s-au publicat fragmente în crestomaţia lui *Ernesto Monaci. Amintirile nu sînt o operă autobiografică, ci un carnet de însemnări privind cheltuielile zilnice ale unui burghez în anii de înflorire a Comunelor, dar reprezintă un preţios document lingvistic, prin caracterele graiului vorbit la Siena.

MATAZONE DA CALIGANO (sec. 13), autorul unui mic poem didactic-satiric de factură populară, în versuri de opt silabe, în dialect lombard, dar cu titlul latin: *Nativitas rusticorum et qualiter debent tractari* (Naşterea ţăranilor şi în ce fel trebuie ei să fie trataţi), cunoscut însă sub titlul italian: *Il Detto dei villani* (Zicala despre ţărani). Se păstrează într-un codice manuscris la Biblioteca ambrosiana din Milano şi a fost publicat în 1883.

MATRAINI Chiara (Lucca: 1514 — post 1597), poetă petrarchistă *(→ petrarchism)*, una dintre personalităţile feminine cele mai originale ale timpului ei. Este autoarea vol. *Rime e prose* (1555), *Meditazioni spirituali* (Meditaţii religioase, 1581), *Dialoghi spirituali* (Dialoguri religioase, 1602).

MATTEO DA GIOVINAZZO → Matteo SPINELLI

MATUSALEM DI SPINELLO → MATASALA DI SPINELLO

MAURI Achille (Milano 1806 — Pisa 1883), om politic, patriot, ziarist şi profesor. Autor al unor pagini educative destinate tineretului *(Il libro dell ado-*

lescenza) este cunoscut mai ales ca autor al romanului istoric *Caterina Medici di Brono* (1830), inspirat din istoria italiană a sec. 17.

MAZZA Angelo (Parma: 1741—1817), profesor de greacă şi poet neoclasic *(→ neoclasicism)*; a cîntat în culegerea de *Poesie* (1794) frumuseţea artei antice. Autor de imnuri, ode şi scurte poeme, printre care *La grotta di Platone* (Grota lui Platon), *Il bello* (Frumosul). A tradus din poezia engleză preromantică.

MAZZEI Filippo (Poggio a Caiano, Toscana 1730 — Pisa 1816), medic, călător şi memorialist; a lăsat *Memorie della vita e delle peregrinazioni del fiorentino Filippo Mazzei* (Memoriile vieţii şi peregrinărilor florentinului F. M., 1846), vol. ce cuprinde portrete vii ale personalităţilor istorice pe care le-a cunoscut.

MAZZEI Lapo (Prato 1350 — Florenţa 1412), notar; autorul unui epistolar, document al moravurilor şi stărilor sociale din Toscana; publicat în 1860 de *Cesare Guasti, sub titlul *Lettere di un notaro ad un mercante del secolo XIV* (Scrisorile unui notar către un negustor din secolul al XIV-lea), este şi un document de limbă italiană veche.

MAZZEO DI MESSIA → MAZZEO DI RICCO

MAZZEO DI RICCO, zis MAZZEO DI MESSIA (a 2-a jum. a sec. 13), poet din *Scuola siciliana; se ştie doar că a adresat versuri lui *Guido delle Colonne şi lui *Guittone d'Arezzo şi este, probabil, autorul canţonei *(*canzone) Lo grande valore e lo pregio amoroso* („Marea valoare şi darul de dragoste").

MAZZINI Giuseppe (Genova 1805 — Pisa 1872), scriitor politic, ideolog al **Risorgimentului*, a fost iniţiatorul revoluţiilor naţionale în principalele state italiene. Colaborator al ziarelor *«Indicatore genovese»*, *«*L'Indicatore livornese»* şi al revistei *«*L'Antologia»*, este, pînă în 1830, în publicistica sa, un om de litere doritor de a orienta cultura spre politică; el subliniază în acest sens funcţia educativă a romanului istoric şi atribuie literaturii finalitatea practică şi militantă de a transforma gîndirea în acţiune, unirea celor doi termeni devenind curînd deviza programului său politic. Închis pentru afiliere la acţiunea carbonarilor, exilat timp de trei decenii, începînd din 1831, la Marsilia, întemeiază societatea patriotică La Giovine Italia (1832) şi periodicul cu acelaşi nume. În exil, susţine cauza popoarelor tinere şi lupta lor pentru unitatea de stat naţională şi pregăteşte de aici mişcările revoluţionare din Lombardia, Piemont, Statul papal şi Regatul Neapolului. Reîntors în patrie (1859), va fi, după crearea primei monarhii italiene, susţinătorul lui *Garibaldi, promovînd ideea luptei imediate pentru ocuparea Romei. Republican, reprezintă linia ideologiei democratice, de orientare spiritualist-religioasă, dar anticlericală a Risorgimentului, potrivit căreia lupta politică apare drept mijloc de restaurare a unui crez etic superior, bazat pe conceptul datoriei morale a omului. Un mesianism laic cu finalitate naţional-patriotică animă proza politic-filozofică de intonaţie profetică a lui G. M., unul dintre exponenţii de frunte ai stilului oratoric în **romantism.* Omul de acţiune, revoluţionarul ni se descoperă în proza patetică a unor pagini de autobiografie spirituală. Erou romantic, pentru care „aventura" este lupta revoluţionară statornică, G. M. aparţine deopotrivă istoriei politice şi literare, înscriindu-se în tipologia romantismului eroic european. Opera sa, publicată azi în peste zece vol., nu cuprinde o scriere fundamentală; articolele de critică literară din primii ani, apelurile la revoluţie, discursurile, programul societăţii La Giovine Italia, fragmentele autobiografice şi scrisorile reprezintă laolaltă o expunere coerentă şi completă a crezului său moral şi naţional. Prezenţă de prim plan în mişcarea literară, G. M. aduce în articolul *Dell'amor patrio di Dante* (Despre dragostea de ţară a lui D., 1827) prima contribuţie la cultul romantic al poetului, care avea să caracterizeze toate judecăţile literare ale Risorgimentului, pentru care *Dante este poetul-profet al Italiei moderne, iar *Foscolo, scriitorul cetăţean şi educator al poporului său. Odată cu înfiinţarea în Elveţia a societăţii Tînăra Europă (Jeune Europe), scrie

Scanned with OKEN Scanner

Sull'iniziativa rivoluzionaria (Asupra inițiativei revoluționare) și *Umanità e patria* (Omenire și patrie), în care promovează ideea contopirii prin revoluție a popoarelor Europei și a culturii lor. Pe aceeași linie se înscrie studiul *D'una letteratura europea* (Despre o literatură europeană, 1829), în care arată că dezvoltarea necesară a culturii merge de la național la universal. Avînd o cultură literară întinsă, G. M. publică numeroase articole-recenzii consacrate lui Goethe, Byron, Hugo, Lamartine etc. și scrie micul studiu *Della letteratura in Francia* (Despre literatura Franței, 1839).

MAZZONI Guido (Florența: 1899—1943), filolog, profesor la universitățile din Padova și Florența, istoric literar de formație pozitivistă; autorul unui *Avviamento allo studio critico delle lettere italiane* (Îndreptar la studiul critic al literelor italiene, 1892) și a unui întins studiu despre sec. 19 (*L'Ottocento*, 2 vol. 1911—3). Poet liric, imitator al lui *Carducci, își adună versurile în vol. *Poesie* (1913).

MAZZONI Iacopo (Cesena: 1548—98) este cel mai însemnat dintre „apărătorii" lui *Dante în epoca sa. În *Discorso in difesa della Commedia del divino poeta Dante* (Discurs întru apărarea „Comediei" divinului poet D.) și în *Difesa di Dante* (Apărarea lui D., I, 1587; II, sec. 17), el răspunde unui oarecare Ridolfo Castravilla care, într-un *Discorso* (1572) rămas în manuscris, încercase să arate imperfecțiunile de limbă ale marelui scriitor.

MAZZUCCHELLI Giovanni Maria sau **Giamaria** (Brescia 1707 — Verona 1765), literat și erudit; autorul unei scrieri istoric-literare cu caracter bibliografic, *Gli scrittori d'Italia, cioè notizie storiche e critiche intorno alle vite e agli scritti de' letterati italiani* (Scriitorii I., adică informații istorice și critice cu privire la viețile și scrierile oamenilor de litere italieni) în 6 vol., ajungînd pînă la litera B (1755—63).

MAZZUOLI Giovanni, zis Lo STRADINO (Florența: 1480 cca — 1549) aparține boemei sec. 16. Deși prea puțin poet, s-a bucurat în timpul său de simpatia oamenilor de litere. Împreună cu *Anton Francesco Grazzini a înființat *Accademia degli Umidi.

MEDICI Lorenzino de' (Florența: 1514—48), scriitor. Spirit rebel și anticonformist, urmărind răsturnarea guvernării absolutiste, îl asasinează pe marele duce Alessandro de' Medici (1537) și moare asasinat la rîndul său de oamenii plătiți ai lui Cosimo, succesorul celui pe care-l ucisese. În *Apologia*, opera sa principală (1539 cca), își justifică tiranicidul într-o proză oratorică de calitate, cu argumente amintind gîndirea lui *Machiavelli. Pentru scriitorii romantici, ca *Alfieri sau Musset, va deveni exemplul luptei drepte contra tiraniei. Autor dramatic, scrie comedia *Aridosia* (1536), în care, alături de reminiscențe din Plaut și Terențiu, domină modelul *Mătrăgunei* lui Machiavelli.

MEDICI Lorenzo de', zis il MAGNIFICO (Florența: 1449—92), politician de geniu, conducător al Signoriei fiorentine, om de cultură umanist, mecenat și poet. Format la școala de gîndire a lui *Marsilio Ficino, zugrăvește, în micul poem filozofic *Altercazione* (Disputa, 1743—4), iubirea nobilă, definită „binele suprem", în care se regăsește, ca într-o imagine, iubirea platoniciană, factor al universului. În schimb, micile poeme *I beoni* (Bețivanii), cunoscut și sub titlul *Il Simposio* (Ospățul), *L'uccellagione di starne* (Vînătoarea de potîrnichi) și *La Nencia da Barberino* (Nencia din B.), atribuit de unii lui *Bernardo Giambullari, scrise către 1472—4, vădesc interesul egal pentru lumea țărănească, cu viața ei sufletească rudimentară. După 1476, își elaborează cantonierul în care, îmbinînd originalitatea cu inspirația din **dolce stil nuovo* și din *Petrarca, își cîntă iubirea pentru Lucrezia Donati. În „comentariul" pe care-l adaugă propriilor compoziții *(Commento sopra alcuni de' suoi sonetti)*, L. de' M. își interpretează versurile în lumina unei subtile teorii a iubirii, de esență neoplatoniciană. Pentru Frederic de Aragon, regele Neapolelui, alcătuiește mica antologie de poezie cunoscută sub numele de **Raccolta aragonese*, cuprinzînd tot ceea ce era mai reprezentativ în lirica

vulgară de după *Guinizelli. În fruntea ei, apare o *Epistola* (după unii scrisă de *Poliziano), care demonstrează cu subtile argumente estetice și lingvistice virtuțile expresive ale vulgarei. Inspirat de mitologie, scrie poemul scurt *Corinto* și compoziția idilică *Ambra*, ce amintește de *Il Ninfale fiesolano* a lui *Boccaccio și în care metamorfoza personajelor legendare Ambra și Ombrone are loc în peisajul familiar al Toscanei. În poemul *Selve d'amore* (Pădurile iubirii), scris în **ottave*, motivele mitologiei și ale poeților latini se contopesc cu conceptul platonician al iubirii, drumurile ascunse ale dragostei marcînd căutarea sensurilor ei. Apare dominant acordul deplin cu viața și cu plăcerile ei trecătoare, doar ușor învăluite de melancolie, în *Canti carnascialeschi* (Cîntece de carnaval), dintre care este faimos imnul de bucurie care începe cu versul *Quant'è bella giovinezza* („Cît e de frumoasă tinerețea"). Tot în această operă, structurată dihotomic pe liniile opuse ale spiritului și ale materiei, pe care poetul încearcă să le convertească una într-alta, se înscrie drama religioasă *Rappresentazione di san Giovanni e Paolo* (Sacra reprezentare a sf. Ioan și Paul, 1491).

MELI Giovanni (Palermo: 1740—1815), medic, filozof și poet. Scrie în italiană micul poem în **ottave La ragione* (Rațiunea, 1762), de spirit iluminist, și în dialectul sicilian, poemul *La fata galanti* (Zîna galantă, 1762), unde plasează în lumea basmelor observațiile de ordin moral asupra oamenilor și societății palermitane. Scriind de aici înainte numai în dialect, G. M. înfățișează viața orașului în caricaturile satirice *La villeggiatura* sau *Contra li Cirimonii e lu Galateo* (Vilegiatura sau Contra ceremoniilor și a manualului Bunelor maniere) și, în același gen, micul poem iluminist *L'origini di lu mundu* (Originea lumii, 1768—70). Opera principală a lui G. M. este *La Buccolica*, un ciclu de cinci egloge și zece idile, precedat de două **sonete* introductive, elogiu al naturii binefăcătoare, care întregește optimismul iluminist în viziunea armoniei dintre om și univers. Se introduc, ulterior, în aceeași operă, compozițiile idilice *Li munti Erei* (Munții E.), *Lu caparu* (Păzitorul de capre), *Teocritu* etc. Această orientare poetică reflectă preocupările sociale ale acelor ani, de îmbunătățire a agriculturii în Sicilia, ilustrate și de scrierea teoretică *Riflessioni sullo stato presente del regno di Sicilia intorno all'agricoltura e alla pastorizia* (Reflecții asupra stării prezente a regatului Siciliei în ceea ce privește agricultura și păstoritul, 1801) — redactată în italiană. Se adaugă ciclurile în dialect *Odi* și *Canzunetti*, în care se resimte poetica *Arcadiei și gustul rococo, poemul *Don Chisciotte e Sanciu Panza* (1785—6), operă neizbutită în ambiția ei de a constitui o viziune organică asupra existenței umane. Ciclul de *Favuli murali* (Fabule morale) înclină spre o vedere pesimist-amară asupra lumii, întîlnită anterior în ciclul *Elegie* (republicat sub titlul *Lu chiantu di Eracliu* ‹Plînsul lui Heraclit›) și care reapare în *Consolazioni di li giusti* (Mîngîierile celor drepți), numite și *Dialogo tra l'Esperienza e la Religione*. Însărcinat în 1796 să redacteze regulamentul Academiei Naționale, pentru care tot ce era sicilian era național, G. M. ilustrează posibilitățile literare ale limbii siciliene. El scrie într-o siciliană literară (amintind limba utilizată de *Scuola siciliana), cu influențe toscane.

Meliadus (sec. 13), compoziție epic-cavalerească, avînd ca protagoniști eroii ciclului breton; aparține literaturii franco-venete (**letteratura franco-veneta*) și este atribuit lui *Rusticiano da Pisa.

melodramă, dramă muzicală, specie literară înfloritoare în Italia la sfîrșitul **Renașterii* și culminînd cu *Pietro Metastasio; marchează începutul teatrului liric. Numită inițial *favola per musica* (poveste pe muzică), m. este, spre deosebire de libretul clasic subordonat muzicii, o operă literară în sine. *Ottavio Rinuccini, primul creator autentic de m., scrie *favole da recitarsi cantando* (povești de recitat cîntînd). Genul apare sub impulsul dublei necesități: a unei reforme muzicale și a unei reînnoiri poetice. Necesitatea și principiile reformei, discutate de grupul de compozitori, poeți și erudiți care se întîlneau în jurul anului 1580 în casa conte-

lui Giovanni Bardi din Florenţa, constituind *Camerata dei Bardi, apar în *Dialogo della musica antica e della moderna* (1581) şi, mai tîrziu, în *Nuove musiche* (1602) de G. Caccini. Pornind de la studiul erudit al tragediei antice, reforma îşi propunea restaurarea unui teatru grav, în care compoziţia muzicală să susţină expresia pasiunilor în desfăşurarea conflictului dramatic; dar epoca nu era propice renaşterii tragediei antice şi m. a constituit doar o primă etapă în crearea teatrului italian modern. Primele m. sînt opera colaborării dintre poeţi şi compozitori. Astfel, Claudio Monteverdi compune muzica pentru *Favola di Orfeo*, de A. Striggio, iar Iacopo Peri este compozitorul muzicii pentru drama *Dafne* (1594), de O. Rinuccini. Melodrama îşi găseşte modelul în drama pastorală, în care tema mitologică este adaptată spiritului modern, desfăşurarea acţiunii dramatice fiind subordonată efuziunii lirice, iar dialogul este întrerupt de cîntec şi dans. Caracterele proprii noului gen au apărut pentru prima oară armonios echilibrate în *L'incoronazione di Popeea* (Încoronarea P.), de Claudio Monteverdi (1642). În operele minore ale genului, textul poetic reducîndu-se la funcţia libretului cedează în faţa compoziţiei muzicale, transformîndu-se, la sf. sec. 17, în spectacol de operă. Reforma lui Metastasio va restitui m. statului creaţiei poetice. Restaurarea m. în registrul ei grav apare susţinută în a 2-a jum. a sec. 18 de *Raniero de' Calzabigi şi de *Lorenzo Da Ponte, autori de librete, pentru muzica lui Glück-cel dintîi, a lui Mozart — celălalt; astfel, *Nunta lui Figaro* sau *Così fan tutte* se înscriu la rîndul lor în ultima etapă de dezvoltare a m., anticipînd cu puţin apariţia operei lirice.

Memoriali dei notai bolognesi (Registrele notarilor din Bologna, sec. 13/14), acte de notariat aflate în arhivele oraşului, cuprinzînd, intercalate între ele, poezii anonime transcrise de acelaşi notar care a întocmit documentul juridic. Descoperite şi publicate de *Carducci (1876), rimele, compuse îndeobşte în tonul familiar popular, ilustrează în parte caracterele dialectului din Emilia.

«Menabò, Il» (1959—), publicaţie literară, înfiinţată la Torino, de *Elio Vittorini şi *Italo Calvino; tratează monografic diverse probleme de cultură şi publică totodată textele de literatură care ilustrează problemele luate în discuţie.

MENZINI Benedetto (Florenţa 1646 — Roma 1704), membru al *Arcadiei; autorul tratatului *Arte poetica* (1688), în care expune necesitatea unei literaturi opuse manierismului lui *G. B. Marino, menită să se înscrie în tradiţia **clasicismului* Renaşterii. În numele „bunului gust", B. M. restaurează idealul moral, criteriul măsurii şi al raţiunii în elaborarea artistică. Poet liric modest, compune satire, elegii, poeme cu subiect moral şi **sonete* pastorale în spiritul Arcadiei.

MEO DEI TOLOMEI (ante 1260 — ante 1310), nobil din Siena, cu funcţii politice în Comună; scrie versuri realiste de fond autobiografic, violent caricaturale.

MERCANTINI Luigi (Ripatransone 1821— Palermo 1872), poet; patriot, participă la mişcările revoluţionare din 1848—9 şi trăieşte un timp în exil. Este autorul unui *Inno di Garibaldi* (Imn al lui G.), care îndeamnă la lupta contra ocupaţiei austriece în Lombardia. Poemul epic *La Spigolatrice di Sapri* (Spicuitoarea din S.) înalţă în legendă figura lui *Carlo Pisacane.

MERLANO DI NEGRO Giorgio → Giorgio MERULA

MERLIN COCAI → Teofilo FOLENGO

MERULA Giorgio [Giorgio MERLANO DI NEGRO], (Alessandria, Lombardia 1430/1 — Milano 1494 cca), umanist; a scris în latină, din însărcinarea lui Ludovic Maurul, *Historia Vicecomitum* (Istoria familiei Visconti, 1482). Rămasă neterminată, este una din operele cele mai însemnate în istoriografia **Renaşterii*.

METASTASIO Pietro [Pietro TRAPASSI], (Roma 1698 — Viena 1782), poet liric şi autor dramatic, creator al **melodramei* italiene. Versificator precoce, îndrumat de *Gian Vincenzo Gravina, care-i schimbă numele de familie (Trapassi) traducîndu-l în greacă (Metastasio),- frecven-

tează saloanele timpului şi îşi publică primele scrieri poetice la Neapole, printre care ciclul de izbutite compoziţii lirice *Epitalami* (1720—3). Stabilit aici (1719), este primit în *Arcadia şi obţine primele succese cu compoziţii ocazionale: drama pastorală *Endimione* (1720) şi cantata *Gli Orti Esperidi* (Grădina Hesperidelor), urmate de alte încercări teatrale, *Angelica* (1722) şi *Galatea* (1723). Cîntăreaţa Marianna Benti-Bulgarelli îl introduce în cercurile muzicale, ceea ce îl îndreaptă către genul melodramei; *Didone abbandonata* (D. părăsită, 1724) îi deschide seria marilor sale succese la Neapole, Veneţia şi Roma. Chemat la Curtea din Viena (1730) ca poet cezareu, va rămîne aici pînă la moarte. Metastasio încearcă să creeze tragedia, genul care lipsea teatrului italian; se opreşte însă la forma hibridă a melodramei, în care duritatea conflictului tragic este îndulcită de acompaniamentul muzical, cuvîntul însuşi se subordonează melodiei şi eroii antici apar travestiţi în personaje de salon, neconvingătoare în declamaţiile lor retorice. Limitată în esenţa ei tragică, melodrama lui P. M. propune totuşi publicului italian o literatură de problematică morală, conflictul dintre pasiune şi datorie rezolvîndu-se în favoarea acesteia din urmă. Teatrul lui P. M. însemna primul pas în depăşirea manierismului baroc *(→ baroc)*. Din poetica Arcadiei P. M. extrage principiul unei poezii grave, de angajare etică. Scrierile sale teoretice *(Estratto della poetica di Aristotile* ⟨Extras din poetica lui Aristotel⟩*)* şi notele la traducerea *Artei poetice* a lui Horaţiu ilustrează concordanţa artei scriitorului cu poetica raţionalistă a Arcadiei, în acest sens, proiectul său de a asigura în cadrul melodramei superioritatea discursului vorbit asupra muzicii, mergînd pînă la eliminarea acesteia din urmă. Opera sa teatrală din prima perioadă cuprinde pe lîngă amintita *Didone abbandonata* şi melodrame cu subiect istoric antic: *Siroe* (1726), *Catone in Utica* (1728), *Semiramide riconos ciuta* (S. recunoscută, 1729), *Artaserse* (Artaxerxe, 1730) etc. În anii de maximă glorie, la Viena, scrie 11 melodrame, între care *Adriano in Siria* (A. în Siria) *La clemenza di Tito* (Clemenţa lui T., 1734), *Temistocle*, (1736), *Attilio Regolo* (1740), *Ciro riconosciuto* (Cirus recunoscut), *Il re pastore* (Regele păstor, 1751), *L'eroe cinese* (Eroul chinez, 1752), *Il trionfo di Clelia* (Triumful C., 1765), *Ruggero* (1771) etc. Paralel, opera lirică cuprinde **canzoni* scurte de gust galant, adevărate giuvaeruri ale poeziei Arcadiei: *Il nido degli amori* (Cuibul iubirilor), *La partenza* (Plecarea, 1746) şi *La libertà*. De amintit şi oratoriile sacre cerute poetului de Curte, cum sînt *La morte di Abele* (Moartea lui Abel) şi *Isacco figura del Redentore* (Isac figură a Mîntuitorului), precum şi compoziţiile dramatice scrise pentru anumite serbări: *Alcide al bivio* (A. la răscruce) şi *Il Parnaso accusato e difeso* (Parnasul acuzat şi apărat). Talent poetic multiplu, P. M. este ultimul literat subordonat unor protectori; temperament ponderat şi conformist, lipsit de tensiunea dramatică a marilor artişti, P. M. însuşi proclamă ca ideal de viaţă justa măsură între două extreme posibile.

MICHELANGELO (Caprese, Toscana 1475 — Roma 1564), sculptor, pictor şi poet liric, format la şcoala filozofică a neoplatonicienilor *(→ neoplatonism)*. Lucrează ca artist la Roma şi Florenţa pentru papii Iuliu al II-lea, Leon al X-lea, Clement al VII-lea şi Paul al III-lea. Creaţia sa poetică o însoţeşte pe cea plastică. Cele dintîi versuri sînt scrise în jurul anului 1503. Ele sînt paralele marilor etape din viaţa artistului. Multe par a fi fost compuse în marginea unor desene, proiecte ale sculpturilor viitoare, iar altele, sugerate de efortul artistic figurativ. Se pot distinge în *Rimele* lui M., publicate laolaltă, postum (1623), de nepotul său *Michelangelo Buonarroti il Giovane, trei modalităţi lirice corespunzînd unei triple experienţe spirituale: poetul este mai întîi un imitator al lui *Petrarca; apoi, este influenţat de neoplatonismul lui *Marsilio Ficino, în **sonetele* şi madrigalurile adresate lui Tommaso Cavalieri; în fine, sub influenţa lui *Savonarola şi a unor cercuri religioase, devine poet al căinţei şi al morţii dorite ca ispăşire. Poeziile adresate *Vittoriei Colonna aparţin ultimei etape şi înseamnă trecerea de la iubirea frumosului la

pocăinţa creştină, marcînd în confesiunea lor dureroasă spiritul Contrareformei şi sfîrşitul *Renaşterii. Cîteva sonete politice sînt inspirate de fapte şi moravuri contemporane, amintind, prin violenţa atacului, versurile antipapale ale lui Petrarca; iar *sonetto caudato* (→ *sonet*) care descrie munca chinuitoare a artistului atunci cînd picta frescele din Capela Sixtină se înscrie în tradiţia poeziei realiste şi burleşti (→ *poeti giocosi*). În ciuda imperfecţiunilor formale şi a structurii greoaie a compoziţiei lirice, prin complexitatea gravă a trăirilor spirituale exprimate de poet, *Rimele* lui M. se înscriu în lirica cea mai autentică a timpului. Numeroasele „Scrisori", redactate în florentina oamenilor cu carte atestă, în sinceritatea confesiunii, un patos egal de autentic.

MICHELI Silvio (Viareggio 1911—), romancier; reprezentant al **neorealismului*, a luptat ca partizan în Rezistenţă, pe care o evocă în vol. *Giorni di fuoco* (Zile de foc, 1955). Cărţile sale cele mai bune sînt *Pane duro* (Pîine aspră, 1946) — scriere autobiografică, şi romanul *Tutta la verità* (Tot adevărul, 1950) — avînd ca temă acţiunea proletariatului din Neapole pentru reconstrucţia fabricilor şi pentru reluarea muncii lor în primele luni de după război. Mai puţin reuşit este romanul psihologic, inspirat din viaţa burgheză, *Un figlio, ella disse* (Un copil, a spus ea, 1947).

§ *Capitani dell' ultima vela*: I, *Gran Lasco*; II, *Una familia viareggina nei mari del mondo* (Căpitani ai ultimului vas cu pînze (I, Manevră foarte slabă; II, O familie din Viareggio pe mările lumii)

MICHELSTAEDTER Carlo (Gorizia: 1887—1910), scriitor. Studiază la Viena, apoi la Florenţa şi îşi redactează teza de licenţă tratînd un subiect de cultură greacă: *La persuasione e la retorica* (Persuasiunea şi retorica, 1910). În preziua examenului, se sinucide. Publicată postum, împreună cu alte scrieri rămase în manuscris, lucrarea atestă vasta cultură a lui C. M., cunoaşterea în adîncime a problemelor de etică, însemnînd studiul filozofiei ca experienţă de viaţă. Pe lîngă versuri de mare tensiune lirică, C. M. compune *Il dialogo della salute* (Dialogul sănătăţii), eseu filozofic care, la fel cu celelalte pagini, se înscrie pe linia existenţialismului antebelic, afirmînd sentimentul tragic al condiţiei umane generat de tensiunea dintre faptul implicit existenţei omului, moartea, şi voinţa sa de a trăi, „retorică". În paginile lăsate de el, se întîlnesc referiri la lumea socială, o vagă nemulţumire faţă de propria clasă, a burgheziei medii înstărite, sentimentul că ceva trebuie neapărat schimbat în orînduirile existente. Dar, orice soluţie în afara sinuciderii este socotită ineficace faţă de tragicul insolubil al condiţiei umane. Pesimismul său consecvent marchează momentul cel mai grav al crizei spirituale a intelectualilor în ajunul primului război.

MILIONE, Il → Marco POLO

MINTURNO Antonio [Antonio SEBASTIANI], (Traetto— Crotone 1574), teoretician al **clasicismului* în scrierile *De poeta* (Despre poet, 1559) şi *L'arte poetica* (Arta poetică, 1563). În studiul genurilor literare, el adaugă epicului şi dramaticului, definite de Aristotel, liricul, pe care, cel dintîi, îl justifică în particularitatea lui.

MINUTOLO Ceccarella (Neapole sec. 15), după opinia lui *Croce, „prima scriitoare de profesiune" în literatura meridională. A compus versuri de iubire şi autobiografice; a lăsat de asemenea un epistolar interesant.

MINZONI Onofrio (Ferrara: 1734—1817), poet liric; autor de **sonete* cu caracter religios şi moral, dominate de o retorică pretenţios solemnă, ce marchează trecerea de la voita simplitate pastorală a *Arcadiei, spre o artă de tematică austeră.

Miràcole de Roma, Le (Minunile Romei, sf. sec. 13), versiunea anonimă, în italiană, a originalului latinesc *Mirabilia (urbis) Romae*, cel mai vechi document atestînd folosirea în scris a graiului vorbit la Roma.

MIRACOLO Giovanni → Anton Giulio BRAGAGLIA

MOLZA Francesco Maria (Modena: 1489—1544), poet; trăieşte la Curtea papală

scriind versuri ocazionale şi compoziţii artistice ample. Compune în latineşte *Ad sodales* (Către prieteni), închipuindu-şi moartea apropiată şi durerea celor dragi. Opera sa principală este *La Ninfa Tiberina* (Nimfa Tibrului, 1537), mic poem idilic în italiană. Manierist *avant la lettre* (→ *secentismo*), imitator al lui *Petrarca (→ *petrarchism*), F. M. M. este un poet rafinat şi preţios.

MOMIGLIANO Attilio (Ceva 1893 — Florenţa 1953), profesor la Universitatea din Florenţa, istoric literar de formaţie istorist-pozitivistă. Autor al unei *Storia della letteratura italiana dalle origini ai giorni nostri* (Istoria literaturii italiene de la origini pînă în zilele noastre, 1935), remarcabilă prin caracterul ei sintetic şi prin analiza valorilor poetice în cadrul epocilor istorice, A. M. este şi autorul unor importante vol. de studii privind marii scriitori italieni de la *Dante pînă la *Verga: *A. Manzoni: la vita e le opere* (1915—9), *Dagli „Sposi promessi" ai „Promessi sposi"* (1921), *G. Verga narratore* (1929), *Introduzione ai poeti* (Introducere în studiul poeţilor, 1946) etc. A practicat o critică literară ponderat estetistă.

MONACI Ernesto (Soriano nel Cimino, Viterbo 1844 — Roma 1918), filolog romanist, de formaţie istorist-pozitivistă; autorul unei lucrări fundamentale pentru studiul celor mai vechi texte în limba italiană: *Crestomazia italiana dei primi secoli* (Crestomaţia italiană a primelor secole, 1888). Ea cuprinde în apendice un amplu *Glosar* al tuturor formelor gramaticale întîlnite în textele vechi, adevărat tratat de gramatică istorică a limbii italiene.

MONCADA Luigi (Palermo 1614 — Madrid 1672), nobil, poet în dialectul sicilian, aparţinînd şcolii lui *G. B. Marino. Autor politic, a scris în latină *Consultatio pro regibus naturalibus* (Consultaţie pentru viceregii naturali, Madrid, 1662).

MONTALE Eugenio (Genova 1896—1981) poetul caracteristic al **ermetismului* italian şi unul dintre poeţii lirici de valoare ai Europei de azi, laureat al premiului Nobel (1973). Colaborator la revistele *« *La Rivoluzione liberale* » şi *« *Il Baretti* », a iscălit în 1925 *Manifestul intelectualilor antifascişti* lansat de *Croce. Pentru neaderarea sa la politica fascistă, a fost demis (1938) din postul de director al Cabinetului literar *G. P. Vieusseux (Florenţa), unde funcţionase zece ani. A colaborat la *« *Solaria* », popularizînd pentru prima oară în Italia opera lui *Italo Svevo. Stabilit la Milano, senator pe viaţă (1967), este prezent în publicistica literară cu vol. de articole şi eseuri: *Farfalla di Dinard* (Fluture din D., 1956), *Auto da fè* (1966), *Fuori di casa* (Departe de casă, 1969). Primul vol. de versuri, *Ossi di seppia* (Oase de sepie, 1925), este urmat de *Le occasioni* (Ocaziile, 1939), *Finisterre* (1943), *La bufera e altro* (Vijelie şi altceva, 1956), *Satura* (1962), *Accordi e pastelli* (Acorduri şi pastele, 1962), *Xenia* (1966). Poet cu o sensibilitate intelectualizată, auster în expresie pînă la densitatea ermetismului, a făcut din poezia dificilă o poezie a angajării spirituale, eliberată de constrîngerea adeziunii politice oficiale. Montale este poetul condiţiei umane în esenţa ei gravă şi lucidă, eroică în tragismul ei. Poet modern prin conştiinţa acestei condiţii, dar străin de frămîntarea existenţialistă, E. M. se înscrie în linia poeziei filozofice de izvor leopardian. În zilele de rezistenţă ale Florenţei (august 1944), a dedicat acelui timp ciclul de *Madrigali fiorentini* (Madrigale florentine), dovedind angajarea spirituală a celor care fuseseră promotorii avangărzii literare. Imaginea golită de concret şi transfigurarea realului în simbol cuprinzînd o esenţă sînt modalităţile poeziei filozofice moderne, spre care tinde creaţia complexă a lui E. M. Eseurile din *Auto da fè* confirmă viziunea acestui umanism eroic; creaţie a unui moralist, ele comentează critic şi uneori sarcastic aspectele civilizaţiei tehnice actuale, căreia îi opun perenitatea spiritului creator de cultură. Activitatea sa de traducător, îndeosebi din literatura engleză, este ilustrată de vol. *Quaderno di traduzioni* (Caiet de traduceri, 1948).

§ *Diario del' 71 e del '72* (Jurnal din anii '71 şi '72, 1973), *Pastelli e disegni* (Pasteluri şi

desene, 1966), *La poesia non esiste* (Poezia nu există), *Seconda maniera di Marmeladov* (A doua manieră a lui M., 1971)

MONTANDREA DA FLORENTIA → Andrea MONTE

MONTANELLI Indro (Fucecchi, Pisa 1909—), ziarist politic; a scris despre agresiunea asupra Etiopiei, în 1935, vol. de amintiri *Guerra e pace in Africa orientale* (Război și pace în A. Orientală, 1937) și, despre cazul generalului Della Rovere, în anii Rezistenței, *Il generale Della Rovere* (1959). Narator în culegerea de nuvele *Commiato dal tempo di pace* (Rămas bun vremurilor de pace, 1935), este autorul unor reușite portrete de scriitori și alte personalități ale culturii italiene contemporane: *Busti al Pincio* (Busturi în parcul P., 1953), *Facce di bronzo* (Fețe de bronz, 1956). §*Gente qualunque* (Oameni oarecare, 1942), *Gli incontri* (Întîlnirile, 1950), *Mio marito G. Marra* (Soțul meu G.M., 1954), *Dante e il suo secolo* (D. și secolul lui, 1968), *L'Italia giacobina e carbonara* (I. iacobină și carbonară, 1971), *L'Italia di Giolitti* (I. lui G., 1974).

MONTANI Giuseppe (Cremona 1789 — Florența 1833), ziarist, unul din fondatorii revistei *«*Il Conciliatore*» și colaborator la *«*Antologia*», a tradus din opera lui Chateaubriand și a participat la discuțiile asupra *romantismului, cu articolul *Sopra alcune traduzioni d'Anacreonte* (Asupra cîtorva traduceri din Anecreon, octombrie 1918).

MONTE Andrea (a 2-a jum. a sec. 13), identificat poate cu banchierul Montandrea da Florentia, menționat în unele documente ale Comunei Bologna între anii 1267–74; este socotit autor a 11 **canzoni* și a peste o sută de **sonete*, poet uneori prețios, în tradiția provențalilor, alteori ironic, glumeț, popular.

MONTI Vincenzo (Alfonsine, Ravenna 1754 — Milano 1828), poet neoclasic (→ *neoclasicism*), membru al *Arcadiei. Scrie meditații etic-religioase închinate unor înalți prelați (*La visione di Ezechiello* ⟨Viziunea lui Ezechil, 1776⟩), versuri anacreontice, compoziții erotice galante. Stabilit la Roma (1778), este literatul de profesie, poetul ocazional al înaltului cler; *La prosopopea di Pericle* (Prozopopeea lui P., 1779) este scrisă în cinstea papei Pius al VI-lea. Trece ușor de la poezia formal elegiacă (*Entusiasmo malinconico* ⟨Avînt melancolic⟩), la **canzonetta* vioaie (*Il Ritratto* ⟨Portretul⟩). Volumele *Saggio di poesie* (Încercare de poezie, 1779) și *Riflessioni sulla poesia lirica* (Reflecții asupra poeziei lirice, 1780) cuprind observații de teorie a poeziei, cu o deschidere spre înnoirile prezente în literatura altor țări. Redă un autentic sentiment al naturii în *Invito a Nice* (Invitație către N.), *La solitudine* (Singurătatea, 1780) și se integrează tematicii iluministe, cu poemul didactic de lungă respirație *La bellezza dell'universo* (Frumusețea universului, 1781) și cu *Ode al signor di Montgolfier* (Odă închinată domnului M., 1783). Culegerea de *Pensieri d'amore* (Gînduri de iubire, 1783) prezintă ecouri evidente din *Werther*. Opera dramatică, inspirată din *Alfieri, cuprinde tragedia *Aristodemo* (1778), drama istorică *Galeotto Manfredi* (1788) și *Caio Gracco*. Revenind la antici, V.M. reia motivele mitologiei în poemul didactic *La Musogonia* (Nașterea muzelor, 1793). Paralel, scrie *La Bassvilliana*, cu titlul complet *In morte di Ugo Bassville* (La moartea lui Hugo B., 1793), poem politic îndreptat contra Revoluției franceze, rămas neterminat. După 1797, V.M. se stabilește la Milano și devine cîntărețul oficial al campaniilor napoleoniene. Acuzator al papalității în poemul *Il fanatismo* (Fanatismul), traduce *La pucelle d'Orléans* de Voltaire (1787) și scrie versuri de glorificare a primului consul: *Prometeo* (neterminat), pentru care este răsplătit prin numirea în funcția de secretar al Directoratului (1798). Scrie compoziții strict ocazionale, printre care: *Il pericolo* (Primejdia, 1799), preamărind lovitura de stat din 18 Brumar, *Per il congresso di Udine* (Pentru congresul de la U., 1797), *La pace di Campoformio* (Pacea de la C., 1797), *Per l'anniversario della caduta dell'ultimo re di Francia* (Pentru aniversarea căderii celui din urmă rege al Franței, 1799). Victoriile austro-ruse din 1799 îl

obligă să se refugieze la Paris. Poemul *In morte di Lorenzo Mascheroni* (sau *La Mascheroniana*, 1801) afirmă idealul independenţei şi al unităţii Italiei şi în acest sens reface tragedia *Caio Gracco*, începută în 1788. Numit profesor de elocinţă şi poezie la Universitatea din Pavia (1803), face din lecţiile sale adevărate discursuri politice. Punînd în centrul admiraţiei sale pe *Dante, exaltă geniul italian. Numit odată cu instaurarea Imperiului poet al guvernului italian (1804) şi istoriograf al Regatului italic (1805), scrie poemele *Il beneficio* (Beneficiul, 1805), *La spada di Federico II Re di Prussia* (1806), *Il bardo della Selva Nera* (Bardul din Pădurea Neagră, 1806), *La palingenesi politica* (Renaşterea politică, 1809), în care victoriile lui Napoleon apar legate de soarta Italiei. În 1806 începe traducerea *Iliadei*, reluată în 1809, terminată în 1811 şi republicată în trei ed. îmbunătăţite (1812, 1820, 1825). În timpul Restauraţiei îşi păstrează privilegiile de poet oficial, scriind, spre lauda Austriei, compoziţiile *Il mistico omaggio* (Misticul omagiu, 1815), *Il ritorno d'Astrea* (Întoarcerea A., 1816) şi *Invito a Pallade* (Invitaţie către Palas Atena, 1819) şi compunînd, în spiritul Arcadiei, versuri pentru ocaziile festive ale societăţii aristocrate. Paralel, îşi expune crezul poetic în *Sermone sulla mitologia* (Discurs asupra mitologiei, 1825), manifest proclasicist. Spre sfîrşitul vieţii, obosit şi dezamăgit, se dedică problemelor limbii literare. Adversar al **purismului*, publică sub titlul *Proposta di alcune correzioni e aggiunte al „Vocabolario della Crusca"* (1826) observaţii critice privind ed. din 1811 a *Vocabularului* *Accademiei della Crusca, prin care susţine modernitatea limbii scriitorilor, în acord cu modernitatea mesajului lor ideologic şi poetic. Drumul sinuos al lui V.M. marchează sfîrşitul literatului şi apariţia scriitorului angajat, iar versatilitatea sa este semnul dureros al transformărilor de conştiinţă pe care timpul le impunea intelectualilor.

MORANDO Bernardo (Genova: 1589—1656), nobil, poet de Curte la Parma şi la Piacenza; susţine, în *Dialogo della nobiltà* (1882), că noblețea nu este în dezacord cu ocupaţia lucrativă. Scrie drame muzicale (*Il ratto di Elena* ‹Răpirea E., 1646›), librete pentru serbările Curţii (*Ercole nell' Erimanto* ‹Hercule în E., 1651›, *Le risse pacificate di Cupido* ‹Încăierările potolite ale lui Cupidon, 1644›), relatări ale unor evenimente contemporane (*La peste del 1630 in Piacenza* ‹Ciuma din 1630 la P., 1867›) şi romanul de mare faimă *Rosalinda* (1650), inspirat din istoria luptei contra protestantismului. Povestirea cuprinde frecvente inserţiuni lirice şi muzicale. Opera lui B.M. caracterizează spiritul Contrareformei şi aparţine, prin modalităţile literare folosite, **barocului* aceleiaşi epoci.

MORANTE Elsa (Roma 1918 —), poetă, în culegerile de versuri *Alibi* (1958) şi *Il mondo salvato dai ragazzini e altri poemi* (Lumea salvată de copii şi alte poeme, 1968), s-a remarcat însă ca romancieră. După *Il gioco segreto* (Jocul ascuns, 1941) şi *Le bellissime avventure di Caterì dalla trecciolina* (Prea frumoasele aventuri ale lui C. cea cu codiţă, 1942), a publicat romanul social, cu implicaţii psihologice, *Menzogna e sortilegio* (Minciună şi vrajă, 1948), inspirat din lumea Italiei meridionale. *L'isola di Arturo* (Insula lui A., 1959), romanul următor, prezintă copilăria şi adolescenţa dramatică a protagonistului, care izbuteşte să evadeze, în final, din lumea închisă şi înapoiată a Sudului, generatoare de condiţii morale odioase. Poezia delicată care învăluie ca un nimb fantasmele copilăriei se circumscrie aici în mod fericit investigaţiei psihologice lucide şi unei analize sociale pătrunzătoare.

§ *Le straordinarie avventure di Caterina* (Extraordinarele aventuri ale C., 1959), *Lo scialle andaluso* (Şalul andaluz, 1963), *La storia* (Povestea, 1974)

MORAVIA Alberto [Alberto PINCHERLE], (Roma, 1907—), unul dintre romancierii de frunte ai literaturii europene contemporane. A debutat cu romanul *Gli indifferenti* (Indiferenţii, 1929) care, descriind o lume amorală, „indiferentă" faţă de orice valoare, dezminţea indirect afirmaţiile fascismului despre tineretul „sănătos" al acelor ani. Romanele şi nuvelele următoare, *Le ambizioni sbagliate* (Ambiţiile

greşite, 1935), *La bella vita* (Viaţa de plăceri, 1935), *L'imbroglio* (Intriga, 1937), accentuează motivaţia erotică a comportării personajelor, iar în analiza psihologică a eroilor adolescenţi din romanele scurte *Agostino* (1944) şi *La disubbidienza* (Neascultarea, 1948) împrumută tehnica psihanalizei. Cu *La mascherata* (Balul mascat, 1941), A.M. scrie un roman-fabulă, înfăţişînd ridicolul sinistru al dictaturii politice. Cartea, tipărită dar nedifuzată, marca prezenţa scriitorului între intelectualii antifascişti, iar vol. de povestiri suprarealiste şi satirice intitulat *L'epidemia* (1944) relua în mod mai transparent şi mai programatic condamnarea tiraniei politice. În romanul de război *La Ciociara* (Femeia din Ciociara, 1957), A.M. descrie consecinţele dramatice generate de indiferenţa egoistă a apoliticului. Ciociara ispăşeşte, prin falimentul moral propriu ca şi prin cel al fiicei sale, ignoranţa ei politică, dictată de strictul interes individual. Romanele *La Romana* (Femeia din Roma, 1947) şi mai ales *Il conformista* (1951) evocă anii fascismului, dar erotismul dominant în ambele pare a-şi găsi o justificare existenţială, confirmînd atitudinea lui A.M. de scrutator lucid, de moralist fără prejudecăţi. Momentul neorealist (→ *neorealism*) este reprezentat în epica lui A.M. de culegerile de *Racconti romani* (Povestiri din Roma, 1954) şi *Nuovi racconti romani* (1959) în care, folosind limbajul popular, amestec de dialect şi neologisme crude, descrie lumea pestriţă a subproletariatului urban tentat de cîştigul facil, în căutarea de expediente şi, în ultimă analiză, tragicul ascuns al goanei spre o fericire fictivă cîştigată cu preţul demnităţii umane. *La noia* (Plictisul, 1960) este romanul alienării individului în oraşul tentacular şi anonim. Privit ca precursor al romanului existenţialist cu *Gli indifferenti*, A.M. a dat cu *La noia* o operă a condiţiei umane în universul civilizaţiei contemporane. Preocupat de problemele narative, a încercat, cu *L'attenzione* (1965), modalitatea romanului ca *work in progress*. Interesat de spectacolul civilizaţiilor noi şi vechi (*Un mese in U.R.S.S.* ⟨O lună în U.R.S.S., 1958⟩, *Un'idea dell'India* ⟨O idee despre I., 1962⟩, *A quale tribi appartieni?* ⟨Din ce trib eşti?, 1972⟩, *Rivoluzione culturale in Cina* ⟨Revoluţia culturală din China, 1973⟩), atent la solicitările sociale dar şi ale problematicii existenţiale, A.M. susţine în eseurile din vol. *L'uomo come fine e altri saggi* (Omul ca scop şi alte studii, 1964) că omul trebuie să redevină scop, să înceteze de a fi mijloc de orice fel. În publicistica actuală, A.M. este o prezenţă continuă, iar în scrierile dedicate teatrului el susţine funcţia acestuia, de comunicare mai directă cu publicul. Realismul critic profesat de el implică unele concluzii decadente, în care condiţia demnităţii umane generează nefericirea. Pesimismul său stă în această lentă acţiune de minare a optimismului umanistic, dar tot el este acela care cere ca omului să-i fie restituită demnitatea.

§ proză: *I sogni del pigro* (Visele leneşului, 1940), *L'amante infelice* (Amantul nefericit, 1943), *Due cortigiane — Serata di Don Giovanni* (Două curtezane — Seara lui Don Juan, 1945), *L'amore coniugale e altri racconti* (Iubirea conjugală şi alte povestiri, 1949), *I Racconti* (Povestirile, 1952), *Cortigiana stanca* (Curtezana obosită, 1965), *Una cosa è una cosa* (Un lucru e un lucru, 1967), *Il disprezzo* (Dispreţul, 1968) *Il paradiso* (Paradisul, 1970), *Io e lui* (Eu şi el, 1971), *La vita interiore* (Viaţa interioară, 1978); teatru: *Il mondo è quello che è* (Lumea este ce este, 1966), *Il dio Kurt* (Zeul K., 1968), *La vita è gioco* (Viaţa e joc, 1969); eseu: *La speranza, ossia cristianesimo e comunismo* (Speranţa, sau creştinism şi comunism, 1944), *Saggio critico per Leonor Fini* (Studiu critic pentru L.F., 1945), *Ritratto di Machiavelli* (Portretul lui M., 1951)

MORELLI Giovanni di Pagolo (Florenţa: 1371—1444), vopsitor; autorul unor *Ricordi* (Amintiri, 1393—1411). Spirit ascuţit, judecă moravurile timpului prin optica bunului-simţ popular.

MORETTI Marino (Cesenatico 1885—), poet liric din descendenţa crepuscularilor (→ *crepuscolarismo*); a publicat culegerile *Fraternità* (1905), *La serenata delle zanzare* (Serenada ţînţarilor, 1908), *Poesie scritte col lapis* (Poezii scrise cu creionul, 1910), *Poesie di tutti i giorni* (Poezii de toate

Scanned with OKEN Scanner

zilele, 1911), *Diario senza le date* (Jurnal fără date, 1966), *L'ultima estate* (Ultima vară, 1968) şi *Tre anni e un giorno* (Trei ani şi o zi, 1971). Mai cunoscut ca narator, a publicat numeroase romane „plăcute", literatură sentimental-ironică, de orizont provincial, cu personaje proiectate într-o atmosferă de duioşie: *Il paese degli equivoci* (Ţara echivocurilor, 1907), *I pesci fuor d'acqua* (Peştii ieşiţi din apă, 1914), *Il sole del sabato* (Soarele de sîmbătă, 1916), *Una settimana in paradiso.* (O săptămînă în paradis, 1920), *Nè bella nè brutta* (Nici frumoasă nici urîtă, 1921), *I due fanciulli* (Cei doi copii, 1922), devenită ulterior *Il pudore* (Pudoare, 1950), *La camera degli sposi* (Odaia mirilor, 1958). Se cuprinde în producţia sa narativă şi vol. autobiografic *Tutti i ricordi* (Toate amintirile, 1962).

§ *Anna degli elefanti* (A. elefanţilor, 1937), *I coniugi Allori* (Soţii A., 1946), *L'Andreana* (1954), *Romanzi della mia terra* (Romane ale pămîntului meu, 1961), *Tutte le novelle* (Toate nuvelele, 1966), *Tutte le poesie seguite da tre idilli in prosa* (Toate poeziile urmate de trei idile în proză, 1966), *Romanzi dell'amorino* (Romanele amoraşului, 1968), *La vedova Fioravanti* (Văduva F.), *La voce di Dio* (Glasul lui Dumnezeu)

MORI Ascanio de' (Medole, Mantova 1533 — Cenò, Mantova 1591), militar în serviciul marchizului Orazio Gonzaga. I se atribuie 15 nuvele cu conţinut moral, intitulate *Prima parte delle novelle* (Prima parte a nuvelelor, 1585).

MORLINI Girolamo (Neapole sec. 16), autorul culegerii *Novellae, fabulae, comoedia* (Nuvele, fabule, comedie, 1520), singura operă de acest gen scrisă în latină. Inspirate din Apuleius, din **Il Novellino* şi din alte povestiri populare, mai puţin din *Decameronul*, acestea satirizează moravurile timpului, mai ales ale clericilor şi femeilor. Morlini scrie într-o latină cu numeroase incluziuni dialectale.

MORONI Giovanni Battista (Ferrara — 1645), jurist şi diplomat; autorul romanelor *I lussi del genio esecrabile di Clearco* (Luxul geniului ticălos al lui C., 1640) şi *Il Principe Santo* (Principele sfînt, 1641), ambele cu caracter moral-religios. Semnează şase nuvele „amoroase" (despre iubire) cuprinse în culegerea *Novelle amorose dei signori accademici degli Incogniti* (Nuvele despre iubire ale domnilor membri ai Academiei necunoscuţilor, 1641), aparţinînd unui număr de 18 autori.

MORRA Isabella de (Favale: 1520—46), nobilă; autoarea unui mic cancionier. Poetă autentică, în linia **petrarchismului*, impresionează prin caracterul de confesiune al versurilor ei, inspirate de iubirea tragică pentru un poet, nobil spaniol.

MORSELLI Ercole Luigi (Pesaro 1882 — Roma 1921), autor dramatic; a obţinut un mare succes cu drama lirică *Glauco* (1919), în care proclamă zădărnicia gloriei şi a fericirii. Scriitor satiric, glumeţ şi amar totodată, publică vol. *Favole per i re d'oggi* (Fabula pentru regii de azi, 1909) şi *Storie da ridere . . . e da piangere* (Poveşti de rîs . . . şi de plîns, 1918). Se numără printre scriitorii din jurul revistei **« Il Leonardo »*.

MOSCARDELLI Nicola (Ofena, Aquila 1894 — Roma 1943), ziarist, poet, romancier şi critic; participă cu contribuţii minore la mişcarea intelectuală a începe. de sec.: *La città dei suicidi* (Oraşul sinucigaşilor, 1927), *Giovanni Papini* (1924), *Dostojevski. L'uomo, il poeta, il maestro* (D. Omul, poetul, maestrul, 1935) şi *Vita di Dostojevski* (Viaţa lui D., 1936).

MOSTACCI Iacopo (Messina/Pisa prima jum. a sec. 13—post 1277), poet din *Scuola siciliana. I se atribuie zece poezii, dintre care o **tenzone* privind natura iubirii.

MUGNONE, il → Pietro de' FAITINELLI

MURATORI Ludovico Antonio (Vignola 1672 — Modena 1750), erudit, precursor imediat al **iluminismului*. Preocupat de situaţia contemporană a culturii italiene, după cum reiese şi din scrierea *De graecae linguae usu et praestantia* (Despre folosirea şi superioritatea limbii greceşti, 1693), L.A.M. propune intelectualilor o acţiune comună pentru progresul literelor, în cadrul unei „republici literare a Italiei", şi scrie un fel de manifest-program în care expune „Primele proiecte" de alcătuire a acesteia: *Primi disegni della repubblica*

Scanned with OKEN Scanner

letteraria d'Italia esposti al pubblico (1703). Pregătind poetica *Arcadiei, L.A.M. scrie *Della perfetta poesia italiana* (Despre poezia italiană desăvîrşită, 1703, apărută în 1706), *Riflessioni sopra il buon gusto nelle scienze e nelle arti* (Reflecţii asupra bunului-gust, cu privire la ştiinţe şi la arte, partea I, 1708; partea a II-a, 1715) şi *Osservazioni sulle Rime del Petrarca* (1711), în care combate excesele formale derivate din imitarea lui *G. B. Marino, urmărind restaurarea conţinutului etic şi cetăţenesc, şi recomandă scriitorilor să folosească limba literară bazată pe dialectul toscan. Sentimentul naţional nu îl împiedică pe L.A.M. să recunoască superioritatea culturii franceze, în care problemele încă nerezolvate în Italia fuseseră de mult depăşite. Bibliotecar la Curtea din Modena, cunoscător al dreptului bisericesc şi feudal, scrie *Piena esposizione de' diritti imperiali ed estensi sopra la città di Comacchio* (Expunere completă a drepturilor imperiale şi ale familiei de Este asupra oraşului C., 1712) şi publică importanta culegere privind dinastia de Este, *Antichità estensi* (Antichităţi estense, 1717), apoi culegerea în 26 de vol., cuprinzînd fragmente din cronici şi documente relativ la originile poporului şi limbii italiene între anii 500—1500, *Rerum italicarum scriptores* (Scriitori ai evenimentelor din istoria Italiei, 1723—38). Muratori publică cu acest prilej primele texte atestînd existenţa limbii italiene şi prezintă, într-o expunere specială, originile acesteia. Urmează *Antiquitates italicae medii aevi* (Antichităţi italice ale evului mediu, 6 vol., 1738—42), expunere a tuturor aspectelor istoriei Italiei în epoca arătată, şi opera sa principală, *Annali d'Italia dal principio dell'era volgare sino all'anno 1749* (Analele I. de la începutul erei noastre pînă la anul 1749, 12 vol., 1744—9), care inaugurează studiul ştiinţific asupra primelor secole ale evului mediu. Concepţia sa religios-catolică se reflectă în scrieri apologetice, cum sînt *La filosofia morale esposta e proposta ai giovani* (Filosofia morală expusă şi propusă tinerilor, 1735) şi în opera îndreptată contra scepticismului, *Della forma dell'intendimento umano o sia il pirronismo confutato* (Despre forma înţelegerii omeneşti sau pironismul respins, 1745). Precursor al iluminismului şi prin preocupările sale social-economice, L.A.M. condamnă jafurile săvîrşite de ocupanţii spanioli în America, scriind astfel primul protest contra unei politici colonialiste a statelor Europei. În fine, cu *Della pubblica felicità, oggetto dei buoni principi* (Despre fericirea publică, obiect al bunilor principi, 1749), compune un tratat politic iluminist, bazat pe ideea datoriilor reciproce ale monarhului şi ale cetăţenilor.

MURTOLA Gaspare (Genova — Roma 1624), poet liric; a trăit la Curtea din Torino; publică *Rime* (1603), dar se remarcă prin poemul sacru *La creazione del mondo* (Facerea lumii, 1608), în care subiectul biblic include referiri la Italia contemporană. Scrie micul poem epic *La creazione della perla* (Facerea mărgăritarului, 1617), împletind basmele mitologice şi descrierile naturii. Adversar al lui *G.B. Marino, G.M. îşi cîştigă o tristă faimă prin polemica purtată cu acesta. La culegerea de rime îndreptată împotriva lui *(La Marineide)*, Marino răspunde cu o culegere similară, *La Murtoleide*, iar G.M. îi răspunde iarăşi, cu o lovitură de pumnal, rănindu-l grav pe un prieten al lui Marino. Polemica literară era de fapt generată de rivalitatea dintre cei doi poeţi pentru cucerirea unui loc privilegiat la Curte.

MUSCEŢTA Carlo (Avellino, Neapole 1912 —), ziarist, istoric şi critic literar; în grupul intelectualilor de formaţie croceană, este cel mai apropiat de marxism. A debutat cu un vol. de studii asupra lui *De Sanctis (*Studi desanctiani*, 1932). Antifascist, a participat în anii de după război la discuţiile în jurul **neorealismului*, exprimînd poziţii ideologice ferme în vol. *Letteratura militante* (1953) şi *Realismo e controrealismo* (1958).

§ *Cultura e poesia de G. G. Belli* (Cultura şi poezia lui G.G.B., 1961), *Canto 8 del Paradiso* (Cîntul opt din „Paradis", 1974), *Boccaccio* (1975), *De Sanctis* (1975)

MUSSAFIA Adolfo (Split 1834 — Florenţa 1905), filolog romanist. A publicat cercetări filologice privind textul poe-

mului dantesc *(Sul testo della „Divina Commedia“, 1865)* şi manuscrisele de la Vatican cuprinzînd versurile lui *Petrarca *(I Codici Vaticani Latini 3195 e 3196 delle „Rime“ del Petrarca, 1899)*. Contribuţia sa este deosebit de preţioasă în domeniul dialectologiei italiene, prin *Monumenti antichi dei dialetti italiani* (Monumente străvechi privind dialectele italiene, 1864) şi *Darstellung der romagnolischen Mundart* (Descrierea dialectului din Romagna, 1871). Istoric literar, a scris *La difesa d'un illustre, G. Boccaccio* (Apărarea unui om ilustru, G. B., 1861).

MUSSATO Albertino (Padova 1261—Chioggia 1329), om politic şi scriitor în limba latină. Cronicar, relatează în *Historia Augusta* (1313—4) expediţia lui Henric al VII-lea în Italia şi continuă opera cu *De gestis Italicorum post mortem Henrici VII* (Despre faptele de arme ale italicilor după moartea lui Henric al VII-lea), cuprinzînd evenimentele din întreaga Italie între anii 1313—29. Tragedia în hexametri *Ecerinis* (Despre Ezelino), evocînd istoria Padovei sub tirania lui Ezzelino al III-lea da Romano, mărturiseşte idealul de libertate al scriitorului situîndu-l printre precursorii* *umanismului*. Poet liric, dă în ciclul de versuri *Soliloquia* (Solilocvii) un exemplu de sensibilitate modernă prin tensiunea morală pe care o dezvăluie. În epistolele latine, susţine excelenţa moraliştilor clasici pe care-i recomandă ca model contemporanilor.

MUZIO Girolamo Giustinapolitano (Padova 1496 — Florenţa 1576), literat de Curte, poet imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)* şi moralist în dialogurile convenţionale, intitulate *Il duello* (Duelul, 1550) şi *Il gentilomo* (Omul nobil, 1560). Este autor al tratatului *Per la difesa della volgar lingua* (Pentru apărarea limbii comune, 1533—40), în care susţine demnitatea limbii italiene, împotriva latinei. În *La Varchina* (1573—4), îl combate pe *Benedetto Varchi, respingînd folosirea unei limbii literare bazate numai pe dialectul florentin. Scrierile sale despre limbă au fost strînse în vol. *Battaglie in difesa dell'italica lingua* (Bătălii pentru apărarea limbii italice, 1582). Apologet al catolicismului, scrie *Lettere cattoliche* (Scrisori catolice) şi *Vergeriane* (Scrieri contra lui Pier Paolo Vergerio), iar în *Mentite Ochiniane* (Minciuni ochiniene), combate ideile protestante ale lui Bernardino Ochino.

Scanned with OKEN Scanner

N

NARDI Iacopo (Florenţa 1476 — Veneţia 1563), istoric, adversar al Medicilor; exilat (1527) la Veneţia, a relatat evenimente trăite nemijlocit. Opera sa principală, *Istorie della città di Firenze* (Istoria oraşului Florenţa, 1572), exprimă idealul democratic şi ascetic al autorului. Comediile *L'Amicizia* (Prietenia, 1502) şi *I due felici rivali* (Cei doi fericiţi rivali, 1513) sînt inspirate din *Decameron*.

NAVAGERO Andrea (Veneţia 1483—Blois 1529), nobil, umanist, istoric şi poet liric în latină. Compune mai ales imnuri elegiace; între acestea, se distinge prin rafinament *Invitatio ad amcenum fontem* (Invitaţie la plăcuta fîntînă).

NEERA [Anna RADIUS ZUCCARI], (Milano: 1846—1918), prozatoare. Înfăţişează starea femeii în Italia contemporană, lumea burgheză îngustă din care, uneori, protagonistele izbutesc să evadeze, în vol. *Un romanzo* (Un roman, 1876), *Un nido* (Un cuib, 1880), *Teresa* (1886), *Lydia* (1887), *L'indomani* (A doua zi, 1891), *Amuleto* (O amuletă, 1897), *Crepuscoli di libertà* (Amurguri de libertate, 1917). Preocupări similare atestă culegerile de articole şi studii: *Il libro di mio figlio* (Cartea fiului meu, 1891), *Amor platonico* (Iubire platonică, 1897), *Le idee di una donna* (Ideile unei femei, 1904).

NEGRI Ada (Lodi 1870 — Milano 1945), învăţătoare şi scriitoare. Debutează cu vol. de versuri sociale *Fatalità* (1892) şi *Tempeste* (Furtuni, 1895), care reprezintă opera sa cea mai autentică. Zugrăvind lupta muncitorilor italieni, pledînd cu patos, adesea retoric, cauza celor umili în spiritul unui socialism sentimental utopic, A. N. aparţine generaţiei primilor intelectuali ai proletariatului. Ulterior, se încadrează poeziei burgheze. Problematica femeii, iubirea, maternitatea, suferinţele singurătăţii devin temele culegerilor poetice *Maternità* (1904), *Dal profondo* (Din adînc, 1910), *Esilio* (Exil, 1914), *Il libro di Mara* (Cartea Marei, 1919), *Canti dell'isola* (Cîntecele insulei, 1924). Opera sa în proză cuprinde, alături de vol. *Le solitarie* (Singuraticele, 1917), *Sorelle* (Surori, 1929), romanul autobiografic *Stella mattutina* (Steaua dimineţii, 1921).

NELLI Iacopo Angelo (Siena: 1673—1767), literat şi om de cultură. Autor de comedii, ridiculizează viciile societăţii, iar ideile expuse în unele „prefeţe-scrisori" anunţă reforma lui *Goldoni. Îşi începe cariera cu comedii de intrigă *(Il viluppo* ⟨Încurcătura⟩ şi *Gli amori tra gli sposi non conosciuti* ⟨Iubirea între soţi care nu se cunosc, 1709—10⟩), folosind uneori scenarii *(*canovàccio)* ale *commediei dell'arte*, ca în *I vecchi rivali* (Vechii rivali) şi *Il geloso in gabbia* (Gelosul în cuşcă). Ajunge la comedia de caracter cu *La moglie in calzoni* (Soţia în pantaloni), aminteşte de Molière în *La Dottoressa prezicsa* (Doctoriţa cu pretenţii), descrie viaţa familiei mic-burgheze în *Le serve al forno* (Slujnicele la brutărie), iar în *La succera e la nuora* (Soacra şi nora), prezintă ambiţiile de ridicare socială ale burghezului bogat.

NEMI Orsola [Flora VEZZANI], (Florenţa 1905—), poetă, romancieră şi traducătoare; a debutat în 1940 cu romanul psihologic *Roccò*, dar s-a făcut cunoscută mai ales cu romanele *Maddalena della*

Scanned with OKEN Scanner

palude (Magdalena din zona mlăştinoasă, 1949) şi *Rotta a Nord* (Vira Nord, 1955). Scriitoare cultă, rafinată, propune în locul unei literaturi pasionale un roman detaşat şi lucid. *Cronaca* (Cronică, 1942) este un vol. de poezii.

§ *L'astrologo distratto* (Astrologul distrat, 1971), *Caterina de' Medici* (1981)

NENCIONI Enrico (Florenţa 1836 — Livorno 1896), scriitor şi critic. A cultivat iniţial **clasicismul*, apropiindu-se ulterior de **romantismul* tîrziu *(→ scapigliatura)* şi de curentele simbolist-decadentiste. Versurile sînt reunite în culegerea *Poesie* (1880), iar *Medaglioni* (Medalioane, 1883) ne descoperă un prozator de mare rafinament spiritual. Studiile sale de literatură sînt cuprinse în vol. *Saggi critici di letteratura inglese* (Studii critice de literatură engleză, 1897) şi *Nuovi saggi critici di letterature straniere e altri scritti* (Noi studii critice de literaturi străine şi alte scrieri, 1909).

neoclasicism, curent şi teorie poetică manifestate în Italia şi în Europa de la sf. sec. 18, pînă în 1820 cca. Apărut mai întîi în artele plastice, care şi-au ales ca ideal armonia şi perfecţiunea artei greceşti clasice; ca reacţie împotriva **barocului*, n. a promovat în toate domeniile artistice măsura şi echilibrul. Operele principalului teoretician al curentului, J. Winckelmann, au fost bine cunoscute în Italia. În literatură, unde n. s-a manifestat prin valorificarea patrimoniului mitologic şi printr-un stil elegant, extrem de controlat, pot fi citate contribuţiile lui *Vincenzo Monti şi *Ugo Foscolo (mai ales cu poemul *Le Grazie*), *Parini (cu ultimele două părţi ale poemului *Il Giorno*), *Savioli, *L. Cerretti, *L. Mascheroni şi *Manzoni (cu scrierile din tinereţe).

neoplatonism, şcoală filozofică ce îşi exercită influenţa în **umanismul* florentin din a 2-a jum. a sec. 15. Sprijinit de Cosimo de' Medici, *Marsilio Ficino traduce în latină *Eneadele*, iar *Accademia platonica promovează cultul valorilor morale conţinute în gîndirea platoniciană şi a lui Plotin. Oferind multor intelectuali şi poeţi un ideal de perfecţiune pe linia demnităţii umane, n. inspiră lirica de dragoste în Italia şi Franţa, de la poezia lui *Michelangelo, la aceea a Şcolii din Lyon şi se regăseşte în *De gli eroici furori* ale lui * Giordano Bruno.

neorealism, curent literar italian manifestat programatic între anii 1944—55 cca. Neorealismul îşi are punctele de plecare în perioada interbelică *(→ verism)*, manifestîndu-se în exigenţa faţă de realism, marcată de scriitori ca *Alberto Moravia, *Carlo Bernari, *Corrado Alvaro, de grupul Solaria *(→ «Solaria»)*, dar el nu se afirmă decît în momentul eliberării Italiei. Născut în condiţiile luptei pentru înlăturarea fascismului, n. este o literatură declarată politică, care îşi extrage materia din viaţa şi scopurile păturilor populare şi îşi pune o finalitate practic-formativă, o restaurare a valorilor etice distruse de fascism. Neorealismul cultivă de preferinţă romanul, evocînd prin tematica sa trecutul fascist sau lupta antifascistă, zugrăvind situaţia poporului şi revendicările lui, problema Sudului *(*questione del Mezzogiorno)* etc. Aparţin n. sau se resimt de pe urma influenţei acestuia operele anilor 1944—55, semnate de *Elio Vittorini şi *Vasco Pratolini, de *Silvio Micheli şi *Pier Paolo Pasolini, *Racconti romani* ale lui Alberto Moravia, romanele scurte ale lui *Cesare Pavese, proza de debut a lui *Italo Calvino, teatrul lui *Luigi Squarzina şi reportajul militant al *Annei Maria Ortese. Neorealismul s-a manifestat şi în pictură, în opera lui Renato Guttuso, dar înfăptuirile sale cele mai izbutite sînt în cinematografie, prin filmele lui Roberto Rossellini, Vittorio De Sica, De Santis etc. Neorealismul este un curent şi nu o şcoală literară; el nu a avut un manifest-program şi nu s-a conformat unei poetici sistematic elaborate. Criza şi sfîrşitul n. vor fi consecinţa condiţiilor sociale, politice şi culturale noi, determinate în anii 1955—60 şi de instaurarea civilizaţiei de consum. Critica a pornit din rîndurile intelectualilor de stînga; ei au arătat că n., literatură în ton colocvial şi non-mediată, literatură a documentului şi nu a transfigurării lui, nu permite cuprinderea integrală a realităţii contemporane. Neorealismul a cedat

Scanned with OKEN Scanner

locul unei literaturi care, folosind alte modalităţi, de la metaforă şi simbol la fantastic şi absurd, încearcă să corespundă viziunii despre lume pe care civilizaţia industrială o impune omului zilelor noastre.

NERI Ferdinando (Chiusaforte, Udine 1880 — Torino 1954), istoric literar. Comparatist, a studiat legăturile de cultură între Franţa şi Italia, alcătuind şi o bibliografie a cercetărilor respective, sub titlul *Gli studi franco-italiani nel primo quarto del secolo* (Studiile franco-italiene în primul sfert al secolului nostru, 1928).

§ *Fabrilia* (1930), *Storia e poesia* (Istorie şi poezie, 1936), *Poesia nel tempo* (Poezia în timp, 1948)

NERI Filippo (Florenţa 1515 — Roma 1595), poet, autor de **sonete* în tradiţia **petrarchismului*.

NERI TANFUCIO → Renato FUCINI

NESI Giovanni (Florenţa: 1456—1506), poet liric, imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)* şi discipol al lui *Marsilio Ficino. Se arată adept al lui *Savonarola în scrierea *Oraculum de novo saeculo* (Oracolul unui veac nou, 1496), combătută de Giovanni Caroli cu *Libellus contra Johannis Nesii Oraculum de novo saeculo.*

NICOLA DA VERONA → NICCOLÒ DA VERONA

NICCODEMI Dario (Livorno 1874 — Roma 1934), autor dramatic; orientat spre realismul psihologic, a scris drame mondene, inspirate din viaţa burgheză, ca *L'Ombra* (Umbra, 1915), *La nemica* (Duşmanca, 1916), *La maestrina* (Tînăra învăţătoare, 1917). În timpul şederii la Paris (1900—14), scrie în franceză piesele *La flamme* (Flacăra, 1910), *Le refuge* (Refugiul, 1911), *Les requins* (Rechinii, 1913). Cu *Scampolo* (Mostra, 1915), piesa sa cea mai cunoscută, înregistrează un succes european

NICCOLI Niccolò (Florenţa: 1364 cca — 1437), om de cultură, exponent al direcţiei literar-estetice în **umanismul* Renaşterii. Fondator al unei vestite biblioteci — azi în posesia mănăstirii San Marco din Florenţa — a cuprins într-un *Commentarium* catalogul manuscriselor antice, aflate în mănăstirile din Germania. I se atribuie un mic tratat de ortografie italiană, destinat tineretului. Bun cunoscător al latinei, foloseşte însă în corespondenţa sa limba vulgară.

NICCOLINI Giovanni Battista (Bagni di San Giuliano, Pisa 1782 — Florenţa 1861), poet liric şi autor dramatic. Continuator al lui *Alfieri, exprimă în tragedia *Nabucco* (Nabucodonosor) idealul de libertate al Italiei acelor ani. Printre tragediile inspirate din istoria patriei, se remarcă *Antonio Foscarini* (1827), *Giovanni Procida* (1830), *Ludovico Sforza* (1833) şi îndeosebi *Arnaldo da Brescia* (1843), avînd ca protagonist pe eroul luptelor pentru libertatea Comunelor. În lirică, G. B. N. este de asemenea un poet-militant; în **sonetul* închinat Insurecţiei celor cinci zile (martie 1848) se dovedeşte a fi partizan al republicanilor, iar poezia *L'Italia oppressa e i Piemontesi* (I. asuprită şi locuitorii Piemontului) reflectă opoziţia sa tacită faţă de politica anexionistă a dinastiei de Savoia. În probleme de teorie literară, a publicat *Dell'imitazione dell'arte drammatica* (Despre imitaţia în arta dramatică, 1828). Republican consecvent se arată şi în opera sa de istoric, *Il Vespro siciliano* (Vecerniile siciliene, 1282), evocare a insurecţiei populare de la sf. sec. 13 împotriva guvernării monarhiei franceze în Insulă.

NICCÒLO DA CORREGGIO (Ferrara: 1450—1508), poet liric convenţional, personalitate reprezentativă a Curţii din Ferrara. Este autorul scurtului poem autobiografic *Psiche* şi al poemului dramatic *Favola di Cefalo* (Povestea lui C.), reprezentat în 1487.

NICCOLÓ sau **NICOLA DA VERONA** (—1344), poet epic în limba franco-venetă *(→ letteratura franco-veneta)*, autorul poemului cavaleresc *La prise de Pampelune* (Cucerirea oraşului Pampeluna, 1230 cca), care continuă poemul anonim **L'Entrée en Espagne.* A scris pentru marchizul Niccolò I de Este din Ferrara poemul epic *Pharsale*, avîndu-l ca model pe Lucan.

NICOLINI Fausto (Neapole: 1879—1965), critic literar şi istoric al culturii napolitane premergătoare **iluminismului*. A scris: *Gli scritti e la fortuna di Pietro Giannone* (Scrierile şi soarta literară a lui P. G., 1913), *Aspetti della vita italo-spagnola nel Cinque e Seicento* (Aspecte ale vieţii italo-spaniole în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, 1934), dar şi-a dedicat principalele studii lui *G. B. Vico: *La giovinezza di Giambattista Vico* (Tinereţea lui G. B. V., 1932) şi *La religiosità di Giambattista Vico* (1949). A publicat şi o ed. critică a operelor acestuia, cea mai bună pînă în prezent (1914, 1928—41), cu colaborarea parţială a lui *Giovanni Gentile şi a lui *B. Croce.

§ *L'Europa durante la guerra di successione in Spagna* (Europa în timpul războiului de succesiune din Spania, 3 vol., 1937—9), *Benedetto Croce* (1944), *Arte e storia nei „Promessi sposi"* (Artă şi istorie în „Logodnicii", 1958)

NICOLUCCI Giovan Battista sau **Giambattista,** zis il PIGNA (Ferrara: 1530—75), poet în latină şi italiană şi teoretician al genurilor literare. Publică tratatul *I romanzi* (Poemele cavalereşti, 1564), susţinînd excelenţa poemului cavaleresc, şi o biografie a lui Ariosto *(Vita dell'Ariosto,* 1556*)*. Istoriograf al Curţii din Ferrara, scrie *Istoria de'principi d'Este* (1570) şi tratatul politic *Il principe* (1561). Opera sa principală cuprinde o descriere a vieţii de Curte, sub titlul *Cavalerie della città di Ferrara che contengono il castello di Gorgoferusa, il monte di Feronia e il tempio d'amore* (Serbările cavalereşti ale oraşului F., care cuprind castelul G., muntele F. şi Templul amorului, 1561).

NIERI Ildefonso (Ponte a Moriano, Toscana 1853 — Lucca 1920), literat şi ziarist; publică culegeri de literatură dialectală, ca *Racconti popolari* (Povestiri populare, 1889), *Racconti popolari lucchesi* (Povestiri populare din Lucca, 1891), *Quarantasette racconti popolari lucchesi* (Patruzeci şi şapte de povestiri populare din Lucca, 1894), cuprinse mai tîrziu, parţial, în vol. *Cento racconti popolari lucchesi* (O sută de povestiri populare din Lucca). Se adaugă un *Vocabolario lucchese* (Vocabular al graiului din Lucca, 1901).

NIEVO Ippolito (Padova 1831 — Marea Tireniană 1861), unul din principalii scriitori de la sfîrşitul **Risorgimentului*. Prima operă, romanul scurt *L'Antiafrodisiaco per l'amor platonico* (Antidotul faţă de iubirea platonică, 1851), pamflet antiidealist, rămîne nepublicat. Debutul public îl constituie culegerile de poezii lirice inspirate de evenimentele vremii, *Versi* (1854, 1855) şi *Amori garibaldini* (Iubiri garibaldine, 1860). Ulterior, scrie comediile *Pindaro Pulcinella, I beffeggiatori* (Cei care îşi bat joc de lume), *Le invasioni moderne* (Invaziile moderne) şi tragediile istorice *Spartaco* (Spartacus) şi *I Capuani* (Cei din Capua). Scrie un *Saggio sulla poesia popolare e civile massimamente in Italia* (Studiu asupra poeziei populare şi cetăţeneşti mai ales în Italia, 1854), analizînd creaţia poeţilor culţi inspirată din existenţa celor umili, iar vol. *Il novelliere campagnolo* (Culegere de nuvele cîmpeneşti, 1857), cuprinzînd şapte povestiri dintre care mai izbutite sînt *La nostra famiglia di campagna* (Familia noastră de la ţară, 1855), *Il milione del bifolco* (Milionul boarului, 1856) şi *La viola di San Bastiano* (Vioreaua de la S. B., 1856), ilustrează un program literar şi social urmărind să facă cunoscute oraşului viaţa grea şi virtuţile umile ale oamenilor de la ţară. Similar în intenţii este şi romanul *Il Conte Pecoraio* (Contele P., 1857), scris într-o limbă literară lipsită de pedantisme umanistice. Acţiunea convenţional-sentimentală şi deznodămîntul fericit, în care dreptatea şi binele triumfă, oglindesc limitele artistice ale programului social urmărit de autor. Paralel cu *Il Conte Pecoraio*, I. N. scrie romanul istoric cu finalitate patriotic-morală *Angelo di bontà. Storia del secolo passato* (Înger de bunătate. Povestire din secolul trecut, 1856), inspirat din anii de decădere a Veneţiei în sec. 18. Opera principală a lui I. N., *Le confessioni di un Italiano* (Mărturisirile unui italian, 1859), este cel mai bun roman al Risorgimentului. Nucleul epico-liric al operei se află în nuvela *Il Varmo* (Torentul V., 1856) Terminat în 1858, dar publicat postum (I. N. moare într-un naufragiu, întorcîndu-se din Sicilia, după victoria lui *Gari-

Scanned with OKEN Scanner

baldi), romanul are ca protagonist pe octogenarul Carlo Altoviti, al cărui destin i-a hărăzit prezenţa directă la toate marile evenimente din istoria Risorgimentului. Spre sfîrşitul vieţii, I. N. traduce din Heine, din Victor Hugo, din Lermontov, publică versuri satirice şi idilice *(Le lucciole* ⟨Licuricii, 1858⟩*)*, participă la războiul de independenţă din 1859, sub comanda lui Garibaldi. Prezent în presă, protestează contra tratatului de pace prin care Veneţia rămîne Austriei (broşura *Venezia e la libertà d'Italia)* şi, pe marginea aceloraşi evenimente, scrie din nou despre starea înapoiată a ţărănimii, pe care, după părerea lui, numai o revoluţie naţională o va putea înlătura. Studiul, neterminat, apărut postum sub titlul *Frammento sulla rivoluzione nazionale* este o analiză lucidă şi curajoasă a problemelor care se puneau Italiei odată cu intrarea ei în circuitul vieţii politice a Europei burgheze. Nievo lăsa astfel o operă literară care prin *Le confessioni di un Italiano* anticipa romanul psihologic modern, iar în plan ideologic dovedea o maturitate politică deosebită, fiind apropiat deopotrivă de pozitivismul sociologic al lui *Carlo Cattaneo şi de idealismul revoluţionar al lui *Mazzini şi Garibaldi.

NIFO Agostino (Sessa Aurunca, Neapole 1469/70 — Salerno 1545 cca), poet; autor de tratate filozofice, scrie *De pulchro et Amore* (Despre frumos şi Iubire, 1532), explicaţie sensualistă a sentimentului, opusă doctrinei neoplatoniciene *(→ neoplatonism)*. Discipol al lui Averroes în *De intellectu et daemonibus* (Despre intelect şi demoni), a fost apoi adversarul gîndirii acestuia şi a discipolilor săi în *Tractatus de immortalitate animae contra Pomponatium* (Tratatul despre nemurirea sufletului contra lui Pomponazzi, 1518).

NIGRA Costantino (Villa Castelnuovo, Piemont 1828 — Rapallo 1907), om politic şi literat. Traduce din Catul *(Cosiţa Berenicei)* şi publică culegerea de *Canti popolari del Piemonte* (Cînturi populare din Piemont, 1888). Poet al **romantismului* patriotic, scrie imnul în endecasilabe *Rassegna di Novara* (Trecerea în revistă a trupelor la N., 1861). În *Idilli* (1893) este deopotrivă descriptiv şi angajat în problematica socială.

NINA SICILIANA (sec. 13), poetă; i se atribuie **sonetul Tapina, ahimè, ch'amava uno sparviero* („Nefericită, vai, un şoim iubea"). Istoriografia literară actuală consideră că ea nu a existat în realitate.

NIZZOLI Mario (Brescello, Reggio Emilia 1498 — Sabbioneta 1576), literat umanist; exponent al ciceronismului *(*ciceronismo)*, şi-a expus „observaţiile" asupra scriitorului latin, în *Observationes in M.T. Ciceronem* (1536) şi, ulterior, în *Thesaurus ciceronianus* (Tezaurul ciceronian). Adversar al aristotelismului, a susţinut nevoia descoperirii adevărului dincolo de tiparele gîndirii tradiţionale, în scrierea sa principală, *De veris principiis et de vera ratione philosophandi contra pseudophilosophos libri IV* (Patru cărţi despre adevăratele principii şi adevărata raţiune de a gîndi filozofic împotriva falşilor filozofi, 1553), retipărită de către Leibniz, sub titlul *Antibarbarus philosophicus* (Antibarbarul filozof, 1671, 1673).

NOMI Federigo (Anghiari 1633 — Monterchi 1705), poet de dragoste în ciclul de *Liriche* (1665), este autorul poemului istoric *Buda liberata* (B. eliberată) şi al poemului eroi-comic *Il Catorcio d'Anghiari* (Lanţul de la poarta podului din A., 1830), acesta din urmă vădind influenţa lui *Alessandro Tassoni.

NOTA Alberto (Torino: 1775—1847), dramaturg, imitator al comediilor lui *Goldoni, în *L'atrabiliare* (Colericul, 1812), *La lusinghiera* (Adulatoarea, 1814) şi *La vedova in solitudine* (Văduva în singurătate, 1820).

NOTAIO GIACOMO, il → GIACOMO DA LENTINI

NOVARO Angiolo Silvio (Diano Marina, Imperia 1866 — Imperia 1938), poet de factură pascoliană (→ Giovanni Pascoli) şi crepusculară (→ *crepuscolarismo)*, a lăsat vol. de versuri ca: *La casa del Signore* (Casa Domnului, 1905), *Il cestello* (Coşuleţul, 1910) şi *Il piccolo Orfeo* (Micul Orfeu, 1929). Ca şi uitat astăzi, A.S.N. a

Scanned with OKEN Scanner

fost printre poeţii preţuiţi în jurul anului 1930. Cu un stil şi un limbaj accesibil, ignorînd rafinamentul voit al ermeticilor *(→ ermetism)*, versurile sale s-au bucurat în ultimii ani ai vieţii de un larg răsunet în publicul mijlociu.

NOVATI Francesco (Cremona 1859 — Sanremo 1915), romanist, exponent al metodei istorice în studiul filologiei. A studiat începuturile literaturii italiene, în vol. *Le Origini* (Originile) — rămas neterminat şi continuat, după moartea lui de A. Monteverdi, lucrare de referinţă fundamentală, *Attraverso il medioevo* (De-a lungul evului mediu, 1905) şi *L'influsso del pensiero latino sopra la civiltà italiana del medioevo* (Influenţa gîndirii latine asupra civilizaţiei italiene a evului mediu). Este unul din întemeietorii revistei *«*Giornale storico della letteratura italiana*» şi a editat revista «*Studi medievali*».

«**Novecento**» (1926—9), revistă de avangardă, redactată în franceză, ulterior în italiană şi franceză şi în cele din urmă (1928—9) numai în italiană, întemeiată de *Mario Bontempelli şi *Curzio Malaparte la Roma. Au colaborat: J. Joyce, Virginia Woolf, Ilya Ehrenburg, Gómez de la Serna. Revista a promovat, sub numele de *novecentismo* (modernism), spiritul literaturii moderne, a sec. 20, şi a susţinut, în speţă, realismul magic al lui Bontempelli. Retragerea în 1927 a lui Malaparte, care aderă la curentul **strapaese*, opus europeismului lui Bontempelli, a determinat dispariţia ei.

Novella del Grasso legnaiuolo, La (Nuvela despre Grasso dulgherul, sec. 15), povestire populară anonimă cunoscută în patru redactări, din care una atribuită lui *Antonio di Tuccio Manetti, iar alta, lui Filippo Brunelleschi. Autorul povesteşte o întîmplare hazlie, în care Grasso, om sărac cu duhul, este victima unei farse răutăcioase. Cunoscută în mediul artiştilor, întîmplarea dovedea dispreţul semenilor de cultură faţă de omul simplu şi marca poziţia umaniştilor în raport cu publicul larg şi puţin instruit.

Novellino, Il (Mică culegere de nuvele, sf. sec. 13), antologie în dialect florentin, tipărită în 1525, sub titlul *Le ciento novelle antiche* (Cele o sută de nuvele vechi), dar numită în unele codice manuscrise şi *Libro di novelle e di bel parlar gentile* (Carte de nuvele şi de frumoasă şi nobilă vorbire). Alcătuită de unul sau doi autori, probabil între 1285—1300, conţine povestiri, uneori scurte şi schematice, provenind din izvoare latine, provenţale şi franceze; întîmplările sînt extrase din Biblie, din legendele antice şi medievale, din istoria veche şi din cea contemporană autorilor. Înfăţişînd moravuri ale epocii şi lăudînd idealurile ei cavalereşti, parte din ele l-au inspirat pe *Boccaccio în *Decameron*.

«**Nuova Antologia, La**» (1866), revistă literară, înfiinţată la Florenţa; reia tradiţia *«*L'Antologiei*» lui *Gianpietro Vieusseux. A fost, în primii ani de după Unitate, principala publicaţie literară, avînd între colaboratori pe *Carducci, *G. Verga, *D'Annunzio, *De Sanctis şi *G. Cena. Între cele două războaie, s-a bucurat de colaborarea scriitorilor *Grazia Deledda, *C. Alvaro, *E. Cecchi, dar nu a izbutit să se sustragă conformismului ideologic.

«**Nuovi argomenti**» (1953 —), revistă de cultură, bilunară, înfiinţată la Roma de *Alberto Moravia şi *Alberto Carocci. Abordează probleme de politică şi de cultură, demonstrînd legătura lor reciprocă. Susţine poziţiile marxismului, cărora le adaugă sau le subordonează metode şi concluzii ale istorismului sociologic sau ale altor tendinţe, unele aparent opuse acestuia.

Scanned with OKEN Scanner

O

ODASI Michele di Bartolomeo, zis TIFI (jum. sec. 15 — Padova 1492), autorul poemului eroi-comic în hexametri *La Macharonea*, al cărui titlu a denumit apoi o întreagă literatură *(→ letteratura maccheronica)*.

ODDI Sforza (Perugia 1540 — Parma 1611), autor dramatic; scrie *L'erofilomachia ovvero Duello d'amore e d'amicizia* (Erofilomachia sau Duelul dintre iubire și prietenie, 1572), *I morti vivi* (Morții vii, 1576) și *La prigione d'amore* (Închisoarea iubirii, 1576), comedii de intrigă, amestecînd comicul cu pateticul.

ODO DELLE COLONNE (Messina începe. sec. 13), poet din *Scuola siciliana, autor a două **canzoni* care încep cu versurile: *Distretto core ed amoroso* („Inimă deschisă și plină de iubire") și *Ai, lassa, innamorata* („Vai, mie, îndrăgostită").

OJETTI Ugo (Roma 1871 — Florența 1946), ziarist; a înființat revistele, *«*Pan*»*, *«Pegaso»* și *«Dedalo»*. Poet liric în *Paesaggi* (Peisaje, 1892); narator în stilul verismului *(→ verism)* minor; critic și eseist în *Alla scoperta dei letterati* (În căutarea literaților, 1895), *Il ritratto italiano dal 1500 al 1800* (Portretul italian de la 1500 pînă la 1800, 1927), *Paolo Veronese*, (1928), *Andrea Mantegna*, (1931). Operele sale principale sînt: *Cose viste* (Lucruri văzute, 7 vol. 1923 — 39), — relatînd întîlniri și interviuri cu oameni de seamă ai vremii, *I taccuini, 1914—1943* (Carnetele, 1914—1943, 1954), culegere de însemnări intime, și vol. *Lettere alla moglie* (Scrisori către soție, 1964). Conformist în gîndire, mînuind un stil alert și degajat, a ilustrat proza publicațiilor de mare tiraj.

OLIMPO Baldassare [Baldassare Olimpo degli ALESSANDRI] sau **OLIMPO DA SASSOFERRATO** (1486 cca — 1540 cca), poet liric cu o biografie foarte puțin cunoscută. A lăsat culegerile de versuri *Olimpia* (1518), *Gloria d'amore* (Gloria iubirii, 1520) și *Camilla* (1522), precum și o culegere de *Sermoni* (Predici, 1519); este vestit pentru **balatta La Brunettina mia* (Bruneța mea).

OLIMPO DA SASSOFERRATO → Baldassare OLIMPO

OLIVIERI Sangiacomo Arturo (Torino 1862 — Roma 1903), ofițer, ziarist și narator. În romanul-anchetă *Richiamati* (Soldați chemați la concentrare, 1897) ca și în *Il 101 Fanteria* (101 Infanterie) descrie viața militară cu luciditate și fără retorică. Mai puțin izbutite sînt operele sale de pură ficțiune, cum este *La spia* (Spionul, 1902).

OLSCHKI Leonardo (Verona 1885 — California 1961), filolog; specialist în romanistică și literatură comparată, a lăsat studiile: *Die romanischen Literaturen des Mittelalters* (Literaturile romanice ale evului mediu, 1928), *Paris nach den altfranzösischen nationalen Epen: Topographie, Stadtgeschichte und lokale Sagen* (Parisul în eposurile naționale vechi franceze: topografie, istorie a orașului și legende locale, 1913), *G. B. Guarinis „Pastor Fido" in Deutschland* (Drama lui G.B. Guarini „Păstorul credincios", în Germania, 1908), *Benvenuto Cellini in Svizzera* (B.C. în Elveția, 1937).

§ *Geschichte der neusprachlischen wissenschaftlichen Literatur* (Istoria literaturii științifice moderne, 1919—22) *Storia letteraria delle sco-*

perle geografiche (Istoria literară a descoperirilor geografice, 1938), *L'Asia di Marco Polo* (Asia lui M.P., 1957)

ONESTI Onesto degli → ONESTO BOLOGNESE

ONESTO, BOLOGNESE [Onesto degli ONESTI] (Bologna 1240 cca—ante 1303), poet din *Scuola poetica di transizione, schimbînd numeroase versuri cu *Guittone d'Arezzo. Este autorul a circa 30 de compoziţii în versuri, în parte convenţionale.

ONOFRI Arturo (Roma: 1885—1928), poet şi literat; a colaborat la revista *«*La Voce*». Versurile sale, de factură modernă, ignorînd expresia solemnă sau cuvîntul rar, îl arată ca un căutător al liniştii în mijlocul misterului care pătrunde lumea. Scriitor prolific, a publicat un mare număr de vol.: *Liriche* (1907), *Poemi tragici* (1908), *Canti delle oasi* (Cîntecele oazelor, 1909), *Disamore* (Neiubire, 1912), *Liriche* (1914), *Orchestrine* (Micile orchestre, 1917), *Arioso* (Aerat, 1921), *Le trombe d'argento* (Trîmbiţele de argint, 1924), *Terrestrità del sole* (Fiinţa pămînteană a soarelui, 1927), *Vincere il drago!* (Să înfrîngi balaurul!, 1928), *Simili a melodie rapprese in mondo* (Asemenea melodiilor coagulate în lume, 1929), *Zolla ritorna cosmo* (Brazda redevine cosmos, 1930), *Suoni del Gral* (Sunetele Graalului, 1932), *Aprirsi fiore* (A te desface floare, 1935). S-a dovedit un pătrunzător eseist şi critic literar, în vol. *Tristano e Isotta* (1924), *Nuovo Rinascimento come arte dell'Io* (Nouă Renaştere ca artă a Eului, 1925), *Letture poetiche del Pascoli* (Lecturi poetice din P., 1953).

ORBIC(C)IANI (DEGLI OVERARDI) Bonagiunta (di), (1220 cca—ante 1300), notar, poet din *Scuola siciliana şi *Scuola poetica di transizione; menţionat de *Dante în *De vulgari eloquentia* (I, XIII) şi aşezat tot de el în *Purgatoriu* (XXIV, 56—58), canţonierul care i se atribuie cuprinde **canzoni* şi **ballate*, **sonete* şi **tenzoni*, tema lor comună fiind iubirea. Se adaugă la acestea compoziţii didactic-morale, lipsite de originalitate.

ORIANI Alfredo (Faenza, Romagna 1852 — Casola Valsenio, Ravenna 1909), eseist; cercetător în domeniul istoriei şi al filozofiei, hegelian şi antipozitivist, este autorul unor opere politice, ca: *Fino a Dogali* (Pînă la D., 1889), *La lotta politica in Italia* (Lupta politică în I., 1892) şi, ca un testament politic al său, *La rivolta ideale* (Revolta ideală, 1908). Continuator al lui *V. Gioberti a susţinut extinderea teritorială a Italiei prin mişcarea numită iredentism şi politica ei colonială în Africa. Retorică şi confuză, opera sa, negînd progresul tehnic al omenirii şi manifestînd nostalgia unei ipotetice „inocenţe" a epocilor primitive, a reprezentat etapa mic-burgheză şi provincială a culturii italiene, care a alimentat miturile naţionaliste ale fascismului. Autor de nuvele şi romane, în *Memorie inutili* (Memorii fără folos, 1876), *Sullo soglio* (Pe tron, 1889), *Gelosia* (1894), *La disfatta* (Înfrîngerea, 1896), *Vortice* (Vîrtej, 1899), *Olocausto* (Sacrificiu, 1902), cultivă un **romantism* tîrziu, melodramatic.

Orlandino franco-veneto L', (Micul Orlando în limba franco-venetă), scurt poem epic cavaleresc, în versuri endecasilabe, inspirat din epopeea franceză a ciclului carolingian, aparţinînd literaturii franco-venete (**letteratura franco-veneta*). Cuprins într-un codice manuscris aflat la Biblioteca San Marco din Veneţia şi publicat în 1885, se numără „între cele mai frumoase creaţii ale ciclului carolingian" (Pio Rajna).

ORLANDINO sau ORLANDUCCIO ORAFO (Aurarul), (a 2-a jum. a sec. 13), poet din *Scuola poetica di transizione, despre care nu există date biografice. Un codice manuscris păstrat la Biblioteca Vaticanului cuprinde o **tenzone* a sa cu Pallamidesse.

ORLANDUCCIO ORAFO → ORLANDINO ORAFO

ORSI Gian Giuseppe Felice (Bologna 1652 — Modena 1733), nobil, poet petrarchist (→ *petrarchism*) şi literat; autorul unor celebre „Consideratiuni", răspuns polemic la observaţiile critice ale abatelui *Bouhours relativ la poezia italiană (*Considerazioni sopra l'opera francese inti-*

tolata La maniera di ben pensare nelle opere di spirito ⟨Consideraţiuni asupra operei franţuzeşti intitulată „Felul de a gîndi corect în operele de spirit", 1703⟩). Anunţînd poetica *Arcadiei, se opune manierismului lui *G.B. Marino şi anticipează conceptul modern al poeziei ca rod al fantasiei creatoare. Opera sa completă este reunită în 2 vol. (1732).

ORSINI Giulio → Domenico GNOLI

ORTES Giammaria sau **Giovanni Maria** (Veneţia: 1713—90), scriitor iluminist. Studiază la Pisa matematicile şi filozofia, se ocupă de drama muzicală *(Riflessioni sopra i drammi per musica)*, de jocurile publice privite prin calculul matematic *(Calcolo sopra i giuochi* ⟨Calcul asupra jocurilor⟩), studiază, în spirit critic, starea economică a popoarelor, arătîndu-se sceptic în privinţa eficacităţii reformelor preconizate. O parte din scrierile sale îl arată ca moralist anticonformist.

ORTESE Anna Maria (Roma 1914 —), ziaristă; a debutat cu povestirea suprarealistă *Angelici dolori* (Dureri îngereşti, 1937). Culegerile de povestiri *Il mare non bagna Napoli* (Marea nu scaldă Neapolul, 1953) şi *Giorni del cielo* (Zilele cerului, 1958) sînt o cronică a Neapolului lovit de nenorocirile războiului. În vol. *Silenzio a Milano* (Tăcere la M., 1958), inspirat din viaţa proletariatului italian, A.M.O. se arată deopotrivă ca scriitoare angajată, ilustrînd poetica **neorealismului*. În *L'Iguana* (1965), aventura ireală ilustrează metaforic o lume imobilizată în existenţa ei meschină. Romanul *Poveri e semplici* (Sărmani şi simpli, 1967) a obţinut premiul Strega (1968).

§ *La luna sul muro* (Luna pe zid, 1968), *L'alone grigio* (Haloul cenuşiu, 1969), *Il porto di Toledo. Ricordi della vita irreale* (Portul din T. Amintiri despre viaţa ireală, 1975), *Il cappello piumato* (Pălăria cu pene, 1979)

Orti Oricellari (Grădinile palatului Rucellai), din Florenţa, au fost la începp. sec. 16 (pînă în 1522) locul de întîlnire al unui grup de intelectuali, de scriitori şi de artişti (dintre care unii erau adversari ai familiei de' Medici). Printre aceştia se numărau *Machiavelli, *Iacopo Nardi şi *Luigi Alamanni.

ORTIZ Ramiro (Chieti, Pescara 1879 — Padova 1947), filolog romanist; a studiat la Neapole şi la Florenţa. Numit conferenţiar la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti (1909) apoi profesor (1913), a funcţionat (cu excepţia anilor primului război) pînă la 1 septembrie 1933, cînd s-a întors la Universitatea din Padova. Înfiinţează revista *«Roma»* şi Societatea academică Prietenii Italiei (Bucureşti) şi este directorul Institutului de Cultură italiană (1932—3). Prieten al multor intelectuali români, colaborator la *«Ideea europeană»*, *«Cele Trei Crişuri»* ş.a., este prezent în cenaclul Sburătorul, de la constituirea lui, şi membru al Societăţii scriitorilor români; va fi ales, la plecarea sa din ţară, membru de onoare al Academiei Române. A inclus în vol. de studii *Varia Romanica* (1932) cultura română în orizontul său de cercetare, extinzînd asupra ei toate studiile comparatiste. A studiat, după metoda comparatistă tradiţională, motivul „Soartei schimbătoare" (*Fortuna labilis*, 1927) şi al „Banchetelor tragice" (*I banchetti tragici*, 1941). A arătat începuturile polemicii italo-franceze în sec. 17 în vol. *La fronda delle Penne d'oca nei giardini d'Astrea* (Răscoala Penelor de gîscă în grădinile Astreei, 1921) şi circulaţia, pe întreaga arie romanică, a motivului medieval *il ritorno del marito* (întoarcerea soţului). A studiat prezenţa lui *Goldoni în Franţa şi a lui *Leopardi în cultura spaniolă (*Goldoni şi Franţa*, 1924), *Leopardi e la Spagna* (1923—4), iar pentru cunoaşterea culturii italiene în România a publicat vol. *Cronici italiene* (1921), *Italia modernă* (1926) şi mai ales *Renaşterea la Florenţa în timpul lui Lorenzo dei Medici şi Poliziano* (1922). Împreună cu Emanoil Bucuţa, a publicat *Divina Comedie* în traducerea lui George Coşbuc (1925—32), cu un amplu studiu introductiv şi un aparat de note istoric-filologice, prin care opera scriitorului român era integrată în contextul european al dantologiei. În *Medioevo rumeno* (1928), R.O. pune problema specificităţii româneşti în istoria culturii europene, de la originile ei. A publicat prima cercetare amplă des-

pre relaţiile româno-italiene în sec. 17—18 şi începp. sec. 19, *Per la storia della cultura italiana in Rumania* (1916), şi studii despre scriitorii români următori, în legăturile lor cu Italia. A dat cea dintîi traducere după original a versurilor antume ale lui Eminescu apărută în Italia (Michele Eminescu, *Poesie*, prima versione del testo rumeno, Firenze, 1927). A alcătuit, pentru studenţii săi italieni, un „Mic manual" (*Manualetto romeno*, 1936), reunind în el un studiu de gramatică istorică şi istorie a limbii române, o expunere a istoriei literaturii şi o culegere din marii ei scriitori (inclusiv Arghezi şi Blaga) şi vol. *Letteratura romena* (1942). Erudiţia lui R.O. îmbinată cu pasiunea sînt definitorii şi pentru studiul de literatură medievală *Viaggio ai Regni di Madonna Poesia* (Călătoria în împărăţia Doamnei noastre, Poezia, 1923).

« Osservatore veneto, L' » (1761—2), periodic literar redactat în cea mai mare parte de *G. Gozzi, după modelul publicaţiei engleze contemporane, *« The Spectator »*. Revistă de cultură variată, a fost reprezentativă pentru mişcarea ideilor în anii **iluminismului*.

ottava (octavă), strofă caracteristică pentru poemele epice italiene, îndeosebi în epoca **Renaşterii*. Este formată din opt versuri endecasilabe, urmînd schema *a b a b a b c c*. Folosită în compoziţiile poetice populare şi, ca atare, imitată de poeţii primei Renaşteri, ca *Lorenzo de' Medici şi *Angelo Poliziano, apoi de *Pulci, *Boiardo şi *Ariosto. O regăsim în epica în versuri a romanticilor, spre pildă în *La fuggitiva* de *Tommaso Grossi. → *stanza*

OTTIERI Ottiero (Roma 1924—), romancier şi eseist; a publicat primele vol. în cadrul **neorealismului*, înfăţişînd condiţiile de viaţă ale Sudului şi a încercat, la un moment dat, o proză structurată după cerinţele tehnicii cinematografice. Operele sale cele mai cunoscute sînt *Memorie dell'incoscienza* (Memoriile conştienţei, 1954) şi *Donnarumma all'assalto* (D. la asalt, 1959). Au urmat romanul psihologic *L'impagliatore di sedie* (Împletitorul de scaune de paie, 1964) şi romanul-eseu *L'irrealtà quotidiana* (Irealitatea zilnică, 1966), dovedind procesul actual de condiţionare a artei prin exigenţele tehnicei.

§ *La linea gotica* (Linia gotică, 1963), *Il pensiero perverso* (Gîndul pervers, 1971), *Campo di concentrazione* (Lagăr de concentrare, 1972), *La corda corta* (Frînghia scurtă, 1978), *Di chi è la colpa* (A cui e vina, 1979)

Ottimo commento, L' (Comentariul cel mai bun), denumirea dată în 1612 unui comentariu anonim al *Divinei Comedii* a lui *Dante, atribuit de unii lui Andrea Lancia. Este un comentariu complet, erudit şi inteligent, cu adevărat „cel mai bun" în comparaţie cu cele care l-au precedat.

OZANAM Antoine Frederic (Milano 1813—Marsilia 1853), profesor la Sorbona, unul din principalii cercetători ai culturii italiene. Lucrările sale sînt caracteristice pentru istoriografia Restauraţiei. Se remarcă scrierile *Dante et la philosophie catholique au XIII-e siècle* (Dante şi filosofia catolică din secolul al XIII-lea, 1839) şi *Documents pour servir à l'histoire littéraire de l'Italie depuis le VIII-e siècle jusqu'au siècle XIII* (Documente folositoare istoriei literare a Italiei din secolul al VIII-lea pînă în secolul al XIII-lea, 1852).

Oziosi, Accademia degli (1611 — începp. sec. 18), înfiinţată la Neapole în anii guvernării spaniole, de *Giambatista Manso. Condusă un timp de *G. B. Marino, este caracteristică, în ceea ce priveşte producţia ei poetică, pentru anii de înflorire a manierismului baroc *(→ baroc)*.

Scanned with OKEN Scanner

P

PADULA Vincenzo (Acri, Calabria: 1819—93), scriitor meridional, preot (de mai multe ori revenit la condiţia de laic), profesor şi ziarist, poet contradictoriu şi nonconformist, preţios şi realist în expresie, religios şi libertin. Primele sale scrieri sînt povestirile romantice în versuri *Il monastero della Sambucina* (Mănăstirea S., 1842) şi *Valentino* (1845). Alte proze scurte, *I quindici anni* (Cei cincisprezece ani, 1842), *La fuga* (1849) şi *Il cardello geloso* (Pasărea geloasă, 1848) vădesc predilecţia pentru subiecte libertine: în schimb *La tentazione* (1855) revine la sentimente pioase. Încercare ambiţioasă, poemul epic-alegoric *L'orco* (Căpcăunul, 1849 cca) este numai fragmentar o reuşită; *La sera di Natale* (Seară de Crăciun), scris în dialectul napoletan, se prezintă ca o operă dedicată în întregime poporului. Ca autor dramatic, V. P. scrie *Antonello, capobrigante calabrese* (A., şef de bandiţi din Calabria), o prezentare a banditismului meridional privit ca o plagă specifică ţărilor subdezvoltate. Volumul *Stato delle persone in Calabria* (Starea oamenilor în C). este una din primele şi cele mai interesante scrieri asupra chestiunii meridionale *(*questione del Mezzogiorno)*.

PAGANINO DA SEREZANO (Serezano, Tortona/Sarzana, Lunigiana sec. 13), trubadur, probabil contemporan cu *Pier della Vigna; autorul cançonei *(*canzone) Contro lo meo volere* („Împotriva voinţei mele"), singura sa compoziţie poetică cunoscută.

PAGANO Francesco Mario (Brianza, Lucania 1748 — Neapole 1799) a fost principalul teoretician şi promotor al revoluţiei burgheze la Neapole (1799). Erudit, format prin lectura gînditorilor iluminişti, este profesor de drept penal (1775) şi avocat „al săracilor" (1789), pe lîngă Tribunalul Amiralităţii. Jurist, singura sa lucrare de strictă specialitate este *Considerazioni sul processo criminale* (1787). Preocupat de istorie şi filozofie, studiază moravurile omenirii primitive în perspectiva progreselor ei ulterioare, avînd în vedere exemplul promiţător al reformelor întreprinse în Toscana. Opera sa principală, de filozofie a istoriei, cuprinsă în *Saggi politici* (Studii politice, 3 vol., 1783—5), îl arată discipol al lui *G. B. Vico. El constată succesiunea unor cicluri istorice care se repetă şi, ca atare, consideră că în momentul de faţă se deschide pentru Europa un nou *corso* (curs) al civilizaţiei sale. Studiul cel mai important din opera amintită este intitulat *Del civile corso delle nazioni* (Despre ciclul în dezvoltare al civilizaţiei naţiunilor). Ca avocat al săracilor, scrie *Ragionamento sulla libertà del commercio del pesce in Napoli* (Discuţie asupra libertăţii negoţului cu peşte la Neapole, 1789) prin care susţine pe micii pescari ai oraşului în disputele cu marii comercianţi. Acuzat de a susţine ideile iacobine, este arestat (1796—8), apoi exilat. Revine după intrarea trupelor franceze la Neapole şi face parte din guvernul Republicii partenopee (ianuarie 1799), pentru care elaborează un Proiect de Constituţie. Este condamnat la moarte împreună cu întregul grup al intelectualilor revoluţionari, în momentul cînd, cu ajutorul englezilor, regele Neapolului, Ferdinand al IV-lea, îşi reia tronul (octombrie 1799). Pentru perioada **Risorgimentului*, M. P. va fi modelul scriitorului martir al ideilor sale gene-

Scanned with OKEN Scanner

roase. Scrierile sale *Discorso sull'origine e natura della poesia* (1783) şi *Del gusto e delle belle arti* (1785) sînt o contribuţie la estetica sensualistă; pentru M. P. există frumosul absolut şi etern faţă de care plăcutul *(il piacevole)* este o categorie istorică, variind odată cu epoca şi cu societatea.

PAGLIA Antonio Della → Aonio PALEARIO

PAGLIARANI Elio (Viserba, Forlì 1927—), ziarist, unul din poeţii reprezentativi ai ultimei generaţii. A fost iniţial poetul vieţii de periferie a marelui oraş, în culegerile lirice *Cronache e altre poesie* (Cronici şi alte poezii, 1954), *Inventario privato* (Inventar particular, 1959) şi *La ragazza Carla e altre poesie* (Fata C. şi alte poezii, 1962). A trecut apoi în rîndurile noii avangărzi, reprezentate de *Gruppo sessantatre.

§ *Le sue ragioni* (Motivele lui, 1959) — în colaborare cu A. Paccagnini, *Pelle d'asino* (Piele de măgar, 1965) — în colaborare cu A. Guliani, *Manuale di poesia sperimentale* (Manual de poezie experimentală, 1966) — în colaborare cu G. Guglielmi, *Il fiato dello spettatore* (Suflarea spectatorului, 1972)

PAGLIARO Antonino (Mistretta, Messina 1898 — Roma 1973), lingvist şi filolog; s-a ocupat de lingvistica ariană *(Sommario di linguistica ario-europea* ⟨Breviar de lingvistică ariano-europeană, 1930⟩*)*, de poezia medievală a jonglerilor *(Poesia giullaresca e poesia popolare* ⟨Poezia jonglerilor şi poezia populară, 1950⟩*)* şi a iniţiat în Italia critica semantică *(Saggi di critica semantica*, 1953*)*, pe care a aplicat-o în studiul asupra lui *Dante. Cartea intitulată *Sul linguaggio poetico della „Commedia"* (Despre limbajul poetic al „Comediei", 1963), precum şi cele două vol. de „cercetări sistematice" *Ulisse* şi *Ricerche sistematiche sulla „Divina Commedia"* (1966) demonstrează că analiza semantică a limbajului permite să se ajungă la structura de adîncime a unei opere şi să se reconstituie astfel condiţionarea ei istorică.

§ *La parola e l'immagine* (Cuvîntul şi imaginea, 1957), *Storia della letteratura persiana* (Istoria literaturii persane, 1960) — în colaborare cu A. Bausani, *Ironia e verità* (Ironie şi adevăr, 1970), *Forma e tradizione* (Formă şi tradiţie 1972)

PAGNINI Luca Antonio sau **Giuseppe Mario** (Pistoia 1737 — Pisa 1814), poet minor, cunoscut prin traduceri reuşite ale versurilor lui Teocrit şi Callimachos, din Catul *(Cosiţa Berenicei)* şi din Pope (*Pastoralele*, sub titlul *Le quattro stagioni* ⟨Cele patru anotimpuri, 1791⟩*)*.

PALAZZESCHI Aldo [Aldo GIURLANI], (Florenţa: 1885—1974), poet şi prozator; a trăit un timp la Paris. Poet liric, a debutat cu vol. *I cavalli bianchi* (Caii albi, 1905) şi *Lanterna* (1907). Aderînd la poetica *futurismului, a publicat *Poemi* (1909) şi *L'incendiario* (Incendiatorul, 1910) şi vol. de proză *Il codice di Perelà* (Codul lui P., 1911). Pline de fantezie, inteligenţă şi ironie, versurile sale (printre care celebrele poezii *Rio Bò* ⟨Rîul B.⟩ *La fontana malata* ⟨Fîntîna bolnavă⟩*)* marchează un protest contra valorilor consacrate. Din lirica sa post-futuristă, fac parte culegerile: *Poesie* (1930), *Difetti* (Defecte, 1947), *Viaggio sentimentale* (Călătorie sentimentală, 1955), *Cuor mio* (Inima mea, 1968). Ca prozator, se dezvoltă în două direcţii inegale. Fantezist suprarealist în amintitul *Codice di Perelà* (retipărit cu titlul *Perelà, uomo di fumo* ⟨P. om de fum, 1954⟩*)*, apoi în *Il re bello* (Regele frumos, 1921), *La piramide* (Piramida, 1926) şi *Il palio dei buffi* (Turnirul caraghioşilor, 1937), în parte adunate în *Romanzi straordinari* (Romane extraordinare, 1943), în *Il buffo integrale* (Caraghiosul total, 1966) şi *Il Doge* (Dogele, 1967). Acest din urmă roman este o evocare pitorească a Veneţiei, avînd ca protagonist mulţimea oraşului. Cealaltă direcţie o reprezintă naraţiunea de filon realist, înfăţişînd lumea provinciei mic-burgheze. A excelat în acest sens cu schiţele moraliste, situate în Florenţa sfîrşitului de secol, *Stampe dell'Ottocento* (Stampe din secolul al XIX-lea, 1932) şi cu *Sorelle Materassi* (Surorile M., 1934), roman al unei tragedii intime, învăluită în zîmbetul duios al povestitorului. După război a scris romanul *I fratelli*

Cuccoli (Fraţii C., 1948), înfăţişînd o pasiune aberantă, dar interesant şi viu ca atmosferă, şi *Roma* (1953), operă epică ambiţioasă, în realitate schiţă sumară a Italiei postbelice. Mai recent, A. P. se îndreaptă către o literatură metaforică de intenţii politic-satirice, precum este vol. de povestiri *Bestie dell'900* (Animale din secolul al XX-lea, 1952). În 1920 publică vol. narativ, de ascunsă polemică la adresa fascismului, *Due imperi... mancati* (Două imperii... ratate) şi îl reia, amplificat, după război, sub titlul *Tre imperi... mancati* (Trei imperii... ratate, 1945), al treilea, fiind aşa-zisul Imperiu italian creat prin ocuparea temporară a Abisiniei.

§ *Scherzi di gioventù* (Glume de tinereţe, 1956), *Il piacere della memoria* (Plăcerea amintirii, 1964), *Stefanino* (1969), *Storia di un' amicizia* (Istoria unei prietenii, 1971)

PALEARIO Aonio [Antonio Della PAGLIA], (Veroli 1503 cca — Roma 1570), umanist; a susţinut cu energie ideile Reformei protestante. Acuzat de erezie, este condamnat la spînzurătoare şi ardere pe rug. Poet filozof, a scris, sub influenţa lui Lucreţiu, poemul *De immortalitate animorum* (Despre nemurirea sufletelor, 1536).

PALINGENIO STELLATO Marcello [Pier Angelo MANZOLI DELLA STELLATA] (Stellata, Ferrara: 1500 cca—43), medic şi scriitor în latină; autorul unui poem didactic în 12 cărţi, în hexametri, *Zodiacus vitae* (Zodiacul vieţii, 1536), operă de meditaţie asupra armoniei lumii. Fără a ajunge la o poziţie eretică, autorul expune teze îndrăzneţe, afirmînd eternitatea lumii şi structura ei raţională. Pus la index (1558), *Zodiacus vitae* anticipează dialogurile filozofice şi morale ale lui *G. Bruno.

PALLAMIDESSE [Pallamidesse di Bellindote del PERFETTO], (Florenţa — ante 1280), poet din *Scuola poetica di transizione, a scris canţona *(*canzone) Amore, grande peccato* („Iubire, mare păcat")

PALLAVICINO Ferrante (Piacenza 1616—Avignon 1644), scriitor fecund, publicist şi pamfletar; a scris romane cu subiect biblic: *La Susanna* (1636), *Il Giuseppe* (Iosif, 1648), *Il Sansone* (Samson, 1648), *La Bersabea* (Betseba, 1654); istorice: *Agrippina, madre di Nerone* (A., mama lui Nero, 1642), *Agrippina, moglie di Britannico* (A., soţia lui Britanicus, 1642); mitologice: *La rete di Vulcano* (Plasa lui Vulcan, 1654); cavalereşti: *La Taliclea* (1636), *L'ambasciatore invidiato* (Ambasadorul invidiat, 1654), *La pudicizia schernita* (Pudoarea batjocorită, 1654), *Il principe ermafrodito* (Principele hermafrodit, 1654). Spirit lucid, independent şi curajos, F. P. este autorul unor scrieri politice, adevărate pamflete anticlericale: *Il corriero svaligiato* (Curierul jefuit, 1641) şi *Il divorzio celeste cagionato dalle dissolutezze della sposa romana* (Divorţul ceresc cauzat de destrăbălările miresei din Roma, 1666).

PALLAVICINO Pietro Sforza (Roma: 1607—67), autorul unor *Considerazioni sopra l'arte dello stile e del dialogo* (Consideraţii asupra artei stilului şi a dialogului, 1646), prin care contribuie la elaborarea retoricii şi stilisticii baroce şi se declară partizan al gustului modern în literatură şi al tragediei cu subiect sacru, *Ermenegildo martire* (1644).

PALLAVICINO TRIVULZIO Giorgio Guido (Milano 1796 — Genestrelle, Casteggio 1878), nobil, patriot carbonar deţinut la Spielberg (1821—36). În scrierea pamflet *Spielbergo e Gradisca, scene del carcere duro in Austria* (S. şi G., scene din închisoarea grea în A., 1856), respinge bănuielile ce apăsau asupra lui, de a fi provocat arestarea lui *Federico Confalonieri. În 1860, T. P. se număra printre fidelii lui *Garibaldi. „Memoriile" sale *(Memorie)* au apărut postum (1882—9).

PALMIERI Matteo (Florenţa: 1406—75), umanist, unul dintre demnitarii de frunte ai Florenţei. Dialogul *Della vita civile* (Despre viaţa în societate, 1529), prima sa operă, tratează despre educaţia viitorilor cetăţeni, despre cauzele războaielor şi necesitatea păcii în lume, despre virtuţile cetăţeneşti şi despre dreptate în primul rînd. Ultima carte, conţinînd esenţa gîndirii lui M. P., arată că, pentru

virtuţile lui, omului i se cuvine ca răsplată viaţa eternă. Gînditor laic în tinereţe, M. P. va încerca ulterior asimilarea creştinismului cu filozofia neoplatoniciană, pentru a ajunge, în ultima sa operă, poemul imitat după *Divina Comedie* şi intitulat *Città di vita* (Cetatea vieţii), încheiat în jurul lui 1464, dar publicat numai în 1927, la o viziune integral religioasă a existenţei. (După moarte, M. P. va fi condamnat, ca eretic). Ca istoric, scrie, în latineşte, *Annales* (⟨Anale⟩ sau *Historia Florentina* ⟨Istoria florentină, începută în 1432⟩), *De captivitate Pisarum* (Despre captivitatea pisanilor), în care pune în lumină valoarea educativă a biografiilor oamenilor de seamă, şi consacră unui concetăţean de frunte, lui Niccolò Acciaiuoli, un *Commentarium de vita et rebus gestis Nicolai Acciajoli* (Comentariu al vieţii şi faptelor lui N. A.). O istorie universală este *Liber de temporibus* (Cartea despre vremuri, 1448). iar un fragment de istorie contemporană, *Historia concilii florentini* (Istoria conciliului din Florenţa), azi pierdută.

PALUMBO Nino (Trani, Bari 1921—), romancier, aparţine **neorealismului*. A descris lumea modestă a micilor funcţionari în opere narative ca: *Impiegato d'imposte* (Funcţionar de poştă, 1957; premiul Grazia Deledda), *Pane verde* (Pîine verde, 1961), *Le giornate lunghe* (Zilele lungi, 1962; premiul Salento).

§ *Il giornale* (Ziarul, 1958), *Oggi è sabato e domenica è domenica* (Azi e sîmbătă şi duminica e duminică, 1964), *Il treno della speranza* (Trenul speranţei, 1967), *Giocare di coda* (Să dai din coadă, 1967)

«Pan» (1933—5), revistă înfiinţată de *Ugo Ojetti, la Milano, a avut ca redactori pe *Giuseppe De Robertis şi *Guido Piovene. În anii fascismului, a optat pentru conformismul absenteist.

PANANTI Filippo (Ronta del Mugello, Toscana: 1766—1837), poet şi literat; locuieşte timp de zece ani la Londra, unde îşi publică majoritatea operelor. Revine în Italia după o călătorie aventuroasă, dar este capturat de piraţi (1813). Povesteşte cu umor şi ironie întîmplările vieţii sale în *Avventure e osservazioni sopra le coste di Barberia* (Aventuri şi observaţii asupra coastei Berberiei, 1817), una din cele mai bune scrieri memorialistice ale **Risorgimentului*. Aceleaşi tonalităţi se regăsesc în micile povestiri galante, în versuri, *La civetta* (Ciuful, 1799), şi *Il paretaio* (Plasele de prins păsări, 1801) şi în „romanul poetic" autobiografic *Il poeta di teatro* (Poetul dramatic, 1808). Angajat al Teatrului regal italian din Londra, a scris comedii, azi pierdute, din care s-a păstrat doar amintirea celei intitulate *Gli amanti rivali* (Îndrăgostiţii rivali).

PANCRAZI Pietro (Cortona, Toscana 1893 — Florenţa 1952), ziarist şi critic literar; autorul vol. *Scrittori italiani dal Carducci al D'Annunzio* (Scrittori italieni de la C. la D'A., 1937), *Scriitori italiani del Novecento* (Scriitorii italieni din secolul al XX-lea, 6 vol., 1924), *Scrittori d'oggi* (Scriitori de azi, 1942—53). Critic impresionist, cronicar al evenimentului literar de fiecare zi, scriitor el însuşi, a publicat opere narative, interesante la nivelul reuşitei stilistice *(L'Esopo moderno* ⟨Esopul modern, 1930⟩).

PANORMITA, il → Antonio BECCADELLI

PANZACCHI Enrico (Ozzano, Bologna 1840 — Bologna 1904), poet liric; a publicat, între altele, culegerile de versuri *Visioni e immagini* (Viziuni şi imagini, 1894) şi *Alma natura* (Natura mamă, 1894). Imită cu stîngăcie poezia solemnă a lui *Carducci, dar izbuteşte să fie autentic în compoziţiile romantic-nostalgice. Anticipează uneori decadentismul lui *Pascoli, din ciclul *Myricae*.

PANZINI Alfredo (Senigallia 1863—Roma 1939), prozator şi eseist; a publicat în 1893 primul roman, *Il libro dei morti* (Cartea morţilor). Este scriitorul micii burghezii a provinciei italiene şi descrie cu predilecţie viaţa de resemnată melancolie a femeii privind lumea aceasta fără orizont, cu zîmbet şi duioşie. Literat, admirator al clasicilor antici, este un

Scanned with OKEN Scanner

îndrăgostit de cultură şi o gustă cu rafinament, în proza eseistică alcătuind vol. *La lanterna di Diogene* (Lanterna lui D., 1907) şi *Viaggio di un povero letterato* (Călătoria unui biet literat, 1919). Istoric literat, tratează, într-o expunere impresionistă, despre poezia macaronică *(→ letteratura maccheronica)* în *Saggio critico sulla poesia maccheronica* (1887), despre *Boiardo (1918) sau despre *Carducci, *L'evoluzione di Giosuè Carducci* (1893). Martor al primului război, a scris „Jurnalul sentimental" al acelor ani (*Diario sentimentale della guerra, 1914—1918*, 1922), în care paginile emoţionante confirmă calitatea morală a scriitorului. A povestitit, în expuneri neştiinţifice, conformiste, istoria unificării statale a Italiei: *Il 1859: da Plombières a Villafranco* (Anul 1859: de la P. la V., 1909), *La vera istoria dei tre colori* (Adevărata istorie a celor trei culori, 1924) şi *Il conte di Cavour* (1939) — opere de istoriografie conformistă. Interesat de dezvoltarea lexicului contemporan, a publicat un *Dizionario moderno*, cu subtitlul „supliment la dicţionarele italiene" (1905, 1931), apoi ed. adăugite sub îngrijirea lui Migliorini, care cuprind numai cuvintele recente. Din opera narativă, se remarcă *Piccole storie del mondo grande* (Mici întîmplări din lumea mare, 1901), *Le fiabe della virtù* (Basmele virtuţii, 1911), *Novelle d'ambo i sessi* (Nuvele de ambe sexe, 1918), *Io cerco moglie!* (Caut nevastă!, 1920), *Il padrone sono me* (Stăpînul mi-s eu, 1922), *Signorine* (Domnişoare, 1922), *La pulcella senza pulcellaggio* (Fecioara fără feciorie, 1923), *Viaggio con la giovane ebrea* (Călătorie cu tînără evreică, 1935).

PAOLO DA CERTALDO (Certaldo, Toscana a 2-a jum. a sec. 14) a trăit la Florenţa, unde a ocupat funcţii publice; autorul unei opere didactice, *Libro dei buoni costumi* (Cartea bunelor purtări), care cuprinde norme de viaţă şi de conduită, bazate pe experienţa proprie, proverbe şi sentinţe morale, extrase din culegeri de acelaşi fel. Opera este interesantă ca document al moravurilor în anii de înflorire a guvernării comunale la Florenţa.

PAOLO (ZOPPO) DA BOLOGNA sau **CASTELLO** (a 2-a jum. a sec. 13), poet; a scris o **canzone*, *La gran nobilitate ch'en voi, donna, ò trovata* („Marea noblețe pe care în voi, doamnă, am aflat-o) şi **sonetul Ladro mi sembra amore* („Hoţ îmi pare amorul").

PAOLO (ZOPPO) DA CASTELLO → PAOLO (ZOPPO) DA BOLOGNA

PAPINI Giovanni; pseudonim Gian FALCO (Florenţa: 1881—1956), ziarist şi critic literar. Spirit anticonformist, comentator inteligent al doctrinelor filozofice şi poetice, a fost adept al pragmatismului şi al **futurismului*, apoi scriitor catolic. A aderat la politica culturală a fascismului, dar s-a căit patetic de eroarea acestei ultime opţiuni ideologice. Publicist activ, a contribuit, prin înfiinţarea revistelor *«*Leonardo*», *«*La Voce*» şi *«*Lacerba*», la răspîndirea în Italia a pragmatismului lui William James şi a intuiţionismului lui Henri Bergson, a curentelor literare europene şi a futurismului. Devine, în 1914, un apologet al războiului şi, ca redactor şef al revistei «*Il Regno*», va susţine intervenţionismul. Între cele două războaie, este unul dintre publicişti şi scriitorii cei mai cunoscuţi. În 1935 este numit director al Centrului de studii asupra Renaşterii. După căderea regimului fascist, este suspus unor interogatorii şi cercetări privind răspunderile sale ca om de cultură. A debutat ca prozator, cu vol. de proze scurte *Il tragico quotidiano* (Tragicul cotidian, 1903). Observator al omului, ironic şi sarcastic, este un moralist şi nu un creator de personaje. Din opera de narator, care cuprinde cîteva scrieri interesante, ca *Il pilota cieco* (Pilotul orb, 1907), *Le memorie d'Iddio* (Memoriile lui Dumnezeu, 1911), *La vita di nessuno* (Viaţa nimănui, 1912), *Buffonate; satire e fantasie* (Întîmplări caraghioase; satire şi fantasii, 1914), *Concerto fantastico. 110 racconti, capricci, divertimenti, ritratti* (Concert fantastic. 110 povestiri, capricii, divertismente, portrete, 1954), se evidenţiază *Un uomo finito* (Un om sfîrşit, 1912) şi *Gog* (1931). Autobiografie spirituală, povestea „omului sfîrşit" este isto-

ria crizei intelectuale a generației formate în ajunul primului război. *Gog*, culegere de proze scurte alegorico-fantastice, este cartea unui moralist dezamăgit de civilizația tehnică, profetizînd dispariția spiritului și a culturii. Ca eseist, G. P. a debutat cu *Il crepuscolo dei filosofi* (Amurgul filozofilor, 1906) unde, respingînd orice filozofie gratuită, îi opune gîndirea îndrumătoare a acțiunii. Ca atare, a privit pragmatismul lui William James drept filozofia necesară omului în *Sul pragmatismo, saggi e ricerche* (Cu privire la pragmatism, studii și cercetări, 1913). Admirator sau negator fanatic al unor gînditori și scriitori, se vădește în *Ventiquattro cervelli, saggi non critici* (Douăzeci și patru de creiere, studii necritice, 1913); în *Stroncature* (Critică nemiloasă, 1916), a popularizat în Italia filozofia contemporană franceză și americană. Poet liric, în vol. *Cento pagine di poesia* (O sută de pagini de poezie, 1915), *Giorni di festa, 1916—1918* (Zile de sărbătoare, 1916—1918, 1919), ș.a., a aderat la futurism, pe care l-a considerat drept o „experiență" *(L'esperienza futurista*, 1919) și nu o poetică în sine. În schimb *Storia di Cristo* (Istoria lui Cristos, 1921) ilustrează o experiență spirituală de profunzime, semn al crizei spirituale postbelice, pe care o regăsim la un Jacques Rivière, un Paul Claudel. Biograf, mai mult decît istoric literar, se arată G. P. în *Sant'Agostino* (1930), *Dante vivo* (D. om viu, 1932), *Grandezze di Carducci* (Măreții ale lui C., 1935), *Michelangelo nella vita del suo tempo* (M. în viața timpului său, 1949) dedicate celor pe care scriitorul îi consideră maeștri ai săi. Fără a avea o calificare științifică, G. P. a scris primul vol. dintr-o *Storia della letteratura italiana: Duecento e Trecento* (Istorie a literaturii italiene: secolul al XIII-lea și al XIV-lea, 1937); operă liric-pasională, a provocat indignarea cercurilor universitare. *Il diavolo. Appunti per una figura diabologica* (Diavolul. Însemnări pentru o figură diabolică, 1953) a stîrnit la rîndul ei indignarea Bisericii, prin caracterul antidogmatic. Paginile de amintiri intitulate *Passato remoto* (Perfectul simplu, 1948) și *Schegge di poesia e di esperienza* (Așchii de poezie și de experiență, 1955) conțin în schimb, împreună cu *Diario* (Jurnalul intim, 1952), recunoașterea patetică a greșitei sale opțiuni politice. Spirit veleitar, avid de cunoaștere, dar lipsit de vigoarea necesară încercărilor respective, G. P. se înscrie în cultura italiană în tradiția boemă sau populară a rebelilor, de la poeții realiști ca *Cecco Angiolieri sau *Burchiello, pînă la scriitorii **Renașterii*, ca *Aretino sau *Cellini.

PARABOSCO Girolamo (Piacenza 1524 cca — Veneția 1557), literat și muzician, poet liric și pastoral, autor dramatic, personalitate reprezentativă pentru literatura de la sfîrșitul **Renașterii*. Este cunoscut mai ales ca autor al culegerii de nuvele *I diporti* (Distracțiile, 1550). Închipuind întîlnirea unor nobili pe care vremea urîtă îi silește să-și petreacă trei zile împreună, în plăcute convorbiri asupra femeilor, autorul schițează un cadru fix, amintind *Decameronul*.

PARADISI Agostino (Vignola: 1736—83), literat și poet; autorul scrierii *Saggio metafisico sopra l'entusiasmo nelle belle arti* (Studiu metafizic asupra entuziasmului în artele frumoase), în care „entuziasmul" este definit ca plăcere a frumuseții desăvîrșite. Poet litric, A. P. aparține **neoclasicismului*, preamărind în versuri idealurile **iluminismului*.

«Paragone» (1950—), revistă de arte plastice și de literatură, fondată și condusă de *Roberto Longhi, la Florența; se bucură de colaborarea unor scriitori, teoreticieni și critici literari de prim plan, printre care *Carlo Emilio Gadda, *Giorgio Bassani, *Cesare Segre.

PARINI Giuseppe (Bosisio Brianza 1729—Milano 1799), poet. Dintr-o familie modestă, urmează școala la Milano și intră în rîndurile clerului (1754). Încă în 1752, foarte tînăr, publică o culegere de versuri, sub pseudonimul Ripano Eupilino; este primit în *Accademia dei Trasformati și în *Arcadia și intră preceptor în casa ducelui Serbelloni (1754—62) și a contelui Imbonati (1762). Publică cu succes

primele două părţi ale poemului *Il Giorno* (Ziua, 1763—5) şi se numără între colaboratorii principali ai periodicului *«*La Gazzetta di Milano*»*, în care sprijină politica de reforme a Mariei Tereza. Este numit profesor de arte frumoase la aşanumitele şcoli palatine (1769). Se numără un timp între colaboratorii guvernării democratice instituite de Napoleon după ocuparea Milanului (1796). Dar situaţia de dependenţă creată Italiei îl face să-şi retragă treptat această colaborare, fără a-şi manifesta deschis dezacordul. În aprilie 1799, cînd trupele austriece reocupă Milanul, G. P. salută restaurarea „ordinei", dar într-un **sonet* care-i denunţă pe francezi îşi exprimă totodată dorinţa ca istoria să nu se repete. Cunoscător al culturii franceze prerevoluţionare, G.P. scrie *Dialogo sopra la nobiltà* (Dialogul asupra nobleţii, 1757), arătînd, de-a lungul unei conversaţii spiritual-macabre, între cadavrul unui senior şi acela al unui sărac, egalitatea funciară a oamenilor şi ridicolul celor care se cred privilegiaţi prin descendenţa lor străveche. Condamnă în versuri intoleranţa Bisericii în Spania *(L'auto da fè*, 1762) şi, într-o epistolă, cruzimile războiului *(Sopra la guerra*, 1758). Admirator al despotismului luminat al Austriei, propune unele „mijloace pentru restaurarea" literelor şi artelor, prin eliberarea şcolii de sub tutela Bisericii, în *Delle cagioni del presente decadimento delle belle lettere e delle belle arti in Italia*) (Despre cauzele decăderii prezente a literelor şi artelor în Italia); aceeaşi rezervă faţă de profesorii clerici sau călugări se întîlneşte într-o „Proclamaţie" pe care o scrie în numele lui Pasquale Paoli, luptătorul pentru independenţa Corsicei *(Proclama in nome di Pasquale Paoli*, 1769). Spirit religios dar nu clerical (oda *L'educazione*), G. P. este un intelectual liberal şi se numără printre simpatizanţii Revoluţiei. Totuşi, moderat, îşi exprimă indignarea faţă de teroarea instituită de Convenţiunea naţională, în oda intitulată *Sul vestire alla ghigliottina* (Despre îmbrăcămintea după moda ghilotinei, 1795). Din primele sale ode, G. P. este un poet al ideilor deschise progresului. Naturii salubre îi opune societatea nobiliară coruptă şi preferă oraşului, libertatea cîmpenească (odele *La vita rustica* ⟨Viaţa rustică, 1758⟩ şi *La salubrità dell'aria* ⟨Puritatea aerului, 1759⟩). Preţuieşte invenţiile inteligenţei umane şi scrie o odă lăudînd „Vaccinul contra vărsatului" *(L'innesto del vaiuolo*, 1765*)*. Priveşte cu neplăcere reformele insuficient pregătite *(La tempesta* ⟨Furtuna⟩*)*, dar salută cu admiraţie pe femeia studioasă care obţine o licenţă universitară *(La laurea*, 1777). Oda închinată sărăciei, „Nevoii" *(Il bisogno*, 1766*)*, este la fel de emoţionantă ca şi *La caduta* (Căderea), în care „cel nevoiaş" este poetul însuşi, bolnav, bătrîn şi singur. Filonul liric-autobiografic al unor poezii de iubire, ca *Il messaggio* (Mesajul), se integrează la rîndul său în poezia filozofic-politică. Dar experienţa saloanelor în care G. P. cunoaşte aristocraţia rafinată şi frivolă îi impune o altă operă poetică, cea mai însemnată în scrisul său, *Il giorno*. Alcătuit din patru părţi, *Il mattino* (Dimineaţa, 1763), *Il Mezzogiorno* (Amiaza, 1765), *Il vespro* (Seara) şi *La notte* (Noaptea), poem, rămas neterminat, ce povesteşte ziua unui tînăr aristocrat *(il giovin signore)* de la trezirea tîrziu, după o noapte de petrecere, la ceremonialul de rigoare al toaletei şi al micului dejun, pînă la masa somptuoasă într-unul din palatele prietenilor şi la jocul de cărţi, în ceasurile tîrzii ale nopţii. Poem epic, *Il giorno* este un poem satiric de rafinată discreţie. Dovedind o perfectă cunoaştere a problemelor mari ale epocii, de la calamitatea războaielor mărunte care bîntuiau mai multe ţări pînă la exploatarea sclavilor în colonii, G. P. îşi scrie poemul fără patimă şi fără sarcasm, doar cu un zîmbet ironic, dublat de acuitate moralistă. Profesor de literatură, G. P. îşi formulase ideile estetice în lecţiile ţinute la şcolile palatine (1773—5), intitulate *Lezioni di belle lettere* (Lecţii despre artele frumoase) şi postum, *Dei principi generali e particolari delle belle lettere applicate alle belle arti* (Despre principiile generale şi particulare ale literaturii, aplicată în artele plastice). În amintita odă *Della salubrità dell'aria* şi apoi în *Discorso sopra la poesia* (1761), G. P. reia poetica horaţiană, a utilului comunicat prin plăcut,

Scanned with OKEN Scanner

aşadar a implicaţiei moral-educative a poeziei. *De Sanctis saluta în el pe scriitorul care a restaurat poezia italiană după lunga ei rătăcire în *manierism şi în Arcadia.

PARISE Goffredo (Vicenza 1929—), ziarist şi scenarist; autor al unei cărţi despre China, *Cara Cina* (Scumpă Chină, 1966), G.P. este unul dintre naratorii cei mai actuali. A debutat cu *Il ragazzo morto e le comete* (Băiatul mort şi cometele, 1951), povestire suprarealistă, notînd în imagini impresionante sfîrşitul şi descompunerea unei lumi. A publicat apoi *Il Prete bello* (Preotul frumos, 1954), carte neangajată şi uşor libertină. În *Il padrone* (Stăpînul, 1965), a dat tabloul lumii mecanizate a civilizaţiei actuale. Rostul operei este, în viziunea sa, acela de a pune sub ochii cititorului aspectele abnorme ale lumii moderne, pe care privirea neavizată a celor mai mulţi nu le descoperă. § *La grande vacanza* (Vacanţa cea mare, 1953), *Il fidanzamento* (Logodna, 1956), *Amore e fervore* (Iubire şi fervoare, 1959), *Gli americani a Vicenza* (Americanii la V., 1966), *L'assoluto naturale* (Absolutul natural, 1967), *Il crematorio di Vienna* (Crematoriul din V., 1970), *Sillabario n° 1* (Abecedarul nr. 1, 1972), *Atti impuri* (Gesturi impure, 1973), *Guerre politiche. Vietnam, Biafra, Laos, Cile* (Războaie politice. V.B.L. Chile, 1976), *New York* (1977)

PARODI Ernesto Giacomo (Genova 1862—Florenţa 1923), lingvist şi filolog de formaţie pozitivistă; autorul unui studiu fundamental despre structura rimelor în *Divina Comedie* (1896) şi al vol. *Poesia e storia nella „Divina Commedia"* (1921) şi *Poeti antichi e moderni* (Poeţi antici şi moderni, 1923).

PARRONCHI Alessandro (Florenţa 1914—), poet şi critic de artă. A dedicat, îndeosebi, picturii moderne, monografii ca *Van Gogh* (1944) şi *Degas* (1944), *Nomi della pittura contemporanea* (Nume din pictura contemporană, 1944), *Artisti toscani del primo Novecento* (Artişti toscani de la în ceputul secolului al XX-lea, 1958), *Pregiudizio e libertà dell'arte moderna* (Prejudecată şi libertate a artei moderne, 1964). Lirica sa — A. P. este unul dintre poeţii reprezentativi ai *ermetismului — s-a deschis treptat realului şi lumii, de la deznădejdea fără răspuns a primelor întrebări, pînă la „tulburarea de a trăi şi uimirea de a ne simţi murind", prezente în versurile mai noi. Printre culegerile sale de poezie se numără *I giorni sensibili* (Zilele sensibile, 1941), *Un'attesa* (O aşteptare, 1948), *L'incertezza amorosa* (Incertitudinea iubirii, 1952), *Coraggio di vivere* (Curajul de a trăi, 1956), *L'apparenza non inganna* (Aparenţa nu înşală, 1966), *Pietà dell' atmosfera* (Mila atmosferei, 1970), *Replay (1970—1971)*, *L'estate a pezzi (1979)* (Vara pe bucăţele ⟨1979⟩, 1980)

PARZANESE Pietro Paolo (Ariano di Puglia 1809 — Neapole 1852), poet şi traducător din poezia romantică germană; în versurile proprii este un nostalgic, atribuind artei funcţia de a fi un îndemn şi o mîngîiere. Operele sale sînt *Nuove Poesie* (Poezii noi, 1843), *Canti del Viggianese* (Cîntece ale celui din Viggiano, 1847), *Canti del povero* (Cîntece ale săracului, 1852). Poet patriot şi poet social, compune, cu *Gli operai* (Muncitorii), un imn proletar care prevede „o altă vîrstă, fără trudă şi fără sărăcie".

PASCARELLA Cesare (Roma: 1858—1940), prozator şi desenator; colaborator la *«*Cronaca bizantina*» (1881), a călătorit în Europa şi Asia, în Africa şi America (1886—1932). Se înscrie în tradiţia unui realism impresionist, punctat de uşoară ironie şi umor, cu vol. *Il manichino* (Manechinul, 1885), *Le memorie di uno smemorato* (Amintirile unui uituc, 1910), *Viaggio in Ciociaria* (Călătorie în C., 1914). Poet în dialectul romanesc, recitîndu-şi versurile în cadrul unor conferinţe publice, a publicat culegerile *Er morto de campagna* (Mortul de la ţară, 1882), *La serenata a Roma* (Serenada la R., 1882), *Villa Gloria* (1886), *La scoperta de l'America* (Descoperirea A., 1893), *Storia nostra* (Istoria noastră, 1941). Alegînd de preferinţă *sonetul, este poet epic povestind despre viaţa ţăranilor din împrejurimile Romei. O adevărată istorie a Italiei se regăseşte în poemul *Storia nostra* scris în dialect şi rămas neterminat,

Scanned with OKEN Scanner

recompusă din unghiul de vedere al omului din popor.

PASCOLI Giovanni (San Mauro di Romagna 1855 — Bologna 1913) a fost, după *Carducci, poetul cel mai însemnat de la sf. sec. 19. Urmează studii clasice la Universitatea din Bologna, luîndu-şi licenţa în 1882. Se alătură grupurilor anarhiste şi recită, la moartea regelui Umberto I, oda *Către Giovanni Passanante*, autorul atentatului, poezie azi pierdută. Arestat în cursul unei manifestaţii muncitoreşti (1879), este condamnat la patru luni de închisoare. În 1895 intră în învăţămîntul universitar ca profesor, iar în 1904 ocupă la Bologna catedra rămasă vacantă la retragerea lui Carducci. Poet liric, a publicat următoarele culegeri de poezii: *Myricae* (Flori de tamarisc, 1891), *Canti di Castelvecchio* (Cîntecele din C., 1903), *Poemi conviviali* (Poeme de banchet, 1904), *Canzoni di Re Enzio* (Cîntecele regelui E., 1909), *Poemi italici* (Poeme italice, 1911). În 1892 şi ulterior, în repetate rînduri, G. P. obţine din partea Academiei din Amsterdam premiul de poezie latină. Lirica lui se înscrie în începuturile **decadentismului* italian. Pentru spiritul obosit al artistului care nu mai are încredere în puterea raţiunii şi a voinţei, pentru sensibilitatea sa maladivă, frica şi incertitudinea sînt conjurate prin creaţia compensatoare; refugiul în copilărie, ca temă frecventă, indică nevoia de mîngîiere şi de ocrotire, după spaimele traumatizante provocate de lumea celor mari. Culegerea *Myricae* defineşte esenţa poeziei lui G. P. Revine aici, ca temă dominantă, amintirea obsesivă a morţii tatălui dar, alături de ea, compensatorie, întîlnim cîntarea lucrurilor mici şi a frumuseţii lor modeste, a fenomenelor obişnuite ale naturii, a oamenilor cu muncile lor de fiecare zi. Culegerile *Primi poemetti* (Primele mici poeme, 1897) şi *Nuovi poemetti* (Noile mici poeme, 1909) reiau aceeaşi tematică; ciclul *Sementa* (Semănatul), poeziile *Nei campi* (Pe ogoare) înscriu această poezie în tradiţia unui realism clasic echilibrat şi salvator. În *Canti di Castelvecchio* (1903), poeziile, *Il bolide* (Meteoritul) şi *Il ciocco* (Butucul de lemn) lărgesc tematica dincolo de marginile orizontului terestru, reunind, într-o veşnică pendulare, tentaţia şi teama necunoscutului. În ciclurile următoare, poetul regăseşte, deşi indirect, comunicarea cu lumea; *Poemi italici* (Poemele italice, 1910) şi *Poemi del Risorgimento* (Poemele Risorgimentului, 1912) cîntă faptele lui Garibaldi şi sufletul înalt al lui *Mazzini. Compoziţia intitulată *Italy* îl arată atent la problema socială a emigraţiei, *Le armi* (Armele) este un imn închinat uneltelor de muncă, „arme noi şi frumoase", iar *Gli eroi del Sempione* (Eroii Simplonului), care deschid „porţile mileniilor viitoare", sînt acum personajele sale lirice. Imnurile *(Carmina)* premiate la Amsterdam, scrise într-o latină foarte modernă şi accesibilă, îl descoperă pe acelaşi G. P. vizionar, încercînd evocarea măreaţă, dar revenind la sensuri adînci şi uman apropiate. Poetica lui, expusă programatic sub titlul *Il fanciullino* (Copilaşul), consideră poezia drept creaţia „copilului" care există în fiecare om, expresie naivă, moment liric, golit de gîndire, redus la spontaneitatea gestului preraţional, respingînd ca atare poezia explicit politică sau morală. Numele lui G. P. rămîne legat şi de o vastă încercare de interpretare a *Divinei Comedii*. În cuprinsul a 3 vol., *Minerva oscura* (M. întunecată, 1898), *Sotto il velame* (Sub văl, 1900) şi *La mirabile visione* (Minunata viziune, 1902), poetul descoperă sensuri criptice ale poemului. *Croce l-a caracterizat pe G. P. drept un „mic mare poet", înţelegînd prin aceasta că poetul este mare atunci cînd ilustrează aspectele şi sentimentele cele mai umile ale existenţei omului şi mai puţin convingător în încercările de poezie cosmic-filozofică.

PASINI Pace (Vicenza 1583 — Padova 1644), poet şi prozator baroc (→ *secentismo*), membru al *Accademiei degli Incogniti. Suspectat, din motive politice, este exilat un timp la Zara. Poet liric (*Rime varie*, 1617) şi autor al romanului de aventuri, de dragoste şi eroism, *Historia del Cavalier Perduto* (Istoria Cavalerului pierdut, 1634).

PASOLINI Pier Paolo (Bologna 1922 — Roma 1976), scriitor şi ziarist, colaborator

la revistele de stînga «*Vie Nuove*» şi *«*Il Contemporaneo*», autor de scenarii şi regizor de filme. Poet în dialectul friulan, a publicat *Poesie a Casarsa* (1942) şi *Poesie friulane* (1954). În limba literară, este unul din poeţii angajaţi, evocînd lupta antifascistă. Alături de ciclul cel mai însemnat, *Le ceneri di Gramsci*. *Poemetti* (Rămăşiţele pămînteşti ale lui G. Mici poeme, 1957), descriind viaţa Romei în cartierele sărace ale periferiei, a publicat vol. de lirică *I pianti* (Plînsetele 1946), *Dov'è la mia patria* (Unde e patria mea, 1949), *La meglio gioventù* (Tinereţea cea mai bună, 1954), *L'usignolo della Chiesa cattolica* (Privighetoarea Bisericii catolice, 1948), *Poesia in forma di rosa* (Poezie în formă de trandafir, 1964). Eseist, şi-a susţinut opţiunea poetică dialectală în vol. *Sulla poesia dialettale* (Asupra poeziei dialectale, 1947) şi şi-a expus teoria literară în raporturile ei cu angajarea politică, în *Passione e ideologia* (1960) şi în *Empirismo critico* (1972); a scris despre poezia populară (*La poesia popolare italiana del'900* ‹Poezia populară italiană din secolul al XX-lea, 1960›). S-a afirmat îndeosebi în proza narativă, pe urmele **neorealismului*. A debutat aici cu *Il ferrobedò* (Feribotul, 1961) şi a arătat în următoarele vol., *Ragazzi di vita* (Băieţi de viaţă, 1955) şi *Una vita violenta* (O viaţă violentă, 1959), existenţa unui lumpenproletariat specific marilor oraşe din Occident. Descrierea, deseori naturalistă, a mediului cuprinde nota puternic contestatoare a scriitorului angajat. *În Donne di Roma* (Femei din R., 1960), trăsătura protestului social îşi pierde vigoarea, dar *Alì dagli occhi azzurri* (A. cel cu ochi albaştri, 1965), carte de povestiri autobiografice, ne poartă din nou în lumea foarte amestecată a periferiei. Dedicîndu-se cinematografului, P.P.P. a scris scenariile unor filme de prestigiu ca *Il vangelo secondo Matteo* (Evanghelia după Matei), dar şi al altora, discutabile pentru îndrăzneala lor naturalistă *(Teorema)*; îl regăsim mai adevărat în *Accattone* (Cerşetorul, 1961), filmul care reia prezentarea aceleiaşi lumi a periferiei înfăţişate în *Una vita violenta*. Ca şi în opera de romancier, P.P.P. este, în filmografie, un contestatar. Dispariţia lui în plină vitalitate creatoare pecetluieşte impresia deconcertantă pe care evoluţia sa ideologică şi estetică sinuoasă o produce. În ceea ce a scris, el este poate ultimul dintre neorealişti şi încărcătura socială a *Vieţii violente* constituie una din însuşirile de neînlocuit ale acestei literaturi.

pasquinata, pamflet, tip de satiră politică anonimă, îndreptată contra guvernării Statului papal. Apărută în sec. 15 la Roma şi continuată pînă în 1870, se numeşte astfel deoarece compoziţiile de acest fel erau afişate pe torsul unei statui, zisă popular „a lui Pasquino", de fapt o statuie romană din sec. 3 scoasă la lumină pe o străduţă lîngă Piaţa Navona, unde se află şi astăzi. O culegere a acestor satire a fost tipărită la Basel de către Celio Secondo Curione, sub titlul *Pasquillorum libri* (Cartea pasquinatelor 1544).

PASSERONI Gian Carlo (Condamine di Lantosca, Nisa 1713 — Milano 1803), membru al *Accademiei dei Trasformati, poet didactic şi fabulist; a publicat *Rime giocose, satiriche e morali* (Versuri glumeţe, satirice şi morale, 1775) şi o prelucrare după Esop (*Favole esopiane*, 7 vol., 1677—79); este cunoscut mai ales ca autor al vastului poem în **ottave*, *Il Cicerone* (Cicero, 1755—74), în care moralistul atent la obiceiurile timpului se arată îndurerat de decăderea virtuţilor străvechi ale Italiei.

pastorèlla (păstoriţă), specie poetică specifică literaturii romanice, la originile ei; are structura unui **contrasto*, înfăţişînd discuţia dintre un nobil cavaler şi o păstoriţă căreia bărbatul îi cere iubirea. În literatura italiană, aparţin acestei specii două poezii: *In un boschetto trova'pasturiella* de *Guido Cavalcanti şi *O vaghe montanine pastorelle* („Gingaşe păstoriţe de munte"), de *Franco Sacchetti.

PATECCHIO Girardo sau Gerardo; latinizat, **Gerardus PATECCLUS sau PLATITUS** (Cremona începp. sec. 13), poet didactic-moralist, a fost, poate, notar în oraşul său natal. Este autorul poemului de peste

600 versuri, intitulat *Splanamento de li Proverbi de Salomone* (Explicaţia proverbelor lui Solomon), alcătuit din sentinţe extrase din Biblie şi din culegeri medievale similare, şi al operei didactice morale *Liber taediorum* (Cartea plictiselilor), cunoscută azi sub titlul italian de *Enoio* (sau *Le Noie* ⟨Plictiselile⟩), preluînd o temă răspîndită în poezia provenţalilor *(enuyes)*, Poezia lui G.P., pe care istoriografia literară mai veche o considera ca datorîndu-se influenţei patarinilor, încearcă să impună ca limbă literară un dialect regional, vorbit de-a lungul întregii văi a Padului *(padana)*. I se atribuie poemul anonim **Proverbia qu(a)e dicuntur super natura feminarum.*

PATECCLUS Gerardus → Girardo PATECCHIO

PATRIZ(Z)I Francesco (Cherso di Dalmazia 1529 — Roma 1597), profesor de filozofie la Ferrara şi Roma, istoric; autorul unei opere de teorie a istoriei şi istoriografiei, scrisă în latineşte şi tradusă în italiană cu titlul *Della Historia, dieci dialoghi di Messer Francesco Patritio*), (Despre istorie, zece dialoguri ale domnului F.P.). Amplul său tratat început în 1555, *Della poetica* (Despre poetică, 1586), respinge principiul imitaţiei din poetica raţionalistă a lui *Scaligero, căruia îi substituie, ca factor creator de poezie, entuziasmul. Într-o scriere adăugată *Poeticii*, cu titlul *Trimerone* (Trei zile), îşi arată admiraţia pentru *Ariosto şi critică supunerea lui *Torquato Tasso faţă de regulile aristotelice în *La Gerusalemme liberata*. Aceeaşi critică a regulilor literare, el o expune în zece dialoguri, intitulate *Della retorica* (Despre retorică, 1562).

PAVESE Cesare (Santo Stefano Belbo, Piemont 1908 — Torino 1950), scriitor, profesor de liceu la Torino, între ultimii colaboratori ai revistei *«*La Cultura*». Implicat, fără ştirea sa, într-o acţiune conspirativă, antifascistă, este condamnat la domiciliu forţat în Calabria (1935) — experienţă ce constituie subiectul povestirii *Il Cárcere* (Carcera, 1938—9). În anii următori, este consilier literar al editurii *Einaudi. Între scriitorii comunişti, este, după război, în primul plan al vieţii intelectuale; se sinucide în plină activitate şi în plină glorie literară. Format sub influenţa lui Augusto Monti, a găsit în literatura anglo-americană (din care a tradus opere ale lui Defoe şi Dickens, Melville şi Whitman) exemplul unui realism pe care Italia nu izbutise să-l aibă. Volumul *La letteratura americana e altri saggi* (Literatura americană şi alte studii, 1951) reuneşte pagini scrise în mare parte între cele două războaie, cînd interesul arătat literaturii Statelor Unite însemna implicit o atitudine politică antifascistă. Pavese îşi propunea să europeizeze problematica culturii italiene scoţînd-o din tradiţia clasic-retorică a poeziei aulice. *Il mestiere di vivere* (Meseria de a trăi, 1952), jurnalul anilor săi de scriitor (1935—50), împreună cu bogatul *Epistolar* (1966), formează mărturisirea dureroasă a singurătăţii care-l apasă, în neputinţa de a comunica cu ceilalţi. Jurnalul cuprinde deopotrivă premisele poeticii sale; pentru el, scrisul este o justificare a propriei existenţe, în faptul de a fi dat poezia oamenilor şi de a fi împărtăşit „suferinţele multora". Intelectual de mare cultură, meditează asupra mitului, cu deosebire în vol. *Dialoghi con Leucò* (Dialoguri cu L., 1947), şi discută unele probleme specifice ale literaturii italiene, între care **questione della lingua* şi oportunitatea folosirii dialectului. Pavese a debutat ca poet liric cu *Lavorare stanca* (Munca oboseşte, 1936); a doua culegere lirică, *Verrà la morte e avrà i tuoi occhi* (Moartea va veni şi va avea ochii tăi), apare postum (1951). Romanele scurte *(→ letteratura della Resistenza)*, alcătuind opera principală a sa, apar în ultimul deceniu de viaţă. Sînt romane lirice, de confesiune şi meditaţie, al căror protagonist este mereu acelaşi intelectual singur şi incapabil de angajare. În *La bella estate* (Frumoasa vară, 1940), regăsim Turinul boem al anilor tineri ai lui C.P.; în *Il diavolo sulle colline* (Diavolul pe coline, 1948) şi *Tra donne sole* (Între femei singure, 1949), cercul cuprinde, în acelaşi oraş, o lume a marii burghezii, în care plictisul şi disperarea îşi găsesc sfîrşitul în moarte; *La casa in collina* (Casa de pe colină, 1947—8) aminteşte

Scanned with OKEN Scanner

ultimii ani ai regimului şi începutul acţiunii partizanilor. Dar personajele cărora scriitorul le conferă în cărţile sale un atribut politic rămîn absente de la solicitările acţiunii, pierdute în obsesia singurătăţii lor. În *Il compagno* (Tovarăşul, 1947), în *Paesi tuoi* (Ţinuturile tale, 1941) şi *La luna e i falò* (Luna şi focurile, 1950) regăsim aceeaşi absenţă de la prezent şi aceeaşi retragere în propria frămîntare, deşi în jur lupta partizanilor este în curs. Pavese, care nu a participat la Rezistenţă, şi-a resimţit propria absenţă drept un alt semn al singurătăţii vinovate. Narator liric, de scurtă respiraţie, C.P. a schiţat situaţii şi personaje, oprindu-le la marginile epicului obiectiv, fără a-l atinge. Romanele sale reflectă, în eşecul de compoziţie obiectivă, eşecul sentimental al omului condamnat la singurătate. § *La spiaggia* (Plaja, 1942), *Ferie d'agosto* (Vacanţă de august, 1946)

PAVOLINI Corrado (Florenţa 1898 — Cortona 1980), scriitor şi ziarist; a colaborat la revista *«*La Fiera letteraria*» şi a condus un timp *«*L'Italia letteraria*»; autorul studiilor *F. T. Marinetti* (1924), *Cubismo, futurismo, espressionismo* (1927), *La fede letteraria* (Credinţa literară, 1930). A scris şi piese de teatru: *La donna del poeta* (Femeia poetului, 1936), *Il deserto tentato* (Deşertul încercat, 1937), *La figlia del diavolo* (Fiica diavolului, 1954). Ca poet liric, a publicat vol. *Poesie* (1923), *Odor di terra* (Miros de pămînt, 1928), *Elixir di vita* (Elixirul vieţii, 1929), *Patria d'acque* (Patrie de ape, 1933), *Dediche* (Dedicaţii, 1941), *Natura morta* (1952) şi *Diario di un anno* (Jurnalul unui an, 1961).

PAZZI (DE' MEDICI) Alessandro de' (Florenţa: 1483—1530 cca), nepotul lui *Lorenzo de' Medici, cunoscut pentru traducerea în latină a *Poeticii* lui Aristotel (1524), apărută postum la Basel (1536), şi a tragediei *Electra* a lui Sofocle, precum şi a traducerilor din greacă a tragediilor *Edip rege* de Sofocle, *Ifigenia în Taurida* şi *Ciclopul* de Euripide. Este autorul tragediei în versuri *Dido in Cartagine*.

PEA Enrico (Serravezza 1881 — Forte dei Marmi 1958), scriitor. Adolescent, a emigrat în căutare de lucru în Egipt, unde şi-a scris primele poezii. A publicat vol. de versuri, între care *Montignoso* (1912), *Arie bifolchine* (Melodii de boar, 1943). Revenind în Italia, a scris, ca autor dramatic, *Giuda* (Iuda, 1918), *Rosa di Sion* (Trandafir de S., 1919), *Prime piogge di Ottobre* (Primele ploi de octombrie, 1919), *L'anello del parente folle* (Inelul rudei nebune, 1940). Principala sa operă aparţine naraţiunii lirice şi autobiografice. În *Fole* (Născociri, 1910) şi *Lo spaventacchio* (Speriètoarea, 1914), domină imaginaţia unui copil încîntat de propria sa invenţie, delicată, gingaşă, colorată. În *Moscardino* (1922) şi *Il Volto santo* (Chipul sfînt, 1924), predomină elementul autobiografic. Ciclul autobiografic va continua cu *Il servitore del diavolo* (Slujitorul diavolului, 1931) şi cu *Magoometto* (Mahomed, 1942), acesta din urmă fiind un document al situaţiei intelectualului în perioada fascismului. Urmărit în anii războiului, nevoit să se ascundă, a povestit istoria acestei „fugi" în *Storia della fuga* (1953). Nostalgic în romanele *La Maremmana* (Femeia din Maremmana, 1938) şi *Solaio* (Podul casei, 1940), în ale căror locuri recunoaştem peisajele Toscanei; povestitor liric în *Rosalia* (1943) şi *Lisetta* (1946), a realizat cu *Malaria di guerra* (Malaria de război, 1947) unul dintre cele mai bune romane despre condiţia omului în război. Prezent în organizarea anuală a festivalului florentin, a scris *Maggio fiorentino, Il Maggio in Versilia, in Lucchesia e in Lunigiana come lo ha visto Enrico Pea* (Spectacolele Maiului florentin în V., în Lucca şi în L., cum le-a văzut E.P. 1954).

PECCHIO Giuseppe (Milano 1785 — Brighton, Anglia 1835), literat şi ziarist din prima generaţie a romanticilor, colaborator la *«*Il Conciliatore*». Angajat în conspiraţia carbonarilor (1820—1) la Milano, constrîns să se exileze în Anglia, publică *Osservazioni semiserie d'un esule in Inghilterra* (Observaţii semiserioase ale unui exilat în Anglia, 1827). Este autorul unei biografii a lui *Foscolo (*Vita di Ugo Foscolo*, 1830) şi a unor studii de

istorie, literatură şi economie politică: *Saggio storico sull'amministrazione finanziaria dell'ex Regno d'Italia* (Încercare istorică asupra administrării financiare a fostului Regat al I., 1830), *Storia dell'economia pubblica in Italia* (Istoria economiei publice în I., 1832); *Sino a qual punto le produzioni scientifiche e letterarie seguano le leggi economiche della produzione in generale* (În ce măsură producţiile ştiinţifice şi literare urmează legile economice ale producţiei în general, 1832).

PELLEGRINO Camillo (Capua 1527—1603 cca), preot. Publică *Il Carafa overo della epica poesia* (C. sau despre poezia epică, 1584), lăudînd poemul lui *Tasso, *La Gerusalemme liberata*, în dauna operei lui *Ariosto, *Orlando furioso*. În favoarea acestuia din urmă, intervine *Accademia della Crusca, şi C.P. răspunde cu *Replica alla risposta de gli Accademici della Crusca* (Replică la răspunsul membrilor Accademiei della Crusca, 1585), în care revine asupra criticii de antiaristotelism adresată poemului lui Ariosto.

PELLICO Luigi (Saluzzo, Piemont 1788—1841), fratele mai mare al lui *Silvio P., apropiat de cercul primilor romantici; este autorul unei scrieri de critică: *Giudizio sui tre Sepolcri* (Judecată asupra celor trei poeme „Mormintele").

PELLICO Silvio (Saluzzo, Piemont 1789 — Torino 1854), scriitor al **Risorgimentului*, format în spiritul iluminismului francez. Atras de trecutul naţional, a scris, foarte tînăr, tragediile în versuri *Laudomia* (1813) şi *Turno* (1814). A obţinut primul succes cu *Francesca da Rimini* (1815), inspirată din *Infernul* lui *Dante, operă liric-sentimentală şi mai puţin patriotic-militantă. Tragedia istorică *Eufemio da Messina* (1816) nu mai obţine acelaşi succes, iar încercările ulterioare, în cadrul genului, rămîn neterminate (*Dante, Beatrice d'Este, Pia de'Tolomei, I Bresciani* ⟨Locuitorii oraşului Brescia⟩). Neterminat rămîne şi romanul *Breve soggiorno in Milano di Battistino Barometro* (Scurtă şedere la Milano a lui B.B.). Preceptor în casa contelui Luigi Porro Lambertenghi (1816), întemeiază, alături de acesta, şi de un grup de intelectuali, revista *«*Il Conciliatore*». Afiliat carboneriei (1820—1) S.P. este implicat într-o conspiraţie şi arestat; închis în temniţele Palatului ducal din Veneţia, celebrele celule denumite Piombi, este condamnat la moarte, pentru ca, în momentul execuţiei, pedeapsa să-i fie comutată. Trimis în fortăreaţa de la Spielberg, obţine graţierea în 1831. În primul timp petrecut în închisoare, continuă să scrie tragedii dintre care numai două au fost duse la capăt: *Ester d'Engaddi* şi *Gismondo da Mendrisio*; jucate în anii 1832—3, au fost curînd interzise de guvernul Austriei. Acum, începe şi naraţiunile lirice în versuri apărute după eliberarea sa sub titlul *Cantiche* (Cîntece). Poet de inspiraţie modestă, va dobîndi gloria cu o operă de amintiri despre anii detenţiunii politice: *Le mie prigioni* (Închisorile mele, 1832), prin care inaugurează genul literaturii concentraţionare. Deşi născută dintr-o suferinţă nedreaptă, cartea nu îşi propune să-i denunţe pe asupritori ci dimpotrivă, este istoria unei convertiri morale, operă a uitării şi a iertării. Tradusă imediat în franceză (1833), a marcat începutul prozei narative destinate cititorilor noi, ai **romantismului* minor, dar i-a atras scriitorului critica severă a unora dintre cei care continuau a fi în fruntea acţiunii militante a intelectualilor patrioţi. După eliberarea sa, S.P. se dedică scrisului moral-edificator. Tragediile istorice compuse acum întîmpină ostilitatea publicului spectator (*Iginia d'Asti, Leonieroda Dertona, Tommaso Moro*, 1833; *Corradino*, 1834), iar altele rămîn nepublicate (*Boezio, Ezzelino, Adello, I francesi in Agrigento*). Renunţînd la teatru, S.P. scrie *De'doveri degli uomini* (Despre datoriile bărbaţilor, 1834), un breviar moral destinat tinerilor, cu care îşi reafirmă spiritul de renunţare prezent în *Închisorile mele*. Consecvenţa aceleiaşi orientări se manifestă şi în completările aduse la *Le mie prigioni*, sub titlul *Capitoli aggiunti* (Capitole adăugate) menite să corecteze unele afirmaţii ale lui *Alexandre-Philippe Andryane relativ la anii săi de închisoare.

PEPE Guglielmo (Squillace, 1783 — Torino 1855), patriot iluminist, luptă pen-

tru Republica partenopee (1799), participă la revoluţia carbonarilor (1820—1). De două ori exilat în Franţa, scrie aici *Le memorie del generale G. Pepe intorno alla sua vita e ai recenti casi d'Italia* (Memoriile generalului G.P. cu privire la viaţa sa şi la întîmplările recente din I., 1847). În 1848, participă la revoluţia de la Veneţia şi adaugă *Memoriilor*, în ed. din 1850, relatarea acestor noi fapte, cu titlul *Casi d'Italia negli anni 1847—'48 e' 49* (Evenimentele din I. în anii 1847—'48 şi '49).

PÈPOLI Alessandro (Veneţia: 1757—96), nobil; autor dramatic minor, rival al lui *Alfieri. Imitator eclectic al lui Shakespeare şi al lui Voltaire, şi-a publicat prima culegere de teatru sub titlul *Tentativi dell'Italia* (Încercările I.). În concordanţă cu ideile timpului, a scris un *Saggio di libertà sopra vari punti* (Încercare asupra libertăţii în mai multe puncte, 1783), program al unei posibile guvernări democratice.

PEPOLI Carlo (Bologna: 1796—1881), nobil, literat şi poet, prieten cu *Leopardi, care i-a dedicat cunoscuta *Epistola a Carlo Pepoli*. A scris libretul operei *Puritanii* de Bellini şi a publicat vol. *Poesie e prose* (1880). A participat la mişcarea revoluţionară din 1831 şi a trăit în exil, pînă în 1859.

PERCOTO Caterina (San Lorenzo di Soleschiano, Friuli: 1812—87), autoarea unor nuvele despre viaţa ţăranilor în aceste locuri sălbatice şi sărace, scrise în dialect şi intitulate *Scritti friulani* (Scrieri friulane. 1929). Tematica rurală se regăseşte în celelalte proze ale sale scrise în limba literară şi care alcătuiesc vol. *Racconti* (1858). Reprezentînd începuturile *verismului, C. P., a cărei personalitate morală o cunoaştem din nuvela autobiografică *La malata* (Bolnava, 1929), a prezentat lumea rurală a ţinuturilor natale cu competenţa unui cunoscător documentat, fiind şi autoarea unui studiu despre situaţia Friulului sub guvernarea Austriei: *Sotto l'Austria nel Friuli* (1918).

PEREGRINI Matteo (Liano, Bologna 1595 cca — Roma 1652), critic al manierismului baroc *(→ baroc)* în tratatul *Delle acutezze, che altrimenti spiriti, vivezze e concetti volgarmente si appellano* (Despre imagini preţioase, care în mod popular se numesc şi spirite, isteţimi şi concetti, 1639) şi în *Fonti dell'ingegno ridotti ad arte* (Izvoarele spiritului inventiv modelate prin artă, 1650). Dînd curs ideilor expuse teoretic, M. P. a scris *La Politica massima* (Politica maximă), un grup de proze oratorice, grave şi solemne, care evită folosirea ornamentelor condamnate. Moralist, redactează tratatul *Il savio in corte* (Înţeleptul la Curte), continuat polemic cu *Difesa del savio in corte* (Apărarea înţeleptului la Curte).

PERFETTO Pallamidesse di Bellindote del → PALLAMIDESSE

PERGAMENSIS Gasparinus → Gasperino BARZIZZA

PERIPATETICO, il → ANSELMO DI BESATE

PERLONE ZIPOLI → Lorenzo LIPPI

PEROTTI Niccolò (Fano 1429 — Sassoferrato 1480), umanist; a tradus *Manualul* lui Epictet şi a alcătuit, sub titlul *Cornucopia, sive commentaria latinae linguae* (Cornul abundenţei sau comentarii privind limba latină), un vast comentariu în limba operei lui Marţial. Aflat în serviciul cardinalului Bessarion, i-a scris biografia. Filolog, este autorul a două opere fundamentale: *Rudimenta grammaticae* (Elemente de gramatică, 1468) şi *De metris* (Despre metrica poetică).

PERTICARI Giulio (Savignano, Romagna 1779 — S. Costanzo, Pesaro 1822), filolog; colaborează la materia vol. care alcătuiesc *Proposta di alcune correzioni e aggiunte al „Vocabolario della Crusca"* (1826), cu articolele *Degli scrittori del Trecento e dei loro imitatori* (Despre scriitorii din secolul al XIV-lea şi despre imitatorii lor, 1818) şi *Della difesa di Dante in cui si dichiarano le origini e la storia della lingua comune italiana* (Despre apărarea lui D. în care se arată originile şi

istoria limbii comune italiene, 1820). Primul dintre aceste articole se pronunţă în favoarea **purismului*, iar al doilea este o contribuţie de filologie romanică. Poet, s-a declarat antiromantic, întemeind la Roma periodicul «*Giornale arcadico*» (1818). A scris versuri ocazionale, în stil neoclasic, printre care *Visione* şi *Panegirico di Napoleone*.

PESCETTI Orlando (Marradi 1556 cca — Verona 1624 cca), autor dramatic; a scris tragedia *Il Cesar*, de inspiraţie probabil shakespeareană. Literat, scrie cu privire la acuzaţiile aduse poemului *La Gerusalemme liberata* o apărare a lui *Torquato Tasso, *Del primo Infarinato, cioè della risposta dello Infarinato all' „Apologia" di Torquato Tasso. Difesa di Orlando Pescetti* (Despre primul Înfăinat, adică despre răspunsul Înfăinatului la „Apologia" lui T. T. Apărarea lui O. P., 1590). A susţinut genul nou al dramei pastorale, scriind *Difesa del „Pastor fido"* (Apărarea „Păstorului credincios") şi a susţinut la fel de energic politica lingvistică a **purismului* în *Risposta all' „Anticrusca" di P. Beni* (Răspuns la „Anticrusca" lui P. B., 1613). Antiaristotelic în problemele de teorie literară, se dovedeşte un spirit modern atunci cînd apără ideea învăţămîntului laic.

PETRARCA Francesco (Incisa, Arezzo 1304 — Arquà 1374) a fost, alături de *Dante şi *Leopardi, cel mai mare poet al Italiei. Fiu al notarului Pietro di Parenzo (cu numele latinizat Petraccolus de Ancisa, apoi Petrarca), exilat voluntar din Florenţa odată cu venirea la putere a guelfilor negri şi stabilit la Avignon, în preajma Curţii papale. Urmează dreptul la Montpellier şi la Bologna, fără a-l termina, şi revine la Avignon (1326). Intră în ierarhia clericală aflîndu-se în slujba episcopului Giacomo Colonna (1330), apoi a cardinalului Giovanni Colonna (1331—47); începe să compună versuri de dragoste pe care le concentrează treptat în jurul unei singure femei, Laura. În anii aceştia, dobîndeşte faima de literat, cunoscător rafinat al culturii antice, ceea ce îi aduce cinstea de a fi încoronat ca poet pe colina Capitoliului, la Roma (8 aprilie 1340). Treptat însă preferă vieţii agitate singurătatea pe care o găseşte la Vaucluse, unde îşi scrie operele filozofice. Ambasador al Curiei papale la Neapole, salută în 1342 acţiunea lui Cola di Rienzo ca început al unei posibile restructurări a Italiei în jurul Romei şi îi adresează acestuia epistola *Hortatoria*. Chemat de Giovanni Visconti, senior al Milanului, trăieşte la Curtea lui (1353—61), îndeplinind importante misiuni diplomatice la Praga (1356) şi Paris (1361). Oaspete al Veneţiei (1361—7), îşi petrece ultimii ani în vila de la Arquá, lîngă Padova, unde este şi înmormîntat. Petrarca a scris proză şi versuri, în latină şi în vulgară. În preumanismul lui, antichitatea este un model oferit contemporanilor pentru propria lor înnobilare morală şi pentru restaurarea gloriei Italiei; adresează clasicilor latini epistolele sale, ca unor prieteni apropiaţi, iar Virgiliu, Cicero şi Seneca sînt scriitorii săi preferaţi. Luînd lecţii de greacă cu un călugăr din Calabria, Barlaam, încearcă să citească în original unele dialoguri ale lui Platon. Poemul în hexametri latini *Africa* (1338—40), rămas neterminat, evocă victoriile lui Scipio Africanul. Împreună cu biografiile intitulate *De viris illustribus* (Despre bărbaţii vestiţi), începute în aceiaşi ani, şi cu *Rerum memorandarum liber* (Cartea despre faptele demne de a fi ţinute minte), începută în 1344 dar rămasă simplu proiect, poemul îşi propune acest scop patriotic-educativ. Abuzurile Bisericii şi disensiunile seniorilor Italiei au devenit obiectul polemicii sale. Unele **sonete* din ciclul *Rime sparse* (Versuri risipite) reiau violenţa polemică a unor cînturi din *Divina Comedie*. Regăsim aceeaşi atitudine vehement antipapală în *Epistolae sine nomine* (Epistole fără nume, 1351—3), numite astfel pentru că nu indică, din prudenţă, numele persoanelor cărora le sînt adresate. În canţona (**canzone)* care începe cu versul *Italia mia, benchè il parlar sia indarno* („Italia mea, deşi orice vorbă este în zadar"), el avertizează asupra ameninţării care vine din partea statelor străine şi îndeamnă la unirea tuturor principilor împotriva „furiei teutone". Acestei Rome aducătoare de pace îi închină şi canţona

Spirto gentil („Nobile spirit"), din care nu lipsesc accentele antifeudale. Petrarca avea să fie, pentru *Machiavelli şi pentru oamenii **Risorgimentului*, cel dintîi care a văzut în unificarea Italiei soluţia unică a lichidării suferinţelor ei. Manuscrisele antice, pe care în cursul călătoriilor sale le descoperă în arhivele mănăstirilor, încep să fie, odată cu el, obiect de studiu filologic *(→ umanism)*, dar mai ales moral-politic. Acest Petrarca politic precede şi contrazice aparent pe celălalt Petrarca, gînditorul din scrierile filozofice. În *Secretum* (1342—3), dialog polemic între scriitor şi interlocutorul său exemplar, sf. Augustin, victoria înclină spre umanism. În schimb, în *De vita solitaria* (Despre viaţa singuratică) şi mai ales *De otio religioso* (Despre oţiul religios) precum şi în *Psalmi penitentiales* (Psalmii de pocăinţă, 1347), idealul de viaţă este izolarea de lume şi meditaţie filozofică. Poemul alegoric în italiană *I Trionfi* (Triumfurile) şi tratatul în proză *De remediis utriusque fortunae* (Despre mijloacele de apărare împotriva ambelor sorţi) expun concluzia doctrinară a acestei transformări de idei. *De remediis* enunţă mijloacele la îndemîna credinciosului pentru a se sustrage ambelor direcţii ale soartei *(utriusque fortunae)*, norocului şi nenorocului. În cărţile *Invectivae contra medicum* (Invective contra medicilor, 1352—3) şi în *De sui ipsius et multorum ignorantia* (Despre ignoranţa sa şi a multora, 1367), F. P. deplînge grija exclusivă arătată ştiinţelor în dauna spiritului, accentul său polemic îndreptîndu-se contra averoiştilor. Dar personalitatea complexă a scriitorului se regăseşte în *Epistolele latine*, confesiune intelectuală şi morală, mărturie a unui mod de gîndire şi de viaţă umanist. Epistolele familiare *(Familiares*, 24 de cărţi), cele 17 „Epistole de bătrîneţe" *(Seniles)* şi „Epistolele diverse" *(Epistolae variae)*, cărora li se alătură „Epistolele metrice" *(Epistolae metricae)*, scrise tot în latineşte (în număr de 64, formînd trei cărţi), alcătuiesc un corpus filozofic şi un breviar de viaţă. Ele proclamă idealul clasic al omului şi exaltă plăcerile intelectuale deasupra celor pasionale. Modernitatea prezentă în opera latină se regăseşte în versurile italieneşti, *Rime*, compuse între 1330—65 aproximativ. Transcrise de mîna lui în versiuni succesive, cu adăugiri de compoziţii mereu noi, le regăsim aproape definitive, alcătuind un tot unitar, în redactarea din 1373, destinată lui Pandolfo Malatesta, şi apoi în manuscrisul autograf păstrat la Biblioteca Vaticanului şi intitulat *Francisci Petrarche laureati poete Rerum vulgarium fragmenta* (Fragmentele operelor italiene ale poetului încoronat cu laur, F. P.). El cuprinde 366 de poezii din care 317 sînt **sonete*, 29 **canzoni*, 9 **sestine*, 7 **ballate* şi 4 madrigale. În afara canţonierului, rămîn aşa-numitele *Rime sparse*, între care se cuprind unele sonete de răspuns adresate prietenilor. *Rimele*, care i-au asigurat gloria, sînt pînă astăzi una din marile culegeri lirice ale literaturii universale. Tematic, ele parcurg gama tuturor etapelor iubirii — de la prima încîntare în faţa chipului blond al Laurei, pînă la desperarea morţii ei. Compoziţia simetrică a canţonierului, realizată prin opoziţia celor două părţi care-l compun, „Pentru viaţa" şi „Pentru moartea Laurei" *(In vita di Madonna Laura, In morte di Madonna Laura)*, indică intenţia de a da succesiunii lor o semnificaţie. De-a lungul lor, poetul cîntă frumuseţea Laurei şi vede în ea semnul perfecţiunii divine, fără a o identifica însă cu aceasta. Se regăsesc în acest „jurnal" liric al poetului, urmele dulcelui stil nou *(*dolce stil nuovo)*, care aseamănă femeia cu un înger; dar iubirea lui nu mai e mijloc de cunoaştere şi de înălţare morală ci este, la început, iubire omenească, şi mărturisită ca atare, apoi frămîntare dureroasă, născută din îndoieli şi aşteptare, copleşită, în sfîrşit, de teama păcatului. Planul psihologic este treptat subordonat celui moral şi descrierea iubirii devine prilejul unei adevărate cazuistici a acesteia, în care dominantă este obsesia vinei, complexul păcatului. Faţă de poezia dulcelui stil nou, debitoare unei doctrine filozofice şi religioase, poezia lui F. P. inaugurează lirica modernă: ea nu mai este *ancilla theologiae*, ci doar mărturie a condiţiei umane; nu vrea să justifice

Scanned with OKEN Scanner

tentațiile omenescului, ci doar să le mărturisească. Confesiune a slăbiciunii și nu apologie a credinței, ea manifestă, la începutul *Renașterii, încercarea omului de a se elibera de transcendentul care-l obsedează și îl înfricoșează. Restrîngînd poezia la cîntul iubirii omenești, lipsind-o de suportul și de finalitatea filozofiei, dobîndind pentru ea întreaga autonomie, F. P. deschidea larg drumul poeziei lirice moderne. *Petrarchismul va fi, în secolele imediat următoare, modalitatea lirică dominantă în Italia și în tot Vestul Europei, iar ecourile lui se regăsesc pînă în *romantism.

petrarchism, termen de istorie a liricii occidentale, care denumește imitarea poeziei lui *Petrarca în Italia și în principalele țări ale Europei, în sec. 16 și 17. Începînd cu *Pietro Bembo, temele poetice și modalitățile stilistice caracteristice lui Petrarca devin un model absolut. Dar există un p. anterior lui Bembo și îl întîlnim ca tradiție a poeziei aulice, la unii poeți din sec. 15, de la *Giusto dei Conti, la *Serafino Aquillano și la *Lorenzo de' Medici. În secolul următor, p. devine modalitatea cea mai accesibilă de asimilare largă a *neoplatonismului italian; acesta permite justificarea iubirii frumosului pe care religia o condamnă. Petrarchismul din Cinquecento (sec. 16) cuprinde, prin intermediul lui Bembo, lirica tuturor marilor scriitori ai secolului care, conform uzului și tradiției, au scris și versuri de dragoste; alături de *Ariosto se numără printre aceștia istoricul *Benedetto Varchi, nuvelistul *Matteo Bandello, moralistul *Baldasare Castiglione și autorul de epistole și opere dramatice, *Annibal Caro. Petrarchismul se regăsește ca o modalitate a concepției neoplatoniciene la *Michelangelo; în fine, el este unica modalitate lirică a unor poeți autentici, ca de pildă *Giovanni Guidiccioni, pentru care temele lui coincid cu propria lor frămîntare. Petrarchismul propriu-zis, noțiune cu sens peiorativ, aparține poeților minori, discipoli ai lui Bembo, deci imitatori indirecți ai modelului, ca *Trifone Gabriele. Petrarchismul italian își are continuatorii în Franța, Spania și Anglia; în România, Gh. Asachi este un imitator tardiv al *Rimelor*. Aparțin p. și numeroasele ed. critice ale *Rimelor*, precum și comentariile la opera poetului, alcătuite în sec. 16. Amintim ed. critică apărută (1501) în tipografia lui *Aldo Manuzio, sub îngrijirea lui Bembo, și *Comentariul* lui *Bernardino Daniello (1541); în fine, corespund aceluiași cult pentru poetul Laurei interpretările date operei lui de către *G. G. Muzio și *Ludovico Castelvetro.

PETREIO (a 2-a jum. a sec. 15), umanist, membru al *Accademiei pontaniana. A scris tratatul latinesc *De orationis constructione* (Despre alcătuirea unui discurs).

PETRONI Guglielmo (Lucca 1911—), scriitor și ziarist, a colaborat la *«*Solaria*» și la *«*Il Selvaggio*». Ca poet liric, a publicat *Versi e memoria* (Versuri și memorie, 1935), iar ca prozator, e cunoscut prin opera autobiografică *Il mondo è una prigione* (Lumea este o închisoare, 1949), istorie a scurtei perioade în care, arestat și deportat în Germania, a suferit groaza și mizeria prizonieratului.

§ *Personaggi d'elezione* (Personaje preferate, 1938), *La Casa si muove* (Casa se mișcă, 1950), *Tre racconti d'amore* (Trei povestiri de iubire, 1954), *Noi dobbiamo parlare* (Noi trebuie să vorbim, 1955), *Il colore della terra* (Culoarea pămîntului, 1964)

PETRONIO Giuseppe (Marano di Napoli 1909—), istoric literar de orientare marxistă; a întreprins interesante studii asupra scriitorilor moderni, de la *iluminism la *verism, contribuțiile sale cele mai sugestive privind opera lui *Parini (*Parini e l'illuminismo lombardo* ⟨P. și iluminismul lombard, 1961⟩) și a scriitorilor următori (*Dall'illuminismo al verismo. Saggi e proposte* ⟨De la iluminism la verism. Studii și propuneri, 1962⟩). Este autorul vastei lucrări de sinteză *L'attività letteraria in Italia* (Activitatea literară în I., 1964), în care metoda materialist-istorică este aplicată cu discernămînt și inteligență. Ca lector de italiană la Universitatea din Iași (1936—8) a cunoscut îndeaproape țara și cultura românească, a întocmit *Antologia della narrativa romena* (Antologia prozei narative românești, 1956) și a tradus *O scrisoare pierdută* de

I. L. Caragiale (1962) şi *Mitrea Cocor* (1952) de M. Sadoveanu, în italiană.

PETRUCCELLI DELLA GATTINA Ferdinando (Moliterno, Lucania 1815 — Paris 1890), ziarist şi scriitor; a participat la revoluţia din 1848 la Neapole. Revenit din exil (1860), a fost deputat; şi-a adunat cronicile parlamentare în vol. *I moribondi del Palazzo Carignano* (Muribunzii din palatul C., 1862), în care constată, între cei dintîi, lipsa de maturitate politică a noii guvernări. Observaţiile sale critice revin în *Memorie di un ex deputato* (Amintirile unui fost deputat, 1882) şi în vol. *La rivoluzione di Napoli del 1848* (1850), *Memorie del colpo di Stato del 1851 a Parigi* (Memorii despre lovitura de stat din 1851 la Paris, 1880). În opera narativă, de evocare istorică, regăsim procedeele moralistului şi ale cronicarului politic. Se înscriu în această producţie *Malina di Taranto* (1841), *Il re prega* (Regele se roagă, 1874) şi mai ales *Memorie di Giuda* (Memoriile lui Iuda, 1820), o reluare lucidă şi inteligentă a povestirii din Noul Testament.

pianto (plîns, bocet), termen care indică poezia lirică medievală cunoscută şi sub numele de *lamento* (tînguire). Inspirată în genere din episodul patimilor lui Cristos, o găsim la baza teatrului religios, a dramei sacre *(*sacra rappresentazione)* primitive de tipul **laudei* dramatice. Un exemplu de acest fel este *Il Pianto della Madonna* de *Iacopone da Todi.

PIAZZA Antonio (Veneţia 1742 — Milano 1825), autor de romane sentimentale şi patetice sau apropiate de genul povestirii picareşti *(L'Ebrea, istoria galante* ⟨Evreica, povestire galantă⟩, *I deliri dell'anime amanti* ⟨Delirurile sufletelor iubitoare⟩, *Gli zingari* ⟨Ţiganii⟩). L-a susţinut pe abatele *Pietro Chiari în polemica acestuia cu *Goldoni şi a povestit episodul respectiv în trilogia narativă *L'impresario in rovina* (Impresarul ruinat), *Giulietta* şi *La pazza per amore*(Nebuna din dragoste, 1771—3). Imitator lui Goldoni în comediile *L'amicizia in cimento* (Prietenie pusă la încercare) şi *La moglie tradita* (Soţia înşelată), a descris cu simţ realist aspecte din lumea şi moravurilor actorilor în romanul-cronică intitulat *Il teatro, ovvero fatti d'una venezia na che lo fanno conoscere* (Teatrul sau faptele unei veneţiene, care ne fac să-l cunoaştem, 1777—8).

PICCOLOMINI Alessandro (Siena: 1508—78), profesor de filozofie la Padova, membru principal al *Accademiei degli Intronati; traduce *Retorica* şi *Poetica* lui Aristotel, scrie comediile de situaţii şi de moravuri, de multe ori licenţioase, *La Raffaella, Alessandro, Ortensio* şi *L'amor costante* (Dragostea statornică, 1536) — cea mai reuşită dintre ele. Autor de tratate morale, preocupat de scopul educativ al poeziei, scrie un dialog despre buna creştere a femeilor, *„La Raffaella" o dialogo della bella creanza delle donne* (1540), şi *Costituzione di tutta la vita dell'uomo nato nobile e in città libera* (Viaţa omului născut nobil şi într-un oraş liber. 1543), apărut ulterior sub titlul *Istituzione morale* (Educaţia morală). A dat în *Delle stelle fisse* (Despre stelele fixe) prima clasificare alfabetică a stelelor, indicate prin caractere latine.

PICCOLOMINI Enea Silvio (Corsignano, Siena 1405 — Colle San Ciriaco, Ancona 1464), umanist; ecleziast de mare cultură, va deveni papă în 1458, sub numele de Pius al II-lea. Trimis în numeroase misiuni diplomatice, el întreprinde, într-o serie de lucrări, fie descrierea ţărilor pe care le-a vizitat *(De ritu, situ, moribus et conditione Germanorum* ⟨Despre ritul, locul, moravurile şi starea germanilor⟩*)*, fie critica obiceiurilor curtene ⟨*De curialium miseriis* ⟨Despre tristeţile Curiilor, 1444⟩*)*. Convins, treptat, de caducitatea plăcerilor lumeşti, le laudă cu un sentiment amar şi dureros, într-un fel de roman epistolar de dragoste, intitulat *Historie de Eurialo et Lucretia* (1444). Ulterior, se dedică operelor de istorie, cum sînt *Historia de Ratisponensi dieta* (Istoria dietei de la Regensburg, 1454), *Historia Friderici III Imperatoris* (Istoria împăratului Frederic al III-lea) şi *Historia bohemica* (Istoria Boemiei). Dureroasă prin judecata lucidă asupra oamenilor şi faptelor

lor este opera istorică *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt* (Comentarii ale întîmplărilor demne de amintire care se cuprind în timpurile sale). Poet în latină, E. A. P. compune, în anii de tinereţe, ciclul elegiac *Cinthia* şi se integrează crezului epicurian al timpului cîntînd, ca un *carpe diem*, bucuria clipei prezente. Narator, urmînd modelul lui *Boccaccio, scrie nuvela *De duobus amantibus historia* (Povestea despre cei doi îndrăgostiţi, 1444). În fine, este autorul unei scrieri de pedagogie, anticipînd ideile **Renaşterii* în acest domeniu: *De liberorum educatione* (Despre educaţia copiilor). A susţinut, între altele, originile şi caracterele latine ale limbii române.

PICO DELLA MIRANDOLA Giovanni (Mirandola 1463 — Florenţa 1494), unul din principalii umanişti ai grupului florentin apropiat de cercul literaţilor din jurul lui *Lorenzo de' Medici şi, deopotrivă, a cunoscut aristotelismul averoist, care-şi avea centrul de iradiere la Padova. Combate într-o epistolă umanismul retorizant apărat de *Ermolao Barbaro, iar în vederea unei reuniuni de învăţaţi la Roma, scrie, în 1485—6, *Oratio de hominis dignitate* (Discurs despre demnitatea omului), introducere la un număr de nouă sute de teze *(Conclusiones)* care aveau să constituie obiectul unor discuţii publice. Discursul se constituie pe premisa că omul, situat între Satana şi Dumnezeu, este demn prin capacitatea sa de opţiune între bine şi rău; criteriul valorii morale devine ca atare nu perfecţiunea, ci străduinţa spre atingerea ei. Cînd cenzura papală condamnă o parte din aceste teze şi P. della M. răspunde polemic cu o *Apologie* a lor, reuniunea este revocată. Obligat să trăiască retras, într-un fel de domiciliu forţat, este atras de predicile lui *Savonarola şi intră în ordinul dominicanilor. Îmbină ideile neoplatoniciene cu elemente din cabală, într-un comentariu filozofic la Cartea Facerii, intitulat *Heptaplus* (1489), iar în opera dedicată lui *Poliziano, *De ente et uno* (Despre existent şi unitate, 1492), expune în formă alegorică concordia, adică unitatea esenţială dintre toate religiile şi filozofiile. Împotriva superstiţiilor şi a falsei ştiinţe a magiei şi astrologiei, întreprinde o vastă operă, rămasă doar la prima parte, tipărită sub titlul *Disputationes adversus astrologiam divinatricem* (Dispută contra astrologiei divinatorii, 1494). Poet liric, autor al unei culegeri de *Sonetti*, tipărită în 1494, P. della M. a fost şi un adevărat filolog, cu o întinsă cunoaştere a limbilor vechi, inclusiv a limbilor caldee şi ebraică, depăşind prin aceasta pregătirea limitat greco-latină a umaniştilor.

PICOZZI Stefano (Vicenza: 1532—1604), autor de erudite şi greoaie reconstituiri istorice, care pregătesc apariţia romanului istoric propriu-zis. Principalele sale opere sînt *I viaggi di messer Francesco Novello da Carrara* (Călătoriile nobilului domn F. N. de C., 1824) şi *I viaggi di Pitagora* (Călătoriile lui P., 1826).

PIER DELLA VIGNA sau **DELLE VIGNE** (Capua 1190 cca — vecinătatea Pisei 1249 cca), jurist; vestit prin cultura sa latină, a fost principalul colaborator al lui *Frederic al II-lea de Suabia şi unul din cei mai caracteristici poeţi ai Şcolii siciliene (*Scuola siciliana). A pregătit, împreună cu Giacomo di Capua, *Constitutiones Regni Siciliae* (Constituţiile Regatului Siciliei), promulgate la Melfi (1231). Acuzat de trădare şi întemniţat, s-a sinucis în închisoare. *Dante îl aminteşte în *Infern* (XIII, 22—108). I se atribuie canţonele *(*canzoni) Amore, in cui disio ed ho speranza* („Iubire, pe care o doresc şi în care nădăjduiesc") şi *Amando con fin core e con speranza* („Iubind cu inima delicată şi cu speranţă"). Participă la disputa în versuri dintre mai mulţi poeţi, cu **sonetul Però ch'amore no se po vedere* („Întrucît iubirea nu se poate vedea").

PIER DELLE VIGNE → PIER DELLA VIGNA

P(I)ERLEONI Giuliano, zis RUSTICO ROMANO (Roma sec. 15), trăieşte la Neapole, în slujba lui Frederic de Aragon. Opera sa lirică, *Compendio di sonetti et altre rime de varie testure* (Totalitatea sonetelor şi alte versuri de variată alcătuire 1492), cuprinde **sestine* şi elegii, **can-*

zoni şi egloge, compoziţii ocazionale. Pierleoni se arată adversar oricărei imitaţii şi declară că poezia sa este un rod „al naturii" şi „al experienţei".

PIETRO DA BARSEGAPÈ sau **BASCAPÈ** sau **BESCAPÈ** — latinizare a numelui locului natal, Basilica Petri (sec. 13), poet didactic-religios; scrie, în dialectul lombard, poemul de circa 2 500 versuri, intitulat *Sermone* (Predica) — încheiat în 1274, operă de redusă poezie, rezumînd monoton istoria omenirii, după Vechiul şi Noul Testament, dar preţios document pentru începuturile limbii italiene.

PIETRO DA BASCAPÈ → PIETRO DA BARSEGAPÈ

PIETRO DA BESCAPÈ → PIETRO DA BARSEGAPÈ

PIETRO DA EBOLI [Pietro ANZOLINO], (Eboli — 1220); autorul unui poem epic elegiac, în distihuri latine, intitulat *De rebus Siculis* (Despre istoria siciliană).

PIETRO DE' FAITINELLI, zis il MUGNONE (Lucca: 1280/90 — 1349), notar, guelf negru (exilat între 1314—31), poet; autor a 17 **sonete* şi al unei **canzone*. Sonetele cu subiect politic oscilează între tonul polemic, adesea sarcastic, şi nostalgia exilatului, altele, de intonaţie misogină, satirizează poezia şcolii **dolce stil nuovo*. Cantona intitulată *Spent'è la cortesia* („S-a stins politeţea") deplînge decăderea moravurilor.

PIGAFETTA Antonio (Vicenza 1480 cca— ante 1536), nobil; l-a însoţit pe Magellan în călătoria sa şi a scris, în anii 1524—5, o relatare a acestei călătorii, pe care o cunoaştem în versiunea franceză apărută la Paris (f. a.) şi la Veneţia (1526), sub titlul *Premier voyage autour du monde pendant les annés 1519—1521* (Primul voiaj în jurul lumii, făcut în anii 1519—1521) — document nepreţuit pentru istoria descoperirilor geografice.

PIGNA, il → Giovan Battista NICOLUCCI

PIGNOTTI Lorenzo (Figline, Toscana 1739 — Pisa 1812), medic şi literat; poet burlesc *(→ poeti giocosi)* şi satiric în micile poeme *Il bastone miracoloso* (Bătul miraculos) şi *La treccia rubata* (Cosiţa furată). Cu sensibilitatea unui preromantic, a închinat un mic poem mormîntului lui Shakespeare *(La tomba di Shakespeare,* 1779*)*. Este cunoscut mai ales prin vol. *Favole e novelle* (Fabule şi nuvele, 1782), conţinînd observaţiile unui moralist asupra timpului său. Istoric al Marelui ducat de Toscana, a scris *Storia della Toscana fino al principato*, operă pusă la index pentru că dovedea un spirit liberal. A descris viaţa de Curte a Florenţei ducale în mai multe fabule, dintre care amintim *Il leone, l'orso e il cane* (Leul, ursul şi cîinele).

PINCHERLE Alberto → Alberto MORAVIA

PINDEMONTE Giovanni (Verona: 1751—1812), autor de tragedii în stil neoclasic. Cea mai cunoscută se intitulează *I Baccanali* (Bacanalele, 1788). Mai caracteristice sînt însă, pentru genul teatrului eroic, *I coloni di Candia* (Coloniştii din C., 1785) sau *Mastino I della Scala*, iar pentru drama istorică, de imitaţie spaniolă şi engleză, *Donna Caritea regina di Spagna* (1797) sau *Ginevra di Scozia* (Genoveva a Scoţiei, 1795). A scris, lăudînd guvernarea franceză în Lombardia, oda *La repubblica Cisalpina*. A închinat poemul *Le ombre napoletane* (Umbrele din Neapole) intelectualilor revoluţionari care proclamaseră Republica partenopee.

PINDEMONTE Ippolito (Verona: 1753—1828), nobil; îşi manifestă adeziunea la ideile Revoluţiei franceze în poemul *La Francia* (1790). Poet liric, membru al *Arcadiei sub numele de Polidete Melpomenio, I. P. este, în primele sale culegeri *(Stanze* şi *La Fata Morgana*, 1782*)*, un poet didactic-iluminist; *Prose e poesie campestri* (Proze şi poezii cîmpeneşti), scrise în 1784—8, dar publicate separat — versurile în 1788, proza în 1817 —, arată evoluţia sa către un preromantism moderat. În epică, I. P. a scris nuvela satirică *Abaritte* (1790) şi povestiri preromantice cu subiect istoric, în versuri, ca *Teresa Contarini e Antonio Foscarini* şi *Lettera di una monaca a Federico IV* (Scrisoarea unei călugăriţe către Frederic al IV-lea). În teatru, a scris, inspirîndu-se din lumea germanică, tragedia

Arminio (1804); iar în critică, a dat un „Discurs asupra gustului prezent în beletristica din Italia" *(Discorso sul gusto presente delle belle lettere in Italia)*, care îl arată înclinat în mod egal spre **neoclasicism* şi spre preromantism. *Epistole* (1805) reprezintă încă acest echilibru, în timp ce opera de bătrîneţe, *Sermoni* (Discursuri, 1819), manifestă mai puternic trăsătura livrescă a **clasicismului*. În poezia sepulcrală, de gust preromantic, I. P. este amintit ca autor al poemului *I cimiteri* (Cimitirele, 1805), întrerupt atunci cînd autorul a aflat de apariţia imnului *I sepolcri* al lui *Foscolo. Răspunzînd acestuia, a reluat tema într-o epistolă cu acelaşi nume (1807), îmbinînd din nou gustul neoclasic cu preromantismul.

PINTÒR Giaime (Roma 1919 — Castelnovo al Volturno 1943), istoric literar şi filozof; a publicat traduceri din mari scriitori germani şi studii în acelaşi domeniu. Alăturat mişcării antifasciste, a murit în cursul unei misiuni militare în favoarea trupelor aliate. În *L'ultima lettera* (Ultima scrisoare), trimisă fratelui său, G. P. arată că numai războiul l-a obligat să renunţe la indiferenţa intelectualului care se crede în afara sferei politicului. Volumul *Il sangue d'Europa* (Sîngele Europei, 1952) cuprinde, în fruntea lui, acest text, urmat de studiile şi articolele literare publicate în reviste.

PIOVENE Guido (Vicenza 1907—), scriitor şi ziarist; G. P. dovedeşte un gust particular pentru cazul insolit şi pentru problematica omului singur. După vol. de povestiri *La vedova allegra* (Văduva veselă, 1931), a dat, cu *Lettere d'una novizia* (Scrisorile unei novice, 1941), un roman de ambianţă catolică, în care viaţa monastică oferă scriitorului prilejul unei cazuistici inteligente. În ciclul de povestiri *La gazzetta nera* (Gazeta neagră, 1943), motivul comun este crima, privită ca o ispită latentă a oricărui om. *Pietà contro pietà* (Mila contra milei, 1946) este un alt roman de introspecţie şi de ascuţită problematică morală, într-o acţiune ce se petrece în anii războiului. Format în spirit catolic, şi-a privit lucid atitudinea conformistă din anii fascismului, în cartea de autobiografie spirituală *La coda di paglia* (Cu musca pe căciulă, 1962) şi în romanul de fond autobiografic *Le furie* (Furiile, 1964). Cu ultima sa carte, *Le stelle sono fredde* (Stelele sînt reci, 1970; premiul Strega), abordează modalitatea emblematic-metaforică a ultimelor tendinţe literare europene. Volumul de proză eseistică *Lo scrittore tra la tirannide e la libertà* (Scriitorul între tiranie şi libertate, 1952), ca şi cărţile de reportaje, însumează observaţiile unui călător moralist: *De America* (1953), *Viaggio in Italia* (Călătorie în I., 1938), *Madame la France* (1967). În fine, corespondent de presă, scrie *La gente che perdè Gerusalemme* (Oamenii care au pierdut Ierusalimul, 1967).

§ *L'Italia* (1971), *Il nonno tigre* (Bunicul tigru, 1972), *L'Europa semilibera* (Europa pe jumătate liberă, 1973), *Idoli e ragione* (Idoli şi raţiune, 1975), *Verità e menzogna* (Adevăr şi minciună, 1975), *Inverno di un uomo felice* (Iarna unui om fericit, 1977), *Romanzo americano. Lettere tra fidanzati* (Roman american. Scrisori între logodnici, 1979)

PIRANDELLO Luigi (Agrigento 1867—Roma 1936), poet, romancier şi autor dramatic. A urmat cursurile Universităţii din Roma şi şi-a luat doctoratul în filologie romanică la Bonn (1891), cu o teză asupra graiului sicilian vorbit în oraşul său natal *(Laute und Lautentwicklung der Mundart von Girgenti* ‹Sunete şi dezvoltarea sunetelor în graiul din G., 1891›). Reîntors în patrie, publică în revistele *«*La Nuova Antologia*» şi *«*Il Marzocco*». Din 1897 pînă în 1922, este profesor de stilistică la Institutul Pedagogic superior din Roma. În anii următori războiului, opera teatrală îi asigură o faimă europeană; distins cu premiul Nobel (1934), avîndu-şi propria companie dramatică, scriitorul este între 1920—30 acela care prin creaţia sa răspunde cel mai direct curentelor de idei şi problematicii morale a timpului. Debutează ca poet liric cu vol. *Mal giocondo* (Boală veselă, 1889) urmat de *Zampogna* (Fluier 1901) şi *Fuori di chiave* (Dincolo de cheie

1912) şi traduce *Romische Elegien* de Goethe (1896). Pirandello se consacră apoi genului epic, continuînd opera naratorilor verişti, romanele şi nuvelele sale fiind în cea mai mare parte o istorie morală a Siciliei acelor ani. *L'esclusa* (Exclusă din societate, 1894) reconstituie lumea închisă a provinciei siciliene; în *Il fu Mattia Pascal* (Răposatul M. P., 1904), ce descrie încercarea neizbutită a unei evadări din cercul apăsător al aceleiaşi provincii, părăsind tiparul psihologiei convenţionale, L. P. dă, poate, cele dintîi pagini asupra vieţii absurde şi, în comicul situaţiilor respective, include ironia faţă de omenirea contemporană. Al treilea roman, *I vecchi e i giovani* (Cei bătrîni şi cei tineri, 1913), reuneşte modalităţi tradiţionale şi o concepţie a absurdului prin care-l anticipează pe dramaturgul L. P.; roman-cronică, este o operă masivă, un roman al Italiei monarhice, un roman al Siciliei rurale în care acţionează primele grupuri muncitoreşti, cu o democraţie parlamentară improvizată, în care Sudul este doar exploatat şi nu ajutat să se dezvolte, în fine, romanul unor destine individuale, între care intelectualul fidel idealurilor **Risorgimentului* se arată a fi purtătorul de cuvînt al autorului. La nivelul acestor romane se aşază cele 15 vol. de nuvele, publicate, fiecare în parte, sub titlul *Novelle per un anno* (Nuvele pentru un an, 1901—19). Ele reiau figuri şi situaţii din romane; personaje sînt omul de pe stradă, în situaţiile limită care generează prin comicul lor sentimentul absurdului; femeia subordonată autorităţii necontrolate a unor moravuri şi prejudecăţi; oameni politici-marionete, lipsiţi de tradiţia libertăţii; proprietari de pămînturi sau negustori lacomi; ţărani emaciaţi de boală, lucrînd în carierele de sulf. Ca autor dramatic, a debutat cu piesa *La morsa* (Menghina, 1898). Pirandello va fi timp de peste trei decenii omul de teatru cel mai modern al Europei. Eseul intitulat *L'umorismo* (1908) prezintă teoria sa literară în dependenţa ei de psihologie şi de filozofie. Fără a se raporta la William James sau la Bergson, dar pornind de la o concepţie apropiată a fluxului continuu al conştiinţei, L. P. va da personajelor sale o disponibilitate mereu deschisă: contrastul dintre forma raţională şi cea convenţională, care îl defineşte, şi conţinutul mobil al fluxului psihic, care constituie adevărata existenţă a individului, determină tensiunea dramatică a operei lui, momentele de autodescoperire generînd prin surpriza lor situaţiile umorului, comic specific, cu imixtiuni de tragic. Romanul intitulat programatic *Uno, nessuno e centomila* (Unul, nimeni şi o sută de mii, 1927) este mai mult un eseu care explicitează concepţia scriitorului asupra personajului, multiplu şi imprevizibil pînă la anularea sau pierderea personalităţii. O bună parte a operei dramatice se înscrie, la fel cu nuvelele, în linia **verismului*: *Pensaci Giacomino* (Gîndeşte-te, G., 1916) şi *Il berretto a sonagli* (Tichia cu clopoţei, 1917) sînt tragicomedii ale existenţei mărginite în lumea închisă a unei provincii înapoiate; *La giara* (Chiupul, 1917) este o farsă îngroşată, în care avarul păcălit se zbate prins în propria lui capcană. Fiecare comedie a lui L. P. impune două nivele de interpretare: cel realist, al unor drame burgheze, cel existenţial, al condiţiei umane guvernate de indeterminismul generator al absurdului. Cu *Enrico IV* (1922), care i-a adus autorului faima europeană, cele două nivele de interpretare sînt la fel de evidente: nebunia fictivă a personajului este mijlocul răzbunării îndelung pregătite, împotriva celui care, orgolios, îl umilise în demnitatea lui. Publicul european, mai puţin sensibil la realităţile locale prezentate în teatrul lui L. P., a văzut în acesta în primul rînd o imagine modernă a omului în civilizaţia actuală. Antipozitivist şi antiraţionalist, pirandellismul marca una din ipostazele **decadentismului* european. În planul creaţiei, L. P. apărea însă aproape stăpînit de personajele care i se impuneau, cerînd să devină obiect al operei lui, şi cele „Şase personaje în căutare de autor" *(Sei personaggi in cerca d'autore*, 1921) constituie o expunere a propriei poetici dramatice a scriitorului. Încercare de teatru în teatru, piesa indică raportul de necesitate

Scanned with OKEN Scanner

dintre autor și operă, subordonarea acestuia lumii de ficțiune căreia i-a dat curs și pe care nu o mai poate părăsi. Alături de *Italo Svevo, L. P. era, în anii care fac trecerea de la falsa „vîrstă de aur" a „frumoasei epoci" la catastrofa materială și morală a războiului, scriitorul italian și european cel mai receptiv la lecția tragică a evenimentelor ce se pregăteau.

§ dramaturgie (se indică anul premierei absolute): *Lumi di Sicilia* (Lumini din S., 1910), *Liolà* (1916), *Il piacere dell'onestà* (Plăcerea cinstei, 1917), *Ma non è una cosa seria* (Dar nu e un lucru serios, 1918), *L'innesto* (Altoiul, 1919), *L'uomo, la bestia e la virtù* (Omul, animalul și virtutea, 1919), *Tutto per bene* (Totul se termină bine, 1920), *Come prima, meglio di prima* (Ca mai înainte, mai bine ca mai înainte, 1920), *La signora Morli uno e due* (Doamna M. unu și doi, 1920), *All'uscita* (La ieșire, 1922), *L'imbecille* (Imbecilul, 1922), *Vestire gli ignudi* (Să-i îmbrăcăm pe cei goi, 1922), *L'uomo dal fiore in bocca* (Omul cu floarea în gură, 1923), *La vita che ti diedi* (Viața pe care ți-am dat-o, 1923), *Ciascuno a suo modo* (Fiecare în felul său, 1924), *Diana e la Tuda* (1926), *Questa sera si recita a soggetto* (Astă seară se improvizează, 1930), *La nuova colonia* (Noua colonie, 1928), *Come tu mi vuoi* (Cum mă vrei tu, 1930), *Sogno, ma forse no* (Vis, dar poate nu, 1931), *Quando si è qualcuno* (Cînd ești cineva, 1933), *I giganti della montagna* (Uriașii munților) — terminat de *Stefano Pirandello, în 1937

PIRANDELLO Stefano → Stefano LANDI

PIRRO Ugo (Salerno 1920 —), ziarist, romancier și autor dramatic neorealist *(→ neorealism)*. În *Le soldatesse* (Femeile soldat, 1956) și *Jovanka e le altre* (J. și celelalte, 1959) a evocat luptele de partizani în Iugoslavia, într-o proză realistă, dură, lipsită de orice ornament *(→ letteratura della Resistenza)*. Tehnica narativă a romanelor sale este apropiată de procedeele reportajului și ale filmului, U.P. fiind el însuși un apreciat scenarist. Ulterior, s-a dedicat teatrului, cu dramele *Con un piede nella fossa* (Cu un picior în groapă, 1956), *Un uomo al giorno* (Un om pe zi, 1956), *Freddo furore* (Furie rece, 1966), *I sabotatori* (Sabotorii).

§ *L'isola in terraferma* (Insulă pe continent, 1974)

PISACANE Carlo (Neapole 1818—Sanza, Salerno 1857), scriitor politic, discipol al lui *Mazzini; reprezintă poziția radicală în lupta revoluționară pentru unitatea Italiei, în scrierea intitulată *Saggi storici-politici-militari sull' Italia* (Studii istorico-politico-militare asupra I.) și în opera cu caracter politic-memorialistic, *Guerra combattuta in Italia negli anni 1848—1849* (Războiul purtat în I. în anii 1848—1849, 1851). Prezent între voluntarii lui *Garibaldi, (1849), apoi exilat, el depășește gîndirea politică a lui Mazzini, numărîndu-se între precursorii ideilor socialiste în Italia. Atenția pe care o arată problemei sociale cuprinde la un moment dat problema Sudului (**questione del Mezzogiorno*). *Testamento politico* (Testament politic), scris în ajunul expediției destinate a provoca în Regatul Neapolului o insurecție populară (1855), cuprinde crezul politic și social al scriitorului, îmbinînd ideile lui Mazzini și ale socialismului utopic francez.

PISANI DOSSI Carlo Alberto → Carlo DOSSI

PISTOIA, il → Antonio CAMMELLI

PITRÉ Giuseppe (Palermo: 1841—1916), medic; a studiat cel dintîi în Italia tradițiile populare, îndeosebi din Sicilia, și, ca urmare, a inițiat publicarea unei „Biblioteci a tradițiilor populare siciliene" (1871—1913) și a întemeiat periodicul *«Archivio delle tradizioni popolari»* (1880—1906). Numit profesor de istorie a noii discipline La Palermo, este creatorul demopsihologiei. A scris: *Tre dialoghi sui proverbi siciliani e toscani* (Trei dialoguri asupra proverbelor siciliene și toscane, 1862), *Proverbi siciliani raccolti e confrontati con quelli degeli altri dialetti d'Italia* (Proverbe siciliene culese și comparate cu acelea ale altor dialecte din Italia, 4 vol., 1879—80), *Bibliografia delle tradizioni popolari d'Italia* (Bibliografia tradițiilor populare din I., 1894).

Scanned with OKEN Scanner

PITTI B(u)onaccorso (Florenţa 1354—1430 cca), autorul unei „Cronici" *Cronaca* începute în anul 1412, în care îşi povesteşte viaţa aventuroasă, de colindări prin mai multe ţări ale Europei, ca soldat mercenar şi negustor, apoi reîntoarcerea la Florenţa, unde ocupă înalte funcţii publice. Opera sa, scrisă în vulgară, este unul din puţinele exemple ale literaturii memorialistice de tradiţie non-aulică. Pitti este de asemenea autorul unei * *canzone (Più e più volte e tutte con gran torto* 〈„De multe şi mai multe ori, mereu fără dreptate"〉), avînd ca motiv labilitatea soartei omeneşti *(fortuna labilis)*.

PIUS al II-lea → Enea Silvio PICCOLOMINI

PIZZUTO Antonio (Palermo 1893 — Roma 1976), jurist şi narator. Primul său roman, *La signora Rosina* (Doamna R., 1959), se încadrează în epica romanescă de tradiţie clasică italiană; în vol. următoare, naraţiunea e înlocuită de fluxul verbal aluziv şi haotic, generînd un nou **ermetism*. Ilustrative în acest sens sînt vol. *Si riparano bambole* (Se repară păpuşi, 1960), *Ravenna* (1962), *Paginette* (Scurte pagini, 1964), *Sinfonie* (1966), *La bicicletta* (1967), *Vezzolanica* (1967), *Testamento* (1969).

Placiti cassinesi (Documentele de la Montecassino), cele mai vechi documente de limbă italiană, datate 960—3, acte de notariat, conţinînd concluziile judecătorului la nişte procese civile. În cuprinsul acestor concluzii redactate în latineşte, sînt reproduse depoziţiile martorilor, făcute în italiana vulgară. Cele patru P.c. păstrate în arhiva mănăstirii benedictine de la Montecassino sînt *Carta capuana* (Cartea din Capua), *Placito di Sessa Aurunca* (Cartea de la Sessa Aurunca) şi două *Placiti di Teano* (Cărţile de la T.).

Placiti di Teano → Placiti cassinesi

Placito di Sessa Aurunca → Placiti cassinesi

PLATITUS Gerardus → Girardo PATECCHIO

POERIO Alessandro (Neapole 1802—Veneţia 1848), poet şi patriot; participă la mişcarea revoluţionară din 1821 şi suferă un lung exil la Veneţia, unde şi moare, în oraşul asediat de austrieci. Cîteva din poeziile sale patriotice, legate de evenimentele luptei la care participă, se numără între cele mai bune de acest fel: *Ai martiri della causa italiana* (Către martirii cauzei italiene), *I poeti venturi* (Poeţii viitorului), *Il risorgimento* (Reînvierea). A publicat o culegere intitulată *Liriche* (1843), în care sentimentul dominant e nostalgia.

poesia bernesca (poezie bernescă), specie a poeziei satirice, cultivată de **poeti giocosi*; îşi ia numele de la cel mai de seamă dintre aceştia, *Francesco Berni. Proprie îndeosebi sec. 16, derivă din poezia realistă a sec. 13, care a coexistat cu poezia creată de *Scuola siciliana şi de **dolce stil nuovo*. Reflectînd gustul pentru realul prozaic şi comun, ea îşi are originea în **sonetele* lui *Cecco Angiolieri şi ale lui *Burchiello, se regăseşte la *Luigi Pulci şi în compoziţiile rustic-populare ale lui *Lorenzo de' Medici, în fine, îşi află expresia caracteristică la Francesco Berni. Temele predilecte fiind luate din viaţa măruntă, cotidiană, se alunecă uşor spre trivial şi obscen, imitatorii lui Berni fiind mereu în pragul non-poeziei, neizbutind să transforme meschinul în poetic. Aparţin p.b. îndeosebi *C. Caporali şi *Anton Francesco Grazzini.

poesia giocosa → poeti giocosi

poeti borghesi → poeti giocosi

poeti giocosi (poeţi glumeţi, a 2-a jum. a sec. 13) sau **borghesi** (burghezi) sau **realistici** (realişti), poeţi care, prin compoziţiile lor burleşti (*burla* — glumă), manifestă spiritul realist al civilizaţiei burgheze a Comunelor toscane. Se numără între ei doi poeţi din Florenţa, *Rustico di Filippi şi *Forese Donati, *Cecco Angiolieri din Siena, *Pietro de'Faitinelli din Lucca şi *Folgòre da San Gimignano. Fără a forma un grup definit şi fără a avea un program, ei prezintă o aceeaşi trăsătură principală, de spirit popular, opunîndu-se ca atare curentului **dolce stil nuovo*. Poeţi ai iubirii netransfigurate de nici un fel de doctrină, exagerînd, ca într-o şarjă, descrierea de mo-

Scanned with OKEN Scanner

ravuri, ci demitizează iubirea, demistifică idealizarea femeii şi, folosind graiul vorbit, renunţă la terminologia poetică de izvor provenţal. Burlescul este însă o categorie stilistică pe care o regăsim periodic în istoria poeziei italiene, marcînd de fiecare dată tendinţa spre boemă şi spiritul de rebeliune al unor intelectuali şi artişti anticonformişti. Ca atare, în cadrul creaţiei aceluiaşi poet, putem găsi compoziţii burleşti care se opun liricii de izvor doctrinar; este cazul lui *Lorenzo de' Medici sau, în mai mică măsură, a lui *Michelangelo. Coexistenţa burlescului cu poezia rafinat filozofică se regăseşte, tot în sec. 16, în opera petrarchiştilor neoplatonizaţi (→ *petrarchism*). Fenomen caracteristic îndeosebi Italiei, această coexistenţă a opuselor reflectă contrastul dintre doctrină şi realitate, dintre ideal şi real, contrast pe care p.g. îl rezolvă în favoarea acestuia din urmă. Demitizarea operată prin intermediul glumei este corectivul necesar al idealismului creator de mituri. → *poesia bernesca*

poeti realistici → poeti giocosi

POETINO, il → Silvio ANTONIANO

POLI Umberto → Umberto SABA

«Politecnico, Il» 1. (1839—44; 59—64), periodic înfiinţat la Milano, de *Carlo Cattaneo, constituind în anii ocupaţiei austriece un important centru intelectual al culturii lombarde. Urmînd tradiţia revistei *«*Il Caffè*», «Il. P.» se ocupă de problemele culturii literare, ale ştiinţei şi tehnicii, în legătura lor strînsă cu dezvoltarea materială a societăţii. Problemele economice, în primul rînd problemele agriculturii, îl interesează îndeosebi pe întemeietorul revistei. ~ 2. (1945—7), „revistă de cultură contemporană", întemeiată de *Elio Vittorini, la Milano, şi publicată de Edit. *Einaudi; a apărut în primul an săptămînal, apoi în fascicule lunare. Orientată politic spre stînga, incluzînd politica în noţiunea de cultură, a fost, în anii respectivi, revista intelectualilor angajaţi, cuprinzînd o largă arie de probleme şi propunîndu-şi să restaureze valorile mari ale culturii naţionale, sacrificate de regimul politic dintre cele două războaie. Prin urmare, a abordat relaţiile dintre artă şi politică, dintre scriitori şi solicitările istorice ale timpului. Discuţia a dus la o polemică ascuţită între Vittorini şi Palmiro Togliatti, alături de acesta din urmă fiind grupul compact al intelectualilor comunişti. Odată cu sfîrşitul polemicii, revista şi-a încetat apariţia.

POLITI Adriano (Siena 1542—Sarteano 1625), umanist, traducător al lui Tacit, participant la discuţiile asupra limbii literare (**questione della lingua*). Susţine, alături de florentină, graiul sienez şi publică un *Dizionario toscano, compendio del Vocabolario della Crusca* (Dicţionar toscan, rezumat al „Vocabularului Academiei della Crusca", 1614), care cuprinde variantele sieneze ale unor cuvinte florentine. Tot în legătură cu chestiunea limbii, a scris *Discorso della vera denominazione della lingua volgare usata da' buoni scrittori* (Discurs despre adevărata denumire a limbii comune folosite de marii scriitori, 1663).

«Poliziano, Il» periodic înfiinţat la Florenţa, în 1859, de *Giosuè Carducci, împreună cu membrii societăţii *Amici pedanti. Aici, tînărul Carducci a publicat unul din articolele sale importante: *Di un migliore avviamento delle lettere italiane moderne al proprio loro fine* (Despre o mai bună îndrumare a literelor italiene către scopul lor propriu).

POLIZIANO Angelo [Agnolo AMBROGINI], (Montepulciano, Toscana 1454—Florenţa 1494), unul din marii poeţi lirici ai Italiei. Elev al lui Ioan Arghiropulos şi al lui *Marsilio Ficino, începe, încă adolescent, traducerea în latineşte a *Iliadei*, pe care o continuă pînă tîrziu, ca un exerciţiu de poezie şi de erudiţie; devine cancelar particular al lui *Lorenzo de' Medici (1473), apoi preceptor al copiilor lui (1475—9). Poet liric de limbă latină, A.P. închină versuri dragostei sale pentru tînăra florentină Albiera degli Albizzi şi compune, în maniera comicului popular al lui *Pulci, „invective" împotriva unor adversari personali. Sentimentul vremelniciei oricărei bucurii şi presimţirea sfîrşitului în orice început îi dictează două elegii vestite, *In violas* (Pentru

Scanned with OKEN Scanner

viorele) şi *In Albieram* (Pentru Albiera), care anunţă tonul dominant al poeziei sale: melancolia. Apropiindu-se de poezia de tradiţie populară, A.P. scrie în limba vulgară unele din versurile sale cele mai frumoase. Între ele se găseşte **ballata I'mi trovai un dì* („Eu mă găsii, 'ntr-o bună zi"), poezie idilică, în care se bănuieşte dulcea melancolie a poemului *Stanze cominciate per la giostra del magnifico Giuliano* (Stanţe începute pentru turnirul prea măreţului G., 1475). Scris în **ottave*, folosind motivele mitologiei, poemul, rămas neterminat, zugrăveşte, în cadrul acelui peisaj toscan ce se regăseşte în pictura lui Botticelli şi Ghirlandaio, vînătoarea începută de tînărul încrezător şi mîndru care dispreţuieşte iubirea, dar este lovit de săgeţile ei şi silit să i se supună. În povestirea abia închegată, se poate descoperi sensul figurat al unei convertiri de la exerciţiul gratuit al unui sport, la angajarea morală impusă de iubire, poemul dobîndind astfel o finalitate moral-formativă. La opera poetică, A.P. adaugă, în 1478, o operă politică: *Coniurationis Commentarium* (Comentariul la Conjuraţie), inspirată de atentatul contra Medicilor, înfăptuit în aprilie 1478, de către membrii familiei Pazzi. Poliziano condamnă actul de violenţă săvîrşit de conjuraţi, folosind stilul solemn al prozei istorice antice. Aflat la Mantova în perioada dizgraţiei suferite din partea Medicilor, scrie *La favola d'Orfeo* (Povestea lui Orfeu), dramă lirică destinată a fi reprezentată cu prilejul unei mari serbări de Curte. Anunţînd drama pastorală din secolul următor, această poveste mitologică, compusă pentru a aduce laude familiei Gonzaga, conţine ceva din melancolia poetului obligat să fie un adulator, dar este, în acelaşi timp, o creaţie artistică plăcută. Rechemat la Florenţa, A.P. se consacră filologiei şi cursurile sale de istorie literară latină, pînă azi inedite, privesc mai ales autorii minori, în care poetul se recunoaşte de multe ori pe sine. Au rezultat din aceleaşi cursuri numeroase note filologice şi comentarii de text reunite, într-o primă serie, sub titlul de *Miscellanea* (1489), precum şi cele patru lecţii în hexametri, servind drept introducere la studiul *Bucolicelor* şi al *Georgicelor*, la studiul lui Hesiod şi Homer şi la o istorie a tradiţiei poetice; ele se intitulează *Manto* (1482) — de la numele Sibilei, *Rusticus*, (1483) — de la viaţa rustică descrisă de Hesiod, *Ambra* (1485) şi *Nutricia* (1486), aceasta din urmă susţinînd funcţia educativă a poeziei. Dintr-o altă serie de lecţii, consacrate lui Aristotel, se desprind cele consacrate *Eticii nicomahice* (1490—1), ce aparţin atitudinii de gîndire a **umanismului*, care coboară filozofia din sferele speculative ale cosmogoniei spre problemele existenţei omului în lume şi în societate. I se atribuie şi culegerea intitulată *Detti piacevoli* (Zicale plăcute), incluzînd povestiri populare hazlii, care dezvăluie o altă latură a culturii umaniste, şi anume interesul pentru lumea cea mai apropiată, descrisă cu spiritul ascuţit al omului de pe stradă.

POLO Marco, zis Il MILIONE (Veneţia 1254—1324/5), descendent dintr-o familie de negustori, i-a însoţit pe tatăl şi pe unchiul său într-o lungă călătorie (1271—91) în Extremul Orient. Înapoiat în patrie, este luat prizonier de genovezi în lupta de la Curzola (1298). Captiv la Genova, îi dictează sau îi predă gata scrisă *(mettre en escript)* lui *Rustichello da Pisa o scurtă relatare a voiajului său. Redactată în franceză, dar şi cu lexic dialectal veneţian, *Le livre de messer Marco Polo citoyen de Venise, appelé Milion, où sont descrites les Merveilles du Monde*, vădeşte admiraţia sa pentru civilizaţiile străvechi ale Asiei, pe care le descrie deopotrivă cu precizie şi culoare.

PONA Francesco (Verona: 1594—post 1652), medic şi literat: traduce din *Metamorfozele* lui Ovidiu, compune comedia *Parthenio* (1627) şi tragedia *Cleopatra* (1635) şi este autorul romanelor *L'Ormondo* (1635), *La Messalina* (1625), *La lucerna* (Candela, 1626) şi *L'antilucerna* (Anti-candela, 1648), în care fantasticul se împleteşte cu evocarea istorică. Un amestec de istorie şi literatură este *La galleria delle donne celebri* (1633), „femeile vestite" despre care se vorbeşte fiind ascete, femei fără prihană sau dedate

Scanned with OKEN Scanner

patimei. Alegînd acest criteriu de tipologie, romanele lui F.P. se dovedesc ca aparţinînd anilor Contrareformei.

PONTANO Giovanni sau, latinizat, **Giovianо** (Cerreto, Spoleto 1422/6 — Neapole 1503), literat şi om de Curte; trăieşte la Neapole sub domnia lui Ferdinand I de Aragon şi sub ocupaţia lui Carol al VIII-lea; Academia din Neapole (→ Accademia pontaniana) poartă pînă azi numele său. Om politic lucid, caracter renascentist, iubind toate plăcerile vieţii şi nesupus convenţiilor morale, este un rafinat poet liric în limba latină,l autor de epigrame, egloge, elegii. În ciclu *Amores*(‹Iubiri› sau *Amorum libri duo* ‹Cele două cărţi ale iubirilor, ante 1451›), cunoscut mai tîrziu sub titlul *Parthenopeus*, imită şi amplifică modelul poeziei erotice a lui Ovidiu şi Catul. *Hendecasyllaborum seu Baiarum libri* (Endecasilabii sau Cărţile despre Baia) zugrăveşte farmecul ţărmurilor napolitane şi lumea doritoare de plăceri. *Lepidina* (1496), o eglogă de peste 800 de versuri, descrie marea serbare a unei nunţi în lumea zeităţilor păgîne în acelaşi peisaj napolitan unde, sub numele greceşti ale personajelor, se regăsesc poetul însuşi şi amintirea fiicei lui pierdute. Pontano compune însă şi o poezie a stărilor meditative şi a sentimentelor celor mai intime; iubirea soţiei, afecţiunea familiei, privirea gingaşă a copiilor. Ciclul *De amore conjugali* (Despre iubirea conjugală) cuprinde 12 cîntece de leagăn *(naeniae)* şi cîntă în tonuri minore bucuria căminului pe care, în *Jambici*, o găsim întunecată de moartea copilului. Cu *Eridanus*, revine la amintirea unei iubiri de tinereţe, în peisajul cenuşiu al văii Padului; iar în ciclul *Tumuli* (Morminte), străbătut de gîndul morţii, versul latinesc se adaptează celei mai tainice sensibilităţi moderne. Lirica lui G.P. se completează cu ciclul *De laudibus divinis* (Despre laudele aduse divinităţii). Ciclurile didactice sînt inspirate din munca omului: *De hortis Hesperidum* (Despre grădinile Esperidelor) descrie cultura lămîilor şi a portocalilor, *Meteorum liber* (Cartea meteorilor) descrie aspectele şi schimbările atmosferice, în *Urania*, fenomene ale naturii, dar şi o concepţie despre legătura omului cu aceasta, despre felul în care o poate stăpîni. *De rebus coelestibus* (Despre lucrurile cereşti), cuprinzînd 15 cărţi, se prezintă ca un adevărat tratat de astrologie, în care acţiunea naturii asupra omului apare contrabalansată de voinţa lui, putere a sufletului *(vis animi)*. Lirica moralistă şi filozofică a lui G.P., avînd aceleaşi teme ale eticii umaniste, vorbeşte despre raporturile dintre cetăţenii unui stat şi principe: *De obedientia* (Despre ascultare, 1470, 1482—1585), *De principe* (Despre principe, 1468); înfăţişează marile virtuţi umaniste: *De liberalitate* (Despre generozitate), *De beneficentia* (Despre binefaceri), *De splendore* (Despre splendoare), *De magnificentia* (Despre măreţie), *De conviventia* (Despre convieţuire, 1493—4), *De magnanimitate* (Despre mărinimie, 1499) sau lipsa acestora: *De immanitate* (Despre cruzime, 1501); descriu condiţia omului în lume, înţelepciunea lui trebuind să învingă soarta *(De prudentia, De fortuna)*. Tot în latineşte, G.P. compune dialogurile intitulate *Charon* (1467—91), *Antonius* (1487 cca), *Asinus* (1486—90), *Actius* (1499) — de la numele, în Academie, al lui *Iacopo Sannazaro, şi *Aegidius*-numele latinizat al lui Egidio da Viterbo (1501). Temele acestor dialoguri sînt foarte variate, de la motivele polemice îndreptate contra gramaticienilor sau a clericilor corupţi, la autoportretul moral, la elogiul studiilor clasice şi la chestiuni de filologie şi poezie.

«Ponte, Il» (1945—), revistă lunară, înfiinţată la Florenţa, de *Piero Calamandrei şi *V. Branca, care o conduce pînă în 1956; s-a constituit ca publicaţie a intelectualilor progresişti, susţinînd caracterul laic-umanist al culturii şi acordînd o atenţie egală problemelor social-economice, filozofice şi literare. Au apărut aici versuri de *Umberto Saba şi *Eugenio Montale, proză de *Carlo Emilio Gadda, eseuri şi studii de *Gaetano Salvèmini şi Arturo Carlo Jemolo, F. Parri ş.a.

PORCÌA Giovanni Artico (Udine 1682 — Tamai, Porcìa 1743), nobil. A luat iniţiativa publicării unei serii de autobiografii ale celor mai de seamă personalităţi ale

Scanned with OKEN Scanner

timpului său şi pentru aceasta a redactat un apel intitulat *Progetto ai letterati d'Italia perché scrivano la loro vita* (Proiect adresat literaţilor I. pentru ca să-şi scrie propria biografie, 1728). Singurul care a dat curs iniţiativei a fost *G.B. Vico. Iniţiativa avea drept scop să dovedească existenţa unei pături importante de intelectuali şi oameni de cultură şi să înalţe, astfel, prestigiul Italiei în faţa celorlalte ţări.

PORTA Carlo (Milano: 1775—1821), poet satiric, unul din principalii poeţi dialectali ai Italiei. În personajul Giovannin Bongee, din ciclul *Le disgrazzi di Giovannin Bongee* (Nenorocirile lui G.B., 1812—3), înfăţişează omul simplu, milanezul de rînd, expus dispreţului aristocraţiei şi exploatării ocupanţilor francezi. După 1815, îl găsim în cercul patrioţilor ostili restaurării austriece şi apropiaţi de grupul revistei *«*Il Conciliatore*». Primele sale versuri sînt *El lava piatt del Meneghin ch'è mort* (Milanezul rîndaş la bucătărie şi astăzi mort, 1792—3). Volumul *Poesie* (1817) conţine o bună parte a producţiei sale scrise în dialectul milanez, căreia i se adaugă ciclurile *Meneghin classegh* (Milanezul clasic), *La Preghiera* (Rugăciunea, 1820) — cu accente puternic anticlericale, *Meneghin biroeu di ex monegh* (Milanezul servitor la un fost călugăr, 1821) şi *La guerra di pret* (Războiul preoţilor, 1821) — neterminat. Alături de Giovanin Bongee, alte două personaje reprezentative, Ninetta del Verzee, tînăra fată săracă, redusă la o stare nedemnă în urma unei iubiri trădate, şi Marchionn di gamb avert, infirmul îndrăgostit de o femeie orgolioasă şi perfidă, îşi povestesc durerile şi umilinţele; cea dintîi în compoziţia epică omonimă (1814), celălalt, în octavele *(*ottave)* intitulate *Lament del Marchionn di gamb avert* (Jeluirea lui M. picior strîmb, 1816). Satira iluministă anticlericală, prezentă chiar în primele versuri ale lui C.P., în **sonete* ca *Fraa Diodatt* (Călugărul D.), *Fraa Zenever* (Călugărul Z.) sau *Miserere*, se va accentua odată cu satira antinobiliară, ilustrată de cea mai populară dintre poeziile lui, *La nomina del Cappellan* (Angajarea capelanului, 1819), iar restaurarea vechilor stări sociale prin Congresul de la Viena determină creşterea marcată a tonului acuzator şi amar al versurilor. Deşi speriat de noul curs al evenimentelor, mai ales cînd i se atribuie pamfletul lui *Tommaso Grossi *El sogn del Prina*, personajul căruia îi este adresat fiind exponentul politicii favorabile Habsburgilor, C.P. îşi continuă opera satirică accentuînd finalitatea ei socială şi politic-naţională. Ulterioare lui 1815, sînt compoziţiile epice indirect ironice la adresa unor aristocraţi de faimă ai oraşului, de exemplu *La nascita del Primm masc' del cont Pompeo Letta* (Naşterea primului băiat al contelui P.L., 1815) sau sonetul în care poetul salută vizita împăratului la Milano, după restaurarea vechilor orînduiri. În acţiunea de cultivare a dialectului, merită a fi menţionată şi aceea de a fi transpus în graiul milanez cîteva fragmente din *Divina Comedie* (cîntul I şi porţiuni din cînturile II-XI, din *Infern*).

Porticus antonianus → Accademia pontaniana

PORZIO Camillo (Neapole: 1526/7—80), avocat şi consilier al viceregelui Neapolului, istoric; continuă opera lui *Paolo Giovio, ajungînd cu povestirea faptelor contemporane pînă la anul 1551. În istoria particulară a Neapolului, C.P. este autorul operelor *La Congiura de' Baroni del Regno di Napoli contro il re Ferdinando Primo* (Conjuraţia feudalilor din Regatul Neapolului contra regelui Ferdinand I, 1565) şi *Sommario delle più notabili cose che si contengono nel Regno di Napoli* (Sumarul lucrurilor celor mai importante cuprinse în Regatul Neapolului).

Postilla amiatina (Adnotarea de la Monte Amiata, 1087), unul din cele mai vechi texte în limba italiană, constînd din trei versuri cu rimă falsă, scrise pe marginea unui act de donaţie făcut mănăstirii San Salvatore din Monte Amiata (Toscana).

PRAGA Emilio (Gorla, Milano 1839 — Milano 1875), principalul poet al boemei milaneze (→ *scapigliatura)*, remarcat iniţial ca pictor. Cunoaşte la Paris cercurile

impresioniştilor şi îşi expune tablourile la Galeria Brera. Călătoreşte în Belgia şi Olanda (1857—9) şi descrie peisaje şi aspecte ale oraşelor acestor ţări în prima sa culegere de versuri, *Tavolozza* (Paletă, 1862), ce conţine compoziţii de tip şi inspiraţie romantic-militantă, ca *L'inno di Pio Nono* (Imnul lui Pius al IX-lea) şi *Ai colleghi napoletani* (Către colegii din Neapole), versuri din care nu lipsesc ecouri ale lumii contemporane; dar vol. se remarcă în primul rînd prin poeziile delicat-descriptive, asemenea unor acuarele. Urmează, în aceeaşi tonalitate minoră, culegerea *Penombre* (Penumbre, 1864). Schiţe şi portrete, multe din aceste noi compoziţii sînt simple virtuozităţi artistice, nu lipsesc însă nici poeziile străbătute de o problematică autentică, gravă. Astfel, *Preludio* defineşte generaţia acestor poeţi care se simt predestinaţi nefericirii pentru că sînt „fii ai unor părinţi bolnavi" şi nu pot cînta în versurile lor decît „plictisul" *(la noia)* şi „moştenirea îndoielii şi a necunoscutului". După *Fiabe e leggende* (Basme şi legende, 1867), după *Trasparenze* (Transparenţe, 1878), ciclul intitulat *Canzoniere del bimbo* (Culegerea de cîntece ale copilului) ne descoperă marea sete de puritate a poetului şi totodată liniştea generată de apropierea acelei insule de inocenţă în lume, care este lumea copilului. Proza narativă a lui E.P. cuprinde romanul *Le memorie del presbiterio* (Amintirile din presbiteriu, 1877), cu subtitlul „Scene de provincie", rămas neterminat, a cărui acţiune a fost însă povestită pînă la capăt de *Roberto Sacchetti. Semănînd cu genul povestirii romantice germane prin atmosfera de taină care învăluie personajele, amintirile sînt un roman liric, caracteristic pentru *scapigliatura*.

PRAGA Marco (Gorla, Milano 1862 — Varese 1929), autor dramatic şi reprezentant al ultimei generaţii a **verismului*; fiul lui Emilio P. Este scriitorul marii burghezii şi înfăţişează, cu tendinţă de uşoară morală, dramele familiale ale acestei lumi şi cauza lor principală, adulterul, în *Le vergini* (Fecioarele, 1889), *La moglie ideale* (Soţia ideală, 1890), *Il dubbio* (Îndoiala).

PRATESI Mario (Santa Fiora sull'Amiata, Toscana 1842 — Florenţa 1921), narator realist, descrie lumea de ţară din provincia Sienei. A lăsat cîteva romane şi azi valoroase: *Jacopo e Marianna* (1872), *L'eredità* (Moştenirea, 1889), *Le perfidie del caso* (Perfidiile întîmplării, 1898). Şi-a notat impresii de călătorie prin ţară, în *Figure e paesi d'Italia, impressioni e ricordi* (Figuri şi ţinuturi din I., impresii şi amintiri, 1905).

PRATI Giovanni (Campomaggiore, Trento 1814 — Roma 1884), poet din ultima generaţie a **Risorgimentului*. Debutează cu mult succes publicînd *Edmenegarda* (1840), nuvelă în versuri, aparţinînd **romantismului* sentimental; inspirată din lumea contemporană a Veneţiei, înfăţişează în personajele ei pe eroii unei aventuri de dragoste reale, petrecute în acei ani. În alte compoziţii epice, se recunosc ecouri din poezia populară *(Carina di Nole)* sau evocarea trecutului istoric (*L'anniversario di Curtatone* ⟨Aniversarea bătăliei de la C.⟩, *Una cena d'Alboino re* ⟨O cină a regelui Alboin⟩). În *Canto d'Igea* cuprins în poemul *Armando* (1864), este preamărită natura şi viaţa simplă şi sănătoasă în mijlocul ei. Într-o fază următoare a poeziei sale, G.P. scrie ciclul de **sonete Psiche* (1876), dominat de conştiinţa răului prezent în lume; *Iside* (Isis, 1878), culegerea ultimelor sale compoziţii, recurge la mitologie, frumuseţea povestirilor antice oferind poetului o evadare din realitatea plată. Poet al romantismului sentimental, G.P. cunoaşte „dezamăgirea istorică" provocată de stările noului stat naţional; unele accente de indignare contra societăţii coexistă cu nostalgia anilor revoluţionari ai Risorgimentului şi dau versurilor lui tonalitatea alternantă a romantismului militant şi a sentimentalismului resemnat.

PRATOLINI Vasco (Florenţa 1913 —), autodidact, a lucrat ca tipograf şi, în contact cu oamenii de litere, a început el însuşi să scrie. Împreună cu *A. Gatto a editat revista *«*Campo di Marte*». Poet liric, a publicat culegerea de „12 poezii" *La città ha i miei trent'anni, 12 poesie* (Oraşul la cei treizeci de ani ai mei, 1967).

Scanned with OKEN Scanner

Narator, unul dintre cei mai interesanți ai **neorealismului*, este romancierul Florenței, al oamenilor și locurilor ei. Cunoaște lumea meseriașilor, a micilor comercianți, a muncitorilor și își așază acțiunea în străduțele dosnice, departe de centrul orașului, acolo unde turistul pătrunde arareori și unde trăiește intens o omenire necăjită dar plină de vitalitate, promptă la replică și intoleranță față de opresiune. În primele romane, *Il tappeto verde* (Covorul verde, 1941) și *Via de' Magazzini* (Strada depozitelor, 1942), domină pitorescul acestei vieți populare, cu veselia ei degenerînd uneori în farse grotești. *Il quartiere* (Cartierul, 1944) înfățișează aceleași locuri ale străzilor populare, învăluite într-un aer de zîmbitoare îngăduință. Dar, de-abia cu romanul *Cronache di poveri amanti* (Cronica unor bieți îndrăgostiți, 1947) V.P. povestește tot adevărul despre această Florență populară unde, în anii instaurării fascismului, muncitorii încercaseră să opună rezistență, în timp ce în satele Toscanei țăranii atacau „cămășile negre". Evocare lipsită de patetism, construită din mai multe acțiuni care se desfășoară paralel, *Cronica* este o operă corală, în care personajul principal este *străduța* Via del Corno, de-a lungul căreia se desfășoară viața de afecte și pasiuni a omului obișnuit, dar în care izbucnesc tot atît de viu conștiința cetățenească, spiritul de sacrificiu, curajul fără oprire. Literatură-document și literatură-mesaj politic, dar totodată literatură-creație de personaje autentice, romanul lui V.P. ilustrează poetica neorealismului. Cu *Un eroe del nostro tempo* (Un erou al timpului nostru, 1949), V.P. descrie, în aceeași Florență, destinul unui tînăr care, crescut între „cămășile negre" în anii Rezistenței, a învățat să ucidă cu același cinism cu care-i văzuse acționînd pe mai marii lui. Ajuns la o etapă de maturitate a scrisului său, V.P. publică trilogia *Una storia italiana* (1955—66), o istorie a luptei muncitorești în Toscana, de la primele demonstrații ale anarhiștilor pînă la anii de represiune ai fascismului. Succesiunea vol. *Metello* (1955). *Lo scialo* (Risipa, 1960) și *Allegoria e derisione* (Alegorie și dispreț, 1966) coincide în timp cu criza neorealismului și reprezintă în diferențele stilistice care o marchează, o mărturie a acesteia. *Metello* este un roman neorealist prin tehnica acțiunii deschise, prin limbajul vorbit, prin dialogul direct dintre autor și cititor, prin locul principal al acțiunii, care este strada, piața orașului, lumea ei populară. *Lo scialo* este un roman realist, tehnica narațiunii tradiționale servind la alcătuirea unei mari fresce a luptelor muncitorești în Toscana; un roman compact, de tip balzacian, singurul pînă astăzi care a evocat în tablouri puternice complexul de interese și patimi care au deschis drumul fascismului. Cu *Allegoria e derisione*, în care sînt evocați anii opoziției la fascism, V.P. alternează narațiunea directă și curgătoare, cu narațiunea metaforică, fără a izbuti să elimine contrastul dintre gravitatea mesajului și inconsistența metaforei. Gratuitatea ultimului roman contrasta cu mesajul luminos al lui *Metello* și cu gravitatea problematicii din *Lo scialo*. Pratolini scrie acum cărțile de autobiografie idilică *Diario sentimentale* (Jurnal sentimental, 1956) și *La costanza della ragione* (Statornicia rațiunii, 1963), în care Florența suburbiilor este luminată de speranțele adolescenței. Începutul acestui ciclu autobiografic este însă *Cronaca familiare* (Cronica de familie, 1947), carte de tulburătoare melancolie, dialog cu fratele mort demult, istorie a formației poetice a scriitorului. Scriitorul pare a fi abandonat treptat literatura de mesaj și angajare, alegînd narațiunea idilică, un manierism al literaturii de spirit popular.

§ *Le amiche* (Prietenele, 1943), *Mestiere di vagabondo* (Meseria de vagabond, 1947), *Gli uomini che si voltano — Diario di Villa Rosa* (Oamenii care întorc capul — Jurnalul de la V.R., 1952), *Le ragazze di San Frediano* (Fetele din cartierul S.F., 1952)

PRAZ Mario (Roma 1896 —), istoric literar; s-a ocupat de raporturile culturale italo-engleze, în vol. *Machiavelli in Inghilterra e altri saggi* (M. în Anglia și alte studii. 1942) și *Ricerche anglo-italiane* (Cercetări anglo-italiene, 1944). Lucrarea sa principală este însă o cercetare de

literatură comparată, privind temele romantismului: *La carne, la morte e il diavolo nella letteratura romantica* (Motivul carnației, al morții și al diavolului în literatura romantică, 1930). Scriitor el însuși, a publicat, între altele, un jurnal de călătorie (*Viaggio in Grecia*, *Diario del 1931*, 1941) și operele autobiografice *Il mondo che ho visto* (Lumea pe care am văzut-o, 1955) și *La casa della vita* (Casa vieții, 1958).

PRETI Girolamo (Bologna 1582 — Barcelona 1626), om de Curte și poet liric; publică vol. *Rime* (1614), reluat sub titlul *Poesie* (1632), cu care se înscrie în poetica manierismului baroc al lui *G. B. Marino, fiind socotit de contemporani ca cel mai cunoscut dintre discipolii acestuia. O contribuție a sa la teoria literară este discursul intitulat *Intorno alla onestà della poesia* (Cu privire la onestitatea poeziei).

PREZZOLINI Giuseppe (Perugia 1882—Lugano 1982), ziarist și eseist de prestigiu, animator, în ajunul primului război, al mișcării intelectuale italiene; a înființat și condus împreună cu *Papini, revista *«*Il Leonardo*», iar mai tîrziu, *«*La Voce*». Stabilit în Statele Unite ale Americii (1929), a fost profesor la Universitatea Columbia și a alcătuit o lucrare bibliografică fundamentală: *Repertorio bibliografico della storia e della critica della letteratura italiana dal 1902 al 1942* (Bibliografia istoriei și criticii literare italiene de la 1902 la 1942, 1936—48). Publicarea corespondenței sale cu Papini, *Storia di un'amicizia* (Istoria unei prietenii, 1966—7), alături de vol. antologic *Il tempo della «Voce»* (Vremea în care apărea «*La Voce*», 1961) și de cartea, în mare parte autobiografică, *L'Italiano inutile* (Italianul de prisos, 1954), reactualizează pentru generația de azi perioada deosebit de fecundă a anilor respectivi. Adept al neoidealismului, a publicat, sub pseudonimul Giuliano il Sofista, articole și eseuri despre Bergson și *Croce, despre dezvoltarea specifică a culturii italiene, despre rolul intelectualilor. Dintre cărțile sale cele mai cunoscute, care relevă vocația sa de moralist, se remarcă *La cultura italiana* (în colaborare cu Papini, 1906) și *Legacy of Italy* (Moștenirea Italiei, 1948), publicată în versiune italiană sub titlul *L'Italia finisce, ecco quel che resta* (I. sfîrșește, iată ceea ce rămîne, 1958), ambele constituind o analiză inteligentă a specificului culturii italiene și a aportului ei la cultura europeană. Merită a fi amintite și scrierile: *Cos'è il modernismo* (Ce e modernismul, 1908), *La Francia e i francesi nel secolo XX osservati da un italiano* (Franța și francezii în secolul al XX-lea observați de un italian, 1913), *Codice della vita italiana* (Codul vieții italiene, 1921). Admirator al lui *Machiavelli, i-a închinat două vol. eseistice: *Niccolò Machiavelli* (1925) și *Machiavelli anticristo* (M. anticrist, 1954). Propagator al filozofiei lui Croce, a scris monografia *Benedetto Croce* (1909). Prezzolini se numără între intelectualii democrați care nu au acceptat politica colonialistă a Italiei, dar, animați de un anumit naționalism, au susținut, în 1914, necesitatea intrării în război: iar despre desfășurarea acestuia, a scris, cu specială privire la cele două mari bătălii care au marcat-o, vol. *Dopo Caporetto* (După C., 1919) și *Vittorio Veneto* (1920). După instaurarea fascismului, a publicat, în franceză, *Le fascisme* (Fascismul, 1925) și monografii închinate celor doi oameni aflați pe poziții adverse, *Giovanni Amendola* (1925) și *Benito Mussolini* (1925), situîndu-se între intelectualii antifasciști emigrați. Un document al pozițiilor sale politice succesive, care oglindesc criza democrației în rîndurile intelectualilor burgheziei, este vol. *Vecchio e nuovo nazionalismo* (Naționalism vechi și nou, 1914). În anii următori ultimului război, G.P. a publicat cîteva eseuri despre Statele Unite ale Americii: *America in pantofole* (A. în papuci, 1950), *America con gli stivali* (A. cu cizme, 1954) și *Tutta l'America* (Toată A., 1958). Cu opera sa, regăsim tradiția intelectualilor poligrafi, înnoitori ai culturii italiene și comentatori ai ei în lumina culturii europene contemporane lor.

«Primato, Il» (1940—3), revistă bilunară apărută la Roma, sub direcția lui G. Bottai, cu scopul de a strînge în jurul guvernu-

Scanned with OKEN Scanner

lui fascist pe cei mai însemnaţi dintre intelectuali. În ciuda acestor intenţii oficiale, revista a devenit, prin colaborarea unor scriitori de frunte (*Vasco Pratolini, *Carlo Emilio Gadda, *Cesare Pavese), cunoscuţi prin poziţia lor antifascistă, o publicaţie deosebit de vie prin problemele discutate, în care multe din părerile exprimate manifestau opoziţia de fapt a autorilor respectivi faţă de politica guvernului fascist.

PRISCO Michele (Torre Annunziata, Neapole 1920 —), povestitor şi romancier. Romancier psihologic, este în acelaşi timp un scriitor critic faţă de societate, personajele şi viaţa lor implicînd un plan al analizei sociale şi al opţiunii ideologice. Această adîncire prin planul psihologicului a prozei realist-critice explică succesul unor romane ca *La provincia addormentata* (Provincia adormită, 1949), *Gli eredi del vento* (Moştenitorii vîntului, 1950), *La dama di piazza* (Doamna publică, 1961) şi mai ales *Una spirale di nebbia* (O spirală de ceaţă, 1966). Acesta din urmă, care a obţinuţ premiul Strega, este unul din puţinele romane propriu-zise ale Italiei de azi. Folosind povestirea dinlăuntru a evenimentelor, care se nasc astfel sub ochii observatorului, M.P. marchează epuizarea artistică a **neorealismului* şi reîntoarcerea la principalele modalităţi ale epicii realiste *I cieli della sera* (Cerurile serii, 1970), situat în cadrul provinciei italiene a Sudului, descrie o dramă de familie pe care o cunoaştem prin fragmentele de întîmplări care răsar involuntar în memoria tînărului întors în casa părintească; roman psiho-analitic, acesta oferă astfel o perspectivă nouă, de subtilă analiză, a lumii burgheze.

Proverbia qu(a)e dicuntur super natura feminarum (Proverbe despre firea femeilor, 1152—60 cca), mic poem anonim, alcătuit din 232 de versuri, cunoscut sub titlul latinesc, dar scris în italiană, într-unul din graiurile septentrionale, de colorit veneţian. Scriere didactic-satirică, este atribuită fie lui *Girardo Patecchio, fie aşa-numitului *Anònimo Veneto. Publicat pentru prima oară (1885) de filologul Adolf Tobler, poemul prezintă în conţinutul său misogin un caracter satiric pronunţat, atingînd chiar bunul renume al unor personalităţi istorice contemporane, ca marchiza de Monferrat şi împărăteasa Greciei (adică a Bizanţului). Modelul acestor *Proverbe* este poemul anonim francez *Chastiemusart*.

PUCCI Antonio (Florenţa: 1310 cca—88), poet din grupul versificatorilor realişti şi de gust popular; preferînd cuvîntul dialectal celui de cultură, foloseşte poezia spre a comunica contemporanilor fapte de legendă şi istorie. Scrie, inspirat din acestea, *Centiloquio* (Vorbire în o sută de cînturi), de fapt în numai 91, poem care rezumă *Nuova Cronica* lui *Giovanni Villani; un alt poem, *La guerra di Pisa* (Războiul pentru P.), relatează luptele duse de florentini (1362—4) pentru cucerirea oraşului, pe atunci port la mare. Pe urmele literaturii epice franco-venete *(*letteratura franco-veneta)*, repovesteşte cunoscute poeme şi romane cavalereşti, scriind: *Apollonio di Tiro*, *Gismirante*, *La reina d'Oriente*. Sub titlul *Fiorita di varie storie* (Florilegiu de povestiri diferite), culege şi prezintă legende care anticipează epopeile **Renaşterii*. În fine, descrie obiceiurile populare întîlnite în cartierul Tîrgul vechi din Florenţa, scriind poemul *Le proprietà di Mercato Vecchio* (Proprietăţile de la Tîrgul vechi), cunoscut şi sub titlul *Zibaldone* (Însemnări amestecate).

Pugni, Accademia dei, întemeiată de *Pietro şi *Alessandro Verri, la Milano, în 1761; nu a avut un statut de organizare şi nici un program de acţiune, reprezentînd un grup intelectual de orientare egală, care urmărea instaurarea unei culturi moderne şi de eficienţă practic-formativă. Între membrii ei se numără principalii exponenţi ai mişcării iluministe lombarde, ca fraţii Verri şi *Cesare Beccaria. → *iluminism*

PULCI Bernardo (Florenţa: 1438—78), frate cu Luigi şi Luca P.; a scris drama religioasă *(*sacra rappresentazione) Barlaam e Josafat* (Varlaam şi Josafat), în strofe de cîte trei versuri *(*terza rima)*, şi două poeme; *La vita della Vergine* (Viaţa

Fecioarei) şi *Il pianto della Maddalena* (Plînsul Magdalenei).

PULCI Luca (Florenţa: 1431—1470), poet; frate cu Bernardo şi Luigi P.; a fost închis pentru neplata datoriilor şi a murit în închisoare. A scris poemul mitologic *Il Driadeo d'amore* (Driadele iubirii), în **ottave*, şi seria de *Pistole* (Epistole), în **terza rima*, care imită *Heroidele* lui Ovidiu. A început poemul epic *Ciriffo Calvaneo*, continuat de fratele său Luigi şi de *Bernardo Giambullari.

PULCI Luigi (Florenţa 1432 — Padova 1484), scriitor; frate cu Bernardo şi Luca P.; a beneficiat de bunăvoinţa lui *Lorenzo de' Medici căruia, în anii de formare, i-a fost îndrumător şi prieten. Nu a avut cultură umanistă şi a rămas departe de cercul neoplatonicienilor *(→ neoplatonism)*. Apropiat de creaţia populară în grai florentin, se înscrie în tradiţia toscană a lui *Burchiello. Primele sale compoziţii sînt **sonete* glumeţe, uneori satirice, ironizînd ideile filozofice ale lui *Marsilio Ficino sau lovind într-un adversar personal, ca *Matteo Franco. O parodie a iubirii, în concepţia neoplatonicianâ, este micul poem *La Beca da Dicomano* (Beca din D.), în care sentimentele rudimentare, dar autentice, apar a fi cele mai omeneşti şi preferate de scriitor. Acelaşi gust pentru lumea populară şi parodia comică a motivelor şi temelor literaturii feudale apar în opera sa principală, poemul cavaleresc eroi-comic *Il Morgante*, început înainte de 1472, şi din care în 1478 se tipăresc primele 23 de cînturi. Pulci îşi ia subiectul dintr-un poem anonim, *Orlando*, care povestea aventurile războinice ale cavalerilor lui Carol cel Mare, în frunte cu viteazul Roland; el adaugă grupului tradiţional al paladinilor, Orlando şi Rinaldo, alte două personaje, creaţia propriei sale fantezii, pe Morgante şi pe Margutte. Cel dintîi este un uriaş inofensiv şi uşor caraghios, celălalt, un antierou, un Mefisto cu anticipaţie, ascuţit la minte, amoral şi sarcastic, cu scepticismul propriu celor pe care experienţa cotidiană i-a învăţat cu răutatea lumii. O altă figură caracteristică, diavolul Astarotte, care-l poartă în zbor pe Rinaldo peste ţărmurile Gibraltarului şi-i vorbeşte despre existenţa dincolo de ape a unui pămînt necunoscut, este purtătorul de cuvînt al cercurilor intelectuale, reprezentate de *Leonardo da Vinci şi de Toscanelli, care promovau orientarea spre ştiinţele concretului şi spre tehnica în stare de a-l stăpîni. Într-o serie de însemnări destinate a alcătui un mic vocabular pentru uzul său propriu, aşa-numitul *Vocabolista*, L. P. a reunit termeni dialectali şi populari alături de expresii argotice şi de latinisme, care-i erau mai puţin familiare. Ca atare, L. P. se vădea preocupat de autenticitatea vorbirii personajelor şi de propria sa sinceritate expresivă, alegînd florentina cultă şi nu toscana latinizantă a umaniştilor. „Realismul" renascentist al lui L. P. demitizează mitul cavaleriei şi converteşte gestele paladinilor în peripeţiile unei perpetue şi gratuite aventuri. Istoria apropiată, care nu este însă a Italiei, e privită cu spiritul ascuţit şi lucid al omului ce nu-şi mai face idoli din campionii turnirelor prea mult cîntate. Pulci, omul unor ocupaţii practice dar foarte importante, îşi îngăduie să-şi mărturisească franc preferinţa pentru Margutte, antieroul declarat, din care pornesc atît amoralismul lui *Machiavelli, cît şi cercetarea ştiinţifică a lui Leonardo.

PUOTI Basilio (Neapole: 1782—1847), nobil; a deschis în locuinţa sa un fel de universitate liberă (1825), în care a oferit tinerilor un învăţămînt angajat, de spirit naţional. A susţinut **purismul lingvistic* cel mai intransigent, considerînd că numai limba scriitorilor din sec. 14—16 poate fi modelul limbii italiene literare. Scrierile care promovează tezele acestui purism sînt *Regole elementari della lingua italiana* (Reguli elementare ale limbii italiene, 1833), *Della maniera di studiare la lingua e l'eloquenza italiana* (Despre modalitatea de a studia limba şi elocinţa italiană, 1837) şi un *Dizionario dei francesismi* (Dicţionar al franţuzismelor, 1845), care denunţă abuzul barbarismelor. Purismul lui B. P. a avut o finalitate naţional-educativă, cultul marilor scriitori din trecut şi refuzul împrumuturilor străine însemnînd pentru el afirmarea culturii

Scanned with OKEN Scanner

italiene şi asigurarea prin ea a unităţii naţionale.

purism, termen denumind totalitatea tezelor care identifică limba italiană literară cu limba marilor scriitori din trecut, de la *Dante pînă la *Ariosto cel mult. Primul teoretician al p. a fost *Pietro Bembo *(→ questione della lingua)*. Purismul promovează deci ideea unei limbi literare destinate a rămîne în afara dezvoltării generale a culturii şi astfel se configurează într-adevăr limba italiană literară de la **Renaştere* pînă în **romantism*. Promovat de *Accademia della Crusca drept doctrină şi normă a limbii scriitorilor, p. stă la baza succesivelor ed. ale *Vocabularului* publicat de aceasta. Contestat odată cu mişcarea de idei a **iluminismului*, ironizat copios în paginile revistei *«*Il Caffè*», p. este reabilitat de *Antonio Cesari şi de *Basilio Puoti în momentul influenţelor franceze puternice de la începp. sec. 19, argumentul acestora fiind, în primul rînd, tot de ordin naţional. Într-adevăr, p. a asigurat unitatea limbii italiene în ciuda inexistenţei unui stat naţional italian. Din nou atacat, nu numai de romanticul *Ludovico di Breme (sînt caracteristice în acest sens articolele acestuia în revista **«Il Conciliatore»)*, dar şi de neoclasicul *Vincenzo Monti care scrie cu *G. Perticari împotriva lui celebra *Proposta di alcune correzioni ed aggiunte al „Vocabolario della Crusca"* (Propunere privind unele corectări şi adaosuri la „Dicţionarul Academiei Crusca", 1826). Cu toate acestea, p. persistă în creaţia unor mari poeţi ca *Leopardi şi *Carducci, dovedind continuitatea tradiţiei aulice a literaturii italiene. Contestat în planul teoriei, se va dovedi inadecvat în planul practic al creaţiei, doar odată cu noile şcoli şi cerinţe ale realismului modern, **scapigliatura* şi **verismul*. Funcţia normativă a p. nu a putut să dispară însă fără a lăsa urme; şi o anumită solemnitate a stilului de proză oficial-administrativă a Italiei îşi are originile în caracterul închis al limbii literare, în faptul că, potrivit normelor p., aceasta a fost exclusiv o limbă scrisă, confundîndu-se, de la Renaştere şi pînă la romantism, cu limba marilor scriitori ai trecutului.

Scanned with OKEN Scanner

Q

«Quaderni della critica» (1945—51), continuarea revistei *«*La Critica*». A apărut fără o periodicitate regulată, sub conducerea lui *Croce şi a fost scrisă aproape în întregime de acesta.

QUADRIO Francesco Saverio (Ponte di Valtellina 1695 — Milano 1756), autorul unui tratat de poetică, *Della storia e della ragione di ogni poesia* (Despre istoria şi despre fundamentul oricărei poezii, 1731—52), apărut într-o primă schiţă sub titlul *Della poesia italiana* (Despre poezia italiană, 1734). Scriere de vastă erudiţie, tratatul prezintă poetica raţionalistă, de izvor aristotelician, a **clasicismului* italian.

QUARANTOTTI GAMBINI Pier Antonio (Pisino d'Istria, Pola 1910 — Veneţia 1965), scriitor. I-a adresat un număr de scrisori lui *Umberto Saba, apărute sub titlul *Il vecchio e il giovane* (Bătrînul şi tînărul, 1965), iar despre anii imediat următori războiului, cînd oraşul se afla sub autoritatea Iugoslaviei, a scris vol. *Primavera a Trieste* (Primăvara la T., 1951). Scriitor epic, înfăţişîndu-se de multe ori pe el însuşi în protagonistul naraţiunii, este scriitorul adolescenţei şi al primelor ei iubiri. Romane de analiză concentrată asupra sentimentelor confuze, dar nu mai puţin puternice ale acestei vîrste, sînt *L'onda dell' incrociatore* (Unda crucişătorului, 1947), *Amor militare* (Iubire de soldat, 1955), *La calda vita* (Viaţa fierbinte, 1960). Demne de amintit sînt şi poeziile apărute postum: *Al sole e al vento* (În soare şi în vînt, 1970).

QUARETTI Lea (Monchio delle Corti, Parma 1912—), prozatoare de mare sensibilitate, a publicat povestiri lirice, uneori scurte poeme în proză (*Il faggio e altri racconti* ⟨Fagul şi alte povestiri, 1945⟩) Romancieră, a debutat cu *Una donna sbagliata* (O femeie ratată, 1950), scriere ce păstrează trăsătura unei neliniştite feminităţi.

QUASIMODO Salvatore (Siracusa 1901—Neapole 1968), poet de renume, profesor de literatură la Conservatorul de muzică din Milano. În 1959 a obţinut premiul Nobel. A studiat ca autodidact limbile clasice şi s-a remarcat prin traduceri din poeţii greci şi latini: *Lirici greci* (Poeţi lirici ai Greciei, 1940) şi *Il fiore delle „Georgiche"* (Cele mai frumoase versuri din „Georgice", 1945), traduceri din Homer (1945), Sofocle (1947, 1949) şi Euripide (1963, 1966), din Ovidiu (1959) şi Catul (1945). Şi-a publicat primele versuri în revista *«*Solaria*»* (1930). Adunate în vol. *Acque e terre* (Ape şi pămînturi, 1930), ele l-au definit de la început ca poet ermetic *(→ ermetism)* şi aceeaşi modalitate, realizînd izolarea şi refuzul faţă de solicitările regimului politic fascist, se regăseşte în culegerile *Oboe sommerso* (O. scufundat, 1932), *Odore di Eucalyptus e altri versi* (Miros de eucalipt şi alte versuri, 1933), *Erato e Apolion* (1936). Volumul *Ed è subito sera* (Şi îndată se lasă seară, 1942) reuneşte caracterele acestei poezii a absenţei din timp; dar tot atunci războiul l-a constrîns pe poet să ia act de timpul său. Culegerile *Con il piede straniero sopra il cuore* (Cu inima apăsată de piciorul străin, 1946), *Giorno dopo giorno* (Zi după zi, 1947) şi *La vita non è sogno* (Viaţa nu e vis, 1949) sînt scrise în anii Rezistenţei la care poetul însuşi a participat. Quasimodo este acum un poet angajat; ermetismul, care însemnase refugiu în abstracţiunea nu uşor descifra-

Scanned with OKEN Scanner

bilă, se reduce la modalitatea expresivă foarte densă şi, ca atare, mai puţin lămurită, iar culegerile următoare, *Il falso e il vero verde* (Verdele fals şi verdele adevărat, 1956), *La terra impareggiabile* (Pămîntul incomparabil, 1958) şi *Dare e avere* (A da şi a avea, 1966) sînt ale unui poet prezent în contemporaneitate, fie că evocă sărăcia Sudului, fie că înalţă un imn omului constructor al primului satelit ceresc. De mai multe ori, publicînd pagini de istorie literară italiană, ca *Petrarca e il sentimento della solitudine* (P. şi sentimentul singurătăţii, 1945), S. Q. a generalizat unele din vederile sale de teorie estetică; *Discorso sulla poesia* (Discursul asupra poeziei, 1955) şi eseul *Il poeta e il politico* (Poetul şi omul politic, 1960) sînt o profesiune de credinţă poetică şi politică. Războiul, în care omul a fost „înşelat şi furat", îi impunea scriitorului să găsească în artă „semnul demnităţii spiritului"; răsturnarea valorilor trebuia înfrîntă printr-o poetică a prezenţei umane şi, dintre poeţii ermetismului, S. Q. a fost cel mai consecvent în această înnoire a poeziei în raport cu solicitarea istorică a anilor postbelici. Demnă de a fi amintită între ultimele realizări ale poetului, traducerea în limba italiană a unui mare număr din poeziile lui Arghezi (1966).

questione del Mezzogiorno (problema Sudului sau chestiunea meridională), una din problemele de economie şi de cultură apărută în a doua jum. a sec. 18 şi prezentă azi în primul plan al atenţiei celor care studiază condiţiile Italiei. Problema Sudului este rezultatul unei dezvoltări specifice a Peninsulei. Dacă în Nordul şi în Centrul acesteia s-a dezvoltat civilizaţia Comunelor, care au înlăturat, cu începere din sec. 14, relaţiile de producţie feudale, Neapolul, împreună cu provinciile Campania, Lucania, Puglia şi cu insula Sicilia, au format, timp de peste şase secole o monarhie feudală, înfloritoare în timpul **Renaşterii*, dar care decade odată cu trecerea Sudului sub stăpînirea Spaniei (1559). Stagnarea economică şi înapoierea socială a acestei părţi a Italiei a constituit pentru primii iluminişti materia unor scrieri importante, cum sînt rapoartele lui *G. M. Galanti asupra celor cunoscute de el ca funcţionar însărcinat cu cercetarea directă a lucrurilor. Deosebirea faţă de restul Italiei devine evidentă în momentul unificării statului italian (1860), provocînd primele luări de poziţie în favoarea unor reforme radicale care să îngăduie dezvoltarea relaţiilor de producţie capitaliste în Sudul rural-feudal al ţării. Publicistica democratică şi literatura **verismului*, prin opera lui *Giustino Fortunato, meridionalist, şi *Giovanni Verga, descoperă Italiei înapoierea Sudului; cel dintîi cere reformele necesare, celălalt descrie şi implicit condamnă. Între cele două războaie mondiale, nuvela lui *Corrado Alvaro *Gente in Aspromonte* aminteşte existenţa problemei Sudului acută, iar *Antonio Gramsci îi consacră un loc special în preocupările lui. După 1945, q. del M. este din nou la ordinea zilei şi un întreg sector al literaturii **neorealismului* îşi ia temele din lumea Siciliei şi a Neapolului. După Verga şi după *Matilde Serao, opera neorealiştilor descrie lumea acestor ţinuturi, de la reportajul lui *Carlo Levi şi al *Annei Maria Ortese, la romanele lui *Carlo Bernari şi *Domenico Rea, ale lui *Vitaliano Brancati şi *Leonardo Sciascia şi pînă la faimosul *Il Gattopardo* al lui *Lampedusa.

questione della lingua (chestiunea limbii), denumire prin care se indică totalitatea discuţiilor defăşurate timp de secole cu privire la limba italiană literară. Chestiunea limbii a cuprins următoarele probleme: (a) folosirea ca limbă literară, limbă a scriitorilor, a latinei sau a limbii vulgare, înţelegînd prin aceasta limba italiană, limba comună sau a poporului *(vulgus,-i, vulgaris,-e)*; (b) folosirea ca limbă literară a graiului florentin sau a dialectului toscan, cu excluderea celorlalte dialecte vorbite în Italia; (c) folosirea ca limbă literară a limbii scrise de marii autori din sec. 14, *Dante, *Petrarca, *Boccaccio, sau a florentinei-toscanei contemporane celui care scrie; (d) folosirea ca limbă literară a unei limbi bazate pe dialectul florentin, dar deschisă comunicării continue cu celelalte dialecte, care să fie o limbă literară şi naţională în acelaşi timp, rezultat al schimbărilor

interdialectale; (e) folosirea ca limbă literară a unei limbi supradialectale, o italiană abstractă pentru vorbitori, existînd numai ca limbă scrisă şi limbă de cultură. Problemele şi tezele mai sus enumerate s-au succedat în timp şi au fost expuse şi susţinute într-o serie de scrieri, tratate şi dialoguri, constituind laolaltă vasta materie a unor discuţii în care problemele limbii literare vădesc numeroase şi rodnice implicaţii.

a) Discuţia purtată asupra limbii latine şi a vulgarei, a opţiunii pentru una dintre acestea ca limbă a scriitorilor deschide seria discuţiilor constituind chestiunea limbii. Ea apare la Dante în primul tratat din *Il Convivio*, cu opţiunea poetului pentru vulgară. Reapare în sec. 15 cu aceeaşi opţiune, în opera lui *Leon Battista Alberti, *Della famiglia*, şi, în secolul următor, cu opţiunea contrară, pentru latină, în discursurile lui *Romolo Quirino Amaseo, *De linguae latinae usu retinendo*; aceasta este ultima pledoarie pentru latină şi, odată cu sfîrşitul *Renaşterii, limba vulgară dobîndeşte funcţia de limbă literară.

(b) Discuţia apare tot la Dante, în *De vulgari eloquentia*, şi concluzia scriitorului este opţiunea pentru o limbă supradialectală. Dar această opţiune teoretică contrastează cu opţiunea practică a scriitorului, care îşi scrie marile opere de poezie, *Vita nuova* şi *Divina Commedia*, în florentina timpului său. Florentinismul, teoretic şi practic, se regăseşte la principalii susţinători ai vulgarei: la *Lorenzo de' Medici, la *Angelo Poliziano (în epistola către Frederic de Aragon şi în comentariul relativ la propriile sale poezii); la *Pietro Bembo, unde teza florentinistă este absolutizată ducînd la opţiunea pentru limba marilor scriitori din sec. 14; într-o etapă modernă, în scrierile despre limbă ale lui *Manzoni, opţiunea pentru florentină impunîndu-i acestuia repetata revizuire a romanului său *I promessi sposi*.

(c) Teza aparţine lui Pietro Bembo, care o susţine în dialogul *Prose della volgar lingua* (1525). Sub denumirea de **purism*, ea implică păstrarea modelelor de limbă consacrate prin opera primilor scriitori mari ai Italiei. Purismul florentin sau, în această primă ipostază a lui, bembismul înseamnă opţiunea pentru o limbă literară arhaizantă şi statică, închisă împrumuturilor necesare unei limbi moderne. Purismul devine principiul conducător al *Accademiei della Crusca şi îşi găseşte ilustrarea în *Vocabularul* ei. La începp. sec. 19, cînd purismul lui Bembo suferise atacuri violente din partea scriitorilor iluminişti, opţiunea respectivă apare din nou, la *Antonio Cèsari şi *Basilio Puoti, justificarea lui fiind de data aceasta de ordin patriotic-naţional; păstrarea limbii consacrate de marii scriitori ai trecutului constituie, în acest moment, principalul liant al mişcării pentru independenţa şi pentru unitatea de stat a Peninsulei. Chestiunea limbii îşi dovedeşte din nou implicaţiile ideologice.

(d) Teza apare în dialogul lui *Baldassarre Castiglione, *Il Cortegiano*, autorul susţinînd necesitatea unei limbi literare moderne care să ţină seamă de configuraţia politică a Italiei; să se sprijine pe florentină, dar şi pe dialectele vorbite în alte centre ale Peninsulei. Castiglione, diplomat, avea în vedere cu aceasta Roma, oraşul care devine în sec. 16 un centru politic al Italiei, superior Florenţei. Teza interdialectală, a limbii literare care să coincidă cu limba naţională, reapare în **Risorgimento* şi este susţinută, între alţii, de *Ludovico di Breme, în articolele publicate în *«*Il Conciliatore*». Ea constituie totodată ideea centrală a articolului-program, *Proemio*, cu care *G. I. Ascoli deschide primul număr al revistei sale «*Archivio glottologico italiano*» şi se păstrează, drept criteriu, în politica lingvistică actuală a autorităţilor culturale italiene. Condiţiile civilizaţiei actuale facilitează comunicarea interdialectală. Mijloacele de comunicare moderne promovează limba literară şi naţională, limba şcolii şi a studiilor de toate gradele aşa încît, cel puţin în relaţiile oficiale, aceasta se impune astăzi pînă în regiunile cele mai îndepărtate ale Italiei, în timp ce extinderea şi intensificarea învăţămîntului fac ca dialectele să se reducă treptat la o funcţie marginală şi sporadică. În momentul de faţă, dialectele cedează în faţa

Scanned with OKEN Scanner

limbii naţionale, iar aceasta funcţionează în planul culturii ca limbă literară. Avînd la baza ei dialectul florentin, limba italiană actuală este o limbă naţională deschisă împrumuturilor din alte dialecte şi din alte limbi. Au triumfat aşadar, parţial şi treptat în constituirea limbii literare actuale, opţiunea lui Dante pentru vulgară, opţiunea lui Machiavelli şi a lui Manzoni pentru florentină, teza lui Castiglione privitor la rolul ce trebuie recunoscut celorlalte dialecte, în fine, teza lui *Melchiorre Cesarotti, relativ la îmbogăţirea continuă a fiecărei limbi, odată cu progresul similar al ideilor. Astăzi, chestiunea limbii continuă a fi în Italia o problemă deschisă, dar rezolvarea ei este previzibilă, cunoscută fiind dependenţa ei de complexul condiţiilor social-politice în care se dezvoltă cultura italiană în întregul ei.

Quirini, Accademia dei, numită şi A doua Arcadie (→ Arcadia), a funcţionat între anii 1711—64. Au aparţinut acestei academii, scriitori ca *Metastasio şi *Paolo Rolli.

Scanned with OKEN Scanner

R

Raccolta aragonese (Culegere aragoneză), antologie de poezie lirică italiană din sec. 13—15 alcătuită de *Lorenzo de' Medici, în 1476—7, pentru Frederic de Aragon, care-şi exprimase dorinţa de a cunoaşte poezia italiană. Trimiţîndu-i culegerea, Lorenzo voia să-i arate frumuseţea liricii scrise în limba vulgară şi anexa textelor o prezentare a acestora, sub forma unei *Epistole*, pe care istoria literară actuală o atribuie lui *Angelo Poliziano. Intitulată *Epistola di Messer Poliziano al signor Federico insieme col raccolto volgare mandatogli dal Magnifico Lorenzo* (Epistola lui messer P. către signor F. împreună cu culegerea în limba italiană pe care i-o trimite Magnificul L.), această prezentare constituie, în chestiunea limbii *(*questione della lingua)*, un moment important, de apologie a limbii vulgare, a calităţilor ei expresive.

RADICATI DI PASSERANO Martino Ignazio Adalberto (Torino 1698 — L'Aja 1737), nobil din generaţia intelectualilor preiluminişti; autorul unor pamflete antireligioase, pentru care este constrîns să se exileze la Londra, apoi la Haga. Scrie în franceză mai multe *Discursuri*, proiecte de reforme destinate Regatului Piemontului; ele au apărut în Olanda, sub titlul *Recueil de pièces curieuses sur les matières les plus intéressantes* (Culegere de piese curioase privind cele mai interesante subiecte, 1736).

RADIUS ZUCCARI Anna → NEERA

RAFFAELLI Bosone de' → BOSONE DA GUBBIO

RAIMBAUT sau, italienizat, **RAMBALDO DE** sau **DI VAQUEIRAS** (Vaqueiras 1155 cca — post 1205), poet provenţal; oaspete un timp al lui Obizzo al II-lea Malaspina, a intrat apoi în serviciul marchizului Bonifaciu I de Monferrato, pe care l-a însoţit în Cruciata a IV-a. Se presupune că a întreţinut o dispută *(*tenzone)* în versuri provenţale cu *Alberto Malaspina şi a compus, în 1190 probabil (oricum, înainte de 1194), un faimos *contrasto* bilingv, scris în strofe alternativ provenţale şi în graiul genovez. Îndrăznelor oferte de iubire ale cavalerului din Provenţa (strofele în provenţală), îi răspunde, ironică şi dispreţuitoare, femeia din popor, care vorbeşte în graiul ei (strofele în genoveză); şi astfel, în contrastul lui R., un subdialect italian, în speţă genoveza, apare folosit pentru prima oară ca limbă scrisă a poeziei culte. Raimbaut mai compune un *discordo* plurilingv, în care fiecare din cele cinci strofe e scrisă în altă limbă romanică: provenţală, italiană, franceză, gasconă, gallego-portugheză. Italiana are aici un caracter interregional, nu local dialectal, dovedindu-se a fi un instrument adecvat creaţiei artistice.

RAIMONDI Ezio (Lezzano in Belvedere, Bologna 1920—), critic literar, profesor de literatură italiană la Universitatea din Bologna, elev al lui C. Culcaterra. Debutează cu *Codro e l'umanesimo a Bologna* (C. şi umanismul la B., 1950) şi continuă cu eruditele vol.: *La giovinezza dell'Alfieri* (Tinereţea lui A., 1953), *Letteratura barocca* (Literatura barocă, 1961), *Il lettore di provincia. Renato Serra* (Cititorul provincial. R. S., 1964), *Rinascimento inquieto* (Renaşterea neliniştită, 1965), *Anatomie secentesche* (Anatomii din secolul al XVII-lea, 1966), *Tecniche della critica letteraria*

(Tehnici ale criticii literare, 1967), *Metafora e storia* (Metaforă şi istorie, 1970), *Politica e commedia* (Politică şi comedie, 1972). Actualmente, este unul din criticii literari italieni cei mai deschişi metodelor moderne de abordare textuală. A îngrijit mai multe ed. literare şi a alcătuit mai multe antologii.

§ *Il romanzo senza idillio* (Roman fără idilă, 1974), *Scienza e letteratura* (Ştiinţă şi literatură, 1978), *Il concerto interrotto* (Concertul întrerupt, 1979), *Poesia come retorica* (Poezia ca retorică, 1980), *Il silenzio della Gorgone* (Tăcerea Gorgonei, 1980)

RAIMONDI Giuseppe (Bologna 1898—), ziarist şi prozator din generaţia intelectualilor socialişti, secretar de redacţie al revistei *«*La Ronda*»; autorul vol. *Domenico Giordani* (1928), *Giornale ossia taccuino* (Jurnal intim sau carnet, 1942), *Gli anni di Bologna, 1924—1943* (Anii de la B. 1924—1943, 1946) şi *Giuseppe in Italia* (1949), o adevărată istorie a existenţei sale şi a vieţii intelectuale a acelor ani. Iubitor al culturii franceze, a scris despre Baudelaire *Notizie su Baudelaire* (Ştiri asupra lui B., 1924) şi despre Paul Valéry, *Il cartesiano signor Teste* (Cartezianul domn T., 1928). Este narator liric în povestirile vol. *Mignon* (1955), în *Lo scrittoio di Giuseppe Raimondi* (Masa de scris a lui G. R., 1960) şi în romanul *L'ingiustizia* (Nedreptatea, 1965).

§ *Notizie dall'Emilia* (Ştiri din E., 1954), *I divertimenti letterari* (Distracţiile literare, 1966), *Le nevi dell'altro anno* (Zăpezile din anul trecut, 1969), *Il nero e l'azzurro* (Negrul şi albastrul, 1970), *Anni con Giorgio Morandi* (Anii cu G.M., 1970), *Ligabue come un cavallo* (L. ca un cal, 1971), *Le linee della mano* (Liniile palmei, 1972), *La chiave regina* (Cheia mamă, 1973)

RAJNA Pio (Sondrio, Piemont 1847—Florenţa 1930), romanist, de formaţie istorist-pozitivistă; autorul unei lucrări fundamentale: *Le fonti dell'Orlando furioso* (Izvoarele poemului „Orlando furios", 1867). Lucrarea a fost precedată de studii pregătitoare, ca *La Materia del „Morgante" in un ignoto poema cavalleresco del sec. XV* (Materia lui „Morgante" într-un poem cavaleresc necunoscut din secolul al XV-lea, 1869) şi *Ricerche intorno ai „Reali di Francia"* (Cercetări privind „Regii Franţei", 1872), acesta din urmă arătînd însemnătatea literaturii franco-venete *(*letteratura franco-veneta)* ca intermediară între genul *chanson de geste* şi poemul cavaleresc din **Renaşterea* italiană *(→ letteratura cavalleresca)*. Este autorul unei ed. critice a tratatului lui *Dante *De vulgari eloquentia* (1896).

Rainardo e Lesengrino (Vulpea şi lupul, sf. sec. 13), versiune în limba franco-venetă *(→ letteratura franco-veneta)*, cu elemente din dialectul provinciei Ferrara, a operei franceze *Le Roman de Renard*. Traducerea foloseşte versul de opt sau nouă silabe, rima fiind deseori înlocuită cu asonanţa.

RAINERI Anton Francesco (Milano 1510 cca — 1555/64), literat în slujba Curţii papale; autorul comediei *L'Altilia* (1540 cca), înfăţişînd cu strălucire viaţa şi moravurile Neapolului. Poet liric, apreciat de contemporani, a publicat o culegere de o sută de **sonete (Cento sonetti di A.F.R. gentiluomo milanese, 1555)*.

RAINERIO DA PERUGIA (Bologna — post 1245), jurist; autorul unui tratat în latineşte, despre profesiunea de notar, intitulat *Ars notaria*, preţios document filologic pentru prima jum. a sec. 13. Tradus în italiană, în dialectul umbru cu elemente din graiul toscan vorbit la Arezzo, a fost publicat pentru prima oară în 1889.

RAMAT Silvio (Florenţa 1939—), poet şi critic literar. Lirica lui, cu accente sociale, este influenţată de *M. Luzi. Volume de versuri publicate: *Le feste di una città* (Sărbătorile unui oraş, 1959), *Lo specchio dell'afa* (Oglinda zăpuşelii, 1961), *La rissa dei salici* (Încăierarea sălciilor, 1963), *Gli sproni ardenti* (Pintenii de foc, 1964).
§ *Montale* 1965

RAMBALDI Benvenuto dei → BENEVNUTO DA IMOLA

RAMBALDO DI VAQUEIRAS → RAIMBAUT DE VAQUEIRAS

RAMBALDONI Vittorino → VITTORINO DA FELTRE

RAMUSIO Giambattista sau **Giovanni Battista** (Treviso 1485 — Padova 1557),

om politic; la Veneţia, publică o culegere de texte cuprinzînd diferite relatări de călătorie care s-au scris pînă la el, sub titlul *Delle navigazioni e viaggi* (Despre călătorii pe mare şi pe uscat, 1550—9). Umanist, a scris prefeţele unor vol. din clasicii latini tipăriţi de *Aldo Manuzio.

RANIERI Antonio (Neapole: 1806—88), participant la acţiunile **Risorgimentului*, colaborator la *«*L'Antologia*», îl cunoaşte pe *Leopardi la Florenţa (1828). Oferindu-i ajutorul său, îl aduce cu el la Neapole şi îi este alături pînă la moarte. Mărturia acestor ani este cartea sa de amintiri intitulată *Sette anni di sodalizio con Giacomo Leopardi* (Şapte ani de tovărăşie cu G. L., 1880), căreia unii istorici literari îi contestă valoarea documentară, acuzîndu-l de lipsă de obiectivitate şi de exagerări în defavoarea poetului. În realitate, cartea oferă date foarte utile privitoare la existenţa acestuia în ultimii ani de viaţă. Scriitor anticlerical şi de tendinţe politice radicale, A. R. a scris o istorie a Italiei la începutul evului mediu, *Della storia d'Italia dal V al IX secolo ovvero da Teodosio a Carlo Magno* (Despre istoria I. din secolul al V-lea pînă în secolul al IX-lea sau de la Teodosiu pînă la Carol cel Mare, 1841). Romancier, este socotit printre scriitorii care au pregătit **verismul* cu *Ginevra o l'orfanella della Nunziata* (Genoveva sau mica orfelină de la mănăstirea Bunei Vestiri, 1839), în care zugrăveşte în spirit critic realităţile sociale din Regatul Neapole.

RAPISARDA Antonio → Antonio ANIANTE

RAPISARDI Mario (Catania: 1844—1912), profesor la Universitatea din Catania, poet liric eclectic; autorul unor poeme filozofice de lungă respiraţie, în care se îmbină protestul social şi meditaţia asupra condiţiei omului în univers. Romantic întîrziat, oratoric în stilul voit grandios al profesiunilor de credinţă, şi-a atras ironia distrugătoare a lui *Carducci. Lărgind tematica lirică, după exemplul lui Victor Hugo şi al parnasienilor, introduce în meditaţia poetică problemele filozofiei şi ale ştiinţei şi încearcă, în poemul *Palingenesi* (Palingeneză, 1868), împăcarea acesteia din urmă cu credinţa religioasă. Pe urmele titanismului romantic cu adaosul ideilor iluministe, proclamă, în *Lucifero* (1877), dreptul la rebeliune şi supremaţia raţiunii omeneşti. În *Giobbe* (1884), meditează asupra legendei biblice a lui Iov, în a cărui resemnare vede un alt semn al demnităţii umane; şi, traducînd *Prometheus Unbound* al lui Shelley, îşi manifestă aceeaşi preferinţă pentru eroii umani adversari ai zeilor. Poet deschis solicitărilor sociale, scrie un *Canto dei minatori* (Cînt al minerilor), al cărui ritm de luptă se apropie de al *Internaţionalei*; iar poemul *Giustizia* (Dreptate), deşi prolix şi oratoric, evocă nedreptăţile săvîrşite contra celor mulţi şi pe cei care au luptat pentru a le da o soartă mai bună.

RAVIZZA Carlo (Milano: 1811—48), autorul romanului *Il curato di campagna* (Preotul de ţară, 1841), exemplu al acelei literaturi rurale *(*letteratura campagnola)* mult cerute de contemporani şi reprezentată la aceeaşi dată în Franţa prin opera lui Georges Sand. *Carlo Cattaneo a socotit opera lui C. R. „un venerabil model de binefacere".

REA Domenico (Nocera Inferiore, Neapole 1921—), scriitor, a condus în anii 1960—1 revista *«Ragioni narrative»*. A înfăţişat, de cele mai multe ori în registrul grotesc al naraţiunii baroce, oameni şi condiţii de viaţă în momentul imediat următor războiului, cînd foametea şi mizeria încurajau specula şi întreţineau nenorocirea. Scriitor al Sudului, cu o vînă de umor şi de extravaganţă populară, îşi epuizează uşor posibilităţile narative, preferînd construcţia de scurtă respiraţie a nuvelei şi schiţei. Opere principale: *Spaccanapoli* (1947), *Le formicole rosse* (Furnicile roşii, 1948), *Gesù fate luce* (Isuse, fă lumină, 1949), *La signora scende a Pompei* (Doamna coboară la P., 1952), *Ritratto di maggio* (Portret de mai, 1954), *Quel che vide Cummeò* (Ceea ce a văzut C., 1955), *Una vampata di rossore* (O văpaie de roşeaţă, 1959), *Il re e il lustrascarpe* (Regele şi lustragiul, 1960), *L'altra faccia* (Cealaltă faţă, 1965), *Gabbiani* (Pescăruşi, 1966), *La signora è una vagabonda* (Doamna este o vagaboandă, 1968), *Diario napole-*

tano (Jurnalul intim de la Neapole, 1971), *Tentazione e altri racconti* (Tentaţia şi alte povestiri, 1976), *Fate bene alle anime del purgatorio. Illuminazioni napoletane* (Rugaţi-vă pentru sufletele din purgatoriu. Străfulgerări napoletane, 1977).

Rebellamentu di Sichilia, Lu (Răscoala Siciliei, sec. 13), cronică anonimă scrisă în dialect sicilian; conţine relatarea evenimentelor care au marcat aşa-numitele Vespri siciliani (Vecerniile siciliene, 1282).

RÈBORA Clemente (Milano 1885—Stresa 1957), scriitor, autor al unor studii istorico-literare: *Per un Leopardi mal noto* (Pentru un L. rău cunoscut, 1910), *G.D. Romagnosi nel pensiero del Risorgimento* (G.D.R. în gîndirea Risorgimentului, 1911), C.R. este în primul rînd poet liric de sensibilitate modernă, rebel faţă de normele vieţii burgheze, în vol. *Frammenti lirici* (Fragmente lirice, 1913), *Canti anonimi* (Cînturi anonime, 1922), *Le poesie, 1913—1947* (Poeziile, 1913—1947, 1947), *Curriculum vitae* (1955). Culegerile *Via Crucis il gran grido* (Drumul crucii, marele strigăt, 1955), *Gesù il fedele* (Isus cel credincios, 1956), *Canti dell'infermità* (Cîntecele infirmităţii, 1957) şi *Ecco del ciel più grande* (Iată, decît cerul mai mare, 1965) poartă semnul convertirii sale religioase; devenind credincios practicant şi apoi preot (1936), C.R. vădeşte, în această condiţie nouă, aceeaşi simpatie pentru cei umili, aceeaşi resemnată melancolie în faţa vieţii febrile a omului modern.

REDI Francesco (Arezzo 1626 — Pisa 1698), medic, naturalist şi literat; autorul ditirambului *Bacco in Toscana* (Bachus în T., 1685), elogiu al vinurilor din locurile natale, avînd ca adaos o serie de savante *Annotazioni* (Adnotări).

REGALDI Giuseppe (Varallo 1809 — Bologna 1883), scriitor şi profesor la Bologna; a publicat, între altele, poezia ocazională *Il traforo delle Alpi* (Tunelul Alpilor, 1871), care l-a consacrat ca improvizator de versuri pe o temă dată. Este un prozator cursiv în relatările de călătorie din vol. *L'Egitto antico e moderno* (Egiptul antic şi modern, 1882).

Renaştere, termen de istorie a culturii, indicînd perioada sec. 15—16 în Italia şi în Europa de Vest şi consacrat ca atare prin apariţia operei lui Jakob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien ein Versuch* (1860). Termenul desemnează epoca nouă a unei generale renaşteri a tuturor artelor, epocă în care gîndirii religioase a epocii feudale îi urmează, prin opoziţie, gîndirea laică. Polemic şi declarativ, termenul presupune deci o ruptură totală între evul mediu şi secolele următoare. Redescoperirea şi mai ales reevaluarea culturii greco-romane, socotite a fi principalul factor al r. culturii europene, sînt în realitate rezultatul unui îndelung proces de maturizare istorică, al unor cauze social-economice precise. La sf. sec. 14, principalele oraşe ale Italiei de Nord şi Centrale (Milano, Bologna, Florenţa, Ferrara) posedă o structură socială dominată de clasa producătoare, a burgheziei manufacturiere şi bancare; aceste condiţii, propice dezvoltării culturii laice, sînt caracteristice îndeosebi pentru Florenţa, republică guvernată de o burghezie activă, angajată într-un proces de expansiune teritorială, pentru extinderea pieţelor comerciale. Contactele cu arabii şi cu bizantinii şi călătoriile comerciale în Mediterana Orientală descoperă italienilor cultura greacă antică pe care latinitatea catolică o cunoaşte numai prin comentariile scolasticilor la opera lui Aristotel. Înaintarea turcilor în Balcani şi încercarea unei opoziţii unite a popoarelor de aici a prilejuit înmulţirea contactelor cu Bizanţul. Conciliile de la Ferrara şi Florenţa au marcat o extindere a orizontului filozofic prin cunoaşterea operei lui Platon. Manuscrise aduse din Grecia, de negustori şi oameni de cultură, sau descoperite în arhivele unor mănăstiri lărgesc la rîndul lor orizontul de cultură al epocii. **Umanismul* este, ca atare, prima manifestare a culturii moderne care începe odată cu r., iar aceasta, la rîndul ei, îşi are începutul în Italia şi de aici iradiază asupra întregii Europe. Umanismul permite consolidarea acelei mentalităţi laice care înseamnă emanciparea spiritului de tutela dogmelor religioase. Emanciparea de teama pă-

Scanned with OKEN Scanner

catului, așadar bucuria vieții și a artei, bucuria cunoașterii intelectuale și a voinței libere determină apariția acelei conștiințe a demnității omului pe care *Pico della Mirandola o va expune drept un breviar al timpului său. Odată create aceste premise ale gîndirii moderne și odată încheiată funcția polemică a umanismului, r. se afirmă ca o epocă a marilor creații în toate domeniile culturii: al filozofiei, al artelor plastice, al literaturii, al științei. Gînditorii învață de la antici arta raționamentului filozofic; artiștii, arhitecții și sculptorii, principiile de construcție și de modelare; poeții, arta versului și a compoziției, iar mitologia păgînă își oferă imaginile și temele inspiratoare în care artistul regăsește acea bucurie a vieții și a frumosului pe care întreaga dezvoltare a civilizației îl îndemna să o proclame. *Leonardo și *Michelangelo, *Ariosto și *Torquato Tasso, *Giordano Bruno, *Campanella și *Galilei aparțin r. în dezvoltarea ei maximă care se încheie, în Peninsulă, la sf. sec. 16, atunci cînd decăderea politică și militară a statelor italiene permite instaurarea Contrareformei. Marea înflorire a culturii r. și existența numeroaselor centre de cultură pe tot întinsul Peninsulei sînt efectul unei binevenite emulații între conducătorii militari și politici ai statelor respective. Exponenți ai puterii laice, conducătorii de stat se substituie autorității Bisericii și preiau de la aceasta monopolul culturii; aflat în slujba unui principe, intelectualul, scriitorul și artistul slujesc interesele acestuia, dar prin aceasta consolidează condițiile noi create culturii prin consolidarea statelor laice. Caracterul încă limitat al publicului consumator de cultură nu îi asigură artistului decît o redusă independență materială; el preferă în cele mai multe cazuri protecția mecenatului, care-i asigură condițiile necesare marilor creații. Dacă marii artiști ai r. anticipează, prin condițiile lor de lucru, situația caracteristică a protecției acordate culturii la curțile monarhilor absoluți, intelectualii sînt nu rareori publiciști independenți și rebeli oricărei constrîngeri: așa-numita boemă a sec. 16, reprezentată de un *Francesco Berni sau *Teofilo Folengo, anticipează relațiile dintre intelectuali și instituții în statul burghez din sec. 19. Cultura literară a r. italiene se afirmă în gîndirea și în creația poetică. Sînt filozofi ai r., în etapa umanismului, *Marsilio Ficino și *Leon Battista Alberti la Florența, Pietro Pomponazzi la Padova; sînt filozofi, în etapa următoare, Bruno, Campanella, Galilei. Este istoric umanist *Leonardo Bruni și sînt istorici în secolul următor *Machiavelli și *Guicciardini. Sînt moraliști în cele două etape succesive, autori de tratate asupra omului și a societății, Leon Battista Alberti, Pico della Mirandola, *Baldasare Castiglione și sînt literați preocupați de **questione della lingua*, *Lorenzo de' Medici, *Pietro Bembo, *Benedetto Varchi. Sînt mari poeți lirici ai r. *Angelo Poliziano și *Iacopo Sannazaro în epoca umanismului, Michelangelo, *Vittoria Colonna și petrarchiștii *(→ petrarchism)* din sec. 16. Poezia r. își are însă creația cea mai reușită în poemul epic cavaleresc ilustrat de opera lui *Luigi Pulci, *Matteo Maria Boiardo, Ludovico Ariosto, Torquato Tasso. Teatrul se dezvoltă în direcția dramei pastorale, de la *Orfeo* lui Poliziano pînă la *Aminta* lui Tasso; genul tragic, prezent în sec. 16, nu oferă decît opere convenționale (*Sofonisba* de *G.G. Trissino). În schimb, comedia de moravuri este reprezentată de cei mai mari autori (Machiavelli, Ariosto, *Aretino); ea este opera acelor boemi ai secolului, care excelează în genul satirei (F. Berni) și al dialogului moralist (*Ortensio Lando), oferind exemplul unei publicistici foarte moderne care anunță pe un *Gasparo Gozzi sau pe un H. Heine. Se vădește, ca atare, varietatea culturii literare a r., care constituie prima etapă a epocii moderne a Vestului european și care se încheie odată cu înfrîngerea statelor din Peninsulă, odată cu victoriile militare ale Spaniei și cu instaurarea Contrareformei. Cuceririle ei se păstrează la nivelul unei producții literare aparent minore dar semnificative — cum este **letteratura maccheronica* —, pentru a-și regăsi în *Arcadia mai întîi, apoi în **iluminismul* sec. 18 condițiile de deplină reafirmare.

Scanned with OKEN Scanner

RENIÈR MICHIÈL Giustina (Veneţia: 1755—1832), autoarea unor scrieri de interes istoric şi cultural, ca *Saggio sulle feste nazionali venete* (Încercare asupra serbărilor naţionale din provincia Veneto, 1810) şi *Origine delle feste veneziane* (Originea serbărilor veneţiene, 1916). A tradus din Shakespeare şi a primit în salonul ei mari literaţi ai timpului.

RENIER Rodolfo (Treviso 1857—Torino 1915), filolog erudit şi istoric literar; a înfiinţat şi condus mulţi ani revista *«*Giornale storico della letteratura italiana»* şi a înfiinţat, în 1904, revista de romanistică «*Studi medievali*». S-a ocupat de cultura italiană de la începuturi şi pînă la **Renaştere*, în studiile: *Il tipo estetico della donna nel medioevo* (Tipul estetic al femeii în evul mediu), *Mantova e Urbino, La cultura e le relazioni letterarie di Isabella d'Este-Gonzaga* (Cultura şi relaţiile literare ale I.d'E.-G.). A publicat vol. *Svaghi critici* (Divertismente critice, 1910), consacrat unor scriitori contemporani, italieni şi străini.

RÈPACI Leonida (Palmi, Reggio di Calabria 1898 —), scriitor. A colaborat la «*Ordine nuovo*» şi a luptat în Rezistenţă, susţinînd apoi activitatea publicistică din primii ani de după eliberarea de fascism. Poet liric la începutul carierii, cu vol. *I poemi della solitudine* (Poemele singurătăţii, 1920), este mai ales romancier. Om al Sudului, a înfăţişat oameni şi destine ale acelor locuri, urmărindu-le dezvoltarea în ciocnirea multiplă cu lumea Italiei de Nord. Volumele de povestiri *Calabria nuda* (C. goală, 1930) şi *Racconti della mia Calabria* (Povestiri din C. mea, 1931) sînt urmate de primul vol. din romanul ciclic *I fratelli Rupe* (Fraţii R., 1932), celelalte fiind *Potenza dei fratelli Rupe* (Puterea fraţilor R., 1934) şi *Passione dei fratelli Rupe, 1914* (Pasiunea fraţilor R. 1914, 1937). Istorie a unei familii de mici proprietari din Calabria la începutul secolului, romanul încearcă să fie o mărturie asupra intelectualilor italieni în ajunul primului război mondial. Dacă primul vol. se prezintă ca un amplu tablou de moravuri, în celelalte două epicul se reduce pînă la dispariţie, fiind înlocuit de o eseistică superficială. Merită a fi amintit, printre numeroasele sale romane, *Un riccone torna alla terra* (Un bogătan se întoarce în pămînt, 1954), satiră socială folosind naraţiunea grotescă. Repaci se remarcă şi în publicistica politică, scriind un frumos portret al lui *Antonio Gramsci, *Ricordo di Gramsci* (Amintirea lui G., 1948) şi un interesant *Taccuino politico* (Carnet politic, 1949). A revenit în Calabria natală, descriind-o în perspectiva polemică a problemei Sudului *(*questione del Mezzogiorno)*, în *Calabria, grande e amara* (C. cea mare şi amară, 1964). Scriitorul este, între altele, preşedintele comisiilor pentru decernarea anuală a premiului Viareggio.

§ proză: *Il pazzo del casamento* (Nebunul din imobil, 1958), *Amore e morte* (Dragoste şi moarte, 1959), *Amore senza paura* (Iubire fără teamă, 1963), *Magia del fiume* (Farmecul rîului, 1965), *Principio di secolo* (Început de secol, 1969), *Tra guerra e rivoluzione* (Între război şi revoluţie, 1969), *Sotto la dittatura* (Sub dictatură 1971); teatru: *La madre incatenata* (Mama înlănţuită, 1926), *L'attesa* (Aşteptarea, 1930), *L'inaugurazione* (Inaugurarea, 1930), *Teatro-commedie* (1949), *Omaggio al teatro-commedie* (1958)

Resoluti, Accademia dei → Accademia degli Accesi

Riaccesi, Accademia dei → Accademia degli Accesi

Ricciardi, editură înfiinţată la Neapole, în 1907, de Riccardo Ricciardi; s-a afirmat îndeosebi după al doilea război mondial, publicînd cele aproape o sută de vol. care alcătuiesc colecţia „La letteratura italiana. Storia e testi" (Literatura italiană. Istorie şi texte). În momentul de faţă, publică cele mai bune ed. din operele marilor autori.

RICCOBONI Luigi Andrea (Modena 1676—Paris 1753), actor celebru şi om de teatru; a publicat la Paris o preţioasă *Histoire du théâtre italien* (Istoria teatrului italian, 1728) şi a propus unele reforme ale teatrului contemporan în *Réflexions his-*

toriques et critiques sur les différents théâtres de l'Europe (Reflecţii istorice şi critice asupra unor diferite teatre din E., 1738) şi *De la réformation du théâtre* (Despre reforma teatrului, 1743).

RICCOBONI BALLETTI Elena, zisă FLAMINIA (Ferrara 1686 — Paris 1771), actriţă vestită şi poetă, membră a *Arcadiei, soţia lui *Luigi Andrea R. Este autoarea unei *Scrisori* către *Antonio Conti, relativ la o traducere franceză a poemului *La Gerusalemme liberata* de *Torquato Tasso.

RIGHETTI Carlo; pseudonim Cletto ARRIGHI (Milano: 1828—1906), scriitor, ziarist şi om de teatru, participant la **Risorgimento*. A susţinut prin propria sa operă afirmarea teatrului dialectal la Milano. Îl întîlnim totodată alături de grupul boemei milaneze *(→ scapigliatura)*, folosind cel dintîi pentru aceasta, în romanul *Gli ultimi coriandoli* (Ultimele confete, 1857), termenul de scapigliatura, reluat şi în titlul operei sale următoare, *La scapigliatura e il 6 febbraio* (1862). Proza lui C.R. oferea publicului larg un tablou al Milanului acelor ani; şi dacă în primele două romane a zugrăvit mediul boemei literare şi artistice, strivite şi umilite, în cele următoare a înfăţişat lumea oamenilor de afaceri, lumea interlopă a arivismului modern, aceea care, prin amoralitatea ei, determină apariţia literatului boem (*Un dramma in famiglia* ⟨O dramă în familie, 1862⟩, *La canaglia felice* ⟨Canalia fericită, 1885⟩). Scrierile autobiografice ale lui C.R., *Memorie di un soldato lombardo* (1863) şi *Memorie di un ex-repubblicano* (1865), ne fac cunoscută acea Lombardie austriacă anterioară Unităţii (1860), în care s-a pregătit Independenţa.

RIGONI STERN Mario (Asiago, Veneţia 1921 —), prozator. Inspirat de luptele celui de-al doilea război mondial, a scris *Il sergente nella neve* (Sergentul în zăpadă, 1953), mărturie gravă asupra acelor zile de oroare şi tristeţe, naraţiune veridică, mai mult decît a scriitorului, a unui corespondent de presă care surprinde şi comunică faptul brut. Prin această scriere, M.R.S. se înscrie în coordonatele **neorealismului*.

§ *Il bosco degli urogalli* (Pădurea cocoşilor de munte, 1962), *Quota Albania* (Cota A., 1971)

Rime genovesi (Versuri în graiul genovez, sf. sec. 12/încep. sec. 14), culegere de compoziţii în versuri de opt silabe (publicate parţial în 1876 şi, cu adaosuri, în 1886), scurte legende sau naraţiuni uneori istorice cu caracter didactic-moral şi religios sau satiric-glumeţ şi moralist, scrise în graiul din Genova. Autorul, probabil unul singur, este necunoscut. Variind între 12 şi aproape 400 versuri, purtînd fiecare un titlu în latină, R.g. interesează atît prin povestirile care conţin referinţe la istoria Republicii Genovei, cît şi prin proverbele pe care le comentează, oferind cititorului o filozofie morală de înţelepciune şi bun simţ.

« Rinàscita, La » (1938—44), publicaţia Centrului de studii asupra ** Renaşterii*, care-şi avea sediul la Florenţa şi era condus de ** Giovani Papini. De nivel universitar, a publicat studii interesante asupra culturii italiene în sec. 15—16.

RINUCCINI Alamanno (1419/26—1499), umanist; fiul lui Filippo di Cino R.; a tradus pentru Federico da Montefeltro, duce de Urbino, opera lui Filostrat, *Vita di Apollonio di Tiana* (Viaţa lui A. din T., 1473). Îşi expune idealul politic într-un *Dialogus de libertate* (Dialog despre libertate, 1479) şi se bucură la moartea lui *Lorenzo de' Medici, pe care îl numeşte „tiranul cel rău". *Oratio in funere Matteo Palmeri* (Discursul la înmormîntarea lui M.P.) este un elogiu adus libertăţii, ca singura condiţie ce-i îngăduie omului demnitatea.

RINUCCINI Cino (Florenţa: 1350 cca — 1417 cca), nobil; autorul unei invective în limba latină „împotriva anumitor calomniatori ai lui Dante, ai domnului Francesco Petrarca şi ai domnului Giovanni Boccaccio", care reproşau acestor scriitori faptul de a-şi fi scris operele în limba vulgară. El însuşi poet, autor de **sonete* şi madrigale, imită poezia dulcelui stil nou (**dolce stil nuovo*).

Scanned with OKEN Scanner

RINUCCINI Filippo di Cino (Florenţa 1392—1462), autorul unor memorii începute în 1436 şi care cuprind istoria oraşului de la anul 1282 încoace, continuate de fiul său, Alamanno R.

RINUCCINI Ottavio (Florenţa: 1564—1621), poet liric şi om de Curte; autorul libretelor a patru drame muzicale, devenite model al genului: *Dafne* (1594; muzica de Marco da Gagliano), *Euridice* (muzica de Iacopo Peri), compusă cu prilejul căsătoriei dintre Maria de' Medici şi Henric al IV-lea (1600); *Arianna* (1600; muzica de Claudio Monteverdi şi Iacopo Peri), *Narciso* (Narcis). → *melodramă*.

RIPANO EUPILINO → Giuseppe PARINI

Risorgimento, termen care denumeşte perioada revoluţiilor naţionale în Italia, de la formarea Sfintei Alianţe (1815) pînă la sfîrşitul războiului de independenţă (1859). Evenimentele principale ale acestei perioade sînt conspiraţiile carbonarilor (1820—1), mişcarea revoluţionară din provinciile Statului papal (1831), revoluţiile antifeudale şi naţionale care declanşează primul război de independenţă (1848—1849), conspiraţiile antiaustriece din Lombardia (1852—3) şi al doilea război de independenţă, sub conducerea Piemontului (1859). Risorgimento este opera burgheziei laice şi liberale din Piemont şi din Lombardia, a cărei ideologie apare în opera lui *Mazzini. O parte a aristocraţiei se alătură acestei burghezii, în timp ce, sub influenţa Bisericii, fracţiuni importante ale ambelor clase militează la un moment dat pentru neoguelfism. În momentele de ascuţire a luptei revoluţionare, ideologia laică ia forme revoluţionar-radicale în gîndirea lui *Carlo Cattaneo şi a lui *Francesco Domenico Guerrazzi, unul din conducătorii revoluţiei din Toscana. Rolul conducător al luptei şi-l asumă, după 1849, Piemontul, care devine, ca atare, în deceniul următor statul hegemon al Peninsulei şi pregăteşte viitoarea instaurare a monarhiei italiene sub propria sa dinastie, a familiei de Savoia. Înlăturarea Regatului absolutist al celor două Sicilii este opera lui *Garibaldi, dar acţiunea respectivă se subordonează intereselor Piemontului. A triumfat, odată cu statul monarhic, ideologia burgheziei liberale şi laice, politica ei anticlericală, în primele dec. de după Unitate, fiind legată de interesele monarhiei, prin urmare îndreptată împotriva puterii temporale a Statului papal şi mai puţin împotriva conţinutului ideologic al catolicismului. La sfîrşitul R., degenerarea idealurilor urmărite va deveni curînd evidentă: dezamăgirea multor intelectuali, care luptaseră în momentele cruciale ale acestei perioade, provine din trădarea idealurilor risorgimentale. Literatura R. reflectă scopurile lui unitare şi contradicţiile lui interne. Aşa-numita şcoală lombardo-piemonteză, cum o numeşte *De Sanctis, este şcoala lui *Manzoni şi a lui *Massimo d'Azeglio şi ea manifestă ideologia unei burghezii democratice, de un catolicism deschis progresului, în limitele unei religii liberale. Şcoala mazziniană, a romanticilor militanţi, de la *Berchet, *Mameli şi Guerrazzi, pînă la *Prati şi *Aleardi, se continuă cu *Carducci, a cărui aderare finală la politica monarhiei este caracteristică pentru aşa-numitul transformism politic al unei întregi generaţii. Romanul istoric al R. este o literatură politic angajată, la fel cu teatrul romantic al lui *G.B. Niccolini şi al lui Manzoni, iar lirica patriotică a anilor 1821 este caracteristică pentru **romantismul* revoluţionar care, în Italia, este o literatură născută din evenimentele istorice în curs.

rispétto (respect), compoziţie poetică de dragoste, de tip popular, formată din strofe **ottave*, frecventă în sec. 15 în Italia de Nord şi Centrală. Alcătuit dintr-o singură octavă, e numit r. *spicciolo* (r. mărunt) sau, dintr-un şir de octave, e numit r. *continuato* (r. continuat). Este folosit de marii poeţi culţi ai **Renaşterii*, ca *Lorenzo de' Medici şi *Angelo Poliziano.

ritmo (ritm), formă poetică medievală (sec. 12/13), alcătuită din **lasse* monorime. Cele mai cunoscute sînt **Ritmo bellunese* şi **Ritmo cassinese*, fragmente şi compoziţii poetice de la originile literaturii italiene.

Scanned with OKEN Scanner

Ritmo bellunese (Ritmul de la Belluno, 1193/6), unul din cele mai vechi fragmente de poezie în limba italiană: patru versuri, incluse într-o scurtă cronică în limba latină, ce povestesc o faptă de vitejie a bărbaţilor din Belluno. Limba textului prezintă trăsături dialectale veneţiene.

Ritmo cassinese (Ritmul de la Cassino, sf. sec. 12/încep. sec. 13), compoziţie anonimă în versuri, al cărei înţeles continuă să fie obiectul unor controverse filologice. Se prezintă ca un dialog între doi pustnici sau doi călugări; fiecare din aceştia expune o altă cale de obţinere a desăvîrşirii morale şi de atingere a fericirii. Cel venit dinspre Răsărit laudă contemplaţia, iar cel dinspre Apus, viaţa activă. Scris în dialectul meridional vorbit la hotarul dintre Campania şi Latium, textul prezintă şi unele latinisme, precum şi franţuzisme recent împrumutate. Compoziţie de izvor popular, R.c. a fost difuzat prin intermediul jonglerilor *(giullari)*.

Ritmo giullaresco toscano → Cantilena di un giullare toscano

Ritmo laurenziano → Cantilena di un giullare toscano

Ritmo su Sant'Alessio (Ritmul despre sf. Alexie, încep. sec. 13), unul din documentele cele mai vechi de poezie religioasă în limba italiană, compus în versuri de cîte opt silabe; prezintă caracteristicile dialectului vorbit în provincia Le Marche.

Ritmo di Travale (Ritmul de la Travale, 1158), unul din cele mai vechi documente de limbă italiană; două versuri cuprinse în textul latinesc al depoziţiei unui martor, într-un proces avînd ca părţi pe episcopul oraşului Volterra şi un senior feudal. Cele două versuri sînt spuse de un oştean, Malfredo, însărcinat cu paza cetăţuii, supărat că i s-a dat această muncă pe care o face fără bucurie.

«Rivoluzione liberale, La» (1922—5), săptămînal înfiinţat la Torino de *Piero Gobetti, prima publicaţie a intelectualilor antifascisti. Revistă de politică şi de cultură, a fost apropiată de ideile lui Marx, urmînd însă linia democraţiei liberale. Scrisă în cea mai mare parte de Gobetti însuşi, a obţinut colaborarea unor intelectuali de frunte ca *Natalino Sapegno, Luigi Einaudi, Carlo Rosselli, Rodolfo Mondolfo, care aveau să păstreze, chiar după suprimarea ei şi după moartea lui Gobetti, demnitatea refuzului faţă de conformism. → *«Il Baretti»*

Rizzoli, editură înfiinţată la Milano, în 1924, de Angelo Rizzoli; s-a afirmat îndeosebi după al doilea război mondial, specializîndu-se în publicarea unor mari lucrări lexicografice şi a clasicilor literaturii italiene.

ROBERTI Giambattista sau **Giovanni Battista** (Bassano: 1719—86), iezuit; dovedeşte prin opera sa influenţa **iluminismului* în rîndurile clerului catolic cult; poet didactic în micile poeme descriptive *Le fragole* (Fragii, 1752), *Le perle* (1756) şi poet satiric în *La Moda* (1746), *La Commedia* (1755); moralist, scrie o serie de eseuri dovedind o gîndire larg umanitară. În *Lettere sopra i negri* (Scrisori asupra negrilor), condamnă comerţul cu sclavi, iar în *Opuscoli sopra il lusso* (Opuscule asupra luxului) şi *Dei doveri dei padroni verso i servitori* (Despre datoriile stăpînilor faţă de servitori), pledează pentru egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor.

ROBERTELLO Francesco (Udine 1516—Padova 1567), profesor de retorică la Pisa; publică (1548) *Poetica* lui Aristotel în traducerea latină a lui *Alessandro de' Pazzi, sub titlul *In librum Aristotelis de arte poetica explicationes* (Explicaţii la cartea lui A. despre poetică) şi adaugă la textul traducerii, sub titlul *Explanationes de satyra de epigrammata de comoedia de salibus, de elegia* (Explicaţii despre satiră, epigramă, comedie, glumă, elegie), tratarea unor probleme care nu apar la filozoful grec, şi anume problemele „satirei, epigramei, comediei, ale scrierilor glumeţ-spirituale, ale elegiei". Traducerea este însoţită de un bogat aparat de note explicative, care constituie punctul de plecare a teoriei literare a **clasicismului*. Robertello publică şi prima ed. a tratatului *Despre sublim* al lui Longin, pe care

îl însoţeşte de asemenea cu note explicative. Teoretician al istoriei, F. R. redactează *De scribenda historia* (Despre cum trebuie scrisă istoria), lucrare inclusă într-o operă colectivă, intitulată *Artis historicae penus, octodecim scriptorum tam veterum quam recentiorum monumentis* (Cămara artei istorice, în operele a optsprezece scriitori atît vechi cît şi mai noi, Basel, 1597).

ROD Edouard (Nyon, Elveţia 1857 — Grasse, Elveţia 1910), istoric literar elveţian, care a făcut cunoscută opera lui *Giovani Verga în Franţa. Lui i se datorează punerea în circulaţie şi consacrarea ca termen de istorie literară a cuvîntului **verism*.

ROGGIERO DA PANORMO → RUGGERONE DA PALERMO

ROLLI Paolo (Roma 1687 — Todi 1765), poet, membru al *Arcadiei. Profesor de italiană pe lîngă Curtea regală din Anglia (1715—45), traduce *The Paradis Lost* al lui Milton (1735). Îndreptîndu-se de preferinţă către o poezie galantă, idilică şi pastorală, după exemplul lui Anacreon, ale cărui *Ode* le-a şi tradus (1739), P. R. debutează într-o culegere de versuri a poeţilor arcadieni (1711). Îşi publică primul vol. propriu la Londra (1717) şi îşi reuneşte întreaga operă sub titlul *Poetici componimenti del Signor Paolo Rolli* (Compoziţii poetice ale domnului P. R., 1753). Autor de **canzoni*, **sonete* şi elegii, poet de tradiţie clasicistă, apropiindu-se în versurile de tinereţe de gustul rococo dar urmînd, în ultimii ani, exemplul odelor grave ale lui Horaţiu, îşi dă măsura posibilităţilor creatoare în compoziţiile endecasilabe, *Endecasillabi* (1717) şi în *Elegie*. Îi răspunde lui Voltaire cu o serie de „Observaţii", în engleză, relative la judecăţile acestuia asupra lui *Dante şi *Torquato Tasso: *Remarks upon Voltaire's Essay on the Epic Poetry* (Observaţii asupra studiului lui V. cu privire la poezia epică, 1728). Rolli îşi aduce astfel contribuţia la polemica *Bouhours —Orsi, reproşînd autorilor de dincolo de Alpi părerile lor, prea puţin întemeiate, cu privire la o literatură pe care nu o puteau cunoaşte decît imperfect, deoarece posedau superficial limba italiană.

ROMAGNOSI Gian-Domenico (Salsomaggiore 1761 — Milano 1835), gînditor şi scriitor politic, aparţine ultimei perioade a **iluminismului* şi continuării lui în lupta politic-naţională a **Risorgimentului*. Debutează ca autor de studii juridice şi politice prin care se afirmă ca un adept al iluminismului francez. Alăturîndu-se grupului care publica *«*Il Conciliatore*», s-a afiliat Carboneriei şi a luat parte la conspiraţiile din anii 1820—1, fiind condamnat odată cu *Silvio Pellico. Pentru istoria literară, este interesant articolul său apărut în «*Il Conciliatore*» cu titlul *Della poesia considerata rispetto alle diverse età delle nazioni* (Despre poezie, considerată în raport cu diferitele epoci ale naţiunilor, 1818), în care aduce o primă contribuţie la lămurirea noţiunii de **romantism* în cultura italiană, încercînd să arate că aceasta nu poate fi pusă în opoziţie cu noţiunea de **clasicism*. Între ultimele sale lucrări de filozofie a istoriei este *Dell'indole e dei fattori dell'incivilimento* (Despre caracterul şi factorii determinanţi ai civilizaţiei, 1829—32), contribuţie la gîndirea iluministă, cu adaosul impus de cerinţele noului secol, autorul afirmînd că scopul cunoaşterii umane este acţiunea.

ROMANI Giovanni (Casalmaggiore 1757—1822), preot, filolog şi literat; ia parte la discuţiile asupra chestiunii limbii (**questione della lingua*). Raţionalist, discipol al iluminiştilor, este potrivnic normelor arhaizante ale *Accademiei della Crusca şi susţine, pe linia lui *Melchiorre Cesarotti, libera dezvoltare a limbilor. A scris: *Teorica della lingua italiana* (Teoria limbii italiene), *Origine, formazione e perfettibilità della lingua italiana* (Originea, formarea şi posibilitatea limbii italiene de a deveni perfectă) şi *Sulla bellezza della lingua italiana* (Despre frumuseţea limbii italiene).

romantism, ca şi r. românesc, r. italian aparţine acelei forme militant revoluţionare a r. european, pe care, lupta pentru independenţa naţională şi formarea

Scanned with OKEN Scanner

statului unitar o determină cu necesitate. Romantismul italian apare în continuarea *iluminismului și nu în contradicție cu acesta. El înseamnă în primul rînd voința unei culturi contemporane momentului istoric dat și implică noțiunea de literatură modernă, chiar dacă procedeele literare continuă a fi aceleași ale *clasicismului. Istorismul, caracter distinctiv al ideologiei romantice, își are izvorul în *Scienza nuova* a lui *Vico, pe care *V. Cuoco o comentează și o folosește. Se poate vorbi în acest context de prioritatea r. italian față de cel francez, spre pildă *Sul „Cacciatore feroce" e sulla „Eleonora" di Goffredo Augusto Bürger. Lettera semiseria di Grisostomo al suo figliuolo* (1816) a lui *Giovanni Berchet este anterioară manifestului romantic al lui Stendhal, *Racine și Shakespeare* (1824), ca și manifestului lui Hugo, prefața la piesa *Cromwell* (1827). Tragediile istorice ale lui *Manzoni sînt anterioare dramelor lui Hugo, iar istorismul vichian găsește ecou în Franța de-abia prin opera lui Michelet (1835). Această prioritate confirmă originile interne și necesitatea r. în Italia, ca primă treaptă de modernizare a culturii ei. Înainte de a fi o mișcare literară, r. își are începuturile ideologice în generația lui *Alfieri și a lui *Foscolo. Conștiința națională, cu implicațiile ei de cultură, anume cultul trecutului național și cultivarea limbii naționale în sensul modernizării, sînt probleme prezente în scrisul celor doi autori. Dar în timp ce sensibilitatea romantică este la Alfieri și la Foscolo aceea a omului singur, a geniului izolat și neînțeles, care-și depășește timpul, ea devine, în generația următoare, la *Pellico sau Berchet, sensibilitatea revoluționarului de profesie, care, integrat unui grup politic sau literar, își scrie opera în virtutea funcției profetice și concret active pe care și-o asumă. Începutul teoriei romantice este marcat de articolul d-nei de *Staël, Despre felul și utilitatea traducerilor (1816). Îi răspunde, în aceeași revistă, *«*La Biblioteca italiana*», *Pietro Giordani cu un articol neiscălit. Articolul provoacă replici violente care, deși admit principiul literaturii inspirate din actualitate, resping modelele străine și consideră că Italia își va înnoi singură cultura fără a imita ceea ce nu este conform tradiției ei. Manifestele romantice își găsesc locul în revista *«*Il Conciliatore*» și, după un prim articol al lui *Pietro Borsieri, cel mai cunoscut dintre ele este *Sul „Cacciatore feroce"...* al lui G. Berchet. I se adaugă, în același periodic, articolele lui *G. B. Nicolini și *Ludovico di Breme, pentru ca, după suprimarea revistei, teoria romantică italiană să-și găsească formularea organică în textele lui Manzoni *(Lettre à Monsieur Chauvet sur l'unité de temps et de lieu dans la tragédie* (1820) și în *Lettera sul romanticismo* (1823). În fine, discursul *Sopra il romanticismo* (Asupra romantismului, 1823) al lui Francesco Villardi, și poezia lui *Vincenzo Monti *Sermone sulla mitologia* (1825) încheie polemica romantică preamărind lumea culturii antice în contrast cu mitologia întunecată a popoarelor nordice; dar lauda lumii clasice nu împiedică impunerea ideilor noi despre menirea gravă, politică și educativă a artei. Polemica se încheie, pentru că literatura romantică începea să-și aibă operele ei reprezentative. În momentul cînd lupta politică era îngrădită în desfășurarea ei de guvernarea austriacă și de aliații acesteia în diferitele părți ale Peninsulei, scriitorii romantici duceau în felul lor o luptă echivalentă cu cea dintîi și eșecul conspirațiilor carbonare (1820—1) făcea ca literatura să rămînă singura armă de luptă posibilă. Doctrina romantică italiană cuprindea exigența modernității sau a literaturii contemporane propriei epoci; ea punea totodată problema genurilor literare, celor mai corespunzătoare acestei exigențe, îndeosebi problema romanului, pe care Italia îl cultivase încă prea puțin. În expunerea teoretică cuprinsă în cele două „scrisori", ale lui Manzoni, r. este definit ca o literatură ce are drept scop utilul și drept mijloc adevărul. Romantismul realist al lui Manzoni refuză în numele adevărului atît fantasticul nordicilor cît și „minciuna" mitologiilor antice. Scopul util este moral și patriotic, marcînd așadar caracterul militant al r. italian. În numele aceluiași ideal politic

național, susține, în ceea ce privește limba literară, deschiderea spre îmbogățirea lexicală, cerută de progresul ideilor, și renunțarea la prejudecata cuvîntului poetic, la interdicțiile arhaizante și puriste instituite de *Accademia della Crusca. Romantismul militant-patriotic își are poezia lirică reprezentată de G. Berchet, de *Goffredo Mameli și de Manzoni; romanul istoric este reprezentat de opera capitală a aceluiași, *I promessi sposi*, la care se adaugă opera lui *Tommaso Grossi și mai ales producția mai marcat romantică a lui *Massimo d'Azeglio și *Francesco Domenico Guerrazzi; în fine, teatrul romantic, care își are începutul în tragediile istorice ale lui Manzoni, apare violent politic în opera lui G. B. Niccolini. Se susține, această producție artistică, prin aportul bogat al istoriografiei romantice (Manzoni, *Carlo Troya) și al filozofiei **Risorgimentului*. Doctrina socială a romanticilor, prezentă în scrisul lui Mazzini, este aceea a democratismului laic revoluționar; dar un grup compact, reprezentat de Manzoni, este acela al catolicilor liberali. Neoguelfismul lui *Vincenzo Gioberti aparține tot ideologiei romantice, după cum Insurecția celor cinci zile de la Milano (martie 1848) și revoluția din Toscana (1848) condusă de Guerrazzi cuprind un aport al maselor populare care le apropie de mișcările din Franța, la aceeași dată. Scriitorul prin excelență romantic al Italiei este socotit a fi *Giacomo Leopardi, în măsura în care motivele r. italian — militant-politic — sînt depășite de motivele r. european, acela în care scriitorul, opus lumii lui, este un erou tragic sau un titan învins. La sfîrșitul Risorgimentului, r. militant este depășit și ultimul lui reprezentant, *Giovanni Prati, anunță opera așa-numitei boeme (**scapigliatura*), preludiu la **verism*. Sfîrșitul luptei naționale și dezamăgirea provocată de rezultatele ei limitate îl însingurează pe artist, opunîndu-l guvernanților care trădează idealul luptei revoluționare. Eroul romantic nu mai este un luptător, ci un dezamăgit și poezia lui nu mai este cînt patriotic, ci indignare și sarcasm; așa-numitul „al doilea romantism" este o literatură de protest social care impune apariția realismului italian, verismul.

«Ronda, La» (1919—22), revistă literară înființată la Roma de *Vincenzo Cardarelli și *Bruno Barilli aflați în fruntea unui grup de scriitori prieteni (*Antonio Baldini, *Riccardo Bacchelli, Armando Spadini). Într-o epocă în care fascismul începea să cîștige putere și amenința să devină regim de guvernare, revista a încercat să păstreze o atitudine apolitică și și-a propus ca program literar întoarcerea la opera marilor clasici, astfel fiind socotiți în mod particular *Manzoni și *Leopardi. Pentru rondiști, poezia nu era un răspuns la prezent, ci o entitate autonomă și autosuficientă, situată dincolo de istorie, independentă de aceasta. Apolitismul său programatic nu a exclus, mai tîrziu, aderarea de fapt, chiar dacă limitată la conformismul necesar pentru a exista, a foștilor colaboratori la regimul care s-a impus. Risipiți după încetarea apariției revistei, rondiștii vor căuta să-și păstreze independența evadînd din nou în arta pură, preferînd proza de artă *(→ frammentismo)* sau versul ermetic *(→ ermetism)* narațiunii obiective, care impune o luare de atitudine și o gîndire clară. Nu întîmplător A. Baldini și V. Cardarelli, cei mai reprezentativi dintre rondiști, vor cultiva în anii următori o literatură gratuită și se vor sustrage programatic obligației de a face din scrisul lor un mesaj.

ROSA Loise de (Pozzuoli 1385 — Neapole post 1475), preceptor în familia regilor Neapolului; a lăsat trei scrieri: *Ricordi* (Amintiri), *Encomio* (Elogiu) și *Cronaca di Napoli* (Cronica Neapolului, 1471), interesante din punctul de vedere al istoriei limbii. Autorul nu este un umanist, așa încît scrie în vulgară, și anume în limba vorbită la Neapole.

ROSA Salvator(e) (Arenella, Neapole 1615 — Roma 1673), pictor și scriitor; temperament artistic anticonformist, aparține cercurilor boeme din Roma; autorul unei culegeri de *Satire* (1719) care privesc moravurile contemporane *(L'invidia, La guerra)* sau artele frumoase *(La musica, La pittura, La poesia)* îngăduie să-l cunoaștem pe artist și concepția sa de

viață. În *La guerra*, condamnă violența inutilă și laudă violența revoluționară, iar în acest context, preamărește acțiunea lui Masaniello, conducătorul răscoalei populare de la Neapole (1647); în *Babilonia*, denunță corupția de moravuri a Romei papale, iar în *La Musica*, folosește referirile la arta contemporană spre a condamna prezența elementului profan, lumesc și imoral. Adversar al Bisericii, liber de superstiții și de fanatism, aderă totuși, într-o măsură, la spiritul grav al Contrareformei, întrucît cere artei un conținut moral și formativ. Ca atare, trebuie considerat ca un adversar al manierismului baroc *(→ baroc)*.

ROSASCO Girolamo [Carlo DEFENDENTE], (Torino 1722—1795), literat; ia parte la discuțiile despre limba literară *(*questione della lingua)*, scriind șapte *Dialoghi della lingua toscana* (Dialoguri asupra toscanei, 1777), în care susține **purismul* florentin și arhaizant al *Accademiei della Crusca.

ROSELLI Rosello (1399—1452), poet; autorul unei mediocre culegeri de versuri, alcătuită din 70 de compoziții lirice închinate unei *madonna* Oretta. Versurile proprii sînt precedate de canțonierul lui *Petrarca, pe care poetul l-a transcris cu mîna sa.

ROSINI Giovanni (Lucignano, Arezzo 1776 — Pisa 1855), autor de nuvele și romane istorice. *La monaca di Monza. Storia del secolo XVII* (Călugărița din M., Povestire din secolul al XVII-lea) reia episodul cuprins în *I promessi sposi* lui *Manzoni, deși autorul susține că și-a conceput propria operă înainte de apariția acestuia.
§ *Luisa Strozzi* (1833), *Il conte Ugolino della Gherardesca e i ghibellini di Pisa* (Contele U. della G. și ghibelinii din P., 1843)

ROSPIGLIOSI Giulio (Florența 1600—1669), papă sub numele de Clement al IX-lea; autor de librete pentru drame muzicale, unele cu subiect comic — *Chi soffre speri* (Cine suferă, să spere, 1639), *Dal male al bene* (De la rău la bine), altele, urmărind modelul pastoral al lui *Torquato Tasso, ca *Erminia sul Giordano* (E. pe valea Iordanului) sau inspirate din istoria sacră, cum este *Sant' Alessio* (Sf. Alexie).

ROSSELLI PINCHERLE Amelia (Veneția 1870 — Florența 1953), scriitoare, personalitate de mare prestigiu moral, formată în tradiția patriotică a Veneției antiaustriece. A publicat lucrări dramatice în dialect venețian, un vol. de nuvele (*Gente oscura* ⟨Oameni umili, 1903⟩) și povestiri pentru copii (*Topinino*, 1905; *Topinino garzone di bottega* ⟨T. băiat de prăvălie, 1909⟩). Și-a făcut debutul literar cu drama *Anima* (Suflet, 1898).
§ *Felicità perduta* (Fericire pierdută, 1901)

ROSSETTI Gabriele (Vasto, Chieti 1783—Londra 1854), poet; participă la mișcările carbonare din 1820—1 și moare în exil. Culegerea sa de poezii *Il veggente in solitudine* (Vizionarul în singurătate, 1846) îl arată a fi un nostalgic sentimental, cu o marcată aplecare spre vis și fantasie. Scriitor politic fecund contestă papalității dreptul de a fi un factor politic în lupta Italiei. Studiul operei lui *Dante îi oferă prilejul unei interpretări în același sens, *Divina Comedie* fiind pentru el o vastă alegorie destinată a expune programul politic al unui grup organizat de adversarii papalității. Această exegeză dantescă, izvorîtă din lupta ideologică a **Risorgimentului*, reapare în scrierile *Commento analitico alla Divina Commedia* (Comentar analitic la „Divina Comedie", 1826—7), *Il mistero dell'amor platonico nel Medio Evo* (Taina iubirii platoniciene în evul mediu, 1840) și *Ragionamenti sulla Beatrice di Dante* (Discuții asupra B. a lui D., 1842).

ROSSI Vittorio (Veneția 1865 — Roma 1938), istoric literar pozitivist; a studiat îndeosebi epoca **umanismului*, fiind autorul vol. *Il Quattrocento* (Secolul al XV-lea, 1898). Debutînd cu o monografie asupra lui *Battista Guarini (*B. Guarini e il „Pastor fido"*, 1886), mai tîrziu a consacrat o serie de studii lui *Dante (*Dante nel Trecento e nel Quattrocento* (D. în secolul al XIV-lea și al XV-lea, 1921), *Dante poeta della nazione e dell' umanità* (D. poet al națiunii și al omenirii, 1923) și a redac-

Scanned with OKEN Scanner

tat un cunoscut manual școlar de literatură italiană: *Storia della letteratura italiana per uso dei licei* (Istoria literaturii italiene pentru elevii de liceu, 1900—2).

ROSSO DI SAN SECONDO Pier Maria (Caltanissetta 1887 — Lido di Camaiore 1956), autor dramatic și narator fecund, influențat de opera lui *Luigi Pirandello și de teatrul expresionist german. A încercat să realizeze o operă modernă, înfățișînd problematica omului în lumea actuală și a reușit (între cele două războaie) să treacă drept un autor de succes. De multe ori însă dorința de a da un teatru de idei rămîne realizată superficial, schematic. Cele mai cunoscute din creațiile sale dramatice sînt *Marionette, che passione!* (Marionete, ce pasiune!, 1918) și *La bella addormentata* (Frumoasa adormită, 1919).

ROTA Ber(n)ardino (Neapole: 1508—75), poet liric în latină și în italiană; scrie egloge și poezii bucolice, avînd ca eroi pescarii locurilor cunoscute lui. Poet petrarchist *(→ petrarchism)* în canțonierul său italian, își dedică versurile soției. Autor dramatic, scrie comediile în proză, azi pierdute, *Lo scilinguato* (Vorbărețul) și *Gli Strabalzi* (sau *Strabelzi*, Săriturile).

ROVANI Giuseppe (Milano: 1818—74), scriitor și ziarist, autor fecund de literatură istorică. Își începe cariera cu tragedia *Bianca Cappello* (1839), inspirată din epoca *Renașterii, și tot în genul dramatic va da mai tîrziu *Simone Rigoni* (1847), piesă avînd drept cadru Curtea lui Ludovic Maurul. Publică mai multe romane istorice referitoare la aceeași epocă: *Lamberto Malatesta o I Masnadieri degli Abruzzi* (L. M. sau Briganzii din A., 1843), *Valenzia Candiano o La figlia dell'ammiraglio* (V. C. sau Fiica amiralului, 1844), *Manfredi Pallavicino o i Francesi e gli Sforzeschi* (M. P. sau Francezii și partizanii familiei Sforza, 1845—6), *Eleonora da Toledo* (1847). Opera sa principală este însă *Cento anni* (O sută de ani), roman apărut în foileton (1857—64) și care, sub aparența narațiunii istorice, inaugurează de fapt romanul de moravuri. Autorul însuși declară în *Preludiul* care precede narațiunea că opera sa respinge convențiile genului istoric și tinde „spre verism și spre teoriile noi ale romanului". *Cento anni* este povestirea captivantă a vieții milaneze de-a lungul a trei generații (între 1750—1849), reprezentînd în jurul personajului-narator mulțimea personajelor istorice, de la scriitorii iluminiști la *Ugo Foscolo, la boema pictorilor realiști și lumea saloanelor nobiliare. Față de acesta, romanele ulterioare, *La Libia d'oro* (L. de aur, 1868) și *La giovinezza di Giulio Cesare* (Tinerețea lui Iulius Caesar, 1872) sînt opere azi învechite și greu de citit. Publicist, prieten cu artiști, pictori și muzicieni, apropiat de grupul literar al boemei milaneze *(*scapigliatura)*, G. R. este teoreticianul așa-numitei corespondențe reciproce a artelor, despre care vorbește în amplele lucrări *Storia delle lettere e delle arti in Italia giusto le reciproche loro rispondenze* (Istoria literelor și a artelor în I. conform corespondențelor lor reciproce, 1855—8) și *Le tre arti considerate in alcuni illustri contemporani* (Cele trei arte considerate în opera unor contemporani iluștri, 1874).

ROVETTA Gerolamo (Brescia 1851 — Milano 1910), scriitor fecund, aparține celei de a doua generații de scriitori ai *verismului. Înfățișează schematic, în romane de lungă respirație, dar cu valoare artistică minoră, o lume interesantă pentru cunoașterea moravurilor contemporane. Cu totul convențional în romanul psihologic *Mater dolorosa* (Mamă îndurerată, 1882), G. R. este un povestitor abil în *Le lacrime del prossimo* (Lacrimile aproapelui, 1888), primul vol. din ciclul intitulat *La trilogia della vita* (Trilogia vieții). Istorie a ascensiunii unui individ care se îmbogățește pe căi necinstite pentru a ajunge deputat, romanul, deși prolix, izbutește să fie tabloul convingător al unei societăți în care succesul se datorează imposturii. Cu opera lui G. R., romanul verist preia mijloacele și efectele facile ale romanului foileton, păstrînd totuși un interes documentar demn de a fi luat în seamă. Dramaturg, G. R. a scris piese patriotice (*Principio di secolo* ⟨Început de veac, 1896⟩, *Romanticismo* ⟨Romantism, 1901⟩), dar a reușit îndeosebi în teatrul de moravuri, în care a

descris lumea rapace şi ambiţioasă, aceeaşi din romanele sale: *La contessa Maria* (Contesa M., 1884), *La Trilogia di Dorina* (Trilogia Dorinei, 1890), *I disonesti* (Cei necinstiţi, 1892), *Papà Eccellenza* (Tata excelenţă, 1906), precum şi o comedie satirică la adresa aristocraţiei, *La prima comunione* (Prima împărtăşanie).

Rozzi, Accademia sau **Congrega dei**, asociaţie dramatică fondată la Siena, în 1531; numără între membrii ei meseriaşi din mica burghezie locală. Admiratori ai marilor opere în limba vulgară, aceştia sînt ei înşişi autori ai unui teatru popular, realist, inspirat din condiţiile vieţii lor şi a ţărănimii. Între operele caracteristice ale acestor „neciopliţi" *(rozzi)*, se numără *Travaglio* (Frămîntare) şi *Capotondo* (Cap rotund) de Salvestro Cartaio, care înfăţişează viaţa grea şi primitivă a ţăranilor toscani.

RUCELLAI Giovanni (Florenţa 1475 — Roma 1525), autorul poemului didactic în endecasilabi *Le api* (Albinele, 1524), prelucrare directă a cărţii a IV-a din *Georgicele* lui Virgiliu, cu un plus de preţiozitate anunţînd manierismul baroc *(→ baroc)*. Autor dramatic, scrie două tragedii convenţionale, *Rosamunda*, inspirată din *Historia Longobardorum* (Istoria longobarzilor) a lui Paul Diaconul, şi *Oreste*, inspirată direct din *Ifigenia în Taurida*, a lui Euripide, ambele respectînd regulile poeticii clasice.

RUFFINI Agostino (Genova 1812 — Taggia, Liguria 1855), literat, frate cu Giovanni R., a fost carbonar şi s-a afiliat apoi asociaţiei Tînăra Italie. Exilat odată cu *Giusepe Mazzini, s-a reîntors în patrie în 1848. A colaborat la periodicul emigraţilor aflaţi în Franţa, «*L'italiano*», dar şi-a distrus singur cele mai multe scrieri. Puţinele versuri cunoscute dovedesc o reală capacitate creatoare.

RUFFINI Giovanni (Genova 1807 —Taggia, Liguria 1881), scriitor în limba engleză, patriot, carbonar, apoi discipol apropiat al lui *Mazzini, a trăit în exil la Londra; autorul unui interesant roman autobiografic, *Lorenzo Benoni or Passages in the Life of an Italian* (L. B. sau Episoade din viaţa unui italian, 1853), în care retrăiesc anii de formare a scriitorului în Italia şi este viu evocată, în personajul Fantasio, figura de apostol a lui Mazzini. În *Doctor Antonio* (1855), roman sentimental autobiografic, autorul se dovedeşte a fi unul dintre cei mai buni naratori ai **Risorgimentului*.

§ *The Paragreens or a Visit to the Paris Universal Exhibition* (Familia P. sau o Vizită la Expoziţia universală de la Paris, 1857), *Lavinia* (1860), *Vincenzo or Sunken Rock* (V. sau Stînca prăbuşită, 1863), *A quiet Nook in the Jura* (Un colţ liniştit în munţii J., 1867), *San Remo revisited* (Din nou vizitînd S.R., 1868)

RUFFINI Mario (La Spezia 1896 — Torino 1968), profesor de limba română la Universitatea din Torino (1951—1968). A publicat o *Introduzione bibliografica allo studio della Romania* (Introducere bibliografică la studiul României, 1935), o cercetare de istorie a românilor din Transilvania *(Storia dei Romeni di Transilvania*, 1942*)* şi un important „studiu istoric-filologic" despre Şcoala latinistă *(La Scuola latinista romena, 1780—1871. Studio storico filologico*, 1941*)*. La acestea se adaugă studii şi articole despre literatura populară română, traduceri din Eminescu (1964) şi, în colaborare, o lucrare de meticuloasă erudiţie, *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino* (1973).

RUGGERONE DA PALERMO (începp. sec. 13), poet din *Scuola siciliana; identificat de unii istorici literari cu călugărul Ruggieri da Palermo, trimis al lui *Frederic al II-lea de Suabia la regele Tunisiei, de alţii socotit drept judecătorul Roggiero da Panormo, menţionat în documentele epocii. I se atribuie cantona *(*canzone) Ben mi deggio allegrare* („Prea bine trebuie să mă bucur").

RUGGIERI DA PALERMO → RUGGERONE DA PALERMO

RUGGIERI DE AMICIS → Ruggero d' AMICI

RUSPOLI Francesco (Florenţa: 1579—1625), poet burlesc *(*poeti giocosi)*, imi-

tator al lui *Francesco Berni, a scris *sonete satirice împotriva acelui tip de ipocriți care erau în vremea sa pedanții. Multe din compozițiile sale libertine au fost distruse de el însuși, păstrîndu-se din totalitatea operei numai 30 de sonete.

RUSSO Ferdinando (Neapole: 1866—1927), ziarist și poet dialectal. A descris în versuri viața populară a orașului său și a dat cu aceasta o replică lirică la paginile epice ale *Matildei Serao. Poet de scurtă respirație, zugrăvind cu duioasă melancolie existența mizeră a cartierelor sărace, a izbutit mai puțin în romane și în teatru. Printre culegerile de versuri publicate, se numără *Poesie napoletane* (1910) și *Villanelle napoletane* (Cîntece napolitane, 1933).

RUSSO Luigi (Delia, Caltanissetta 1892—Marina di Pietrasanta, Lucca 1961), istoric literar de formație istorist-pozitivistă; a condus «*La Nuova Italia*» (1930—1) și a înființat revista *«*Belfagor*». Antifascist, a devenit, în ultimii ani un intelectual de stînga interesat de cultura țărilor socialiste. Licențiat cu o teză asupra lui *Metastasio, publicată sub acest titlu (1915), s-a remarcat în 1919 cu monografia *Giovanni Verga*. Succesiv, a realizat studii numeroase asupra marilor scriitori, îndeosebi *Machiavelli și prozatorii verişti *(→ verism)*, și o *Storia della letteratura italiana* (1957), rămasă la primul vol. (de la origini, pînă în sec. 14). Moralist, preocupat de condiția și funcția intelectualilor, mai ales în Italia, a publicat o antologie de articole privind consecințele războiului asupra oamenilor de cultură (*Elogio della polemica* ‹Elogiul polemicii, 1933›). Problema intelectualilor italieni revine în numeroase studii și în vol. intitulat *Il tramonto del letterato* (Apusul literatului, 1919), dovedește rolul subordonat pe care intelectualul și scriitorul l-au avut în Italia din *Renaștere pînă în **romantism*, ca protejați sau oameni de Curte, obligați să aduleze; iar „apusul literatului" înseamnă odată cu **Risorgimento* dispariția acestui tip de dependență în domeniul culturii. Deși format în anii de mare autoritate a esteticii lui *Croce, L. R. a scris îndeosebi despre nonpoezie, despre romanul verist al Sudului și despre scriitorii moraliști ca Machiavelli, despre formația intelectuală a lui *De Sanctis, căruia i-a consacrat și o lucrare de primă importanță, *F. De Sanctis e la cultura napoletana* (1928), în fine, despre poeții de spirit popular ai Neapolului, ca în monografia *Salvatore Di Giacomo* (1921). Temperament polemic, scriitor robust și lucid, L. R. este totodată autor al unei ample expuneri asupra criticii literare italiene în ultimul secol: *La critica letteraria contemporanea* (1942—3).

§ *Scrittori poeti e scrittori letterati* (1945), *Machiavelli* (1945), *Studi sul Due e Trecento* (Studii despre secolele al XIII-lea și al XIV-lea, 1945), *I personaggi dei Promessi sposi* (Personajele din „Logodnicii", 1945), *Ritratti critici di contemporanei* (Portrete critice ale unor contemporani, 1946), *Disegno storico della letteratura italiana* (Schiță istorică a literaturii italiene, 1946), *De vera religione* (Despre adevărata religie, 1949), *Il dialogo dei popoli* (Dialogul popoarelor, 1953), *Carducci senza retorica* (C. fără retorică, 1957), *Antologia della critica letteraria* (Antologia criticii literare, 1957—8)

RUSTICHELLO DA PISA → RUSTICIANO DA PISA

RUSTICIANO sau **RUSTICHELLO DA PISA** (Pisa sec. 13) a călătorit în Franța și a scris, într-o limbă amestecată, franco-italiană, opera *Meliadus* (1270 cca), inspirată din ciclul romanesc al Mesei Rotunde *(→ letteratura cavalleresca)*. Personajul indicat în titlu este tatăl lui Tristan, eroul romanelor bretone. Scrie, probabil după dictare, într-o limbă franceză cu ușoare elemente dialectale venețiene, opera lui *Marco Polo.

Scanned with OKEN Scanner

RUSTICO DI FILIPPI, zis il BARBUTO (Bărbosul), (Florenţa: 1230 cca — ante 1300), poet glumeţ *(→ poeti giocosi)*, autor a 30 de **sonete* după modelul lui *Guittone d'Arezzo şi al altor 30 comice, care sînt şi cele mai originale; compuse în stilul realiştilor florentini, ele continuă tradiţia populară pe de o parte şi aceea a goliarzilor pe de alta. Adoptînd dialectul florentin, poezia aceasta, epigramatică şi satirică, creează un stil realist, care se regăseşte, ca o trăsătură tipologică, pînă la poeţii **Renaşterii.*

RUSTICO ROMANO → Giuliano P(I)ERLEONI

RUZ(Z)ANTE, il → Angelo BEOLCO

S

SABA Umberto [Umberto POLI], (Trieste 1883 — Goriţia 1957), poet. A urmat un timp studii comerciale. Voluntar în armata italiană, a revenit după primul război mondial în oraşul natal, unde a trăit ca proprietar al unui mic anticariat de cărţi. Proza autobiografică intitulată *Storia e cronistoria del Canzoniere* (Istoria şi cronologia cancionierului, 1948) este mărturia unei existenţe modeste şi calme, dominată parcă de teama continuă a catastrofei ce avea să vină şi pe care U. S. a cunoscut-o în cele două războaie, primul angajîndu-l în conştiinţa sa de om de cultură italian, al doilea obligîndu-l să revină la rădăcinile adînci ale originii lui ebraice. Un timp, a fost apropiat de grupul revistei *« *La Voce* », iar în anii **futurismului*, va fi unul dintre puţinii scriitori care ştiu să reziste tentaţiei lui, spunînd, într-o mică scriere, că „poeţilor le rămîne de făcut o poezie onestă" (*Quello che resta da fare ai poeti* ‹Ce le rămîne de făcut poeţilor, 1911›); înţelegea prin aceasta sinceritatea poetică şi respingea tipul literatului de profesie, a cărui creaţie poate fi condiţionată de alţi factori decît aceia ai propriei necesităţi interioare. Povestitor liric, de o gingăşie uneori aparent afectată, a publicat culegerile de proze *Scorciatoie e raccontini* (Scurtături şi povestioare, 1946) şi *Ricordi-Racconti* (Amintiri-povestiri, 1950). Poet, U. S. este între marii lirici ai Italiei contemporane. Antologiile versurilor sale, printre care *Il mio primo libro di poesie* (Prima mea carte de poezii, 1903), *Cose leggere e vaganti* (Lucruri uşoare şi rătăcitoare, 1920), *Il Canzoniere* (Cartea de cîntece, 1921), *L'uomo* (Omul, 1928), *Preludio e fughe* (Preludii şi fugi, 1928), *Tre poesie alla mia balia* (Trei poezii către doica mea, 1929), *Parole* (Cuvinte, 1934), *Ultime cose* (Ultimele lucruri, 1944), *Mediterranee* (Mediteraniene, 1946), *Il figlio lontano* (Fiul de departe, 1961), au fost reunite în ultima ed. din *Il Canzoniere* (1961). Incapabil de literatură, cum singur se defineşte, înţelegînd prin aceasta neputinţa de a da o operă făcută, şi deci nu autentică, îşi recunoaşte apartenenţa la lirica naivă şi spontană. Saba este un poet al privirii directe asupra lumii, aparent discursiv şi plat, pentru care poezia nu este o cale de evadare ci, dimpotrivă, o apropiere de lucruri şi oameni în frumuseţea lor modestă. Străin de tentaţia **ermetismului* el a dat, în *Canţonier*, „istoria ... sau poate chiar romanul psihologic al unei vieţi (relativ) sărace în evenimente exterioare, dar bogată, în schimb, şi uneori pînă la suferinţă, în frămîntări şi rezonanţe interioare". Versurile sale reflectă deopotrivă sensibilitatea calmă a sfîrşitului de secol şi ascuţimea durerilor contemporane, pe care le cuprinde, domolindu-le, în înţelepciunea unei religiozităţi laice, de fervoare pentru universul coborît la treapta omului şi în care îşi au locul liniştea şi frumuseţea lui. Ciclul *Autobiografia* (1924) sau poemul *L'uomo*, poezii ca *A mia moglie* (Soţiei mele) sau *A Firenze* mărturisesc un optimism meditat şi profund. Poezia lui U. S. este singulară atît faţă de tradiţia clasică a lui *Foscolo şi *Carducci, cît şi faţă de tradiţia barocă a lui *Marino şi *D'Annunzio. Ea este străină de inovaţiile formale ale liricii moderne şi de angoasele existenţiale din care aceasta îşi trage substanţa.

SACCHETTI Franco (Ragusa, Dalmaţia 1332/4 — San Miniato 1400), negustor florentin, ocupînd funcţii în conducerea

Scanned with OKEN Scanner

Republicii; frate cu Giannozzo S.; își începe cariera de scriitor, cu micul poem *La battaglia delle belle donne* (Bătălia femeilor frumoase, 1353), amintind, atît prin tema prozaică (gelozia femeilor urîte față de cele frumoase), cît și prin tonul glumeț și sarcastic, pe un *Cecco Angiolieri și alți poeți de tendințe populare. Strînse laolaltă în *Il libro delle Rime* (Cartea Versurilor, 1363), poeziile lui alcătuiesc un tablou de moravuri contemporane. *Sposizioni dei Vangeli* (Expuneri ale evangheliilor, 1381) cuprind, ca niște mici nuvele, parabole și exemple ilustrînd adevăruri morale și etice. Opera sa principală, *Le Trecento novelle* (Cele 300 nuvele, 1392—6), nu are cadrul fix al *Decameronului*, nici ordonata varietate tematică a acestuia. „Florentin, om rău crescut și grosolan", cum se prezintă singur cititorului, autorul vrea să-i ofere distracția și plăcerea compensatoare pentru grijile pe care timpurile frămîntate i le impun fără încetare. Alcătuite „cu grija adevărului", nuvelele lui în stil popular sînt scurte istorioare ale unor fapte reale sau inventate, ce prezintă lumea Florenței în toate categoriile ei sociale. Zugrăvind cu zîmbet ironic întîmplări comice născute din moravuri și vicii umane, povestitorul impune cititorului o viziune tristă și dezamăgită asupra lumii.

SACCHETTI Giannozzo (Florența: 1340—79), fratele lui Franco S., a dus o viață agitată; închis la un moment dat pentru datorii, se apropie apoi de cercul credincioșilor discipoli ai *Caterinei da Siena, iar mai tîrziu, aflat în fruntea unei conspirații care urmărește răsturnarea guvernării populare a Florenței, este condamnat la moarte. Poet liric, de inspirație autentică, marcînd aspirația spre o existență superioară aceleia pe care o duce, scrie versuri de căință sau preamărește noblețea iubirii.

SACCHETTI Roberto (Montechiaro d'Asti 1847 — Roma 1881), ziarist și narator, aparține boemei piemonteze *(→ scapigliatura)*. Este autorul romanului *Cesare Mariani* (1876), interesant prin prezentarea lumii literare, ziariști și oameni de teatru, într-o privire detașată și lipsită de tipare oratorice sau sentimentale. Cu *Candaule* (1879), după titlul primei povestiri a vol., R. S. își dezvăluie gustul pentru fantastic și misterios. Romanul *Entusiasmi* (1881) evocă, într-o acțiune complicată dar antrenantă, Insurecția celor cinci zile din Milano (martie 1848).

sacra rappresentazione (dramă religioasă populară), compoziție de obicei anonimă, ce corespunde misterului *(mystère)* francez. Derivă de cele mai multe ori dintr-o **lauda*, care prezintă, prin patosul expresiv, condițiile necesare nașterii dialogului. Larg răspîndită prin acțiunea militant religioasă a diferitelor confraternități *(confraternite* — asociații de laici care parcurgeau provinciile Italiei propunînd modele de viață și norme religioase), lauda se dezvoltă spre drama religioasă, mai ales în regiunile Umbriei și în Toscana, și apare gata transformată în sec. 15, de cînd datează primele redactări de s. r. Ca și teatrul religios francez de la miracol *(miracle)* pînă la mister, drama religioasă italiană este interpretată la început de actori amatori, locul spectacolului fiind piața orașului, iar decorurile naive înfățișînd, între cele două niveluri extreme, al raiului și al iadului, lumea pămîntească. Acțiunea, extrasă din cele două Testamente, include treptat elemente laice și omul apare amestecat în întîmplările sacre, autorii anonimi îngăduindu-și un continuu amestec al profanului cu religiosul. Compozițiile anonime și populare se arată a fi mai îndrăzneție în această structură compozită a lor. Autorii culți caută să păstreze, în schimb, puritatea genului, din motive de ordin literar estetic, aplicînd produsului popular o structură precisă, o unitate de conținut și stil. Între autorii de s. r. se numără scriitori ca *Lorenzo de' Medici, *Feo Belcari și *Bernardo Pulci.

SAGREDO Giovanni [Ginnesio Gavardo VALERIO] (Veneția: 1617—82), diplomat și scriitor; istoric în opera *Memorie storiche de' monarchi ottomani* (Memorii istorice ale monarhilor otomani, 1673) și narator în *L'Arcadia in Brenta, ovvero la malinconia sbandita* (A. pe B. sau melancolia alungată, 1667) — nuvele po-

Scanned with OKEN Scanner

vestite în curs de trei zile de către trei femei și trei bărbați, într-o localitate aflată între Veneția și Padova, pe rîul Brenta. Activitatea diplomatică și-o relatează pe larg în *Relazione di G. Sagredo, ritornato dall'ambasciata straordinaria d'Inghilterra nell'anno 1656* (Relatarea lui G.S., reîntors din misiunea extraordinară avută în Anglia în anul 1656, 1844).

SALFI Francesco Saverio (Cosenza 1759 — Paris 1832), preot; a părăsit rîndurile clerului și, devenit discipol al ideilor Revoluției franceze, a fost prezent într-o serie de acțiuni conspirative. Traduce din teatrul revoluționar al lui M.J. Chénier și scrie la rîndul său o satiră politică, *Il generale Colli in Roma* (Generalul C. la R., 1797), și un poem în versuri, *La Bassvilliana della Rivoluzione* (1798), în care preamărește Republica franceză și politica iacobinilor, după modelul lui *Vincenzo Monti, din *La Bassvilliana*. Poet modest ca realizări, F.S.S. este interesant prin ideile de teorie literară subînțelese în opera sa, privind menirea teatrului politic angajat. Scrie, în consecință, tragedii istorice cu finalitate național-patriotică (*Corradino*, 1790; *Pausania*, 1801 ș.a.), în care, paralel cu *Vittorio Alfieri, inaugurează teatrul romantic italian. Istoric literar animat de un spirit politic militant, F.S.S. încearcă să dea, după P.-L. Ginguene o expunere sintetică intitulată *Résumé de l'histoire de la littérature italienne* (1826).

§ *Dell'uso della storiografia* (Despre folosirea istoriografiei, 1807), *Dell'influenza della storia* (Despre influența istoriei, 1815), *L'Italie au dix-neuvième siècle* (I. secolului al XIX-lea)

SALGARI Emilio (Verona 1863 — Madonna del Pilone, Torino 1911), literat și ziarist; autorul unui mare număr de romane de călătorie și aventuri, gen prea puțin practicat pînă la el în cultura italiană, deși nu a văzut nici unul din locurile îndepărtate în care își plasează narațiunile, ci a dus o viață liniștită. Cele 85 de titluri care-i compun opera sînt povestiri moderne de capă și spadă, plasate în cadrul exotic al mărilor și continentelor încă puțin străbătute și exaltînd virtuțile curajului, onoarei și datoriei: *La scimitarra di Budda* (Iataganul lui B., 1892), *I misteri della giungla nera* (Misterele junglei negre, 1895), *I pescatori di balene* (Pescarii de balene, 1894). Opera întreagă a fost publicată în cele șase vol. intitulate la un loc *I racconti di avventura* (Povestirile de aventuri, 1935) și în alte două vol., *Cento avventure negli oceani* (O sută de aventuri pe oceane, 1959).

SALIMBENE DA PARMA [Salimbene ADAMI sau de ADAM], (Parma 1221 — Reggio Emilia 1287), franciscan, istoric în latină; autorul unei *Chronica* în care relatează evenimentele contemporane lui (domnia lui *Frederic al II-lea de Suabia și lupta acestuia contra Comunelor italiene), cunoscute, cele mai multe, în mod direct.

SALINARI Carlo (Montescaglioso, Matera 1919 — Roma 1977), istoric și critic literar, luptător în Rezistență; a publicat importante ed. critice din literatura italiană la începuturile ei (*La poesia lirica del Duecento* ‹Poezia lirică în secolul al XIII-lea, 1951›) și s-a remarcat prin studiile apărute în «*Rinascita*» și *«*Il Contemporaneo*». Aplicînd literaturii de la începutul secolului nostru criteriile de analiză ale materialismului istoric, a întreprins o operă de reconsiderare politic-angajată a întregii culturi italiene. Ca atare, vol. *La questione del realismo* (Problema realismului, 1960), privind polemicile recente în jurul **neorealismului*, și *Miti e coscienza del decadentismo italiano* (Miturile și conștiința decadentismului italian, 1960) conțin una din cele mai ascuțite analize a raportului dintre politică, filozofie și poezie în Italia. Cu *Storia popolare della letteratura italiana* (1962), ed. revizuită cu titlul *Profilo storico della letteratura italiana* (1972), se oferă cititorului nu atît o lucrare de popularizare, cît un studiu demitizant al clișeelor curente în istoriile literare italiene, deseori tributare unei retorici patriotic-mesianice sau, dimpotrivă, estetizante.

SALTARELLO Lapo (Florența sec. 13—1320), jurist și versificator; a luat

parte activă la viaţa publică a Comunei; autorul unor compoziţii ocazionale. Folosind *sonetul, a introdus cîte două versuri septenare în interiorul fiecărei strofe a acestuia, creînd sonetul dublu (*sonetto doppio*).

SALUSTRI Carlo Alberto → TRILUSSA

SALUTATI Lino Coluccio (Stignano in Valdinievole, Toscana 1331 — Florenţa 1406), notar şi judecător, secretar al Republicii Florenţei (1375). A lăsat un preţios epistolar, în care proclamă valoarea vieţii active ca semn al demnităţii, superioritatea ei asupra vieţii contemplative, datoria fiecăruia de a participa la treburile politice ale patriei lui. În tratatele morale ale lui L.C.S., regăsim aceeaşi concepţie umanistă. Dacă în *De saeculo et religione* (Despre viaţa lumească şi despre religie, 1381) se arată legat de trecut, lăudînd singurătatea vieţii religioase, în *De fato, fortuna et casu* (Despre soartă, noroc şi întîmplare, 1396—9), el susţine libera voinţă a omului împotriva oricărei înţelegeri deterministe a lumii. În *De nobilitate legum et medicinae* (Despre nobleţea legilor şi a medicinii, 1378), discută raportul care trebuie să existe între speculaţia filozofică şi viaţa activă, socotind superioare ştiinţele morale, pentru că ele se ocupă de om şi societate. Cu privire la poezie, arată, în *De laboribus Heraclis* (Despre muncile lui Hercule), înţelesul figurat şi alegoric al miturilor eroice, anunţîndu-l pe *Vico. Pe urmele lui Aristotel, apără poezia, în speţă poezia clasică, împotriva lui Platon şi în acelaşi sens răspunde, cu o epistolă (1406), lui Giovanni Domînici care socotea literatura antică drept izvor în corupţie.

§ *De verecundia* (Despre pudoare, 1390), *De tyranno* (Despre tiran, 1400)

SALUZZO—ROERO Diodata (Torino: 1774—1840), autoarea mai multor scrieri poetice romantice, precum oda *Le rovine* (Ruinele). Un loc deosebit revine povestirii versificate *Ippazia, ovvero della filosofia* (I., sau despre filozofie, 1827), inspirată din antichitatea clasică, în care evocarea episodului istoric este doar pretextul pentru o scriere de meditaţie istorico-filozofică. Cele mai bune vol. lirice ale ei sînt *Versi* (1816) şi *Poesie postume* (1843).

SALVADORI Giulio (Monte San Savino, Arezzo 1862 — Roma 1928), poet liric, admirator al lui *Carducci; publică, în sprijinul *clasicismului, vol. *Minime* (Versuri minime, 1882) şi *Il canzoniere civile* (Canţonier cetăţenesc, 1889), precum şi o poezie moral-religioasă, convenţională şi moralizatoare. Postum, a apărut culegerea *Dalle rime sparse della rinascita* (Din versurile risipite ale renaşterii sufleteşti, 1933). Colaborator la *«*Cronaca bizantina*», a lăsat şi studii de istorie literară, despre *Dante, *Petrarca, *Tommaseo, *Manzoni.

SALVÈMINI Gaetano (Molfetta, Sudul Italiei 1873 — Capo di Sorrento 1957), intelectual antifascist cu vederi democratic-liberale; profesor la Universitatea din Florenţa pînă în 1925, aparţine grupului de colaboratori ai revistelor *«*La Voce*» şi *«*Critica sociale*» şi în 1911 înfiinţează săptămînalul *«*L'Unita*»; reprezintă în ideologia din ajunul primului război mondial radicalismul democratic, adversar al naţionalismului şi al propagandei intervenţioniste în favoarea intrării Italiei în război. Emigrat la Paris după 1925, publică aici prima scriere de denunţare în faţa Europei a guvernului lui Mussolini, *La terreur fasciste* (Teroarea fascistă, 1930) şi concentrează în jurul său elita intelectuală a antifascismului italian. Revenit din exil după căderea regimului, va publica lucrări esenţiale pentru cunoaşterea istoriei fascismului şi, în general, pentru cunoaşterea motivelor ideologice ale culturii italiene moderne (*Memorie d'un fuoruscita* ⟨Amintirile unui exilat, 1960⟩). În istoriografia marxistă a dat o contribuţie de prim ordin cu studiile asupra comunelor italiene din sec. 13, îndeosebi asupra Florenţei (*La dignità cavalleresca nel Comune di Firenze* ⟨Demnitatea cavalerească în Comuna florentină, 1896⟩, *Magnati e popolani in Firenze dal 1280 al 1295* ⟨Magnaţi şi oameni din popor la Florenţa, de la 1280 pînă la 1295, 1899⟩); se adaugă la acestea o vastă sinteză asupra Revoluţiei franceze (*La rivoluzione francese, 1788—1792*, 1905).

Scanned with OKEN Scanner

§ *Movimiento socialista e questione meridionale* (Mişcarea socialistă şi problema Sudului, 1963), *Scritti sul fascismo* (Scrieri despre fascism, 1967)

SALVIATI Leonardo (Florenţa: 1540—89), filolog şi literat, aparţine *Accademiei fiorentina şi îşi aduce contribuţia la discuţiile despre chestiunea limbii (**questione della lingua*). În *Orazione in lode della fiorentina lingua* (Discurs spre lauda limbii florentine, 1564), susţine folosirea limbii scriitorilor în echilibru just cu limba vorbită. Dar în *Avvertimenti della lingua sopra'l Decamerone* (Observaţii cu privire la limbă, pe baza „Decameronului", 1584—6), scriere apărută ca un adaos la ed. operei lui *Boccaccio publicată de el în 1582, L.S. susţine, ca şi *Pietro Bembo, o limbă literară limitată la exemplul scriitorilor din Trecento (sec. 14), de la cei mai mari, la cei mai puţin iluştri. Devenit primul secretar al *Accademiei della Crusca (1583), începe elaborarea primei ed. a vol. *Vocabolario degli accademici della Crusca* şi ajunge să fie astfel iniţiatorul **purismului* lingvistic cel mai riguros. Polemica pe care a dus-o împotriva operei lui *Torquato Tasso atestă intoleranţa criteriului lingvistic al academiei. Sub pseudonimul Infarinato (Înfăinatul), apare ca autor a două scrieri împotriva *Ierusalimului eliberat*, intitulate *Risposta all „Apologia" di T. Tasso* (Răspuns la „Apologia" lui T.T., 1585) şi *Lo Infarinato secondo* (Al doilea Înfăinat, 1588), exemple ale pedantismului purist de cea mai ridicolă speţă. Poet mediocru, autor de comedii (*Il granchio* ⟨Racul⟩, *La spina* ⟨Spinul⟩), L.S. este tipul prin excelenţă al literatului la sfîrşitul **Renaşterii* în Italia.

SALVINI Anton Maria (Florenţa: 1653—1729), erudit; a tradus din Homer şi din Hesiod. Poet, a publicat o culegere de *Sonetti* (1729), iar ca prozator este autorul unor discursuri (*Discorsi accademici*, 1695—1733). În discuţiile asupra limbii literare (**questione della lingua*), susţine adoptarea şi a modelelor oferite de scriitorii **Renaşterii* şi renunţarea la **purismul* arhaizant al *Accademiei della Crusca; ca atare, contribuie la o lărgire a principiilor directoare ale acesteia în alcătuirea ed. a 3-a a *Vocabularului* ei. S-a pronunţat asupra valorii unor opere cunoscute, pe care le-a comentat în interesante adnotări critice (*Annotazioni sopra alcune rime di mons. G. Della Casa* ⟨Note asupra unor versuri ale monseniorului G. Della C., 1726⟩).

SANGUINACCI Iacopo (Padova jum. sec. 15), poet liric mediocru; a trăit un timp la Curtea din Ferrara. Se deosebeşte de alţi versificatori ai timpului, prin înclinaţia moralistă severă, rostind gînduri grave şi amare despre nestatornicia femeii şi a iubirilor ei.

SANGUINETI Edoardo (Genova 1930 —) a debutat ca poet liric cu vol. *Laborintus* (1956) şi s-a situat de la început în fruntea unei noi avangărzi poetice care şi-a expus programul în cadrul întîlnirilor-congrese ale Grupului '63 (*Gruppo sessantatrè). Continuîndu-şi propria creaţie, a publicat culegerea *Triperuno* (1964) şi romanele *Capriccio italiano* (Capriciu italian, 1963), *Il gioco dell'oca* (Jocul gîştei, 1967), *Il gioco del Satyricon* (Jocul Satyriconului, 1970). Filolog romanist de formaţie riguros istoristă, a îmbinat cercetarea strictă cu înţelegerea artistică a istoriei literare italiene vechi şi moderne, în *Interpretazioni di Malebolge* (Interpretări ale Văilor Rele, 1961), *Il realismo di Dante* (1966), *Tra liberty e crepuscolarismo* (Între stilul liberty şi crepuscularism, 1961), *G. Gozzano. Indagini e letture* (G.C. Cercetări şi lecturi, 1966). Teoretician al unui nou conţinutism *(contenutismo)* în vol. *Ideologia e linguaggio* (Ideologie şi limbaje, 1965), s-a opus atît realismului frust cît şi formalismului estetizant, voind să evite degradarea pînă la capăt a crizei **neorealismului* şi să salveze astfel pentru cultura italiană tocmai acea prezenţă ideologică pe care acesta o însemnase.

SANMINIATELLI Bino (Florenţa 1896—), ziarist şi scriitor; autor de schiţe în tradiţia unui provincialism uşor sentimental cu *Le pecore pazze* (Oile nebune, 1920); nu reuşeşte să treacă dincolo de aceste limite nici în romanul, pretenţios ca intenţii, *Fiamme a Monteluce* (Flăcări la M., 1938). Îşi manifestă vocaţia literară

autentică în jurnalul intim *Mi dico addio* (Îmi spun rămas bun, 1959), dovedindu-se un observator lucid al propriei existenţe.

SANNAZARO Iacopo (Neapole: 1456—1530), dintr-o foarte veche familie, intră în slujba lui *Alfons al V-lea de Aragon, apoi a regelui Frederic de Aragon şi se numără între scriitorii apropiaţi lui *Giovanni Pontano. Pentru protectorul său, scrie *Gliuommeri* (Mosoraşe), poezii glumeţe în stil popular. Între 1501—4 trăieşte în exil, în Franţa, unde îl însoţeşte pe regele detronat. Poet liric idilist, scrie un ciclu de *Bucoliche elegantissime* (Bucolice prea elegante, 1482), iar în latineşte, *Eclogae piscatoriae* (Egloge pescăreşti; → *egloga piscatoria)* şi *Salices*; principalele sale compoziţii în vulgară apar postum (1530), sub titlul *Sonetti e canzoni*. Autor dramatic, compune o dramă sacră, *De partu Virginis* (Despre Fecioara născătoare, 1526), operă dedicată papei Clement al VII-lea. Între 1484—5, scrie romanul pastoral *L'Arcadia*, una din operele cele mai însemnate ale secolului şi care a determinat dezvoltarea aceluiaşi gen în tot Vestul Europei. În personajul păstorului Sincero, îl regăsim pe poet care, asemenea eroului liric-romantic, îşi mărturiseşte melancoliile, iar în cuprinsul fabulei mitologice, pămîntul Arcadiei este paradisul pierdut al omului modern. Amestec de epic şi liric, de proză şi vers, povestirea foloseşte mitologia drept pretext şi metaforă a unei sensibilităţi moderne, în care certitudinile etice ale **umanismului* se pierd atinse de morbul tristeţilor nedefinite, dar nu mai puţin mistuitoare. *L'Arcadia* a contribuit la consolidarea florentinei ca limbă literară a poeţilor, I.S. eliminînd din textul primei versiuni toate caracterele graiului napolitan.

Sansoni, editură înfiinţată de Giulio Cesare Sansoni la Florenţa, în 1874 şi, astăzi, una din cele mai însemnate ale Italiei. A publicat operele clasicilor culturii italiene, în colecţii apărute sub conducerea unor filologi de seamă (*Carducci, *Francesco Torraca). Principala revistă de studii danteşti, *« *Studi danteschi* », apare sub egida ei.

SANSOVINO Francesco (Roma 1521 — Veneţia 1583), poet petrarchist (→ *petrarchism)* şi platonizant, autor de versuri realist-comice despre iubire, precum şi al unui mare număr de satire (*Sette libri di satire*, 1560). Literat fecund, scrie în proză opere de popularizare, ca *Venezia città nobilissima* (V., prea nobil oraş, 1581) şi tratatul de iubire *(*trattato d'amore) Ragionamento nel quale s'insegna a'giovani la bella arte d'amore* (Expunere în care li se predă tinerilor frumoasa artă a iubirii, 1545). Moralist, F.S. este şi autorul tratatelor *Dell'avvocato* (Despre avocat, 1554) şi *Del segretario* (Despre secretar, 1565) conţinînd reuşite portrete satirice ale respectivelor categorii de intelectuali ai vremii. Alcătuieşte un îndreptar politic sub forma unei ample culegeri de maxime şi sentinţe extrase din diferiţi autori (1578) şi, ca istoric, redactează lucrările *Del governo dei regni e delle repubbliche così antiche come moderne* (Guvernarea regatelor şi a republicilor atît antice cît şi moderne, 1561) şi *Origini e fatti delle famiglie illustri d'Italia* (Originile şi faptele familiilor vestite ale I.). Critic literar, întreprinde o analiză a *Decameronului* în *Lettere sopra le dieci giornate del „Decamerone"* (Scrisori despre cele zece zile ale „Decameronului").

SAPEGNO Natalino (Aosta 1901—), istoric literar; a fost, la începutul activităţii sale, în grupul intelectual al lui *Piero Gobetti. S-a remarcat încă de la primele vol., *Frate Jacopone* (Călugărul J., 1926) şi, mai ales, *Il Trecento* (Secolul al XIV-lea, 1934). În anii următori ultimului război mondial, a abordat problemele literaturii în lumina unui istorism ferm, în care factorul social apare ca determinantul principal al faptelor de cultură, şi şi-a expus poziţia ideologică în articolul *Marxismo, cultura e poesia (« Rinascita »*, 1945*)*. Urmînd acest istorism angajat, a dat o viziune nouă asupra operei lui *Manzoni, *Leopardi şi *De Sanctis, într-o serie de studii, reunite în vol, *Pagine di storia letteraria* (1960), *Leopardi* (1961), *Ritratto di Manzoni e altri sagg*

(Portretul lui M. şi alte studii, 1962), dar mai ales într-un dens *Compendio di storia della letteratura italiana* (3 vol., 1936—41), scris în mare parte înainte de război şi publicat integral în 1954. Filolog, a publicat o ed. a *Divinei Comedii* (1955—7), însoţită de un comentariu complex.

§ *Tecnica poetica e poesia nelle opere giovanili di Dante* (Tehnică poetică şi poezie în operele de tinereţe ale lui D., 1939), *L'opera di A. Manzoni* (1949), *La poesia del Petrarca* (1970)

SAPONARO Michele (San Cesario, Lecce 1885 — Milano 1959), ziarist; a scris biografiile unor mari scriitori, ca *Foscolo (1938), *Carducci (1940), *Leopardi (1941), *Michelangelo (1947), lucrări cu largă răspîndire în marele public. Este un narator modest, în tradiţia realist-veristă *(→ verism)*, în *Rosolacci* (Maci, 1912) şi *Peccato: sette mesi di vita rustica* (Păcat; şapte luni de viaţă rustică, 1914).

SARPI Paolo (Veneţia: 1552—1623), călugăr; spirit multilateral, cu studii de matematici, fizică şi medicină, filolog şi istoric, aparţine curentului de reînnoire a Bisericii catolice, curent care se manifestă fără succes în primii ani ai Contrareformei. După o şedere la Roma (1585—88), timp în care cunoaşte îndeaproape politica papală, revine la Veneţia, unde devine apărătorul intereselor Republicii, împotriva ingerinţelor Bisericii. Conflictul izbucneşte în 1605, cînd doi clerici acuzaţi de delicte civile sînt deferiţi unui tribunal laic. La protestele Romei care ameninţă cu pronunţarea interdictului, Veneţia rezistă şi nu se supune injoncţiunilor venite din partea autorităţilor ecleziastice. Pe plan diplomatic, conflictul este rezolvat (1607) printr-un compromis, Franţa lui Henric al IV-lea avînd rolul de mediatoare. Importanţa lui constă însă în polemica juridic-teologică pe care o provoacă. Sarpi, angajat de Republică în calitate de teolog, specialist în dreptul canonic, publică o serie de scrieri prin care susţine autoritatea statului laic: *Considerazioni sopra la Censura della Santità di papa Paulo spinta contro la serenissima repubblica di Venezia* (Consideraţii asupra cenzurii sfinţiei sale papa Paul al V-lea contra Republicii Veneţiei, 1606) şi *Trattato dell'Interdetto della Santità di Paulo quinto* (Tratat despre interdictul pronunţat de sfinţia sa Paul al V-lea, 1606). Pentru a-şi întări argumentele, P. S. traduce *Tratatul* lui Jean Gerson relativ la „validitatea excomunicării" şi răspunde apoi obiecţiilor aduse acestei opere de către *R. Bellarmino: *Apologia per le opposizioni dell'illustrissimo e reverendissimo signor cardinale Bellarmino alli tratiati di Giovanni Gersone sopra la validità delle scomuniche* (Apologia privind obiecţiile prea ilustrului şi respectatului domn cardinal B. împotriva tratatelor şi hotărîrilor lui Jean Gersone asupra validităţii excomunicărilor, 1606). Lovit el însuşi de excomunicarea pronunţată împotriva sa de Roma, victimă a unui atentat care avea ca autori morali atît oamenii papei cît şi o parte din aristocraţia veneţiană favorabilă acestuia, P. S. apare expus tiraniei Bisericii şi faima sa merge crescînd. Aflat în legătură cu cercurile franceze galicane şi cu teologi de tendinţe protestant-puritane, el desfăşoară o acţiune care depăşeşte interesele Veneţiei, integrîndu-se unei mişcări religioase şi politice de contestare a autorităţii Bisericii asupra Statului. Fără a trece dincolo de limitele dogmei catolice, scrierile sale se ridică împotriva papalităţii ca putere temporală absolută, situaţia instaurată în Anglia părînd a fi pentru el modelul rezolvării posibile a raporturilor dintre Stat şi Biserică. Cu *Istoria dell'Interdetto* (Istoria interdictului, 1607, apărut în 1624) şi cu *Trattato delle materie beneficiarie* (Tratat privind beneficiile ecleziastice, 1607, neterminat), P. S. denunţa îndepărtarea Bisericii de scopurile ei spirituale. La îndemnul ambasadorului englez la Veneţia, Dudley Carleton, îşi scrie opera principală: *Istoria del Concilio tridentino* (Istoria Conciliului din Trento, 1619), pentru care foloseşte, ca izvoare, informaţii directe, obţinute de la unii dintre participanţii la reuniunile conciliului, precum şi materiale manuscrise provenind din cercurile protestante. Scrisă pentru a dezvălui cercurilor largi toate implicaţiile politice ale Conciliului, această „Iliadă a secolului nostru", cum o numeşte autorul, expune antecedentele poli-

tice ale vestitei reuniuni şi desfăşurarea ei de-a lungul celor 18 ani cît durează. Dar, fiind o operă polemică în primul rînd şi singura de acest fel în literatura ecleziastică, *Istoria Conciliului din Trento* denunţă orînduirea Bisericii şi scopurile ei lumeşti. Spirit raţionalist, P. S. încearcă să aplice în discuţia problemelor ecleziastice judecata obiectivă şi liberă pe care o aplica în cercetarea unor fenomene ale naturii. Opera lui se aşază în linia *Monarhiei* lui *Dante şi a *Principelui* lui *Machiavelli.

SASSETTI Filippo (Florenţa 1540 — Goa, India 1588), autorul unor interesante scrisori *(Lettere dall'Italia, dalla Spagna, dal Portogallo e dall'India,* 1855*)*, cuprinzînd observaţii asupra popoarelor şi locurilor cunoscute în călătoriile sale şi totodată importante pentru istoria terminologiei geografice italiene. Aceste aproximativ 112 texte sînt opera unui om cultivat, familiarizat cu literatura, aşa cum o dovedesc şi *Discorso in difesa di Dante* (Discurs în apărarea lui D.) şi *Sposizione della „Poetica" di Aristotile* (Expunerea „Poeticii" lui Aristotel, 1863). Scrie şi biografia lui Francesco Ferrucci, apărător al Republicii Florenţei *(Vita di Francesco Ferrucci)*, la scurt timp după moartea acestuia.

SASSOLO DA PRATO (Florenţa 1416/7— Arezzo 1449), umanist, elevul lui *Francesco Filelfo şi discipolul lui *Vittorino da Feltre. A scris, în latineşte, biografia acestuia din urmă, publicată postum în traducere italiană, sub îngrijirea lui *Cesare Guasti, şi un interesant studiu asupra personalităţii lui, intitulat *Intorno alla vita e all'insegnamento di Vittorino da Feltre. Lettere di Sassolo Pratese volgarizzate* (În jurul vieţii şi învăţăturii lui V. da F. Scrisorile lui S. P., traduse, 1869). I se atribuie, de asemenea, o lucrare de filologie privind limba greacă veche: *De accentibus ac diphtongis et formatione praeteritorum graecorum* (Despre accentele provenind de la diftongi şi despre formarea timpurilor preterite greceşti).

SAVJ-LOPEZ Paolo (Torino 1876 — Neapole 1919), filolog, elev al lui *F. D'Ovidio şi al lui *Pio Rajna; autorul a două lucrări importante în domeniul romanisticii. Prima, intitulată *Altitalienische Chrestomathie mit einer grammatikalischen Übersicht und einem Glosar* (Crestomaţie de texte în limba italiană veche, cu o expunere de gramatică şi un glosar, 1903), şi cealaltă, *Le origini neolatine* (1920) — cercetare riguroasă şi densă asupra întregului domeniu lingvistic romanic. Savj-Lopez a studiat în mod particular domeniul spaniol, publicînd monografia *Cervantes* (1913) şi cîteva studii asupra relaţiilor şi influenţelor italo-spaniole (*Un imitatore spagnuolo di Dante nel Quattrocento: Francesco Imperial* ⟨Un imitator spaniol al lui D. în secolul al XV-lea: F. Imperial, 1895—6⟩*)*. S-a oprit şi asupra culturii provenţale, în vol. *La novella provenzale del pappagallo* (Nuvela provenţală a papagalului, 1901) şi *Trovatori e poeti* (Trubaduri şi poeţi, 1906).

SAVINIO Alberto [Andrea DE CHIRICO], (Atena 1891 — Roma 1952), scriitor în limbile italiană şi franceză, pictor, compozitor şi scenograf, frate cu pictorul Giorgio de Chirico; a frecventat mulţi ani, la Paris, cercurile poeţilor de avangardă. A scris studii de istorie şi critică artistică şi literară (*Leo Longanesi*, 1941; *Maupassant e l'„altro"* ⟨M. şi „celălalt", 1944⟩, *Luigi Pulci* — în vol. colectiv *Il Quattrocento* ⟨Secolul al XV-lea, 1954⟩), teatru şi librete de operă (*Les chants de la Mi-Mort*, 1914, *Capitano Ulisse*, 1934; *La famiglia Mostinu*, 1948, *Emma B., vedova Giocasta* ⟨E. B., văduva Iocasta, 1949⟩, *Orfeo vedovo* ⟨O. văduv, 1950⟩, *Vita dell'uomo* ⟨Viaţa omului, 1950⟩). Narator, memorialist şi eseist, a publicat, cu începere din 1918, pagini de proză memorialistică.

§ *La casa ispirata* (Casa inspirată, 1925), *Angelica o la notte di maggio* (A. sau noaptea de mai, 1927), *Tragedia dell'infanzia* (Tragedia copilăriei, 1937), *Narrate, uomini, le vostre storie* (Povestiţi, oameni, povestea voastră, 1942), *Souvenirs* (1945), *Tutta la vita* (Întreaga viaţă, 1945), *Vita di fantasmi* (Viaţă de fantome, 1960)

SAVIOLI FONTANA CASTELLI Ludovico Vittorio (Bologna: 1729—1804), poet liric.

În poezia sa, gustul neoclasic înlocuieşte treptat gustul pastoral şi manierismul idilic al *Arcadiei. Traduce *Amorurile* lui Ovidiu şi scrie el însuşi ciclul de ode *Amori* (1765). Imită *Arcadia* lui *Sannazaro în romanul pastoral *Monte Liceo* (Muntele L., 1750) şi compune tragedia *Achille*, dovedind concordanţa sa cu un public încă netulburat de avînturile **romantismului*. Istoric erudit, îi dedică papei Pius al VI-lea opera intitulată *Annali bolognesi dell'anno di Roma 363 al 1274* (Analele Bolognei de la 363 la 1274), adept al Revoluţiei franceze, scrie, din însărcinarea Republicii cisalpine, *Storia di Bologna* (1798).

SAVIOZZO, il → Simone SERDINI

SAVONAROLA Gerolamo (Ferrara 1452—Florenţa 1498), dominican; predicator la biserica San Marco din Florenţa, este ascultat de un mare număr de credincioşi şi exercită asupra lor o influenţă crescîndă. În momentul cînd criza internă a Republicii se agravează, profeţiile sale tulburătoare, rostite de la amvon, creează chiar în rîndurile unor oameni de cultură o stare de spaimă. Acuzînd oraşul de corupţie a moravurilor, îndeamnă la dispreţul artelor în favoarea credinţei; discipolii săi, aşa-numiţii plîngăreţi *(piagnoni)*, îi cheamă pe oameni la căinţă şi la ispăşirea păcatelor, distrugînd fără şovăire opere de preţ care înfăţişau frumuseţea lumească. Cucereşte de partea sa opinia publică şi îndreaptă voinţa tuturor către o restaurare a moravurilor austere, obţinînd adeziunea devotată a unor umanişti ca *Pico della Mirandola şi *Angelo Poliziano. Denunţă tirania Medicilor şi instaurează, după înlăturarea lor de la putere (1494), o „republică creştină". Dar violenţa invectivelor adresate clerului înalt şi papei îi aduc în curînd căderea. Moare ars pe rug în Piaţa Senioriei, la Florenţa. Cu o cultură teologico-scolastică solidă, cum reiese din *Compendium logicum* (Compendiu de logică, 1491), spirit religios, intolerant pînă la fanatism şi, ca atare, adversar al culturii umaniste, „păgîne", scrie împotriva poeziei clasice renăscînde *Apologeticus de ratione poeticae artis* (Apologetică despre raţiunea artei poetice) şi ca teoretician al guvernării populare, *Trattato circa el reggimento e governo della città di Firenze* (Tratatul privind guvernarea şi conducerea oraşului Florenţa, 1498). Orator religios, predicile sale răspîndesc ideile-forţă ale Florenţei republicane. Prozator religios, ca în *Trionfo della Croce* (Triumful Crucii) şi în predici în limba vulgară, el dă limbii italiene un puternic impuls în direcţia stilului oratoric şi limitează pînă la un punct ofensiva umanistă, de relatinizare a limbii şi culturii italiene *(→ umanism)*.

SAVORGNAN Maria (Friul sec. 16), femeie cultă, cunoscută în istoria literară pentru schimbul ei de scrisori cu *Pietro Bembo, cuprinzînd referiri la dialogul acestuia, *Gli Asolani*.

SBÀRBARO Camillo (Santa Margherita Ligure 1888 — Spotorno 1967), profesor de limba greacă şi botanist amator; colaborează la revista *«*La Voce*»; poet liric, înrudit crepuscularilor *(→ crepuscolarismo)* aderă la poetica fragmentarismului *(*frammentismo)*, în plachetele de versuri *Resine* (Răşini, 1911), *Pianissimo* (1914), *Rimanenze* (Rămîneri, 1955), *Primizie* (Trufandale, 1958), *Gocce* (Picături, 1963), în care problematica moral-afectivă implică pe planul imaginii recurenţa unor obiecte-simbol. Narator liric, a publicat vol. de proză *Trucioli* (Ţăndări, 1920), *Liquidazione* (Lichidare, 1928), *Fuochi fatui* (Focuri în mlaştini, 1956), *Scampoli* (Solduri, 1960).

SCALA Flaminio (prima jum. a sec. 17), actor celebru de **commedia dell'arte*. Este primul care a publicat o culegere de 50 de **canovàcci* utilizate în teatrul improvizat. Culegerea a apărut sub titlul *Il Teatro delle favole rappresentative, ovvero la ricreatione comica, boscareccia e tragica* (Teatrul poveştilor de reprezentat pe scenă, sau distracţia comică, silvestră şi tragică, 1611).

SCALIGERO Giulio Cesare (Riva, lacul Garda 1484 — Agen, Franţa 1558), medic; a locuit mulţi ani în Franţa; autorul celui mai important tratat de poetică al **Renaşterii*, redactat în latină, *Poetices libri septem* (Cele şapte cărţi poetice, 1561),

operă masivă cuprinzînd toate problemele de teorie literară. Pornind de la *Poetica* lui Aristotel, G. C. S. definește natura autonomă a poeziei și formulează principiul imitației anticilor, care va deveni punctul de plecare în estetica raționalistă a **clasicismului*. Poet el însuși, scrie, în latină, ciclul de versuri *Poémata* (Poeme), dar își dă contribuția mai ales la lămurirea problemelor limbii literare. Admirator al prozei lui Cicero *(→ ciceronismo)* compune două invective la adresa lui Erasm din Rotterdam, care-i atacase pe umaniștii italieni: *Pro M. T Cicerone contra Desiderium Erasmum orationes duo* (Două discursuri pentru M. T. C. contra lui D. E., 1620). Alcătuiește o gramatică a limbii latine, sub titlul *De causis linguae latinae* (Despre cauzele limbii latine, 1540), și, preocupat de studiul naturii, scrie, pe urmele lui Aristotel, *In libros duo qui instribuntur de plantis Aristotile autore, libri duo* (Două cărți despre cele două cărți ale lui Aristotel, privind plantele, 1556).

SCALIGERO DELLA FRATTA Camillo → Adriano BANCHIERI

SCALVINI Giovita (Botticino, Brescia 1791 — Brescia 1843), literat din prima generație a **Risorgimentului*. Este secretarul revistei *« *La Biblioteca italiana* » și trece apoi în grupul romanticilor, colaboratori la *« *Il Conciliatore* ». Părtaș la acțiunea carbonarilor (1820—1), arestat, pleacă într-un lung exil și revine la Milano în 1839. Temperament agitat și nehotărît, a lăsat o sumă de scrieri fragmentare. Micul poem *Il fuoruscito* (Exilatul, 1860), singura sa operă dusă pînă la capăt, se numără între cele mai reprezentative scrieri poetice din anii Risorgimentului. Intelectual revoluționar, G. S. este un rebel față de privilegiile propriei sale categorii, iar pentru eroul său, „exilatul", independența și unitatea Italiei nu vor putea fi înfăptuite decît printr-o revoluție populară. O altă compoziție epico-lirică, *L'ultimo carme* (Ultimul imn), apărută postum, manifestă dezamăgirea primilor patrioți ai Risorgimentului, după înfrîngerea revoluțiilor carbonare. Critic literar strălucit, urmînd metoda istoristă a lui *Ugo Foscolo, întreprinde o cercetare critică asupra romanului *I promessi sposi (Dei Promessi Sposi di A. M.*, 1829). Cunoscător al literaturilor moderne, traduce în proză și versuri prima parte din *Faust*.

scapigliatura, termen de istorie literară, desemnînd curentul care s-a manifestat în Italia în dec. 1860—70, între sfîrșitul romantismului risorgimental *(→ Risorgimento)* și afirmarea **verismului*. Cuvîntul a fost introdus ca termen de istorie literară de către scriitorul *Cletto Arrighi, care indica prin el „un fapt de moravuri", o stare de spirit și o categorie socială, „spiritul de revoltă și de opoziție față de toate orînduirile stabilite". În plan social, s. manifestă ideologia intelectualilor ieșiți din mica burghezie, care-și dăduse, în generația anterioară, principala contribuție la lupta revoluționară a statelor italiene. Monarhia unitară nu satisface speranțele numărului larg al acestei pături. „Dezamăgirea istorică" generată de această situație se reflectă în opera literară a boemei, care își are centrul de iradiație la Milano, orașul care prezenta contradicțiile sociale proprii raporturilor capitaliste. Scriitorii acestei boeme manifestă prin însăși dezordinea vieții lor dezordinea unei societăți care sperase rezolvarea problemelor ei odată cu crearea statului național. În comparație cu romantismul revoluționar al Risorgimentului, s. era un nou **romantism* (desemnată uneori sub numele de „al doilea romantism"), al dezamăgirii generate de un fapt istoric. Prin tematica ei contemporană, ea marca, totodată, începuturile realismului, protagoniștii prozei narative respective ilustrînd contrastele unei societăți care cunoștea de-abia acum rigoarea legilor economice ale capitalismului. Aceste două direcții, a romantismului și a realismului, care se regăsesc în s. se manifestă prin procedeele lor particulare. Gustul extravaganței în planul subiectiv, al biografiei scriitorilor și, în planul obiectiv, al personajelor create și al aventurilor lor indică modalitatea romantică a rebeliunii și a nonconformismului, tot așa cum, în cuprinsul

Scanned with OKEN Scanner

aceleiaşi modalităţi romantice, gustul fantasticului sau folosirea temelor onirice manifestă dorinţa de evaziune din cotidianul care dezamăgeşte prin platitudinea lui filistină. Descrierea directă a lumii înconjurătoare, în existenţa ei cotidiană, mizeră sau meschină, constituie la rîndul ei modalitatea realist-critică a creaţiei literare respective şi reprezintă, nu numai o tacită distanţare faţă de romanul conformist şi optimist al lui *Manzoni, dar şi începutul romanului modern în Italia. Lirica şi epica sînt egal prezente în producţia s., întrunind cele două modalităţi mai sus arătate: modalitatea romantică predomină în lirica lui *Arrigo Boito şi a lui *Igino Ugo Tarchetti, dar nuvelele fantastice şi romanele de tematică contemporană ale acestuia din urmă întrunesc ambele modalităţi, caracterul critic al descrierii realiste marcînd cel mai bine finalitatea protestatară a literaturii s. Şi dacă, în lirică, dezamăgirea eroului alege modalitatea sarcasmului (îl întîlnim la Tarchetti şi Boito), acesta se exercită asupra motivelor morale celor mai sacre ale lumii filistine: clericalismul, militarismul etc. Prin determinantele ei ideologice, s. manifestă analogii cu simbolismul francez, care o precedă în timp. Scriitorii socotiţi a ilustra s. sînt *Giuseppe Rovani, *Carlo Dossi, *Emilio Praga, I. U. Tarchetti, *Giovanni Camerana, A. Boito. Boema milaneză conţinea, la rîndul ei, în germen, îndoita direcţie a deceniilor imediat următoare: pe de o parte verismul, prin gustul descrierii lucide a realităţii, şi pe de altă parte, **decadentismul*, exacerbare a romantismului evazionist şi anarhic protestatar. Mai puţin caracteristică decît boema lombardă este boema din Piemont, grupul respectiv apărînd la Torino, în 1863. Între scriitorii lui se numără *Giovanni Faldella şi Giuseppe Giacosa.

SCARFOGLIO Edoardo (Paganica, L'Aquilla 1860 — Neapole 1917), ziarist şi scriitor verist (→ *verism*) cu vol. de povestiri *Il processo di Frine* (Procesul lui F., 1883), care înfăţişează mai ales viaţa ţăranilor. Poet liric, imitator al lui *Carducci, îşi publică versurile în *Papaveri* (Maci, 1880). Critic literar, a scris despre *Giovanni Verga şi *D' Annunzio pagini interesante, reunite sub titlul *Il libro di Don Chisciotte* (Cartea lui Don Quijote, 1885), proză de vivacitate jurnalistică continuînd tradiţia publicistică a unui *Giuseppe Baretti. Spirit neliniştit, polemist prin vocaţie, a condus lungi campanii de presă în probleme de literatură.

SCARPELLI Antonio (Roma a 2-a jum. a sec. 18), autorul scrierii *Voyage en Italie avant ses dernières révolutions* (Călătorie în I. înaintea ultimelor ei transformări, 1798). Povestind în mod figurat şi metaforic întîmplări din propria sa viaţă, îşi scrie opera în limba franceză şi o publică ca omagiu lui Napoleon.

SCARPETTA Edoardo (Neapole: 1853—1925), celebru actor comic şi autor dramatic în dialect, imitator al teatrului bulevardier francez, pe care-l transferă în ambianţa lumii burgheze napolitane (*L'albergo del silenzio* ⟨Hotelul tăcerii⟩, *Na Santarella* ⟨O mironosiţă, 1889⟩, *Lu cafè chantant* Cafeneaua-bar, 1909). Poet liric în acelaşi dialect, a publicat culegerea *Canzoni napulitane* (1890) şi şi-a povestit îndelungata experienţă de actor şi om de teatru în cartea *Cinquant' anni di palcoscenico* (Cincizeci de ani de scenă, 1922).

SCARTAZZINI Giovanni Andrea (Bondo: 1837—1901), autorul unor importante contribuţii la studiul operei lui *Dante. A publicat o ed. comentată a *Divinei Comedii* (1874—90), o preţioasă *Enciclopedia dantesca* (Enciclopedie dantescă, 1896—9) şi studiul de literatură comparată *Dante in Germania* (1881—3).

scenário → canovàccio

S(C)ERIMAN Zaccaria (Veneţia: 1708—84), autorul romanului *Viaggi di Enrico Wanton alle terre incognite australi ed ai regni delle scimmie e dei cinocefali, nuovamente tradotti da un manoscritto inglese* (Călătoriile lui E.W. spre pămînturile necunoscute şi spre împărăţiile maimuţelor şi ale cinocefalilor, traduse din nou după un manuscris englezesc, 1764). Povestind călătoria a doi prieteni, Enrico şi Roberto, în ţări populate de fiinţe fantastice, Z.S. scrie un roman

alegoric, de critică indirectă a moravurilor italiene contemporane lui.

SCHETTINI Pirro (Aprigliano Calabro 1630 — Cosenza 1678) este, în cadrul Accademiei cosentina, unul din promotorii poeziei noi, contrare modelelor lui *G.B. Marino. Poet erotic în italiană şi latină, anticipînd *Arcadia, şi-a renegat această producţie şi, într-un act de pocăinţă, şi-a distrus o mare parte din manuscris. Versurile rămase au fost publicate postum (*Poesie*, 1693).

SCHMITZ Ettore → Italo SVEVO

SCIÀSCIA Leonardo (Racalmuto, Agrigente 1921—), nuvelist, romancier şi eseist. Poet liric, a publicat culegerea *La Sicilia, il suo cuore* (S., inima ei, 1952) şi tot Insulei natale i-a consacrat opera de eseist şi narator. A prezentat condiţiile economice ale populaţiei în *Le parrocchie di Regalpetra* (Parohiile din R., 1956) şi a dezvăluit, adoptînd **neorealismul*, în principalele sale romane, modurile de acţiune ale mafiei: *Il giorno della civetta* (Cînd se arată cucuveaua, 1961), *A ciascuno il suo* (Fiecăruia ce i se cuvine, 1966). În romanul istorico-filozofic *Il Consiglio d'Egitto* (Codicele egiptian, 1963), descrie aristocraţi şi burghezi intelectuali de la sf. sec. 18; cartea este fresca unei lumi care se afla la apusul ei şi în care personajul central, un abate inteligent şi fără scrupule, îşi poate permite o mare farsă faţă de lumea pudrată şi inconştientă din jurul lui. În cuprinsul aceleiaşi arii siciliene, se circumscriu eseistica şi critica literară a autorului, prin vol. consacrate lui Pirandello, *Pirandello e il pirandellismo* (1953) şi *Pirandello e la Sicilia* (1961). Împreună cu *Feste religiose in Sicilia* (Sărbători religioase în S., 1965), aceste cărţi întregesc imaginea locurilor natale în diferitele aspecte şi ipostaze de viaţă ale locuitorilor ei şi la nivele stilistice diferite.

§ *Gli zii di Sicilia* (Unchii din S., 1958), *Morte dell'inquisitore* (Moartea inchizitorului, 1964), *Il contesto* (Contextul, 1971), *L'affaire Moro* (Afacerea M., 1978), *Dalla parte degli infedeli* (De partea necredincioşilor, 1979)

SCOTELLARO Rocco (Tricarico, Matera 1923 — Pontici, Neapole 1953), poet; în anii imediat următori războiului, s-a aflat în fruntea multor acţiuni de revendicare a ţărănimii meridionale, luînd parte la ocuparea pămînturilor moşiereşti şi suferind la un moment dat rigorile justiţiei. Poeziile sale apărute în timpul vieţii în reviste au fost reunite postum în vol. *È fatto giorno* (S-a făcut ziuă, 1954), care i-a asigurat gloria morală de scriitor angajat. Romanul autobiografic *L'uva puttanella* (Agurida, 1953) şi ancheta socială *Contadini del Sud* (Ţărani din Sud, 1954) au fost întrerupte de moartea scriitorului. Opera îl aşază în cuprinsul **neorealismului* postbelic şi, ca atare, pe linia literaturii angajate. Opera lui R.S. este născută din cunoaşterea apropiată a vieţii siciliene în aspectele ei apăsătoare, din cunoaşterea de asemenea, prin propria experienţă, a vieţii de intelectual sărac, care-şi trăieşte existenţa patetic şi cu orice risc; este o operă scrisă în registrul trăirilor intense, cărora nu le lipseşte niciodată sensul social şi larg uman.

SCROFFA Camillo (Vicenza: 1526 cca — 65), jurist şi poet; autorul compoziţiei poetice intitulate *L'amorosa elegia d'un appassionato pedante al suo amatissimo Camillo* (Elegia de dragoste a unui pasionat pedant adresată prea iubitului său Camil), precum şi al culegerii intitulate *I Cantici di Fidenzio Glottocrisio Ludi magistro* (Cîntecele lui F.G. maestru al jocului, 1562). Pornind de la existenţa reală a personajului, literatul padovan Pietro Giunteo Fidenzio, devenit eroul liric al versurilor sale, C.S. cîntă afecţiunea acestuia pentru şcolarul său Camillo Strozzi. Parodie a poeziei petrarcheşti (→ *petrarchism*), poezia fidenţiană reprezintă, printr-un procedeu invers, o atitudine echivalentă cu aceea a literaturii macaronice (**letteratura maccheronica*). Folosind un vocabular puternic latinizat, parodiază limbajul doct şi pedant al ultimilor umanişti, integrîndu-se curentului popular-realist al **Renaşterii*.

Scuola poetica di transizione (Şcoala poetică de tranziţie), grupul poeţilor care se afirmă în Comunele Toscanei în a 2-a jum. a sec. 13. Preluînd exemplul poetic al Şcolii siciliene (*Scuola siciliana), S.p.t. realizează o creaţie autentică mai

ales în poezia cu tematică socială. Cu un caracter pronunţat regional (municipal), constituită din cenacluri proprii fiecărei Comune şi manifestînd în conţinutul ei ciocnirile politice ale facţiunilor interne sau lupta lor pentru hegemonie, poezia S.p.t. corespunde momentului de primă ridicare a păturii intelectuale laice a oraşelor şi se încheie odată cu generaţia poeţilor şcolii *_dolce stil nuovo_. Aparţin acestei şcoli *Guittone d'Arezzo, *Bonagiunta Orbicciani, *Paolo Zoppo da Bologna, *Galletto da Pisa şi mai ales *Andrea Monte, *Federico Gualterotti, *Rustico di Filippi şi *Chiaro Davanzati, toţi din Florenţa.

Scuola siciliana (Şcoala siciliană, sec. 13), grupul de poeţi din jurul Curţii lui *Frederic al II-lea de Suabia. Menţionaţi de *Dante în _De vulgari eloquentia_, poeţii acestei şcoli sînt autorii primei poezii italiene. Apărută ca rezultat nu al unei lungi gestaţii, ci al unei iniţiative individuale, care i-a aparţinut probabil lui *Giacomo da Lentini, S.s. număra între principalii ei reprezentanţi, în afară de rege şi de fiii săi, Corradino şi *Enzo, pe *Pier della Vigna, *Giacomino Pugliese, *Rinaldo d'Aquino, *Iacopo Mostacci, *Ruggero d'Amici şi *Guido delle Colonne. Influenţele proveţale şi franceze se întîlnesc aici într-o poetică proprie, pentru care frumuseţea şi dragostea femeii constituie tema aproape unică. Ilustrînd o iubire concepută abstract, compoziţiile lor sînt documente ale unei poetici şi nu ale unor frămîntări morale desfăşurate în cuprinsul unei biografii, al timpului şi locului de existenţă a unui anumit poet. *_Sonetul_ şi cantona _(*canzone)_ sînt formele metrice preferate, iar limba poetică, independent de locul de naştere al celor care o folosesc, este siciliana, probabil graiul din Messina, rafinat prin însăşi funcţia care îi revine într-o creaţie de mare eleganţă, ce se reclamă de la exemplul trubadurilor. Terminologia poetică amoroasă este, la sicilieni, o terminologie proveţală, şi tot astfel se păstrează în limba literară italiană pînă la *Petrarca. Operă a unor înalţi funcţionari ai Curţii din Palermo, poezia Şcolii siciliene nu apare însă ca poezia trubadurilor, într-o societate feudală, ci este, dimpotrivă, emanaţia unui grup de intelectuali laici, înalţi funcţionari, cei mai mulţi jurişti sau notari, cu o bogată şi rafinată cultură latină, pentru care scrisul poetic în limba comună (vulgară) este o diversiune sau o evaziune. Tematic însă poezia sicilienilor este dependentă de proveţali; şi cum în acest plan, al iubirii, ea se adresează femeii adorate asemenea unui suzeran, ea nu corespunde unei experienţe de viaţă reală, deoarece Giacomo da Lentini era altceva decît vasalul ducelui de Proveţa. Poezia Şcolii siciliene este exerciţiu de artă, joc potrivit oţiumului, mijloc de evadare din preocuparea practică dominantă; iată de ce ea este în cea mai mare parte o poezie formal-convenţională, deseori monotonă, străină de producţia poetică populară şi voit neinteresată de disputa politică sau de protestul social. Avîndu-şi perioada de înflorire în ultimele două decenii ale domniei lui Frederic al II-lea (1230—50), această poezie ajunge, prin urmaşii lui, în regiunile din Centrul Italiei, la Bologna şi la Toscana. Cunoscută aici în transcrieri toscanizate, devine, în a 2-a jum. a sec. 13, modelul tematic şi poetic al liricii italiene de la *Guittone d'Arezzo, pînă la *Dante şi *Petrarca.

SEBASTIANI Antonio → Antonio MINTURNO

SEBORGA Guido (Torino 1909 —), poet şi romancier; G.S. se înscrie în linia unui realism al vieţii cotidiene, cu unele infiltraţii de fantastic. Se remarcă romanele _L'uomo di Camporosso_ (Omul din C., 1948), _Il figlio di Caino_ (Fiul lui C., 1949) şi opera dramatică _Spartaco vuoi esser libero?_ (Spartacus, vrei să fii liber?, 1954).

secentismo (secentism), denumire globală a caracterelor poeziei manieriste. Cuvîntul, derivat de la _seicento_ (sec. 17), indică epoca de afirmare a poeticii respective. Ca atare, noţiunea de s. se confundă cu noţiunile similare de *_baroc_ literar şi *_concettismo_ sau, cu referire la scriitorul reprezentativ al genului, *G.B. Marino, ea este sinonimă cu noţiunea de manierism sau _marinism_.

Scanned with OKEN Scanner

SEGNI Bernardo (Florența: 1504—58), istoric; adversar al Medicilor, și-a propus să nareze evenimentele care au dus la căderea libertăților republicane (1527—1530), dar opera sa *Istorie fiorentine* (Istoriile florentine, 1723) depășește această limită și ajunge pînă la domnia marilor duci, Alessandro și Cosimo de' Medici. Operă gravă, *Istoriile* sînt un izvor de date și totodată o mărturie a momentului istoric, de instaurare a guvernărilor absolutiste în locul fostei republici. Cu *Vita di Niccolò Capponi* (1723), gonfalonier al Florenței, autorul adaugă o nouă operă pledoariei sale pentru libertate. Om de cultură clasică, a tradus *Oedip rege* a lui Sofocle, *Poetica*, *Retorica* și *Etica* lui Aristotel.

SEGRE Cesare (Verzuolo 1928 —), filolog romanist. A publicat studii de gramatică istorică a limbii italiene și și-a lărgit treptat sfera de cercetare, abordînd analiza complexă, filologică și stilistică a textelor poetice, de la scriitorii literaturii vechi pînă la contemporani: *La sintassi del periodo nei primi prosatori italiani* (Sintaxa perioadei la primii prozatori italieni, 1952), *Lingua, stile e società* (1963), *Esperienze ariostesche* (1966), *I segni e la critica* (Semnele și critica, 1969). Împreună cu *Maria Corti, editează revista *« *Strumenti critici* ».

§ *La fonction du langage dans l'Acte sans paroles de Samuel Beckett* (Funcția limbajului în „Act fără cuvinte" de S.B., 1973), *La tradizione della „Chanson de Roland"* (Tradiția „Cîntecului lui Roland", 1974), *Le strutture e il tempo* (Structurile și timpul, 1974), *Semiotica, storia e cultura* (Semiotica, istoria și cultura, 1977), *Semiotica, filologia, testo e modelli culturali* (Semiotica, filologia, textul și modelele culturale, 1979)

« Selvaggio, Il » (1926—43), revistă politico-literară întemeiată de *Mino Maccari și grupul **strapaese*; a apărut la Colle Val d'Elsa și apoi la Florența. Definindu-se drept buletin oficial al grupului și mișcării respective, « Il S. » și-a propus să întărească tradiția națională în elementul popular-țărănesc, denumirea ei (Sălbaticul) indicînd tocmai această întoarcere spre pămînt. În opoziție cu europeismul reprezentat de grupul **straccittà*, « Il S. » a marcat așadar poziția intelectualilor naționaliști în anii imediat următori primului război mondial. Multă vreme, în mod superficial s-a considerat că revista a sprijinit regimul fascist din Italia. În realitate, accentele critice la adresa politicii și colaboratorilor lui Mussolini nu au lipsit. Între colaboratori, au figurat: *Mario Tobino, *Mario Soldati, *Elsa Morante, *Romano Bilenchi, *Corrado Alvaro, *Vitaliano Brancati, Renato Guttuso.

SEMINARA Fortunato (Maropati, Reggio Calabria 1903 —), scriitor al Sudului (→ *questione del Mezzogiorno*), narator de scurtă respirație, de un realism sobru și detașat. S-a remarcat, zugrăvind locuri și oameni ai unei Calabrii înapoiate și izolate în lumea ei arhaică și închisă, cu romanele *Il vento nell'oliveto* (Vîntul în livada de măslini, 1950 cca) și *Disgrazia in Casa Amato* (Nenorocire în Casa A., 1954). Cu *Il mio paese del Sud* (Țara mea din Sud, 1957) a încercat descrierea lirică, mai puțin reușită, a locurilor sale natale.

SEMPREBENE (DEL NERO) DA BOLOGNA (Bologna 1240 cca — 1302 cca), poate, notar și poet amator; autorul unei **canzone*, *S'eo trovasse pietanza* („Dacă aș găsi milă"), singura compoziție care i se poate atribui în mod aproape sigur.

SEMPRONIO Giovan Leone (Urbino 1603—46), autorul poemului epic *Il Boemondo* (1651), apărut postum, sub titlul *Antiochia difesa* (A. apărată). Inspirată din istoria cruciadelor, opera este un amestec de adevăr istoric și de verosimil poetic, de fantastic și de supranatural, marcînd prezența **barocului* literar în genul epic. Lui G.L.S. i se datorează și o tragedie istorică, inspirată dintr-un episod celebru al *Infernului* lui *Dante: *Il conte Ugolino* (1724).

SERAFICO, il → FRANCESCO D'ASSISI

SERAFINO AQUILANO sau **DELL' AQUILA** [Serafino dei CIM (M)INELI], (Aquila 1466—1501), poet înzestrat și recitator de talent; a fost în slujba

unor mari prelaţi şi seniori, apoi a trăit ca oaspete al Curţii din Urbino, pentru ca în cele din urmă să i se alăture lui Cesare Borgia în toate acţiunile acestuia. Poeziile sale, publicate postum (1503), sînt versuri populare *(→ strambotti)*, alături de **sonete* şi egloge rafinate, corespunzînd gustului eclectic al publicului de Curte.

SERAFINO DELL' AQUILA → SERAFINO AQUILANO

SERAO Matilde (Patras, Grecia 1856 — Neapole 1927), una din principalele scriitoare din a doua generaţie a **verismului* meridional. Învăţătoare, apoi ziaristă, trăind la Roma şi la Neapole, înfiinţează, împreună cu soţul ei, *Edoardo Scarfoglio, ziarul «*Corriere di Roma*», devenit un an mai tîrziu (1885) «*Corriere di Napoli*», apoi «*Il Mattino*», 1892). Atentă la faptul cotidian, atrasă de actualitate, aplică frecvent optica ziaristului în considerarea vieţii din jur şi scrie o adevărată cronică a Neapolului popular. Nuvelele grupate sub titlul *Dal vero* (Descriere după realitate, 1879) descoperă această curiozitate pentru omul de rînd şi pentru dramele lui zilnice. Dar aplicării atente asupra faptului real i se adaugă, curînd, duioşia, iar nuvelele de fond autobiografic, *Scuola Normale femminile* (Şcoala Normală de fete) şi *Telegrafi dello Stato* (Oficiul de Stat al telegrafului), cuprind într-o privire de simpatie şi participare existenţa femeii singure în societatea burgheză, unde munca ei este socotită drept un semn de sărăcie şi de inferioritate. După primele romane, *Cuore infermo* (Inimă bolnavă, 1881) şi *Fantasia* (1883), amintind modelele franceze curente ale literaturii de salon, M.S. introduce spiritul jurnalistic şi în compoziţia epică de largă respiraţie. Actualitatea imediată, viaţa publică şi mondenă a capitalei sînt materia romanelor *La conquista di Roma* (Cucerirea R., 1889) şi *Vita e avventure di Riccardo Joanna* (Viaţa şi aventurile lui R.J., 1886), anticipînd unele pagini ale lui *Pirandello din *Cei bătrîni şi cei tineri*. Dar, apropiată îndeosebi de lumea populară a Neapolului, autoarea îşi scrie opera cea mai izbutită cu *Il paese di Cuccagna* (Ţara belşugului, 1890), unde personajul central este pretinsul ghicitor al numerelor de loterie cîştigătoare, care, cu abilitate, întreţine speranţa miilor de oameni sărmani şi îi ruinează pe cei avuţi, oraşul întreg trăind sub obsesia aceleiaşi aşteptări a norocului dătător de fericire. Scris cu vervă şi duioşie, inspirat de o mare înţelegere faţă de capacitatea de a spera a omului, romanul se constituie dintr-o serie de acţiuni paralele, pătrunzînd în toate straturile sociale ale oraşului. Oraşul şi condiţiile umanităţii sărmane care-l locuieşte apar dealtfel în cele mai multe nuvele ale scriitoarei; iar *Il ventre di Napoli* (Pîntecul Neapolului, 1884), apropiat prin titlu de celebrul roman al lui Émile Zola *Le ventre de Paris*, este un reportaj pasionant despre cartierele vechi şi mizere ale Neapolului, în momentul cînd edilii lui proiectau dărîmarea unor străzi înguste şi insalubre. Renunţînd la pasiunea jurnalistică pentru faptul divers, M.S. compune cu unul din romanele sale ulterioare, *Suor Giovanna della Croce*, (Sora G. della C., 1900), istoria unei vieţi distruse, a singurătăţii şi a mizeriei în mijlocul oraşului opulent. Sentimental şi lacrimogen, slab realizat în plan artistic, romanul este interesant doar ca document al timpului. Cu *Mors tua* (Moartea ta, 1926), roman psihologic, autoarea rămîne o slabă imitatoare a romanului francez patronat de autoritatea mondenă a lui Paul Bourget.

SERCAMBI Giovanni (Lucca: 1347—1424), fiu al unui spiţer, a participat la viaţa publică a Comunei. În *Monito, o programma di governo* (Îndemn sau program de guvernare, 1392), dedicat lui Lazzaro Guinigi, un manifest care pregăteşte luarea puterii de către acesta, G.S. dovedeşte, în sfaturile pe care le dă viitorului şef de stat, o conştiinţă cetăţenească bine consolidată. Legate de activitatea sa publică, sînt *Cronache delle cose di Luca* (Cronicile faptelor petrecute la L.), care povestesc istoria şi comentează cu aprindere evenimentele din oraşul Lucca de la începuturile existenţei lui libere, în 1164, pînă în zilele autorului. Cele 155 de *Nuvele* ale lui

Scanned with OKEN Scanner

G.S., din care unele se găsesc integrate chiar în *Cronici*, sînt povestiri educative, inspirate din experienţa publică a scriitorului, înclinat spre meditaţia moralistă. Cadrul fix în care se înscriu povestirile—un grup de oameni din Luca străbat toată Italia pentru a fugi de o epidemie — nu asigură unitatea tematică prezentă în *Decameron*, din care autorul împrumută chiar şi o parte din subiecte. Operă de redus rafinament intelectual, culegerea lui G.S. aparţine curentului popular al literaturii florentine.

SERDINI Simone, zis il SAVIOZZO (Înţeleptul), (Siena 1360 cca — Toscanella 1419/20), a dus o viaţă agitată şi a fost un timp în slujba lui Sigismondo Pandolfo Malatesta. Este autorul unui cancionier cuprinzînd versuri de iubire şi poezii politice, de invectivă contra duşmanilor Italiei. Închis, s-a sinucis în temniţă.

SERENI Vittorio (Luino, Lombardia 1913 —), poet liric, cu o bogată cultură literară franceză şi engleză (a tradus din Paul Valéry şi din Julien Green); a debutat cu vol. *Frontiera* (1941), urmat de *Poesie* (1942) şi *Diario d'Algeria* (Jurnal algerian, 1947). După război, i-au apărut culegerile *Frammenti di una sconfitta* (Fragmente ale unei înfrîngeri, 1957) şi *Gli strumenti umani* (Uneltele omeneşti, 1965). Poet apropiat de semenii săi şi de realitatea vieţii cotidiene, a suferit traumatismul războiului şi toate versurile sale sînt, într-un fel, ecoul suferinţelor pe care le-a cunoscut în jur.

§ *Gli immediati dintorni* (Împrejurimile cele mai apropiate, 1962), *L'opzione* (Opţiunea, 1964), *Gli strumenti umani* (Instrumentele omeneşti, 1965), *Frontiera* (1966), *I giorni della nostra vita* (Zilele vieţii noastre, 1970), *Letture preliminari* (Lecturi preliminare, 1973), *Un posto di vacanze* (Un loc de vacanţă, 1973), *Diario di Algeria* (Jurnal din A., 1976), *Il sabato tedesco* (Sîmbătă nemţească, 1980)

SERGARDI Ludovico (Siena 1660 — Spoleto 1726), poet satiric, cunoscut şi sub pseudonimul Quinto Settano; a atacat, în *Conversazioni delle dame di Roma* (Conversaţiile doamnelor la R.), funcţia de cavaler slujitor al unei doamne, pe care, în lipsa soţului, o îndeplineşte un nobil scăpătat sau un îndrăgostit de profesie *(cicisbeatura)*. Sergardi a dobîndit celebritatea cu o serie de satire în latină împotriva lui *G.V. Gravina: *Satyrae nunc primum in lucem editae* (Satire publicate acum întîia oară, 1696). Spirit lucid şi înclinat spre realism în artă, adversar al poeţilor *Arcadiei, el surprinde în satira sa moravurile caracteristice ale epocii barocului.

SERMINI Gentile (Siena începp. sec. 15), autorul unei culegeri de 40 de nuvele. Povestirea frustă şi monotonă, lipsită de însuşiri artistice, prezintă un interes documentar. În admiraţia sa pentru viaţa curteană şi în dispreţul faţă de oamenii de la ţară, grosolani şi ignoranţi, G.S. pare a fi exponentul intelectualităţii laice, emancipate de tutela Bisericii şi înstrăinate de lumea rurală.

SERRA Renato (Cesena 1884 — Podgora 1915), critic literar de orientare estetic-impresionistă, unul dintre intelectualii cei mai autentici din grupul revistei *«*La Voce*». A scris despre *Pascoli şi *Carducci (al cărui elev a fost), despre Paul Fort şi Kipling, critica sa fiind o introducere la lectura poeziei, o descoperire, alături de cititor, a frumuseţii artistice. Cu un orizont de cultură larg, şi-a intitulat studiile în mod impresionist: *Ringraziamento per una ballata di Paul Fort* (Mulţumiri pentru o baladă de P.F., 1914), *Per un catalogo* (Pentru un catalog). Poetica sa porneşte de la pasiunea lecturii poeziei, în care emoţia artistică devine o componentă a sentimentelor fundamentale, de tristeţe sau bucurie cotidiană. *Le lettere*, un ciclu de articole apărute în *«La Voce»*, constituie o trecere în revistă a culturii literare a Italiei în jurul anilor 1910—1. Se remarcă aici judecata bivalentă asupra lui *D'Annunzio, admirat ca artist, dar privit cu rezervă pentru latura fastuos-verbală a scrisului său, şi mai ales amintirea lui *Giovanni Verga, salutat drept scriitorul a cărui măreţie nu încetează să crească odată cu perspectiva mai îndepărtată asupra operei lui. Cunoscînd acuta sensibilitate a scrii-

Scanned with OKEN Scanner

torului, amărăciunea unei existenţe solitare şi a eşecurilor în comunicarea cu ceilalţi, este verosimilă părerea unor biografi pentru care moartea sa în primele săptămîni ale războiului mondial a fost aproape o sinucidere. Înainte de a pleca pe front, R.S. publică în «*La Voce*» *Esame di coscienza di un letterato* (Examenul de conştiinţă al unui literat, 1914), meditaţie asupra războiului şi adevărat testament spiritual. Ca şi într-un articol anterior pe marginea războiului purtat în Africa, *Partenza di soldati per la Libia* (Plecarea unor soldaţi în L.), R.S. respinge războiul, dar meditaţia sa se opreşte la consideraţia contradictorie cuprinzînd negarea lui în plan teoretic şi acceptarea în planul practic-moral. Scriitor de mare eleganţă stilistică, de profundă cultură filozofică şi sensibilitate morală, R.S. este totodată o figură de intelectual progresist, pentru care poezia implică o atitudine etic-umană.

serventése (serventă) sau **sirventése** compoziţie poetică de origine provenţală, în forme metrice variate, cu un conţinut de idei moral, politic sau religios. Denumirea provine de la cuvîntul provenţal *sirven* (slugă, curtean), prin care se arată conţinutul poeziei: sluga sau curteanul preamărind faptele seniorului său. În compoziţia s. găsim cel puţin trei strofe de cîte trei versuri endecasilabe urmate, fiecare, de cîte un vers de cinci silabe, schema metrică a rimelor fiind aşadar următoarea: AAAb, BBBc, CCCd etc. Introdus în Italia de trubadurii provenţali, folosit de poeţii italieni de limbă provenţală, ca *Sordello da Goito, apoi de *Guittone d'Arezzo, acest tip de poezie dispare odată cu şcoala **dolce stil nuovo*. Cîteva s. anonime, din sec. 13, ilustrează fapte şi conflicte politice şi militare ale epocii.

Serventese delle guerre tra Lambertazzi e Geremei (Serventă despre războaiele dintre familiile Lambertazzi şi Geremei, 1280 cca), compoziţie anonimă în **terzine*, de inspiraţie istorică, publicată pentru prima oară în 1841; povesteşte, după cum arată titlul latinesc, *Hoc est principium destructionis civitatis Bolonie*, distrugerea oraşului Bologna prin lupta dintre două familii feudale (Geremei-guelfi şi Lambertazzi-ghibelini), autorul dovedindu-se a fi alături de cei dintîi. Scris la Bologna, dar evitînd folosirea formelor local-dialectale şi recurgînd de multe ori la latinisme supradialectale, această **serventese* manifestă orientarea conştient programatică a poeţilor vremii spre norma lingvistică toscană.

sesta rima → sestina

sestina (sextină) sau **sesta rima**, strofă de şase versuri endecasilabe, avînd rimele dispuse în schema ABAB, CC. Se numeşte tot astfel o varietate a canţonei petrarcheşti (**canzone*), *canzona sestina*, cu o structură compoziţională şi metrică complicată, cuprinzînd în linii mari şase strofe de cîte şase versuri endecasilabe, urmate de strofa finală, care este rămas bunul (*commiato* sau *congedo*)— trei versuri de aceeaşi lungime.

SESTINI Bartolomeo (San Mato, Pistoia 1792 — Paris 1822), luptător politic al **Risorgimentului* şi al carboneriei (1820—1). Arestat la începutul conspiraţiilor din Toscana (1819), moare în exil. Poet epic, scrie o nuvelă istorică în versuri, *Pia de Tolomei* (1822), inspirată dintr-un episod celebru al *Divinei Comedii* (*Purgatoriu*, V) şi reelaborată potrivit gustului romantic al pasiunilor tenebroase. Poet dramatic cu tragedia istorică *Guido di Montfort, conte di Montefeltro* (1821) şi cu **melodrama Santa Rosa* (1821), B.S. este în poezia lirică un idilic şi un sentimental, îmbinînd modelele *Arcadiei cu sentimentul romantic al naturii. Culegerile sale de versuri sînt *Amori campestri* (Iubiri rustice, 1814) şi *Idilli* (1816). Improvizator de talent, şi-a publicat compoziţiile ocazionale sub titlul *Poesie estemporanee* (Poezii improvizate, 1815).

SESTINI Domenico (Florenţa: 1750—1832), călător în ţările balcanice, autor de scrieri variate, cunoscut mai ales pentru o amplă operă, *Lettere scritte dalla Sicilia e dalla Turchia a diversi suoi amici in Toscana* (Scrisori din S. şi din Turcia către diferiţi prieteni în T., 7 vol., 1779—

Scanned with OKEN Scanner

84). În călătoriile sale a atins şi ţările române, despre care vorbeşte în alte două opere de acelaşi fel: *Viaggio da Costantinopoli a Bukaresti, fatto l'anno 1779* (Călătorie de la C. la B., făcută în anul 1779, 1794) şi *Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valacchia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna* (Călătorie interesantă, de interes ştiinţific şi istoric, prin Valahia, Transilvania şi Ungaria, pînă la Viena, 1815). O altă lucrare, privind ambele ţări române, şi numai acestea, a apărut sub titlul *Notizie storiche, politiche, geografiche, statistiche sulla Valacchia e sulla Moldavia* (Ştiri istorice, politice, geografice, statistice asupra V. şi a M., 1821) şi este, de fapt, traducerea scrierii omonime în limba engleză, de W. Wikinson (1820).

SETTANO Quinto → Ludovico SERGARDI

SETTEMBRINI Luigi (Neapole: 1813—76), avocat, elev al lui *Basilio Puoti, unul dintre principalii luptători politici în **Risorgimento*. Condamnat la moarte în 1851, pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viaţă; trimis cu deţinuţii în Argentina, reuşeşte să ajungă în Anglia, de unde a revenit în 1860. Mărturie a acestor ani de luptă politică este *Protesta del popolo delle Due Sicilie* (Protestul poporului celor Două Sicilii, 1847), scriere apărută anonim, violent pamflet împotriva regimului absolutist al monarhiei Bourbonilor în Sudul Italiei. Reîntors în patrie, numit profesor la Universitatea din Neapole (1861), scrie *Lezioni di letteratura italiana* (Lecţii de literatură italiană, 1866—72), operă caracteristică pentru istoriografia literară a Risorgimentului. Violent anticlerical, L.S. judecă cu asprime rolul Bisericii în întreaga istorie a Italiei şi stabileşte o tipologie a culturii italiene în raport cu prezenţa în ea a sentimentului religios, respingînd tot ceea ce nu corespunde idealului său de cultură laic-raţionalistă. *Lecţiile* lui L.S. preamăresc **umanismul* şi **iluminismul* şi nu recunosc însemnătatea operelor de inspiraţie religioasă, admiră, la poeţii cei mai apropiaţi în timp, vigoarea militant-patriotică, romanele istorice din perioada **romantismului*, substratul şi finalitatea politico-naţionale ale întoarcerii spre trecut. Personalitatea omului şi a luptătorului politic se manifestă în scrierea autobiografică *Ricordanze della mia vita* (Amintiri din viaţa mea, 1879) cu o prefaţă de *De Sanctis, una din cele mai emoţionante mărturii despre Risorgimentul revoluţionar, privit în acţiunea desfăşurată de intelectualii meridionali.

SIGHI(S)BULDI Guittoncino dei → CINO DA PISTOIA

SIGNORINI Telemaco (Florenţa: 1835—1901), pictor şi publicist; autorul unei evocări vii a lumii artistice a Florenţei, în cartea intitulată *Caricaturisti e caricaturati al Caffè Michelangiolo* (Caricaturişti şi persoane înfăţişate în caricatură la cafeneaua M., 1893). A mai scris o serie de **sonete* polemice însoţite de desene care le comentează, sub titlul *Le 99 discussioni artistiche* (Cele 99 de discuţii artistice, 1877).

SILONE Ignazio [Secondo TRANQUILLI], (Pescina, Aquila 1900— Geneva 1978), scriitor şi ziarist. Opera principală, nuvele şi romane înfăţişînd adevărata faţă a Italiei în mizeria şi înapoierea provinciilor meridionale, şi-a scris-o în Elveţia. *Der Fascismus: seine Entstehung und seine Entwicklung* (Fascismul: apariţia şi dezvoltarea lui, Zürich, 1934) dezvăluie opiniei publice a Europei întregi regimul opresiv pe care guvernele burgheze îl tolerau şi îl încurajau şi constituie aportul teoretic al lui I.S. la lupta antifascistă a intelectualilor. Opera narativă, *Fontamara* (1930), *Un viaggio a Parigi* (O călătorie la Paris, 1934), *Pane e vino* (Pîine şi vin, 1937), *Il seme sotto la neve* (Sămînţa sub zăpadă, 1945), a fost cunoscută mai întîi în traduceri în alte limbi şi a pătruns cu greu în Italia; ea a susţinut acţiunea antifascistă din afara ţării şi a dezvăluit, în aşa-numitul *cafone*, ţăranul oropsit şi mizer al Sudului. Reîntors în ţară (1945), director al revistei «*Tempo presente*», I.S. a publicat romanul *Una manciata di more* (Un pumn de mure, 1952), în care lumea Sudului trăieşte cu aceeaşi vigoare, dar s-a oprit mai insistent asupra acelor probleme de

politică şi de literatură pe care acum le putea lămuri concetăţenilor săi. A scris despre chestiunea meridională (**questione del Mezzogiorno)* ca temă a literaturii narative *(La narrativa e il sottosuolo meridionale* ⟨Proza şi subsolul meridional, 1956⟩) şi a descris în *L'Abruzzo* (1947) zona muntoasă în care trăiesc personajele cărţilor sale. Ca publicist politic, a analizat atitudinea oscilantă a intelectualilor *(Sulla dignità dell'intelligenza e l'indegnità degli intellettuali* ⟨Asupra demnităţii inteligenţei şi a nedemnităţii intelectualilor 1947⟩) şi, mai ales, a încercat să explice propria sa opţiune politică. *Uscita di sicurezza* (Ieşire în caz de pericol, 1965), autobiografie patetică, este, în plan moral, confesiunea unui om care a crezut sincer că optează pentru adevăr. În aceeaşi direcţie se înscrie *L'avventura di un povero cristiano* (Aventura unui biet creştin, 1968). În proza narativă, ultimele scrieri ale lui I.S. sînt mediocre *(Il segreto di Luca* ⟨Secretul lui L., 1956⟩, *La volpe e le camelie* ⟨Vulpea şi cameliile, 1960⟩); în schimb, proza eseistică, vie şi deschisă discuţiei celei mai sincere, poartă pecetea unui excelent publicist *(Mazzini*, 1939; *Nel bagaglio dell'esule* ⟨În bagajul exilatului, 1954⟩, *Un dialogo difficile* ⟨Un dialog greu, 1958⟩). A scris şi teatru *(Ed egli si nascose* ⟨Şi el se ascunse, 1944⟩). În 1965 a primit premiul Marzotto.

SIMINTENDI Arrigo (Prato începp. sec. 14), notar; a tradus în italiană *Metamorfozele* lui Ovidiu, contribuind astfel la formarea limbii literare pe baze toscane.

SIMONI Renato (Verona 1875—Milano 1952), autor dramatic; a scris, în dialectul veneţian, piesele *La vedova* (Văduva, 1902), *Tramonto* (Apus, 1906), *Congedo* (Rămas bun, 1910) etc. Singura sa comedie în limbă literară este *Carlo Gozzi* (1903). Critic teatral şi regizor, şi-a reunit articolele în mai multe vol., dintre care: *Cronache della ribalta, 1914—1922* (Cronicile rampei, 1914—1922, 1927), *Teatro di ieri. Ritratti e ricordi* (Teatrul de ieri. Portrete şi amintiri, 1938) şi *Uomini e cose di ieri* (Oameni şi lucruri de ieri, 1952). A fost una din personalităţile cele mai active în lumea literară a primelor decenii ale secolului.

SINISGALLI Leonardo (Montemurro, Potenza 1908—), inginer şi scriitor; a publicat eseul *Furor mathematicus* (Avînt matematicii, 1944) şi cîteva culegeri de proză, printre care *Quaderno di geometria* (Caiet de geometrie, 1936). Dar L.S. este mai ales poet liric, afirmat în ajunul celui de al doilea război mondial, cu vol. *Poesie* (1938) şi *Campi Elisi* (Cîmpiile Elizee, 1939), urmate de *Nuovi Campi Elisi* (Noile Cîmpii Elizee, 1947), *Tu sarai poeta* (Vei fi poet, 1957), *L'età della luna* (Vîrsta lunii, 1962), *Il passero e il lebbroso* (Vrabia şi leprosul, 1970). Apropiat tipologic de scriitorii-filozofi, aplecat spre o viziune elegiac-meditativă asupra vieţii, cu un acut sentiment al zădărniciei lucrurilor omeneşti, L.S. este un poet antiretoric, de mare sobrietate a sentimentelor şi a exprimării lor.

sirventése → serventése

SLĂTAPER Scipio (Trieste 1888—Podgora 1915) a studiat la Florenţa, unde a fost apropiat de grupul intelectual al revistei **« La Voce »*. Plecat pe front ca voluntar, a murit în primele lupte. Critic literar, format în spiritul european al amintitei reviste, este autorul unui studiu despre Ibsen (1916). Publicist, articolele sale apar reunite în vol. *Le strade d'invasione dall' Italia in Austria* (Drumurile de invazie din I. în A., 1915) şi *I confini necessari all'Italia* (Graniţele necesare I., 1915). *Il mio Carso* (Karst-ul meu, 1912), fragment de autobiografie spirituală care i-a asigurat un loc deosebit în cultura literară italiană, este documentul unei generaţii, al crizei care anunţa războiul; prin frămîntarea etică pe care o mărturiseşte şi în care puritatea omului foarte tînăr alternează cu setea de dragoste primară, scrisul lui S.S. vădeşte o tensiune morală proprie, de mare profunzime. *Appunti e note di diario* (Însemnări şi note de jurnal intim, 1953) dovedesc distanţa care-l separă la un moment dat pe S.S. de grupul La Voce şi confirmă existenţa, în formaţia sa, a acelei componente triestine, de cultură europeană, care diferenţiază totodată opera lui *Umberto Saba şi a lui

Scanned with OKEN Scanner

*Italo Svevo de aceea a contemporanilor lor.

« **Società** » (1945—61), revistă de cultură filozofică, de politică şi literatură; a apărut la Florenţa, sub conducerea lui *Galvano Della Volpe, R. Bianchi Bandinelii, G. Candelore ş.a. A reprezentat, în anii imediat următori războiului, direcţia marxistă în ideologia intelectualilor de stînga şi a publicat importante studii privind răspîndirea ideilor lui Marx în Italia, precum şi tendinţele şi problemele literaturii neorealiste (→ *neorealism*); a contribuit la reconsiderarea cîtorva mari scriitori (*Petrarca, *Leopardi, *De Sanctis).

Società palatina, întemeiată la Milano, în 1721, din iniţiativa lui Francesco Argelati, librar şi tipograf; a funcţionat pînă în 1742, în scopul strîngerii fondurilor necesare publicării unor opere de erudiţie, de mare interes pentru cultura naţională, cea dintîi dintre acestea fiind vasta culegere de texte vechi italiene, alcătuită de *L.A. Muratori, *Rerum italicarum scriptores*.

Società pontaniana → Accademia pontaniana

SOFFICI Ardengo (Rignano, Valdarno 1879—Poggio a Caiano 1964), pictor şi critic de artă, poet şi prozator; a trăit un timp la Paris (1900—3). Împreună cu *Giovanni Papini, a înfiinţat revista *« *Lacerba* ». Critic atent la toate manifestările de artă modernă, a publicat articole asupra cubismului, reunite ulterior în vol. *Cubismo e oltre* (Cubism şi dincolo de acesta, 1913), precum şi studii asupra artiştilor italieni (*Armando Spadini*, 1925; *Carlo Carrà*, 1928; *Medardo Rosso*, 1929), el însuşi fiind în tinereţe pictor de avangardă. Poet, admirator al lui Rimbaud, despre care scrie o monografie (*Arthur Rimbaud*, 1911), îi dedică lui Apollinaire culegerea de versuri *Thrène pour Guillaume Apollinaire* (1937). Din experienţa futuristă (→ *futurism*) s-a născut culegerea de versuri *Bif§zf + 18 — Simultaneità: chimismi lirici* (1915) şi expunerea poeticii respective în vol. *Primi principi d'una estetica futurista* (Primele principii ale unei estetici futuriste, 1920). Poet de avangardă, a compus versuri autentice numai în linia liricii crepusculare (→ *crepuscolarismo*) şi este, în proză, un animator mai mult decît un creator. *Lemmonio Boreo* (1912) este un roman veleitar, de tendinţă moralistă, povestea picarescă, dar inconsistentă a unui personaj cu orizont provincial, ale cărui aventuri se cuprind la rîndul lor în limitele unor întîmplări de suprafaţă. Singurul merit al operei este atmosfera folclorică, în sensul cel mai larg al termenului, autorul reunind în cartea sa, cu dragoste şi fervoare, toate caracterele toscanităţii. Aceeaşi iubire a provinciei natale este obiectul unei alte cărţi de proză, fără veleităţi epice, *Taccuino di Arno Borghi* (Carnet din A.B., 1933). Experienţa războiului apare în vol. *Giornale di bordo* (Jurnal de bord, 1915), *Kobilek, giornale di battaglia* (K., jurnal de bătălie, 1918), *La ritirata del Friuli* (Retragerea din F., 1919), minate de retorica şi superficialitatea publicistului artist şi estet. Călător în ţări cu vechi tradiţii culturale, A.S. este un admirabil reporter al lucrurilor văzute, în *Ritratto delle cose di Francia* (Portret al celor cunoscute în Franţa, 1934) şi în *Itinerario inglese* (1948). Dar opera poate cea mai interesantă a lui A.S. este autobiografia masivă, intitulată *Autoritratto di artista italiano nel quadro del suo tempo* (Autoportret al unui artist italian, în cadrul timpului său, 4 vol., 1951—5). Reînviind imaginea unei generaţii, aceea a intelectualilor anilor 1915, grupaţi în jurul unor vii şi foarte actuale reviste florentine, A.S. se descoperă aici în toată sincera lui fervoare artistică, avid de experienţele multiple ale culturii europene, pe care o asimilează reducînd-o la proporţiile sensibilităţii lui involuntar provinciale.

soggetto → canovàccio

SOGRÀFI Simeone Antonio (Padova: 1759—1818 cca), angajat ca autor comic al unei campanii dramatice, autor de farse şi de mici comedii, între care *Olive e Pasquale* aminteşte figurile de nobili din *La locandiera* de *Goldoni. Scrie drame inspirate din istoria evului mediu (*Lu-*

crezia degli Obizzi, La caduta di Gerusalemme ‹Căderea Ierusalimului›) şi îşi îndreaptă satira contra aristocraţiei feudale, cu *Il matrimonio democratico, ossia il flagello de' feudatari* (Căsătoria democratică sau flagelul marilor proprietari de pămînt, 1797).

SOLARI Gioele (Albino, Bergamo 1872—Torino 1952), istoric al doctrinelor politice, autorul unor interesante studii privind prezenţa ideilor respective în opera marilor scriitori: *Le idee sociologiche di Dante* (1899), *M. Pagano e la politica annonaria* (M.P. şi politica de aprovizionare a statului, 3 vol., 1917), *Le opere di M. Pagano* (Operele lui M.P., 1930), *Studi su M. Pagano* (Studii asupra lui M.P., 1963).

« Solaria » (1926—36), revistă de cultură, întemeiată la Florenţa, de un grup de intelectuali şi scriitori nonconformişti, sub direcţia lui *Alberto Carocci, urmat de *Giansiro Ferrata şi *Alessandro Bonsanti. Revista şi-a propus restaurarea conţinutului în artă şi integrarea literaturii italiene în circuitul european. Cenzurînd provincialismul acestei literaturi, un articol-program al lui *Leo Ferrero arăta ce trebuie făcut „pentru ca literatura italiană să devină o literatură europeană". Deschisă influenţelor străine, îndeosebi franceze, la curent cu inovaţiile tehnicii narative prin opera lui Proust, « S. » a publicat primele articole dedicate lui *Italo Svevo, iar în 1928 şi-a creat propria ei editură, publicînd din opera celor mai tineri la acea dată, ca *Elio Vittorini şi *Cesare Pavese. Între poeţi, l-a admirat pe *Umberto Saba, dedicîndu-i un număr omagial, şi pe *Eugenio Montale, considerînd în **ermetismul* acestuia motivul politic şi justificîndu-l ca atare. În opoziţie cu evazionismul prozei de artă *(→ frammentismo)* şi cu indiferenţa ei faţă de timp şi de evenimentele lui, « S. » a susţinut reluarea filonului realist-verist *(→ verism)*. Au debutat şi s-au format la « S. » sau în jurul ei scriitori ca *Alberto Moravia, *Bonaventura Tecchi, *Gianna Manzini, *Arturo Loria, *Carlo Emilio Gadda.

SOLDANI Iacopo (Florenţa: 1579—1641), literat şi om de ştiinţă, a întrunit în persoana sa cultura umanistă şi interesul pentru ştiinţele naturii. A fost membru al *Accademiei fiorentina şi al *Accademiei degli Alterati, preceptor al tînărului duce Leopoldo de' Medici şi elevul lui *Galilei. În afară de trei scrisori adresate acestuia, de un tratat moral şi de mai multe discursuri, s-au păstrat de la el şapte *Satire* privind oameni şi moravuri ale momentului, luxul Curţii papale şi păcatele ei morale. Cea mai interesantă dintre acestea susţine adevărul ideilor lui Galilei împotriva aristotelismului scolastic.

SOLDANIERI Niccolò (San Miniato — 1385), despre a cărui viaţă nu se ştie decît foarte puţin, apare menţionat ca autor de compoziţii variate şi ocazionale, în număr de peste o sută, imitînd şcoala **dolce stil nuovo*: **canzoni*, **sonete* şi madrigale, destinate a fi transpuse pe muzică.

SOLDATI Mario (Torino 1906—), ziarist, scriitor şi scenarist; publică *America, primo amore* (A., prima iubire, 1935), relatare de călătorie, în care realitatea obiectivă trăieşte cu evidenţă şi pasiune. A lucrat mult timp în cinematografie, mărturie a acestei etape fiind *Ventiquattro ore in uno studio cinematografico* (Douăzeci şi patru de ore într-un studio cinematografic, 1935). A debutat în literatură ca autor dramatic, cu *Pilato* (Pilat, 1924) şi s-a manifestat, mult mai tîrziu, ca poet liric, cu vol. *Canzonette-Viaggio televisivo* (Cîntecele-Călătorie prin televiziune, 1961). Narator în primul rînd, a debutat în acest gen cu nuvelele cuprinse în culegerea *Salmace* (1929). Povestirea lungă *Il vero Silvestri* (Adevăratul S., 1957) şi romanul *Le due città* (Cele două oraşe, 1964) sînt opera unui moralist, psiholog atent şi lucid. Unul din ultimele sale romane, *L'attore* (Actorul, 1970), descriind drama unui cabotin îmbătrînit şi chinuit de un erotism senil, îşi desfăşoară acţiunea în cadrul cosmopolit al Coastei Mediteranei. Construit cu o admirabilă ştiinţă a compoziţiei, înfăţişînd, în spatele unei civilizaţii de consum, deznădejdea şi conştiinţa viciului, în confesiuni dostoievskiene, romanul atestă calităţile

Scanned with OKEN Scanner

unui scriitor format sub îndoita influenţă a jurnalismului şi a cinematografiei contemporane.

§ *La verità sul caso Motta* (Adevărul asupra cazului M., 1941), *L'amico gesuita* (Prietenul iezuit, 1943), *Le lettere da Capri* (Scrisorile din C., 1954), *Storie di spettri* (Poveşti cu fantome, 1962), *La busta arancione* (Plicul portocaliu, 1966), *Fuori* (Afară, 1968), *I disperati del benessere* (Cei fără de nădejde în bogăţia lor, 1970), *55 novelle per l'inverno* (55 de nuvele pentru iarnă, 1971), *Da spettatore* (Ca spectator 1973), *Un prato di papaveri. Diario 1947—1964* (O cîmpie cu maci. Jurnal 1947—1964, 1973), *Lo smeraldo* (Smaraldul, 1974), *Lo specchio illuminato. Diario 1965—1971* (Oglinda luminată. Jurnal 1965—1971, 1975), *La sposa americana* (Soţia americană, 1977), *Addio diletta Amelia* (Adio, plăcută A., 1979), *44 novelle per l'estate* (44 de nuvele pentru vară, 1979), *L'incendio* (Incendiul, 1981)

SOLITARIO DELLE ALPI, il → Ambrogio VIALE

SOLMI Sergio (Rieti 1899—), scriitor şi ziarist; a colaborat la revista *«*La Rivoluzione liberale*» şi a participat la lupta Rezistenţei. A publicat eseuri despre Montaigne şi alţi scriitori francezi *(La salute di Montaigne e altri scritti di letteratura francese*, 1942) şi un studiu despre gîndirea lui Alain *(Il pensiero di A.*, 1930). Cu privire la cultura italiană, a publicat vol. *Scrittori negli anni. Saggi e note sulla letteratura italiana del '900* (Scriitori în ani, Studii şi note despre literatura italiană a secolului al XX-lea, 1963), *Scritti leopardiani* (Scrieri leopardiene, 1970), *Della favola, del viaggio ed altre cose* (Despre ficţiune, despre călătorie şi alte lucruri, 1971), *Meditazioni sullo scorpione* (Meditaţii asupra scorpionului, 1972). Poet liric, aparţine în bună parte tradiţiei clasice a scrisului italian, şi mai puţin *ermetismului. A publicat între cele două războaie mondiale vol. de versuri *Fine di stagione* (Sfîrşit de anotimp, 1933), iar după instaurarea păcii, culegerile *Poesie* (1950), *Levania e altre poesie* (L. şi alte poezii, 1956), *Dal balcone* (De la balcon, 1968). În 1973 a primit premiul Bagutta.

§ *Della favola, del viaggio ed altre cose* (Despre poveste, despre călătorie şi despre alte lucruri, 1971), *Poesie complete* (Poezii complete, 1974), *Saggio su Rimbaud* (Eseu despre R., 1974), *Studi e nuovi studi leopardiani* (Studii şi noi studii despre Leopardi, 1975), *La luna di Laforgue e altri scritti di letteratura francese* (Luna lui L. şi alte scrieri de literatură franceză, 1976), *Saggi sul fantastico. Dall' antichità alle prospettive del futuro* (Studii despre fantastic. Din antichitate pînă la perspectivele viitorului, 1978)

SOMMARUGA Angelo (Milano: 1857—1941), editor, membru al cercului literaţilor boemiei milaneze (→ *scapigliatura)*, apoi, la Bologna, prieten al lui *Carducci. Editura înfiinţată de el la Roma a funcţionat între anii 1881—5, publicînd operele principalilor scriitori contemporani, iar revista *«*Cronaca bizantina*» a jucat un rol de prim ordin în lunea literară a vremii. El însuşi şi-a scris memoriile, grupîndu-le în jurul acestei activităţi publicistice şi intitulîndu-le cu numele revistei: *Cronaca bizantina, 1881—1885* (1941).

sonet, compoziţie poetică fixă, de 14 versuri endecasilabe, formată din două strofe de cîte patru versuri *(quartina)* şi din două terţine *(*terzina)*; schema rimelor este, în strofele 1 şi 2, ABAB, ABAB, iar în strofele 3 şi 4, CDE, CDE. În folosirea lui de-a lungul secolelor, a dobîndit unele variante. Cea mai cunoscută este *sonetto caudato* sau *sonetto a coda* sau *sonettessa* (sonet cu coadă), în care ultimei terţine i se adaugă una sau mai multe cozi, adică strofe de cîte 3 versuri formate dintr-un septenar şi 2 endecasilabe. Alte variante ale s. sînt: *sonetto settenario* (s. septenar), format din 14 versuri de cîte şapte silabe, şi *sonetto doppio* (s. dublu) sau *sonetto rinterzato*, care cuprinde cîte un vers septenar intercalat după versurile 1, 3, 5, 7, 9, 12, uneori şi după versurile 10 şi 13, astfel încît schema s., cu rimele respective, devine în general AaBAaB/AaBAaB/CcDE. Folosit pentru prima oară de poeţii Şcolii siciliene (*Scuola siciliana), invenţia lui fiind atribuită lui *Giacomo da Lentini, s. este forma me-

Scanned with OKEN Scanner

trică dominantă în lirica lui *Petrarca şi a imitatorilor lui, pînă la sf. sec. 18, cînd este ilustrat de *Ugo Foscolo şi *Alfieri; a dobîndit o nouă glorie la sfîrşitul *romantismului*, prin opera lui *Carducci. → *Lapo SALTARELLO*

SORDELLO DA GOITO (Goito, Mantova începp. sec. 13—ante 1273), poet în limba provenţală, trubadur adăpostit şi protejat la Curtea diferiţilor seniori. A dus o viaţă aventuroasă în Franţa, apoi în Spania, şi a revenit la un moment dat în Italia (1265), alături de Carol de Anjou, în expediţia acestuia contra regelui *Manfredi de Suabia. Este amintit cu mare laudă de *Dante în *De vulgari eloquentia* (I; XV, 2) şi în *Divina Comedie (Purgatoriul*, VI). A devenit o figură aproape legendară în diferitele *Istorii* ale Mantovei scrise în timpul **Renaşterii*. Poet de dragoste în unele versuri, este mai ales poet politic şi satiric, îndrăznind să condamne principii timpului, dezvăluindu-le slăbiciunile şi păcatele. Cea mai cunoscută compoziţie a sa este „Plînsul" *(Planh)* la moartea seniorului Blacatz (1236). Tot în versuri provenţale, este scris şi poemul *Ensenhamen d'onor* (Învăţătura onoarei). Poetul întrerupe de multe ori expunerea doctrinară pentru a lovi în moravurile castelanilor feudali.

Spagna in rima, La (Spania în versuri), poem cavaleresc anonim *(→ letteratura cavalleresca)*, versiunea italiană a istoriei lui Roland din celebra *Chanson de geste*, atribuită lui Thuroldus. Cunoscut într-o redactare de la jum. sec. 15, într-un manuscris destinat bibliotecii lui Borso de Este, duce al Ferrarei, poemul indică gustul pentru naraţiunea de lungă respiraţie şi pentru tematica de izvor medieval francez. El evocă o lume istoriceşte mai puţin familiară Italiei şi de aceea cu atît mai atrăgătoare pentru cititorul saturat de clişeele liricii patrarchişti *(→ petrarchism)* sau ale imitaţiei greco-latine.

SPAGNOLI Giovan Battista, zis BATTISTA MANTOVANO sau DA MANTOVA (Mantova: 1447—1516), călugăr, poet în limba latină. A cîntat în stilul epopeii clasice fapte narate în unele izvoare apocrife pirvind istoria creştinismului, încercînd astfel o îmbogăţire tematică a poeziei umaniste. Astfel sînt concepute cele trei poeme în hexametri, intitulate *Parthenicae*. Autor de egloge în culegerea *Adolescentia* (1498), a compus, tot în versuri latineşti, poeme asupra evenimentelor războinice contemporane lui, ca *De calamitatibus nostrorum temporum* (Despre calamităţile vremurilor noastre) şi *Trophaeum pro Gallorum ex Italia expulsione* (Monument pentru alungarea galilor din I.), acesta din urmă relativ la expediţia lui Carol al VIII-lea în Peninsulă (1494—5).

SPALLANZANI Lazzaro (Scandiano, Emilia 1729—Pavia 1799), om de ştiinţă, naturalist, cu o întinsă cultură literară; a scris despre călătoriile sale în Turcia *(Lettere da Pera di Costantinopoli)* şi Orient *(Viaggio in Oriente*, postum). Deosebit de importantă este însă ampla operă *Viaggi alle Due Sicilie* (Călătorii în Regatul celor două Sicilii, 6 vol., 1792—7), în care încearcă să înlăture unele prejudecăţi şi erori curente relativ la acele locuri şi la fenomenele naturii. Dovedind erudiţia filologică şi preocupări în problema limbii literare *(*questione della lingua)*, analizează traducerea *Iliadei*, făcută de *A.M. Salvini, şi scrie în această privinţă o serie de *Riflessioni intorno alla traduzione dell' „Iliade" del Salvini* (1760).

Speculum perfectionis (Oglinda desăvîrşirii) sau **Legenda antiquissima** (Legenda cea mai veche), operă anonimă, culegere de episoade din viaţa sf. Francesco d' Assisi, atribuită, pînă recent, discipolului său, călugărul Leone, care ar fi scris-o în 1227, dar considerată, astăzi, ca opera mai multor autori. Deşi scrisă în latineşte se adresează, prin stilul fluent, unui public larg. A fost publicată de Paul Sabatier într-o ed. critică, cu titlul *Speculum perfectionis, seu S. Francisci assisiensis legenda antiquissima, auctore fr. Leone* (Oglinda desăvîrşirii sau Legenda foarte veche a sf. Francisc din Assisi, autorul ei fiind călugărul L., 1898).

Spensierati, Accademia degli (prima jum. a sec. 16 — începp. sec. 19), înfiinţată în Calabria; a desfăşurat o activitate de studii erudite în domeniul istoriei şi literelor, apoi de cercetare experimentală

Scanned with OKEN Scanner

în domeniul ştiinţelor naturii. Ca şi alte academii din Regatul Neapolului, a fost considerată drept un centru de iradiere a ideilor democratice şi, ca atare, desfiinţată de Ferdinand I de Bourbon.

SPERONI Sperone (Padova: 1500—88), literat şi poet; autorul unui cunoscut *Dialogo delle lingue* (Dialog asupra limbii), una din principalele contribuţii la chestiunea limbii *(*questione della lingua)*. În numele progresului gîndirii, S.S. susţine aici folosirea limbii italiene în toate genurile de scrieri, inclusiv în operele de filozofie, recomandînd traducerea în italiană a marilor gînditori antici. Un alt dialog, „al retoricii", *(Dialogo della retorica*, 1542*)*, pune problema individualităţii stilistice a fiecărei limbi. Problema era actuală în Italia, dat fiind bilingvismul multor scriitori, autori în latină şi în italiană. Ca autor dramatic, S.S. a scris tragedia în endecasilabe *La Canace* (1542), inspirată din povestirea lui Ovidiu despre dragostea dintre Canace şi Macareo, cei doi copii ai lui Eol, zeul vîntului. Opera a fost criticată de contemporani, între care *Bartolomeo Cavalcanti, care îi contestă caracterul tragic; întrucît, spune acesta, incestul este voit şi conştient, el nu poate să trezească decît oroarea, şi nu mila proprie catharsisului aristotelic. Sperone şi-a apărat dreptul de a nu se conforma în totul teoriei antice a tragediei şi a răspuns observaţiilor lui Cavalcanti, prin *Apologia contro il giudizio fatto sopra la Canace* (Apologia contra judecăţii rostite asupra „Canacei") şi prin cele şase *Lezioni in difesa della Canace* (Lecţii întru apărarea „Canacei", 1558).

« Spettatore italiano, Lo » (1855—7), periodic literar, apărut la Florenţa; între colaboratorii de seamă s-au numărat *Niccolò Tommaseo, *Aleardo Aleardi, *De Sanctis, *Alessandro D'Ancona.

SPINAZZOLA Orazio (a 2-a jum. a sec. 19), exilat voluntar din Italia, pentru că participase la mişcările revoluţionare din 1848, profesor, pînă în 1870, la Colegiul sf. Sava, din Bucureşti; autorul unei gramatici a limbii italiene, scrisă în limba română: *Gramatica limbei italiene, compusă de O. Spinazzola, profesor la Gimnaziulu Sântului Sava* (1862) şi al unui *Abecedariulu italianu lucratu în românesce de O. Spinazzola* (1862). Poet, O.S. a scris în italiană o odă închinată lui Al. I. Cuza; *Înălţimei Salle, Alessandru Ioan Primu* (traducerea, în proză, aparţinînd tot autorului, 1865). În scrisoarea dedicatorie cu care o însoţeşte, el propune domnitorului crearea unei catedre de italiană la Universitatea din Bucureşti şi numirea sa în postul de profesor.

SPINELLI Matteo sau MATTEO DA GIOVINAZZO (Giovinazzo, Bari sec. 13), cronicar, despre a cărui viaţă nu se ştie nimic precis; autorul, probabil, al unei cronici a Neapolului, cunoscută sub titlul italian *Diurnali di messer Matteo Spinelli da Giovinazzo* (Însemnări zilnice ale domnului M. S. din G.) şi sub titlurile latineşti *Ephemerides neapolitanae* (Efemeride napolitane) şi *Diarium rerum gestarum* (Jurnal al lucrurilor întîmplate). Ea a fost publicată pentru prima oară de *L. A. Muratori. Un cercetător german, W. Bernhard, a contestat autenticitatea operei, socotind-o o compilaţie a lui Angelo Di Costanzo după *Giovanni Villani şi *Flavio Biondo, „un fals comis în sec. 16".

SPOLVERINI Giambattista (Verona: 1695—1762), poet; autorul unui poem didactic consacrat agriculturii şi răspunzînd ca atare exigenţei realist-practice a culturii iluministe: *Della coltivazione del riso* (Despre cultura orezului, 1758). Poemul, de inspiraţie georgică, precede odele didactice ale lui *Giusepe Parini şi este rezultatul unui contact direct cu lumea pe care o descrie.

SPONGANO Raffaele (Cellino S. Marco, Brindisi 1904—), filolog şi istoric literar; s-a ocupat de perioada **iluminismului*, publicînd *La poetica del sensismo e la poesia del Parini* (Poetica sensualismului şi poezia lui P., 1933) şi *Il primo Parini* (Primul P., 1963). Unind cercetarea filologic-stilistică a textului cu determinarea conţinutului de idei şi cu judecata critic-estetică, a publicat preţioase cercetări asupra unor mari scriitori, cuprinse în vol. *La prosa di Galileo e altri scritti*

Scanned with OKEN Scanner

(Proza lui G. şi alte scrieri, 1949) şi *Stilistica e filologia nella discriminazione delle rime dei due Buonaccorso da Montemagno* (Stilistica şi filologia în discernerea versurilor celor doi B. da M., 1957) — model de analiză filologică. Spongano editează şi conduce revista «*Studi e problemi di critica testuale*», reunind în jurul ei un grup de filologi pentru care cunoaşterea textului este primul pas în cunoaşterea operei, a conţinutului de idei şi a valorii ei poetice.

§ *Un capitolo di storia della nostra prosa d'arte* (Un capitol din istoria prozei noastre artistice, 1941), *Due saggi sull'umanesimo* (Două studii asupra umanismului, 1964)

SQUARZINA Luigi (Livorno 1922—), autor dramatic şi regizor; a debutat cu piesa *L'esposizione universale* (Expoziţia universală, 1945—8), compoziţie neorealistă *(→ neorealism)*, denunţînd condiţiile de viaţă ale păturilor populare din marile oraşe ale Italiei. Acelaşi caracter implicit protestatar se regăseşte în piesele *Tre quarti di luna* (Luna în al treilea pătrar, 1955) şi *La Romagnola* (Femeia din Romagna, 1952—7).

§ *Teatro* (1959), *Emmeti, pagine per la scena* (E., pagini pentru scenă, 1966)

STAËL Anne-Louise Germaine de (Paris: 1766—1817), scriitoare franceză; abordează problemele culturii italiene în *Corinne où de l'Italie* (C. sau despre I., 1806) şi în articolul *Sulla maniera e l'utilità delle traduzioni* (Despre felul şi utilitatea traducerilor), apărut în tălmăcirea lui *Pietro Giordani, în revista *«*La Biblioteca italiana*» (1816). În ambele scrieri, autoarea constată că literatura italiană, care a dat operele ei de frunte în trecut, este în prezent inferioară altor literaturi moderne ale Europei. Explicînd prin raţiuni de ordin istoric această rămînere în urmă a Italiei, în planul culturii, d-na de S. se erijează în mentoră a poporului italian, îndemnîndu-l să-şi lărgească raporturile intelectuale cu celelalte naţiuni, să traducă operele de frunte ale literaturii moderne şi contemporane, pentru a putea da la rîndul ei o literatură de acelaşi fel. Reacţia intelectualilor italieni faţă de scrierile sale stă la originea discuţiilor italiene asupra **romantismului*.

STAMPA Gaspara (Padova 1523 — Veneţia 1554), cea mai mare dintre poetele **Renaşterii*, poate, una dintre curtezanele *(cortigiane)* Veneţiei şi, ca urmare, aflată mereu în lumea literaţilor vremii. Îndrăgostită de contele Collaltino di Collalto, i-a dedicat cele mai multe dintre versurile ei. Imitatoare uneori a tonalităţii lirice petrarchişti *(→ petrarchism)*, este de cele mai multe ori o poetă autentică şi nouă, cu o personalitate artistică bine conturată.

stanza (stanţă), strofă în canţona *(*canzone)* şi în balada *(*ballata)* medievală. Strofa **ottava* apare şi ea indicată uneori sub acest nume.

STECCHETTI Lorenzo → Olindo GUERRINI

STEFANARDO DA VIMERCATE (Vimercate 1220 — Milano 1297), autorul unui poem în hexametri, în latină, privind evenimente contemporane din viaţa Lombardiei: *Poema* (sau *Liber*) *de gestis in civitate Mediolani sub Othone Viceconte arhiepiscopo* (Poem ⟨sau carte⟩ despre întîmplările din oraşul Milano sub păstoria arhiepiscopului O. Visconti). *Poemul* a fost publicat de *L. A. Muratori în *Rerum italicarum scriptores*. Despre familia Visconti, autorul vorbeşte şi în altă scriere a sa, *De controversia hominis et fortunae* (Despre conflictul dintre om şi soartă).

STEFANO DA MESSINA → STEFANO PROTONOTARIO

STEFANO PROTONOTARIO (Pronto a 2-a jum. a sec. 13), notar la Messina şi poet liric din *Scuola siciliana; i se atribuie patru **canzoni* din care menţionăm *Asay me placeria se ço fosse ch'amore* („Prea mult plăcea-mi-ar dacă ar fi ca dragostea"). Este socotit una şi aceeaşi persoană cu Stefano da Messina, care a tradus în latineşte, pentru regele *Manfredi al Siciliei, două scrieri arabe, după versiunea lor greacă, sub titlurile: *Liber revolutionum* (Cartea revoluţiilor) şi *Flores astronomiae* (Florile astronomiei).

Scanned with OKEN Scanner

STELLA Antonio Fortunato (Veneţia 1757 — Milano 1833), tipograf şi librar; i-a încredinţat lui *Leopardi alcătuirea unei crestomaţii. Este el însuşi autorul unei bibliografii privind anii 1835—46: *Bibliografia italiana, ossia Elenco generale delle opere di ogni specie e di ogni lingua stampate in Italia e delle italiane stampate all'estero* (Bibliografia italiană sau Catalogul general al operelor de toate felurile şi în toate limbile tipărite în I., şi al operelor italiene tipărite în străinătate).

STIGLIANI Tommaso (Matera 1573 — Roma 1651), poet liric; trăind la Curtea ducelui de Parma, a provocat, cu operele sale *Il Mondo nuovo* (Lumea nouă, 1618) şi *L'occhiale* (Ocheanul, 1627), polemica împotriva poeziei lui *G. B. Marino. Poemul *Lumea nouă*, apărut în prima formă, neterminată, în 1617, apoi în 1628, glorifică în cele 34 de cînturi descoperirea Americii, transformînd expediţia lui Columb într-o vastă aventură cavalerească. Operă a Contrareformei, poemul îşi propune să glorifice, prin descoperirea lumii noi, cucerirea ei pentru credinţa religioasă prin opera misionarilor catolici. *Alessandro Tassoni, comentînd opera în *Lettera scritta ad un amico sopra la materia del „Mondo Nuovo"* (Scrisoarea adresată unui prieten cu privire la subiectul „Lumii Noi"), nu-i recunoaşte caracterul de poem eroic-cavaleresc, punînd în lumină, în schimb, finalitatea ei religioasă, conformă hotărîrilor *Conciliului din Trento.

stilnuovo → (dolce) stil nuovo

Storia di Rinaldino da Montalbano (Povestirea despre Rinaldino din Montalbano, sec. 15), roman cavaleresc în proză *(→ letteratura cavalleresca)*; operă anonimă, pare a fi o prelucrare după poemele ciclului carolingian. Atribuit de unii istorici literari lui *Andrea da Barberino, romanul se dovedeşte a fi, după limba în care este scris, opera unui autor toscan care a trăit, probabil, la Florenţa.

Storie de Troia et de Roma (Povestiri despre Troia şi despre Roma, sec. 12), scriere anonimă în latină, cunoscută într-o versiune italiană cu elemente din graiul vorbit la Roma (1252—8). Este o compilaţie de texte din operele unor istorici de la începutul evului mediu, între care Isidor din Sevilla şi Paul Diaconul.

Storie pistoiesi (Istoria oraşului Pistoia, sec. 14), operă anonimă, atribuită lui Rustichello de Lazzari, care ar fi compus-o între 1310—48; cronică a oraşului toscan în anii 1300—48, este ecoul luptelor interne dintre guelfii moderaţi şi guelfii extremişti. A fost tipărită la Florenţa, în 1578, sub titlul complet: *Storie pistoiesi, ovvero istorie delle cose avvenute in Toscana dall'anno 1300 al 1348* (Istoria Pistoiei sau istoria lucrurilor întîmplate în Toscana din anul 1300 pînă în 1348).

stornello, cîntec popular cu formă metrică fixă: un vers de cinci silabe, urmat de două sau mai multe endecasilabe.

straccittà (ultracitadinism), mişcare literară de tendinţă europeană; a susţinut deprovincializarea culturii italiene şi integrarea ei în problematica omului modern, care este omul civilizaţiei prin excelenţă urbane. Opusă mişcării **strapaese*, care exaltă valorile unei civilizaţii arhaic-rustice, a combătut, implicit, ideologia naţionalistă. Mişcarea s-a constituit în jurul revistei *« *Novecento* » şi a avut între aderenţii ei pe *Massimo Bontempelli şi pe exponenţii avangardei europene (J. Joyce, Max Jacob, Pierre Mac Orlan şi Ilya Ehrenburg).

STRADINO LO → Giovanni MAZZUOLI

strambotto, compoziţie lirică de dragoste, cîntată, cuprinzînd şase sau opt versuri endecasilabe sau o **ottava*. Strambotto a fost folosit de marii poeţi ai **Renaşterii*, ca *Lorenzo de' Medici şi *il Cariteo.

strapaese (ultraruralism), mişcare literară de tendinţă popular-naţională şi naţionalistă; susţine reîntoarcerea la tradiţiile autohtone. Apărută în jurul anului 1925, este însoţită de acţiunea revistelor *« *Il Selvaggio* » şi « *L'Italiano* », numărînd între principalii ei exponenţi pe *Mino Maccari şi pe *Curzio Malaparte. În opoziţie cu mişcarea europeizantă **straccittà*, s. respinge influenţele străine asupra culturii taliene, dar tradiţionalismul ei are o finalitate politică precisă, legată de ideologia

Scanned with OKEN Scanner

fascistă cu care coincide în momentul de deplină afirmare. Nu este vorba, aşadar, de întoarcerea la tradiţia marilor clasici, ci de o exaltare a tradiţiei naţionale implicînd cultul pentru rural şi pentru local; s. refuză, prin urmare, valorile culturii moderne şi implicit ideile care stau la baza acestora, ideile democraţiei burgheze a Europei.

STRAPAROLA Gianfrancesco sau **Giovan Francesco** (Caravaggio, 1480/1500—post 1557), nuvelist; autorul culegerii intitulate *Le Piacevoli notti* (Plăcutele nopţi, 1550). Aparţine mai puţin curentului epic realist atunci cînd introduce în ciclul său povestiri populare cu caracter de basm, dar se apropie de lumea concretă a timpului său, scriind de multe ori în dialect, şi anume în graiul din Bergamo sau Padova, şi prezentînd întîmplări comice şi vorbe de duh ale oamenilor din popor. Poet liric mediocru, a publicat un *Canzoniere* (1508).

STRASCINO, Lo → Niccolò CAMPANI

STRATI Saverio (Sant'Agata del Bianco, Reggio Calabria 1924 —), nuvelist şi romancier; aparţine literaturii de tematică meridională *(→ questione del Mezzogiorno)*. Zugrăvind cu precădere lumea ţăranilor şi a muncitorilor zilieri, înfăţişează o Italie tristă şi înapoiată. A scris, alături de nuvelele din vol. *La marchesina* (Tînăra marchiză, 1956), romanele *Mani vuote* (Mîini goale, 1960), *Il nodo* (Nodul, 1965), *Gente in viaggio* (Oameni în voiaj, 1966).

Stravaganti, Accademia degli (sec. 17), înfiinţată la Roma sub auspiciile reginei *Cristina de Suedia, reunea în adunările ei poeţi şi literaţi din toată Italia şi a constituit punctul de plecare al *Arcadiei. La Pesaro, Asolo, Palermo şi Pisa au existat simultan alte mici academii cu acelaşi nume.

STROZZI Ercole (Ferrara: 1473 —cca — 1508), fiul lui Tito Vespasiano S., poet în limba latină (numai cinci din **sonetele* sale sînt în vulgară). Şi-a dedicat versurile uneori faptelor contemporane din viaţa oraşului său, iar alteori iubirii, cîntînd, spre pildă, frumuseţea Lucreţiei Borgia. Opera sa poetică a apărut postum, împreună cu aceea a tatălui său, sub titlul *Strozzi poëtae pater et filius* (Poeţii S. tatăl şi fiul, 1514).

STROZZI Giovan Battista, il Giovane (cel Tînăr) (Florenţa: 1551—1634), poet şi prozator; autor de **sonete* şi madrigaluri, discursuri şi epistole, publicate în vol. *Orazioni ed altre poesie* (Discursuri şi alte poezii, 1635). Mecenat, a lăsat neterminat poemul dedicat lui Amerigo Vespucci, *America*.

STROZZI Giovan Battista, il Vecchio (cel Bătrîn), (Florenţa: 1505—71), consul al *Accademiei fiorentina, poet petrarchist *(→ petrarchism)*, a cultivat îndeosebi madrigalul *(Madrigali*, 1593*)*. Numele său a dobîndit celebritate prin epigrama, care i se atribuie, dedicată statuii Nopţii, de Michelangelo.

STROZZI Giulio (Veneţia: 1583—1660), scriitor cu o bogată producţie; autor al poemului eroic *La Venezia edificata* (Veneţia clădită, 1624); este cunoscut mai ales printr-o serie de **melodrame*, cum sînt *La finta pazza* (Falsa nebună, 1641) şi *La finta savia* (Falsa înţeleaptă, 1643), *Il Romolo e il Remo* (Romulus şi Remus, 1645) şi *Proserpina rapita* (P. răpită, 1646).

STROZZI Niccolò di (Florenţa: 1590—1654), canonic; a scris **sonete*, **canzoni* şi madrigaluri, conforme poeticii manieriste *(→ secentismo)*. I-a dedicat lui Carlo Emanuele de Savoia poemul *Il grande Amedeo* (Marele A.), rămas la primul cînt, şi a alcătuit, pentru uzul curtenilor, o serie de sfaturi în forma unui mic tratat, intitulat *Aulici avvertimenti* (Observaţii referitoare la viaţa de Curte).

STROZZI Tito Vespasiano (Ferrara: 1424 —1505), poet fecund, în limba latină, i-a dedicat lui Leonello d'Este ciclul de elegii scrise pentru Anzia. Aceeaşi iubire îi inspiră cele şase cărţi ce alcătuiesc *Erotica* (Versuri erotice), urmate de *Aelosticha* (Poezii diverse), *Sermones* (Predici), şi compoziţiile satirice din *Bucolicum liber* (Cartea bucolicelor). Protectorilor săi,

Scanned with OKEN Scanner

familia d'Este, le dedică poemul (neterminat) *Borsias*, care povestește faptele lui Borso d'Este.

«Strumenti critici» (1966—), revistă de cultură lingvistică și stilistică, apare la editura *Einaudi sub conducerea *Mariei Corti, a lui *Cesare Segre, Dante Isella și S. D. Avalle. În momentul de față, este revista cea mai deschisă folosirii noilor unelte critice de analiză a poeziei pe care le oferă structuralismul și variantele lui, contribuind la reînnoirea metodologică a a criticii literare.

«Studi danteschi» (1920—), revistă dedicată operei lui *Dante; apare la Florența, sub conducerea lui *Michele Barbi, publicînd articole ample și consistente, de erudiție și gîndire. Editată sub auspiciile Societății dantești italiene, «S. d.» este principalul periodic italian consacrat cercetărilor asupra unui singur scriitor.

STUPARICH Carlo (Trieste 1894 — Monte Cengio 1916), ziarist; voluntar în primul război mondial, aflat la un moment dat într-o încercuire, s-a sinucis. A colaborat la *«*La Voce*». Articolele sale publicate postum în vol. *Cose e ombre di uno* (Lucruri și umbre ale cuiva, 1919) sînt ale unui intelectual neliniștit, simțind apropierea catastrofei și știind că nu-i va putea supraviețui. Din aceeași generație cu *Renato Serra și cu *Scipio Slataper, a devenit, grație cultului pe care i l-a întreținut fratele său Giani S., modelul exemplar al primei generații postbelice; se regăsesc la el problemele generale ale întregii umanități epuizate de război și problemele specifice ale Italiei, nu destul de matură pentru a înfrunta greutățile generate de o victorie cu greu cîștigată.

STUPARICH Giani (Trieste 1891 — Roma 1961), scriitor și profesor de liceu; cunoscut ca militant antifascist, a luptat ca voluntar în primul război mondial. Și-a consacrat scrisul amintirii fratelui său, Carlo S., pe de o parte, și, pe de altă parte, evocării zilelor de război pe care le trăise alături de acesta. Cunoscînd structura internă multinațională a Imperiului habsburgic, a debutat cu cartea *La Nazione czecka* (Națiunea cehă, 1915). Jurnalul de război intitulat *Guerra del '15* (Războiul din '915, 1931) este cea mai bună realizare a genului în cultura italiană, iar *Ritorneranno* (Se vor întoarce, 1941) amintește *Pădurea spînzuraților* lui Liviu Rebreanu, asemănătoare fiind situațiile personajelor pe care conștiința le obligă să lupte contra statului care i-a format și le-a dat primele mijloace de existență. Sub forma unor convorbiri cu fratele său, *Colloqui con mio fratello* (1925) este o emoționantă mărturie a prieteniei care-l lega de acesta și o meditație morală asupra destinelor umane, asupra războiului și a dilemelor lui. O carte la fel de emoționantă i-a consacrat lui *Scipio Slataper (1922) și a înfățișat și condiția particulară a intelectualilor triestini față de propria națiune, atît în amintitul jurnal, cît și într-o altă carte de amintiri, *Trieste nei miei ricordi* (T. în amintirile mele, 1948). Paginile lui G. S. se diferențiază net de alte jurnale de război italiene, prin autenticitate și sobrietate. *Un Epistolario* (1950), precum și *Ricordi istriani* (Amintiri din Istria, 1960) întregesc fizionomia morală a scriitorului, în a cărui capacitate de emoție și continuă problematizare a vieții regăsim caracteristica proprie celorlalți triestini ai literaturii italiene.

SUARDI Giovan Francesco (Bergamo 1422 cca — 1469 cca), poet, în slujba familiei Gonzaga; autorul unui mare număr de versuri de gust popular, în contrast cu poezia petrarchistă *(→ petrarchism)* de Curte.

SUCKERT Curzio → Curzio MALAPARTE

SUMMONTE Pietro (Neapole: 1453—1562), literat umanist; este amintit ca unul dintre cei care au contribuit la tipărirea operelor lui *Giovanni Pontano la Veneția, în tipografia lui *Aldo Manuzio; tot el este, probabil, cel care a păstrat și a salvat manuscrisul autograf al opere lui *Iacopo Sannazaro, *L'Arcadia*.

SVEVO Italo [Ettore SCHMITZ], (Trieste 1861 — Motta di Livenza 1928), scriitor; a făcut studii comerciale la Institutul superior din Triest. Funcționar de bancă, apoi, în urma căsătoriei, proprietar al unei

Scanned with OKEN Scanner

importante întreprinderi industriale din oraș, a fost în același timp atras de literatură. După o comedie neterminată, cu subiect luat din *Renaștere (*Ariosto governatore* ‹A. guvernator›), și după o nuvelă naturalistă (*L'assassinio di Via Belpoggio* ‹Asasinatul din strada B., 1890›), apărută într-un ziar local, a scris și a publicat pe propria sa cheltuială două romane egal de importante dar cu totul fără ecou în anii aceia: *Una vita* (O viață, 1892) și *Senilità* (Bătrînețea, 1898). O serie de lecturi din scriitorii realiști francezi și ruși, precum și cunoașterea lui Freud, din care traduce chiar un număr de pagini, îi adîncesc gustul pentru realism și îl duc de la povestirea liniară, la povestirea dislocată și la personajul fragmentat din *La coscienza di Zeno* (Conștiința lui Z., 1923). Început la sfîrșitul războiului și ajuns prin intermediul lui J. Joyce (cu care I. S. luase lecții de limba engleză) în mîinile literaților francezi italieniști, romanul asigură faima europeană a autorului; un articol al lui *Eugenio Montale (1925) îl descoperă publicului italian care-l ignorase pînă atunci. La data morții sale, era scriitorul italian cel mai autentic, a cărui operă, deși redusă ca dimensiuni, valora „mai mult decît douăzeci de ani de literatură proastă", cum spunea *Elio Vittorini, și era, împreună cu *Pirandello, „scriitorul de opoziție" al Italiei moderne, după opinia lui *Carlo Salinari. Primele două romane se înscriu în linia narațiunii tradiționale și sînt, în realismul lor, opera unui artist matur. *Una vita* este romanul ratării în planul carierii și al sentimentului, ratare cu atît mai tragică cu cît vinovat este numai personajul, un bovaric a cărui fericire fictivă se prăbușește, obligîndu-l la sinucidere. Dar comedia fericirii, construită din iluzii, era un răspuns la constrîngerile unei societăți a banului, pe care I. S., implicit, o disprețuia. În *Senilità*, un artist ratat, redus la viața monotonă a funcționarului de bancă, își construiește cu aceeași consecvență o comedie a fericirii, o aventură de dragoste în care se știe înșelat, dar a cărei iluzie el continuă să o întrețină pînă ce realitatea îl silește să recunoască adevărul. Diagnoza lui I. S. dovedea cultul aproape științific al adevărului și apelul la curajul necesar al lucidității. Dezvăluind rădăcinile ficțiunii pe care personajele o substituie vieții reale, scriitorul pătrundea în zonele obscure ale conștiinței și ardoarea cu care căuta „adevărul omenesc" — cum spune Montale caracterizîndu-l — era măsura modernității lui. Romanul *La coscienza di Zeno* folosește tehnica narațiunii discontinue, personajul creîndu-se sub ochii noștri din fragmente care, treptat, se înlănțuie fără a reconstitui o unitate continuă. Ajungînd la scrutarea psihanalitică a propriului său subconștient, Zeno Cosini se autodescoperă de-a lungul capitolelor disparate în care, căutîndu-și vindecarea, își reamintește momentele decisive ale vieții sale. Tehnica reamintirii relua începutul celebru al romanului lui Proust, pe care I. S. nu-l citise însă decît după apariția propriului său roman. În culegerea de nuvele cu titlul *La novella del buon vecchio e della bella fanciulla* (Nuvela Bunului bătrîn și a Frumoasei fete, 1929), I. S. simplifică narațiunea pînă la o schemă de semnificație simbolică, îndreptîndu-se către narațiunea intelectualistă și exemplară, apolog filozofic sau metaforă existențială. Finalul romanului dovedea el însuși intențiile moraliste ale scriitorului în această ultimă etapă a scrisului său. Bătrîn, ajuns în pragul morții, personajul are viziunea catastrofei cosmice care va distruge universul. Continuarea romanului, care trebuia să se intituleze *Il vecchione* (Moșneagul) și pe care autorul nu a izbutit să o termine, ar fi înfățișat obsesia morții nu numai a individului, dar și a omenirii și a planetei. Svevo inaugura tehnica narațiunii discontinue corespun-

Scanned with OKEN Scanner

zătoare unei viziuni a lumii lipsite de certitudinea existenței ei obiective; realismul sau **verismul* erau așadar depășite odată cu complexitatea crescîndă a comportărilor psihologice analizate. Modernitatea lui I. S. era aceea a scriitorului de formație europeană, legat de problematica filozofică și etică a începutului de secol. Răsunetul european al operei nu a înlăturat dintr-o dată izolarea lui I. S. față de cultura italiană. Nici *Croce, nici Pirandello nu i-au recunoscut însemnătatea, și el însuși nu a izbutit să-și înfrîngă complexul de inferioritate față de cultura italiană, pentru că, vorbind în casă dialectul triestin iar la școală limba germană, a învățat limba italiană literară din lectura marilor clasici și și-a simțit-o, de aceea, mereu străină. Singurătatea lui I. S. în cultura italiană a fost însă trecătoare; astăzi aceasta și-l integrează pe deplin, opera lui apărînd a fi, ca atare, o anticipare a romanului lui *Alberto Moravia și a literaturii existențiale actuale.

§ *Corto viaggio sentimentale e altri racconti inediti* (Scurtă călătorie sentimentală și alte povestiri inedite, 1949), *Diario per la fidanzata* (Jurnal intim scris pentru logodnică, 1896), *Commedie* (Comedii, 1960), *Lettere alla moglie* (Scrisori către soție, 1963)

T

TANSILLO Luigi (Venosa 1510 — Teano 1568), poet liric, protejat de viceregele spaniol al Neapolului; autorul unei egloge dramatice, *I due pellegrini* (Cei doi pelerini, 1527). A mai scris un mic poem licențios, care va figura în *indexul* cărților interzise, intitulat *Il vendemmiatore* (Culegătorul de struguri, 1532) și inspirat din obiceiuri populare meridionale. Alt poem, descriptiv și narativ, *Stanze a Bernardino Martirano* (Stanțe către B. M., 1540), povestește spiritual și capricios despre o călătorie pe mare și neplăcerile ei; în poemul mitologic *Clorida* (1547), descrie țărmul Mării la Chiaia, lîngă Neapole. Împreună cu *Il podere* (Moșioara, 1560), mic poem idilic, acestea sînt versurile cele mai caracteristice ale lui L. T. Diferite de aceste compoziții, rafinate și delicat poetice, și inferioare lor, sînt poemul didactic *La balia* (Doica, 1552), îndemnîndu-le pe mame să-și alăpteze singure pruncul, și poemul sacru, neterminat, *Le lagrime di San Pietro* (Lacrimile sf. Petru). În lirica sec. 16, dominată de modelul lui *Petrarca *(→ petrarchism)*, lirica lui L. T. înseamnă trecerea spre manierismul barocului *(→ baroc)*.

TANZI Carl' Antonio (Milano: 1710—62), poet în dialectul milanez, secretar perpetuu al *Accademiei dei Transformati. Apropiat de *Parini, prin același gust al satirei antinobiliare, a scris mici compoziții poetice, prezentate confraților din academie, care anunță viitorul poem al lui Parini, *Il Giorno*.

TARCANIOTA, il → Michele MARULLO

TARCHETTI Igino Ugo (San Salvatore Monferrato 1841 — Milano 1869), militar de carieră; unul din principalii scriitori ai boemei milaneze *(→ scapigliatura)*. Demisionează din armată și, ducînd o viață de boem, scrie, în puțini ani, o operă semnificativă. Prin duritatea ei absurdă și nejustificabilă, experiența vieții de cazarmă declanșează protestul tînărului scriitor. Proiectînd un ciclu de romane antimilitariste, el scrie doar primul din seria acestora, *Una nobile follia* (O nobilă nebunie, 1867), roman a cărui acțiune pune în lumină participarea Piemontului la războiul Crimeii. Deși puțin consistentă în plan epic, scrierea este deosebit de reprezentativă în plan ideologic, marcînd protestul anarhic și vehement contra uneia din principalele instituții ale statului burghez: armata. Mai puțin realizat, romanul neterminat *Fosca* (încheiat după moartea autorului, de prietenul său apropiat *Salvatore Farina) este nu rareori melodramatic, prin contrastele violente și patologice pe care le oferă psihologia personajului principal. Romanul manifestă romantismul scapigliaturii și se apropie, prin recurgerea frecventă la motivul morbid al halucinațiilor psihice, de cealaltă scriere a sa, *Racconti fantastici* (Povestiri fantastice, 1869), care amintește modalitatea specifică a romantismului nordic, de la E. T. A. Hoffmann, pînă la Edgar Poe. Lirica lui I. U. T., reunită postum sub titlul latinesc *Disjecta* (Versuri risipite, 1879), la care se adaugă ciclul *Canti del cuore* (Cîntecele inimii), este dominată de ideea descompunerii și a morții. Poezia lui coincide în tematica romantic-decandentă, cu conținutul contestatar și anticonformist al prozei sale narative.

TARTAROTTI Girolamo (Rovereto: 1706—61), gînditor iluminist; a scris împo-

Scanned with OKEN Scanner

triva prejudecăţilor şi superstiţiilor religioase şi o expunere critică despre poezia lirică toscană *(Ragionamento intorno alla poesia lirica toscana, 1728)*. Pare să fi fost un publicist activ, pe care adversarii săi clerici l-au urmărit cu violenţă.

TARTUFARI Clarice (Roma 1868 — Bagnore, Grosseto 1933), poetă şi romancieră, autoare dramatică; s-a bucurat de o anumită faimă în epoca sa. A publicat vol. de versuri în aria de inspiraţie a crepusculariIor *(*crepuscolarismo)* şi s-a făcut remarcată de critică îndeosebi prin romanul *All'uscita dal labirinto* (La ieşirea din labirint, 1914).

TASSO Bernardo (Veneţia 1493 — Ostiglia 1569), curtean, poet liric imitator al lui *Petrarca *(→ petrarchism)*. Prin intermediul lui *Pietro Bembo, a încercat să introducă în poezia italiană formele metrice latine, compunînd ode după modelul celor ale lui Horaţiu. A scris, în genul idilei antice, povestirile mitologice *Ero e Leandro* (Hero şi Leandru) şi *Piramo e Tisbe* (Piram şi Tisbe). Cu *Amadigi di Gaula*, poem epic cavaleresc, început în 1540 şi publicat în 1560, încearcă o îmbinare între modelul epopeii clasice, prin solemnitatea acţiunii eroice, şi modelul poemului italian contemporan, prin alegerea strofei **ottava* ca formă metrică. Pornind de la un roman cavaleresc spaniol din secolul precedent, B. T. adaugă faptelor de arme ale lui Amadis o sumă de acţiuni cavalereşti noi, apropiindu-se, prin complicarea nucleului epic primordial, de poemele lui *Boiardo şi *Ariosto. În numeroase digresiuni poetice şi descrieri de natură care întrerup seria episoadelor războinice, se întrevede gustul naraţiunii lirice, proprie lui *Torquato Tasso, şi criza gustului clasic al **Renaşterii*.

TASSO Torquato (Sorrento 1544 — Roma 1595), cel mai mare poet de la sfîrşitul **Renaşterii* şi unul dintre marii poeţi ai Europei; a avut o existenţă grea şi zbuciumată. Fiu al lui Bernardo T., studiază la Roma, Urbino şi Padova, apoi intră în slujba cardinalului Luigi d' Este (1565) şi a ducelui lui Alfonso d' Este (1572), la Curtea din Ferrara. Protecţia de care se bucură din partea acestora îi permite să se consacre poeziei, dar viaţa de Curte îl găseşte nepregătit şi îl duce treptat la neîncrederea chinuitoare în sine însuşi. Criticile aduse poemului *La Gerusalemme liberata* (Ierusalimul eliberat) îl afectează, provocîndu-i o stare nevrotică. Închis din ordinul ducelui în mănăstirea Sf. Francisc din Ferrara pentru că lovise un servitor crezîndu-se spionat de el, evadează şi trece dintr-un oraş în altul, oprindu-se pentru scurt timp la Curtea ducală a Piemontului. Revine după un an la Ferrara, dar în urma unei noi căderi nervoase este internat în spitalul Sf. Ana (1579—86) unde, contrar legendei acreditate de romantici, nu este tratat ca prizonier al ducelui, ci ca bolnav. Chemat (1587) de Vincenzo Gonzaga la Mantova, rămîne aici foarte puţin şi se opreşte în fine la Roma, aşteptînd să fie încoronat poet pe Capitoliu, cum îi făgăduise papa Clement al VIII-lea. Moare în ajunul acestei apoteoze, la mănăstirea Sf. Onofriu, unde găsise găzduire. Poet liric prin excelenţă, în toate genurile literare în care scrie, T. T. este unul din marii elegiaci ai liricii universale. Prin întîmplările dureroase ale vieţii sale, prin tragica neputinţă de a se adapta mediului în care era silit să trăiască, a devenit prototipul poetului-martir, victimă a aroganţei nobiliare. Operele mari ale lui T. T. aparţin genului epic. *Rinaldo* (1562), poem cavaleresc, este doar o încercare avînd ca model pe Bernardo Tasso, autor al lui *Amadigi di Gaula*. Obligaţiile de poet de Curte îl determină să scrie *Aminta* (1573), dramă pastorală reprezentată în faţa curtenilor la Ferrara, operă exemplară a genului, în care armonia poetică reflectă un moment fericit din viaţa poetului. Poem mitologic, în care păstorul Aminta şi Silvia cunosc, în căutarea iubirii lor, conştiinţa clipei care fuge şi vor să culeagă din ea toată bucuria, *Aminta* este opera de sfîrşit a Renaşterii, pe care **romantismul* şi-a însuşit-o, găsind în ea motivele perene ale sensibilităţii romantice, cuprinse sub vălul aparent senin şi împăcat al lumii nimfelor, în cadrul unei naturi

Scanned with OKEN Scanner

primitoare și bune. În genul tragic, voind să urmeze modelul lui Sofocle, T. T. a scris *Galealto, re di Norvegia* (G., regele Norvegiei, 1573), operă terminată tîrziu, sub titlul *Torrismondo*, și care nu este nicidecum o reușită. Opera principală, *La Gerusalemme liberata* (1595), și soarta ei frămîntată, ocupă însă cei mai mulți din anii poetului și-l definesc în dureroasa lui complexitate. Scris inițial sub titlul *Goffredo* (1575), de la numele personajului istoric protagonist al poemului, Godefroy de Bouillon, poemul este publicat sub titlul său de glorie mai tîrziu (1580) și fără știrea poetului, aflat bolnav. Criticat de *Lionardo Salviati în numele **purismului* arhaizant al *Accademiei della Crusca și atacat totodată în numele regulilor impuse genului epic, poemul este refăcut în conținut și limbă și apare, în această a doua versiune, sub titlul *La Gerusalemme conquistata* (Ierusalimul cucerit, 1593), păstrînd prea puțin din frumusețea creației inițiale. *Ierusalimul eliberat* este opera unei lungi elaborări, căci între 1559—61, T. T. scrisese deja „Prima Carte a Ierusalimului" *(Libro primo del Gerusalemme)*, iar în versiunea lui originară, neatinsă de critica dogmaticilor, el este una din operele mari ale literaturii Renașterii. Poem religios și istoric, inspirat din cucerirea Ierusalimului în prima cruciată, elaborarea lui coincide cu anii înaintării turcilor în Mediterană. Victoria de la Lepanto (1571) readuce în amintire faptele cruciaților, pe care poemul le cîntă asemenea vitejiilor povestite în romanele cavalerești. Dar întrețeserea istoriei cu episoadele de dragoste introduce, în trama narativă, prezența lirică a poetului și poemul, destinat a face apologia cavalerilor, devine pe alocuri cîntul dorurilor și al melancoliilor autorului. În *Arta poetică*, Boileau îl critică pe T. T. pentru acest sentiment neconform poeticii clasiciste, dar mai ales pentru așa-numitul miraculos creștin, folosirea istoriei sacre drept sursă de personaje și întîmplări lumești care îi apare criticului francez aproape ca un sacrilegiu. În realitate, T. T. anticipează crearea poemului ca specie și a întregii literaturi romantice, descoperind potențele poetice ale legendelor religioase. În scrierile de teorie literară, *Discorsi dell'arte poetica* (Discursuri asupra artei poetice, 1587) și *Discorsi del poema eroico* (Discursuri asupra poemului eroic, 1594), autorul definește noua scriere în care, spre deosebire de poemul cavaleresc al generației lui Ariosto, predomină tonul degajat și zîmbitor și faptele de vitejie săvîrșite pentru triumful credinței sînt destinate a contribui la edificarea morală a cititorului. În unele din *Rime*, compuse de-a lungul tuturor anilor vieții, îl regăsim pe liricul senin; în cele mai multe însă este prezentă neliniștea și angoasa ascunsă, proprie poemului. Înfrînt de teama ereziei, T. T. scrie mici compoziții religioase, dar atît *Il Monte Oliveto* (Muntele O., 1592) cît și *Le lagrime di Maria Vergine* (Lacrimile Fecioarei M., 1593), împreună cu *Le lagrime di Cristo* (Lacrimile lui Cristos, 1593) și cu *Il mondo creato* (Lumea zămislită) sau, cu alt titlu, *Le sette giornate del mondo creato* (Cele șapte zile ale Facerii Lumii, 1594) sînt opere convenționale, în ciuda dorinței exprimate de autor de a crea un vast poem al genezei biblice. Teoretician în amintitele „discursuri", T. T. este un moralist în *Dialoghi* (Dialoguri) scrise în anii internării sale la Sf. Ana, exemplu prețios de scurte tratate asupra unor virtuți și a unor tipuri umane, asupra unor moravuri de Curte. *Epistolarul*, unul din cele mai bogate ale epocii, este totodată mărturie directă a faptelor de viață și a stărilor morale ale scriitorului; operă de confesiune neintenționată, el este creația cea mai vie a scriitorului. Cu T. T., Renașterea se încheie. În concepția despre viață, *Aminta* afirmă dreptul omului la bucurie, dar *La Gerusalemme liberata* dezvăluie condiția lui umană, iubirile neîmplinite și loviturile nemeritate ale soartei; melancolia devine, pentru T. T. o prietenă a singurătății lui, și această amară voluptate e proprie epocilor de sfîrșit al unei civilizații.

TASSONI Alessandro (Modena: 1565—1635), literat în serviciul unor mari prelați, trăiește la Roma și, un timp, în Spania, apoi la Torino. Debutează la

Scanned with OKEN Scanner

18 ani cu tragedia *Errico*, continuă cu o culegere de *Rime* prețioase, după gustul baroc al lui *G. B. Marino, și își scrie opera principală, poemul eroi-comic *La secchia rapita* (Găleata furată), în 1624. Inspirat dintr-o măruntă întîmplare istorică, găleata unui puț din Bologna luată ca trofeu al victoriei cîștigate de Modena într-o îndepărtată bătălie dintre guelfi și ghibelini (1225), poemul lui A. T. este parodia poemelor eroice ale Contrareformei *(→ letteratura cavalleresca)*, izvorîtă din spiritul rebel și anticonformist al scriitorului. În cuprinsul lanțului epic, al aventurilor ridicole prin micimea obiectului lor, apar ca personaje tipuri ale aristocrației contrareformiste, intolerantă și rigidă. Contele de Culagna, ridicul, dar mai ales josnic și laș, în care A. T. a înfățișat un adversar al său, real, manifestă deschis intențiile polemice antifeudale ale poemului, precum și ideile autorului în materie de poezie, critica severă a **petrarchismului* și a **purismului* lingvistic arhaizant. În domeniul criticii literare, A. T. se numără printre spiritele cele mai curajoase și mai independente. El este autorul unui comentariu deosebit de polemic la *Rimele* și la *Triumfurile* lui * Petrarca *(Considerazioni sopra le Rime del Petrarca*, 1609*)*, denunțînd, printr-o analiză demitizantă, clișeele poeziei petrarchești. Într-o scriere similară, *La tenda rossa* (Cortul roșu), îndreptată contra unui autor minor, Gioseffo degli Aromatari, A. T. folosește, în discutarea fenomenului literar, argumente extrase din studiile sale de fizică și matematică, iar critica dogmelor literare o implică pe cea a dogmelor filozofice și religioase reprezentate de aristotelismul scolastic. Într-o operă mai vastă, *Dieci libri di Pensieri diversi* (Zece cărți cu idei diverse, 1608), comparația pe care autorul o stabilește, în cartea a X-a, între spiritele antice și cele moderne constată superioritatea întru totul a celor din urmă, confirmînd sensul pledoariei lui pentru ideile noi, în literatură ca și în știință. Intitulată *Paragone degli ingegni antichi e moderni* (Comparație între spiritele antice și cele moderne), această paralelă anticipează cu cîteva decenii faimosul discurs al lui Perrault, care deschidea Cearta dintre antici și moderni în Franța. Spiritul anticonformist și curajul intelectual al scriitorului se manifestă în plan politic în cele două filipice *(Filippiche*, 1615*)* apărute anonim și îndreptate contra ocupației spaniole în Italia. Ca și *Giordano Bruno și *Paolo Sarpi, A. T. aparține acelei îndelungate opoziții prin care intelectualii, gînditorii și poeții din perioada Contrareformei și-au manifestat, cu riscul vieții uneori, spiritul de independență, indignarea și protestul.

TAVERNARI Stefano → Stefano TERRA

Tavola Polidori, La → Tavola ritonda

Tavola ritonda (Masa rotundă, sf. sec. 13/ începp. sec. 14), una din cele trei versiuni în italiană ale romanului cavaleresc din ciclul breton *Le Roman de Tristan (→letteratura cavalleresca)*. Versiunea, anonimă, ca și celelalte două *(→ Tristano veneto, Tristano riccardiano)* este cunoscută și sub titlul *La Tavola Polidori*, de la numele celui care a publicat-o întîia oară (1864—6).

TEBALDEO Antonio → Antonio TEBALDI

TEBALDI sau, latinizat, **TEBALDEO Antonio** (Ferrara 1463 — Roma 1537), poet liric, secretarul Lucreziei Borgia la Curtea ducilor de Este și, la Roma, unul dintre literații din preajma lui Leon al X-lea. A compus numeroase versuri în latină și în vulgară, lipsite de originalitate. Culegerea poetică *L'opere d'amore* (Operele de dragoste, 1499) a fost tipărită fără știrea sa.

TECCHI Bonaventura (Bagnoreggio, Viterbo 1896—Roma 1968), nuvelist și romancier, profesor la Praga și în Argentina, apoi la Universitatea din Roma; autorul unor studii despre romantismul german *(Teatro tedesco romantico*, 1957) și opera lui Goethe *(Goethe scrittore di fiabe* ⟨G. scriitor de povești, 1966⟩, *Goethe in Italia e particolarmente a Vicenza* ⟨G. în I. și îndeosebi la V., 1967⟩), precum și despre literatura secolului nostru *(Scrittori tedeschi del Novecento* ⟨Scriitori germani din secolul al XX-lea, 1941⟩, *L'arte di Thomas*

Scanned with OKEN Scanner

Mann (Arta lui T.M., 1956)). Scriitor cult, de atentă și savantă organizare a compoziției epice, preocupat mai mult de a schița portrete morale decît de a reconstitui tablouri largi, B.T. scrie o literatură de finețe psihologică, oglindind o realitate atemporală, dar care surprinde trăsăturile umane permanente. Printre operele sale narative se numără: *Il nome sulla sabbia* (Numele pe nisip, 1924), *Il vento tra le case* (Vîntul între case, 1928), *I Villatauri* (Familia V., 1935), *Amalia* (1937) *La vedova timida* (Văduva timidă, 1942), *L'isola appassionata* (Insula pasionată, 1945), *Valentina Velier* (1946), *Le due voci* (Cele două glasuri, 1956), *Gli onesti* (Cei cinstiți, 1965), *Antica terra* (Vechi pămînt, 1968).

TEDALDI Pieraccio (Florența 1285—1355), unul dintre poeții grupului de realiști toscani. I se atribuie 43 de **sonete* (1320—40), dintre care unele sînt de dragoste, altele, foarte puține, sînt dictate de fapte militare sau politice, iar cele mai multe sînt compoziții glumețe (→ *poesia giocosa*). În acestea din urmă, tema principală este dezvoltată misogin, poezia glumeață demitizînd femeia și creînd un portret caricatural al iubitei.

TELESIO Antonio (Cosenza: 1482—1534), profesor de elocință la Milano și Roma, poet în latină, mult lăudat de contemporani; autorul tragediei *Imber aureus* (Nor auriu, 1529), inspirată din mitul Danaei.

TENCA Carlo (Milano: 1816—83), ziarist și scriitor al **Risorgimentului*; romanul istoric *La Ca' dei cani. Cronica milanese del secolo XIV cavata da un manoscritto di un canettiere di Barnabò Visconti* (Casa cîinilor. Cronică milaneză din secolul al XIV-lea, extrasă din manuscrisul unui paznic al cîinilor de vînătoare ai lui B.V., 1840) își propune să ofere cititorului o lectură captivantă prin numeroasele aventuri ale eroilor, povestite într-o limbă apropiată de stilul oral, corespunzător epocii istorice prezentate și stării sociale a personajelor. Aplecarea spre evocarea istorică apare și în scrierea intitulată *Storia narrata alle donne italiane* (Istoria povestită femeilor italiene, 1859 cca). În critica și istoriografia literară, C.T. promovează criteriul etic-național al Risorgimentului; susținînd că literatura trebuie să aibă un scop practic-educativ și național, C.T. scrie împotriva romanticilor sentimentali, în speță a lui *Giovanni Prati, considerînd că opera acestuia ar putea fi dăunătoare spiritului public.

tenzone (dispută), specie poetică apărută în Provența și larg răspîndit în Italia, în sec. 13—14; t. este un schimb de poezii, de cele mai multe ori **sonete*, între doi sau mai mulți poeți, o discuție în versuri asupra iubirii sau a unei chestiuni de doctrină morală. Frecvent utilizată de poeții din *Scuola siciliana și **dolce stil nuovo*, t. devine uneori un schimb de versuri violent-satirice la adresa fiecăruia din cei care participă la ea și dobîndește astfel caracterul unui document realist-biografic (ca t. lui *Dante cu *Forese Donati). Genul constituie o replică la poezia doctrinară filozofică, de înaltă contemplare a iubirii și de refugiu în abstracțiune, caracteristică dulcelui stil nou.

TEOZZI Pirro → Pietro ZORZI

ternario → terzina

TERNI CIALENTE Fausta (Cagliari 1898—), romancieră; a aparținut cercurilor antifasciste dintre cele două războaie. A trăit mulți ani în Egipt, acțiunea unora dintre cărțile sale evocînd oameni și locuri ale acestei țări. Scriitoare de notație psihologică inteligentă, F.T.C. s-a remarcat prin vol. *Ballata levantina* (Baladă levantină, 1961) și *Un inverno freddissimo* (O iarnă foarte friguroasă, 1966), primul amintind anii petrecuți în Orient, celălalt descriind orașul cenușiu și încețoșat al iernilor italiene în Nordul Peninsulei.

TERRA Stefano [Stefano TAVERNARI], (Torino 1917), ziarist și scriitor antifascist. După un vol. de poezii intitulat *Per un quadro di Rousseau il Doganiere* (Pentru un portret al lui R. Vameșul, 1940), s-a consacrat literaturii narative. Prizonier al armatelor anglo-americane în anii ultimului război mondial, a publicat la Cairo și la New York vol. de povestiri inspirate din lucruri văzute *Morte di ita-*

Scanned with OKEN Scanner

liani (Moartea italienilor, 1942), urmat de romanele de război *Il ritorno del prigioniero* (Întoarcerea prizonierului, 1944) și *Rancore* (Ranchiună, 1946). Scriitor crud, aproape naturalist în evocarea războiului, S.T. aparține **neorealismului*.

TERRACINA Laura (Neapole: 1519—77), poetă lirică din aristocrația Sudului, membră a *Accademiei degli Incogniti; se numără între imitatoarele lui *Petrarca *(→ petrarchism)*, dar compozițiile cuprinse în cele șase culegeri de versuri *(Rime)* ale sale sînt de multe ori greoaie sau pedante. A scris, în versuri, un *Discorso sul principio dei canti del „Furioso"* (Discurs asupra începutului cînturilor din „Orlando furios" 1549).

TERRAMAGNINO DA PISA (sec. 13), poet din *Scuola poetica di transizione; a urmat modelul poetului Raimon Vidal, autorul operei *Razos de trobar* (Principii de poezie). A scris, în versuri, *Doctrina de Cort* (Doctrină de Curte, ante 1296), tratat de gramatică și poetică, în provensală.

terza rima → terzina

terzina (terțină) sau **terza rima** sau **ternario**, strofă de trei versuri, de cele mai multe ori endecasilabe, utilizată de *Dante în *Divina Comedie* și de *Petrarca în *I Trionfi*. O regăsim în poezia burlescă *(→ poeti giocosi)* din sec. 16 și, în continuare, pînă la poezia satirică a celor două secole următoare. În succesiunea t., rima prezintă schema următoare: ABA, BcB, cDc etc.

TESAURO Emanuele (Torino: 1592—1675), nobil, preceptor al unuia din principii dinastiei de Savoia. În slujba acestuia, scrie o operă de istorie, bine informată, *Campeggiamenti del Piemonte* (Tabere în Piemont). După cele două scrieri de tinerețe, *La Gigantomachia* (1619) și *Il Giudicio* (Judecata, 1625), tratatul de teorie literară intitulat *Il cannocchiale aristotelico* (Luneta aristotelică, 1655) este o operă de referință pentru definirea **baroculuiliterar*. Respectînd poetica aristotelică, „luneta" sa descoperă frumusețea unei arte care, în esența ei, se depărtează de idealul antic; dar, lărgind punctul de vedere al esteticii clasiciste, autorul izbutește să stabilească o continuitate poetică între **Renaștere* și anti-Renaștere sau baroc. Autor dramatic, scrie în latinește tragedia *Hermenegildus* (1659), operă cu finalitate educativ-morală.

TESSA Delio (Milano: 1886—1939), magistrat și poet dialectal; a continuat exemplul lui *Carlo Porta, publicînd culegerea de versuri *L'è el dì di mort, alegher!* (E ziua morților, să ne bucurăm!, 1932), la care s-a adăugat vol. *Poesie nuove e ultime* (Poezii noi și cele din urmă, 1947); publicist, colaborator al unor mari ziare, D.T. este, în versuri, un scriitor îndrăzneț, înnoitor.

TESTA Arrigo (Arezzo 1194 cca — Parma 1247), poet din *Scuola siciliana, credincios politicii ghibeline a lui *Frederic al II-lea de Suabia, primar imperial *(podestà imperiale)* în mai multe orașe. Potrivit mărturiei lui *Salimbene da Parma, a murit într-o luptă, apărînd cauza acestuia.

TESTI Fulvio (Ferrara 1593—Modena 1646), poet liric; diplomat în slujba ducilor de Modena, și-a încheiat viața în închisoare, sub acuzația de a fi trădat interesele acestora. Este autorul culegerii de versuri *Poesie liriche*, al tragediei *L'Isola di Alcina* (Insula Alcinei) și al poemelor epice, rămase neterminate, *Il Costantino* și *L'India conquistata* (I. cucerită). O mențiune deosebită merită canțona *(*canzone)* *Il pianto d'Italia* (Plînsul I.), ilustrînd condiția de umilință a statelor italiene subordonate Spaniei. Poet manierist *(→ secentismo)*, F.T. își afirmă originalitatea în această inspirație patriotică, semn al unei conștiințe naționale care începe să se manifeste într-o epocă socotită decadentă.

TESTORI Giovanni (Novate Milanese 1923 —), unul din principalii romancieri ai generației anilor '50. A descris lumea periferiei Milanului unde, alături de un proletariat format, se întîlnește o lume interlopă, dispusă la crimă, contaminată de setea de bogăție și lipsa de scrupule. Și-a conceput romanele în serie, alcă-

Scanned with OKEN Scanner

tuind ciclul *I segreti di Milano*, cuprinzînd vol. *Il dio di Rosario* (Zeul lui R., 1954), *Il ponte della Ghisolfa* (Podul de pe G., 1958), *La Gilda del Mac-Mahon* (Gilda de la M.-M., 1959) şi *Il fabbricone* (Clădirea mare, 1963). Laolaltă, ele constituie şi în plan lingvistic, prin amestecul de limbă şi dialect în vorbirea personajelor, un document al oraşului italian industrial în momentul de *boom* economic al anilor postbelici. Aflat pe linia **neorealismului* prin folosirea limbii vorbite, G.T. este, prin amploarea cadrului şi a acţiunilor epice, un realist în tradiţia narativă a secolului trecut. A mai scris şi piesele de teatru *La Maria Brasca* (1960) şi *L'Arialda* (1961).

THOVEZ Enrico (Torino: 1869—1925), istoric şi critic literar; autorul vol. *Il pastore, il gregge e la zampogna* (Păstorul, turma şi flautul, 1910), critică spirituală la adresa poeziei lui *Carducci şi a tradiţiei aulic-clasiciste în literatura italiană, care a provocat multe discuţii în momentul apariţiei. Artist, pictor şi poet cu o operă de valoare minoră, E.T. încearcă să evite modelele consacrate, fără a reuşi să depăşească impresionismul sentimental al diletanţilor. A publicat culegerile de versuri *Poema dell'adolescenza* (Poemul adolescenţei, 1901) şi *Poemi d'amore e di morte* (Poeme de iubire şi moarte, 1922).

TIBERTELLI Luigi → Filippo DE PISIS

TIFFI → Michele di Bartolomeo ODASI

TILGHER Adriano (Resina, Neapole 1887 — Roma 1941), istoric şi critic literar, eseist şi istoric al filozofiei; a publicat un studiu fundamental despre teatrul lui *Pirandello, cuprins în vol. *Studi sul teatro contemporaneo* (1923). Şi-a expus propriile idei estetice într-o schiţă de sistem intitulată *Estetica* (1931), pe care a explicitat-o în *Studi di poetica* (Studii de poetică, 1934). A debutat cu un vol. despre „Brahmanism, budism şi creştinism" (*Bramanesimo, buddismo e cristianesimo*, 1908). Între cele două războaie, a fost unul dintre publicişti cei mai informaţi asupra mişcării filozofice europene, făcînd-o cunoscută în Italia. Dintre vol. publicate, se remarcă substanţialul studiu *La filosofia di Leopardi* (Filozofia lui L., 1940) şi *Julien Benda e il problema del „tradimento" dei chierici* (J.B. şi problema „trădării" literaţilor, 1930).

TITTA ROSA Giovanni (Santa Maria del Ponte 1891 —), ziarist, critic literar şi poet; a publicat numeroase vol. de versuri, de la *Le pause* (Pauzele, 1913), pînă la *Poesia d'una vita* (Poezia unei vieţi, 1956). Dintre studiile de istorie literară, se reţin *Il nostro Manzoni* (M. al nostru, 1959), *Poesia italiana del Novecento* (Poezia italiană a secolului al XX-lea, 1953), *Nievo, uomo del Risorgimento* (N., om al R., 1961).

TOBINO Mario (Viareggio 1910—), medic psihiatru şi poet liric; a publicat culegerile *Poesie* (1934), *Amicizia* (Prietenie, 1939), *Veleno e amore* (Otravă şi iubire, 1942), *'44—'48* (1949), *L'asso di picche* (Asul de pică, 1955). Ca narator, a transcris în *Il figlio del farmacista* (Fiul farmacistului, 1942) jurnalul intim al anilor săi tineri. Cu majoritatea operelor sale, scriitorul aparţine **neorealismului* şi literaturii Rezistenţei (→ *letteratura della Resistenza*), tematica romanelor fiind legată de experienţa directă a războiului. Astfel, *Bandiera nera* (Steag negru, 1950) aminteşte anii dictaturii fasciste, punînd în lumină laşitatea şi josnicia unor personaje; *Il deserto della Libia* (Deşertul Libiei, 1952) evocă, într-o succesiune de momente, atrocitatea războiului din Africa, la care autorul a fost prezent, iar *Il clandestino* (Clandestinul, 1962) este un roman al Rezistenţei.

§ *La gelosia del marinaio* (Gelozia marinarului, 1942), *L'angelo del Liponard* (Îngerul lui L., 1951), *Le libere donne di Magliano* (Femeile libere din M., 1953), *Due italiani a Parigi* (Doi italieni la Paris, 1954), *L'Alberta di Montenero* (1965), *Sulla spiaggia e di là dal molo* (Pe plajă şi dincolo de chei, 1966), *Una giornata con Dufenne* (O zi cu D., 1968), *Per le antiche scale* (Pe vechile scări, 1972; premiul Campiello), *Biondo era e bello* (Era blond şi frumos, 1974), *La bella degli specchi* (Frumoasa cu oglinzile 1976; premiul Viareggio), *Il perduto amore* (Iubirea pierdută, 1979)

Scanned with OKEN Scanner

TOFFANÎN Giuseppe (Padova 1891—), istoric literar de formaţie istorist-pozitivistă; s-a ocupat îndeosebi de **umanismul *Renaşterii*, principalele sale lucrări în acest domeniu fiind *Storia dell'umanesimo dal XIII al XVI secolo* (1933), la care se adaugă *La religione degli umanisti* (Religia umaniştilor, 1950). Autor al vol. *Il Cinquecento* (Secolul al XVI-lea, 1928), G.T. urmăreşte în istoria literară anumite constante ideologice şi tematice. Din bogata sa activitate, se mai reţin studiile consacrate lui *Dante *(Perché l'umanesimo comincia con Dante* (De ce umanismul începe cu D., 1967), lui *Giovanni Pontano (1938) şi *Torquato Tasso (1945), lui *Leopardi (1952) şi *Carducci (1950). § *Che cosa fu l'umanesimo* (Ce a fost umanismul, 1929), *L'eredità del Rinascimento in Arcadia*, (Moştenirea Renaşterii în A., 1923), *Storia dell' umanesimo; l'Arcadia*, (Istoria umanismului; A., 4 vol., 1964)

TOLOMEI Claudio (Siena 1492— Roma 1556/7), jurist şi literat; participă la discuţiile asupra grafiei italiene cu dialogul *Il Polito* (1525) şi la discuţiile asupra chestiunii limbii *(*questione della lingua)* cu un alt dialog, *Il Cesano* (1555), titlul acestuia din urmă indicînd pe unul dintre interlocutori, Gabriele Cesano.Tolomei susţine caracterul florentin-toscan al limbii literare, prin argumente istorice şi filologice, lăudînd apoi scriitorii care şi-au elaborat pe această bază limba operelor lor. Inovator şi în cîmpul metricii, scrie, reluînd ideea unor umanişti, între care *L. B. Alberti, *Versi e regole della nuova poesia toscana* (Versuri şi reguli ale noii poezii toscane, 1539), în care propune adoptarea, după modelul versului latin, a ritmului bazat pe cantitatea silabelor, nu pe calitatea lor tonică.

TOLOMEI Iacomo dei → IACOMO DA SIENA

TOMA D' AQUINO (Roccasecca 1224/6 — Fossanova 1274), dominican, filozof. Adversar al lui Averoes în interpretarea aristotelismului, scrie împotriva adepţilor acestuia *De unitate intellectus contra Averroistas* (Despre unitatea intelectului contra averoiştilor) şi îşi expune propriul sistem de gîndire în *Summa contra Gentiles* (Expunere în rezumat contra păgînilor) şi în *Summa theologia* (Expunere în rezumat a teologiei). În plan lingvistic, opera sa latină a fost modelul prozei filozofice italiene, a cărei terminologie derivă din latina scolasticii.

TOMBARI Fabio (Fano 1899—), scriitor; a dobîndit notorietate cu vol. de proză *Le cronache di Frusaglia* (Cronicile din F., 1928), republicat sub titlul *Tutta Frusaglia* (Toată F., 1929). Pe urmele unui **verism* crepuscular, F.T. se opreşte mai ales asupra vieţii rurale şi a oamenilor ei.

TOMITANO Bernardino (Padova: 1517—76), literat; autorul a „Patru Cărţi despre limba toscană" *(I Quattro Libri della lingua toscana, 1545)* scrise sub formă de dialog, în care discută despre limba literară, recunoscînd meritele lui *Dante, dar îl socoteşte totuşi superior pe *Petrarca, Dante fiind pentru el, ca şi pentru mulţi dintre contemporanii săi, un scriitor lipsit de eleganţa rafinată a urmaşului. Scrierea reprezintă de asemenea o contribuţie la teoria literară a **Renaşterii*, întrucît expune regulile de stil ale genului oratoric.

TOMIZZA Fulvio (Materada, Istria 1935—), prozator; autor de romane şi povestiri în tradiţia realismului, în care înfăţişează viaţa actuală a italienilor din ţinutul său natal: *Materada* (1960), *Il bosco di acacie* (Pădurea de salcîmi, 1966), *Trilogia istriana* (1967).

TOMMASEO Niccolò (Sebenic, Dalmaţia 1802— Florenţa 1874), scriitor; studiază dreptul la Padova (1811—21) şi se stabileşte la Florenţa (1827), unde colaborează la **«L'Antologia»*; în 1832 se exilează voluntar în Franţa (1834); reîntors în patrie (1839), devine unul din conducătorii de frunte în mişcarea revoluţionară, la Veneţia (1848); cînd oraşul capitulează, scriitorul ia drumul exilului (august 1849); stabilit un timp pe insula Corfu, revine în Italia în 1853. Poet liric, scrie poezii religioase şi didactico-moraliste, cuprinse în *Confessioni* (1836) şi în culegerea *Versi facili per la gente difficile* (Versuri uşoare pentru oamenii pretenţioşi). Ca narator, prezintă într-o serie de *Esempi di generosità* (Pilde de generozitate, 1846) epi-

Scanned with OKEN Scanner

soade din Biblie, într-o prelucrare liberă destinată publicului larg. Este autorul micului roman istoric *Il duca d'Atene* (Ducele de A.), scris în timpul exilului în Franţa. Încercînd să reconstituie un moment din istoria Florenţei în sec. 14 în trecerea de la comună la principat, cartea este mai mult decît o naraţiune obiectivă, un manifest politic în favoarea guvernărilor populare. În alte opere, ca *Una serva* (O slugă) şi *La contessa Matilde*, este narator în versuri sau precursor al romanului italian modern. Alături de *Una notte* (O noapte, 1825), roman neterminat, alături de povestirile *Due baci* (Două sărutări, 1831) şi *Un medico* (postum), scrie romanul *Fede e bellezza* (Credinţă şi frumuseţe, 1840, 1852), rod al şederii sale la Paris. Conflictul moral dintre iubire şi credinţă este aici şi un conflict de ordin politic, al patriotului exilat şi nemulţumit de sine, în mijlocul celor care ignoră sau dispreţuiesc lupta pentru independenţă a italienilor. Roman modern prin cadrul citadin al acţiunii, prin complexitatea de sentimente a eroilor, *Fede e bellezza* rămîne o operă izolată în contextul literar al momentului. Îl regăsim pe narator şi analist în operele sale de memorialist: în interesantul *Diario intimo* (Jurnal intim, început în 1824), în *Memorie poetiche* (Amintiri poetice, 1838) şi în fragmentul *Un affetto* (O dragoste), rămas nepublicat, la care se adaugă, cu o deosebită valoare documentară, relatarea despre *Il secondo esilio* (Al doilea exil, 1862) şi *Testamento letterario*. În fine, *Colloqui col Manzoni* (Convorbiri cu M., 1928), publicate postum, ne descoperă personalitatea scriitorului în contactul literar fecund pe care l-a însemnat pentru el prietenia autorului *Logodnicilor*. Tommaseo participă la polemica în jurul **romantismului* şi, în *Discorso sulla verità poetica* (Discurs asupra adevărului poetic), consideră că mitologia nu mai poate fi astăzi o sursă de imagini poetice. Preocupări de teorie literară apar de asemenea în scrierea de tinereţe *Delle novità da tentare nell'arte* (Despre noutăţile de încercat în artă), integrată ulterior în opera *Ispirazione ed arte* (Inspiraţie şi artă), şi într-o modestă cercetare de metrică poetică, intitulată *Intorno al verso del popolo greco, illirico, italiano e in generale sul numero* (Cu privire la versul poporului grecesc, ilir, italian şi în general asupra numărului). În domeniul istoriei literare, N.T. publică culegerea de studii *Storia civile nella storia letteraria* (Istoria civilizaţiei în istoria literară, 1872). Un loc deosebit îl au în opera sa preocupările filologice. Scrierea polemică *Il Perticari confutato da Dante* (Perticari respins de D., 1825), relativă la **purismul* susţinut de *Giulio Perticari, este urmată de *Proposta di alcune correzioni e aggiunte al Vocabolario della Crusca* (Propunerea relativ la unele corectări şi adausuri la „Vocabularul" Academiei della Crusca), amintind opera omonimă a lui *Vincenzo Monti. În 1830, N.T. publică *Dizionario dei sinonimi* (Dicţionarul de sinonime) al lui Giuseppe Grassi, într-o ed. refăcută, sub titlul *Nuovo Dizionario dei sinonimi della lingua italiana*, urmărind să combată şi prin aceasta norma limbii literare aristocratice. Încoronarea acestei direcţii de cercetare este monumentalul său *Dizionario della lingua italiana* (Dicţionar al limbii italiene), instrument de lucru şi astăzi necesar în orice studiu de istorie a limbii literare. Se adaugă interesul său pentru poezia populară ilustrat de culegerea de *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci* (1841—2). Dar opera cea mai caracteristică pentru personalitatea lui N.T. este cea politică: *Dell'Italia*, publicată la Paris, răspîndită în Italia sub titlul fals, destinat a o sustrage rigorilor cenzurii, *Opuscoli editi ed inediti di Girolamo Savonarola* (Opuscule publicate şi inedite ale lui G.S.) — o prezentare a statelor italiene în dezvoltarea lor istorică şi în starea lor contemporană, arătînd curajos şi lucid erorile şi răspunderile guvernelor respective. *Venezia negli anni 1848—1849* (V. în anii 1848—1849, apărută postum), *Il supplizio di un italiano a Corfu* (Executarea unui italian în C., 1852) — denunţare a condamnării nedrepte a unui patriot, *Rome et le monde* (1851), iar *Del presente e dell'avvenire* (Des-

pre prezent şi viitor, postum). Preocupările de formare morală a oamenilor cuprinse în *Dell'Educazione* (Despre educaţie) încheie opera multiplă a lui N.T., care a reuşit să fie prezent prin scrisul său la toate aspectele şi preocupările de cultură ale unei epoci agitate.

TOMMASINO sau **TOMMASUCCIO DA FOLIGNO** (Foligno începp. sec. 14— Nocera 1377), autorul unor *Profezie* (Profeţii) scrise în jurul anului 1352, înfăţişînd neliniştita viaţă politică a Comunelor italiene. Compuse în strofe de cîte patru versuri, ele însumează un total de 847 versuri, ilustrînd poezia religioasă şi politică a Umbriei franciscane.

TOMMASO DA FAENZA (Faenza a 2-a jum. a sec. 13), poet menţionat de *Dante în *De vulgari eloquentia* (I, XIV) şi judecător cu funcţii publice la Bologna (1267). Este autorul unei **canzone*: *Amorozo voler m'ave commosso* („Voinţa de dragoste m-a mişcat").

TOMMASUCCIO DA FOLIGNO → TOMMASINO DA FOLIGNO

TORELLI Achille (Neapole: 1844—1922), autor dramatic; debutează cu comedia *La verità* (1865), iar compoziţia sa cea mai realizată este drama comico-sentimentală *I mariti* (Soţii, 1867), înfăţişînd idilic familia burgheză; între celelalte drame, modeste, se deosebeşte *Scrollina* (1880).

TORELLI sau **TORELLO Barbara** (Ferrara: 1475—1533), nobilă; se numără între femeile culte ale **Renaşterii* şi este presupusă autoare a unui **sonet* scris la moartea soţului ei, *Ercole Strozzi.

TORELLI Pomponio (Montechiarugolo, Parma 1539— Parma 1608), nobil, diplomat în slujba familiei Farnese, poet în latină şi italiană, autor dramatic cu tragediile *Merope* (1589) şi *Tancredi* (1597), aceasta din urmă inspirată din *Decameronul* (IV, 1) lui *Boccaccio. În ambele se reflectă experienţa de Curte a scriitorului, pentru care raţiunea de stat este superioară sentimentelor umane celor mai generoase. Tragedii politice, anunţîndu-l pe *Alfieri, sînt şi *Vittoria* (1605) — inspirată din istoria lui *Frederic al II-lea de Suabia, şi *Polidoro* (1605); *Galatea* (1603), în schimb, se apropie mai mult de genul dramei pastorale.

TORELLO Barbara → Barbara TORELLI

TORI Angiolo → Angiolo BRONZINO

TORNIMPARTE Alessandra → Natalia GINZBURG

TORRACA Francesco (Pietrapertosa, Potenza 1853— Neapole 1938), filolog şi istoric literar de formaţie pozitivistă; autorul unor *Scritti vari* (Scrieri diferite, 1928). A scris un articol interesant asupra lui *Giovanni Verga, punînd în lumină semnificaţia socială a operei acestuia.
§ *J. Sannazaro* (1879), *Studi di storia letteraria napoletana* (1884), *Manuale storico della letteratura italiana* (1886—7), *Studi di storia letteraria* (1923)

TORRIGIANO, maestro (maestrul), (Florenţa a 2-a jum. a sec. 13), identificat de unii istorici literari cu unul din florentinii iluştri menţionaţi în *Nuova Cronica* lui *Filippo Villani. I se atribuie două **sonete*.

TORTELLI Giovanni (Arezzo 1400 cca — Roma 1466), umanist, călător în Orientul Apropiat, în căutare de manuscrise antice; traducător din opera lui Aristotel (*Analiticile secunde*); alcătuieşte, pentru papa Nicolae al V-lea, Biblioteca Vaticanului. Aceluiaşi, îi dedică principala sa operă, *Commentaria grammatica de orthographia dictionum a Graecis tractarum* (Comentarii gramaticale privind ortografia cuvintelor extrase din autorii greci, 1453 cca), un fel de dicţionar enciclopedic privind mitologia greacă, biografiile oamenilor mari, chestiuni de gramatică latină etc. Aflat în serviciul cardinalului Giuliano Cesarini, a scris o operă de pedagogie, azi pierdută: *Commentaria de ratione disserendi et artist dialecticae praecepta* (Comentarii despre metoda de a raţiona şi preceptele artei dialecticei).

TORTI Francesco (Bevagna, Umbria: 1763—1842), literat; istoric literar în *Il prospetto del Parnaso italiano* (Prezentare de ansamblu a Parnasului italian, 1806—12), pune în lumină superioritatea lui *Dante faţă de *Petrarca. Adversar al

Scanned with OKEN Scanner

purismului, participă la discuţiile privind chestiunea limbii (**questione della lingua*) cu scrierile *Il purismo nemico del gusto o Considerazioni sulla prosa italiana* (Purismul duşman al gustului sau Consideraţii asupra prozei italiene, 1818), *Antipurismo* (1829), *Risposta ai puristi* (Răspuns puriştilor, 1819), *Dante rivendicato* (D. răzbunat, 1825), *Le bellezze poetiche di Ossian imitate dal cav. Monti* (Frumuseţile poetice ale lui O. imitate de cav. M., 1824), constituind, împreună cu *Propunerile* lui *Vincenzo Monti, o pledoarie pentru limba actuală („Natura ne-a făcut contemporani ai contemporanilor noştri", spune F.T.).

TOZZI Federigo (Siena 1883— Roma 1920), scriitor, pionier al romanului modern italian; descendent dintr-o familie de ţărani înstăriţi, a fost un timp funcţionar feroviar, apoi ziarist. A scris poezie lirică (*La zampogna verde* ⟨Flautul verde, 1911⟩, *La città della vergine* ⟨Oraşul fecioarei, 1913⟩), dar este socotit mai ales romancier, continuator al lui *Verga. Existenţa dură pe care o duce, conflictul îndelungat cu tatăl său, hangiu, care voia să-l constrîngă la o ocupaţie asemănătoare, îi impun o vedere aspră asupra lumii, un pesimism întunecat şi fără soluţie, dragostea însăşi apărîndu-i neputincioasă în faţa lăcomiei de bani şi de bunăstare. În cîteva romane, *I ricordi di un impiegato* (Amintirile unui funcţionar, 1920), *Bestie* (Animale, 1917), *Con gli occhi chiusi* (Cu ochii închişi, 1919), *Tre croci* (Trei cruci, 1920), *Gli egoisti* (Egoiştii, 1921), *Il podere* (Moşia, 1921), este evocată lumea unei Toscane rurale lipsite de idilism, în care ţărănimea înstărită, atrasă de mirajul oraşului, este analizată lucid în realitatea ei socială, asemenea celei a burgheziei urbane. Figura tatălui reapare deseori în transfigurarea narativă, ca obsesie a nedreptăţilor îndurate de protagonistul, mereu acelaşi, al povestirilor de fond autobiografic evident, acţiunea fiind plasată la Siena şi în împrejurimile ei: eroii sînt îndeobşte intelectuali rataţi, urmăriţi în sărăcia lor de amintirea tuturor umilinţelor şi a căror soartă o răsfrînge pe aceea a unei generaţii întregi de intelectuali. Tabloul Romei, al vieţii publice corupte şi apostrofa aruncată ţării care nu ştie să-şi iubească oamenii de cultură dau unor pagini narative accentul liric-polemic al operelor de protest social, amintind apropierea, la un moment dat, a scriitorului, de cercurile socialiste. Sub titlul *Novele*, au apărut postum (1925) însemnări de viaţă şi scrisori care întregesc figura morală a scriitorului, frămîntat de complexul umilinţei şi, de aceea, amar pînă la cinism şi polemic pînă la sarcasm.

§ *Giovani* (Tineri, 1920), *L'amore* (1920), *Realtà di ieri e di oggi* (Realitate de ieri şi de azi, 1928), *L'immagine e altri racconti* (Imaginea şi alte povestiri, 1946), *Nuovi racconti* (Noi povestiri, 1960)

TRANQUILLI Secondo → Ignazio SILONE

Trasformati, Accademia dei, întemeiată la Milano în jurul anului 1546 ca centru de studii clasice-umaniste şi reînfiinţată, în acelaşi oraş, în 1743, de către Giuseppe Maria Imbonati, reunind, ca membri ai ei pe cei mai însemnaţi scriitori ai Lombardiei iluministe: * Giuseppe Parini, fraţii *Verri, *Cesare Beccaria.

TRAPASSI Pietro → Pietro METASTASIO

trattati d'amore (tratate de iubire, sec. 16), opere filozofic-literare, cele mai multe în forma unui dialog; t. d'a. pornesc de la **neoplatonismul* lui *Marsilio Ficino şi definesc iubirea ca factor al universului şi drum al cunoaşterii. Sînt mici t. d'a. cartea a IV-a din *Il Cortegiano* de *Baldasare Castiglione şi *Gli Asolani* de *Pietro Bembo şi tratate propriu-zise, operele lui *Leone Ebreo, ale lui *Mario Equicola, *Tullia d' Aragona, *Giuseppe Betussi ş.a. Rolul acestor scrieri era de a facilita literatului şi intelectualului, om de Curte, cunoaşterea unei doctrine filozofice cu răsunet larg şi imediat în lirica timpului. Popularizînd teoria neoplatoniciană a iubirii, t. d'a. dovedeau prin existenţa lor interesul şi pasiunea pentru o concepţie filozofică în care sentimentul uman devenea, în planul metafizicii, un factor de creaţie şi de existenţă a universului. Autorii acestor opere sînt curtezane, femei literate la curent cu toate problemele de cultură ale

Scanned with OKEN Scanner

vremii sau scriitori care preiau ideile neoplatonismului. Moda filozofică, prezența femeilor în grupurile de literați ai Curților, larga răspîndire a **petrarchismului*, în fine, continuitatea culturii poetice de la *Scuola siciliana la **dolce stil nuovo* sînt tot atîtea elemente care impun la un moment dat popularizarea, prin t. d'a. a noțiunilor curente despre iubire, în cuprinsul unei filozofii anumite, aceea a neoplatonismului.

TRAVERSARI Ambrogio (Portico di Romagna 1386— Fontebuona 1439 cca), umanist; a cercetat vechile biblioteci mănăstirești unde a descoperit prețioase manuscrise și și-a povestit călătoriile într-un fel de jurnal intitulat *Hodoeporicon* sau *Itinerarium* (Descrieri de călătorie). Bun cunoscător al culturii grecești, a tradus opera lui Diogene Laerțiu, la cererea lui Cosimo de' Medici și a lui *Niccolò Niccoli.

Treves, editură înființată la Milano, în 1861, de către Emilio Treves; desființată în 1939 de către regimul fascist, activitatea sa este continuată de către editura *Garzanti. A publicat opera celor mai mari scriitori ai Italiei, de la *Verga la *Gozzano și *Pirandello.

TRILUSSA [Carlo Alberto SALUSTRI], (Roma: 1871—1950), poet dialectal și fabulist; a scris în graiul orașului natal, pe care rareori l-a părăsit. Satira sa este a unui moralist mai mult decît a unui cenzor al moravurilor politice. Recitate de multe ori de el însuși în fața publicului, poeziile lui, în majoritate **sonete*, sînt lipsite de sarcasm, sfătoase în nucleul epic, manifestînd tristețe și dezamăgire față de principalele vicii omenești: frica, lașitatea, josnicia. Și cum acestea se manifestă cu consecințele lor cele mai grave în raporturile de ordin politic, înfierează ipocrizia pretinsei egalități a democrației burgheze, servilismul față de monarhi, domnia bunului-plac în lumea celor puternici, interesele și patimile care se ascund sub cuvintele mari de patrie și libertate, incitînd la violență și declanșînd războaie. Spirit independent și curajos, cunoscut pentru rezerva sa marcată față de regimul lui Mussolini, T. a contribuit prin tăcerea sa la opoziția antifascistă a intelectualilor. Printre vol. sale de poezii se numără: *Le stelle de Roma* (Stelele Romei, 1889), *'Er mago de Borgo* (Vrăjitorul din Borgo, 1890), *Quaranta sonetti romaneschi* (Patruzeci de sonete romane, 1895), *Favole romanesche* (Fabule romane, 1901), *Er serrajo* (Animalele de circ, 1903), *Ommini e bestie* (Oameni și dobitoace, 1914), *Lupi e agnelli* (Lupi și miei, 1919), *Le cose* (Lucrurile, 1922), *La gente* (Lumea, 1927), *Er segreto der mago* (Taina vrăjitorului, 1930), *Giove e le bestie* (Iupiter și dobitoacele, 1932), *Acqua e vino* (Apă și vin 1944—5).

TRISSINO Gian Giorgio (Vicenza 1478— Roma 1550), literat; a fost protejat de Curtea papală, îndeplinind diferite misiuni diplomatice. A descoperit tratatul lui *Dante *De vulgari eloquentia*, pe care l-a publicat în traducere italiană în 1529 și, pornind de la acesta, a susținut că limba literară trebuie să cuprindă elementele diferitelor dialecte și să se cheme italiană, nu florentină sau toscană. În chestiunea grafiei, a propus, pentru transcrierea exactă a unor sunete, introducerea unor litere din alfabetul grec, în *Epistola de le lettere nuovamente aggiunte nella lingua italiana* (Epistolă asupra literelor recent adăugate în limba italiană). Răspunzînd obiecțiilor ridicate de cei mai mulți literați, el își va reafirma tezele în dialogul *Il Castellano* (Castelanul, 1528). În cuprinsul literaturii doctrinare asupra iubirii, G.G.T. este autorul dialogului intitulat *Ritratti* (Portrete, 1524) în care, aducînd laude unor femei dintre cele mai frumoase, o preamărește pe Isabella d' Este, iar pe linia **petrarchismului*, găsește în Laura perfecțiunea umană, puterea creatoare de frumusețe. Autor dramatic, G.G.T. scrie comedia *I Simillimi* (Gemenii), imitată după Plaut, și tot el are meritul de a fi dat prima tragedie în teatrul european și în limba italiană, conformă regulilor cuprinse în *Poetica* lui Aristotel: *Sofonisba* (1515), scrisă în versuri endecasilabe. Scriitor epic, G.G.T. este autorul epopeii eroice în 27 de cărți, în versuri endecasilabe fără rimă, intitulată *L'Italia liberata da' Gotti* (I. eliberată de stăpînirea goților, 1527—47). Avînd ca model declarat *Iliada* și povestind războiul condus de generalii

Scanned with OKEN Scanner

lui Iustinian pentru desființarea regatului ostrogoților din Italia, poemul conține exemple stîngace de miraculos și totodată episoade de dragoste scrise după modelul celor din romanele cavalerești, dar deseori penibile și ridicole pentru cititorul modern.

Tristano riccardiano (Tristan-ul riccardian, sf. sec. 13/încep. sec. 14), codice manuscris aflat la Biblioteca riccardiană din Florența, cea mai izbutită din cele trei versiuni, în italiană, ale romanului cavaleresc din ciclul breton *Le Roman de Tristan (→ letteratura cavalleresca)*. Traducerea este făcută probabil după o alta, mai veche, în grăiul vorbit la hotarele dintre Toscana și Umbria. Autorul versiunii este necunoscut. Prima ed. critică a operei a apărut în 1896. → *Tristano veneto*, *Tavola ritonda*

Tristano veneto (Tristan-ul venet), una din cele trei versiuni în italiană ale romanului cavaleresc din ciclul breton *Le Roman de Tristan (→ letteratura cavalleresca)*. Traducere anonimă, în dialectul din provincia Veneției, ea confirmă larga răspîndire a literaturii cavalerești franceze în Nordul Italiei. → *Tristano riccardiano*, *Tavola ritonda*

TROMBATORE Gaetano (Siracusa 1900 —), istoric și critic literar; a publicat studiile monografice *Jacopone da Todi* (1925), *Fogazzaro* (1938) *Arte sociale del Verga* (1947), atent în primul rînd la raporturile dintre scriitor și societate, și a arătat apartenența lui *Alberto Moravia la tradiția **verismului*. Principalele cercetări și le-a reunit în vol. *Scrittori del nostro tempo* (Scriitorii vremii noastre, 1959) și *Riflessi letterari del risorgimento in Sicilia* (Reflexe literare ale Risorgimentului în S., 1960).

TRONCONI Cesare (Milano: 1836 cca—1894), scriitor din **scapigliatura*; admirator al operei lui Zola, s-a declarat zgomotos împotriva prejudecăților burgheze. Autor al unor romane care la data apariției lor au provocat indignarea opiniei publice conformiste, C.T. reprezintă tendințele extreme ale boemei milaneze. Printre vol. sale se numără *Un amore a fondo perso* (O iubire fără speranță, 1873), *Passione maledetta* (Patimă blestemată, 1881) și *Carnevale in borsa* (Carnaval la bursă, 1892). Adresate femeilor și îndeosebi tinerilor, două din cărțile sale par a fi violente pamflete împotriva moralei burgheze: *Alla gioventù italiana (maschi e femmine) affinché non si lasci imbecillire* (Către tineretul italian — băieți și fete — pentru ca să nu se lase prostit, 1881) și *Evelina, ovvero il primo romanzo di una moglie* (E. sau primul roman al unei soții, 1892).

TROYA Carlo (Neapole: 1784—1858), istoric. Cercetător al operei lui *Dante în semnificația politică a alegoriilor cuprinse în *Divina Comedie*, a publicat vol. *Del Veltro allegorico di Dante* (Despre Ogarul alegoric al lui D., 1826) și *Del Veltro allegorico dei Ghibellini* (Despre Ogarul alegoric al ghibelinilor, 1832). Dar opera sa principală este *Storia d'Italia del medioevo* (Istoria I. medievale, 17 vol., 1839—59), care expune istoria primelor secole după descompunerea Imperiului roman.

TUMIATI Corrado (Ferrara 1885— Florența 1967), medic, ziarist și scriitor; a povestit în prima sa carte, *I tetti rossi* (Acoperișurile roșii, 1930), experiența sa de psihiatru în spitalele unor închisori. Volumele *La noce di cocco* (Nuca de cocos, 1934) și *Solstizio nell'orto* (Solstițiu în grădină, 1938) îl arată aplecat asupra durerii omenești, suferind alături de aproapele său. Amintirile de război intitulate *Zaino di sanità* (Raniță de sănătate, 1947) confirmă caracterul prin excelență uman al prozei sale, de participare simpatetică la viața celorlalți.

TULLIA D' ARAGONA (Roma: 1508 cca —56), curtezană *(cortigiana)*, autoarea unui faimos **tratatto d'amore*; *Dialogo della infinità d'Amore* (Dialog despre infinitatea iubirii). Este probabil că *Benedetto Varchi, el însuși autor al unei opere similare, și *Girolamo Muzio, care a redactat o scrisoare introductivă la una din primele ed. (1547), au revăzut și emendat această scriere. Preluînd de la *Leone Ebreo numai ideea fundamentală despre

Scanned with OKEN Scanner

iubire ca factor de cunoaştere, tratatul cuprinde mai ales o descriere nuanţată a sentimentului.

TUPPO Francesco del (Neapole: 1443/4 — post 1501), tipograf vestit, poet şi prozator în latină şi italiană; a tradus fabulele lui Esop (1485), cărora le-a adăugat o serie de comentarii şi reflecţii morale reunite sub titlul *Historialis allegoria* (Alegoria povestirilor).

TURATI Filippo (Canzo, Como 1857—Paris 1932), om politic cu pregătire filozofică pozitivistă; întemeietor al Partidului Socialist Italian (1892), a murit la Paris, ca exilat politic antifascist. Poet liric, autor al versurilor care alcătuiesc *Inno dei lavoratori* (Imnul oamenilor muncii), publică vol. *Strofe* (1883), marcînd protestul împotriva nedreptăţilor sociale. Articolele şi discursurile sale au apărut reunite în vol. *Trent' anni di critica sociale* (Treizeci de ani de critică socială, 1921) şi *Le vie maestre del socialismo* (Căile principale ale socialismului, 1921). A întemeiat revista «*Critica sociale*» (1891—1926).

§ *Il delitto e la questione sociale* (Crima şi chestiunea socială, 1883)

U

UBERTI Fazio sau **Bonifacio degli** (Pisa 1305/9 — Verona post 1367), nobil; a trăit în exil la Curţile seniorilor din Nordul Italiei. În poezia lirică, imită *Rime petrose* ale lui *Dante. Opera sa principală este însă poemul didactic-alegoric *Dittamondo* (Profeţii ale lumii, 1347—67), istorie a unei călătorii imaginare în Europa, Africa şi Asia. Pornind de la izvoarele geografice cele mai variate, autorul evocă la fiecare pas faptele istorice şi legendele privitoare la locurile respective. Opera, lipsită de însuşiri poetice, este o enciclopedie a cunoştinţelor medievale de geografie şi istorie a lumii.

UBERTI Pie(t)ro Asino degli (a 2-a jum. a sec. 13), ghibelin exilat din Florenţa; se află alături de regele *Manfredi de Suabia în lupta de la Benevento. Luat prizonier de Carol I de Anjou este torturat şi moare în chinuri. Poet din *Scuola siciliana i se atribuie un singur *sonet: *Per un cammino amor pensando* („Pe un drum, gîndind la dragoste").

UDENO Nisiely → Benedetto FIORETTI

Ugo d'Alvernia (Hugo din Auvergne, sec. 14), poem cavaleresc aparţinînd literaturii franco-venete *(*letteratura franco-veneta)*, ce povesteşte faptele de arme ale paladinului Ugo d'Alvernia. Larg răspîndit în Italia, poemul se regăseşte în opera lui *Andrea da Barberino.

UGO DI PERSEG → UGO DI PERS(IC)O

UGO DI PERS(IC)O sau **PERSEG** (începp. sec. 13), poet despre a cărui viaţă nu există nici un fel de date, cunoscut doar prin faptul că *Girardo Patecchio i-a dedicat compoziţia *Le Noie*, iar poetul, la rîndul lui, i-a adresat ca răspuns două compoziţii în versuri.

UGONI Camillo (Brescia 1784 — Pontevico, Brescia 1855), istoric literar; a scris *Della letteratura italiana nella seconda metà del secolo XVIII* (Despre literatura italiană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, 1820—2, 1855—8). Exilat politic în Franţa şi în Anglia pentru participarea sa la acţiunea carbonarilor (1820—1), l-a admirat pe *Ugo Foscolo şi a tradus în italiană studiile publicate de acesta în limba engleză. Este şi autorul biografiilor contemporanilor săi *Lorenzo Mascheroni şi *Giuseppe Pecchio.

UGUCCIONE DA LODI sau, în transcriere dialectală, **UGUÇON DE LAODHO** (Cremona începp. sec. 13), poet didactic-moralist, autorul unui poem de 1 843 versuri, din care peste jumătate sînt alexandrine sau endecasilabe, iar celelalte au măsura de nouă silabe. Poemul, avînd în manuscrise titlul *Il libro* (Cartea) şi scris, probabil, înainte de anul 1265, este alcătuit, se pare, din două poeme mai mici, independente unul de altul şi redactate la distanţă de timp. Autorul, despre care nu se cunosc date biografice, aparţinea probabil sectei eretice a patarinilor sau a valdesilor, după cum se poate deduce din cuprinsul anticlerical al poemului. Acesta vădeşte totodată influenţa literaturii moral-religioase a Franţei, în speţă a scrierii anonime intitulate *Débat du corps et de l'âme* (Gîlceavă între trup şi suflet).

UGUÇON DE LAODHO → UGUCCIONE DA LODI

umanism, termen de istorie literară, ce defineşte cultura *Renaşterii în Italia şi

în ţările din Vestul Europei. Într-un înţeles larg, u. înseamnă cultura care converge către problemele omului. Ca atare, el este prezent în întreaga istorie a culturii europene, de la Renaştere încoace. În înţelesul său iniţial, u. se defineşte ca problematică a omului întrucît se opune culturii clericale şi problematicii transcendentului, păstrînd integritatea de sensuri şi idei a moştenirii antice. Aşa-numita renaştere a antichităţii, care stă la baza u. este rezultatul unei acumulări cauzal-istorice şi sociale, acumulare care se produce în Italia începînd cu dezvoltarea economică a oraşelor-republici. Clasa în creştere, burghezia comunală, îşi formează propria ei pătură de intelectuali, iar cultura laică pe care aceştia o promovează îşi găseşte cel mai bun sprijin în cultura greco-latină, cultură prin excelenţă laică; prezenţa tot mai frecventă în Italia a unor învăţaţi greci, care părăsesc Bizanţul ameninţat de turci, uşurează la rîndul ei cunoaşterea acestei culturi. Bizantinii aduc în Italia manuscrise ale operelor filozofice greceşti şi devin profesori de greacă ai viitorilor umanişti. Umanismul se afirmă pe mai multe planuri: u. *filologic*, al cercetătorilor de manuscrise, de la pasiunea de căutător a lui *Petrarca, la rafinamentul de gramatician expert al lui *Gian Mario Filelfo şi pînă la admiraţia fanatică a modelelor stilistice antice în ciceronismul *(*ciceronismo)* epigonic al secolului următor; u. *filozofic*, cu consecinţe în planul eticii, al cercului neoplatonicienilor florentini *(→ neoplatonism)*, pentru care antichitatea oferă modelul „demnităţii umane“ ce se cere restaurată şi tratatele cu acest titlu ale lui Giannozzo Manetti şi *Pico della Mirandola sînt mărturia ideologiei laice a intelectualilor Renaşterii; u. *poeţilor şi artiştilor* care restituie poeziei frumuseţea naturii şi artelor plastice, frumuseţea omului: de la Botticelli pînă la *Michelangelo şi de la *Poliziano pînă la *Ariosto, arta Renaşterii se naşte din cultul antichităţii clasice pe care o restituie lumii în toată semnificaţia ei. Iniţial, u. este o cultură în limba latină, formulîndu-şi prin aceasta opoziţia faţă de cultura clericală, exprimată în latina coruptă a evului mediu şi faţă de cultura de filon popular, cultura vulgară, care ignoră modelele antice. Dar el renunţă treptat de a fi cultura unei minorităţi erudite întrucît, prin însăşi finalitatea lui, se adresează unei majorităţi căreia vrea să-i deschidă drumul gîndirii libere. Aşa-numitul u. *vulgar*, adică italian ca mijloc de expresie, se afirmă încă de la jum. sec. 15, odată cu *Leon Batista Alberti, şi el asigură difuzarea culturii noi, împlinindu-şi ca atare menirea. Poezia umanistă, iniţial poezie exclusiv latină, cum este opera lui *Giovanni Pontano, îşi păstrează calitatea în creaţia în limba italiană a lui *Lorenzo de' Medici. Indirect, consolidarea limbii italiene literare este tot rezultatul u., întrucît imitarea modelelor latine şi căutarea perfecţiunii expresive în limba latină determină o întreagă mişcare de formare şi educare a scriitorului în planul efortului stilistic, iar preocupările în această direcţie îşi dau roadele nu numai în ciceronism, dar şi în vulgara marilor prozatori, de la *Machiavelli la *Guicciardini, *Galilei şi *Vico. Modelul prozei latine, prezent în *Scienza nuova*, atestă perenitatea educaţiei umaniste în Italia, u. dovedindu-se a fi prima şcoală de cultură laică a Europei moderne.

Umidi, Accademia degli, înfiinţată la Florenţa, în 1540 cca, de *Giovanni Mazzuoli şi *Anton Francesco Grazzini; îşi propunea, prin activitatea ei, apărarea culturii vulgare împotriva **umanismului* epigonic al latinizanţilor intransigenţi. Între membrii ei se numără *G. Gelli şi A. F. Grazzini, a cărui operă se adresează prin conţinutul ei narativ unui public de mijloc, nu erudiţilor. Academia s-a dizolvat în momentul cînd majoritatea membrilor ei au fondat *Accademia fiorentina sub protecţia lui Cosimo I de' Medici.

Umoristi, Accademia degli (1603—70 cca) a funcţionat la Roma, avînd între membrii ei pe *Alessandro Tassoni şi pe *Francesco Bracciolini. Destinată a cultiva poezia burlescă, s-a manifestat printr-un anticonformism glumeţ şi nu ofensiv.

Scanned with OKEN Scanner

UNGARETTI Giuseppe (Alexandria, Egipt 1888 — Milano 1970), unul din marii poeţi lirici ai Europei contemporane. După o şedere la Paris şi după anii primului război mondial în care a luptat pe front, se stabileşte în Italia. A fost profesor la Universitatea din São Paolo (Brazilia 1936—42), apoi la Roma. Primele versuri alcătuind ciclul *Il porto sepolto* (Portul îngropat, 1916), precum şi culegerea în franceză *La guerre* (Războiul, 1919), inspirate de războiul în curs, sînt, în voita lor lipsă de patos, o operă lirică elocventă despre singurătatea tragică a omului în faţa morţii. Orînduite în culegeri succesive, poeziile lui G. U. se prezintă azi sub titlurile *L'Allegria. 1914—1919* (Bucuria. 1914—1919, 1942), cuprinzînd şi ciclul mai sus amintit al poeziilor de război, *Sentimento del tempo, 1919—1935* (Sentimentul timpului. 1919—1935, 1943), *Poesie disperse* (Poezii risipite, 1945), *Il dolore, 1937—1946* (Durerea. 1937—1946, 1947), *La terra promessa* (Pămîntul făgăduit, 1950), *Un grido e paesaggi, 1939—1952* (Un strigăt şi peisaje. 1939—1952, 1954), *Il taccuino del vecchio* (Carnetul bătrînului, 1960). În succesiunea acestor cicluri, istoricul literar descoperă o treptată adîncire a lirismului şi, totodată, a realizării expresive de la poezia iniţială, debitoare simbolismului francez, prezentă în *Il porto sepolto*, la poezia de meditaţie şi de atentă elaborare formală din *Sentimento del tempo* şi, în sfîrşit, la poezia majoră care, începînd cu *Il dolore*, atinge temele mari ale condiţiei umane. În această ultimă etapă a sa, creaţia lui G. U. se înscrie în linia acelei poezii a durerii universale pe care Italia a ilustrat-o prin opera lui *Petrarca, *Tasso şi *Leopardi. Poet de mare interiorizare a sentimentului, poet al condiţiei umane în trăsăturile ei permanente, — suferinţa şi bucuria, dragostea şi moartea —, G. U. realizează prin versul său o poezie austeră şi totodată de o extremă densitate emoţională. Conştiinţa modernă a permanenţei durerii, întîlnită chiar în primele versuri, străbate toate ciclurile lirice, filon elegiac al scrisului poetic al lui G. U., dincolo de care se ridică glasul speranţei, capacitatea de a înfrînge gîndul morţii prin creaţia de artă sau prin iubirea care se dăruieşte. Atingînd în densitatea ei emoţională pragul **ermetismului*, străină de orice preţiozitate atît a cuvîntului frumos cît şi a jocului intelectual, lirica lui G. U. se înscrie între mărturiile autentice ale omenirii de azi. Traducător al unor mari poeţi, ca Shakespeare, Góngora şi Mallarmé, şi autor al unor proze de călătorie (*Il deserto e dopo* ⟨Deşertul şi apoi, 1961⟩), G. U. se numără între scriitorii cei mai generoşi, în umanitatea sa, ai timpului de azi.

UNICO ARETINO, L' → Bernard(in)o ACCOLTI

«Unità, L'» (1911—20), revistă săptămînală, de politică şi cultură; a apărut la Florenţa, sub conducerea lui *Gaetano Salvemini. A reprezentat ideologia intelectualilor democraţi şi, ca atare, a luat poziţie împotriva războiului colonial pentru ocuparea Libiei şi a pus în discuţie situaţia economică a Sudului (→ *questione del Mezzogiorno*), cerînd lichidarea stării de înapoiere a acelor regiuni.

Uniti, Accademia degli → Accademia degli Informati

URBAN al VIII-lea → Maffeo BARBERINI

V

VALERI Diego (Piove di Sacco, Padova 1887—1976), profesor la Universitatea Padova (pînă în 1957); a publicat studii şi eseuri ca *Poeti francesi del nostro tempo* (Poeţi francezi ai timpului nostru, 1924), *Saggi e note di letteratura francese moderna* (Studii şi note de literatură franceză modernă, 1941), *Il simbolismo francese da Nerval a De Régnier* (Simbolismul francez de la N. la D. R., 1954), *Da Racine a Picasso*, *Nuovi studi francesi* (De la R. la P. Noi studii franceze, 1956). Prozator sentimental, a scris pagini de rară sensibilitate închinate Veneţiei: *Fantasie veneziane* (Visări veneţiene, 1934), *Guida sentimentale di Venezia* (Ghid sentimental al Veneţiei, 1942). Poet liric, D. V. este un continuator ideal al crepusculariilor *(→ crepuscolarismo)*, un creator de scurtă respiraţie, romantic de sensibilitate delicată, pictor impresionist. Principalele sale culegeri de versuri sînt: *Le gaie tristezze* (Tristeţile vesele, 1913), *Umana* (Omenească, 1915), *Crisalide* (Crisalidă, 1919), *Ariele* (1924), *Il campanellino* (Clopoţelul, 1928), *Scherzo e finale* (Glumă şi final, 1937), *Tempo che muore* (Timp care moare, 1942), *Terzo tempo* (Al treilea timp, 1950), *Il flauto a due canne* (Flautul cu două tuburi, 1958). În franceză, a publicat placheta de versuri *Jeux de mots* (Jocuri de cuvinte, 1956).

VALERIANO Pierio → Giampietro BOLZANI

VALERIO Ginnesio Gavardo → Giovani SAGREDO

VALLA Lorenzo (Roma: 1407—57), umanist; studiază greaca la Florenţa cu Giovanni Aurispa şi este un timp profesor la Pavia (1431). Scrie acum *De vero bono* (Despre adevăratul bun), dialog filozofic între oamenii de cultură ai vremii, arătînd, în spiritul lui Epicur, că „bunul adevărat" al vieţii este plăcerea *(voluptas)*. Publicată în 1433, opera va suferi ulterior corectări de stil şi de conţinut, alegerea plăcerii lumeşti ca bun suprem apărînd uşor atenuată în favoarea bunurilor eterne făgăduite de credinţă. Dar şi în această concluzie L. V. susţine drepturile egale ale spiritului şi ale materiei, într-o polemică deschisă contra ipocritului ascetism al vieţii monastice. Într-un pamflet intitulat *De insignis et armis* (Despre distincţii şi arme), L. V. atacă doctrinele de drept oficiale şi îşi atrage ura juriştilor. Obligat să părăsească Pavia, izbuteşte (1437) să intre în serviciul regelui *Alfons al V-lea de Aragon. Continuîndu-şi opera de moralist, susţine în dialogul *De libero arbitrio* (Despre liberul arbitru, 1439) superioritatea voinţei asupra soartei, optînd pentru filozofia stoicilor. Reia, în *De professione religiosorum* (Despre profesiunea oamenilor religioşi), discuţia asupra obligaţiilor vieţii monastice, susţinînd superioritatea morală a vieţii laice; vorbeşte, în dialogul *Dialectica*, despre raportul dintre lingvistică şi logică, preocupat fiind de problema comunicării clare a adevărului. Atacă problema raporturilor dintre Stat şi Biserică, susţinînd autonomia celui dintîi faţă de autoritatea papală şi refuză puterii temporale a papilor orice întemeiere istorică în *De falso credita et ementita Constantini donatione* (Despre donaţia lui Constantin neîntemeiat crezută şi inventată, 1440), adevărat pamflet anticurial în care, folosind analiza de text filologică şi istorică ajunge

Scanned with OKEN Scanner

la concluziile cele mai îndrăzneţe la acea dată, anticipînd cu un secol opera de egală vigoare a lui Erasm. Dar în urma unui acord intervenit între Roma şi Regatul Neapolului, L. V. este constrîns să se justifice în faţa unui tribunal ecleziastic. *Defensio quaestionum in philosophia* (Apărare a chestiunilor relative la filozofie) şi mai ales *Apologia pro se et contra calumniatores ad Eugenium IV Pontificem Maximum* (Apologia pentru sine şi împotriva calomniatorilor, adresată papei Eugen al IV-lea, 1445) sînt scrierile cu care răspunde acuzatorilor săi. Susţinut de regele Alfons, căruia îi consacrase în 1442 un discurs encomiastic, *Oratio ad Alphonsum regem, aliud Siculum aliud Neapolitanum esse regnum* (Discurs adresat regelui Alfons, regatului Siciliei şi Neapolului), scrie, pentru a-şi împlini obligaţiile de scriitor al Curţii, o biografie a monarhului precedent, *Historiarum Ferdinandi Regis Aragonae libri tres* (Istoria în trei cărţi a regelui Ferdinand de Aragon, 1445—6). Atacat pentru această operă de către *Bartolomeo Fazio, îi răspunde cu cele patru cărţi de *Recriminationes* (Plîngeri) în care, apărînd latina pe care o folosise în scrierile sale, susţine necesitatea de a lărgi capacitatea expresivă a acestei limbi. Revenit la Roma cu funcţia de scriitor apostolic, publică scrierea, îndelung elaborată, despre „Eleganţa limbii latine" *(Elegantiarum latinae linguae)* în care, de-a lungul celor şase cărţi tratînd despre părţile de vorbire, despre sinonime, despre semnificaţia cuvintelor în contextele în care apar folosite de scriitori, demonstrează excelenţa expresivă a latinei, arătînd totodată perenitatea civilizaţiei romane dincolo de vicisitudinile istoriei, susţine epicureismul şi liberul arbitru, viaţa activă şi raţională, împotriva oricărei doctrine obscurantiste care neagă superioritatea spiritului uman. Acuzat de erezie şi ameninţat cu pedeapsa arderii pe rug de adversari mărunţi în polemica lor, cum au fost *Poggio Bracciolini şi *Antonio Beccadelli, L. V. descoperă prin opera sa implicaţiile fertile ale **umanismului* în logică şi în morală, în politică şi în filologie.

VALLI Luigi (Roma 1878 — Terni 1931), autor al unor studii de interpretare politică a alegoriilor conţinute în *Divina Comedie*. El vede în opera lui *Dante ecoul unei doctrine secrete şi eretice a aşa-numiţilor *fedeli d'amore* (credincioşi întru' iubire), căci aceştia recurg la alegorie şi simbol pentru a-şi expune şi propaga ideile. Principalele sale studii dantesti sînt *Il segreto della Croce e dell'Aquila nella „Divina Commedia"* (Taina Crucii şi a Acvilei în „Divina Comedie", 1914), *La chiave della Divina Commedia* (Cheia „Divinei Comedii", 1924) şi *Il linguaggio segreto di Dante e dei „fedeli d'amore"* (Limbajul secret al lui D. şi al „credincioşilor întru iubire", 1928).

VAMBA → Luigi BERTELLI

VANNETTI Clementino (Rovereto: 1754—95), poet şi prozator; imitînd poezia **Renaşterii* şi nuvelele lui *Boccaccio, i-a dedicat lui Horaţiu mai multe scrieri, printre care *Intorno al celibato. Osservazioni intorno ad Orazio* (Cu privire la celibat. Observaţii relativ la Horaţiu, 1792); scrie *Dialoghi dell'Eremita* (Dialogurile pustnicului, 1783—94); condamnă poetica preromantismului şi susţine, într-o *Epistola* în versuri, clasicismul readus în actualitate de Winckelmann.

VANNUCCI Atto (Tobbiana, Pistoia 1810—Florenţa 1883), ziarist; în 1848 a luat parte la lupta politică din Toscana şi a scris o serie de biografii ale „martirilor libertăţii italiene" *(I martiri della libertà italiana dal 1794 al 1848)*; istoric, a publicat o amplă istorie a Italiei, din antichitate pînă la migraţiunile popoarelor germanice *(Storia d'Italia dall' origine di Roma fino all'invasione dei Longobardi*, 4 vol., 1861). I-a dedicat lui *G. B. Niccolini vol. de „amintiri" *Ricordi della vita e delle opere di G. B. Niccolini* (1866).

VARANO Alfonso (Ferrara: 1705—88), poet; inspiraţia gravă îl opune în mod programatic atît spiritului libertin cît şi liricii hedoniste a **neoclasicismului*. Este autorul culegerii de versuri religioase *Visioni sacre e morali* (Viziuni sacre şi morale, 1749—66), în care se întrevede apropiatul gust romantic al viziunilor,

impresionante prin trăsăturile lor de lugubru și macabru. În genul dramatic a scris tragedii inspirate din istoria Orientului: *Agnese martire del Giappone* (A. martiră a Japoniei), *Saeba, regina di Giuge e di Taniorre* (S., regină din G. și T.).

VARCHI Benedetto (Florența: 1502—65), istoric și literat; s-a autoexilat în momentul reîntoarcerii Medicilor (1530), dar a revenit curînd în patrie, slujind guvernarea absolutistă instaurată de aceștia. Opera lui principală este *Storia fiorentina* (Istoria florentină, 1721), în 16 cărți, privind deceniul 1527—38, în care în Italia se produce trecerea de la republică la principat; B. V. laudă noua stăpînire instituită la Florența, opera sa manifestînd uneori un conformism supărător. Autor dramatic, scrie *La suocera* (Soacra, 1557—60), conformă poeticii clasice și, în speță, comediei lui Terențiu. Cu *Lezione della maggioranza delle arti* (Lecții asupra majorității artelor, 1547), contribuie la formarea unei critici de artă în **Renaștere*; pentru a-și verifica adevărul celor afirmate aici, consultă părerea unor mari artiști plastici și scriitori. Contribuția sa la chestiunea limbii *(*questione della lingua)* apare în dialogul *L'Ercolano* (1560—5), astfel intitulat de la numele unuia dintre interlocutori, Cesare Ercolani. Autorul, care se numără între membrii *Accademiei fiorentina, arată excelența limbii literare folosite de scriitorii contemporani și propune ca ea să fie numită florentină, nu italiană și nici toscană.

VARESE Carlo (Tortona 1792 — Rovezzano Florența 1866), medic și scriitor; autorul unei vaste *Storia della Repubblica di Genova* (Istoria Republicii G., 1834), dar mai ales al unor romane mult prețuite de contemporani, printre care *Sibilla Odaleta* (1827), roman istoric, model al genului, cu acțiunea plasată în anii expediției lui Carol al VIII-lea în Italia, pentru ocuparea Neapolului. În romanul *La fidanzata ligure* (Logodnica din Liguria, 1828), cu subtitlul *Usi, costumanze e caratteri dei popoli della Riviera ai nostri tempi* (Obiceiuri, moravuri și caractere ale populațiilor de pe Coasta Mării Ligure în vremea noastră), C. V. păstrează din romanul istoric acțiunea complicată a aventurilor spectaculoase, făcîndu-le însă să apară cu atît mai puțin verosimile, cu cît sînt închipuite a se desfășura în cadrul contemporan al lumii de fiecare zi. Un al doilea roman din epoca contemporană este *Il Proscritto, storia sarda* (Proscrisul, poveste din Sardinia, 1830), dar producția sa de inspirație istorică rămîne dominantă: *I prigionieri di Pizzighettone* (Prizonierii din P., 1829) — inspirat din luptele lui Francisc I în Italia, *Folchetto di Provenza* (F. din Provența, 1830) — evocare a perioadei de înflorire a poeziei trubadurilor, *Preziosa di Sanluri ossia I montanari sardi* (P. de S. sau Muntenii Sardiniei, 1832) — inspirat din viața feudală a Insulei la începp. sec. 15. Istoria Milanului în sec. 14 inspiră acțiunea romanului istoric *I Torriani e i Visconti* (Cei din neamul lui Della Torre și cei din neamul Visconti, 1839). În ultima perioadă a vieții sale, C. V. renunță la scris, ocupînd funcții publice.

VASARI Giorgio (Arezzo 1511 — Florența 1574), literat, pictor și arhitect, în slujba cardinalului Ippolito de' Medici (1531), a marelui duce al Toscanei, Alessandro (1533), a cardinalului Alessandro Farnese (1543), prin care cunoaște principalele centre de cultură ale **Renașterii* și pe toți marii ei artiști. Opera sa principală, *Vite de' più eccellenti architetti, pittori e scultori italiani da Cimabue insino a' tempi nostri* (Viețile celor mai mari arhitecți, pictori și sculptori italieni de la C. pînă în vremurile noastre, 1550) reapare în 1568, cu adaosuri și corectări. Ea cuprinde biografiile tuturor artiștilor de la începuturile culturii italiene pînă la *Michelangelo. Pentru a se documenta și a cunoaște direct operele pe care le descrie, C. V. a călătorit mult în Italia. Admirator al antichității și al timpului său, vorbește de renașterea artelor folosind cel dintîi cuvîntul respectiv *(rinascita)*, care ulterior a devenit un termen de bază în istoriografie. Criteriul perfecțiunii artistice este natura și adevărul ei, pe care artistul trebuie să le imite și pe care le găsește în arta clasică a antichității și a marilor lui contemporani. Scrise

Scanned with OKEN Scanner

de un artist care cunoştea tehnica artelor pe care le prezintă, *Viețile* alcătuiesc o operă organică, privind un domeniu de prim rang al culturii. Ele constituie, la data respectivă şi încă mulţi ani după aceea, o operă unică în felul ei. Alături de amănuntele biografice, nu lipseşte relatarea unor întîmplări mărunte, punînd în relief umanitatea simplă a unor mari creatori, după cum nu lipsesc nici accentele lirice şi solemne în descrierea admirativă a capodoperelor, ceea ce dovedeşte o conştiinţă permanent vie a excelenţei propriei epoci.

VECCHI Omero → Luciano FÒLGORE

VEGIO (DA LODI) Maffeo (Lodi 1407—Roma 1458), umanist, scriitor în limba latină, călugăr augustin (1455). Admiraţiei sale pentru cultura clasică, i se datorează compoziţiile poetice *Epigrammata* şi poemele *Astyanax* (1430) şi *Vellus aureum* (Lîna de aur, 1431), iar ficţiunile mitologiei îi servesc ca procedeu literar pentru scrieri encomiastice, cum este *Carmen heroicum* (Imn eroic) şi *Convivium deorum* (Ospăţul zeilor) — consacrat lui Filippo Maria Visconti. Filolog şi gramatician, este autorul unui mic dicţionar al terminologiei juridice latine, intitulat *De verborum significatione* (Despre înţelesul cuvintelor, 1433). După convertirea religioasă, a scris opere de morală (*De perseverantia religionis* ⟨Despre statornicia religiei⟩) şi un important tratat de pedagogie (*De educatione liberorum et eorum claris moribus* ⟨Despre educaţia copiilor şi despre obiceiurile lor alese⟩).

VELLUTI Donato (Florenţa: 1313—70), cronicar cu funcţii publice în conducerea Comunei; scrie o *Cronica domestica* (Cronică de familie, 1367), în care povesteşte istoria propriei familii. Deşi întîmplările respective nu aparţin istoriei publice a oraşului, faptul că ele sînt privite în contextul unei situaţii istorice şi sociale date asigură operei nu numai un caracter documentar, dar şi o valoare artistică, lucrarea fiind una din acele cronici private care anticipează romanul de moravuri.

Venexiana, La (Veneţiana, începp. sec. 16), comedie anonimă, atribuită lui *Girolamo Fracastoro pentru că, deşi scrisă în mare parte în dialectul veneţian, dovedeşte mult meşteşug artistic. Situaţiile licenţioase sînt evitate cu artă şi acţiunea, care înfăţişează rivalitatea dintre două femei îndrăgostite de acelaşi tînăr, reuşeşte să sugereze, mai mult decît să reprezinte direct, o lume libertină, binecunoscută din toată literatura comică şi satirică a *Renaşterii.

VENIER Domenico (Veneţia: 1517—82), poet; autor al unei culegeri de versuri (*Rime*, 1751), protector al multor literaţi, printre care *Pietro Aretino şi *Bernardo Tasso.

VENIER Maffeo (Veneţia: 1550—86), poet de tendinţă realist-satirică, opusă curentului dominant al **petrarchismului*; a deţinut înalte funcţii în conducerea Republicii.

VENTURI Marcello (Seravezza, Lucca 1925—), narator; a debutat cu vol. *Dalla Sirte a casa mia* (De la golful celor două S. pînă la mine acasă, 1952), inspirat din faptele de război pe frontul Africii de Nord. Au urmat, mai puţin remarcate de critică, vol. *Il treno degli Appennini* (Trenul din Apenini, 1956) şi *Vacanza tedesca* (Vacanţă germană, 1959) etc.

VERDINOIS Federico (Caserta 1844—Neapole 1927), ziarist; autor de schiţe şi nuvele care descriu mica burghezie a oraşului: *Racconti* (Povestiri, 1878), *Nuove novelle* (Nuvele noi, 1882), *Racconti inverosimili* (Povestiri neverosimile, 1886); profesor de engleză şi rusă, este cunoscut prin numeroase traduceri; colaborator la principalele ziare ale timpului, a publicat interesante amintiri din această activitate: *Ricordi giornalistici* (1920).

VERGA Giovanni (Catania: 1840—1922), cel mai însemnat dintre scriitorii **verismului*. La 15 ani scrie prima sa operă, romanul istoric *Amore e patria* (Iubire şi patrie), inspirat din lupta de independenţă a coloniilor americane. În 1859—60 compune un nou roman istoric, bine documentat, *I carbonari della montagna* (Cărbunarii din munţi, 1861), evocînd anii domniei lui Joachim Murat la Neapole.

Scanned with OKEN Scanner

În 1863, dă romanul *Sulla laguna* (Pe lagună), apărut în foiletonul unei reviste florentine; inspirat din istoria ultimilor ani, cînd Veneţia continua să fie provincia unui stat străin, romanul povesteşte iubirea dintre un tînăr austriac şi o tînără italiană. Stabilindu-se un timp la Florenţa (1865), apoi la Milano (1872), unde frecventează renumitul salon al contesei Maffei, G. V. este privit aici cu oarecare condescendenţă dar, descrie, la rîndul său, cu spirit critic uneori sever, mediul uşor cosmopolit şi pseudo-intelectual al „marilor familii". Ele îi oferă temele şi personajele romanelor şi nuvelelor din această primă etapă a vieţii sale literare petrecută în marile oraşe din Nord. După o perioadă de alternative şederi în Sicilia şi reveniri pe Continent, se reîntoarce definitiv la Catania (1893). Corespondenţa sa cu contesa Dina Sordevole, de care îl apropie o îndelungată relaţie sentimentală (scrisorile au fost publicate în 1960), ni-l descoperă pe omul Verga uşor egoist, preocupat de veniturile sale materiale; războiul din 1915 îl supără în primul moment tocmai pentru că îi afectează aceste venituri şi doar treptat scriitorul îşi dă seama că cei care suferă cel mai mult în aceste condiţii sînt cei umili, săracii. Moare aproape uitat, pentru că îşi încheiase opera cu aproape trei decenii înainte. După cele trei romane retoric-dramatice şi convenţional-oratorice amintite mai sus, tînărul G. V. publică romanele inspirate din viaţa mondenă cunoscută la Florenţa şi Milano. *Una peccatrice* (O femeie care păcătuieşte, 1866) este istoria unui scriitor ratat, veleitar în ambiţiile sale sentimentale. Acelaşi faliment moral apare şi în personajul Enrico Lanti din *Eva* (1873), autorul punînd în fruntea romanului său o scurtă prefaţă care se referă, critic-sarcastic, la dramele intime ale unei lumi „guvernate de bancheri" şi în care artistul sărac rămîne înfrînt. Amintind, ca şi romanele precedente, contrastele şi artificiile proprii literaturii narative a boemei milaneze *(→ scapigliatura)*, alte două romane, *Tigre reale* (Tigru regal, 1875) şi *Eros* (1875), continuă descrierea aceleiaşi lumi. O întrerupere în această linie este *La storia di una capinera* (Povestea unei călugăriţe, 1871), unde, pornind de la fapte cunoscute la Catania, G. V. relua motivul călugăririi forţate *(della malmonacata)*, înfăţişînd condiţia femeii într-o Sicilie rămasă la mentalitatea feudală. În acelaşi an cu *Eros*, scrie *Nedda*, „schiţă siciliană", inaugurînd cu aceasta opera sa matură, considerată drept reprezentativă pentru verismul meridional. Corespondenţa anilor imediat următori indică proiectul unui ciclu de romane din viaţa pescarilor sicilieni. Precedat de apariţia succesivă a nuvelelor alcătuind ciclul *Vita dei campi* (Viaţa cîmpurilor, 1880), apare primul roman, *I Malavoglia* (Familia M., 1881), urmat de *Mastro don Gesualdo* (1888), după care seria proiectată a Învinşilor rămîne neterminată. Din al treilea roman, *La duchessa di Leyra* (Ducesa de L.), G. V. va scrie doar cîteva pagini. În succesiunea preocupărilor sale, autorul nu urma un program şi de aceea lumea satului sicilian, prezentă în *Vita dei Campi* şi în *I Malavoglia*, este urmată, în *Il marito di Elena* (Soţul E., 1882), de lumea unei mici burghezii de provincie amintind în linii mari istoria *Doamnei Bovary* a lui Flaubert. Din nou predomină lumea satelor în ciclul intitulat *Novelle rusticane* (Nuvele ţărăneşti, 1883); în acelaşi an, un alt ciclu, *Per le vie* (Pe străzi), readuce lumea populară şi mic-burgheză a oraşului, iar *Vagabondaggio* (1887) pune în scenă mulţimea lui interlopă, de la actorii cabotini la vînzătorii ambulanţi; acelaşi mediu va reapare în nuvela *Don Candeloro e C.i.* (1894). Între timp, apărea cel mai amplu roman al lui, *Mastro don Gesualdo* şi un nou vol. de nuvele pe subiecte culese din mediul monden, *Ricordi del capitano d'Arce* (Amintirile căpitanului d'A., 1891). Ultima nuvelă a lui G. V., *Una capanna e il tuo cuore* (O colibă şi inima ta), scrisă în 1919 şi apărută postum, reia unele din personajele ciclului *Vagabondaggio*. Cîteva din nuvele, dramatizate de el însuşi, sînt exemple convingătoare ale teatrului verist şi constituie contribuţia scriitorului la genul respectiv. În afară de drama *Rose caduche* (Trandafiri vremelnici, 1869), detaşată din romanul *Una peccatrice*, G. V. a drama-

Scanned with OKEN Scanner

tizat cîteva din nuvelele sale cele mai bune: *Cavalleria rusticana*, avînd ca primă interpretă pe Eleonora Duse și reprezentată cu mare succes la Torino (1884), *In portineria* (La portar), versiunea dramatică a nuvelei *Il canarino del n. 15* (Cănărașul de la nr. 15, 1885), *La lupa* (Lupoaica, 1896) și *La caccia al lupo* (Vînătoare de lupi, 1901); *Dal tuo al mio* (Din ce-i al tău, și mie, 1903), înfățișînd contrastele sociale care frămîntau lumea Siciliei odată cu formarea, în jurul minelor de sulf, unui proletariat hotărît și conștient. În diversitatea ei, tematica operei lui G. V. nu se ordonează într-o succesiune cronologică; drama intelectualului sau a artistului veleitar alternează cu drama vieții intime a femeii obligate la claustrare, cu drama socială a pescarilor de pe coasta Siciliei și cu aceea a ascensiunii și falimentului unui „umil", a meșterului zidar Gesualdo, căruia averea adunată cu trudă nu-i aduce dragostea nimănui ci, dimpotrivă, disprețul celei pe care o iubește și, în final, marea singurătate dinaintea morții. Ciclul Învinșilor, prezentat de autorul însuși în prefața la *I Malavoglia*, pare a se inspira din legea lui Darwin, a luptei pentru existență și a selecției naturale a celor mai puternici. Protagoniștii romanelor și nuvelelor lui G. V. sînt toți niște învinși: în dorința unei vieți mai bune, familia Malavoglia își pierde barca de pescuit și cu ea, toate bunurile: Gesualdo caută zadarnic iubirea în lumea pe care năzuise să o cucerească; în nuvela *Jeli il pastore* (Păstorul J.), păstorul își pierde iubita și își ucide rivalul; în *Rosso Malpelo*, copilul care lucrează într-o carieră de nisip își pierde viața rătăcit într-o galerie; iar țăranii răsculați, în nuvela *Libertà*, ispășesc aspru îndrăzneala prin care speraseră să obțină de la eliberatorii Siciliei pămîntul mult așteptat. În nuvela *Fantasticheria* (Fantezie), în introducerea la nuvela *L'amante di Gramigna* (Iubita lui G.) și în cîteva scrisori adresate prietenului *Luigi Capuana sau lui *Edouard Rod și-a expus poetica: „impersonalitatea" trebuie să reducă opera de artă, produs vizibil artificial, la o cronică asemănătoare unei relatări de fapt divers, în care autorul dispare și acțiunea pare „a se fi făcut de la sine", dînd impresia unei realități obiective și nu a unei ficțiuni născocite de cineva. Personajele și conflictele cărora scriitorul le aplică această metodă a creației impersonale sînt cu precădere cei simpli și reacțiile lor sînt univoce; G. V. nu continuă *Ducesa de Leyra* pentru că îi este greu să înfățișeze lumea complexă a celor cărora averea, starea socială și mai ales acumulările de cultură le îngăduie răgazul introspecției și complicarea reacțiilor nu ușor previzibile. Tehnica aleasă condiționează așadar opțiunea pentru o anumită materie socială și scriitorul reușește pe deplin în nuvelele și romanele siciliene, în care planul stilistic al monologului și al dialogului indirect reconstituie la rîndul lui planul psihologic și social al unei umanități rudimentare în modalitățile ei de comunicare, dar nu mai puțin umană, deci autentică în simțirea ei. Spirit puțin deschis către teoria literară, refuzînd să-și integreze opera unui curent sau unei școli literare, G. V. nu a urmărit și nici nu a obținut în viață un succes de public sau cel puțin o apreciere a criticii literare. Apariția cărților sale coincide la un moment dat cu aceea a operelor lui *D'Annunzio și verismul, îndelung pregătit de scapigliatura, apare desuet înainte de a fi izbutit să se impună. Scriitor de scurtă respirație, G. V. nu a creat o frescă a lumii siciliene, dar a făcut să trăiască personaje de neuitat; el refuză operei sale orice intenție explicită de critică sau de protest social, deși o analiză sociologică a *Neddei* a permis identificarea în povestea tinerei culegătoare de măsline a condiției economice și a raporturilor de muncă cunoscute din datele contemporane asupra Siciliei rurale. Arta lui G. V. nu imită opera nici unui italian și în aceasta constă poate una din cauzele autenticității ei: scriitorul creează o literatură aparent regională prin materia ei de viață-siciliană, dar izbutește să integreze universalul în național, umanitatea eternă în umanitatea Insulei natale.

VERGERIO Pier Paolo (Capodistria 1370—Budapesta 1444), umanist; studiază dreptul și medicina, învață greaca cu Manuel Crisoloras; traduce dialogul lui Platon,

Scanned with OKEN Scanner

Gorgias. Scrierea sa principală, *De ingenuis moribus et liberalibus adolescentiae studiis* (Despre obiceiurile curate şi despre studiile cinstite ale adolescenţei, 1400—2), s-a bucurat de o largă răspîndire, fiind un tratat de educaţie umanistă care priveşte mai ales obligaţiile culturii noi în raport cu trecutul. Este şi autorul unei comedii, *Paulus, ad invenum mores corrigendos* (P., ceva neînsemnat spre corectarea obiceiurilor tinerilor). Apropiat de cercul umaniştilor florentini şi padovani, P. P. V. este una din personalităţile de mare cultură ale epocii.

VERGILIO Polidoro (Urbino: 1470 cca — 1555) a trăit la Curtea ducilor de Montefeltro, apoi la Curtea Angliei. Lui Guidobaldo da Montefeltro i-a dedicat prima sa scriere, *Proverbiorum libellus* (Cărticica proverbelor, 1498). Un an mai tîrziu, tratatul *De rerum inventoribus* (Despre născocitorii lucrurilor) nemulţumeşte cercurile ecleziastice. Protectorului său, Henric al VIII-lea, îi dedică o *Historiae anglicae libri XXVII* (Istorie a Angliei în XXVII de cărţi, 1534), ajungînd pînă la evenimentele foarte apropiate ale acelor ani (ed. întîi duce relatarea istorică pînă în 1509, iar a 2-a, ajunge pînă în 1538). Scrisă pentru a lăuda domnia protectorului său, această istorie pare a nu fi întotdeauna obiectivă, mai ales în ceea ce priveşte perioada imediat anterioară instaurării dinastiei Tudorilor, sf. sec. 15 şi Războiul celor două roze. Se crede că spre a ascunde această nerespectare a adevărului, P. V. ar fi distrus documentele de primă mînă care dovedeau tocmai falsificarea faptelor în versiunea oferită de opera sa.

VERINO sau **DE' VIERI Ugolino** (Florenţa: 1438—1516), poet în latină; apropiat iniţial de cercul umanist florentin, scrie ciclul de elegii *Fiametta*, poemul de inspiraţie platoniciană *Paradisus* şi o serie de epigrame *(Epigrammata)*. Se adaugă la acestea, în italiană, poemul epic *La Carliade* (Poemul lui Carol cel Mare, 1480). Devenit discipol al lui *Savonarola, îi dedică un imn, *Carmen de christianae religionis ac vitae monasticae felicitate* (Imn despre fericirea religiei creştine şi a vieţii monastice, 1491); culegerea de 19 cărţi *Silvae* (Păduri), compoziţii poetice religioase, confirmă conţinutul acestui moment din viaţa scriitorului.

verism, curent literar apărut în jurul anilor 1870 în Italia, reprezentînd realismul critic european. Denumirea lui (→ Edouard Rod) cuprinde noţiunea de adevăr *(vero)*, indicînd, implicit, metoda de creaţie impersonală recomandată scriitorului. Acesta nu inventează ci înregistrează, este cronicar, nu creator, iar opera se face de la sine, concurînd realitatea obiectivă a lumii. Precedat în Lombardia şi Piemont de opera boemei milaneze *(→ scapigliatura)* şi în Sud de producţia narativă a unui *Giulio Carcano şi *Antonio Ranieri, îndreptîndu-şi atenţia în ambele cazuri asupra lumii oraşului şi a contrastelor lui sociale, v. se impune odată cu încheierea **Risorgimentului*, atunci cînd societatea italiană se constituie într-un stat al burgheziei şi speranţele puse în înfăptuirea unităţii naţionale apar înşelate. Scriitorul verist este acela care priveşte lucid şi dezamăgit o realitate pe care **romantismul* militant al generaţiei precedente o prevăzuse altfel. Expusă marginal şi nu programatic, de *Giovanni Verga şi de *Luigi Capuana, prezentă în nuvelele şi romanele lui Verga începînd cu *Nedda*, impersonalitatea scriitorului coincide cu atitudinea omului de ştiinţă care observă fenomenele naturii. Ca atare, v. îşi are corespondentul filozofic în pozitivism, întrucît îşi propune observarea detaşată a lumii şi nu interpretarea sau transformarea ei, materia acestei observaţii fiind documentul uman sau faptul pozitiv, omul şi acţiunile lui, şi nu procesul psihologic subteran care îl declanşează. Despre necesitatea literaturii realiste în Italia vorbise *De Sanctis, care respingea excesele naturalismului, dar considera că modalităţile aulice şi doctrinare ale tradiţiei poetice italiene trebuia să cedeze în faţa actualei „reabilitări a materiei". Pentru De Sanctis, precursorul acestui realism era *Manzoni. Influenţa realismului francez, dovedită

prin traducerile numeroase din opera lui Balzac şi cunoaşterea lui prin articolele critice ale lui Capuana contribuie, fără a fi însă determinante, la consolidarea acestor fapte şi tendinţe născute din condiţiile noi ale societăţii italiene, după formarea statului naţional. Într-o primă etapă, v. se manifestă în opera scriitorilor meridionali pentru că Sudul Italiei prezintă contradicţiile sociale cele mai grave (**questione del Mezzogiorno*). Ilustrează acest v. meridional, cu specificul problematic al diferitelor lui regiuni, scriitorii Siciliei: Luigi Capuana, Giovanni Verga, *Federico De Roberto şi *Pirandello; scriitorii care înfăţişează Neapolul popular, nu cel pitoresc romantic: *Matilde Serao şi *Salvatore Di Giacomo; scriitoarea Sardiniei, *Grazia Deledda. Totodată, v. se afirmă în opera scriitorilor din Nordul Peninsulei, ca o continuare directă a literaturii boemei din Lombardia şi Piemont; se înscriu în cuprinsul lui romanele lui *Emilio De Marchi, unele aspecte din scrisul lui *Antonio Fogazzaro. Veristă va fi şi producţia semnificativă, deşi artistic minoră, a lui *Gerolamo Rovetta. În genul dramatic, v. îşi găseşte o expresie prin cele cîteva din nuvelele dramatizate ale lui Verga şi prin opera lui Giuseppe Giacosa. În lirică, prezenţa unei tematici noi justifică aplicarea termenului de v. poeziei lui *Giacomo Zanella şi *Vittorio Betteloni, poeziei lui *Mario Rapisardi şi *Olindo Guerrini, întrucît la toţi aceştia este prezentă, deşi în mod variat, aceeaşi întoarcere spre real şi aceeaşi aplecare asupra lui, fie prin adăugarea ştiinţei la temele consacrate ale poeziei, fie prin descoperirea frumosului în cotidianul vieţii burgheze, fie prin protestul social inclus în marile întrebări ale filozofiei sau în denunţarea unor ipocrite virtuţi ale celor din jur. Cuprinzînd în prima sa etapă de afirmare, cu aproximaţie, perioada anilor 1875—85 şi ajungînd, cu scriitorii din Nord pînă în ultimii ani ai secolului, v. implică în dezvoltarea lui problematica socială ivită de-a lungul a trei decenii, astfel încît discrepanţele sociale proprii Sudului înfăţişate de generaţia lui Verga reapar într-o fază nouă, proprie Nordului capitalist, în generaţia lui *De Amicis, a *Adei Negri şi a lui *Giovanni Cena, primii scriitori apropiaţi de socialismul acelor ani; şi astfel, îşi manifestă cu aceştia implicaţiile şi potenţele lui critic-protestatare, actualizate sub presiunea crescîndă a contrastelor sociale observate. Simultan, în această ultimă etapă v. îşi pierde specificitatea artistică; se afirma, împotriva lui, pe bazele neoidealismului, poetica **decadentismului*, romanul lui *D'Annuzio, indicînd momentul nou al crizei spirituale de la începutul secolului nostru. Totuşi, v. continua să existe ca un filon subteran pe care condiţiile din nou frămîntate îl vor readuce la suprafaţă. În anii imediat următori primului război mondial, filonul verist se regăseşte la un scriitor ca *Federigo Tozzi, pentru a reapare, pe măsura problematicii mai complexe a epocii, în opera lui *Alberto Moravia, după cum, în anii celui de al doilea război şi imediat după acesta, acelaşi v. stă la originea **neorealismului*. Marginală, deşi nu mai puţin semnificativă, opera lui *Italo Svevo se înscrie în realismul european, ajuns la modalităţile lui extreme, din care s-a născut romanul contemporan, al psihologiei abisale. Ca atare, opera scriitorului triestin nu se înscrie în v., ceea ce ne permite să definim mai exact limitele italiene ale acestuia. Între v. şi psihologismul romanului decadentist nu întîlnim continuitatea prezentă în trecerea spre pildă, de la Stendhal la Proust sau la Svevo; v. se dovedeşte a fi rezerva de realism prin care, în momentele de contraste sociale acute, cultura italiană restituie artei finalitatea ei moral-problematică şi socială.

VERRI Alessandro (Milano 1741 — Roma 1816), iluminist; frate cu Pietro V.; autorul articolului *Alcune riflessioni sull'opinione che il commercio deroghi alla nobiltà* (Cîteva reflecţii cu privire la părerea că comerţul nu ar fi conform nobleţei), în care, la fel cu Voltaire, în ale sale *Scrisori engleze*, arată că munca productivă, deci şi activitatea comercială, este demnă şi potrivită oricărei clase sociale. Adept al politicii reformiste a Austriei în Lombardia, redactează o *Storia d'Italia*, care confirmă orientarea sa iniţial iluministă. Ulte-

rior, meditaţia asupra istoriei, îndeosebi asupra istoriei romane (se stabileşte la Roma după 1766), îi întăreşte convingerile progresiste, dar îi impune, în cazul particular al Romei, o concluzie contradictorie. Scriind *Ragionamento sul pontificato romano* (Expunere asupra papalităţii la Roma), el opunea guvernării prin violenţă a romanilor, guvernarea pacifică a Bisericii catolice, anticipînd orientarea multor intelectuali spre neoguelfism. Ca literat, publică o versiune rezumată a *Iliadei*, *La Iliade tradotta in compendio e in prosa* („Iliada" tradusă pe scurt şi în proză, 1789), şi, simultan, îşi începe activitatea de romancier, tratînd într-o viziune modernă subiecte din istoria antică; astfel este conceput romanul *Le avventure di Saffo poetessa di Mitilene* (Aventurile poetei S. din M., 1782), unde aventurile vestitei poete a Greciei sînt ale unei adevărate eroine preromantice. În schimb, alte două romane, *Le notti romane al sepolcro degli Scipioni* (Nopţile romane la mormîntul Scipionilor, partea I, 1792; partea a II-a, 1804; partea a III-a, 1867) şi *La vita di Erostrato* (Viaţa lui E., 1815), scrise cu mai mult scrupul al adevărului istoric, îi impun autorului o judecată severă asupra antichităţii romane, condamnată pentru politica ei de violenţă. *Nopţile romane* sînt însă interesante prin tema preromantică a ruinelor, prin viziunea mormintelor antice şi a cîmpiei întinse presărate cu resturile melancolice ale unei civilizaţii glorioase. Aplecarea scriitorului către o literatură de gust modern se regăseşte în interesul său pentru teatrul lui Shakespeare, din care traduce *Hamlet* şi *Othello*. Pe urmele aceluiaşi interes faţă de istoria antică şi modernă, îmbinînd **neoclasicismul* şi preromantismul, A. V. scrie două tragedii: *Pantea* şi *La Congiura di Milano* (Conjuraţia din M.). Colaborator la *« *Il Caffè* », a dat o importantă contribuţie la discuţiile asupra chestiunii limbii *(*questione della lingua)*, publicînd articolul intitulat *Rinunzia avanti notaio degli autori del presente periodico al Vocabolario della Crusca* (Renunţare în faţa notarului, din partea autorilor prezentei publicaţii periodice, la „Vocabularul" Accademiei della Crusca) în care, în numele grupului de colaboratori iluminişti, respinge drept criteriu al limbii literare **purismul* arhaizant recomandat de florentini şi susţine folosirea neologismelor cerute de progresul continuu al ideilor.

VERRI Pietro (Milano: 1728—97), iluminist; frate cu Alessandro V.; studiază filozofia şi face pentru scurt timp carieră militară, ca ofiţer în armata Austriei în Războiul de şapte ani. Împreună cu fratele său constituie cenaclul de discuţii literare şi filozofice *Accademia dei Pugni şi devine promotorul revistei *« *Il Caffè* ». În scrierea *Meditazioni sulla felicità* (Meditaţii asupra fericirii, 1763), arată, în acord cu filozofia materialistă franceză, că progresul economic bazat pe munca raţional organizată susţine fericirea oamenilor. Ca înalt funcţionar în administraţia Lombardiei, provincie a Imperiului austriac, el arată modalitatea unei mai juste distribuiri a impozitelor şi propune reforme destinate a uşura dezvoltarea economiei agrare, considerînd libertatea economică drept o condiţie a libertăţii politice. Nu este un filozof speculativ, ci un gînditor politic şi un economist care, în numeroasele sale scrieri, se arată preocupat de problemele practicii. În *Il tempio dell'ignoranza* (Templul ignoranţei), combate principiul autorităţii oarbe în numele liberei cercetări raţionale. În *Elementi del commercio* (Elemente de comerţ) şi în *Considerazioni sul lusso* (Consideraţii asupra luxului), arată că libera concurenţă şi dezvoltarea consumului de bunuri sînt factori ai progresului. Combate protecţionismul în materie de circulaţie a mărfurilor, mai ales în comerţul cu grîne *(Delle leggi vincolanti principalmente il commercio dei grani* (Despre legile care îngrădesc mai ales comerţul cu grîne, 1769) şi *Della economia politica* (Despre economia politică, 1771). Exponent al burgheziei lombarde formate pe baza proprietăţii rurale raţional exploatate, P. V. este un adversar al privilegiilor feudale şi găseşte în despotismul luminat al împăratului Iosif al II-lea condiţiile unei guvernări deschise progresului. Ca atare, propune reforme economice, combate instituţii juridice înapoiate *(Osservazioni sulla

tortura (Observaţii despre tortură, 1769), iar democratismul său, prezent mai ales în amintitele *Meditazioni sulla felicità*, este acela al iluminiştilor francezi, adepţi ai monarhiei şi moderaţi. Ulterior, cînd după 1786 nu mai ocupă nici o funcţie, judecata sa asupra despotismului luminat devine mai critică (*Pensieri sullo stato politico del Milanese nel 1790* (Gînduri despre situaţia politică a statului milanez în 1790)) Izbucnirea Revoluţiei franceze îl apropie de poziţiile radical-republicane în *Alcuni pensieri sulla rivoluzione accaduta in Francia* (Cîteva idei asupra revoluţiei petrecute în Franţa) şi îl face să admită la un moment dat chiar politica lui Robespierre în timpul Convenţiei naţionale şi al Teroarei. Cu toate că este îngrijorat de înaintarea în Italia a trupelor lui Napoleon (*Storia dell'invasione dei francesi e repubblicani nel Milanese nel 1796* (Istoria invaziei francezilor şi republicanilor în ţinutul Milanului în 1796)), susţine guvernarea instaurată aici şi participă direct la activitatea organelor de conducere republicane. Prin evoluţia consecvent democratică a ideilor sale, se numără între puţinii oameni de cultură iluminişti care au aderat fără rezerve la ideile Revoluţiei franceze. În domeniul ideilor estetice, a scris un *Discorso sull'indole del piacere e del dolore* (Discurs asupra naturii plăcerii şi durerii, 1773), în care consideră că adevăratul criteriu şi izvor al plăcerii artistice nu este de ordin raţional ci sentimental („drumul inimii"). Atribuie poporului calitatea de „judecător competent" al artei, anticipînd astfel estetica sentimentalismului, proprie preromantismului, şi aceasta cu atît mai mult cu cît durerea fiind pentru el „principiul motor al omului", iar plăcerea însemnînd doar temporara încetare a celei dintîi, „plăcerea" artistică este la rîndul ei cuprinsă în sensibilitatea complexă, neliniştită şi dureroasă a omului modern. În *Pensieri sullo spirito della letteratura d'Italia* (Gînduri cu privire la spiritul literaturii Italiei), discută critic starea actuală a literaturii italiene reproşîndu-i frumuseţea formală şi vacuitatea conţinutului. Socotind-o literatură a „vorbelor" şi nu a „lucrurilor", ridicîndu-se împotriva acelor „aristotelicieni ai literelor", care dictează în academii, P. V. se referea la trista moştenire a **manierismului*, în speţă a **marinismului* şi implicit la întreaga criză a culturii italiene de după **Renaştere*. Discutînd probleme de acest fel în coloanele revistei *«Il Caffè»*, el încerca reintegrarea Italiei în ritmul progresiv al culturii moderne şi considera că nici scriitorii cei mai noi ai acelor ani nu sînt destul de hotărîţi în acest sens. Astfel, vorbind în articolul *Sul ridicolo* (Asupra ridicolului) despre *Il Giorno*, poemul lui *Parini, constată că poetul ezită în satira lui antinobiliară şi se arată prea îngăduitor faţă de eroul său. Criteriul conţinutului, al caracterului lui democratic şi educativ primează aşadar asupra judecăţii artistice, dovedind apartenenţa lui P. V. la direcţia cea mai înaintată a iluminismului italian.

verso martelliano → Pier Iacopo MARTELLO

VESPASIANO DA BISTICCI (Bisticci, Toscana 1421 — Antella, Florenţa 1498), transcriptor de codice; a îmbogăţit bibliotecile familiilor Aragon şi Este, Gonzaga şi Medici. Retras din această muncă odată cu răspîndirea tiparului, începe să scrie biografiile oamenilor de seamă din vremea sa, pe care-i avusese drept clienţi. Intitulată *Vite di uomini illustri del secolo XV* (Vieţile oamenilor iluştri din secolul al XV-lea, post 1482), opera sa este un document preţios pentru cunoaşterea epocii, autorul dovedindu-se a fi un admirabil portretist. O altă scriere a sa este *Lamento d'Italia per la presa d'Otranto, fatta dai Turchi nel 1480* (Jalea I. pentru cucerirea oraşului O. de către turci în 1480).

VESPUCCI Amerigo (Florenţa 1454—Sevilla 1512), navigator; şi-a descris în două opere călătoriile întreprinse în anii 1499—1502, cînd a atins coastele noului continent descoperit de Columb, coborînd de-a lungul Americii de Sud. Scrise în italiană, acestea sînt opere de mici proporţii. Una din ele s-a păstrat numai în versiunea latină, *Mundus novus* (Lumea nouă, 1502); cealaltă, intitulată *Lettera delle isole nuovamente trovate* (Scrisoare

Scanned with OKEN Scanner

despre insulele recent descoperite, 1505) este adresată lui Pier Soderini și a fost publicată de geograful german Martin Waldseemüller, în a sa *Cosmographicae introductio* (Introducere cosmografică, 1507).

VETTORI Francesco (Florența: 1474—1539), om de cultură; a scris o cronică a evenimentelor petrecute în Italia în anii 1511—27: *Sommario della storia d'Italia dal 1511 al 1527* (Breviar al istoriei Italiei din 1511 în 1527, 1848). Diplomat în slujba Republicii, a scris *Viaggio in Alemagna* (Călătorie în Germania, 1507) și a intercalat, în relatarea misiunilor sale, un număr de nuvele care întrerup continuitatea de conținut și stil a operei. Este cunoscut mai ales ca prieten și protector al lui *Machiavelli.

VEZZANI Flora → Orsola NEMI

VIALE Ambrogio; pseudonim il SOLITARIO DELLE ALPI (Singuraticul din Alpi), (Cervo, Liguria: 1770 — 1805), poet preromantic; a descris peisaje dramatice, cu o sensibilitate acută, frămîntată, în poeziile vol. *Canti del Solitario delle Alpi* (Cîntecele Singuraticului din A., 1792), *Versi* (1793), *Rime* (1794).

VIANI Lorenzo (Viareggio, Toscana 1882—Ostia 1936), pictor și scriitor; poet liric cu vol. *La polla nel pantano* (Vîna de apă în mocirlă, 1938). Ca narator, înfățișează în culori vii, amintind gustul picturii, lumea amestecată a periferiei, îndeosebi a orașelor de coastă, a marilor porturi, mizeria, plictisul și melancolia acelor vieți. Printre numeroasele vol. de proză cuprinzînd evocarea lirică a unei lumi pe care a cunoscut-o în propria sa existență de artist boem, se numără *Gli ubriachi* (Beții, 1923) și *Parigi* (Paris, 1925) — ce amintește atmosfera poeziei lui Baudelaire și a poeților damnați.
§ *Versilia* (1931), *Storie di umili titani* (Povestiri despre unii umili titani, 1934), *Le chiavi nel pozzo* (Cheile în puț, 1935), *Il cipresso e la vite* (Chiparosul și vița de vie, 1943), *Il nano e la statua nera* (Piticul și statuia neagră, 1943), *Mare grosso* (Mare înfuriată, 1955), *Gente di Versilia* (Oameni din V., 1956), *Cuor di madre* (Inimă de mamă)

VIASSOLO Giambattista → Camillo FEDERICI

VICO Giambattista (Neapole: 1668—1744), filozof al istoriei; a cuprins în opera sa punctele de plecare ale esteticii ca știință autonomă, ale lingvisticii, filologiei și folclorului. Precursor îndepărtat al poeticii romantice, G. V. este, prin concepția sa despre evoluția istorică a omenirii, un precursor al **iluminismului*. Fiu al unui librar sărac, studiază dreptul și este preceptor în casa unui mare aristocrat, în apropiere de Neapole, la Vatolla (1689—95). Beneficiază aici de o bibliotecă foarte bogată, de știință, filozofie și istorie, și cunoaște cercurile intelectuale, cu idei liberale, suspecte autorităților eclaziastice pentru interesele lor științific-materialiste. O **canzone* pe care o scrie în acești ani, intitulată *Gli affetti di un disperato* (Sentimentele unui deznădăjduit, 1693), îl arată cunoscător al filozofiei lui Lucrețiu, a cărui operă era tradusă și răspîndită în Italia în pofida cenzurii bisericești. Terminîndu-și funcția de preceptor și reîntors definitiv la Neapole, apreciat ca unul dintre cei mai buni latiniști, compune, la cerere, discursuri, expuneri erudite și texte pentru inscripții. În urma unui concurs, devine profesor de elocință la Universitatea din Neapole (1699). Avînd familie numeroasă, duce o existență modestă, dar care nu-l împiedică să studieze și să scrie. Viața sa se confundă treptat cu opera, a cărei publicare îi aduce mai multă supărare decît bucurie. Admirat de contemporani, deși nu înțeles în adevărata noutate a gîndirii sale, se bucură tîrziu de o viață mai largă; dar, lovit de boală, moare fără a fi cunoscut niciodată gloria care i se cuvenea. *Autobiografia*, scrisă la vîrsta elaborării operei principale (1725), este istoria propriei sale formări filozofice și a genezei principalelor opere, o istorie exemplară care ne permite să urmărim mai mult decît succesiunea strict istorică a etapelor gîndirii sale filozofice, succesiunea lor organică, ducînd la opera principală, *Scienza nuova* (1725). Cultura istorică a lui G. V. pornește de la Tacit; cultura sa filozofică merge de la Platon la Lucrețiu, la care se

Scanned with OKEN Scanner

adaugă Francis Bacon. Enorma sa erudiţie reuneşte la un loc istoria religiilor şi a dreptului. Prima operă a lui G. V. sînt cele şase prelegeri inaugurale citite la deschiderea solemnă a cursurilor universităţii (1699—1706); scrise în latină, ele pornesc de la problema cunoaşterii, pentru a ajunge la problemele eticii şi la afirmarea excelenţei spiritului uman; ele se înscriu ca atare în succesiunea **umanismului*, pe linia gîndirii lui *Marsilio Ficino. Ca şi în scrierile următoare, G. V. îşi exprimă aici cuvenita recunoaştere a doctrinei catolice, fără ca acest act de conformism să-i impună altceva decît simpla suprapunere a limbajului religios celui filozofic şi convertirea unuia în celălalt. O a şaptea prelegere, intitulată *De nostri temporis studiorum ratione* (Despre metoda studiilor în timpul nostru, 1707), constituie prima dintr-o următoare serie de scrieri, tot în latină, care schiţează treptat premisele unei concepţii de filozofie a istoriei. Aici, G. B. întreprinde elogiul preocupărilor despre om, opunînd ştiinţelor naturii ştiinţele umanistice şi diferenţiind metodele respective; el atribuie celor dintîi metoda raţionalist-deductivă, iar celorlalte, metoda observaţiei individuale şi a persuasiunii filozofice, care se sprijină pe imaginaţie şi memorie. Tot aici, G. V. schiţează o clasificare a ştiinţelor, care devine punctul de plecare al istorismului său. Opera următoare, *De antiquissima italorum sapientia ex linguae latinae originibus eruenda* (Despre străvechea înţelepciune a italicilor care trebuie extrasă din originile limbii latine, 1710), cuprinde, odată cu critica raţionalismului cartezian, prima formulare a doctrinei potrivit căreia omul „cunoaşte numai ceea ce el face“ *(verum et factum convertuntur)*. Redactînd în 1714 o biografie a lui Antonio Carafa — nobil din Neapole, unul din marii oameni de arme în războiul recent de apărare contra înaintării turcilor în Europa Centrală — sub titlul *De rebus gestis Antonii Caraphaei* (Despre faptele de vitejie ale lui A. C., 1716), G. V. are prilejul să recitească opera lui Grotius. Studiul originilor dreptului devine astfel un nou punct de plecare în elaborarea gîndirii sale şi scrierile următoare le va dedica problemelor respective. Într-un fel de prospect, *Sinopsi del diritto universale* (Expunere sintetică a dreptului universal, 1720), G. V. anunţă ideile pe care le găsim dezvoltate şi în *De universi iuris principio et fine uno* (Despre principiul şi scopul unic al dreptului universal, 1720) şi în *De constantia iurisprudentis* (Despre statornicia jurisprudentului, 1720). Cu acestea ajunge în pragul operei majore: *Principi di una Scienza nuova intorno alla natura delle nazioni* (Principiile unei ştiinţe noi privitoare la natura popoarelor, 1725). Cunoscută sub denumirea de *Scienza nuova prima* (Ştiinţa nouă primă), această versiune va fi modificată aproape integral în *Cinque libri di G.B.V. de' principii d'una Scienza nuova dintorno alla comune natura delle nazioni* (Cinci cărţi ale lui G.B.V. despre principiile unei Ştiinţe noi privitoare la natura comună a popoarelor, 1730) şi ulterior în a 3-a ed., *Scienza nuova terza*. Istoria publicării celor trei ed. cuprinde, sub titlul *Vindiciae* (Reclamaţii, 1729), răspunsul său violent la o notă critică apărută în *Acta eruditorum*, publicaţie din Leipzig, precum şi un *Aggiunta alla Autobiografia* (Adaus la autobiografie, 1731), care îi fusese cerut de *L. A. Muratori. *Ştiinţa nouă* este pentru G. V. ştiinţa istoriei ca istorie a omenirii de-a lungul etapelor ei de dezvoltare, de la vîrsta copilăriei pînă la vîrsta maturităţii sau a civilizaţiei. Susţinînd, contra lui Descartes, că singura cunoaştere absolută pe care omul o poate atinge este nu cunoaşterea fenomenelor naturii, ci cunoaşterea a ceea ce el însuşi face, G. V. arată că ştiinţele istorice cuprind tocmai această materie, că ele studiază operele omului şi sînt, prin urmare, singurele ştiinţe posibile pentru om. El arată că „natura comună a tuturor naţiunilor“ este dezvoltarea lor în trei etape sau vîrste, de la umanitatea primitivă, rătăcind prin „pădurea nesfîrşită“ a pămîntului, pînă la omenirea contemporană, organizată în republici şi monarhii. Fiecărei etape îi corespunde o modalitate de cunoaştere şi o mentalitate, o concepţie despre lume corespunzătoare, un limbaj propriu, un drept, o morală şi o formă de

stat la rîndul lor deductibile din cele precedente. Vîrsta copilăriei, incluzînd primele două etape, este vîrsta cunoașterii prin imaginație *(fantasia)*, în care lumea este văzută ca operă a zeilor și a eroilor, limbajul ei fiind limbajul poetic sau a-rațional, care folosește, nu conceptele, ci imaginile și metaforele bazate pe fantasia. Cunoașterea prin imaginație este așadar egală cu poezia, iar aceasta se dovedește a fi o categorie istorică și nu o modalitate cognitivă proprie omenirii și deci permanentă. În concepția lui G. V., poezia a generat mitologia, vastă colecție de povești *(favole)* cuprinzînd explicația figurată pe care oamenii au dat-o lumii în copilăria lor. Arătînd că perioada originilor omenirii în care omul era încă foarte aproape de animalitate nu a fost prin nimic o „vîrstă de aur", descoperind în mituri expresia figurată a moravurilor primitive, G. V. arată implicit că admirația noastră trebuie îndreptată către vîrsta a treia, sau a civilizației, vîrstă a cunoașterii raționale și a limbajului noțional. În dezvoltarea etic-politică a omenirii, G. V. pune în lumină același progres de la existența comunitară și promiscuă, de la autoritatea tiranică a lui *pater familias*, pînă la statele moderne, dintre care consideră monarhia și republica maximum de echitate socială atinsă. Identificînd în mituri indicații privitoare la raporturile sociale în vîrsta zeilor și a eroilor, G. V. descoperă în ele prezența exploatării celui mai slab de către cel puternic și arată, pînă la un punct, condiționarea economică a claselor sociale. În succesiunea celor trei vîrste, el distinge net numai distanța care le separă pe primele două de a treia și se oprește îndelung și aproape exclusiv numai asupra celor dintîi. *Știința nouă* cuprinde prima definiție a poeziei ca mod de cunoaștere, teologii apar ca atare a fi cei dintîi poeți ai omenirii, iar tropii, modalități ale limbajului primitiv. Se înscrie aici, ca exemplificare a naturii poeziei, discuția asupra lui Homer. Respingînd existența istorică a acestuia, G. V. îl vede ca personaj colectiv, însumînd în el trăsăturile poetului prin excelență, adică ale celui care ilustrează viziunea poetică despre lume. Regăsind aceeași omenire în opera lui *Dante, el pornea de la concepția potrivit căreia ciclul sau „cursul" celor trei vîrste se repetă și revine, termenul de *ricorsi*, adică re-cursuri, indicînd această repetare a ciclurilor anterioare, care în raport cu cele următoare sînt simple *corsi*, adică cursuri. Evul mediu este astfel considerat drept recursul sau reîntoarcerea și repetarea antichității pre-clasice. *Dante este un nou Homer, după cum blazoanele nobiliare ale marilor feudali sînt, în semnificația lor figurată, echivalente cu limbajul hieroglifelor. *Știința nouă* este, într-o anume măsură, o operă neterminată, deoarece dezvoltă în mod inegal analiza celor trei vîrste și faptul de a fi insistat asupra originilor civilizației — care aparține numai umanității realizate — se explică prin interesul mai mare al problemelor respective. În exemplificarea stufoasă a existenței celor trei vîrste ale omenirii, G. V. a folosit o erudiție enormă. El a schițat în cuprinsul *Științei noi* o istorie a limbajelor și a alfabetelor, o istorie a mitologiilor corelate cu basmele populare, o istorie a religiilor și a doctrinelor etice, o istorie a dreptului și a statelor; toate științele istorice moderne își au în opera lui un punct de plecare fecund și istorismul devine, în **romantism*, modalitatea de cercetare și de înțelegere a tot ceea ce înseamnă produs al omului, așadar civilizație. Faima europeană a gîndirii lui G. V. va fi tîrzie. În Italia chiar, *Știința nouă* începe a fi citită cu folos doar la începutul sec. 19, cînd solicitările prezentului, ale statelor italiene deschise expansiunii relațiilor burgheze, impun o referire la trecut și la necesitatea unității naționale. Tradusă de Michelet, într-o versiune incompletă, *Știința nouă* confirmă ideile romantismului despre natura sensibilă a poeziei, în contrast cu natura rațională a filozofiei, și confirmă totodată caracterul ei popular, de produs al unei colectivități istoric determinate, care-și are în Homer sau în Dante un exponent, poetul prin excelență. Filozofie a istoriei, gîndirea lui G. V. a marcat un pas important spre o concepție laică și imanentistă a istoriei. Atribuind valoare de absolut numai cunoașterii lucrurilor

Scanned with OKEN Scanner

omenești, adică istoriei, G. V. exclude de la început orice referire la cunoașterea lui Dumnezeu sau a transcendentului. În același timp, cercetarea originilor vieții sociale și a raporturilor politice descoperă importanța factorului economic și confirmă caracterul imanentist al cauzalității istorice. Este demnă de relevat apropierea istorismului vichian de explicația științifică a succesiunii legice și a caracterelor proprii celor trei vîrste ale omenirii.

VIDA Marco Antonio sau **Girolamo** (Cremona 1485 — Alba 1566), scriitor în limba latină; a scris două scurte poeme didactice, *Scacchia ludus* (Jocul de șah) și *De bombyce* (Despre viermele de mătase); la cererea papei Leon al X-lea, a compus poemul *Christias* (Cristiada), conceput după modelul poemelor antice, și terminat după moartea aceluia (1527). Admirator al anticilor, recomandînd imitarea lor. M.A.V. este autorul unui vestit tratat de poetică, în latinește, *Poeticorum libri tres* (Cele trei cărți despre poezie, 1527), inspirat din *Ars poetica* a lui Horațiu și constituind, alături de opera similară a lui *Giulio Cesare Scaligero, îndreptarul literar al scriitorilor *Renașterii.

VIDUA Carlo (Casale Monferrato 1785—Oceanul Pacific 1830), literat și patriot din prima generație a *Risorgimentului, aparține tipologic *romantismului militant-patriotic. A fost un admirator fervent al lui *Alfieri și apropiat de *Cesare Balbo, viitorul său biograf, căruia i-a adresat o serie de scrisori (1806—8), interesante prin problemele de cultură și politică pe care le discută. În problema limbii literare, a scris *Dello stato delle cognizioni in Italia* (Despre starea cunoștințelor în I., 1816), operă în care, pe baza aceluiași ideal național, respinge folosirea dialectelor, socotind-o dăunătoare limbii comune, a italienilor din întreaga Italie.

VIEUSSEUX Gianpietro sau **Giovan Pietro** (Oneglia 1779 — Florența 1863), ziarist elvețian; se stabilește la Florența (1820), unde întemeiază revista *«*L'Antologia*». Intelectual democrat, este animatorul grupului florentin care, în primii ani ai Restaurației, continuă să mențină viu spiritul *iluminismului în coordonatele lui italiene, idealul independenței și al unității naționale. După suprimarea revistei de către autoritățile Marelui ducat, în 1833, înființează, în 1842, «*Archivio storico italiano*», publicație care trebuia să continue, în planul cercetării erudite, acțiunea de educație națională începută de cealaltă revistă. Actualul Gabinetto Vieusseux (Cabinetul V.), aflat la Florența, înființat de el în 1819, este loc de întîlnire al intelectualilor, avînd bibliotecă proprie, săli de lectură și de conferințe.

Vignaiuoli, Accademia dei (sec. 17), înființată la Roma, ca cenaclu literar în care se citeau compoziții de gen burlesc, cele mai multe inspirate din plăcerile bahice. Între membrii ei s-au numărat *Francesco Berni, *Annibale Caro, *Agnolo Firenzuola, *Giovanni Della Casa.

VÎGOLO Giorgio (Roma 1894—), poet și prozator liric; creator al unei poezii grave, filozofice, a publicat între cele două războaie culegeri de versuri și poeme în proză: *Canto fermo* (Cîntec hotărît, 1931), *Il silenzio creato* (Tăcerea creată, 1934), *Conclave dei sogni* (Conclavul visurilor, 1935), *Linea della vita* (Linia vieții, 1949), *Canto del destino* (Cîntul destinului, 1959). Cu afinități pentru poezia romantică germană, a *romantismului* filozofic, a tradus din opera lui E.T.A. Hoffmann și a lui Hölderlin. În proză, a dat vol. *Le notti romane* (Nopțile Romei, 1960).

§ *Il genio di Belli* (Geniul lui B., vol., 1963), *Mille e una sera all' opera e al concerto* (O mie și una de seri la operă și la concert, 1971)

VIGORELLI Gian Carlo (Milano 1913—), ziarist și critic literar; între cele două războaie mondiale, a susținut reluarea tradiției epice, împotriva tendințelor formaliste. Este autorul unei prețioase interpretări a personalității și operei lui *Manzoni (*Il Manzoni e il silenzio dell'amore* ⟨M. și tăcerea iubirii, 1954⟩), al unor studii de literatură franceză contemporană (*Carte francesi* ⟨Hîrtii franceze, 1959⟩),

Scanned with OKEN Scanner

al unor cărți de călătorie (*Domande e risposte per la Cina* ‹Întrebări și răspunsuri pentru China, 1958›) și al unei vii expuneri de probleme ideologice proprii Italiei moderne (*Gronchi, Battaglie d'oggi e di ieri* ‹G., Bătălii de ieri și de azi, 1956›). Publicist activ, a fost, succesiv, inițiatorul unor prestigioase reviste de cultură și politică europeană actuală: *«*L'Europa letteraria*», «*Il Dramma*» (1967) «*La Nuova rivista europea*» (1978).

VILLANI Filippo (Florența: 1325 cca — 1410/15), fiul lui Matteo V.; lector între 1391—1404 la Studio fiorentino, a expus aici *Divina Comedie* (s-a păstrat comentariul, în limba vulgară, italiană, al primului cînt din *Infern*). A continuat, după tatăl său, *Noua Cronică* începută de unchiul său Giovanni V., ajungînd cu povestirea evenimentelor pînă la anul 1364. O altă scriere a sa, apropiată prin conținut de aceasta, este *Liber de origine civitatis Florentiae et eiusdem famosis civibus* (Cartea despre originea orașului Florența și a cetățenilor lui de frunte).

VILLANI Giovanni (Florența: 1280 cca — 1348), negustor, asociat al băncii Peruzzi (1300—8); a ocupat funcții publice, pînă la aceea de prior al Comunei, și a fost activ în organizarea războaielor de expansiune a economiei florentine contra Pisei (1322) și Perugiei (1338). Este autorul unei *Nuova Cronica* (Noua Cronică), operă de istorie în primul rînd. Pornind, conform tradiției, de la istoria sacră (de la clădirea Turnului Babel), autorul prezintă în primele șase cărți întreaga dezvoltare a Florenței pînă în 1265, anul venirii în Italia a lui Carol de Anjou, și rezervă cărțile VII-XII, perioadei contemporane lui, anii 1265—1348. Istoric detașat, documentat prin numeroase izvoare, între care *Istoria fiorentina* a lui *Ricordano Malispini și anonima *Gesta Florentinorum* (Faptele florentinilor), G. V. este exact și meticulos în expunerea lucrurilor. Povestitor obiectiv și nu polemic-militant ca *Dino Compagni, el prezintă toate sectoarele de viață ale trecutului, nu numai lupta politică internă, și scrie cronica anuală a orașului, în toată varietatea și mulțimea evenimentelor ei. Cunoscător al vieții economice, indică rolul acesteia în istoria orașului și își ilustrează povestirea prin numeroase date statistice, ceea ce dă operei sale o valoare documentară de primă importanță.

VILLANI Matteo (Florența: 1280/90—1363), agent comercial la Neapole al familiei Bonaccorsi; continuă cu alte zece cărți cronica fratelui său Giovanni V., de la anul 1348, pînă în anul morții sale. Apropiat de ghibelini, nu posedă nici detașarea, nici atenția meticuloasă a predecesorului său; este mai puțin informat decît acesta, dar mai atent la expunerea literară pe care o vrea cît mai vie.

VILLANI Niccola (Pistoia 1590 — Roma 1636), om de cultură; unul dintre criticii obiectivi ai operei *L'Adone* de *G. B. Marino, în polemica pe care acesta a provocat-o. *Ragionamento sopra la poesia giocosa de' Greci, de' latini e de' Toscani con alcune poesie piacevoli* (Discuție asupra poeziei vesele a grecilor, a latinilor și a toscanilor, împreună cu cîteva poezii plăcute, 1634) și *Considerazioni di Messer Fagiano* (Considerațiile domnului F., 1631) sînt scrieri critice și anticonformiste; ele dovedesc spirit ironic și lipsă de prejudecăți și denunță clișeele platonizante ale tradiției lirice italiene. Adversar al excesele lui Marino dar și al imitației pedante a lui *Petrarca ca și a altor modele, face parte din generația de critici ai **barocului*. Poet liric el însuși, scrie poemul eroic *La Fiorenza difesa* (Florența apărată, 1641), în care acțiunea istorică, împresurarea orașului de către goți în vremea împăratului Honoriu, se împletește cu numeroase episoade de ficțiune în gust baroc. Caracteristic este și *Ditirambo giocoso* (Ditirambul glumeț), în care amestecă metri poetici variați, cuvinte și fraze din multe limbi, realizînd o compoziție pitorească prin varietatea ei stilistică.

VÎLLARI Pasquale (Neapole 1827 — Florența 1917), istoric și istoric al culturii, de formație erudit-pozitivistă; autorul unor studii fundamentale relative la cultura **Renașterii*: *La Storia di Gerolamo Savonarola e de' suoi tempi* (Istoria lui G. S. și a timpului său, 1860) și *Niccolò Machiavelli e i suoi tempi* (N. M. și timpul său,

Scanned with OKEN Scanner

1877—82). Istoric al Italiei medievale şi al Florenţei îndeosebi, a scris *I primi due secoli della storia di Firenze* (Primele două secole din istoria Florenţei, 1893—4). În *Le invasioni barbariche in Italia* (Invaziile barbarilor în I., 1901) şi *L'Italia da Carlo Magno alla morte di Arrigo VII* (I. de la Carol cel Mare pînă la moartea lui Henric al VII-lea, 1910). Discipol al lui *De Sanctis, aplică în studiul istoriei criteriile unei morale severe. Cu preocupări mai largi decît ale erudiţiei gratuite, şi-a dat o contribuţie la discuţiile asupra problemei Sudului (**questione del Mezzogiorno*), cu vol. de studii intitulat *Le lettere meridionali e altri scritti sulla questione sociale in Italia* (Literatura meridională şi alte scrieri despre chestiunea socială în I., 1878).

VINCENTI Gian Maria (Veneţia sf. sec. 16 — Roma 1665), literat; interesat de problemele limbii, scrie *Il „Ne quid nimis" della lingua volgare nelle regole più praticabili e principali* (Evitarea oricărui exces în ceea ce priveşte regulile cele mai obişnuite şi principale ale limbii italiene, 1665) şi recomandă aici o mai largă acceptare a limbii contemporane, inclusiv a celei vorbite.

VINCIGUERRA Antonio (Veneţia 1440/6 —1503), om de cultură, literat, cu înalte funcţii în conducerea Republicii; autorul a zece *Satire* (1527), compuse în **terzine*.

VIPERANI sau **VIPERANO Giovanni Antonio** (Messina 1530 cca — Giovinazzo 1610), călugăr iezuit (pînă în 1568); stabilit un timp în Spania, a fost istoriograf la Curtea lui Filip al II-lea, unde a scris *De bello malitensi* (Despre războiul Maltei, 1567) şi *De scribenda historia liber* (Cartea despre istoria care trebuie scrisă, 1569). Este autor al unui tratat de poetică în latină *(De poetica libri tres*, 1588*)* şi al unor poeme *(Poemata*, 1593*)*.

VIPERANO Giovanni Antonio → Giovanni Antonio VIPERANI

VISCONTI Ennio Quirino (Roma 1751— Paris 1818), unul din exponenţii **neoclasicismului*; autorul unor erudite lucrări de arheologie şi istorie a artelor în Italia. Poet, scrie poemul encomiastic adresat papei, *Ottave sul possesso di nostro signore Pio VI* (Strofe octave despre pămînturile stăpînite de domnul nostru, Pius al VI-lea, 1775) şi un discurs „Despre starea actuală a literaturii la Roma" *(Sullo stato attuale della romana letteratura)*.

VISCONTI Ermes (Milano 1784 — Cremona 1841), scriitor şi ziarist din prima generaţie a **Risorgimentului*; a publicat în **«Il Conciliatore»* articolele *Idee elementari sulla poesia romantica* (Idei elementare asupra poeziei romantice, 1818) şi *Dialogo sulle unità drammatiche di luogo e di tempo* (Dialog asupra unităţilor de loc şi timp în genul dramatic, 1819). Împreună, ele formează o expunere ordonată a noii teorii literare, expunere pe care Stendhal a cunoscut-o, integrînd unele pasaje în manifestul său romantic, *Racine et Shakespeare* (1824). În anii următori polemicii romantice, E. V. nu mai apare ancorat în problemele arzătoare ale momentului, devenind autorul unor scrieri de filozofie generală (*Saggi filosofici* ⟨Încercări filosofice, 1829⟩, *Osservazioni sulle Idee generali* ⟨Observaţii asupra ideilor generale, 1836⟩), al unor scrieri despre terminologia gramaticală (*Riflessioni ideologiche intorno al linguaggio grammaticale dei popoli colti* ⟨Reflecţii ideologice privind limbajul gramatical al popoarelor culte, 1831⟩) şi al altora, cu privire la frumos şi artă (*Saggi intorno ad alcuni quesiti concernenti il Bello* ⟨Studii în jurul unor probleme privind Frumosul, 1833⟩, *Pensieri sullo stile* ⟨Gînduri asupra stilului, 1838⟩), *Analisi di vari significati delle parole Poesia e Poetico* ⟨Analiza unor înţelesuri diverse ale cuvintelor Poezie şi Poetic, 1838⟩).

VISCONTI VENOSTA Giovanni (Milano: 1831—1906), om politic şi ziarist; autor de romane, nuvele, povestiri, versuri parodice, scrise în italiană şi în dialectul milanez. O parodie este şi cunoscuta baladă *La partenza del crociato* (Plecarea cruciatului, 1856); *Il curato di Orobio* (Preotul din O., 1886) este un roman de influenţă manzoniană. Visconti este apreciat mai ales ca memorialist, *Ricordi di gioventù, cose vedute o sapute, 1847—1860*

Scanned with OKEN Scanner

(Amintiri din tinereţe, lucruri văzute sau ştiute, 1847—1860, 1906), fiind o evocare a vieţii milaneze în deceniul care precede independenţa Italiei.

Vita di Cola di Rienzo (Viaţa lui Cola di Rienzo), operă anonimă, scrisă de un contemporan al evenimentelor; relatează desfăşurarea acţiunii politice a lui Cola între anii 1343—54. Scrisă în dialectul roman, este un document lingvistic de primă importanţă pentru sec. 14. Exprimînd admiraţia poporului pentru „tribunul Romei", autorul anonim vede în el pe restauratorul gloriei antice, în tradiţia republicii romane.

VITTORELLI Iacopo (Bassano: 1748—1835), poet didactic, satiric şi burlesc *(→ poeti giocosi)*; a tradus, dar fără strălucire, poemul lui Homer, *Batracomiomahia*. Poet liric, în direcţia neoclasicismului *Arcadiei, este un imitator al lui Anacreon în ciclul *Le Anacreontiche ad Irene* (Ode anacreontice închinate Irinei, 1784).

VITTORINI Elio (Siracusa 1908— Milano 1966), romancier, luptător în Rezistenţă; a urmat o şcoală tehnică şi a lucrat un timp pe un şantier, la construcţiile de drumuri. S-a format ca scriitor la Florenţa (1929—38) şi a colaborat la revista *«*Solaria*». A înfiinţat revistele *«*Il Politecnico*» şi «*Il Menabò*». Spirit critic cu o ascuţită inteligenţă politică, a fost un scriitor angajat, manifestîndu-şi poziţia antifascistă chiar din primele scrieri apărute în ajunul celui de al doilea război mondial. Traducător din literatura anglo-americană, ca şi *Cesare Pavese, a publicat în plin război antologia *Americana* (1942), marcîndu-şi prin aceasta independenţa faţă de regim. Narator, în culegerea de nuvele *Piccola borghesia* (Mică burghezie, 1931) se înscrie pe linia unui realism modern, în care se simte influenţa romanului francez. *Il garofano rosso* (Garoafa roşie, 1933—4), a cărei apariţie în «*Solaria*» este întreruptă de cenzură sub pretextul că povestirea ar fi imorală, cuprinde, în istoria unui grup de şcolari, referiri uşor de urmărit, la gînduri şi acţiuni contrare regimului. Sub titlul *Nei Morlacchi — Viaggio in Sardegna* (În Morlahi — Călătorie în Sardinia, 1936), apărut după război sub titlul *Sardegna come un' infanzia* (Sardinia ca o vreme a copilăriei, 1953), E.V. scrie despre una din zonele înapoiate ale ţării, rostind astfel un reproş indirect la adresa celor răspunzători de aceste stări. În acelaşi an, E.V. începe povestirea *Erica e i suoi fratelli* (E. şi fraţii săi), dar o întrerupe în momentul izbucnirii războiului din Spania, cînd scrisul devine pentru el o preocupare secundară (va apărea de-abia în 1954). În 1937, cînd revine la literatură, începe să scrie *Conversazione in Sicilia* (Conversaţie în S., apărută în 1938—9 în revista *«*Letteratura*» şi în vol., sub titlul *Nome e lacrime* ‹Nume şi lacrimi› în 1941, şi tot în acelaşi an, şi cu titlul original). Este istoria unei reveniri în locurile copilăriei, deşi „avertismentul" autorului spunea că în această „conversaţie" putea să fie vorba şi de alte locuri decît Sicilia — de Venezuela sau de Persia, spre pildă, — şi că numai întîmplător ea purta în titlu numele insulei italiene. Născută din „mîniile abstracte" ale călătorului, *Conversaţia* lui E.V. dezvăluia nu numai mizeria unor locuri aflate, totuşi, în cuprinsul unui pămînt al civilizaţiei, dar şi mizeria morală a locuitorilor lor, pe care foamea îi obliga de multe ori la fapte de josnicie. Aluzia vădită a scriitorului la faptul că regimul îşi recruta de aici delatorii şi spionii era, în paginile lui, expresia cea mai vie a amintitelor „mînii abstracte", care-l împinseseră să scrie pentru a denunţa răul prezent, una din nenumăratele „ofense aduse lumii" de-a lungul istoriei ei. Cu *Uomini e no* (Oameni şi neoameni, 1945), E.V. a scris, poate, cartea cea mai bună a Rezistenţei italiene *(→ letteratura della Resistenza)* căci, desfăşurată pe două planuri, al momentelor de luptă şi al singurătăţii care urmează acestora, el a încercat o problematizare nu fără riscuri a însăşi acţiunii de partizanat politic. Personajul care ucide fără şovăială pe cel ce trădează şi apoi devine un biet om frămîntat de întrebări şi chinuit de iubire este, în ambiguitatea lui, eroul complex şi adevărat al Rezistenţei, pe care nu rareori *neorealismul l-a simplificat schematizîndu-l. *Le donne di Messina* (Femeile din M., 1949) amin-

Scanned with OKEN Scanner

teşte în titlu alte oraşe în ruine decît cele distruse în ultimul război. Redactat în mai multe versiuni între 1947—64, romanul se intitula iniţial *Lo zio Agrippa passa in treno* (Unchiul A. trece cu trenul) şi cuprindea amintirea dureroasă a trecutului recent în care ţara, împărţită în două de linia frontului, fusese pentru cei aflaţi de o parte şi de alta ca o închisoare care-i despărţea de fraţii apropiaţi. Publicist politic, E.V. a fost cu «*Il Politecnico*» între criticii care au pledat necesitatea neorealismului, spunînd că lumea de azi are nevoie de o literatură care „să-l apere pe om de suferinţe, în loc de a se mărgini să-l consoleze". Jurnalul său, *Diario in pubblico* (Jurnal intim prezentat public, 1957), autobiografie spirituală, se înscrie între mărturiile de preţ ale generaţiei de intelectuali ai Rezistenţei, pentru care lupta politică a fost o luptă pentru om şi pentru cultură. Scriitor de tip european, opus spiritului închis provincial al unei îndelungate tradiţii naţionale, E.V. a fost, în anii imediat următori războiului, un exponent al culturii italiene aflate din nou în primele rînduri ale culturii celei mai înaintate.

§ *Il Sempione strizza l'occhio al Frejus* (Simplonul face cu ochiul muntelui F., 1947), *La garibaldina* (Partizana, 1949—50), *Storia di Renato Guttuso* (Istoria lui R.G., 1960), *La ragione conoscitiva* (Raţiunea cognitivă, 1967), *Le due tensioni* (Cele două tensiuni, 1967)

VITTORINO DA FELTRE [Vittorino RAMBALDONI], (Feltre 1373 cca—Mantova 1446), umanist şi pedagog; a considerat cultura clasică drept un mijloc de formare morală a omului; studiază matematicile la Padova, învaţă limba greacă cu *Guarino Veronese şi cu Giorgio da Trebisonda; chemat în 1423 la Mantova, este mentorul fiilor principelui Gianfrancesco Gonzaga; înfiinţează aici o şcoală numită de contemporani *giocosa* (cea plină de bucurie), pentru organizarea ei în spiritul **umanismului*. Luînd, poate, ca model pe Socrate (el însuşi va fi supranumit Socrate al timpului nostru), V. da F. este în primul rînd maestrul şi educatorul unei generaţii. A redactat un scurt tratat în limba italiană asupra ortografiei latine, publicat în 1927 sub titlul *Trattatello sull'ortografia latina*.

VIVANTI Annie (Londra 1868— Torino 1942), poetă şi romancieră. *Carducci, de care a fost apropiată, i-a prefaţat primul vol. de versuri (*Lirica*, 1890). A publicat mult în italiană şi în engleză, dînd o literatură agreabilă, de lectură facilă, care i-a asigurat o anumită notorietate în publicul feminin.

§ *Circe* (1918), *Mea culpa* (1927), *Salvate le nostre anime* (Salvaţi sufletele noastre, 1932)

VIVIANI Raffaele (Castellamare di Stabia, Neapole 1888— Neapole 1950), actor şi autor dramatic; a scris în limba literară şi în dialectul napoletan, aducînd pe scenă lumea populară, umilă, cu virtuţile şi păcatele ei. Din bogata sa producţie teatrală, cele mai caracteristice sînt comediile triste *Tuledo'e notte* (Strada Toledo noaptea) şi *La musica dei ciechi* (Muzica orbilor).

VIVIANI Vincenzo (Florenţa: 1622—1703), unul dintre membrii fondatori ai Accademiei del Cimento, om de ştiinţă şi literat; discipol indirect al lui *Galilei, a scris o frumoasă biografie a acestuia (*Vita di Galileo*, 1717).

«Voce, La» (1908—16), principala revistă de cultură din ajunul primului război mondial. Înfiinţată la Florenţa de *G. Papini a apărut într-o primă formă, care este şi cea mai importantă, între 1908—13, sub conducerea lui *Giuseppe Prezzolini, cu un interval de cîteva luni în care direcţia a fost preluată de Papini. Bucurîndu-se de colaborarea principalilor scriitori şi publicişti ai anilor respectivi, revista a reprezentat, în această primă etapă, un nucleu de cultură modernă, deschis experienţelor literare noi şi prin urmare influenţelor străine, îndeosebi franceze. Ea a făcut cunoscută în Italia poezia lui Mallarmé şi filozofia lui Bergson, începuturile picturii lui Picasso şi filozofia lui W. James. Binomul Papini-Prezzolini a întreţinut în paginile ei o discuţie vie a problemelor literaturii italiene, iar *Renato Serra, care şi-a publicat aici principalele articole, a imprimat criticii literare şi meditaţiei filozofice gravitatea

unor confesiuni intelectuale. În paginile ei au apărut în 1914 primele proteste împotriva bombardării catedralelor franceze și Romain Rolland a fost scriitorul admirat al grupului florentin, maestrul de viață și cultură al lui Papini și al lui Serra. În 1914, revista își rărește apariția, devenind bilunară, iar de la finele anului și pînă cînd își încetează apariția, este condusă de *Giuseppe De Robertis, pierzîndu-și în parte și caracterul militant. Au fost prezenți în paginile ei *Croce și *Giovanni Gentile, *Giovanni Amendola, *Gaetano Salvèmini, Luigi Einaudi. Gravitatea problemelor puse de aceștia concorda cu tendințele violent inovatoare și iconoclaste ale celor mai tineri, cum erau Papini și *Ardengo Soffici, revista izbutind să fie nu atît exponenta unei ideologii bine diferențiate și unitare, cît locul de discuție al problemelor celor mai actuale ale literaturii, cu toate implicațiile lor filozofice și politice. În paginile ei, de multe ori contradictorii, nedrepte sau agresive, au apărut nedumeririle și incertitudinile unei generații aflate la răscruce, într-unul din momentele cele mai grele ale istoriei Europei. Între colaboratorii de frunte, formați în jurul revistei, s-au numărat poeți lirici, cei mai reprezentativi ai momentului respectiv, ca *Piero Jahier, *Camillo Sbàrbaro și *Clemente Rèbora; critici literari și eseiști ca R. Serra și *Giovanni Boine, intelectuali pentru care publicistica era modalitatea de afirmare a propriilor lor căutări în direcția cunoașterii și a acțiunii.

VOLPINI Flora (Citerna, Perugia 1908—), romancieră; a descris de preferință lumea literară a Italiei, ea însăși trăind la Roma în mijlocul unui cerc de scriitori și artiști. Romanul său cel mai reușit este *La fiorentina* (Florentina, 1950).

VOLPONI Paolo (Urbino 1924—), poet liric cu vol. *Il ramarro* (Șopîrla verde, 1948), *L'antica moneta* (Moneda antică, 1955), *Le porte dell'Appennino* (Porțile Apeninului, 1960). S-a afirmat ca narator cu romanele *Il Memoriale* (Memoriu, 1962) și *La macchina mondiale* (Mașina mondială, 1965), apărute în primii ani ai miracolului economic, atunci cînd noua dezvoltare a industriei punea problema relațiilor dintre om și mașină. Muncitorul care apare în ambele povestiri — un alienat mintal în *Il Memoriale*, un maniac în *La macchina mondiale* — este omul deformat de civilizația mecanică, încercînd să-și salveze eul, să-i păstreze libertatea amenințată de strînsoarea angrenajelor în care este prins. Prin aceste romane de construcție masivă, în care fantasticul nu este nici gratuit nici metaforic ci implicit în structura personajului, opera lui P.V. izbutea să restaureze epicul atunci cînd, prin criza **neorealismului*, coordonatele narative păreau definitiv înlăturate.

VOLTA Alessandro (Como: 1745—1827), inventatorul pilei electrice care-i poartă numele, poet în latină, italiană și franceză. În unele din **sonetele* sale, a imitat stilul burlesc al lui *Francesco Berni. Cunoscut în lumea literaților ca prozator de merit în opera sa științifică, este lăudat în versurile lui *Lorenzo Mascheroni și ale lui *Vincenzo Monti.

Scanned with OKEN Scanner

W

WHITE MARIO Jessie Meriton (Portsmouth, Anglia 1832—Florenţa 1906), soţia lui *Alberto Mario; a susţinut lupta lui *Garibaldi în deceniul 1860—70. A scris biografia acestuia *(Vita di G. Garibaldi*, 2. vol., 1882), precum şi o privire asupra istoriei Italiei în epoca respectivă *(Garibaldi e i suoi tempi* ⟨G. şi vremea lui⟩, 1884). Susţinătoare a ideilor republicane prezente în **Risorgimento*, a scris monografia *Carlo Cattaneo* (1877) şi o viaţă a lui *Mazzini *(Della vita di Giuseppe Mazzini*, 1886). A cunoscut gravitatea unor stări sociale ale Sudului *(→ questione dell Mezzogiorno)* şi le-a prezentat în cartea *La miseria in Napoli* (1877); s-a preocupat de legislaţia penală în Italia *(Il sistema penitenziario e il domicilio coatto in Italia* (Sistemul penitenciar şi domiciliul forţat în I., 1897), cuprinzînd astfel în scrisul său aspecte caracteristice ale istoriei italiene post-risorgimentale.

Scanned with OKEN Scanner

Z

ZAIOTTI sau **ZAJOTTI Paride** (Trento 1793— Triest 1843), jurist şi literat, colaborator la revista *«*La Biblioteca italiana*»; a publicat aici, anonim, două articole intitulate *Del romanzo in generale, ed anche dei Promessi sposi* (Despre roman în general şi despre „Logodnicii", 1827), prin care se pronunţă împotriva romanului istoric, căruia îi contestă valoarea educativă. În numele adevărului, el respinge genul, amestecul supărător de real şi ficţiune, anticipînd în această privinţă părerile lui *Manzoni.

ZAJOTTI Paride → Paride ZAIOTTI

ZAMBONI Filippo (Triest 1826— Viena 1910), scriitor patriot; autorul unor poeme dramatice inspirate din istorie, ca *Roma nel Mille* (Roma în anul o mie, 1875). A scris de asemenea cărţi istorice, reunite sub titlul *Gli Ezzelini, Dante e gli schiavi ossia Roma e la schiavitù personale domestica* (Neamul lui Ezzelino, D. şi sclavii sau R. şi sclavia personală domestică, 1870). Participant la instaurarea Republicii la Roma în 1848, şi-a scris memoriile în legătură cu acest eveniment, sub titlul *Ricordi del battaglione universitario romano, 1848—1849* (Amintiri despre batalionul universitar din Roma. 1848—1849, 1926).

ZANELLA Giacomo (Chiampo, Vicenza 1820— Cavazzale 1888), poet şi profesor la Padova. Aparţine, în poezie, orientării spre concret şi real *(→ verism)*. A încercat, asemenea lui *Antonio Fogazzaro, să armonizeze ştiinţa cu credinţa şi să facă din ele, astfel înnobilate prin descoperirea potenţelor lor spirituale, materia nouă a poeziei. Lirica sa este cuprinsă în vol. *Versi* (Versuri, 1868), *Poesie* (1877), *Nuove Poesie* (Poezii noi, 1878), *Astichello ed altre poesie* (Rîul A. şi alte poezii, 1894), *Poesie* (1885). Noutatea tematică apare în cîteva compoziţii poetice devenite clasice, cum sînt *Sopra una conchiglia fossile* (Asupra unei scoici fosile, 1864) şi *Il taglio dell'istmo di Suez* (Străpungerea istmului de S.); vasta evocare a erelor geologice pînă la apariţia omului, ca încoronare a întregii dezvoltări biologice a planetei, sau elogiul puterii omului de a transforma prin tehnica lui natura sînt teme de inspiraţie nouă. *Carducci a ironizat amestecul celor două motive eterogene, ştiinţa şi credinţa, în poezia lui G.Z., ignorînd dorinţa acestuia de a înnoi poezia, prea mult subordonată canoanelor clasice ale frumosului absolut.

ZANGRANDI Ruggero (Milano 1915 — Roma 1970) a scris, în ajunul războiului mondial, o carte despre războiul civil din Spania (*Il comunismo nel conflitto spagnolo*, 1939), analiză lucidă a cauzelor aderării la fascism a multor tineri, şi procesul lent de clarificare a propriei lor atitudini, pînă la opoziţia faţă de opţiunea anterioară *(Il lungo viaggio)*. *Contributo alla storia di una generazione* (Lunga călătorie. Contribuţie la istoria unei generaţii, 1948) — una din principalele contribuţii la istoria ideologică a intelectualilor italieni, cu *Il dizionario della paura* (Dicţionarul fricii, 1951), schimb de păreri între autor şi scriitorul M. Venturoli, R.Z. a analizat, cu aceeaşi luciditate necruţătoare, „frica" intelectualilor faţă de ideologiile de stînga, de comunism în particular, făcînd şi pe această cale rechizitoriul burgheziei italiene în ultimele decenii.

Scanned with OKEN Scanner

ZANOBI DA STRADA (Strada in Chianti 1304 — Avignon 1361), maestru de gramatică şi poet în latină, încoronat ca atare la Pisa (1355) de către împăratul Carol al IV-lea, mult apreciat de *Petrarca pentru cultura lui clasică şi figurînd ca destinatar al unor *epistole* ale acestuia.

ZANOTTI Francesco Maria (Bologna: 1692—1777), erudit şi poet, discipol al lui *Galilei, frate cu Gian Pietro Z. A scris despre teoria lui Newton, încercînd o curioasă aplicare în domeniul ideilor a legii atracţiei universale: *Della forza attrattiva delle idee* (Despre puterea de atracţie a ideilor, 1747). Şi-a adunat versurile în vol. *Poesie volgari e latine* (Poezii în italiană şi latină, 1756), a scris tratatul *Dell'arte poetica* (1768), susţinînd modelele **clasicismului*; pe marginea numeroaselor discuţii despre limba scriitorilor, a compus un *Discorso dello stile in generale e della purità e proprietà della lingua* (Discurs asupra stilului în general şi asupra purităţii limbii). A scris în latineşte istoria Institutului de ştiinţe şi arte din Bologna (*De bononiensi scientiarum et artium Instituto atque Academia commentarii*, 8 vol.).

ZANOTTI Gian Pietro (Paris 1674 — Bologna 1765), poet al *Arcadiei — a publicat trei vol. de *Poesie* (1742—5), autor dramatic cu tragediile *Didona* (1718) şi *Tito Marzio Coriolanus* (1734), şi pictor, autor al unui *Dialogo in materia di pittura* (Dialog în materie de pictură, 1720).

ZANZOTTO Andrea (Pieve di Soligo, Treviso 1921 —), scriitor şi profesor de liceu. A debutat cu vol. *Dietro il paesaggio* (În spatele peisajului, 1951) şi a dat o poezie gravă, elegiacă, în culegerea *Elegie e altri versi* (1954). Cu următoarele vol., *Vocativo* (Vocativ, 1957), *IX Ecloghe* (1962) şi îndeosebi cu *La beltà* (Frumuseţea, 1968), *Gli sguardi fatti e senhal* (1969), *A che valse* (La ce a folosit, 1970), s-a afirmat ca unul dintre poeţii cei mai sensibili la condiţia dramatică a omului în lumea contemporană. A scris şi proză: *Sull'altopiano. Racconti e prose, 1942—1954* (Pe platou. Povestiri şi proze, 1942—1954, 1964).

ZAPPI Giambattista sau **Gian Battista Felice** (Imola 1667 — Roma 1719), poet al *Arcadiei şi unul dintre fondatorii acesteia, autor de **sonete* pastorale şi idilice care îl amintesc pe Anacreon şi sînt, în acelaşi timp, conforme gustului rococo al compoziţiilor galante. Corect şi elegant, monden şi rafinat, G.Z. ilustrează eşecul Arcadiei în reînnoirea conţinutului poeziei italiene. El însuşi reuşeşte prea puţin în compoziţiile pe teme grave, religioase sau morale, cum sînt *Per il Mosè di Michelangelo* (Pentru statuia lui Moise de M.), *Giuditta* (Iudita) sau *Lucrezia*, şi preferă poezia melodioasă, în care cuvîntul se descompune în sunete frumoase. Manierismului baroc al lui *G.B. Marino i se substituie cu G.Z. o poezie muzicală de graţie şi seninătate, manifestînd dorinţa de evadare din real.

ZAVATTINI Cesare (Luzzara, Emilia 1902—), ziarist, regizor de film, unul din creatorii neorealismului în cinematografie. A publicat vol. de proză scurtă, narativ-lirică, care anticipează proza neorealistă, printre care *I poveri sono matti* (Săracii sînt nebuni, 1937), *Io sono il diavolo* (Eu sînt dracul, 1942), *Totò il buono* (T. cel bun, 1943). Scriitor alert, dezvăluie în întîmplările mărunte tragicul amar al existenţelor umile, dînd modalităţilor de expresie ale suprarealismului o funcţie şi o semnificaţie de conţinut.

ZEFFI DA EMPOLI Francesco d'Antonio (sec. 14), cleric; autorul unui *Dialogus de Pallante Strozza* (Dialog despre Palla Strozzi), care prezintă discuţiile filozofice ale umaniştilor florentini în întîlnirile lor din chilia mănăstirii Santo Spirito *(→ umanism)*.

ZENDRINI Angelo (Veneţia: 1763—1849), autorul unor *Riflessioni sul sistema della mitologia allegorica* (Reflecţii asupra sistemului mitologiei alegorice, 1791), în care susţine folosirea aşa-numitului miraculos păgîn, procedeu literar al poeziei clasice. A tradus din Plutarh şi i-a consacrat cercetarea *Ragionamento di Plutarco intorno all'amministrazione degli affari pubblici* (Părerile lui Plutarh cu privire la conducerea treburilor publice, 1787). Interesat de chestiunea limbii

Scanned with OKEN Scanner

*(*questione della lingua)*, manifestînd în discuţiile respective un spirit modern, a susţinut tezele lui *Melchiore Cesarotti şi a publicat în acest scop scrierea anonimă *Ristampa di un articolo estratto dal giornale d'Aletopoli* (Retipărirea unui articol extras din ziarul din A., 1786).

ZENDRINI Bernardino (Bergamo 1839 — Palermo 1879), poet liric (*Prime poesie*, 1871; *Poesie*, 1882), cunoscut mai ales ca traducător al lui H. Heine (1866) şi ca apărător al poeziei acestuia. *Carducci, şi el traducător al *Ţesătorilor* poetului german, a polemizat împotriva lui.

ZENO Apostolo (Veneţia: 1669—1750), erudit şi literat; înfiinţează, alături de *Scipione Maffei, periodicul *«*Giornale de' letterati d'Italia*». Autor a numeroase drame muzicale, destinate Curţii imperiale din Viena, a împlinit aici, timp de un deceniu, funcţia de poet cezareu, ceea ce l-a obligat să dea scrisului său un conţinut moral-educativ, în acord cu poetica *Arcadiei. Inspirate din istoria greco-romană, **melodramele* lui A.Z. preamăresc virtuţile eroismului moral şi anunţă, prin îmbinarea de gravitate a temei şi de acompaniament muzical al textului, genul ilustrat de *Metastasio. *Lucio Vero* şi *Alessandro Severo* poartă limitele sale artistice, de scriitor plat şi lipsit de fantezie. O operă erudită este *Storia cronologica universale di tutti gli italiani poeti sino a' nostri giorni* (Istoria cronologică universală a tuturor poeţilor italieni pînă în zilele noastre). Ca şi *G.V. Gravina, îşi propune să indice principiile unei reforme necesare teatrului italian. Vorbind despre melodramă, A.Z. spune că aceasta va trebui să dobîndească toate calităţile unei opere conforme regulilor, aşadar să aibă unitate de acţiune, să înfăţişeze caractere umane verosimile şi să producă emoţia cathartică implicită operei artistice.

ZENO Remigio [Gaspare INVREA], (Torino 1850 — Genova 1917), scriitor verist *(→ verism)*; urmează în artă canonul impersonalităţii. A debutat în proza epică cu vol. de nuvele *Le anime semplici, storie umili* (Suflete simple, poveşti umile, 1886), apropiate ca tonalitate morală de opera lui *Emilio De Marchi. A abordat apoi genul romanului, creaţiile principale fiind *La bocca del lupo* (Gura lupului, 1892), care aminteşte lumea şi tehnica narativă a lui *Giovanni Verga, şi *L'apostolo* (Apostolul, 1901). În anii sfîrşitului de secol s-a apropiat tematic de opera lui *Antonio Fogazzaro. Poet liric, a fost alături de grupul boemei milaneze *(→ scapigliatura)* şi a publicat culegerea *Poesie grigie* (Poezii cenuşii, 1880), care aminteşte, în titlul ei, teoria corespondenţei artelor, bazată pe sinestezie.

ZINGARELLI Nicola (Cerignola 1860 — Milano 1935), filolog şi istoric literar; unul dintre principalii cercetători moderni ai operei lui *Dante: *Dante e Roma* (1895), *Dante e la Puglia* (D. şi provincia Apulia, 1900), *Dante nella sua vita politica* (D. în viaţa sa politică, 1915), *La vita, i tempi e le opere di Dante* (Viaţa, timpurile şi operele lui D., 2 vol., 1948). Conduse după aceeaşi metodă a pozitivismului erudit sînt studiile privind poezia italiană la începuturile ei: *La personalità storica di Folchetto di Marsiglia nella „Commedia" di Dante* (Personalitatea istorică a lui F. di M. în „Comedia" lui D., 1897) şi *Intorno a due trovatori in Italia* (În jurul a doi trubaduri în I., 1899); este autorul unui foarte cunoscut *Vocabolario della lingua italiana* (Vocabular al limbii italiene, 1922), reeditat şi astăzi ca unul dintre cele mai complete în felul său.

ZIPOLI Perlone → Lorenzo LIPPI

ZORZI Bartolomeo (Veneţia: 1230 cca — Morea sf. sec. 13), poet de limbă provenţală. Negustor, cu o viaţă plină de peripeţii, prizonier la Genova între 1263—6, s-a retras în Moreea, pe un teritoriu aparţinînd Republicii. Este autorul unui cançonier care cuprinde 18 compoziţii poetice; între ele, se remarcă o **serventese* cu care îi răspunde lui *Bonifacio Calvo, respingînd lucrurile nedemne pe care acesta le spusese despre Veneţia. Influenţa provenţală se manifestă în cele cîteva compoziţii de iubire, cuprinse în cançonier, dar mai ales în

Scanned with OKEN Scanner

această prezență a politicului, marcînd rivalitățile dintre orașe și ambițiile de hegemonie ale celor două mari republici maritime ale Italiei.

ZORZI Pietro [Pirro TEOZZI], (începp. sec. 19), poet în dialectul venețian; autorul romanului istoric *Cecilia di Baone, ossia la Marca Trevigiana* (C. di B. sau M. de Trevi, 1829, 1830).

ZUMBINI Bonaventura (Pietrafitta, Cosenza 1836 — Portici, Neapole 1916), filolog și istoric literar în linia pozitivismului istorist; autorul unor studii despre *Petrarca și *Boccaccio (*Studi sul Petrarca*, 1878; *Il „Filocolo" del Boccaccio*, 1879; *Il „Ninfale fiesolano" di G. Boccaccio*, 1896), al unei monografii despre *Vittoria Colonna (1892) și al alteia, despre Luigi La Vista (1892).

Tehnoredactor: MARILENA DAMASCHINOPOL

Coli de tipar: 24,75. Bun de tipar: 17.12. 1982.

Tiparul executat sub comanda nr. 670 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu 89—97, București, Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner